

Tertium Volumen.

A R I S T O T E L I S

S T A G I R I T A E

LIBRI

Moralem totam Philosophiam
complectentes,

C V M

A V E R R O I S C O R D V B E N S I S

I N M O R A L I A N I C O M A C H I A

E X P O S I T I O N E ,

Et in Platonis Libros de Republica

Paraphrasi:

Quorum indicem versa pagina explanat.

V E N E T I I S A P V D I V N C T A S .

M. D. L X I I .

IN HOC TERTIO VOLUMINE HÆC CONTINENTVR,

- ARISTOTELIS** *Moralium Nichomachiorum libri Decem*,
Ioanne Bernardo Feliciano interprete. 162. B
- Magnorum Moraliū libri Duo*, Georgio Valla Placentino in-
terprete. 162. B
- Moralium Eudemiorum libri Quatuor*: Primus, Secundus, Ter-
tius, & Septimus, incerto interprete. Quartum vero, Quintū,
& Sextum in Quinto, Sexto, & Septimo Nichomachiorum re-
peries, cum idem ad verbum hi cām illis sint. 194. B
- De virtutibus libellus*, Alexandro Chamailardo interprete. 223. A
- Politicorum libri Octo*, Leonardo Aretino interprete. 226. D
- Oeconomicorum libri Duo*, seu vnus in duas diuisus partes, Aretino interprete. 309. B
- Eorundem Oeconomicorum libri Duo*, Bernardino Donato Ve-
ronensi interprete. Primi quidem dimidium e Græco ab ipso
translatum: reliquum vero, cum Græcum codicem non habe-
ret, paraphrasi expressum. 322. A
- Secundus vero, qui in Latinis alijs codicibus non nisi paucis lege-
batur, e Græco translatus. 324. G
- Libri quidem omnes diligentissime castigati, ac in summas colle-
cti, & in capita diuisi.*
- AVERROIS** in libros decem *Moralium Nicomachiorum Ex-*
positio diligentissime castigata, ac singulis ipsius textus capi-
tibus aptissime subordinata: cum prius transposite multis in
locis legeretur. 1.
- Paraphrasis in libros Platonis de Republica*, Iacob Mantino in-
terprete. 335. H
- LEONARDI** Aretini in libros *Oeconomicorū explanatio*. 311. C
- Ante singula vero opera appositæ sunt ipsorum translatorū præ-
fationes, & in *Moralia Eudemia* ipsius Aretini: doctissimæ qi-
dem, ac non parum ad eorum, quæ in ipsis tractantur, intelli-
gentiam conferentes.
- Summarum, ac Capitum index in voluminis initio.*

IOANNIS BERNARDI FELICIANI IN MORALIA ARISTOTELIS

P R A E F A T I O .

De duplici hominis felicitate, dupliciq; eius vita, actiua & contemplatiua ad quas nos præcipue in hoc opere instruit Philosophus.

VNIVSCVIVS QVE rei substantia consideratur, quatenus ab efficiente causa produciuntur, ex eaq; procedit: perfectio vero, quatenus ad causam res producta conuertitur, eamq; imitatur. unde cum à Deo summo opifice omnia quæ uniuersum huc mundi visibilis ordinatum constituunt, in lucem fuissent producta: ceteris datum est, ut in sua quidque natura persistens, sibiq; insitum à principio statim conseruans, tacto quodam natura ordine ad auctorem suum referretur, atque ita perfectionem consequeretur suam: solus homo ita creatus est, ut et in perfectione sua permanere, & ab ea extorbari pro arbitrio suo posset. Nam primum ex materia quatuor simplicia corpora producta suas sedes & qualitates non præter naturam suam immutata perpetuo retinens: & ubi in commissionem venerint, primum concretorum genus producant: quod quantum vita careat, vitarum tamen subiectum primum esse incipit. Commissum enim deinde ex elementis corpus ad animam vegetabilem suscipiendam idoneum fit: unde plantarum ac stirpium genus existit, quæ suam naturalem perfectionem, nisi materia aliquo defectu impedita nunquam deserunt. His succedunt brutæ animantes, quæ præter vegetandam vitam & alendi, sentiendi vim quoque adeptæ sunt. hæc simili modo naturali tenore progredientes, bonum à natura sibi inditum deprauare non possunt. Quæ omnia sanè dum id quod à summo opifice accepterunt, perpetuo conseruant: ad eum conuerti quantum in ipsis est, eumq; imitari ac laudare quodam modo dicenda sunt. ut si quis quemadmodum Stoicus & Epicurus placebat, siue bene viuere, siue conuenienter natura viuere, siue bene esse affectum, felicitatem esse dicat: ad omnia hæc felicitas quoque peruenitura sit. At homo post omnia, siue ut rectius dicam, ante omnia: quippe cum causa eius omnia effecta fuerint: quasi perfectio uniuersi constitutus est: qui præter alias omnes vias rationali anima præditus, sensum intellectusq; conueneret, omniaq; alia quæ sub ipso sunt, in se haberet: quo omnia ad primam illum causam conuerteret, ac re vera perficeret. Perfectus enim ipse à principio creatus nullo habitu caruit: sed sapientia etiam ipsa præditus non cogitando solum, sed intelligendo etiam uniuersales res ipsas sine ulla medio simplici intellectu appulsione percipiebat: ut non immerito fortasse Platonici species rerum ante sensibilia in anima ei inditas fuisse cõserui: quippe cum nondum ad intelligendum sensibus indigeret. Quia vero non sicut reliqua, naturali incitatione ferebatur, sed voluntaria electione motus suos dirigebat: effectum est, ut ab inferioribus illecebis, quæ omne sursum debebas attrahere, vitæ sensualem concupierit: legemq; accepta transfessus

Feliciani

gressus de fructu scientia boni & mali, id est malum sub specie boni degustarit: atque ita ad degustationem ligni vitæ devenire non potuerit. Nā si sensus prima illa operatione superius attraxisset, vegetabilem postea, quæ in infimo loco est, ita affecisset, ut in ratio nus obedientia ipsa quoque confirmata, immortale hominis corpus in perpetuum conseruasset. hoc. n. ligni vitæ significare degustatio potest. Vegetabilem. n. obedientem rationi tunc habuisse hominem, quippe qui a ratione totus regeretur, consentaneum est. Vbi autem anima sponte recedendo a Deo vitam amisit, eam corpore imperituri, sicut voluit, amplius non potuit. sed sicut non obediens Deo homo cussit, ita obedientiam totam suam amisit, & sensuiue partis videlicet, & vegetatiue: sed ita tamen, ut sensitiua, quæ nobilior est, & cognitione prædita, recuperare per virtutis exercitationem aliquantulum possit: vegetatiue, quæ post delapsum rationis in materia profundum sese demersit, nullo modo possit, quoad materia huius crassitudine non fuerit liberatus. unde mors subsequuta est. Ita enim crassitudine mortali corporis obnubilante in sensum delapsus quasi ex centro ad circumferentiam diffusus, exterior ex interiore fuit effectus, in potentiamque ex actu incidit. Postea enim habitibus omnibus exturbatus, nihil in se habuit, nisi ut pro vitam studio & exercitatione in eius naturam penè transformaretur, in quod incubisset. Nam si, ut etiam in nono horum moralium libro inquit Aristoteles, singuli ea in re cum amicis versari volunt, idque exercere in quo essentia sua consistit: qui vegetationi & nutritioni nullius alterius sensum habens totus vacat: is licet faciem hominis circumferat, planta potius esse & arbor, quam homo est existimandus. Qui sensibus item, ita deditus est, ut ex ipsis tantummodo vitam iraducat: cum credendum est etiam si erectam hominis formam adhuc habeat, in bruti aliquod animal abuisse. Quæ admodum si ex ratione & sensibus vivat, homo: si ex ratione sola sopitis sensibus, verus homo efficitur. Duplicem enim hominem in his moralium libris intelligit atque agnoscit Aristoteles: alterum, qui ex anima constat & corpore, quem hominem tantum appellat, qui videlicet sensus & irracionales facultates moderando civilis evadit: quem nos exteriorem nuncupamus: alterum, quem non hominem solummodo, sed cum additione verum hominem, & divinum quid vocat: quem interiorem dicimus & perfectum. Perfectio siquidem in mundi huius fabrica, eiusmodi est, ut inferius semper cum superiore coequestratur, ut rerum productiones à prima causa commissa quadam serie progrediantur. omnia. n. etiam bruta ut ipse in septimo inquit, divinum quid in se insitum habent, id est divinam quandam illustrationem, quandamque rationis & intellectus notitiam, qua operationem ex virtute summam atque optimam incunditatem esse sentiunt: licet postea defectu naturæ voto frustrentur, in suamque naturam persistant. Nam quæ in homine sunt irracionales facultates, excepta vegetatiua, quæ, ut dictum est, obedientia omni primata profus remansit - non ea sunt natura, ut ratione penitus careant, ut ipse in primo manifeste declarat: sed quævis rationem ex se non habeant: rationes tamen in eo sunt, quod rationi subijci, eique possunt obtemperare. Atque ita sit, ut irracionales hæc facultates dum in brutis sunt, perfectionem adipiscantur suam, si in sua natura persistant, ad vestigiumque illud rationis & illustrationis quod insitum habent, pervenerint: dum vero sunt in homine, tunc perficiantur, cum rationi obtemperant. Nā ratio etsi ipsa non contenta esse debet, si inferiora tantummodo rexerit, sed ascendere et ipsam ad intellectum necesse est. sicut enim irracionales facultates in nobis si in sua irrationalitate permixteant, imperfectæ sunt, & tunc perficiuntur cum subditæ sunt rationi:

Præfatio

nion: ita ratio si in se maneat, & nō ascendat, imperfecta est. Neq; audiendi illi sunt, qui vnumquodq; in sua natura conservandum censent: & quemadmodum si equum aut bovem quis ē naturā suā dēiceret, equum & bovem non perficeret, sed corrumpere: ita si homo vel corpus suum negligat & castiget, vel animam suam ad superiorem attollat, non servare eum naturam hominis asserunt, sed depravare: id quod et prima hominis fabrica, & Aristoteli etiam ipsi manifeste repugnat. natura enim vera hominis non hæc est, in quam est delapsus, sed ea quam amisit, in quam est resiliendus: ut si corpus, cuius, ut in octavo ipse affirmat, amicitia ad animam est, ut ferri ad herum, instrumenti ad artificem, anima contumaciter resistit: coercendum sit ac castigandum, contumeliaq; afficiendum. Sicut D. Paulus, & alij multi sancti viri fecisse conspiciuntur. Animam vero non in humanitate hac relinquendam esse, sed ad divinitatem attollendam, ut in intellectus naturam per habitum evadat, contra horum varias suspensiones, Aristoteles quoque ipse in decimo his verbis manifestissime ostendit. Neq; vero, inquit, oportet quemadmodum nonnulli movent, vnumquemq; cum sit homo, humanam, & cum sit mortalis, mortalia cogitare: sed quatenus licet immortalem se redere: omniaq; efficere, ut ex præstantissimo omnium quæ in ipso sunt, vitam traducat. id autem esse etiā unusquisq; videretur, siquidem præcipuum & melius est. quocirca absurdum esset, si non suam quisq; sed alicuius alterius vitam expeteret. & paulo superius: non enim quatenus homo ita vivit, sed quatenus divini quid in ipso inest: quāto autem id præstat composito, tanto quoq; eius operatio ab operatione distat, quæ ex alia virtute existit. Quod cum inquit, quid aliud facit, quam veri hominis vitam eā esse declarat, non quæ humana est, id est compositi hominis exterioris, qui aliquantulum moderatē sensibus utitur: sed eam quæ à mortali animalis contagione nos ita nititur separare, ut immortalibus similes efficiamur, Deiq; similitudinem amissam adpiscamur. Nam cum homo duplex sit, exterior & interior, id est alter ex ratione & sensibus, alter ex ratione sola consens: & in composito fieri possit, ut vel ratio, sicut naturale ipsi est, in sensus principium obtineat: vel sensus præter naturam rationem sibi obsequētem habeant: sit, ut tres præcipue vite inter homines enadant, quæ in primo libro ab ipso commemorantur: voluptaria, civilis, & contemplativa: seu ut D. Paulus appellat, carnalis animalis, & spiritalis. Sed quia voluptaria et carnalis sædæ capitalis & pecudum, non hominis propria est: & cum perturbationibus tota dedita sit, ordinem parvi huius mundi disturbat ac perimit: omittenda est: inter pecudesque quæa vivunt, potius quàm inter homines sunt reijciendi. De duabus reliquis quæ homini conveniunt, ad perfectionemq; eius spectant, nonnulla, quæ non ab re futura esse existimo, in præsentia differenda nobis sunt. Duplices hæc vite, duplicem quoq; hominis felicitatem constituunt, alteraq; alterius præparatio, & quasi fundamentum est. Nam cum homo primum diffusus extra sit, sensibusq; & corpori immersus, civili virtute et activa indiget: quæ, ne in bestiam abeat penitus, sensusq; totus efficiatur, moderationem ei inijciat, quodq; rationis est, rationi, quod sensuum, sensibus tribuat: ita videlicet, ut brutis affectibus aliquantulum indulgeat, cum modo tamen, & regula rationis: ut ea liberam habeat potestatem, dominatrixq; sit, affectibusq; omnibus quasi minimis sit imperet, eiq; utatur quomodo docinque voluerit. Deinde vero ubi ita præparatus homo est, ad alteram suscipiendam evadit idoneus: quæ cum veri hominis virtus sit, quod rationis est, rationi tribuens, quod sensuum & corporis est, in naturam ani-

Feliciani

me purificat, & à brutis affectibus penitus liberat: ita ut perturbationū omni sordē expurgata ad contemplationem se sūmet, penetrataq; materia ac carnali hac nebula ad diuinam naturam ascendat. Vide ēi priorem illam virtutem humanam in primo appellat, eo quod hac diuina sit: & illa homo diffusus ad exteriora permanens, hac ad interiora se retrahat ac colligat. Neq; tamen in vtrisq; rationi idē munus esse censendum est. in actiua. n. ratio deorsum ad effectus moderandos ac regendos, sibiq; subiiciendos spectat: in contemplatiua sursum attollitur. Cum. n. rationalis anima, ut ipse in sexto inquit, duas habeat facultates, alteram qua scit & circa necessaria atq; ea versatur, quæ semper eodem modo sese habent: alteram, qua consultat & ratiocinatur circa ea quæ contingunt, & aliter atque aliter enenire consueverunt: illa superiore, quem contemplatiuum etiam intellectum vocat, in contemplatiua, altera in actiua versatur, qui actiuius intellectus nuncupatur. Neq; vero hic contemplatiuam vitam seu virtutē eam intelligendam velim, quæ cognitioni & speculationi cuiuslibet operam dat omnis moralibus actionibus, ac neglectis: sed eam ut Eustratus quoq; in primo significat, quæ bonas morales actiones subsequens sopiti ac penē sublati affectibus cognitiones omnes ac speculationes in eum finem dirigit, ut in Dei cognitionem & amorem deuamur, ibique acquiescamus: adeoq; operantem habet voluntatem, ut nonnulli grauissimi illi qui de theologi beatitudine non in intellectu, sed in voluntate etiam primo esse contendunt: & duo semper respiciunt, inferiora, ut nos ab illis mundos ac puros conseruet, magisq; ac magis abstrahat: superiora, ut nos illis similes reddat, atq; ita perficiat: quippe cum intellectus eorum sit, quæ sunt ad aliquid perfectionis: tunc assequatur suam, cum attollitur, intelligibilibusq; rebus applicatur. Nam cum actiua tamquā fundamentum sit, contemplatiua ut rectum: absurdum esset, si vel rectum sine fundamento, vel fundamentum sine recto constitueremus: vel ita vtrunq; locaremus, ut neq; rectū fundamento, neq; fundamentum recto corresponderet. id quod illi profecto faciunt, quæ vel nulla cura morum habita, vel deprauatam morum rationem sequenti sciētia alicui rerum & speculationi incumbunt contemplatiuā vitam exerceere se existimantes: qui sāmē ridiculi sunt: cum. n. principium nondum attingunt, ad finem se peruenisse opinantur: à quo tamen longius absse sunt existimandi, quam rudes aliqui cerdones, qui moribus tamen aliquantulum student: quod illi quotidianam uitā flagitijs ab ingressu semper, & primo gradu sese arcant: hi cum fundamentum iacere mutantur, in gradibus iam sunt, aptiores proculdubio ad contemplationem sunt, quam quiuis alioqui vel ceterissimis philosophis moribus destitutus. Licet enim contemplationis cognitio naturæ actionem precedat, sicut recti consideratio fundamentum: quantum ad nos tamen spectat, actio ipsa & operatio moralis principium omnium est, quin ipsum quoque actionis cognitionem antecedit. Nam si ut in primo libro ostendi, neq; pueri, neq; qui sicut pueri perturbatis affectionibus sunt, et principia nō habet, ut interpretantes idonei ad moralē disciplinā percipiendā nō sunt, nisi prius in moralis aliquæ actione assueuerint, quo assensum rationibus valeant: nisi prius operentur homines, doceri nullo mō possunt: quippe cum rationes oēs quæ ad finē tendunt, sine peruerso partim non percipiuntur, partim falsæ esse videantur. Sicut. n. in decimo docet, oratio & doctrina non in oīus vim habet, sed oportet ut prae. ultus audieris animus sit ad recte et gaudendū et odio prosequendū, non sicut ac terra quæ semen sit nutritura: si. n. prae. culta sit, fructū fert: si in minus, et spinas producit, & frumenti semen iniectū corrumpit, ac perdit. sic animus noster nisi prius

prius

præsumptus fuerit, falsaq; opinione expurgatus, veritatem vel nullo pacto admittet, vel si nō id aliquando cōtingat, frustra admittet. prauus n. nō rationi, sed violētia & necessitatē cedere cōsuevit. Quocirca quia prauus et puer neq; scire nisi operaretur prius, neq; operari nisi sciret quid sibi faciendū esset, poterat, nisi cogeret: et qui cogere volebat quasi inuidus & malignus odio ab omnibus habebatur: inuētæ sunt leges, ut ipse ut in fine decimi inquit, q̄ licet hoībus in vna ciuitate collectis bene agēdi necessitas imponerēt, odiose tamen ac molestæ minime eēt futuræ: quo sub bonis institutionibus assueti hoīes idonei ad morales disciplinas frugalitatēq; discendā efficerentur, quæ præculta et præparati recte oīa ad cōtēplationē tendentiā intelligere valerēt. Tēperantia siquidē sen frugalitas, quā ~~omni~~ ^{omni} ~~propter~~ ^{propter} vocāt, ut in sexto ait, ea præcipue est, q̄ prudentiā & eā opinionē in animis nostris cōseruat, quæ ad agēdas res spectat, id est finales rerū agendā causas, ut honestū & bonū vnumquodq; nobis eē videatur. qui. n. dolore vel voluptate perturbatus est, nihil hmoi recte percipit. Adde quod ea quoq; peruersæ in cōtēplatione intelligit, q̄ hmoi morum institutioni respondent: ut est, de creatione mundi, de immortalitate aīe, de providentiā Dei, de resurrectione, atq; alijs hmoi, quæ moralis vitæ recte instituti ita annexa sunt, ut quāto quīs moribus valens est deprauatus, sensibusq; inuolutus, tāto minus ea probabili existimet. Vident pueri cū esse mathematici possint, naturales aut sapiētes non possint, ut in eodē hoc sexto inquit, inde ēt cā sumi valeat, non tā quod experientia careant, quā in hmoi disciplinā opus est, quā quod ex perturbationibus vitæ traducere consueverint. perturbatio autē ut ipse et in eodē hoc libro asserit, nō de circulo aut triangulo atq; hmoi mathematici, sed alias in nobis opinioinibus corrumpat. Pro certo. n. habendū illud est, duas has vitas æclinā & cōtēplatiuā ita inter sese correspondere, sequeq; ita mutuo cōsequi: ut si altera sit praua, prauā quoq; esse alterā: si altera sit bona, alterā quoq; esse bonā necesse sit. Nā si quis hominē esse natū existimet, ut cū immentū saginetur, veneriq; indulgeat: in quid de immortalitate sua cogitare vnaquā poterit? Quid de mundi creatione in mentē eius cadere & intelligentiā posse credendū est, qui sine vlla consideratiōe virtutis, quasi perpetuo quodā torpente delatus ita viuūt, ut quo quis modo vitā traduxerit, non laborandū esse censeat. Qui vero rapiendū sibi esse aliena, & adulteriū, aliaq; flagitia cōmittenda in vitā existimat: rationes de Dei providentiā nullo mō admittet. At qui animo neq; vnaquam à viuis resurrectionis, neq; eē resurgēdi ad cōtēplatiuā opinatur, resurrectionē corporis capere quo pacto queat, nō video. Æclinā siquidē vitæ pfectio cōtēplatiuæ pfectionē nobis manifestat: Vt regula morū puritatisq; atq; integritas in vitæ siquis uti ad dignoscendū speculationis veritatē in vnaquaq; philosophorū secta voluerit minus, erraturus sit, quā si ea neglecta ad rōnis examē deueniat. Vnde nō immerito ad cognoscēdā veritatē via amoris, quā intellectus lōge esse cōpendiosior dicitur. quippe cū amor rectus et volūtas bona nō nisi à vera intellectu possit existere. intellectu siquidē veri volūtatē ad volēdū bonū magis iuducit, quā falsi cognitio. Quæ igitur ita afficit volūtatē cognitio, ut eā attrahat, & Deo maxime vniat, verior cēsenda est: id q̄ creatiōis mundi, immortalitatis aīe, providentiæ Dei, et resurrectionis nostræ cognitionē facere nemini dubiū est. nā cū vīa creasse Deū animo concipimus nostri causa, ut beatitudinē cōsequamur, nos immortalibus animis creasse prorsus cognoscimus, atq; ob id nobis providere ipsum sine dubio credimus, ac ppea ut beatitudo hac toti homini conueniat, resurrecturos speramus. he enim omnes quæstiones cōnexæ ita inter se sunt, ut qui vnam peruerit, om

Feliciani

res necessario ceteras deprauet ac destruat, qui vnam statuit, ceteras omnes cōcedat necesse sit. Horum itaque cognitio maxime attrahere voluntatem nostram ad Dei dilectionem bonamq; actionem videtur. Reliquae vero omnes intellectiones depriment hominem, & vel brutum efficiunt et carnalem, vel animale. atque ita sit ut intellectus affectum, & affectus intellectum mutuo sese perficiant. id quod veritas ipsa etiā declarat, cum inquit, de vere contemplationis cognitione, & recto proposito veri cognoscendi intelligens, nemo venire ad me potest, nisi pater meus traxerit ipsum. & alibi, bona actionis perfectionem, quam solus ipse tradidit Dominus, significās, nemo venit ad patrem, nisi per me. Nihil enim aliud omnes Philosophorum schola mihi videntur studuisse, quam ut hominem ad perfectionem veriusque huius vitae institutionibus reducerent. Sed id sanè humanum non erat. Elsi enim, quantum ad sensitivam partem spectat, restituere aliquantulum hominem humana institutio poterat: vegetatiuam tamē in sua inobedientia prorsus relinquebat: ut si homo & perfectus, & totus esset restitutus, Diuino auxilio supranaturali opus omnino fuerit: concedendaque omnino resurrectio sui, qua vegetatiui sub rationis obedientiam meliori quodam, atq; ineffabili modo restituatur. Quocirca quamuis illi multum diuq; per tot secula, totq; nationes laborauerint: nihil unquam tamen efficere potuerunt. p̄ter n. quā quod in via pleriq; aberrabant: adeo difficilia dogmata et laboriosa inueniebāt, ut et ea percipere ingenij nō mediocrius esset, et assequi laboris nō exigui. nā vix vnus atq; alter reperiebatur, qui toto auro laboras eā perfectionē licet humanam atq; imperfectam consequi posset: miraculumq; esse videbatur, si in toto orbe vnus per singulas aetates clarisset, qui philosophi vitam traduceret. Posteaquam vero Christi Dei nostri benignitas nos illustrauit, sapientiāq; sua ad exteriora diffusos quasi erraticas pecudes ad interiora reduxit: effectum est, ut omnes euaserimus dociles Deo: omnesq; tam pueri quam senes, tam feminae quam viri, tam serui quam liberi fieri perfecti philosophi breui valeamus. duobus enim charitatis praeceptis & fide instructus quilibet tam ad actionem quam ad contemplatiuā bonitatem & veritatem paratissimus euadit. ut gloriandum nemini amplius sit, id quod sapientes nonnullos fecisse memoria proditum est, quod vir natus sit, & non mulier: quod Graecus & non Barbarus: quod Atheniensis & non ex alia Graeciae ciuitate: cui neq; viri neque mulieris, neque Graeci, neque Barbari, neque Atheniensis, neq; aliterius cuiuspiam vllum discrimen sit ad felicitatem hanc religionis nostrae, quae sola vera est, capeffendam: sed omnes in Christo vnum simus: ad philosophiam cuius omnes, modo velimus, admittimur. Cum enim Charitatis praecepta explicata sint, ut licet finem & perfectionem non includant, qua ad inimicos etiam amandos, & relinquenda omnia, id est ad omnia mundana contemnenda inducimur, quod in affectu sit, sed actu tantum & opere praefuniantur, id quod Dominus etiam ipse declarat: nam cum dixisset diligite inimicos vestros, opera statim subiungit, & benefacite, inquit, ijs qui oderunt vos: non solum tamen opera exteriora requirunt, ut sine affectu simus, & corde arido solas manus ad opera moueamus. Quin in eo etiam quod p̄na & praeium proponitur, affectus aliquos internos comprehendunt, ut si quis sine p̄na timore, sine spe p̄mijs ea seruauit, vel non sine charitate aliqua esse possit, vel ad charitatem certe tendat, eamq; introducat: pluresq; sunt, quos timor, & spes corrigat, quā amor dirigat: quippe cum qui perfectionem, id est salutem suam, quae gloria Dei est, gloria enim Dei omnes indigemus, inquit diuus Paulus, cupit, & causa eius damnationis p̄na timet,

in Deum

in Deum sicut sermō more odisse nullo pacto potest, ita amari etiam necesse sit, cum enim salutis suae causā fecisse omnia cognoscit. Cumq; tribus præcipue rebus erudiri homines consueverint, timore, spe, & virtutum exercitatione: in hac communis omnium civitate quæ est Ecclesia, ne interclusa ulli etiam imbecillo atque imperfecto via salutis existeretur, tribus quoq; huius dispensationis nominibus Deus in sacro eloquio nobis sese manifestavit. nam & ultionum Deus dicitur, ut terrore nos pœna coerceat: & salutis Deus, ut spe gloria nos erigat: & Deus virtutum quoque appellatur, ut per exercitationem virtutum, quasi in nobis habere Deum existimantes, ad perfectionem nostram festinemus, quæ vera philosophia est. Sed enim quia video apud nonnullos ex nostris philosophiæ nomen adeo male audire, ut ex eius contemplatione non solum utilitatem aliquam ad vitam hominum pervenire non opinentur: sed nocere etiam, & religioni nostræ, id est veritati repugnare eam existiment: & actionem eius ita contemnendam censeant, ut non modo inanem omnem eam esse dicant; verum etiam peccatū esse eam affirmare non vereantur: quippe cum nihil prosit, siquis eam vel exactissimè exequutus fide tamen caruerit: non secus ac qui vel peritissimū sit gubernator, & navim in scopulum dirigat, portum eum esse ratus, vel celerissimū cursor cum sit, præter curriculum, illac se ad metam peruenturum opinatus excurrat: venia ab his mihi impetranda est, paceq; ipsorum dicendum: primum fidem nostram, sicut iustitiæ humanæ quicquam non derogat, qui enim potestati, dñs Paulus inquit, resistit, Dei ordinationi resistit, ita scientiam humanam & virtutem non tollere, sed perficere: Deinde me hic philosophiam appellare non eam quæ falsa præcipiat, quæq; fallacibus tantum captivibus discipulos exerceat suos, ut tanto magis in ea profecisse videatur, quāto magis quis & promptius ad veritatem impugnandam fuerit instructus: ab hac siquidem cavendum D. Paulus etiam monet, ne per philosophiam sedamur: sed eam, quæ recte & in cognitione, rerum verum & falsum indagat: & in actionibus vitæ bonum & malum inquirat & docet. hæc enim quantum rerum creatarum, & naturæ perscrutatione illustrare animum nostrum possit, si morum moderatio non negligatur. D. Paulus idem testatur, cum inquit: qui cum Deum cognovissent, non sicut Deum glorificaverunt, sed evanuerunt in cogitationibus suis. & paulo post, repleti omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, invidia, homicidio, etc. quasi declaret manifeste non modo non repugnare diuinæ illuminationi philosophiam: verum efficere etiam posse, ut in Dei cognitionem aliquatenus veniamus, si recte eam & sincere fuerimus persequuti: id est, non tam verbis & disputatione, quam actionibus & vita eam tractaverimus. Neque enim referre multum existimavim, modo scias quispiam, certissimūq; rationibus persuasam habeat veritatem, si quas in se habet quodammodo inuolutas, explicare alijs rationes non potuerit: quippe cum id insaciendæ non ignorantie attribuendum sit. Hi enim rationes intelligunt sibi tantum, cum re non verbis bene & operantur & contemplantur. qui vero in rationibus sunt exercitati, plerumque cum traductionem vitæ negligant, in eorum ostentatione evanescent, cumq; alijs nitantur suadere, se ipsos impersuados semper relinquunt: tantoq; maiore digni reprehensione sunt, quod negligentia & vitio proprio rei præclarissimæ, id est philosophiæ iustitiam apud omnes conciliant. Cum autem actionem calumniantur, me hic intelligant, velim, non de eo loqui quæ ignorantia aliqua, vel inani quadam gloria, vel huiusmodi aliquo vitio fuerit depravata, sine ulla Dei cognitione, sed de sincera ac pura, de

Feliciani

ra, de qua hic agit Arist. ut si caligine discussa vel meta, vel portus apparuerit, facilius eo peruenitur putat, qui et prouectus aliquantulum sit, et vel in nauis gubernanda, vel in celeritate acquirenda sese exercuerit. Nauim. n. in scopulum dirigit, et currit extra stadium, et portum, aut metan illic sibi videtur videre, qui vel sibi quod non debet, arrogat, vel inan gloria insumit, aut aliquo alio vitio peruersum finem habet: ita, ut eius quoque opera que videntur bona. peccata sint, et ad perniciem deducant. Qui vero virtutis causa et honestati, id est cognoscendi Dei desiderio vel ex virtute operatur, vel conatur operari, si licet meta adhuc non videat, extra curriculum tamen non vagatur: quippe cum oculus lumen, atque omnia bonum, quamuis naturale id sit, atque adhuc imperfectum, non nisi ad fontem tamen omnis luminis, omniumque boni, à quo emanauit, id est ad Deum ipsum nos dirigat. Currit ergo intra stadium, nec finem peruersum habet, sed imperfectum, donec ei sol iustitie oriatur, qui currenti et satagenti, quamuis neque cur renis, neque satagentis id sit, vult: exoriri. nam non currenti, et ocioso diuina scriptura inclinat, surge qui dormis, et illuminabit te Christus. Vnusquisque. u. ut inquit dicitur Petrus, qui iustitiam operatur, i omni gente acceptus Deo est. Licet. n. sine fide charitate vinificata, rectum opus agi non possit, actio bona tamen, hoc est non deprauata, quamuis adhuc sit imperfecta, ad charitatem ita animos nostros preparat, sicut frequentati actus ad habitum virtutis consequendum faciunt: quamuis non nisi ex habitu boni opus queat existerre. Nam si recte aduertamus, homo cum quatenus homo operatur, in lumine, et lege etiam sola naturali, ita agit, ut sicut ratione carentibus animalibus superiorē, ita intelligibilibus naturis, et Deo inferiorē se esse agnoscat. Cumque superius dictum est, comparatum natura ita sit, ut in perfectione adipiscenda inferius cum superiore connectatur: si in statu suo permaneat homo, et non deprauetur, actiones omnes suas ad Deum dirigit: neque siquid perfectionis fuerit assequutus, id sibi ita arrogabit, ut à superiore natura id habere non agnoscat, cuius bonitatis participatione perficitur. Id quod ad gratiam Dei consequenda plurimum facere censendum est: non quod actiones hanc causam accedendi ullam gratiam exhibeant, sed quod efficiant, ne nos à gratia re fugiamus, eique resistamus. Sicut. n. male agendo à Deo querimur, et recedimus, ita ad Deum si non prorsus bene agendo, saltem minus male agendo accedimus, et quantum in nobis est, conuertimur, ut illustrationem eius gratis omnibus exhibitam non repudiamus. Etsi enim non claudere oculos non est in causa ut sol nos radijs suis illuminet, non clauderet tamen oculos, ut à sole illuminemur, facit. tanta. n. benignitate erga nos uti voluit Deus, ut impertiri se, non nisi vobis non nolentibus velit. Nam qui omnia nulla Dei habita ratione sibi attribuit, vel eam beneficiorum Dei in se esse existimat, quod Pelagius sciendum sentiebat, corrupti à nature est, de qua philosophus hic non loquitur: cuius sane actiones, quia à lumine naturali etiam denegantur, et qualibet gratia destitute sunt, sancti nostri qui contra Pelagianos disputant, actiones hominis sine Dei gratia appellare merito consueverunt. Non igitur vniueranda Philosophica hæc sunt, sed Christiani, et proximi est, nullum diuinum auxilium sine naturale id sit, sine supernaturali, negligere, sed cum omnia fecerimus, expertique pro viribus fuerimus, omnia Deo ferre accepta, ac dicere scimus inutiles sumus. Verumtamen ut in præsentia reliqua philosophi ut qui subinde iungere genus humanum ope hac diuina pro viribus conatus sunt, docent. ita prætermittat: hæc doctrina Aristotelica quam ite gra, quam absoluta, quam exquisita, quam sinetra, quam sancta sit, dubitare nemine existimo, qui in hac causa te-

Præfatio

mere et indiligenter fuerit exercitatus. Si enim moralis huius operis perfectione considerare minus: omitteremusq; candidissimum verborum ornatu, acutissimum argumentorum collectione, gravissimam sententiarum declarationem, quibus omnibus cum alibi consuevit, tum hic potissimum utitur Aristoteles. velimusq; integritati tantum actus et contemplatione uti, quas hic instituit, animam advertere: nihil invenimus, quod expurgandum animæ sordium diligentia æque ad Christianum apicem deducere homines possit: non ut eum quidem consequantur, tantum tamen ab eo absint, quantum in eo nondum constitutum fuit: nihilq; quod animam nostram humana videlicet ratione ita attollat, hominemq; exterius constitutum ita moderetur, ut ad suscipiendum supremi intellectus, Deiq; illustrationem, nisi ipse repudiet, aptissimus reddatur. Cum enim duplicem hominem, sicut dicimus: intelligat: alterum, qui ex anima et corpore constat, qui exterior homo est: alterum intellectum solum: vocat autem intellectum, rationalem vitam, qua homo interior evadit, quem vere et primo et maxime hominem esse statuit: duplicem quoque felicitatem eius invenit, unam intellectualem et perfectam, quam contemplativam nominat, de qua in decimo libro qui finis huius operis est, utpote summam omnium virtutum circumscriptionem tractaturus est: alteram activam, qua cum externis rebus existit, quam in primo libro quænam sit, inquit: atq; eam operationem ex virtute in vita perfecta esse desinit. quæ quidem operatio, quia licet non ex se, sed ratione materiæ circa quam versatur, et corpore indiget et externis, id est vegetatione sensuum, sanitate, robore, pulchritudine, nobilitate, divitiis, amicis, et cæteris fortune bonis: vnde acquiratur, considerat. et licet præclarissimum Dei donum, absolute non sit, sed studium etiam nostrum requirat, disciplina tamen et diligentia acquiri ab omnibus posse, eo quod in virtute præcipue consistit, virtusq; stabilissima felicitatis causa est: ut donec permanferis id quod dominum obtinet, id est operatio virtutis, nunquam effici vllis calamitatibus miser quispiam possit: licet beatus dicendus non sit. Tum quia virtutes morales in irrationali parte existunt, de animæ divisione nonnulla agit, virtutesq; alias intellectuales quæ in ratione prædita parte sunt, alias morales quæ in irrationali existunt, eè inquit: irrationalemq; partem in ratione carentem, et rationis aliquatenus capacè dimidit. Quia vero felicitas hæc, licet et corporis bonis et fortunæ etiam indigeat, in virtute tamen potissimum consistit: in secundo de virtutibus moralibus prius tractare incipit, easque a more et assuetudine dici asserit, eo quod non natura nobis insunt, sed exercitatione comparantur: quippe cum in naturalibus facultates præcedere operationem soleant: in virtutibus contrario habitus operationem subsequantur. versatq; eas circa voluptatem et dolorem præcipue: esseque habitus diffinit, quibus homo et bonus ipse efficitur, et bene opus suum reddit. duplicemq; esse mediocritatem quantum ad rem, et quantum ad vos atinet, virtutesque in mediocritate quantum ad nos consistere: easq; omnes cum extremis suis descriptione facili enumerat. Postea docet quo modo ad mediocritatem hanc reduci valeamus: a voluptateq; præcipue cavendū esse monet: mediocritatesq; quantum ad nos videlicet spectat, inter duo virtutum extrema esse demonstrat. Deinde quia virtus et vitium electionem requirebat, quæ in nostra est potestate: quid spontaneum esset existimandum, quid item inivisum in tertio prius considerans, ut virtutem et vitium in nostra sita esse potestate ostendat, ad virtutis tractationem postmodum descendit: de fortitudineq; et temperantia agit, earumq; extremis: de munitionibus, et munitionibus, proprietatibusq; et virtutis et virtutum dili-

genter

Feliciani

generis assignatis. Tum in quarto de reliquis plerisque, id est liberalitate, magnificentia, magnanimitate, de moderato honoris studio, de comitate, de urbanitate, reliquisque: quae in societate hominum exercere necesse est, pertractat.

In quinto absolutam de iustitia disputationem persequitur: & alteram vniuersalem, alteram particularem esse ostendit: vniuersalemque omnes virtutes in se completi: particularem alteram distributam, alteram commutatam & emendatam esse, quarum altera arithmetica, altera geometrica proportionem consistit. ubi de iure & iniuria, de iure naturali, legitimo, civili, herili, de aequo & bono diligenter disserit. Postea quia virtutes haec actiuae quae in parte appetitiua & sensuali existunt, recta prudentiae ratione quae intellectiua virtus est, moderamen accipiunt, perque eas ad intellectus ascensus preparatur: sextus virtutibus intellectiuis totus dicitur. & sicut in primo irrationali animae partem dimisit, quia de moralibus virtutibus erat acturus, quae in ea existebant: sic hic rationem distinguit, intellectumque, id est animam rationalem in duas facultates dimidit, consultatiuam, & scientificam, seu in opinatiuam & cogitatiuam: cuiusque alteram, id est consultatiuam in intellectum actiuum distribuat, & effectiuum: actui prudentiam esse, effectiui artem declarat: quas inter se in eo multum distare docet, quod qui in arte sponte peccat, melior sit, quam qui intuitus: in prudentia e contrario, qui intuitus peccat, quam qui sponte, melior multo existimetur. scientificam partem contemplatiuam seu speculatiuam intellectum appellat. sed cum in vel principia tantum percipiat, vel ea quae ex principijs existunt tantum, vel utraque: cum principiorum est capax, intellectus: cum conclusarum rerum ex principijs, scientia: cum utrorumque, sapientia nuncupatur. ita ut sapientiam esse nihil aliud quam scientiam & intellectum simul asserat. prudentiam vero esse eam quae cum morali virtute scopum idoneum proposuerit, ea quae ad scopum ipsum tendunt, recta perducit. Cuius partes omnes examinando diligenter quid bona consultatio, quid solertia, quid sententia, & reliqua huiusmodi sint, pertractat. Post haec autem, ut nihil quod ad rem facere videretur, inexcussum relinqueret: quia nonnulla esse inueniebantur, quae vel supra virtutem moralem, vel infra eandem esse videretur: in septimo ea persequutus est. nam cum quis supra omnes iustos iustitia, supra omnes fortes fortitudine, supra omnes temperantes temperantia, & ceteris huiusmodi excellit: hunc non virtute absolutam, sed heroica & diuina virtute praeditum esse affirmat. quemadmodum contra si quis inuanius adeo sit, ut vitij omnibus omnes superet, non vitio sed feritate & inhumanitate instructum esse ait. Cum vero quis temperanter agit cum pugna tamen, & appetitus resistentia, eum non proprie virtutem habere, sed esse continentem ostendit: quippe cum vera virtus nullam in se repugnantiam irrationalium sensualium patiatur. sicuti cum prauum & vitiosum proprie non dicit, sed incontinentem, qui cum sciat quid agendum sibi sit in vniuersali, in particularibus ipsi ignorantiae ex affectuum perturbacione oborta, intemperanter tamen agit. unde bestias quae vniuersalium estimationem nullam habent, minime esse incontinentes. hic autem quomodo non ex eo quod persuasus sit, voluptates sectatur, patientia etiam ducitur: atque ideo incontinentem qui persuasus est, longe melior est, neque incontinentia cum principium corruptum non habeat, vitium esse existimatur. Quia vero continens & incontinens voluptate maxime & dolore moueri consuevit, virtutesque omnes morales ut in secundo ostendit, circa duos hos affectus videntur existere: voluptasque & dolor duo quasi consultores,

Præfatio

torer, ut dicebat Plato, vite hominis sunt: atque ideo ab adolescentia ita institutos esse oportet homines, ut his gaudeant et doleant, quibus gaudere et dolere debent: voluptasque præterea spectare ad felicitatem æliam et humanam videtur: de voluptate nonnulla agit, quot eius sint genera, pravae alias, alias honestas, alias neutras esse declarans. Vis vero de virtutibus moralibus, et ijs quæ subsequuntur, id est intellectu, tum de ijs quæ vel supra vel infra morales esse videbantur, satis explicavit: quia ad felicitatem hominis quæ ex anima et corpore constabat, primum animæ, quæ ad essentiam eius spectavit, deinde corporis, quæ sunt necessaria, tum fortunæ bona requirebantur, quæ vilia sunt, atque adiutricia, et externi appellantur: atque inter externa amicitia maximum erat, ita ut aut virtus quædam esset, aut cum virtute existere ut ipse inquit, videretur: nonnullique instituit eam distributivè partem existimarent: de amicitia in octavo et nono exactissime pertractat. In octavo quæ sit amicitia: tresque eius esse species vtilem, iucundam, honestam ostendit: ut in honestate inter similes, in utilitate et iucunditate inter dissimiles existat: honestaque amicitia sola proprie amicitia dicatur, atque amicitia perfecta non posse fieri, ut quispiam amicis multus sit, quæ admodum neque ut amore multorum simul aliquis capiatur, quippe cum id natura spectare ad unum soleat. Sed cum hæc inter æquales personas sunt, de alia agit quæ inter inæquales reperitur: quo modoque ea servanda sit, docet: tum de civili, de domestica, de naturali quæ inter consanguineos est: de sodalitia, alijsque huiusmodi diligentissime omnia indagat. postea de querelis quæ contingere in amicitijs soleant: plurimasque in vili amicitia, nullas in honesta contingere ait. In nono postea reliqua de amicitia persequitur, quæ videtur in dubium venire poterant. querela amicitarum quo pacto tollenda sit: quando dissolvenda amicitia: quando conservanda. utrum amicitia sit benevolentia, utrum concordia. cur qui beneficia contulerunt, magis ament: quia, si opera sua amant, et honeste factum quod in affectu est: et quia laboriosius est dare quam accipere: utrum sui amor sit laudabilis: esse quidem in probro viro, qui vero se amat, et non corpus et sensum: atque ita, ut mensura amoris erga alios etiam sit. unde quia scelesti manifeste se non amant, eos neque aliorum amicos esse posse: querere tamen consuetudines aliorum quoniam conscientiam scelerum molestantur, ut seipsos fugiant. At felicem amicis iudgere tantum probis et honestis non vtilibus et iucundis: primum, ut operationes eorum videat, quia sua inspicere non ita potest, perinde oblectetur ac suis: secundo, ut iucunde semper vivat assidua operatione tum sua, tum amici: tertio, ut amici operatione inspecta magis excitetur. Postea utrum amici plurimi faciendi sint: querit: docetque in vili amicitia et voluptuosa id non posse, in honesta satis esse si vel paucos, id est duos aut tres habuerimus. qui enim multorum sunt amici, eos nemini esse amicos nisi civiliter posse. tum in adversa ne an in prospera fortuna opus magis amicis sit, considerat: in adversaque necessariam esse, in prospera honestam magis amicorum præsentiam esse declarat. Sequèbatur de contemplativa virtute agere: sed quia eam summam in se voluptatem habet, de voluptate prius in principio decimi nonnulla considerat, veterumque de ea opiniones persequitur. voluptatesque esse diversas tum pro ratione operationum statuit, ut sensuum alia, alia intellectus sunt: et quæ sunt sensuum quoque: inter se esse diversas, ita ut altera alteram corrumpat tum pro ratione bonitatis aut improbitatis: quæ enim multum operationem sequitur, est mala, quæ bonam, bona: quæ item à mala cupiditate provenit, prava, quæ à bona, bona censenda est.

est.

Feliciani

est. tum pro ratione parlorum instrumenti, aut impuriore, nam quæ ex visu fit, est purior, quam quæ ex odoratu: quæ ex odoratu, quam quæ ex gustu & tactu, quæ intemperantius est. tum pro ratione subiectorum: alia siquidem hominis, alia eam voluptas est. cumque in homine diuersa sint huiusmodi voluptates, ea propria eius est, quæ & intellectui & affectui bene instituti hominis est. Posteaquam hæc absoluit, ad tractationem de felicitate veri hominis & interioris descendit, cui præsidet sapientia, eamque esse operationem ex virtute quæ præstantissima in homine est, quæ ad contemplatiui intellectus, eamque esse actiua longe præstantiorem oculo causus ostendit: quia eius partis hominis est, qui proprie est homo, & circa sua obiecta quæ sunt intelligibilia retrahitur: actiua vero circa exteriora diffunditur. quia est assidua, quia incandior multo est, magisque sinceræ & minus interruptas habet voluptates, quia ex se sufficit, pauciusque admodum extrinsecus indiget. quia est tanquam finis, & ex sese diligitur: actiua vero propter contemplatiui appetitum. quia in ocio & quiete consistit, actiua in turbatione & negotio: bellum vero ob pacem, & negotium ob ocium fit. quia est sublimior & diuina: actiua vero humana. quia est ex intellectu qui est solius hominis: actiua vero etiam brutorum adiunctas facultates habet: quibus nonnam Christiana nostra perfectio adiungitur, quia in futurum et perferet, neque auferetur. Postremo de actiua nonnulla resumptum, ut & eam ex cõparatione longe inferiorem esse ostendat: & ad civilem doctrinam tradendam transitum idoneum faciat. cum. n. qui imbutus prius non est bona vite institutione, aptus ad disciplinam moralem intelligendam esse non possit, ut in superioribus libris & in primo præsertim sæpius docuit: atque ideo assuetudine prius aliqua indigeat, assuetudinemque hanc non nisi leges valeant asserre, quæ pænis propostis à vitij deterrereant, præmij ad virtutem ciues incitent atque inducant: quo pacto idoneus alij quis ad condendas leges efficiatur, declaraturum se in sequentibus rerum publicarum libris pollicetur. Atque hæc totius huius doctrine summa est. Quia vero nonnulli esse scio, quos non tam doctrinam quam suasionem in hominibus negotio requirendam censent: monitiones eius quasdam & incitationes castigationesque subiungam: quas, sicut pium magistrum decebat, inter docendum opportune locis suis inserui. Primum. n. ut ad studium et industriam auditorem incitet, qualis huius discipline esse idoneus auditor debeat, monet: nihil interesse inquires inuenisse aliquis ætate sit, aut moribus. huiusmodi. n. hominibus inutilem esse hanc cognitionem non secus atque incontinentibus: quippe cum huius discipline finis non cognitio, sed actio sit. Ad aliasque artes consequendas non solere electionem aut stabilitatem requiri, sed ipsam solam cognitionem sufficere: ad virtutes vero cognitionem parum, vel nihil valere: reliqua id est electionem & agendi perseverantiam multum ac totum conferre non agendo. n. non modo non effici quempiam bonum, sed ne in eo quidem statum esse, ut effici possit. Cognoscere item iusta & iniusta nullam sapientiam esse existimare homines quia legibus ea præscribuntur: cum tamen quæ leges statuunt, minus iusta sunt, quam medicamenta salubria. difficiliora. n. cogniti iusta, quam salubria sunt. salubria vero non ex libris cognosci, sed experientia & habitu ab artifice qui arti exercet: sic iusta, ab eo qui operetur atque hæc inquit, quo subinde videlicet incitet, non esse negligendum, neque cognitioni tantum acquiescendum: quippe cum cognitio in hominibus ex actione ipsa enascatur. neque legis periti magis iusta sciunt, quæ qui, licet nunquam viderint leges, iusti autem sibi agendo contraxerunt. non. n. satum esse si virtutem cognoverimus, id quod subinde repetis, sed ut eam habeamus, eaque vitamur, esse eritendum.

nam

Præfatio

nam si verba ad reddendos hoies probos sufficerent, multas sanè & magnas mercedes acciperent: quippe cū qui discit hæc tantū, similis egrotanti sit, qui libenter quidem medicū audiatur & percipiat, nihil tamen agat. Orationemq; non in omnibus vitæ habere, sed opus esse, ut præculeus sit auditoris animus, non secus ac terra, q̄ nutritur a semē sit. Satisq; eē si quāvis omnia adsint, omniaq; faciamus quæ debemus, quibus probi effici videntur: euadere virtutis participes possumus. Contentos.n. esse nos non debere quòd apti ad operandum sumus, sed operandum vīno esse. sicut.n. in olympis certaminibus non pulcherrimos & robustissimos, sed qui decurrant & vincunt, coronari: sic in vitæ non qui sunt idonei, sed qui operantur, felicitatē consequi. felicitatē.n. licet diuinitus detur, esse tamē eiusmodi, ut laborem nostrum ēs, nostramq; electionem requirat, atque adeo esse communē, ut disciplina & diligentia comparari ab omnibus possit. quòd alacritatem omnibus exlubeat ad bonū consequendum, nisi ignari admodū esse ac desides videretur. Postea vt non tantū ad operandi diligentia homines incuet, sed à voluptuosa vitæ etiam auerteret ac deterrent: seruiles proinde preces appellat eos, qui voluptariam vitam seclantur, & principes Sarcinipalos: quo supplantatione atque insania notati erubescant, atque ad temperantē vitam redeant. Resoluiusq; membris corporis similes esse incontinentes. Ac voluptates quidem turpes, non esse nisi corruptis hominibus dicendas voluptates: quibus videlicet voluptates videntur. sicut non esse dulcia neq; amara ea quæ videntur egrotis. corporisq; voluptates, quia sepe eas ipsas incidunt hoies, cuiuslibetq; facile occurrunt, nominis huius hereditariū habere adeptas. atq; ite eo in temperantia merito esse vituperabilem quia nobis inest, non quatenus hoies, sed quatenus animalia sumus: ut ferinum sit talibus oblectari. Neque venereorum tantummoda voluptates hoc modo carpit, quo ab eis viuunt quæq; qui hominem se agnoscit, deterruit: sed leniores etiam, quæ tamen eum à seruīs homines auerant, tum nimia relaxatione ad libidines reddunt propensiores. lusiones enim voluptuosas damnat, in quibus propterea positam esse felicitatem homines opinantur, quia tyrannos & in potestate constitutos eū vitæ vident. Neque enim, inquit, si isti prius pes & tyrannus, quia suæ & liberæ voluptatis gustum non habent, ad corporis voluptates confugiant, propterea eas magis expetendas esse existimandum est. nam & pueri quæ apud se in precio sunt, præstantissima eē opinantur. Quod eū inquit, quā vilipendit & grauius castigat horū vitæ, quā beatā ipsi arbitrantur. philosophia.n. habere in se mirabiles & puritatem & stabilitatem voluptates: locum & lulum vt negociari postea possumus, admittit solere, non vt dissoluamur. Sed fortasse, inquit, eiusmodi aliquis est, vt diligentiam non adhibeat? at vt eiusmodi sunt homines, & intemperantes efficiantur, ipsi in causa sunt, dum remissi & dissolute viuunt, & in conuinna vitiorum operatione versantur. habitum enim sponte acquirunt, à quo postea liberari non possunt, cum volunt. nam neque qui egrotant, sanos effici cum volunt, posse: licet vel mi imperantur agendo, vel medicus non obtemperando sponte in morbum inciderint. nam si in cuncta & molesta violenta esse quisquam opinatur. oīa sibi violenta esse existimabit. sed ridiculum eē in externis potius cām referre, quā in nostris ipsis. quòd huic semel de rebus facile moueatur: & honesta nobis, turpia incudis adscribere. Quocirca, quia vitia et virtutes in nostra potestate sunt, vt ad mediocritatē reducantur, monet, quia i re spectadū eē inquit ad q̄ nos ferius peluiores, atq; in contrariū, eorū more qui ligna distorta dirigit, nos ipsos abstractū hēdū, quòd puerire ad mediū virtutis valeamus: voluptas ēq; præcipue vitandā, quippē quæ

qua corrumpere iudicium soleat, et sicut Troianorum procures Helenam, licet pulchra esse videretur, dimiserunt, ita a nobis voluptatem ob pulchritudinem ne nos corrumpat, esse repudiandum. Quid cum ebrinum duplici pœna dignum esse ait, eo quod & se priuaret sponte ratione, & ebriosa prauè agat: Vel qui se occideret, ignominia quidam affici dum indignus ciuium sepultura indicatur: nonne hominem a lesione sibi tã animæ quàm corporis inferenda deterret? Quàm cupiditates hominum moderatur, cum non debere optare à Diis homines inquit diuitias, honores, sanitatem, & cetera quæ simpliciter bona appellantur: quæ ex sua natura quidem & bene affectis bona cum sint, non omnibus bona euadunt. Ideo esse optandum, non ut quæ simpliciter sunt bona, consequamur, sed ut ea nobis bene vertant, ac bona sint, quæ autem nobis bona sunt, esse eligendum. Quàm ad tolerantiam confirmat, cum molles carpit qui pallium per terram trahunt, ne scilicet si ipsum tollant, laborent: qui cum egrosantes imitentur, miseros se esse non existimant: cū miseris similes sint. Quàm ab amore vano abducit, cū amatores deridet: qui sicut amant, ita se esse amandos censent. nam si simili modo essent amabiles, fortasse censere ita deberent: Quàm in amicitia sinceritatem seruandã monet, cū amicos qui simulat se esse veros, & uo sunt, magis esse accusandos ait quam qui monet am adulterant, eo quod circa rem preciosiorem peccant. Cum vero orationes de ijs quæ in affectibus & actionibus consistunt, minore quàm opera ipsa habere probabilitatem: inquit: cumq; discrepant ab ijs quæ sensu percipiuntur, contemptas veritatem quoq; ipsam perimere: ita ut ueræ orationes non solum ad cognoscendum, sed ad vitam quoq; ipsam instituendam utilissima sint: quid aliud facit, quàm consulit, ut tam veritatem in oratione, quàm probitatem in moribus semper conseruemus? Morum autem institutioni quantæ adhiberi diligentia debeat, ostendit, cum monet ut quamuis leges bene institutæ sint, debere numquemque tamen priuatam & liberorū & amicorum suorum curam habere: magis enim videri singula absolui si priuata cura adhibeatur. Vt vero stimulos etiam aliquos ad contemplationem hominibus adhibeat, sub amatorem esse eum inquit, qui se proprie amat: id est præcipuum sui partem, sicut enim ciuitas maxime id videtur esse, quod in ipsa præstantissimum est, ita & homo: quasi incitans omnes ad honesta secunda, partemq; suam intellectualem præcipue excolendam. quod efficacius persequitur, quasi votum suum manifestans, cum inquit: si omnes ad honesta consequenda certarent: & publice omnibus, & priuatum singulis maxime bona euenirent: siquidem virtus tale quid est, ut quo perfectius fuerit exculta, eo maiores utilitates semper afferat. neq; enim debere nos cum sumus mortales mortalia cogitare, sed extolli & immortales quatenus fieri potest, reddi: absurdumq; esse si non suam quisque, sed alienam vitam exspectat: quasi in erubescens inducens, si intellectualem & rationalem vitam negligamus: quippe cum non homines, sed alterius naturæ animalia futuri simus. Nam cum eum qui ex intellectu operatur, eumq; excolit atque optime afficit, Deo esse carissimum videri ait: Consentaneum enim esse Deū re illa quæ optima est, ipsiq; est cognata, et intellectu delectari: eosq; qui eam maxima amant & honorant, remunerari: pie admodum & providentiæ Dei & immortalitatis nostræ significatione ad amplectendam consēpationis puritatem inuitat. Sed de his hæcenus. Satis enim esse hæc ad perfectionem moralium huius institutionis declarandam vnicuiq; possunt. Cum igitur hæc Aristoteli adeo sincera sit, ut a nostra Christiana nihil plane dissentire videatur: nisi quatenus illa paulo perfectius ac sublimius adhuc

Præfatio

ad huc hominem prouehit: ita ut non solum vis in oia, ut ipsa hac facit, tradit: verum
 et exiguas omnes radicum fibras vnde iimeri pullulatio aliqua possit, diligenter per-
 scrutandas euellendasq; censeat: Cumq; actiua, ut diximus fundamentum contempla-
 tiua sit, eiq; correspondeat: simili modo contemplatiua quoq; et rationalis, quam
 philosophus hic tradit, non differre à Christianorū speculatione, nisi in eadem hac per-
 fectione credendum est, si morali huic fabricæ consentaneam esse eam debere existima-
 mus. Nam quæ de æternitate mudi, de anima, nonnulliq; alijs huiusmodi disputat, magis
 ad morem ipsius quo vis in rebus omnibus pertractandis consuevit, quam ad im-
 pietatē aliquam referenda sunt. A natura n. non solet recedere Aristote. ut etiam quæ
 supra naturam sunt, sicut et nonnulli philosophia eius Græci interpretes asserunt, eo
 modo consideret, quo natura respiciunt, quatenusq; in natura constituta sunt: contra-
 rio modo quam Plato consuevit, qui naturalia quoq; paulum à natura subleuando
 indagat. ut propterea quoq; in multis dissensire inter se in philosophi videantur, cū ta-
 men in via et modo considerandū rerum plerūq; magis, quam in rebus ipsis discre-
 pens. Si enim de Dei providentia interdum ita loquitur, ut eam, cū intra vniuersalia
 tantam contineat, nimis parcam statuere videatur, ac propterea à nonnullis ex nostris
 Epicuro, qui eam penitus tollebat, inferior iudicetur: ita dicere ipsum censendum est,
 non quod eam ad particularia quoq; vel exactissime diffundi nō putaret, sed quod or-
 dinarie particularibus ita providere animaduerteret, ut modum et ordinē naturalem
 non impediret, ad quē ipse respiciendo, ut diximus, omnia per tractat. Si de anima mor-
 tales aliquas rationes asserit, ut quibusdam videtur, ea verissima ac certissima sunt exi-
 stimande, si de anima ea intelliguntur, quæ materiam respicit, corpusq; mortale infor-
 mat, ac perficit. Si itē de æternitate motus nonnulla dicit, quibus mundum non esse ge-
 mitum demonstret, contra religionem nostram ea esse minime sunt existimanda. verum
 enim esse id constat, si ad naturālē hunc ordinem quem ipse spectat, consideremus. non
 enim ex hæc alterationū serie ac vicissitudine à principio creatum esse mundum asseri-
 mus, sed ex creatione eius alterationum seriem postea successisse. Alioqui enim absurdū
 esset, si vel ea nunquam incepisse assereremus, quæ quotidie incipere videmus, vel infi-
 nitum actū concederemus, quod quo pacto effugere possumus, si infinitos numero homi-
 nes, id quod in æternitate mundi omnino dandū est, præcessisse consueamur, non in-
 telligo. Quippe cum infinitum eandem vim tam si sit, quam si fuerit, habere videatur,
 vtrobiq; n. excludi à potestate videtur, sine qua esse nullo pacto potest. Adde quod ipse
 etiam Aristoteles tantum abest, ut quæ de æternitate mundi disputat, certa esse et vera
 existimet, ut in libri dialectici problema de æternitate mundi pro neutra parte cer-
 tas habere rationes asserat. Nā si mortalem quoq; animam dixerimus, multa absurda
 sequantur, necesse est. primum vel non esse creatum mundum, quod absurdum esse ostē-
 dimus, vel si sit creatus, frustra esse: deinde nullum Dei esse providentem, quippe cū
 hominū rei, quæ in hac vita finirentur, temere, et non pro merito cuiusq; succedant.
 Quod si sit, vel Deum non esse, vel non intelligere, quæ aut creauit, aut inferiora ipso
 sunt, censendum est. At si docendi viam quæ humana hæc sensuiq; exposita ad clariorē
 demonstrationem respicit hic Philosophus, animaduertamus: facile intelligemus eius ra-
 tionalē tractationem etiam si verbum aliquando videatur, finitatem à morali quæ
 sanctissima est, nusquam discrepare: si modo sibi eum constare existimemus: graduq;
 vis actiue, ut verisimile est, ita supposuisse, ut ad contemplatiuam ad amicum respon-

deus.

Feliciani

Verit. Moralis. n. hæc et actiua non tam agendi et operandi; quam discendi et principii est. sicut idem Græci auctores monent: qui in disciplina Aristotelica ac philosophica, qua animus noster ad bonū agendum et verū intelligendum instruitur, principium à morali institutione sumi oportere eā ob eā affirmant, quia instrumenta, cuiusmodi sunt dialecticæ rationes, ea sunt natura, ut bene et male uti eis quissimam possit, nisi animus prius bona morum institutione recte præparatum habuerit. Quia tamen hæc Arist. dialecticis demonstrationibus quatenus rei materia patitur, satis exquisitè pertrahat: deo oportere, ut qui discipulus eius esse vult, simplici primū aliqua morū institutione imbutus, deinde logica eius disciplina percepta, qua intelligere argumentandi rationes valeat, ad hoc opus audiendum sese ante oīa conferat: ut stabili hoc fundamentum iactō supprexerit, cetera que ad cōtēplationē spectant, firmiter possit. Qui. n. hoc vel non subijcit, vel ineptum ac labās subijcit, cum non habeat, ubi insinuat, et nescit in cogitationibus, ut inquit D. Paulus, cōtēplationūq; totā adificationē rursus sum efficuit. Quapropter, cum pleriq; hodie hæc via minime ingrediantur, neq; fundamentis iactō discunt, quippe cum opus hoc quod exordium et viuendi et discendi esse iā ostēdimus, neq; in gymnasiis publicis locū ullum præcipuum habeat, neq; priuim à quoquā nisi disputandi tantū aliquando causa nō agendi consideretur: mirandū nihil esse existimo, si nonnulli inueniantur, qui cū peripateticos se esse iactent, vel philosophū hūc ipsum, vel nostrā cōdemment. nā cū in euoluendū eius libris non id studeant, ut cōsentanea rō actioni enadat, cōsistatq; veraq; doctrina seruetur: in multis absurdā necessario incidunt: ut et impia nonnulla eius dogmata coguntur fieri: et philosophū ōis ipsam adeo à religione nostra discrepare asserant, ut qui ea fuerit imbutus, si eam sequi vellet, esse bonus Christianus non possit. quasi fieri illo modo queat, ut nos vel rerū veratū cognitio à veritate, vel creaturā ōis scientia à creatore alienet. Cū præterea neq; Aristotelicæ virtutis et felicitatis verū sensum perciperimus, si quē viderimus aut audierimus ex nostris pium ac sanctū virū, qui vel voluptatibus adeo se abdicauit, ut delectatē sensus omni ex parte refugiat: vel posthabitis omnibus et corporis et fortuna bonis in solitudine aliquam secesserit, ibiq; a cōmercio hominū separatam vitā traduxeris sola virtute contentus: vel honorem alī hominibus et gloriā contempserit: vel iocōsam loquutionē prorsus à consuetudine sua reiecerit: vel mori potius aliquando proposuerit, quā quippiā de perfectione sua relaxare vulerit: non quasi perfectiorē admiratur, sed mō rustiē, mō stupidū, mō ineptū, mō humilē et abiectū, mō aegrestem esse dicunt. Homine. n. sic ahile esse animal iactant: ut consortio hominū se priuare non solū ab utilitate publica, verum et ab omni prorsus humanitatis alimēto suis. Felicitatēq; bonā et reliqua non ea tantū quæ animæ sunt, requirere, neq; virtute sola esse contentā: ut prius se felicitate, qui vel corpus negligit, vel fortunas: similisq; eē artifici censetur, qui ut melius operetur, instrumenta abijciat. Virtutē item in mediocritate consistere asserunt: vnde non enim esse virtutē præditum qui voluptates corporis, vel honorem, vel iocū de vitā sibi penitus circūciderit, sed qui hæc omnia modè rati: vitā vero ita facile negligere cum felicitas vitā et perfectiō longam requirit: esse eius qui felicitatem etiam ipsam cōdemnat. Atq; hæc dum dicunt, felices se eē opinantur, dum et semper quod perfectius se esse vident, damnant: et hmoi rationibus et sibi et plerisq; aliis nunquam perfectiorem et puriorē vitā esse inquirendā, sed genio et curandæ cui iucunde semper indulgendum esse persuadent. Cum tamen si studiū

si studio cognoscendæ veritatis, & non affectibus suis patrocinandi hæc dicerent, Aristotelem ipsum habere, qui felicitatem hanc, quæ dicitur, non esse verā hominī manifeste declarat, sed humanam & civilem, quæ hominī tantū exteriori conveniat, nō interiori & verum hominem perficiat: ad quam nostri illi festinandū censent, sicut antea prior hæc humana felicitas & actiua plurimīs: ita illa paucissimīs indiget: solūq; virtute est contenta, nisi quatenus corpori necessitas postulat. Quæ n. Alexā in libello de felicitate contra Stoicos disputat, eam solā virtute non esse contentā asserens: de felicitate tantum hæc humana & imperfecta dicuntur: ut Eustratius quoq; in decimo ostendit: in illa autē quæ veri hominī est, nullam vim habens. Nā ut ipse Aristot. in decimo inquit, contemplanti nulla hūmōi rerum ad operationem quidem indigentia est, quin se eē contemplatione esse impedimento consueverunt, quatenus tamen homo, est cum pluribusq; vitam degit, ex virtute agere proponit, talibus igitur ad humane se gerendum indigebit. Vbi etiam illud animaduertendum, asserere Aristotelē hominem verum & contemplatiuū nō esse sociabilem, neq; cum pluribus vitam traducere: ut vana etiā istorū hæc ex parte iactatio evadat. Nam cum nonnulla ob necessitatē indita in natura hominī sunt, si sublata ea necessitas fuerit, summæ virtutis esse censendum est, si omne studiū, omniq; labor postea adhibeatur, ut ea quoq; penitus auferatur. Vbi n. incidi in potentiam hūmō, extrinsecusq; excessit, auxilio aliorum statim indiget: utq; & ipse alteretur asidue, & genus suum in posterum propagaret, opus habuit voluptate quæ subinde ipsam instigaret. Vnde cum se recolligit, & ab exteriori hac diffusione retrahit, nullus auxilio, nullaq; propagatione indigere incipit, nullaq; itē alutione, nisi quatenus ad sustentandū corpus sufficiat: ad quā adeo paucis contentus est, ut ea quia vitæ exteriori necessaria tantū sunt, vana ei esse existimet. Vanitati nā est huiusmodi necessarijs inquit D. Paulus subiectam esse creaturam propter eū qui eam subiecit in spe: quasi si vel hæc corpori vita ad virtutum exercitationē opus non esset, vel aliquādo nō sperarem fore, ut hæc etiā sublata, quādo videlicet vegetatiua ad obedientiā rationis p̄ resurrectionē cet diuiniore quodā modo fuerit restituta, sola contemplatiua in nobis perpetuo confirmaretur: nulla prorsus corpori cura habēda nobis esset. ut nō immerito quatenus fieri pōt, qui perfectionē hanc affectant, ab his se abstrahant: laudatq; summopere nonnulli fuerint, quod adeo ab hūmādanis sese subduxerint, ut p̄ multos annos hominem vllū, cuius consortiū esse alijs incundissimū solet, non viderint: quippe cū qui ob virtutē eō pronecti sunt, ut humana societate non indigeant, Deo vniū iā eē intelligantur. Adde quod si contemplatiua felicitas quoq; omittere in presentia velimus, istius nihilominus respondere ex Arist. snia possumus: si ea quæ in nostris damant, tū ad Heroicā virtutē referremus, quæ ut in septimo docet, omnia excellētius ac sublimius quā moralis exequitur: tū ad moralem ipsam: nam cum semper donec vivimus, uti prudentia opus sit, ut p̄p̄a prudentiæ vō possit esse obliuio, ut ipse in sexto inquit, quippe cū eius subiecta semper nobis sint obuia, neq; vllus locus, vllū tempus, vllū actio, vllus effectus reperitur, in quibus non requiratur prudentia, quæ virtutū moralium recta ratio est: extra vero tēpus, aut locū, aut actionē, aut affectum esse nemo possit. dū vivit: sit, ut moralis, id est actiua virtute semper aliquatenus vi uiuiscitq; etiā contemplatiua debeat. Quapropter, quia felicitas in virtutis operatione cōsistit, operatio vō alienius in quolibet occasione semper existit: ex virtute aliqua semp̄ operatio vnaquisq; pōt, dum vivit. neq; abicere operandi instrumenta cēdendus est, qui ea abij-

✠ ✠ q̄ cit.

Feliciani

*eis, quæ ad operandum sibi sunt impedimento. quippe cum & diuitiæ & sanitas & reliqua externa ancipitis naturæ sunt, ut sicut prodesse, ita obesse aliquibus ad virtutem exequendam valeant: ut ea reicere à se quisq; debeat, quæ sibi esse impedimento sentiat. quemadmodum neq; faber, si malleum reiceret, qui cusionem semper ei soleret deprimare, vituperatione eēt dignus, neq; priuare se instrumentis magis quàm aptare diceretur. Præterea in primo felicitatem hanc esse eiusmodi inquit, ut à quocunq; possit comparari. quasi si adsit virtus, cum Dei præclarissimum donum sit felicitas, cætera facile subsequantur: si non adsit, nulli eiusmodi externa prosperitas cōtingere queat, quæ felicē hominē, vel potius non infelicem efficiat. Quarite primum regnum Dei et cætera adjicientur vobis, inquit veritas. Sed sunt qui se ridiculo quodam mō decipiunt: nam cum felicitatē in operatione ex virtute cōsistere iactent, operationem vero hanc corporis bonis & externis indigeret tanquā instrumentis: prius instrumentis cōquirendū sibi vacandum censent. quasi ubi voluerint, virtutem postea comparare sibi facile possint. atq; ita dum posthabita virtute vel corpori curando vacant, intemperantia & audacia: vel pecuniæ colligendis student, auaritia & iniustitia eos præoccupat. ut si quis esset qui dū instrumenta ad extruendā domum hinc inde cōquireret, lutes & ligna, cæteraq; quibus domus extruitur, nulla cura habita dissipanda ac perdenda curaret: similis his omnino esse videretur. Tam & si dicere etiam possumus ex accidenti felicitatē rebus externis indigere, non ex se, & sui causa, alio qui fortuna in diffinitione eius assumeretur: sed ob subiectas res, in quibus ciuili versari consuevit. Non secus ac faber malleo indiget, nō ut opus suum absolute efficiat, quod sine malleo etiam ex vi artis potest efficere, sed ut id in ferro, quod tractari nequit, nisi malleus adhibeatur, efficiat. Temperantia vero, licet quantum ad habitum iam acquisitum spectat, repugnantiā irrationali facultati caret, quia iusurgere in eum non ita vehementer solet: dum viximus tamen in continua acquisitione consistere ob id dici quodam modo pōt, quod infirmitas carnis non tollit, & affectus ac præcipue cupiditates circa quas versatur temperantia, ea semper sunt natura, ut si liber & aliquantulum sinantur, & assidua frenatione non cohibeantur, profundi petulanter consueuerint. ut retrahere nos ad contrarium sapienter merito necesse sit, dum in via sumus: in via autē tantisper sumus, quandiu viximus: fugereq; vel mediocre voluptatē non quia mala sit, sed quia fallax, latenterq; sese insinuat. adde quod ut ipse in tertio, inquit, merito esse vituperabilis corporis voluptas: propterea delect, quia nobis inest, non quatenus homines, sed quatenus sumus animalia: ut talibus oblectari & acquiescere ferimū sit. Quæ sunt voluptas quàm pernicio sumam habeat, inde perspicere vel manifestissime possumus, quod i. traui cum iuuenes & puellas martyres à vera religione tormentis & cruciatibus amouere non possent, sed prius ipsi nouis suppliciorum generibus excogitandis, quam martyres tolerandi essent defatigati, postremo ad voluptatem non tam meretriciam, quàm coniugalē ei tanquā ad violentissimam machinā confugiebant: & quos igne & ferro non potuerunt, voluptate se expugnauit cōsistebant. eo quod voluptas animum hominis adeo turbet, ut ei leni qualibet de causa in idololatriā, & profundissimam vitiorū voraginem sit precipitata. Cum igitur in appetitu cibi & potus, & amoris moderando temperantia consistat, & amor exuperationis similis sit, sicut in octauo inquit, ut nisi vnum amare vehementer non valeamus: Deum vero amare supra omnia debemus: sit, ut coniugio etiam sese homo abdicare debeat, si amoris affectu erga Deum vis præcipue vult. Vel-
le autem*

Præfatio

le autem omnino eum ut esse est, qui ad contemplativam felicitatem festinat. minus enim, ut ex sanctis nostris quidam ait, Deum amat, qui cum Deo amat aliquid, quod non propter Deum amet. Sed insurgent hoc loco video aliqui ex ijs, qui homines se esse volunt, neque diuina increpationes illas timeant: sicut homines moricimini: & vade retro sathana, quia sapi quæ sunt hominum, non quæ sunt Dei: insurgent inquam, et dicent, amicitia erga naturam dissimilem, & in nimia excellentia nullam esse posse, atque iccirco erga Deum cum homine non posse esse amicitiam, ut ipse inquit in octavo. qui tamē si intelligerent, de quo amicitie genere loquatur, nihil haberent, opinor, quod dicerent. de ea. n. amicitia agit, in qua homo & humilis permanset, non attollitur & Deus efficitur. non cum altera illa perfectiore vita & contemplativa ita transformetur, ut similes Deo evadatur: Deusque nos ut cognatos effectos amet, ut in decimo ait: nō video cur nō amare Deū, ēī vehementissimo amore debeamus. ubi. n. maior transmutatio, maior adhesio, ubi maior adhesio, maior quoc; amor sit, necesse est, maior aut trās mutatio spēs & natura est, quæ in Deum immutatur, Deoque similes efficiemur: licet per participationem id fiat: quam individui, quæ cum hominibus unimur. Adde quod summa ipsa veritas sponsum se animarum nostrarum appellat: ut coniugali etiā hoc amore alio distrahi eum, qui ad perfectionem tendit, non debere significet. Id quod D. Paulus etiam declarat, cum coniugij mysterium Christianus interpretatur, cū aut, erūt duo in carne una, magnum mysterium dico vobis, id est Christus cum ecclesia: quippe cum affectus tunc possimū perficiatur, cum ad intellectum & Deū vehementia ēē sua servata attrahitur. Sicut. u. quanto vehementior fueris, eam rationē detrahit, maiorem animourbationem inducit: ita quanto vehementius incitatus a ratione attrahitur, eo tranquillior animū reddere censendus est. & sicut ille magis distrahit, ita hic magis retrahit, atque vivit. Cumque præterea cibi & potus voluptas medicinæ causa nobis data sit, ne famis & sitis morbo dolose succedat, ut sub specie necessitatis in lasciviam desumet: & peccata cum sint lapsus, in præcipitium imprudentes septenūtero inducant: ut si quis irretitus aliquo vel lenissimo est, periculū sit, ne mole eius in gravissimum detrahatur: perinde ac si quis ē summa rupe vestigijs delabatur, nisi suū in se contineat, id quod in vitijs & peccatis penitentiæ præstat: in profundissimam valem præceps feratur, necesse est: danda opera est, ut omnibus expurgemur, & quæ ex se etiā conceduntur, aliquando caueamus: id quod timor efficit, quem nostri perscientem timorem appellant, qui sanctos omnes viros semper comitatur, quem cūstodem virtutum esse aiunt: voluptatesque, alioqui non malas, ne male nobis in occasione efficiantur, strenuissime evitemus: præsertim cum ipse & in secūdo voluptatem: si sit pulchra & decora, esse dimittendam non secus atque Helenam, ne mali alicuius nobis occasionem præbeat: & in septimo frandes neclere eam, & insidijs contra nos rei: non secus ac Venus cesto suo, quo vel prudentes decipit ipsos. ut qui vel levisimas voluptates hac de causa fugiunt, non stupidi, sed temperatissimi esse censeantur. Quin, illi qui ciborum condimenta varia & suavitates inquirunt, ut diuturniore & ampliore usus & potus medicina sibi opus sit, non secus præter naturā facere sunt existimandi, quā si quis daret operā, ut in eo statu semper se conservaret, ut veratrum, aut aliquod aliud huiusmodi medicamentum sumere cogeretur. medicina. n. moderate & quando opus est, sumpta, prodest: immoderate & non suo tēpore, depravat ac perdit. Qui vero honorē contemnit & gloriā: si hac eadē cautione facit, ut sibi ad super-

Feliciani Præfatio

Vivam occasione præcidat: prudens potius est existimandus, quam vituperandus: si
 propterea facit, quia res humanas parvi æstimat: magnanimus potius quam vilis, præ-
 dicandus est. magnanimus siquidē, ut in quarto inquit, cum ornamento omnium virtutum
 præditus sit honore qui a Deo exhibetur, est contentus, viliatque omnia: & abiecta
 hæc humana esse opinatur. De ioco sanè plura minime dicenda mihi esse arbitror, cum
 supernacacitatem quoddam esse videatur. quippe cum ipse quoque Aristoteles in decimo cum ad-
 modum vili loco habeat, & non nisi ut remedium admittendum: & quia, ut in septimo
 inquit, semper laborat animal, siue audiat, siue videat, relaxationis tantum causa ad-
 tribendum censet: ita ut si relaxationem quispiam vili non requirat, vel quia perfec-
 tionē iā esse consequutus, vel quia timet, ne cum relaxatione perniciose aliqua voluptas
 surrepat: cum peccatus tollere longe melius sit. Nā lusus qui contentione aliquā in se ha-
 bent, relinquentes pueri sunt. præterea, quàm quòd nulla alia re nisi vana aliqua ex-
 cellentiæ opinione delectatur: id quod sicut puerile est, ita à probro viro esse alienū debet:
 adeo turbare interdum animum hominū solent, ut vnde petere relaxationē volumus, indo-
 contra: lionem maiorem, & afflictationē consequantur: atque id quod peius est, ex turba-
 tione et idonei fiant, ut in grauius aliqua vitia delabantur. Consortio vero hominum so-
 litarie, tantum abest, ut alienū vel ab humanitate vel ab utilitate sit, sicut isti dissi-
 pant, ut qui id facit, & multo magis amicus omnibus sit: & prodesse etiam multo ma-
 gis possit, nā si amor probi viri erga seipsum regula est erga alium amicitia, ut in no-
 mo manifestissime declarat: qui se se vere amat, id quod qui in solitudine sese retrahit,
 potissimum facit: is est in solitudine proborum omnium est amicus, eisque, non secus ac si-
 bi bona vult atque optat. si enim esset civis unus civitatis: pauciores amaret: & quod ex
 eosequitur, benefacere paucioribus posset, cum et ipse Aristoteles in quinto inuicere videat-
 ur, cum qui bonus civis sit: bonū virum interdum esse non posse: quippe cum multi et ci-
 vitates contraria inter se habeant instituta, ut necesse quasi omnino sit, si quis pluribus
 & oībus esse debeat amicus sit solitarius, id est sit cōis civitatis, id est Christianæ civis.
 quippe cum nisi eis quos amat quispiam, benefaciat, beneficiat autē nō nisi cum occasio cōm-
 gat: at qui plures amat, plures proculdubio cum occasio se offeri, beneficio afficiat. Si verò
 dicant solitariū, sibi occasionem benefaciendi præcidere, dū refugit à societate aliorū
 scire illud debent fugere occasionē cum non potest quispiam, ut possit, cum occasio se obtu-
 lit, nihil aliud esse, quàm occasionem summopere querere. Accedit quòd consuetudinē
 habere posse probum virum unius videlicet aut alterius, in nono declarat: cum & para-
 ei admodum reperitur boni viri, & ipse eis nō indigeat, nisi ut oblectetur, operarique in-
 eundem vidēdo possit: quasi, id imbecillitati est potius naturæ quàm perfectioni ascribat. Nā
 cum felicitatē vitam perfectā requirere aint, ut negligēda ita temere vita non sit: Ari-
 stoteles ipsum audiens, qui moralem felicitatem in ipsum asserit brevi tpe latari vehementer
 magis electurū esse, quā longo leviter: et vivere honeste vno anno, quàm multis quo-
 modolibet, ut vita perfectā nō ita longa, quàm absoluta & integra intelligendū esse de-
 claret. Atque hæc in præsentia mihi dicenda existimavi, nō quòd moralem nostrorū vi-
 tam & actiū multo esse hæc peripateticæ exquisitiore, perfectioreque: non putē id... cæ-
 se satis constat: sed ut Aristotelicā hanc & actiū felicitatem longe sanctiorem ac pri-
 viorē, quàm prima fronte præ se ferre philosophia videatur, si perperdere diligentius re-
 volueris, invenire vnumquemque posse demonstrare hocque Aristoteles eiusmodi, ut si non
 exacte perficere, præparare tamen, & deducere ad perfectionē hominē munifice valeat.

Inde x

Index

INDEX SVMMARVM, Summa, ac Capita Secundi Libri Moralium Nicomachiorum.

AC CAPITVM LIBRORVM,

QVI IN HOC VOLVME

CONTINENTVR.

Summa, ac Capita Primi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE finium diuersitate. De felicitate, siue ac summo bono ipsius felices. De anima duplici parte, ac virtutis diuisione.

- fo. 1. D
De vniuersali boni appetitu, ac finium diuersitate. Cap. 1. 1. D
Quod vnus agibilium finis, qui similis sit facultatis. Cap. 2. 1. L
De modo procedendi, & audire morali. Cap. 3. 2. H
De summo bono, & recta auditoris educatione. Cap. 4. 3. G
Quod felicitas nō sit voluptas, honor, virtus, aut diuitia. Cap. 5. 4. G
Quod non sit idē. Cap. 6. 5. E
De felicitatis subiecto, substantia, et præceptis in vnaquaq; scientia obseruandis. Cap. 7. 7. G
De dictorum antiquorum cum vera felicitate consensu, ac de triplici bono ad felicitatem necessario. Cap. 8. 10. B
De modo assequenda felicitatis. Caput 9. 11. L
Quis in hac vita dicendus sit felix. Caput. 10. 12. I
Quod posterorum fortune ad defunctos pertineant. Cap. 11. 14. I
Quod felicitas bonum sit honorabile potius, quam laudabile. Cap. 12. 15. E
De duplici anima parte, ac virtutis diuisione. Cap. 13. 16. A

DE virtute in genere, ac eius essentia. Quo pacto mediocritates inter extrema disponantur, vitiaque ac virtutes opponantur, & quibus præceptis ad medium ducamur. 18. B

De productione virtutis intellectuina, ac moralis. Cap. 1. ibidē.

Quod virtus ab excessu & defectu corrumpatur, ad mediocres inclinans operationes. Cap. 2. 19. G

Virtutem moralem esse circa voluptates. Cap. 3. 20. K

Quod inter iusta agere, & iuste agere differētia sit. Cap. 4. 22. A

De affectu, facultate, & habitum esse genus virtutis. Cap. 5. 22. M

De duplici mediocritate, & virtutis substantia. Cap. 6. 23. H

Mediocratum inter duo extrema dispositio. Cap. 7. 25. G

De virtutum, ac vitiorum mutua oppositione. Cap. 8. 27. I

De præceptis, quæ ad ipsum medium ducunt. Cap. 9. 28. H

Summa, ac Capita Tertii Libri Moralium Nicomachiorum.

DE spontaneo, et inuito, ac de iis, quæ ad spontaneum consequuntur. De fortitudine: De temperantia: ipsarum speciebus, atque extremis. fo. 29. K
De spontaneo, & inuito. Cap. 1. ibidē.
De electione. Cap. 2. 32. f
De consultatione. Cap. 3. 33. K
De voluntate, & eo quod est voluntate appetibile. Cap. 4. 35. I
De iis, quæ in nostra sunt potestate. Cap. 5. 36. E
De fortitudine, & forti. Cap. 6. 38. L
De terribilium diuersitate, & fortissimius extremis. Cap. 7. 39. K

+++ De

Index

De quinq; modis fortitudinis non vera. Cap. 8. 40. L
De proprietatibus fortitudinis. ca. 9. 43. A
De temperantia, et eius extremis. C. 10. 43. K
Diversas cupiditatum species esse. Cap. 11. 45. B
De temperantia extremis. Cap. 12. 46. D
Summa, ac Capita Quarti Libri Moralium Nicomachiorum.
DE liberalitate. De magnificencia. De magnanimitate. De moderato honoris studio. De mansuetudine. De comitate. De veracitate. De facitudine: ipsarumq; omnium extremis. De verecundia. fo. 47. D
De liberalitate, et eius extremis. ca. 1. ibi.
De magnificencia, et eius extremis. Cap. 2. 51. F.
De magnanimitate, et eius extremis. Cap. 3. 53. H
De moderato honoris studio, et eius extremis. Cap. 4. 57. B
De mansuetudine, eiusq; extremis. Cap. 5. 57. L
De comitate, et eius extremis. ca. 6. 59. C
De veracitate, et eius extremis. c. 7. 60. E
De facitudine, et eius extremis. c. 8. 61. I
De verecundia. Cap. 9. 62. L
Summa, ac Capita Quinti Libri Moralium Nicomachiorum.
DE iustitia, et iniustitia. De iure, et iniuria, ac ipsorum speciebus. De equitate et aequo. 63. G
De iustitia et iniustitia, et modis iniusti. Cap. 1. ibid.
Quid iustitia particularis et quatuorplex. Cap. 2. 65. I
De iure distributivo. Cap. 3. 67. E
De iure commutativo, et emendativo. Cap. 4. 68. I
De retributione, munus, et indigentia. Cap. 5. 70. E
De iniuria, et iure civili, herili, et famulari. Cap. 6. 72. I

De iure naturali et legibus. Ca. 7. 73. G
De triplici nocumto, quod alijs itrogatur. Cap. 8. 74. E
De eo quod est pati iniuriā. Cap. 9. 76. A
De equitate, aequo, et bono. Ca. 10. 78. E
De eo quod est facere iniuriam sibi ipsi. Cap. 11. 79. H
Summa, ac Capita Sexti Libri Moralium Nicomachiorum.
DE principijs agendi. De intellectus habitibus, scilicet arte, intellectu, sapientia et prudentia. De prudentia partibus, et his, quod ad eā consequuntur. De sapientia, ac prudentia utilitate. De naturalis virtute, ac virtutum et prudentiae connexionem. fo. 81. B
De recta ratione, duplici virtute et partibus animae. Cap. 1. ibid.
De principijs agendi. Cap. 2. 82. B
Habituum intellectuales enumeratione: quod scientia obiectum, et quod proprietates. Ca. 3. 82. M
De arte. Cap. 4. 85. H
De prudentia. Cap. 5. 74. C
De intellectu. Cap. 6. 85. D
De sapientia. Cap. 7. 85. G
De partibus prudentiae. Cap. 8. 86. L
De bona consultatione. Cap. 9. 88. B
De perspicacia. Cap. 10. 89. C
De sententia. Cap. 11. 89. K
De utilitate sapientiae, et prudentiae. Cap. 12. 90. H
De naturalis virtute, et de virtutum, et prudentiae connexionem. Cap. 13. 92. A
Summa, ac Capita Septimi Libri Moralium Nicomachiorum.
DE heroicā virtute. De continentia, et earum oppositis. De continente, et incontinente. De voluptate, et ipsius spectibus, ac de dolore. fo. 93. H
De heroicā virtute, continentia, et earum oppositis. Cap. 1. ibid.
De continentia, et incontinente. Cap. 2. 94. L
Quonā pacto incontinentes agant. c. 3. 96. G
Circa qua continens, et incontinens versantur.

Index

versetur. Cap. 4. 98. I.
Circumcincta per naturā nō ē incontinentia, et utiq; duas ē spēs. Cap. 5. 100. E
De incontinentia iocū, & ad voluptatum differētijs, et vitijs huius. Cap. 6. 101. H
De continentia, incontinentia, tolerante, & molli. Cap. 7. 103. B
Qua incontinentia & intemperantis differētia sit. Cap. 8. 104. G
De continentis & pertinacis continentia, & differētia. Cap. 9. 105. G
Prudentiam & incontinentiam simul in eodem non esse. Cap. 10. 106. L
De voluptate. Cap. 11. 107. K
Improbatio rationum de voluptate. Cap. 12. 108. B
De voluptatū speciebus. Ca. 13. 108. K
De corporis voluptatibus. C. 14. 109. D
Summa, ac Capita Octavi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE amicitia, & eius spēs. De amicis: ac de multis, q̄ circa amicitia et amicos sunt consideranda. 110. A
De amicitia. Cap. 1. ibid.
De amabili. Cap. 2. 111. E
De speciebus amicitia. Cap. 3. 112. B
Honestam amicitiam proprie dici amicitia, alias vero ex accidenti. C. 4. 113. M
Qui dicendi amici, & qui apti ad amicitiam. Cap. 5. 114. M
In qua amicitia plures possint esse amici. Cap. 6. 116. A
De amicitia supeminētia. C. 7. 117. D
Amicitia magni consistere in eo, qd amet, quam ut ametur. Cap. 8. 118. D
De civilis amicitia. Cap. 9. 119. G
De speciebus civilitatis. Ca. 10. 120. H
De amicitia regia, paterna, familiari, & fraterna. Cap. 11. 122. B
De amicitia soldatitia, & filiali. Cap. 12. 123. C
De duplici inre, & de compensanda amicitia. Cap. 13. 124. L
De querelis in amicitia per supereminē-

tiam, & de abdicatōe. Ca. 14. 126. E
Summa, ac Capita Noni Libri Moralium Nicomachiorum.

DE amicitia conservatōe, ac ipsius operibus. De benivolentia, concordia, beneficentia, amore sui. De amicis felicijs, amicorū numero, in qua fortuna sint habēdi, et ipsorū p̄cipuo munere. f. 128. A
Que conservet amicitia. Cap. 1. 128. A
Singuli pro dignitate beneficia esse repēdenda. Cap. 2. 129. M
Quādo servanda amicitia. Cap. 3. 131. E
Que opera amicitia, & quod nō sint pravorum. Cap. 4. 132. E
De benivolentia. Cap. 5. 134. A
De concordia. Cap. 6. 134. K
De beneficentia. Cap. 7. 135. G
De amore sui. Cap. 8. 136. K
De amicis felicijs, & quibus indigeat. Cap. 9. 138. K
De numero amicorum, multum an pauci habendi sunt. Cap. 10. 104. D
Vtra fortuna hūdi sint amici. c. xi. 141. c
De p̄cipuo numero amicorum, & bonorū & malorū amicitia. Ca. 12. 142. F

Summa, ac Capita Decimi Libri Moralium Nicomachiorum.

DE voluptate, ac eius spēs. De felicitate, & cōsēplativa & aclinā: p̄paratioq; ac sermonis continuatio ad libros de Republica. fo. 143. B
De voluptate. Cap. 1. ibid.
Opinio Eudoxi d̄ voluptate. C. 2. 143. L
Dicētiū voluptatē nō ē bonū cōsuetio, et si nō oīs experibilis sit. Ca. 3. 145. A
Quid nam sit voluptas, & quomodo operationē perficiat. Cap. 4. 146. M
Voluptates inter se spē differē. c. 5. 149. C
De felicitate. Cap. 6. 151. D
De felicitate cōsēplativa. Ca. 7. 152. G
De felicitate aclinā, & p̄cipuo munere operationis. Cap. 8. 154. D
Peroratio operis. Ca. 9. 156. I
Summa

Index

Summa, ac Capita Primi Libri Magnorum Moraliū.

DE bono. De virtute in genere. De virtutibus, ac alijs, quæ ad ipsam spectant. De virtutis speciebus. De veritate, ac ijs, quibus ipsam coniectamus. fo. 162. B
De virtute agendum esse, & antiquorum de ea afferuntur opiniones. Cap. 1. ibid.
De bono in communi. Cap. 2. 162. I
Quot modis dicatur bonum. C. 3. 163. K
Virtutem in anima esse: felicitatē vero in actione consistere, & in aīale perfectā. Cap. 4. 164. I
De animæ altrice portione quædā: & in ipsa virtutem non esse. Cap. 5. 165. A
Divisio animæ: & virtutē ab excessu, deflectione; corrumpi. Cap. 6. 165. D
Virtutem inter voluptatem & egritudinem collocari. Et unde moralis virtus dicta sit. Cap. 7. 165. H
De affectibus, potentijs, & habitibus. Cap. 8. 165. L
Quid mediocritati opponatur. Ca. 9. 166. G
Probos & malos esse in nobis existere: ubi redarguitur Socrates aliter opinatus. Caput. 10. 166. H
De spontaneo, & tribus appetitus generibus. Cap. 11. 167. D
Socratica argumentatio, quæ ultroneum non esse dicit. Cap. 12. 167. H
De vi. Cap. 13. 167. L
De necessitate. Cap. 14. 168. A
Spontaneum animi sententiæ esse, & quod dupliciter initium dicitur. C. 15. 168. B
De proposito. Cap. 16. 168. D
De animi sententiā. Cap. 17. 169. B
Cuius nam rei virtus coniectrix sit. Ca. 18. 169. C
De fortitudine, & forti. Ca. 19. 169. H
De temperantia, & temperate. C. 20. 170. E
De mansuetudine, & mansueto. Caput 21. 170. H
De liberalitate, liberali, & eorum extremis: ac de plurimis auaritia speciebus.

Cap. 22. 170. K
De magnanimitate, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 23. 171. A
De magnificentia, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 24. 171. C
De indignatione, indignabundo, & eorum extremis. Cap. 25. 171. F
De gravitate, gravi, & eorum extremis. Cap. 26. 171. G
De verecundia, verecundo, & eorum extremis. Cap. 27. 171. I
De urbanitate, urbano, & eorum extremis. Cap. 28. 171. K
De amicitia, amico, & eorum extremis. Cap. 29. 171. L
De veritate, vero, & eorum extremis. Cap. 30. 171. M
De iustitia, iusto, & eorum oppositis. Caput. 31. 172. B
De duplici aīe rationalis partibus, et quo pacto à se invicē distinguantur. C. 32. 174. I
De veritate, & ijs quibus ipsam coniectamus. Cap. 33. 175. A
Summa, ac Capita Secundi Libri Magnorum Moraliū.
DE aequitate, modestia & promptitudine, feritate, incontinentia, et cōtinentia, voluptate, prospera fortuna, honesta probitate recta ratione, ac amicitia 176. g
De aequitate, ac equo. Cap. 1. ibidem.
De modestia, & modesto. Cap. 2. 176. I
De promptitudine. Cap. 3. 176. K
Dubitatio quædam circa iustitiā: prudentiā est, necnō et alias virtutes. C. 4. 176. M
De continentia, & incontinentia, ac feritate agendum. esse. Cap. 5. 177. M
De feritate. Cap. 6. 178. A
De cōtinentia, et cōtinentia. Ca. 7. 178. C
De voluptate. Cap. 8. 181. C
De prospera fortuna. Cap. 9. 183. E
De honesta probitate, honesto ac bono. Cap. 10. 184. A
De rectificatione. Cap. 11. 184. D
De amicitia, & amicis. Cap. 12. 184. I
De

Index

- De amicitia erga se. Cap. 13.** 186. K
De affinitate. Cap. 14. 187. C
An beneuolentia amicitia sit. c. 15. 187. E
De concordia. Cap. 16. 187. G
Quo probus sese amabit. Cap. 17. 187. I
De eo quod sibi satis. Cap. 18. 188. A
De multorum amicitia. Cap. 19. 188. F
Quo amico utendum sit. Ca. 20. 188. H
Summa, ac Capita Primi Libri
Moralium Eudemiorum.
Circa beatam vitam ac felicitatē consideraciones quamplurimas: Et non dari ipsius boni ideam. fo. 194. B
De beata vita agendum esse: de eoq; in quo consistat, variæ opinionēs. Cap. 1. ibid.
Dubitationes de vita excellentissima, et eam secundum diuersos in diuersis poni generibus. Cap. 2. 194. M
Socratis opinio de virtute: ac ipsius redargutio. Cap. 3. 196. B
Bonorum diuisio: ac in quo membro felicitas sit constituenda. Cap. 4. 196. H
Non dari ipsius boni ideam. C. 5. 196. L
Summa, ac Capita Secundi Libri
Moralium Eudemiorum.
De virtute in vniuersum. Quo pacto inter vitia virtutes constituantur, ac inter se opponantur. De voluntario, violento, ac electione. De fine ac his, quæ ad ipsum ducunt: ac quis sit ipsius virtutis finis. fo. 197. M
Bonorum diuisio. Virtutem in opere existere: quisq; ipsius opus. Cap. 1. ibidem.
Anime duas esse partes, ratione participantēs. virtutis item duas esse species. Caput. 2. 198. I
Moralem virtutem circa iucunda ac tristia versari. Cap. 3. 199. A
Quid per hæc nomina, Mos, Affectus, Potestas, ac Habitus significetur. c. 4. 199. E
Morales virtutes omnes circa medium inter excessum, ac defectū versari ipsarūq; omnium per exempla adumbratio. Caput. 5. 199. H
Virtutes oēs morales circa dolores, ac voluptates versari, easq; mediocritates esse inter extrema: quæ et ipsi, et sibi inuicem pugnant. Cap. 6. 200. F
Quarum actionum homo principium sit, et dominus. Cap. 7. 201. B
De voluntario. Cap. 8. 201. K
De violento. Cap. 9. 201. H
De electione. Cap. 10. 203. K
De fine, et in, quæ ad finē ducunt ubi virtutis assignatur definitio. C. 11. 204. L
Virtutem actionem non peccabilem, finēq; rectum reddere. Cap. 12. 205. F
Summa, ac Capita Tertij Libri
Moralium Eudemiorum.
De virtutibus moralibus, omnibus, iustitia excepta. 206. B
De fortitudine, forti, et eorū extrēm. c. 1. ibi.
De quinque speciebus fortitudinis non vera. Cap. 2. 206. K
Quæ dicantur horribilia. Cap. 3. 207. A
De temperantia, et eius extrēm. C. 4. 207. L
De mansuetudine, et eius extrēm. c. 5. 208. I
De liberalitate, et eius extrēm. c. 6. 208. L
De magnanimitate, et eius extrēm. Caput. 7. 209. C
De magnifico, et eius extrēm. c. 8. 210. B
De indignatione, verecundia, amicitia, grauitate, veracitate, veritate. c. 9. 210. E
Pro Quarto, Quinto, et Sexto sequentibus libris lege Quintum, Sextum, ac Septimum Nicomachiorum. huc enim ex eo loco translatus fuisse, nullo penitus mutato verbo: ut in Græcis exemplaribus videre licet.
Summa, ac Capita Septimi Libri
Moralium Eudemiorum.
De amicitia, ac eius ip̄ibus. De amicis, ac multis, quæ circa hæc sum consideranda. De beneuolentia, concordia, ac probitate. fo. 211. C
De amicitia, ubi dubitatur, an sit in similibus

Index

libus vel in contrarijs. Cap. 1. ibidem.
 Quale sit id quod ametur, iucundum, an bonum. Cap. 2. 211. M
 De tribus amicitia speciebus: & quæ ip farum proprie sit amicitia. Ca. 3. 212. D
 De amicorum diuersitate, & qui proprie dicendi amici. Cap. 4. 212. L
 De amicitia secundum excessum. C. 5. 214. D
 Quo pacto similitum, quoniam contrariarum dicatur esse amicitia. Cap. 6. 215. A
 An quisquam sibi ipsi amicus esse queat. Cap. 7. 215. F
 De beneuolentia. Cap. 8. 216. B
 De concordia. Cap. 9. 216. D
 Cur magis amantes beneficij efficientes, quam affecti dicantur. Ca. 10. 216. G
 Amicitia omnem in equalitate quadam consistere: ubi de ciuitatis speciebus quidam. Cap. 11. 216. I
 In omni amicitia compensationem fieri debere. Cap. 12. 217. F
 Vtilem amicitiam, aliam legalem, mortalem aliam esse: in eaq; accusationes fieri. Cap. 13. 217. I
 An bono, an retribuendi præstandum sit beneficium. Cap. 14. 218. H
 An sibi in omnibus sufficiens, amico indigeat: de amicorum numero, & interdum nos amari abesse velle. Ca. 15. 219. A
 Quo pacto amico utendum. Et virtutes non esse scientias. Cap. 16. 220. E
 An fortunatus, infortunatusue quis natura sit. Cap. 17. 220. L
 An fortuna causa sit, ut concupiscamus, et quod sit motus in anima principum. Cap. 18. 221. L
 De probitate: & quis sit anima præstantissimus terminus. Cap. 19. 222. C
 Capita Libelli de virtutibus.
Quæ sint laudabilia, quæque vituperabilia: & cuius aia partis, singule sint rationes. fo. 223. B
 Quid sit iniquitasque virtus. 223. C
 Quid sit iniquitasque vitium. 223. F

Quæ sint vniuersusque virtutis propria. 223. H
 Quæ sint vniuersusque vitij propria. 224. C
 Quid virtutis sit in vniuersum. 224. L
 Summa, ac Capita Primi Libri Politicorum.

De ciuitate, domo, pago, re familiaribus, dominationibus, ac seruilitutibus, possessione, acquisitionibus necessaria, ac numularia, & personarum in re domestica existentium virtutibus. 226. B
 De ciuitate, eius gubernatore, partibus, domo, pago. Cap. 1. ibidem
 Quid ciuitas, quod homo ciuile sit animal, quod partibus ciuitatis prior sit. Cap. 2. 226. M
 De re familiari, domino, seruo, re possessa, imperandi ac parendi necessitate, ac utilitate. Cap. 3. 227. F
 De duplici seruo, potentia gubernandi, dominationis ac gubernationis differentia. Cap. 4. 228. I
 De possessione, acquisitioneque secundum naturam, ac necessaria, animalium præcipueque hominum vitis varijs, ac veris diuitijs. Cap. 5. 229. H
 De numularia acquisitione, quod sit pater naturæ, et quod differat à cura rei familiaris: ubi multa de numi vsu. C. 6. 230. F
 De acquisitione necessaria, numularia, et speciebus eius. Cap. 7. 231. H
 De partibus rei domesticæ, ac differentia, virtutibus mulieris, serui, pueri, imperatoris, patris et artificum. Cap. 8. 232. I
 Summa, ac Capita Secundi Libri Politicorum.
Diuersa Respublicæ examinatur, inuicem comparatur, ac improbat. 233. L
 Non omnem unionem, ac communitatem in ciuitate querendam esse, contra Socrati rem publicam ad Platonem. Cap. 1. ibidem
 Socraticæ opinionis improbatio, mulierum, ac filiorum communitatem in republica constituentis. Cap. 2. 236. I
 Contra eundem de facultatum communitate, ac

Index

ac magistratuum in repub. constitutione,
ubi erroris sui cō exponitur. C. 3. 233. I
De ea repub. Socrati parte in qua de legi-
bus agit: et eius redargutio. c. 4. 237. E
De Phalea, quæ & Carthaginiensium est
republica. Cap. 5. 240. I
De Hippodani, & Milesiorum republi-
ca. Cap. 6. 237. M
De Lacedæmoniorū repub. Ca. 7. 241. F
De Cretensiu republica. Cap. 8. 243. E
Superiorum rerū publicarū comparatio.
Cap. 9. 224. D
De republica Solonis, & varijs institutio-
nibus rerū publicarū. Ca. 10. 245. D
Summa, ac Capita Tertij Libri
Politicoꝝ.

DE ciuitate, ciue, rerū publicarū
speciebus dominatore ciuitatis, viris
eā cōstituentibus, vnius viri virtutes
perexcellere, ac regia gubernatio. 246. E
De ciuitate, & ciue, quid sit vtrūq. de
ciuitate donatis, de magistratibus, de ius-
tite & iniuste ciuibus. Cap. 1. ibidem.
Quo pacto ciuitatem eandē, vel non ean-
dem dicere debeamus. Cap. 2. 247. G
De virtute absolute viri boni, & boni ci-
uis, nū sit eadem an altera. De virtute
ciuis qui præest, & qui paret. An opifi-
ces sint dicendi ciues. Cap. 3. 247. M
Quid sit respublica, & ipsius finis. Quot
sint imperij in re familiari modi. Quid
respu. recta, quidue lapsa. C. 4. 249. H
De diuisione, & definitionibus rerū pu-
blicarū, & de earum transgressione.
Cap. 5. 250. D
De iusto paucorum ac populari guberna-
tione. De ciuitatis fine, virtute, ac vi-
tio. Cap. 6. 251. A
Quem oporteat in ciuitate dominari, &
nonnulla de repetundis rationibus. Ca-
put. 7. 251. M
Ex nobilibus, ingenuis, opulentis viris con-
stituendam esse ciuitatem, iustitia virtus
et bellica in ea opus esse: & ad quos le-

gislator respicere debeat. Ca. 8. 253. E
An vnus qui ceteros virtute excellat, ciui-
tatis pars sit ponendus. De ostracismo, et
quid ab optima repub. de viro illo agen-
dum sit. Cap. 9. 254. H
De rep. regia, et regū spēbus. C. x. 255. F
De speciebus iterum regia potestatis. An
ab optimo viro regi, vel ab optimis legi-
bus gubernari magis expediat. Cui vbi
lex providere non potest, providendi dā-
da sit potestas. De permutatione ex vna
in alterā reipub. speciem. Et de custodi-
bus regis. Cap. 11. 256. C
De Regia vnius tantum, & absoluta po-
testate: & an ipsum, legemue domina-
ri melius sit. Et quæ multitudo à regi-
bus, quæue ab alijs viris apta sit guber-
nari. Cap. 12. 257. D
Summa, ac Capita Quarti Libri
Politicoꝝ.

DE varijs rebus publicis, ac ipsarū spe-
ciebus: & tandem de optimis. Quis
apti sint ad vna republicam, quique ad
aliā. De earum mutui deceptionibus.
De republicæ partibus, consilijs scilicet,
magistratibus, & iudicijs. 258. I.
De optima republica, & alijs etiam à le-
gislatore cognoscendis. Cap. 1. ibidē.
De speciebus rerū publicarū, transgressio-
nibus, ac de ijs quæ à civili viro sunt ex-
quirendi Cap. 2. 259. G
Quæ sit rerū publicarū diuersitatis
causa: & quæ sint earum species præ-
cipuæ, tum ex aliorum, tum vero ex pro-
pria opinione. Cap. 3. 260. A
Do populari gubernatione, ciuitatis par-
tibus, speciebus plebis, nobilium, ac po-
pularis gubernationis. Cap. 4. 260. G
Quod quatuor sint species paucorum gu-
bernationi, & de permixtis gubernatio-
nibus. Cap. 5. 262. F
De speciebus popularis, & paucorum po-
tentia, & causis earum. Cap. 6. 262. I
In quos species Plato respublicas diuiserit

Index

- De optimatum varijs speciebus. Cap. 7. 263. E
- De ea qua nomine generis respublica peculiariter appellatur. Quid sit ea, quam cē su potestatem dicunt. De bonis legibus. De finibus optimatū, populariū, & paucorum potentia. Cap. 8. 263. I
- Quo pacto ea, que respublica appellatur, constituatur ex paucorū potentia & populari, et de modis mixtionis. c. 9. 264. D
- De tyrannide, & modis tyrannidis. Cap. 10. 264. L
- De optima republica, partibus ciuitatis, mediocritate. s. excessu, atque defectu. Cap. 11. 265. C
- Qua multitudo apta sit ad populārē, aut paucorum gubernationem. Et legislatores semper ad medios respicere debere. Cap. 12. 266. F
- De simulatis legibus paucorum, ac popularium contra se inuicem, ac earum temperamento: de gubernatoribus, & cur ex regia prius, in alias gubernationes facta sit mutatio. Cap. 13. 266. M
- De partibus rei publice, consilijs scilicet, magistratibus, iudicijs, de consulti ad ipsestate, & membris eius. C. 14. 267. H
- De magistratibus proprijs, necessarijs, & honestis, & de magistratuum constitutionibus. Cap. 15. 268. H
- De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudiciorum. Cap. 16. 270. A
- Summa, ac Capita Quinti Libri Politicorum.
- D**E rerumpublicarum mutationibus, seditionibus, earum causis, ac medijs. De diuersarum specierum rerumpublicarum mutationibus, ac ipsarum conservandiarum modis. De regno, ac tyrannidis mutationibus, ac cōseruatione. 270. I
- De causis mutationum rerumpublicarū, & de earum inaequalitate & equalitate, & iusto & stabilis. re. Cap. 1. ibidē.
- De seditionibus paucorum, & populariū, pro quibus rebus seditiones oriuntur, & qua sint earum cause. Cap. 2. 271. F
- Quo pacto ob dictas causas enenium seditiones. Cap. 3. 271. K
- De medijs, & documentis circ. seditiones. Cap. 4. 272. L
- De mutationibus popularis gubernationis, & earum modis. Cap. 5. 273. L
- De mutationibus paucorum potentie, & earum modis. Cap. 6. 274. H
- De mutationibus optimatū potentie, et earum modis. Cap. 7. 275. L
- De cōseruatione rerumpublicarum modis viginti. Cap. 8. 276. K
- Quas conditiones habere oporteat p̄cipuos magistratus suscepturos. De p̄ceptis, quibus populari status, aut paucorū potentia seruentur. Cap. 9. 278. D
- De mutationibus regni, & tyrannidis. Cap. 10. 279. D
- Per qua regna seruantur, & quibus modis retineatur tyr. unides. C. 11. 281. H
- Quae gubernationes minimum durant. Quae fuerit Socratis opinio apud Platonem, et eius reprobatio. Cap. 12. 283. L
- Summa, ac Capita Sexti Libri Politicorum.
- D**E Popularium ac paucorum gubernationum institutionibus, speciebus, legibus, ac partibus: Nec non de magistratū speciebus, et eorū officijs. 285. B
- Quod, quae rebus publicis, paucorū potentijs & popularibus gubernationibus cōueniant, considerandū sit. Cap. 1. ibid.
- Quis sit finis popularis gubernationis, & de quibusdam populariū gubernationū peculiaribus. Cap. 2. 285. H
- Quo pacto in populari gubernatione census partiendi sint. Cap. 3. 286. D
- De quatuor speciebus populariū, ad quos pertineant, de earum legibus, & vstramentis. Cap. 4. 286. I
- Ad populares nstitutiones praecepta. Cap. 5. 287. K

De

De speciebus paucorum potentia, ordinatione census ex populo assumendi, quae paucorum gubernationes potiores, et quae deterriora. Cap. 6. 288. H

Quae partes multitudinis praecipuae sint, et quae: ac eisdem sint partes ad bellum et praecipua ad paucorum potentias. c. 7. 288. M
De Magistratibus, et eorum speciebus, et quibus rebus praeficiendi sint. C. 8. 289. E
Summa, ac Capita Septimi Libri Politicorum.

DE Optima vita, ac civitate beata.

De eius convenienti multitudine rebus maritimis, ciuibus, partibus, distributione, aedificijs, ac locis varijs, De civium institutione. De coniugijs, filiorum procreatione, victu, ac institutione. 290. I

De Optima vita, et civitate beata. Caput. 1. ibid.

An eadem sint felicitas, et optima vita. An contemplativa, an activa vita sit praeferenda. De optimareipublicae dispositione, placitis aliorum, et officio legislatoris. Cap. 2. 291. H

De contronversis in usu vitae cum virtute, dominatu, et praestantia vitae contemplativa. Cap. 3. 292. H

Quanta debeatur esse multitudo ad convenientem civitatis magnitudinem. Caput. 4. 293. C

Optima regionis, et situs urbis conditiones. Cap. 5. 294. A

An communis maris turba nautica, et navalis potentia civitatibus recte institutis expedit, vel ne. Cap. 6. 294. E

Quales debent esse nativa cines, de quo laudatur Graeci, et quales urbis custodes. Cap. 7. 294. M

Quod non omnia, sunt quibus civitas stare nequeat, sint eius partes, et quae sint ipsius partes propriae. Cap. 8. 295. F

Quae civitatis partes quibus hominum generibus conveniant. Cap. 9. 295. M

De distributione civitatis, commensationibus,

partitione regionis, cultoribus, et agricolis. Cap. 10. 296. H

De situ urbis, locis in ea ad diversa accommodatis, privatis aedibus, mœnibus, et ipsis ornau. Cap. 11. 297. F

De aedibus sacris, foris, et locis commensationum. Cap. 12. 298. C

In quibus bene agere consistat. De felicitate, et de ijs, quibus homines sunt studio si. Cap. 13. 298. I

Quos oporteat esse imperatores, et parentes, eosdem ne an diversos: pariter et ipsorum disciplinam. Et ad quae respicere debeat legum positor, ac de quibus ipse non laudatur. Cap. 14. 299. F

Quibus virtutibus et pacis, et belli tempore opus sit, et a quo primum eruditio facienda sit. Cap. 15. 300. I

Quae circa coniugia, ac liberorum procreationem consideranda sunt, ac peragenda. Cap. 16. 301. E

De victu, et institutione puerorum. Caput. 17. 302. E

Summa, ac Capita Octavi libri Politicorum.

DE puerorum institutione, et de ijs, quae ipsi addiscere consueverunt. De Musica, eius speciebus, ac musicalibus instrumentis: quaeque quibus conveniant. fo. 303. E

Quod facienda sit circa pueros institutio: et ea quidem publice. Cap. 1. ibidem.

Qualis, quarumque rerum, et cuius gratia debeat esse puerorum institutio. Caput. 2. 303. H

Quatuor esse, quae pueri discere consueverunt, quarum alijs ocy, alijs negotij causamur. Cap. 3. 304. A

De Gymnastica, et puerorum exercendorum disciplina. Cap. 4. 304. I

De Musica, pulchra disceptatio: de eius effectibus, et eam ad puerorum disciplinam esse adhibendam. Cap. 5. 305. C

De

Index

De Musica quid discendum, ac ea utendū, quidue minime: ubi de Muscis instru- mentis quamplura. Cap. 6. 306. H	Athenienses. 5. 328. H
Harmonij, & rhythmis omnibus uten- dum esse: diuersis tamen ad diuersa, ac secundum aetates diuersas: ubi de harmo- niarū differentijs multa. Ca. 7. 307. G	Bizanti. 3. 328. B
Summa, ac Capita Primi Libri Oeconomicorum, Aretiuo interprete.	Callistratus. 22. 331. E

DE ijs, quæ ad rem attinent familia-
rē, eiq; sunt propria. De varijs erga
diuersos Oeconomi legibus. 309. B

Quomodo differant, & conueniant inter
se Politica, & Oeconomica, & quis ea-
rum sit ordo. Cap. 2. ibid.

De partibus domus, & vnde sit sumenda
possessio. Cap. 2. 309. E

Quod viri et mulieris societas secundum
naturam sit necessaria, & quod multa
commoda contineat. Cap. 3. 309. H

Leges viri ad uxorem. Cap. 4. 309. M

Leges domini ad seruos. Cap. 5. 310. C

Leges Oeconomi. Cap. 6. 310. H

Summa, ac Capita Secundi Libri
Oeconomicorum.

DE officijs, & legibus, tum proprijs,
tum mutuis viri et mulieris. 317. M

Leges probæ mulieris. Cap. 1. ibid.

Leges viri ad uxorem. Cap. 2. 318. H

Testimonia superiorum præceptorum ex
Homero. Cap. 3. 319. D

Cœs leges viri, & uxoris. Ca. 4. 319. K

Hæc eadē capita inuenies in Donati trās-
latione in margine notata.

Exemplorum in Secundo Oecono-
micorum Libro, Donato in-
terprete, Elenchus.

ABydeni. 18. 330. D

Aniimenes. 34. 333. I. 334. C

Antisthenes. 6. 328. I

Aristoteles Rhodius. 15. 329. I

Carithaginenses. 10. 329. B
Chabrias. 25. 332. A. 334. B
Charidemus. 30. 332. I
Chij. 12. 329. D
Clazomenij. 16. 329. M
Cleomenes. 33. 333. C. 334. C
Condalus. 14. 329. G
Cotys. 27. 332. E
Cypsellus. 1. 327. M
Cyziceni. 11. 329. D
Didales. 24. 331. K
Dionysius. 20. 330. E. 334. F
Ephesi. 19. 330. D
Euaes. 32. 333. B
Heracientes. 8. 328. M
Hippias. 4. 328. F
Iphicrates. 26. 332. D
Lacedæmonij. 9. 329. A
Lampisceni. 7. 328. K
Lycdamis. 2. 328. A
Mausolus. 13. 329. E
Memnon. 29. 332. G
Mendei. 21. 331. C
Mentor. 28. 332. F
Ophelas. 35. 333. M
Philoxenus. 31. 332. M
Pythocles. 36. 334. A
Selybriani. 17. 330. G
Stabelbius. 40. 334. D
Timotheus. 23. 331. F

PAraphrasis Auerrois in libros de Re
publica Platonis Tractatus Pri-
mus. 335. H
Tractatus Secundus. 352. L
Tractatus Tertius. 361. B
Quibus libris Platonis respondeant, et
quæ Auerroes pertractet, in margine
leges.

FINIS.

Aristotelis

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS
MORALIVM NICOMACHIORVM
LIBER PRIMVS,

Ioanne Bernardo Feliciano interprete:

Cum

Auerrois Cordubensis expositione.

SVMMA LIBRI.

De finium diuersitate. De felicitate, fine ac summo bono ipsius felicit.
De animæ duplici parte, ac virtutis diuisione.

De vniuersali boni appetitu ac finium diuersitate. Cap. I.

Rand est,
qđ omnia
appetunt.

Finis dif-
ferentia.

Mnis ars, omnisq; discendi via, actio itē, atq; electio bonum quoddā expetere videtur. quapropter bene id esse bonum ipsum asseruerunt, quod omnia expetunt. Finium vero quædā videt esse differentia. alij enim operationes, alij præter has opera quædam sunt. At quorum præter actiones fines aliqui sunt: in his opera ipsa operationibus censentur præstantiora. Cum autē multæ & actiones & scientię et artes sint, multi etiam fines eua-

dant, necesse est. medicinæ quidem, sanitas: nauium extructricis, nauis: militaris, victoria: domesticæ ac familiaris, diuitię ipsæ. Quæcunque vero huiusmodi sunt, sub vnam aliquam facultatem & potentiā reducuntur: quæadmodum sub equestrem frenorum effectrix, aliæq; omnes quæ equestria instrumenta conficiunt: atq; hæc, omnisq; demum actio bellica sub militari: atq; eodem modo sub alias aliæ. atq; in ijs omnibus fines earū quæ architectonicę habent, magis q̃ reliqui oēs aliarū quæ subiacent, expetēdi sunt: nam illos quoq; horum cā sectamur. Moral. cū cō. Auer. A Neq;

Moralium Nicomachiorum

G Neq; tñ interest quicquā, siue operationes ipsæ fines actionū sint, siue præter ipsas aliud quicpiā, sicut in antedictis scientijs.

DETERMINATIO PRIMI TRAC.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Dixit Aristoteles. Quoniam omnis ars, & omnis scientia, & ois actio, & omnis electio rei est

alicuius, per vnamquamq; quidem earū bonum aliquod intendi & de-

Hyderari videtur: & est finis intētus per artē, aut scientiam, aut actionē, aut electionem. & cum sit finis istarū cūctarū hoc, quod omnia appetunt & sit finis earū omnium: & manifestū est q̄ omnia appetūt bonum. Et p̄pterea bene dixit qui descriptit bonū per hoc, q̄ ipsum est, q̄ omnia appetūt. Et diuersitas quidem inter fines intētos partes esse videtur, non p̄ diuersitatem artiū tantū: licet ex eo quod fines in quibusdam artium sunt actiones ipsæmet, vt in arte saltandi & percutiēdi citharam: & in quibusdam earū fines sunt acta & non actiones, vt sanitas in arte medicinæ. In artibus autē,

Bene dixit qui describit bonū ed ē id, quod oia appetunt. In artibus in quibus fines sunt acta & non actiones, acta sunt meliora actionibus.

Eadem distinctione habetur. 1. Phy. cō. 3.

In quibus fines sunt acta, nō actiones, acta meliora sunt actionibus: cum actiones, quæ sunt in ipsis, sint gratia actorū. Dixit. Cū itaq; sint artes & sciētia plures, & erunt fines plures. vt artis medicinæ finis est sanitas: & artis operandi naues, nauigiū: & artis gubernandi bella, victoria: & artis gubernandi domū, finis est opulencia. Dixit. Artium autē quædam sunt subalternæ alijs: vt

Vid. 1. Me. 12. cō. 44.

ars frenorū, & reliquæ artes, quibus

vtitur equalitris, sunt sub arte bellica: & sicut omnis actio bellica est sub arte gubernandi bella, & sicut in alijs generibus rerū, in quibus speculantur artes, sicut inueniuntur in eis artes plures sub arte vna principali in illo genere. & in omnib; istis finis artis principalis dignior est & melior fine artis, quæ sub ipsa est. fines enim artis, quæ sub principali est, nō quæ queruntur nisi gratia finis artis principalis. & nō est diffia in his, in hoc, vt fines earum sint actiones aut acta.

Quod vni agibilem finis, qui civilis sit facultati. Cap. 2.

Sligitur agendarū rerum finis aliquis est, quē propter ipsum, & propter quē alia volumus, neq; omnia ob aliud eligimus (in infinitum enim ita fieret progressus, vanusq; & inanis appetitus noster esset) perspicuum est cū summū bonū, atq; optimū futurū. Nonne igit magnū ad vitā cognitio ipsius momentum affert: nam si quē admodum sagittarij, scopū habeamus, magis bonum & honestum assequi possemus. Quod si ita est, experiendum quidnam is sit, figura comprehendere: cuiusq; scientiæ, vel facultatis censetur. Videretur autē esse eius quæ maxime principalis, maximeq; architectonica est: cuiusmodi civilis apparet. Quippe cū ea sit, quæ quasnam esse in ciuitatibus sciētias oporteat: tum quales quemq; discere, & quousq; cōstituat. Videamusq; vel maxime honorabiles facultates, qualis

A qualis ē militaris, familiaris, & oratoria, sub ea esse collocatas. Cū enim ceteris actiuis sciētis hęc vtat, quid itē agendū, a qui hūcqs abstinendū prescribat, ac sanciat: eius finis aliarū omniū fines cōplectetur: efficieturq;, vt is bonū ipsum humanū sit. Nā si ēt & vni homini & ciuitati bonū idem sit bonū tñ ciuitatis & acquirere & conseruare, maius quid ac diuinus videt. Ac cōtentus quidē esse ēt vnusquisq; pōt, si vni soli: pulchrius tñ ac diuinus, si genti ac ciuitatibus bonū efficiatur. Hęc igit sunt, quæ discendi hęc via, quæ ciuilis quædam est, appetit.

Dixit. Necesse est aut vt sint in istis reb⁹, quæ agunt, res, quas volumus pp seipsas, & sunt res, quas volumus pp aliud: & vt non sit oīs actio ex actionibus humanis volita pp rem aliā. si enim sic esset, procederet in infinitū, nec esset finis comprehensus, & esset desyderiū inane. Cū itaq; sint hic artes, actiones quarū quærūtur pp aliud & artes, actiones quarū quærūtur pp se: manifestū est qd finis eius, quæ quærūtur pp se, est bonū perfectū & optimū rerū, cū sint reliqua bona quæ sita gsa huius boni: & hoc siue sit istud bonū vnum aut multa: aut sit artis vnus, aurartium plurium. Dixit. Et cognitio huius boni ē vltima in vita humana: & est grande adiutorium in venustate eius. intelligo p vi tam ciuilitates. Cognito nāq; fine, determinātur actiones, quæ ducūt ad ipsum, & quæ remouēt ab ipso, & dirigitur intentio versus ipsum.

Quæadmodum enim accidit bastarijs, qui prefixo eis signo, dirigūt sagittas suas cōtra ipsum, & sic certius attingūt ipsum: & taliter se habent hōes in adipiscendo id, quod oportet cognito ipso, vt dirigunt actiones suas, p quas applicant ad ipsum. Conandū est igit nobis hic ad cōprehendendum finem istum finem viā descriptionis & exēpli, s. sermoni vñ: & ad declarandū quid est, & cuius sciētariū & artū est. Videtur aut esse potissime artū, & maxime principātis: & hmoi quidem est ars gubernandi ciuitates. Etenim hęc ars principat omnibus artibus, cū determinet quas artes & scias oportet esse in ciuitatib⁹, & quas artes & scias oportet exercere vnūquemq; hominū, & quas artes & scias oportet exercere quosdā hominū, & vsq; ad quē finē oportet discipulos peruenire in discēdo artes. Cū igitur hęc ars taliter se habeat ad reliquas artū, est principalior earū. Et patet hoc ēt ex eo, qd honoratiores artium & nobiliores earū supponunt huic arti: vt pote regitiua belli, & regitiua domus, & rhetorica: si ipsa ordinat has artes, & metit eas. Si ergo fuerit hęc ars, regitiua ciuitatum, vtens reliquis artib⁹ & mēsurās eas, & ponēs quid oportet operari, & a quo oportet abstinere de omni re: necessarium est vt sit finis eius ample ctēs reliquos fines artū. Cumq; sit bonū, quod intēdit hęc ars, illud bonum, quod cōtinet oīa bona, est necessarium qd sit finis eius bonū illud, qd appropriat homini in eo qd hō. Et si enim bonū, quod appropriat homini vni, sit bonum illud in specie, quod appropriatur vniuersitati ciuiū maius & pfectius: istud quidē

Arx guber
nādi ciuitates
principat oib⁹
artibus.

E

F

A ij est,

Moralium Nicomachiorum.

G est, posito q̄ bonū perfectum possibile est haberi à solitario, sicut posse est haberi à ciue. si aut̄ hoc non appropriatur, tunc manifestius est q̄ hoc bonū necessariū est inquiri, f. bonū, quod appropriatur ciuitati. Dixit. Et si fuerit susceptio hui⁹ boni, & cōseruatio ipsi⁹ ne tollat, amabilis quidē vni, f. vt inueniatur ei, et cōseruetur, erit inuētio ei⁹ ciuib⁹, & cōseruatio sua ipsis melior & honoratior: & hoc est, quod intendimus p̄ hunc librū, f. inuentio huius boni, & cōseruatio ipsius ciuitatis.

H De modo procedendi, & auditore morali. Cap. 3.

Satis vero hac de re dictum existimet: si perinde explicatū fuerit, ac subiecta materia postulat. Nā exacta tractatio nō simili modo ī vnoquoq̄ genere exquirenda est: quēadmodū neq̄ in artium opificijs. Honestā aut̄ & iusta, de quibus ciuilis cōsyderat, tantam differentiā, tantumq̄ errorē in se habent: vt lege, nō natura esse vidētur. In bonis ēt talem quendam errorē inesse propterea patet, q̄ multis dāna ex ipsis eueniūt: nōnulli enim ob diuitias, alij ob fortitudinē perire. Contenti igit̄ erimus, si nos, cū de talibus & ex talibus disseramus, pingui quadam minerua, atq̄ adūbrata figuratione verū ostēdamus: cūq̄ de ijs, quæ plerūq̄ eueniūt, atq̄ ex ijs rōcinemur, similia ēt cōcluserimus. Eodem modo ēt vnusquisq̄ debet ea, quæ de aliquo dñr, admittere.

est enim erūditi catenus exactū in vnoquoq̄ genere explicatio nē requirere, quatenus pati rei ipsius natura pōt. Nam & mathematicū suasionibus vtentē approbare: & ab oratore demōstrationes exigere, sile vitiū vř. Verū vnusquisq̄ ea recte iudicat, quæ cognoscit: atq̄ eorū bonus iudex est. vnāquamq̄ igit̄ rem bene iudicat, qui in ea abſolute vero oīa, qui in oībus eruditus est. Atq̄ hinc fit, vt iuuenis auditor ciuilis idoneus esse nō possit: quippe cū imperitus actionē vitæ sit, ex quib⁹, & de quibus rōnes conficiunt. Adde q̄ cū perturbationes sequatur, frustra & inutiliter audiet, finis enim nō cognitio, sed actio est. Interest autē nihil, iuuenis etate, an moribus iuuenilis aliquis sit. nō enim defectus penes tempus est: sed quia & viuit, & singula persequitur ex perturbatione. Talibus enim cognitio, perinde atq̄ incōtinentibus inutilis euadit. Illis autē esse perquam vtilis potest: qui secundū rationē & appetitiones & actiones suas moderantur. Ac de auditore quidē, & quo modo admitteri huiusmodi rationes debeant, quidq̄ proponamus, hactenus exorsum sit.

Dixit. Oportet aut̄ vt sufficiat, quod dicit̄ in hoc, qñ fuerint sermones inducti fm q̄ possibile est in materia subiecta. vult vt sint propositiones inductarum, sicut in pluribus, non autem necessariæ. Dixit.

Exacta tractatio nō sili mō in vnoquoq̄ genere exquirenda. Idē. 2. Metaph. 15.

A Dixit. Non enim inquirēda est certitudo in omnibus artibus eodem modo: immo oportet vt requirat in omni arte fm materiam, in qua speculatur talis ars: quemadmodū neq; oportet vt inquiratur certitudo in omnibus, quæ aguntur, vno modo. Dixit. Res autē pulchræ & pertinentes iustitiæ: & sunt illæ, in quib⁹ speculatur hæc ars, s. regitiua civitatum: tantam habent diuersitatem incidentem eis, & errorem, eò qd materia sua sit possibilis, qd plures opinati sunt qd bona & iusta sūt nobis tantum per legem, id est per positionem: & qd nō est hic aliquid bonum & iustum per naturam. Et iam accidit simile huic errori in bonis, quæ in se bona sunt, eò qd iā accidit pluribus hominum ex ipsis nocumentum: vt quibusdam iam cōtingit periculū ex parte diuitiarū, & alijs ex parte fortitudinis. Dixit. Et pp hoc intētionis quidem & voluntatis nostræ est, vt perueniamus ad veritatem istarū rerum per viā grossā, & exemplarem, s. per definitiones & descriptiones, quæ adaptantur rebus existētib⁹ in illa specie, vt in pluribus, sed non omnib⁹: sicut est dispositio in definitionib⁹ materiæ necessariæ, & per demonstrationes quidē, in quibus sint cōclusiones sic in plurib⁹. Dixit. Et enim prudens. Intendo instructū in arte Logices vltimare Iquisitionem certitudinis i sermone in vno quoq; genere, in quo sit speculatio, fm qd sustinet natura illius generis. Æquale enim peccatum est, si ceperis sufficientiā persuasivā a domino doctrinaliū, aut exegeris demonstrationem a rhetore. Dixit. Et vnusquisq; hominum recte dixi

git iudiciū circa rem, in qua sciens D fuerit. Et iudex discret⁹ in re quadā est, qui dirigit iudiciū in re illa eadem, & est prudens in illo genere, id est cognitor Logices picularis; quæ appropriat illi generi. bon⁹ aut iudicator absolute est, qd recte iudicat de oī re, de recto vq; & nō recto: & iste est prudens absolute: dico est, qui prudēs est in arte Logices cōis.

Dixit. Et pp hoc doctrina civilis nō pertinet auditori puero. nā puer inexpertus est actionū, quæ debent esse in vita, s. nō discernit rectum a nō recto. sermo autē hic non est nisi de his actionibus, & in his. Dixit. Et qm ecce puer psecutor est eorū, ad quæ duci est anima sua ex desyderijs, erit auditio eius sermonis nostri frustra & inutiliter: qm finis non ster in eo, de quo loquimur hic, nō est scire, sed agere. Dixit. Et nō differt vt sit qui est in hac dispositiōe puer etate, aut puer morib⁹. defect⁹ enim sequēs virū desyderijs nō est ex breuitate tpis. nam si esset sic, nō inueniret senex psecutor desyderij. & pp hoc non proficiūt iuvenes per hanc cognitionē: sicut nec proficiunt per eam completi, qui non retinent se a delectationibus. Dixit. Illis autē, qui desyderant & agunt, fm qd dicat intellectus, & ratio, per utilis est scientia, quæ hic tractatur.

Dixit. Hoc igitur est, ad quod nos oportuit peruenire in proœmio nostri sermonis, s. qualis debeat esse discipulus huius artis in morib⁹ suis. Et quod est propositum nostrū in hoc sermone, & est gubernatio civitatum: & cuius generis sunt rationes, quibus vtmur in tēpore, scilicet oportet esse ordinem carū in credulitate, aut formatione.

Moralium Nicomachiorum

G De summo bono, & recta auditorii educatione. Cap. 4.

Nunc iam dicamus repetita oratione, quā omnis cognitio, oīsque electio bonū quoddā appetit: quidnā illud sit, quod ciuilem appetere dicimus: quidque illud, quod omnium agendorū bonorū summū est. De nomine sane inter oēs ferē constat. nam & plerique & elegantes felicitatē id appellant: & felicē esse idem quod bene viuere, beneque agere esse opinantur.

M De felicitate vero, quā nā sit, dis sentiūt. neque simili modo & vulgus & sapientes eam definiunt. nonnulli enim aliquid ex his, quę euidētia, manifestaque sunt, ut voluptatē, ut diuitias, ut honorem: alij aliud eā esse dicūt, sepe ēt sit, ut idem de ea diuersa opinetur. cū enim agrotat, sanitatem: cū pauper est, diuitias summū bonū putat. qui autē ignorantē conscij sibi ipsis sunt, eos admirātur, qui magnū quid ac supra vires suas referunt. Nonnulli vero prāter multa hęc bona aliud quoddam p se bonum esse existimarunt: quod esset in causa, ut oīa etiā hęc bona sint. Sed oēs velle opiniones exquirere superuacaneū fortasse est: satisque erit, si eas solūmodo inuestigem⁹, quę extā maxime ac supereminēt: vel vident rōnē aliquam in se habere. Neque tñ illud nos lateat, differre iter se disputationes, quę vel ā principijs fiunt, vel ad principia.

Recte enim ēt Plato de hoc dubitabat: quærebatque, utrū ne ab initijs an ad initia via esset: perinde atque in stadio, ā munerarijs ne ad metā, an econtrario. Nam ā notis est incipiendum. ea autē duobus modis sunt: alia, n. sunt nobis, alia absolute ac simplr nota. fortasse igitur ab his nobis est incipiendū, quę nobis nota sūt. Quocirca bene moribus institutus esse debet, qui de honestis et iustis, ac omni denique ciuili re cōuenienter auditorus. principium enim est, quod sit: atque id si satis constiterit: nihil amplius erit opus indagare, cur sit. Et quod eiusmodi est: vel iā habet: vel accipere principia facile potest. Cui vero neutrum horū adest, Hesiodum audiat hęc dicentem.

Optimus ille, potest qui ex se cognoscere cuncta. »
Ille bonus, monitis qui aliorum obtemperat. atque, »
Ex se nec nouit, nec quę bene consulit alter »
Percipit, admittitque animo: est ignauus, inersque. »

Dixit. Nunc autē reuertamur ad id, ā quo incēpimus ā principio, & dicamus, cū p omne cognitionē, & omne electionem nō desideretur nisi bonū aliquod, quod est bonū, quod ars gubernādī ciuitates habet, & intendit: & est illud, quod appetimus p ipsam, s. bonum excellentius & altius omnium bonorum. Dicimus igitur quod pene ab oībus cōcordatū est in esse eius, & in ipsius nominatione. nā plures hominū & peritiores

An ab initijs an ad initia via esset recte Plato dubitabat.

L

M

A peritiores ipsorum opinati sunt quod decor vite & decor conversationis est, ut conversatio acquirere faciat felicitatem. Veruntamen inuenimus eos dissidentes, & in definitione huius felicitatis, id est dissentiunt in hoc quid sit. Quidam enim hominum dixerunt, quod felicitas est aliquid ex rebus apparentibus: de quibus manifestum est ipsas esse bonum. Quidam ergo dixerunt ipsam esse voluptatem: quidam autem diuitias & opulentiam: quidam vero honorem: alij autem aliud aliquid praeter haec. Et vult considerando in opinionibus hominum circa ipsam, inuenies quolibet sectam ponentem eam in parte alteram ab ea, in qua ponit ipsam secta alia: ita quod inuenimus vnum eundem variantem dictionem suam circa ipsam secundum varietatem status sui. Infirmitas autem dicit sanitatem: depauperatus autem diuitias. D. Cum autem plures recognoscunt ignorantiam suam de quiditate ipsius cum hoc quod conueniunt in confessione sui esse eam, admirantur dictum eius, qui dixerit de ea dictione super excellentem hoc, quod ipsi intelligunt de ea. D. Et iam putauerunt quidam quod hoc est bonum aliquod existens per se extra animam praeter bona ista multa: & quod bonum hoc est causa bonis omnibus ut sint bona. unde quod isti opinati fuerint quod cognitio huius boni quod extra, & applicatio ad ipsum est beatitudo: ut dicentes ideas esse. D. Fortassis autem inquisitio de omnibus opinionibus dictis de beatitudine onerosa est & inanis: sufficit enim de famosioribus earum inquirere, aut de quibus putat quod in ipsis sit argumentum per suum. D. Et non oportet ut nos lateat quod interest inter demones, qui sunt ex principiis rerum primarum, & inter demones, quae ducunt

ad cognitionem causarum, videlicet quod inter eas est diuisio magna secundum quod declaratum est in Lib. Demonstrationis.

Dixit. Et per hoc recte dubitauit Plato circa hanc intentionem, & dixit. vtrum via, quae ducit ad principia, est sicut via, quae a doctore exercitij in stadio tendit ad postremum stadium, aut e converso. Veruntamen vult oportet ut incipiamus in doctrina a rebus manifestis. Res autem istae dupliciter sunt. quaedam earum sunt manifestae secundum nos tantum, & sunt illae, ex quibus procedimus ad principia absolute: & quaedam earum sunt manifestae simpliciter, & sunt illae, quae manifestae sunt secundum nos & secundum naturam: & ex his equidem procedimus a priori & ad posterius. In hoc autem fortassis expedit ut incipiamus a rebus manifestis apud nos. Vnde oportet eum, qui vult instrui in rebus pulchris & iustis, & vult in rebus pertinentibus ciuitati instructione sufficiente ut sint mores eius secundum quod oportet. Qui enim talis fuerit in moribus, iam habet scientiam harum rerum, quare sunt tantum, quod est principium scientiae rei. si autem hic contentus fuerit, non est indigens in virtute sua scientiae, quare res est: & est principium, quod ordinatur post scientiam, quia res est. Qui ergo fuerit talis in moribus, habet principia & suscipiet ea facile: dico principium quare, & principium per quid. Qui autem neutram adaptationem habuerit, id est nec esse nec causam, animaduertat sermonem Poetae distantis. Optimus est hominum qui a semetipso intelligit quid expedit. qui autem ab altero hoc intelligit, est in via directionis, qui vero nec a semetipso intelligit nec ab altero recipit, hic vir est inutilis.

Idem. i.
Phy. l. c. 2.

E

F

A iij Quod

Moralium Nicomachiorum

G Quod felicitas non sit voluptas, honor, virtus, aut diuitie. Cap. 5.

Sed nos eò redeamus, vnde digressi sumus. Bonū enim & felicitatē non absq; rōne homines ex varijs viuendi modis videntur existimare. pleriq; quidē atq; importunissimī voluptatē esse putant: vnde etiam fruitioni deditam vitam amāt. Tres enim sunt, quæ maxime excellunt vitæ, hæc, quā modo dixi: tum ciuilis: ac cōtemplatiua tertia. Pleriq; igitur seruales

H prorsus videntur, cū pecudum vitā eligāt: rationē tamen propterea cōsequuntur, quia multi ex hīs, qui in potestatibus sunt constituti, dissolutā perinde ac Sardanapalus vitā traducunt. Elegātes vero & ad agendū idonei, honorē esse felicitatē existimant: hic enim ciuilis vitæ ferē finis est. Sed hic tñ remotior aliquantulo esse ab eo ipso qđ quærimus, bono videtur: magis enī in hīs qui honorem exhibent, q̃ qui eo afficiuntur, consistit. bonum vero ipsum eiusmodi esse diuinamus: vt propriū quoddā sit, quod auferri facile nequeat. Præterea sectari honorem ob id videntur, vt se ipsi bonos eē credant. Quærūt enim ā prudentibus, & ab hīs ā quib; cognoscuntur, & ob virtutē honore affici. Perspicuum igitur est, horū ēt ipsorū sentētia honore virtutē esse potiorē. vnde fortasse ēt aliquis magis esse eam ciuilis vitæ finem existimaret, sed imperfe-

ctior tñ etiam ipsa est. Videtur enim fieri posse, vt qui virtutē habeat, vel dormiat, vel in vita nihil agat: malis præterea affligat, sitq; maxime infortunatus: cuiusmodi hominē sane felicē appellarit nemo, nisi qui serua-re positionē velit. Ac de his qui dem hæctenus: satis enim ēt in circularib; de ipsis dictum est. Tertia vita est cōtemplatiua, de qua in sequētib; cōsiderabimus. Pecuniaria vero violenta quædā est: & diuitiæ neq; ipse proculdubio sunt id quod quærit, bonū: sunt enim vtilēs, alteriusq; causa cōparantur. Idcirco ea potius, quæ prius dicta sunt, esse fines aliquis existimaret, eò qđ pp se expetitur, sed neq; illa tamen videntur: licet multæ ad ipsa hæc cōiectæ rōnes fuerint, hæc igitur missa faciamus.

Dixit. Incipiamus ergo, & dicimus qđ hoīes in opinatione sua de bono & felicitate, qm existimant in vita fm qđ vidēt, nō deuiauerunt ā rectitudine. hæc enim est res in qua cōueniunt. Veruntū vulgares & grossi putāt qđ hoc bonum sit voluptas: & qđ vita ciuilis faciens lucrari felicitatē, est vita lucratiua voluptatis, & sunt quidem famosi, p̃p̃ea qđ multi potētes sup res regni simulant Sardanapalo in immergēdo se voluptatibus. Illi aut, qđ ducūt vitā bonā, & opatores sunt actionū nobiliū, l. qđ præeligūt honestū, estī māt bonū istud eē honorē: & qđ vita hūana est ad lucrādū hoc bonū, do nec ferē putet qđ honor sit finis gubernatorū ciuitatū, dico principes. Cūmq;

Honor magis ē in ijs, qui honore exhibēt, q̃ qui eo afficiuntur.

umq; exquisitè consideratæ fuerit vitæ, videt qd excellentiores eam & spollentes sint tres: vita voluptuosa, & vita honoris, & vita cõplatiua. dico fm illos, qui dignioru dicant contẽplationẽ & virtutẽ. Vulgares autẽ videmus propinuos seruis & eligentes vitam pecuniã in dicto suo, qd finis vitæ humane sit voluptas. Dicit. Eorũ vero, quiixerunt qd finis sit honor, apparet corruptio ex eo, qd re honoris manifestũ est qd ipse vilior est qd sito bono pactum viuẽdi humanũ. Videt nim qd honor potius est in honore qm in honorato: dico bonũ illud d est honor. bonũ autẽ, qd est felicitas, nõ est nisi in actore suo: & pp hoc difficilis est ablatio eius ab ipso. Amplius patens est qd multi illorũ, qui qrunthonorẽ, maxime qrunthonorẽ quatenus p hoc affirmant se esse bonos: & id qrunthonorẽ ab intelligentib, & ab his, q notisunt a virtute. manifestũ est ergo fm viã ipsorũ qd virtus melior est honore, quã fortasse estimandũ est virtutẽ potius esse finẽ vitæ ciuili qd aliud. Atmen insufficiens vñ esse & hoc. Si sic esset, nullũ oporteret excusare a somno. videmus. n. se posse dormire holẽ, & habere virtutem. Et hanc est radicẽ possibile est ei sit felix, & nihil operans tota vitã, aut laborans, vel carens prospere i maiorib, rerũ suarũ. Et manifestũ est qd non opinat aliquis de id ipsum esse beatũ: neq; dicit de tali, nisi velit p hoc custoditionẽ, vel radicẽ, quã posuit, rudelitatẽ quã defendit. dico fm idũ contradictionis lingua sua, i corde. Dicit. Etiam diximus istis reb, in dictis nostris famolis

quantũ iussit. De vitã autẽ tertia, & D est vitã cõtemplatiuorũ, perscrutabimur in postremo. Dicit. Lucrũ autẽ & diuitiũ manifestũ est qd non sunt bonum, qd queritur per regimen ciuile. vtilia quidẽ enim sunt ad aliud, & non queruntur nisi propter aliud: felicitas autẽ nõ qrit nisi p se: quare predicta potius æstimãda sunt fines nõ esse, cũ nõ querantur p se. & ideo locuti fuimus multũ de eis in alio loco, & oĩdim, scẽdũ esse dictũ dicentis eas esse finẽs. op, ergo vt relinquamus illa.

Quod non sit Idea. Cap. 6. **E**

Melius vero fortasse est, vt vñ cõsideremus, & quõ dicat inquiram, quantũ arduã nobis hanc quaestionẽ futurã esse video: ppter ea qd amici sunt, qui formas in troduxerunt. Sed forsã rectius eẽ, & oportere videret: vt, p veritatis salute vnusquisq; & psertim philosophi sua quoq; propria refutarent. Nã licet amici ambo sint, sanctum est veritatẽ ipsi i honore antepone. Qui igit hãc opinionẽ attulerunt, in illis ideas nullas faciebãt, i quib, prius et posterius aliquid diceret. Vnde neq; numerorũ speciei, id est idẽ cõstituebãt. At bonũ dñ & in eo quod est quid, & in quali, et in eo qd est ad aliqd. Quod vero per se est et substantia, prius eo natura est qd est ad aliquid. esse. n. hoc appendix qdã videt atq; accidens eius qd est. Quare communis aliqua in his idea esse non potest. Preterea

Rectius est
p veritatis
salute sua
propria te-
nere pfer-
um Philo-
sophum.

Quod p se
ẽ prius na-
tura est eo
qd est ad
aliquid.

Moralium Nicomáchiorum

Gratia cum bonum totidem modis dicatur, quod illud quod est (nam et in substantia dicitur, ut Deus & mens: et in qualitate virtus: & in quantitate mediocre: et in eo quod est ad aliquid, utile: & in tempore: occasio: et in ubi, diuersatio: & alia huiusmodi) perspicuum est esse aliquod vltimum atque vnum esse non posse. non enim in omnibus denuncupationibus, id est prædicamentis, sed in vno tantum diceretur. Præterea in his quæ vnam habent ideam, vna quoque scilicet est: itaque ita bonorum omnium vna quædam scilicet est. sed multæ sunt scientiæ eorum etiam quæ sub vna denuncupatione constituunt. ut occasio: in bello, militaris ars: in morbo, medicina. & mediocris: in alimento, medicina: in laboribus, exercitatoria. Dubitaret autem quod spiritus quid nā velint per se vnum quodque dicere: si & in per se homine & in homine vna & eadem ratio hominis est. nā quatenus homo, nihil different. Quod si ita est, neque quatenus bonum, quicquid distabunt. Veruntamen neque quia sempiternum aliquid est, ideo magis bonum erit: siquidem neque palbi quod diutius, quod vno die tantum durat, albius est. Probabilius autem de ipso Pythagore dicere videntur: eum vnum in bonorum consortio constituat quos quidem sequutus videtur etiam Speusippus. Sed de his alia sit dissertatio. In his vero quæ dicta sunt, controuersia quidam subest:

propterea quod non de omni bono rationes dictæ sunt: sed secundum vnam speciem ea dicuntur, quæ per se amantur & appetuntur: quæ vero hæc conseruant, aut efficiunt quodammodo, aut contraria prohibent: propter hæc alioque modo bona dicuntur. Perspicuum igitur est bonum duobus modis dici: alia per se, alia propter ea quæ per se dicuntur. Sciungamus igitur bona hæc per se ab vtilibus: ac consideremus an ea secundum vnam ideam dicantur. Qualia vero esse per se bona aliquis statueret? an ea quæ vel si sola relinquantur, perfectum: ut sapere: ut videre: ut voluptates nonnullæ, & honores. nam licet hæc ob aliud quippiam persequamur: esse tamen ex his quæ sunt per se bona, statuere aliquis posset. An ne aliud quidem quippiam præter ideam? Quare vana erit species. Quod si hæc quoque per se bona sunt, necesse erit eadem in omnibus ipsis boni rationem existere: quemadmodum eadem in niue et cerusa albedinis ratio est. at honoris, prudentiæ, & voluptatis in eo quod bona sunt, diuersæ ac differentes rationes reperiuntur. Non est igitur boni commune quid in vna idea. Sed quoniam modo dicuntur? non enim videntur esse æquiocata fortuna: nunquid eo quod ab vno sunt, vel ad vnum omnia ipsa conferuntur? An magis secundum proportionem, nam quemadmodum in corpore est visus: sic in anima est mens: & aliud in alio: Sed

Bona alia
per se, alia
per ea quæ
per se.

Albius diutius non est
albius albius
vnius
die.

mittenda in praesentia fortasse hæc sunt. exacte enim de his ractare ad aliam magis philosophiam spectat. Simili modo de idea. Nam etiam si vnum liquod sit, quod communiter lenuncupetur bonū, aut separabile quid ipsum per se sit: manifestū est id neq; agi neq; acquiri ab hoīe posse. Nunc autē tale quid quirit. Melius vero fortasse illicui videret esse, si ipsum cognosceremus ad ea quæ acquiri itq; agi possunt, bona. nā quasi exemplū id habentes magis ea q; nobis bona sunt cognoscere, et si cognouerimus consequi et possimus. Hæc quidē ratio probabilitatē quādā habet: a scientijs enī vī dissentire. oēs. n. cū bonum quoddam appetāt, idq; quod sibi deest, inquirant: cognitionem eius prætermittunt. Dubium sanē etiā est, quam vtiilitatem consequetur textor aut aber in sua arte: si bonum ipsum cognorit. vel quo mō melius ad medendū, aut dux ad imperandū peritior reddetur: i ideam ipsam contēplatus fuerit. Nā neq; ita speculāri sanitatē medicus vī, sed hoīs sanitatē: imo vero fortasse huius hoīs sanitatē: quippe cū singulis meliorat, ac de his quidē hæctenus.

Dixit De bono autē vī, qd opinant quidā beatitudinē esse, melius visum est nobis vt hoc seruemur, & cōsiderem⁹ qualiter se habet: quauis inq; sitio de ipso grauis in nobis, ppter hoc, q; quidā ami-

corum nostrorum dixerunt ideas esse. Veruntū visum est nobis melius esse, vt obseruemus veritatē, & expendamus proprietatē sermonū nostrorū in eius defensione, qn fuerit necessarium hoc nobis, et si non phitemur philosophiā: quāto magis ipsam profitentes & dignissimā radicantes & anteponētes. etenim qn fuerit nobis duo amici dissidentes quorū alter veritas, veritati consentiendū. D. Qui autē hāc tenuerūt opinionē, s. positionē idearū, nō posuerunt eas existere in rebus, i qbus est prius & posterius in eē: sed in rebus vnus ordinis in eē: & iō nō posuerūt ideas. Verūtū ex dictis eorū seq; vt sint ideæ i hmōi reb⁹, s. coordinatis: cū bonū vī dicat de substantia, & de q̄li, & de relatiōe, sitq; substantia relatione prior nāliter. plura nāq; sunt relatiōis, q; vident nō hēre eē nisi i anima. & de multis eorū manifestū est, q; sunt res accidentes alteri, qd ita sit, neq; horū erūt ideæ cōcs extra animā. Amplius bonum his modis dicit, quibus & ens. bonū enim dicitur de substantia, quē admodum de Deo & intellectu, q; est bonus: & dicit de quali, vt de virtute: & de quanto, vt de æquali: & dē de relatione, vt de conferente: & dicit de tēpore, vt de hora cōueniētes & dicit de loco, vt de habitatiōe. eodē modo de reliquis rebus, de quibus dī nomen ens, vī de decē pdicamētis. Cū i g i c nōmē boni synonymē dicat nomini entis, dicit ambigūe de decē pdicamētis. i. nō fm intētionē vnā, quā picipēt decē pdicamēta: & manifestū ē q; nō ē hoc bonū vnū cōe vī. Si n. sic eēt, nō diceretur de omnibus pdicamētis, sed de vno ipsorum tantum. Nam natura

E
Ponentes
ideas, non
posuerūt
eas i reb⁹,
in quibus
ē prius &
posterius.

E
Ens & bonū
sūt nomina
ambigua.

vna

Moralium Nicomachiorum

G vna cōis non est nisi in p̄dicamēto vno. & cū nō sit hęc nā cōis oib⁹ rebus, tunc nō est hęc idea v̄lis. i. extra animā vna, fm q̄ videbat hic Plato. D. Ampli⁹ scīa qdē, eorū q̄ i vna sunt idea, vna est scīa: si ergo bonorum omnium vna esset idea, esset eorum omnium vna scīa. non est autē sic. sed nos inuenimus bonis, q̄ sunt in vno p̄dicamento, scientias plures, vt horā conueniēti: est n. in p̄dicato quando. veruntamē scīa horā conuenientis in bello per tinet ad artē bellandi: & cōueniētis in medicatione p̄tinet arti medicinae. sicq̄: est de scīa temperati, quod est ad aliqd. scīa autē quidē eius in diēta p̄tinet arti medicinae: & in la bore p̄tinet scīq̄ exercitiorum. D.

H Veruntū dubitatoris ē vt dubitet in hoc, & dicat, qm̄ nō est hic bonum nisi bonū particulare, & terminus boni particularis, & v̄lis est vnus: & terminus hoīs particularis & v̄lis: & enim sicut non est dīa inter vtrūque in esse hominem, scilicet inter particulare & v̄le, sic se habet in bono v̄li & particulari. & cū sic sit, nō est differentia inter bonū, & bonū, s. vniuersale & particulare, nisi

I q̄ vnum eorum est perpetuum, s. v̄le, & alterum non perpetuum. Et non facit longitudo tēporis in vno eorū, & breuitas eius in alio necessario diuersitatem, i. in substantia eorū in magis & minus, neq̄ in fortius & debilius vt in albo lōgi tēporis: ipsum. n. nō est magis album albo brevis tēporis. D. Et v̄ probabilius esse, qd̄ dixerūt in hac intētiōne Pythagorici, s. q̄ est idea cōis separata, qm̄ posuerunt q̄ hęc idea, q̄ ē bonū absolutum, est ipsum vniū. & sicut secutus est eos in hoc Speusip

pus quidā alius. D. Veruntū specula-
K tio in eē ideā v̄lis alterius est scīa. In hac autē nostra qōne videt esse dubitatio quēdā, ex hoc q̄ pōt quis dicere, qm̄ sermo, in quo arguistis bona esse multa, est de omni bono: quē sitū autē hoc non est oē bonum, sed bona quā sunt bona per se: & hęc dicunt fm vna spēm. Illa autē, quē dicunt cum his per modū arguocationis, sunt factiua horū, & custoditiua aliquo modorū, aut prohibitiua cōtrariorū. de his n. nō dicitur q̄ sint bona nisi gratia istorū, s. q̄ sunt bona p̄ se. D. Sed cū sit manifestū q̄ bona dicunt fm duos mo-
L dos, s. bona per se, & bona p̄a istorū, i. vtilia ad hoc: & sit quidē p̄scrutatio hęc de bonis, quē sunt bona p̄ se: tūc opz vt inq̄ram⁹ de istis bonis an sint in vna idea, an nō. Dicim⁹ ergo q̄ nō credit aliq̄s q̄ hęc sint bōa p̄ se, nisi bona q̄ q̄runt fm suā singularitatē, & qm̄ i se distinguūt vt ītellect⁹ & speculatio, & quēdā voluptates & honores. has etenim res & si q̄ramus fm viā dicētū ideas ḡa rei alterius, s. ideā, tū pōt q̄s fm modū aliq̄e ponere in bonis per se: nisi sit ita, q̄ non ponat aliqd̄ bonū p̄ter quā ideam. erit ergo spēs inanis,
M dico cōpositū ex materia & forma. Si autē fuerint bona hęc ex bonis p̄ se, dico cōposita: & sit bonū in ipsis vnum: oportet vt sit terminus boni in eis vnus & idem, sicut terminus albi, qui est vnus in niue, & in cerusa, & in alijs rebus albis, s. non diuersificat terminus albi ex eē suo ī niue & in cerusa. D. Manifestū vero ē q̄ definiōes istorū bonorū triū, q̄ sunt bona per se, dico honorē, ītellectū, voluptatē, altera sunt & diuersa fm q̄ bona. Et cū ita sit, non hnt

Albū lon-
gi tēporis
nō ē ma-
gis album
albo bre-
ui tēpis.

Nō diuer-
sificat ter-
minus al-
bi ex esse
suo in ni-
ue, & i ce-
rula.

A hñt bonū cōe eis idem vñm, ita q̄ dicat nomen boni de ipsis vñuoce: neq; ēt dicitur de eis pure æquoce, ita q̄ nihil habeant cōitatis nisi in noīe solo. illa. n. quē sic se habēt, nō participant nisi solā dictiōē. Conuenientius autē est vt nomē boni dictū de ipsis sit ex spēbus p̄cipatio- nis, q̄ nominat ambiguitas: si sit vt nomen ambiguum, qd dī de rebus multis: aut qui aueniunt oīno ab in- tentione vna: aut q̄a tendunt ad finē vñū: aut q̄a dicunt de rebus mul- tis cōsimilibus, sicut est nomē priu- cipij, quod dī de corde in aīali & de

Nota hic
diuersos
gradus &
modos a-
nalogiz.
vide 4.
Meta. tex.
et. 1.

B fundamēto in pariete. est n. cōpara- tio cordis ad animal, sicut compara- tio fundamēti ad parietē: & sūt no- men perfectionis dictū de intellectu & sensu. etenim habitudo intelle- ctus ad animā ē sicut habitudo sen- sus ad corpus. & dignius histrib^o bo- nū est vt sit nomē boni dictū de eis finē viā, quare dicē de proportionali- bus. D. Oportet autē vt dimittamus hāc p̄serutationē in hoc loco: alte- rius. n. inquisitionis est. vult q̄ sint autē Logices vel Philosophiē priā.

C D. Et sūt sermo de ideis & inuesti- gatio de ipsis inquantū sunt ideę p- tinet scīa alteri. vult Philosophiam primā. D. Qd autē hic apparet, est q̄ si fuerit bonū q̄ sitū nominatū, vt 3 felicitas, res erit per se non cōe p̄di- cabile de nobis aut separatū. nā cō- mune illud bonū non est inuenibi- le nec acq̄sibile. Nos autē i hoc loco quidē inquirimus bonū potens ac- q̄ri a nobis, ē operabile p̄ volunta- tē: cū sit quidē hęc scīa speculans in rebus, quarū principiū est volūtas, i. cuius inuētiō p̄tineat nobis. D. For- tassī autē putabit quis q̄ bonū acq̄- sibile melius inueniet quidē, qn̄ co-

Sermo de
ideis iquā-
rum sunt
ideę p̄ci-
piū ad pri-
mā Philo-
sophiā.

Hęc scīa
speculat^r
res, quarū
principiū
ē volūtas.

gnitū fuerit bonū vñe, quod se ha- bet ad bonum, quod est acquisibi- le ad modū exemplaris, qd habētes erimus in cognitione rei p̄fectioris. Et qn̄ sciuerimus bonū, qd est tan- quā exemplar boni, qd est possibile haberi a nobis, erimus potentiores ad eius inuētiōē. Dico autē q̄ si ali- qd probabilitatis habet sermo iste, verūtū hęc assertio distonare vñ ei fm̄ q̄ se res hēt in oībus scientijs & artibus: dico dictū dicentis, q̄ hęc sunt bona vñā, q̄ sunt exēplaria vñi usculuiq; existētis boni: & qn̄ non sit res istas qui nō sciuerit vñe illi^o rei, sicut non scit tē qui nō sciuit ex- emplar eius. Videmus n. in oīb^o sci- entijs nō inq̄ri in totalitate earū, ni- si vt sciat res ignorata in tali scīa, q̄ scita per demōnes iā p̄fectē habe- tur scīa eius: & si non sciatur vñe il- lud, qd est exemplar ipsius, & eius idea, cūquā dixerunt ponētes ideās.

& si sic esset, tūc cōditionaret in co- gnitione rerum speculatarū. neq; ēt excusatio oībus artibus & oībus scientijs ignorātię quid cōferat au- xilij in notitia artū & scientiarum cognitio ipsi^o. Etenim de nā artū naturalium & scīarū est, vt non oc- cultetur ei hmōi auxilij quantitas, F & ne ignorent eā, intendo, q̄ non oporteret ignorari a textōr, & a car- pentario quantum cōfert scīa ideę vñs artis suę ad sciēdū artē suā: neq; a medico, q̄ sit magis medic^o, intē- dēdo ad ideā medicinę vñem: neq; a duce exercit^o, q̄ sit p̄fectius factū eius, qn̄ speculatus fuerit hanc ideā.

Sed de notis ē, q̄ medic^o nō specula- tur in sanitate isto mō, neq; idiget i cognitionē sanitatis vt speculet^r for- mā sanitatis vñem: Imo certe specu- lat^r in sanitate hoīs cōpositi: intelli-

Sed de no-
tis ē q̄ me-
dicus non
speculat^r
formā sa-
nitatis
vñem i me-
dico. Idē
i p̄mo
Meta. hy.

Moralium Nicomachiorum

Go speciem & non in specie tatum, verum in sanitate hominis participari signati, Socratis vel Platonis: qm certe medet' idiuuiduū, n̄ spēm.

De felicitatis subiecto, substantia, & praeceptis in vnaquaq; scientia observandis. Cap. 7.

NVnc rursus redeam⁹ ad id, qd̄ q̄rimus, bonum: quidq; id sit inuestige-

mus. vñ. n. aliud in alia actione, atq; arte esse. nā aliud in medicina, aliud in re militari, & reli-

qs sūt. Quid igit' vniuscuiusq;

Bonum i vno quoq; ei d, cuius g̃ra cō-
tera agunt. hoc aut' est in medicina sanitas: in arte militari victoria: in edificatoria domus: i oī deniq; actione & electione si nis ipse, cui⁹ gratia reliqua oīa oēs agunt. Quare si quis cōmuniter agendorum omniū finis est, id agēdū bonū erit. Sin plures, hi ipsi. Iā vero digrediendo in idē deuenit oratio. Quocirca magis enitēdū, vt hoc idem declaremus. Qm̄ vero plures

Iesse fines vident': & horū quodā ob aliud expetimus, vt diuitias, tibias, instrumenta deniq; oīa: non oēs esse perfectos perspicuū est. at optimus finis esse quid perfectū vñ. Quare si vnū aliquid erit quod p̄fectū sit, id erit quod quērimus: sin plura, id quod perfectissimū horū est. Id autē, quod per se sectandum ē, eo perfectius dicimus, quod propter aliud appetimus: qd̄q; nunquā ob aliud eligendū est,

ñs q̄ & per se & ob aliud expetunt. absolute aut' p̄fectū, qd̄ sēper per se: nunquā ob aliud expetēdū est. Eiusmodi aut' vñ felicitas maxime ēē. hāc. n. ppter seipsam semper, & nunquā ob aliud expetim⁹. At honorē, vō luptatē, mentē, ac virtutē oēm ēt p̄ ipsa expetimus: quippe cū eadē expeteremus, ēt si nihil idē nobis eueniret: felicitatis tū cā ēt ipsa eadē expetim⁹, ex his felices nos futuros existimātes. horū vero cā nullus felicitatē, neq; oīno ob aliud quippiā expetit. Idē vero ē ē sufficiētia vñ euenire. perfectū. n. bonū ēē sufficiens apparet. Sufficiens aut' dicimus nō ipsi soli, qui vitā solitariā agit, sed parētib; sed filiis, sed vxori, amicis deniq; ac ciuib;: qñquidē hō ciuilis natura est. Horū tñ terminus aliquis statuēdus est, nā si ad parētes, & nepotes & amicorū amicos hoc prēderimus: in infinitū res p̄grediet'. Sed de hoc alibi cōsiderādū. Sufficiens vero id esse statuimus, qd̄ si solū relinquat, sufficiētē atq; expetibilē vitā, nulliusq; rei indigā facit. Talē aut' ēē felicitatē ipsam existimam⁹. Quin ēt maxime oīum expetendā, si cū alijs nō cōnumeret' si vero connumeret', perspicuū ē cā vel cū min⁹ q̄q; ex bonis magis expetēdā fore. siquidē bonorū sup̄eminētia sit id, qd̄ adiungit'. maius vero bonū magis semper expetēdū ē. Itaq; felicitas cū agēdorū finis sit, p̄fectum

Perfectus qd̄ p se, qd̄ p aliud
sectandū ē

Mai⁹ bonū magis
semper expetēdū.

ectum quoddā ac sufficiens vī. sed fortasse si dicamus felicitatē optimū esse, cōcessum quoddā ab oīb⁹ vī: adhuc tñ desyderat, vt euidētius quid ea sit, exponamus. Fortasse vero hoc fiet, si hoīs opus sumeret. nā quē idmodū tibicini & statuario, alijsq; artificibus, & deniq; oībus, quorū opus aliqđ & actio existit, in opere bonū ipsum, & qđ bene est, vī consistere: ita homini quoq; si mō eius aliqđ opus est, eē videret. Vtrū igit fa- ri et futoris opera sunt aliqua, & actiōes: hoīs vero opus ē nul- lū, sed natura hō ociosus ē? An quēadmodū, oculi, pedis, ma- nus, & deniq; vniuscuiusq; mē- bri opus quoddā extat: sic etiā hoīs prēter oīa hęc opus quod- dā statuere aliquis posset. Quid nā igit hoc erit? nā viuere cōe- ēt cū plantis vī: nunc vero pro- priū quoddā est, quod quærit. vnde nutriendi augendiq; vita- ōis separāda est. Sequit̃ sentien- di vita. sed ea quoq; cum equo & boue & oībus demū animali- bus cōis vī. Reliqua ē igit acti- o qđam vitā, eius quod ratio- re prēditum est. Id autē partim rationi obtemperat: partim eā habet, atq; intelligit. Sed cum- luobus modis ēt hęc dicatur, a quā est in operatione, statuē- la ē. Quod si est opus hominis minimæ operatio sūm rationem, vel non sine ratione, idemq; ge- nere esse opus hui⁹, & huius, p- bi assueueramus: vt citharœdi, et

probi citharœdi: et absolute in oībus, si excellētia virtutis ope- ri fuit adiuncta: citharœdi. n. ē cithara canere: probi citharœ- di bene id facere. Quod si, iquā, ita est: et hoīs opus esse vitā quā dā statuimus: eamq; animę ope- rationē & actionē cū rōne esse assueueramus: ac pbi viri bene hęc, recteq; exequi eē cōsemus: singula autē bene ex propria vir- tute perficiunt. Si ita est: opera- tio atq; ex virtute bonū huma- nū efficit. Si plēs sint virtutes, ex optima & perfectissima. Et insup in vita pfecta. ver. n. neq; vnā hirundo, neq; vnus dies fa- cit: ita quoq; beatū & felicē ho- minē neq; vnus dies, neq; bre- ue aliquod tēpus efficit. Bonū igit ipsum ita circumscriptū sit, oportet. n. fortasse prius figura- re, deinde postea depingere. Vi- deret autē cuiuslibet eē ea, q̄ be- ne circūscriptiōe sunt cōprehē- sa, producere ac distinguere: & tēpus taliū inuentor, vel adiu- tor bon⁹ eē. vnde & artiū facta sunt incremēta. cuiuslibet. n. est qđ deest, addere. Oportet autē eorū, q̄ ante dicta sūt, meminisse: et exactā tractationē non eodē mō in oībus requirere: sed in singulis, prout subiecta mate- ria postulat. Atq; id eaten⁹, qua- tenus arti vnicuiq; cōuenit. fa- ber. n. & geometra diuerso mō rectū angulū vtriq; cōsiderāt: ille quatenus solūmodo ad op- vtile ē: hic cūm veritatis specu- lator sit, quid, & quale sit, inda- gat.

Opatio ex virtute bonū humanum est.

È Vna harū do nō fa- cit ver, ne quēdā

In singulis prout subiecta materia postulat, tractatio facienda ē

Moralium Nicomachiorum

Gat. Eodem mō in alijs quoq; faciendū est: ne plura ornamenta extrinsec⁹ q̄ ipsum opuseuadant. Neq; simili mō in oībus cā requirenda est: sed est in quibusdā satis, si bene demonstratū fuerit, q; sint: id quod ē in principijs ipsis contingit. q; autē sit aliqd, primum ac principium quoddā est. Ex principijs uero alia sunt, quę inductione, alia q̄ sensu: nōnulla quę assuetudine quadā: alia q̄ alio quodā modo cōsiderant. Singula autē ita sunt tractanda, vt natura eorū postulat: dandaq; ē opera, vt recte desiniant: magnum. n. asserre mōmētū ad ea quę sequunt, cōsueuere, videtur. n. principij plus q̄ dimidium totius esse: cōpluraq; eorum quę in q̄onem veniunt, per ipsum manifestantur.

Nōl oib⁹
sibi mō cā
pquirenda
est.

Principio-
rū diuer-
sa ē cōsi-
deratio.

H tractanda, vt natura eorū postulat: dandaq; ē opera, vt recte desiniant: magnum. n. asserre mōmētū ad ea quę sequunt, cōsueuere, videtur. n. principij plus q̄ dimidium totius esse: cōpluraq; eorum quę in q̄onem veniunt, per ipsum manifestantur.

Principij
vt plusq̄
dimidiū
totius est.

Dixit. Hoc ergo ē, qd dicit nos oportuit in cōtradictiōe hui⁹ opōnis. Reuertamur itaq; ad id, in cui⁹ via fuimus, scilicet loquēdū de bono q̄sito i arte gubernādi ciuitates qd est. Dicim⁹ ergo, qm patens ē q; bonū intentū per vnūquq; actū & per vnāquāq; artū diuersificatur à bono intēto p artē alteram & actū alterū: bonū ergo vniuscuiusq; artis patet, q; est illud, ḡa cuius agit ars illa vniuersa, q; agit. Est itaq; in medicina sanitas: i arte bellica supatio: in edificatoria dom⁹, & eodem mō in reliqs. & hoc bonū ē finis intētus in oī actione & p̄lectiōe: etenim oēs homines non agunt qd agunt, nisi p; finem intentum per illā actionem. Vnde necessariū est, si est hic aliquid vnum, qd est finis

omniū q; agunt, vt sit ipsum bonū qd opagi: & vt sit istud bonū felicitas. Si autē sunt hic bōa multa hmoi siue duo, siue plura, ḡa quorū quę sunt aliqua bona reliqua, & ipsa nō quęrun⁹ ḡa rei alterius: op; vt sint bona oīa simul ipsa felicitas, q; q̄rit, nō est. n. dīa in hac nostra inuestigatione in hoc loco, vt sit hic bonū vnū, aut multa: cū nos quidē in gramus felicitatē cōem vniuersitati hominū. & qn quidē sic est, tunc op; vt in gramus declarationē hui⁹ boni oīs quid est, siue sit vnum, siue multa. Dicimus igit q; cū sit manifestū q; fines sunt multi, & q; nos eligimus quosdā eorū cā rei alteri: quēadmodū diuitias & ciuitatem & simplr vniuersitatē instrumētōrū oīum: patet q; nō oēs fines sunt pfecti. op; autē vt illud optimum, qd nos in gramus, sit res cōpleta pfecta. Necessariū est ergo, si fuerit hic bonū cōpletū vnū tm, vt hoc sit bonū illud qd q̄rit, si autē plura, vt illa cū sint illa bona q̄sita p seipsa. Et nos dicimus q; res quęsita p seipsam pfectior ē q̄sita p aliud: quodq; eligimus qnq; p se pfectus est eo, qd eligimus aliqn p aliud. Et vtr, cū nos credamus q; vere pfectū est illud, qd semp p se eligimus, & nunquā propter aliud: manifestū est q; bonum tale oportet vt sit felicitas. Honorē autē & delectationē & virtutem patensest q; eligimus aliqn p se, qn estimamus esse ea felicitatē: eligimus autē & felicitatis ḡa, qn estimamus quidē per aliqd ipso rum ad felicitatē, si ipsorum mediatione. De felicitate autē oēs conueniunt q; nūquā eligunt istorū gratia, neq; penitus alterius rei ḡa. Et ē palā q; seq; ipsa hęc credulitas ab

In hoc li-
bro inue-
stiga-
tū felici-
tatis com-
munis vni-
uersitati
hominū.

L

M

vni-

A vniuersitate hoſum, eo q̄ eſt i ſeipſa ſufficiens. & hæc eſt p̄prietas boni p̄fecti, ſ. vt ſit ſufficiens in ſe, non egens ſecum alterius à ſe. D. non intendo aut̄ per dictum meū, q̄ bonū quaſitū eſt res ſufficiens p̄ ſe, q̄ ſufficienti homini hoc bonum exiſtētī ſolitario, i. q̄ vita ſua ſit vita hoſe ſe parati ſolitarij: immo equidem intendo vt viuat cū alijs, vtputa filijs, parentibus, vxore, & ciuibus. eſt. n. natura ciuiliſ homo, i. non ei poſſis vita abſq; ciuium vicinitate, aut neceſſaria, aut melior. D. Verſitamen oportet vt ſit hoſ quātitas terminā

B ta filiorū, parētum, amicorū: aliter enim p̄cederet in infinitū. Scrutabimur aut̄ de hac intentione poſt. Ponamus tñ hoc, q̄ ſufficientia in hoc eſt illa, quā cū ſibi ſegregauit rithō, ponet vitā ſuam exoptatam non indigentem re altera p̄ter eam, quam ſibi fecit ſingularē. Videmus itaq; q̄ hæc eſt p̄prietatē ſeſcitatis. neq; connumerat ſeſcitas bonis tāquam cor̄equalibus: ſed ſi connumeretur, connumerabit ſeſis tanquā minus dignis, eligibiliore ea exiſtente. nā bona adinuicē ſeſe ſuperāt. & q̄ ſunt ipſorū magis bona, min⁹ bonis ſunt eligibiliora: maximūq; bonorū oſum ſemp̄ p̄ter ceteris eligibiliffimum. Et ex hoc patet q̄ ſeſcitas eſt res p̄fecta p̄ ſe ſufficiēs finis rerum agendarum. Iſtud aut̄ fortaliſ eſt, in quo concordatū eſt in re ſeſcitaris, ſeſſe eā optimū rerū: ſed ad quod intēdimus, ſciendū hoc de ea eſt ſcire quid eſt. D. Et forte contingit nobis, qñ nos nouerim⁹ actum hoſis quid eſt ſicut. n. videm⁹ q̄ bonum vniuſcuiuſq; rei artificialis & naturalis non eſt niſi in illo actu, q̄ appropriat ipſi, ſic oportet vt ſit bo

num, qd̄ appropriat hoſ in actione **D** ſua. Verbi gratia, I artiſicibus bonitas citharædi eſt in citharizatione, q̄ eſt actus eius, & ſiſt in alijs. inconueniēter enim eſt vt ponam⁹ q̄ carpentarij, & ſtructurorū ſtatuarū ſunt actiones & operationes p̄prie, & nō ponamus hoſ actionē propriā: ſed ocioſum ponemus eſſe. Etenim palā eſt q̄, ſicut oculi, & manus, & pedes, & vniuſcuiuſq; ex mēbris eſt actus proprius, ſic oportet vt ſit hoſis, qui eſt aggregatus ex oſib⁹ his vn⁹ act⁹ p̄ter oſiſtos. De hoc igi⁹ actu perſcrutemur quid eſt. Videmus itaq; in hoſe actiones multas: agit nanq; **E** actiones clementi, & actiones ſenſus, & actiones rōnis. non conuenit aut̄ vt dicamus q̄ ſua hoſis actio eſt vt creſcat & nutriat. eſt. n. actio hæc cōiſei & terræ naſcentibus, ſ. participant ei in hoc terræ naſcentia: nos vero querimus hic certe actū ſuum p̄prium. oportet itaq; vt relinquamus actū virtutis nutritiue in hac inquiſitione. De virtute quoq; ſecondā, q̄ ſequitur hanc, & eſt virt⁹ ſenſibilis, palā eſt, q̄ eſt participata ab hoſe, equo, & leone, boue, & alijs animalib⁹. Remanet ergo vt ſit rō act⁹ **F** p̄prie ei, in quo ipſi aliud nō participat. ſi. n. participaret, iā non eſſet ei actus proprius. Et de hac parte aſſe, q̄ aſcribit homini, apparet q̄ e duæ partes, pars intelligentiſ, i. apprehenſiua imperans: & pars obediens intelligenti. vult p̄ obediēte & obſequentē, partē habentem virtutes morales: & p̄ intelligentē, iudicantē de recto. D. Cumq; hæc pars aſſe diſta ſit dupl⁹, de eo quod ipſi eſt potentia, & de eo quod ipſius eſt actū, dicamus de eo qd̄ eſt actū. dignius. n. eſt vt de eo ſiſſe ſermo, cū ſit p̄ſe

Moral. cū cō. Auct. B ctius.

Moralium Nicomachiorum

Certius. Dicamus ergo quod, si actus hominis equidem est ratio aut non sine ratione, actumque perficientis in arte, & actum periti in ipsa dicimus actum unum genere: utpote perficientis in citharizando actum citharizatione dicimus, & periti eundem peritum cum distinguimus ab iperito, dicentes ipsum hunc actum bene facere: tunc oportet ut sit actus hominis, sine malis siue bonus, vita quidam. Et inueniendo per hanc vitam, actionem autem procedente a deliberatione versus finem determinatum, & actio hominis virtuosi est haec actio, quando fuerit secundum quod oportet ex bonitate. & bonificat quidem uniuscuiusque rei actio secundum virtutem suam. equi itaque boni actio bonificat secundum virtutem suam: & sic est in qualibet re ex ceteris entibus. Bonum ergo, quod appropriat homini, est actio animae rationalis, sciens secundum quod virtus origit. Si vero plures fuerint virtutes, est actio scientia secundum quod oportet, melior earum, & completior bonitate. Inueniatur autem actio haec in vita completa: in alijs. non usquequaque perficitur, nec inuenitur ut in pluribus: sed si fuerit ibi, erit in paucioribus, & raro aut semel. Sed per actionem unam studiosam non acquiritur beatitudo: quemadmodum neque per unam habitudinem, neque per unam diem temperati aeris pronosticatio est aeris veris: & sic autem non facit hominem beatum dies una vite sue, neque tempus paruum, sed oportet ut operetur vita sua tota, aut maiorem partem sui opera beatitudinis. erit itaque i vita completa. Dixit. Hoc est ergo bonum illud, cuius oportet nos determinare partes & modos, & forsitan oportebit nos primitus circumscribere ipsum, id est definitione usque, deinde determinare post hoc, partes eius.

Vide, non oportunitatem esse unicuique, ut permittat studium suum in determinatione rerum venustarum, & in comprehensione earum: tempus autem est inuentor harum rerum sua longitudine, aut est conferens in hoc magnam adiutorium, unde fiunt artium additamenta cum temporis longitudine. & hoc quoniam pertinet unicuique, artificum ut addat in arte sua, quoniam posse ei fuerit, quod deficit ex arte, & custodiat quod habuit ab altero ex ipsa. D. non oportet autem in omni eo quod agimus, inquirere certitudinem, uno modo: sed oportet ut sit certificatio in vnaquaque artium secundum subiectam materiam in ipsa, & quantum pertinet illi arti. Multae namque artes conueniunt in speculatione de rebus eiusdem: differunt autem in magis & minus, ut carpentarius & geometer inquirunt cognitionem recti anguli: verumtamen carpentarius non inquirat de ipso nisi in quantum utilis est in illa arte: geometer autem quid est simpliciter, & quod rectum est. n. speculator veritatis suae, & sibi est in pluribus eorum, de quibus speculat ars medicinarum, & scientia naturalis. D. Et secundum hanc materiam oportet ut in alijs rebus, ne multiplicet super nos inquisitio cognitionis eius, quod excedit opus negotij de non operandis, cum non sit utilis in operatione negotij. D. Neque et oportet ut inquiramus cognitionem causarum in vnaquaque rerum secundum modum unum: sed sufficit in quibusdam scire tantum quare sunt: sicut est in principijs primis, primum. n. principium primorum est scientia nostra rei, quoniam est principiorum. Principiorum autem quidam sunt qui sciuntur inductione: & quidam sensu, id est prima individualia: quidam qui assuetudine & vitatione: intendit experientiam: & quidam sunt qui sciuntur

a. l. p. prima
cl. p. a.

A tur per vias alias. vul, vt existimo, ex parte sermonum exponendum ea, & ex parte via diuisionis, & q si milat his ex rebus dirigentibus ad comprehensione certitudinis p aliquid, qd non agit actione sylfi. D. Oportet ergo vt requiramus vsum vniuscuiusq; principioru fm debitum nature suar, i. requiramus cognitionem eius fm modum, quem exigit natura eius: & vt studeamus valde in comprehensione ipsorum, & in eorum terminatiõe termino, quo oportet. etenim vtilitas cognoscendi ea magna est in his, quæ sequuntur ipsa. id enim putat de principio rei, ipsum esse plus q medieta tem sui vniuersi: cdm plura quæstionum in vna eadem arte declarent & appareant p apparitione picipij.

De dictorum antiquoru cum vera felicitate et consensu, ac de triplici bono, ad felicitatem necessario. Ca. 8.

Considerandumq; est de ipsa non solū ex conclusione, exq; ijs quibus rō constat, verum et ex ijs quæ de ipsa dñricum vero, n. consonant oia,

C q in re insunt: a falso aut cito dissonant ac discrepant. Cum igit bona i tres ptes distributa sint, & alia externa, alia circa animā, alia circa corpus dicant: q circa animā sunt, maxime proprie, ac maxime bona appellam⁹: actiones aut & operationes animales circa animā statuim⁹. Quare ex hac opinione, q antiqua ē & a philosophis concessa, recte hoc dicetur. Recte et cōstitutū fuit, actiones quasdam & operationes si-

nem ipsum diciata enim ex bonis animae sunt, non externis. Consentit etiam cum ratione hac illud, quod aiunt, bene viuere, ac bene agere felicē. ferē enim bona quædā vita, & bona actio felicitas dī. Vident autem omnia quæ circa felicitatem inquiruntur, inesse huic, quod a nobis dictum est. alijs enim virtus, alijs prudentia, nonnullis sapientiæ quædam esse felicitas videt: qui busdam hæc, aut aliquid ex his cum voluptate, vel non sine voluptate, sunt et qui simul externam prosperitatem assumant. Atque ex his alia multi & antiqui, alia pauci & illustres viri dicunt: quos sanē aberrare tota via vtrosq; minime: sed in vno saltē aliquo, vel in plerisq; assentiunt veritatē verisimile ē. Cum illis sanē qui dicunt oēm virtutem, vel quādā eam esse nrā consentit oratio: quippe cum huius sit operatio secundum virtutē. interest tamen non parum fortasse i possessione, neā i vsu, & in habitu item, an in operatione esse optimum existimemus. Fieri enim potest vt habitus licet adsit, nullum tamen bonum efficiat: id quod in dormiente, vel alio aliquo modo manente ocioso homine euenit. Vt operatio autem nihil boni agat, non datur, agere enim necessario, & bene etiam agere. Sicut autem in Olympijs non pulcherrimi, & robustissimi coronant: sed qui decertant: ex his, n. nonnulli videntur

B ij sic

Cū vero oia consonant, quæ i re insunt, a falso aut cito dissonant.

Morahium Nicomachiorum

G sic ex honestis probisq; hominibus in vita illi qui recte agunt, com-
potes sunt. Estq; ipsorum vita sua-
vis ac iucunda. latari. n. ex affe-
ctionibus asæ est. vnicuiq; autē
id est iucundum, ad quod spectā-
do talis rei studiosus quispiam
dicit: vt equus equorum, specta-
culum spectaculorum studioso:
eodē modo & iustitiæ amatori
iusta: & in vniuersum virtutis
studioso virtus. Apud plerosq;
vero iucunda inter se pugnant,
ppter ea qd eiusmodi natura mi-

H nime sunt: sed quæ studiosis ho-
nestatis sunt iucunda, ea natura
iucunda sunt, ac voluptuosa: ta-
les aut sunt actiones, quæ ex vir-
tute proueniunt. Ipsorum autem
vita voluptate quasi appēdice
aliqua minime indiget: sed in se
eam habet. Præter ea, n. qd dicta

Quis actio-
nibus bo-
nis nō de-
lectat, bo-
nus mini-
me est.

sunt, qui bonis actionibus non
delectat, bonus minime est. neq;
enim vel iustū quēpiam dixe-
ris, qui iuste agēdo non delecte-
tur: vel liberalē, qui liberalibus
actionibus nō gaudeat: & i alijs
simili mō. Quod si ita est: actio-
nes fm virtutē per se iucundæ

I sunt: Quin et bonæ & honestæ:
atq; vnumquodq; horū maxi-
me, si modo de ipsis probus be-
ne iudicat: iudicat aut, vt dixi-

Felicitas
optima, pul-
cherrima,
& iucundis-
sima res ē.

m⁹. Optima igit, pulcherrima,
& iucundissima res est felicitas:
neq; distincta hæc sunt: sicut De-
liacum illud epigramma p̄scribit:

- , , Si valet, optima: si est iust⁹, pul-
cherrima res est:
- , , Iucundissima, siq; qd amat potit

osa. n. hæc operationib⁹ fm vir **K**
tutem sunt: has aut, aut vnam
ex his, qd optima sit, felicitatem
esse affirmamus. Videt tñ etiam
ipsa externis bonis, sicut dixi-
mus, indigere. fieri. n. nō potest,
vel non facile fit: vt cui necessa-
ria non suppetunt, is bona atq;
honestæ agat. Multa etenim &
per amicos, & diuitias, & ciuile
potentiā quasi per instrumenta
quēdā agunt. Quibusdam vero
priuari nonnulli, vt nobilitate,
bona prole, pulchritudine bea-
titudinē maculant. non. n. felici **L**
tatis admodum cōpos ille est,
qui vel specie prorsus deformis
vel gñe ignobilis, vel solitarius
est, ac prole carens. Nec minus
et fortasse, si alicui pessimi fili
fuerint, aut boni mortui sint. Vi-
det igit, vt diximus, tali et pro-
speritate felicitas indiget. Vn-
de nonnulli idem eam cū bonā
fortuna, aliq cū virtute et dicūt.

Dixit. Perscrutandū est aut de
Dīsto bono, & modū ei⁹ fm me-
ritū materiæ subiectæ i hac arte, &
fm quantitatem quā meret hæc ars. **M**
neq; contenti sumus vt sit inuestiga-
tio nra de ipso ex ppositionib⁹, sed
ex rebus, qd dñt de ipso. vult creduli-
tates antiquorū famosorum in eo,
& positiones eorū in ipso, aut pluri-
um ex ipsis, aut famosorum ex eis.
etenim quidlibet cōcordat vero &
attestat ei: a falso autē velociter di-
uersificat verum, & elongat ab eo.
D. Cū aut palam sit qd bona triū
sunt modorū, videlicet bonæ extrin-
seca, bonæ aīæ, & bonæ corporis: dici-
mus qd principaliora & digniora, vt
sint

A sint bona, sunt ea, q̄ ex ipsis sunt animarum. hæc autem sunt certæ actiones, & operationes, q̄ pertinent animarum. **D.** Et cum sic sit, bene dictum fuit in determinatione boni humani in opinione antiqua, in qua conveniunt philosophantes, q̄ finis intentus sunt actiones quidam & operationes. Et recte dictum fuit hic de eis: etenim per hunc modum sit finis: proprie finis bonorum animarum, non finis bonorum, q̄ sunt extra. **D.** Quod autem attestat huic dicto, & convenit cum ipso, est hoc, quod habet beatus de honestate vite, & venustate operationum. Nam omnes Antiqui fere per hoc determinaverunt felicitatem, q̄ ipsa est decor vite, & venustas opinionum. **D.** Et iam apparet ex hoc, q̄ omnia, quæ requiruntur in felicitate, necesse habere felicem. Quidam enim opinati sunt felicitatem esse virtutem & prudentiam: alij autem sapientiam quidam: & alius propter hos opinatus est eam esse omnes has res, aut quasdam earum. Intendo omnes virtutes & omnes sapientias, aut quasdam earum. & omnes hi conditionaverunt felicitatem esse hoc, aut cum delectatione, aut non sine delectatione. Et quidam alij aggregaverunt bonis animarum convenientiam bonorum q̄ sunt extra: & est q̄ nominat prosperitas successuum. **D.** Et quasdam istarum opinionum dixerunt de felicitate multi antiquorum: & quasdam autem earum dixerunt pauci famosi ex sapientibus. **D.** Et non peccavit aliquis eorum in toto eo, quod credidit de hoc: sed ipsi recte senserunt, aut in re una eius de quo dixerunt, aut in pluribus. Qui ergo ex ipsis dixerunt q̄ felicitas est virtus, & q̄ dixerunt q̄ est actus quidam virtutis, dictum eorum est conveniens modo

quodam. Etenim actus, q̄ sit finis exigentia virtutis, virtus est. Quavis fortassis non sit modica distantia inter creatoris q̄ sit felicitas in possessione & habitu, & creatoris q̄ sit in actu & in usu posse. non est ut sit homo habitum habens, & nihil boni agens penitus: ut puta in virtuoso dormiente, aut aliter impedito aliquo modorum impedimenti. Quia autem invenit actus humani modi, non est posse quin ab eo procedat in hac dispositione boni: eo q̄ in hac dispositione agit necessario, & bonum facit actum. Et quemadmodum in capis duellorum non robusti & ad exercitia doctissimi concertantium non agentes, dona primorum recipiunt, sed agiles agonizantes & triumphantes: sic virtuosus & electus ex hominibus in vita sua certissime sunt illi, qui agunt actiones suas secundum rectitudinem & æqualitatem: nec illi quibus existit habitus, a quo sunt istæ actiones absque eo q̄ operentur. & est vita illorum delectabilis per se. per hoc enim delectabilitas est ex rebus principibus animarum, & sunt amantes has operationes quod intendo q̄ delectatio quid est ex bonis animarum. Et unusquisque hominum delectatur in re quam amat. verbi gratia, amator equorum delectatur in aspectu eorum: & amator speculationis delectatur in speculando: & scilicet amator æquitatis delectatur in rebus proportionatis æquitati, intendendo res iustas, & versus amatores virtutis delectantur in rebus virtutis. **D.** Res autem delectabiles apud plures hominum rebus venustis aduersantur: eo q̄ res venustæ non sunt nobis delectabiles a principio rei, & secundum naturam, sicut est dispositio in delectationibus copalibus: & res delectabiles secundum naturam sunt delectabiles apud amatores boni. res autem venustæ versus

Actus, qui sit secundum exigentiam virtutis est

E

F

Moralium Nicomachiorum

Chræ sunt actiones, q̄ sunt fm imperium virtutis. Oportet ergo vt hæ actiones delectabiles sint fm seipsas amatoribus pulchræ. Et pp hoc nō indigent in vita sua delectatione ad dita sup suam delectationē, cū sit in eis existens in sua vita metipsa. etenim non inuenit homo liberalis, nisi qui est gaudens in operationibus pulchris: neq; vllus dicit hominem iustum, nisi eum qui amat res iustas: neque dicit de hoīe q̄ sit largus, nisi de eo qui amat res proportionatas largitati: & fm hoc se hēt ceteris virtutibus. Et, cum sic sit, tūc

H actiones, q̄ sūt ad imperium virtutis delectabiles sunt p seipsas: & sunt cum hoc etiam decoræ pulchræ. & vnaquq; istarū actionum proprie erit talis, cū iudicauerit de ea studiosus iudicium rectum: intendo in genere, & hora, & quantitate. & iudicium studiosi de eis est iudiciū rectum. Et cum sic sit, nobilissima & optima rerū erit felicitas: & delectatio absolute existit in ea. Dixit. Et non determinata sunt hæc & distincta, quemadmodum in tabula Dehaca. Etenim illic scriptū est. Optima rerū iustissima earum, & elegantissima desideratissima earū. oīa. n. hæc insunt actionibus virtutis. intēdo q̄ sit melior rerum, eo q̄ sit iustior earum, & virtuosior earū, eo q̄ sanior earum, & delectabilior earum, eo q̄ desideratior earum. Dixit. Et nos dicim⁹ q̄ felicitas aut est hæc bona: & dico illa, quæ sunt ī aīa & in corpore & extra: aut vnum horum, & ē melius ipsoꝝ. intendo illud, quod est ī aīa, fm q̄ dixim⁹. verūm patēs est, q̄ beatitudo hic eget bonis exterioribus, vt dixim⁹. de īmpossibilibus. n. est, aut de difficilib⁹

opari hoīem res ventustas absq; suffragio illorū, q̄ sunt extra. multa nā quæ bona agunt, & pfectus ī filijs, coadunantibus exteriorib⁹, tāquā instrumentis: vt pecunia in largitate, & amicis & adiutorib⁹ in bello. Amplius q̄dam, dum deficiunt felici, perturbant eius felicitatē: vt nobilitas generis, & pulchritudo formæ. Nō enim vī felix, q̄ turpissimus & deformissimus est, & q̄ fuerit generis vilis, & q̄ fuerit solus absq; ple. Et fortassis ē minoris beatitudinis isto habēs filios, aut amicos malos: aut cui filij boni & amici boni fuerint, sed mortui sunt. Verisimile est ergo vt sit res, sicut diximus, q̄ felix eget suffragio exteriorum.

De modo assequende felicitatis. Cap. 9.

Vnde etiam dubitat, vtrū disciplina, an assuetudine, an alia quapiā exercitatione acquiri possit: an ex aliqua diuina sorte, an ex fortuna proueniat. Si tamen aliquod aliud est ā Dñs, hominib⁹ exhibitū donū, verisimile est felicitatem quoq; ā dñs exhiberi: ac tanto magis, quanto ipsa oīum humanarum rerū optima est. Sed hoc fortasse ad aliam magis disceptationē spectat, videtur tamen, licet ā Dñs nō mittatur, sed vel ex virtute, vel disciplina aliqua, vel exercitatione accedat: ex diuinissimis rebus felicitas esse: quippe cū præmium virtutis & finis optimū quoddam ac diuinum, beatumq; esse videatur. Estq; præterea quoddam longe commune. disciplina enim quadam ac diligētia acquiri

Aquiri ab omnibus potest, modo ad virtutem consequendam læsi ac manci non fuerint. Quod si melius est hoc mō, q̄ ob fortunā felicē vnumquenq̄ esse: rem ita se habere consentaneū est, si quidē & ea q̄ fm naturā sunt, & ea sūt q̄ aut ex arte, aut quapiā alia cā & p̄cipue optima proueniunt: sicut q̄ pulcherrime fieri p̄t, ita suapte natura se habent. Qd̄ vero maximū ac pulcherrimum est, id fortunæ cōmittere, valde prauum est. Immo ex rōne ipsa patet id quod q̄ris. eē. n. cā animi quāndā operationem fm virtutē definitum est. Ex reliquis vero bonis alia inesse ipsi necesse est: alia adiutricia atque vtilia istrumētaria natura sūt. Atq̄ hęc cum ijs, q̄ in principio diximus, consentirent. finē. n. ciuilis facultatis optimū esse statuebamus, at hęc magnā diligentiam adhibet, vt ciuēs quodam modo afficiat, bonosq̄ & ad honestā agēda idoneos reddat. Merito igit̄ neq̄ bouē, neq̄ equū, aut quippiā aliud aīal felix appellamus: quippe cū nullū ex ipsis talis operationis esse particeps possit. Eadē ē de cā neque puer felix est: nondū. n. est ad tales res agēdas p̄ ætatē idoneus. qui vero dñr felices, spe dñr. Nā sicut diximus, & perfecta virtute, & vita perfecta opus est. Multæ. n. mutationes, & varæ fortunæ in vita contingunt: & fieri p̄t, vt qui maxime prosperitate floruerit, is in senectute in

magnas calamitates incidat. si. **D**cut in Heroicis de Priamo fabulis p̄ditū est. At eū q̄ talib⁹ fortunis vsus, miserabilisq̄ mortuus fuerit, felicē p̄fecto dicet nemo.

Dixit. Et p̄ hoc qdā posuerū beatitudinē virtutē, & bonitatem fortunæ: & alij posuerū felicitatem & virtutē idē eē. Et p̄ hęc diuersitatē accidit dubitatio circa felicitatem, an sit res discibilis ac acquisibilis p̄ assuetudinē, aut alio mō adipiscēdi, vt p̄ p̄uidentia diuinā circa hominē, aut p̄ fortunā & casum. Sed manifestū est q̄ si fuerint hic res aliquæ, quas largit̄ De⁹ hoībus, dignū est vt sit felicitas ab eo donata ipsis, maxime cū sit p̄stantior rerū, q̄ p̄tinent hoībus. Verūtū speculatio in hoc magis v̄t p̄tinere negotio alteri. & manifestū est, qm̄ si non fuerit donata a Deo: sed si fuerit p̄ virtutē aut disciplinā, aut p̄ acquisitionē q̄ est eorū, q̄ sunt in fine honorabilitatis & excellentiæ. qd̄. n. finis ē virtutis, & de quo patens est q̄ est optima rerū, est quid diuinū. & illud p̄ qd̄ gaudet, apparet etiā de eo, qm̄ si fuerit acquisibilis, erit exposita multis hoībus, posse. n. est vt atquirat eā p̄ disciplinā & studiū hoīs, qui non fuerit naturaliter claudicans ad receptionem virtutis. Si igit̄ fieri beatitudinis per acquisitionē, melius est fieri suo p̄ casum & fortunam, oportet vt fiant p̄ acquisitionē. Et quemadmodum res naturales aptæ natæ sūt fieri meliori modorū & cōpetēiori, sic res artificiales oportet vt fiant meliori modorū, s. vt sint acquisibiles non accidentes nobis a casu, & proprie nobilissima artium. dico eam, quæ est regitiua ciuitatum.

B iij &

Pueri non
sunt felices,
nisi
spe

Moralium Nicomachiorum

G & intendo vt non sit bonū compre-
hensibile pīpām ens ab euentu vel
casu. maximum nēpe peccatū & cō-
cedere esse à casu excellentiorē rerū
s. felicitatē & à fortuna. Et vlt̄ iam
manifesta est res q̄sita ex eo qd̄ præ-
cessit de sermone, s. quid ē felicitas.
& diximus q̄ est actio quādam ani-
mæ fm̄ imperiū virtutis: reliqua au-
tē bona, q̄ sunt extra, q̄dam sunt ne-
cessaria ad esse huius boni, & q̄dam
sunt vtilia ad ipsum. i. ipsum existit
pp̄ ea ī dispōne meliori, & sunt ei tā
quā loco istrumēti. Et totus iste ser-
mo est conuenientie, qd̄ præcessit
de sermone n̄ro. nos enim posuim⁹
q̄ finis regiminis ciuitatū est nobi-
lior & maximū studium in regimi-
ne ciuitatum est, vt fiant ciues boni
& operadores bonorū. Dixit. Et pp̄
hoc necessariū non diximus de bo-
ne, neq; d̄ equo, neq; de aliquo alio
ex aīalibus q̄ sint felicia. non est. n.
aliquid ex ipsis, quod cōicethmōi in
hoc actu. Et propter hāc ēt causam
non dicimus puerum felicē nondū
enim completus, neq; operat⁹ ope-
ra felicitatis ppter imbecillitatem
ætatis. Qui autem ex pueris nomi-
natus fuerit felix, nōiatur propter
I spem future felicitatis: indiget. n.
sicut in felicitate virtute perfecta, &
vita completa.

Quis in hac vita dicendus sit felix. c. 10.

N Vnquid igitur neq; ali⁹
quispiam homo quoad
viuit, felix dicendus est:
sed ex sententia Solonis finem
spectare oportet: Sique ita statu-
endum est, felix ne tunc erit ali-
quis, vbi mortu⁹ fuerit? An hoc
absurdum penitus est, p̄sertim

apud nos, qui felicitatē opera-
tionē quādā esse dicim⁹. Quod
si mortuū felicem esse non dici-
mus, neq; Solon id voluit: sed so-
lummodo hoīem dixit tūc bea-
tum appellari tuto posse, quip-
pe qui extra oīa mala & ifortu-
nia iam collocatus sit: hoc quo-
que dubitationē quādā habet.
videt enim mortuo bonū & ma-
lum adesse, perinde ac viuēti &
non sentienti: vt honores, & in-
famix: filiorum & oīno postero-
rum prosperæ, & aduersæ fortu-
næ. Dubitationē etiam hāc affe-
runt. fieri enim potest vt ei qui
vsq; ad senectutem beate vixe-
rit, secundūq; rationem mor-
tuus sit: multæ mutationes ī po-
steris ac nepotibus cōtingāt: vt
ali⁹ boni sint, vitamq; pro digni-
tate consequantur, ali⁹ contra,
qui sane in distantis erga parē-
tes multis mōis sese habere pos-
sunt. Absurdū igit̄ esset, si mor-
tuus simul ēt mutaret⁹: & modo
felix, modo miser efficere. Ab-
surdum quoq; est, si nihil neq;
ad aliquod tēpus posterorū res
ad parentes pertineāt. Sed rede-
undū ad id, de quo pri⁹ dubita-
bam⁹: ex illo. n. fortasse ēt id qd̄
nunc q̄rit, cōsiderabit. Si igit̄ si-
nē spectare oportet, & tunc bea-
tum vnumquēq; dicere, nō q̄
sit, sed q̄ prius erat beatus: quo-
modo absurdum non est, si quā-
do est felix, nō vere dici potest
de ipso id quod ei inest: iccirco
quia eos qui adhuc viuunt, ob
mutationes appellare felices no-
lumus

A lumus: felicitatēq; stabile quid
esse ac minime mutabile: fortu-
nas vero sæpe circa eodē re-
uolui existimamus? Perspicuū
enim est, si sequi fortunas veli-
mus, nos eundem felicē, & rur-
sus miserum sæpe esse dicturos:
Chamæleontem quendam, im-
becilliterq; stabilitū felicē faciē-
tes. An sequi fortunas minime
rectum est: quippe cum in ipsis,
vt bene vel male viuamus, ne-
quaquam situm sit: sed ipsis hu-
mana vita, sicut diximus, solū-
B modo indigeat. sed in operatio-
nibus fm virtutem felicitatis: i
contrarijs cōtrarij præcipua vis
collocata est. Attestat autē huic
sententiæ, & id de quo nunc du-
bitauim⁹, in nullo enim ex ope-
ribus humanis, sicut i operatio-
nib⁹ fm virtutem firmitas est.
hæ siquidem stabiliiores ēt sciē-
tijs vidētur: atq; ex his ipsis sta-
biliiores, q̄ præstantiores: eo q̄
beati in his maxime & assidue
viuere consueuerūt. hoc. n. simi-
le causæ est, vt in ipsis obliuio
C nulla contingat. Inerit igitur id
quod quæritur, ipsi felici: eritq;
per totā vitam talis. semper. n.
vel maxime osum ea ager & cō-
templabi⁹, q̄ sunt fm virtutem:
fortunasq; pulcherrime feret, at
que oī ex parte prorsus accura-
te atq; apte: quippe qui vere bo-
nus & quadratus absq; vitupe-
ratione sit. Cum multa autē sint,
quæ a fortuna eueniunt, quæ, &
magnitudine & paruitate inter
se differunt, parua tam secunda
q̄ aduersa vitæ nullum momē. **D**
tum asferre perspicuum est: ma-
gna vero & multa si bona sint,
beatiorē vitam reddent: nam
& ipsa sunt ad augendum orna-
tum idonea, & vñs ipsoꝝ pul-
cher honestusq; est, si cōtra eue-
niant, premunt, ac ledunt beati-
tudinē: quippe cum & mole-
stias afferant, & multis opera-
tionibus impedimēto sint. **Q**
si operationes vitæ dñæ sunt,
quemadmodum diximus: nul-
lus ex beatis miser efficeretur.
nunquam enim odiosum quip-
E piam, ac prauū ager. Nam eum
qui re vera bonus est, ac prudēs
decore oīm fortunam perferre,
& pro facultatibus semper pul-
cherrima quæq; atq; optia age-
re existimamus. perinde ac du-
cem bonum præsentis exercitu
maxime bellice vti: & futorem
ex datis corijs pulcherrimū cal-
ceum facere: atq; eodē modo re-
liquos artifices putam⁹. Quod **F**
si ita est, felix quidem miser nū-
quam efficiet: beatus tñ nō erit,
si in Priami calamitates incide-
rit. Neq; etiam varius quidam
erit, ac mutabilis. neq; n. vel fa-
cile vñ a quibuslibet sfortunis,
sed a multis & ingentibus a feli-
cite dimouebitur. Atq; ex ta-
libus effici rursus felix in paruo
tempore non poterit: sed si mo-
do id licet, in multo quodam ac
perfecto tempore continget, si i
eo magnas aliquas ac præclaras
res fuerit consecutus. Quid igit
vetat, quo minus eum felicem
dicā-

In nullo
ex opibus
hīs, sicut
in opatio-
nibus, sed
dū virtutē
firmitas ē.

Felix mi-
ser nū-
quam
efficietur.

Moralium Nicomachiorum

G dicamus, qui ex perfecta virtute operatur externisque bonis abunde fuerit instructus, non quolibet tempore, sed perfectior. An addendum qui & victurus ita est, & secundum rationem vita defuncturus: nam futurum incertum nobis est: felicitatem vero finem, ac perfectum quid omnino & prorsus constituiamus. Si vero ita est: ex his qui viuunt, beatos eos dicemus, quibus hæc quæ dicta sunt, & adsunt, & aderunt: ac beatos quidem ut homines. Sed de his quidē hactenus definitum sit.

Hic exponit finem cap. pnceleus

Dixit. Potest autem quis dicere, quoniam contingere est in vita hominis multas iacturas multas & casus varios: & est possibile in eo qui est valde abundans in vita, ut toleret infortunia magna in senectute, sicut precessi sunt plures hominum. qui vero talibus oppressus infortunijs moritur, a nullis nominatur beatus. Et secundum hanc considerationem nullus utique iudicabitur beatus, quousque vixerit. Et propter hoc dicit Solon, quod oportet ut expectent extremam vitam homines, & tandem iudicet beatus, aut infelix. Veruntamen si oporteat hanc credere opinionem, tunc non erit homo felix nisi post mortem. Hic tamen sermo est valde inconueniens ei, quod nos credimus in hac vita: cum nos opinemur quod felicitas est proprie actus quidam. Et propter hoc non nominamus mortuum felicem, neque Solon voluit hanc intentionem, sed quod quis confidenter nosse poterit mortuum felicem, ideo quod iam non est posse ut accidant ei mala, neque calamitates. D. Et in hac eadem intentione locus est dubitationis. puta. n. de mortuo quod ipsi contingat

bonum & malum, sicut viuo, quauis non sentiat ipsa, veluti honores corporis sui & conuitia, & directio status filiorum, & nepotum & pueritates ipsorum. Et in rebus istis est estimatio altera: ideo quod posse est in eo, qui viuunt vitam suam usque; ad senectutem felix, & moritur in hac dispositione, ut accidant ei tales permutationes inter filios, scilicet ut sit quidam eorum bonæ conuersationis, honestæ in vita: quidam vero e contrario. etenim manifestum est, quod existit inter patres & filios diuersitas & distantia, scilicet non oportet ut bonus semper generet bonum. Veruntamen si posuerimus istud sic, sequetur ex hoc inconueniens: & est ut transmutetur mortuus transmutatione aliorum ut se. erit ergo quoniamque felix, ut cum fuerit ei filius virtuosus, & quoniamque infelix, ut quoniam fuerit ei filius peruersus. Si vero posuerimus quod non mutatur ex filiorum mutatione, erit et inconueniens. non enim erit inter patres & filios penitentia: istud ergo erit quod sequitur ex dubitatione in hac questione. D. Sed oportet ut redeamus ad locum, in quo primo incidit dubitatio, scilicet quoniam nominatur homo felix. & forte declarabitur ex eo, quod ante determinauimus illud, de quo perscrutamur in hoc loco. Dicimus ergo quod, si est expectandus homo usque; ad postremum vitam suam, & tunc nominandus felix, non ideo quod existat felix in illa hora, scilicet post mortem suam, sed quia ante hoc fuit felix, scilicet in vita: sequitur ne noverit quoniam fuerit felix ab eo, in quo existit, sed quoniam perdidit felicitatem. & hoc est inconueniens: & est manifeste sequens eos, qui dicunt istud. nolunt. n. viuos nosse beatos, quod diu durauerint viuere permutationes posses accidere eis. Amplius

us ipsi cōcedunt q̄ beatitudo est
reb⁹ permāsuus & stabilib⁹. & cū
cita sit, est necessariū ne sit felici-
tas, neq; eius cōtrariū ex rebus acci-
dentibus variabilibus. vicissitudina
s frequēter circa aliquos eosdem
vita sua. hęc enim accidētia con-
iugēta sunt a casu. Si ergo ponētes
ea, sumamus felicitatē & infelicitā-
tem, inueniem⁹ hostem vñ eundē
ultioiēs vita sua felicē, multoties
felicē. Attribuētes igitur felicitā-
tem casui, ponemus felicitatē stabi-
lem, humanā, & idem ex specieb⁹ fe-
licitatis vilioris animalium. hñōi-
um casualitates accidit pluribus
animaliū, & vñ attribueret felicitatē
quod accidit ex casu, penitus est
absq; cōstitudine: eo q̄ bonitas &
malicia nō existunt a casu, sed vita
ois indiget in cōplemento sui bo-
nitate casus. Dominū autē sup felici-
tatē nō est in bonitate casus, immo
in actib⁹ fientibus fm exigentiā vir-
tutis, & cōtrarij horū actū existit
in contrario felicitatis. D. Attestat autē
ut sermōni, quod diximus de feli-
tate, s. q̄ oportet vt sit stabilis &
ermanēs: circa autē nihil casualiū
inuenit stabilitas, nisi fuerit cū vir-
tute. Et enī isti actus sunt, de qbus
atq; q̄ sunt firmissimi & pmanen-
sissimi, quē ad modum scē: & hono-
rabiliores istorū actū, & excellen-
tiores eorū sunt, qui fuerint magis
mansui & magis perpetui. perpe-
tuant autē actus feliciū, eo q̄ isti vi-
ant p istos actus vita durabili con-
nua tota vita sua. Inuenit igit fe-
lix semp res illa, fm quam felix exi-
it, quādiu felix ipse inuēt⁹ fuerit.
hoc est, qm virtuosus perfecte vir-
tis est ille, q̄ scit res virtutis, & ope-
rē eas semper, fm q̄ melius scibiles

& operabiles sunt ab aliquo hostim. D
Et est tñ hic decentissimus hominū
in sustinēdo infortunia absq; eo q̄
in hoc aliqd adhāreat ei vituperij.

D. Cumq; sint hic multę res cōtin-
gentes causaliter, & sint diuersę in
magnitudine & paruitate: manife-
stū est q̄ paruę ex ipsis, siue in boni-
tate siue in malitia, vitā hoīs nō in-
dināt, neq; versus felicitatem, neq;
versus infelicitatē: intēdendo q̄ qñ
ex ipsis cōtingūt felici, nō permutāt
ipsum ad infelicitatē: neq; si bona
ei cōtigerint, pmutabunt ipsum ad
felicitatē cōpletiorē. Quę autē ex ip-
sis grādes fuerint, & multę, qñ fue-
rint bonę, ponēt vitā hoīs amplio-
ris felicitatis, eo q̄ nō cōferūt ad ei⁹
decorē & splendorē, & erit vsus ho-
minis illius in ipsa vsus bon⁹ studio-
sus. & qñ fuerit cōuerso, cōturbant
& corrumpūt felicitatē. hęc enim
accidentia, inducūt sup habentē an-
xietatē, & impediūt ipsum a multis
actibus felicitatis. Veruntū tolerant
hęc aliquatū propinquius est felici,
qñ tolerauit quod multiplicatur &
magnificat ex infortunijs tolerātia
facili, postquā nō fuerit hęc toleran-
tia pp priuationē sensus doloris, sed
pp nobilitatem & magnitudinem F
animi sui. Cumq; sint, sicut dixi-
mus, operationes dominātes rei vitę,
quę est felicitas fm veritatē, nō
erit aliquis feliciū miser in aliqua
horarum ex parte operationum.
Nunquā enim operabit operatio-
nes malas vituperabiles. qm bonus
fm veritatem sapiēs est, quem vide-
mus tolerare omne, quod accidit ei
ex infortunijs tolerātia decenti. &
operabitur semper ex rebus opera-
bilibus melius & decētius, ad simili-
tudinē circumspecti ducis exercitus,
qui

Moralium Nicomachiorum

- G** qui vitur exercitu suo in vltionē inimicorū suorum optimo modo bellandi quacūq; hora, qui possibilibus fuerit illa hora, & ad similitudinē periti artificis coriarij, qui ex præsens corijs optimū calceū qui possit fieri operat ex illis corijs: & sic in ceteris artificib⁹. Et cū sic sit, tūc nō erit beat⁹ in aliqua horarū miser et infelix: sed perseverabit spectabilis ens, & laudabiliter se habēs, quāuis irruat sup ipsum infortunia irruentia: sicut dī de Iob, cui sit laus. Neq; ēt erit mutabilis cito. nō enim est ex illis, qui facile felicitate pmutētur.
- H** & nō solū non permutāt ipsum ab ea infortunia parua: sed neq; immania infortuniorū. D Neq; beatus sit certissime beat⁹, qñ res virtuosas tpe paruo acceperit: sed cū cōtinuerit tpe longo res decoras. Cū ergo sic sit, quid phibet vt dicat q beat⁹ pfecte beatitudinis est, q agit actiones suas, fm q oportere facit virtutis pfecta: & cū hoc suffragantur ei res, quæ extrinsecus sunt nō quanto liber tpe paruo, sed fm totalitatē vitæ suæ. D. Oportet aut vt ad iugamushuic dicto q sic viuatur, & vīq; dū moriatur sic pseueret. occultum
- I** enim est nobis quid futurū sit de rebus. felicitatē ergo ponimus certissime finē modis oībus & perfectam. Cū ita sit, tunc equidē nominamus ex viuīs beatos illos, quib⁹ existunt res, quarū fecimus mentionē in tpe suo præsenti, & existēt in futuro. nō nominamus aut eos beatos, nisi fm q homines tantum, non aliter.
- Quod posterorum fortuna ad defunctos pertineant. Cap. 11.*
- F**ortunas vero posterorum atq; amicorum omnium dicere nihil cōferre, longe esse ab amicicia alienū, quin ēt opinio nibus contrariū videt. Cū tñ multa sint ea quæ eueniunt, variasq; habeant dñas: & alia magis, alia minus pertineant: sigillatim oīa distinguere prolixum atq; infinitum vī: si autem vīr ac figura dixerimus, satis fortasse erit. si videlicet quēadmodū & ex eius calamitatib⁹ aliq pondus ac momentū quoddam ad vitā afferūt, alia leuiores videntur: sic quoq; ea quæ amicis sist omnibus accidunt. In singulis vero calamitatibus dñia ea est, viuētib⁹ sūne, an mortuis contingant. quæ sanē multo maior est, q si nefaria res ac dira in Tragœdijs præexistant, an agatur. Considerāda igitur hoc modo ēt dñia est. Magis autem fortasse dubitandū de vita defunctis, an boni alicuius vel contrarij possint esse participes. Videtur enim ex his etiam si pertingat ad ipsos quippiam, siue bonum siue contrarium: exile quoddam ac paruum id esse, vel absolute & simpliciter, vel ipsis. Sin minus, tantum saltem ac tale: vt neque felices eos qui non sunt, facere: neque eos qui sunt, priuare felicitate possit. Conferre igitur quid defunctis prosperi amicorū successus videntur: simili modo etiam infortunia: ita tamen ac tantum, vt neque felices reddere infelices, neque quippiam tale efficere valeant.

Dixit.

A Dixit. Hæc est ergo quantitas eius, quod nō oportuit determinare in istis rebus. Dicto autē de hoc, q̄ infortunia sientia circa filios mortui, & amicos ipsius oēs, nullā habent penitus dependentiā ad ipsum, dictio est irreceptibilis penitē: eo q̄ est contrariā ei, quod credunt homines. Cūq; sint res accidetes ipsis multæ, & diuersimodæ, quædamq; earū maiore & quædam minore habentes cū mortuo dependentiam: erit occupatio circa earū diuisionē vsq; ad particularia, & earum enumerationē prolixitatē habens, cui nō est finis. Cū vero dicta fuerit in eis dictio vsq; & sū viam descriptionis cōprehēdētis plurimū rei: tum forsā sufficiet hoc, quod dicemus in eis. Et est qm̄ quæadmodum infortunia cōtingentia mortuo in vita eius, quædā grauius tolerant ab ipso & aliqua impedimenta vitæ faciūt, alia autē facilius nec impediunt vitæ eius in aliquo: sic est quod cōtingit filiis & amicis osb.
Dixit. Verūtamen vnūquodq; accidentiū, quæ viuis accidunt, diuersificatur in malicia ab eis, quæ accidunt eis, qn̄ fuerint mortui ad modum diuersificationis rerū malarū inuentarū in orationibus poetarū ab ipsis existentibus in opere intendō q̄ operatio istarū est vehemētioris malitiæ. i. operatū ex ipsis peius est vehemētē q̄ dictū. Oportet igitur nos distinguere hanc diuersitatē ad dissoluendum dubitationē accidentē in re mortuorū, & speculari si sint participantes viuis in aliquo bonorū aut suorū cōtrariorū. Verisimile autē videtur, si cōtinuat ipsis aliquid ex his rebus, siue bonū siue malū, paruum quid & exile eē.

& hoc, qm̄ non est possibile vt contingat vtriq; partiū, sc. viuis & mortuis sū modum vnū: neq; posse est vt mortuis contingat absq; viuis. Iam ergo relinquatur vt sit q̄ mortuis cōtingit ex his sū quātitatem, quæ nō ponit infelices felices, si bonum fuerit: neq; felices infelices, si malū. D. Apparet ergo iā ex hoc dicto q̄ bonitas dispōnis viuorum & malitia dispōnis eorum, dependentiā habet cū mortuis. intendō q̄ illi, qui sunt ex parte illorū mortuorū, quādam habent cū eis dependentiam sū quātitatē, quæ nō ponit felices infelices, neq; infelicem felicem. **E**

Quod felicitas bonum sit honorabile potius, quam laudabile. Cap. 12.

H Is ita definitis de felicitate, cōsideremus vtrū ex his sit, quæ laude, an potius quæ honore digna habent. nam eā non esse inter facultates reponēdam manifestum est. Videtur autē omne laudabile ppea laudari, quia qualitate aliqua præditiū est, & ad aliquid quodam modo referē. iustū enim & fortē, & omnino bonū virum, **F** quinetiā virtutē ob actiones & opera solemus laudare: robustū quoq; & cursui habilē, & vnūquēq; ex alijs, nō alia de causa, q̄ q̄ qualitate quadam præditi sunt, & ad bonū quoddā, honestūq; quodam mō se habent. Atq; hoc ex Deorum laudibus perspicuū est. nam cū ad nos referunt, ridiculi videntur. id autē cōtingit ex eo q̄ laudes per relationē, vt diximus, efficiuntur.

At

Moralium Nicomachiorum

G At si talium est laus, optimorum sane nullā esse laudē constat, sed maius quiddā ac melius, quem admodū vī. Deos. n. beatos ac felices dicimus. beatos itē dicimus viros eos, qui maxime diuini sunt. Simili modo ēt bona. nemo. n. felicitatē laudat, quē admodū iustitiam: sed vt diuinius quid ac melius, beatā rē dicit, ac prādicat. Recte ēt videt Eudoxus in defensione voluptatis principatū ei attribuere. ex eo enim q̄ non laudat, cūm

H bonū sit, indicari existimabat eā rebus laudabilibus esse prāstantiorē. talem autē esse Deum, & bonū ipsum censebat: quippe cū ad hęc reliqua etiam referant. Laus enim virtutis ē. Idonei. n. ad honestas res agendas ex ea efficiuntur. Cōmendationes vero operū sunt, tā animę q̄ corporis simili modo. Verū hęc exacte tractare forsitan eorum magis est, quorū labor in laudationibus conficiēdis versat. nobis vero satis id esse debet, q̄ ex his q̄ dixim⁹, ex honorabilib⁹ perfectisq̄ rebus esse felicitatē constat. Vī autem & ex eo ita se habere, quia principū est: huius. n. gratia reliqua oīa omnes agimus. principū vero & causam bonorū honorabile quoddam ac diuinum statuimus.

Dixit. His itaq; determinatis perscrutemur de felicitate, an est ex rebus laudabilibus aut ex rebus sublimibus, quæ sunt excellēiores laudatione. & hoc quā manifestum

est eā non esse ex potentijis effectiuis, q̄ relatiue dicunt ad aliquid, & sunt quale qd dā. Et oē, qd laudat nō laudatur nisi per quale aliqd, & per relationē ad aliqd. Nos etenim nō laudamus iustitiā, & fortitudinem, & vī bonum & virtutem, nisi propter actiones existentes ab eis, aut qd contingit ab eis. & similiter robustum & bonum cursore, & vni⁹ quodq; quod similitur virtutibus corporalibus, equidē laudamus, eodē q̄ sunt cū quali quodā, & cum relatione ad aliqd alterum. Cūq; fuerint laudes ptinentes hmoi rebus: tupe manifestū q̄ res, q̄ sunt in fine bonitatis, nō habent laudē: sed sunt excellentiores & pstantiores laudatione, quē admodum patet ex re ipsarum: quā nos referim⁹ deificatos, & electos hominū ad felicitatē. Et laudat aliquis felicitatē, quē admodū laudat tristitiam: immo potius magnificat eam & honorat, sū q̄ ipsa est res diuina & optima. D. Et putat de Eudoxo Poeta q̄ voluptatē posuerit in rebus, q̄ sunt ī fine bonitatis, quā, cū sit laudabili⁹, posuit eā ex reb⁹ bonis, quæ sunt meliores rebus laudabilibus. D. Res autem, quæ pstantiores sunt laudatione, Deus est excessus & bonū absolute. & hoc, quā reliqua bonorum virtutis non referuntur nisi ad Deum & ad bonum. Laus autē poetica equidem pertinet virtuti, cum nos simus operātes res decoras per virtutē: & sint laudes quidem ptinentes actionibus asalibus & corporalibus sū modum vni⁹. D. De his autē perscrutari vsq; ad vltimū fortassis magis pertinet ad eos, quorū studium est ad laudū operationē: intendo poetas. nobis autē iam manifestū est ex

his

In hisque diximus quod felicitas est ex rebus sublimibus & perfectis. Et videtur equidem esse talis, eo quod est principium finis viam finis. nos. n. oēs facimus quidem reliquas res oēs gratia ipsius, & credimus de eo. quod est principium bonorum & causa ipsorum, quoniam est res diuina,

De duplici anima parte, ac virtutis diuisione. Cap. 13.

Quoniam igitur felicitas, animæ per virtutem perfectam operatio quidam est: de virtute considerandum videtur. hoc. n. modo fortasse efficietur, ut melius de felicitate et contempleremur. Videtur autem & is, qui re vera civilis est, circa hanc maxime laborare. propositum. n. eius est, ut ciues bonos, legibusque obtemperantes efficiat. Atque huius rei argumentum tam Cretensium quam Lacedæmoniorum legislatores habemus: & si quid alij tales extiterunt. Quod si civilis facultatis hæc consideratio est, patet inquisitio nem hanc perinde atque à principio proposuimus, futuram. De virtute autem humana scilicet considerandum est: nam & de bono humano, et de felicitate humana queramus. Virtutem vero humanam dicimus non corporis, sed animæ operationem appellamus. Sed si hæc ita se habent, perspicuum est, civilem quæ ad animam spectat, quodammodo cognoscere oportere: quemadmodum oculum, et totum corpus, eum qui curaturus est. Atque eo magis, quod civilis

facultas honorabilior, meliorque medicina est. Elegantes quoque medicum multa circa cognitionem corporis pertractant. Contemplandum igitur est civili hominem de anima est: atque id, horum causa, & quatenus satis est ad ea quæ hic quæruntur. nam exactius? absolutiusque rem hanc excutere laboriosius fortasse est ac difficilius, quam presenti negotio conveniat. Dicuntur autem de ipsa in extraneis et disputationibus, nonnulla, quæ satis sunt: ut tamen ipsa sit. Quemadmodum alteram partem eius esse rationis participem, alteram expertem. nam utrum distincte sint, ut corporis partes et omnia divisibilia: an ratione tantum duce sint, re autem separari inter se minime possint, ut in circumferentia cõuexum & concavum: illud vero nihil ad propositum refert. Irrationalis autem partis, alia cõi & vegetali per similes est. itaque appello eam, quæ augendi, et alendi causa est. tale. n. animæ facultatem in omnibus quæ alunt, statueret aliquis: & in fecibus quoque: quin et eandem hanc in perfectis: et convenientius est, quæ aliam quampiam. Huius autem cõis quidam virtus, non humana apparet: quippe cum pars hæc et facultas in somnis maxime operari videatur: bonum autem et malus discerni in somno minime possit. Unde inquirunt, felices in dimidia parte vitæ à miseris nihil distare. Atque hoc convenienter evenit, oculum n. autem somnum est. quæ vel bona vel mala dicitur. Nisi quatenus paululum motiones aliquæ ad eam pertingunt: eadem. n. mo-

Felices in dimidia parte vitæ à miseris nihil distant.

Moralium Nicomachiorum

Groffectorum meliora q̄ quorūlibet vifa apparent. Ac de his quidem fatis. atq; hæc nutriendi facultas, eft enim humane virtutis expers, omittenda eft. Videtur autē ēt altera quædam natura animæ irrationalis eſſe: quæ rationis tamen quadam ex parte capax fit. Continentis. n. & incontinentis rationem, animæ item id, quod rationem habet laudamus: quippe cū recte & ad optima incitet. videt tamen aliud quid ēt in ipsis inefſe, quod pugnet, refiſtatq; rationi. Planē. n. quemadmodum reſoluta corporis membra ſi ad dextrā mouere volueris, ē contrario in ſiniſtram deferuntur: ſic quoq; in anima contingit. in contrarias enim partes incontinentium appetitiōes ſeruntur. Sed in corporibus quidē quod præter propoſitum fertur, videmus: in anima non videmus. Fortaſſe autem nihilominus in anima quoq; eſſe quippiā præter rationem exiſtimandū eſt, quod ei aduerſetur ac reſiſtat: **I**n quo mō vero diuerſum ſit, nihil refert. Quod tñ etiā ipſum rationis eſſe particeps videtur, quemadmodum diximus: continentis enim rationi obtemperat. Atq; etiam magis fortaſſe in temperante ac forti obediēs eſt: omnia. n. in his rationi cōſonant. Eſſe igitur irrationalis quoq; hæc duplex videtur. nā vegetalis nullo modo cū ratione communicat: concupiſcibi-

lis autē & omnino appetibilis **K** particeps rationis quodam modo eſt: quatenus ipſi obedit, imperiōq; eius obſēperat. Ita proſecto & patris & amicorum habere rationem dicimus, & non ſicut mathematicorum. Parere autem quodam modo rationi irrationalem hanc partem admonitio, & omnis increpatio, & cohortatio indicat. Quod ſi dicendum eſt hanc quoq; partem rationem habere, duplex erit ea quæ rationem habet, altera. n. proprie et in ſe eam habet: **L** altera ita, vt is qui dicto patris audiens eſt. Virtus quoque ſm hāc differentiam diſtinguitur. nam alias ex ipsis intellectiuas, alias morales dicimus: ſapientiam, perſpicaciā, & prudentiam, intellectuas: liberalitatem & temperantiam morales. Cū. n. de moribus loquimur, non ſapientem aut perſpicacem, ſed manſuetum aut temperantem aliquē dicimus. Laudamus etiam ſapientem ex habitu: habitus vero laudabiles **M** virtutes appellamus.

Dixit. Cumq; ita ſit felicitas actus quidā animæ. ſciens ſm virtutem perfectam, ſcrutandum eſt de virtute perfecta quid eſt, & quæ ſunt ſpecies eius. forte etenim erit ſpeculatio noſtra ī felicitatem, qñ proceſſerimus hāc via doctrinæ, commodior & nobilior. **D.** Videt autem de eo, qui eſt ſm veritatē gubernator ciuilis, q̄ ſtudiū quidem ſuum eſt de virtute proprie: ideo

q̄ uehementia voluntatis sue est, ut reddat ciues bonos, & legis obeditores. Et huius exemplū sunt positores legum Cretensiu, & Lacedæmonum, & si qui alij sunt hmōi. Et quāquidē est propositū nostrū in hac perscrutatione ad gubernationem ciuitatum: manifestū est, q̄ quæstio & inuestigatio nostra fiet s̄m intentionē nostrā, quę fuit à principio. Oportet ergo, ut perscrutemur de virtute humana & hoc patet, cū inquiramus bonum humanū, & felicitatē humanā. Non intendo autē per virtutē humanā virtutē corporis, sed virtutē aīæ: cū dixerimus q̄ felicitas est actus aīæ. & cū sit res s̄m hoc, necessariū est ciuili ut speculetur in re habitū aīæ, cū dixerimus q̄ est actus eius. Sciendū est igitur à ciuili dispōnes aīæ q̄liter sunt, & quot sunt: sicut est sciendū medico curatori oculorū, & curatori corporis & dispōnes oculorū, & corporis oēs, & quot sunt. Immo istud magis necessariū est, eō q̄ gubernatio ciuitatū honoratior & melior ē arte medicinæ: cū sit ciuitas honorabilior corpore. Periti autē medicorum valde subtiliāt inquisitionem de dispōnibus corporis: gubernatorē ergo ciuitatum speculari oportet in dispōnibus animę: speculari autē inquantū sufficit ad hęc quæstita. Subtiliatio perscrutationis ultra hanc quantitatem fortassis laboriosa sit, & egrediens ab eo, qđ intendimus in hoc libro. D. Et iā dictum est in scīa Naturali de dispositionibus animę, in quo est sufficiētia: & oportet ut quibuscūdam illorū utamur hic, id est quibus indiguerimus. Diximus ergo q̄ quiddam animę est irrationale, & quiddam

eius rationale. D. non indigemus D. autem in hac perscrutatione, in cuius via sumus, inquisitione, an sint distincta, ut mēbra corporis, & ut oēs res diuisibiles: aut sint ratione, id est definitiōe duo & indistincta natura, i. subiecto: ut conuexum & gibbosum in arcu circulari. hæc. n. perscrutatio propria est scīæ Naturali: & rationabile est quod est vegetatiuum, scilicet plantatiuum. Et intelligo per plantatiuum, partem animę, quę est causa nutrimenti. & crementi. & hæc vis ex viribus animę est in omnibus, quę nutriuntur. & est inuenta in embryonibus. & in animalibus perfectis. & hoc quidem est ita, eō q̄ hæc vis primitus est ī his rebus absq; alijs. Dixit. Apparet autē q̄ huic potentię est virtus cōis, quā participāt plantę, & animalia. & p̄ hoc nō est humana, & de membro animalium, in quo est hęc vis, & quod operatur p̄ hanc vim q̄ operetur per ipsā in hora somni & vigilię. partis autem animę, qua bonum operatur & malum, ferē nō manifestatur actio hora somni, ut illius. Et ideo dicitur quon est differentia inter felices & infelices in dimidio vitę ipsorum. & hoc rectum est, propterea q̄ somnus est ocium animę illius, de qua dicitur q̄ est virtuosa aut vitiosa, nisi sint quidā motuū eius pertranseūtes in corpore paulatim ad vim rationalem vel rememorationem partis nutritiue animę, & fiant p̄ hoc phantasmata bonorum hora somni meliora phātasmatibus maiorum. Dixit. Et iam locuti fuimus de istis rebus quantum sufficit. & oportet ut relinquamus potentiam animę nutriuiuan: experientiam est

Moralē. cū cō. Auer. C. vir-

ma-
uita-
ono-
&
or est
medi

..

C

Moralium Nicomachiorum

Virtutis humane. D. Vt autem quod sit anime hominis natura alia quædam irrationalis, participans tamen rationem aliquo modorum, & hoc, eo quod exaudibilis est rationis & obediens ei. & propter hoc laudatur qui continet animam suam à voluptatibus: quemadmodum laudatur qui continet rationem suam & partem anime sue rationalem. qui naturalis est, directus est, & inquisitor est rerum pertinentium virtuti. Et apparet, quod in nobis est aliquid aliud præter partem rationalem contrarium rationi, & ducens ad diuersum partem, ad quam ducit rationalis. Et accidit autem in hac dispositione simile eius, quod accidit membris paralyticis, quoniam volumus ea mouere ad aliquam partem, & ipsa inclinantur ad aliam: talis. naturalis est dispositio istius anime cum anima rationali. Rationalis namque, quoniam voluerit mouere versus rem aliquam, & fuerit vis contraria ei, vincens mouebit ad contrarium illius rei. & propter hoc erunt motus eorum, qui non continent animas suas à voluptatibus ad contrarium rectitudinis, sicut est dispositio in membro paralytico, nisi quod motus membri inordinati moti in corpore est res mota. videmus enim eum oculatim: in anima autem non videmus oculatim sensu. Veruntamen fortassis oportet ut sciamus quod in anima est aliquid diuersum rationi, contrarium ei, & contradiens non minus quam in corpore credimus esse motiones contrariantes motionibus naturalibus. etenim ut quæque res sensibiles sunt, & hæc eadem pars est illa, de cuius natura est, ut obediat rationi ducenti ipsam: & fortassis in casto, & forti facilis consensit, & obedit rationi, in eo quod operationes eius & omnes convenientes sunt rationi. Cuiusque sic se habeat res, tunc palam est quod illa, quæ est non rationalis ex partibus anime, est duobus modis: plantatiua, quæ non participat ratione aliqua modorum: & concupiscibilis, quæ participat ratione, scilicet quod obediibilis est ei naturaliter, & ex his quæ significant super hoc, quod obediibilis est ei naturaliter. Et ex his, quæ significant super hoc, quod obediibilis est rationi, est impressio, quam facit in nobis redargutio: & cum est effectus in nobis redargutionis et exhortationis & amonitionis & reprehensionis & castigationis. & propter hoc manifestum est quod, quoniam attribuimus rationem anime, hoc est secundum duos modos: quorum unus dicitur vere & per se, & est pars apprehensiuæ iudicatiua: & altera est pars obediens huic, & est illa pars; cui accidit ex parte rationis simile ei, quod accidit filio de obediendo patri, & obediendi ei nisi fuerit, neque naturaliter, & est filius rebellis. D. Virtus ergo primo diuisa in duas virtutes, quarum una est intellectualis, & est apprehensiuæ: altera vero obediens, & est virtus moralis. & sapientia, & prudentia, & intelligentia species sunt intellectualis: liberalitas vero & castitas, & quæ his similes, species sunt moralis. Et huiusmodi signum est, quia quoniam dicimus de moribus hominum, non dicimus de eo, quod sapiens aut intelligens: sed quod humilis & aut castus. sapiens autem laudatur fidei industriam scientialem, quam habet: & vniuersaliter quod fuerit ex habitibus animalibus laudabile nominamus virtutes. Et hic terminatur intentio huius tractatus, & est primus istius libri. & sint grates Deo donatori sapientiæ, & largitori felicitatis.

Aristotelis

R I S T O T E L I S

Moralium Nico machiorum

LIBER SECYNDVS,

Cum Auer. Expositione.

S Y M M A L I B R I.

De virtute in genere, ac eius essentia. Quo pacto mediocritates inter extrema disponantur: vitiaq; ac virtutes opponantur. Et quibus præceptis ad medium ducamur.

De productione virtutis intellectiua, ac moralis. Cap. 1.

Vm duplex igitur virtus sit, quemadmodum diximus, intellectiua et moralis: intellectiua vt plurimum ex doctrina habet et generationem & incrementum: unde et experientia et tempore indiget: moralis vero ex more, id est assuetudine acquiritur: vnde et nomen habuit, parua si more immutatione facta. Ex quo patet, nullam ex moralibus virtutibus natura in nobis acquiri. Nihil enim ex his, quæ natura fiunt, assuescere aliter potest. Vt lapis, cum natura deorum feratur, nunquam sursum erri assuescet: neq; si millies quodam cum sursum proijciendo veit assuefacere. neq; ignis deorum ferri: neq; aliud quippiam aliter quam natura comparatum sit, nunquam assuescet. neq; igitur natura; neq; præ naturam virtutes in nobis acquiruntur: sed eff

idonei ad ipsas suscipiendas natura sumus, assuetudine perficimur. Præterea eorum quæ natura nobis eueniunt, facultates prius accipimus, deinde reddimus operationes: id quod in sensibus perspicuum est, non enim ex eo quod sapere vel vidimus, vel audiuius, sensus & videndi et audiendi accipimus: sed e contrario, habentes vti sumus, & non vti habuimus, sed virtutes accipimus, vbi prius fuerimus operati: quæ admodum est in alijs artibus, quæ nam vbi didicerim, facere oportet: ea faciendo discimus, sicut, non edificando edificatores, cithara canendo citharædi efficiuntur: ita quoque iusta agendo iusti, temperantia temperantes, fortia fortes euadimus. Huic rei attestatur id, quod in ciuitatibus fieri consuevit, legumatores enim ciues assuefaciendo bonos reddunt: hæc est vniuersi cuiusque legumlatoris voluntas, qui vero id bene non efficiunt, peccant, atque in hoc bona respublica à mala differt. Accedit quod ex hisdem & per eadem omnis virtus & acquiritur, & corrumpitur. simili modo etiam ars, ex eo enim quod citharam pulsant, & boni & mali citharistæ euadunt, eadem ratione quoque edificatores, et reliqui omnes, nam ex eo quod edificant bene, boni: ex eo quod male, mali efficiuntur. nisi nam ita esset, nullo opus esset doctorum, sed omnes vel boni fierent, vel mali. Ita igitur in virtutibus quoque est: agendo enim quæ ad

C ij com-

Moralium Nicomachiorum

Commercium hominum spectat, alij iusti, alij iniusti efficiuntur: agendo quod in terribilibus rebus consistit, assuescendum vel confidere vel timere, alij fortes, alij ignavi euadimus. parimodum in hijs quod ad cupiditates et iras pertinent, temperantes alij, & inmoderati. alij iracundi & intemperantes fieri conspiciuntur: illi, quod hoc: hi, quod illo modo in illis se gerunt. & ut vno verbo dicam, ex similibus operationibus habitus fiunt. unde operationes qualitate quadam preditas oportet reddere, quippe cum ex earum differentijs habitus quoque consequantur, non igitur parum refert, sic ne, an sic statim ab adolescentia consuecat aliquis: sed quamplurimum: immo totum in eo penitus consistit.

DETERMINATIO II. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

In itaque virtutes sunt duorum modorum, intellectualis videlicet, & moralis: intellectualis plerumque & fit & augetur in nobis per doctrinam: & ideo indigemus in comprehensione eius exercitatione multa & spacio temporis longi: moralis vero comprehenditur per assuetudinem. & propter hoc, Graeci deriuant nomen moris a nomine consuetudinis eliterantes ipsum deliteratione notiam faciente, scilicet quod currit consuetudo in nominibus deriuatiuis. D. Et fieri autem vir-

tutum acquisitione per consuetudinem, scilicet per exercitationem in actionibus earum apparet: quoniam nulla virtutum moralium inuenitur in nobis per naturam. Nullius enim rei per naturam existentis contrarium acquireretur per assuetudinem. lapis enim, qui naturaliter deorsum descendit, quanuis quis proiciat ipsum sursum vicibus innumerabilibus, quarum non comprehenditur multitudo, volens per hoc assuefacere ipsum moueri sursum, nunquam habebit possibilitatem in hoc. & similiter ignis non est possibile ut recipiat per assuetudinem diuersum motum suum: & vniuersaliter nihil eorum, quae naturaliter habent actum aliquem, possibile est per consuetudinem recipere dispositionem, a qua procedit actus alius ab illo actu naturali, qui est ei. & si esset nobis aliquid virtutum vel vitiorum naturaliter, tunc non esset nobis possibile acquirere oppositum per assuetudinem. cumque sic sit, tunc virtutes non sunt in nobis secundum naturam neque praeter naturam, scilicet inuoluntarie vel coacte: sed nos naturati sumus ad earum receptionem, & comprehensionem earum in nobis per assuetudinem. Amplius omne, quod in nobis existit naturaliter, primitus existit in nobis potentiam, deinde erit in nobis ad postremum per seipsum existens per actum non ex parte nostrae electionis. intendo quod non erit in nobis, eo quod nos assuefacimus ipsum, sicut se habet in virtutibus. & hoc manifestum est in sensibus. etenim ipsi sunt primitus in nobis potentia, & tandem conuertuntur in nobis ad actum ex se. huiusmodi exemplum est, quod

habetur

A homo primus videns est potentia :
 deinde fit videns actu, non eo qd vi-
 derit multotiens. & similiter finis
 audientes actu, postquam fuimus
 audientes potentia: nō eo qd assue-
 verimus auditum, i. qd audierimus
 multotiens, sed res est e conuerso.
 intendo qd nos vtimur eis, eo quod
 existunt in nobis, non qd exstant in
 nobis ex vsu earum. Virtutes autē
 inueniuntur nobis, postquam nos
 fecerimus eas multotiens, sicut est
 in reliquis artibus operatiuis. inten-
 do quod acquiritur quidem nobis
 ars per assuefactionem operum ar-
B tis. & propter hoc addiscimus res,
 quas facimus postquam primus
 fecerimus eas: vt edificātes erimus
 edificatores, & citharizantes eri-
 mus cithariste: & quando facti fue-
 rimus edificatores & cithariste, edi-
 ficabimus & citharizabimus, fm qd
 oportet. & hæc est differentia inter
 actionem primam & secundam. &
 similiter faciētes res iustitiæ erimus
 iusti, & facientes res castitatis eri-
 mus casti, & facientes res fortitudi-
 nis erimus fortes. D. Et attestatur
 huic, quod videmus contingere in
 ciuitatibus. videmus enim qd posi-
C tores legū per hoc, qd assuefaciunt
 ciues de actione boni, faciunt eos
 fieri bonos. & hæc est voluntas &
 intentio omnis legislatoris: nisi qd
 qui non decenter fecerit hoc, pec-
 cat. & per hoc diuersificatur ciui-
 litas bona à ciuitate mala. Dixit.
 Amplius virtus omnis equidem fit
 bona aut mala ex rebus vnis eisdē,
 & per res vnas easdē. & similiter
 omnis ars. verbi grātia, bonus in
 percutiendo citharam, & in alijs in
 hoc nō sunt tales nisi ex parte per-

cutendi citharam. & similiter se ha-
 bet in edificatoria, & in cæteris ar-
 tificijs. Etenim ex edificatione bo-
 na bonus fit edificator, ex mala ma-
 lus: nam si non sic esset, non indi-
 geretur doctore in aliquo. intendo
 qd doctor docet discipulum actio-
 nem bonam, quam, cum fecerit di-
 scipulus, fit ab eo actio bona in illo
 artificio. & si non esset res taliter, ef-
 fect oēs aut perfecti in artibus, aut
 imperfecti in eis: intendo qd nō in-
 uenirēt in eis ambo modi simul.
 Cumq; sic se habeat res in artibus,
 erit similiter in virtutibus conuer-
 sationem. n. ad seinuicem facientes
 homines, quidam sunt iusti, actio-
 nes iustitiæ faciētes: alij autē iniusti,
 actiones iniuriæ agentes. & hoc mo-
 do se habet res circa pericula. con-
 uersantium. n. inter res timorosas,
 quidā sunt fortes, alij vero timidi.
 & similiter exercitatioe in actioni-
 bus concupiscentiæ & iræ, sunt qui-
 dam casti, mansueti, & humiles: &
 quidam incontinentes, proterui,
 & iracundi: & sunt equidem ta-
 les ex conuersatione sic vel sic in re-
 bus huiusmodi. & vniuersaliter ha-
 bitudines animales non sunt nobis
 nisi ex parte operationum. Et pro-
F pter hoc, oportet vt currant opera-
 tiones nostræ modo debito: etenim
 secundum diuersitatem operatio-
 num est quod sequitur ipsas ex di-
 uersitate habitudinum. & propter
 hoc non differt modicum vt assue-
 faciant hominem à pueritia sua ad
 operationes bonas aut malas, sed
 multum differt: immo est tota dif-
 ferentia in habitudine hominis.

C. iij. Quodd

Moralium Nicomachiorum

Quod virtus ab excessu & defectu cor-
rumpatur, ad mediocres inclinans
operationes. Cap. 2.

Quoniam igitur præsens tractatio non est speculationis causa, quemadmodum aliarum (non enim fit, ut cognoscamus quid sit virtus, sed ut boni efficiamur; alioqui nulla eius esset utilitas) necesse est, ut de actionibus, quomodo agendæ sint, consideremus: quippe cum in eis sita vis sit, ut

Habitus quoque præditi qualitate quadam reddantur, sicut hic diximus. Agere igitur secundum rectam rationem commune est, & in præsentia ita sumatur: dicitur autem postea de ipso, & quid sit recta ratio, & quomodo ad alias virtutes sese habeat. Illudque prius concessum apud nos constet, omnem de agendis disputationem figuram quadam, non autem exacte pertractari oportere: quemadmodum in principio etiam docuimus, cum pro subiecta materia rationes esse postulandas, quæque in actionibus versantur, utiliaque sunt, nullam habere stabilitatem, sicuti neque salubria diceremus. Cumque universalis ratio eiusmodi sit, minus exquisitam quoque particularem esse manifestum est: quippe cum neque sub artem, neque sub præceptionem aliquam cadat: debeantque illi qui

agunt, subinde opportunitatem observare: id quod in medicina, & in gubernandi arte conspicitur. Verum licet talis præsens hæc tractatio sit, attendendum est tamen, ut ei succurramus. Primum igitur illud considerandum: res huiusce modi & a defectu & ab excessu corrumpi solere (opus enim est ut in obscuris manifesta adducamus testimonia) sicut in viribus. & sanitate conspicimus. quæ enim nimium excedunt modum exercitationes, et quæ item deficient, vires corrumpunt: simili modo potus et cibi nimis vel copiosi vel tenues sanitatem: moderata vero omnia & faciunt, & augent, & conservant. Idem quoque in temperantia, & fortitudine, & alijs virtutibus fit. Qui enim omnia fugit & timet, neque quicquam sustinet, ignavus: qui contra nihil omnino timet, sed omnia adit, audax efficitur. Ita etiam qui omni voluptate fruatur, à nullaque abstinet, intemperans: qui omnes fugit: quem admodum agrestes, stupidus quidam est. nam & temperantia & fortitudo ab excessu et defectu corrumpi, à mediocritate autem conservari consuevit. At vero non solum generationes & incrementa & corruptiones ex hisdem & ab eisdem efficiuntur: verum etiam operationes in hisdem quoque erunt.

Pro subiecta materia rationes esse postulandas.

nam

Nam in alijs, quæ manifestiora sunt, res ita se habet: ut in viribus: nam & ille tum ex multis cibi sumptione, tum ex multis laboribus sustinendis comparantur: & utraque hæc præstare maxime omnium robustus potest. Idem in virtutibus contingit: ex eo enim quod abstinemus à voluptatibus, efficiamur temperantes: & effecti temperantes maxime abstinere à voluptatibus possumus. pari ratione in fortitudine, assuescendo formidanda contemnere, & sustinere sortes efficiamur: effecti vero, maxime sustinere ac pati terribilia possumus.

Dixit. Cum itaque non sit intentio nostra in hoc libro, intentio speculationis & scientiæ tantum, quemadmodum in libris alijs, sed intentio operationis (persecutatio enim nostra in ipso non est ut sciamus quid est virtus tantum, sed ut operemur eam & boni fiamus: aliter enim non esset nobis in scientia ipsius utilitas) oportet necessarium ut persequeremur de actionibus qualiter est nobis operandum eas. nam quemadmodum diximus secundum earum diuersitatem diuersificabuntur animæ dispositiones. Dixit. Ponamus igitur radicem vniuersalem eis communem, & est, quod actiones faciendum est secundum rationem rectam: & dicemus in postremo quæ est illa discretio recta, & qualis est habitudo sua ad reliquas virtutes. Et ponamus etiã

quod totus sermo, qui dicitur in omnibus istis, non dicitur nisi secundum viam descriptionis, non secundum viam vltimæ persequutionis. intendo quæ comprehendat plurimum rei, ut diximus à principio descriptionis: quoniam ceteritudo sermonis in omni re operetur ut sit secundum materiam ipsius. hæc autem materia mutabilis est. & hoc, quoniam res effectiue virtutum & proficientes non habent aliquid firmum secundum dispositionem vnam, sicut etiam est dispositio in rebus effectiuis sanitatis. etenim ex ipsis non est aliquid firmitatem habens secundum dispositionem vnam. Cumque sit res in vniuersalibus, quæ sunt in hac scientia isto modo, quoniam non tolerant certificationem inquisitionem propter sui mutabilitatem, potius est sic in particularibus, scilicet quod non est possibilis in eis certificatoria inquisitio: quoniam nam non sunt comprehensæ neque arctata sub arte neque sub præcepto vno. & necessarium est agenti semper ut speculetur in expediendi ex ipsis in illa hora, in qua ipse est: sicut se habet in medicina, & in arte nautarum. Veruntamen & si sit sermo ille, in cuius via sumus currens hoc cursu: tamen oportet secundum dispositionem aliquam ut dicamus qualiter speculandum, & vnde incipiendum in speculatione. Dicimus ergo quod primum, quod ponimus huic speculationi, est quod de natura vnius, & eiusdem actus est ut corrumpatur ex additione & diminutione. Et oportet ut significemus super hoc, quod occultatur ex hac intentione in aliqua rerum,

C iij per

Moralium Nicomachiorum

G per hoc quod apparet ex eis in quibusdam earum, ut quod videmus in fortitudine & sanitate. etenim exercitia superfluentia & deficientia corrumpunt fortitudinem: & similiter cibus & potus superfluentes super id quod oportet: aut diminuti ab eo quod expedit, corrumpunt sanitatem: commensurati autem conseruant sanitatem & augmentant. Et similiter est in castitate, & fortitudine, & cæteris virtutibus. Qui enim fugit ab omni re & timet ipsam & non tolerat aliquid, hic est timidus: qui autem non timet

H aliquid penitus, nec terretur ab ipso, hic audax est: medius autem in hæc fortis est. Sicut qui omnem voluptatem respuit, & qui omni voluptati expositus est, neuter horum habet castitatem. cum itaque sic se habeat res, virtutes quidem corrumpuntur ex superfluitate & indigentia, conseruat autem eas modicioris. D. Et non diuersificantur quidem dispositiones solum ex parte visitationis rerum earundem visitatione diuersificata: sed actiones, quæ visitantur in rebus vni visitatione vna, diuersificantur et ex parte acceptionis dispositionum præter illas actiones. & hoc euidentius est in rebus

I illis, quæ sunt magis manifestæ apud nos quam res istæ. Verbi gratia, virtus corporalis acquiritur ex acceptione multum cibi & tolerantia multum laboris: & quando facti fuerimus vigorosiores, erimus potentiores ad visitationem laboris multum & cibi multum. Et talis est dispositio in virtutibus. etenim casti sumus ex retrahendo nos à voluptatibus. & quando facti fuerimus casti, erimus potentiores ad retrahendum nos à voluptatibus. Et isto modo se habet in fortitudine. nam quando assueuerimus vilipendere terri-

bilia timorosa, sumus tolerantiores: & quando facti fuerimus tolerantiores earum, erimus potentiores ad eorum vilipensionem.

Virtutem moralem esse circa voluptates, ac dolores. Cap. 3.

Signum autem habitum esse vel voluptas vel ægritudo, quod facta subsequitur. Nam qui à corporis voluptatibus abstinet, si eo ipso gaudet, temperans: si dolet, intemperans est existimandus. qui item sustinet terribilia & vel gaudet, vel certe non dolet, fortis: qui autem dolet, ignauus est. moralis enim virtus circa voluptates doloresque versatur: quippe cum ob voluptatem mala agamus: ob dolorem vero ab honestis abstinemus. Quapropter, ut Plato inquit, ab adolescentia ita institutos esse oportet homines, ut ipsi gaudeant, et doleant, quibus gaudere et dolere debet: hæc enim recta eruditio est. Præterea si virtutes circa actiones et affectus sunt, et omnem affectum, omnemque actionem sequitur vel voluptas vel dolor: ideo virtus circa voluptates et dolores versatur. indicant id punitiones, quæ per dolores adhibentur: sunt enim medicationes quedam: at medicationes per contraria fieri consueuerunt. Præterea, quemadmodum et prius diximus, omnis animæ habitus ad ea, & circa ea naturam suam habet, à quibus deterior fieri et melior consuevit: at per voluptates

Omnem affectum. omnemque actionem sequitur voluptas vel dolor.

M

tes

Ares & ægritudines prauī habit⁹ sunt, dū persequuntur aut fugiunt hōes aut quas nō debēt, aut qñ non debēt, aut quemadmodū nō debent, aut quot alijs modis à rōne talia præscribunt. Vnde ēt desinientes virtutes nō nulli impatibilitates, tranquillitatesq; esse quasdā eas asserūt: non tñ recte: quia absolute dicunt, neq; addunt, vt oportet, et qñ, & cætera quæ adiungūtur. talis igitur virtus esse circa voluptates et dolores facultas quædam ponitur: quæ optimas res agat: vitium autem contrariū. De hōdem autem etiā inde esse manifestum poterit: q; cū tria sint quæ in electionē, tria item quæ in repudiationem cadunt, honestū, vtile, & iucundum: & tria contraria, turpe, inutile, & molestū: circa omnia hæc bon⁹ vir recte agit, mal⁹ vero peccat, ac præcipue circa voluptatem, nam & cōis hæc est animalib⁹, & omnia, quæ in optionem veniunt, cōsequitur: quippe cum tam honestū, q; vtile iucūdum ac voluptuosum videat. Adde q; ab infantia ipsa voluptas in oībus nobis inoleuit: vt difficile sit affectū eiusmodi vitæ nostræ penē incorporatū atq; imbibitū extergere. Quinetiā ad regulam voluptatis & doloris actiones dirigere alijs magis, alijs minus cōsueuimus: vt propterea præsentē tractationē circa hæc versari necesse sit, nō enim parū ad actiones facit bene ne

an male gaudeamus, aut doleamus. Præterea voluptati repugnare difficilius est, q; iræ, vt Heraclitus inquitat circa id qd difficilius est, semp & ars & virtus versat: quod enim bene fit, melius in eo est. quare pp hoc etiā circa voluptates & dolores totū negociū & moralis & ciuilis versabit. qui enim bene his vtetur, bonus: qui male, erit malus. Virtutē igit circa voluptatem et dolorē versari, ab hōidēq; à quibus fit, & augeri & corrūpi, cū scilicet non eodē modo existunt, necnon circa eadem operari, ex quibus ortum habet, satis dictum sit.

Dixit. Oportet aut vt ponamus signū existentie dispositionū virtualiū in nobis hoc, quod sequit nos præsens operationes de voluptate & tristitia. Etenim qui ex retractione à corporalib⁹ lætatur, habitū hēt, à quo denominādus est castus: qui vero ex retractione ab his tristitq; incastus. Sift qui tolerat pericula vehementia, & est gaudens cū his aut nō tristis, fortis est: qui aut susfert ea, & tristat ex eis, ille timidus est. & quidē hoc fit: qm virtus moralis equidē est vt placeant homini ea, quæ oportet vt placeant ei: & displiceat ei, q; oportet vt displiceant, ideo q; nos quidē facimus mala delectatiōis causa & retrahimur à bonis, causa eius quod est in ipsis ex cōtristatione. Et propter hoc oportet, quemadmodum Plato dixit, vt incedatur cū homine ex pueritia sua, via ducente ipsum ad hoc, vt gaudeat in his, in quibus est gaudendū,

Circa difficilius, spars, & virtus versatur.

E.

F.

et

Moralium Nicomachiorum

G & tristitia in his, in quibus est tristitia. hæc enim æqualis est, & sana doctrina. Amplius virtutes quidē existūt in actionibus & passionibus: omnem aut actionem & passionem sequitur delectatio & tristitia: & p hoc oportet ut sit virtus circa delectationem & tristitiam. intendo ut ipsæ ambæ delectationes & tristitiæ sint fm q oportet. Et de his, quæ sunt per hoc significat, est q prohibitio accidentiū malorū & refrenatio ipsorū, sit quidem p istas ambas res: intendo p delectationem & tristitiā, quā ponūt illi de ciuitatibus. refrenationes enim siue resistētia, medicina quædā sunt. medicina aut nata sunt fieri p contrariū. Et sicut ante diximus, vnaquæq; ex dispoñib⁹ animæ existit in illis rebus, quæ appropriant illi dispoñi, & circa res, a quibus illa dispoñ innata ē fieri peior & melior. v.g. dispositio animæ nominata iustitia aut iniustitia inuenitur quidē a rebus appropriatis ut possessionibus & honoribus, & quā similitur istis, & circa res istas versat, & homines quidem sūt deteriores p delectationes & tristitias, fm q requirūt ex ipsis quod nō oportet.

I & faciunt hoc in hora, in qua nō oportet, aut eo modo quo nō oportet, & vlt præter modum aliquē ex modis, quos determinat intellectus sanus circa delectationem & tristitiā, Dixit. Et propter hoc definiuerunt virtutes esse mortem concupiscentiarū & quietem earum. nō fuit autem recte dictū sic absolute, sed cū hæc determinatione fm q oportet, & i hora qua oportet, & cetera, quæ excipienda sunt in hoc. Dixit. iam igitur posuimus q virtus existit in delectatione & tristitia: intendo in

hoc ut delectemur in quo oportet, & ut tristemur in quo oportet. & patuit, quā ipsa operatiua est optimorum, malitia e contrario. Dixit. Et delectabūt nos ista, quorū fecimus mentionem per hoc, quod dico, q res quas eligimus, sunt tres, decorū, siue decēs, vtile siue expediens, delectabile siue voluptas. & horū contraria tria, indecēs vel turpe, inutile vel damnosum, cōtristans vel molestū, & bonus est ille, qui in oībus his directus est: malus autē, qui peccat est in oībus his, & pprie in voluptates intēdo eū qui delectat, non ut oportet. & hoc, quā delectatio cōis est omnib⁹ animalibus, & sequitur oīa ea, quæ habet eligentiam, i. eligibilia. etenim decēs & vtile eligibilia sunt & delectabilia. Dixit. Et hoc quidē difficile est nobis. intendit accedens illud, qd est delectatio & cōsequens ipsius: ideo q existit in nobis naturaliter, & est natū nobiscū, & cōnūtritum nobis ab infantia: & p hoc sumus cōmensurantes actiones, cōsequens uē delectationis & tristitiæ. Et quidā nostrū in hoc præcellunt quosdam. & oportet necessario p oīa hæc ut sit nostra intētio in hoc Libro toto circa delectationem & tristitiā: intēdo ut delectemur in quo oportet, & tristemur in quo oportet. non enim modicū differt delectari aut tristari in quibus actionū op⁹. Etia palam est ēt, q virtus est in delectatione tristitia, eo q circa delectationem difficilius est q̄ circa iram, quæadmodum dixit Heraclitū: & ars & virtus semper quidem sunt in actione rei difficilis: ppea q in ea ē bonū & optimū. fm hoc erga oportet ut sit intentio intēdētis virtutē & ciuitatem in hoc Libro toto, circa

A citea delectationē & tristitiam. nā qui vsus fuerit istis fm q̄ oportet, erit bon⁹: qui vero aliter q̄ oportet, erit malus. Iam ergo manifestū est, q̄ virtus quidē existit in delectatione & tristitia: & q̄ ex quibus fit & ager, ex his eisdem corrūpitur & minuit vsitata eas diuersimode: & q̄ agit, postquam perficitur in rebus illis, de quibus generatur.

Qua inter iusta agere & iuste agere differentia sit. Cap. 4.

D Vbitaret autē quispiam, quo modo dicamus iustos iusta agēdo, tēperantia temperantes effici oportere. nā si agūt iā iusta & tēperantia, iusti iā sunt, & tēperantes: sicut si grāmatica & musica, grāmatici & musici iā sunt. An neq̄ in artibus ita res se habet: quippe cū possit grāmaticū quippiā aliq̄s facere, vel ex fortuna, vel alio suggerēte. tunc tñ erit grāmaticus, si & grāmaticum aliq̄d, & grāmaticē faciet: hoc ē ex grāmatica arte, q̄ in ipso ē. Pręterea, neq̄ sūt hoc est in artibus & virtutibus. quæ enim ab artibus fiūt, id in se ipsis habēt, q̄ bene effectę sint: satis si quidē illud est, vt quoquo modo efficiantur. quæ vero fm virtutes fiunt, nō si aliquo modo ipsa se se habeāt, cōtinuo iuste & tēperanter agunt: sed si ēt qui agit, aliquo mō affectus agat: primū quidē, si sciens: deinde, si eligēs: atq̄ eligēs propter ipsa: tertio, si stabili atq̄ immutabili affectu pręditus agat. Hæc vero ad

alias artes conse. quēdas cōnumerari nō solent, sed ipsa sola cognitio sufficit: ad virtutes autē cognitio parum, vel nihil valēt: reliqua nō parum, sed multū ac totū conferunt: quippe quæ ex eo ēt comparentur, q̄ sæpe iusta & temperantia aguntur. Res igitur iustæ & temperatę dicūtur, cū fuerint tales, quales vir iustus vel temperās ageret. iustus vero vir & temperās est, nō q̄ hæc agit: sed qui ēt ita agit, vt iusti & tēperatę solent. Recte igit̄ ex eo q̄ iusta agit, iustus: & ex eo q̄ temperatā, temperans fieri dicitur. nō agendo aut̄ hæc, ne futurū quidē esset, vt bonus quispiam euaderet. Pleriq̄ tñ cū hæc non agant, ad disputationē confugiunt, putātq̄ ita se philosophari, ac probos futuros: qui sanē perinde faciunt, atq̄ ægotatę: qui cū medicos diligenter audiant, nihil tñ eorum, quæ ab ipsis mandantur, efficiunt. sicut igitur neque illi corpore vnquam bene valēbunt, dum ita curantur: sic neq̄ isti animo, dū ita philosophantur, bene habebunt.

D Ixit. Et fortassis hæsitabit q̄s, & dicet, vnde oportet vt agāt hō actiones iustitiz, donec fiat iustus: quia iustitia & castitas nō generant nisi ab actibus iustitiz & castitatis: & actus iustitiz & castitatis nō inveniunt nisi à iustitia & castitate. Nos igit̄ dicimus, qm̄ omnis, q̄ iusta agit, iustus est, & q̄ casta castus est, sicut quicumq̄ scripturalia agit scriptor

que in anima efficiuntur, affectus, facultates, habitus: aliquid ex his aut virtutem necesse est. Affectus autem voco cupiditatem, iram, exultantiam, timorem, fiduciam, invidiam, gaudium, amicitiam, odium, desiderium, emulationem, misericordiam: ea denique omnia, quae voluptas vel dolor consequitur. Facultates vero seu potentias eas, quibus idonei esse dicimur, ut in omnibus afficiamur: id est qui vis vel irasci, vel dolere, vel misereri possumus. Sed habitus eos appello, quibus vel bene vel male ad affectus nos habemus: ut ad rascendum, si vehementer aut tenuissime, male si mediocriter bene, simili modo ad reliqua. Affectus igitur, neque ipse virtutes, neque ipsa vitia sunt. Nam neque ex illis boni vel mali dicimur, sed ex virtutibus aut vitis, neque ex illis laudari, aut vituperari consuevimus. Non enim qui timet aut irascitur, audax: neque qui irascitur absolute, vituperatur, sed qui quodammodo irascitur: sed ex virtutibus & vitis & laudamur & vituperamur. Præterea irascimur et timeamus sine electione: virtutes vero sine electione quædam, aut non sine electione existunt. Ad hæc, ex affectibus moveri dicimur, ex virtutibus vero & vitis non moveri, sed quodam modo disponi. Propterea neque facultates & potentie sunt: quippe cum neque boni neque mali ob id dicamur, quod absolute facere possumus: neque laudemur aut vituperemur. Adde

quod facultate præditi & potentes natura sumus: boni aut mali, sicut superius diximus, natura minime efficiuntur. Si ergo virtutes neque affectus sunt neque facultates: habitus necessario sunt. Quid igitur sit virtus genere, ita dictum est.

Post hæc autem, inquirendum & speculandum quid est virtus. Dicimus itaque, quod cum res, quæ inveniuntur in anima, sint tres, scilicet accidentia, affectus, potentie, & dispositiones: quod istorum erit virtus. Et intendo per accidentia, concupiscentiam, iram, timorem, audaciam, invidiam, gaudium, amorem, odium, desiderium, zelum, misericordiam: & vult omne, quod sequitur delectatio aut tristitia. Et intendo per potentias res, ex parte quarum denominatur ab his accidentibus. intendo res, per quas possumus irasci, & tristiari, & misereri. Et dico per dispositiones habitudines, per quas sumus ad ista accidentia habentes nos male aut bene. v. g. quoniam nos, quoniam irascimur ira vehementi, id est magis quam oportet, aut ira remissa, id est minus quam oportet, erit habitudo nostra penes hanc dispositionem peruersa. quoniam vero mediocriter, erit habitudo nostra in hoc directa. & sic se habet res in cæteris actionibus. Non erit igitur virtutes, neque vitia accidentia, vel passionibus. nam penes ea neque virtuosus neque vitiosus dicimur: sed penes virtutes dicimur tales. Ad huc non laudamur neque vituperamur penes accidentia. non enim qui irascitur laudatur propter iram neque vituperatur: & si habet se circa timorem: sed vituperatur quidem, quoniam irascitur ira, qua non oportet: laudatur autem quoniam irascitur, quæ admodum oportet. cum igitur penes virtutes laudemur & vituperemur, penes

Moralium Nicomachiorum

Conueniens accidentia autem non, manifestum est quod accidentia non sunt virtutes. Amplius irascimur & timeamus inuoluntarie: virtutes autem & malitiae aut voluntariae sunt, aut non prae voluntate. & cum hoc dicitur et de nobis quod sumus patientes per accidentia: per virtutes autem & vitia non dicimur moueri, sed disponi aliquantulum. Et propter hoc apparet quod etiam virtutes non sunt potentiae. non enim dicimur boni neque mali, eo quod habemus potentiam recipiendi accidentia, neque laudamur neque vituperamur ex hac parte. Amplius potentes sumus natura, fieri boni vel mali, boni autem vel mali non sumus natura, sicut iam ante diximus. Si ergo virtutes non sunt accidentia neque potentiae, remanet ut sint habitus. Iam ergo manifestum est quid sit virtus secundum genus.

De duplici mediocritate, & virtutis substantia. Cap. 6.

Oportet autem ut non solum ita dicamus, habitum esse virtutem: sed qualis nam habitus ea sit, quoque explicemus. Dicendum est igitur omnem virtutem, & ipsum id cuius est virtus, bene affectum reddere, & opus eius bene efficere. exempli gratia, oculi virtus & oculum ipsum, & opus ipsius bonum facit: quippe cum oculi virtute fiat, ut bene inspiciamus. simili modo equi virtus & equum ipsum probum efficit, & ad cursum, gestandum, sessorem, ac sustinendos hostes idoneum. Quod si in omnibus ita se habent res, virtus quoque hominis nihil aliud erit quam habitus, ex quo & bonus homo ipse efficiet, et bene opus suum reddet.

quo modo autem id fiet, & ante diximus, & nunc etiam esse manifestum poterit: si qualis nam sit natura ipsius virtutis ostendimus. In omni igitur re continua ac diuisibili, aliud plerumque, aliud minus, aliud aequale accipere possumus: atque haec vel quantum ad ipsam rem attinet, vel quantum ad nos. aequale autem inter excessum & defectum medium quoddam est. Ac rei quidem medium id dico, quod ab utroque extremo eque distat: estque vnum & idem omnibus. quantum vero ad nos, quod neque modum excedit, neque deficit: idque non vnum & idem apud omnes est. verbi causa, si decem plura sunt, & duo pauca: sex media accipiunt quantum ad rem: quippe quae ex aequo et superent, & superentur. id quod secundum arithmeticae rationem medium est. Quantum ad nos vero non ita est accipiendum. non enim si alicui decem minas comedere multum est, duas parum: sex etiam Alipia comedendas praecipiet, nam fortasse id quoque ei qui sumptuosus sit, erit vel nimium vel parum: Miloni quidem parum: nimium autem ei qui exercitationem incipiat. Idem in cursu & lucta considerandum est. Ita igitur vniuersumque scientiae alicuius particeps excessum & defectum fugiens, medium quaerit, atque eligat: medium quidem non rei, sed quod quantum ad nos medium est. Quod si omnis scientia ad medium spectat, atque ad ipsum sua opera

Medium
quid

M

A opera dirigens ita opus bene absoluit: ut de bene absolutis operibus illud dici consueverit, ut neque demi neque addi quicquam posse fateamur: quasi excessus & defectus quod bene est, corrumpat: mediocritas conferuet. Si boni igitur artifices, ut nunc dicebamus, ad hoc spectantes operantur: virtus vero omni arte exactior est & melior, quæ admodum est natura: efficitur proculdubio ut ea medijs coniectris ac collimatrix sit. De morali loquor.

B hæc enim circa affectus & actiones versatur: in quibus excessus et defectus & medium est: ut & timeat, & confidat aliquis, cupiat & abhorreat, irascatur & misereatur, ac demum lætet & doleat magis & minus: atque utraq; hæc non bene. nam quoniam oportet, & ob quæ, & erga quos, & cuius causa, & ut oportet, hæc facere, medium est atque optimum: id quod est ipsius uirtutis. Si modo circa actiones est excessus & defectus et medium. at uirtus circa affectus actionesque

C versatur: in quibus excessus peccat, defectus vituperatur, medium vero et laudem et rectam executionem consequitur. Hæc autem utraq; ad uirtutem pertinent. mediocritas igitur quædam uirtus erit, cum medijs ipsius coniectrix, collimatrixque sit. Præterea peccare multis modis possumus: malum, nam est infiniti, ut Pythagorici cõiectabant, bonum autem finiti: recte agere vno vero modo tantum licet. atque igitur illud facile, hoc diffi-

cile est, facile siquidem est a scopo aberrare, sicut ipsum attingere difficile. ob id igitur excessus & defectus vitij est, uirtutis mediocritas, nam, Simpliciter bonum est, si malum omnimode. Virtus igitur est habitus electiuus in mediocritate. quantum ad nos consistens: quæ quidem mediocritas ratione præfinita sit: atque ita, ut prudens præfinitur: mediocritas autem duorum vitiorum, alterius per excessum, alterius per defectum. atque eo est quod vitia alia deficiunt ab eo quod fieri debet, alia exuperant & in affectibus & in actionibus: uirtus vero medium & inuenit, & eligit. Quæ substantia quidem & ratione quod quid sit res exponit, mediocritas: quantum ad optimum autem spectat, & quod bene se habet: extremitas uirtus est. Neque tamen omnis actio, omnisque affectus mediocritatem admittit. nonnulli enim sunt affectus, qui statim vel ipso nosse cum prauitate implicantur: ut maleuolentia, impudètia, & inuidia: & ite actiones, ut adulterium, furtum, homicidium. omnia enim hæc & huiuscemodi ita appellanter, quia non excessus ipsorum aut defectus, sed ipsa mala sunt ut nullo modo possit quispiam in ipsis recte agere, si peccare semper necesse sit: neque bene. aut non bene segerat, dum quatenus & quando, & quomodo oportet, adulterium committit: sed dum absolute unumquodque horum facit, continuo peccat. Perinde igitur

Virtutis
definitio.

Moralium Nicomachiorum

Egitur est, ac si quis iniuste, ignaue, intemperatèq; agendo ponendā esse mediocritatē, excessumq; & defectū censeat: nā hoc modo exuperatiōis & defectiōnis mediocritas, exuperationis item exuperatio, & defectiōnis defectio iueniret. Quēadmodū autē temperatiæ & fortitudinis nullus est excessus aut defectus, ppter ea q̄ mediū ipsum extremū ēt quodam modo est: ita neq; illorū mediocritas vlla, aut excessus aut defect⁹ esse potest: **H** sed vtcunq; agatur, peccatū est. omnino enim neq; exuperationis aut defectiōis mediocritas, neq; mediocritatis exuperatio aut defectio vlla est.

Non oportet autē vt hoc contenti simus, s. quoniam virtus est habitus tm̄: sed determinemus qualis habitus sit, cū non sufficiat cognitio rei in genere suo. Dicim⁹ ergo q̄ oīs habitus ponit rem, cuius est virtus, bonā & actū eius bonū. v.g. oculi virtus oculū reddit bonū & actū eius bonū, eo q̄ virtute oculi

Cognitio rei in suo genere nō est suffi- ciens.

Ih videntur visione bonā, & est oculusea bonus. & sicut virtus equi ipm reddit bonū ferocē, flexibilem equitanti, tolerantē impugnantes. Cūq; hoc sit cōe omni virtuti, tunc virt⁹ hominis est habitus, per quē homo fit bonus, & ponit actum eius bonū. & iam determinauimus viā ad hoc qualiter fiat. vult fm q̄ aestimo, vt videretur delectatio, fm q̄ oportet, & tristitia secundum quod oportet.

Dixit. Et declarabitur etiam nobis, si cōsiderauimus in natura virtutis, quæ natura est. Dicim⁹ ergo,

q̄ in omni continuo & discreto possibile est nobis accipere rem aliquā maiore, & aliquam minorem & aliquā æqualem: & hoc vel in re ipsa, vel in relatione ad nos. & æquale est mediū inter superabundantiam & diminutionem. Et intendo per mediū fm se hoc, quod distat ab vtroq; extremorum æqua distantia. & hoc medium est vnū & idem in omni re. medium autem in relatione quo ad nos, non est vnū & idem in omni re. v.g. medium fm se, sex inter duo & decem: superat enim duo in quatuor & superatur à decē in quatuor. hoc ergo medium semper est **L** res vna in se, neq; additū neq; diminutū. medium autē quō ad nos non oportet accipi isto modo. intēdo q̄ sit res vna nec additionē nec diminutionem accipiens. non enim qñ accipere aliquē hominem decē minas multum est, & accipere duas minas parum, oportet vt cōmensuratum homini, ad quē innuit doctor exercitiū sit accipere sex minas. forte etenim q̄ hæc quantitas parū aut multū erit accipienti. v.g. exercitato modicū incipienti aut exercitia multū. & sic se habet in cursu & in lucta. intendo q̄ mediū in quātitate cibationis vnus cuiusq; istorum alterū est à quantitate cibationis alterius. Dixit Et fm hunc modum fugit omnia artifex in arte sua superfluitatem, & indigentiam: inquit autē mediū & eligit ipsum. & intēdo mediū quo ad nos, non mediū rei. Et quia oīs res in bonitate operationis suæ intēdit mediū, & ad ipsum dirigit operationes suas: & ideo cōsueuerunt hoīes dicere de operibus bonis q̄ ipsa sunt, in qb⁹ nō est polli additio neq; diminutio: eo q̄ fm

A secundum ipsos additio & diminutio corrumpunt bonitatem, medium vero conservat ipsam. Cum itaque periti artifices, ut diximus, operentur animadvertentes, & intendentes medium: virtus autem omni arte melior sit & certior, quemadmodum & natura, itendo, quod ipsa est melior arte: de necessitate erit virtus intendens intentioni medij, itendo virtutem moralem. Cumque sit virtus equidem fides circa passiones & actiones, necessarium est si ipsidem esse additionem, & diminutionem, & medium. Verbi gratia, quoniam nos fuimus timentes, aut audentes, aut concupiscentes, aut irascentes, aut miserescentes, & vultu delectantes, aut tristitantes magis quam oportet aut minus, non erimus circa medium. quod autem oportet, & quando oportet, & in quibus oportet, est medium virtuosum. & haec est intentio virtutis. Et secundum hanc similitudinem inueniuntur in actionibus additio, & diminutio, & medium. & virtus etiam inuenitur in passionibus quidem & actionibus. & in passionibus inuenitur additio & diminutio & medium: & additio & diminutio vituperabilia sunt, & medium laudabile & virtus laudabilis. Virtus igitur mediocritas quaedam est, cum intendat medium. Adhuc errare quidem contingit multis modis. error autem malum. malum intendit ad partem infinitatis: quemadmodum ipsum determinauerunt Pythagorici: bonum autem est ex parte finitatis. itendo quod mala multa sunt: bonum autem vnum, eo quod rectum: rectum autem vnum. & propter hoc fit malum cito & facilius: bonum autem tarde & difficiliter. enim est ut erraret homo a proposito signo, & difficillimum ut inue-

niat ipsum. & propter hoc erit additio & diminutio ex parte malitiae: mediocritas autem bonitas & virtus. itendo eo quod additio & diminutio errores sunt ex parte infiniti, mediocritas autem recta est & vna. & propterea boni sunt secundum modum vnum boni, mali autem sunt mali multis modis. Et cum sic sit, erit virtus habitus, & electius, vel voluntarius in mediocritate existens, quae est mediocritas quo ad nos, determinata per rationem & relatione ad virtuosos ex hominibus: & est mediocritas inter duo vitia: quorum vnum est ex parte additionis, & alterum ex parte diminutionis: id est quidam vitiorum sunt vitia ex parte diminutionis, siue ab eo, quod oportet in passionibus & actionibus: & alia ex parte additionis siue supra his, quod oportet in ipsis. Dixit. Virtus autem medium inuenit, & facit ipsum. Erat igitur propter hoc virtus secundum substantiam suam & rationem significantem super quiditatem suam medietas: secundum autem quod nobile & optimum extremitas & finis, cum dominus fines meliores medijs. Dixit. Non recipit autem necessario omnis actio & omnis passio vel omne accidens medietatem. & hoc quoniam quaedam accidentium mala vel malum per naturam suam secundum additionem & diminutionem, ut detractio, & inuerecundia, & invidia: & quaedam actionum, ut homicidium, furtum, adulterium haec. non sunt in ipsis malum in omni hora, & omnes res ex ipsis est mala. Et si non est in extremitatibus vituperabilium medietas, neque additio, neque diminutio, ut iniustitia & timiditas & incontinentia. vel si non, erit additionis & diminutionis medietas, & additionis additio, & diminutionis diminutio.

Virtutis definitio.

Propter quod rectum cito fit & facilius: bonum autem tarde & difficiliter.

Moral. cum co. Auer. D &

Moralium Nicomachiorum

G & sicut castitatis & fortitudinis nō est superfluitas neq; indigentia, eō q̄ sint medietates, medietas autē est extremitas & finis modo aliquo: in tendit modo illo, quo est indiuisibi lis secundum magis & minus, sic se habet in extremitatibus.

Mediocratum inter duo extrema dispositio. Cap. 7.

A T vero non oportet solū vtr̄ hac dicere, sed parti cularibus ēt accommoda re. quæ. n. de actionibus fiūt dis putationes, si vtr̄ tractatur, cō muniores: si particulariter, ve riores sunt. circa particularia. n. actiones versantur, quibus con sentanea eē debent quæ dicunt. Sumenda igitur hæc ex descri ptione sunt. Circa timores qui dē & fiducias mediocritas forti tudo est. eorum vero qui exce dūt, ille qui in trepiditate exce dit, vacat noīe: multa. n. sunt, q̄ nomē non habēt: qui confiden do exuperat, audax est, at qui et in timēdo exuperat, & in confi dēdo deficit, is est ignauus. Cir ca voluptates vero & ægritudi nes nō oēs, sed corporales, atq; eas maxime q̄ in tactu exiūt, circa ægritudines autē min⁹, me diocritas temperantia est: exces sus intēperantia. at quia nō ad modum inueniri consueuerūt, qui in uoluptatibus deficiant ic circo neq; nomē aliqd̄ huiusce modi hoīes adepti sunt: sed stu pidi appellētur. Circa dationē acceptionēq; pecuniariū medio critas est liberalitas: excessus &

defectus, prodigalitas & illibe ralitas seu avaritia: in quib⁹ cō trario mō excedunt & deficiūt hoīes. prodigus. n. in largiendo excedit, i accipiēdo deficit: aua rus cōtra, excedit in accipiēdo, in dando deficit. Ac de his qui dē nūc figura quadā ac summa tim dicimus, hac ipsa breuitate contenti: postea accurat⁹ de hīs dē ptractabimus ac definiem⁹, iam circa pecunias aliq̄ quoque sunt dispōnes, ē quibus medio critas magnificencia est. nā ma gnificus a liberali eo differt, q̄ lē circa parua, hic circa magna versatur. excessus est decori im peritia, seu indecorum, & inepti tudo operaria: defectus parui si centia: quæ vitia differunt ēt ip sa ab hīs, quæ circa liberalitatē sunt. quo mō vero differant, po steri⁹ diceſ. At vero circa hono rem & ignominiā mediocritas est magnanimitas: excessus iſta tio q̄ dīr: defect⁹ pusillanimitas. Sicut autē magnificentiæ libera litatē correspondere dixim⁹: ut i eo ab illa differret, q̄ circa par ua versatē ita magnanimitati, q̄ in magno honore versat, alia q̄ dā virtus correspondet, cui⁹ cir ca parua officiū ē. sit. n. vt sicut oportet, honor appetat: & magis ēt vel min⁹ q̄ oportet, vñ q̄ i appetitione hac excedit, ambi tiosus: q̄ deficit, i ambitiosus dīr: medi⁹ noīe vacat. dispōnes quo que ipse i noīatē sunt: ambitiosi tm, excepta, q̄ ambitiositas dīr. hincq; eueit, vt extremi de me dia

A dia sede decertent. & nos quoque medium interdū ambitiosum, interdum inambitiosum vocitamus: & modo ambitiosum, modo inambitiosum laudamus. Quae de causa vero id fiat, in sequentibus dicet. nunc autē de reliquis eo modo quo coepimus, pertractandū est. Circa irā igitur excessus, & defectus, & mediocritas quoque est: sed, cum nobis ferē cateant, medium māfuerū, mediocritatem mansuetudinē **B** vocabimus. ex extremis vero ille qui excedit, iracundus sit, & vitium iracūdia: qui deficit, irē vacuus: & defectus irē vacuitas appelletur. Sunt autem et aliae tres mediocritates, quae similitudinem quandam inter se habent, sed tamen differunt: cum enim circa sermonum, actionumque communem omnes versentur, in eo sunt dissimiles, quod una circa verū, quod in ipsis est, aliae circa iucundum negocium suum habent: quod quidem iucundum duplex, alterum **C** in ioco, alterum in omnibus vitae commercijs consistit. Dicendū igitur de his quoque est, ut magis in omnibus mediocritatem esse laudabilem perspiciamus, extrema vero neque recta, neque laudabilia, sed vituperatione digna haberi. ex his vero pleraque nosse et ipsa vacant, sed tentandum tamen si cut in ceteris, nomina quoque his inuenire: quod & dilucidior fiat, & facilius intelligi omnino possit. Circa verū igitur quod mediocritas est, verax: mediocritas ipsa

veritas seu veracitas nūcupetur. **D** fictio vero, si in maius quid, quam re vera sit tendit, arrogantia, & qui eam habet arrogans: si in minus, dissimulatio, quique ea est praeditus, dissimulatio appellatur. Circa iucundum vero, si est in ioco mediocritas, facetus, & dissolutio ipsa facitudo est, excessus scurrilitas, & qui ea est praeditus, scurra: qui autē deficit, rusticus quidam, & rusticitas ipsa habitus dicitur. si est in ceteris vitae commercijs, qui sicut debet iucundus est, amicus, & mediocritas amicitiae: qui excedit, si nullius rei causa, obsequiosus: si ob utilitatem aliquam suam id facit, adulator: at qui deficit, in omnibusque iniucunde se gerit, litigiosus quidam & morosus appellatur. Sunt quoque in affectibus, & in his quae circa affectus sunt, mediocritates quaedam. verecūdia. n. uir tus quidem non est, sed laudat tamen: simili modo verecundus. nam & in his alius mediocritas dicitur, alius excedens, alius deficientes. atque excedens quidem quasi pauidus qui **E** in omnibus verecundat: deficientes qui nihil omnino vere, impudens: mediocritas verecundus appellatur. Indignatio quoque inuidiae mediocritas est & maleuolentia: qui quidem habitus circa illam aegritudinē & voluptatē versant, qui suscipit ex his quae alijs contingunt. indignabundus enim dolore afficitur, cum aliquos prospera fortuna indigne uti videt. inuidus vero hunc excedens ex omnibus **D** iij dolorem

Moralium Nicomachiorum

G dolorem percipit. at maleuolus tantum a dolendo deficit, vt ēt gaudeat. Ac de his quidem ali⁹ erit differendi locus. De iustitia quoq, quia nō simpliciter dicitur, postea distinguemus. ac de vtraq, quo modo mediocritates sint, explicabimus. de virtutibus item rationalibus sifi mō.

Dixit. Non oportet vt contenti simus in re virtutis hac definitione vniuersali aggregatiua: sed oportet vt adaptem⁹ eam ad oēs res particulares, i. ad oēs virtutes. dictio

Hnes enim vtes aggregatiuæ, nō sunt in fine certitudinis: particulares autē sunt magis appropinquantes ad verū, in hac materia: ideo q, actiones non sunt nisi circa particularia. Oportet igit vt hæc descriptio adaptetur vnicuiq, ex ipsis sifi viā exempli, donec determiuet vnūquodque ex eis per hoc quod appropriat ei. Dicimus ergo q, fortitudo est medietas inter timorem & audaciam. superabundantia autē in priuatione timoris nō habet locum in lingua græca. superabundantia autē in audacia dicitur procacitas & superabū

I dans in timore. deficiens vero in audacia dicitur timidus. Dixit. Medietas autē non inuenit in oibus delectationibus, & sunt delectationes excessus a natura: & inuentio eius in tristitia minus est q, i delectatione. medietas vero, q, inuenit in ipsis, est illa, quæ notatur castitas: superfluitas autem in eis est, q, notatur incōtinentia. diminutio autē circa delectationem ferē non inuenit, i. rara est vel pauca inuentio eius. & p hoc non ei positū nomen in nra lingua. nominemus ergo ipsam insensibili

tatem. Dixit. Medietas autē, quæ in eo, quod est inter dationem & acceptionem largitas. additio autē in eis & defectio est prodigalitas & auaritia. & morigerati his moribus, contrariantur sibi adinuicem in eo, in quo potest additio & diminutio. p digus ergo superabundat in datione, & deficit in acceptione, & auarus superabundat in acceptione, & deficit in datione. Dixit. Sufficiat autē hæc quantitas sermonis i his rebus, cum sumus quidem rememorantes eas summatim, & sifi viam descriptiois, i. vniuersalis, sic se habens in plurius: post vero distinguemus eas, & definiem⁹ certitudinafr. Dixit. Et inueniuntur dispositiones alię i datione & acceptione. & medius in ipsis est qui notatur magnific⁹: & est ille, qui expendit excellenter i grandibus, in quibus decens fuerit hæc expensa. excessus autē dicitur græce quidem, apirocalia & banausia: arabice vero albadacu. & deficiētia nominat micropropia: & arabice medeletum. & extremitates magnificētiæ diuersificant⁹ ab extremitatibus largitatis: & sifi magnificētia diuersificat a largita. rem autē i qua diuersificant⁹, posterius dicemus. Dixit. Medius autē circa appetitū honoris & priuationem ipsius est ille, qui notatur magnanim⁹: superabundantia autē in hoc est ambitiositas, & deficiētia pusillanimitas. Quæ admodum autē diximus q, largitati est proportio ad magnificētiā, cum sint differentes in re modica, i. quia magnificētia est mediocritas in distributione circa eximia, & largitas est mediocritas distribuendi circa exilia: sic dicimus q, inuenit⁹ circa honorem dispositio quædam,

pro-

A proportio cuius ad magnanimitatem est sicut proportio largitatis ad magnificentiam: cum hæc dispositio nomine honoris in rebus paruis, magnanimitas vero in magnis. & hoc, quoniam posse est, ut desideremus honorem ut oportet, & amplius quam oportet, & minus quam oportet: sicut inuenitur hoc circa pecunias. Superabundans ergo in appetitu eius, dicitur amator honoris, & deficiens dicitur non amator honoris: medius autem medius non habet, & extrema nomen non habet, propter quod amator honoris. Dixit. Et per hoc fortiter laudamus eum qui non amat honorem: & fortasse nosamus medium amatorem honoris: & fortasse nosamus eum non amatorem honoris. Et dicemus post causam, quare facimus hoc, nunc autem enuntiabimus per descriptiones dispositionum residuas secundum modum, quem proposuimus. Dicimus ergo, quod inuenitur in illa, superabundantia, & diminutio, & medium: & extrema ferè inominata sunt. mediocritas autem mansuetum dicimus, & mediocritatem mansuetudinem, superabundantem nunc iracundum, & malitiam iracundiam, & deficientem in irascibile. Dixit. Et sunt hæc ex dispositionibus aliarum tres medietates: inter quas est communicatio & similitudo, & sunt cum hoc diuersificatæ. & hoc, quoniam cōcant quod inueniuntur circa sermones & actiones: & diuersificantur hoc, quod quædam inueniuntur circa verum, & quædam circa delectationem, id est per eas intendit delectatio, earum autem, quæ sunt circa delectationem, quædam sunt circa ludicra, quædam vero circa quædam, in quo deducitur vita hominum. Dixit. Oportet igitur ut determinemus has dispositiones, quatenus palam fiat

nobis quod mediocritas est in his laudabilis & directa est: extremitates autem neque directe, neque laudabiles, sed vituperabiles. Dixit. Plures autem harum dispositionum non habet notitia, unde oportet ut ponamus eis notitia, sicut fecimus in alijs: ut fiant per hoc nobis faciliores & manifestiores. Dicimus ergo quod circa verum is medius noletur verax, & noletur medietas veracitas, circa simulationem vero veritatis, superabundans noletur superbus: & dispositio noletur superbia, deficiens autem nominetur ironia, & dispositio nominetur ironia. Quod autem fuerit ex ijs circa delectationem, dico per quod intenditur delectatio in ludicris, medius in hoc dicitur arabice addarifu, græce autem eutrapelos: & potest latine apud dicitur iocans: & dispositio græce eutrapelia, arabice addarafu. Superfluitas autem græce bomolochia, arabice vero ammiraram. & secundum hanc dispositionem græce bomolooos, arabice autem almeigita: & deficientia græce dicitur agricia, & arabice alfedemetu: & habens eam græce agricos, arabice autem alfedimi. Modus autem secundus delectationis ille, scilicet per quem intenditur delectabile, quod est in deductione vitæ hominum. Sin conuersatione viuendi est circa amicitias, & medius in his dicitur amicus, medietas amicitia. qui autem superabundat, ita quod nullius gratia, placidus: qui autem per aliquam utilitatem sui, dicitur adulator: & qui deficit in omnibus, indelectabilis est, hic dicitur scolos dicitur. Dixit. Et media quoque inueniuntur in passionibus, quæ virtutes non sunt. ut verecundia, quæ non est virtus: verum tamen laudabilis existit. & sicut verecundus medius est, superabundans autem, scilicet qui verecundatur de qua-

Moralium Nicomachiorum

Glibet re, cataplix dñ. qui autem deficit & penitus non verecundat, inue-
recūdus vel anēschyntos dñ, vel est.
Dixit. Et ē hęc ē dispositio media
inter inuidiam. & grāce epichēreca
cia: & arabice schemetint q̄ grāce dñ
Nemesis. & hęc dispōnes tres sūt de
genere accidentium delectationis,
& tristitię: quas habet homo pp res
quas habet homo q̄ contingunt no-
tis & propinquis. medius aut in his
passionibus dñ grāce nemeficos: &
est ille qui trīstāt pp bonum qđ re-
cipiunt indigni vel immeriti. super
abundans aut in hoc, & est ille qui
Hdolet pp bonum, qđ contingit cui-
cunq; inuid⁹ est. schemetin aut est
ille, cuius tristitia de bono alicuius
notorum suorum ad hoc peruenit,
vt lætetur de malis contingentib⁹ ip-
sis. Dixit. Et loquamur de hoc in
alio loco ab isto. Qñ aut iustitia
dñ duobus modis, determinabimus
post utrūq; modorum, & dicem⁹
qualiter est medium in vnoquoq;
eorū: & similiter dicemus reliquas
virtutes intellectuales.

*De virtutum ac vitiorum mutua
opposizione. Cap. 8.*

I**C**um tres autem dispōnes
sint, duo scilicet vitia, p̄
excessum vnum, alterū
p defectum, & virtus vna quę
mediocritas est: oēs oībus quo-
dam modo opponunt. extremę
enim & medię, & inter se cōtra-
rię sunt: media vero extremis.
nam quemadmodum æquale si
minori comparat, maius: si ma-
iori, minus euadit ita quoq; me-
di⁹ habitus tā in affectibus q̄ in
actionibus, si ad defectus specte-

mus, excedūt: si ad excessus, de-
ficiunt. fortis. n. respectu ignaui
audax: respectu audacis contra
ignauus videt. simili modo etiā
temperans, si ad stupidū refera-
tur, intemperans: si ad intempe-
rantē, stupid⁹. item liberalis ad
auarum comparatus, prodig⁹:
ad prodigū vero auarus. vnde
efficit, vt extremi mediū ad al-
terum vterq; expellant. & fortē
quidem timidus audacē, audax
timidum vocet. atq; i alīs simi-
li modo. Cum hęc igit ita inter
se se opposita sint: extremis ma-
ior inter se q̄ cum medio cōtra-
rietat est, quippe cū longius à
se mutuo q̄ à medio distent. quē
admodum magnum à paruo &
paruum à magno abest lōgius,
q̄ alterutrum ab eo qđ æquale
est. Adde q̄ nōnullis extremis
cum medio esse similitudo qđā
videt: vt audacię cum fortitudi-
ne, & prodigalitati cum libera-
litate. at extremis inter sese ma-
xima est dissimilitudo. Quę ve-
ro maxime à se mutuo distant,
contraria esse definiunt: quare
fit, vt magis contraria ea sint, q̄
magis distant. Iam vero medio
in nonnullis defectus, in nōnul-
lis excessus magis opponit: exē-
pli gratia, fortitudini nequaquē
audacia q̄ est excessus, sed igna-
uia q̄ est defectus, magis aduer-
satur: tēperantię item nō stūpi-
ditas q̄ deficit, sed q̄ excedit, in
tēperantia magis opposita est.
Id vero duab⁹ de causis euēnit.
vna est ex ipsa re: nam quia pro-
pius

Apius est & similis medio al-
rum extremum, iccirco non id,
sed cōtrariū magis opponim⁹.
vt qm̄ similior eē fortitudini, p-
riorq; audacia vñ, ignauia uero
disfimilior: ignauiam fortitudi-
ni magis opponimus. quippe
cū ea, q̄ magis à medio distāt,
magis cōtraria esse videant. at-
que hæc vna ex re ipsa cā est. Al-
tera ē ex nobis ipsis, ad q̄. n. nos
natura quodā mō magis sum⁹
affecti, ea medio magis eē cōtra-
ria videntur: verbi cā, ad volu-
ptates natura magis sumus affe-
cti, iccirco ad intēperantiam su-
mus, q̄ ad modestiam, pcliui-
res. hæc igit̄ magis contraria eē
dicimus, ad q̄ maius incremen-
tum in nobis fit: ac propterea in
tēperantia, q̄ est excessus, tēpe-
rantia magis contraria est.

Dixit. Et vñ dispositiones oēs
tres sunt: duę quarum malicię
sunt, vna ex parte additionis, & alte-
ra ex parte diminutionis, tertia ve-
ro virt⁹ est & ē medietas; & omnes
istę adinuicem sibi contrariantur.
Cduę enim extremitates contrariantur
medio & contrariantur vtrq;
alteri. & medium ē contrariat⁹ ex-
tremis. sicut enim æquale su-
perfluens est comparatione ad mi-
nus, & deficiens comparatione ad
magis, sic dispositiones medię, quę
sunt in passionibus & actionibus su-
perabundant in comparatione ad
dispositiones deficientes, & deficit
in comparatione ad superabundan-
tes. Foris namq; in comparatione
ad timidum videtur procax: & i cō-
paratione ad procacem timid⁹. & si

militer modestus in comparatione **D**
ad incontinentem insensibilis vide-
tur: & in comparatione ad insensi-
bilem incontinens. & largus compa-
ratione ad avarum videtur prodig-
us: & comparatione ad prodigum
auarus. & propterea medi⁹ inter ex-
tremitates cōtrariatur vtriq; extre-
mitatum, & nominatur nomine sui
contrarij, nominatur ergo fortis in
comparatiōe ad procacem timid⁹:
& est vnum contrariorum: & nota-
tur procax in comparatione ad ti-
midum, quod est alterum suorum
contrariorum. & similiter se habet
i reliquis medijs. Cumq; media cō-
trariantur extremis, erit contraria-
tio eorum adinuicem maior cōtra-
riatiōe ipsorū ad medium. etenim
distantia extremorum abinuicem,
maior est distantia vtriusq; ipsorū
à medio. Adhuc similitudo quędā
inuenitur extremorum quorundā
ad medium: nam procacitas simila-
tur fortitudini, & prodigalitas largi-
tati: extremis autem nulla est simili-
tudo adinuicem: & res distantes ab-
inuicem vltima distantia definiunt
esse contraria: necesse ē ergo res ma-
gis distātes magis esse cōtrarias. Et
q̄dam extremitatū magis cōtrariā-
tur medio q̄ alię in additione & di-
minutione, verbi g̃sa, fortitudini cō-
trariat⁹ timiditas, q̄ est defectio ma-
gis q̄ contrariet ei procacitas, q̄ est
additio. modestia aut magis cōtra-
riat⁹ incontinentia, q̄ est superfluitas,
q̄ insensibilitas, q̄ est defectio. Con-
tingit aut hoc quidem pp̄ cās duas.
quarum vna est ex parte rei: altera
vero ex parte nostri. Ex parte quidē
rei, qm̄ quando fuerit vnum extre-
morum similis medio q̄ alterum,
minus videt⁹ contraria ipsi medio,
D iij alterum

Moralium Nicomachiorum

G alterum vero magis. verbi gr̃a qm̃ procacitas similior videtur fortitudini, q̃ timiditas, & propinquior ei erit timiditas magis cōtraria ipsi q̃ procacitas: ideo q̃ res distantiores a medio, magis sunt contrariantes eidē. Ex parte vero nostri: qm̃ extremitates, ad quas nos sumus decliuiores, magis contrarię videntur eē medio. vt qm̃ naturaliter declinamus magis ad delectationem: & pp̃ hoc ad incontinentiam proniores sum⁹ q̃ ad insensibilitatē: pp̃ hoc, incontinentia ens superfluitas magis cōtrariari ṽf̃ modestię q̃ insensibilitas.

H De preceptis, quę ad ipsum medium ducunt. Cap. 9.

Virtutē igitur moralē mediocritatem esse, atq; id quo mō: mediocritatēq; esse duorum vitiorū, quorū alterum per excessum, alterū per defectum sit: necnon eiusmodi eam esse, propterea q̃ mediū cōiectrix est, qđ in affectib⁹ actionibusq; existit, satis dictum est. Iccirco, probum esse ēt difficile est: quippe cū in vnaquaq; re medium iuenire sit difficile. vt

I circuli medium deprehendere non cuilibet, sed scientis solum mō est: sic quoq; & irasci, & dare pecuniā, & sumpt⁹ facere cuiuslibet est, & facile: at cui, & q̃tum, & qñ, & cuius cā, & quo modo oporteat eadem hęc facere, nō cuiuslibet, neq; facile est: siquidem recte facere, & rarum est, & laudabile, quēadmodū ēt honestū. Quo circa, oportet eū, qui mediū coniectare vult, pri-

mū a magis cōtrario recedere, & quemadmodum etiam Calypso ita monebat,

Sic procul a fumo, atq; vndis cohibere carinam.

Sis memor.

ex extremis. n. alterū magis, alterū min⁹ peccabile est. Qm̃ igitur mediū assequi ita exquisite difficile est: secūda, vt inquit, nauigatione minima ex malis sumenda sunt. Id autē erit eo maxime mō, quo diximus. Spectandū vero est, ad q̃ nos procliuiiores sum⁹, quippe cū aliā ad alia natura propēsi sint: id qđ ex uoluptate & dolore qui nobis euenit, facile p̃spiciemus: atq; in cōtrarium nos ipsos abstrahēdū. nā si procul a peccando nos ipsos remouerimus, ad mediū deueniem⁹. id qđ qui ligna distorta dirigunt, facere consueuerūt. In oībus autē a iucūditate & uoluptate maxime cauendū ē: nō enim de ipsa incorrupti iudicamus. Qđ ergo Troianorū proceres erga Helenā fecerunt, id nobis quoq; erga uoluptatē faciē. M dū est: in oībusq; voce illorū erga ipsam vtēdū. si. n. ita a nobis ipsam dimiserimus, minus peccabim⁹. Hęc igit facientes, vt si matim dicā, maxime mediū assequi poterimus. Quāq; id fortasse difficile admodū est, & p̃cipue in particularib⁹ ac singulis. nō. n. facile definire possum⁹ quo mō, & quib⁹, & ob q̃, & q̃tenus irascendū sit. nos nāq; interdū eos qui deficiūt, laudam⁹

&

A & mansuetos vocam⁹: interdū qui exasperatur, in sensib⁹ sunt, viriles appellamus. qui vero parum à recte agendo siue ad maius, siue ad minus declinat: non vituperat: sed qui multū excedit: is. n. minime laetetur. quousq⁹ autē & quatenus reprehēdendus aliquis sit, definiri rōne non facile pōt. nō. n. statui diuersum quippiā à sensibilibus debet. talia vero in particularibus constituta sunt, & in sensu iudiciū est. Hoc itaq⁹ tm̄ id declarat, mediū habitum in oīb⁹ esse laudabilem: oportereq⁹ modo ad excessum, mō ad defectū declinare: ita. n. facillime fiet, vt mediū, rectūq⁹ ipsum assequamur.

Dixit. Iam ergo diximus sufficienter, q⁹ virt⁹ moralis est medium, & quō sit mediū: & q⁹ mediū eius est qd̄ inter duas nualitias, quarum vna est ex parte sup̄fluitatis, & altera ex parte diminutōis: & q⁹ sit virtus quidē eō q⁹ intendit intentionē mediū in passionibus & actionibus. Et pp hoc difficile est fieri virtuosum, eō q⁹ sumptio mediū i vnaqua⁹ rerū difficilis est. vtpote medium circuli non quis pōt accipere, sed partem in hoc. & sūt ita sci & da re pecuniā & expendere facile est, & ad quod vnusquisq⁹ potēs est: verumtamen facere hoc cui oportet, & quātū oportet, & quā oportet, & vbi oportet, non oīs est, neq⁹ facile. hoc autē est factum bonum, rarū, laudabile, & decorū. Dixit. Et ppter ea oportet vt oīs, qui intendit inuētioni mediū, elonget⁹ ab extremitate magis contrarian te medio. nam in qua-

dam extremitatum errat magis, & D. in quadam minus. Cū itaq⁹ inuētio mediū fm̄ veritatem grauis sit & difficilis, oportet vt inquiramus coordinationem, p̄pinquam medio, qm̄ non possumus habere: & est vt sit hoc, qd̄ operamur de malo min⁹ quod posse est, & p qd̄ maxime idonei erimus ad hoc faciendū. isto mō est vt consideremus mala, ad q̄ nos sumus proniores naturaliter, & qui dam hoīum ad qdam mala magis proni sunt naturaliter. Illud autē, p quod sciemus rem, ad quam sumus proniores, est delectatio & tristitia contingētes nobis in illa re. intēdo q⁹ in malo, ad quod sumus proniores, magis delectamur: & iteō, à quo sum⁹ remotiores, magis tristamur. Qm̄ igit⁹ perceperim⁹ fm̄ hanc viā, oportet vt retraham⁹ nos ab ipso ad oppositam partem. quāto. n. niagis nos elongauerimus à peccato volūtarie, tanto appropinquabimus ad medium naturaliter dimittēdo animas n̄ras naturæ propriæ, ad similitudinem eius qd̄ accidit eis, qui dirigunt trabes curuas. distorquet. n. eas ad partem contrariā vltra rectitudinem: tandemq⁹ cū dimissæ fuerint, ad rectitudinē conuertunt⁹. **F** D. Oportet vt caute habeamus nos in iudicando de re, q⁹ talis est, aut nō talis pp illud, quod accidit circa hoc de delectatione & tristitia. difficile nepe nobis est iudicare de aliquo, i quo delectamur naturaliter, & ad qd̄ proni sumus q⁹ non sit rectū. & sūt est nobis iudicare de eo, in quo tristamur, q⁹ sit rectū & necessariū ad faciendū. **D.** Et oportet vt assue- scamus vt sit illud, qd̄ occupat nos ex delectatione i rebus, sūt ei quod occupat inueteratos ex tristitia i p-
his:

Moralium Nicomachiorum

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER TERTIUS,

Cum Auer. Exposit.

SUMMA LIBRI

De spontaneo, & inuito: ac de ijs
quæ ad spontaneum cōsequuntur:
De fortitudine: De temperantia: ip
sarum speciebus, atq; extremis.

De spontaneo, & inuito. Cap. I.

Vm virtus circa af
fect⁹ actionesq; ver
set, cumq; in sponta
neis laudes & vitu
perationes, in inui

tis venia, iterdum ē misericor
dia existat: necessarium fortasse
est ijs, qui de virtute cōsiderāt,
spontaneum, & inuitum defini
re: id qđ ē ijs qui leges fanciūt,
ad p̄mia, p̄nasq; instituendā
minime inutile est. Vident⁹ vero
inuita ea esse, q̄ aut vi, aut igno
ratione efficiunt. Id aut⁹ est vio
lentum, cuius principiū extrin
sec⁹ eiusmodi est, vt ei neq; qui
agit, neq; qui patitur, quippiā
conferat: quemadmodū si ven
tus aliquō, aut hoīes qui pote
statem habeant, nos detulerint.
Quæcūq; autem timore maio
rum malorū, † vel ob honestū
aliquid aguntur: vt si tyrann⁹ ali
quibus quorū, parentes ac li
beros in potestate haberet, tur
pe aliquid agere iuberet, quiq;
id agerent, salui essent, qui non
agerent

Violentū
quid
M

† qđ ob bo
num.

sis: & vt vitemus sermonē ipsorū,
quē dicunt in vituperatione rerum
delectabiliū. qñ. n. proiecerim⁹ a no
bis delectationē fm hanc viā, min⁹
p̄etabimus. & vlt dico qđ qñ feceri
mus hoc, potentes erimus ad inue
niendū mediū, & ad accipiendū ip
sum. Et fortassis difficile est & graue
& proprie in particularibus. non. n.
facile est, vt determinemus in vna
qua; rerum particularium, donec
sciamus qualiter est irascendū no
bis in quibushbet rebus, & cui irascē
dum, & in qua rerū, & quantū tps ī
vnaqua; carū. Et p̄pterea qđ latet

Hæc intentio, fortassis laudam⁹ eū,
qui minorat irā suam, & noīam⁹ ip
sum mansuetū & humilē. & fortal
se laudamus eum, qđ aggrauat iram
suam, & noīamuseum fm diuersita
tem huius. veruntū, qui parū excedit
a rectitudine, siue ad superfluita
tem, siue ad diminutionē, nō est vi
tuperabilis. qui vero excedit multū
ab aliqua partē, hic vituperat. non
enim later excessus eius qñ ad hanc
deuenerit quantitatē, sed neq; facile
est determinare sermone quantita
tē, ad quā eū deuenerit hō, d̄ his erit
vituperandus, cum hoc non sit ido
neū facere, neq; in his neq; in alijs
sensibilibus iudiciū. n. de hmoi re
bus in sensu est. Dixit. Quantitas er
go ei⁹, qđ dixit ī reb⁹ istis, signat qđ
dispō media in oib⁹ laudabilis ē. &
qđq; oportet declinare ad superflui
tatē, qñ fuerit alā nīæ proniores ad
defectionē. & qñq; ad defectionē,
quando fuerint animæ proniores
ad superfluitatem. etenim per hanc
viā comprehendem⁹ medium &
decorum. Et hic finit huius tra
ctatus intentio.

I

Agerent perirent: vtrum spontanea sint, an inuita, controuersum est. Tale quid est in iacturis cōtingit, quę in tempestatibus fieri consueuerunt. nemo enim sponte absolute sua abijcit, sed ob salutem tū suam, tū aliorum oēs, modo mentis cōpotes sint, facere id vident. Mixtę igitur huiusmodi actiōes cū sint, spontaneis tamen magis sunt limiles: quippe cū eligendę sint, tūc cū aguntur, finis vero actionis in occasiōe sit. & spontaneū igitur et inuitum, qm̄ id agit quisque, dicendū est: agit autē sponte: principium enim mouendi instrumētarias partes in huiusmodi actionibus in ipso est: at quorū principii in ipso est, ea agere vel nō agere i ipso quo qd ē sitū. spōtanea igitur huiusmodi sunt, simplr̄ vero inuita: quippe cū tale quippiā p se eligit nemo. Ob actiones autē huiusmodi interdū ēt laudātur hoīes, cum pro magnis & honestis rebus turpe aliqd, aut molestū sustinuerint: si vero econtra, vituperant. nā turpissima sustinere nullius honestę, aut mediocris rei causa, malū est. Ob nōnulla vero, laus qdē minime, sed venia exhibetur: cū ea q non debet, agit quispiā ob eiusmodi, q & humanā naturā excedūt, et a nullo sustinerent. qdā autem fortasse sunt, ad quę perpetranda nemo cogi, cōpelliue pōt: sed poti⁹ extrema qq pati, ac mori cōuenit. etenim ri-

dicula ea sunt, q Euripideū Alc. mēonē ad matrem interficiendā cōpulerunt. Sed difficile interdum est iudicare, quale pro quali eligēdū, ac quid pro quō sustinendum sit: difficilius ēt in iis, q decreuerimus, persistere. vt plurimū enim q expectantur molesta, q vero cogūt, turpia sunt: vnde et laudes et vituperia iis cōtingere cōsueuerūt, qui vel fuerūt, vel nō fuerunt, coacti. Qualia igitur esse violenta dicēda sunt? An simplr̄ cū et cā extrinsecus fuerit, & qui agit, nihil cōtulerit. q vero licet p se inuita sint, nūc tū & pro his eligenda fuerint, principiumq; in agente habuerint: ea per se inuita, nunc autē & p his spontanea sunt: immo sunt spontaneis similia. actiones. n. circa particularia sunt: hęc autem spōtanea sunt. qm̄ igitur differentię multę in particularibus existunt: qualia pro qualibus eligendę sint, definiri non facile potest. Quod si quispiam & iucūda & molesta esse violēta iccirco dixerit, q extrinsecus sint & nos cogant: is efficiet, vt ea ratione oīa sibi esse violenta vnusquisque putet: quippe cū horū causa oīa omnes agant: aliq violentēter & inuiti ob molestū: aliq ob iucundum cum voluptate. Sed ridiculū sanē est in externa potius causam referre quā in se ipsum, q huiusmodi reb⁹ facile capiat: & honesta sibi, turpia iucundis ascribere. Videtur autē

Moralium Nicomachiorum

G violentum id esse, cuius principium extrinsecus est, nihilque ad id confert ille qui cogitur. atque ob ignorantem sit, non spontaneum quidem oē est: sed inuitum id est, quod vel dolorē vel poenitentiam affert. qui enim cum ex ignoratione quippiam egerit, factum minime ægre fert: is sanē neque sponte egit, id quod ignorauit: neque inuitus, cum non doleat. ex his igitur, qui ex ignorantia agunt, quem facti poenitet, fecisse inuitus videtur: quem non poenitet, quia tamen diuersus est, non sponte egerisse dicatur. nam quia differt, melius est ut nomen quoque propriū habeat. Diuersum quoque est ex ignorantia, & ignorantem agere, qui. n. vel ebrius est, vel iratus, non videtur ex ignorantia agere, sed ob aliud quippiam ex his quae dicta sunt: quippe cum non sciens, sed ignorans agat. Vnusquisque igitur prauus quid agendum, a quibusque abstinendum sit, ignorat: obque huiusmodi errorem iniusti, & coino mali homines efficiuntur. Inuitus igitur dici debet, non si quis ignorat id quod conducit. non. n. ignorantia, quae in electione consistit, inuiti est causa, sed prauitatis: neque ea quae est vniuersalis: quippe cum ob eam homines vituperentur, sed ea, quae circa particularia versatur, in quibus & circa quae actio existit, in his. n. & misericordia & venia locū habet. nam qui horum aliquid ignorat, is sanē inuitus agit. Melius autem toruallē est,

ut haec quænam, & quot sint, explicemus. considerandum igitur est, quis, & quid, & circa quid: aut in quo agat: interdum etiā quo, ut instrumento: & cuius causa, ut salutis: & quo modo, ut sensum an vehementer. haec. n. oīa nisi insanus sit, nemo ignorat: sed neque ipsum agētem: quo pacto enim se ipsum ignorauerit quippiam ignorare tamen id quod agit, aliquis potest: exempli causa, cum lapsos se dicēdo cōsequitur, aut ignorasse arcanum esse: ut Aeschylus mysteria: aut ostendere volentes emisisse, ut catapultam. existimare ēt aliquis filium esse hostem posset, ut Melepepe: & mucronatam hastam retusam esse: & lapidē esse pumicem. posset item quis salutis causa verberans ac feriēs interficere: & monstrare volens, quemadmodum faciunt hi qui summis manibus certant, percutere. Cum in oībus igitur his, in quibus est actio, ignorantia contingat: fit, ut qui aliquid ex his ignorauerit, inuitus egerisse videatur. atque id in praeceptis maxime. praecepta autē esse ea videntur in quibus ipsa actio est, & id cuius causa quippiam fit. Oportet tamen, ut actio haec quae ex tali ignorantia inuoluntarie facta esse dicitur, dolorem ac poenitentiam afferat. Cum igitur inuitus sit, quod vel vi, vel ignorantia agitur. spontaneū illud esse videbitur, cuius principium est in eo qui agit, particularia cognoscēte in quibus actio consistit.

Violentū
quid.

Diuersum
ē ex igno-
ratione &
ignorantē
agere.

Spontanū
quid.

A fiftit. Fortaffe enim non recte dicuntur inuita ea effe, quę vel ex ira, vel ex cupiditate efficiuntur. Primum enim nullum ex alijs animalibus fpõte ager: fed neq; pueri. Deinde, vtrũ nihil ex ijs quę vel ex cupiditate, vel ex ira agimus, fpõte facimus? an honesta fponte, turpia inuiti agemus? An id ridiculum existimandum est, cum vna causa vtrorumq; fit. Absurdum fortasse etiam est, inuita ea esse dicere, q̃ oportet appetere. oportet autem & ob aliqua irasci, & nonnulla appetere, vt sanitatē, & disciplinam. videnturq; ea quę inuita sunt, molesta: quę ex cupiditate fiunt, iucunda esse. Præterea quid interest inter ea quę ex ratioe, aut ex ira peccamus, ad hoc vt inuiti fecisse videamur? fugienda enim ambo sunt: videnturq; irrationales affectus nihilominus humani esse: actionesq; ipsius hominis ab ira, & cupiditate proficiuntur: vt absurdum sit inuita hæc existimare.

DETERMINATIO III. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Dixit. Qm̃ quidem autē virtus circa passiones & actiones existit, & laus fit vel vituperatio in fiētibus a nobis sponte, & indulgentia à fiētibus nobis inspontaneę, & fortassis misericordiæ: tunc forsitan necessarium est ei, qui de virtu

te scrutatur, determinare facta siētia sponte, & siētia inspontaneę. & cognitio huius intentionis etiā vtilis est legum positoribus causa impendendi honores, et infligēdi pœnas loco suo. Dixit. Putantur autē spõtaneę res fiētes coacte, vel ignoranter à faciente eas. & res, quę veraciter inspontaneę fit, est illa, cuius fiēdi principiũ ab extrinseco est, & in nullo coadiutor est agens vel patiens. vt si ventus leuet aliquem de loco ad locum penitus existentem in hoc impotentem sui. Si vero fecerit is aliquid suspitione malorum grandium, metuens incidere in ea, si non fecerit ipsum, velut sicut tyrannus iubeat aliquos potentes, tamen suimet existentes, quolibet ignominiosa exercere in parētes, & qui exercent euadunt, qui vero non interficiuntur: hoc dubium est an sit de spontaneis. Et similatur huic illud, quod fit in tempestatibus maris de iactibus sarcinarum. nullus enim sponte iactat res suas in tali dispositione constitutus. omnis autem intellectum habens, agit hoc causa proprię salutis, & eorum qui cū ipso sunt. Et sunt quidem huiusmodi actiones mixtę ex spõtaneo, & inspontaneo: at tamē potius sunt de genere spontanei. fiunt. n. in hora, quā q̃s facit eas cū p̃electioe faciētis: & finis actionis, & cōplectio attribuit spontaneo vel inspõtaneo fm̃ horā, in qua agitur. Factor autē istarũ rerũ in hora faciēdi eas, spõtaneus est & eligēs. etenim principiũ mouēdi mēbra sua organica in hm̃oi actionibus in ipso est, & in quo fiunt principium agēdi aliquid in ipso est, & actio illius hm̃oi: ergo fiunt sponte. vtrũ

Oportet aliquando irasci.

Moralium Nicomachiorum

G runtamen in spontaneis fiunt simpliciter. nam nullus aliquid talium eligit propter seipsam. In his autem operationibus fortasse laudatur homo, quoniam toleravit in ipsis res turpes malas, incubentes ei propter aliquam grandiam decora. si vero fecerit huius contrarium, vituperatur: turpia enim tolerare non propter aliquod decorum factum, est hominis vilis. & istud est de eis, quae significant quod sunt intrantes in actiones spontaneas. Propter vero quasdam istarum rerum non laudatur homo: intendendo res turpes, ad quas cogit: sed indulget ei, quoniam fecerit eas propter causas, quae excusant vel superant naturam hominis, et quas non potest aliquis tolerare.

D. Sunt autem fortassis aliqua haec, ad quae non est recipienda velatenus coactio, sed praemoriendum potius, aut tolerandum pericula, quae sequi possunt ex refutatione coactionis: ut quod moriatur homo, potius quam quod interficiatur patre & matre. **D.** Ea enim, quae coegerunt Alcimona occidere matrem suam, ridiculosa sunt. vult ut existimo quod fuerint res parvae. **D.** Est autem difficile, ut determinem sermone quale quid sufferendum est & tolerandum, aut quale quid non tolerandum. & difficilius

I hoc est determinare in qualis rei tolerancia est perseverandum, & quascumque molestias tolerandum. Item quod ea, quae expectantur, vituperabilia sunt & tristitia: illa vero, ad quae cogimur, foeda & molesta. & propter hoc sequitur hominem laus vel vituperium ex hoc, quod recipit coactionem, vel non recipit. intendendo quod in aliquo loco laudatur, eo quod non recipit coactionem: & indulget ei in aliquo loco receptio coactionis, & in aliquo loco vituperatur. **D.** Oportet igitur ut revertamur ad dicendum res, quae fiunt spontaneae, quae res sunt.

D. Dicimus ergo quod ea, quae absolute sunt in spontanea, sunt ea, quorum cause sunt ab extra, & nullum coadiutorium habent ab extrinseco. illa autem, quae in spontaneis fiunt, eo quod principium faciendi ea ab extrinseco est primum. In hora autem, qua facimus ea, praeligimus ipsa praeter quibusdam alijs, & principium actionis suae quantum ad hoc in nobis est, secundum se quidem in spontanea sunt: sunt autem in hora, in qua eligimus ea praeter alijs de his quae sunt spontanea, & sunt similia spontaneis, ideo quod actiones non fiunt nisi in particularibus: & particularia quod agunt sponte. Et propter hoc, non est facile sermone de terminare quas actiones, quae admodum diximus, oportet praeligere alijs. diuersitas enim multa est in particularibus. Si vero dixerit quis quod res decora & delectabiles sunt de genere cogentium, eo quod res pulchra & delectabilis est de eo quod cogit nos ad actionem ab extrinseco: sequitur secundum hunc modum, ut omnia fiant coacte vel violenter. omnes enim agunt quaecumque agunt gratia istorum: intendendo pulchrum & delectabile, qui autem agit aliquid coacte & in spontanea, tristatur cum ipso. qui vero facit aliquid propter bonum & delectabile, delectatur cum ipso.

D. Et ridiculosum est ut homo coram, quae facit, causam ponat res, quae sunt ab extrinseco tantum: & ipse cum hoc facit est ad cadendum in ea, & ad seducendum pro ipsa, & ut bonorum causa seipsum, turpius autem delectatione.

D. Cumque sic sit, ut quod factum coacte sit illud, cuius principium ab extra est, absque eo quod sit ei adiutorium a seipso: & quod sit praeter scientiam facietis ipsum: non etiam totum sit in spontaneum. & hoc, quoniam res, actio cuius tristitiam affert & poenitentiam,

fit

Factum coa
ctum quod sit

A fit quidem in spontanea. Qui autem facit rem aliquam, quæcūq; rerū fuerit inscius, sed non tristatur de actione, non facit quidem ea sponte, cum non sciat eā: neq; facit eā in spontanea, eū non tristetur cum ipsa. Qui autem facit aliquid, & est sciens ipsum, si penitet quidem de facto suo, tunc iam putabat ipsum fecisse in spontanea. si vero impertinens fuerit de facto suo, immo potius gaudeat de ipso, putandum est quod sponte fecerit ipsum. & Equidem inter utroq; factores differat. Et melius est ut utiq; habeat nomen propriū. & ut aliud esse ut quis agat aliquid & non sciat ipsum, & ut agat aliquid pignorantiam. & hoc, quoniam ebrius & furiosus non putatur facere hoc, quod faciunt in hora ebrietatis & furoris absq; cognitione: verū tamen faciunt hoc quod faciunt, & sunt ignorantantes in faciendo. Etenim omnis malus ignorans est illud, quod oportet ipsum facere, & res a quibus oportet ipsum abstinere: & per hanc ignorantiam sunt iniusti & simpliciter mali. volo dicere eō quod faciunt quidem res, quas sciunt, ignorat autem an sint bonæ vel malæ.

Dixit. Et non est de natura actionis ut dicat de ea quod facta est in spontanea, quoniam factor ei fuerit ignorans ea, quæ adhæret ei, & sequitur ipsam, eō quod ignorantia electionis (intendo electionem omissionem disciplinæ) non est causa ut fiat actio in spontanea, sed est causa malitiæ. & ista ignorantia non est rerum vniuersalium. propter istas enim non fit vituperatio: sed fit quidem propter ignorantiam rerum particularium, cum sint hæc, in quibus fit actio, & inuenitur ignorantia quædam istarū, misericordia & ignorantia. qui enim de his ignorauerit aliquid, agit eadem ipsum in spontanea.

D. Et propter hoc oportet agentem determinare quæ agit, & scire quod sunt, & quot sunt, & quis agit ea, & quid est illud quod agit, & in quo agit, & quæ agit, ut. g. remisit aurintense.

D. hæc igitur omnia nullus ignorabit nisi vesanus. & manifestū est quod non ignorabit agens quod agit. non enim ignorat aliquis seipsum quoniam fuerit agens, intendo quoniam ipse actor. & propter hoc conatur excusare malos dicentes eos esse dementes, & non scientes quod illud, quod dicunt, est de eis, quæ non sunt dicenda. & ignorantia eius quod facit homo, & cum quo facit, & in quæ facit, attribuitur errori qui excusabilis est. ut qui vult proijcere aliquid, & cecidit de manu eius, & infert damnum. & qui putat filium inimicum esse & occidere eum. & qui putat de re, quæ est lapis, eā non esse lapidem, & percutit eū ea. aut qui putat de re, quæ est acuta, eam non esse acutam, & percutit eam, & interficit: & forsitan facit quis monstrare alij rem aliquam, & pugnat cum digito suo, & interficit. Cum ergo existat ignorantia in his, circa quæ existit operatio, estimabit de eo quid aliquid horum ignorauerit quod facit ipsum in spontanea: & propter quoniam ignorauerit potiora, quæ sunt in ipsis. & putat potiora esse illa, in quibus fit actio, & illud cuius eā fit: & oportet ut factor eius, quod hoc modo sit propter ignorantiam, sit tristans propter ipsum & penitens. Cum igitur dicatur de eo, quod sit coacte aut inscienter, quod sit in spontanea palam est quod hoc, quod agitur sponte est cuius agendi principium est in agente ipsum: & agens ipsum scit particularia, in quibus fit actio: Dixit. Fortassis enim non rationabiliter dictum est in spontanea fieri, quod sit ex concupiscentia & iracundia.

primo

Moralium Nicomachiorum

Nullū ani-
malis p-
ter hoīem
agit spōte
aliquid.

Grimo quidem, qm̄ nullum anima-
lum præter hominē agit sponte ali-
quid: neq; et pueri: neq; et agemus
sponte aliquid eorū, quæ ex concu-
piscencia fiunt aut iracundia. & age-
mus bona quidem spontanee, mala
vero in spontaneē: qđ ridiculosum
est, vna existente causa: intendo in
bonū & malum. & est incoeuens
vt dicatur qđ concupiscencia nostri
eius, quod concupiscendū est, & ira
nostra ei, cui est irascendum, est in-
spontanee. dignū enim est vt irasca-
mur in quibuscūq; rebus, & vt concu-
piscamus quasdam rerum: & vult sa-

Hnitatē & disciplinā. & putatur de re-
bus, quæ sunt in spontanee, inferre
cōtristitiā: & eas quæ sū concupi-
scentiā fiunt, conferre delectationē.
Et id quod fit in spontanee, palā est
qđ est indifferens ei quod fit p erro-
rem rōnis, cū sint ambo fugibilia
& cōtristabilia: & passiones bestia-
les videmus non minus existere in
hominibus, quā in reliquis anima-
libus. incoeuens igitur est in spon-
taneum dicere quod fit ab istis.

De electione. Cap. 2.

ICum quid sit spontaneū,
quidq; inuitū definiueri-
mus: sequit vt de electio-
ne iā differamus: quippe quæ &
virtuti maxime esse affinis, &
magis qđ actiones mores ipsos
iudicare videatur. Electio vero
spontaneū quoddam esse appa-
ret: nō idem tñ prorsus est. spon-
taneum enim latius patet. nam
& spontaneum cū pueris & reli-
quis animalibus cōe est, electio
minime: & quæ de improviso
fiunt, spontanea sunt, nō aut ex

electione. Qui vero eā vel cupi-
ditatē, vel iram, vel voluntatē,
vel opinionē quādam esse affir-
mant, nō recte dicere videntur:
electio enim non est cōis nobis
cū brutis, sed cupiditas & ira, &
Et incontinens cum cupiditate
quidē agit, non tñ cum electio-
ne: continens contra cū electio-
ne, & nō cum cupiditate. Adde
qđ electioni cupiditas aduersat:
cupiditas aut cupiditati mini-
me. Cupiditas præterea iucūdi
& molesti est: electio neq; iucun-
di, neq; molesti. Sed ira quoq; **L**
esse multo minus videtur: mini-
me enim quæ ex ira sūt, ex ele-
ctione facta esse existimantur.
At vero neq; voluntas vllō mo-
do est: licet proxima ei esse vi-
deatur. electio siquidem eorum
minime est, quæ fieri nō possūt:
quæ si quis diceret se eligere, sto-
lidus esse videretur: volūtas ve-
ro est: vt immortalitatis, volun-
tas præterea est eorum et, quæ
nullo modo ab eo qui vult, agi
queunt: vt histrionē aliquē, aut
athletam victorē euadere, cuius **M**
modi sanē nihil quispiā eligit:
sed ea solūmodo quæ ex se se fie-
ri posse existimauerit. voluntas
præterea finis magis est: electio
vero eorū quæ ad finē spectant.
vt, sani esse volumus: eligimus
vero ea, quib⁹ sani eē valeam⁹.
felices quoq; esse volumus, atq;
ita dicim⁹: dicere vero, eligim⁹
felices esse, minime cōuenit. om-
nino enim in ijs esse electio vī,
quæ i nostra potestate sita sunt.

Verum

Verum neq; opinio est. opinio enim circa omnia versatur, nec minus circa æterna, & quæ fieri nequeant: quàm quæ in nostra sita sunt potestate. adde q; vero & falso, non bono & malo distinguit: at electio his magis. In vniuersum vero esse idē, cum opinione electionē fortasse neq; diceret quispiā: sed ne cū aliqua quidē in particulari, bona etenim aut mala eligēdo qualitate quadam affecti sum⁹: opinādo autē minime. Et eligimus capere ali-

quid, aut fugere, aut eiusmodi quippiā: opinamur vero qd sit aliquid, aut cui, aut quo modo cōferat, sed accipere vel fugere nō admodum opinamur. & electio quidē laudat, eō q; eius est, cuius esse magis oportet, aut q; recta est: opinio, quia est vera. Quæ itē maxime scimus eē bona, eligimus: quæ nō admodū scimus, ea opinamur. vidēturq; nō hīdē optima & eligere & opinari: sed nōnulli sunt, qui meli⁹ opinant, ob vitiiū tñ ea quæ nō decet, eligere cōsueuerūt. Antecedit autē an sequat electionem opinio, nihil interest: non enim id nūc cōsyderamus: sed an idē cū opinione aliqua electio sit. Quid igit aut quale est electio, qñ nihil eorū est quæ dicta sūt: spontaneū sanē esse quoddā vñ. nō omne tñ spontaneum eligibile est: sed id scilicet, quod est præconsultatū: quippe cum electio seu propositū cum rōne, ac cogitatione existat: id quod si-

gnificare nomen ēt ipsum videtur. quasi id quod eligitur seu proponitur, ex alijs legatur, po naturū ante alia.

Dixit. Determinatis autē spontaneo & in spontaneo, cōsequenter de eligētia dicēdū erit. hæc enim magis propria vñ esse rebus scientibus p virtutem, & est quæ iudicat de moribus ex operationibus. Dicim⁹ ergo, q; manifestū est de electione, q; est spōtanea: & nō est intētio electionis, intētio spōtanei: eō q; spontaneū cōius est eo, quod sit per electionem. cōicant enim in eo pueri, & aīalia irrationabilia & rōnabilia: in electione aut nō. & de rebus, quæ subito fiunt non dicimus q; fiant p electionē. Qui vero dicūt eligentiā concupiscentiā, aut iram, aut velle, aut opinionē quandam, i. credulitatem, nō vidētur in hoc recte diceret ideo q; eligentiā non est cōis oibus animalibus, concupiscentiā aut, & ira cōis est eis. Et incōtinens fm concupiscentiam quidem operatur, fm eligentiā vero non: continens autē ecōuerso fm eligentiā quidē operatur, fm concupiscentiam aī nō. Concupiscentia ergo eligentiæ cōtrariatur, sed nō cōtrariatur cōcupiscentia cōcupiscentiæ. & concupiscentia delectabilis est & cōtristabilis, i. remotionis ab ipso: eligētia aut non. & ira ēt non est eligentiā, propterea q; res, quæ fiunt p iram, parū fiunt per electionem. Et ēt non est electio velle: quis videatur ei esse propinqua, eō q; electio nō est impossibiliū, velle aut est. si enim dixerit quis q; impossibilia eliguntur, stultus reputabitur: velle vero inuenit circa res impossibiles. v.g. velle

Moral. cū cō. Auer. E mus

Moralium Nicomathiorum

Gmus immortales esse. & velle et rerū est, quātū operatio nō est in nobis: ut athletam vincere, aut hypocritā. & nullus quidem eligit hmōi res: immo res eas eligit, quarum in se vi
 Velle ēre-
 spectu fi-
 nis, electio
 respectu eo-
 rū, q̄ sunt
 ad finem.

det actionem. & adhuc velle quidē maxime finis: eligentia autem non est nisi eorū quæ ducunt ad finem. v.g. sanari volumus: eligimus autē per quæ sanamur. & felices esse vellemus, & asserimus nos velle: nō est autē dicendum eligere nos fieri felices, ideo q̄ vtr̄ eligentia videtur earum esse, quæ facere in nobis est. Neq; et eligentia opinio est. ideo
H quod opinio in oib; est: non enim in perpetuis, & impossibilib; min⁹ est q̄ in his, quæ ex parte nostri sūt. & opinio diuidit in verū & falsum: electio vero in bonum & malum.

D. & vtr̄ nō dicet fortasse quis opinionē eligentia vllō modo vnū ēē. etenim fm electionē nostram boni & mali quales dicimur, s. boni vel mali: fm autē opinionem, nō. Et per electionē requirimus aliquid & fugimus ab aliquo: per opinionē autē opinātes scimus quid est res, aut cui conuenit, aut qualiter cōuenit. inquisitio autē rei, aut fuga ab ipsa re

Iferē nō fit per opinionem tm̄. & electio maxime laudat, cō q̄ fit recti: opinio autē, cō q̄ veri. Et eligimus res, quas scimus proprie bonas: opinamur autē res, quas ferē nō scimus. & nō vtr̄ eidem ipsi esse eligentes qd meli⁹, & opinātes quod melius: multi enim opinantur quidē quod melius, pp malitiā vero suā eligunt id, quod deterius est. Vtrū autē opinio præcedat electionē, aut sequatur, in hoc nō est diuersitas. & hæc non est res, de qua inquirimus: veruntamē qd inquirim⁹, est vt sciam⁹ an electio

& opinio cōueniāt in aliqua re. **E**

D. Cum igitur eligentia nō sit aliquid eorum, quæ commemorauimus, videamus quid est & quale qd est. Dicimus ergo quū videtur q̄ sit spontaneum. veruntū non omnē, quod fit sponte, est ex electione: sed electum est vt cum hoc sit præconscientiam, ideo q̄ electio quidem fit per rationem & intellectum.

De consultatione. Cap. 3.

Verū consultant ne de omnibus homines, quodlibetq; est consultabile: an de quibusdā nō est consultatio? **I** Sed fortasse cōsultabile id dicendum est, de quo mentis cōpositus vir, non quiuis vel stolidus vel insanus cōsultaret. De æternis autē nemo cōsultat: vt de mūdo, aut diametro & latere, q̄ nulla inter se æquabilitate cōueniāt: at neq; de ijs q̄ in motu quidem sunt, sed semp̄ tm̄ circa eadē versant, siue necessitate, siue natura, siue aliqua alia de cā: ut de solis, atq; ortibus: neq; de ijs quæ alias aliter eueniūt: vt de sicci-
 tibus, & imbribus: neq; item de ijs q̄ fortuna contingunt: vt de thesauro inuēitione. Sed neq; de humanis oib; cōsultam⁹, verbi cā quō Scythæ optime administrare remp. possint, null⁹ ex Lacedæmonijs cōsultat: nihil. n. ex his eiusmodi est, vt agi p nos ipsos valeat. Cōsultamus autē de agēdis rebus, atq; ijs quæ in nra sita sunt potestate: hæc enim restant: quippe cū causæ nullæ alię ēē videant, q̄ natura, & necessitas,

Atas, & fortuna: mens præterea, atq; oē id quod per hoīem agit: vnusquisq; autē de hīs, quæ p ip-
sum agi possunt, consulat. Ac
circa quidē exquisitas ac certas
sciētias, easq; quæ ex sese sibi suf-
ficiūt, nulla cōsultatio est: vt de
literis: nō enim dubitam⁹, quō
scribendum sit. Sed de hīs, quæ-
cunq; per nos fiunt, neq; semp
eodem modo eueniunt, cōsulta-
mus, vt de hīs quæ ad medicam
artē spectant, & pecuniariam:
atq; eo magis ēt in gubernandi

B arte deliberamus q̄ exercitatio-
ria, quanto minus exactis, atq;
exquisitis rationibus cōstat. ac
simili modo de reliquis. Magis
ē in t̄ artibus q̄ in sciētīs con-
sultatio est: eo q̄ in ipsis magis
ambigere cōsueuimus. Cōsulta-
tio autē de illis est, quæ vt pluri-
mum quidem fiunt: incerta tñ
sunt quō euadant: & in quibus
indeterminatio existit. Ad ma-
gnas vero res consultores ēt ad-
hibere cōsueuimus, nobis ipsis
diffidentes, quāsi sufficere ad di-
scernendū soli nequeamus. Ac
cōsultamus quidē nō de finib⁹,
sed de hīs quæ ad finē tendunt.

C nā neq; medicus an sanare: neq;
prator an persuadere: neq; ciuilis
an benelegibus institutū patriā
reddere debeat: neq; ex alijs q̄s-
piā de fine cōsultat, sed oēs, cum
finem quēdam statuerint, quo
modo, ac p quæ euenire is pos-
sit, deliberāt: siq; is p plura fieri
posse videat, p quod nā facilli-
me atq; optime fieri queat, cō-

siderat. si p vnū, quo modo per
id effici recte valeat: & illud itē
p quid, atq; id tantisper, donec
ad primā cām deuenerint: id qd
in inuentione extremū est. Qui
enim cōsultat, quærere v̄ & re-
soluere p̄dicto modo, quēadmo-
dum designationē. Non q̄libet
autē quæstio consultatio est, vt
mathematicæ: sed quælibet tñ
cōsultatio, inquisitio est. & qd
extremū est in resolutione, in ge-
neratione esse primū v̄. atq; hi
cū in rem quæ fieri nequeat, in-
ciderint, desistūt: vt si pecunijs
opus sit, earūq; expeditio nullo
mō appareat: si vero fieri posse
res videat, eā aggrediūtur. fieri
autē posse ea dicitur, quæ p nos
fieri possunt: nā quæ p amicos
fiūt, p nos quodā modo fieri vi-
dentur: quippe cām principii
in nobis sit. Quæritur autē inter-
dum inst̄a, interdum vsus ipso-
rum. si modo quoq; in reliq;,
interdū p quod, interdū quo pa-
cto, aut p quid quippiā fieri de-
beat. Videtur autē, quēadmodū
dictum est, homo esse actionū
principium: cōsultatio vero de
hīs esse, quæ ab ipso homine agi
queunt: actiones autē aliorū cau-
sa fiunt. nō est igitur cōsultabī-
lis finis: sed ea in cōsultationem
veniunt, quæ ad finē ipsum spe-
ctant: neq; hæc tñ particularia:
vt, an panis hoc sit, vel subigat,
vel qualitate affect⁹ sit, vt opor-
tet: ad sensum enim hæc p̄tinet.
nam si semper consultaret quis-
piam, infinite progredetur.

Extremū ē
resolutio
in gñone
videtur ee
primū.

E

F

E ij Con-

† a. l. opi-
nionibus.

Nō cōsul-
tam⁹ de fi-
nib⁹, sed dē
re quæ ad
finem ten-
dunt.

Moralium Nicomachiorum

Cōsultabile autē & eligibile idē est: nisi q̄ eligibile definitū iam est: quippe cū nihil aliud sit, q̄ id qd ex deliberatione ante positum fuerit. definit enim vnusquisq; tūc inquirere quo modo sibi agendū sit, cū in seipsum principiū reduxerit, in eamq; sui partē, quæ principatū obtinet: ea enim est quæ eligit. Hoc autē ex antiquis, et rebus publicis manifestum est, quas Homerus imitabatur. nam reges ea, quæ elegerāt, ad populū referebant.

H Cum igitur eligibile nihil aliud sit q̄ cōsultabile appetibile eorū quæ in nobis sunt: & electio quoq; eorum quæ in nobis sunt cōsultatiua appetitio erit. simul enim atq; cōsultauius, iudicamus: atq; inde secūdum cōsultationem appetimus. Circa quæ igitur versetur electio, quodq; eorum sit, quæ ad fines tendūt, figura dictum iam sit.

Dixit. Et videtur nomen eligendi significare in idiomate nostro electionem alicuius præ alio.

I Cūq; notum sit, q̄ electio nō sit nisi in spontaneo à cōsilio, sciēdum est q̄ vtrū cōsiliū cōuenit in omni re, ita q̄ oīa sint cōsiliabilia: aut quædam sunt, in quibus nō est cōsiliandum. & fortassis dicēdū est q̄ illud, sup quod cadit cōsiliū, nō est illud, de quo cōsiliatur stultus & dēmens, sed in quo cōsiliatur discretus. Et non inuenimus aliquē vrentē cōsilio in rebus perpetuis, s. in esse mūdi, & in suo fieri, aut i sua antiquitate: neq; in diametro vtrū est cōsicans alteri, aut nō: neq; vtrū cōsiliatur in rebus

fenibus p mortū, siue fuerit ex parte materiz, siue ex parte formæ, siue per causas alias: vtpote in priuatione pluuiæ & multitudine sua: neq; cōsiliatur et aliquis in his q̄ casu fiunt, vt in inuentione thesauri. Neq; cōsiliatur aliquis in quibuslibet rebus quorūlibet hominum. nullus enim Lacedæmoniorū cōsiliatur quasi scythæ, qui nullā vicinitatem cū eis habet, optima vita viuant. nihil. n. agendorū hominū à nobis valde distantiū fieri habet p nos. Cōsiliamur autē de rebus, quarū actio in nobis est, & currit p manū nras. & hoc, qm̄ putatur q̄ causæ rerū sint materia aut forma, aut casus, aut intellectus: & oē qd sit mediātibus hoīb*, & vnusq; cōsiliatur in eis, quæ pole est ipsum agere, & quæ currūt p manum eius. Et nō est cōsiliū in artibus cæteris sufficientibus p se: intendendo eas, in quibus nō expectātur causæ ab extrinseco: vt ars scribēdi, nullus enim dubitat in scribendo, ita q̄ indigeat cōsilio. quasi scribēdæ sint literæ. Et nō cōsiliamur, nisi in eo, cuius factio in nobis est: cū nō fuerit fm modū vnū & eundem: sicut se habet in arte medicinæ & in oīb* facultatibus. & cōsiliamur magis in negocijs marinalib* q̄ in exercitijs, fm q̄ illa deficiūt ab alijs in certitudine agendorū: intēdo q̄ ars exercitij potērior est in certitudine agēdi recte q̄ ars marinalis. & hoc mō se hēt in cæteris artib* residuis, q̄ vtrūq; cōsilio: intēdo q̄ superāt in hac intentione. Et vsus cōsiliationis in artibus magis est q̄ in sciētijs, & pprie in quo nobis ex ipsis incidit sapius dubitatio. Et cōsiliatio equidē sit in reb* frequētius aduenientibus, in quib* nō est manifestū ad qd res deueni-
tura

Atura fit: & in rebus, quarū finis in cōprehensus indefinitus est. D. Et requirimus cōsiliari ēt in rebus grandibus, in quibus nō cōfidim⁹ nobis metip̄s de sufficiētia cōsiliij in ip̄s, & in opationibus suis. Et de finibus quidē aō cōsiliamur: immo p̄prie cōsiliamur de his, q̄ ducūt ad hnes. & hoc, qm̄ medicus nō consultat de sanitate ip̄sa, sed de his q̄ ducūt ad sanitatē. & rhetor sūt non cōsultat de p̄suasione metip̄sa, sed de his q̄ p̄suadet. & sūt ciuitatum gubernatores nō cōsultant in ip̄s innet operationibus studiosis, & positionibus

Iquas ponūt: sed cōsultant quidē in his, p̄ quā sunt hmoi operationes. & vtr nemo cōsultat de fine metip̄so: sed oīs hō ponit finē quendā, & inquirīt de ip̄o qualiter fiat & per quid fiat. & qm̄ manifestū fuerit q̄ plura sunt, p̄ quā habēdus est finis, inquirūt ea, p̄ quā facilius & meli⁹ possit hēri. & qm̄ finis cōpleri poterit p̄ rem vnā, inquirūt illam rem, quā erit & p̄ quid erit: & deinde inquirūt de illa re secunda qualiter erit, & p̄ quid erit: & nō desinit ab

Cinquiredo sic, donec perueniant ad cām primā, q̄ est postrema *in esse, ille. n. qui cōsultat, inquirīt quidem fm̄ viā resolutionis p̄ cōuersionem. & ista est via inquisitionis fm̄ modum resolutionis p̄ cōuersionem. Et iā manifestū est, q̄ nō oīs inquisitione cōsiliatio, vt inquisitio in doct̄inis, & vtr in speculatiuis. cūmq; sic sit, erit oīs cōsiliatio inquisitio, & nō cōuertitur. & vltimū in via resolutionis p̄ cōuersionē est primū inquisitionem, vltimū in esse: & est illud, gr̄a cuius sunt reliqua, de quibus inquirīt. & p̄ hoc ponunt ipsum primū in inquisitione, & tan

dem requirūt ea, ex quibus necessario est esse eius. & si inueniūt in inquisitione aliquid imposse, desinūt ab ip̄sa, v. g. qm̄ indiget pecunia, & visum fuerit nō esse posse eius adp̄ionē sine inquisitione, intendunt eius acquisitionē. & si fuerit posis, perquirūt eā: & si imposse desistunt ab ea. posia aut sunt ea, quorū actio in nobis est. & hoc, qm̄ ea quā posse est fieri p̄ amicos nostros, potestas eorū est in nobis modo quodam. principij enim eorum est in nobis. Et in rebus quidē, quā inquirūt alterius rei causa, fortassis inquisitio sit inst̄orum, p̄ quā agitur res illa: & fortassis sit inquisitio modi vtendi illis instrumētis: & sic se habet in alijs rebus remanētibus, de quibus inuestigat gratia alterius rei fortassis. etenim inquirīt de eis in eo per quod hēt fieri actio: & forsan inquirīt in eis de modo, p̄ quē hēt fieri. D. Et vtr, sicut diximus, hō esse principium actionū suarum: & consiliū sit in operādis ab eo: & operationū quādam sunt gratia quarundam, finis vero, quē ad modum diximus, nō est de quo sit cōsiliandum: sed cōsiliatur quidē de his, quā ducunt ad finē, neq; Et cōsiliatur in rebus particularibus notis sensu comprehensis: qm̄ sunt fm̄ q̄ oportet. vtr qm̄ non cōsiliatur, q̄ hāc res bona, aut hāc res sana: aut q̄ hāc res facta est vt oportet: cū hoc notū sit in sensu. & hoc ideo, qm̄ ista sunt principia cōsiliationis. si ergo de his fuerit cōsiliandū, indigemus alijs principijs, & p̄cedet res ad infinitū: quod est imposse. Et res quidē cōsiliabilis & eligibilis vna est int̄tio determinata, & cōsiliabilis int̄tio indeterminata. & est qd̄ eligibile determi

Forre legē
dū in impē
none.

200001

E iij natū,

Moralium Nicomachiorum

C natum, eo q̄ res, in quā assensum ē
ad faciendū ipsam p̄ iudiciū cōsi-
lij super ipsam, qm̄ bona. & p̄ hoc
vniūsq; hominū cessat ab inqui-
sitiōe & cōsiliatione, qm̄ in seipsum
reducerit, & principiū ad id, qd̄ vi-
dit in illa re. & hæc est res, q̄ eligi-
tēdo illud, de quo iudicatū est ip-
sum esse bonū. D. manifestatur aut̄
q̄ eligibile est illud, in quo cōsiliat̄
ex antiquis ciuitatibus, quas seque-
bat̄ Homerus. dicebat enim q̄ re-
ges mandabāt plebi obseruare res,
quas eligebāt per cōsiliū. vult fm̄ q̄
estimo p̄ cōsiliū, illud p̄ quod fuit

H electio ipsarū illarū: nō q̄ ipsi im-
ponerēt eis res p̄ impositionem, ad-
modū eius, qd̄ accidit apud nos in
legib; & qm̄ sic est. Itē eligibile est,
ip̄ quo sit cōsiliatio cū cōsideratiōe
eius fm̄ q̄ in nobis est agere ipsum.
Cūq; iudicauerimus sup̄ aliqd̄ per
cōsiliatiōē, desideramus ipsum p̄
voluntatem, & nitimur in ipsum.
D. His ergo determinauimus eligi-
bile quid est fm̄ viā descriptionis, i.
desiōnis v̄s. & dixim; in qua re sit,
& q̄ sit in rebus, q̄ ducūt ad fines, &
diximus voluntatem esse finem.

I De voluntate, & eo quod est voluntate
appetibile. Cap. 4.

Voluntatem vero finis ip-
sius esse, dictū iā est: quæ
sanē nōnullis videt̄ boni
ipsius esse, nōnullis apparentis
boni. sed euenit, vt & illis q̄ bo-
num esse volūate appetibile as-
serūt: id quod vultis, qui nō re-
cte eligit, non sit voluntate ap-
petibile: nā si est volūate appe-
tibile, erit continuo etiam bon-
um: at malum forte est: & illis

qui bonū appetitis voluntate
appetibile esse inquirūt, nihil sit
natura volūate appetibile: sed
quod vnicuiq; ita visum fuerit.
at aliud alijs v̄s: & aliquādo etiā
si ita incidērit, contraria appa-
rent. Quod si hæc non placent,
nunquid dicendū, simplr̄ qui-
dem ac reuera voluntate appe-
tibile esse id quod est bonū: vni-
cuiq; vero id, qd̄ v̄s vnicuiq;
ac probō, quidem, quod re vera
ē est, videri: improbo, quod
eunq; incidērit, quēadmodū ē
in corporib; euenit: bene enim
affectūs salubria ea sunt, quæ re-
vera sunt eiusmodi: morbo cor-
reptis diuersa. simili modo ama-
ra, & dulcia, & calida, & grauiā,
& id gen; reliqua. singula enim
prob; vir recte iudicat: & in sin-
gulis verū ipsi apparet. In vno
quoq; enim habitu, ppria quæ-
dam & honesta & iucunda sunt.
& in singulis plurimū fortasse
probus vir in dignoscēdo eō qd̄
verū est, differt: quippe qui tan-
quā regula ac mensura ipsorum
sit: plerisq; aut̄ ē vulgo homini-
bus dēceptiō surrepere ob volu-
ptatem v̄s: quibus scilicet volu-
ptas, licet nō sit, bonum tñ ap-
paret. eligunt enim iucundita-
tem quasi bonum, dolore quasi
malum fugiunt.

Dixit. Quidam aut̄ hominū pu-
tant q̄ volūtas sit boni, quidā
putāt q̄ sit ei; quod videtur bonū,
& sequit̄r dicentes q̄ volūtas sit bo-
num: vt nō sit volūtas, nisi id, quod ē
bonum per se & rectum. cum enim
fuerit

Fuerit quid ex volitis. erit bonū: hoc autē est inconueniens. forſitan enim accidit multis velle eoſ hoc, quod ē malū: & ipſum vñ bonum. dicentes vero volitum eſſe hoc, quod vñ bonum, ſequit hoc nō eſſe aliquid volitum p naturā, ſed erit illud, quod vñ volit vnusquifq; hominum, ſm q; ſibi viſum fuerit, donec velit aliquid, & eius contrariū abominet. intēdo q; velit rem vnā eandem vnus, & cōtrariam eius alter: immo iam vult vnus idem duo cōtraria in horis diuerſis. ſi ergo ſi ſe habuerit res, nō erit aliquid volitū per naturam. &

Hoc iterū eſt inconueniens. Si agitur non fuerint perſuaſiua: hae duae opinionēs, oportet vt dicamus qm bonū illud, quod eſt bonum per ſe, eſt ſimplr volitum & ſm veritatē, vnusquifq; hominū vult ipſum, ſm q; ei vi detur bonus. ergo vult bonū illud, quod eſt in veritate: malus vero illud, de quo contingit vt videat ei q; ſit bonū. Et hoc qm perceptio vel apprehenſio, quam habet bonus vel virtuoſus de bono, & iudiciū eius de ipſo, ſimilatur iudicio ſanorum ſentientibus de rebus ſenſibilibus: & iudiciū vero mali de ipſo ſimilatur iudicio inſanorum.

Et illi, qui ſunt in diſpōne ſanitatē, diſcernunt ſapores rerū, qui ſunt eiſ in veritate: intēdo q; ipſi iudicāt de dulci, q; dulce, & de illo, qd eſt amarū, q; amarū: illi autē, qui ſunt inſirmi, faciūt huius diuerſum: intēdo q; iudicāt de dulci, q; amarū: & ſiſt contingit eiſ in vocib⁹ grauibus, & acutis, & odoribus, & reliquis ſenſibilibus, & qñ ſic eſt, bonus ergo eſt ille, qui iudicat de vnaqua; rerū iudiciū ſanū, & vñ ei verū in vnaqua; earū: eo q; in vnaqua; diſpōnum

ſunt res venuſtae, & res delectabiles, nō ſecundū q; imaginatur de ipſis.

D. & dignū eſt vt ſit bono magna percellentiā ſup alterū in eo q; iudicet de vero, & in dimiſſione ei⁹, qd dimittit vnusquifq; ex reb⁹: etenim ipſe exiſtit tanq̃ regula & menſura reb⁹, p quā iudicāt de ipſis. & veriſile eſt, q; error in hoc accidēs multis hominū nō accidat niſi delectationiſcā: eo q; ipſe videt bonū, & non ſunt: ita q; volunt delectabile quaſi bonum, & à triſti fugiunt quaſi à malo.

De ijs q; in noſtra ſunt poteſtate. Cap. 5. B

Cum igitur voluntate appetibilis ſiniſ ſit, cōſultabilia autē & eligibilia ea q; ad ſinē ſpectāt: actionēs quē circa hae ſiunt, & ex electione, & ſpōtanē & ex proculdubio ſunt. at virtutū opationēs circa hae verſant: efficitur igitur, vt virt⁹ quoq; in nobis & ſiſt vitiū ſit. In quib⁹ enim in nra poteſtate ſitum eſt agere, ſitum eſt & non agere: & in quibus nō agere, ſi ſimili modo ē agere. quapropter ſi agere cū honeſtū ſit, in noſtra ē poteſtate, nō agere quoq; cū turpe ſit, in nobis erit cōſilium locatū. ſi item nō agere, cū honeſtum ſit, in nobis eſt, agere quoq; cū turpe ſit, erit noſtrę facultatiſ. Quod ſi honeſta agere & turpia, & ſimili modo nō agere in nra eſt poteſtate: id autē erat, vt boni & mali ſim⁹ in nra poteſtate quoq; erit, vt & fugi ſim⁹, & nequā. Nā dicere neminem neque ſponte improbum,

E iij neq;

Bon⁹ eſt ille, q; iudicet de vnaqua; rerū iudiciū ſanum.

Moralium Nicomachiorum

Nemo be-
at⁹ inuit⁹
euadit.

E neq; intuitum beatū esse, alterū falsum esse, alterū verum videt: quippe cum beatus nemo inui-
tus euadat: improbitas vero spon-
tanea sit. Alioqui hīs quæ nūc di-
cta sunt, repugnandū est: dicen-
dumq; hominē principiū mini-
mū esse: neq; actionū sicut filio-
rum esse generatorem. Quod si
hæc videntur, neq; in alia prin-
cipia referre actiones nōas pos-
sumus, q̄ in ea q̄ in nobis sunt:
quorū principia in nobis sunt,
et ip̄a in nobis esse, & spōtanea
neceesse est. His attestari & priua-
tim singuli, et ip̄i legumlatores
vident: qui eos, qui mala perpe-
trant, castigant ac puniunt, si tñ
neq; vi coacti ea egerint, neque
ex ignorance, cuius ip̄i sibi
causam nō exhibuerint: eos autē
qui honesta agūt, honorib⁹ pro-
sequunt: vt & hos incitēt, & il-
los phibeant. Atqui ad ea, quæ
neq; spōtanea sunt, neq; sunt in
nobis, agēda hortat nemo: quip-
pe cū nihil antiquū sit, vt psuali-
simus aut caleferi, aut dolere,
aut esurire, aut quoduis aliud
eiusmodi: nihilo. n. minus ea pa-
tiemur. Nam ob ignorance ē
puniūt, si sibi ip̄se ignorance
causa quispiam fuisse videatur.
Vnde ebrīis duplices poenę insti-
tutæ sunt, in ip̄o enī q̄ inebriat
principiū est: cū sui quisq; in
eo dñs sit, vt nō inebriet: id qđ
ignoracionis ē causa. Eos quoq;
puniūt, qui aliquid eorū igno-
rant, q̄ ad leges p̄tinet: q̄ quidē
exsciri debeāt, et difficiļa n̄ sint.

Simili modo ē in alijs, quęcūq;
ignorare p̄ negligentiā vident,
eō q̄ in ip̄is sit non ignorare:
quippe qui adhibēdæ diligētīæ
dñi sint, ac potestatem habeant.
Sed fortasse eiusmodi aliquis ē,
vt diligentīā nō adhibeat, at vt
eiusmodi sint hoīes, atq; & inui-
sti & intēperantes euadant, ip̄i
in cā sunt: dum & dissolutæ ac-
remisse viuūt, & malefici appe-
trāt, & in cōpotationibus, tali-
busq; alijs libidinibus ætatē de-
gūt. opationes enim, q̄ circa sin-
gula sunt, tales hoīes reddunt.
atq; hoc ex hīs esse manifestū po-
test, q̄ ad quodlibet certamen,
aut actionē sese exercēt: id enim
operari assidue solēt. ignorare
igit ex opationib⁹ circa singula
habitus existere, valde stupidi
hominis est. Absurdū præterea
est, & cum qui iniuste agit, iniu-
stum esse nolle: & eū qui intem-
peranter, intēperantē. sed si quis
nō ignorās ea agit, ex quibus in-
iustus efficitur: sponte iniustus
est. non tñ si voluerit, iniustus
esse desinet, & iustus erit. Nam
neq; qui ægrotat, sanus efficit:
licet, si ita cōtigerit, sponte egro-
ter, tum intemperatē viuēdo,
tum medicorū præceptis nō ob-
temperādo: verū tunc quidem
licebat ei nō ægrotare: vbi tñ se,
mel neglexit, nō amplius licet.
Quēadmodū neq; qui lapidem
proiecit, resumere eū amplius
potest, quamuis in eo emittēdi
ac p̄ficiēdi facultas fuerit: prin-
cipium enim in ip̄o erat: eodē
modo

A modo quoq; & iniusto & intēperātī ā principio licebat nō eē eiufmodi: vnde spōte eiufmodi sunt: vbi vero semel tales euaserūt, nō amplius nō eē tales eis licet. Sed neq; animi solum vitia spōtanea sunt, verū corporis ēt in nōnullis, quos si increpare cōfueuimus, qui. n. natura deformes sunt, eos reprehēdit nemo: sed illos q; pociū & negligentia tales euaserunt: simili mō si turpitudine vel ex infirmitate, vel ex mēbri alicuius mutilatione cōtigerit, nullus. n. ei, qui vel natura vel ex morbo, v' ex vulnere factus sit cecus, cecitatem exproprabit, sed miserebitur potius: at eū obiurgāt oēs, qui ex temulētia, vel alia quapiā intēperantia excecatus fuerit. atq; ita sit, vt vitia corporis, q; i nostra potestate sunt, vituperent: quē nō sunt, minime. q; si ita est, in alijs quoq; vitia, q; reprehēdunt, in nostra erūt potestate. Quod si quis dixerit: oēs id appetūt, qđ bonum esse ipsis videt: visionis aut dominii hēt nemo: sed talis vnicuique finis apparet, qualis quisq; ē. Verū si vnusquisq; habitū sibi quodā mō i cā est, visionis quoq; quodam mō erit: si aut nemo sibi est in causa, vt mala faciat, sed ex ignoratiōe finis ea agit, ex hīs sūmū bonū consequuturū existimat: appetitio vero finis minime spontanea est, sed oportet vt vnusq; idoneus natus sit, habeatq; quasi visū, quo recte valeat discernere,

& id qđ vere bonū est eligere: siq; is est bono ingenio peditus, cui bōa hęc naturę affectio insita est: qđ. n. maximum est, & pulcherrimū, quodq; ab alio accipere aut discere nullo modo licet, id quale natura est, tale ipse habebit: atq; ita quidē bene & recte natura esse affectum ipsa erit perfecta ac vera naturę habilitas atq; aptitudo. Si iquā hęc vera sunt, cur magis virtus q; vitiū sponte acquirat, non vdeo. vtrinq; enim tam bono, q; malo simili mō finis vel natura vel quomodocunq; et apparet, & statuitur: ad quē postea cetera referēs quocunq; agūt. siue igitur finis nō natura vnicuiq; apparet, qualiscūq; is sit, sed aliquid ēt apud ipsum est: siue naturalis quidē finis ē, quia tñ reliqua prob⁹ vir spōte agit, virtus spōtanea est: nihilomin⁹ vitiū quoq; spōtaneū sit, necesse ē. nā silt quoq; malo in actionibus inest facultas, vt ex sese agat: ēt si in fine non sit. Si ergo quēadmodū dī, spontaneę sunt virtutes: habituū. n. coauctores quodā mō nos sum⁹, ex eoq; q; sumus qualitate quadā affecti talē ēt finē statuimus: vitia q; pe quē simili rōne efficiant, ipsa ēt spontanea erunt. Ac cōiter quidē de virtutibus a nobis dictū est: genusq; ipsarum figura quadā, i. ipsas mediocritates ē, atq; habitus: tñ a quibus itē fiāt: ad ipsasq; agendas idoneos esse hoīes sū ipsas: in nobisq; etiam

f. a. l. et quibus

cas

Moralium Nicomachiorum

Eas eē, et spōtaneas: atq; ita de-
 mum, vt recta ratio p̄scripserit.
 Nō sifī āt mō actiōes spōtaneæ
 sunt, atq; habitus. actionum. n.
 ā principio vsq; ad finē dñi su-
 mus, cū singula quęq; cognosca-
 m⁹: at habituū p̄cipij tñ facul-
 tas ī nobis ē: singulorū aut addi-
 tio nō nota: quēadmodū ī egro-
 rationibus. qm̄ tñ in nostra erat
 potestate vel ita, vel nō ita vt ī:
 ēt habitus ipsi spontanei sunt.

Dixit. Cū ergo sic finis volitū ē,
 & oē qd ducit ad finē consilia-

Habile & electū: tunc actiones, q̄ sunt
 in his, sunt scientes spōte & p̄electio-
 nē: opatiōes aut virtutis in his sūt:
 intendo in actionibus electionis &
 spōtaneis. estq; virtus rerū, quas fa-
 cere ī nobis est, & sifī virtū. Et hoc,
 qm̄ res, quas facere in nobis est: &
 non facere eas in nobis est. intendo
 q; rerū, quarū in nobis est potentia
 faciendi eas, in nobis quoq; est po-
 tētia nō faciēdi eas: & in quibus re-
 bus dicim⁹ sic, ī his quoq; possum⁹
 dicere nō. & si fuerit in nobis facere
 res pulchras, ergo & facere res tur-
 pes in nobis est. Cūq; fuerit in no-
 bis facere res pulchras, & res turpes,

I& fuerit in nobis facere eas & nō fa-
 cere: sitq; hæc intentio esse nos bo-
 nos & eē nos malos: intendo, q; qñ
 fecerimus pulchra, & nō fecerimus
 turpia, sumus boni: & ecōuerso, qñ
 fecerimus turpia, & non fecerimus
 pulchra, sumus mali: ergo manife-
 stū est, qm̄ in nobis ē vt simus bñi et
 mali. D. Sermonis aut dicētis q; ne-
 mo malus spōte, neq; benc in spōta-
 nec, vī, quiddā falsum est, quiddā
 vero verū, & hoc, qm̄ nemo inpon-
 tane sit bonus: malitia aut sponte

fit. D. Sic ergo dīcendū nobis est in
 his rebus. at oportebit esse dubita-
 tiōē in eo q; nūc diximus & hoc,
 vt non dicamus hominē principū
 esse neq; generatorem actionū, si-
 cut est generator filiorū. nisi q; pa-
 tens est, quod qñ inueniūtur ei istæ
 actiones: & non est possibile nobis
 vt reducamus eas ad alia principia,
 p̄terq; quę in nobis sunt: tunc de-
 manifestis est, q; id de rebus, cuius
 principū in nobis ē, ipsum quoq; ī
 nobis ē, & est de scientibus spōte. D.
 Vī autem vnusquisq; ex hoībus cō-
 muniter & legū latores propriē re-
 stitificari huic dicto, cū puniant fa-
 cientem malitiam verbo ad verbū,
 qñ nō peruenit hoc factū coacte,
 & p̄ ignorantiam eius, & vī cuius
 ipse cā huius facti. laudant aut eos,
 qui agunt actiones pulchras, quate-
 nus instigant hos ad hoc factum, il-
 los autē diuertant ā facto illo. Si er-
 go non esset ex parte: p̄sorum facere
 malitiam & virtutē, non instiga-
 rēt eos ad virtutē, neq; prohiberet
 eos ā malitia, nec punirent p̄ ipsa,
 nullus. n. hortatur alium ad agēdū:
 aliquid, qd in ipso nō est, intēdo ad
 qd non pōt, & q; nō fit ab eo spon-
 te. cū nihil profuit exigere ab hoīe, vt
 nō calefat corpus suum, aut vt non
 doleat neq; timeat: & vī vt non ac-
 cipiat ipsum aliquid ex his, quę cur-
 runt hoc cursu. etenim hi: accipiūt
 nō, p̄culdubio, nec est nobis posse,
 vt hō accipiant nos. D. Et puniunt
 quidē domini legum pro ignorantia:
 cū de quo putat q; voluntas sua
 fuit cā ignorantiz: vt in ebrijs. du-
 plicant n. penes eas, eo q; principū
 huius facti in ebrio est, cū fuerit in
 ipso nō inebriari. hoc aut ignorati-
 cā. Et puniunt et eos, qui ignorant
 res

A res neceſſarias in lege, quarũ intel-
lectus nõ eſt ei difficilis. Et ſiſt pu-
nant pro facto rerũ, de quarũ pu-
tant factoribus q̃ ignorent eas pp
diſcendi pigritiã: eo q̃ in ipſis erat
non ignorare eas, cũ in ipſis eẽt ſtu-
dere in eis. quinimo Teiſerat vt ef-
ſent cauſe ipſarũ: ideo q̃ qñ ipſi fue-
rint boni, et unt cauſe facti boni. in
iſis ergo eſt vt agãt bonũ, & vt ſint
in diſpõne, p quam ſiãt factores bo-
ni, & cãe ipſius, eodẽ modo, qui ope-
ra malũ, ſit per factũ ſuum cã vt ſit
iniuſtus. & qui durat in potatiõe vi-
ni, eſt cã ſibi vt ſiat intẽperatus. nã
B actiões in vnaqua; re: faciũt agẽ
teſ eſſe illarũ diſpõnũ & habituum
pporcionẽ ab bonũ & ad malũ.
& hoc manifeſtũ eſt ex eo, qd acq-
rere facit exercitatio & frequẽtatio
in vnaqua; rerũ ex rebus, q̃ agunt
ſm quẽcunq; modũ agunt intendo
q̃ frequẽtia acquirere facit habitũ,
p quẽ ſit pſeuerantia in illo actũ. D
ignorare igit q̃ diſpõnes & habitus
nõ ſiunt hoĩ, niſi ex actiõe ſua in q-
buslibet rebus ſingularibus, & de nã
eius, q̃ ſenſum non hẽt. Amplius de
his, quẽ pter rõnẽ ſunt, eſt vt iniu-
ſtus nolit eſſe iniuſt*, & agat actio-
nes iniuſtitie: et vt intẽperatus no-
lit eẽ intẽperatus, & agat actiões in-
tẽperatiõe. & ſi nõ ſit hõ iniuſtus, & e
ignorãs actiões, quas agit, ſit vtiq; p
eas iniuſtus: & nõ ſit hõ iuſtus, qñ
voluerit vt faciat actiões iuſtitie. &
ipſe nõ cohibet ſe ab iniuſtitia. nec
infirmus eẽt ſit ſanus, qñ voluerit ſa-
nitatẽ, & ipſe nõ cuſtodit regimen
ſuũ. cũq; hoc ſic fuerit, ſic ille, qui
nõ cuſtodit regimen ſuũ, neq; reci-
pit qd dat ei medici, qñ inſirmatus
fuerit, iſfirmat eẽ de ſpõte, & de vo-
luntate ſua. & qdẽ poſe fuit ei in illa

hora nõ iſfirmari: verũtñ nõ eligit
illud. Imo i hac diſpõne eẽ, tanq̃ qui
p̃iicit lapidẽ, neq; eĩ poſe vt reſi-
mat ipſum: ſed tñ i p̃icipio rei erat
poſe ipſi nõ accipe ipſum ad p̃iiciẽ
dũ cũ eo. Principiũ ergo rei in acci-
piẽdo lapidẽ & p̃iiciẽdũ, cũ ipſo in
eo erat. & ſiſt eſt diſpõ in iniuſtitia
& in intẽperãtia: etenim i ipſo erat i
p̃icipio rei nõ facere illud. ſm hoc
igit iuſt* ſit in inſt* ſpõte, & tẽperãs
in tẽperãs. qñ aut cõuerſi fuerint ad
hãc diſpõnẽ & habitũ, iã nõ poſe e
eis nõ eẽ tales: ſicut ſe habet in eo q.
p̃iicit lapidẽ, D. Eẽ nõ ſolũ malitiẽ
atq; ſiunt ſpõte, verũ eẽ in quibuſdã
hoĩum malitiẽ corporis ſiunt ſpon-
te: & ſunt illi, qbus impropetamus
illd, qd accidit eis de hoc. Nemo nã
q; impropetatur ei, q deformis fuerit
naturaliter: ipropetatur aut ei, & viti-
peratur eũ, q talis fuerit ex ſegnitia &
negligẽtia: et ſic ſe hẽt i xgritudine
ſicte p nãm. nemo nepe ipropetatur
cẽco p nãm, aut cã xgritudinis, aut
cã plage, ſed poti* miſerec: illi vero,
quẽ accipit cẽcitas ex multa vini po-
tatiõe, aut pp aliquã aliã cãm intẽ-
peratiõe, vnũquiſq; ipropetatur, et ma-
ledicit. Pro malicijs ergo corporis,
q ex pte noſtri ſunt, vituperam* ha-
bẽtes: ſed pro his, q nõ ſunt ex par-
te noſtri, nõ. et cũ ſic ſit, in diſpõni-
bus corporis, i reliquis quoq; mali-
cijs, in qbus vituperamus habẽtes
eas, actiões in nobis ſunt. Si ãt dixe-
rit q̃s q oẽs hoĩes deſyderãt illud,
de quo eis vſ q ſit bonũ: ſed viſio
nõ eẽ in poſſe eorũ. at vero vniciuiq;
eorũ talis ſiſis videt qualis diſpõnẽ
ipſe fuerit: et hoc eſt per neceſſitatẽ
conſequendi diſpõnes ſuas. Si ergo
fuerit vnũquiſq; hominũ per ali-
quem modorũ cauſa diſpoſitio-

Moralium Nicomachiorum

Gnis sui ipsius; & fuerit phantasia sua sequens sui dispositione, erit et causa phantasiae iuxta. si autem non, non erit aliquis hominum causa faciendi mali: verum non erit causa eius nisi per ignorantiam eius finis. ideoque; putat quod est optima rerum hominum, ut sit desyderium eius ad finem per hoc, quod videtur ei de ipso non voluntarium solum: immo indiget ut sit ei per naturam hanc pars aliquid in fine bonitatis: quemadmodum indiget ut sit visus, quod discernerit discretionem bona. & cum sic sit, indiget vere bonus eo, secundum quod naturatus est ad ipsum: & hoc est perfecta & vera bonitas naturae. Cumque; sit hoc verum, non erit magis sponte virtus quam malitia. nam secundum modum unum existit finis bono & malo, siue per naturam, siue qualitercumque; positum fuerit, aut visum: & ceterae rerum, quae sunt ante finem, quas faciunt, secundum quaecumque; modum sunt. non enim faciunt eas nisi propter finem. si ergo non fuerit finis, siue bonum siue malus fuerit, unicuique; hominum per naturam: aut fuerit per naturam & faciat bonus hoc, quod ante finem sponte, & malus sit, tunc virtus sit sponte, & malitia et sit sponte, non minus haec, cum inueniatur malum in actionibus, & in finem per se. Si igitur, ut dictum fuerit, virtutes hient sponte, eo quod nos causa sumus dispositionum, propter quas de nobis, quod sumus virtuosus aliquo modo rerum, & quod quales nos sumus, tale finem ponimus, id est facimus ipsum, & est in dispositione in qua nos sumus. erunt ergo iterum tunc malitiae sponte, sicut & virtutes. D. Iam ergo determinauimus re virtutum determinatione communi, & mentionem fecimus generis earum secundum viam descriptionis: & diximus quod sunt medietates, & quod sunt dispo-

nes, id est dispositiones mediae: & quod sunt operationes rectae illarum, a quibus fiunt per se: & quod actus earum in nobis: & quod sunt sponte, & secundum quod iubet recta ratio. D. Non sunt autem actiones sponte ad similitudinem habituum. nos etenim domini sumus & potentes actionum a principio actionis usque; ad postremum eius, ad sciendum partes actionum. Super habitum autem principia potentes quod de sumus: partes vero ipsorum & additameta in cognita sunt: & proprie habituum maiorum: quae admodum in egritudinum dispositione. intendo quoniam principia ipsarum in nobis sunt, quoniam non obseruamus nos per dietas & exercitia: additameta vero earum ignota: veruntamen ex quo fuerit res in principio earum in nobis, erunt utique; ex his, quae sunt sponte.

De fortitudine, & forti. Cap. 6.

Sed iam repetita oratione, de singulis virtutibus, quae nam sint, & quales, & quomodo differamus: ita enim fiet, ut etiam quot sint, facile constet. Ac primum dicam de fortitudine: quae quidem esse mediocritatem quae circa timores, fiduciasque; verifetur, superius dictum iam est. Timemus autem ea scilicet quae terribilia sunt. ea vero sunt, ut simpliciter dicamus, mala: unde et timorem expectationem mali esse definiunt. ac timemus quidem mala omnia: ut infamiam, paupertatem, morbum, solitudinem amicorum, mortem. Non circa omnia tamen esse vir fortis videtur: quippe cum nonnulla omnino timere debeamus, quae, & timere honestum, & non timere turpe est: ut, infamiam. qui, enim, eam timet, mo-

A deſtus ac verecundus: qui non timet, impudens eſt. à nōnullis tñ p translationē fortis appellatur: cū ſimile quid cū fortī viro ēt ipſe habeat. nā ēt fortis intrepidus qdā eſt, timorēq; vacuus. Paupertatē autē fortaliſſe timere nō licet, neq; morbū, neq; oſi- no quippiā, qd neq; à vitio proficſcatur, neq; p nos ipſos fiat. Sed neq; qui in hiis eſt intrepidus, fortis eſt: ſed ex ſimilitudine tñ fortis dē. nonnulli ſiquidē ſunt, qui licet in bellicis periculis ſint timidi: liberales tñ ſunt, & in abſcendiſ pecunijs fidenter ſe gerunt. Neq; p̄terea ſiquis filiorū aut vxoris cōtume- liā, aut inuidiā, aut tale quippiā timet: is timidus eſt: neq; fortis, ſi flagris cōdendū cōſidit. Circa qualia igitur terribilia fortis verſatur? An circa maxima. ne- mo enim tolerantior malorū ē. mors autē maxime oſum rerum eſt horribilis: quippe cū terminus ſit. nihiliq; amplius hoī mor- tuo neq; bonū, neq; malū eē vi- deatur. Sed neq; circa mortem quilibet verſari fortis vī: vt ſi in mari, vel morbo contingerit. Circa qualē igitur verſabitur? An circa eā, quē i pulcherrimis rebus cōtingit: cuiuſmodi ſunt, quē in bello oppetunt: in maxi- mo ſ. & pulcherrimo periculo. Hiſ cōſentiunt ēt honores, qui & à ciuitatibus, & à regibus in- ſtituti ſunt. Ille itaq; pprie vir fortis dicet, qui circa præclarā mortē ſpauidus fuerit, circaq;

ea q mortē afferūt, cū prōxima ſunt. cuiuſmodi autē maxie ſunt, quē in bello occurrere cōſue- runt. Veruntñ et in mari & in morbis vir fortis impauidus ē: nō ita tñ, vt maritimi hoīes: hi n. deſperata ſalute ſua eggre cuiuſ- modi genus mortis ferūt, illi bo- na ſpe ob nauigādi peritiā freti ſunt. Fortes p̄terea in hīs viri- liter ſe gerunt, in qbus vires ſpe- ctantur. aut præclarum eſt mori: quorum neutrum in talibus generibus necis exiſtit.

Dixit. Reuertamur itaq; & di- camus de vnoquoq; iſtorum habituū quid eſt, & in quibus rebus exiſtit, & qualiter eſt: & maniſeſt- biſ ex hoc quot ſūt. Loquamur autē primo in fortitudine. D. Diximus autē in eo, qd p̄terijt de re fortitudi- nis, q eſt medietas in eo, qd eſt in- ter timorē & audaciā. Et timem⁹ qdē res timorofas. & hec ſunt vī ma- la, & pp hoc deſiniſt timorē, dicen- tes q eſt ſuſpicio mali ſciderē apti. ac eius timeſt incidia, vt eſt mala: vt inſamia, aut paupertas, aut egeſtudo, aut priuatio amiceorum, aut mort. Nō vī autē circa oſa hec hoīem for- te eē. qdā nāq; op; timere: & eorū timor decēs ē, nō timere vero inde- cēs, vt actiōes iſamabiles. g. n. timet has & formidat, hic verecūdus eſt: q vero nō timet eas neq; formidat, ē inuerecūdus. quidā tñ iā nomina- uerūt hūc forte p modū p̄cipatio- nis I. noſcūt q in eo eſt aliqd, qd ſi militei qd eſt in forte: & hoc, qm fortis nō timet. Fortaliſ autē in pau- pertatē & egeſtudinē nō op; time- re, neq; penitus aliqd eorū, q cōū- gūt à malo nō ſiēt ab hoīe, neq; p

fortis ma-
xime ori-
iū rerū ē
orribilis.

Moralium Nicomachiorum

Eius adiutoriū. Veruntū qui timet ista, fortassis: neq; nominamus eū fortē, nisi sū viā similitudinis. & hoc, qm̄ hōm qdā timidi sunt in bellis, & cū hoc p̄portionant ad audaciā: intēdo q̄ sunt audaces ad expendēdū pecuniā, quā habent inter manus. Et neq; q̄ timet verecūdiā circa filios, & amicos, aut circa aliqd simile, is timidus ē. neq; q̄ p̄cepit ē in flagellorū verbera, cū proacitate fortis ē. Id si itaq; isto mō est tūc in quo ex timorosis, opz vt dicamus hōem fortē. Dicamus igit̄ q̄ hoc erit in maximis eorū, nullus. n.

Inuenit toleratōrio eo terribiliū: intēdo eū, q̄ tolerat maxima ipsorū: terribilia autē & maxima sunt ea, ex quib; suspicat̄ mors, eo q̄ ipsa est finis: sed vī mortuo post mortē aliquid accidere, aut de bono, aut de malo. Nō autē vī fortis ille, q̄ nō timet quācūq; mortē, vt puta mortē in mari, aut egritudinib; sed fortis ē ille q̄ nō timet mortē, q̄ ē ex pte reū decentiū valde: & ē mors cōiungēs in bello. & hoc, qm̄ hęc mors est in maxio & optimo piculo. Et iam cōueniūt hōies in hoc, q̄ maxime exaltādus, & magnificādus, q̄ mortē sustinuerit in bellis cū regib;.

Ite sustinuerit in bellis cū regib;. & dr̄ qd ē sū p̄ritatē fortis ille, q̄ mortē decentē non declinat, neq; res q̄ subito mortē ingerūt cū appropinquāt sibi: & hęc proprie sunt ea, q̄ ī bello. Et nō solū fortis ē ille, q̄ hanc mortē nō declinat, verū ē ille, qui nō metuit mortē sicutē in mari, & ī egritudinib;. Et nō ē habitudo huius ad timorē mortis in mari, sicut habitudo marinariorū. & hoc, qm̄ fortis diffidit de euasione in mari, & grauis est ei modus huius mortis: & maxime, xij autē cōmēsurat euasio

nem p̄ longam experientiam. sed neuter tamē modorum istius mortis decens est vel pulcher.

De terribiliū diuersitate, & fortitudinis extremis. Cap. 7.

Id autē qd̄ terrorē incutit, nō oibus est idē: dicimusq; aliud quid supra hominē esse: quidē vniciūq; sanx̄ mentis homini terribile est. atq; hōiem nō excedit, magnitudine differūt, et eo q̄ magis vel minus efficiūtur. simili mō ea q̄ fiduciā nobis afferunt. Fortis autē vir, vt hō, erit interritus: timebit tū ēt ipse hōmō mala. sed vt opz tñ, & vt rō p̄scribit, honestatis cā sustinebit, ac feret: quippe cū hic finis virtutis sit. efficit autē vt magis & minus hęc timeamus: itē vt ea quę nō sunt terribilia, quasi terribilia sint, timeamus. Peccataq; cōmittunt aliud cū timeamus ea q̄ nō oportet, aliud cū nō sicut opz, aliud cū non oportet, vel aliquid eiusmodi. similiter quoq; circa ea quę fiduciā afferūt. Qui igit̄ ea q̄ opz, & cuius cā oportet, et vt oportet. sustinet, ac timet, & simili mō ēt confidit: fortis est: quippe cū ī pro dignitate & sicut rō p̄scribit, fortis vir & patitur, & agat. Finis autē vniūscuiusq; operatiōis est, qui sū habitū existit: ac viro forti fortitudo ipsa honesta res est: talis igit̄ erit ēt finis: quippe cū sine singula desiniant: honestasq; cā fortis vir sustineat, atq; agat ea q̄ ex ipsa fortitudine sunt. Ex il

† aliter
bucā.

Alis vero qui exuperat, qui trepiditate excedit, nomine vacat: multa. n. hmoi nominibus vacare superius a nobis dictum est: posset tñ eē infans quidā, atq; indolēs, siquidē neq; terræ motus neq; vndationes timeat: id qđ Celtas facere dicunt. At qui cōsidēdo ī terribilib⁹ rebus excellit, audax est: qui qđē audax et arrogās eē, & fortitudinis affectator vř. sicut. n. ille circa formidabiles res se gerit, ita hic ipse videri vult: ī quibusq; pōt, il-
Blū imitat. vnde efficit, vt pleriq; ex ipsis timidaudaces sint: ī his. n. audacter se gerētes formidolosa nō sustinēt. Qui aut timendo excedit, is ē ignauus: nā & qđ nō oportet, & sicut non opz, timet: & reliqua eiusmodi oīa ipsum consequunt. cōsidendo ēt deficit. sed ī doloribus excedēs magis est manifest⁹: quippe cū desperābundus quidā sit, ignauus: oīa. n. timet. e contrario fortis: cōsidere. n. bene sperātis hominis est. Circa hęc igit et ignauus & audax & fortis versant: diuerso tñ mō. illi enim excedunt, & deficiūt: hic mediocriter se gerit, atq; vt oportet. atq; audaces quidem precipites sunt, voluntq; ante ipsa pericula periclitari, in ipsis vero constituti abstinent: sed fortes in operib⁹ ipsis acres ac celeres, antea quiesunt. Itaq; sicut dictū est, fortitudo mediocritas est circa terribilia, et ea quę fiduciā afferunt, in hīs rebus, quas diximus: & ea

de causa quia honestum est, eligit, ac sustinet: vel quia id nō facere turpe est. Mori autē vt vel paupertatē, vel amorē, vel molesti quippiam fugiamus, fortis viri minime est, sed poti⁹ timidi: quippe cū laboriosa fugerē mollicies sit, neq; hanc mortem sustinet quipsiā quia honestum sit, sed vt malū euitet ac fugiat. fortitudo igitur tale quippiā ē.

Dicit. Et nō ē res timorosa vna & eadē oī hominī: sunt enim hę res excellentes naturā hominis: & hmoi expauescit oīs intellectum habens. ea vero, quę excedunt naturā hominis, diuersificantur in magnitudine, & multitudine, & paucitate: & silt res sup quas audeat. Cor itaq; fortis, nō trepidat, neq; mutatur, quemadmodū aliorū hominū: veruntū metuīt terribilia. put opz, & sm qđ dicat intellectus, & sustinet propter honestatē & decōrū: hic. n. est finis virtutis & eius intentio. D. & timeat a rebus timorosis magis & minus qđ opz: & timeat ēt a rebus nō timorosis quasi a timorosis. Et vř peccatur ī hoc, qñ fuerit metus rei, de qua non opz timeri, & quomodo nō oportet, siue minus siue magis, & vbi nō opz, aut qđ currit hoc cursu. & silt se hēt res in audacia si per timorosa, si iuenit: ibi directio, & peccatū. nempe qui tolerat ea, qđ oportet tolerari, & gřa cuius oportet & timet ea quę admodū oportet, & qñ oportet, & gaudet sup ea, & ē in hac dispōne, hic fortis est. & hoc, qñ fortis est, qui agit & patit, quę admodū dicat, & oportere facit habitus & discretio. Et finis oīs actionis est qđ sit sm habitum: & fortitudo

Moralium Nicomachiorum

Edo est res decora forti. & sicut finis eius est et res decora. & hoc, quoniam omnes res definiuntur quidam per finem. Fortis igitur hoc quod suffert, decoris gratia suffert: & agit quod hoc, quod existit fortitudo. D. Addens autem super fortem, in privatione quidam metus, nomen non habet in idiomate nostro. intendit privatum motum omnino, id est, in omni re. & iam diximus in precedentibus, quod multa carent nomine. Veruntamen nihil penitus timet, neque terrae motus neque, percellas, hic est amens & in sensibilibus ad dolorem: sicut narrat de Celis. Ille vero, qui superfluit in bello superest timorosa est perca. & putat de pace, quod sit simulator fortitudinis. vult. n. ut appareat audax superest timorosa atque fortis. nihil igitur assimilari ei quantum potest. & cum hoc inveniunt plures eorum timidi procaces. & hoc, quoniam irruunt audacter, sed non sufferunt terribilia, superexcedens autem in metu est timidus. & hunc de necessitate sequitur ut sit timens, a quo non est timendum, & ut non oportet, & quoniam non oportet, & ubi non oportet. & est deficiens a securitate & a vita delectabili, & superfluit in tristitia, id est, tristat & timet nimis. & propter hoc fit res eius manifestior in his. Timidus itaque modicam habet fiduciam & difficile, & expauescit ab omni re: fortis vero contrarius est ei: eo quod audacia existit ei, qui multa habet confidentiam, & facile. Timidus itaque, & procax, & fortis circa has tres inveniunt ac diuersificantur in ipsis. nam perca superfluit in ipsis: & timidus deficit: & fortis modice existit in eis, agens eas quoadmodum oportet. & procax preceptum est, & anhelat ad ingressum terribilium: ferè autem expies declinat eas ab eis. & fortis vero, quoniam experit actiones, reddit

acutus & agilis, & ante hoc existit morosus. Fortitudo igitur, ut diximus, medietas est in eo quod est inter timorosa & audacia. & hec sunt, de quibus diximus, quod fortis eligit in eis decetia & tolerat ea: & diuersum huius turpe reputat. D. Eligere autem mortem fugiendo egestatem, aut amorem, aut aliquam strititiam, non de natura fortis est, sed potius timidi. & hoc, quoniam fugere ab inferente dolore vel tristitia turpe est. & tolerat hoc fortis, quia pulchrum sit: sed fugit a malis. Quod ergo se habet isto modo fortitudo est.

De quinque modis fortitudinis non vere. Cap. 8.

Dicuntur autem et alie fortitudines quinque modis.

Primum ciuile: maxime enim ea similis est: quippe cum ciues tum ob multas & oppropria, tum ob honores legibus institutos pericula subeant: atque ob id fortissimi esse videantur illi, apud quos sicut ignaui ignominia, ita fortes honore afficiuntur. tales etiam Homerus inducit: ut Diomedem, & Hectorem.

Nam mihi Pulydamas faciet concuicia primus. et Diomedes. Sic aliquando inter Troas iactabitur Hector:

Tydidem metuens, a me est intra fugatus.

Atque hec quod fortitudo illi maxime, quam prius dicta est, assimulatur, propterea quod ob virtutem existit ob verecundiam siquidem, & honesti appetitionem, honoris scilicet, & opprobrium, quod turpe est fugiendo causa. Eodem referre etiam eos quispiam posset, qui ab his, qui

primus

A pñcipatum obtinent cogunt: peiores tñ in eo sunt, q̃ non ob pudorem, sed ob timorem id faciunt: atq; vt non quod turpe, sed quod molestum est, fugiant. cogit enim illi qui potestatem in alios habent: vt Hector:

„ Si vero pugnam, quem detre-
ctare videbo:

„ Is certe nulla poterit ratio-
ne cauere.

„ Quin auibus, canibusq; obie-
ct⁹ præda voretur.

„ Et qui imperant, & si recesserit,
verberant, idem faciunt: nec nō
qui ante fossas, vel tale quippiā
acies instruūt: oēs enim cogūt.
Verum nō ob necessitatem, sed
ob honestatem fortē esse opor-
tet. Videtur autē vniuscuiusq;
ēt rei experientia fortitudo quę
dam esse: vnde ēt Socrates forti-
tudinē esse sciētiam existima-
bat. Ac tales quidem aliī alijs in
rebus sunt: in bellicis vero mili-
tes: quippe cū multę vanę res
belli esse videātur, quas ipsi ma-
xime exploratas habent. vnde
ob id fortes vident, quia cuius-
modi res illæ sint, aliī ignorant.
atq; ita & subire eas, & nihil pa-
ti ex peritia militari maxime
possunt. Item & cauere, & pecu-
tere, cū armis vtī valeāt, eaq;
habent, quæ & ad faciendū &
nō patiendum maxime idoneæ
sunt, vt cum alijs quasi inermi-
bus armati, & quasi certandi i-
peritis athletæ ipsi decertent. In
huiuscemodi. n. certaminib⁹ nō
fortissimi quicq; pugnacissimi

etiam sunt: sed qui robore maxi-
me præditi sunt, corporaq; opti-
ma habent. Nam milites timidi
tunc efficiuntur, cū vel crescit
periculum, vel copijs & appa-
ribus destituuntur: primi. n. fu-
giunt. at ciuilis exercit⁹ manet,
mortemq; oppetit. Id qđ in Her-
mæo contigit: huic. n. turpe ē fu-
gēre: morsq; huiuscemodi salu-
ti anteponienda. illi vero initio
tāquam superiores periculis se-
se exponunt: cognita deinde re,
fugiant, mortem magis q̃ tur-
pitudinē metuentes. sed vir for-
titalis minime ē. Et irā quoq;
in fortitudinem referunt. fortes
enim vident esse illi ēt, qui ira-
cunde perinde ac feræ cōtra vul-
nerantes feruntur, propterea q̃
fortes iracundi esse cōsueuerūt.
ira enim est maxime ad pericu-
la subeunda * perrectrix, ac præ-
cipitatrix. vnde etiā Homerus:
vires inſcit ira: & aſos irāq;
ciebat: & per nares acris subſe-
furor: & sanguis ferbuit intus:
oīa enim eiꝰmodi excitationē
atq; impetum iræ significāt. sed
fortes quidem honestatis causa
agunt, ira tñ ipsos adiuuat: feræ
autem ob dolorem: ppter eā q̃
enim vel pculſæ sunt, vel timēt
incitant: nam si in syluis vel sal-
tibus suis fuerint, non irruunt.
Nō igit fortes sunt, quippe q̃ do-
lore & irā in periculum impul-
ſæ feruntur, nihil mali ac mole-
sti præuidentes, nam eo modo
etiā asini essent fortes, cū esu-
riunt: qui si etiam verberētur, a
Moral. cū cō. Auer. F pabu-

* a. lincia

trix.

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

cc

Moralium Nicomachiorum

¶ pabulo minime recedūt. Quin etiam adulteri multa ob libidine audacia perpetrant. non igitur sunt fortes, qui ex dolore, aut ira in periculum impellunt. Maxime autem naturalis esse hæc videtur, quæ est ex ira: videturque esse fortitudo, ubi electionem, & id cuius causa faciendum vnum quodque est, assumpserit: & hoc etiam cum irascuntur, dolent: legatur cum vlciscuntur, qui autem ob hæc faciunt quippiam, pugnares quidem sunt, sed non fortes.

¶ Quippe cum non honestatis causa, neque ut ratio præscribit, sed ob affectum agant: similitudinem tamen quandam habent. Neque etiam illi, qui bene sperant, fortes sunt, nam propterea in periculis confidunt, quia & sæpe & multos viderunt: similes tamen sunt, eo quod utriusque sunt confidentes, sed fortes ob antedicta confidunt: hi autem, quia se superiores esse, nihilque mali vicissim periculosos existimant: id quod eorum quoque facere cōfueverunt: in bonam. n. spem inducunt: cum vero ipsis talia non contingunt, quæ sperauerant, fugiunt. At vero fortis viri erat, ea quæ terribilia homini & sunt et videntur, ea de causa sustinere, quia id facere honestum: non facere turpe est. Ideo esse et fortioris videtur in improvisis terroribus intrepidum, imperturbatumque se se præstare, quam in conspectu: ex habitu. n. id magis proficiscitur minusque ex præparatione. Nam quæ antea palam fiunt, ex confidente ratione quispiam eligere ac neque potest: quod repente accidit, non nisi ex habitu. Fortes et videntur esse illi qui ignorant: & sane non longe absunt à bene sperantibus: in eo tamen sunt peiores, quod hi nullam habent sui existimationem: illi habent. unde etiam aliquandiu manent: hi vero decepti si vel cognouerint aliud quid esse, vel suspicati fuerint, fugiunt. Id quod Argivi fecerunt, cum in Laconas quasi essent Sicyonenses, incidissent. Quales igitur sint fortes viri, & qui videantur fortes, dictum iam est.

Dicitur autem fortitudo aliter quinq; modis. Primus modus est fortitudo civilis. Videtur. n. magis proprius homini post fortitudinem, quod est finis veritatis, & hoc, quoniam ciues videtur periculosa tolerare propter hoc, quod mandata leges ex penis & opprobriis infligendis ei qui fugerit à bellis: & propter honores exhibendos ei, qui perseverauerit in ipsis. & propterea putatur de eis quod sint fortissimi hominum, eo quod timidi sint viri opprobriosi, fortes vero sunt viri honorum. Hæc autem fortitudo similis existit fortitudini, quam de terminauimus primitus: eo quod ipsa sit quidem propter virtutem modo quodam, cum sit quidem propter verendum, & desiderium pulchri: videlicet propter consecutionem honoris & fugam opprobrii, cum sit opprobrium turpe. Neque, similes existunt eis, qui fortitudinem exercent propter necessitatem & coactionem principantium ipsis & minantium penas, si non per seuerent. & propterea viliores sunt isti, qui fortitudinem exercent timoris causa non verecundia, & fugientes

Primum
modum
fortitudi-
nis.

M

Agientes tristes non turpe. & hoc, qm̄
domini ipellunt confectores suos
ad fortitudinem. sicut fecit Hector,
qm̄ dixit, quetn verb̄ videro fugien
te à bello, proijciam ipsum lupis &
auius ad deuorandum. Et idem fa
ctum faciunt illi, qui mandant vt pe
ccentur illi, qui fugiunt à bellis, et
illis, qui fortitudinem exercent pp
coactionē & necessitatē: quia actio
nes ipsorum perseuerate faciunt in
fortitudine. Non sunt autē isti for
tes. oportet n. vt fortis faciat hoc qd̄
facit, non qm̄ coact⁹ ad hoc, sed qm̄
videt qd̄ est factum decorum. Scis
autē modus fortitudinis est, qui sit
pp periciam & experientiam in vna
quaq; rerum. & pp hoc putabat So
crates fortitudinem esse scientiam.
Et inueniunt quidem homines pre
ualere pp experientiam in vnaqua
que rerum quas frequentant. ideo
milites inueniunt in belis in hac di
spositione. I bellis nempe multe res
nouæ ac recentes emergunt, quarū
isti proprie certitudinem habent.
Vident itaq; fortes, eō qd̄ fortitudi
nem habent siue potentiam opera
di in bello ea, quæ non possunt alij
operari, pp hoc quod habet de sciē
tia in ipsis. securantur ergo ab occa
sionibus, quas parant eis alij: & pro
pter in multiplicem aptitudinem ipso
rum possibile est eis vt præferuent
se ab incurſu rei cuiuslibet. & sunt
potentes ad inferendū quælibet ini
micis suis ex potentia, quam habet
super vsum armorum: cū sint in
dispositione, qua præparant eis vt
nocent ipsi inimicis absq; receptio
ne nocimenti ab eis. Sunt igitur ha
bentes se tanquā armati, conflictū
habentes cum inermibus, & tanquā
edocti ad bella, præliantes cū igna

ris artis bellandi. & hoc, qm̄ in hmoi
non fortes præcellentes sunt in bel
lo, sed qui scientiores sunt artis præ
liandi: quæthadmodum bellicosio
res ferunt robustiores, & quorum
habitus corporis existit valitudi
nis habitudo. D. At vero milites su
per ex crescente periculo & multitu
dine præualete eorū præparatiōi
titubant, & primi sunt fugientium
mortem. sed fortitudinem habētes
ciuilem, perseuerant, mortem expe
ctantes: eō qd̄ existimant fugam tur
pem, & mortem eligibiliore euasio
ne cum fuga opprobriosa. Et erudi
ti quidem i bellicis in principio rei
viriliter agunt, confidentes de peri
tia quam habent: cognoscentes autē
mortis instantiam, in fugam cōuer
tunt, amplius mortem metuētes q̄
fugæ turpitudinē fortis aut non sic
fortitudinis enim aduertit decorē,
non rem extrinsecam. Terti⁹ vero
modus fortitudinis est fortitudo, p
portionata furori. putat. n. qd̄ fa
cit aliquid pp iræ exuberantiam, for
tis existit i hoc. & ista est fortitudo,
qd̄ feris attribuit, qd̄ insultum faciunt
in prouocantes eas. & istud ē putat
ur: eō qd̄ fortis fin veritatem irascit
ia hora, qua exercet fortitudinē: in
tendo qd̄ putat pp istud cōuersum,
scp iratus sit fortis. & est quidē for
tis iratus: eō qd̄ inuitabile est, quin
prouocet in hora agonis, & confli
ctus ira ipsius, quemadmodū dixit
Homerus describēs fortē. descripsit
ergo eū p hoc, qd̄ irat⁹, & qd̄ spugnās
cum excitabat in eo vim iracundiæ
& qd̄ bulliebat sanguis eius. oēs er
go res istæ, intendo qd̄ accidunt i ho
ra, signant sup incitationem iræ &
eius prouocationē: veruntū fortis
agit hoc, quod agit propter deco

Secundus
modus.

Tertius
modus

F ij rcm.

Moralium Nicomachiorum

Crem. & ira promouet ei⁹ actionem: ferre autem agunt pp illatam mole-
stiam: intendo pp verbera; aut me-
rum: nam, si essent i latebris suis aut
speluncis, non proflirent. Non est
igit fortitudo, cum fuerit instigatio
ad actiones dolor & iracundia abs-
que aliqua p^usione piculor^u: & si
nō esset hoc, qd accidit i eis hora fa-
mis suae, si q non dimittunt p^uda, q̄-
uis pcutiant, habentes se ad similitu-
dinē virorū fortitudinis. Quartus
verō mod⁹ est fortitudo, concupiscen-
tiae: amatores. n. audacter aggredi ū-
tur terribilia cā concupiscunt: & ve-
risimilius est vt sit ex parte naturae
concupiscentialis, q̄ vt sit ex parte ira-
cundiae. Et qn ad ea relata fuerit eli-
gentia & cōsultatio rei, cuius grā sit,
cōuertet in fortitudinem. & hoies,
qn irascunt, anxietatem sustinent:
cum vero v^ucionem adipiscunt, de-
lectant^r qui itaq; horum grā bellico-
si existunt, nequaquam sunt fortes:
nō. n. qd agūt, agūt pp decorū; neq;
fm q dicitur descriptio pp accidens
aliquod. verūntā habent aliquid si-
milit ei quod habent fortes, & pp il-
lud fortes nōsantur. Quintus autē
modus est, qui sit pp frequentē vi-

Quintus
modus.

I Gloriam inimicorum: intēdo pp as-
sumendum. & hāc ē non est forti-
tudo. ali. n. qui multā de seip^us hab-
ent confidentiam pp consuetudi-
nem non sunt fortes. non n. sunt au-
dacter habentes in grauioribus, nisi
quia sepe vicerunt gentes multas: si
militant autē fortibus, cō q vt iq; au-
dent. attamen fortes audent pp ea,
quorum praecessit memoratio: isti
verō pp creditionem suam; q valē-
tiores sint eis qui contra agūt: & q
non recipiunt ab eis nocuentum.
& simile hui⁹ facto agunt inebriati

propter illud. ad quod deueniunt in
hora ebrietatis ex confidentia de se
ipsis. qn vero non euenit eis res fm
q putabant, fugiunt: perseverantes
autem agere in reb⁹ timorem incu-
tientibus hominibus; & de quib⁹ ap-
paret q sint tales de natura, fortis ē,
& facit quidem fortis hoc, cō q vi-
det q factum decorum est, & q des-
tere ab eo turpe. Et propter hoc pu-
tatur de forti, q est intimoratus su-
bito irruentibus: & ex improviso
intimidus & intrepid⁹, quini immo
fortior existit in his q in paulatinis
& apparentibus ip^us, antequam inci-
dat i ea: & hoc, quoniam iste timor
accidens forti est quidem magis &
minus ex parte dispositionis: intēdo
illam, quae est actū, nō ex parte ap-
titudinis. In rebus autē manifestis atq;
apparetibus, antequam cadat i eas,
cogitat homo & disternit eas; & eli-
git: res autem subitaneas fm quan-
titatem habuit, i. actu existentis. nā
non est in his possibilis cōsiliatio.
Etiam putatur de ignorante rem,
quod fortis: sed nō est longe ā be-
ne confidente. attamen fortior eo ex-
istit, ideo q confidentia illi est radix
subiecta, cui innixus operat^r isti ve-
ro nihil tale existit, & propterea nō
perseuerat aliquo tempore: intēdo
propter ignorantiam eius, & confi-
dentis quidem tollitur fiducia. Di-
xit illi autem, qui p^usiliunt ad bel-
landum per modum altitū cōtra
aliquam gentem appropriatā, per-
cipientes quidem aut eximentes: q
quibus bellantur, alij sunt ab his, q-
bus bellari intendebant, fugiunt:
quemadmodum fecerunt Graeci p-
cipientes adesse in bello Lacones,
cum ip^us extruissent contra Sicio-
mos dimicaturi.

De

A De proprietatibus fortitudinis. Cap. 9.

Quamuis autē circa fiducias & timores versetur fortitudo non simili modo tñ in vtrisque, sed in timendis reb⁹ magis spectat. q̄ enim in his imperturbatus fuerit, sicutq; debet se gesserit: is magis est fortis, q̄ qui in illis, q̄ fiduciam afferunt. Tolerādis igitur molestis reb⁹ hoies, sicut dictum est, fortes dñr. vnde etiam molestiores est fortitudo, & merito laudat: quippe cum molesta sustinere, q̄ a iucundis abstinere difficilius sit. Veruntñ fortitudinis finis iucundus quidē esse videri pōt, sed obscurari tñ ab ijs, q̄ circum ipsum accidunt: quemadmodum in gymnicijs certaminibus euenit. Pugili. n. iucundus sanē finis est, cui⁹ causa agit, coronā videlicet & honores: verbera vero, cum sit carnis, dolorem afferunt: atq; omnis demum labor molestus est. quia autē hęc multa sunt, firas ipse cuius causa certamen subijt, parua res cum sit, nullā in se habere iucunditatem videt. Si igitur circa fortitudinē idē est, mors & vulnera molesta quidē erūt fori viro, & inuito contingēt: sustinebuntur tñ, quia id facere honestum, non facere turpe est. Ac quō magis omni virtute ornatus, & felici⁹ fuerit, eō magis ob mortē dolebit: quippe cum eiusmodi vir maxime dignus sit, qui viuat: maximisq; bonis sciens priuetur: quod dolorem

affert. nihilo minus tamen fortis erit: & fortasse etiam magis, quia honestatem in bello oībus his antepōnit. Non igitur in omnibus virtutibus inest, vt cum iucunditate operemur: nisi quatenus finem ipsum attingimus. Nihil autem fortasse prohibet, quin milites optimi sint illi, qui non modo tales, sed etiam min⁹ fortes, & nullo alio bono prædicti sunt: hi enim prompti sunt ad pericula obcūda, vitamq; cum paruo lucro commutant. Ac de fortitudine quidem hæten⁹ dictum sit. nam quid ea sit, ex antedictis figura quadam cōprehendere non est difficile.

Dixit. Iam itaq; determinauimus fortes fm. veritatē, & eos de quibus putatur, q̄ fortes quidem homines sunt. Et fortitudo quidem inuenitur in rebus timorosis, & in rebus pertinentib⁹ audaciæ: sed nō fm. similitudinem vnā: immo dignum est vt sit vigorosior in timorosis, qui enim intrepidus persistit in his rebus, fm. dispositionem quam oportet, amplioris est fortitudinis, eō q̄ suffert ea, quæ pertinent audaciæ. **D.** Res igitur est, vt dixim⁹, qm̄ sufferunt tristitia. & ideo fit fortitudo contristans. & dignum quidem vt laudetur amplius q̄ temperatiæ: sufferre etenim tristitia difficilius ē q̄ a delectantibus se cohibere. Dixit. Ac tamen finis intentus: per fortitudinem delectabilis quidem videtur, nisi q̄ occultatur eius delectatio p̄ tristitia circumstantia ipsam: vt contingit in agonis & conflictibus, quorum finis quidem delectans, puta

Moralium Nicomachiorum

Gratia & honores: exceptio vero verberum dolorosa, cum carnes attingat, & similiter omnis dolor hies ex multiplicatiōe verberum, & res, causa cui⁹ incumbū tristitia, ad hoc deuenit, vt non appareat in ea delectatio & si sit in ea. Si igitur sic se habeat in fortitudine, sunt mors & vulnera, forti quidem tristitia & inspitanea: tolerat autē ea, aut quia pulchrum, aut quia non tolerare turpe. Et quanto fuerit virtutis perfectioris & amplioris felicitatis, tanto plus de morte tristabitur. qui enī in hoc statu fuerit, dignissimus est

H vita. & hoc, quoniam priuatur bonis magnis valde, & hoc est sciens ipse: hoc autem est res contristans, veruntamen non contristatur ex hoc ppter defectum, quem habeat fortitudinis. fortassis autem praelectio eius rei decore, quam lucratur in bellis, amplior est illis rebus, quibus priuatur per mortem. Et per hanc causam deuenit ad hoc res decora, vt delectet intellectum in omnibus virtutibus: veruntamen hoc proprie sic fit, finem intentum animaduertendo. Dixit. Fortassis autē non est quid prohibeat, qui in stre

Inuitate militari inueniatur, qui nō est in hac habitudine fortitudinis, immo minoratus ab ea: & est ille, cui non est aliquid aliud laudabile, cuius timeat amissionem per mortem. talis igitur paratus est vehementibus periculis, & seipsum lucris modicis exponit. Dixit. Hoc est igitur quod oportuit dicere de fortitudine: nec erit nobis difficile scire ex eo, per quod determinauim⁹, eā sū viā descriptionis q dē.

De temperantia, & eius extremis.

Cap. 10.

Post hanc autem dicamus de temperantia: haec enim irrationalium partiū esse virtutes videntur. Ac temperantiam quidem medioeritatē esse circa voluptates a nobis dictū iam est: nā minus, nec simili mō circa dolores versatur. in his ē intemperantia existit. Circa quales vero sit voluptates definiendū est: animarūq; ac corporis voluptates distinguendae: vt ambitiositas, & discendi cupiditas, vterq; enim ex his ea re gaudet, cuius est cupidus: corpusq; minime, sed cogitationem potius affectam habet. atq; hi qui in talibus voluptatib⁹ cōstituti sūt, neq; temperantes, neq; intemperantes dñr. non secus ē qui in alijs sunt, quae ad corpus nō spectant, qui. n. fabularū, narratiōnūq; studiosi sunt, & de quibus libet rebus colloquēdo dies cōterunt: nugaces appellare cōsueuimus, nō intēperātes. neq; eos intēperantes dicim⁹, qui vel pecuniarū, vel amicorū cā dolore afficiunt. Sed circa corporis voluptates tēperantia solummodo versatur: atq; eas non oēs. Qui enim hīs gaudent, q visu percipiunt, vt colore, figura, picturas neq; tēperantes, neq; intemperantes dñr: licet esse videant⁹: & vt oportet, etiam his, & per excelsum, & defectum gaudeant. Simili modo in hīs, q ad auditū pertinent, neq. n. quispiam vel eos

A eos qui ſupra modum cantib⁹, aut fabularum actione oblectantur intemperantes: vel eos, qui vt oportet, idem faciunt, temperantes appellari. Neq³ itē eos, qui odoribus gaudent, niſi ſm accidens, nam qui malorū, vel roſarum, vel ſuſſimētorum olfactu delectantur, minime vocamus intemperantes: ſed eos potius, qui vnguētorum, aut opſoniorum odore illiciunt: quippe cum his propterea oblectent^r intemperantes, quia p^r hanc in recordationē concupitarū rerū venire cōſueuerunt. Videre. n. ēt quoslibet alios licet, cum e³ iuriunt, cibario rū odorib⁹ oblectari. at vero talibus oblectari intemperantis eſt: ab eo. n. concupiſc³ res eiufmodi ſunt. Adde q^d neq³ cāteris aſalibus ex his ſenſibus voluptas p^ricipiſ, niſi ex accidenti. nā neq³ canes odore leporum, ſed comeſtiōe gaudēt, ſenſum vero odor p^rēbuit. neq³ leo bouis voce, ſed eſu letat^r: ex voce aut^m prope eū eſſe cū ſenſerit, ea v^t oblectari. ſi ſi mō neq³ ſi viderit, aut inuenerit ceruum, vel ſylueſtrem caprā, voluptate aliqua afficiſ, niſi quia cibū inde habebit. Circa eiufmodi igit^r voluptates temperantia & intemperantia verſatur, q^d cāteris quoq³ aſalib⁹ cōeſ ſūt: ſeruileſq³ ob id ac ferinæ habent^r. hæ aut^m ſunt & tactus, & guſtatus. Sed guſtatu parū vel nihil v^t vident^r: quippe cū guſtatus indicium ſaporū ſit, id q^d faciūt ſ, qui vel vina explorāt,

vel opſonia condiunt. at nōn ad modum his oblectant^r, vel non quatenus intemperantes, ſed fruitione ipſa, q^d tota p^r tactum efficiuntur in cibis, iⁿ potibus, & ſs quæ venerea nuncupant^r. Vnde gulgedit⁹ quidam Philoxen⁹ Eryxiuſ guttur ſibi lōgi⁹ gruiſ collo dari optabat: vtpote qui tactu oblectaretur. tactu aut^m ſenſu eſt maxime cōiſ, circa quē intemperantia verſatur. Et merito eſſe vituperabilis videri. p^rpterea debet: quia nobis ineſt, non quatenus homines, ſed quatenus ſumus animalia. Talibus igitur oblectari, & acquieſcere ferinum eſt. Nam voluptates, q^d maxime liberales per tactum efficiunt^r, exceptæ ab his ſunt: vt illæ ſunt, quæ in gymnafiis per frictionem calefactionemq³ fieri conſueuerunt, non enim circa totum corpus, ſed circa partēſ quafdam intemperantis tactuſ verſatur.

Dixit. Et nos quidem determinabim⁹ poſt hoc de re temperantia. videntur etenim ambæ hæ virtutes eſſe quidem partibus animæ irrationabilib⁹. Etiam dixim⁹ q^d caſtitaſ medium exiſtit delectationum. & iam inuenitur in triſtiſ etiam, ſed minus q^d in delectationibus & diſſimiliter. & in caſtitaſ ei oppoſita circa eaſdem res inuenit^r, circa quas caſtitaſ, nos autem determinabimus hic delectationeſ, iⁿ quibus inuenitur, & quæ delectationeſ ſunt. Dicimus ergo, q^d virtutum, quæ inueniuntur in delectatione, quædam ſunt corporaleſ, & quædam

Moralium Nicomachiorum

Gdam animales. & aīales quidē, vt ap-
 petitus honoris & appetitus sciētiae.
 de vtrūq; enim horū, qñ receperit
 homo hoc, quod amat, gaudet, prae-
 terquam patiat' aliqua pars corporis:
 sed quod patiat' ex eo intelle-
 ctus est. neq; de affectis his delecta-
 tionib' dē, q; casti neq; q; incasti. &
 si fr non dī de affectis reliquis dele-
 ctationibus, q non sunt corporales.
 & hoc, qm eos, qui amant historias
 & fabulas, & eos qui finiūt dies suos
 in loquendo de quacunq; re cōtin-
 gat, noīam' quidem eos exercitato-
 res, intemperatos autem non. neque

H etiam nominamus sic eos, qui gau-
 dent pecunia & amicis, & tristātur
 eorum amissione. Qñq; sic sit, tunc
 castitas est quidem in delectatione
 corporali, non in hac omni. Nā eos,
 qui gaudent de eo quod apprehen-
 dit visus, vt coloribus & figuris, non
 nominamus castos neq; incastos: &
 si pūtet' de istis, q gaudent in his re-
 bus quomodo. oportet, & amplius
 q oportet, & minus q oportet. Et si
 militer se habet in eo quod apprehē-
 dit auditus, nemo enim incastos
 nominat eos, qui superflue gaudēt
 consonantijs, & repræsentationib':

I neq; castos eos, q qñ oportet. Ne-
 que eos qui gaudent, eo q apprehē-
 dit odoratus: nisi fortasse nomine-
 mus eos sic per accidens. etenim eos
 qui gaudent pomorum odorib', &
 rosarum, & thuris, non noīamus in-
 castos, sed eos, qui coquinae, & pig-
 mentorum & pulmentorū. nam
 gaudet his incastus, eo q faciunt eū
 rememorari desideriorū suorum.
 Videm' at quosdā alios, qñ esuriūt,
 gaudere odoribus cibariorum: qd
 equidē incasti est: eo q ad hoc sunt
 eius desideria. Neq; et inueniē dele-

ctatio cæteris aīalibus gressibilibus. **K**
 in his tribus sensib', nisi fuerit pac-
 cidens. canes. n. non gaudent odori-
 bus leporū, sed comestione: & odor
 ducit eos ad senuendum ipsos. neq;
 et leo gaudet voce bouis, sed comē-
 stione eius: p vocem aut eius sentit,
 q est propinquus ei: & propter hoc
 videmus eum gaudentem ad vocē
 eius. si fr non gaudet qñ vident, aut
 inuenerit ceruum vel hircum sylue
 stre: immo gaudet eo quod inue-
 nit, quo pascatur. Castitas & incasti-
 tas non inueniuntur nisi ī hmoi de
 lectionibus, in quibus participat
 hō reliquis aīalibus, & pp hoc fit vt

L sensus, qui eas apprehendunt, pro-
 portionentur seruis & seris. & sunt
 sensus & tactus & gustus. Et patens
 est de eis in re gustus, q ipsi aut pa-
 rum sunt vtentes eo, aut non vtun-
 tur eo penitus. & hoc, qm discer-
 patio saporū ē quidē p sensum gust':
 qñ faciunt illi, q potus probant, &
 qui fereula coquinae lapida reddūt
 suis condimentis. Incastus autē se-
 re non gaudet rebus istis. metipsis:
 sed gaudet quidē, eo q apprehendit
 tactū tm ex cibis & potib' & coitu.
 Et pp hoc optabat vn' ex ipsis, cum
 esset amator ferculorū coquinaliū,
 vt essent fauces eius lōgitudine fau-
 cium gruis, vt prolongaret delecta-
 tio ī tactu cibaliū. cōior igit sensuū,
 intendo inuentū in oib' aīalib', est
 sensus ille, penes quē fit castitas. Et
 iustum est nos opinari ā nobis, q
 sensus iste opprobriofus est nobis,
 cum non sit nobis fm q nos sumus
 hoīes, sed fm q nos sum' aīalia. De-
 clinare igit ad hęc sensibilia, & ve-
 hementer diligere ea, equidē de nā-
 tura ferarū. D. Oportet aut vt sepa-
 remus ab his delectationib' tactua-
 libus.

Alibus, in quibus suenit castitas & in castitas, eas, q̄ maxime conueniunt liberalibus: & sunt illæ q̄ sūt i ex citatione ex fricatione & calefactione. & hoc, qm̄ tact⁹ iste sit p̄ totam corpus: tactus vero p̄ quem delectatur incastus, non sit in toto corpore suo: sed sit equidem in quibusdam membrorum suorum.

Diuersas cupiditatum spēs esse. Cap. 11.

AT vero cupiditatum alię cōmunes vident eē, alię proprię, atq; apposititię. **V**t alimenti cupiditas naturalis est: sic cum enim vel humidum alimētum, vel ēt vtrunq; cum indigent, oēs cupiūt. quin ēt appetit & iuuenis, vt iquit Homerus, florēsq; cubile: tale vero ac tale, vel eadem non oēs, iccirco nostrum esse id videt. Habet tñ & aliquid naturale: quippe cū alia alijs iucunda sint, & oībus suauiora q̄dam sint cæteris quibuslibet. In naturalibus igitur cupiditatibus pauci: atq; hi i uno, i. nimio peccant. qui. n. comedit **C** vel vilia q̄libet, aut bibit, quoad supra modum repleatur: is multitudine naturalis cupiditatis terminos excedit. naturalis enim cupiditas indigētia repletio est. atq; iccirco hmoi hoīes ventrisfurētes appellant: propterea q; vltra q̄ deceat, ventri replendo student, ac tales quidem euadunt. h̄, qui seruii admodū ingenio præditi sunt. Circa vero proprias cupiditates multi, ac multis modis peccant. nam

cū talis cuiusdam rei studiosi hofes dicant, quia oblectant uel quibus non oportet, **vel magis** q̄ pleriq; faciūt, vel nō vt oportet, vel non quo oportet: in omnibus sanē intemperantes excidunt: quippe qui & gaudent nō nullis, quibus non oportet, quæ odio pfecto digna sunt. & si aliis quibus gaudendum est, magis q̄ oportet, quamq; pleriq; gaudeant, id facere consueuerunt. Atq; excessum quidē circa voluptates intēperantiā esse, ac vituperabilē p̄spiciū est. Circa aut dolores non quēadmodū in fortitudine, ita hic sustinendo temperans, non sustinēdo intēperās dī: sed intemperans vnusquisq; est, dū propterea q; iucunda nō consequitur, magis q̄ oportet, dolet: doloremq; ipsi affert voluptas: temperans, dum absentia, abstinentiaq; voluptatis nullo dolore afficitur. Intemperās igitur iucunda oīa appetit, vel ea quæ maxime iucunditatē afferunt: duciq; a cupiditate adeo, vt ea oībus alijs anteponat: atq; ita fit, vt doleat, dū & voto frustratur, & cupit: quippe cū non sine dolore cupiditas sit. dolere aut ob voluptatem absurdum videtur. At qui deficient circa voluptates, minusq; q̄ oporteat illis oblectentur, non serē inueniunt: talis. n. stupiditas humana non est. nam cætera aīalia cū delectū ciborū habeāt, alijs oblectantur, alijs minime, si vero quispiam sit, cui nihil sit iucundum,

Moralium Nicomachiorum

E dum, nullatq; inter hunc & illu cibum differentia sitis sanè procul esse ab hofs natura videtur. Quocirca, quia eiusmodi hofes nō admodum esse cōsueuerūt, effectum est, vt ne nomē quidē villum consequuti sint. Temperans autē circa hæc mediocriter se habet: nā neque hīs oblectat, quibus intemperans maxime consuevit, sed potius ægre afficitur: neque ofno hīs gaudet qui b⁹ non oportet: neq; villa aliqua hmoīre vehemēter oblectat. ne que si absit, dolet: neque cupit nisi mediocriter: neque magis q̄ decet, quapiā re, neque qm̄ non decet, afficit: neq; demū tale aliquid appetit: sed ea tūmodo iucūda, q̄ vel ad sanitatem, vel ad bonam habitudinem faciūt: atque ea quidem mediocriter, & sicut decet. & cetera ēē, q̄ his impedimento non sint, * vel p̄ter honestatē, vel supra facultates. nā qui ita facit, magis tales voluptates amat, q̄ dignum sit. At i temperans non eiusmodi est, sed sicut recta ratio præscribit.

* a. l. vel q̄
eū ad hōi
nēstatem
spectat,
facultates

Dixit. Vtrum autem ex concupiscentijs aliquid cōe esse ofibus afalibus, & aliquid propriū: vt concupiscentia cibi & naturalis est & cōis, ofis nāq; , cuius corpus indigens est cibo, desiderat cibum humidum aut siccum. & fortitū vtrūque simul & adolefcens & perfectus desiderat eum eis coitē. desiderij autē huius cibi vel illius vel vni⁹ eiusdem cibi, non est omnis, cuius corpus indiget nutrimento. Et p̄pter

hoc cōtingit vt sit desiderium istarum rerum ex parte nostri, i. p̄lectionem nostram: & tū non est qui dem totū ex parte nostri. Verum in hoc est aliquid naturale. & hoc qm̄ hofes diuersificānt in eis: eo q̄ delectat eos naturaliter. quondā ergo delectat aliquid, & aliū aliud ab hoc: & qdam delectant quosdam plus q̄ alios. D. Pauci vero sunt, qui peccāt in vādo desiderijs naturalibus: qm̄ vero accidit in his peccatum, p̄stā illius sit in re vna, in pluri. qui. n. comedit & bibit hoc quod contingit eum desiderare naturaliter, donec superfluat in repletionē ex ipso, p̄transit quidem rem naturalem in multitudine. desiderium vero naturale non est nisi ad replendum, quod diuersificauit defectio, & non excedit ipsam vsque ad additionem. Et propter hoc dicitur de eis, qui excedunt in hoc vsque ad additionem, q̄ sunt domini ventrium siue ventriculi: eo q̄ implent vētres suos amplius q̄ indigeant: & in hac dispositione inveniuntur ferai. In delectationibus autē proprijs, multi ex hominibus peccant multis modis: hoc, qm̄ multi amatores huiusmodi rerum, peccant in eis: aut quia delectantur aliquo, quo non oportet delectari: aut quia vtuntur eo amplius q̄ oportet: aut quia vtuntur p̄ modum, quo cōmunitas hōiū vtrūq; his rebus: aut fm̄ q̄ non oportet. iam ergo patet, q̄ in castitas superfluitas est in delectationibus, & q̄ vituperabilis. In tristitia autē non dī aliquis incastus, quia tolerat ea & suffert: sicut dicit eis sātis, neq; dī incastus, qm̄ non tolerauit eas, verum tū iam non nōtā eā castus, eo q̄ nō tristat p̄p̄ carentiam desy-

Adesyderati. In castus ergo concupiscit
oſa delectabilia, & ex delectabilib'
delectabiliora: & puenit ex psecutione
concupiscentię ad hoc vt sem
per cūcta eligat delectabilia: ideoq;
angustiaſ cum non acceperit ea de
ſyderans ens, & hoc, qm̄ deſyderiū
tristitia ſequit' pp priuationē rei de
lectantis. attamen inconueniens vť
pp cām delectabilis contriſtari. D.
Et ferē non eſt inuenire hoſem de
ficienſē ab oībus delectationib': in
tendo vel gaudeat eis min' q̄ opor
tet: eo q̄ hęc maneries inſenſibilita
tis non eſt de natura hoſum. & hoc,
B qm̄ cetera aſialium diſcernunt ſpēs
nutrimentorū, & quibuſdā eorum
delectant, quibuſdā vero non. Vť er
go inueniaſ aliquis, cui nihil ſit de
lectabile, longe eſt ab eſſe hoīſ. & pp
paucitatem inuentionis eius nō eſt
poſſum ei nomen. Caſtus itaq; me
dius eſt in iſtis. nō n. n. delectat qui
bus delectat incastus proprie: quin
immo moleſtaſ. & non delectat pe
nitus, quo non oportet delectari: ne
que vehemens ſit deſyderium eius
ad aliquid ex iſtis: & nō anguſtiaſ,
qm̄ tollunt delectabilia, & non concu
piſcit niſi ſm̄ quantitatē moderate,
C neq; amplius q̄ oportet, neq; in ho
ra, qua non oportet, neq; quod nō
oportet: & vť non deſyderat aliqd
immediatē. Res vero ſanitati p
tinentes & æqualitatu habitudinis,
& cum hoc habentes delectationē,
deſyderat in quantitate meſurata,
& qūo oportet: reliquas vero de
lectationes dimittit: aut ideo q̄ rece
dentes ſunt ā bono: aut quia impe
dimentum præſtantes ſubſtātię no
ſtrę in complemento. & hoc qm̄ q
ſeſtinat ad iſtas delectationes, amat
delectationes amplius q̄ mereatur.

ſed caſtus non ſic: immo deſyderat **D**
ſm̄ imperium diſcretionis ſanę vel
rectę rationis.

De temperantia extremis. Cap. 12.

Intemperantia vero ſpon
taneo magis ſimilis, q̄ ignauia
videtur: quippe cum hęc ex
voluptate, illa ex doloſ exiſtat:
ex quibus altera eligenda: alter
fugiendus eſt. Ac dolor quidem
exturbat & corruptit naturā
eius, qui eo afficiſ: voluptas autē
nihil tale facit. Magisq; ſpon
tanea ē: atq; iccirco maiori oppro
brio pſequenda. Nā & aſſueſce
re hiſ rebus, cum plures in vita
hoīſ eiufmodi ſint, facilius eſt
& aſſuetudo ipſa piculo vacat.
in formidoloſis autē rebus cōtra
riū eſt. Ignauia ē non ſimili mō
vt particularia eſſe ſpōtanea vi
deri poſſet: ipſa. n. doloris eſt ex
persiſes autē particulares dolore
adeo exturbant, vt & arma abij
cere, & cetera indecore gerere
hoīſ nō vereant: atque iccirco
eſſe ē violentię vident. At intē,
Fperanti econtrario euenit. parti
cularia. n. quippe cum ea concu
piſcat, atque appetat, ſpontanea
ſunt: totū aut atque vniuerſum
minus. nemo. n. eſt, qui intēpe
rās eē cupiat. Nomē aut ipſum
intēperantię ſeu incastiſtatiōis
de puerilibus peccatis dicere cō
ſueuimus. vtrū vero ab vtro di
caſ, nihil ad præſens negociū re
fert: poſterius. n. ā priore dictū
eſſe ſatis conſtat: ac non m
le

Moralium Nicomachiorum

Cle videt fuisse translātū . nā qđ turpia appetit; incrementūq; magnum accipit; castigandum est ac temperandū : huiusmodi autē maxime est et cupiditas et puer: quippe cū & ex cupiditate viuant pueri, et maxime in ipsis voluptatis vigeat appetitio. Si igit non obediēs, neq; imperanti subditū id fuerit, longe lateq; efferet: insatiabilis siquidē rerū iucundarū appetitio ē; et stulto vñdecūq; occurrit, cupiditatis pręterea operatio qđ cognatū sibi est, auget: & si magnę vehementesq; fuerint cupiditates, rōnē extrudunt. Quapropter mediocres eas ēē oportet, ac paucas, rationiq; minime aduersantes. Atq; id qđ tale est, obediēs, ac castigatū temperatūq; appellamus. Sicut . n. puerū ad pädagogi pręceptū viuere oportet: ita cōcupiscibilē animę facultatē rōnis imperio obtemperare: atq; ideo tēperantis cupiditas cū rōne cōsentiāt, necesse est: quippe cū vtriq; proposit⁹ scopus honestas sit . nam & tēperans cupit quę oportet, & qñ oportet: et ratio quoq; ita pręscribit . Atq; hęc de tēperantia dicta a nobis sint .

Dixit. Incastitas autē similior est ei qđ fit sponte, quā timiditas: propterea qđ incastitas fit delectationis cā: timiditas autem & tristitia & delectatio est qđ appetitur: tristitia vero a quo fugitur: eō qđ tristitia permutat & corrumpit naturam habentis ipsam: sed delecta-

tio non facit, qñ non recipitur. Dignior ergo est vt fiat sponte: intendo qđ act⁹ incastitatis fm delectationem dignior est vt fiat sponte quā actus timiditatis fm timorem . Et propter hoc magis sequitur opprobrium ex parte eius, quā sequatur illud, qđ fit ex parte tristitię. & hoc, qñ declinatio nra ad declinationē facilis est: cū in mūdo multa sint delectabilia, neq; assuefactio eorū vllam habet difficultatē. In timore sis vero se habet: eō nō rōis intēdo qđ tolerare ea difficile ē. D. Et a timiditate quidem non vñ fugi, quemadmodū fugitur a rebus particularibus timorosis: ideo qđ in timiditate nō est tristitia, res autem timore se cogunt eū, cui accidunt ad actiones turpes: ita qđ ad arma reiectiones, & ad committendū cętera turpia. propter hoc igitur vñ de eo qđ facit homo apud istas dispōnes, qđ facit ipsum inspontaneę. Qđ autem accidit propter incastitatē est econuerso . intendo qđ particularia rerū delectabilia, quę concupiscit, sūnt ab eo sponte, eō qđ concupiscit & desyderat ea: vñ autem eorum minus est in eis in hoc. & hoc, qñ nullus inuenitur, qui desyderet esse castus. D. Et nos quidem in idiomate nostro absolute dicimus nomen incastitatis de peccato, qđ fit a pueris; eō, qđ similitudo quardam est inter istas duas intentiones: intendo intentionem incastitatis secundum veritatem, & hanc intentionem, quę ipsius inuenitur. Certificare autem quod eorum ab altero denominatum aut transumptum sit, non indigemus in hoc loco. vult iō qđ est inquisitio idiomatis. D. nisi qđ manifestum est qđ nomē postremū in

De liberalitate. De magnificen-
tia. De magnanimitate. De mo-
derato honoris studio. De manue-
tutine. De comitate. De veraci-
tate. De facetudine: ipsarumq; om-
nium extremis. De verecundia.

De liberalitate et eius extre-
mis. Cap. 1.

Vnc dicamus de li-
beralitate. Circa
pecunias autē esse
mediocritas vñ. li-
beralis. n. nō in bel-
licis rebus, neq; in his in quibus
tēperans, neq; itē in iudicijs, sed
in datione, acceptioneq; pecu-
niarum, ac magis in dati oclau-
dēmeretur. pecunias autē om-
nia ea dicimus, quorū aestima-
tionē numus metitur. Prodigal-
itas at & illiberalitas excessus
et defectus circa pecunias sunt.
atq; illiberalitatē quidem illis
semp attribuiamus, qui magis q̃
debet, pecunias studēt: at prodigalitatē complicantes alijs in-
terdū adiungimus: nā & incon-
tinētes, & eos qui in intēperan-
tiā opes cōsumūt, prodigos vo-
care consueuimus: iccirco hu-
iusmodi hōes esse improbis-
si mi vident, p̃p̃ea q̃ multa simul
vitia habēt: non tñ proprie ita
ap-

E

Quibus il-
liberalita-
tē, qui-
bus ue-
galitatē at-
tribuam.

in positione accommodatū est à pri-
mo. D. videtur itaq; non malum,
immo bonum esse vt trāsmutetur
ab isto. etenim oportet recondi &
refrenari turpia cupientem & desy-
derantem & in hoc excedentem. ta-
liter autem se habet desyderium &
pueritia. & hoc, qm̃ pueri quidem
viuunt per desyderiū proprie: ete-
nim cōcupiscentia siue cupiditas de-
lectabilis in ipsis sit proprie. Si igitur
puer non fuerit obsequēdo mā-
dato edicantis ipsum, superfluet in
persequendo qd̃ delectat. & hoc,
quoniam penitus in fatiabilis est ei,
qui intellectum non habet, concu-
piscentia rei delectabilis: & actus de-
syderij suum simile augmētat. & si
fuerit desyderiū magnū vehemēs p-
uerit rationem. Propter hoc igitur
oportet vt sit sui mensuram, & vt
sit paucum, & non cōtrariās discre-
tioni. Qui autem talis fuerit, nomi-
natur obediens, disciplinabilis. Et
quemadmodum autem oportet vt
sit desyderium pueri, prout visum
fuerit doctori, sic oportet vt pars cō-
cupisibilis sit prout imperauit ratio.
ideoq; oportet in casto vt pars

C concupisibilis concordans sit ratio:
ita videlicet, vtambo bonū
velint, & intendant. Castus igitur
desyderat quod oportet desyderari,
& qualiter oportet, & quando
oportet: & similiter etiam or-
dinat ratio resistas. Di-
xit. Hoc itaque
est, quod
opor-
te-
bat nos dicere
de casti-
tate.

l desyde-
riū fuerit
nagnum
vehemēs
puerit
fuerit.

Moralium Nicomachiorum

G appellatur. Debet. n. pdigus esse is, qui vno tm vitio sit pditus, vt s. fortunas suas cōsumat. prodigus. n. seu inferuat⁹ ē, qui p se ipse pdit. nā esse sui ipsius perditio vī ēt honorū dissipatio: vt pote cū ea sint, ex quibus vitam traducamus. Atq; ad hunc modū sane prodigalitem accipimus. Is autē, quorū est vsus aliquis, et bene & male vti licet: at diuitiā ex vtēbilibus sunt: optime vero vnaquaq; re vtē is, qui virtutē vnicuiq; rei conuenientē habet: & diuitijs igitur is optime vtē, q; ea virtute erit prāditus, q; circa diuitias versatur. atq; hic ipse vir liberalis est. Vsus autē pecuniarū sumpt⁹ ac datio, acceptio vero et conseruatio esse possessio potius vī. atq; iccirco liberalis viri magis ē dare qbus oportet, q; accipere vnde oportet, et non accipere vnde nō oportet. † magis. n. beneficio afficere, q; affici, & honesta agere, q; non agere turpia, virtutis proprium est. At obscurum

Reb⁹, quā
rū ē vsus,
bh & male
vti licet

† Virtuti
magis est
beneficio
afficere, q;
affici: &

honestā
agere q; h
agere tur-
pia.

H nō est ex datione cōsequi vt beneficia conferamus, honestaq; agam⁹: ex acceptiōe vero vt beneficijs afficiamur, nō agam⁹ q; turpia. gratia itē ei qui dat, exhibet, non ei qui nō accipit: & laus ēt magis. non accipere preterea q; dare facilius est: suum. n. quisq; magis nō profundere, q; alienum non accipere cōsuevit. Liberales quoq; illi dicunt qui dant: qui autem non accipiunt non liberalitatis, sed iustitiā

non minus laudē cōsequuntur: qui vero accipiunt, ne prorsus quidē laudent. Quin ēt liberales maxime ofum ferē, q; virtute quapiam alia prādicti sunt, amari cōsueuerunt: vtilitatem n. afferunt: at id in datione collocatum est. At vero oēs ex virtute actiōes & honeste sunt, & honestatis causa fiunt: et liberalis igit honestatis cā dabit, et recte, dabit enim ei quibus, et q; cūque, & qū oportet: reliquisq; alijs modis, qui rectam dationē consequuntur: atq; id vel iucunde, vel sine dolore. qd enim ex virtute sit, id vel cum voluptate, vel sine dolore certe efficitur: minime aut molestum est. nam neq; qui vel hīs quibus nō oportet, vel non honestatis, sed alia quapiam cā dat, esse liberalis dicetur, sed alius quidā, neq; qui moleste dat: is. n. pecunias honestis actiōibus anteponeret: at hoc minime liberalis ē. Sed neque accipiet vnde non oportet: nō. n. cius, q; non magnificat pecunias, talis acceptio est. neque erit petax: nō. n. ad eum spectat qui beneficia in alios cōfert, vt facile beneficijs afficiatur. vnde aut oportet, accipiet, ex pprijs videlicet possessionibus: nō ga honestū id sit, sed quia necessarium, vt habeat qd det. neq; res suas negliget: quippe cū ex ipsis velit aliquibus suppeditare. neque dabit quibuslibet, vt habeat qd det quibus oportet, & quando, & vbi honestum est.

Libe-

Nō imul
tudie da
vorū, sed i
habitu ei⁹
qui dat, a-
lio libera-
li cōsistit.

Amas of
sua ipsoꝝ
opa cōsue-
uerunt.

A Liberalis viri ēt valde est ira in dādo excedere, vt pauciora sibi relinquat: quippe cū ad se minime respicere liberalis p̄p̄riū sit. Liberalitas tñ pro facultatibus dī: non enim in multitudine corū quæ dantur, sed in habitu ei⁹ qui dat, actio liberalis cōsistit: qui quidē habitus est, qui dat pro facultatibus. Vnde nihil vetat, qui n liberalior aliq̄ sit, qui pauciora dederit, si mō ex paucioribus ēt fuerit elargitus.

B Illi autē esse liberaliores vidētur, qui nō ipsi acquiescunt facultates, sed ab alijs accēpere: p̄p̄ea q̄ indigentia experti minime sūt: & oēs sua ip̄soꝝ opera, vt parētes, & poetę, magis amare cōsueuerunt. At vero facile nō est, vt liberalis diues sit, qui neq̄ accipiēdi, neq̄ cōseruādi, sed erogādi potius est studiosus: neq̄ pecunias p̄p̄ ipsas, sed dandi causa æstimat. Atq̄: iccirco crimini dari fortunę cōsuevit, q̄ qui maxime digni sunt, minime ditescāt.

C id autē nō absq̄ ratione accidit: quippe cū fieri minime possit, vt habeat pecunias is, qui nullā diligentiā adhibet, vt eas habeat, id quod in cæteris ēt rebus fit. Non dabit tñ quibus nō oportet, neq̄ qñ non oportet, & reliqua huiuscemodi: alioqui non ageret sm liberalitatē: neq̄ ita expensas pecunias posset in ea, quæ debet, expendere. Sicut enī diximus, is est liberalis, qui pro facultatibus, & in ea quę debet, sumptus facit: qui vero excedit

pdigus, atq̄: ideo tyrannos prodigos non dicimus: facile enim esse minime videtur, vt datio- nib⁹ & sumptib⁹ excedere opū multitudinē possint. Cū igitur, liberalitas mediocritas sit, quæ circa pecuniariū dationem accēptionemq̄ versatur: liberalis dabit & expendet in ea quæ oportet, & quocūq̄ oportet, tam in paruis, q̄ in magnis, atq̄ id iucundē faciet: accipiet itē & vnde oportet, & quocūq̄ op̄. Nam cū virtus circa vtraque sit mediocritas, vtraq̄ vt debet, faciet. moderatū enim dationē talis acceptio consequitur: quæ autē non est talis, contraria est, quæ igitur consequuntur, in eodem simul contingunt: quæ vero sunt cōtrarię, minime. Quod si inciderit, vt præter q̄ debeat, & bene se habeat expenderit: dolebit quidē, sed moderate, & sicut debet, nā ob: quæ oportet, & sicut oportet, & lætari & dolere ad virtutē spectat. Est etiā liberalis quātum ad pecunias attinet, in societate vitæ perfacilis. iniuria. n. affici pōt, cum magni pecunias nō æstimet. magisq̄ ægre fert, siquid quod oportuerit: nō expēderit: q̄ dolet, si quid expēderit, quod minime debuerit. neque Simonidi assentitur, pdigus vero ēt in his peccat: nā ob q̄ oportet, & sicut oportet, neq̄ lætāt, neque dolet. id quod p̄gredientibus manifestius patebit. Dictū à nobis est prodigalitatē & illiberalitatem excess-

Ad virtutē spectat ob q̄ op̄, & sicut oportet, lætari & dolere.

fin

Moralium Nicomachiorum

Cus esse & defectus: atq; eas in duobus, datione & acceptione consistere; nam et sumptū in dationē reponimus. Prodigalitas enim in dando & nō accipiēdo excedit: in accipiendo autē deficit. illiberalitas cōtra in dando deficit, in accipiēdo excedit: sed in parvis tñ. Ac quę ad prodigalitatem quidem spectāt, nō admodum coaugeri cōsueverūt: quippe cū facile minime sit, vt qui nulla ex parte accipit, oībus largiatur. cito enim priuatos eos hoīes qui dant, facultas deserit: qui quidē prodigi esse et videntur: id est infertuti. Nā q̄ huiusmodi est, nō paulo melior illiberalis esse videretur: cū & ab eate, & inopia curari facile possit: atq; ita ad medium redire. cū enim ea habeat, quę sunt liberalis, quippe qui det quidē & nō accipiat, sed neutrum tñ neq; vt debet, neq; bene faciat: si ad hoc tantū vel assueuerit, vel aliquo alio modo fuerit mutatus, liberalis euadet. si quidē vt & det quibus oportet, & non accipiat vnde non op̄. vnde neq; esse moribus prauus videtur. in dando enim & nō accipiēdo excedere nō mali & ignobilis, sed stolidi potius hominis est. Qui autē hoc modo est prodigus, longe illiberali & auaro, cū ob an rediēta, tum propterea esse melior vī: quia ipse multis, illiberalis nemini p̄dest, immo ne sibi ipse quidē utilis est. Pleriq; tñ prodigi, sicut dictū est, et vnde

Cur prodig
 illiberali me
 lic sit.

nō oportet, accipiūt, atq; in hoc sunt illiberales: qui ideo ad accipiendū prompti efficiunt, quia cū velint expendere, facere id facile nequeūt. cito enī ipsi opes deficiūt: vt aliunde sibi cōparare eas cogant. qm̄ præterea nullam honestatis curā habēt, vnde nullo habito delectu accipiunt. dare enim cū cupiant, quo pacto & vnde id faciāt, nō curāt. Quapropter, neq; liberales eorū dationes sunt, cū non sint honestę, neq; huius ipsius causa, neq; vt oportet, efficiunt. Immo interdū eos, quos oportet eē pauperes, diuites reddit: atq; h̄s qui moderati sunt moribus, nihil, adulatoribus autē & ceteris, qui aliā quampiā voluntatem ipsi sumministrāt, multa largiūt. vnde efficitur, vt pleriq; ex his intēperantes et sint, nā & quia facile expendunt, in intēperantias et profusos sumptus faciūt: & quia nō ad honestatem spectātes viuunt, ad volutates quoq; declināt. Prodigus igit si incorrectus permaneat, in hac trāsit: si curationem admittat, ad mediocritatem deuenire, honestatēq; pōt. At illiberalitas incurabilis est. nā & senectus & oīs imbecillitas reddere illiberales vī: magisq; q̄ prodigalitas, hominibus natura insita est: nā pleriq; sunt pecuniarum cupidi magis, q̄ ad dandū prōpti: & late patet, multiformisq; est. Multū enim modi esse illiberalitatis videtur, nā cū in duobus consistat

Astituta sit in dandi excessu, et de
fectu accipiendi: non oibus inte
gra adest, sed interdū separatur.
atq; ita fit, vt nōnulli in accipiē
do excedant, alij in dando defi
ciant. nā qui his nominib⁹ p̄diti
sunt, vt dicant^r parci, tenaces, re
tracti, et restricti, oēs i dādo defi
ciant. Non appetūt aut aliena,
neq; accipere volunt alij ob pro
bitatē quandā, turpiumq; rerū
euitationē. vident^r. n. aliqui, vel
certe dicunt, p̄p̄ea t̄ conseruare,
ne aliquñ agere turpe aliquid co
gant^r. Iter hos est et cum inifeca,
et vnusquisq; ali⁹ hmōi, qui no
mē sortitus est ab excessu, qđ ne
mini quicquā daturus sit. Alij
ob timorē ab alienis abstinēt:
p̄p̄ea qđ facile minime est, vt si
aliquis aliena acceperit, alij ab
eo quicquā nō accipiant: atque
iccirco neq; accipere, neq; dare
ipsis his placet. Nōnulli vero i
accipiēdo excedūt, dū & vnde
cunq; & quodcūq; accipere nō
verent^r vt sunt, q illiberalia opi
ficia exercēt, & lenones, et id ge
nus ceteri: & sceneratores, t̄ qui
et parua magnis cū vfuris acci
piūt. qui quidem oēs neq; vnde
debēt, neq; quantū debēt, acci
piunt. Cōmunis aut his omni
bus turpis q̄stus v̄r: causa. n. lu
cri oēs, atque eius parui, oppro
bria subeunt. Nā qui magna vn
de nō oportet, & quæ non oport
et, accipiunt, vt tyrannos, qui
vrbes populant^r, & templa diri
piunt: nō illiberales, sed impro
bos potius, sed impios, sed iniu

stos appellare cōsueuimus. At **D**
aleator, & fur seu spoliator, et la
tro ex illiberalibus et ipsi sunt:
cū turpi lucro dediti sint. vtri
que. n. lucri cā negociant^r, & op
probria sustinent. & hi quidem
pericula maxima acceptiōis cā
subeūt: illi ab amicis quibus da
re deberēt, lucrant^r. vtrique igit
cū vnde nō op³, velint lucrum
cōparat^r, turpi lucro dediti sūt.
atq; oēs huiusmodi acceptio
nes sunt illiberales. Merito vero
illiberalitas cōtraria liberalita
ti p̄p̄ea esse dī, qđ maius malum **E**
q̄ prodigalitas est. magisq; i ea
peccant hofes, q̄ in prodigalita
te, de qua superius iā diximus.
De liberalitate igit, et oppositis
vitijs haec tenus dictū sit.

DETERMINATIO IIII. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Dixit. Post hoc aut dicen
dū de largitate quid est.
Videtur itaq; medietas
esse circa pecunias. nō. n. **F**
laudatur largitas circa bellica, neq;
circa ea, in quibus fit hō temperat⁹
vel castus, neq; circa iudicia, sed cir
ca dationem & acceptiōem pecunia
rum. dignius autē est vt sit circa da
tiōem. & intelligo per pecunias, om
ne illud, qđ æquipollet numisma.
Et prodigalitas quidem superfluit:
auaritia vero deficit à medietate
hac. Et nos quidem referimus auar
itiam ad eos, qui plus debito amat
& laborant ad pecuniarum coacer
uationem: prodigalitem vero ad
Moral. cū cō. Auer. G im

fa. Lobser
uare.

B

E

C

¶ 2. l. qui
paulatim
& magnis
cū viuris
accipiūt.

Moralium Nicomachiorum

Gimmerfos concupiscentijs & expen-
dentibus quicquid habent in volu-
ptatibus. huiusmodi. n. nominan-
tur prodigi: ideo detetiores viden-
tur alijs ab eis. plura enim mala si-
mul inueniuntur in his pp multi-
plices maneries suarū concupiscen-
tiarum: & propterea non bene con-
uenit eis illud nomen. De natura
nanq; est prodigi vt sit in eo malū
vnum: & est dissipatio vel perditio
pecuniarū suarū. & hoc, qm prodigus
maclat se ipsum manu sua: eo q putatur
q destructio pecuniarū hois sit
mors ipsius: cum vita eius per pecu-

Prodigus
maclat se
ipsū ma-
nu sua.

Hniam compleatur. fm igitur hunc
modum est prodigalitas. D. Et ea,
quibus indiget; sunt quę expen-
duntur vsu bono, & quę vsu ptauo,
& diuitię sunt de rebus vtilitatē af-
ferentibus: & directus, ille scilicet qui vir-
tutem habet in vnaqua; rerū, vt
tutem habet in vnaqua; rerū meliori modo-
rū: & virtuosus se habens circa pecu-
nias vtitur eis optime: & hic est lar-
gus. D. Est autem scitum q vsus pe-
cunię est expensio eius & datio: ag-
gregatio vero eius & cōseruatio lu-
cratio ipsius est. est ergo de natura
largi potius vt det vbi oportet, q vt

Iaccipiat vnde oportet, & vt nō acci-
piat vnde non opz. de natura & n.
virtutis est, vt sit homo per eā con-
ferens potius beneficia alteri q ab
altero ea recipiat: & vt sit p eā ope-
rans honestum potius q a turpi de-
clinans. D. Et de non occultis est:
qm beneficium & famosum vel no-
torium donum inueniuntur in da-
tione: & qm receptio beneficij ab
altero a se: & vt non faciat turpe in-
ueniuntur in acceptione & retribu-
tione, & gratię debentur quidē da-
tori: non ei qui accipit: & grates et

& cohibitio ab acceptione faciliior
est quā datio: eo q dare habita-
grauius est q dimittere acceptionē
eius quod non habetur. Largi autē
sunt illi qui dant: sed qui accipiunt
non laudantur, qm largi. veruntū
qm equaliter se habent in acceptione,
non minus sunt in vsu equali-
tatis q largi. attamen non laudan-
tur valde: sed largi diliguntur & laudan-
tur valde: eo q proficiunt, & profe-
ctus eorū existit per ipsorum dona-
tionem. D. Et factum quidem vir-
tutis decorū est, et propter decorū
sit. et factum eius rectum est: eo q
ipsa facit equidem cui oportet, et
quantum oportet, et vtrū facit om-
nes res fm equalitatē certam. et pro-
priū factū virtutis est quod sit de-
lectabiliter et absq; tristitia. Qui ve-
ro dat cui non opz, et non propter
decorum, sed pp eā aliam, hic nō
est largus, sed nominandus est no-
mine alio. neq; et qui dat et trista-
tur, largus est. et hoc, qm ptelegit
diuitias facto pulchro: hoc autem
nō est de facto largi. Et non accipit
et aliquid vnde nō opz: et hoc, qm
hęc acceptio nō est de natura eius,
qui nō honorat pecunias. neq; etiā
interrogat vel petit ab aliquo: ppea
q nō est facile bono et beneficio vt
recipiat beneficiū ab aliquo. accipit
autē vnde oportet accipere: inten-
do a possessionibus suis: non quia
hoc pulchrū sit, sed qm coactus
ad hoc, quatenus habeat qd det. neq;
et perdit hoc, qd habet cū accipiat
quidē pecuniā vt aliquibus dignis
sufficiat per ipsam. et non indifferē-
tet cuicunq; tribuit: sed consyde-
rat cui oportet, et qm, et cuius grā, et
vt datio eius fiat decēter. Et de natu-
ra quidē largi valde est vt addat in da-

A datione, donec non relinquat sibi ipsi nisi modicū, cūm non sit eius intentio respectu sui ipsius. Largitas autem est quidem sibi id quod possidet largus. non. n. largior est multū dāns ex multo possessio modicū dante ex modica possessione: donec præcellat datio eius sibi proportionē eius ad possessam dationē alterius. **D.** Et scimus q' illi, qui nō acquirūt diuitias per seipso, sed occupant eas absq; acquisitione, largiores sunt alijs, eo q' nō sēserunt vexationē & anxietatem indigentie in earū acquisitione. neq; et fuerūt hē diuitie aliqd op' ex operibus ipsorum, vt pp hoc ament eas, cūm oēs hoīes ament opera sua: vt parentes qui natos suos amant, & poēta qui amant metra sua. & pp hoc sit vt acquisitor pecunie amet esse. Et difficile quidē est ditari largū vel diuitem fieri: cum nō accipiat aliquid neq; cōseruet, immo dītribuat pecuniā: neq; honoret eam pp seipsum sed dītribuendū eā. Veruntū hoīes culpant fortunā circa largos, & dicunt ferē nunquam ditat ille, qui meretur diuitias. attamen hoc non accidit circa largos pter rōnē

C & casu: eo q' non est possibile alicui vt fiat pecuniosus nisi intendat pecuniarū aggregationi: quemadmodū non sit in alijs rebus: intendit q' non sit alicui aliquid absq; eo q' intendat, & labore ad illud. **D.** Et non dat largus, sicut dixim⁹, cui non opz, & non vt non oportet: & sic de reliquis dīpōnibus quæ non conueniunt. si enim fecerit hoc, nō erit factum eius ad imperiū virtutis: & si expenderit pecuniam suā, in his non erit expensa eius prout opz. Res igit' est, q' admodū dixi-

mus, s. q' largus expendit sibi quantitatē habitōrū, & in quibus oportet: qui vero supfluerit in his p'digus. & pp hoc nō nominant superflue diuites prodigi: eo q' expensa eorū non superexcescit in cōparatione multitudinis diuitiarum suarū. Cūq; sit largitas in datione & acceptioe pecuniarū, tunc largus quidē dat & expēdit in quo oportet & quantū opz: & hoc in paruo & in multo mō debito & delectabiliter: & accipit vnde necesse est, cū necesse est. Et hoc, qm virtus cū sit medietas in eo q' est iter vtrāq; res simul, erit largus agens eas ambas simil' sibi q' oportet: intendo q' dat vt oportet & accipit vt opz, & hoc, qm dationem virtuosam sequitur hmoi acceptio, qm vero acceptio nō fuerit hmoi, contraria erit virtuti: ideo q' acceptio & datio, quarum vtrāq; sequit' suam comparem, necessario sunt sibi aptitudinē vnam eandem & intendo, qm qui dat vt oportet, accipit vt opz: & dat vt nō oportet, quia accipit vt nō oportet, vt autem inueniant' duo contraria ex istis in dīpōsitione vna nō contingit. Et pp hoc, quando accidit largo vt expēdat pecuniā suā aliter q' expēdit, & pter rectitudinē, anxiatur & tristatur si vero expenderit eā mensurate, et sibi q' oportet, gaudet et delectatur ex hoc. igit' virtutis est vt delectetur homo, et gaudeat ex isto: anxietur aut' & tristetur ex altero. **D.** Et largus bonam facit communicationē in pecunia: non. n. pōt iniuriari cū non honoret pecuniam. et vehemens sit eius anxietas, qm nō expēdit, in quo necessaria est expensa. prodigus vero peccat in his, eo q' non dele-

Moralium Nicomachiorum

- E**stat, in quibus est delectandū: neq; ē tristat, in quibus est tristandum, Et qm̄ procellerimus I sermone, apparebit hec intentio magis. Iā autē diximus q̄ prodigalitas & auaritia sunt additio & diminutio, & sunt I duabus rebus, scilicet in acceptione & in datione. Prodigalitas quidem addit super medietatē in datione: & deficit a medietate, quā est in acceptione. auaritia autē deficit a medietate in datione, & addit super ipsam in acceptione: pręterquā in rebus paucis. Dux ergo dispositiones prodigalitatē ferē non coniungunt & non perdurant: eō q̄ nō est possibile homini vel nō facile ei vt det cuilibet, & a nemine accipiat qcquā. cui. n. nihil restauratur, habita finiunt velociter: quibus autē non restaurant, sunt illi, de quibus putatur q̄ sint prodigi. Attamen de prodigo videtur q̄ sit multo melior auaro. & hoc, qm̄ ablatio vel perditio disponis prodigi, & reſtitutio ipsius facilis est ex parte ætatis vel difficultatis: & posse ē ei vt appropinquet medio, cū in eo inueniatur qd̄ inuenit in largo, scilicet qd̄ dat & non accipit: nisi q̄ differētia inter ipsum & largum
- I** est, q̄ ipse neutrum horū agit, prout oportet. Si ergo expegefactus fuerit, & obediens se reddiderit ad transfmutandū, ab hoc efficietur largus: & hoc per cōmensurationē huius facti, scilicet vt det cui oportet, & non accipiat vnde non oportet. & propter hoc putatur de eo q̄ nō sit peruersi moris vel malę creatiōis: qm̄ non est de natura mali & vilis vt superfluat in datione & non accipiat, Imo hoc non est nisi de natura opulenti. D. Qui itaq; fuerit prodigus sicut hunc modum, scimus de ipso, q̄ multo melior est auaro, ppter causas, quas fecimus mentionem: & qm̄ prodigus multis hominū proficit, auarus autē nemini neq; sibi metipsi. Veruntū plures prodigorum, quemadmodum diximus, accipiunt aliquid vnde non oportet. sunt ergo sicut hunc modum auari, & non accipiunt nisi quia volunt expēdere, aut quatenus facultatem habeant expendendi. habita enim ab ipsis velociter consumuntur: coguntur igitur ad acquirendū ex locis alijs. & qm̄ ipsi cum hoc non sollicitantur ad rem honestā & decoram, tunc angustiantur eorū pectora, & accipiunt ex oī loco, in quo quasi venandi oportunitatem inveniunt & hoc, qm̄ non desiderant nisi vt dent, neq; curant vnde accipiat & qualiter. Et ideo fit vt dationes ipsorum non proportionent largitati, neq; sunt decorę: neq; agunt eas propter decorū, neq; quemadmodū oportet. aut ipsi fortassis dicant eū cui pertinet vt sit pauper, & ei q̄ mores habet honestos, non dant qcquam. & fortasse pecuniā multam dant, requirendi eam ab ipsis adulatorie, aut per modum alium delectantē eos. & propter hoc plures ipsorū submerguntur in delectationibus suis. cū. n. expendere sit facile eis, conuertunt expensas suas in sua desideria: quoniamq; vita & conuersatio ipsorū non est decens neq; decora, prout hūc ac decliues in voluptate. Cū itaq; prodigus nō fuerit obediens disciplinę, traducitur ad ista: cū autē studiosus sui ipsius fuerit, et circūspēctē rē suā animaduertit ad mediū, et cōuertit ad id qd̄ opportunum est. Auaritia autem est pestis irremediabilis. & huius causa est,

A est, quā putatur de senectute & de omni debilitate q̄ reddant habentem eas auarū. & hoīes per naturā promōres sunt ad eam q̄ ad prodigalitātē plures enim hominū amāt collectionē pecuniaz, magis quā eius distributionem. Auaritia autem siue illiberalitas de multis rebus dicitur, & est multarum specierum. Et putatur q̄ sint multę eius dispōnes. cūm. n. inuenitur circa duas res, scilicet in defectu dationis & superfluitate acceptionis, sit ne aggregentur ambę eius species vtr̄ i vno aliquo, sed fortasse coniungunt, donec superfluit quidā hoīum in accipiendo, & quidā eorū deficiāt in dando. & hoc, qm̄ ille, qui nominat schahyhan, & leymen, & bachilen, est ille, qui deficiat à datione, sed nō concupiscit opes alterius, nec vult accipere quicquā ab aliquo. Et quidā ipso- rum faciunt hoc, vt recedant à fūspitione rei turpis, etenim ipsi dicūt q̄ conseruant opes suas, timēdo ne conuertant ad actum rei turpis. Et de istis est ille, quē nominat vulgus numeratione lentiū, & q̄ simularur huic non nominant eos per hmoī res, nisi propter superfluitatē retentionis suę ad hoc, ne vlli dent quicquā. Et quidā ipso- rum cohibēt se, ne accipiant aliqd ab aliquo: eō q̄ vidēt nō esse rem facile vt accipiat homo rē alterius, & non largiat alteri de suo. sunt itaq; ppter hoc cōtinētes se ab acceptōe, neq; largiuntur aliquid de suo. Quidā vero valde excedunt in acceptione, donec accipiunt ex oī parte, & oī modo & oē quod possunt: quemadmodum faciūt lenę, & prostibularij, & similes istis qui accipiūt modicum pro multo. etenim oēs isti accipiunt va-

de non oportet, & quantū nō oportet. Et cōe est eis luctum turpe: oēs nanq; ipsi portant opprobrium & inuerecundiā publicam causā lucri parui. Et hoc, q̄ qui eximia vnde non oportet accipiunt, nō nomina- mus auaros, vt tyrannos, qm̄ depredant ciuitates, & expoliant aitaria: sed dignius est vt nominemus eos malos, & incredulos, & iniuriantes. Iuiores aut talorum, & alearum, & larrones sunt de auaris, eō q̄ requirunt lucra turpia, & faciunt hoc qd faciūt lucri cā, & sustinent ignominiam. & larrones sustinent discrimina maxima rapiendi siue accipiendo cā: & aleatores lucrant de amicis suis, q̄ bus opportunus fuerat vt darent vtriq; itaq; tam aleatores quā larrones quaerunt lucra, vnde non oportet. sunt igitur ppter hoc lucratores lucrorū turpiū voluntarie. D. Et oēs isti modi accipendi de natura sunt auaritię: & necessario dicif q̄ auaritia sit cōtraria largitati. auaritia. n. maior malitia est quām prodigalitas: & plus peccant in ea homines q̄ in prodigalitate. D. Tantū igit nos oportebit dicere de largitate, & de malitijs contrarijs ei.

De magnificencia, & eius extremis. Cap. 2.

Sequi videtur, vt de magnificencia seu magnidecentia disseramus. nam ē ipsa esse quędam virtus vtr̄, quę circa pecunias versatur: non in omnes tñ quę ad pecunias spectāt, actiones, sicut liberalitas, diffunditur, sed in sumptuosas tñ: atq; in his liberalitatem magnitudine excellit. nam sicut no-

Moralium Nicomachiorum

- E**men ipsum significat, in magnitudine decens sumptus est, magnitudo autem est ad aliquid. non enim aut triremis, aut supplicationum præfecto idem sumptus est: sed qui est decorus & ipsi, et in quo, & circa quod fit. At qui in paruis aut mediocribus pro dignitate sumptus facit, magnificus minime dicitur: ut id, Mendico panem poscenti sæpe ferebatur: sed qui in magnis. nam qui est magnificus, liberalis est continuo est: liberalis autem, non continuo magnificus. Huius vero habitus defectus paruificetia seu paruidecentia, excessus decori imperitia & ineptitudo quædam operaria appellatur. & eiusmodi ceteri habitus, qui non excedunt magnitudine circa quæ oportet: sed in quibus non oportet, & sicut non opus, splendorem affectant. Verum de his posterius dicemus. Magnificus autem seu magnidecens esse scienti similis videtur: quippe qui & quod decet contemplari, & magnos consone facere sumptus possit. quemadmodum, n. in principio diximus, habitus operationibus definitur, & istis quorum habitus est: magnifici vero sumptus, et magni sunt, et decentes: talia igitur erunt et opera. ita, n. fiet, ut sumptus, et magnus, & operi decorus euadat: ut et opus sumptu, et sumptum opere dignum esse oportet, vel etiam sumptum excedere. Atque huiusmodi sumptus magnificus honestatis causa faciet: com-
- mune, n. hoc est virtutibus: iucunde est & large: eo quod nimis exacta ratio paruifici est: considerabitur magis quo modo pulcherrimum ac decentissimum opus efficiatur, quam quanti constet, quomodoque fieri minimo pretio possit. Necesse vero est, ut magnificus sit etiam liberalis. nam & liberalis expendet. & quæ opus, & si cut oportet, in his tamen quod est magnum, magnifici est: ut magnitudo. Si circa eadem liberalitas sit, est ab æquali sumptu opus magnificentius faciet. non, n. ea de & possessionis & operis virtus est. nam possessio anteponitur, quam est dignissima ac preciosissima: opus, quod magnum & pulchrum est. talis, n. rei spectatio est admirabilis. quod autem est magnificum, est admirabile: operisque magnificentia virtus in magnitudine est. Ex impensis autem quas honorabiles dicimus, ille sunt, qui ad Deorum donaria, edificationes, & sacrificia pertinent: quæque ad omnem denique geniorum numen spectant, qui item ad publicam magnificentiam gloriosæ sunt: ut, sicut bi vel ludorum edendorum, vel triumphantium extruendarum, vel epulæ ciuitati exhibendi splendide gerenda præfectura existimant. In omnibus autem, sicut dictum est, ad agentem quoque haberi relatio debet, qui nam, & ex quibus facultatibus agat. digni, n. his esse sumptus debent, & non solum operi, verum et facienti decenter esse accommodati. Atque ideo pau-

per

A per nequaquā esse magnificus pōt, cū ea nō habeat, ex quibus sumptus decenter faciat. nā q id aggredit, stultus est: prāter dignitatē enim aget, prāterq id quod opz, id autem fm virtutē est, quod recte fit. Decent ēt eos hmōi sumptus, quibus tale aliquid pceslit vel ab ipsis factū, vel à maioribus, vel ab ijs qui ad ipsos pertinent: nobiles itē, & illustres, & qui sunt hmōi. oīa nanq hēc magnitudinē in se habent & dignitatē. Ac maxi-

B me quidē talis magnificus est: i talibusq impensis magnificentia, sicut dictū est, versat: quippeq et maximā sint, et honorificentissimā. Sed ex priuatis tñ ēt illæ ad magnificū spectāt, q semel fieri consueuerunt: vt nuptiæ, et siq tale ē: et si alicui rei vel tota ciuitas studet, vel q in dignitate cōstituti sunt: quæ ēt ad hospitum suscepciones, & dimissiones attinent, ad munera itē & remunerationes. nō. n. magnificus in suum, sed in publicū decus sumptuosus ē. muna autem quandam cū templorū donarijs habent similitudinē. Magnifici ēt est, ita ædes extruere vt diuitijs cōueniant: quippe cū ēt hoc ornamentū quoddā sit, & in ea opera sumptus magis facere, quæ sunt magis diuturna: pulcherrima. n. hęc sunt. et in singulis decorū seruare: nam non eadē sunt Dñs & hominibus, aut ad templum & sepulchrum ornandum ac-

commodata. Et qm vnusquisq **D** sumptus suo in genere est magnus, magnificentissimus est ille, qui in magna re est magnus. Hic vero, qui in his magn⁹ est, estq inter magnitudinem quæ est in opere, et eā quæ est in sumptu, dñia. pila. n. & lecythus pulcherrima puerilis quidem doni, in se habent magnificentiam: huiusce tñ rei precium paruum est, & illiberale. atq iccirco magnifici est, vt in quocunq genere quippiam fecerit, magnifice id faciat. quod. n. eiusmodi est, & superari non facile pōt: & ita se habet, vt sumpt⁹ dignitas postulat. Ac magnificus quidē talis est. At qui excedit ineptusq est, sumptus faciendo supra q deceat, excedit, sicut dictū est. i paruis. n. rebus multa impedit: splendorēq absone affectat: vt qui & sodales, qui symbolū dederunt, nuptiali conuiuio excipit: et qdilitatē gerēs comœdis i transitu purpurā exhibet, sicut Megarēses cōsueuerāt: atq hęc oīa non honestatis, sed ostentan-

F darū diuitiarū cā faciet, vt inde in admirationē sui hoīes adducat. atq vbi multa oporteat expendere, pauca: vbi pauca, multa expēdet. At paruificus in obus deficiet: nam & si magnos sumptus fecerit, in paruo deficiēdo postea honestatē pder: & quicunq fecerit cūctādo faciet, spectādoq id, vt q minimū expēdat: conquereturq insuper, ac maiora q decet, se facere om-

Moralium Nicomachiorum

Gnia existimabit. Ac sunt quidē habitus hi vitia: non tñ hmōi, vt opprobria afferant: propterea q̄ neq; alijs nocent, neq; deformes admodum sunt.

Dixit. Et oportet post hoc loq̄ de magnificētia. vñ etenim q̄ & ipsa virtus sit circa opes. non cōplectitur tñ oēs actiones, q̄ sunt circa opes, veluti largitas: sed est quidā circa expendere tñ tñ. præcellit autē largitate in expendendo multitudine eorū quę expendunt, & immentitate: quēadmodum significat nomē eius in lingua Græcorum. significat, n. congruitatem expendendi in grādibus: & grande quidē dē ad aliquid: ideo expēsa circa aliquā multitudinē est grandis in cōparatione expensę circa vnū in multitudine. cōgruitas autē expendendi est circa expensorē, & id in quo expendit. Et de expendente quidē in rebus paruis, vt contentu eo q̄ congruit circa expensioē in eis, nō dē q̄ sit magnificus: sed proprie de eo qui in grādibus. & hoc, qm̄ magnificus largus quidē est: largus vero nō de necessitate magnificus. **I**sectus vero in magnificētia nedelēten, & additio sup̄ ipsam vocat haddathan, & tarmā dathan. & non excedit bodachum magnificum magnitudine eius q̄ facit in rebus, quę congruunt: sed magnitudine eius, q̄ facit in eo q̄ oportet, & non cohibet se ab eo quod non oportet. Et determinabimus dispositionem eius posterius. Magnificus autem simulatur scienti: propterea q̄ scire pōt quid congruat: & expendit expensas excellentes studiose. & hoc, qm̄ res se habet, vt diximus, a prin-

cipio, s. q̄ dispositio acquiritur & determinatur vel definit per actiones, cū sit ipsa, quę agit actione. expensę igitur magnifici expensę sunt excellentes & cōgruę: & similiter et opus eius. & hoc, qm̄ expensa eius pertingit ex magnitudine sui & congruitate sui ex parte operis, ad hoc vt fiat opus in ea equale expensę, & expensa equalis operi: aut fiat opus superans expensam. **D.** Cūque currant actiōes magnifici hoc cursu, tunc quidem agit eas gratia decori & honesti. hoc n. est cōe virtutibus, & agit et eas cum delectatione & alacritate: ideo q̄ persecratio certificatiua in cōmensuratione, & subtilitatio nimia in circūspectione est medeleum. & circūspectio quidem eius, vt fiat hoc q̄ operatur in fine bonitatis & honorificentię, maior est q̄ circūspectio eius, vt quantitas eius, q̄ expendit modica. Cūq; sic sit, oportet vt sit magnificus largus. nam largus expendit q̄ oportet, & vt oportet, & pp magnanimitatem magnifici agit hoc, quod agit largus, & expedit ad similitudinē expensę, quam expendit fm̄ excellentius, q̄ sit ex opere. & hoc, qm̄ virtuositas possessionis, **M**intendo diuitias, & virtuositas operis nō est vna. & ideo q̄ virtuositas possessionis est vt sit pars eius ex pecunia plus, & vt sit pecunia bona vt aurum: virtuositas autē operis est vt sit grande. & qui contēplatus fuerit hoc modo opus, miret de ipso. & pp hoc est magnificus res admiranda, & magnificentia virtus quā facit in maximis expensis. Et est de expensis, de quibus dī q̄ sunt pręciosę & honorificę: vt expensę in rebus diuinis: intendo sacrificia, &

A & vicia, & opera vtenfibiliū: & oīa quæ sunt ad ornamenta diuinorū: & quod distribuitur cōtati, vt hospitalitas & donationes, distributio victualium illis de ciuitate. Atq; res istæ, quæadmodum diximus, ppor tionantur actoribus suis, id est factio res earū determinātur per ipsas, cū scitum fuerit qui sunt, & de quibus opinionibus expēdunt. nō enim solum oportet vt opes cōueniant ope rationi: sed & ipsum operantē cōuenientē oportet esse. Idcōq; non erit miser magnificus, cū nō habeat pecuniā, ex qua possit facere expensas

B multas, fm q̄ cōgruit & necesse est. quicunq; vero miserorū hoc conatus fuerit, demens est vt conetur rē excedentē posse suum, & quod oportet. nam res quidē fit fm imperium virtutis, cū fuerit habēs se fm rectitudinē. Et magnificētia quidem cōuenit ei, qui in his rebus habet aliquā præminentiā: siue p̄ ipsum, siue p̄ suos antecessores, scilicet qui habuerit honorificentia & generositate, & q̄ similatur istis. hīcōi enim rebus ptinet excellentia & potestas. Dignus igitē est vt sit magnificus ille, qui est cū hac determinatione, & vt sit magnificus in expēsis hīcōi, quæadmodum determinauimus, eo q̄ sunt maximæ expensarū & honorabilissimæ. Et expēse propriæ magnifici sunt oē illud, quod expendat in vna vice. vt expēse nuptiales, & quod eis est simile: aut q̄ cōtinent illi de ciuitate fm totalitatē suam: aut honoratio res ipsorū, aut in expēdēdo nuncios, aut in faciendo enecia. & hoc, qm̄ quidem magnificus non est expensalis in rebus suis, sed in rebus cōtibus: & est quidē similitudo aliqua inter enecia, &

oblationes, & sacrificia. Et magnificus interdū fabricat habitaculū cōueniens sibi. etenim hoc decorū est ei. & plurimū quod expendit, est in rebus permanentibus rpe longo, cū sit hoc decens & optimū. & expēdit in omni operatione sua hoc, quod cōuenit ei. & hoc, qm̄ res pertinetes Deo, & res pertinentes hominibus nō sunt res vnæ eadē meq; res pertinentes loco oratorio sunt res pertinentes loco sepulturæ: & q̄ sunt interdum in generibus expensarū expēse vnæ in genere suo. Honorabilior igitur expensarū est expensā magna fiens in re magna. Inter magnitudinem autē in opere & magnitudinem in expensā dīa est. etenim donum troci & flagelli propellentis ipsum ex magnis est, quo ad exultationē pueri ex ipso: attamen precīū eius paruum est & modicum. & pp̄ hac opera magnifici in quacunque mā vel quocunq; genere fiant, studiosi sunt & magnifici & hoc, qm̄ ad similitudinē huius facti nō deficiat cōmensuratio eius a mēsurā rei, in qua expēdit. Determinatio itaq; magnifici hæc est. D. Qui autē super fluit in isto est ille, qui dī arabice ba dichun. & superfluit quidē eo q̄ excedit mensurā debitam, & optimā, vt diximus, cōsumit enim in qua indiget modicis expensis multa, & transgredit terminū in pluribus: vt præparans cōuiuuiū nuptiale, & cōsumens ipsum cū adulatoribus, & histronibus cōsuetibus ad ipsum, & qui suspendit cortinas purpureas sup̄ portas exteriores, sicut faciunt ambitiosi, & inanis gloriæ cupidi. & nō facit hoc, quod facit amādo honestū & decorū: sed vt videatur ab hoibus abundare diuitijs, & existimant

Moralium Nicomachiorum

G mant q̄ per hoc mirentur de factis suis. vbi veto oporteret expēdere copiose, modicū expendit: & vbi oportet modicū, expendit multum. Deficiens vero à magnifico, qui arabice dicitur nedlum, deficiens est à magnifico in omni re, & p̄dit res grandes in eo q̄ diminuit ex rebus. corrumpitur igitur decorū, & destruit ipsū, & laborat ī omni, quod agere vult, vt sit exilis expensā ipsius. & sūt eius datio & in omni qd agit, videtur ei quod plus est q̄ oportet. Hæc igitur morum maneries malitiae sunt: attamen non acquirūt dominis suis opprobra. nō sunt enim damna inferentes vicinis ipsorum, & non sunt turpes valde.

De magnanimitate. Et tunc extremis. Cap. 3.

I Am vero magnanimitas circa magna, vel ex noīe versari vī. circa qualia autem versatur, primū assumamus. quā in re nihil refert, habitū ne ipsū, autū, qui sūm habitum est, considerem⁹. Esse sanē magnanim⁹ is videtur, qui cū magnis sit dign⁹, magnis quoq; sese dignū esse existimat: nā qui nō pro dignitate id facit, stolidus est: at virtute præditus neq; stolidus, neq; stultus est quispiā. Atq; est quidē magnanimus hic, quē dicimus. Qui autem paruis est dignus, cūdemq; se dignū censeret, temperans, non magnanimus est: quippe cū magnanimitas in magnitudine consistat, perinde ac pulchritudo in magno corpore, nam parui elegantes,

& concinni, non autem pulchri dicuntur. Atqui cū sit indignus, dignum se magnis putat, inflatus quidam est. non omnis tñ est inflatus, qui maioribus, quā sit, dignum se esse censeret. Qui autem minoribus dignum q̄ sit, se esse arbitratur, pusillanimus est: siue magnis, siue mediocribus, siue et paruis dignus sit, modo minoribus dignum se esse censeret. maxime tñ esse videretur huiusmodi, is qui magnis est dignus, nam quid fecisset, si tantis nō esset dignus? Est igitur magnanimus magnitudine extremus, in eo vero quod oportet, medius: eo enim dignū se censeret, quod pro dignitate ē, illi autem excedūt, & deficiunt. Si autem magnis se esse dignū existimat magnanimus, dignus cū sit, & præcipue maximis, circa vñ maxime versabitur: quod qd sit ex dignitate ipsa definitum est. dignitas autem ad externa bona dī: quorū maximū id esse statueremus, quod dīs attribuimus, quodq; maxime appetunt, qui in dignitate constituti sunt, quod itē ob præclarissimas res dari præmium consuevit: at huiusmodi ē honor: externorū enim honorum id maximū est: circa honores igitur & ignominias vt oportet, versat magnanim⁹. Quia absq; rōne quoque magnanimi munus circa honorem esse apparet. magni etenim viri honore se ipsos dignos maxime existimāt, ac pro dignitate

^a l. mode
stus.

A tate illi quidē. sed pusillanimus deficit, tā si ad ipsum, q̄ si ad magnanimi dignitatē spectemus. inflatus autē ad se solūmodo, nō autē ad magnanimum excedit. At magnanimus si quidē maximis est dignus, optimus quoq̄ sit necesse ē. maiori enim honore dign⁹ est, qui est melior: maximis vero, qui est optimus. opz igit̄ vt qui magnanimus re vera est, bonus ēt sit. esse ēt magnanimi v̄ id quod in vnaquaq̄ virtute magnum est. nulloq̄ pacto ei conuenit vt⁹ suasionē aliqua fraudulēter vtaf, ac fugiat, aut iniuste agat. cuius enim cāturpe aliquid faciet is, cui nihil est magnū? nā si quis diligenter singula cōsideret, magnanimus si nō est bon⁹, prorsus ridiculus videbit̄. immo neq̄ honore qdē erit dignus, si sit malus: quippe cū virtutis præmiū sit honor, bonisq̄ attribuat̄. Videt̄ igitur magnanimitas quasi ornamētū quoddā esse virtutū: nā & maiores ipsas reddit, & sine ipsis esse nō pōt. ac propterea re vera eē magnanimitū difficile est, cū id existerē sine itēgriate nullo modo queat. Ac maxime quidē magnanim⁹ circa honores & ignominias versaf, ob eosq̄ honores qui & magni sunt, & à probis viris exhibent̄, mediocriter qui dem lētabit̄, vt pote sibi accommodatos, vel ēt minores q̄ sibi cōueniat: integræ enim & absolutæ virtuti nullus honor tribui dignus pōt: admittet tamē

cos magnanim⁹ à probis viris, **D** licet inferiores sint, p̄pterea q̄ nō habēt illi maiores quib⁹ afficere ipsum valeāt. sed qui à quibuslibet ē vulgo hominib⁹, ob paruasq̄ res exhibent̄, eos prorsus contemnet: non enim est eis dignus. simili modo etiam ignominia, quippe quæ circa ipsum iure non accidat. Maxime igit̄, sicut dictum est, circa honores versatur magnanimus, nihilo minus tñ & in diuitiis, & potestatibus, & omni tam prospera q̄ aduersa fortuna, quomodo **E** cunq̄ cōtigerit, moderate se geret: vt neq̄ in prosperis successibus lētitia gestiat, neq̄ in aduersis rebus tristitia supra modum obruatur. Nam neq̄ circa honorem quasi maxima res sit, ita se gerit. potestates autē & diuitiæ ob honorē expetendæ sunt: qui enim ipsas habent, ob eas affici honoribus volunt. cui vero vel honor ipse paruus est, ei cætera quoq̄ sunt parua. Quapropter magnanimi esse ēt contemptores videntur. Quin ēt fortunæ **F** prosperitates vident̄ cōferre ad magnanimitatem. qui enim nobiles sunt, & diuites, & in potestate cōstituti honore digni habentur. in excellētia enim quidam sunt. oē autē, quod bono aliquo excellit, est honorabilius, propterea huiusmodi res magis reddere magnanimos homines consueuerunt: nanq̄ à quibusdam honorantur. sed re vera solus bonus honorandus est.

cui

Maiores homines digni
ē q̄ est me
iores maxi
mus, qui o
pimus.

B
* a. l. q̄ ali
quē lēse
rit, re⁹ sit.
* a. l. aliqd
qd lēserit,
fugiat.

Minor vir
quis ē præ
mium.

Moralium Nicomachiorum

E cui tñ vtraque insunt, is magis habet dignus, qui honore afficiat. Qui aut sine virtute hmōi bona possidet: neq; merito magnis honorib⁹ dignos se esse arbitrat⁹. neq; recte magnanimi dicuntur: quippe cū hęc absq; integra atq; absoluta virtute eē nō possint: sed cōtemptores, cōtumeliosi, atq; hmōi vitij⁹ pręditi efficiunt. nō facile enim fit, vt sine virtute cōsone ac moderate prosperos rerum successus quispiā ferat. dū igitur hi ferre prosperā fortunā nequeunt, putantq; se alios excellere, omnes alios despiciūt: ipsi vero agunt quodcunq; forte inciderit. imitantur enim magnanimū, licet ei similes minime sint. atq; id faciunt in quib⁹ possunt. quæ enī ex virtute sunt, ea nō agunt, sed cōtemnūt alios. At magnanim⁹ iure ac merito cōtemnit: nā vere opinatur. pleriq; alij aut ita vt forte incidit. Neq; vero aut

H parui periclitās, aut frequēti periclitās, ppea q; pauca sunt, quę magnificiat: sed magni periclitans est. & cū periclitatur, vitæ suæ nō parcat, quasi dignū oīno nō sit ei viuere. Talisq; est, vt afficiat beneficijs alios, ipse affici erubescat. excellētis enim illud est: hoc eius, qui excellitur. estq; eiusmodi, vt plura retribuat. ita enim fiet, vt qui prior cōtulerit beneficiū, insuper debeat, beneficiumq; accepisse videatur. Meminisse præterea eorum videtur, quib⁹ benigne fecerint: eorum autē a quib⁹ acceperint, minime. quippe cū is, qui accepit, minor sit eo qui beneficiū cōtulerit: ipsi autem velint esse superiores: vnde ēt illa iucūde, hęc iniucunde audire cōsueverunt. Atq; iccirco neque Thetis beneficia Ioui dī cōmemorare: neq; Lacedæmonij ad Athenienses: sed tantūmodo ea, quib⁹ fuerant affecti. Magnanimi quoq; est a nemine quippiā, aut vix tandē petere, sed prompte alijs ministrare: præstareq; se apud eos qui in dignitate sunt. præclaraq; fortuna vtuntur, magnū: apud mediocris fortis homines mediocrem: eō q; illos superare difficile, atq; egregiū, hos facile est. & inter illos gloriari est a generoso animo minime alienū, inter humiles vero iudiciosum: quēadmodum inter imbecillos viribus nō contendere. Neque ad honoratas res accedere, aut vbi alij principatum obtinent: ociosumq; esse ac cūctatorē, nisi vbi magnus aliquis honor magnūq; opus est: paucasq; res agēdas, sed magnas eas ac celebres aggredi. Necesse ēt est vt aperte tam odium q̃i amorem præ se ferat: latere enim velle timētis hominis est. Maioremq; curā veritatis, q̃i opinionis hēat: dicatq; & agat oīa aperte: id enim est cōtemporis. ideo liberior in loquēdo est: est enim ēt eius, qui liberior in loquendo sit. vnde est & contemptor, & verax, nisi vbi per dissimulationem loquitur.

*a. l. nemine idigere

L

*a. l. viribus contendere.

M

*a. l. frequēti periclitans, aut libenter periclitans.

I

dissi-

A dissimulatione autē ut ad multitudinem. Magnanimi quoque propriū id est, ut vivere ad alterius arbitriū non possit, nisi ad amici: est enim seruile. vnde et oēs adulatōres famularij: & humiles homines adulatōres sunt. Adde quod neque est admirator: nihil. magni ipsi est. neque iniuriarū memor: quippe cum magnanimi non sit meminisse, & praesertim malorū, sed ea potius despicere. Neque hominiloquus: neque. n. aut de se, aut de altero.

B quippiā dicit. neque ut vel ipse laudetur, vel alij vituperentur, curat: sed neque est laudator: atque iccirco fit, ut neque maledicus ne in inimicos quidem, nisi ob cōtumeliā sit. De necessarijs itē, aut paruis minime ē querulus, aut precabundus: ita enim se gerere eius hoīs est, qui circa hāc studeat. eiusmodi praeterea est, ut honesta potius & instructuosa, quam fructuosa & utilia acquirat, & possideat: est enim ei² qui ex se sufficiat. Quin et motus ipse magnanimi esse tardus videtur, & vox grauis, & loquutio stabilis, nā neque qui circa pauca studet, est festinabundus: neque qui nihil magnū existimat, contentus & vehemens, acuta autē vox, & celestas ex his efficit. Actalis quidem magnanimus est. Qui autē deficit, pusillanimus: quod excedit, inflatus est. sed neque hi tū mali, non enim malefici sunt: sed esse peccātes videntur. pusillanimus enim cum bonis dignus sit, seip

sum his ipsis priuat, quibus est dignus: videturque prauum quoddam in eo habere, quod & bonis dignum se non esse existimat, & se ipsum et ignorat, alioqui cum bona sint, quibus est dignus, ea proculdubio appeteret. Non tū huiusmodi homines stolidi, sed esse^{*} intelligētes potius videntur: talisque opinio peiores etiam ipsos reddit. singuli enim ea quae dignitati suae cōueniunt, appetere cōsueuerunt. adde quod & ab honestis actionibus⁹ & studijs quā sint indigni, & ab externis quoque bonis simili modo abstinēt. At illati stolidi sunt, scilicet ipsos ignorant: atque id palam: quasi. n. sint digni, honorabiles res aggrediuntur: deinde redarguuntur: vestitusque ē, & habitu, atque huiusce modi rebus ornatur: prosperasque fortunas suas esse manifestas volunt: de ipsisque praedicāt, quasi ob eas honores sint consequuturi. Magnanimitati autē pusillanimitas magis est opposita, quam inflatio: quippe quae & magis cōtingat, & peior sit. Magnanimitas igitur circa honorem magnū, sicut dictum est, versatur.

Dixit. Magnanimitas autē videtur esse in rebus magnis, quae admodum significat nomē eius. deteminemus igitur primitus res, in quibus inuenitur, & non differt siue speculemur magnanimitate, vel in magnanimo. Et videtur quod magnanimus sit ille, qui preparat animū suū vel seipsum ad res eximias, ens aptus ad hoc. qui enim fecerit hoc ab aliquo merito,

* a. l. p. i. u.

E

F

Moralium Nicomachiorum

Grito, stultus est neq; ignarus, qui ergo fuerit huius dispōis, est magnanimus. Qui vero aptus fuerit ad res exiles & pro tali se exhibuerit, est hō sanx opinionis, nō aut magnanimus: eo q̄ magnanimus circa grandia est: quā ad modū venustas circa corpora grādia est, formositas vero circa corpora. Qui autē exhibet se ipsum tanquā aptū grandibus, nō exstens autē, est qui Arabicē dī murefennichū, & Latine potest ambitiosus nominari. & non omnis, qui se ipsum tanquā ingerit dignū pluribus q̄ mereatur, superambitosus ē.

H Qui vero se ipsum minus idoneum reddit q̄ mereat, hic pusillanimus est: siue in se idoneus sit ad grādia, aut ad mediocritia, aut ad exilia: dū modo in morem se reddat suo modulo. de isto igitur putat q̄ pprie sit pusillanimus. qui autē magnorū est meritorū & ad parua se commetit, hic potius talis est. q̄ enim meretur grādia, & se ipsum adaptat minoribus, tūc qd sit nō mereat ea re: intendo q̄ tūc potissime rebus exilibus se exhiberet. Magnanimi igitur finis est in magnitudine rerū, quas operatur est, & mediū in operādo ipsas, & exhibet se idoneū ad q̄ oportet & fm q̄ oportet. pusillanimus vero deficit ab ipso hoc. Cū itaq; sit magnanimus, idoneū se ipsum reddens ad res magnas, emeritus ens ad hoc, & pprie ad res, q̄ sunt in fine magnitudinis, necessariū est vt hoc sit i re vna: & meritū quidē est fm ea bona, q̄ ab extra sunt: & est illa res vna, q̄ ab extra maxima earū: & est cum quo seruiē Deo excelsio: & qd desiderat qui sunt sublimiū potestati, & strenui in reb⁹, q̄ sunt in fine venustatis. quod autē currit hoc cursu

honorificetia est: ipsa. n. excellēior est bonorū q̄ sunt ab extra. magnanimitas igitur inuenit quidē in appetitu honorū & priuatione fm modum debitū. Et manifestū est abiq; syllo de re magnificorū q̄ expedit honorem p hoc, q̄ maximi hominum pprie idoneos se credunt ad honores: & faciūt hoc fm quantitatē meriti. Pusillanimus autē deficit ab hoc, ad qd ipse idone⁹ existit, & ab eo quod meret magnanimus. Superambitosus autē addit sup meritū suū ipsius, sed nō sup hoc, quod meret magnanimus. **D.** Cū enim magnanimus meritor existat maxi mi, qd in rebus est, erit optim⁹ hominū. & hoc, qm bonus semp meretur quod magnū est in reb⁹: & optimus quod maximū. necessariū igitur est vt magnanimus sit bonus. & vt de magnanimo q̄ sit ei i vnaquaq; virtutē, quod magnum est ex ipsis. nō conuenit igitur ei penitus vt fugiat, qm mouerit ipsum aliqd modicum quid, neq; vt iniuriat: & hoc, qm respectu cuius non magnificat aliqd, hunc nō producet anim⁹ suus ad faciū turpe. **D.** manifestabitur autē particularia prosequēti q̄ magnanimus, qm non fuerit bonus, ridiculo erit in omnibus: neq; merebitur honorari ēt. qm fuerit malus: cū honor equidem premittit sit virtutis, & accipit quidē ipsum probi ex hominib⁹. Videt igitur q̄ sit magnanimitas ornatus virtutū: eo q̄ magnificat eas, neq; est magnanimitas nisi p virtutes. & pp hoc difficile est inueniri magnanimum fm virtutē: non enim possibile est inueniri nisi bonū & beneficū. Cumq; sit sit, non inuenitur magnanimus pprie nisi in honorib⁹ & in priuatione

Actione eorum. & qñ honoratur fm
eximia, & à meliorib⁹ hominū gau
det gaudio modico: ideo q in hoc
nō recipit ab eis, nisi quod debet ei
ex merito aut minus debito. virtuti
etenim pfecta nō inuenit honor &
reuerētia æqualisei, & quantū me
ret. verumtñ multoties accipiat iste
hunc honorē, eò q nō est posse ho
noratorib⁹ suis vt honorēt eū plus
hac quātitate. qñ aut honoratur fm
exilia & à vilioribus hominū, igno
minia fit ei p hoc & vilipensio: est
enim aliud à suo merito. & sist se
hēt res sua in priuatione honoris,
D intendo q, qñ priuatur eo, vilipen
sum se reputat. aliter enim nō esset
iustus in semetipsum. Magnanim⁹
ergo, quēadmodū determinauim⁹,
requirit honores magis omni re, &
requirit diuitias & potestates. oīs
aut felicitas & infelicitas cōtingens
ei ab extrinseco vñ ei, q sit cū men
sura. Nō ergo ex prosperitate extol
lit, neq; ex aduersitate deprimitur.
neq; apud ipsum honor est de ma
ximis reb⁹: potestas aut & diuitiē nō
eligunt nisi pp honorem. qui enim
habuerit potestates & diuitias, amat
C vt honoret p ipsas: cui vero modi
cus honor fuerit, huic et residuē res
aliæ minorātur: ideoq; vident istī
esse dñi abundantiarū. Et iā quidē
putatur de felicibus exteriorib⁹
q adiuuēt ad magnanimitatem: vt
generositas, potestas, & diuitiæ, eò
q generosi merentur honorem. &
sist potentes & diuites, ideo q ha
bent valorem & bonitatem ex reb⁹
virtuosis: & omnis virtuosī meriti
positissimum honor est. ideoq; cū
existunt istæ res magnanimis, effi
ciunt eos magnanimiores. & ideo
nunquā honorificanti quidā quof,

dam pp ista bona exteriora: hono
ratus autē, fm q solus bonus est: &
ille, in quo aggregantur ambæ res,
magis meret honorari. Et illi autē,
quibus inueniuntur ista absq; eo q
virtuosi existant, non se reddunt
idoneos ad res eximias ex honorifi
centia fm viam rationis: intendo
fm viam laudationis. neq; dicit de
eis q sint magnanimi fm certitudi
nem. & honorantur quidem fm q
res istæ nō penitus vacuæ inueniun
tur à virtute. cū enim inuentæ fue
rint vacuæ à virtute, expoliti erunt
linguosis: intendit poetas & retho
res. & hoc qm non facile inuenit q
E bona in homine aliquo fm q opor
tet absq; virtute. qñ vero non inue
niuntur in eis bona fm q oportet:
& cipli putant q in hoc præcellant
alios, à se vilipendunt hoīes. sciunt
vero hoīes hoc quod est in eis: imi
tantur enim magnanimos, licet dif
fimiles eis existāt. & imitant quidē
in quibus possunt: attamen nō ope
rantur fm virtutis exigētiam. & pp
assimilationē suam, cū magnanimi
vilipēdunt alios à se. & hoc, qm ma
gnanimus fm veritatem ex debito
pariūpendit alios, eò q credit verū:
vulgus autē credit quodcūq; cōtin
F git eis. Et magnanimus quidē non
est frequēs discrimini: veruntamē,
cū ceciderit in ea, magnus existit
in eis: vitamq; suā pariūpedit, inde
bicum iudicans vt superatuat disci
mini. Et magnanimus impētor est
beneficiorum hominibus, & ex im
penso sibi beneficio verecundatur:
eò q illud est de natura exerceus
virtutem, istud vero est de natura
eius, erga quem virtus exercetur. &
quando beneficiū ei impensum fue
rit, retribuit retributionē multam.
& hoc

Moralium Nicomachiorum

C & hoc p rem amatā ei, qui incepit beneficiū: & cūm hoc nō est tardus ad retribuēdum. Et putat de eis, q ipsi recorde nē beneficiōrū, & quā impendūt, nō recordantes sibi impensorū: eo quod inferior est beneficiatus beneficiēte. cumq; magnanimus amet excellentiā, delectat ip sum audire suū beneficiū: piget aut ipsū audire hoc, p quod fuerit ei benefactū. Estq; de nā magnanimi vī nihil ei deficiat, cū grauiter ferat defectū: & de natura eius est, vt expēdite & prompte seruiat ei, & vt magnificet in cōspectu magnatū, qui diu potestātū sunt & felicitatū: & vt apud mediocres hominū humilis inueniat. nam exaltatio eius sup do minos potestātū & felicitatū diffi cile est & honorificū: sup p istos autē facile. & excellentiā sup illos nō vile est: super istos autē modici valoris. Amplius de nā eius est, vt sit tardus in motu, & plongator expēdendo rum, nisi in loco honorificētiē gran dis & facti excellentis. & facta ei⁹ sunt pauca, sed eximia diuulgata. Odit palā, & amar palā. latitare etenim ti midi est. Et plus veritati innitit, q prtuationi: & palam loquit, & facit: **I** paritūpedit etenim res. & pp hoc est seuerus & verax, nisi in reb⁹, in qb⁹ indiget solatio & ioco. & interdum iocosus est mult shominū. Et est q nō pōt cōmode viuere in venando gratiā & amore hominū: etenim factū illud factū seruorū est. & pp hoc oēs adulatores sunt quasi ope rarij cōductij siue mercenarij: & illi de gēte minuta adulatores sunt. Neq; admirat quicquā, cūm nō sit aliquid respectu eius eximiū. neq; iniuriarū vltiones meditat in aq nos, cūm non sit de nā magnanimi

vt magnorum seruet memoriā ali- **K**
quo mō: quin immo de natura ei⁹ est dissimulatio eorū & auersio ab ipsis. Neq; de nā eius vt narret ho minibus neq; de se neq; de alijs. nō enim ad hoc suā opponit diligētiā, vt seipsum laudet, neq; vt aliū vitu peret: neq; enim laudator est. & pp hoc nō est maledicus, neq; de inimi cis suis, nisi cū indiguerit nimis, & in rebus necessarijs. Neq; est lamen tator, neq; supplicator. hoc etenim ptenet ei, qui vehemēti diligētiā re quirir res istas. & instat impetratio ni rerū excellentiū, quā sunt abiq; fructū, ampli⁹ q impetrationi rerū **L**
fructuosarū viliū. hic etenim mos quidē est ei⁹, q sibi metipso sufficiens est proprie. Et vī de magnanimo q sit tardi morus, grauis vocis, mo rosus in loquēdo. cuius enim vhe mētia nō est nisi in reb⁹ paucis, nō eget agilitate: qm cui nihil est mul tum cordi, talis nō est curiosus. acui tas aut vocis & mor⁹ velocitas inue niuntur quidē agili & curioso. Hzc itaq; est determinatio magnanimi. **D.** Qui vero addit sup istū Arabice dē mutafennichū, & pōt Latine am bitiosus vel vanagloriosus vel sup ambinosus nominari. qui autē defi cit ab ipso, pusillanimus dē. veruntū istis moribus morigerati nō putan tur iniqui vel mali: nō enim male factores sunt sed errantes potius. & hoc, qm pusillanimus idoneus ē ad aliqua, & indignū se reputat ad ipsa. videtur ergo in hoc malicia quoddā esse: eo q nō intromittit se de bonis suā pertinentibus idoneitati, & est ignarus sui ipsius. aliter enim appeteret ea quā meret, cū bona sunt. Et hmoi non sunt stulti, sed potius ignari. videt itaq; q hzc opinio de ipsis

A ipsius deteriores ponat eos alii se :
eum vnusquisq; hoim appetat hoc,
ad quod est idoneus. & isti fugiunt
ab operationib; & artibus bonis, eo
q; reputant se non esse idoneos ea-
rum. & sicut se habet i bonis exteri-
oribus. Superambitiosi autē stulti sūt,
& ignari sui ipsius simul: & hoc pate-
re est manifestum in re ipsorum: ac-
cipiunt namq; res preciosas, ac si sint
idonei earum, & ex hoc incurrunt
infamiam. & ornant se vestibus &
apparatibus, & quę his sunt similia:
& amant, vt diuulgentur beneficia
eorum: & multa pradicant de seip-
sis, quasquē honorentur ab hoib;
per hoc. Opponitur autē magnani-
mo pusillanimitas plus q; superambi-
tiosus: nam pusillanimitas deterior
est superambitiositate. Et magnani-
mus requirit magnificentiam con-
dicentem sibi, quemadmodum
pradicimus.

*De moderato honoris studio, & eius
extremis. Cap. 4.*

Circa honorem autē esse q;
dam alia virtus etiā vide-
tur, vt superius diximus,
q; magnanimitati ita respōdet,
& vt magnificentia liberalitas: il-
le enī vtrq; sicut a magnis ab-
stinēt, sic in mediocribus & par-
uis nos vt oportet, afficiunt, ac
disponunt. Quemadmodū autē
in datione & acceptione pecu-
niarum & mediocritas est & ex-
cessus & defectus: ita quoque in
honoris appettitione licet & ma-
gis q; oportet & minus, & vnde
oportet, & vt oportet, vnum-
quēq; se gerere, nam & ambitio-
sum vituperamus, quippe qui

& magis q; oportet, & vnde nō
oportet, honorem afficiet: & in
ambitiosum, eo q; ne ob hone-
sta quidē facta honore affici ve-
lit. Interdum tñ fit, vt vel ambi-
tiosum quasi virilem & elegan-
tē, vel inambitiosum quasi mo-
destum & temperantem laude
prosequamur, vt superioribus
in libris dictum iam est. Peripi-
uum autem est cū pluribus
modis talis cuiusdam rei studio-
sus & cupidus aliquis dicat, nō
semper nos ad idem honoris cu-
pidum, id est ambitiosum refer-
re: sed cū laudamus, ad id q;
magis q; pleriq; ē vulgo: cū mi-
tup eramus ad id quod magis q;
oporteat, honores ipsos appe-
tat. Quia vero nō uocat me-
diocritas, fit, vt de ea quasi de-
serta sede extrema decertēt. Ve-
rum in quib; est excessus & de-
fectus, ibidem quoq; esse mediū
necesse est. apperunt autē hono-
res & magis & minus: ergo etiā
vt oportet. Laudatur igitur hic
habitus, q; est circa honorē nō
vacans mediocritas: quę sanē si
ambitioni comparetur, inambi-
tiositas: si inambitiositati, ambi-
tiositas: si vtriusq; vtrq; eē quo-
dam modo videtur. Id quod ē
circa alias virtutes est. Extremi
autem hic videntur inter se op-
poni, propterea q; t mediū nul-
lum nomen t sortitum est.

Dixit. Et videt q; proportio ap-
petitus honoris ad magnani-
mitatem sit proportio largitatis ad
magnificentia. etenim hęc duz vir-
tutes

† a. l. me-
dius.
† a. l. ford-
nus.

Moralium Nicomachiorum

Stutes, intendo largitatem vel liberalitatem, & appetitum honoris, non sunt in rebus grandibus: sed proprie in rebus parvis secundum modum debitum. magnanimitas autem & magnificentia sunt in grandibus rebus. Et similes quidem appetitus honoris largitatis est, quemadmodum in acceptione & datione est mediocritas, & superfluitas, & defectus, sic est in desiderio honoris: intendo quod sit plus quam oportet, & minus quam oportet, & vnde non oportet. Ille autem, qui non amat honorem, est ille, qui neque in rebus defectibus amat honorari. D. Et for

Hic laudamus amatorem honoris, eo quod virilis est, & amans decorum. & forsan laudamus eum, qui non amat honorem, eo quod modestus & temperatus secundum quod dicimus in precedentibus. Et manifestum est quod amator honoris, cum dicat secundum plures modos, non laudamus amatorem honoris in eo loco, cum non dicat semper de re una eadem: sed laudamus plus quam laudet ipsum vulgus, vel plures hominum, quoniam se habuerit debito modo, & ut oportet: vituperamus autem, quoniam exiit ab opportuno. Et cum sit medium in eo quod est iter hec duo,

In non habens nomen, verisimile est ut accidat dubitatio in extremitatibus: intendo quod in eo, quod declinat versus extremitates dubitatur: de medio vero secundum veritatem palam est, quod laudabile. Et in quibuscumque rebus fuerit superfluitas & diminutio, in ipsis est et mediocritas, cumque sit sic, appetens honorem plus quam oportet, & minus quam oportet, erit hic appetens honorem ut oportet. Laudatur quidem hec dispositio, eo quod est mediocritas in appetitu vel amore honoris, aut vere innotata est. & palam est de re et,

quod in comparatione amoris honoris non amor honoris: & in comparatione ad non amorem honoris est amor honoris hanc ergo dispositionem; scilicet media, utriusque reliquarum comparata, quodammodo erit utraque. Et videtur quod inventa sit etiam in ceteris virtutibus: intendo quod media in eis sunt ipsa extrema quodammodo, & sunt alia ab ipsis modo alio. Et ita patet de re extremorum in hoc more: quoniam opposita sunt: quoniam medium inominatum est.

De mansuetudine, eiusque extremis. Ca. 5.

Iam vero mansuetudo circa iram mediocritas est. nam cum in se hac se recaret medium, & ferè est extrema, ad medium mansuetudinem ipsam referimus: licet ad defectum qui nomen non habet, declinare magis videatur. at excessus iracundia quidam dici potest: nam affectus est ira, quam efficiunt, sunt multa & diuersa. Qui igitur ob id oportet, & quibus oportet irasci, adde et quo modo, & quoniam, & quousque debet, laudatur: effectus is mansuetudo potest: quippe cum mansuetudo ipsa laude afficiatur. Mansuetus enim ille est, qui perturbatio vacat, & ab affectu minime ducitur, sed quemadmodum ratio ipsa statuerit, ita & ob id, & tam diu succenset: peccareque potius videtur in defectu: quippe qui non ad ultionem, sed ad veniam dandam promptior sit. At defectus, siue iræ vacuitas quædam sit, siue quippiam aliud, vituperatur: nam qui & ob id oportet, & sicut

Iræ defectus quod patet in peccatis

A sicut oportet, & qñ, & in quos oportet, non irascuntur, hi profecto esse stolidi videtur. qui, n. non irascit, neq; videtur sentire, neq; doloꝝ affici, neq; eẽ idoneꝝ ad vlciscendũ. At tolerare si la- cessaris, patiq; vt tui contume- lia afficiantur, seruire pfecto est. Excessus vero fm omnes qui- dẽ modos fit: nam & in quos nõ oportet, & ob quẽ non oportet, & magis item, & citius, & diu- tius q̃ oportet, existit: nõ tñ ita, ut vniuersa eidẽ insint: non. n. id p̃t. nam malum ẽt seipsum per- dit, & si integrum sit, intolerabi- le euadit. Iracundi igit, cito qui- dem irascunt, & quibus non de- bent, & ob q̃ non debent, & ma- gis q̃ oportet: sed, quod optimũ in se habent, cito ẽt desistũt, hoc autem ipsis propterea, euenit, quia irã minime continent, sed reddunt, vnde ob celeritatẽ ma- nifesti sunt, deĩde cessant, supra modum aut celeres sunt, & ad oẽs res & quacunq; de causa ira- cundi, q̃ qui sunt excandescẽtes & summe biliosi. vnde nõmẽ ẽt habent. Acerbi vero difficulter reconciliantur, & longo tempo- re irascuntur. continent enĩ irã, & non nisi vbi reddiderint, ces- sant: nam vltio his irã sedat, dũ voluptatem loco doloris indu- cit: qđ quousq; non euenit, gra- uatum aĩum habent, quia verò id non est manifestum: neq; sua siõe apud eos vtiẽ quispiã: & ip- si secum irã concoquere non ni- si mora quadã temporis possũt,

suntq; hmõĩ hoĩes tum sibi ip̃si molestissimi, tum hĩs qui maxi- me ipsis sunt amici. Infestos aut eos dicimus, qui & ob quẽ nõ debent, & magis item q̃ debẽt, & diutius succensent: & placari sine vltione, vel ẽt punitiõẽ nõ possunt. At vero mansuetudinẽ excessum magis opponimꝝ: qp- pe cũ & magis fiat: humanũ enim magis est vindiẽtã sume- re: & ad conuictum hoĩum infe- sti etiam peiores sint. Quod aut- tum in superioribus ẽt libris di- ximus, tum ex hĩs q̃ dñr, satis cõ- stat, quo modo, quibus, ob quẽ, quanto tempore irascẽdum sit, quousq; item aliquis p̃grediẽs vel recte facturus sit, vel pecca- turus non est facile definire, qui enim paululum transgredit, nõ vituperatur, siue ad nimium, si- ue ad parum deflexerit: immo interdũ & eos qui deficiũt, lau- damus, m̃suetosq; appellamꝝ: & eos qui infesti sunt, tanquam ad imperandum idoneos, viri- les nuncupare cõstreuimꝝ. Quã- tũ igit, & quò mō quispiã trans- gressus sit vituperandus, statui- rōne non facile p̃t: in particula- ribus. n. & sensu iudiciũ est. Ve- runtũ illud sati p̃spicuum est, si- cut medium habitum, quo effi- ciẽt, vt & quibus oportet, irasca- mur, & ob q̃, & qđ mō oportet, & fm cetera oĩa hmõĩ, eẽ laudã- dũ: ita excessum & defectũ, si pa- rũ qđ peccat, parũ: si paulo am- pliꝝ, magis: si multũ, vehemen- ter esse vituperandos, ex quo

† a. l. & p̃d
dione.

Qui parũ
transgredi-
tur nõ vi-
tuperatur

H ij effici-

Malum ẽt
seipsum p̃-
dit.

Moralium Nicomachiorum

Efficetur, ut medium habitū cō-
sectandum esse manifestum sit.
Atq; hæc de habitib⁹, qui circa
iram existunt, dicta sufficiant.

Dixit. Et mansuetudo mediocri-
tas est circa iram. cum autē me-
dium non habeat nomē in hoc mo-
re, & ferē sūt sit de extremis, nomi-
nauius medium māfuetum, cum
sit propinquior extremo, quod est
ex parte defectus: & est illud, qđ nō
habet nomen: intendo in irascibili-
lem, & priuatū ira. extremū autē
alterum, quod ē ex parte superflui-
tatis, est ille, qui nominatur iracun-
dus vel furiosus: & hoc, qm̄ hæc pas-
sio nominatur vlt̄ ira: res autē indu-
centes hanc passionem sunt multæ
diuersæ. Et qui irascit̄, cui est ira-
scēdum, & pro quibus est irascēdū,
& ut oportet, & qm̄ oportet, & quan-
tum, hie landat̄. Et conueniens est
ut iste sit ipse māfuetus, cum mā-
fuetudo laudetur. & hoc, qm̄ de na-
tura mansueti est ut sit moderatus,
non viciscens pp̄ iram, sed est hoc
quod ordinauerit intellectus, & est
eius exacerbatio in mensura horæ
sui q̄ mensurauerit intellectus: &

Iponit q̄ peccatum in mansuetudi-
ne sit quidem maxime in defectu:
eō q̄ mansuetus non est amans vin-
dictam, sed ignoscens & acceptans
excusationem culpæ defectus. Ergo
in hac passione, siue fuerit priuatio
iræ, siue quicquid fuerit, vituperabi-
lis est. qui enim nō irascunt̄ cui ira-
scēdum, reputantur insensibiles et
incontristabiles: cumq; vir non ira-
scitur, non quaerit vindictam. Et to-
lerantia auditionis vituperij, & nō
irasci pro p̄ximis suis, & p̄ eis quos
habet in reuerentia & veneratione,

moris seruorum est: Et superfluitas
& contingens in oībus istis: intendo
ut irascatur homo cui non oportet,
& ex quibus non oportet, & vehē-
mentius q̄ oportet, & diu⁹ q̄ opor-
tet. veruntū oīa hæc non aggregan-
tur in re vna eadem: ideo q̄ hoc nō
est polt: propterea q̄ māfū est cor-
ruptiuum sui ipsius, qm̄ aggregatæ
fuerint oēs eius partes, cum non sit
hoc tolerabile. ad irascibilem. n. fe-
stinatira, ex quo non oportet, & cui
non oportet, & plus q̄ oportet. & se-
dat̄ ita eius velociter: & istud meli⁹
est, quod est in eis. & accidit qui-
dem ipsis ut tales existant, eō q̄
non recipiunt iram, sed exaggerat̄:
& pp̄ acuitatem ipsorū manifestat̄
iram, & tandem quiescunt. qui autē
adunt sup̄ illos, sunt veloces, ad ira-
scēdum acuti: qui irascunt̄ ex om-
ni re, & in oī re. Ira itaq; qui ama-
ricatum habet animū difficilis est
separatio: & permanet tempore lō-
go, eō q̄ reprimat iram suam: quie-
scit autē ab irascēdo, cum fuerit ei
satisfactū: eō q̄ satisfactio quietat
iram, adeo q̄ acquirit dño suo dele-
ctationem cum tristitia. cum vero
non sumperit satisfactionem, cōti-
nuat̄ eorum iracundia. & hoc, qm̄
cum non fuerint manifestantes ira-
cundiam suam non p̄parat̄ alicui fe-
datio ipsorum. & pp̄ hoc durat̄ eo-
rum iracundia tēpore longo: & qui
fuerit cum hac dispositione, contri-
stans est seipsum, & amicos suos p̄-
prie. Illos ergo, qui irascunt̄ ex qui-
bus non oportet, & plus q̄ oportet,
& diu⁹ q̄ oportet & nō mitescūt
nec parcunt, donec sumperint satisf-
actionem & vindictam, potius opo-
nimus mansuetudini q̄ extremita-
tem alteram: intendo priuationē
iræ.

A ira, & qui habent vindictam virilitatis, & qui irascuntur ira ipsorum, male sunt societatis & amicitiae. Et ita patet ex eo quod diximus in precedentibus, & eo quod dicimus nunc, quod non est facile definire iram sermone, qualiter oportet ut fiat in omni loco, & quantum, quod diu, & usque ad quem terminum, donec dirigat in ipsa ut peccetur. Si ergo pertransseat terminus in ira modicum versus superfluitatem, vel versus defectum, non vituperatur. nos namque fortassis laudamus deficientes, noverantes eos multis: quorum alius gravis sit ira, pro portione virilitatis, eo quod apud sint principatus. Non est autem facile nobis sermone determinare usque quo pertransiens in ira modum & quantitatem, erit quis vituperabilis: ideo quod est res particularis, quod sensu discernitur: & per hoc quod appropriat unicuique, singulare ex ipsa, & hoc infinitum est. Verum tamen posse est nobis ut perveniamus in declaratione huius ad hanc quantitatem. Dicimus ergo quod dispositio media, per quam sit ira, contra quem irascendum, & quantum oportet: & secundum alia huiusmodi ex conditionibus laudabilis est superfluitas vero & defectio vituperabiles. quoniam ergo modicum pertransibit medium, vituperatur vituperio modico: quoniam plus, plus: & quoniam multum, multum. cumque, sic sit, manifestum est, quod oportet ut exhibeamus nos per dispositionem media.

De comitate, & eius extremis. Cap. 6.

AT in congressionibus quoque & conuictu, sermonumque & negotiorum communitate esse alii placidi & obsequiosi videntur, qui omnia in gra-

tiam laudant, nullaque in re aduersantur: sed minime molestos existimant se esse oportere istis, quibus cum habent consuetudinem, alii e contrario in omnibus aduersantur, nullamque sibi habendam rationem putant, ne molesti sint: qui morosi & litigiosi nuncupantur. Verum sicut hos utrosque habitus esse vituperabiles: ita medium esse laudabilem constat, quod videlicet efficitur, ut unusquisque & quod oportet, & sicut oportet, vel admittat, vel grauate ferat. Nomen tamen huic medio nulum impositum est: sed amicitiae maxime similis videtur. talis, enim est qui habitu hoc medio est praeditus, qualem modestum ac probum amicum esse volumus: si id videlicet assumpserit, ut diligat. nam ab amicitia in eo differt, quod est sine affectu diligendi eos, quibus cum versatur. non enim quia vel amat, vel odit, suscipit singula ut debet, sed quia est talis: quippe cum idem facturus sit tam apud notos, quam ignotos: tam apud familiares, quam eos, quibus cum nulla familiaritas intercesserit. ubi que tamen prout singulis conveniet, non enim perinde familiares atque externos aut studio, persequi, aut dolore afficere nos convenit. In uniuersum igitur dictum est in congressionibus hunc ut oportet, se esse gesturum. spectans autem ad honestatem & utilitatem id attendit, ut dolorem non afferat, vel collatificet & obsequatur. videtur enim circa voluptates, doloresque

H iij eos

Moralium Nicomachiorum

G eos versari, qui in congressionibus existunt: in quibus si vel non honestum ipsi fuerit, vel dānosū ē obsequi, id minime faciet, sed grauate se geret, potiusq; cōmolestus volet. si itē obsequiū facienti aut dedecus, atq; id nō paruum aut damnum, aduersario autem dolorē parū allatura sit, non admittet, sed ægre feret ac repudiabit. diuer so autē modo cum hīs qui in dignitate constituti sunt & priuatis, cum magis item & minus familiaribus, ceterisq; diuersi inter se generis hōibus cōgressiōes faciet: singulisq; id quod decet, attribuet, ac collatificare quidē per se eligeret, cauebitq; contristare. sed euenientia tñ ipsa, si maiora fuerint, honestatem iquā & utilitatem consequēt: voluptatisq; cā magnā, q̄ postea subsequutura sit, parū dolorem afferre nō verebit. Ac mediū quidē talis

I est, nomenq; non habet. Qui autem obsequit, si nulla alia de cā id facit, nisi vt iucundus sit, placidus est & obsequiosus: si vt emolumentum aliquod adipiscatur, atq; id vī pecunijs, vel hīs rebus, q̄ pecunijs comparant, adulator. at eū qui omnia moleste accipit, esse morosum & litigiosum iam dixim⁹. quia vtro me dum caret noīe, inter sese extrema ipsa opponi videntur.

Dixit. Etiam determinauimus dispōnes inuenias in ira. Dispositiones autem, quæ sunt in societatibus & in collocaionibus, & cōmu-

nicaionibus nunc dicēmus. Qui ergo per istas intendunt, & capiūt beneuolentias hominum, & sunt illi q̄ nīruntur vt delectari faciant per associationem suam alios, & nō offendunt neq; molestāt aliquem ex eis quibuscum viuunt in aliquo, quin in imo vident vt non cōtristent eū, quē afficiant, sunt quidam modus hōum. Et sunt alij contrarij istis, q̄ diuersificanē eis in oībus suis dispositionibus, quibus non est cordi, neque curāt de aliquo ex eis, q̄ appropriant alij ab ipsis: & sunt illi, q̄ nominantur maligni, dycolī, & intracētabiles. Et manifestum est q̄ duæ dispositiones, intendo extremitates ex ipsis vituperabiles sunt: & dispo media inter ipsas laudabilis nos. n. per hanc recipimus quod oportet, & vt oportet. & pp hoc in habentibus eas malitia est, & non est eis nomen. D. Et similatur mos iste dilectioni. qui. n. est ī dispōne media huius moris, proprietates ei⁹ siue attributio est attributio dilectoris. & hoc, qm̄ quasi declinamus ad hoc, vt dicamus q̄ blandus & tractabilis dilector noster pp velocitatē sui ad recipiendum societatem, & familiaritatem exhibendum. attamen diuersificatur mos iste a dilectione: eo q̄ vacuus est eius passionis, quæ in dilectione existit: cum non sollicit⁹ p societatem eius, quem diligit, quē admodū sollicit⁹ dilector. & hoc, qm̄ ipse non recipit vnumquemq; quem recipit fm q̄ oportet ad amandū ipsum, & non obediendū, sed recipit quidem eum, quem recipit: eo q̄ natura sua talis est. & pp hoc amat cognitum & incognitum, & familiarē & nō familiarem fm modum vnum. neq; facit hoc, quod facit

Atit de hoc I vnaquaq; rerum, fm q
ei pertinet. non.n. oportet vt sit cu-
ra eius pro extraneis & familiarib*,
& receptio eius ipsorum secundum
modū vnum, vtrumq; nō molestat
aliquem. D. Etiam diximus quali-
ter oportet esse associationem & cō-
uictum. & qñ proportionaueris dis-
pōnes eius, intendo associans ad fa-
ctum honesti & vtilis, videbis inté-
dere ipsum in eis, vt non cōtristet ali-
quem, aut, vt hilarem eum faciat. vi-
detur enim q dispositiones conui-
uendi vel associandi sunt circa dele-
ctationem & tristitiam: & I quo ex
Bistis non fuerit res honesta, l fuerit
in ipso res damnoſa, graue est habē-
ti eas, vt hilarem faciat aliquem, &
interdum eligit vt cōtristet. & istud
acquirere facit factorem eius turpi-
tudinem: & hæc turpido, aut erit
non in modico, aut erit eius contra-
rium. dispō autē huic contraria: inté-
do eam, i qua est honestum vel vti-
le, neq; molestationem modicā re-
cipit. graue.n. esset hoc habenti ip-
sam. conuiuit autem potentib*, &
plebeis, & perfecte notis, & min* no-
tis conuictu diuerso fm debitū mo-
dum: & in cæteris dispositionib* di-
Cuerſificatis alijs tribuit vnicuiq; qd
suum est: & verecundatur de eo qd
hilarem facit eum solum, & sine suo
grato est contristare eum aliquem.
& si fuerint res, ad quas eo hæc con-
uictus eius dispōnes ex rebus gradib*,
intendo honestum & vtile, declinat
ad illud & plane conuersatur in eo:
& interdum contristat contristatio-
ne modica pp illud, quod sequitur
post ex delectatione: intendo quate-
nus postea hilare faciat. Hæc igit ē
determinatio medijs in hoc more:
intēdo associationem, & non est ei

nomen positū. Qui vero hilares fa-
ciunt quoscunq; indifferenter, & in
tētio ipsorum est vt gaudere faciat
hoīes absq; cā, sunt illi, qui placeat cu-
piunt hoībus, qui autem hoc emo-
lumentū causā faciūt, noīantur adu-
latores: qui autem rixosus est & in
oībus intractabilis est, vt iam dixi-
mus, malignus & dyſcolus. Et iā de
clarauimus de re extrematum am-
barū q sunt oppositæ: & q mediū
innominatum est.

De veracitate, & eius extremis. Cap. 7.

Circa eadem ferē etiam ar-
rogantiæ mediocritas ver-
satur: quæ quidem etiam
ipsa nomen non habet, non ab-
re aut erit, vt de his quoq; disse-
ramus, nam & singula pertractā-
do melius q ad mores spectant,
percipere poterim*: & virtutes
esse mediocritates tunc demū
credemus, vbi in oībus id ita se
habere perspeximus. In cōui-
uēdo igit qui cum volupate &
dolore congressiones faciunt, di-
ctū iam sunt, nunc de veracibus
& mentiētibus, atq; id tam ver-
bis, quam actionibus & fictio-
ne dicendum est. Arrogans qui
dem est is, qui illustria qdā vel
q non habet, vel maiora q ha-
beat, fingit, ac sibi vēdicat. dissu-
mulator contra, qui q sibi insunt
vel negat, vel diminuit. At me-
dius cum sit ipse ille qui est, &
tam vita q; verbis verax, ea ip-
sa planē quæ sibi insunt, neque
maiore, neque minora esse con-
fiteatur. Atque horū vnūquodq;
potest & alicuius & nullius rei

Moralium Nicomachiorum

Causa fieri, qualis aut vnusquisque est, talia est, nisi alicuius rei causa faciat, & agit & dicit: nec non ita vitam quoque suam instituit, ac per se quidem mendacium prauum est et vituperatione dignum, verum honestum & laudabile, accirco fit, vt verax ipse qui est medius, laudetur: meretur: merentes autem vituperio afficiendi sint: vtrique illi quidem, sed magis tñ arrogans. Sed de vtrisque his iā dicamus: ac prius de veraci. non. n. de eo

Hintelligi volumus, qui in pacificationibus verū dicit, atque hīs quæ ad iniustitiam vel iustitiam spectant: id. n. est alterius virtutis: sed de eo qui licet nihil hmoi in se sit, & vita & verbis propter ea verū dicit, quia talis ex habitu est: qui sanè, cum sit hmoi, merito esse probus videtur. qui. n. veritatis est studiosus, & vbi nihil refert, verū dicit: multo magis vbi referet, id faciet. vbi. n. turpe est mendacium, cauebit profecto, qd per se est euitabat. Talis autem est laudabilis: licet magis ad id declinet, quod vero minus est. nā quia iudiciose sunt nimis excellentiæ, id esse moderatius videtur, atque aptius. Qui autem maior quæ habeat, fingit, si id nullius rei causa facit, prauo quidem si falsus est: alioquin. n. minime gauderet mendacio: vanus tñ potius videretur, si malus. Sin alicuius causa, aut gloriæ & honoris atque p. is non ad modum est vituperabilis, sicut arrogans: aut argenti, eorumq;

q ad argentum pertinet, qui de k formior est. At arrogans non in potestate, sed in electione consistit: ex habitu enim & quia est talis, arrogans est. Quemadmodum est mendax, alter est, qui mendacio ipso gaudet: alter, q vel gloriam vel lucrum appetit. Qui igitur gloriæ causa arroganter se gerit, eiusmodi res simulat, ob quas laudari, felicesq; prædicari homines consueverunt: qui lucrum, eas quarum fructione alij oblectant: quæq; etiam si nō adsint, latere facile possunt: vt medicū esse, aut vatem, aut sapientem, atque accirco plerique hmoi res sibi fingunt atque arrogāt: quippe cum i ipsi ea sint, q dixim⁹. At dissimulatores minus q sit dicentes, moribus esse elegatiores videntur, apparet. n. eos non qstus grā id facere, sed vt euitet importunitatem, ac fastium. atque hi quoq; maxime illustria, & clara solent recusare: quemadmodum est Socra. faciebat. Qui autem parua & manifesta dissimulant, t versute delicati dñr, & cōtemnendi sunt. Adde q; hæc arrogantia interdum videtur: ut Latetæ moniorum uestitus. rā tū excessus, q; nimius defectus ad arrogantiam spectat. qui uero moderate dissimulatione utuntur, eaq; dissimulant, quæ non nimis sunt aperta, atque aū oculos posita elegantes videntur. Ac ueraci quidem arrogans magis opponitur: peior enim est.

Dixit.

M
† a. l. veritate gloriose

Dixit. Et in his rebus inuenitur medium elationis & hoc medium, qđ in elatione est, non hēt nomen. & nō est malum vt has res determinemus. Dixit & fortassis perfectius cognoscentes erimus dispōnes morum, qñ sciuerimus ex definitione vel termino earum, q ipse sunt medium: & securi erimus de hoc, q virtutes medix sunt, qñ sciuerimus q ipse sic sunt in vniuerso. **D** Iā autem diximus de his, qui vtunt associationibus loco delectationis & tristitię. nunc vero determinabimus de illis, qui veraces existunt, vel mēdaces fm modum vnum in dictis & in factis, i. veraces & simulatores. Dicim⁹ ergo q putat de elato q simulet inesse sibi res honorabiles, & nō sunt: & inesse sibi res eximias, quarum non hēt potestatem, vel ad quas non pōt. Qui autē vtitur ironia, est fm diuersum istius: eō q aut negat quod inest ei ironię cā, aut vilefacit ipsum. Medium vero horum est verax in modo suo viuendi & dicto: & confite hoc, quod in ipso est preterquā addat in hoc, aut diminuat. Et forsitan vnusquisq; facit hoc qđ facit, pp aliquam rerum: & forsitan facit ipsum non pp aliquid penitus. & vnusquisq; ipsorum dicit, & facit se eundem q ipse est. & sūt vsus viuendi est fm q ipse est, dū non facit qđ facit pp aliquam rerum. & mendacium in seipso malum est vituperabile: veritas autem bona laudabilis, id est ideoq; verax, & est medi⁹, laudabilis existit: extremi vero mēdaces sunt, & ambo vituperabiles: & p prie superelatus vel superbus hic. n. magis mendax est. **D**. Et nos determinabimus eos simul, incipientes a verace. nolumus autem per veracē

eum, qui verax in eo q confitentur hoīes sibi inuicem, fictio & simulatio: & est id, in quo veritas adducit ad iustitiam, & mendacium ad iniustitiam: istud enim ē de natura virtutis alterius: sed volumus p ipsum veracem, illum, in quem non cadit controuersia & diuersitas: & est ille, qui verax est de seipso & de vsu suo viuendi: ideo q status eius ē status iste. & videt de eo q sit quasi submissas habens alas: & hoc, eō q amator sit veritatis. & si fuerit verax in eo, vbi nō habet locum veritas, tūc dignius est vt verax sit, vbi locū habet: ideo q qui veretur mendaciū pp seipsum: intendo eō q mendacium hoc nō veretur ipsum ppter quantitatem vel mēsuram aliquā. Quiq; fuerit cū hac determinatione, hic laudabilis existit. & manifestum est de re ipsi⁹ qui declinat amplius ad deficientiam q studiosior est veritatis eo, qui declinat ad superfluitatem: eō q superfluitas ponderosa vel grauis est. Qui autē simulat magis q in eo sit absq; causā, iā malus videt. non. n. aliter vtetur mendacio, sed potius vanus est q malus. Si autem simula: pp aliam cām, & est causā illa gloria vel honor, tunc non est valde vituperabilis vel superelatus. Si vero fuerit hoc causā pecunię vel eius, quod ducit ad pecuniā, tunc turpior est eius dispō dispositione superelati. Et superelatus non est superelatus potentia tñ: intendendo naturaliter, sed & fm electione: eō q est superelatus quidem p naturam & morigerationem ad similitudinem mendacis. Etenim quidā ex mendacibus mentiuntur, gaudent ex mendacio: quidam vero mētiunt, desiderantes ex hoc exaltari. **Qui**

Moralium Nicomachiorum

Cui ergo vtunfelatione, vt per hoc exaltenr, ſimulant res, pp quas laudant hoies, & pro felicitibus habent. qui vero vtunt ea emolumenti vel lucricā, ſimulant res, in quibus ſequunt eos illi, quib⁹ appropinquāt, & res quas poſſe eſt cē: & latet de eis, qm tales ad ſimilitudinem eius qd faciunt oſtenſores, & medici, & ſapientes: ideo qm res iſtæ latent pp iſtud, ergo plures hoſum ſimulant res hmoi & ſingunt eas: intendo q inſit eis res, quas diximus, id eſt q ſunt ſapientes & oſtenſores. Contra rij autem ſuperelauſ & ſunt vilificā

H res ſe, eo q dicunt de ſe minus q ſit in eis, patens eſt de re ipſorum, qm placetiores ſunt ſm mores, eo q putatur de eis q non dicant de ſe hoc, quod dicunt qrentes per hoc lucari, ſed fugientes cognoſci, & ipſi nō deueniunt ad vltimum in negatione rerum honorabilium, quē admodum faciebat Socrates. At illi, qui ſimulant res exiles apparabiles, nominantur doſoſi vel fraudulēti, & ſūt viliores oſum. & hoc, qm ſup̄bitas & deſiciētia nimia proportionant vituperabilibus. Sed qui vtunt reb⁹ iſtis menſurate, & in rebus non vilibus valde, & non apparabilibus, palam eſt de re ipſorum q acceptabiles ſunt. Et manifeſtum eſt q vilificantes ſe oppoſiti ſunt veraci, eo q ſunt digniores eo.

De ſacietudine, & eius extremis. Cap. 8.

Cum autem in vita reges etiam qdam ſit, i qua homines ioco vtantur: videtur ē hic eſſe congreſſio quædam moderata & dicendi ea q oportet, & vt oportet, & audiē-

di. diſſerētia quoq; in eo eſt, vt & inter tales quosdam dicam⁹, & tales audiamus. Circa quæ exceſſum ē eſſe mediū, & deſectū perſpicuum eſt. Qui igitur ridiculis excedunt, ſcurræ eſſe atq; imoportuni videntur: qui ridicula penitus affectant, adeo vt ſtudeant potius riſum mouere, q honeſte loqui, doloreq; eum nō afficere quem cauillant. Qui autem neq; ipſi quicquam ridiculi dicūt, neq; alios dicētes ego animo patiuntur, ruſtici & duri ſunt. At qui apte ac moderate iocantur, faceti ac verſatiles dicunt, quaſi ad verſionem apti: morum enim huiuſcemodi eſſe videntur motiones: atq; vt corpora, ita ē mores ex motionib⁹ iudicantur. Qm vero ridiculū admodum redundat, & pleriq; ſunt, qui iocis deſectant & cauillis magis q deceat: effectum eſt, vt ſcurræ quaſi elegantes faceti nuncupent⁹ qd tñ diſſerre ab elegantibus, ac non parū quidē ex ijs q dixim⁹, manifeſtū ē. Huic āt medio habitui cōgruit ēt vrbānitas ſeu dexteritas. vrbani vero eſt ac dexteri hois talia dicere & audire, qualia pbo atq; ingenuo cōueniunt. Quæ dā. n. ſunt, q & ioco dicere & audire talē hoſem decet: & iſgenui hois locus à ſeruilib⁹ & itē eruditi ab ineruditi ioco diſtat. Id q ex comœdijs veteribus & nouis licet vnicuiq; pſpicere: illis enim vrborum obſcenitas, his obſcenitatis ſuſpicio tñ riſum faciebat.

Hrc

Vt corpora ita eſt mores ex motionibus iudicantur.

M

A Hæc aut in honestate nō parū habent dñiam. Vtrum igitur re definiendus est aptus cauillator, q̄ ea dicat quæ ingenium hominem decet, an q̄ molestia non afficiat audientem, aut etiā oblectetur? An hoc quoq̄ nullā certam definitionem admittit. aliud enim aliq̄ & odiosum & iucundū esse consuevit: quocirca talia ēt audiet: nam quæ quisq̄ audire patitur, eadem quoq̄ facere videt. sed nō omnia faciet: cauillum enim conuiciū quoddam est, legum latores autē, cū nonnulla conuicia prohibeant, debebant fortasse cauilla ēt vetare. Elegās igitur & ingenius quasi sibi ipse lex sit, ita se geret. ac talis quidem medius est, siue vrbānus & dexter, siue facetus appellādus sit. Scurra autē cū super perit ridiculis, neq̄ sibi neque alijs parcat, mō risum moueat: eaq̄ dicit, quorū nihil elegās diceret, nōnulla āt ne audiret q̄ dē. Ac rusticus est ad huiusmodi cōsuetudines ineptus: cū enim nihil ipse cōferat, oīa exgre accipit. Ac requies sanē & iocus in vita esse necessaria vident. Tres igitur hæc, quas dixim⁹ mediocritates, in vita sunt: quæ in verborum oēs, actionumq̄ quarundam cōitate versantur: in quib⁹ illud interest, q̄ vna circa veritatem, reliquæ circa iucunditatem consistunt: ex his vero quæ circa voluptatem sunt, altera in iocis: altera in reliquis vitæ congressionibus locum habet.

Dixit. Et ex quo est hominū in vita sua tranquillitas, & ē vsus eius viuēdi hora huius tranquillitatis in solatio iocoso, tunc vī q̄ hic ēt est associatio saporifera, in qua collocutio fit de eo, quod oportet, & vt oportet. Et manifestū est q̄ his ēt est superfluitas, & defectus, & mediū. Et hoc, q̄m illi, qui excedunt in eo, de quo ridetur, putatur de eis q̄ sint placētes: eō q̄ ducuntur ad res, de quibus rideat de necessitate. & intentio ipsorū vī plurimum est, vt rideat de ipsis, & vt sit sermo eorum sermo placēs, & vt nō cōtristent eū, cū quo iocantur. De illis autē, qui dicunt aliquid prouocationi risus, & molestie ferunt eū, qui tale quid dixerit, putat q̄ syluestres sint & lepti. Qui aut vtruntur ioco saporose, nominantur cōpositi apti: ideo q̄ iste dispositiones oēs sunt, de quibus putatur q̄ sint vni⁹ & ei⁹ dē moris. quæ admodum enim ex morib⁹ cōtōrū iudicatur super dispositiones eorum, similiter se habent mores. Et q̄n detegitur res prouocatiua risus, & exhilarat presentes ioco & gestulationi plus q̄ oportet, nominatur factor eius representator, & ioculator. Manifestū est aut ex eo q̄d iam diximus, q̄ homines diuersificantur diuersitate, nō his rebus tñ. Et liberalitas vulnus proprie est in dispositione media: intendo q̄ nomen liberalitas vul⁹ appropriatur dispositioni mediæ in hoc more, & de natura soluti vel liberi vulnus est vt dicat & audiat quod congruit viro suauiter liberali ad dicendum & audiendum. Sunt etenim hic res cōuenientes ei, qui huius fuerit dispositionis ac dicēdum, & audiendū fm modum ioci. & iocus liberi diuersificatur

Moralium Nicomachiorum

Gracatur à ioco sereni : iocusq; erudit
diuersus est à ioco ineruditū. Et sci-
tur hoc ex poematibus, quæ posue-
runt Antiqui & Moderni in satyri-
cis vel reprehensiuis. & hoc, quoniā
quidam ex ipsis sunt, quos ridere fa-
cit turpilquium : & quidam, quos
ridere facit suspitio : & inter istas
duas res differt non modicum quæ
earum habenda pro decenti sit.

Dixit. An igitur oportet vt definiat
scurrilitas & turpilquium per
hoc, quod dictum est, q non conue-
nit viro libero: an per hoc, quod est
dictum, quod non contristat audi-

Htorē suum. & hæc descriptio secu-
da quasi interminata est. etenim cō-
tristabile & delectabile vnicuiq; ho-
minum alterum est ab eo, quod est
alteri. Et simile huic accidit in re-
bus, quæ audiūtur. nam putatur de
viro q faciat rem, cuius auditionē
suffert: eō q non omnem rem facit
omnis homo. & hoc, quoniam vitu-
perium & scurrilitatem nō facit vir
liber. Dixit. & quidam ex legum
latoribus prohibent vituperia. & cō-
ueniētius est quibusdam eorum vt
prohibeant scurrilitatem. Viri autē
liberi acceptabilis hæc ē dispositio:

Icū sit sibi metipso hoc, quod est
lex illis de ciuitate. mediū ergo in
hoc more, & est habens hanc dispo-
sitionem, nominatur sereni vultus.
Representator autem minor est cō-
citatore risus. etenim ipse non reci-
pit à seipso, neq; ab alio nisi res pro-
uocatas risus : & dicit etiam res,
quas non placet viro acceptabili di-
cere neq; audire eas. Syluester au-
tem, & rudis, nō est aptus huiusmo-
di solatijs: cū nihil eorum conue-
niat ipsis, & conturbetur & moleste-
tur ex omnibuseis. Dixit. Etiam

putatur q tranquilla quies, & ioco
sum solatū necessaria sunt in visu
viuēdi hominis. Media ergo deter-
minata in conuictibus tria sunt. &
omnia communicant in hoc, quod
sunt in dictis quibusdam & factis:
& diuersificatur in hoc, q quod-
dam eorum est circa verum, scilicet
q habens nominatur verax, & alte-
rum est circa delectabile: & est duo-
rum modorum: vnū, quod est cir-
ca ludicra & iocosa. scilicet q habēs
nominatur aptus & compositus : &
tertium quod est circa vitam eius,
qui viuūt abq; iocis.

De verecundia. Cap. 9.

DE verecundia autē quāsi
de virtute aliqua dicen-
dum non est: affectus enī
magis est quā habitus vide-
tur: quippe quæ timor quidam
infamiae esse definiat, existatq;
non secus ac timor, qui circa res
terribiles accidit. Rubescunt si-
quidem qui pudore afficiūtur;
qui mortem timent, pallent: vt
corporalia vtrāq; esse videant;
id quod affectuōis magis quā
habitus est. At non omni ætati
affectus hic conuenit, sed iuue-
nili tantū. nam qui ea sunt æta-
te, oportere esse verecundos exi-
stimam⁹: propterea quod cū
ex perturbatione viuāt, ob idq;
in multis peccent, à verecundia
peccare prohibētur. ac iuuenes
quidem, qui verecūdi sunt, lau-
damus: senioiem quod sit pudī
bundus, laudauerit nemo. nihil
enim eum quicquam agere de-
bere censemus, in quo pudor cō-
sistat.

A siltat. nā pudor probi viri esse nullo pacto potest, cum ob malas res exoriat. neque enim agē dā res eiusmodi sunt. Quod si alia sunt re vera turpia, alia opinionione, nihil refert: neutra enim agi debent. Quare minime est erubescendum: pravi namque hominis est, esse eiusmodi, ut turpe aliquid agat. ita vero esse affectum, ut si turpe quid egeris erubescas, ac propterea probū te esse existimare, absurdū planē est, nam ex his quę sponte agimus, verecūdia existit: probus autem vir sponte nunquā male agat. Quocirca, verecundia, ex cōditione probata res est: si enim ageret, erubesceret. at hoc circa virtutes minime cōtingit. si vero impudentia malum est, & cum quis turpia agere non verecundatur, nihilo magis bonū est existimādum, cum quis turpia agendū erubescit. Sed neque cōtinentia, virtus est, sed quoddam aliud mistum: de qua posterius pertractabimus. Nunc de iustitia dicamus.

Dixit. De verecundia autem nō oportet nos loqui secundum quod sit virtus quādam: potius enim videtur esse passio quā dispositio. Neque passio hæc conuenit omni ætati: sed proprie conuenit adolescentiæ, cum videamus oportere huiusmodi verecundantes esse: intendendo adolescentes. Et sit quidem verecundia laudabilis in huiusmodi: eo quod cum vitia ipsorum vincantur a passionibus, peccant multi-

pliciter, & verecundia arcet & prohibet eos ab hoc. senes autem nemo laudat, eo quod sint verecundantes: videmus etenim quod nō oportet facere senes facta, propter quę sit verecundandum neque virtuosus etiam verecundatur: cum verecundia non fiat nisi propter mala, & hæc non sint fienda. **D.** Cumque rerum turpium quædam sic sint secundum veritatem, quædam autem sic sint putatiue: non differt quia cauendum sit ab utrisque, donec non incidatur in verecundiam ex ipsis. Et virtuosus dispositio hæc est: intendendo quod de natura ipsius non est ut faciat ullam ex his duabus turpitudinibus. de natura autem mali est ut sit in dispositione, per quam agat aliquid ex turpibus rebus. & pro hoc fiat quando fecerit aliquid ex istis ut verecundetur. ideoque putabitur de ipso quod salus sit à turpi secundum dispositionem. Veruntamen dicere quod verecundari bonum est in rebus fiendis sponte, est super quo conueniunt homines: propterea quod verecundans, quando fecerit turpe factum & verecundatur ex ipso, speratur ei conuersio ad virtutē. propter hoc dictum est de verecundia quod est bona, non quod numerata sit in virtutibus: nisi quia irreuerentia, siue in fronte malum: & est ut nō verecundetur homo facere turpe. optimum autem homini & dignissimum ipsi est, ut non faciat, unde sit verecundandum. **Dixit.** Neque etiam retentio animæ virtus est: & loquemur in hoc in hac parte: sed ipsa est res mixta. loquamur autem in ipsa postea. Nunc autem loquamur de iustitia.

ARISTO-

Moralium Nicomachiorum

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER QUINTVS,

Cum Auer. Expositione.

SVMMA LIBRI.

De iustitia, & iniustitia. De iure, & iniuria: ac ipsorum specibus. De æquitate, & æquo.

De iustitia & iniustitia, et modis iniusti. Cap. 1.

H

E iustitia et iniustitia cōsiderandū ē, circa q̄les actiones versent. q̄lis itē sit mediocritas iusti-

nia: et ius ēt quorū sit medium. Hæc aut cōsideratio eadē docē di via progrediaſ, qua vſi in ſuperioribus ēt ſuimus. Videmus igit oēs eiſmodi habitū appellare iuſtitia ſolere, ex q̄ ad agendas res iuſtas hoſes idonei efficiunt: ex quo itē iuſte agūt, voluntq; iuſta: iniuſtitia quoq; ſimili mō, ex quo iniuſte agūt, & volūt iniuſta. Accirco ēt a nobis vt in figura hæc ſtatuant. Neq; n. ſciētijs et facultatib⁹ & in habitibus idē eſt modus. nā facultas & ſcīa eadē cū ſit, eſſe cōtrariorū vſ: habitus aut cōtrarius contrariorū eſſe nullo mō pōt. Verbi cauſa, ex ſanitate cōtraria minime agunt, ſed ſalubria tantum mō: quippe cū ſanē quēpiā incedere dicamus, cū ita incedit, vt ſanus. Sæpe quidē contrarius habitus ex contrario, ſe-

Sæpe contrarius habitus ex contrario,

pe itē idem habitus ex ſubiectis ſibi rebus agnoſciſ. nā & ſi bona corporis habitudo fuerit nota, mala quoq; habitudo innotefcet: et ex bene habitis corporibus bona habitudo, & ex bona habitudine viciffim corpora ipſa q̄ bene affecta ſunt, ſiunt manifesta. ſi. n. bona habitudo carnis denſitas eſt, neceſſe eſt vt & mala habitudo raritas ſit: & q̄ bona habitudine eſt affectum, ſpiſitudinē in carne efficiat. Se quiſ aut plerunq; vt ſi nū multis modis dī, alterum quoq; dicat: vt ſi ius, ēt iniuria. Iuſtitia autē & iniuſtitia dici pluribus modis vſ. ſed quia proxima ipſarū cognominatio ē, latet, nec ſicut in nſ, q̄ procul diſtant, magis apparet. magna. n. in forma dīa eſt. vt clauē equiuoce dici manifeſtū eſt, & eā q̄ collo anemaliū ſubiacer, & eā qua fores claudūtur. Sed ſumamus quoe modis iniuſtus dicatur. Vſ igit iniuſtus is eē, qui et illegitim⁹, & pluriſ vſurpator, & iniquus eſt: quare iuſtū quoq; eſſe & legitimum et equum patebit. Ius ergo etiam ipſum legitimū, & æquum erit: iniuria contra illegitima & iniqua. Nam quia iniuſtus etiam eſt pluriſ vſurpator, circa bona non omnia verfabitur: ſed circa ea tantum, in quibus fortunaſ prosperitas & aduerſitas conſiſtit, quę ſemper quidem abſolute ac ſimpliciter bona ſunt, quibuſdam tamen non ſemper bona euadunt: homi-

K
trario, ſi
pe ex ſub
iectis ſibi
rebus agno
ſciunt.

L

M

A mines autem ea operantur, ac persequuntur. At non opus est operare enim deberent, ut quæ simpliciter sunt bona, sibi ipsis quoque bona essent: & eligere ea quæ sibi ipsis bona sunt. Quæquam iniustus non semper plus, sed in his quæ simpliciter mala sunt, minus etiam eligit, sed quia minus de malis esse quodam modo bonum videtur, in bonis autem est plus usurpatio: propterea plus esse usurpator videtur. est item iniquus: hoc enim continet, & commune est: necnon illegitimus: hoc est legum transgressio, id est iniquitas omnem iniustitiam continet, estque omni iniustitie commune. Quoniam autem illegitimus iniustus, legitimus vero iustus est: omnia legitima esse quodam modo iusta perspicuum est, nam quæ sunt à legum latrice facultate definita, ea legitima: sunt quorum singula iusta esse affirmamus. leges autem de omnibus prescribunt, ea spectantes quæ vel communiter omnibus cõferunt, vel optimis quibusque, vel principibus, quæ scilicet aut virtute, aut tali aliquo modo hominibus fuerint: atque ita uno quidam modo eiuusmodi dicimus, quæ felicitatem eiusque partes civili societati et efficiunt, & conseruant. Quin etiam lex præcipit & id quod fortis viri opus est, ut non deferere ordines, non fugere, non abscere arma: & id quod est temperantis, ut non committere adulterium, non cõ-

tumeliose se gerere: & id quod est mansueti, ut non verberare, non maledicere: simili modo quoque secundum alias virtutes et vitia alia iubet, alia prohibet, ac recta quidem lex est, quæ recte mala, quæ tumultuariè posita est. Atque hæc quidem iustitia virtus perfecta est: non absolute tamē, sed ad alterum. ut prope sæpe iustitia virtutum præstantissima esse videatur: & neque hesperus, neque lucifer sit adeo admirabilis, adde quod in proverbium dicimus, Iustitia in se virtutes completitur omnes.

ac perfecta quidem maxime est, quia perfectæ virtutis est usus: perfecta autē, quia qui eam habet, non solum secum, sed cum altero etiam virtute uti potest. Multi enim sunt, qui in priuatis rebus virtute uti possunt: in cæteris quæ ad alium spectant, non possunt, unde recte illud Beatis dictum videtur: Principatus virum ostendit: quippe cum ad alterum iustitia, & in societate princeps versatur. Ob id quoque ipsum iustitia sola ex omnibus virtutibus esse alienum bonum videtur, quia ad alterum spectat: agit enim ea, quæ alteri conducunt, aut principi, aut reipublice. Pessimus igitur est, qui & secum & cum alijs prauitate utitur: optimus autem non qui secum, sed qui cum alijs virtutem exercet: quippe cum id difficile admodum sit. Itaque neque hæc iustitia pars virtutis, sed integra virtus

Iustitia virtus præstantissima.

Plaudite ei. Præcipit virum ostendit.

Moralium Nicomachiorum

E virtus est neque huic opposita in iustitia pars virtutis, sed integra est virtutis. quid vero virtus & iustitia hæc differat, ex his quæ diximus, iam patet, utraque enim eadem est: esse tamen utrarumque non est idem. nam quatenus ad alterum spectat, iustitia: quatenus talis quidam est habitus, virtus simpliciter est.

DETERMINATIO QUINTI TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

H

Ixit. Scrutanda autem de iustitia quid est & in quo est: cum sit iustitia circa actiones. & si fuerit medium, tunc quod mediore est, & cui rei est medium. Sit autem per scrutatio nostra de hoc secundum modum, quem meretur hæc materia, secundum quod præcessit de sermone nostro. Dicimus igitur quod videmus omnes dicentes quod iustitia est, per quam possumus super res iustas, & per quam iuste agimus & volumus res iustas. & similiter et invenimus eos dicentes quod non iustitia, intendo iniuriam, est habitudo vel dispositio illa, ex qua non iuste facimus neque iustum volumus. Cumque fuerit hoc notorium nobis de re iustitiae & non iustitiae, sit istud primitus apud nos de re eius tanquam radijs: posita autem tanquam descriptio ad illud, quod volumus scire de substantia eius deinde inquiramus post istud, quæ sunt actiones iustæ & iniustæ: & ponamus inquisitionem nostram ad illud ex notoriis earum: intendo ex notoriis istarum duarum actionum. Etenim non est

modus in via selectarum formarum, & dispositionum: sicut modus in formis & dispositionibus metipsum. scilicet enim contrarium possibile est ut sit potentius minus: quemadmodum receptibile contrarium est potentia una. & propter hoc generatur a cognitione minus contrarii cognitio contrarii alterius. in formis autem existentibus, intendo efficientes, siue naturalibus siue artificialibus, non est hoc possibile: intendo ut generetur contrarium. v. g. forma sanitatis, existens in anima medici non generat egritudinem, immo non generat nisi res sanitas. In cognitione vero possibile est ut cognoscantur formæ & disponentes ex suis contrariis: quemadmodum possibile est ut cognoscatur ex suis subiectis. etenim possibile est, quod fuerit dispositio bona notior, ut cognoscatur ex ea prava: intendo contrariam eius. & similiter cognoscitur dispositio bona ex prava, quod fuerit prava notior. v. g. si fuerit dispositio sanitatis æqualitas complexionis, & fuerit hæc notior, tunc necesse est ut sit dispositio egritudinalis exitus ab æqualitate complexionis. Cumque manifestum fuerit de re alterius contrariorum, quod dicitur uniuoce & secundum intentionem generale uniuersalem, i. uniuoce, plerumque ita dicimus & reliquum, ut iustitia & non iustitia. Et hoc quidem late in rebus propinquis adinuicem: intendo an sit æquiuoce, aut non, ut accidit in iustitia. & propter hoc indigent ut significetur super hoc in eis ex notione contrariorum: in rebus autem distantibus manifesta est æquiuocatio. D. Cumque puretur de speciebus, de quibus dicitur non iustum,

Scilicet eorum notior possibile est ut sit selectus vel usque ad modum receptibile contrarium est potentia una.

M. forte legetur in uniuoce.

A q̄ sint notiores eis, de quibus dī iustum, numeremus quot modis dī iniustum. Dicimus igitur, q̄ vī de eo qui diuersum agit legi, q̄ sit non iustus: & sūt vī dī nō iustus de eo, qui lucres possessiones multas rapinā vel fraudem: & vī de eo, qui nō seruat æquitatem, sed excedit. Cū itaq; non iustus, si faciens iniuriam dicatur sū istas duas intentiones, tūc patens est; q̄ tenens legem iustus est, & similiter seruans æquitatem iustus est. **D.** Non iustus autem, qui est dñs possessionis multæ, non est in omnibus bonis, sed in bonis, quæ sunt bona scilicet facientia hominem, non illa, quæ sunt bona in seipsis, absq; eo q̄ sint beatificatoria. & hoc, qm̄ quædam eorum, quæ sunt bona in seipsis & semper, interdum non sunt quibusdam hominibus bona, neque semper. & propter hoc fit q̄ rogant homines in orationibus suis sæpius vt res, quæ sunt bonæ in seipsis semper, sint bonæ eis semper: & vt eligant ex bonis hoc, quod sit bonum ipsis. **D.** Iniustus autē eligit semper de bono plus & de malo minus: intendō de malo absolute, & videt ē q̄ ille, qui nō est iustus, bonus sit modo quodā: & multitudo possessionis per eum de bonis est: ideo videt, vt sit dñs possessionis multæ, & est vī iniquus. & hæc est res propria ei, & bonum in quo est iniuria, cō est omnibus. Et qñ positum fuerit esse de per se notis, eum qui aduersus est legi, esse nō iustum: tūc manifestū est q̄ lex iusta est, & q̄ omnes res legales iuste sunt modo quodam. nam per oē quod præcipit legifer, aut prohibet, credit aut ad bonum cōe omnibus, aut ad bonum virtuosius naturaliter ex ho-

minibus, aut simile aliquid huic intentioni. Vī enim præcipit hoc, qd̄ efficit felicitatē, & illud quod eā cōseruat, & illud qd̄ efficit partes eius, & quod eam cōseruat ē a malitijs civilibus, sū q̄ mandat sitrenuo vt agat actiones sitrenuitatis legalis, vt q̄ non relinquat aciem vel ordinationem, & ne fugiat, & ne reijciat arma. & sūt præcipit casto, vt faciat opera castitatis, vt ne fornicetur, ne sit falsidicus: & præcipit pacifico facere quod sū est, vt ne percutiat aliquē: neq; dicat dictū malum: & sūt in cæteris sint virtutib⁹ & vitij: intendō q̄ præcipit virtutes omnes, & phibet omnia vitia. & hoc vī, siue virtutes sint veritatem & certitudinem, aut per modum aliquem: intendō genere ex modo quodam. **D.** Et in ista iustitia est iustitia cōmunis, & est simplr̄ æqualis virtuti vī, nisi q̄ ipsa, qñ accepta fuerit per modum, quo est virtus, est in capitulo qualitatis, & dī absolute nō ad aliquid: & qñ accepta fuerit sū q̄ iustitia est in capitulo relationis & ad aliquid: etenim iustitia quidē est in hominibus iustū agens in eis: & ex hoc modo putatur de iustitia q̄ ipsa sit p̄fectissima virtutū agentū, & vtilissima earū, & maxime placēs. **D.** ita vt magis placeat ipsa q̄ syderis Veneris matutinu oriens cum Sole, & vespertinum occidens cū ipso. & dixit quidem hoc, eo q̄ in vsu eorū fuit de re placente dicere q̄ esset placentior sydere Veneris. **D.** Et cum iustitia dicta fuerit communiter, est virtus perfecta vt in plurib⁹. est virtus quidem, eo q̄ actiones iustitiæ, non procedunt nisi a virtute: perfecta vero, eo q̄ ille, qui eam habuerit, pōt vī virtute in se, & in altero.

Moral. cū cō. Auer. I D. &

Iustitia,
qñ accipit
secundu q̄
est virt⁹, ē
i cap. qua-

F
licitatis, sed
qñ accipit
vt iustitia,
est in cap.
ad aliquid

Moralium Nicomachiorum

G D. & propter hoc putatur. qd recte dixerit Biantes, dicens qd facit virū notum, cum sit vrens virtute in nō ytēte ea, in subdito. princeps enim relatiue dicitur ad subditum : & pp hoc habet quidē nomē istud vsum virtutis in altero. Et ex hinc putatū est de iustitia qd sit bonū extraneo inter ceteras virtutes: intendo qd sit bonum ad alterum . & hoc, qm ipsa quidem semper agit quod bonum est, aut comparticipanti, aut principanti & subdito. Cumq; sit completa habēs malitiam qui vitur malitia in se & in amicos suos, tūc virtuosus completam habēs virtutē est

H ille, qui vitur virtute in se, & in alterum : completā quidem eō qd vltus ei⁹ in altero difficilis est. D. Et ista iustitia, quā determinauimus, non est pars virtutis, sed est tota virtus: & iniustitia opposita ei nō est pars malitiæ, sed est ipsa tota malitia. & est quidē distinctio inter ipsa & inter virtutem: eō qd ipsa est ad aliqd, & virtus non est ad aliquid: est ergo ipsa & virtus vnum in subiecto, diuersum in ratione.

Virt⁹ & iniustitia sunt vnu i subiecto, sed duo in ratione.

Quid iniustitia particularis, & quomplex. Cap. 2.

I **Q**uerimus autē eam quæ in parte virtutis iustitia est: est enim quēdā vt dicimus. simili modo & de iniustitia ea quærimus, quæ locū partis obtinet: quæ qd sit, illud est argumentum, qd qui aliqua alia prauitate operatur, licet iniuste agat, nihil tñ amplius vsurpat. cuiusmodi exēpli causa est, qui aut abijcit scutū ob ignauiam, aut aliquē ob acerbitatē maledi-

cis infectat, aut ob avaritiā pecunias nō iuuat. Qñ autem plus vsurpat aliquis, scpe id nullo ex talibus vitis, at neq; vniuersis, sed prauitate tñ quadā agit, cū vituperet, atq; iniustitia. Est igitur alia quēdā iniustitia, q̄ tanquam pars est integræ illius & vltis: item iniuria quēdā, quæ in parte cōsistit illius iniuriæ vltis, quæ pter legē est. Adde, qd si ali⁹ lucrādi causa adulteriū cōmittat, pecuniasq; accipiat, alius tribuat, damnoq; afficiatur ob cupiditatē: hic intēperans magis esse videbitur qd pluris vsurpator: ille iniust⁹, & nō intēperans, perspicuum scilicet, propterea qd lucrādi causa id facit. Præterea alia omnia iniuste facta ad quadā prauitatē semp referuntur: vt si adulteratus sit aliquis, ad intemperatiā: si astitit in acie deseruerit, ad ignauiā: si verberauerit, ad irā. at si lucratus est quispiā, ad nullum aliud viciū redigi id, qd ad iniusticiam pōt. Quare perspicuum est esse iniusticiā quadā ab illa integra & vlti iniustitia diuersam, quæ locum partis obtineat, atq; vniuersa sit: eō qd in eodē genere est definitio. vtriusq; enim vis in eō cōsistit, vt ad alterum spectent: sed hæc tñ circa honorem, aut pecunias, aut salutē, aut si cuncta nomine vno possent cōprehendi, circa ea omnia versatur, ob voluptatem, quæ ē lucro cōsequitur: illa autē circa vniuersa, circa quæ etiam probus vir munus

nus

Anus suum exercet. Esse igit iustitias plures, atq; ex his vnā quamdam quæ diuersa à tota & integra virtute sit, iā patet: quæ autem ea sit, & qualis statuendum est. Definitū iam fuit iniuriū id esse quod & illegitimū, & iniquum esset. ius vero, quod & legitimū & æquū. ex illegitimo vero iniustitia prior illa, de qua diximus, existit. At qā iniquū & illegitimū nō est idē, sed diuersa ita sunt, vt pars & totū: oē enim iniquū est illegitimū, nō oē autē illegitimū est iniquū: & plus oē est iniquū, nō autē cōtra iniquū omne plus esse efficit, vt iniuria quoq; & iniustitia nō eadē, sed diuersa ab illis sint: atq; hæc vt prius, illa vt tota habeant. hęc. n. iniustitia vniuersæ illius iniustitiæ ps est, & iustitia iustitiæ sist.

Licet hæc Aristotelis lectio sanctorum alios esse videatur, quia tamē duæ alia habere explanationem reperiuntur, eas subiungēdas esse indicauimus: vna hæc est:

C Quā autem iniquum & plus nō est idē, sed diuersa ita sunt, ut pars & totū: oē enim iniquum est illegitimū, non autē omne illegitimū est iniquum: & plus oē est iniquum, non autē contra iniquum oē plus esse efficitur vt iniuria quoq; & iniustitia, &c.

Altera lectio est, quam agnosce re hic videtur, & explanat Ephesius, in hunc modum:

Quoniam autē iniquum &

plus nō est idē, sed diuersa ita sunt vt pars & totū: omne enim plus est iniquum, nō omne autē iniquum plus esse efficitur, vt iniuria quoq; & iniustitia, &c.

Quare et de iustitia particulari, & particulari iniustitia, de iurē itē & iniuria dicendū est. ea igit quæ ex tota virtute cōstituta est iustitia, & iniustitia, quarū altera totius virtutis, altera totius vitiositatis vsus ad alterū ē: omittat: ius quoq; & iniuria, q̄ ex his depēdēt, quo modo definienda sint, manifestum est. Ple-
E rag enim legitima ea ferē sunt, q̄ ex integra ac tota virtute p̄cipiunt: nam lex fm vnāquamq; virtutē viuere iubet: fm vnum quodq; vitiiū, phibet. efficitur autē totius virtutis ea sunt legitima, quæ legib; ad publicā institutionē sancita sunt. Quæ vero ad singulorū institutionem spectant, quæ absolute vir bon; eua-
F dit, ciuili ne sit facultatis an alterius, postea definiemus. non enim idē fortasse ē virū aliquē, & ciuē omnē esse bonū. Iustitiæ igitur particularis, iurisq; eius, quod ad ipsam attinet, vna spēs est, quæ in distributionibus aut honoris, aut pecuniarū, aut ceterarū rerū cōsistit, quæ diuidi in eos possunt, qui eiusdē ciuitatis participes sunt in his. n. euenit, vt alter alteri vel iniquam, vel æquā hēre portionē queat: altera, q̄ in cōmercīs hominū emēdandis versat. Cuius duæ sunt partes, nam ex cōmercīs alia

Moralium Nicomachiorum

Sunt spontanea, alia inuoluntaria. Spontanea eiusmodi sunt: veditio, emptio, mutuatio, sponfio, vfura, depositio, conductio: atq; hæc spontanea ea de causa dicuntur, quia principium commerciorū horū spontaneū est. ex inuoluntarijs autē clādestina alia sunt vt furtū, adulteriū, veneficiū, lenociniū, seruorū seductio, dolose perpetratum homicidiū, falsa testificatio: alia violenta, vt flagellatio, vincula, mors, rapina, mutilatio, conuiciatio, contumeliæ illatio.

Dixi. Nos autē in isto loco non inquirimus iustitiā, quæ est æqualis virtuti, sed iustitiā, quæ est pars virtutis: intēdo eā, quæ est eius spēs. & sūt quærimus iniustitiā illā, quæ est pars malitiæ. & signū eius qd sit hæc iniustitia cōis, est qd nos inuenimus in cæteris malitijs factorem, de quo dicimus qd agit non iuste, & tū non iniuriatur alicui: vt qui fugit à cōgressu p timiditatem. nos etenim dicimus de eo qd non iuste agit. & sūt qui amittit peregrinatio nes, dī de eo qd iniustus est. & similiter qd negligit acquirere pecunias p pultitiam suam, dicimus de eo qd nō iuste agit: attamen nulli iniuriatur, & sūt se habet, qui multas acquirat diuitias nō ex defraudatiōe, sed per auaritiā: & iniurius est habens malitiam vnā ex istis malitijs. Quemadmodum ergo ille, de quo dicimus qd est raptor, est habēs malitiam particulare sub malitia vñ, sūt ille, de quo dicim⁹ qd est raptor, est dñs iniuriæ particularis sub iniuria vniuersali, qd est diuersum legi.

Et significatur etiam super hoc qd hæc malitia proptia dignior est nomine iniuriæ p hoc, qd qñ homo aggregat pecunias ex lenocinio, & alter congregat eas ex circūuentione alterius in negotiationibus, primus dignior est vocari incastus qd vt vocetur iniustus. & si nominauerim⁹ eum iniustū, erit hoc nomine cōi. secundum vero nominamus quidē iniustum tñ. Et etiam, qm cæteræ species malitiarū proportionantur semper alicui generi ex malitia, qd est præter genus iniuriæ, v. g. qm malitia, quæ est lenociniū, proportionat ad incastitatem: & fuga æcie bushitis proportionat ad timiditatem: interfectio autē & defraudatio in pecunijs nō proportionat semper nisi malitiæ illi, quæ est iniuria. Cūq; sic fuerit, tunc manifestū est, qd hæc est iniuria particularis participas in noīe iniuriæ vel iniustitiæ vñ, & in definitione fm modū, fm quē participant spēs generi in istis duobus. & est qd hoc particulare participas vñ in noīe & definitione, eō qd ambo sunt ad aliqd: veruntū vnū ipsorum relatiue dī ad diuitias & honores & salutem, aut ad aggre gans ista, si posse fuerit cōprehendere hoc noīe vno. & nomē iustitiæ & in iustitiæ dī quidē primo & principaliter ex istis quatuor de eo, qd fit circa pecunias, & ab hoc trāssumat ad illas alias res. Cumq; iā declarati sit ex hoc dicto qd iniustitia dī cōiter & proprie, & sūt iustitia, nunc dicamus quid est hæc iustitia: intēdo particulare, & quæ res est, cū dicat fm plures intētiōnes. Dīcimus ergo, qm dictū est in eo qd prætenj qd non iustus dicitur de duabus rebus, sc. de diuerso legi, & de nō equo: & qm

A & qm̄ iustus dī ē istōrū oppositus: obleruor ergo legis iustus est, & æquus iustus est. qui autē est fm̄ diuersum legis, est iniustus cōis, q̄ dictus est primitus: q̄ vero cōuenit cū lege est iustus cōis: & inquisitio qdē hęc est in iniustitia p̄pria, & iustitia p̄pria: intēdo in descriptione cōis & enumeratione suarū sp̄rū. iā enim descripta fuit in eo qā p̄cessit, iustitia cōis per descriptionē virtutis: & cōnumeratæ fuerūt sp̄s eius p̄ ipsius enumerationem: cum non sit iustitia cōis aliquid plus q̄ vsus virtutis vs̄ in relatione ad alterum, dicitur iustitia: & qñ accipitur in relatione ad aliquid aliud, intendo q̄, qñ accipitur virt̄ relatiue ad virtuosos, nominatur virtus, & sist iustitia vs̄ non est aliquid plus quā vsus malitiæ vs̄ in alterum.

B D. Et ferē vt in plurib⁹ illud, quod mādant leges, virtutes sunt vs̄, nō particulares: eo q̄ mandant vt sit virtus cum omni virtute, & prohibent ab omni vicio. & similiter mādat res effectiuas virtutum vniuersaliū, & istæ res sunt etiam omnes res vniuersales, quæ ponunt ad instructionem: intendo quæ ponuntur in structiue ad acquisitionem virtutū vniuersalium. & ars legum est illa, quæ definit ista: intendo artem reginā ciuitatum, sicut definit virtus vs̄.

C D. Res autem particulares, p̄ quas fit vnusquisq; hominum virtuosus vel bon⁹ vero modo, vltimo distinguemus, s. an speculatio de ipsis sit artis ciuilis an alteri⁹. fortassis enim nō est res, per quam fit vnusquisq; hominū bon⁹ aut malus res vna in vniuerso rerum. quēadmodū non sunt res, q̄ faciunt bonū particulare in vnoquoq; hominū, res vna eadē

intendo in hominibus. Res vero, in quibus sit iustitia p̄pria, iniustitia p̄pria, vs̄ enām, sunt res vs̄, & sunt vna omnibus. & manifestū de re iustitiæ q̄ speculatur in eis. Et huius iustitiæ sunt duæ species, quarū vna est diuisiua: intendo eā, quæ diuidit res cōicatas, vt pecunias & honores & alia ex rebus cōicatis: etenim in diuisione istorum inter eos est æqualis & nō æqualis: & secūda est factiua contræctuum siue negociationū. & hæ sunt duarum partium, quædam, s. volūtaria, vt redemptio, mutuario, ac cōmodatio, fideiussio, depositio: alia nō voluntaria: intendo ex vtraq; parte, vt furtum, & adulteriū, & incāratio, & falsum testimonium, & proditio: & quædā, quæ sunt vehemētē iniuriola, vt vulnēratio, & interfectio, & inuinculatio.

De iure distributio. Cap. 3.

Q Voniā autē & iniustus iniqu⁹, & iniuria iniqua est, mediū quoddā esse iniqui perspicuum est: id autē est æquū. in quacūq; enim actio ne est plus & minus, in eadem esse æquum necesse est. si igitur iniuria est iniqua, ius est æquū: id quod ē absq; rōne omnibus manifestū est. cum vero æquū sit mediū, ius quoq; p̄culdubio mediū quoddā erit. Est autem æquū in minimis duobus. Necesse est igit, vt ius & mediū, & æquū sit, & ad quoddā, & quibusdā. & in eo quidē q̄ est mediū, ē aliquorū, ea autē sunt plus & minus: in eo q̄ est æquū, duorū: in eo vero q̄ ius, quibusdā,

Moralium Nicomachiorum

C & ad quosdam. Itaque necessario
 cōsequitur, ut ius in quatuor mi-
 nimis veretur: nā & si quibus
 ius aliquod est, duo sunt, & res
 dug ē in quibus ius ipsum cōsi-
 stit: eademq; & in quibus æqua-
 litas est. sicut enim se habet ea i
 quib⁹, eodē modo ē illa. nam si
 nō sunt æquales, neq; æqualia
 habebūt. Inde enim pugna &
 criminatiōes oriri cōsueverūt,
 cū aut æquales nō æqualia, aut
 nō æquales æqualia habent &
 potiūt. Hoc aut ex eo qd̄ pro-
 dignitate fit, ē pater. ius enim
 quod est in distributionib⁹, pro-
 dignitate quadam esse oportere
 oēs fatentur. Dignitatem tñ nō
 oēs esse eandem asserunt: sed po-
 pulari statu vrentes libertatem:
 principatū paucorum secūtes
 diuitias, & nonnulli nobilitatē,
 qui in optimatū administratio-
 ne degunt, virtutem. Ius igitur
 quiddā est, quod in proportio-
 ne cōsistit. Quod enim propor-
 tionē cōstat, id nō tam vnitario
 numero, q̄ numero in vniuer-
 sum propriū est. nā proportio
 æqualitas ē rōnū, in quatuorq;
 minimis reperit. disjunctā sanē
 in quatuor cōsistere perspicuū
 est: sed & continētē nihilo mi-
 nus. Vno enim hæc perinde ac
 duobus vti, bisq; id accipit, in
 hunc modū. qualis primi respe-
 ctus est ad secundū, talis secūdi
 ad tertium: bis enim hic fm di-
 ctum est. Quare si fm bis posi-
 tum sit, quatuor erunt ea quæ
 constant proportionē. Est autē
 etiā ius in minimis quatuor. ra-
 tioq; eadē est: quippe cū disjunc-
 ta sūt modo inter se ea sint &
 quib⁹, & quæ. Sicut igit prim⁹
 termin⁹ sese habet ad secundū, ita
 tertius ad quartū. igitur ē altere-
 na vice, sicut primus ad tertiu⁹,
 ita secundus ad quartū. quare ē
 totū ad totū, quod distributio
 binatim copulat: quæ, si etiā ita
 cōposita fuerint, iuste copulat.
 Primi igit termini cū tertio, &
 secūdi cū quarto iugatio ius il-
 lud est, qd̄ in distributione cōsi-
 stit. Ius aut est medium: eius in-
 quā quod p̄ter proportionē est,
 quod enim proportionē cōstat,
 est mediū: ius aut constat. Hanc
 vero proportionē mathematici
 geometricam vocāt: p̄ea q̄ in
 geometrica euenit, ut eandē to-
 tum ad totū rōnem habeat, quā
 habet alterutrū ad alterutrū.
 Non est aut cōtinens hæc, p̄por-
 tio: nō enim vnus & idē termi-
 nus efficitur, & cui & quod. Ius
 hoc igit est id, quod proportiōe
 cōstatiniuria id, quod p̄ter pro-
 portionem est. vnde fit ut alteri
 plus, alteri min⁹ exhibeatur. id
 quod & in actionibus ipsis con-
 tingit: qui enim iniuria afficit
 plus, qui afficit. minus ex bonis
 habet. in malis aut cōtra quip-
 pe cū minus malū, si ad maius
 cōparetur, boni locū obtineat,
 minus enim malū magis expe-
 tendum est, q̄ maius: at quod
 est expetendum, est bonum: &
 quod magis, maius. Atq; hæc
 vniuersis species est,

Dixit.

Dixit. Cumq; fuerit nō iustus
ens nō æqualis: & fuerit factū
non iustū, intendo iniuriā, factū in
æquale: & fuerit medius in nō æqua
lis, æqualis: etenim in actione in
uenit in ea æquale, erit iustus æqua
lis. Et hoc ē manifestū est q̄ conce
dunt oēs homines absq; syllo. Cūq;
sit æqualis medius, erit iustus ē me
dius & æqualis. & ideo medius indi
get rebus, de quibus dica ē multū &
parū. etenim mediū est inter multi
tudine & paucitate: & ideo q̄ æqua
lis, indiget duobus, eō q̄ æqualitas ad
minus duobus est. Et ideo q̄

Bi. iustus indiget quatuor, eō q̄ iusti
tia, qd minus in quatuor est. etenim
in alio res, qbus est iustitia, duæ sūt:
fm hunc inuegit æqualitas reb⁹ di
uersis, intēdo fm modū proportio
nis, i. erit pportio dationis ad datio
nem, sicut pportio habitudinis ei⁹
cui dat, ad eum cui datur. nisi enim
esset hæc pportio; nō inueniret in
eis neq; æqualitas, neq; in æqualitas.
& diuersitas pportionis est quidē,
qn fuerit i æqualitate nō æqualitas,
aut in nō æqualitate æqualitas. Et ē
manifestū, q̄ iustitia diuisiua ē qui
dem in hac proportionē, ex hoc q̄

Coēs vident q̄ oportet vt sit in datio
nib⁹ iustitia: & nō vident q̄ meritū
hoīum ad dationē sit vnū. Sed prin
cipes ciuitatū communalium, vident
q̄ meritū sit fm libertatē: intēdo q̄
iustitia in dationibus est vt propor
tio dationis ad dationē, vt pportio
libertatis ad libertatē. & hoc, qm isti
vident q̄ felicitas sit libertas: princi
parum aut paucitatis vident: qm me
ritū est fm diuitias, quæ fm eos sunt
felicitas. & ex eis sunt, q̄ vidēt q̄ no
bilitas, generis intēdo, sit causa ido
neitatis vel meriti. Domini autem

principat⁹ nobilis fm veritatem vi
dent hoc de virtute: & vlt oēs con
ueniunt in hoc, q̄ idoneitas sit fm
q̄ vident de felicitate hominis: & si
diuersificetur in qd sit hæc felicitas.
Cumq; sic sit, iustitia necessario est
quid proportionale. Etenim ppor
tionalitas nō est propria cuiusdā nu
mero, sed est propria numero sim
plici. & qm proportionalitas est æqua
litas in definitione & sermone, non
i quāitate, erit ad min⁹ in quatuor
rebus. & hoc aut in reb⁹ discretis: &
tūc res manifesta est: & hoc, qm in
tentio æqualitatis in eis pportione
est, vt sit pportio primi ad secundū:
sicut pportio tertiū ad quartū: aut
in cōnuiis, & tūc erit in trib⁹ reb⁹,
qn fuerit pportio primi ad mediū
sicut pportio mediū ad tertiū. Et ē
manifestū q̄ et hoc in quatuor est,
eō q̄ mediū accipit bis in pportio
ne. v.g. qm, si fuerit proportio A ad
B, sicut pportio B ad C, tūc accipit
B bis in pportione. ideoq; erunt cō
proportionalia quatuor in rōne, &
si nō in subiecto. Cumq; fuerit hæc
iustitia pportionalis, intēdo diuisi
uam, ad minus erit in quatuor, & rō
in eis est vna: intēdo q̄ rō pportio
nis est inter duo ex his. i. inter duos
terminos est rō proportionis, q̄ est
inter alia duo, i. terminos eorū, v.g.
q̄ si fuerit hæc duplex, erit & illa du
plex: & ex quo hæc iustitia ē ppor
tio inter quatuor & est hæc pportio
inuēta in cōpōne & in pmutacione
& cōuersione: manifestum est q̄ in
hac iustitia accidit huius, donec q̄
qn fuerit pportio istius dationis ad
istū receptorē dati, sicut proportio
isti⁹ dationis ad istū receptorē, erit
pportio dati ad dationē, sicut re
ceptoris ad receptorē. & sicut erit ag

Moralium Nicomachiorum

Gregatio duarum dationum ad alteram earum proportio aggregatio- nis duorum receptorum ad alterū eorum: intendo idoneitatem recipien- tium. Cumq; sit hæc iustitia propor- tionalis, tūc ē mediatrix: eo q; simi- litudo proportionis est cōmediatio quædā inter proportionēs diuersas fm minus & magis. Et ista pportio naltas est illa, q; scitur p proportio- nem geometricā: intēdo eā, quæ est pportio primi ad secundum, sicut pportio tertij ad quartū: & ppor- tio, q; est in hac iustitia, nō est conti- nua. intēdo in tribus rebus. & hoc,

H qm̄ non erit aliquid vnū numero ens idē duabus rebus. Et cū sit iusti- tia in diuisione ens proportionale, tūc iniustitia opposita isti iustitiæ ē, vt diuersificet pportio. erit ergo quoddā plus & quoddam minus, vt q; sit datio non fm proportionem æqualitatis: erit ergo vni pl⁹ q; opor- teat, & alteri minus. istud ēt accidit in actionibus cōmunicabilibus. ini- iurians enim accipit de bono plus, paties iniuriam minus: istud est in bono, in malo autē e conuerso. & sit hoc, eo q; min⁹ de malo eligibilis est, sicut magis de bono eligibili⁹ ē. **I** Vna ergo spēs iustitiæ est ista, iu- stitia, quæ sit in diuisione rerū cōi- cabilium fm proportionalitatem, vt in pecunijs & honoribus.

De iure commutatio & emenda-
tino. Cap. 4.

Reliqua vero altera iuris est emendatiui, quod in commercijs, tum spon- taneis, tū inuoluntarijs sit: diuer- samq; à priore speciem habet. Ius enim publicorum bonorū

distributiuum ea semp fit, ppor- tione, quæ dicta superius est. nā si ex pecunijs publicis facienda sit distributio, eadem rōne fiet, quā habent inter se ea q; fuerint cōtributa. iniuriaq; itē huic iu- ri opposita præter eandē est pro- portione. Ius vero quod in com- mercijs est, est quidem æquum quoddā, & iniuria iniquum: nō tū illa constat proportionē, sed arithmetica, nihil enim refert, probus ne vir malū, an malus probū suo priuarit: neq; pbus ne an improb⁹ adulteriū cōmi- serit: sed ad solam nocumētī dif- ferentiam lex spectat: perindeq; psonis vtiur, ac si æquales sint, si ille iniuria afficiat, hic afficia- tur: hic lædat, ille lædāt. Quare iniuriā hanc, cū sit iniqua, æqua- re iudex conāt. Nam cū hic per- cussus est, ille percussit: hic interfe- cit, ille autē interijt: affectio & actio in partes nō æquas diuisa est, sed de lucro detrahēs iudex dāno redigere ad æqualitatē eas conāt. Dicitur enim hæc abso- lute loquēdo de talibus ēt reb⁹. **M** licet nōnullis minime idoneum nomē esse videatur, vt lucrū ei qui percussit, damnū ei qui percus- sus est, accommodari possit. Sed vbi tū permissio ipsa fuerit men- furata, hoc damnū, illud lucrū vocat. Quare æquum plus & paucioris mediū est: lucrū autē & damnū est & plus & minus, cōtrario tū modo: plus enim bo- ni, & minus mali est: lucrū: con- trarium vero, damnum. quorū quidem

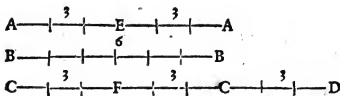
A quidem medium æquum est, qd eē ius dicimus. Ius igit emēdarium lucri & damni mediū est: vnde ē cū altercant hōes, ad iudicē confugijunt. ad iudicē autē ire, ē ire ad ius ipsum: quip pe cū iudex nihil aliud sit, quā ius quoddam animatū. et quæ-
runt iudicem medium: & vo-
cant nōnulli mediatores. quasi
si medium fuerint consequuti,
ius quoq; ipsum sint consequu-
turi. Ius igit medium quoddā
est: si quidem & iudex. iudex au-
tē ad æqualitatē redigit. Et quæ-

B admodū si linea in duas inæqua-
les ptes diuisa sit: illud quo ma-
ior pars dimidiū excedit, ab ea
aufert, & adiungit minori: cū
autē totū equaliter fuerit bipar-
titum, tū vero suū se habere in-
quiunt, cū equū quisq; accepe-
rit. AEquum autem mediū est
pluris & paucioris arithmetica
proportiōe: ac ppea appellatur
ius *d'icant*, eō qd *d'icant*, id est bifariā
diuifum est: quasi *d'icant*, i. bi-

partitū dixeris: et iudex *d'icant*, **D**
quasi *d'icant*, i. bipartitor diciē.
Si. n. duo sint equalia, et ab altero
aliquid auferatur, et addatur
alteri, id duabus talibus parti-
bus alterū excedet: nā si dēpta
quidē esset vna pars ab altero,
nō adiuncta tñ alteri, vna tan-
tum parte eiusmodi excederet.
efficietur igit vt & id cui est ad-
iūctū, vna parte mediū, & me-
diū vna sist illud excedat, à quo
detractum est. Ex hoc ergo co-
gnoscemus et quid ab eo detra-
hendū sit, qui plus habet: & qd **E**
ei quāminus hēt, adiungere de-
beamus. Id. n. quo mediū exce-
dit, minus habenti addendum
est: id aut quo excedit, à maxio
est detrahendū. Sint æqles iter se
lineæ AA, et BB, et CC: dematq;
ab AA pars qdā AE, et addat ei
in qua est CC: efficiaturq; CD.
Quare tota DCC linea excedet
EA parte ea in qua est CD: et ea
in qua est CF: excedet igitur ēt
mediam, id est BB parte CD.

C

F

Est autem hoc in alijs quoque
artibus. tollerentur enim, nisi
& quod facit, & quantum &
quale faceret: & quod eo affici-

tur, & tanto & tali afficeretur.
Quin etiam nomina hæc dam-
num & lucrum & spontaneis
contraçibus videntur emer-
sisse.

Moralium Nicomachiorum

Sisse. cum enim quis plus habet, q̄ suum erat, lucrum: cū minus, q̄ a principio habuerat, dānū facere dicit̄, in vendendo, s. & emendo, alijsq; hmōi, quę legibus permittuntur. Cū autē neq; plus neq; minus, sed sua cuique per se ipsa eua'erint: sua ipsorum habere dicuntur, neq; damnū pati, neq; lucrari. Quare ius lucri cuiusdam & damni eorum est medium, quę præter spontaneum sunt: cū æquum quisq; & prius et posterius hēt.

H **D**ixit. Species autē secunda est, quę fit in rectificando connegociationes in rebus voluntarijs & non voluntarijs. Et in hac iustitia est et species iustitię, quę fit fm viā proportionalitatis: intendo illam, quę fit in diuisione rerum cōmunicabilium veruntē differentia inter vtrāq; est: qm iustitia, quę est in connegociationibus, est in rectificatione æqualitatis inter connegociantes: intendo æqualitatem verā, non æqualitatem, quę fit fm viam proportionis. Veruntamē cum sit **I** æqualitas quasi mediū inter detrimentū & lucrum, i. additio lucri super ipsam, vt additio ipsius super detrimentū: & sit hęc dispositio proportionis numeralis: nominauit eā Arist. fm mensuram proportionis arithmetice. & propter hęc, nō est in hac iustitia diuersitas ex eo, qd vnus connegociantium est honorior altero. & istud cōe est, donec sit in cōnegociatione illa, qd est in damno: etenim nō est dīa inter hoc vt malus priuet bonū, aut bonus malū, qn oporteat vt priuet priuator.

& sit op; vt fornicator puniat poena æquali suę fornicationi, siue sit fornicator malus, aut bonus. & ex quo ē diuersitas in istis malitijs dāniferis, necessariū fecit lex vt seruet in his vsus æqualitatis, nō vsus proportionalitatis. Et p̄p̄ea, qn iniuriatur alter alteri, aut dānū intulerit, & fuerit hoc fm inæqualitatem, conat̄ dominus iustitię legalis vt conuertat ad æqualitatem. Etenim, cū verberauerit eum, qd verberauit, & vulnerauerit eū qd vulnerauit, & interfecerit eum, qui interfecit, iā conuertit actionē & passionē in istis p differentias æqualitatis. dñs itaq; iustitię semper conatur vt diminuat ex lucro & æquet ipsum cum detrimento: intendo vt ambo simul detrimentum subeant fm dispositionem vnā, aut lucrentur ambo fm dispositionē vnā. Etenim lucrū & detrimentum posse est vt dicantur cōiter de oībus, in qbus cōnegociatio: siue sit vtilis siue dānosa. & si sit nō cōueniens dānis, quemadmodū cōuenit proficuis possumus. n. dicere de eo, qui pcutit, qm lucrat: & de eo qd pcutit, qd perdit. Et vlt̄ in passionibus, qd sunt ab vno ad alterū, qn nō fuerit in eis æqualitas quedā, nominant̄ damnū vel p̄ditio, & qdā lucrū. Et cū sit æq̄tor mediator inter plus & minus, & lucrū & damnū vtrūq; sit plus altero & min⁹ modo cōtrarijs, lucrū qd ē plus de bono, minus de malo, damnū aut plus de malo, & min⁹ de bono, & sic æq̄tor iter vtrūq; , intēdo iter lucrū & dānū iustitia rectificās, tūc iustitia rectificās necessario erit in actionibus mediās inter lucrū & dānū. Et p̄ hoc, qn cōtēdunt, cōueniunt ad dñm istī iustitię, ad iudicē. nā iudex

Ader est iustitia rectificatiua aīata, i. cui ē aīa. & iō quidā hoīum nomināt hmōi, cōmediatores, cū sit qui dē ipsoī intētio inuenire mediū: & qñ inuenerint ipsum, sunt iusti: etenim iustitia res cōmedians ē. D. Et dñs iustitię rectificatiuę æquat iter diuersos, qñ inciderit cōnegociatio diuersa p hoc, q̄ diminuit de parte maiori excedēte mediū, & addit minori partē illā: fm quā deficit a medio, vt cōtingit ei, q̄ diuidit lineam in duo dimidia inęqualia, qñ vult æquare iter ea. diminuit. n. a linea maiore hoc, i. quo excedit dimidiū lineę: & addit mīori illud, i. quo excedit a dimidio lineę: etenim linea equas est mediū in eo, qd ē iter lineā maiore & minore fm pportitiōis arithmetice mēsurā: intēdo q̄ diminutio eius a maiore ē vt additio ei sup minore, qñ fuerit maioris & minoris ex linea illa, q̄ diuisa fuit in duas partes nō p̄p̄inquas distātes a medio distantia vna. D. Et deriuat quidē nomē iustitię i Græco a diuidēdo i duo dimidia. & dñs iustitię, i. iudex, est ille, q̄ diuidit iter hoīes p duas ptes cōequales: & op; ipsum scire qd ē diminuēdū a maiori, & qd addendū minori. Cū n. fuerint duo cōequalia: & auferūtur ab vno ipsoī duę partes, & addunt alteri: illud cui sit additio, sit maius fm istas duas ptes, & fm eas excedit mediū, & deficit min⁹ a medio fm eadē. aut qñ auferat ab vno cōequaliū pars vna, & addit alteri, tūc qdē deficit minus a medio fm vnū. & excedit ipsum mai⁹ fm vnū. Op; igit, qñ voluerit iudex cōequationē, vt addat illi qd deficit a medio excessum illū, in quo excedit ipsum mediū, & diminuat a maiori

additionē illā, fm quā excellit mediū. Et ista equalitas inuenit in orbibus artibus, eo q̄ actio cuiuscunq; artis termināda ē in q̄litate & q̄titate: & passio ab actiōe agētis i eis ē terminata i q̄litate & q̄titate. & si nō, tūc lōge eēt inuētio medij in eis, intēdo in artibus diuersis, si nō eēt actiones & passiōes, p̄p̄rię vnicuiq; arti terminatę in q̄litate & q̄titate. Et ē qd ē intentio dāni & lucri in cōnegociatiōibus voluntarijs, q̄ qñ hō acceperit plus q̄ pertineat ei, i. qd dederit, dē lucri: & qñ acceperit min⁹ quā dederit dē perdere: vt cōtingit in vēditiōe & emptione, aut in ceteris rebus, in q̄bus p̄mittit lex cōnegociatiōes. Qñ autē nō accipit neq; plus neq; minus q̄ dedit, tūc nō dē lucrari, neq; perdere. Est itaq; iustitia mediatrix inter lucrū & dānū in rebus voluntarijs.

De retaliationē, numo. & indigentia. Cap. 5.

Vidēt autē nōnullis & retaliatio absolute & simplicius ipsum eē: quēadmodū Pythagorei dicebāt: i. n. absolute eē retaliationē definiebāt. verū retaliatio neq; ad distributiū ius, neq; ad emendatiū accommodatur. voluntamen ipsi Rhadamanti quod ius hoc dicere. (idē: Si cōtra passus fuerit, qd fecerit Iudiciū planē rectum, vindicta; fiet.

Sepenumero enim dissidet: vt si magistratū quis gerens percussit, rep̄cutiēdus nō est. si autem magistratū gerentē quis percussit, non solum est percutiendus, sed

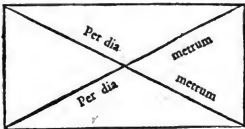
Vide p̄io
Mag. Moral.
ca. 14.

Moralium Nicomachiorum

G sed supplicio in super afficiendus. adde qd sponte ne an inuiti fecerimus, multū refert. Sed in cōmunitatibus cōmercialibus tale ius retaliatum cōseruat rē, si ex proportione, non ex equalitate existat. contra. n. faciendo ex proportione ciuitas continetur. Vel enim dant operam homines vt malū reddāt, alioqui esse seruicus vī, nisi par pari reſerāt: vel vt bonū recipiāt, alioqui nulla fiet participatio: parti-

cipatiōe at ciuitates cōſtitutae cōtinent. vnde et Gratiarū tempū obuiā statuunt, vt retributio efficiat. quippe cū id, p̄priū Gratiarū sit, vt & ei qui nobis gratificatus ē, vicissim inferuiamus: & ipse rursus gratificādo nos, puocet cōiunctio autē que p̄ diametrū sit, retributionem hanc facit, q̄ cōstat p̄portione. exēpli grā, sit edificator, in quo statuatur A: sutor, i quo B: dom⁹, in quo C: calceus, in quo D.

H Edificator A

Domus C

B Sutor

D Calce⁹

I Oportet igitur, vt edificator a suture opus ipsius accipiat, et ipse suū illi tradat. Quod si primū sit æquū ex proportiōe, erit id qd di-
cimus: sin minus, æquū nō erit, neq̄ cōsister. nihil. n. verat quo min⁹ opus alteri⁹, alterius opere p̄stabilis sit, quocirca adæquanda ea sunt. Est autē hoc in alijs quoq̄ artibus: tollerentur enim, nisi et qd facit, & quantū et quale faceret: & qd eo afficiē, & tanto & tali afficeretur. Non n. ex duob⁹ medicis societas fit, sed ex medico et agricola: et de mū diuersis & non equalibus. sed hi tñ adæquandi sunt. Idcir-

co omnia ea, quorū est permu-
tatio, cōparabilia esse quodam modo debent, ob quod numus in vsum venit, qui quodā modo mediū efficitur: metitur. n. oīa: quare et excellum & defecū: quot s. calcei domui, vel alimēto q̄uales sint. Oportet igitur quotos est edificator, aut agricola ad sutorē, tot calceos ad domum, aut alimentū æquiparari. nisi enim ita sit, nec permu-
tatio, nec societas esse vllō modo poterit: id autē non erit, nisi æqualia omnia quodam modo inter se sint. oportet igitur, vt vno quodā, sicut dictum est et prius, cuncta mensurētur, at id est

Nemus.
Nominis.

A est re vera quidē indigentia, q̄ oīa cōtinet: nā si nulla re indigere hōes, aut nō similiter, efficeretur vj. vel nō esset vlla oīno, vel non eadē permutatio. sed indigentia tñ loco ex pacto quasi substituit numus. vnde etiā nominisissima appellatur, eo q̄ nō natura, sed *nomis*, id est instituto & lege cōstit: in nobisq̄ sit eū mutare, atq̄ inutile reddere. Erit igitur retaliatio, cū adæquata iā singula fuerint: vt quo loco est agricola ad futorē, eodem opus futoris ad agricolę opus sit. Cū autē permutarint, in figurā proportionis redigere opus nō est: alioqui alterū extremū vtriusq̄ haberet exuperatiōes. sed vbi habuerint sua quisq̄, ita æqui & socij efficiuntur: eo q̄ in ipsis fieri hæc æqualitas pōt. Sit Agricola A: alimentum C: futor B: opus ipsius adæquatum D. si autem non hoc modo fiat retaliatio, nulla erit societas. Agricola A ——— B futor

C 4 alimētum C — D calcei 4 Indigentiam vero quasi rē vnā quandam esse quæ contineat, il lud declarat: q̄ cū mutua ope non indiguerint aut vtriusq̄ aut alteri, permutationem non faciunt: quemadmodum cū eo, quod quispiam habet, alius indiguerit, vt vino, pro quo frumenti exportationē concedūt. id igitur adæquatum prius sit, necesse est. Sed licet nunc non indigeat quisquam: pro futura

tamē permutatione quasi spon D for, si indigentia inciderit, eam fore, nobis intercedit numus: q̄ enim eum affert. accipiendi facultatem habeat necesse est. Idē tamen etiam ipsi huic contingit: non enim semper equaliter potest: quamuis magis soleat permanere. iccirco precio cuncta æstimata esse oportet. ita. n. semper erit permutatio. at si ea fuerit, societas quoq̄ sit necesse. Numus igit, vt pote medium, commensurabiles inter se efficit res, atq̄ ita adæquat. neque enim vlla esse societas potest, nisi sit permutatio: neq̄ permutatio, nisi sit equalitas: neq̄ equalitas, nisi sit commensuratio sit. Ac re quidē vera fieri non pōt, vt quæ adeo inter se distant, cōmensurabilia efficiantur: sed p indigentij tñ ratione satis commode sit. vnum igitur quoddā esse oportet atq̄ id ex constitutione. vnde ēt nominisima, id est numus vocatur. hic enim est, qui commensurabilia reddit oīa. numo. n. oīa mensurantur. Sit Dominus A: minæ decē B: lectus C: sitq̄ A dimidium ad B: sitq̄ decē quinque minis domus digna ēē censetur, aut equali re: lectus autē, id est C decima sit pars ipsius B. parebit profecto quot lecti domui equales euadant: nimirum quinque.

A	B	C
domus		lectus
5	10, ming	1

Moralium Nicomachiorum

G Ita aut fieri consueuisse permutationē anteq̃ numus inueniretur, perspicuū est. nihil. n. interst an lecti quinq̃, pro domo vna exhibeant: an tm̃, quanti lecti ipsi quinq̃ constant. Quid igitur iniuria, quid item ius sit, dictū iā est. His ita definitis perspicuū est iustam actionē inter afficere iniuria & affici mediū quoq̃ esse: illud. n. plus habere est: hoc minus. Iustitia vero nō eodē mō, quo alię supiores virtutes, mediocritas est: sed ob id **H** quia mediū est iniustitia aut extremorū. Ac iustitia quidē est, qua iustus dī iusti operator ex electione, ac distributor tam sibi ad alterū, q̃ alteri ad alterū: nō ita vt expectatū rerū maiorē partē sibi, minorē alteri exhibeat, damnosarū e contrario: sed q̃quū ex proportionē distribuat. et alteri ad alterum simili modo. Iniustitia autē cōtra est, qua iniusti operator et distributor vnusquisq̃ dicitur. id autē excessus & defectus est vel vtilis rei, vel damnosæ præter proportionē. atq̃ accirco iniustitia excessus est & defectus, q̃a exuperationis & defectus est. In se quidem exuperationis rei illius q̃ absolute est vtilis, & defectus dānosus: in alijs in vniuersum quidē similiter, quātū tñ ad id spectat, qđ præter proportionē est, vtro modo incidit. iniuste facti autē minus est iniuria affici, maius afficere. De iustitia qđ & iniustitia, quēnā

sit vtriusq̃ natura: de iure finit. **K** liter et iniuria in vniuersum, ad hunc modum dictum iam sit.

Dixit. Et quidam horum vident q̃ iustitia absolute in oib̃ rebus est iustitia, quæ sit in rebus, quæ sunt contrarię passionibus doloriferis connegotiationibus fm̃ equalitate: & ē illa, q̃ nominat pars digne retribuēs, & est via antiqua in iustitia, q̃ proportionat Pythagoricis, et Academicis famosa apud eos in positione legū. D. Hęc aut iustitia nō est in aliquo ex iustitia diuisa: eō q̃ virtus non habet partē condigne retributiua, neq̃ ex honore, neq̃ ex pecunia. & inuenit quidē hæc iustitia magis iustitia rectificatiua: sed tñ in hoc qđ ex ea est voluntarium, & hoc in vtilitatibus cōmunicabilibus: vt pars eē digne retributiua, q̃ est in venditiōe & præcij & solutione, & in alijs q̃ sunt in cōnegotiatione. in parte autē q̃ est in damnis, multoties cōtingit iustitia per actionē diuersam ab illa actiōe, aut inæqualiter: intēdo eā, quæ p̃ damniū intulit. D. Et pp̃ hoc putatur de dño positionis legū, q̃ contradicat sibi in dicto suo, cū dicit q̃ iustitia absolute est pars condigne vel ex q̃quo retributiua: post dicit q̃, qñ dñs prius cecidit vulnerauit aliquem iniuriōse, non op̃ s̃ solū vt vulnere, sed et vt penis afficiat. Et dixitq̃ de hoc, vt c̃stimo, eō q̃ vulneratio à principe ab intēsiore malitia p̃cedit, q̃ malitia, q̃ non est à principe. D. Et sit quidē iustitia, quæ est pars cōsequens in rebus proportionalibus diuersis nō inconuenientibus cōsequatibus: intēdo p̃ proportionales res, in quibus est cōcactio inter hoies p̃ modū

A dū proportionalitatis nō ex parte cōueniētiæ spēi. nō. n. est hōi vita, nisi fuerit aggregatio vtilis in vita: nisi fuerit cōnegociatio p res cōuenientes in proportiōe non in specie, etenim connegociatio supplens defectū in iusculuiq; cōnegociantiū nō fit cōuenientibus in arte vna: vt cōnegociatio inter medicum et medicum non .n. indiget medicus medico. & nō fit nisi in diuersificatis in arte: vt cōnegociatio iter agricolā & medicū. hęc. n. supplet agricolæ medicationē qua caret, & medico cibū quo caret. & hęc connegociatio nō fit nisi fuerit iustitia: & est vt det medicus agricolę iuxta mensurā, qua dederit ei agricola. Dixit. Et pp hoc ciues obseruant leges obseruatione valida, vt fiat corqua retributio. hoc. n. est propriū legi, & fit quidē corqua retributio i rebus cōmunicabilibus ex parte proportionalitatis pp aggregationē necessariā hominibus in vita fm modum opinionis, non fm modum cōuenientię. Et hęc vt oppositio, q fit fm duas extremitates diametri cadentis in circulo, & in rebus quidē oppositis inuenitur corqualitas ex parte proportionis, nisi enim esset arti domificatoris ad artē artificis calciamentorū proportio eadē, quę est operi domificatoris, s. domus ad opus calcificis. s. ad calceū, non posset cōprehēdi notitia equalitatis inter illa duo opera. nisi. n. esset cōcactio, nō inueniretur inter eos cōnegociatio. nam qm nō indiget alter cōnegociantiū socio suo, aut vterque vtroq; non erit penitus connegociatio. fit vero, qm vterq; eorum indiget eo, qd est apud alterum: vt qm habens vinū indiget tritico, qd

habet alter, & e cōuerso. Cum itaq; **D** connegociatio sit pp indigentiam: & quorundā indigentium nō semper cōueniunt in eadē hora indigentię: v. g. carpentarius interdū indiget agricola, qui illa hora nō indiget carpentario, sed medico, vel aliquo alio, & sic de alijs in alijs: posuerunt inter se hōes per modum cōuenientię aliquid, qd sit instm cōnegociandi in oībus. & hoc est numisma. hoc igit istō mō factum est vice suppletis indigentias absolute. Cūq; ēt venditor nō semper in illa hora egeat emptiōe rei alterius, sed egebit in posterū, factus est ei denarius tanq fideiusor supplendi necessitatē futurā. & cū ista inueniatur in denario ex positiōe, & sit nomen legis apud Gręcos, denominationis sumptū a positiōe, nominatus est denarius in lingua Gręca, nosse denominatiue sumptū a lege. Cūq; sit ēt equalitas necessaria ad permentia cōnegociationis & durationē eius, & difficilis sit cognitio corqualitatis inter res diuersas: posuerunt denariū tanq estimatiuā equipollentiariū in rebus. Factus ē ergo quasi cōmediator quodā modo, cū sit equas iter additionē & diminutionē. & hoc, qm si esset proportio artis domificatoris ad artē calciatoris, pportio dupli, tunc oporteret vt eēt pportio dom⁹ ad calceū hęc pportio. Eēt ergo cōnegociatio iusta in hoc, vt daret domificator domū vnā, & acciper calceos duos: sed, cū sit eq pēso iter res difficiles, posuerunt oīb⁹ reb⁹ fm pportionē suā equalitā vni⁹ eiusdē rei, & ē denarius. p hūc igit facilis ē ei⁹ inuentio eq litatis. etenim nō refert vt denē i cābio dom⁹ duo calcei, aut det estimatio

Moralium Nicomachiorum

G pecij ipforū. denari⁹ ergo positus ē ī ciuitatibus pp istas duas cās: intēdo pp facilitatē inuēctōis equalitatis, & pp conuenientiā indigentīe. D. Iam ergo manifestū hoc ē ex dicto quid sit iniustitia, & qd iustitia. Et ex hmoi distinctiōe manifestū est qd iusta cōnegociatio est in eo, qd ē inter facere iniuriā & pati eam. etenim iniuriatori est magis de bono & iniuriatio minus. Iustitia autē, qd est in cōnegociatione, est cōmediatio inter eos, nō per modū, per quē ceterē virtutes sunt mediatio: eo qd ista mediū est relatū alteri. virtutes autē sunt, quarū media nō sunt relatā ad alterū. & sūt iniuria hęc est in extremitatibus per relationē ad alterū: malitię autē sunt in extremitatib⁹ nō relatis ad alterū. Et pp hoc, qn accipit virtus, fm qd est relatā ad alterū, est iustitia vñs fm qd pēdictū ē. & ex isto manifestū ē qd iustus est, qd facit iustitiā inter se & alterū, & inter alterū & alterū: & iniustus est ille, qd dat sibi plus de bono & alteri minus, & de dāno fm huius diuersum. intendo qd det ex ipso alteri plus, & sibi ipsi minus sed iustus ē ille, qui dat æquale inter se & alterum, & inter alterum & alterū: iniustus autem est contrariū huic.

De iniuria & iure ciuili, herili, & familiari. Cap. 6.

Quoniam vero fieri pōt, vt qd licet iniuste agat, non tñ sit iniustus: qualia nā iniuste facta quispiam committens in vnaquaq; iniustitia iniustus cōtinuo esse dicēdus est: fur. ne, an adulter, an latro? An ita quidē nihil intererit. nam concumbere cum mu-

liere qd posset non ignarus quā cum rem habeat: non tñ ex electiōis principio, sed ex affectu id faceret: qui sanē iniuste quidem agit, non tñ est iniustus. sicut neq; fur, licet furatus sit: neque adulter, licet adulteriū cōmiserit. simili modo ē de alijs. Quō sanē retaliatio ad ius sese habeat dictum iā superius est. Non est autē ignorandū id qd nunc querimus et simp̄r ius, et ciuile ius esse. hoc autē est qd cōmunionē vitæ affert, vt liberis hominibus & equalibus necessaria sufficiant: atq; id vel proportiōe vel numero. quare qui bus hoc nō adest, inter eos neq; ius ciuile esse existimandū est: sed ius quoddā, et p̄ similitudinē. Est. n. ius inter illos, quibus ē lex est: lex autē inter eos est, in qbus est iniustitia: iudicium. n. iuris & iniurię dñudicatio est: in qbus vero est iniustitia, in hīs quoq; iniuste facere est. Non in oībus tñ, in qbus ē iniuste facere, est ēt iniustitia. hoc autē ē cū qd plus ex simp̄r bonis, minus ex simp̄r malis sibi attribuit. Propterea nō sinimus dominari hoīem, sed rōnē: eo qd sibi ipsi id facit, et tyrānus euadit. ē aut qd dominat, iuris ipsius custos: at si iuris, equi ēt. Quī vero esse ipsi nihil amplius vñ, siquidem est iustus, nō. n. amplius ex simp̄r bono sibi attribuit, nisi id ipsi proportionē cōueniat: accirco alteri laborat. Atq; iō iustitiā alienum esse bonum inquit, quem-

hic pars
est ibi.
Nō ē autē,
non expo-
nat Auct.

A quemadmodum ē prius dictū est, merces igitur qdam danda est: ea autē est honor, & donum. quibus vero hæc satis nō sunt, hī tyrannī efficiuntur. At vero Herileius ac paternum, idē cū his minime est, sed simile, nullū enim erga sua simpliciter iniustitia est: possessio autē, & liberi quoad tantuli fuerint & non se parati, quasi quædam vniuersus sunt: ut sese hædere eligit ne mor: vnde nullius erga se iniustitia est. igitur neq; ciuile ius neq; iniuria erit: quippe quæ & lege existant, & inter eos, in quibus esse lex potest: hi autē erant illi, quibus & dominandi, & obtemporandi æqualitas inest. Idcirco magis erga vxorē, q̄ liberos & possessiones ius est: id enim est ius familiare: quod tamen à ciuili etiā ip̄m diuersum ē cōstat.

Dixit. Et oportet ne lateat nos, q̄ iustitia absoluta, d̄ qua hæc est perferutio, est iustitia ciuiliis. & ista est iustitia illa, in qua cōcitant hoīes vt inueniat eis cōæqua distri-
bucio. & hæc, vt dictum est, iustitia est duarum partū, aut iustitia ex parte proportionis, & est iustitia diuisionis, & est quodammodo æqualitas: aut iustitia ex parte æqualitatis, & est iustitia connegociationibus: & quibus neutra partium huius iustitiæ inuenitur, apud illos est iustitia per modum similitudinis. Dixit. & factū iustitiæ est principibus, apud quos est lex. & apud quos est lex, apud eos est iniuria: & sunt principes, & discernunt quidem p hoc, q̄ dicitur de eis de iniuria & de iustitia

fm iudicia eorum, iustus ergo ē D qui iudicat fm iustitiam: & iniustus ex principib⁹ est ille, qui dat sibi de bono plus q̄ alteri, & de malo econtrario. Et ideo q̄ faciens iustitiam est idem, qui facit iniustitiam, vides hoīes resutantes ne domine! homo eis vlt, eo q̄ ipse conuertitur in tyrannum, & partitur bonū sibi ipsi plus, & princeps absolute est cōseruator iustitiæ: & cū sit seruator iustitiæ, est seruator æqualitatis: & cū sit seruator æqualitatis, non dat sibi aliquid plus de bono, quod est bonum p modum simplicem: intēdo parū impermixtū malo, nisi non sit ali⁹, qui laborat sibi suo labori. & nō laborat aliquis vt ipse, nec procurat vtilitatem ciuium vt ipse: veruntū non est eius vt det sibi ipsi fm suum meritum. Et pp hoc dictū est, q̄ iustitia est bonum alteri nō iusto. sic ergo eius præmiū reuerentia & honor: intēdo iustitiam ex altero. Et fm istud nō est iustitia illa, q̄ est iustitia fm veritatem, & illa q̄ nominatur iustitia: eo q̄ factum eius est factum iustitiæ vna eademq; fm tyrannos, quanto magis fm non tyrannos. etenim non iniuriat aliquis in eo q̄ suum est absolute: sed iniuriatur quidem in aliquo, fm q̄ est non ius suum quodammodo: quemadmodum iniuriat pater filio q̄nque. q̄ uis. n. pars ipsius sit, tñ iam obstitit insufficiencia propria disparatus ab eo. D. Et pp hoc non proportionat aliquis iniuriam ad id quod habet. & sibi iniustitia ciuiliis non proportionatur ad hoc quod habet: intēdo ad hoc, quod habet iustus, sed ad quod alterius est. nam iustitia ciuiliis est in eo, in quo lex, & in rebus, quarum natura est vt in eis sit lex.

Moral. cū cō. Auct. K &

iustitia er
a se inu
tia est.

c

E

F

Moralium Nicomachiorum

G & istæ sunt illæ, in quibus iusti est ut quidam sint plati & quidam subditi. intendo quod iustitia secundum veritatem inuenitur quidem inter homines: quorum determinatio est hæc determinatio, id est quidam eorum prelati, quidam subditi.

De iure naturali & legitimo. Cap. 7.

Civile autem ius aliud naturale est, aliud legitimum. naturale, quo ubique eandem vim habet, & non quia vel ita videtur, vel minime legitimum, sed quia a principio utrum hoc an illo modo fiat, nihil refert: ubi vero fuerit institutum, refert, ut minima captivos redimi, ut capra sacrificare, non duas oves: ea item quæ de singulis fanciunt, ut Brasidæ sacrificare: nec non ea quæ sunt decretalia. Sed nonnullis omnia esse hominibus videtur: quia quod est natura, immobile est, & ubique eandem vim habet: quemadmodum ignis qui & hic & apud Persas vitæ iura vero moveri vident. At hoc non ita est, sed quodammodo. quandoque apud Deos fortasse nullo modo est: apud nos autem est quoddam et naturale, quod mobile sit, licet non omne: sed est tamen aliud natura, aliud non natura. Quidnam autem sit quod natura est, ex his quæ possunt aliter se habere: & quid non natura, sed lege & institutione, siquidem utraque mobilia simili modo sunt: perspicuum est. & in alijs quoque eadem determinatio accommodabitur, natura, n. dextra manus po-

tior est: licet fieri possit, ut omnes ambidextri sint. Iura vero ex institutione & utilitate similia mensuris sunt: non enim, ubique sunt equalia vinaria & frumentaria mensura, sed maiores sunt ubi emuntur ubi vendunt minores. simili modo non naturalia, sed humana iura, non eadem ubique sunt. nam neque res publica apud omnes est eadem: sed una tamen ubique ea est secundum naturam, quæ optima est. Vnumquodque autem ius & legitimum, ut univertalia sese habent ad particularia: nam quæ aguntur, multa sunt: illorum autem unumquodque est unum: ubi enim est, iniuste autem factum & iniuria, iustificatio inter & ius inter se differunt: iniuria. n. cum natura sit vel constitutione, cum sit, iniuste factum evadit: prius vero quod facta fuerit, iniuria tantummodo est. nam ubi est facta, iniuste factum dicitur. simili modo est iustificatio: Sed id tamen quod commune est, potius iuste factum: iustificatio vero iniuste facti correctio vocatur. horum autem sigillatim quales nam & quorū species sint, ac circa quæ versentur, postea considerandum est.

Dixit. Iuris autem civilis, quiddam est naturale legale, & quiddam legale tantum, id est positivum. ius autem naturale est, cuius mensura est in omni loco & in omni tempore, & non cadit in ipsam commensurationem. lex autem non naturalis est, genere quidem quasi naturalis est, & non est in ea diversitas. commensuratione autem diversificatur

Aur secundū diuersas gentes, vt iustitia posita cōmensuratur in de collocationibus, & oblationibus, & orationibus positus in legib⁹ & foris. D. Et quidam hōrum vident q̄ oēs iustitiz legales positiz sunt, in quibus incidit cōmensuratio, & variatio sū q̄ videt vnicuiq; ex legulatoribus, qd sit cōuenientius variare sū locum & tēpus. q̄ vero sunt p naturā nō diuersant: cum sit vis ei⁹ yna ī oī loco: sicut ignis vis vna est in oī loco: intendo q̄ ipse mouetur sursum, vbicunq; ponat in mundo, & quacunq; hora ponat. Ex rebus igitur iustis sū hęc quzdam erunt effectiuz iusti, & ex parte naturę, & qdam effectiuz ex parte consuetudinis, non ex parte naturę suę p suā qualitatem, sed ex parte positionis & vsusearum. & quēadmodū dextra manus est dextra naturaliter, & sinistra interdum fit dextra vsualiter: sic est dispositio in iustitijs naturalibus & consuetudinibus. & cōmensuratio diuersificata sū magis & minus sū qualibet legem in istis iustitijs diuersis plegē, intendo media q̄ sunt in ipsis, & si sint multe & diuersę sū diuersas gentes, sunt tñ oēs cōuenientes in hoc, q̄ faciunt factum iustitię. Et quasi in hoc similit̄ mensuris diuersis, quibus vtūtur in qualibet ciuitate. ipse etenim et si sint diuersę oēs, tñ faciūt factū iustitię: intendo mēsuras urtici, & olei, & cōsimilium: q̄ mesurant. nam, non sunt istę mensurę quantitatis vnius apud oēs gentes. sic igit̄ est dispositio rerum iustarū quodā modo. & istud est vt cōmensuratio orationū, & seruitorū in qualibet lege. & hoc, qm̄ quemadmodū leges, & modi viuendi non sunt vni

in oī loco, sic se hēt in reb⁹ iustis. & est quidā modus viuendi naturalis vnus in oī loco: positius aut nō est vnus in oī loco. D. Proportio autē istarum rerū iustarū q̄ docent, vel notificant in hoc libro ad res, ad q̄s ponit dñs legū, est pportio rerum vsūm ad res particulares, q̄ agunt. & particularia multa sunt, vsū vero cōprehensa sunt: & vnumquodq̄ ex ipsis vnum est non multū. Et illud, de quo hoc dictum ex iusto, est in generibus suis primis. dicta autē in speciebus oīs generis ex istis duobus generibus: intendo diuisiūm & directiūm. & quid sint, & quot sint, & in quo sint, est de quo dixit, q̄ perscrutaretur postremo in alio libro ab isto.

*De triplici nocumēto, quod alijs
irrogatur. Cap. 8.*

Cum iura vero & iniurię sint ea, q̄ diximus: & iniuste agit, & iuste quispiā, cū sponte agit. nam cū iniustus facit, neq; iniuste neque iuste agere cōsensus est, nisi ex accidenti: accidit. n. vt ea q̄ agunt, vel iusta sint, vī iniusta. At iuste vel iniuste factū spontaneo & inuito definit. Cū. n. spontaneum fuerit, vituperat̄ tuncq; ēt est iniuste factum. Quare sit vt iniustum quidē esse quippiā possit, quod tñ nondum iniuste factū sit, nisi id etiam affuerit, vt sponte factum sit. Appello autē spontaneum, quemadmodum etiā prius dictum est, illud quod in sua quisque potestate situm cognoscens, neque ignorans agit,

& ij aut

Moralium Nicomachiorum

S aut quem, aut quò, aut cui⁹: id est aut quē verberet, aut qua re, aut cui⁹ causa: & vnumquodq; illorum, non p accidens, neq; p vim. vt si quis apprehēsa manu ipsius alium verberet: non spon te aut ipse id faciat, non est, n. in ipso. fieri ēt pōt, vt qui verberatur, sit pater; ipse aut hōiem eū quidem esse, aut ex præsenti⁹ aliquem sciat, patrē tñ esse igno ret. simili mō quoq; de illis quo rum causa quippiam fit, definiē dum est, n̄sq; q̄ ad actionem to tam spectant. Quod aut ignora tur, aut non ignoratur, non est tñ in ipso: vel per vim sit inuitū est. multa, n. ex n̄s, q̄ sūt natura, scientes ēt agimus & patimur: quorum nihil neq; spōtaneum est, neq; inuitū: vt senescere, vel mori. Sed id quod p accidēs fit, tam in iustis q̄ in iniustis simili modo contingit. nā sicut si quis inuitus & timore inductus red diderit depositum, is neq; iusta agere neq; iuste facere dicendus est, nisi per accidens: sic pari mo do, qui coactus & inuit⁹ nō red diderit, p accidens iniuria affice re, & iniusta agere est dicendus. Ex spontaneis aut alia cum ele ctione agimus, alia sine electio ne, cum electione ea agimus, q̄ praeconsultauimus: sine electio ne, q̄ nulla praeconsultatione ad hibita facim⁹. Verūm, cum tres sint lēsiones, q̄ i societatib⁹ eue niunt: q̄ cum ignoratione fiunt, sunt peccata, cum neq; quē, ne que quod, neq; quo, neq; cuius causa existimauerat quispiam, ea egerit: vel n. non esse percūs surum, vel non hoc, vel nō hūc, vel non huius causa putauit: sed accidit id, cuius causa minime putarat: verbi grā, nō vt vulne raret, sed vt stimularet: aut non quē, aut non sicut volebat. Qñ igit prater rōnem euenerit lēsio, infortuniū est: qñ vero non pter rationem, sed sine tñ vitio, peccatum, peccat. n. quisq; cū in se principiū causae habuerit: infortunate egit, cū extrinsecus. At cū cognoscēs quidē, sed sine tñ praeconsultatione agit quispiam, iniuste factum est: vt sunt, q̄ ex ira fiunt, alijsq; affectū bus, qui necessarī, naturalesq; hōibus accidunt, qui in his, n. le dunt, & peccant, iniuste quidē agunt, suntq; hēc iniuste facta, nondum tñ iniusti ob hēc, neq; prauī ipsi hōes habentur: quip pe cū lēsio ipsa ex prauitate minime euenerit. Nam cū ex electione lēserit quispiam, tñc demum iniustus ac prauus est. Quocirca, recte ea q̄ ex ira fiūt, non esse ex prouidentia iudicā tur: nō. n. principium affert, qui iratus facit, sed qui ad iram pro uocauit. Preterea, neq; hic factū sit necne, sed iure ne an iniuria factum sit controuersia est: ira si quidē apparēs iniustitia est. nō enim sicut in commercijs factū ne sit, contendūt, vbi necesse est alterum prauum oīno esse, nisi ex obliuione id faciant: sed de fa cto consentientes, iure ne an in iuria

In iuria id factum sit, altercant, quod qui infidiose fecit, minime ignorat, quare alter iniuria se esse affectum putat, alter minime. Si autem ex electione laeserit, iniuste agit: & ex his iam iniuste factis iniustus est, qui iniuriam facit: cum vel propter proportionem fuerit, aut æquum. simili modo et iustus est unusquisque, cum ex electione iuste egerit, iuste agit autem, si in modo sponte agat. At ex his, qui iniuriæ agimus, alia ignorantes, alia minime, nam quod non modo ignorantes, sed ex ignorantia committimus, sunt ignorantes: quod vero non ex ignorantia, sed ignorantes facimus, ex affectu tamen neque naturali neque humano venia digna minime sunt.

Et cum iustitia, & non iustitia sit, quod definita est ante: & est ea, a qua agitur iustum & non iustum: tunc quidem agens per iustitiam nosatur iustus: & agens per non iustitiam non iustus, quod fecerit factum voluntarie. quod vero fecerit iustus non voluntarie, aut iniustus, tunc nosatur quidē iustus aut iniustus per accidens, id est, accidit eis ut agant actiones iustitiae, aut non iustitiae: deinde, quod istud sic fuerit dictum iustum cōiter & proprie. Cōiter ergo dicitur de omni facto iusto, siue contingat per voluntatem, siue per naturam, siue absque voluntate: proprie vero dicitur de facto iusto, quod sit a voluntate. & similiter iniustum dicitur cōmūiter de omni facto, quod fuerit iniustum qualitercunque contingat: & dicitur proprie de eo quod contingit per voluntatem. Quod autem de iusto contingit a

voluntate, nosatur æquitas: & quod contingit ex ipso, ab ambabus rebus iustitia. & similiter nosatur iniquitas iniustitia, quod sit a voluntate: & nominatur iniustitia illa, quod sit ab illis duabus rebus. Cumque hoc sic fuerit, tunc omnis æquitas iustitia est, & non omnis iustitia æquitas. & similiter omnis iniquitas iniustitia est, & non omnis iniustitia iniquitas. Et factum voluntarium, quemadmodum dictum est in eo quod praeteriit, quod facit quis, & videtur quod facere illud in ipso est, & in hora faciendi non latet eum, quod facit ipsum, & cui facit ipsum, & cum quo facit ipsum, & propter quod facit ipsum, ut quod percuciat, videns quod percussio in eo est, non in alio: & non facit cum alio faceret hoc iniuste, aut de necessitate: ut quod percuciat quem manu alterius. etenim ille, cuius manu percute alius percussor, est in spontanea vel iniuste. & similiter sit in eo, qui percucit scitum sibi non ignota: ut quod percuciat hominem, de quo scit quod est unus ex hominibus, sed non scit quod est praeter eius. etenim de isto dicitur quod percussit patrem suum inuoluntarie. & similiter accidit in eo, quo percucitur, & gratia cuius percucitur. Quod autem sit scienter, attamen principium faciendi ipsum non est in nobis, sed similiter in spontaneo, tunc ipsum neque nosatur voluntarium, neque inuoluntarium. Et omnes modi eius, quod per accidens, æquales sunt in omnibus speciebus actionis iniustitiae. etenim si quis reddat apud se depositum in spontanea propter metum, non dicitur de eo factor iniustitiae nisi per modum accidentis, & sicut in ceteris actionibus iustitiae, quod agunt inuoluntarie, dicitur factor earum est iustus

Moralium Nicomachiorum

G p modum accidentis. Et de reb⁹ voluntarijs, est quod agitur p electionem pcedentem: vt de eis est q nō agit per electionem pcedentem. quod autem agitur per electionem pcedentem est illud, quod agitur, postquam operat^r in eo cōsiliū, vel meditatio: sed quod agit absq; electione pcedente, est quod operatur absq; p cogitatione. D. Et cū quidem hoc sic est, tunc damñū accidens in connegociationibus triū specierum est. vnum, quod accidit p priuationem sciētiā: & hoc, qm̄ qñ quis fecerit factum nō sciens cui fecit, neq; cum quo fecit, neq; propter quam rem fecit, vt q putet factor non se vulnerare & idem p factum suū, & tñ vulnerat ipsum, aut q putet non percutere cum gladio, & tñ percutit ipso. Hęc etenim damna sunt absq; voluntate: & damñū absq; voluntate infortunium. damnum aut, quod fit cum voluntate, sed absq; malitia, immo pp ignorātiā, est ex peccato facilitatis, quando fuerit hęc ignorantia ex eo, quē in eo est nō ignorare vel scire. si vero causa ignorantiz fuerit ab extra, tunc est infortunium purū. hęc igit^r

I sunt dāna, q sunt ex priuatione sciētiā. Sed damna, q sunt a scientia, verunt nō a p cogitatione vel cōsiliū: vt quod fit a multis ex accidentibus necessarijs vel naturalib⁹, sunt iniusta h. n. isto modo inferentes damnum, iniustitiam faciunt: non tñ p hoc iniusti sunt fm veritatem, eo q necessarium, quod est cā hic, est absq; malitia illa: pp quam dicit de faciente iniustitiā q est iniustus fm veritatem. Et pp istud quidam Antiquorū non iudicabat eū, q p irā faciebat factū dāni ferū & igno-

sciebat irascenti: ideo q videbat q principū quidē actionis erat ex puocatore iræ, non ex irascente: cum p factū turpe iniuriose puocaret eū ad irā. Et pp hoc, non contendunt corizantes in iudicio de facto: qñ fuerit damñiferum ex parte iræ, sit damñiferum vel non: immo confiter^r hic factor ipse: sed cōtendunt sic iustitia, aut non. Constatq; factor probare q sit iustitia: sed inficiatur passus q sit iustitia. & hoc, qñ hostes contendunt q ille, qui cogit in connegociationibus sociū suū ad irascēdum, est malinosus, & q irascēs non facit damñū ex parte malitiæ: & pp hoc confiter^r damñū inferens factum, quemadmodū diximus, & dicit q sit iustitia: sed aduersarius improbat esse iustitiā, immo esse iniuriam. Et tertia spēs est dānū, quod fit ex pcedenti consiliaione. & iniustus fm hūc modum est iniuriator in veritate, cū ex proposito venerit absq; p portione in rebus, in quib⁹ est iustitia p proportionē, aut absq; xqualitate in rebus, in quib⁹ est iustitia p xqualitatem. & pp hoc iust^r in his in veritate est ille, actionē cuius pcedit electio. iustus aut, qui op^r ponit p predictis duabus speciebus in iustitia: intendo eum, qui facit iustitiā inscienter, aut pp passionē vincit^r tem ipsum: non est iustus fm veritatem. D. Et fm quasdam ignorantiarum ignoscit ex ignorantia dānū inferenti, fm quasda vero nō. & fm q⁹ nō ignoscit, sunt illæ q fiūt ex parte omilliois vel disciplinæ, aut quarū ipsemet cā exst^r, vt i dispōne ebrietatis: fm quas vero ignoscit, sunt hęc, tes p occasionē naturāle, aut pp occasionem accidentalem.

De

A De eo, quod est pati iniuriam. Cap. 9.

Debitare autē quispiam posset, an satis d faciēda patiendaq; iniuria definitū sit. Ac primum an sit id qd' Euripides dixit: absurde sēgens,
33 Quo modo parentem occiderim exponam breui:

33 Volens volentem, vel nolentem non volens.

utrum re vera fieri possit, ut sponte quispiam iniuria afficiat, nec ne, an oē id iniurium sit: quēadmodum iniuria afficere quoq;

B spontaneum totum est: an spontaneū aliud, aliud sit iniuriū? Et simili modo de iustificando: iuste agere. n. spontaneū totum est: ut merito vtroq; modo opponi debeat, & iniuria affici & iustificari: ut vel spontaneum vel iniurium vtrumq; esse affirmem⁹. Absurdum autē videreē, si iustificari spontaneum esse totū dicerem⁹: quippe cū nōnulli sint, qui non sponte iustificent. Nam etiam de eo dubitaret quispiā,

C verum vnusquisq; qui iniuriū aliquid passus est, iniuria quoq; afficiat: an sicut in agendo, ita in patiendo quoq; res sese habeat. fieri. n. pōt, ut in vtrisque ex accidenti iusta consequamur. idem autē iniuriis quoq; euenire manifestum est: quippe cū non idem sit iniusta agere & iniuste agere, i. iniuria afficere: neq; iniusta pati, & iniuria affici. similiter quoq; iuste agere quempia & iustificari dicendū est. non. n. potest quisquam iniuria affici,

nisi aliquis sit, q; iniuria afficiat: neq; iustificari, nisi iuste qspia agat, iureq; afficiat. Verum si absolute iniuria afficere est sponte lādere, spē autē lādere, est sciētem quem, & t quod, & quo modo: intemperans vero sponte se ipsum lādit: sponte is iniuria afficeret: possetq; fieri, ut ipse scipsum quispiam iniuria afficeret. at hoc vnū ex his est, q; in dubiū veniunt, vtrum iniuria afficere se ipsum quispiam possit. Adde q; sponte ē ob intemperatiam aliquis ab alio volēte iniuria afficeret: ut hoc mō quispiā sponte affici iniuria queat. An fortas se nō recta definitio est: sed, cū dicimus lādere esse scientem & quem, & t quod, & quo modo, addendum est, pter illius voluntatem qui lādit. lāditur igitur sponte aliquis, atq; iniusta patitur: nullus tñ est qui iniuria sponte afficiat, quippe cū id velit ne morie incontinens quidem: sed prāter voluntatem agat, nemo enim vult id, quod non esse bonum existimat. at incōtinēs qd' non esse agendū putat, id agit. qui. n. sua ipsius dat, sicut Homerus inquit Glaucum dedisse Diomedī,

Aurea, p ferreis, ac p centena nouennis, nulla afficiit iniuria: quippe cū i ipsi pte sit dare: iniuria vero affici, minime i ipso est: sed ē aliquē oportet, qui iniuria afficiat. Atq; iniuria affici quidē non esse spontaneū manifestū est. Duo prāterea ex his

† 2. l. quo.

† 2. l. quo.

Moralium Nicomachiorum

G quæ proposuimus, superflunt di-
cēda. vtrum is, qui plus p̄ter di-
gnitatem distribuit, iniuriā affe-
rat, an is qui id habet, fieri ne itē
possit, vt se ipsum quispiā iniu-
ria afficiat. Nā si fieri potest id,
quod prius dictum est: & qui di-
stribuit, iniuria afficit, non qui
hēt plus: si quis alteri q̄ sibi plus
distribuit sponte & sciens, is se
ipse iniuria afficit: id quod face-
re modesti hoīes consueuerunt.
modestus. n. cuiusmodi est, vt im-
minui sua non difficulter patia-
tur. An neq; hoc simplex est: ex
alio. n. bono, si ita scidit, pl⁹ usur-
pauit: vt ex gloria, aut eo quod
absolute honestum est: Sed solui-
tur ēt ex iniuria afficiendi defi-
nitione. nihil. n. prāter suam pa-
titur voluntatem, vt propterea
affici iniuria minime possit, sed
lædāt tñ: si mō pati ip̄m quip-
piam dicendum est. Perspicuū
quoq; est, eum qui distribuit, in-
iuria afficere, non eum semper
qui plus habet. non. n. cui iniu-
stum inest, is iniuriam facit, sed
I cui inest id vt sponte hoc faciat:
id aut est, vnde principiū actio-
nis proficiscit: qđ sanē in distri-
buentē, non in accipiente consi-
stīt. Adde qđ, cūm facere multis
modis dicatur: & quodam mo-
do inanimata interficiāt, & ma-
nus, & seruus, cūm mandauerit
aliquis: hæc sanē non iniuste fa-
ciunt, sed iniusta tñ committūt.
Accedit qđ, si ignorās iudicauit
quispiam, non iniuria afficit,
quantum ad legitimū ius at-
tinet, neq; iniustū iudiciū est: **K**
sed quodā mō tñ iniustū, aliud
enim legitimū, aliud primū ius
est. At si sciēs iudicauit iniuste,
plus sibi vsurpat & ipse vel gra-
tiæ vel vindictæ: perinde quidē
ac si quis iniuste facti quoq; ip-
se partem acceperit: & ille etiā,
q ob hæc iniuste iudicauit, plus
hēt. Etenim in illis qui agrū ad-
iudicauit, is non agrū, sed argen-
tum accepit, Hofes autē i sua po-
testate situm existimant, vt in-
iuria afficiant, p̄pterea ēt ius ip-
sum putant facile esse: quod tñ **L**
non est. rem habere. n. cum vxo-
re vicini, & percutere proximū
& manu porrigere pecuniā &
facile est, & in ipsīs: sed ita tñ se
habentes hæc facere, neq; facile,
neq; in ipsīs est. Simili mō quo-
que cognoscere iusta & iniusta,
nullam sapientiā esse existimāt:
p̄pterea qđ difficile minime est
ea intelligere, de quib⁹ leges p̄-
scribunt. Verum iusta non hæc
sūt nisi p̄ accūs: sed ea sunt iusta,
q̄ quodā modo aguntur, & quo-
dam modo distribuunt. Id autē **M**
difficilius est q̄ salubria cogno-
scere: nā illic mel, vinū, veratrū,
adustionē itē & incisionē nosce-
re facilius est: quo mō autē ad sa-
nitatē afferendā, cui, & qñ adhi-
benda hæc sint, tā est sanē diffici-
le cognoscere, q̄ medicū eē. Ob
id aut ipsum ēt iusti hoīs eē exi-
stimāt nihilo minus iniuste age-
re: qm̄ nihilo minus iustus. imo
ēt magis facere vnumquodq;
ex his potest. nam & rē habere
cum

A cum muliere, & pcutere: & vir fortis scutum abijcere, & in fugam versus in vtrā partem velit, currere pōt. Sed ignaue agere, & iniuste non est hæc facere, nisi p accidens. nam hæc facere ē, cūm aliquis ita se habēs agit. Quemadmodum ēt mederi & sanare non est incidere, aut non incidere, vel medicamēta adhibere, aut non adhibere: sed quodam mō vtrāq; hæc facere. Iura autē inter eos sunt, qui bonorum simpliciter sūt participes: i quibus & excessum habent & defectum. quibusdam. n. horum nō est excessus, vt fortasse Dñs: qui quibusdam nulla pars utilis est, vt incurabilib⁹ & malis, sed nocēt omnia: at quibusdam quadatenus: atque hoc propterea humanum est.

ET fortassis q̄ret quis qōnes difficiles in definitione cōditionū iniuriantis, & cui iniuriat⁹. Primo quidē ac si dicat, qñ iniuriat⁹ quis ali cui volens, & ille cui fit iniuria, vult vt iniuriat⁹ ei, an nominatur iste iniuriator, an non? & similiter, si fecerit quis iniuriam alteri non volens, sed volente eo, cui fit iniuria, nō labitur ne receptor iniuriator? At primum de hoc p̄scrutādū est in istis, an actio iniuriōsa rei, quæ fit ab altero alteri, sit tota voluntaria, an quiddam eius voluntarium, & quiddam eius inuoluntarium. Et similiter locum habet hæc p̄scrutatio circa actionem iustam. omni enim speciei ex speciebus iniuriæ, est species opposita ex speciebus iniustitiæ. Et forsitan inconueniens est opinari

q̄ ois passio iustitiæ, q̄ accidet homini totaliter, sit voluntaria. nā multi hominum agunt actiones iustitiæ absq; voluntate. & similiter est in iniustitia. Et pp hoc inquisitio est, an omni cui obuiat iniuria, sit iniuriatum, siue sit hoc voluntarie, aut inuoluntarie: aut quod sit ex hoc voluntarie nō. similiter ei quod sit ex hoc p̄ter voluntatem, nisi forma tm̄: intendo in actionibus & passionibus. & manifestum est q̄ possibile est in vtrisq; scilicet actionibus & passionibus, vt dicatur de eis q̄ sunt in sta per modum accidentis. Cumq; sic sit, tunc res in iniuria in hæc similis erit rei in iustitia: intendo q̄ possibile est in vtrisq; vt dicat⁹ de eis iniuria per accidens. etenim non est vt agat homo actiones iniuriōsas, & vt iniuriat⁹ alteri res vna. Manifestum ē ergo, q̄ id, quod nō sit p voluntatem, non est iniuriōsum: illud autē, quod sit per voluntatem vtriusque, intendo iniuriantis & cui fit iniuria: si dixerimus q̄ terminus iniuriæ absolute est, vt alter alteri damnum inferat p voluntatem suā: & dixerimus q̄ terminus voluntatis est, vt factor faciat cui facit hoc actum, & pp quid facit, & quo, & fuerit qui non cohibet seipsum voluntate suā à malicia inferens sibi damnum sua voluntate, tunc putabit⁹ q̄ certe dicatur de ipso q̄ iniuriat⁹ sibiipso voluntate sua. cumq; certum fuerit hoc, tunc posse est vt dicat⁹ q̄ interdum iniuriatur ei alter sua voluntate: intendo voluntate eius cui fit iniuria. Attamen ista est altera quæstio, ex quæstionibus grauibus, quæ sunt in isto capitulo, scilicet an possibile sit, vt iniuriat⁹ quis sibiipso. An ergo nō trū est dicere, q̄ si fuerit posse vt damnum inferat

Moralium Nicomachiorum

Giserat alteri voluntate vtriusq;: intēdo eius quē tangit damnum & inferentis damnum, tūc potē est vt dicamus esse potē vt alter alteri damnum inferat cum voluntate vtriusque. Aut nō est hęc dictio sana: impossibile quidē est, vt damnum inferat alter alteri volenti, qñ fuerit is, cui damnum inferat, ignar^{us} iuris. etenim non est potē vt inferat hō volentū damnum cognoscenti ius.

Null^{us}. n. vult vt fiat sibi iniuria, sciēs q est iniuria absolute: & nullus vult illud quod scit, q nō vult, aut q damnum inferat. Illi autem, qui dat pecuniā suam absq; reditu, aut absq; reditu equali, nō fit quidē iniuria: intendo non iniuriat ei alter, eō q data ab eo fuit p suā electionē: sed vt fiet iniuria homini nō est ab eo, sed ab altero pp hoc, qñ quidē iniuria ab altero, o non est voluntaria ei, cui fit iniuria, manifestum est: eō q nullus iniuriam vult, sciēs q est iniuria. ei autem qui tribuit absq; reditu nullus iniuriat. vt. n. iniuriat homini non est absq; ipso, sed ab iniuriante. verumtū q nō est volitum ab eo, cui fit iniuria, vt ei iniuriat, manifestū est. Res autē quarum pri-

Improposuius pferuationē ducunt. Vna earū est quis iniuriat: an ille, qui diuidit inæqualiter: an ille, cui contingit plus: intendo an iniuriat ei, cui contingit minus: an ambo. Secunda autē est, si porrexerit alteri plus q sibi ipsi, tunc iniuriat per hoc sibi ipsi. diminuit etenim sibi ipsi si scienter & voluntarie, quē admodum faciunt humiles & inferiores: intendo q ipsi diminuit sibi ipsi voluntarie & scienter ex honore. Aut neq; hoc ē veritatē hēt absolute, sed est in ipso distinctio qdā: & ē

vt sit porrigere ei^{us} alteri pl^{us} fm modū, q fit in bono puro. Aut oportet vt dicam^{us} q nō cōuenit ei terminari^{us} iniustitiz fm veritatē: intēdo iniuriæ absolute. etenim ille, cui fit iniuria, est ille q obuat dāno sine spōte sua p se: iste autē non obuiat dāno sine spōte sua: non ergo facit ei iniuriā ille, q accipit ab eo qd dat ei, nisi q est interēs ei dāni solū mō. Et est patiens, qñ iniuriator est ille, q diuidit iniuste, non ille, cui contingit plus. nō. n. oportet vt denotet ab iniuria ille, apud quē est res, fm quam fit iniuria: sed ille, q facit hoc voluntarie. & qñ fuerit diuisor accipiens ab alio, & dans illi, tunc principium actionis iniuriæ est ex illo qui diuidit, non ex illo qui accipit. Ampli^{us}. cum factū dāni inferum dicat multis modis: pportional^{iter}. n. ei q caret elingentia vt bestiz, aut mancipio: tunc fortior qui facit iniuriā isto mō nō dī iniurians, q is fecerit facta iniuriæ. Et pp hoc, qñ iudicauerit diuisor iudiciū iniuriæ non sciens, non nosat qdē iniuriator fmi^{us} legale, ne q; nosat iudiciū iniustum: & est q iustum, eō q ius legale hoc est pter illud, qd est ius in seipso, verūm lex ignorati. Si sit iudicatio iniuriæ sciēs, tunc denotandus ē à specie iniuriæ, qui. n. scienter iudicat, iniuste nō facit hoc, nisi pp benevolentia, quā habet erga illū, cui adiudicat plus: aut pp vindictam, quā qrit in illum, cui fit iniuria: aut vt accipiat partē ex illo, in quo iudicauit, & pp hoc adiudicauit. D. Et hōes vident q potentes sunt ad iniuriā. & pp hoc vident q aho iuris facilis: & q nō laterali quem, quemadmodum q non latet eū iniuria: & est manifestum, q non latet aliquem, q non oportet eum iacere

Humiles
diminuit
sibi ipse
sciente,
sciente.

A cere cum vxore vicini sui, aut con-
tristare proximum suum: sed latet
multos hominum notitia multarū
rerū preter istas, quas oportet face-
re: intendo q̄ facere eas est ius, &
non facere eas est iniuria: aut con-
uerso. Et p̄ istud vident hoīes q̄
scīa rerū iustarū & iniustarū nō sit
sapientia: & q̄ non sit difficilis cog-
nitio rerū, quas ponit lex: & nō est q̄
scit populus ex hoc oēs species iusti-
tię, q̄ nō est iustitia per accidens: im-
mo iustitia, quā scit populus, est ius-
titia absoluta: & q̄n fuerit diuisa ē
alicui speciei iustitia & alteri nō. &
hec est illa, quā sciunt periti. D. Et
elongatio populi à scīa huius plus
est q̄ elongatio eius à scīa sanatiōis.
etenim possibile ē vt sciat q̄ mel, &
vinū, & elleborus, & cauterium oīa
sanatiua sunt: qualiter autē op̄j vt
fiat sanatio cū eis, & cui, & q̄n hmoī
scīa pertinet medico. Et v̄f q̄dē eis
q̄ operatio iuris in eis est. & q̄ faci-
lis est eis: eo q̄ putant q̄ non sit eis
difficilius q̄ facere iniuriam, & q̄n
fuerint ambo potentia effectiua in
subiecto vno, & fuerit hō potens vt
agat actiones iniurię oēs: potēs est
enim vt iaceat cū muliere non sua,
& vt vulneret alterū, & vt fugiat à
cetro belli: tunc potens est vt faciat
actiones iuris. Et nō est sic factum:
etenim iniurię & iuris non est vnū
nisi per accidēs. Nā quemadmodū
factū sanationis non est in secādo,
aut in nō secādo, neq; in propinā-
do medicinā, aut non propinādo:
ita dico si concesserimus q̄ istud sit
equiparabile rei iuris. sed in propi-
nādo de ea quantitatē cōpetentē, &
in hora cōpetenti, & sic de alijs cir-
cūstantijs: similiter in re iuris non
sufficit vt faciat, aut non faciat, sed

vt faciat de hoc quantū oportet, &
q̄n oportet. D. Species autem iusti-
tię inueniē in iustis: & sunt illi, qui
iam acquisierunt bona, quę sunt bo-
na per se, & in quibus est p̄eminē-
tia in hac intentione, intēdo ex par-
te additionis acquisitionis bonorū,
sunt quidē in quibusdam eorū nō
potentes accipere additionē in bonū:
vt iustitia proportionata diui-
nis. non. n. possibile est inuenire ius-
titia perfectiorē hac. in quibusdā
autem eorū non inuenitur bonum
proficiens penitus: & isti sunt mali,
quibus non est curatio vel rectifica-
tio, sed vniuersum ipsorū damni-
fērū est. in quibusdā vero ipsorū in-
uenitur bonū & malum v̄lq; ad ter-
minū quendam: & istud est plus,
& est humanum.

De equitate aequo, & bono. Cap. 10.

Sequitur, vt de æquitate &
æquo & bono, quo modo si-
illa ad iustitiā, hoc ad ius re-
spiciat, differamus. Neq; n. si q̄s
recte consideret, vt idē absolute
spectare, neq; vt diuersum prorsus
genere v̄f. & interdū æquū
& bonum, hominemq; ipsum
eiusmodi laudamus, ita vt ad
alia quoq; trāsferre hoc nomen
laudando cōsueuerimus, æquū
hominem probum appellātes:
interdū, dū rationē sequimur,
absurdū videtur equum & bo-
nū, si præter ius quiddā est esse
laudabile. vel enim ius non est
honestum: vel æquum, & bo-
num non est ius, si diuersum
quid est: vel si vtrunque est ho-
nestum, idem vtraque sunt. Ac
dubitatio quidem circa æquū
&

Moralium Nicomachiorum

G & bonum ferè ex his contin-
git: in qua omnia quodam mo-
do recte sese habent, nihilq; est
quod sibi aduerset ac repugnet.
nam cum æquum & bonū iuris
cuiusdam æquum sit, meli⁹ ius
quoddā est: neq; tñ quasi diuer-
sum aliquod genus est iure ipso
melius. Ius igitur & æquum &
bonum idem est. cum. n. vtraq;
honestia sint, æquū & bonū ho-
nestius, meliusq; est. Dubitatio
aut̄ hæc oritur, quia æquū & bo-
num ius est, nō fm legem, sed le-
gitimi iuris correctio. Cuius rei
causa est, q̄ lex i vniuersum om-
nis statuitur: nec fieri potest, vt
recte de quibusdam in vniuer-
sum definiatur. in quibus. n. ne-
cesse est, vt in vniuersum dicat̄,
recte aut̄ id non potest: lex id su-
mit quod vtrp̄m fit, non igno-
rans sanè quod peccat̄. & nihilo-
minus tñ recte sese habet: quip-
pe cum peccatum in lege mini-
me sit, neq; in legislatore, sed in
rei ipsius natura cōsistat. statim
enim rerum agendarū materia
cuiusmodi est. Qñ igit lex in vni-
uersum dixerit, & p̄ter vñ po-
stea quippiam contigerit: tunc
recte se habet, si qua legislator
omisit, absoluteq; ac simpliciter
loquendo peccauit, corrigat̄ de-
fectus, id quod legislator ē ipse
si adesset, dixisset: & si sciisset,
ita præscribentem legem insti-
tuisset. Idcirco, ius quidem est et
melius quodam iure, non eo tñ
quod absolute est & simp̄r, sed
eo quod ex absolute loquendo
peccat. estq; ea æqui & boni na-
tura, vt legis qua parte deficit;
ob vñ, emendatio sit. id. n. est in
causa, vt etiam non oīa fm legē
sint, propterea q̄ vt de quibus-
dam lex sanciat̄, fieri nullo mo-
do potest, quapropter decreto
op⁹ est: indefiniti enim indefini-
ta ē esse regula debet, sicut ædi-
ficationis Lesbix plumbea nor-
ma, q̄ ad lapidis figuram trans-
mutat̄, neq; immobilis manet:
sic decretum ad res ipsas accom-
modat̄. Quidnā igitur sit æquū
& bonū, & quid ius, & quo iu-
re melius id sit, perspicuū iā est.
Ex quo ēt pater quisnā æquus
& bonus vir sit: qui. n. talia eli-
git, atq; agit, neq; est exactus iu-
ris exequutor in peiorē partē,
sed imminuit potius, ēt si legem
ad id adiutricē habeat: is æquus
& bon⁹ est: habitusq; ipse æqui-
tas, quæ quidē iustitia quoddā,
nec diuersus ab ea habitus est.

Dixit. Speculatio aut̄ in benefi-
centia & benefico, & qualiter
est proportio dispōnis, p̄ quam vir
est beneficus ad dispōnem, p̄ quam
est iustus, & proportio actionis ad
actionem: intendo actionē benefi-
ci, q̄ est beneficentia, & actionē iu-
sti, q̄ est iustitia: oportet vt sequat̄
hoc, quod diximus. Non. n. manife-
stat̄ in perscrutātibus de eis, q̄ sunt
quasi res vna absolute, & ex oībus
modis, & non q̄ ipse etiam sunt cō-
diuersificatæ specie. nos. n. forsā
laudamus beneficentiam & benefi-
cium, donec extollimus ipsum vsq;
ad summum verū, q̄ sunt apud nos
finis laudationis: & dicim⁹, q̄ bene-
ficus

Alicus præ eminentior est iusto, & q̄ melior. ergo cum posuerimus q̄ beneficentia est quid præter iustitiam & laudabile, patet q̄ hoc est inconueniens. & hoc, qm̄ sequitur ex ipso vt iustitia non sit beneficentia: vel vt beneficentia non sit iustitia, si fuerint duæ res, & non fuerint res vna virtuosa. & vtrunq; istorū est inconueniens. Difficile itaq; quod est in hac quæstione, ferè quidem sequitur eam ex parte eius, cuius fecim⁹ mentionem: & sunt ambæ laudabiles: in acado iustitiam & beneficentiam; & nō est in eis quid contrarium p se-

Ipsa ex parte, cuius laudant in plus & minus. Supererogatio ergo, & si sit melior iustitia, tunc est ex specie iustitiæ: nō q̄ sit species altera à iustitia, sed sunt ambæ ex genere vno. At vero hæsitatio & dubitatio quidem est qualiter inuenitur iniustitia melius: & virtuosius ea existēte indiuisibili ex modo quo est æqualis: nisi quod hoc soluitur per hoc, quod beneficentia non est iustitia posita in lege, sed est rectificatio iustitiæ legalis. Et causa in hoc est, qm̄ iustitiam legalem positam posuit legislator vlem, & vlem nō verificatur

In ea in quibusdam rebus: non erit ergo vlem in eis vniuersale sano mō. cumq; fuerint hic rescogentes dominū legis, vt poneret in eis forma vniuersalia, & non esset possibile in naturis earum, tunc dignum fuit vt poneret eas lex vles. & illæ quidem verificatur fm̄ plurimum, & ponit hoc sciens quid sit in eo de peccato. & factum eius sanum est nō minus facto suo in eo, in cuius natura possibile ē vt sint fora vniuersalia, quæ ponit in eo. & propter hoc fuit hic peccatum non in lege, neq; ex parte

litoris legis, sed ex parte naturæ rei. fundamētum etenim rerum voluntarium velociter permutatur. Et qm̄ fuerit dñs legis dicens orationes vles, & acciderit in eis aliquando præter id, quod intendit ex iustitia & correctione, tunc statim sanat sanatione, quā vidit legislator in eo, quo secutum est peccatum, ex modo quod dixit in eo dictionem absolutā. & est quidem necessaria sanatio illius vniuersalis: ideo q̄ nos scimus q̄ illam cōditionem, quam dimisit legislator, si fuisset præsens propter materiæ mutabilitatem, nō dimisisset eam: & si duceretur per illud ad hoc vt cōderet legem. Dixit. Et propter istud facta est beneficentia iustitia quædam: & est melior iustitia quadam, non ea iustitia, quæ est iustitia absolute & fm̄ veritatē: sed est melior peccato, quod sequitur iniustitia legali ex iudicio vniuersali. natura ergo, quæ est beneficior, per quam est beneficior, est quidem sanatio eius quod deficit legi ex re vli, quam posuimus. ista igitur est causa in hoc vt non sint omnia fora legalia necessaria in omni hora: imo indiget in quibusdam horis cōmensuratione: & in quibusdam nō redditur ad forum vlem. Et manifestum est sibi hoc ex foro posito in præcipiendo bella in lege Saraceno rum. præceptum enim belladi in ea vlem est, donec extirpetur radix eorum, qui diuersi sunt ab eis. & sunt hichoræ, in quibus eligibilior est pax bello. & quia populus Saraceno rū tenuit pro necessario hoc præceptum vlem: & cum hoc fuit possibile extirpare suos inimicos: consecuti sunt damna multa ex hoc. & istud fuit ex ignorātia ipsorū inten-

D Fundamētū rerū voluntariarū velociter permutat.

Vle apud leges h verificat in quibusda rebus.

tionis

Moralium Nicomachiorum

Gtionis legislatoris. & pp hoc oportet ut dicatur qd magis quæreda est par qnq; qd bellum. D. Iam ergo patet quid est beneficentia & iustitia, & qua iustitia beneficentia est melior. Ex hoc et manifestum est, qd beneficentia & supererogans est, qui eligit has res & operatur eas: & ut non utiq; ad vltimum inuestiget vniuersale declinans versus malitiam in pluribus ex modo vniuersalis, sed diminuat inde partem malam. & propter istud inuenimus indulgentiam esse commendatam in multis punishmentum legalium in hominibus, sed in in diuini quibusdam: & inuenimus dimissorem vltionis in eis excellentem esse: quauis lex sit faciens pro eo ad sumendam vltionem. tunc itaq; beneficentia iustitia est, & non alter habitus.

De eo quod est facere iniuriam sibi-
ipso. Cap. 11.

EX his quæ diximus, manifestum est fit, an fieri possit, ut quis iniuria seipsum afficiat, necne. Nonnulli autem sunt iura, quæ ad vniuersam virtutem spectantia à legibus sunt instituta: expleti cā, lex non iubet se ipsum quæpiā occidere: quæ autem non iubet, vetat. Præterea cum quis præter legem lædit non referens læsionem, sponte iniuriā facit: qui autem sponte facit, is sciens & quæ, & quo modo, facit. at qui ob irā seipsum iugulat, sponte præter rectā legem id agit, quod lex non permittit: iniuriam igitur facit, sed cui? ciuitati nimirum, non sibi: quippe cum sponte patiat: nemo vero sponte iniuria affi-

ciat. Vnde et ipsum ciuitas multatur: eiq; qui se ipsum necauit, quasi ciuitatem iniuria affecerit, ignominia quædam irrogatur. Adde qd neq; eo modo potest quispiam seipsum iniuria afficere, quo iniustus ille est, qui solummodo iniuste agit, & non omnino est prauus: id quod diuersum ab illo est. est enim quodā modo iniustus ita prauus, ut ignauus: non ut totū in se habes prauitatem. Quare neq; si in hac sibi facit iniuriā quispiā simul enim idem auferri, ac detrahi eidem posset: quod omnino nequit: sed semper inter plures esse ius & iniuria necesse est. Nec non spontaneū, & ex electione, & prius. nam qui præea qd passus est, idē vicissim facit: iniuriā facere minime vult. ipse autem seipsum hūc simul & afficit, & afficitur. Præterea fieri posset ut sponte quispiā iniuria afficeret. Ad hæc vero sine particularibus iniuste factis iniuriā facit nemo. at nemo vel eum sua vxore adulteriū cōmittit, vel parietem suū perfodit, vel suas ipsius opes furat. Ac demū qd iniuria seipsum quispiā afficiat, definitione ea soluitur, qua iniuria affici vñ quæq; constitutum est. Perspicuū autem est vtrūq; tam iniuria affici qd afficere, esse malū: alterū enim est minus, alterū amplius habere, qd sit mediocre. Quæadmodū in medicina salubris, in exercitatoria ei⁹ rei, quæ ad bonum habitum facit, peius tamē est iniuria afficere: quippe cum

A cum id cum vitio sit, & vituperabile: & cum vitio quidem vel perfecto, & absolute, vel prope. Non enim oē quod spontaneum est, est cū iniustitia. at iniuria affici sine vitio & iniustitia est: iniuria igitur affici p se minus malum est. Nihil tñ vetat, quin ex accidenti esse maius malū possit. sed ars tñ id nihil curat: quippe quæ inquit lateris dolorem maiorem esse morbum q̄ cespitationē. licet ex accidenti alterum interdū euenire queat: si cōtingat, vt ex cespitatione aliquis ceciderit, atq; ita ab hostibus captus fuerit, atq; interfect⁹. At vero per translationē & similitudinē est ius nō sibi ad se ipsum, sed sibi cū quibusdam ex suis: quāquam non oē ius, sed herile tantū vel familiare. In his enim rōnibus pars animæ nostræ rationis particeps ab ea quæ ē expers, distat. ad quæ cum spectamus, esse iniustitia quædam ad seipsum videtur: qm̄ scilicet fieri potest, vt in his aliquo modo præter suas appetitiones quispiam afficiatur. Sicut igitur principi & subdito, ita his quoq; inter se eē ius quoddam videtur. Ac de iustitia quidem, ceterisq; moralibus virtutibus in hunc modum definitum sit.

Dixit. An autem possibile sit vt iniurietur quis sibi met & nō iustitiā faciat: aut non sit possibile, patet ex eo quod dictū est. Iā enim dictū est q̄ ex iustitijs est cōmunis: & est vniuersitas virtutū, quas præ-

cepit lex. & similiter de iniurijs ex eis est cōis: & est incurso malitiarum, quas prohibet lex, & dimissio virtutū, quas præcipit: & ex eis sunt propriæ, s. in quibus est æqualitas, & non æqualitas. Et iam determinatum est in eo quod præterijt, q̄ iniurians in istis est, qui scit cui iniuriatur, & quomodo, & quare. qui igitur interficit seipsum ex iracundia, nō est iniurians secundū intentionem propriam: eō q̄ nō iniuriatur alteri à se, neq; ex præcedenti cōsultatione, sed causa iræ. est autem iniuria quidem secundū intentionem cōem iniuriæ: cū istud ei factum contra legem: prohibet enim lex, ne quis occidat seipsum. & iniuria quā perpetrat, aut est in se, aut in ciues: sed in se non, qm̄ volens non vult autem is, cui fit iniuria: sed iniuriatur quidem ciuibus, cū non velint hoc factum, neq; permittāt: immo prohibeant. & propterea videmus eum, qui facit hoc factū occultare se à ciuibus: & consequitur eos apud ipsum abhorrescētia multa. & huius causa est q̄ iniuriat eis.

Amplius, iniuriator quidem fm̄ veritatem malign⁹ est simpliciter: talis autem est qui operatur ex habitu acquisito ei. occidens verò seipsum iniuriatur vna vice tantum: nō ergo procedit eius iniuria ex habitu, a quo dicat iniuriator: immo res rara interdum in bonis inueni. Amplius, si iniuriatur quis subimet, & sit iniuria acceptio ab altero & datio alteri: tñ necessarium est vt sit acceptio & datio, & vlr additio & ablatio inuentæ in re vna simul. ac hoc impossibile: immo necesse est iustitiā & iniuriā fieri in rebus pluribus vna, & voluntarie, & electiue.

ideo

Moralium Nicomachiorum

G ideo quem pœnituerit iniurię. non est iniuriator: iniuriante vero sibi met pœnitet iniurię: & vñ oportet vt esset vna res eadem agens & patiens simul: qđ est impossibile. Amplius, ex hoc sequitur, vt fiat iniuria viro voluntate sua: intendo vt alter iniurietur ei de voluntate suimet: & iam dictum est hoc esse impossibile. Amplius, non iniuriatur aliqđ absq; eo qđ faciat ex actionibus iniurię particularis, vt qđ furaretur, aut adulteretur, & non adulteratur aliquis cum vxore sua, neq; perfodit parietem domus suę, neq;

H furatur pecuniam suipfius. Et similiter impossibile est vt nominetur iniuriator fm vniuersum, qđ conditionatum est in iniuriante, & cui fit iniuria: intendo vt nominetur iniuriator fm veritatem. D. Manifestum est autę, qđ facere iniuriam & recipere eam vtrq; malum est. nam faciens eā accipit plus, patiens vero minus: quę ambo sunt præter medium, iniuria est & malum. veruntamen iam quaeritur, vtrum illorum magis eligendum facere iniuriam vel pati. & qñ perspicaciter fuerit inquisitum, patebit qđ peius

I est facere eam qđ pati. pati enī eā absq; malitia est: facere vero malitiosum est. & propter hoc malū qđ est in iniuriante malo, quod est in eo, cui fit iniuria, maius est per se: per accidens autem pōt malum & inuoluntarium, quod est in eo, cui fit iniuria maius esse: vt quod accidat ei cui fit iniuria vt relinquāt eū sui, & incidat in manus aliquorū, qđ occidant eum & morti tradant, qui ante factam sibi iniuriam non habuerunt hmoi potestatem. D. Sed potentia quidem effectiua, vt pote

ars medicinz, non speculatur in eo **K** qđ per accidens, sed quod per se. & non curant quod est per accidens: vt qđ dicat qđ dolor ilij periculosior est omni dolore: quāuis possit inueniri per accidens dolor periculosior eo. D. Ex parte autem iustitię, quę dicitur per modum similitudinis & transumptionis à iustitia ciuili, & est iustitia, quę est in potentis animę, non oportet vt dicamus qđ exercet quis iustitiam in seipsum, aut iniuriatur sibiipfi. Et hoc, qñ illic iustitia quidem proportionatur parti ex partibus animę præter eam, cui proportionatur iniuria. &

L non proportionatur iustitia toti: immo iustitia proportionat ex ea parti principanti: sicut proportionatur in conuersatione ciuili parti principanti. Et ppea distinguuntur potentia animę in id, qđ habet rationem, & in id qđ non habet rationem: quemadmodum distinguuntur ciuitas in prælatū & subditos naturaliter. quando ergo obedit qđ non habet rōnem, ei quod rationē habet, fit iustitia: & qñ non obedit, fit iniuria. videt igitur qđ huic parti: intendo quę non habet rationem: proportionat iniuria in anima: cum huic parti pertineat vt agat fm sua desyderia. Et vniuersaliter quemadmodum inuenitur iustitia & iniuria inter prælatū & subditos, sic inuenit in viribus vel potentis animę. D. Iam igitur patet ex his tractatibus quid est iustitia: & est postremum sermonis virtutibus figuralibus, intendo moralibus. conuertimur igitur ad virtutes rationales.

Aristotelis

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER SEXTVS,

Cum Auer. Expositione.

SVMMA LIBRI.

De principijs agendi. De intellectus habitibus, scientia scilicet arte, intellectu, sapientia, prudentia. De prudentiæ partibus, & his, quæ ad eam consequuntur. De sapientiæ, ac prudentiæ utilitate. De naturali virtute, ac virtutum & prudentiæ con-

nexione.

De resolutione, duplici virtute, & partibus anime. Cap. I.

Voniam prius diximus & mediū esse eligēdū, excessum neq; defectū, et mediū esse sicut ratio

recta præscribit, hoc iam distinguamus. In oībus. n. antedictis habitibus, quemadmodum in alijs, est quidam scopus ac finis, in quē respiciēs is, qui habet rationē, intendit, ac remittit. estq; quidā mediocritatū terminus, quas inter excessum & defectū esse dicimus, cū fm rectā rationē extiterint. Ac si ita dicamus, verum quidem est, non tñ perspicuū: quippe cū in omnibus alijs studijs, circa quæ est scīa, verū sit dicere, neq; ampli⁹ neq; minus esse elaborandum, neq; ociandū, sed mediocriter, atq; vt recta ratio præscribit. nā qui solū hoc hēt, nihil amplius

cognoscet: verbi cā, qualia corpori exhibenda sint: si quis dixerit, ea q̄ iubet medicina, & sicut is q̄ ea est p̄ditus statuit. Idcirco opz ēt circa animi habitus nō solū vere hoc dictū esse, sed ēt determinatū, quēnā sit recta ratio, quēq; eius finitio sit. Cū igitur virtutes animi diuidemus, alias morū, alias mētis eē diximus. Ac de moralibus quidē iā differuimus: de relijs nūc dicamus, si prius tñ de anima nōnulla exposuerimus. Supius, n. duas eē animę partes dictū ē, alterā rōnis capacē, alterā exp̄tē. nūc vero eodē mō rōnis capax diuidenda est. statuaturq; duę eē rōne p̄ditæ partes: vnā, qua eiusmodi res cōrēplamur, quarū principia aliter sese habere nō possunt: altera, qua ea cōsideramus, quę eē aliter possunt. Ad ea. n. quę genere sunt diuersa, cognoscēda, ex animę quoq; partibus diuersa genere ea est, q̄ ad vtrūq; cognoscēdū est apta, siquidem ex similitudine quādā atq; affinitate cognitio ipsis cōtingit. Quarū altera sciendi, altera ratiocinādi facultas dicitur. consultare. n. & ratiocinari idē est, at de ijs quæ nō possunt aliter sese habere, consultat nemo. Quare rōcinatrix vnā quędam pars est eius animę partis, q̄ ratiōis est capax. Quis igitur vtrarūq; harū optimus habitus sit, statuendum est: is. n. est vtriusq; virtus: at virtus ad op⁹ proprium spectat.

Moralē cō. Auer. L. DE-

De ijs, quę non possunt aliter se habere, consultare nemo.

Moralium Nicomachiorum

DETERMINATIO SEXTI TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

G Vm itaq; iā dixerimus
q; op 3 vt eligamus me-
diū: & est in quo nec est
additio: neque diminu-
tio: sicq; mediū recipit terminū sā-
nū: etenim Deus sanus est, in quo
nō est additio, neq; diminutio: itē
necessarium est nobis vt narremus
de medio in vniuerso habituū vo-
luntariōrū: intendo q; recipit ter-
minū sanū. etenim oībus habi-
tibus latitudo quēdā est: siue sint habi-
t' morales, siue rōnales. Ad istud
itaq; mediū inuenimus speculatio-
nē. addimus igitur & demimus, do-
nec inueniamus ipsum. & terminus
medij cōuenit cum termino rōnis
sanē. ambo. n. definiuntur p hęc, q;
non recipiunt additionē, neq; dimi-
nutionē. Verunrñ non inuenitur
medium in habitibus moralibus ac
quisitis per assuetudinem, sicut in-
uenitur in habitibus sciētijs: in-
tendo q; inuētiō medijs in moribus
manifestior ē inuētiōne eius in ha-
bitibus rōnālibus. Et hoc, qm me-
diū in moribus est mediū fm ve-
ritatem, cū inuētiū sit inter extre-
mitates: medium autem in habi-
tibus sciētijs est, vt nō fiat attri-
butio rei per maius eo, qd sustinet:
neq; p minus: & hoc mediū est cer-
ta ratio, vel san' sermo. & qñ fuerit
hęc scia in anima alicuius, nō opor-
tet vt sciat aliquid plus ea, neq; min':
vt q; querat aliquis, & dicat quibus
reb' oportet vti, & dare corpori hu-
mano, & cōueri in ipsum. & dicat
tur ei res, quas mandar medicina
& medicus: & pp illud nō sunt res

manifestę abq; terminis, sed occidit
tant. Ideoq; nō op 3 nos cōtētos ēē
ex notitia habituū notitia occultra
solūmodo, & est notitia ēē ipsorū:
sed sunt sciēdi per terminos suos.
D. Et cū iam dixerimus quid est
sana ratio, aut rectus sermo, & quid
terminus eius, & distinxerimus vir-
tutes animę, & dixerimus q; quēdā
earū figurales, i. morales, & quēdā ex-
rū racionales, scē intellectū: & iam
locuti fuerimus in virtutibus figu-
ralibus & spēbus suis: nūc dicamus
de virtutibus rōnālibus, & suis spē-
bus fm similitē modū. Et iā diximus
in eo qd pręterijt, q; ex paribus animę
est, q; recipit rōnē, i. terminū: &
ex eis est, quē nō recipit eā. illius au-
tē, q; non recipit terminū, iā distin-
ctę fuerunt spēs. illa vero, q; recipit
rōnē, & est pars rōnalis, diuidit' pri-
mo in duas partes: vna quarū ē ps
rōnalis, q; apprehēdit entia: quorū
causas imposse est in nobis esse: &
sunt illa, quę non est posse esse nisi ā
causis suis naturalibus: & scē ē illa,
q; apprehēdit entia, quarū causas
posse est esse in nobis: & ista sunt ea,
quorū causas posse est esse pierquā
naturales. Necesse quidē ē ergo vt
diuidant' partes animę recipientis
fm diuisionē generū, quę recipiun-
tur, & vt inueniant' fm illorū muta-
tionē: eō q; necesse est vt diuidatur
receptiū diuisione receptibilis, &
diuersetur eius diuersitate. & iccirco
op 3 vt dicat q; nomen scē de eis
dicat' fm modū proportionalitatis
& assimilationis. Et apprehēsiō, quę
appropriat' entibus, quorū princi-
pia nō sunt in nobis, nominat' scia
speculatiua: & apprehēsiō, quę ap-
propriat' entibus, quorū causę i no-
bis sunt, nominat' cognitiua opera-
tiua:

Actiua: intendo eā, in qua est cogitatio p operationem. nō. n. meditatur neq; cogitamus ad operandū res, quarum operationē impossibile est esse in nobis, sed est penes naturā. et videtur quidē homo cogitatione operatiua in rebus, quas possibile est esse à voluntate. Cumq; sic sit, cogitatiua est vna ex partib; animę rationalis, quę recipit rōnē: & altera pars est speculatiua. & habitudine bona in vnaqua; istarum est virtus illius partis: & virtus est fm quantitātē operationis proprię.

B De principijs agendi. Cap. 2.

Tria aut sunt, quę ī anima actionis, ac veritatis dominium hñt: sensus, intellectus, et appetitus. Sed ex his sensus nullius principii actionis est id qđ perspicuū ē ex eo, qđ bestię sensū cū habeāt, actionis participes minime sūt. Qđ vero in cogitatione affirmatio & negatio est, idem in appetitu psequutio est, et fuga. Quare cū moralis virtus habitus electiu⁹ sit, electio vero cōsultatrix appetitio: ppea opz, si modo electio proba est, vt & rō sit vera, & appetitus rectus: & eadē et illa dicat, & hic perfequat. Atq; hęc cogitatio seu mens, & veritas actiua est. Cōtēplatiu⁹ aut cogitationis & non actiue neq; effectiue bene & male esse, est verū & falsum: hoc. n. totius cogitatiue opus est, sed actiue & cogitatiue veritas est, qđ appetitui recto cōsentanea sit. Electio igit actiōis principii ē, vnde ē

motus, nō cuius eā. electiōis vero appetitus, & rō qđ alicuius cā ē. Vnde neq; sine intellectu et cogitatione, neq; sine morali habitu electio ē. bona etenim actio, et qđ itē cōtrariū in actione est, sine intellectu et cogitatione, et moribus non existit. Cogitatio vero ipsa nihil mouet, sed ea qđ cā alicuius est, & actiua. hęc. n. etiam effectiue dominat: quippe cū causa alicuius faciat, vnusquisq; qui facit: neq; finis absolute, sed ad aliquid & alicui⁹ sit, id qđ sit. nō tñ id quod agitur. bona. n. actio finis est: finis vero ipsius est appetitus. Iccirco vel appetitiuus intellectus, vel intellectiue appetitus electio est. Tale autē principii est homo. Nihil autē est eligibile, qđ factū est. verbi causa. Alium expugnasse eligit nemo. nō. n. cōsultat quispiam de eo quod factum est, sed de eo qđ futurum est, esseq; aliter pōt. qđ autē factum est, quin factum sit, fieri nullo modo potest.

Iccirco recte Agatho inquit: Re nanq; sola hac ipse priuatur Deus: Vt facta minime infecta possit reddere.

Vtraruq; igit intellectiuarū ptiū op⁹ veritas ē. Quocirca fm qđ habitus vtraq; maxie verū dicet, n̄ vtraruq; virtutes erunt.

Dixit. In aīa ergo sunt tres ptes: vna est ad actionē, & est cōcupiscentia. & duę ad verū, & sūt sēsus, & intellect⁹, & apprehēio. Sēsus nō ē ap-

L ij pre-

Cōtēplati
uz, & acti
uę mentis
opera.

Quo solo
priuetur
Deus.

Moralium Nicomachiorum

Gprehensio intellectus. & hoc manifestū est ex hoc, q̄ bruta communi cāt nobis in apprehensione sensus, & non in intellectu. Quod ergo est in intellectu affirmatio & negatio, huius cōpar ī cōcupiscentia est prosecutio & refutatio: itēdo prosecutionē delectabilis, & refutationē cōtristabilis. Et quēadmodū virtus moralis est habitus electionalis: & electio, quę est ei, est cōcupiscentia proueniēis ā cogitationē, & ab v̄su oppositionis: & ideo apprehensio est verax & cōcupiscentia sana, q̄n fuerit electio virtuosi. Similiter illa, q̄ est in-

Htellectui in rebus operabilibus vel sciētiālibus est affirmatio, & actio q̄ est cōcupiscentię prosecutio: ideoq; q̄n istius motus proueniētis ā cōcupiscentia principiū fuerit, ex intellectu erit virtus. Ergo operatio q̄ ē partis cogitatuę, q̄ est ā bono & ā malo, ē veritas & falsitas. & hoc, q̄m operatio oīs partis intellectūalis est aut verū, aut falsum: & operatio q̄ est parti cōcupiscenti, est prosecutio & refutatio, siue conueniat ei p̄sonalis, aut nō. Et operatio earum virtuosa, q̄n cōueniunt, intēdo partē intellectuā & operatiuā, est veri-

Itas & desyderiū conueniēis ei. Principiū ergo tūc actionis, & motus est potētē electiōē, ā qua sūt motus, nō rei illius ḡra, cuius sūt motus: intendo q̄ potētia electiua est principiū effectiuum, non illud ḡra cuius est mot⁹. & iō electio ē desyderiū cū apprehensione rōnali ḡra alicuius. Et p̄p̄ea nō est electio absq; intellectu & absq; virtute morali: cō q̄ actio intellectus & cōsultatio, q̄n fuerint cōtraria, erunt actio absq; intellectu. & absq; virtute morali: & potentia effectiua, ā qua est inceptio

motus, nō mouet nisi p̄p̄ aliquid: & hęc potētia effectiua est oīs qd agit: & oēs qd agit, agit p̄p̄ aliqd. Et non est hęc potētia perfectio p̄ seipsam rei, in qua inuenitur: sed est perfectio relata ad tē illā, quę est per se complementum. & concupiscentia non est nisi p̄p̄ istud cōplēmētum: ideoq; terminus electionis est intellectus habens concupiscentiam, aut concupiscentia intellectus. Rerum autē, quę inueniuntur ab ista cōcupiscentia & intellectu, principii est homo. Et non pendet electio cum rebus pręteritis, non. u. eligit aliquis hodie apertionē ciuitatū Cōsāz: **L** ideo q̄ apertio earū iam fuit. neq; meditatur aliquis in comparatiōe eius qd iam fuit: sed qd erit ex his, quę possibilis sunt fieri & illud qd iam fuit, necessariū est, ideo q̄ non est possibile nisi vt sit. Et p̄p̄ea videtur quibusdā Antiquorum vel Deū priuatum eē potestate in hac specie ex factis solū modo: intendo q̄ faciat non fuisse qd iā fuit. **D.** Et actio vtriusq; partis intellectus, intēdo actiū & speculatiū, est veritas, i. fides, siue credulitas. Et habitus, p̄ quos sumit fidem quilibet earū electe, sunt eis vt in pluribus: intendo per habitus scientias. **M**

*Habituum intellectuum enumeratio:
quod scientia obiectum, & quę
proprietates. Cap. 3.*

Sympto igitur altius principio rursus de ipsis dicam⁹. Sint autem ea, quibus anima affirmando aut negando verum dicit, numero quinque. hęc vero sunt ars, scientia, prudentia,

Atia, sapientia, intellectus, nā existimatione & opinione fieri potest, vt mentiamur. Scia igitur quid sit, inde manifestum est: si exquissite tractare, et nō sequi si multitudines opus est. Oēs. n. id qđ scimus, non posse aliter sese habere existimamus: quæ autē aliter esse possunt, cū extra cōtēplationē fuerint, an sint, necne, latent. scibile igitur necessario est: ergo gternū. Quæ. n. necessario sunt, absolut: oīa sunt æterna: quæ autē sunt gterna, generationi, & corruptioni minime subiacent. Oīs præterea sciētia eiusmodi est: vt doceri: scibile vero, vt disci posse videat. ex præcognitis autē sit oīs doctrina: vt in resolutorijs ēt dixim⁹. nā altera ex inductiōe fit: altera ratiocinatione. atq; inductio qđ dē principiū est vñs, ratiocinatio ex vniuersalibus. Sunt igitur principia, ex quibus cōstat ratiocinatio, quorum non est ratiocinatio: ergo inductio. Efficitur igitur, vt scia quidē demonstrari uis sit habit⁹: et quæcūq; alia in resolutorijs definitum⁹. Qñ. n. quodā mō credit, & nota ipsi sunt principia: scit. Nam si non magis q̄ cōclusio, ea nota sint, scientiā ex accidēti habebit. Ac de scientia quidem in hūc modum definitum sit.

Dixit. Et illi, in quibus sumit si dem aīa per affirmationem & negationē: intendo sumit quidē in negatiōe & affirmatiōe, sunt quin-

que facultates: intendo artē, & secunda est scia, intendo speculatiua: & tertia est prudentia, & quarta sapientia, & quinta intellectus. in putatione autē & arbitratione possibiles est falsitas: ideoq; non op; connumerari habitibus verificis. De scia autē manifestū est, qđ non est possibile in ea esse falsitatē, si oportet vt præcise dicamus in ea, neq; dubitemus. Oēs. n. vident qđ scia vera in ultimo est illa, quæ non pōt esse per modum alium extra animam: intendo quæ non pōt permutari ad oppositū. qđ autem possibile est ēē per modum alium præter modum illum fm quē scitur, intendo vt permutetur extra animā, hoc occultū est absq; certitudine: intēdo si est, aut non. Cumq; fuerit scia certitudinalis illa, quæ non permutat, tunc scitum per ipsam est necessarium, & necessarium sempiternū: ergo ipsum sempiternum tandem. & hoc, qñ omne qđ fuerit necessariū absolute, est sempiternum: & sempiternum est qđ neq; generatur neq; corrūpitur. D. Videtur autē scia oīs disciplina, & scibile & discibile esse. veruntñ iam dictū in libro Demofonis, qđ oīs disciplina eadē fit ex rebus, quarū præcessit scia: & sunt propōnes vñs primæ. attamen illę accipiuntur & dicuntur ex parte dictionis: intendo ex parte allocationis per eas. sed conclusio accepta ab his propōnibus addiscitur ex parte sylłi cōpositi ex his propōnib⁹. Erit igit qđ oīs scibilis addiscit aliquid ex præfermonis ipsiusmet: intēdo antecessiōe scē signatiōes vocabulorū: & aliqd addiscit ex pte sciendi propōnes sylłi & sylłm. & propōnes, ex quibus scit cōcōso, non

L. iij. sciun-

Vide principium primi libri. Postea.

Moralium Nicomachiorum

Principiū
discendi
pōnes uni
uerſales
ſcīa ſigna
tionis vo
cabulorū

G ſciuntur per ſylſm, ſed ſciunt quidem ex parte ſignificationis vocabulorum. Principium igitur diſcendi propōnes vſeſt ſcīa ſignificationis vocabulorum: & principium ſcīe conſuſionis eſt ſcīa propoſitio num vſum. & cū hoc ſit ſic, tunc ſcīa ſimpliciter eſt habitus demonſtrationalis: intendo q̄ eſt forma demonſonis concolleſta in anima ex propoſitibus & conſuſione, & ceteris rebus conditionaris in demonſone ex eo, qđ iam numeratum eſt in Libro Demonſonis. Quando igitur contingit alicui credulitas rei alicuius: & fuerit pſcipia prima illius rei nota apud ipſum: tunc iā contingit ei ſcīa illius rei. Si vero non fuerit nota apud ipſum, eſt ſcīa eius apud ipſum per modū accidentis. D. Sufficit autem diſtinctio ſcīe in hoc loco ſm hanc quantitatem: cū intentio hic de ipſa ſit diſtinguere eam ab alijs.

De arte.

Cap. 4.

Eius autē qđ eſſe aliter pōt, aliud efficiendum, aliud agendū eſt: Effectio autē & actio diuerſum qđ eſt, de ipſis aut his, extrahiſe ēt ſermonibus credimus. Quare ēt habit⁹ actiuus cū ratione ab effectiuo habitu cū ratione diuerſum quid eſt, neq; à ſe mutuo continent: neq; enim actio effectio, neque effectio actio eſt. Qm̄ autē adificatoria, ars quædā eſt, atq; id quod habitus quidam cum ratione effectiuus: neq; vlla ars eſt, q̄ non ſit habitus cum ratione effectiuus: neq; vllus hmōi habitus, qui non ſit ars: efficitur, vt

& ars, & habitus cum ratione vera effectiuus idem ſit. Ars autē omnis circa generationem verſatur, cōminiſciturq; & contēplatur, vt eorū aliquid fiat, quē & eſſe & non eſſe poſſunt: quorumq; principiū eſt in eo qui facit, nō ſe eo qđ efficitur. Neq; n. eorū eſt ars, quæ ex neceſſitate vel ſunt vel ſunt: neq; eorum, q̄ ſunt ſm naturam: in ſe. n. hæc principium habent. Quia autē effectio & actio diuerſum quid eſt, non actionis, ſed effectiois eſſe artē neceſſe eſt: & quodam mō circa eadē verſatur & ars et fortuna. ſicut ēt Agatho inquit: Fortunam amat ars, artem ipſa fortuna inuicem.

Ars igitur, ſicut dictum eſt, habitus quidam eſt cum ratione vera effectiuus: inertia autē eōtrario, habitus cum ratione falſa effectiuus, circa id quod aliter eſſe atque aliter poteſt.

Dixit. Scīa vero, cuius ſcītum poſſibile eſt eſſe ſm aliū modum ab eo ſm quem ſcītū eſt, diuiditur in duas diuiſiones: vna quæ eſt ſcīa artiſicians, altera efficiens. Etenim res artiſiciate, alię ſunt à rebus effectiuis per cōſiliatorem: & res effectiæ ſm dictionem famoſam ſunt res conferentes in vita. & oportet quidē vt hic recipiamus dictiones famoſas, magis q̄ in alio loco. Cumq; ſit artiſiciatum aliud ab effecto, tunc habitus animalis artiſicians, q̄ ſit cū ratione, alius eſt ab habitu aſiali efficiente, qui ſit etiam cum ratione. Etenim carpentaria, & qđ ſimilatur ei ex cæteris artibus, eſt ha-

Quid ſit
ars: quid
q̄, inertia.

A habitus cum ratione. & non est habitus quis efficiens cum rōne veridica. & oī ars est pp fieri rei illius, ad quā est ars tantummodo: intendo qd finis eius est existentia rei artificiatæ: & artificiatæ sunt res, quarū principia ab extra sunt: intendo in efficiēte, nō in efficiēdo: qm̄ ars non agit illud qd fit per necessitatē & per naturā. & hec sunt, quorum principia sunt in semetipsis. hæc. n. est dīa inter artificiatū & naturatum. Cumq; sit factio aliud ab articulatione: & artificiatum aliud ab effectu: tūc necessariū est vt sit ars

B propria artificiato absq; effectu, ni si fiat per modū fortunæ & euentus. Etenim in arte accidit multotiens qd est à casu: intēdo ex actionibus dānis & vtilibus. & propter hoc dixerunt quidā Antiquorū de ea, qd est germana casus. Et qm̄ sic est, tunc ars habitus cōmuniū artificias cum rōne veridica: & terminus nō artis ē cōtrariū hui⁹ termini: intēdo habitus artificias cū rōne mēdaci.

De prudentia. Cap. 5.

DE prudentia vero ita statuere possemus, si considerarem quomōdū esse prudentes dicamus. Vt igitur prudentis viri ēē propriū, posse recte cōsultare de ijs qd sibi p- si bona sunt, atq; vtilia. nō ex pte, vt quænam ad sanitatē & robur conferant, sed quæ ad bene viuendū in vniuersum. Cui rei argumēto illud ē, qd eos ēē, qui circa aliquid cōsultāt, prudētes appellam⁹, cū ad finē aliquē bonū de ijs quorū nō est ars, recte rōcinant. Quare in vniuersum

quoq; is erit prudēs, qui est cōsultatorius. De ijs vero, qd aut esse aliter non possunt, aut nequeūt sub actionē ipsi⁹ cadere, consultat nemo. Quapropter si modo scia est cum demonstratio ne: & eorum quorū principia possunt aliter se habere, nulla ē demō. oīa. n. possūt aliter se habere: de necessarijs aut nō licet cōsultare: prudētia neq; scia, neq; ars esse villo modo poterit. Scia quidem, ppea quia id, quod in actionem venit, esse aliter pōt: ars, qm̄ aliud actionis, & aliud effectiōnis genus est. Restat igitur vt prudentia habitus sit vera cū ratione actius circa ea qd & bona & mala homini sunt. Nam effectiōnis finis diuersum qd ab ea est: actionis vero, non semper. ipsa. n. bona actio finis est. Propterea Periclem atq; huiusmodi viros prudētes esse existimamus, quia & quæ sibi & quæ alijs hominibus sunt bona, possunt cōtemplari, eos autem esse tales putamus, qui familiarēs & ciuiles sunt. Inde etiā est qd temperantiam ^{et temperantiam} appellamus, vtpote prudentiā cōseruantem. talem enim existimationem conseruat: quippe cū iucundum & molestum non omnem existimationē corrumpat, & peruerat, verbi causa triangulum tres angulos duobus rectis æquales habere, vel non habere: sed eas tantum quæ ad agendas res spectant. Principia enim agendarum rerum

L iij sunt

Moralium Nicomachiorum

G sunt id cuius causa res aguntur. illi autē qui aut voluptate aut dolore corruptus est, principium statim non apparebit, neque eius cā, atq; ob id oīa eligi, atq; agi oportere: vitiū. n. eius modi est, vt principiiū corrup-

Prudentiæ
definitio.

pat. Quā ob rē necesse est prudentiā habitum esse cum rōne vera, actiūū circa ea quæ humana bona sunt. Iam vero artis est virtus, prudentiæ autē minime. Atq; in arte quidem qui sponte peccat, magis eligendus est: minus, q̄ ī prudentiā idē facit: sicut ēt circa virtutes. Igit̄ prudentiā non artē, sed virtutē quandā eē manifestū est. Cū autem duæ sint animę partes, q̄ ratiōis capaces sunt: prudentia alterius virtus esse videretur, id est opiniatiū: nā circa id qđ aliter se habere pōt et opinio & prudentia versatur. Adde, q̄ neque habitus est duntaxat cū ratione. cuius rei indiciiū est, q̄ eiusmodi habitus esse obliuio pōt, prudentiæ non potest.

I

Dixit. Nomen aut̄ prudentiæ absolute dicimus de eis, quibus ē bonitas consiliatiōis in inuentione eius, qđ est directius et vtilius hōibus, nō in parte vna ex particularibus vtilibus vt vtilibus ī sanitate & robore, sed in oībus particularibus, in qbus existit cōmoditas viuendi. Et signū huius est q̄ nominamus prudētes eos, q̄ potestātē habēt ver-
fandi cogitatū ad inueniendū finē nobile, & hoc in rebus, quę inueniūtur absq; arte & magisterio. Vt er-

go prudentes sunt illi, qui possunt **K** inuenire per cogitatū suum res con-
ferentes & res nocētes. & non ver-
satur aliquis cogitatum sūū, quem
admodū dictum est, in impossibili-
bus, neq; in necessarijs. Et scia quidē
in rebus, in quibus est demō: &
demō quidē est in necessarijs: ite-
rum igitur prudentia non est scia:
neq; ēt est magisterium. Scia quidē
non, eō q̄ scitum imposē est ali-
ter se habere: magisterium autem
nō, intendo artē, eō q̄ subiectū eius
est diuersum genere. Et cum sic sit,
tunc prudentia vtr̄ ē habitus anima-
lis efficiens cū rōne veridica bono-
rū humanorū. Et iā patet, q̄ magi-
steriū aliud est à prudentiā: eō q̄ fi-
nis actiōis inuēt̄ per cōsiliatiōē,
alius est ab inuēto p cōsiliatiōē:
finis autē artis est ipsummet artifi-
ficiū. D. Prudentes aut̄ fm veritatē
sunt illi, qui inuentione bona tū, &
huius cā vident hōies q̄ prudentes
sunt, sicut talis: & talis: & qui fue-
runt famosi prudētes apud eos, eō
q̄ potentiā habuerunt ad inuenien-
dū bona, q̄ fuerunt bona eis & ho-
minibus: & viderunt q̄ similes ho-
rū industriā habēt ad constituendū
quodāmodo viuēdū in domo & in

L

M

ciuitate: intendo eos, qui potentiā
hnt gubernandi propriā familiā, &
rēpub. D. Ideo nomē casti in græco
deriuatū est à noīe prudētis. prudēs
n. est qui custodit opinionē suā, ne
corrūpant eā mētor aut gaudium:
intendo dilectiōē & concupiscen-
tiā: sicut custodit castus actionem
suā, ne corrūpat eā delectatio v̄ vo-
luptas. & est quidē sic, eō q̄ non oīs
opinio corrūpit̄ à voluptate & tri-
stitia corruptio nāq; credulitatis q̄
tres anguli triāguli sūt eq̄les duob'
rectis

A rectis non fit ex parte voluptatis & tristitia: sed ex parte corruptionis principiorū, quæ necessariā faciunt corruptionem credulitatis tantum. Opinio autē prudēcialis corrūpitur quidē ex istis duabus: intēdo ex parte corruptionis principiorū, & grā delectatiōis & tristitia. & corruptio eius, q̄ fit ex parte delectatiōis & tristitia, statim apparet: intēdo q̄ magis apparet q̄ corruptio, q̄ fit ex pte p̄pōnū. Cumq̄, opinione prudēcialē certū nō comitetur corruptio ex parte cōcupiscentia, tūc de necessitate prudēs nō eliget res ambas simul: intēdo ad inuentionē boni & mali: eō q̄ inuentio mali est principio corrupto ex pte cōcupiscentia: & distinguuntē, eō q̄ inuētio mali est ab habitu malitioso. Et cū sic sit, tūc prudēcia fm veritatē est habitus effectiuius cū rōne veridica bonorū humanorū. Et pp hoc magisteriū indigēs est virtute: prudentia autē ferē est ipsa virtus. Ideoq̄, qui male agit in magisterio & peccat voluntarie, melior est eo, q̄ peccat in prudentia: & est deterius in prudentia, quēadmodū i virtutib⁹. Et ex hinc apparet q̄ prudentia virtus quādā est, & nō magisteriū: intēdo artem.

C D. Et ex quo est iste habitus partis aīæ, quæ habet rōnem: intendo partem rōnalem: tunc ergo iste habit⁹, intēdo prudēcialē, est virtus illius partis, q̄ habet putationē. putatio. n. est in rebus cōtingētibus: & iste habitus, qui est prudentia, est ēt in contingētibus: & nō est prudentia habitus rationalis tantum. Et huius signū est: qm̄ omnis habitus veridicus proportionat̄ huic parti: intēdo rōnalem: & nō proportionatur oīs habitus veridicus prudentia.

De intellectu.

Cap. 6.

D

Quoniam vero sciētia de vniuersalib⁹ ac necessarijs existimatio est: rerū autē demonstrabilium, sciētiæq̄ omnis principia sunt: cū rōne enim est sciētia: efficitur vt principij rei scibilis neque scientia, neq̄ ars, neq̄ prudentia esse possit. Quod enim est scibile, demōstrabile est: hæ autē circa ea versantur, quæ esse aliter possunt. Sed neq̄ vero sapientia horum est: sapientis enim est, de nōnullis habere demonstrationem. Si igitur ea quibus verum, & nunquam falsum dicimus circa ea quæ vel possunt, vel nō possunt aliter euenire, sunt scientia & sapientia, & prudentia, & intellectus: ex tribus autē horum esse nihil pōt, tria dico prudēciam, sapientiam, & scientiam: restat intellectum esse principiorum.

Dixit. Neq̄ apprehensio principiorū scientia est. nam sciētia est ex habitibus veridicis: & est apprehensio rerum vniuersalium necessariarū ex rebus, quæ sunt de necessitate prima demonstrationis: intendo propōnes primas. & hoc, qm̄ omnis, quod est præter principia, scientia est: principiorum autē non est scientia: intendo q̄ non sciuntur ex parte alterius a se, immo sciūtur quidem per seipsa. neq̄: etiam scientia magisterium est: eō q̄ res necessariz non sunt per artem, & res factæ per artem sunt res contingētes.

D. Et ea, p̄ quæ possibile est vt veraces simus, neq̄: mētiamur in reb⁹ necessarijs, tria sunt, scia, sapientia, intellectus.

Moralium Nicomachiorum

G intellectus cum aut intellectus principiorum primorum sit, intendo propones intellectas primas, tunc non est prudentia, neq; scia, neq; sapientia.

De sapientia. Cap. 7.

Sapientiam autem in artibus attribuere illis consueuimus, quod absolutissimi in ipsis sunt: unde Phidiam sapientem marmorarium, Polycletum statuarium sapientem dicimus, nihil aliud hic sapientiae nomine quam artis ipsius virtutem significantes.

H Caeterum esse alios quosdam omnino, non ex parte sapientes existimamus, neque alia aliqua in re sapientes: quemadmodum inquit Homerus in Margite:

„ Is nec fossor erat, nec erat robustus arator,

„ Aut alia re aliqua sapiens, sic numina diuum

„ Cōcessere. Quapropter exactissimam scientiarum esse sapientiam manifestum est. Sapientem igitur non solum ea quae ex principijs sunt cognoscere, sed etiam circa principi-

I pia ipsa verum dicere oportet. Quare, sapientia erit intellectus & scientia: ac quasi habes caput scientia rerum praestantissimarum. Absurdum enim est, si quis scientiam civilem, aut prudentiam honestissimam esse existimat: nisi scilicet homo sit optimus omnium quae in mundo sunt. Nam si salubre & bonum hominibus ac piscibus diuersum est, album autem & rectum idem: sapiens quoque idem, prudens diuersum esse omnes assueverant,

id enim singula quod circa seipsum **K** quod bene se habet, considerat, prudens esse diceret, eius seipsa committeret. Unde et bestias nonnullas prudentes esse inquirunt, quocumque in vita traducenda prouident habere vim quandam vident. Perspicuum autem est civilem & sapientiam eandem esse nullo modo posse. nam si eam quae circa sibi ipsis utilia versatur, sapientiam dicent, multae erunt sapientiae: non enim una est quae omnium animalium bonum consideret, sed singulorum diuersae. nisi scilicet una quoque **L** sit medicina circa omnia quae sunt.

Quod si hominem ceterorum animalium optimum esse dixerint, id nihil refert: quandoquidem homines alia natura sunt longe diuiniora: ut ea quae sunt manifestissima, ex quibus mundus constitutus est. Cōstat igitur ex his quae dicta sunt, sapientiam esse rerum praestantissimarum naturam scientiam & intellectum. Unde Anaxagorae & Thales atque huiusmodi homines, cum ignorare ea quae sibi utilia sunt, viderint, non prudentes, sed sapientes esse dicunt: ac supuacua quidem, & admiranda, & difficilia, & diuina cognoscere ipsos asserunt, sed inutilia tamen: prope quod non humana bona inquirunt. prudentia autem circa humana bona versatur, atque ea quae in consultatione cadunt. Prudentis enim id maxime opus esse dicimus, ut recte consulat: de illis autem consultat nemo, quae euenire aliter nequeunt: neque de his quorum finis aliquis non est,

atque;

A atq; is eiusmodi, vt agēdum bonum sit. Bonus autē consultor absolute ille est, qui quod optimū homini ex agēdis rebus est, coniectura assequi ratiocinādo pōt. Adde, q; neq; vniuersaliū tantū prudētia est, sed opus est, ut singula ēt cognoscat: est enim actiua. at actio circa particularia versatur. Hinc fit, vt nōnulli ēt nescientes nonnullis sciētib⁹ actuosiores sint: & i reliquis illi qui sunt periti, nā si quis leues **B** quidem carnes cognouerit, faciles cōcoctu esse, & salubres, quę tamen leues sint, ignoret: is profecto sanitatem non efficiet: sed ille efficiet magis, qui auiū carnes ēē leues & salubres sciuerit. prudentia vero actiua est. Quare vel vtraq; vel hāc potius habere oportet. Effet autem quędam etiam hic architectonica ac princeps.

Dixit. Et cum sapientia proportionetur in artibus & magistris, eis qui sunt periti in ipsis & excellentes, tunc manifestum est q; sapientiam non significat sup aliud, nisi super virtutem magisterij. Si ergo fuerit hoc magisteriū in fine certificationis, tunc palam est q; de illo dicetur sapientia absolute, nō sapientia alicuius. Et manifestū est, q; sapientia, cui inuenitur iste modus ex scia, intēdo certificatiū, est illa, quę cognoscere facit p̄cipia: intēdo principia creditionis & principia existētię cognitione certitudinali. Et pp hoc necessariū est sapienti, vt non solum sciat q; est post principia: sed vt ēt cognoscat principia scia exquisi-

ta in fine certitudinis: intēdo propositiones. Et cum sic sit, tunc erit sapientia & intellectus & scientia ex rebus honorabilibus valde: intēdo in fine. Incōueniens enim est vt aliquis putat q; scientia ciuilis & prudentia sint i fine ex virtute: nisi credat q; homo sit nobilissimū, quod est in mundo. si autē fuerint hic res nobiliores homine, tunc scientia illarum & intellectus earū est nobile illud, quod ē in vltimo. **D.** Et oēs vident sapientē alium esse ā prudente: ideo q; prudens apud eos est, qui opinatur opinionē rectā in oībus quę agit homo pp seipsā, & quę eligit pp seipsum: & placide accipiunt eius eligentiā hoīes, & confidunt in ipsius cogitatione. Et pp hoc dicūt homines de quibusdam ferarum q; sint prudētes, & sunt illę quę habēt potentiā ad pr̄uidendum, & laborant ad gubernādum seipsas labore studiolo. **D.** Est etiā manifestū: q; non est sapientia & scientia ciuilis res vna eadem. nam si asserat quis q; sapientia quidē sit in scientijs cōferentibus homini, tunc erunt sapientię multę, & quęmadmodum vilitatē ferentia omnibus animalibus non sunt vna, nisi existēte medicina vna omnibus speciebus animalium, similiter conferens cognitio hominum non est res vna eadem. Si autē dicatur hoc, eo q; homo nobilior est ceteris animalibus: intēdo q; cognitio cōferentis ei est sapientia & est nobilior rerū: tunc non est hoc quidē rectū, cū sint hic res diuinę, quę nobiliores sunt homine: vt res, q; sunt principia, ex quibus cōstitutus est mundus: & cū sic sit, tunc notitia istorū perfecte est sapientia, nō notitia rerum cōferentiū. Iā ergo patet ex eo quod

Vide consilium in primo Meta physici.

Moralium Nicomachiorum

G quod dictum est, quod sapientia est intelligentia & scientia illa, quae est in rebus honoratis valde naturaliter: intendo quod sunt in fine honorabilitatis. Et per hoc dicimus quod Plato & Socrates sunt sapientes: & non dicimus quod sunt prudentes: cum videamus eos ignorasse res bonas sibi ipsi, & dicimus quod sciuerunt res multas: & res admirandas & res difficiles, & venerabant illas, etsi non fuerint conferentes: eo quod ipsi non requirebant bona conferentia humana, sed diuina. prudentia autem est in bonis humanis, & in quibus posse est, ut versetur consilium: intendo ut dispensent. Etenim actio prudentium secundum plurimum quidem est versationis consilii. nemo autem, ut diximus, versat consilium in rebus, quas impossibile est aliter esse, & sunt res necessariae. neque: & aliquis versat consilium in his, in quibus non est complementum: intendo finem.

D. Et prudens pollens consilio absolute est ille, qui arbitratur cogitatione quid est melius homini ex factis, & inuenit ipsum. Et non est prudentia completa cognitio vniuersaliū & ipsorum inuentio, sed oportet prudentem scire res viles & particulares simul: propterea quod haec scientia est operatiua, & operatiuum quidē circa particularia est. Et propter hoc inuenimus quosdam hominum minus scientes: verbi gratia in arte Medicinae operantes melius quibusdam plus scientibus de vniuersalibus, & sunt illi, quorum si multiplicata est experientia plus quam eorum scientia sed apud quem est scientia vniuersalis absque particulari, huic non est posse operari quicquam per eam. sciens enim

quod & convenientes stomacho. non sciens autem quae carnes sunt, non operabitur per eas penitus. sciens vero quod pulli sunt bonae digestionis, potest per eos operari sanitatem. Et cum sic sit in omnibus rebus operatiuis, & sit prudentia operatiua, tunc necesse est ut sint ei res ambae: intendo viles & particulare. melior enim est cum utraque, quam cum alterutra earum. **D.** Prudentia autem civilis est, cuius proportio ad alias habet? prudentia est proportio artis carpentariae principalis ad alias artes particulares, quae sunt sub ea.

De partibus prudentiae. Cap. 8.

A Tque est quidem & civilis prudentia idem habet? essentia tamen ipsis eadem non est. Eius autem prudentiae, quae circa ciuitatem versatur, altera est ut architectonica ac praefes, quae est legislatrix: altera ut particularis, quae communi nomine civilis appellatur: atque haec actiua est consultatiua. decretum enim utpote extremum agenda res est. Idcirco ciuitate administrare hi tantummodo dicuntur: hi enim perinde ac manuales artifices soli agunt. **M.** At vero prudentia est maxime ea esse videretur, quae circa seipsum & vnum quispiam utitur: atque haec communi nomine prudentia appellatur. illarum autem alia familiaris, alia legislatrix, alia civilis dicitur: atque huius altera consultatiua, altera iudicialis. Species igitur cognitionis quaedam esset, sibi ipsi prospicere: sed differentia magna tamen habet. videturque ille qui sua cognoscit, in hisque versat,

Apud quem est scientia vniuersalis absque particulari, si est ei posse operari quicquam per eam.

*al. prudentia.

A versatur, prudens: ciuiles autē
negociosi. Vnde ēt Euripides:

Quo nanq; pacto valeo prudens dicier?

» Cui sic licebat iter alios milites

» Negocio esse sine vlllo, & æquā sumere citus

» Partē bonorū cætero cū exer-

» Nā curiosos, atq; agētes p̄rima Odere diui. Quæruntenim qđ sibi bonum est: idq; agendū esse existimant. Ex hac igit opinione euenit, vt prudentes hi sint: tametsi fortasse vniuscuiusq; bonū sine familiari & ciuili nō est.

B Præterea vero quo modo propriū vniuscuiusq; bonū administrare oporteat, obscurū est, atque iccirco considerandum. Huiusce autē rei iudiciū quoq;

illud est, q; iuuenes licet geometrici & mathematici, atq; i eius modi rebus sapientes euadant: prudentes tñ euadere nō videntur. Causa autē ea est, q; particularium est prudētia, quæ ex experientia

C nobis innotescit: iuuenis autē expertus non est. experientiam enim tpis afferet longitudo. Nam illud ēt consideratione dignum videtur: quid sit,

q; puer fieri mathematicus potest, sapiēs, aut naturalis nō potest. An quia illa per abstractionem sunt: horum autē principia ab experientia sumuntur: & hæc nō credunt quidem iuuenes sed dicunt: illorū vnūquodq; quid sit, obscurum non est. Præterea, error in consultando, vel circa vlt, vel circa singulare cōtingit,

vel enim omnes aquas ponderosas esse prauas, vel hanc esse ponderosam ignorat quispiam. Prudentiam autē non esse scientiam perspicuum est: est enim vltimi, sicut dixim⁹: quippe cū eiusmodi sit id quod in actionē cadit. Vnde etiam intellectui opposita est. ille enim est terminorum, quorū nulla ratio est: hæc vltimi, cuius nō est scientia, sed sensus. neq; is propriorum: sed eiusmodi, quo sentimus, in mathematicis triangulum esse vltimum. sicut enim etiam illic: sed hic sanē sensus magis est qui est prudentia: ille species altera est,

E T ista prudētia & ars gubernandi ciuitates sunt vnū subiecto. Ex prudentia ciuilis est, cuius proportio ad alias prudētiasest proportio principantis carpētarie ad reliquas particulares artes carpētarias, & est prudentia quæ pertinet positori legum: intendo q; per ipsam elicit cōstitutiones viles, aut in omni tpe, aut in pluribus. & hæc est, quæ nominatur prudentia ciuilis fm veritatem. Prudētia vero, per quam inuenitur vtile fm tempus aliquod, si nominetur ciuilis, hoc erit fm participationem nominis. & est quidem fm veritatē operatiua, sicut aliqua rerum particularium operabiliū. dicitur vero ciuilis, eo q; per istam prudentiam fit commensuratio & emendatio peccati incidentis in cōstitutionibus, quas promulgauit dominus legum: intendo positorē rerum vniuersalium inuētarum per prudentiā vniuersalem, & per artē, & per virtutem figuralem vsem.

Et

* a. l. eu-
i. i. i.

Pueri mathematici euadunt, prudentes minime.

* a. l. prudēter efficiūtur. Experientia tpi afferet longitudo.

Moralium Nicomachiorum

G Et ex isto modo dicitur de proposito mensuris & ponderibus in ciuitate q̄ sit ciuilis: & est quidem fin veritatem, sicut vnus illorū, qui operantur opera particularia, vt artifices operātes manu. **D.** Et putatur q̄ nomen prudentis dicitur quidē fm plurimū de potestatem habentibus inueniendi bona sibiip̄s aut ciuilibus hominum, non de eis, qui possunt inuenire q̄ bonū & melius simul de ciuitate vel rei pu. aut vnicuiq; manerici hominū. & non est ita. etenim hæc prudēcia particularis sit certa, q̄n extiterit post vsem cōem. specierum autē prudentiarū, aliæ quidem sunt regimen domestici cum, aliæ ciuile propriū & cōe, aliæ cōsiliatiuum, aliæ patrociniatiuum.

D. Et fortassis scire rem ad operandum altera maneris ē scire, q̄ scire eam tm absq; operatione: immo in hoc diuersitas magna existit. **D.** & putatur de eis, qui sciunt bona sibiip̄s, & p̄seuerant in eorū inuēctione, q̄ sint prudētes. ciuiles autē, intendo eos, qui adinueniunt bona cōia, sunt illi, de quibus putatur q̄ multo sint prastātiores in operationibus.

Et pp hoc dixit poeta Euripides, **I** fm q̄ estimo, qualiter est posse q̄ sit prudens ille, cui posse est accipere bonum absq; operatione laboriosa, & accipit ipsum cū labore, & multitudine opationis. vult vt estimo, cū fuerit conciuis facit se solitariū. Verumtū cū illi, qui multum insudant opationibus, inquirētes sint p̄ eas bonū sibiip̄s, & iudicēt oportunū esse vt agant istud, intēdo operationes multas, videtur pp hoc q̄ oēs prudentes inquirāt quid bonū sibiip̄s. attē fortassis non erit illud possibile absq; gubernatione ciuili.

Et vlt̄ immanifestū, qualiter oportet vt inquirat homo bonū sibiip̄s: an per modum quo singularis est, aut quo est pars ciuium. **D.** Et si gnūm eius, quod dixit, est. q̄ prudentia est quidem cum ætate: & est q̄ iuuenes inueniuntur Geometre, & vlt̄ boni in disciplinabilib⁹, & habentes notitiam rerum earundem significatarum, & non sunt prudentes. Et causa in hoc est, q̄ prudentia quidem existit in adinventionem rerum particularium: & propositiones, per quas adinueniuntur, sunt notæ quidem ex parte multæ experientia: & iuuenes non sunt multæ experientia: eō q̄ longo tpe indiget multæ experientia adeptio. **D.** Fortassis autē interrogabit quis, quare inueniuntur ex iuuenibus periti in quadruuialib⁹, & nō in naturalib⁹. neq; et inueniuntur sapientes: intēdo in Metaphysica: intēdo prudentes. Huius causa est, q̄m quædā propositionū istarum scientiarum accipiunt ex scientiis alijs: & quædā comprehendunt ex multitudine experientiarū: & quasdam earū non est posse credere iuuenes: & in quibusdam earū nō sunt manifesti termini: Neq; manifestū est in eis si fuerit peccatū incidēs in propositione vlt̄ aut particulari: vt in iudicando an ista aqua mala. hoc enim indiget duarum propōnam verificatio ne: vna quarū est, q̄ aquæ pōderose malæ: altera q̄ hæc aqua pōderosa, vult q̄ difficilis sit scia hui⁹, nisi p̄cesserit ante id scientia artis logicae. & hoc nō erit nisi in longo tēpore.

D. Neq; prudentia est scia: eō q̄ prudēcia est apprehensio rei operatæ, & opatū oppositū est scito Intellecto. Etenim intellectus nō apprehendit

Intellect⁹
nō apprehendit res
particulares
res opabiles.

A res particulares operabiles: prudentia vero apprehensio quidem est rerum sensibilibus. & ego non intendo per sensibilia hoc, quod apprehendunt sensus: immo volo equidem per illud potentiam illā, quæ sentit quod simplicius illud, quod est in figuris, est figura trium angulorum & est phantastica. attamen phantastica, quæ videre facit operabile, propinquior est sensui, quā phantastica, quæ est in doctrina.

De bona consultatione. Cap. 9.

I Am vero querere & consultare inter se differunt: consultare enim querere aliquid est. Oportet autem de bona consultatione quidnam sit, statuere: utrum scientia aliqua, an opinio, an bona coniectatio, an aliquod aliud genus. Scientia quidem non est: non enim de his quæ sciunt, inquirunt. bona autem consultatio, consultatio quædam est, qui vero consultat querit, & ratiocinatur. Sed neque bona coniectatio est: quippe cum & absque ratione, & citum quid bona coniectatio sit: longo autem tempore consultant. Unde aiunt, cito agenda esse quæ consultaueris: tarde vero ac diu consultandum. Adde quod solertia & bona consultatio diuersa inter se sunt. solertia vero bona quædam coniectatio est. Neque vero bona consultatio opinio vlla est sed quæ errat, qui male consultat: qui bene, recte id facit: bonam consultationem esse rectitudinem quandam perspicuum est: quæ tamē neque scientiæ est, neque opinionis.

scientiæ: siquidem neque rectitudo vlla est, neque error: opinionis autem veritas rectitudo est. Accedit, quod definitum iam est id est, cuius est opinio. Quinetiam neque sine ratione, bona consultatio est: cogitatione igitur est inferior: quippe cum nondum sit enūciatio. nam opinio non inquisitio, sed enūciatio ipsa est. qui autem consultat, siue bene, siue male id faciat, querit aliquid, ac ratiocinatur. Sed bona consultatio consultationis rectitudo quædam est. ideoque primum quid sit, & circa quid versetur consultatio, est querendum. Quoniam vero rectitudo pluribus modis dicitur: non omnem rectitudinem esse bonam consultationem perspicuum est. incōtinens enim & prauus quod proponit sibi ratiocinando videre, assequetur: ut ita recte quidem consultauerit: magnum tamen malum sibi compararit. At bene consultasse esse bonum quoddam videtur. talis enim rectitudo consultationis bona consultatio est, quæ ad bonum assequendum spectat. Sed fieri tamen potest, ut falsa ratiocinatione id assequamur, quodque oportet facere assequamur, per quod tamen oportet, non assequamur: sed medius terminus falsus sit. quare neque eadem erit bona consultatio, qua quod oportet quidem assequetur quispiam, non tamen per quod oportet. Preterea fieri potest, ut multo tempore aliquis, aliquis vero cito consultans quippiam assequatur, ergo

Moralium Nicomachiorum

G ergo neq; illa adhuc bona cōsul-
ratio est: sed ea rectitudo, quæ
^{* a. l. quod} sūm vtilitatē & id ^{* opus:} quod oportet,
& sicut, & qñ, existit. Fieri
item potest, vt & absolute bene
consultet quispiam, & ad quen-
dam finem. Bona itaq; consulta-
tio absolute ea est, quæ ad finem
absolute: quædā vero bona con-
sultatio, quæ ad quendam finē
spectās perficitur. Si igitur pru-
dentium est bene consultare, bo-
na consultatio rectitudo ea esse
H videretur, quæ secundum vti-
litatem ad quendam finem spe-
ctat, cuius prudentia vera exi-
stimatio est.

Dixit. Et manifestum est q̄ in-
ter querere absolutum & ver-
sationem consilij dīa quædam est.
etenim versatio cōsilij querere qd-
dam est, i. quæ rare cogitatione: quæ
rare vero interdū cōtingit absq; co-
gitatione. Vnde hoc, in quo nobis
est cōsyderandū, est an bonitas ver-
sionis cōsilij est scīa, an bonitas saga-
citatī, aut genus quoddā ad bonū.
I Et putatur non esse scīa, eō q̄ illius
qui versat cōsilij, actio est questio
scientiæ rei alicuius: qui autē scit rē,
non querit eius scientiam. De bo-
nitate autem versationis cōsilij ma-
nifestum est q̄ est versatio quædā
consilij: & versatio cōsilij est inqui-
sitio per meditationem. Et sūt non
est etiam bonitas sagacitatī & arbi-
trationis etenim bonitas fit semper
per velocitatem intellectus, & mu-
tationē cogitationis velociter: ver-
satio vero consilij semper fit in tem-
pore longo. Ideoq; dicūt homines
q̄ nō oportet vt cito agātur res illæ,

in quibus est versatio consilij, neq; **K**
illæ, in quibus versatur consilij tpe
modico. Et bonitas arbitratōis est
velocitas intellectus: & velocitas in-
tellectus est absq; bonitate versatio
nis cōsilij. Neq; est bonitas versati-
onis cōsilij putatio ex putationi-
bus: eō q̄ putatio nō est inquisitio.
veruntñ si fuerit ille, qui bonificat
versationē cōsilij, non peccās, tunc
patet q̄ bonitas versationis consilij
est certitudo quædā cōsilij. Et hinc
declaratur q̄ nō est scīa. nam sciētīe
nō est bonitas, cūm non sit peccatū
in ea: putationi autē sanæ inuenitur
veritas, sicut inuenit versatio consi- **L**
lij, & nō est versatio cōsilij putatio
sana. Attamen, cū sit absq; rōne, tūc
remanet, vt pertineat potētiæ cogi-
tatiuæ. & pp istam potētiā requi-
rit q̄ est bonū quoddam, de quo nō
dum apprehēdit q̄ bonum: putatio
autē non requirit q̄ nondū est apud
eā bonū quoddā, sed fit hoc quidē
postquā apprehendit, qm bonum
quoddam. & pp hoc putatio appre-
hendēs, nō requisitrix. qui vero ver-
sat cōsilij versatione bona aut ma-
la, post hoc requirit aliquid & cogi-
tat in ipso. Bonitas ergo versationis
consilij certitudo quædā est ideoq; **M**
perscrutandū nobis est primo quid
est versatio consilij, & in qua re fit
ista certitudo. Certitudo enim inue-
nitur in multis speciebus: & pp hoc
non omnis certitudo est bonum cō-
silium. mali nanq; interdum versat
consilium sanum ad inueniendum
malum aliquid. & hoc factū eorū
non est bonitas consilij: est etenim
malum & bonitas consilij bonum.
Et pp hoc putatur q̄ bonitas cōsilij
sit inuentio boni. veruntñ hæc in-
uentio interdum fit nō p se, & hoc,
qu

A quando inuenta fuerit veritas per propositiones falsas: & interdū sit p se, qñ inuenta fuerit veritas p propositiones veras. Iterum ergo non sufficit vt dicatur de bonitate versationis consilij q est adeptio boni, & inuentio eius quod oportet inueniri, donec addito fuerit ei. & p hoc, & quod oportet vt inueniatur, intendo inuentionem boni, p illud p qd oportet inueniri. & est syllogismus veterum propositionum & sanæ figuræ. & sūt etiam non est introitus temporis terminum bonitatis versationis consilij. Iam. n. inuenit bonum per cogitationem sanā in tempore longo, & iam inuenit in tempore breui. neq; etiā certitudo est certitudo consilij, qd proportionatur ad os bonum, sed ad bonū cōferēs, non ad bonum, qd est iustitia, neq; ad aliqd tale l bonis. Cū ergo fuerit homo interdum mouens cōsiliū, quod est bonū absolute ex inuentione finis, qui est ēt finis & complementum absolute, tūc certitudo inuenta in hoc cōsilio, est bonitas versationis consilij absolute. Qui autē versauerit cōsiliū in eo, quod est finis quis non absolute, sed quibusdam prudentiū, tunc bonitas versationis consilij in hmoi finib⁹ est sanitas talis consilij in relatione ad illum finem: & prudēs est, qui habet putationem veram à bonitate versationis consilij.

De perspicacia. Cap. 10.

Iam vero perspicacia quoq; est & hebetudo, quib⁹ hostes perspicaces atq; hebetes dicim⁹. neq; ofino idem cum scientia vel opinione hæc cōsēs, n. eiēnt

perspicaces. neq; est vna aliqua **D** ex singulis scientijs: verbi causa neq; medicina: de salubribus. n. esset. neq; geometria: nam circa magnitudines versaretur. neq; enim de hīs q semper sunt, & motu carent, perspicacia est, neque de hīs quæ quomodolibet fiunt: sed de quib⁹ dubitaret quispiā, atq; consultaret. Ideo circa eadē quidem, circa q prudentia, versatur idem tñ prudentia & perspicacia non est, prudentia. n. pceptiua est: quid enim agendum aut non agendum sit, finis est ip si⁹: perspicacia vero iudicatiua tmmodo. idem namq; est perspicacia & bona perspicacia: pspicaces siquidē ēt bene pspicaces sunt. Neq; vero habere, neq; acquirere prudentiam perspicacia est: sed sicut perspicere dī discere, cū scientia quispiam vti: ita quoq; cū opinione vti ad ea iudicanda, de quibus prudentia est, alio dicente: & iudicanda quidē recte: bene. n. & recte idē est: & inde nomē hoc venit perspicacia, qua bene pspicaces homines sunt, ex ea scilicet q in discedo consistit: discere. n. sapere numero, perspicere dicimus.

Dixit. Et potentia ingenij, & nō ingenium, per quam dicim⁹ q hoc est habēs ingenium, & hoc nō habet ingenium, est ēt aliud à potentia putationis & scientiæ. nā si non, esset ofis, apud quē esset scientia aut putatio, ingeniosus, nec ēt potentia ingenij est vna ex scientijs particularibus, vt scientia medicinz: quæ exi Moral. cū cō. Auer. M sit

Moralium Nicomachiorum

G fit in reb⁹ receptiuus curationis, vt scientia dimensionis quæ existit in magnitudinibus: eo q^d ingeniu nō est in rebus necessarijs, neq³ in reb⁹, quarum notitia causaliter se habet, sed in rebus difficultibus, in quib⁹ versatio fit consilij. Et propter hoc fit quidem ingenium in rebus eisdem, in quibus est prudētia: veruntū nō est ingenium & prudentia res vna. nam prudentia est apprehensio agendorum & non agendorū: ingeniu autem est sententiās & iudicans, & est ipsum, & acceptio intētiōis vnū & idem. attamen, quemadmodum

H nominamus receptionem scientiæ disciplinam & scientiam, sic qñ fuerit ille, qui vtitur putatione, iudicās in rebus, in quibus est prudentia, iudicium bonum, & dicit^r de eo q^d est ingeniosus. D. Et transsumit^r quidē istud nomen ad hoc factum in prudentia ex speculatione in doctrinabilibus. videmus. n. quadriuales dños ingeniorū vel ingeniosos. &, postq³ consilium bonum est cuius finis bonum, & hoc quidem inuenit^r ex virtuosio, erit consilium bonū iudiciū rectum procedens à virtuosio & pp hoc multoties dicimus, q^d virtuosii, dñi sunt consiliorum bonorū: & q^d

I dñi consiliorum bonorum sunt virtuosii. consilium ergo bonum est iudicium sanum exiltēs in virtuosio, vt diximus, & sanū est uerax. Cñq³ sit hoc totum, quemadmodum determinauimus, tunc oēs habitus, quos definimus, tendunt ad vnum finem. Nos quidem dicimus, q^d hoc est consilium, vel opinio, & discretio, vel ingeniu, & prudētia, & intellectus: & proportionamus eas ad homines eosdem: intēdo q^d quosdam eorū nosamus consiliarios, & quos

dam ingeniosos, & quosdam prudētes. & tota eorum vniuersitas intēdit rem vnam, & sunt particulares postremę operabiles. & pp hoc sunt oēs istę potentię operatiuę.

De sententia. Cap. i. i.

I Am quæ vocatur sententia, qua bene sentientes, & habere sententiā quosdā dicim⁹, est æqui & boni viri iudiciū rectū. Cui rei id argumentum est, q^d æquum & bonum virū maxime esse ad consentiendum id est ignoscēdum idoneū dicim⁹. æquitatem vero esse, habere cōsensionem & veniam circa finē. † a. l. abū. gula. consensio autem sententia est iudicatiua recta æqui & boni viri: at recta ea est, quæ est veracis. Sunt autem oēs habit⁹ cōsentaneæ ad idem tēdentes: nam & sententiam, & perspicaciam, & prudentiam, & intellectū ad eosdem referētes dicimus: dum & sententiam, & intellectum iā habere, & prudentes, & perspicaces appellamus. oēs. n. facultates hæ vltimorum sunt & particularium. Atq³ in eo quidem q^d ad iudicādum idoneus quispiā est, de ijs q³ egit prudens, perspicax & bene sentiens, seu consentiens erit: nam æqua cōia bonis omnibus sunt, in eo q^d ad alium spectant. Agendæ autē res ex ijs sunt q³ pticularia & vltima. omnium sunt. nam & prudentem oportet ea cognoscere: & perspicacia & sententia circa agenda versat^r. at hæ vltima sunt. Intellectus

A lectus quoque ultimorum est in utraque partem primorum. n. & ultimorum terminorum intellectus est, non ratio. ille quidem, qui in demonstrationibus versatur, immobilium terminorum, & primorum: alter qui in actiuis consistit, ultimi, & eius quod euenire aliter atque aliter potest, & aliter propolitionis. Hæc. n. ei⁹ cuius causa aliquid est, principia sunt: quippe cum ex singularibus vniuersalia existant, quorum sane habere sensum oportet: is

B autem sensus intellectus est. Quo circa, esse et hæc naturalia videtur, ac sapiens quidem natura nemo est: sed sententiam habet, & perspicaciam, & intellectum. Indiciū cui⁹ illud est, quod hæc sequi et ætates existimamus: talisque ætas intellectu & sententia prædita est, quasi causa ex natura ipsa sit. Ideo & principium & finis intellectus est. ex his enim, & de his demonstrationes fiunt. Quare peritorum horum & seniorum seu prudentum pronunciationibus & opinionibus absque demonstratione, non minus quam demonstrationibus attendendum est, quia namque ex ipsa experientia visum habet, principia intuentur. Quid igitur sapientia & prudentia sit: & circa quæ utraque versetur: tum alterius alteram animæ portionis virtutē esse, dictum iam est.

Dixit. Sententia autem & iudicium fiunt quidem in rebus, quibus est prudentia, & bonitas ingenij vel discretionis, & bonitas consilij.

Et quidem sunt istæ virtutes ad finem suum. intendo quod, quando fuerit finis inuentus per eas bonum, tunc sunt virtutes, & postquam est omnis notitia operabilium notitia rerum particularium: eo quod intentum per hanc notitiam est operatio, & operabilia & ingenium & consilium sunt quidem in operabilibus: & ista sunt ultima in generatione & particularia. D. Et intellectus, cum sit comprehensorum terminorum primorum, & termini primi sunt semper ultima, intendo particularia, tunc intellectus inuenietur ex ultimis, id est ex particularibus secundum species duas: una quarum est apprehensor terminorum primorum, qui sunt rebus necessariis & sunt principia demonstrationum speculatiuarum: & altera est apprehensor terminorum primorum, qui sunt rebus prioribus: & sunt principia conclusionum operatiuarum. & sunt qui dem termini vtriusque: eo quod vtriusque inuenitur particularibus: & intellectus non est aliquid nisi apprehensio vniuersalis. Et propter istud patet de re intellectus quod est res comprehensa nobis ex particularibus per naturam. & propter hoc intellectus est aliud à sapientia. & similiter opinio, & ingenium sunt etiam comprehensa per naturam, ut intellectus. Et huius signum est, quoniam videmus quidem quod hominem oportet addiscere res, quando fuerit habens intellectum & opinionem: eo quod natura causa est intellectus & opinionis, non voluntas. & eo intellectus naturaliter habet initium & consummationem: intendo & generatur & completur: eo quod vniuersitas rerum, quæ sunt per naturam, initium habent & consummationem. demonstratio- nes igitur fiunt ex huiusmodi propriis

Moralium Nicomachiorum

C fitionib⁹. D. Et ideo oportet ut auscultemus narrationē dominorum experientiarū, & sunt seniores, abq; exigentia demonstrationis sup eo ad quod innuunt. & illud nō est mi aus eo, in quo auscultant demōstrationes, propterea q̄ seniores iā apprehenderunt per experientiam ppositiones, ex quibus habuerunt de monstratiuam sufficientiā ad illud, quod nobis ostendūt. apud nos autē nō sunt illæ ppositiones: nam experientia quidem sit ex parte etatis. D. Iam dictum est quid est prudentia & quid sapientia: & in quib⁹

H rebus est utraq; earum: & q̄ utraq; earum virtus, & cuius partis ex par tib⁹ animæ est virtus.

De utilitate sapientie, & prudentie. Cap. 12.

D ubitaret autē quispiā de ipsis his habitibus quā f re viles sint. sapientia. n. nihil cō templatur quo fieri homo felix possit: quippe cum nulli⁹ sit generationis: at prudētia hoc quidem habet, sed cuius causa op⁹ ipsa est: siquidem prudētia est, q̄ circa ea versat, q̄ iusta, & honesta, & bona homini sūt: ea autē sunt hominū, q̄ agere viri boni est. at nihilo magis ad agēdum idonei eo q̄ cognoscimus ipsa hæc, sumus, siquidē habitus virtutes sunt: quemadmodū neq; salubria, neq; bonæ habitudini convenientia, q̄ nō eo q̄ faciūt, sed quia ex habitu existūt, ita dicuntur. nihilo. n. ad agendū idonei magis ex eo sumus, q̄ medicinam aut exercitatoriam habemus. Quod si non horum causa

prudētia statuenda est, sed v⁹ K prohi fiant: hīs sanē qui pbi sūt, nihil erit vtilis: quin ēt neq; hīs qui non habent: quippe cū nihil referat, habeat ne aliquis, an habentibus alijs obediat: satisq; nobis sit: quemadmodū & in sanitate. nā quamuis sani esse velim⁹, medicinam tñ nō discim⁹. Accedit ad hæc q̄ absurdum ēē videret, si principalior & præstantior q̄ sapientia ea esset, quæ ipsa esset deterior: q̄ enim facit, circa singula dominat, atq; imperat. De his igit dicendum est: nunc. n. de ipsis tñ dubitationē exposuimus. Primū itaq; utraq; que per se necessario esse expetēdas dicimus, cū vtriusq; aīæ portiois virtutes sint, licet neutra ex ipsis quicquā efficiat. De inde etiam efficiunt quidē, non tñ vt medicina sanitatē: sed vt sanitas bonæ habitudinis operationes, sic sapientia felicitatē. cum. n. totius virtutis pars sit, dum habeat, atque operat, felicē facit. Præterea opus & ex prudētia & ex morali virtute perficitur. virt⁹. n. propositū scopum: prudentia q̄ ad ipsum tendunt, recta efficit. Quartæ autē aīę partis, i. altricis, nulla talis virt⁹ est: quippe cum in ea agere aut non agere situm minime sit. At vero de eo, q̄ ex prudentia ad agēda v⁹ honesta v⁹ iusta nihilo apiores sint hoīes, paulo altius incipiēdum est, hoc sumpto initio: quemadmodum iusta agentes nonnullos nondū esse iustos dicimus,

A cimus, ut eos qui ea quae legibus praecipuntur, vel inuiti faciunt, vel ex ignoratione, vel ob aliqd aliud, & non ob ipsa, cum tamen ea agant, quod oportet, quatenus bonum virum decet: ita licet, ut quodammodo se habens quispiam singula agat, ut bonus sit: id est ex electione, & ipsorum eorum causa quod agitur. Electionem igitur rectam virtus facit: quaecunque autem natura comparatum est, ut illius causa

B agant, non virtutis, sed alterius facultatis sunt. Attendendum autem est, ac de his manifestius dicendum. Est itaque facultas quidam quae calliditatem vocant: ea est talis, ut quae ad suppositum scopum conducunt, agere possit, atque assequi atque haec quidem si propositum honestum sit, est laudabilis: si prauum, versutia est. Unde et prudentes callidos, & versutos esse dicimus. Prudentia vero haec facultas non est: non sine tamen facultate hac existit: sed habitus oculo huic assequi

C non absque virtute acquirunt, sicut diximus, & perspicuum est. Ratiocinationes enim agendarum rerum principium habent. quaedam quidem eiusmodi est finis, & quod optimum est: quodcumque illud fuerit. Sit enim verbi causa, quod inciderit: id nisi bono viro non apparet: propterea quod distorquet prauitas, facitque ut circa actiua principia fallamur. Quare non posse quempiam prudentem esse nisi bonus sit manifestum est.

Dixit. Et fortassis quaret quis questionem grauem, & dicit, quod uti-

litas est sapientiae. non enim videmus acquiri ex eis notitia aliquid, per quod felix fiat homo: propterea quod ipsa non efficit aliquid, neque operatur. per prudentiam autem acquirunt res felicitantes. at neque secundum quod prudentia tamen, intendendo per se, sed secundum quod est in rebus bonis iustis: & istae sunt, quas operatur vir bonus. & per hoc, nos non sumus magis operatores per hunc habitum, eo quod sit habitus rebus bonis: sed eo quod habitus prudentiae tamen: intendendo eo quod nos facimus bonam consiliacionem. quemadmodum quoniam quado fuerimus scientes res curatius, non sumus completius operantes in arte medicinae, sed eo quod magis medici tamen. Non est igitur prudentia felicitans per se, cum non dicat de eo prudentia per scientiam, sed per hoc quod per se pertinet virtuosus rebus. non est ergo proficiens per se penitus. ideoque videmus quod non oportet nos recipere consilium virtuosis illis, quibus non est scientia versationis consilij, neque a scientibus illis, quibus non est virtus: quemadmodum facimus in sanitate. etenim sani esse volumus: attamen non proficimus in sanitate, nisi per utrasque res simul: intendendo per scientiam medicinae & per velle sanitati. ideoque quoniam volumus sanitatem, addiscimus medicinam. erit igitur sapientia felicitans per se: prudentia vero per aliud, non per se. Amplius, fortassis videbitur esse inconueniens ut sit res, quod est sub sapientia magis certa quam sapientia. nam sapientia regit omnes artes, & principatur eis, & imperat quid operentur finem quod dictum est in altero loco ab isto. Verum tamen non istud propositum, neque hoc intentum a nobis: intendendo quod inter utrasque bene uiueat. non enim intendimus, nisi de

Moralium Nicolai maiorum

G terminare q̄ utilitas sapientie. Dicitur ergo q̄ necessarium est ut sit eligibilis p se ut sit virtus, & si nō agat aliquid: eo q̄ ipsa est perfectio partis ex partibus aīe: & oē qd est complementum vel perfectio partis ex partibus aīe, est virtus. Amplius, ipsa quidem facit felicitatē p se, nō quō facit medicina sanitatem: immo est quasi ipsamet. sanitas igit̄ ipsa quidem facit felicitatem, non p hoc, q̄ ipsa sit alterum à felicitate: sed quia ipsius comprehensio tm̄ est ipsamet.

Felicitas, cum sit ipsa volita non pp̄ aliud à se & hoc est felicitatis dispositio: intendo q̄ ipsa querit p p se, & alia ab ea pp̄ eam. D. Et intellectus quidem proportionatur perfectioni, & complemento in prudentibus fm̄ mensuram habitus prudentie, & fm̄ mensuram virtutis moralis coniugatae prudentie. etenim virtus rectificat propositum: & prudentia sanatur inuentionem propositi: intendo finis. Pars autē concupiscibilis, & est ea, cui proportionantur virtutes figurales, i. morales, non habet hanc speciem virtutis: intendo virtutem apprehensionis, cum nō habeat partem rationis. D. Qm̄ autem non sit prudens perfectius operans & melius cōsiliarius, eo q̄ actio sua fieri habeat in rebus virtuosis & bonis, dicere oportet, postquam resumpserimus sermonem à supra partem, & ponamus principium nostri de hoc illud quod dico, & hoc est: qm̄ quemadmodum dicim⁹ q̄ quidam hominum operantur res iustitiae absq; eo q̄ sint iusti, sicut illi, q̄ faciūt qd̄ praeipiūt leges aut ppter voluntatē suā, aut pp̄ ignorantia ei⁹ qd̄ operantur, aut agūt hoc pp̄ aliquid aliud non gratia illarū rerum earundē: & vti quemad-

modum non noscimus istos virtuosos, quamuis operentur qd̄ oportet, & totum quod operatur virtuosus: sic videtur q̄ sit res in prudente illo, qui habet potentiam, p quā inuenit particularia bonitate cōsiliationis, i. particularia, cum sit bonum siue malū, qn̄ contigerit eum inuenire p cōsiliationem particularia, q̄ sunt bonum, non dicimus de eo, q̄ virtuosus neq; q̄ bonus: intendo ex modo, quo est bonae cōsiliationis unū, ad inueniendum oē, cuius inciderit ei electio. D. non. n. oē, sup̄ quod cadit electio, q̄ virtuosum: immo illud, quod conuertit ad hoc electionem, ut sit virtuosus, virtus est, nō potentia prudentie. Et pp̄ hoc, potentia, p quam inuenit vel extrahit oē illud, sup̄ quod ceciderit electio, nō est virtus moralis, sed potentia alterius: & est illa, q̄ nominatur, qn̄ inuenit per eam bonū, industria vel prudentia proprie, ut qn̄ inuenitur per eam malum, astutia, vel calliditas, vel dolositas. Et pp̄ hoc ē, quod videmus q̄ quidam prudentiū sunt astuti, & quidam callidi, & quidam fraudulentī. Veruntū potentia, per quam inuenitur bonum, & est illa, q̄ nominatur prudentia, fm̄ veritatem non est partis alterius ex partibus aīe q̄ illius, cuius est potentia ad inueniendum quodcumq; contingit de bono aut malo. neq; idem ē est absq; virtute. & hoc, qm̄ factori ascribitur bonitas vel malitia, ex omnibus quidem factis suis p̄sens intēru per hmoi facta. & de bono aliud quidem est in dicto & est rectū: & aliud in fine, & est quod apprehenditur per dictum. & qn̄ nō fuerit bonum in fine, non apparet bonum quod est in dicto, sed vincit malitia;

quā

A quæ est in fine super bonitatem, & est in dicto, & si super vincit finis super principium factoris, & efficit ipsum malum, cum fuerit malus. Et cum sic sit, non potest prudentia illa, & est virtus absq; hoc, & coniungetur ei virtus figuralis: & non inuenitur hæc prudentia nisi in viro bono.

De naturali virtute, & de virtutum & prudentia connexionem. Cap. 13.

Sed considerandū rursus ē de virtute est: nā simili modo quoq; virtus sese habet.

B sicut prudentia cum calliditate nō idem quidē, sed simile tamē quid est: ita virtus naturalis cū ea, q̄ propriē virt⁹ dicitur. *Ofibus. n.* singuli ex moribus esse quodam modo natura vident^r: nam & iusti & temperantes & fortes sumus, & cætera statim ab ipso ortu habemus. Sed aliud tñ est quod querimus, vt propriē bonum sit, & talia alio mō ad sint. Etenim pueris & bestijs naturales insunt habitus: sed sine intellectu, & mēte esse noxij ap-

C parent. Cæterum tñ inspicere vident^r: q̄ quemadmodum in corpore valido q̄ sine visu mouet, contingit, vt vehementer erret, propterea q̄ visu caret: ita quoque hic evenit, si intellectu acceperit, in agendo differt: atque habitus licet similis sit, pprie tñ virtus tñ erit. Quare, quemadmodum in opinatiua parte duæ spēs sunt, calliditas, & prudētia: ita in morali duæ quoque sunt: quarum altera virt⁹ naturalis, altera pprie virt⁹ est: atq; ha-

rum ea q̄ pprie virtus est, nō s⁹ **D** ne prudentia existit. Vnde etiā oēs virtutes prudentias esse inquirunt: & Socr. partim recte q̄ rebat, partim errabat. q̄ enim prudentias esse oēs virtutes opinabatur, errabat: recte dicebat, q̄ non sine prudentia esse eas asserbat. Signum autē illud est, q̄ nunc oēs cūm definiunt virtutem, vbi habitum eā esse dixerunt, & ad quæ est, adiūgūt s⁹ rectam rationem. recta autē ratio est, q̄ s⁹ prudētia existit. Videntur igitur vaticinari quodam modo oēs talem esse habitum virtutem, qui s⁹ prudentiam existit. Paululum tñ transcendendum est, virtus enim nō tñ s⁹ rectam rationem, q̄ cum recta ratione habitus est: at recta de huiusmodi ratio est prudentia. Ac Socr. quidē rationes virtutes esse existimabat: scientias enim eas esse oēs dicebat: nos cū ratione eē arbitramur. Ex hīs igitur q̄ dicta sunt, constat neq; pprie bonū esse sine prudētia, neque prudentē sine morali virtute quēpiā posse. Quin ēt, rō illa hinc solui posset, qua separatas esse iter se virtutes differeret aliquis: eo q̄ idem ad oēs aptissim⁹ minime sit, atq; iccirco alias iam, alias nōdum acquisuerit, hoc siquidem in naturalib⁹ virtutibus licet: in hīs vero quibus absolute bon⁹ vocat quispiā, nō licet. simul. n. cum prudentia, q̄ vna est, omnes existunt. Perspicuum autem est & prudentia

M iij esse

Moralium Nicomachiorum

esse opus, et si non esset actiua, & discretione. Et videt qd virt⁹ naturalis nō appareat nisi propter exuberantiam ipsius: intendo in quibusdam indiuiduorū: quemadmodum contingit corpori mobili motu vehemēti vt manifestetur manifestatione vehemēti magis qd manifestetur quietum, & si non, tunc non esset nudus ab eis villis: intendo à possibilitate recipiēdi virtutē electiuam, & virtus equidem sit, quando fuerit actio fm qd videt intellectus, & in hora quam videt, & i quantitate quam videt. qn igitur quod videt intellectus de hoc, conuersum fuerit in habitum, statim facta ē veritas fm veritatē directiuā. Quemadmodum enim i specie naturalis, dux sunt species putationis, vna naturalis, & sunt prima putabilia. & altera acquisita & apprehēsa à primis & quemadmodū etiā in intellectu sunt dux species: vna naturalis & altera acquisita, & est qd nominat scētia: sic videtur qd sit in virtutibus figurālibus: intendo morales. Et propter hoc est quod dicimus, qd virt⁹ figurālis electiua non sit absq; prudentia, & propter esse eius semp cū prudentia dixerunt quidam hominum qd oēs virtutes morales prudētię sunt: vt Socra. Et isti modo quodam peccant, & modo quodam recte dicunt. peccant quidem, credentes qd omnes virtutes sint prudētię: dicunt vero recte, eo qd non est possibile vt inueniatur virtus figurālis electiua absq; prudentia. Cuius signum est, qd oēs definientes virtutē moralem, sicut eam esse habitum, qui sit fm commensurationem recte rationis, rectum autē est secundum mensurā intellectus, verbi gratia in fortitudine, dicuntq; qd est audacia

H qd in ciuitate sunt: Dñs pēsse ac dominari etiam diceret.

Dixit: Inquiramus et & perscrutemur de pportione virtutis naturalis ad virtutem electiuam: & est illa, qd est in fine nobilitatis & honorificentie. & proportio quidem istius virtutis, intendo naturalē ad electiuam, ppinqua est proportioni prudentie ad solertiam: quemadmodum est prudentia, qn proprie dicitur, & bonitas opinationis non sunt res vna: sed consimiles: sic similes virtus naturalis virtuti directiue: intendo electiuam. etenim in oī specie ex speciebus virtutis, vna per naturam, & altera per acquisitionē. Et hoc, qm nos multotiens inuenimus vnum ex hoībus per naturam castum aut audacem, & sic de alijs virtutibus, & sunt inuētæ in eis iste virtutes statim à natiuitate eorum, nisi qd nē inquirimus quidē virtutem illā, qd sit per electionem & acquisitionem. Et hoc, qm virtutes naturales inueniuntur in pueris, & multæ earum in feris & i multis animalium: & vtrūq; plurimum sunt domesticarū, qn fuerint absq; intellectu

A dacia secundum q̄ oportet, & quantum, & cetera huiusmodi. & omnia ista in vnaquaque dispositionum non comprehenduntur nisi per prudentiam. D. Et iam videt̄ verisimile q̄ aggregatio Antiquorum in convenientia ipsorū q̄ hic habitus, intendo morale, proportionetur prudentiæ, cucurrit cursu diuinationis, velut in proportionē eius ad intellectum: & non induserunt per hoc totum, qđ oportuit includi. Et propterea dicimus nos q̄ ipsa nō est recta rō tm̄, sed est habitus excellens cum recta rōne: & ratio recta coniugata ei est prudentia. Et Socra. iam putabat q̄ oēs virtutes essent scientiæ: nos autē dicimus q̄ sunt cum ratione: intendo rationem sanam. Et hoc manifestum est ex eo quod dictū est, q̄ non est possibile vt sit virtus electiua absq; prudentia, sicut dictum est et q̄ non sit posse vt sit prudentia: intendo virtutem rationalem absq; virtute morali. D. Et ista pars alæ, intendo moralem, proportionatur et rationi: si hoc transire permissum fuerit. vult propterea q̄ audita ratione & obediens eius imperio. D. & manifestum est q̄ istarū virtutum, intendo rationalem & moralem, quādam coniugate sunt quibusdam: propterea q̄ nō inuenit̄ vna ipsarum completa, qñ separata fuerit à sua socia: intendo qñ separata fuerit vis prudentiæ à morali & electiua prudentia. nam hoc quidem in naturali ex ipsi sp̄s possibile est: in electiua autē, intendo honorabiliore ex morali, & electiua, nō est posse. nō. n. posse ē vt sit absque prudentia: sicut nō est posse ī prudentia fm̄ q̄ operatiua est, vt sit absq; virtute morali. nam actio virtutis

moralis non fit absq; eligētia sana: D. eligētia autem sana non fit absque prudentia. virtus ergo moralis est illa, quæ agit bonū, quod est finis: & virtus prudentiæ est illa, quæ monstrat illi potentiæ quid agat. Ideoq; non attribuitur hæc actio, intendo actionem virtutis moralis, virtuti prudentiæ: cū non sit operatrix virtutis moralis: sed est quidē monstratrix illi potentiæ. est igitur quasi effectrix potentiæ operantis finē, sed ipsa operatur finem. Et ideo nō attribuitur hæc actio, intendo moralem, neq; sapientiæ, neq; alicui ex virtutibus rationalib⁹: quemadmodum non attribuitur actio sanationis arti medicinæ. ipsa enim non sanat, sed monstrat quomodo fiat sanatio ei, qui facit eam, & est adiutor medicinæ. hæc est igitur proportio habitus prudentiæ ad habitum moralem: intendo q̄ prudentia est, quæ imperat: & mos est, qui operat̄. non attribuitur itaq; hæc actio prudentiæ, nisi quia imperat ei, non q̄ operatur eam. Et videtur ex quo attribuitur ei actio isto modo, q̄ sit quasi princeps habitus moralis: quemadmodum gubernatio civilis vniuersalis, intendo artem regiminis ciuilis, est habitus principans omnibus habitibus, qui sunt in ciuitate: intendo artes, quæ sunt sub hac arte, eō q̄ ipsa imperat artibus, quæ sub ea sunt, quid agant. D. Et post hoc oportet vt accipiamus in

ceptione alia: vult post finitionem sermo-
nis in virtutibus morali-
bus & rationalibus & rationalibus.
lib⁹.

Moralium Nicomachiorum

C A R I S T O T E L I S

Moralium Nicomachiorum

L I B E R S E P T I M U S ,

Cum Auct. Exposit.

S Y M M A L I B R I

De heroica virtute: De continentia, & earum oppositis. De continēte & incontinente. De voluptate, & pſius ſpeciebus, ac de dolore.

De heroica virtute, continentia, & earum oppositis. Cap. 1.

H

Ost hæc alio sum-
pro initio dicēdū
est, rerū circa mo-
res fugiēdarū tres
spēs esse, vitium, i
continentiam, & feritatem: qua-
rum duabus q̄ sint cōtraria, ma-
nifestum est: alterū. n. virtutē, al-
terum continentiam vocamus.
feritati aut maxime convenire
quispiam diceret virtutē, quæ
supra nos est, heroicā quandā,
ac diuinā. quemadmodū Ho-
merus Priamum de Hectore di-
centem inducit, eō quōd valde
erat bonus.

Non hominis mortalis fili⁹ ille
Esse videbatur: sed magna ē stit-
pe deorum.

Quōd si ex hominibus, sicut di-
cunt, ob virtutis excellentiam
diuini efficiuntur: hūmōi quidā
scilicet esset habitus, qui feritati
opponit. Nam sicut bestię neq;
vitium est, neq; virtus, ita neq;
Dei: sed hæc præstantius quid

virtute, illa diuersum quoddā
vitio gen⁹ est. Qm̄ vero rarum
est, vt vir diuinus sit: quemad-
modum Lacones, cū aliquem
valde admirant, diuin⁹, iquūit;
vir est: sic & ferin⁹ natura inter
hōes rarus aliquis est: maxime
tū inter Barbaros reperit. sunt
vero nonnulla ēt ex morbis, &
læsionib⁹, quin ēt eos hōes, qui
vitijs exuperant, ita infamam⁹.
Sed de tali quidē affectiōne po-
sterius mentio quædam facien-
da est. de vitio autē dictum est
prius. De incontinentia vero et
mollitie, & delicijs nunc est dis-
ferendum: de continentia item
& tolerantia. neq; n. quasi iſdē
cum virtute & prauitate habi-
tus sint, neq; vt diuersum gen⁹,
vtraq; harum existimanda est.
Oportet autem, sicut in alijs ſe-
cimus, ponere ea q̄ apparent, &
prius dubitare, deinde ita demō-
strare, ac maxime quidē oſa il-
lustria & probabilia circa hos
affectus: sin min⁹, pleraq; & p-
cipua producere debem⁹, nam
si soluantur ea, q̄ difficultatē ha-
bent, illustria vero & probabi-
lia relinquant: satis erit demon-
stratum. Videſ igitur continen-
tia & tolerantia ex bonis & lau-
dabilibus: incontinentia vero &
mollicies ex prauis & vituperā-
tione dignis rebus esse. Idē quo-
que esse continens & perſtās in
consilio rationis, idem inconti-
nens & ē rationis consilio exce-
dens, atque incōtinens quidem
cognoscens praua esse quę agit,
ob

L

M

A ob affectum trahit in continens cum prauas sciat esse cupiditates, ob rationem eas non sequitur. Temperantem quoque continentem & tolerantem esse dicitur, atque cum qui eiusmodi sit, alij oem esse temperantem asserunt, alij minime: & intemperantem incontinentem, & incontinentem intemperantem confuse, alij diuersos esse aiunt. At prudentem interdum negant esse posse incontinentem: interdum nonnullos qui sint prudentes & callidi esse incontinentes affirmant, adde, quod incontinentes, & iracundi, & honoris, & lucri etiam dicuntur. Atque ea quidem quae dicuntur, huiusmodi sunt.

DETERMINATIO VII. TRACT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Dixit. Dicto itaque de virtutibus moralibus & rationalibus, oportet ut vertamus nos ad genus alterum. Dicimus igitur quod species, quae inueniuntur in moribus vituperabilibus sunt tres, malitia, intemperantia, ferocitas. Contraria autem duorum ex istis, iungendo malitiam & intemperantiam manifesta sunt: malitia enim contrarium est bonitas vel virtus, & contrarium intemperantiae est temperantia. ferocitatis vero contrarium dicendum est quod sit virtus superexcellens humanam naturam: & est virtus, de qua dicitur quod sit diuina, prout dicimus de quibusdam hominibus quod sint angelici & diuini praemi mentiam virtutis in eis. Et oportet

quidem ut sit hic habitus contrarius ferocitati: eo quod quemadmodum feris non est in ueritate neque malitia, neque virtus: nam homines haec proprie sunt: immo eis est malitia excedens genus malitiae humanae: & propter hoc nominatur homo egrediens speciem suam in superfluitate malitiae, ferinus vel lupinus: sic cum Deus non sit bonus modo quo homo, immo bonitas eius supergrediens est genus naturae bonitatis, quae est homini, nominatur qui praecellit in hoc habitu & egreditur genus suum, diuinus. cumque sit istarum extremitatum dispositio haec dispositio, oportet eas contrarias esse per naturam. Et propter hoc viri diuini pauci sunt ualde in hominibus: & viri ferini uel lupini pauci sunt etiam. & sunt quidem secundum partem in hominibus, qui sunt in distantia nota ex parte australi: & sunt nigri siue Aethiopes, & eorum contermini. & etiam ex altera parte Sclauis, & eorum contermini. D. & iam inuenta fuit ferocitas in quibusdam hominum ex parte infirmitatis accidentis eis. D. & sermo de malitia ferina ingreditur est sub sermone de malitia inueneri: quamuis oportuerit ut propria faceremus rememorationem istius malitiae ex ceteris malitiis. & iam primus diximus de virtute & malitia: De quo autem hic loqui volumus est intemperantia & dissolutio & relaxatio, & est obediencia & executio concupiscentiarum, & de istorum oppositis: & est retentio a concupiscentiis & tolerantia. non enim oportet assumari de istis habitibus oppositis, intendo continentiam sui a voluptatibus & incontinentiam, quod intrat sub oppositis, quae sunt malitia & virtus ex omni modo: intendo quod continens sit virtuosus,

Deus non est bonus modo quo homo: sed bonitas eius, supergreditur genus naturae humanae.

E

17. 10. 11

F

Moralium Nicomachiorum

Gmosus, & dissolutus vitiosus. neque
est estimandū est quod egredientes sunt
ab istis generibus ex oī mō, donec
sint duæ nā & duo genera diuersa.
D. Oportet igitur ut faciamus in
persecutione de hoc simile ei, quod
fecimus in persecutione de eo, quod
precessit de istis rebus. v. 3. ut premit-
tamus sermones & orationes dubita-
biles, quod componunt ex proponibus
famolis, deinde veniamus post hoc
cū orationibus demofatiuis. demof-
ones. n. perfectiores sunt & nobilio-
res, quā inducunt post orationes du-
bitabiles. & hoc necessariū est ut fa-

Demof-
ones perfe-
ctiores
sūt & no-
biliore,

Hciamus aut in oībus istis passioni-
bus, de quibus loquimur in hoc libro,
aut in pluribus earū, aut in prepol-
lentibus. quā. n. inductus fuerit ser-
mo, per quē dissoluitur dubitatio,
quā necessariā fecerūt proponēs fa-
mosæ, & in quo cōseruant et ille p-
ponēs, intendo ut uō destruant in
toto, tunc erit in demofone adducta
sufficiētia cōpleta. D. Et iā putat
de cōtinentia & tolerantia vel pa-
tientia quod sunt de habitibus virtuo-
sis laudabilibus: & putatur et de in-
cōtinentia intolerantia quod sint de ha-
bitibus vituperabilibus. Et sicut pu-
tat continens esse ille, qui perseverare
facit rationē in eo quod meret ut absti-
neat ab eo: & quod ille est nō cōtinens,
qui facit nō perseverare rationē absti-
nēdo à concupiscentijs. & hoc quā
nō continens est ille, qui scit quod ope-
ratio est mala, & operatur eā. Cōti-
nens autem est ille, qui postquā sciue-
rit quod concupiscentiæ malæ, abstinet ab
eis, & non sequitur concupiscentiam
obediens rōni. Et quidā hominum
nominant castum continentem &
tolerantem, & nominant et conti-

Kdam neutrum nominant nomine
alterius. & similiter et quidam no-
minant non castum non continen-
tem, & non cōtinentem non castū.
& est ex hominibus, qui dicit quod nō
castus alius est à non cōtinente. De
prudente autem quidam dicunt, quod
imposse est ut sit incōtinens. dicitur
ergo, oīs prudens continens est. &
forte dicunt quod inueniunt aliquis ho-
minū prudens in hoc, quod non conti-
net animā suam in ira, nec in hono-
re, nec in lucro. D. Hec ergo summa
eius, quod dixerunt homines de istis reb.

De continente & incontinente. Cap. 2. **L**

DVbitaret autem quispiā
quo modo recte existi-
mans aliquis agat incō-
tinenter. Nā ut sciens quispiam
agat, aiunt nonnulli fieri nullo
mō posse absurdū enim ē, si ad-
sit scia, ut existimabat Socrates,
aliud quid dominari, ac quasi
mancipiū hominē trahere. So-
crates. n. aduersus rōnem omni-
no pugnabat, quasi nulla esset
incōtinentia. neminē siquidem
aiebat existimātē prater id quod
optimū est, agere, sed ex ignora-
tione. quæ sanē oratio hys aduer-
satur quæ euidenter apparent.
querendumque est circa affectū,
si ex ignorance agit quispiā,
quis ignorationis modus sit. nā
nō existimare qui incōtinenter
agit, agēda eē ea quæ agit, antequā in
affectū sit cōstitutus, manifestū
est. Sunt autem nonnulli, qui alia con-
cedūt, alia non. scia. n. nihil esse
potentius concedunt: illud nō
dant, prater id quod visum fue-
rit

M

Arit melius agere nemiñe. ac propterea inquit incontinētem non sciam, sed opinionem habentē à voluptatibus superari. Veruntñ si opinio, non sciētia, neq; valida existimatio est, quę resistit, sed remissa qualis est in ambigentibus: venia danda est qđ nō in his persistat quispiam aduersus vehemētes cupiditates. at prauitati, aut alicui ex alijs vituperatiōe dignis rebus venia nō dat. Prudētia igit resistēte id sit: validissima. n. res ea est. sed est absurdū. fiet. n. vt idē simul & prudens sit et incontinens. ac facere sponte prauissima quęq; prudētis eē nemo dicet. Pręterea ad agēdum idoneum esse prudētē superius demonstratū est: quippe qui vltimorū quidā sit, & virtutes reliquas habeat. Adde, qđ si cōtinēns ex eo est qđ vehementes & prauas habet cupiditates: neq; temperās erit cōtinēns, neq; continens tēperans: propterea qđ neq; qđ nimīū est, neq; prauas habere cupiditates est tēperantis: sed tñ op3. Nā si bonę sint cupiditates, habitus qui phibet, ne eas sequamur, prauus ē: qua re efficietur vt non oīs cōtinēntia honesta sit. si ibecillæ vero sint & nō prauę, nihil egregiū erit: si prauę & imbecillę, nihil magnū. Pręterea, si continēntia facit, vt in oī opinione persistamus etiam in falsa, praua est: si item ab omni opinione exturbat incontinēntia, aliqua incontinēntia reperietur, quę honesta sit: vt Sophocles Neoptolemus in Philoctete. laude dignus. n. ē. cū in ijs quę ipsi Vlysses suaserat, quia mentiri ægre ferebat, nō persistet. Quin etiam captiosa rō mētiens, dubitatio est, diu enim volunt incredibilia conuincere, vt si allequuti fuerint, arguti esse videant: facta ratiocinatio dubitatio euadit. Vincita. n. mēsest, dū stare quidem non vult, ppea qđ non placet qđ conclusum est: quia tñ quo modo soluat rationem non habet, progredi non potest. Euenit autem ex quadā ratiōe, vt imprudentia cū incontinēntia virtus sit. contraria. n. agit ob incontinēntiāq; existimet: mala autem esse bona, non esseq; agēda existimat: quare bona & non mala agit. Accedit qđ qui ex eo qđ persuasus est, & ex electione iurcūda & agit, & sectatur, melior esse eo videt, qui non ex consilio, sed ex incontinēntia eadē agit. aptior enim ē, vt curetur: quippe qui admittere dissuasione possit, at incontinens ei pro uerbio est obnoxius, quo dicim⁹. qñ aqua fauces strangulat, quid amplius bibere opus est? nā si non persuasus esset ea quę agit, si dissuaderet, dīstiteret: nūc autē persuasus, nihilo min⁹ alia agit. Insuper si circa oīa incontinēntia & continēntia versatur, quis absolute incontinens erit? nam omnes incontinēntias qui habet: est nemo, quosdam autem

tem

Moralium Nicomachiorum

Dubitatio
nis solutio
nihil aliud
q̄ iudicē ē

Gē absolute esse dicimus. Ac tales quidem dubitationes incidunt. ex his autē alia tollenda sunt, alia relinquenda: quippe cum dubitationis solutio nihil aliud quā inuentio sit.

Dixit. Et fortassis hæsitabit qualiter possit esse ut homo videat opinionē suam, & non cōtineat animam suā. Iam. n. dixerunt quidam hoīum, q̄ qui sciuerit q̄ quid malū est, nō est possibile ut agat ipsum: cum putetur q̄ illud qd facit rem, nō ē aliquid aliud ab eo, qd scit eā.

H si autem fuerit pars illa, cui est scia alia ab ea, quę continet, donec homo sit in hora, qua nō continet animā suam quasi liber, in hora autē qua cōtinet quasi captus: tunc possibile est ut quis, apud quē est scientia malitię rei, non contineat animā suam ab ea. & fm istud fuit q̄ quidam apud quem est scia, contineat, & quidam non. Socrates autē cōtradicebat huic opinioni sermone vñ, dicens q̄ nec vnus eorū, qui habent sciam rei, est incontinens: & q̄ non est possibile ut faciat aliquis factum prauum nisi propter ignorantia. D. sed huic dictioni contradicunt ea, quę sunt apparentia sensui. videmus, n. quamplurimos habentes sciam malitię rei, & tñ non continet ab ea pp passionem concupiscentialem. D. cōsiderare igit nos op̄, si fuerit itaq; passio ex pte ignorantie solū, tunc ablatio ignoratię cā est ablationis passionis. ablatio vero ignoratię scia est, & nō inueniet sciens incontinens. & si fuerit passio ex parte potētię alteri, tūc erit passio cū scia: intendo priuationē cōtinentię & manifestū est q̄ apud il-

lum, q̄ cōtinet se, est scia eius, à quō se continet, antequā veniat ad passionē. an autē sit apud eum scientia, qñ venerit ad passionem, in hoc dubiū est. Ex hoībus ergo sunt, q̄ absolute dicunt q̄ putat se nō scire, cū enim concesserint q̄ non est res melior scia: incontinens vero vituperabilis est, cum vincant eū voluptates: dixerunt q̄ incontinens nō est sciens, sed possibile est ut habeat opinionē. Et hoc, qñ cum fuerit ei opinio, & non fuerit scia firma prohibitiua sed debilis, quemadmodū in ebrijs, tunc possibile est ut patiat̄ur à cōcupiscentijs malis. & pp hoc indulgetur istis: & proprie qñ desyderia vehementia fuerint. & non sunt malitiosi, cum nihil ex malitijs habeat indulgentiā neq; ex vituperijs. Cumq; hoc sic fuerit, tunc prudentia illa, quę prohibet à malitijs, fortis est valde. verumtñ qñ posuerimus istud, sequitur et inconueniens: & est, q̄ quidā prudentes nō continent se: & nullus dicit q̄ prudens faciat aliquid mali volūtarie. Et etiam denigratum fuit in tractatu, qui est ante istum, q̄ prudentia est virtus rationalis operatiua: eō q̄ cōsiderat in peculiaribus: & q̄ inuitabile est quoniam cōtingat ei virtus figuralis. istud itaq; est, qd accidit dubitationis in eo, qui non continet se, an habeat sciam, an non. Qd autem incidit dubitationis in eo q̄ continet an sit castus, an non est, istud, si habuerit cōtinentis desyderia vehementia praua in hora continentię suę, tunc continens non est castus: eō q̄ hēt cōcupiscentias fortes nō est castus: & castus est, ille cui nō inueniunt malitię. Amplius si cōtinentis contineat se à desyderijs dure-

A directis, tūc habet prohibes ab executione horū desyderiorū prauus nō est, igit' oīs continens virtuosus: castus autem oīs virtuosus est.

Amplius, nō erit cōtinens qd preciosus, cū sit cōtinens, qui continet se fm opinionē vīsam sibi, neq; ope rat' eius diuersum, opinio enim erit praua, & interdū bona. quā dā ergo cōtinentia nō erit virtus, s' illius, qui cōtinet se fm opinione prauā: & si incōtinens est ille, qui nō cōtinet se fm omnē opinionem, erit ergo qui dam incōtinens res virtuosas, vt ille qui non continet se fm opinionem

B corruptū. Et Aristo exemplificat eos per indiuidua famosa apud eos, laudata ex hoc, q nō cōtinuerunt se fm opiniones erroneas, & ex eis vituperauerunt pp cōtinentiā sui fm tales opiniones. Qui ergo nō potuerit certificari p seipsum de opinione falsa, cōtingit vt nō esse cōtinentem virtuosus sit, q̄ esse cōtinentē. qui enim pōt certificari de falsitate cōclusionis, alligatus est pp opinionem. nam nō est in potestate alicuius nō opinari hoc quod opinatur. credulitas ergo necessaria est. Et ē ille, qui est nō continens, permutat

C ab opinione erronea p quācumq; modicā hesitationē accidentē ei, & est facilis p'suasionis: quāuis nō appareat ei fides sua, & corruptio p seimonē p'suasionū perfecta p'suasionē: eō q nō est in electione eius vt appareat ei fides sua, quādiū nō fuerit apparētia perfectā, neq; vt ignoret q' scit ex hoc. Accidit igit' ex hoc vt fiat ei, qui nō sit cum cōtinentia, vir'. operat' enim cōtrariū eius qd putat: eō q non est apud eū cōtinentia. & hoc, qm bona interdū opinatur, & nō facit bonū, aut facit

bona & mala simul, & hoc fm q̄ putat de eis. Et erit fm hoc ille, qui requirit res exhilarantes & delectātes, & p'suadetur ei quacūq; modica p'suasionē, melior eo, qui facit hoc p ratiocinationē: eō q' facilius permutabilis est ab opinionib' turpibus q̄ cōtinēs istud ergo, ex quo putatur q nō cōtinens melior sit cōtinente, quāto magis ne sit cōtinentia virtus. veruntū qui non cōtinet se, diuersus ē legi in fine vituperij, qui enim diuersus est legi huic, nō inuenitur remediū per quod possit rectificari. & est vlt, quem admodum dicitur in prouerbio, qn aqua suffocauerit, tūc quid erit bibendū sup ea? & est hoc falsum sic, eō q res naturalis exigit q, qū credit homo rem aliquam, operetur fm credulitatem illam: & qn variata fuerit illa credulitas, abstineat ab operatione: & qui est non cōtinens, dum retinet se ab operatione, non est creditiō eius ad necesse ē huius operationis magis q̄ fuit ante, dum non continebit se. Et pp hoc, non est dīa inter eius duas dispōnes, nisi q nō agit ipsum in vna duarum dispositionum, & agit ipsum in secūda. **D**. Et etiam de quo p'scriūtā dum est in res cōtinentiæ est, qm, si non inueniantur cōtinens, & non continens in oībus actionibus, tunc in qua earū est cōtinens & non continens absolute, & in qua earū nō. apparet enim q nō cōtinentia & continentia dicuntur fm modum vnū de omnib' rebus, neq; cōtinens & incōtinens dicunt de omnibus fm modū vnū, & hoc, qm de quodam hominū dicim' q non cōtinens absolute, & de quodam etiam q continens absolute, de quodam aut dicitur hoc q̄ dē-

termi-

Moralium Nicomachiorum

Gterminatione, vt non cōtinens iræ, aut cōtinens iræ. D. Species igitur dubitationū, quæ incidunt in his rebus hæ sunt, & spēs aliz similes his.

Quoniam pacto incontinentes agant.

Cap. 3.

Primum igitur cōsiderandum est, vtrū cognoscentes nec ne, agāt, & quo modo cognoscētes. deinde circa quæ incōtinens & cōtinens, hoc est, vtrum circa oēs voluptates & ægritudines, an circa definitas aliquas statuēdus sit. tum, vtrū **H** cōtinens & tolerās idem sit, an diuersus. & simili modo de cæteris quæ cognata cōtēplationi huic sunt. Initium autē cōfyderationis est, vtrū continens & incōtinens in eo q̄ circa quædā, an in eo q̄ quodam modo versantur, habeant dñam. id autē quod dico tale est: vtrū incontinens ex eò q̄ circa talia versat tantūmodo, sit incontinens, an ex eò q̄ quodam modo versat, an nō, sed ex vtriusq̄. Deinde, an incōtinentia & cōtinentia circa **I** omnia versetur, nec ne. qui enī absolute est incōtinens, nō circa oīa versatur, sed circa quæ intēperans: neq̄ absolute ad ea sese habet: idem enim cū intēperantia esset: sed eò q̄ hoc modo hēt. ille enim ex electiōe ducit præsentem voluptatem semper esse persequendā existimans: incōtinens vero cū non existimet, persequitur. Nā si vera opinio, & nō scientia sit, ex qua incōtinenter agunt hoīes, nihil ad ra-

tionem id refert: cum nonnulli **K** ex ijs qui opinantē, nō ambigāt, sed certo se scire existimēt. Si igitur opinātes propterea quia leuiter credunt, magis q̄ scientes præter existimationē suā agēt: scientia ab opinione nihil differet, nōnulli enim sunt, qui nihilo minore ijs quæ opinantur, q̄ alij ijs quæ sciunt, fidē adhibeat, id Heraclitus ostendit. Sed quā duobus modis scire dicimus: tā enim dī scire, qui habet scientiā & ea non vitur, q̄ qui vitur: dñia erit, si quis agat ea quæ nō **L** debet, dū habet quidem sciam, sed nō cōtemplatur, & dum habet, & contemplatur: hoc enim vī absurdum: sed nondum non cōtemplatur. Præterea, cū duo propositiōum modi sint, nihil vetat, quo min⁹ qui vtriusq̄ habet, præter scientiam agat: dum vī vitur, & non particulari, particularia enim ea sunt, quæ in actionem veniūt. Diuersum autē est vī: alterū enim in ipso, alterū in re est: vt omni homini **M** sicca cōferre: et ipsum esse hominem: vel siccū esse quod hmōi est: an vero hoc hmōi sit, aut nō habet, aut non operatur. Ex his igit modis incredibile est quanta dñia futura sit: vt si ita cognoscat quispiā, nihil absurdum: in aliter, mirādum videat. Ad hæc habere scientiā alio modo contingit hominibus, q̄ dictū sit, nā dum habet quis, & ea nō vitur, diuersum esse habitū videmus: vt & habere quodāmodo **& non**

A & nō habere videatur: cuiusmo-
di est qui dormit, qui furit, qui
vino oppressus est. ita aut affe-
cti sunt et illi qui in perturbatio-
nibus sunt constituti. iræ enim
& venererū cupiditates, non-
nullaq; hmoi corpus et manife-
ste immutat, quosdamq; in furo-
res inducūt: vt pateat simili mo-
do affectos incontinentes dici
oportere. Quod autē verba ex
scientia dicāt, id argumentum
nullū est. qui enim sunt in his af-
fectibus cōstituti, demones, &
B carmina Empedochlis dicūt: qui
item primū didicerunt, conne-
ctunt quidem verba, nondū tñ
sciunt. cognatū enim, ac coalitū
esse oportet: ad quod tpe opus
est. Quocirca eos, qui incōtinen-
ter agunt, ita dicere existiman-
dum est, vt illi faciūt, q histrio-
nis munere funguntur. Adde q
ita quoq; naturali quadam ra-
tione inspicere causam quispiā
posset. altera enim vñs opinio
est: altera de particularib⁹ reb⁹,
quibus præsidet sensus. qñ autē
C ex ipsis vna euaserit: alibi qui-
dem enunciet anima, in effecti-
uis vero, agat statim, necesse est.
vt, si omne dulce gustandū est,
hoc autē est dulce, vt pote vnum
quoddam ex particularibus: ne-
cesse est vt qui potest, & nō pro-
hibetur, simul hoc quoq; agat.
Quādo igitur vñs opinio inest,
quæ phibeat gustare: altera ve-
ro, quæ oē dulce suaue eē dicat:
hoc autē est dulce, atq; hæc est,
quæ operatur: forte vero adest

cupiditas: illa quidē fugiēdum **D**
esse ait, cupiditas ducit: quippe
cū mouere vnūquodq; ex mem-
bris queat. Quare fit vt ex rōne
quodā modo & opinione incō-
tinenter quispiā agat: quæ qui-
dem opinio nō per se, sed ex ac-
cidēti cōtraria sit. cupiditas, n.
nō opinio recte rōni cōtraria ē.
Vnde et bestię incōtinentes pro-
pterea nō sunt, qā particulariū
imaginationē & memoriam ha-
bent, nō vñm existimationē.
Quo modo vero solutur igno-
rantia, & incōtinentis rursus effi-
ciatur sciens: eadem rō est, quæ
& de temulento & dormiente,
nō propria huius affectionis. q
quidē a naturæ indagatorib⁹ au-
dienda est. Qm aut vltima pro-
positio ē expositæ sensui rei opi-
nio, actionūq; domina est: hanc
vel non habet, qui in affectu est
cōstitutus, vel ita habet, vt non
tñ eo q habet eam liceat scire,
sed dicere duntaxat, nō secus ac
vino oppressus Empedochlis car-
mina. propterea item q vltim⁹
terminus nō est vñs, neq; ita vt **F**
vniuersalis sciētiā efficere vi-
deat. Atq; id quod quærebat So-
crates videtur contingere. non
enim affectus existit præsentē
ea, quæ videtur * proprie esse
scientia, quippe quæ neq; ipsa ^{a. l. dem}
ex affectu distrahatur: sed præ-
sentē ea quæ sensiuā est. Vtrum
igitur cognoscēs nec ne, & quo
modo cognoscens agere incon-
tinenter quispiam possit, hactē-
nus dictum sit.

Moral. cū cō. Auer. N Dixit

Moralium Nicomachiorum

G Dixit. Qñ igitur voluerim^r firmare super veritate in omnibus his rebus, oportet vt inquiram^r sermones, qui tollant quasdam istarũ rerũ, & dimittant quasdam earum: intendo qui tollant partẽ falsam ex vnoquoq; istorũ contrariorum: & an solutio hæsitacionis est inuentio partis veræ in vnoquoq; istorũ sermonũ contrariorũ. Perscrutemur ergo primo an ille, qui est nõ continens, sciens sit, an nõ. & si sciens, qualiter scit, & est nõ cõtineus. Deinde pscrutemur secũdo in quibus actionibus opz vt ponatur cõtineus & nõ

H cõtineus: intendo an oportet vt ponant^r in vnoquoq; contristabiliũ & delectabiliũ, an in quibusdã speciebus eorũ definitis: & an cõtineus & toleras est res vna, an vnumquodq; eorũ alterum est à socio suo. Et si sit perscrutemur in re eorũ, de quibus earũ perscrutacioni cognata hæc est pscrutatio, & depēdet ab ea. Ea aut, de quibus perscrutatur ex re continentes & nõ continentes, duo sunt. primũ, an cõtineus & non cõtineus sint in rebus vniseisdem, intēdo in actionib^r vniseisdẽ: an ergo continens & nõ continens sunt in oĩbus actionibus, an quibusdã earum.

I De re nempe cõtinentis patēs est qd nõ dicitur fm vnã intentionem in oĩbus rebus. & hoc, qm absolute dñ in rebus, in quibus est castitas vel tēperantia eodẽ modo non cõtineus. si enim diceret^r continens absolute de reb^r, quæ sunt extra actiones, in quib^r sit castitas, contingeret vt de quo dñ ex istis actionib^r nõ cõtineus, diceretur de eo nõ castus ē. & hoc, qm non cõtineus absolute dñ quidẽ de eo, qui nõ est castus. & si res sic se habeat, tũc nõ cõtineus diceret^r quidẽ

de rebus, quæ sunt extra actiones ca^r sitatis cũ determinatione, i. non cõtineus iræ, aut nõ continens amoris pecuniæ. nisi enim in istis esset cõtinentia, esset delectabile pñs ex ipsis electũ apud vnũquẽq;. **D.** Qm aut ex arbitratione occulta, quæ nõ est scia, sed opinio vel putatio, interdum fit cõtinentia, tũc nõ est in hoc diuersitas: eò qd multi ex habetibus arbitrationes, qui sunt putatiões, nõ dubitant in eo quod vñ eis de hoc: immo putat qd illud quod apud eos est scia, sit veridica. & pp hoc inuenimus ex istis qui operatur ampli^r, qd operatur habens scientiã. Si ergo habentes putatiõẽ cum hoc qd operantur plus qd operetur sciens, eò qd credulitas ipsoꝝ nõ est minor credulitate scientis, interdum faciūt diuersum eius quod vident, intēdo qd putat: tunc sciens interdũ faciet diuersum ei^r quod scit. sed inuenim^r plures in habetibus putaciones credentium qd sint scia exquisita facientes diuersum eius qd putat: necessariũ est ergo vt aliqz, apud quẽ est scia: interdum agat diuersum suæ scia.

D. & istud est, qd arguit talis vir. Heraclitus, cuius fecit memoriã ex Antiquis in hoc, qd nõ continens sit sciens. **D.** Et tñ distinctio in hoc ē, qm cñ habens sciam dicatur dupl^r, vno modo de vrente scia, altero de nõ vrente: vt sit malus ille, apud quẽ est scia & nõ vtitur ea, non ille apud quem non est scia penitus: manifestum est qd nõ continens vituperabilis est: eò qd habet sciam, & nõ vtitur ea. Scientia ergo inuēta cũ incontinentia est scia dicta de non vrente, nõ de vrente: & etiã eò qd sciens est equidem habens scientiã, qñ fuerit ei actu species syllogismi ambarũ.

verum-

A veruntamen interdū habet ambas, & operatur fm non sciētiā. & hoc est, qñ fuerit sciens propositionem vlem vsū tantum, & particularem absq; vsu: propterea q̄ operatio nō est nisi in particularib⁹. Et hoc, qm nō est possibile vr ab vniuersali fiat operatio alicuius: eo q̄ quiddā eius in mente est, quiddam extra aīam. propositio autē particularis est illa quæ agit. verbi gratia qm apud quē fuerit scientia q̄ res sicæ cōuenientes sunt omni homini, & nō fuerit vsus propositione dicente: q̄ ipse

Nō ē posse
vr ab vsu
fieri opa-
tio alicui-
us, p̄pō-
nālis
ē illa, quæ
agit

B homo nō recipiet res siccas: sed qñ fuerit hmōi inuentum homini alicui, & dixerimus q̄ nō est factū diuersum scilicet factoris: tunc aut dicemus de isto q̄ nō habet scientiam, aut q̄ nō facit diuersum suæ sciētiæ. dubitatio ergo incidens in isto est quidem p̄p diuersitate intentionū, de quibus dñ nomen scientiæ. Iam ergo patet ex isto q̄ non est impossibile inueniatur actio diuersa scilicet: & iam ēt inuenimus dispōnem scientiāle in eis, qui nō vtuntur ea, diuersificari donec miretur de hoc. Et putat nomen scilicet dici modis alijs p̄p-

C ter duos modos prædictos videmus enim q̄ dispō sciēntialis, quæ nō est in vsu, diuersificatur in inuentione sua in vigilāte & dormiēte, & in demente & ebrio. Cūq; sit sic, tunc fm istum modū inueniuntur dispositiones scientiales in dominis cōcupiscentiarum, qui non reguntur fm suas scientias, vt iracundi & volupciosi. & quædam dispōnum permutant corpora permutatione manifestata, quanto magis scientiam. & cū non fiat operatio à dispōnibus scientialibus sic se habentibus, manifestū est q̄ oportet credere q̄ di-

spositiones scientiales, quæ sūt in eis, qui nō cōtinent se, taliter se habent: intendo vt in ebrijs & dementibus. **D**. De hoc q̄ dicit q̄ orationes virtutis sint ipsa virtus, nō habemus signū penitus: etenim illos, qui bus sunt istæ occasiones ex ipsis vt desyderosos natural: inuenimus venientes ex his cō demonstrationibus super actiones virtutes, & introducūt exhortationes Empedo. & aliorū, quæ continent insugationes ad virtutes absq; hoc q̄ operent aliquid ex his: eo q̄ ille qui operatur fm hoc quod scit de virtutibus, indiget in hoc assuetudine, & nō preparat ei adeptio **E** huius assuetudinis, nisi in tpe cui sit quāritas. Et cū hoc totū fiesit, tunc oportet vt credamus q̄ scia apud illos, qui nō continent se, est vt scientia illorū, qui succedūt occasioib⁹.

D. Et forsitan patebit hæc intentio ēt, qñ perfectum fuerit de hoc ex ipsis, q̄ dicta sunt in scia Naturali. illic enim iā demonstratū fuit q̄ apprehensio, q̄ est rōnis, est vls, & quæ est phātasī, est particularis, i. in particularibus: quorum melius est motuū, eo q̄ bonū: & peius motuū, eo q̄ delectabile solū. duæ ergo opinionones sibi cōtradictentes sunt nārl: **F** Qñ ergo cōueniunt ambæ opinionones in re aliqua: intēdo opinionem vlem, quæ est ex parte intellectus, & particularē quæ est ex parte cōcupiscentiæ: tūc oportet q̄ dicatur q̄ cōprehensio cōclusionis ex duab⁹ opinionibus est fm fortunā: eo q̄ earū cōuenientia per fortunam est: & oportet vt sit actio statim sequēs cōprehensionē cōclusionis, vt si apud nos fuerit opinio, quoniā expedit vt gustetur omne dulce: & cognoscamus p̄ seculum, q̄ hoc dulce: statim

N ij gusta-

Moralium Nicomachiorum

Gustabimus ipsum, dū modo nō sit aliquid prohibēs. cū vero fuerit opinio vñs prohibens gustationem, vt sciamus qđ oē dulce mouet cholera: & hī apprehēsiō huius, ad quod innuitur sciens per sensum, qm̄ dulce mouēs ad ipsum, tunc motio rōnis erit hāc cōtraria motioni concupiscentiæ. quæ si vicerit, erit nō continentia cū existentia scēæ. Erit igit nō continentia interdū cum rōne, qñ fuerit ratio conueniens concupiscentiæ, & interdum nō erit, qñ fuerit aduersans ei. & nō continentia, qđ est cōtraria p se opinioni sanæ, est

Illa, quæ fit ex parte cōcupiscentiæ solū: illa vero, quæ fit ex parte ambarū simul, intendo rōnem & cōcupiscentiā, non est contraria rationi sanæ p se, licet p accidens. D. & pp hoc qđ incōtinentia sit, qñ concupiscentia cōtraria fuerit opinioni vñs, nō dicimus qđ feræ habeant incōtinentiā, cū nō sit eis apprehēsiō vñs: & est quidē eis apprehēsiō particularis, & ē phātasia, & memoria.

D. Cū itaq; eū, qui nō continet se, iā vicerit cōcupiscentia ipsius: tūc quō est possibile vt sit sciens, nisi sicut dicimus in ebrioso & dormiēte

Iqđ est sciens? & huic occasionī, quæ est victoria cōcupiscentiæ, non est terminus vnus motus: oportet ergo vt requiramus notitiā eius ad dno scēæ Naturalis. Et pp hoc est, qđ dicimus qđ dñs huius occasionis, aut nō scit propositionem maiorem, quæ est caput sylłi, & causa actionum honorabilium: aut si scit, erit hoc p modum deficientē. donec non sciat qualiter non scit eam: sed loquitur cum ea, sicut loquitur ebrius sermo nes Empedoclis instigatiuos ad virtutes: eo qđ nō est ei sciētia neq; opi

nio vniuersalis, ex parte cuius putat qđ vñe similiter particulari: intendo qđ non distinguit extremitatē maiorem & minorem in syllogismo: neq; ordinat in seipso ordinatione vera ducente ad sciētiā propter victoriam concupiscentiæ. Et ex hinc videtur qđ dictio sit vera per aliquem modorum. etenim non sit hoc occasio ei, de quo putatur qđ sciat sciētia veridica: neq; inuenitur in scia venusta ista occasio. D. Hęc ergo qñtas dictionis de eo, qui nō cōtinet se cum scia & sine scia, & qualiter scit & nō continet se, sufficiens est hic.

*Circa quæ continens & incōtinentis
versetur. Cap. 4.*

IAm vero vtrū aliquis absolute incōtinentis sit, an oēs ex parte: & si sit, circa quæ verset, dicendū deinceps est. Circa voluptates quidē & dolores cōtinentes & tolerātes, nec nō incōtinentes & molles versari per spicū est. Qm̄ vero ex hīs, quæ voluptatē afferunt, alia necessaria sunt, alia eligenda quidē per se, sed eiusmodi tñ vt excessum etiā habeant: necessaria quæ ad corpus spectāt, cuiusmodi sunt alimentum, veneris vsus, ac cetera huiusmodi corporalia, circa quæ temperantiam & intemperantiam constituimus: nō necessaria, sed per se eligenda, victoria, honor, diuitiæ, ac reliqua talia. quæ bona sunt & iucūda: eos qui in his præter rectam rationē quæ in ipsis est, absolute quidē incōtinentes nō dicim⁹: sed addētes pecuniarum, lucris, honoris,

A honore, iræ incōtinentes appellamus, & nō absolute: utpote diuersos, & qui ex similitudine dicantur. Nō secus atq; ille homo dicebat qui in Olympiis vicit. illius enim cōis ratio à propria parum distabat: sed diuersa tñ erat. Cui rei id signum est, quod incōtinentia, non ut error tm̄, sed ut vitium quoddam, quod aut absolute, aut ex parte aliqua sit, vituperatur: horū autē nemo, sed illorū qui circa corporales fruitiones versantur, circa quas temperantē & intemperantem existere diximus, qui nō ex electione, sed præter electionem & consiliū excessus & iucundorū sectatur, & molestorū fugit, famis videlicet, sitis, caloris, frigoris, ceterorumq; omnium, quæ ad tactū gustatūq; spectant: is non eum additione, q̄ circa hæc scilicet sit, verbi causa iræ, sed absolute tantūmodo incōtinens dicitur. Indicio illud est: nā intemperantes circa has, nō circa aliquā ex illis dicuntur, & propterea incōtinentem & intemperantem, cōtinentem itē & tēperantem nō ex illis quempiā in eodem cōstituiamus, propterea q̄ circa eadē quodam modo voluptates, doloresq; eodē versentur. quanq̄ hi circa eadē quidē utriq; versantur, non tñ eodem modo: illi enim eligūt: hi nō eligunt. Vnde magis intēperantē eū diceremus, qui vel nihil, vel leuiter cupiens & excessus sectatur, & dolores mediocres fugit:

q̄ hunc qui propterea idē facit, quia vehemente cupiditate afficit. quid enim faceret ille, si aut valida aliqua cupiditas, aut in necessariarū rerū inopia vehemens dolor incesset? Quoniā verō ex cupiditatibus & voluptatibus aliæ sunt ex ijs, quæ genere sunt honesta ac proba: nā iucundorū nō nulla natura sunt expetenda, alia his cōtraria, alia media, sicut prius diuisum à nobis est: ut pecuniæ, lucrū, victoria, & honor: in oībus porro & talibus, & medijs, nō quia afficiuntur, & cupiūt, & amant, vituperātur hofes: sed quia quodam modo, afficiuntur, & excedunt. Idcirco quicūq; præter rationē vel superātur, vel aliquid ex ijs quæ natura sunt honesta & bona, persequūtur. ut illi qui circa honorem magis q̄ oporteat, studēt, vel circa filios & parentes: bona enim hæc sunt, & qui circa ea studēt, laudari consueverunt: sed in his tñ excessus ē: quidam est, si quis quemadmodum Niobe aduersus Deos pugnaret: aut erga patrem ita esset affectus, ut Satyrus qui patricola appellabatur. valde enim insanire videbat. Nulla igitur circa hæc prauitas existit ob id quod dictum est: propterea q̄ vnumquodq; per se est ex ijs quæ natura sunt expetēda: prauī tñ & fugiēdi excessus ipsoꝝ sunt. simili modo quoq; neq; incōtinentia, quippe cū incōtinentia nō mō fugiēda, uerū ēt ex ijs sit,

Moralium Nicomachiorum

G quæ vituperatione digna habetur. ex affectus tñ similitudine incontinentiā adiungētes circa vñquodq; dicunt. vt malum medicū, malum histrionē, quē absolute malū nullo modo vocarent. Quemadmodum itaq; neque hic propterea q; vñquodq; ipforū nō vitiū, sed pro portione simile est ita videlicet ēt illic existimandum est incontinentiā & cōtinentiam eā duntaxat esse, quæ circa eadē, circa quæ temperātia versatur, & in temperātia. nā circa irā per similitudinē dicim⁹: vnde ēt addentes iræ incontinentē, sicut honoris, & lucri appellamus.

Dixit. Si aut inueniatur incontinens absolute ī specie vna aut in multis, tūc quæ sunt illa vna, aut quæ sunt illę multæ, & de hoc loquamur. Manifestū est aut q; actiones eorū qui cōtinēt se, & sunt tolerantes siue patiētes, & eorū qui nō cōtinēt se, & sunt dissoluti vel lubrici, sunt circa delectationes & tristitias. Attamen quædam rerū, quæ faciūt delectationē & tristitiā, sunt de necessitate: & quædā earū cū electio ne nō necessariæ: & quibūsdā istarū est superfluitas, & quibūsdā non. necessariarum aut quædā sunt corporales, & quædā aiales. corporales vt desideria, quę sunt in nutrimento, & vñ quæ proportionant sensui tactus: de quib⁹ diximus in pcedentibus q; circa ea est castitas & nō castitas, vel zēperantia & intēperantia. Et aiales necessariæ sunt, vt victoria, & honor, & diuitiæ. & istæ sunt necessariæ vno mō, & electiue alio modo. De illis aut, qui excedunt in hoc genere, intēdo aiales, quantitate & æquale, nō dī q; in cōtinentes absolute sint, sed q; in cōtinentes circa lucrū, aut honorē, aut victoriā, aut iram. & silt non dicitur etiam de eis non continens, sm q; istæ species intransantes sunt sub non continente vñ: donec sit nō continens intētiō vna dicta de oibus istis speciebus. Deinde distinguitur vnaquæq; ab ipsis distinctione appropriante ipsam. & potior significationū super hoc est, q; non continens absolute nō vituperatur p hoc, q; peccet in facto suo tñ: sed etiam pp hoc, q; iniuriās sit sibi ipsi absolute: ideoq; vilipendit ab oibus. Qui aut proportionatur ab illa, intendo victoriā, lucra, & quod simularur eis, nō est vilis apud quēq;. Neq; ēt de eo, qui vitur delectationibus corporalibus, ad quas proportionatur nō castus, dī incontinens, quādiu requisierit res exhibarantes necessarias, & fugerit res cōtristates: vt sunt fames, & lius, & alia ab his, quæ proportionantur sensui tactus & gustui: sed dī quidē incontinens in his, qñ concupuerit ex his hoc, quod est ab electiōe, vt colores coquiniales varios, & multumodosos potes, cum scia eius, q; hæc damnisera sunt. neq; dī incontinens in istis, sicut dicitur in ita. absolute enim dī in istis: in ira vero cū determinatio ne: intēdo incontinens irę. Et huius signū est, qm incontinens in concupiscentijs proportionatis sensui tact⁹ & gust⁹ dicitur dissolut⁹. & pp hoc oportet vt ponamus non continentem & non castū, & castum & cōtinentem in delectationibus & tristitijs vñ & idem. & incontinens in istis etiā diuersificatur. quoddam enim est

A est ex electione, & quoddam est ex victoria concupiscentiarum. Ideoq; dicimus, qd non castus magis est quis, qm fuerit debilis concupiscentiarum: eo qd non castitas quide sit tunc ex parte electionis purae: & vt hoc est fugere a contristabilibus paruís, & quærere exhilarantia modica. qui vero desyderat vehemens desyderiũ, ignoscendum: & proprie, qm acciderit ei hoc in rebus necessarijs. Et desyderiorum & delectationũ quædã sunt bona virtuosa absolute: eo qd quoddam delectabile eligibile est nãr: & quoddam contrariũ huic intendo malum absolute: & quoddam inter hoc, vt desyderiũ lucrandi diuitias, & honoris, & victorię: & quod similitat istis ex medijs. & hoc, qm hmõ media nõ vituperantur fm suũ vnuersum: intendo fm modũ quo sunt desyderiũ pecunię, aut honoris, & vituperantur fm modũ superfluitatis & defectus. Et pp hoc oēs, qui retinet se magis qd oportet a desyderijs, & solliciti sunt in inquisitione rerũ, qd sunt p nãm cõferetes & bonę: vt illi qui studiosos exhibet seipso in inquisitione honoris, & filiorũ & pecunię: cõmendantur & nõ vituperantur. **C** veruntũ in hoc est excessus quis: vt in regib⁹, qui occidũt filios suos, vel patres causa inquirẽdi principatũ. Cũq; sic sit, tunc nõ est vnũ ex istis fm vnuersum nãe suę malũ: malitiae aut nãr sunt illę, a quib⁹ fugiẽt fm vnuersum ipsarũ, & sunt i fine vituperationis. & sũt nõ castitas vel intemperantia nõ est quide solũ ex his, a quibus fugiendũ, sed ex vituperabilib⁹: veruntũ postq̃ fuerit excessus in istis sensu passio, fm qd non opz dicitur de ipso absolute nomen nõ virtutis, intendo malitię, attamen

non dicitur nomen istud, intendo nã. **D** men malitię, de vnoquoq; ex ipso absolute, sed cum determinatione. Sicut ergo non dicitur hoc nomen malitię, eo qd sit hæc malitia absolute, sed eo qd sunt hic res proportionate malitię: sic dñ nomen malitię de excessibus in istis rebus, quarum substantia bonũ per modũ similitudinis & proportionalitatis. & ex quo sunt nõ cõtinentia & nõ castitas malitię absolute, est necesse vt sit cõtinentia & incontinentia in rebus, in quib⁹ inueniẽt castitas & nõ castitas, qui aut nõ cõtinet se circa irã, dicet quide de eo nõ cõtinentes fm similitudinẽ non cõtinentis circa res, in quibus nõ est castitas. & pp hoc nõ absolute dixerunt de ipso nomẽ incontinentis, sed dixerunt incõtinentem irę. & similiter fecerunt in honore & lucro: intendo in illo, qui est in excessu circa illa.

Circa inuenda præter naturam non esse incontinentiam, eiusq; duas esse species. Cap. 5.

Cvm autem nonnulla iucunda natura sint, atq; ex his alia absolute ac simpliciter, alia per generib⁹ animalium atq; hominum: nonnulla vero non natura, sed partim ex læsionib⁹, partim ex cõsuetudine, partim et ob naturas prauas hmõ sint: circa quoque horũ singula inspicere similes habitus possumus. Dico autem ferinos: cuiusmodi erat ea mulier, quam grauidarum ventres rescindere, atq; inde foetus comedere consueuissẽ inquirunt. vel ea, quibus aiunt quãdã efferatas circa Pontũ nationes oblectari.

N iiii alios

Moralium Nicomachiorum

Galios enim crudis, alios humanis carnib⁹ vesci, alios sibi inuicem infantes ad epuladum mutuari perhibent, vel q^d de Phalaride dicitur. Atq^{ue} hi quidē ferini habitus sunt, ali^j vero nonnullis ex morbo & infania contingūt: vt illi, qui matrē mactauit, & in cibū sumpsit: qui item cōserui iecur comedit, ali^j item morbofi sunt, vel ex cōsuetudine, vt pilorū euulsiones, vnguiū rosiones, carbonum ēt & terræ comestiones: pręterea venereorum vsus cū maribus: id quod tñ natura, tum cōsuetudine euenit, quęadmodū illis qui ā pueritia cōsueuerunt. Quibuscūq^{ue} igitur in cā est natura, eos inconitinentes appellaret nemo: sicut neq^{ue} fęminas, q^{ui} nō subagitent, sed subagitent: simili mō neq^{ue} eos q^{ui} ex consuetudine morbose sese habent. Ac cū hęc quidem vnū quodq^{ue} horū quispiā, vitij terminos excedit, perinde atq^{ue} immanitas ac feritas: cū hęc tñ & vel superat, vel supat, ea neq^{ue} cōtinentia absolute, neq^{ue} incōtinentia est, sed ex siltitudine, sicut ēt ille q^{ui} circa irā affectus est, nō incōtinentis, sed hoc modo affectionis incōtinentis dicēdus est. Oē enim excedens vitij & imprudentia, & timiditas, & intemperatā, & acerbitas partim ferinum est, partim morbosum. Qui nāq^{ue} talis natura est vt oīa timeat, etiā si mus obstreperit, ferina is timideitate timidus est. quidam etiā selem ex morbo timebat, ex imprudentibus item qui irrationabiles sunt, & sensu tantūmodo viuis, ferini habentur: cuiusmodi nōnullę longinquo rū Barbarorū nationes sūt. Qui autem ex morbo aut comitiali, aut infania idem faciunt, morbofi sunt. Fieri vero potest vt ex his aliqua interdum quispiam habeat tantum, & nō superetur, quemadmodū si Phalaris cupiens infantem edere, se cohibuisset: vel ad venereorum nefariam voluptatem incitat⁹, quispiam, sit etiam, vt non solū habeat hęc aliquis, verum etiā superetur. Quemadmodū igit^{ur} prauitas, quę homini cōuenit, absolute prauitas dī, quę vero cū additione appellatur, nō absolute, sed ferina, vel morbofa prauitas vocatur: eodem modo esse incōtinentiā patet aliā ferinā, aliam morbosā, absolute vero solam eā, quę intemperantię humanę correspondet. Incōtinentiam itaq^{ue} & continentiam circa ea tantū versari, circa quę intemperantia & temperantia, circa alia vero aliam incōtinentię speciem esse, quę non absolute, sed per trāslationem ita dicatur, perspicuum est.

Dixit. Et cū delectationi quędam sint per naturā & quędā nō sic: & quę per naturā quędā inueniuntur sic absolute, intēdo vniuersitati animalium & hominibus: & quędā appropriātur quibusdam speciebus animalij & modis hominum: & nō p naturā, quędā propter amentiam

Amentiam & egritudinem, & quædam pp consuetudinē, & quædam propter naturam malam ferinam: tunc manifestū est qd dispōnes malę contrarię sunt speciebz istarū delectationum, & qd ipse superfluit p superfluentiā istarum rerum: inuenio inueniuntur fm earum naturalitatem. D. Et intelligo quidem p delectatiōes ferinas, vt illius de qua narratur qd scindebat ventres pręgnantium, & comedebat embryones: & vt dicunt qd quidā hōsum facti sunt syluestres in confinio talis villę, scilicet Ponti. quorum quidā

Amaabant comestionem carniū crudarum, & quidā carniū humanarū, & quidā inuitabant vicissim quosdam ad conuiuia facta ex embryonibz filiorū suorū: intendo qd inuitabant & reinuitabantur. D. Oīa igitur hęc facta feralia sunt & lupina: & quædam eorū sunt propter egritudinem & amentiam. quę aut propter amentiam, vt qd narrat de viro, qui amens factus comedit matrem suam: & de altero, qui comedit hepar socij sui. quę vero pp egritudines & assuetudines sunt, vt delectatio ex depilatione capillorū, & pęcissione vnguium, & comestioe carbonū & lūi. D. & de istis est concubitus masculorū. etenim hoc accidit quibzdam hōsum ex parte naturę malę, quibzdam vero ex parte consuetudinis: vt illis qui consueuerunt incarcerationē statim a pueritia. D. De illis ergo, quibus causa est natura mala, nemo dicit qd incontinētes sunt. & similiter quibus egritudo cā est victorię horū desyderiorū sup ipsos, nemo dicit qd sint incontinentes: cū non sit de natura ipsorū vt sint cōtinentes: sed sunt

res alię quęadmodū non dī de feris D vel lupis qd sunt incōtinentes, cō qd comedunt carnē crudam. oēs enim isti sunt in malitia egredientes terminū, sicut est ferina. & pp hoc nō opz vt dicatur incōtinentes de oī eo, qui non possidet seipsum in hōi desyderijs. Et hoc, qm oīs stulticia superflua, & timiditas superflua, & non castitas vel intēperantia superflua, quędā est naturalis, & quędam egritudinalis. Timiditas qd naturalis, vt eius qui timet oīa. quidam .n. istorū expauescunt vocem muris, qn clamauit, qualis est timiditas feralis: & quidam eorū expauescunt pp causam egritudinalē. & vtr ista desyderia egredientia a natura inueniunt in stolidis, quibus nō est intellectus naturaliter, & nō viuunt nisi sensu vt habitatores extremitatum habitabilium: intendo distantia meridionalē & distantia septentrionalē. & hoc aut per naturā, aut pp illud, qd accidit eis pluries ex causis egritudinalibus indigentibus ista desyderia, vt epilepsia & mania. D. Et forte posse est vt aliquid istorū desyderiorū egredientiū a natura sit in homine aliquo, qui retinebit se ab eis, ita vt nō vincant ipsum: vt cōtingit viro famoso apud ipsos, qd desyderabat comestionē infantis, & tū retinebat se ab ea. & vt contingit in multis hōibus, qd desyderāt cōcubitos fędos, & tū retrahūt se ab eis. & fortuitu nō erit posse eis, in quibus fuerint hōi res vt cōtineant seipsos. Cū itaq; istud sic fuerit, dicetur de quibzdam malitijs qd sint malitię absolūtę, & sunt naturales: & de quibzdam qd sint ferales, propter earum augmentū & superfluitatem: & de quibzdam

Habitatores extremitatum habitabilium viuunt solū sensu.

earum

Moralium Nicomachiorum

Nomen
malitiae fi-
at in vna
speciem
simplicis.

G earum q̄ sint ægritudinales : & vlt
non dē nomen malitiæ fm vnā spe-
ciem simplicē. & cum nomen non
virtutis, & malitiæ nomen signifi-
cent idē, manifestum q̄ nō virtus
dē de tribus speciebus: aut absolute,
aut q̄ quedam feralis, aut quedam
ægritudinalis. & quæ dē absolute,
est illa, quæ dicitur non castitas vel
intēperantia : & est melior illis. D.
Quod igitur incontinentia & conti-
nentia dicunt de rebus, in quibus
est castitas, & in alijs rebus spēs aliz
sunt incontinentiæ, de quibus dicit
hoc nomen per modum transum-
ptionis: intendo per accommodatio-
nē, iam paruit ex his, quæ diximus.

*De incontinentia iræ, & voluptatum
differentijs, & visio huma-
na. Cap. 6.*

† a. la mī
data.

I Am vero minus turpem ēē
incontinentiā iræ, q̄ cupidi-
tatū cōsyderemus. ira enim
audire quidem rōnem vī, sed
non recte tñ percipere, quem-
admodū festini ministri faciūt,
qui prius q̄ oīa quæ dicunt, au-
diuerint, excurrūt: deinde t̄ ab
actione aberrant: & canes quo-
que anteq̄ inspexerint, an ami-
cus sit quispiā, si strepitum tan-
tūmodo fecerit: latrant: ita ira
obseruorē, celeritatemq̄ natu-
ræ, audiens quidē, sed non quid
præcipiatur, attendens, ad vin-
dictā incitatur. nam statim vbi
ratio vel imaginatio contume-
liam aut contemptū esse osten-
derit, ipsa quasi ratiocinādo col-
legerit bellū ei esse inferēdum,
indignat, at cupiditas si tñ rō

aut sensus suauē esse aliquid di-
xerit, ad fruitionē eius incitat.
quare ira rōnē quodā modo se-
quit: cupiditas non sequit. tur-
pior igit cupiditas est. iræ. n. in-
continens à rōne quodā modo
vincitur: hic vero à cupiditate,
nō à rōne superat. Præterea ma-
gis ignoscendū est, si quis natu-
rales appetitiones sequatur: tā-
libus ēē cupiditatibus quæ cōs-
oibus sunt, & quatenus sunt cō-
munes, venia magis dari cōsue-
uit. at iracundia & acerbitas na-
turalis magis est q̄ cupiditates
q̄ excedūt, & necessariæ minie
sunt. quemadmodū ille, qui se
excusabat q̄ patrē verberasset:
nā hic, inquit, suū, & ille itē suū
verberauit: et commonstrās in-
fantē, hic ēē inquit, vbi vir eua-
ferit, me ipsum verberabit: gen-
tile. n. nobis hoc est. ille quoq̄ q̄
trahebat à filio, vbi ad ianuā de-
uentū est, desistere iubebat: nā
se quoq̄ eousq̄ patrē suū traxit
se. Adde q̄ qui insidiosus agūt,
sunt iniustiores: iracundus vero
minie ē insidiosus, sed aptus,
sicut ēē ira. at cupiditas hmōi ē,
qualem etiam Venerem dicūt.
Cyp̄genē. n. fraudes necētis, et
Zonam de pectore soluit, iugit

Homerus,
Hic fraus est, quæ vel prudētēs
decipit ipsos.
Quare si iniustior et turpior in-
cōtinentia hæc est, q̄ ea quæ cir-
ca irā versatur: & absolute inco-
tinētia, & quodā mō vitiū erit.
Accedit q̄ dolore affectus cōtu-
me-

Amelia vñ nemo. Qui autem ex ira quispiā facit cū dolore id facit: qui vero cōtumelia vtitur, cū voluptate. si igit ea sunt iniustiora ob q̄ indignari maxime cōuenit, incontinētia quoq; cupiditatis eiusmodi erit: quippe cū in ira cōtumelia minime sit. incōtinētia itaq; cupiditatis ea q̄ circa irā existit esse turpiore: continētia itē & incontinētia circa cupiditates & voluptates corporis versari, manifestū est. Harū aut ipsarū dñe sumēde sunt. sicut. n. a principio dictum fuit, alię tā genere q̄ magnitudine humanę sūt ac naturales: alię ferinę: alię ex lesionibus et morbis eueniētes, ac circa harū primas tēperantia & intēperantia versatur: vnde bestias neq; tēperantes neq; intēperantes dicimus, nisi p̄ trāslationē: & si quo alio mō oīno animalium genus aliud ab alio tū cōtumelia & facilitate, tum voracitate differt. Nō. n. electionē, neq; rōnem habēt: sed ē natura nō secus ac fures hos excesserūt. feritas at minus quidē q̄ vitiū, sed horribilius tñ malū ē. quippe cū nō sit corrupta, quēadmodū in homine optima pars, sed desit, & nō habeat. Simile nāq; ē perinde ac si inanimatū ad animatū cōferre velimus, vtrū peius sit. semp. n. prauitas eius qd nō habet principium: intellectus autē est principium: minus idonea ad nocendū est. Non secus igitur est ac si iniustitiam ad iniu-

stum hominem quispiā conferrat: vtrūq; enim aliquo mō peius est. millies plura. n. mala hō malus q̄ bestia perpetraret.

Dixit. Nunc autē dicemus de incontinētia, q̄ circa irā, qm̄ minus feda ea, q̄ circa concupiscētia. vñ. n. q̄ ira audiat aliqd a rōne intellectus: sed nō audit per totū. intēdo q̄ potētia irascibilis in dispōne irę imaginat quiddā eius, quod imperat potentia intellectus, sed nō totum. Habet ergo se in hoc admodū seruientium agiliū, qui antici pant hoc, qd mādatur eis, anteq̄ cōplete percipiant. peccāt ergo in hoc erga dominos suos. & ad modū latrantium, cū audiūt vocē, anteq̄ cognoscant an sit vox amici an inimici. & causā in hoc est, qm̄ ira p̄ caliditate naturę suę & festinantia vel velocitatem cū audit aliquid a potētia rationali imperij ad vindictā, nō discernit illud exquisitē, & pertransit fines mādati. etenim intellectus & phantasia ambę scire faciunt rē irascibilem: qm̄ ipsa mendax, & vñ mādaturū opportunū ad vindictam. sed vis irascibilis non acceptat de vindicta illud, quod vñ intellectui: sed argumentatur oportere bellari contra omnem mentiētem huiusmodi mendacium, & peruenire vsque ad finem in vindictis. concupiscētia autem statim vt indicauerit ei intellectus aut sensus, q̄ hoc delectabile conuertitur ad ipsum, abique hoc q̄ mandet ei penitus de hoc intellectus aliquid intendendo neque parum neque multum, econuerso ei qui est in vi irascibili. irascibilis ergo secundum hunc modum auditrix est aliquo modo ab in-

Moralium Nicomachiorum

In intellectu, & sequens ipsum quodammodo: concupiscibilis autem nihil audit ab ipso, neque sequitur eum. Amplius homo amplior potestate habet super concupiscentias naturales quam super iram, magis ergo intrat sub voluntate, id est, plus sunt in rebus voluntariis, quanto magis & concupiscentias naturales cōtes omnibus hęc superat se adinuicē, scilicet quod se superant in communitate. **D.** Et hoc quoniam concupiscentiæ proprię difficiliōris sunt subiugationis. ira ergo magis naturalis est quam voluntaria: concupiscentia vero voluntaria magis quam naturalis.

Intendo quod voluntas est vincētiō super eā quam natura, cōuersio rei in ira. & nō est solū ira naturalior concupiscentia cōi, sed et propria. & idē cadit magis ignorātia circa itā quam circa cōcupiscentiā propriā propter hoc, quod sit nālis dñō concupiscentiæ, ut in illo qui ignoscebat filio suo verberanti inique, propter hoc quod ipse etiam verberauerat patrem suū: & quod filius filij sui et verberaturus esset ipsum veniens ad etatem. ut in illo, qui dicebat filio de honestatē ipsum appropinquātū iā introitu portę domus, hic cessa: nā hic cessauit ego à deho-

Inestatiōe patris mei. Amplius qui magis latere querunt magis iniuriantes sunt irati: aut non querunt latebras, concupiscentiæ vero querunt. **D.** & propter hoc cum concupiscentiæ proportionentur veneri, dictum est quod ipsa prosternit natum laenti & fraudulenta occisione, & capiti ipsum. Cumque res sit scilicet incontinentia, quę de concupiscentia dicitur, iniuriosior est & turpior, quam incontinentia, quę fit in ira. & ideo irascens non est incontinens absolute, sed incontinens ira. **D.** Am-

plius, si ille, qui vituperat per iram, vituperat propter impetum accidentem ei: qui autē amore retrahendi, non vituperat nisi delectationis causa: tunc irascens similatur querenti violationē. idēque, si sit mouens iram iustā, ut plurimum magis iniuriās illo quam mouet irā, tunc erit in concupiscentia ista motor eius magis iniuriās illo qui mouet ad concupiscentiā iniustam. non autē se habet sic res: eō quod motor in concupiscentia iusta est iustus: ideoque non est vituperatiō irati detractoria: & est detractoria eius, qui incēpit vituperationem.

D. Quod ergo incontinens in concupiscentiis turpior est incontinenti in ira: & quod incōtinentia in concupiscentiis & delectationibus corporalibus, patet ex dictis. **D.** Oportet autē ut accipiamus ad distinguendū concupiscibilia, & ea in quibus est castitas. iam autem dictum fuit quod concupiscentiarū quędam sunt humane naturales in genere & quantitate, & quędam ferales, & quędam ægritudinales. & castitas & non castitas inueniunt quidem in rebus naturalibus ex ipsis: ideoque nō dicimus de feris quod castę neque in castę, nisi per transumptionē nominis. **D.** & vñ **M** species animalis ferocis, scilicet quę pessima est in illo genere, aut pessima in alio genere per id, quod in eo est de ferocitate & māsuetudine, minus mala est in hōie ferocē: eō quod animal ferox non habet intellectum neque eligentiam, homo autē ferox habet. Est ergo malitia inuenta in homine ferocē vehementius contristans & timorosior: eō quod contristatio fit quidē scilicet quantitatē corruptionis boni: & bonū, quod corruptum est in homine ferocē, melius est bono, quod cor-

A corruptū est in alio aīali feroce. & hoc, qm̄ proportio boni, qd̄ corruptū est in hoīe, ad bonū, qd̄ est corruptū in alio aīali, est sicut proportio boni, qd̄ corrumpit̄ in aīato ad bonū qd̄ corrumpitur in inanimato. ideoq; malitia, quę est in aīato, maior est ea q̄ in inanimato. & sicut malitia quę est in rōnali, maior est ea q̄ est in irrationali. Et ista cōparatio eadē est cōparatiōi iniurię ferę ad iniuriā hoīs feralis. & qm̄ iniuria feralis nō est multifaria, cum nō habeat principiū intellectus: iniuria aut̄ humana habet principiū intellectus: & q̄ hō principium intellectus maius ē necessario. Et pp̄ hoc, sicut dixi, conueniens est vt faciat ferox ex iniuria magis, eō q̄ fera vicibus multis est.

De continente, incontinente, tolerantē, & molli. Cap. 7.

AT vero circa tactus gustusq; voluptates et dolores, cupiditates itē et fūgas, circa quas intēperātia & tēperantia definita prius est, ita se habere quispiam potest, vt vel q̄bus pleriq; sunt superiores ab ijs vincat: vel ea superet, q̄bus pleriq; succumbunt. Ex his aut̄ qui circa voluptates versatur, alter incōtinens, alter cōtinēs: q̄ circa dolores, alter mollis, tolerans alter dī. plurimorū vero habitus medij sunt, licet magis ad deteriores declinent. Sed quā nōnullę voluptates necessarię sunt, alię non necessarię, & quādamtenus: excessus vero & defectus necessarij minime sunt: et simili modo etiam circa cupi-

ditates et dolores res sese habet: **D** qui iucundarum rerū excessus vel cū excessu, vel ex electione & pp̄ ipsas, nullamq; aliā ob rē euenientem persequitur, intemperans est. Necesse. n. est hunc nō eē eiusmodi, vt cū poeniteat: quare ē incurabilis: nā quę n̄ poenitet, incurabilis est. q̄ vero deficit, est huic oppositus. qui est medius, temperans. simili modo quoq; qui corporis dolores, non quia sit inferior & vincatur, sed ex electione fugit. At corū qui non eligunt, alter ob voluptatem, alter ob id q̄ fugit dolorem ex cupiditate euenientē, ducitur: quare inter se differūt: vnique enim peior esse videtur, si quis aut nihil, aut leuiter cupiēs turpe aliquid perpetraret: q̄ si vehementi cupiditate affectus idem faceret, item si non iratus, quā si iratus verberaret quispiam. quid enim ageret, si in affectu esset constitutus: ideo intemperans incontinente deterior est. Ex ijs vero quos diximus, alter in mollitię **P** speciei magis est: alter est incontinens. incontinenti autem continens: molli tollerans opponitur. tolerare enim in resistendo consistit, continentia in continendo & cohibendo. diuersum autem est resistere & cohibere. non secus ac nō superari, et vincere, vt hac causa continentia quā tolerantia sit expetibilior. Qui vero deficit in ijs aduersus quę plerique renituntur, &

Moralium Nicomachiorum

G & possunt: is mollis est, & delicatus: delicię. n. mollitia quędā est. qui, si pallium trahit, ne si ipsum tollat, dolorē sibi laborādo creet: & dū egrotantē imitatur, miserum esse nō existimat, cū misero similis sit. Pari modo quoq; circa continētia & in cōtinentiā res sese habet. non. n. si quis vehementibus & modū excedētib; aut voluptatibus; aut doloribus vincit: id mirū ē. quin si resistens vincit, venia ēt dignū habet: vt Theodecti Philoctetes a vipa morsus: aut Carcini in Alope Cercyon: & sicut h̄ qui cū cohibere risum nitant: in profusum cachinnū erūpūt: id qđ Xenophanto cōtingit. Sed si ab h̄s vincit, h̄s q; neq; repugnare, qbus pleriq; p̄nt resistere: atq; id nō ex natura generis, aut morbo. Quēadmodū apud Persarū reges mollities ex genere est: sicut femina a mari distat. Iocosus quoq; esse intēperans v̄f. sed est mollis. iocus. n. cum sit requies, relaxatio ē. Iocosus vero ex h̄s est, qui in hac excedunt. Incontinentia alia temeritas, alia imbecillitas est. nā alij vbi cōsultarūt, in h̄s qđ decreuerunt, ob affectum postea nō perstant: alij quia non consultarunt, ab affectu ducunt. nonnulli enim, quemadmodū qui se prius titillarint, non titillantur: ita quoq; ipsi cum præsenserint, ac prouiderint, scq; ipsos & rationem praeexcitarint, siue iucundum, siue molestum quip-

piam fuerit: ab affectu non superant. præcipue vero celeres, et atra bile affecti temeraria incontinentia sunt incōtinētes. illi enim ob celeritatem, hi ob vehementiam rationē non expectant, p̄p̄ea qđ proclius ad sequendā imaginationem sunt.

Dixit. Quod aut delectationes & tristitia, quę sunt in sensu tactus & gustus, intendo qđ inquisitio & fuga, quę sit in istis rebus in ea in quibus sit castitas & non castitas, iam determinatū in præcedentibus huius libri. Et qui nominat ex his incontinens & continens, est is qui circa delectationes: qui vero nominatur dissolutus & tolerans, est is qđ ē circa tristitias & in vnoquoq; istorū duorū generum dispōnes multę superat se in malitia, & superant se opposita ipsorū et fm hoc in bonitate. & hoc ēt fm superationē delectationis in seipsis. Et hoc qm̄ quędam delectationū sunt necessarię, & quędam in hōra quadam: & malitia in istis est in additione & diminutione. & sūt de tristitijs incontinentibus de necessitate malitia in ipsis est in additione & diminutione. q̄ autē superfluit in inquirendo additiones rerū delectabilium ex delectatione sua non propter rē accidentalem, talis est incastus. Conueniens. n. est vt hunc nō sequat penitentia ex prosecutione desideriorū: ideo hic incurabilis est. qui. n. non potest ex prosecutione concupiscentiarum, insanabilis est. qui vero deficit circa concupiscentias necessarias, oppositus est ei qui superfluit in ipsis. medius autem inter eos castus est. & similiter qui fugit tristitias

viles

A viles voluntarie, nō propter hoc q̄ vincant ipsum illa tristitia, vituperabilis est etiam. D. Fugientes autē res, quas non concupiscunt, duobus modis sunt: vnus sequitur delectationes, alter fugit tristitias. & ideo est inter eos diuersitas. & est conueniens q̄ putetur de eo, qui facit turpem actionem quiete, & remisse absq; concupiscentia, q̄ in oībus disponibilibus suis peior sit eo, qui facit actionem turpem propter concupiscentiam vehementem. & pp hoc ille, qui verberat absq; ira, peior est eo qui verberat cum ira. & **B** dignior ignoscencia isto est ille, qui verberat propter aliquam occasionem vincētē ipsum. & cuius gratia est in castis peior incontinentes: eo q̄ incontinens victus est à desiderio: & incastus eligit ipsum, pręterq̄ vincere ab ipso. Et vnus eorū, de quibus dicit non cōnens, est dissolutus, & alter non castus, & opponunt situ. continens quidē non continenti & dissolutus toleranti. & tolerantia aliud est à continētia: tolerantia. n. refutatio est, continētia vero retractio. & refutatio aliud est à retractione, sicut vincere aliud est à vinci. & propter hoc cōtinentia dignior est q̄ tolerantia, intendo nobilior. D. Qui autem debilis est ad implendum ea, ad quorum repulsionem potentes sunt plures hominum, est dissolutus & lubricus. etenim lubricus est dissolutus quis, vt illi qui requirūt aliquem, qui referat eius gesta omnibus horis suis: quatenus non cadant in tristitiam neq; labore penitus. & vt illi, qui se assimilant egreis in exigendo sustentationes & consolationes. hi enim acri sunt, non consistentes se sanos

in aliqua horarū cum in oībus disponibilibus suis dissimilent se illis, qui requirunt media. D. Et incontinentia & non continētia diuersitas in receptione ignoscētię, & receptiōne. non. n. mirū est, neq; a quo sit dissentiendū vt indulgeatur ei qui superatus est à concupiscentijs fortibus & tristitijs superfluis, vt qd in dultum fuit tali, qn nō continuit se tunc, cū morsus fuit à vipera. & in hoc genus intrans illi, qui vincunt à risu. Non indulgetur autē ei, qui vincitur à rebus, super quorū repulsionē potentes sunt plures hoīum, cum non vicerit eum per naturam propriā sibi: vt in dissolutione, que inuenitur in quadam gente & non in alia: vt in dissolutione, q̄ appropriatur feminis & non masculis. D. Et videtur de iocoso q̄ sit nō castus & lubricus. & iocus dignior est vt significet sup hoc, q̄ dñs eius requirit qdē per ipsum recreationē, q̄ sit per iocū, qua significet q̄ dominus eius superfluis sit in requisitione recreationis. D. Et quedā incontinentia cū pudentia est: quedam autē absq; ea, prudentes quidē sunt illi, qui versant consiliū, & percipiunt rectum, postq̄ dimittūt ipsum, & sequuntur passionē debiles aut ad p̄quisitionem sunt illi, qui sequuntur passionē absq; eo q̄ vītāt consultationē. & continētū quidā sunt qui cōtinēt se pp opinionē reētā, vt illi qnō gargarizant in principijs passionū gulę, eo q̄ id reperit sunt q̄ gargarismus non proficit in illa hora: & quidā ipsorū sunt, q̄ continent se pp quancunq; leuem estimationē superuenientē eis. D. & illi qui sunt nō continētēs cū p̄quisitione, sunt qbus dominat cholera.

digna

Moralium Nicomáchiorum

C nigra. etenim quidā istorum pp ve locitaretur quē est in eis: & quidā eorū pp voluptatem nō sequūtur rōnē: intendo non auscultant ad hoc qđ mandatis, & sequuntur phantasiā.

Quē incontinentis & intemperantis differentia sit. Cap. 8.

AT intemperans sicut dicitur est, nō ē eiusmodi, vt cū poeniteat, perstat. n. in proposito: sed incōtinentē quo dā modo poenitet. quo circa nō sicut dubitauim⁹, ita sese res habet, sed hic facile pōt sanari, ille incurabilis est: quippe cū prauitas ex morbis aque inter cutē et tibi: incōtinentia comitialib⁹ perq̄ similis sit. illa. n. continua, hęc nō cōtinua. Iprobitas ē. atq; oīno diuersū ē incōtinentię et vitij genus: vitij. n. latet, incōtinentia nō latet. Ex his autē ipsis illi qui exturbant, meliores sunt, q̄ qui rōnē habēt, atq; in ea nō persistunt. à minori. n. affectu superant: & nō scōsulti vt alteri sūt. nā similis incōtinens est his, qui & cito, et paucio vino, et paucio re ēt q̄ pleriq; inebriant. incōtinentia igitur nō ē vitij manifestū est: sed quadā ex parte fortasse, hęc. n. p̄ter electionē, id ex electione est. sed in actionibus tñ habet similitudinē. quē admodū Demodocus in Milesios dicebat: Milesi sanē nō sunt quidem imprudentes: sed ea tñ agunt, q̄ imprudētes solent: sic incōtinentes licet iniusti nō sint, iniuste tñ agunt, Qm̄ vero alter

talī est vt non ex eo q̄ persuasus sit, voluptates corporis supra modū, & p̄ter rectā rōnē sequatur: alter autē persuasus ē, quia est talis vt eas sequatur: illi dissuaderi facile potest: huic nō pōt. Virtus. n. & prauitas principij altera corrūpit, altera cōseruat. in actionibus autē principij illud ē cuius cā res sit, sicut in mathematicis suppositiones. nā neq; illic ratio est quē doctrina tradat principiorū, neq; hic. sed virtus vel naturalis, vel assuetudine cōparata recte opinādi circa principij p̄ceptrix est. Ac tēperās quidē hmōi ē: huic vero cōtrarius intēperās. est ēt quidā qui ex affectu ē recta ratione exturbat: quē sanē superat affectus, vt ex recta rōne minime agat. nō tñ ita superat, vt talis euadat, qui eiusmodi voluptates effuse sibi ēē scētādas persuasum habeat: atq; hic est incōtinens, qui intēperāte melior ē: nec est absolute prauus: quippe cum in eo id qđ optimum est, i. principij ipsum conseruetur. contrarius huic alius est qui p̄stitit, neq; ex affectu exturbatur. Hinc igit alterū, pbū, alterū prauum esse habitum patet.

Dixit. Incastus ergo, quemadmodū dictū est, nō poenitet. & pp hoc nō est incontinens incastus: eo q̄ incōtinentes poenitēs est. vñ ergo nō est curatio, & est ille cui nō est poenitentia: alius autē sanabilis est. Dixit. incastitas itaque similatur ægritudinibus incurabilibus;

A ut tympanisti & phthisti: incontinencia vero curabilibus, ut causis doloris capitis. & vlt quidem gen^o incontinens aliud est à genere incastri. incastus enim occultat incastitatem suam, cum icafeagat ex proposito & electione: incontinens autem non est posse ut occultet: est. n. quasi victus ab illecebra. Et illi, quorum incontinencie causa est debilitas intellectus eorum, meliores sunt eis, in qb^o salua est rō; & non sequuntur eā. & hoc, qm̄ illi, qui sunt debilius intellectuū, ducentur à minore accidente passionis, qd accidit ipsis, & non vident & precipiunt rectam rōnem. & vlt incontinens qdem similis est ei, q inebriatur à modico vino pp debilitatem cerebri sui, & non simulat ei q inebriat ex eo, ex quo inebriantur plures hominum: intendo q incontinens vincibilis est à modica passione pp debilitatem intellectus sui: quēadmodum debilis cerebri vincibilis est à paucō vino pp debilitatem cerebri sui. Incontinens ergo non est mal^o absolute, sed est fm̄ dimidiam malitiam: cum sit quiddam actionis ei⁹ p electionem, & quiddam non per electionem: intendo qm̄ vincibilis est à passione, & sicut indulget incontinentie eius, q pauca est experientie. & pp hoc hmoi nō iniuriat fm̄ veritate, licet faciat actiones iniurie sed do scōtinentes pp pauca experientia. Cum itaq; q talis est, non sit vlt ille, qui vlt delectationib⁹ corporalib⁹ supstue, & in cōparatione nō recta, i. corrupta, & est incastus, tunc posse est vt agat actum virtutis, nariādo sciam suā ex parte experientie & sufficientie p suauitate: intendo eū, qui ppetrat mala pp modicā experientia: incastus autem nō est hoc posse. Ideo

non seiungit virt^o à malitia, nisi ex parte sanitatis principij speculationis & corruptionis ipsi⁹. & hoc, qm̄ principium in virtute sanū est, & in vicio corruptū. & intendo p principij rem, pp quam est actio: & est illud, qd hēt se ex rebus operabilibus habitudine terminorū & principiorum ex rebus indoctrinalibus: & nō est ratio verax, intendo eā, p quā acquirat opinio recta effectiua boni: sed effectuum boni est virtus naturalis & sensualis. & hoc, qm̄ virtus sensualis cā ē sanita opinio: & natura cā ē virtutis voluntarie: & actionis virtuosae cā sunt istae duae: intendō virtutē & opinionem rectam. Et ppter ea ille, qui facit bonū inuentū in delectationibus & tristitijs cū virtute & opinione sana, est castus. & contrarius ei incastus est: intendo eum, qui fecit malū, qd est in delectationib⁹ & tristitijs cū malitia & opinione corrupta. & forsitan aliquis hoīum diuertit à rationatione sana, q videt ei à ratiocinatione corrupta, q apparet ei pp occasionē, quae est in ipso: intendo fortitudinē concupiscentiae, vt q ducat ipsum hoc ad opinandum q oporteat eo requirere delectationes inuerecunde & vlt & ad non cōsiderandū exigentiā legis circa illud. & hic quidem ē est incontinens. & magis signoscendū est ei q incastus, eo q incastus natura facit actiones incasti pp ratiocinationem puerilē, quā videat in his actionibus ex parte occasionis, q sit in ipso: sed facit eas pp malitiam. & hac de causa est species hae non continentia: melior non castitate: neq; est malitiosa simpliciter, eo q principij actionis ipso saluum est & bonum: intendo rōnem, & est quidē victus

Moral. cū cō. Auer. O ob

Moralium Nicomachiorum

G ab occasione. & inuenit species alia opposita ei, & est ille qui constans est: & non recedit ab eo, quod videtur ei de recto per occasionem. Et manifestum est quod hæc dispositio virtuosæ est, & contraria eius vitiosa: quæuis non sit vitiosa simpliciter.

De continentiis & pertinacis conuenientia & differentia. Cap. 9.

Vtrum igitur continens is est, qui in quacunque ratione & quacunque electione, an qui in recta tantum persistit: virtus item incontinens, qui in quacunque & ratione & electione persistat, an qui in falsa ratione, & non recta electione permanet: nunquid ex accidenti in quacunque, per se vero in vera ratione, & in recta electione persistit alter, alter non persistit: nam si quis illud ob hoc eligit & sectatur hoc per se: prius illud ex accidenti sectatur, atque eligit: per se autem simpliciter & absolute appellamus. Quare sit ut quodam modo in quacunque opinione absolute autem in vera alter perseveret, alter non perseveret. Sunt autem nonnulli in opinione perseverantes, quos pertinaces vocant, ut obstinati, & qui non facile dissuasionem admittunt: qui similitudinem quidem cum continente quandam habent, sicut prodigus cum liberali, audax cum forti: diuersi tamen multis sunt. continens. nam ex affectu & cupiditate non immutatur: nam cum incidit, dissuasioni obtemperans est: ille non autem ratione cupiditates. nam admittunt plerique, atque a voluptatibus

ducunt. Ac sunt quidem pertinaces qui suæ sunt sententiæ hostes, & ineruditi, & rustici. atque hi quidem suæ sunt sententiæ, ex voluptate & dolore: gaudent. nam cum vincunt, si non dissuasi fuerint: dolent contra si sua, proinde ac sint decreta, irrita fuerint effecta. ut hac ratione incontinenti magis, quam continenti similes sunt. Sed sunt etiam quidam qui in his quæ decreuerunt non persistent, neque tamen ob incontinentiam: ut in Philoctete Sophoclis Neoptolemus. atque is ob voluptatem quidem, non persistit: sed honestum erat. verum. n. dicere ipsi erat honestum, cum ad mentiendum ab Ulyssæ fuisset persuasus. non. n. ois qui ob voluptatem quippiam agit, semperans est, aut prauus, aut incontinens: sed qui ob turpem voluptatem agit. Cum autem sit quidam etiam talis, qui corporalibus minus, quam oporteat oblectetur, neque in ratione tamen persistat: inter hunc & incontinentem medius continens est. incontinens. nam in ratione non persistit, quia magis quam oportet: hic, quia minus quam oportet, quipiam sectatur. at continens persistat, & ob neutrum immutatur. Si continentia vero honesta est, utrosque hos contrarios habitus esse prauos, sicuti et videntur, necesse est. quia tamen alter ex his in paucis, & raro solet reperiri: sit, ut, quæ admodum temperantia in temperantia esse contraria tamen videtur, sic incontinentiæ continentia esse videatur. Ceterum quia multum

Ata dñr ex similitudine,consequi-
tur,vt continentia temperantis
quoq; per similitudinem fit . nā
& continens eiusmodi est, vt ni-
hil pter rectā rōnem ob corpo-
ris voluptates faciat: & sūt tem-
perans. sed ille tñ prauas habet
cupiditates: hic nō hēt: atq; hic
est talis, vt pter rationem nō ob-
lectet: ille vt oblectet quidē, sed
tñ non ducat. Similes item inco-
tinens & intemperans inter se
B sunt: qui quidē, cū sint diuer-
si, vtriusq; corporis voluptates se-
quunt: sed alter oportere existi-
mās, alter nō existimās id facit .

Dixit. Et si continētia est dispo-
sitio bona, tunc quæritur an con-
tinens est ille, qui constans est in oī
opinione recta, quam videt siue nō
rectam, an ille qui constans est i opi-
nionē rectā? & sūt quærit et de in-
continente, an est ille, qui nō est
cōstans in quacunq; opinione, aut
qui non est cōstans in opinione re-
cta? & iam dubitātū fuit de hoc in
C pcedentibus. & qñ determinata fue-
rit res in isto, patebit q continens p-
te est ille, qui cōstans est in re vera:
& incontinens, qui non est cōstās
in ipsa. incontinens aut fm quācun-
que opinionē, & cōtinens fm quā-
cunq; opinionem: & sunt cōtinens &
incontinens p modum accidentis:
intendo q ipsi contigerit q opinio
sana sit, q videat ei, est virtuosē con-
tinentiæ: & qñ contigerit huius cō-
uersum, est continentia in ipso, non
virtus: & sūt in incontinente quod
opponit huic. & cōparat res rei fm
veritatem, qñ fuerit per se. erūt igi-
tur tres modi: ille, qui cōstans est in

quacunq; opione: & opposit' huic, D
linconstans in quacūq; opinione:
& medius inter eos, virtuosus vide-
licet: & est firmus vel cōstans in opi-
nionē rectā, & non constans in opi-
nionē falsa. D. Et eos, qui cōstātes
sunt in quacunq; opinione, nōtant
eos hoies sortes in pposito: & sunt
illi, quorum difficilis est pnuatio
ab eo quod credunt, & recipiunt ex
facili illud, quod primo proponitur
eis ex opinionibus. & iste assimilat
continenti fm veritatem, quē me-
dium esse iā diximus. & eius simila
E tio ipsi est sicut similitio pdigii ad
magnificum, qui medius est inter
prodigum & auarū: intendo q hęc
extremitas istorū est honorabilior
extremitate ei opposita, cū ppin-
quior sit medio. ideoq; cōtinēs fm
opionē oēm melior est incontinēte
fm oēm opionē. & est inter eos ma-
gna diuersitas. etenim continēs fm
oēm opionē non mutat pp concu-
piscenciā & passionē, & vlt est bonæ
creditionis, obediens dicto rōnis: q
vero fuerit incontinens in oī opio-
ne, non obedit rōni, & sequit oēs cō-
cupiscencias. D. & fortis quidē ppo-
sitū, & continentes fm oēm opionē
sunt hoies, qui habent ppositū ap-
probatū sibi: & non est apud ipsos
cognitio. & isti sunt ruricolæ: in-
tendo hoies rudes habitatores villila-
rū. & sunt quidē isti ppositū habē-
tes propriū in delectatione & tristi-
tia: ideoq; gaudent isti ex victoria
sua sup delectationē & tristitiam: &
tristant, qñ variatur credulitas ipso-
rum, & ingreditur super eos dubita-
tio in opinionibus, de quib' credūt
q sint venusta: similiores ergo sunt
continentibus q incontinentibus.
D. Sunt autem quidam hoīum, qui

Moralium Nicomachiorum

G nō firman' in eo qd opinant' & credunt, non pp incontinentiā, intēdo non pp delectationem vilē, sed pp delectationem nobilē bonā: vt ille, qui recedit ab opinione falsā, quā credebat pp delectationem suā ex sermone veraci ex hoc itaq; nō est incaustus, neq; malus, neq; incontinens ille, qui non firmat' fm rōnem pp delectationē quam habet, sed qui non firmatur pp delectationē turpem. D. Et cū posse sit, vt quidam homines appetant delectationes minus q̄ oportet: & non firmatur fm rōnem: intendo q̄ fm opinionē re-
H clam, tunc ille, qui est fm hāc dispositionem, est inter continētē & incontinentem. & hoc, qm̄ incontinēs, q̄ non appetit minus q̄ oportet, nō firmat' in eo, qd ei videt' vt in pluribus, incontinens aut, cuius appet' minor est q̄ oportet, est quidē incontinens in paucioribus: intendo q̄ in constans est in paucioribus. cōtinēs autē est ille, qui firme consistit pp id, qd ei visum fuerit, & non mutatur. Si ergo fuerit continens virtuosus, oportebit vt sint istae duae dispo-
I nes contrariae ciuiles. verumtū vna earū deterior est altera: nam vna earum est in paucis, & altera in multis. erit ergo malitia illa minus agēs, & ista plus. D. Et quemadmodū putat' de castitate q̄ sit contrarium in castitatis: sic putat' de continētia q̄ sit contraria incontinentiā. D. & tū nihil est cogens vt sit cōtinēs ipse castus, nisi noſcitur continens pp similitudinem fm q̄ noſcantur multae res nominibus multarum rerū pp similitudinem, q̄ est inter eas. & mod' dissimilitudinis, qui est iter istos duos est, qm̄ continens & castus sunt ambo non facientes diuersum eius, qd
 mandat faciendū ratio & opinio recta ex passione à delectationib' corporalibus. verumtū dīa est inter eos, q̄ incontinente inueniunt' concupiscentiē prauā: nisi qd retinet seipsū ab eis, & tristat' ex retentione: casto vero non est concupiscentia praua. & vnus eorum nō delectat' ex facto rationis gratia contristationis suae ex retentione concupiscentiarum, & est continens: alter autē delectat' ex facto rōnis, & est castus. Et quemadmodum continēs similat' casto, absque hoc q̄ sit ipse castus: sicut nō cōtinens similat' nō casto, cum ambo requirant res delectabiles corporales. attamen inter eos ē differentia est: & hoc, eo q̄ vnus eorū videt' appetendum esse delectabilia corporalia, & fugiendum esse à contristabilibus, & facit fm q̄ videt de hoc: & alter facit hoc, & non videt istud, & est incontinens.

Prudentiam & incontinentiam simul in eodem non esse. Cap. 10.

S Ed neq; vidē simul & prudens & incontinēs sit, fieri villo mō pōt. qui, n. prudēs sit, eum simul & probū esse moribus demonstratum est. Adde M q̄ non in eo solū q̄ cognoscit, est prudens quispiā, sed in eo q̄ est actuosus: incontinens autē actuosus non est. Callidū tū esse incontinētē, nihil verat, vñ ē prudēs esse nonnulli vident, q̄ sint i. continētes: ppter ea q̄ calliditas eo mō quo superius diximus, à prudentia discrepat: estq; q̄tū ad rōnem spectat, proxima: quārum ad electionē, diuersa. Neq; igit' vt cognoscēs, & contēplās,

sed

A sed vt dormiens, & vino oppressus, ac sponte quidē agit: quodā enim mō cognoscit & quid, & cuius cā facit: prauus tñ non est: quippe cum electio eius proba sit. quare semiprauus est, & non iniustus. nō. n. est insidiosus. Alter. n. ex ipsis in ijs q̄ cōsultauit, non perstat: alter q̄ atra bile est affectus, ne consultat quidē omnino. Ac similis quidē est incontinentens ciuitati, q̄ oīa quidem q̄ fieri debēt. decernat, legesq; bonas habeat, sed eis tñ non vta: quemadmodum Anaxādrides cauellatus est: Nil iura curās cōsulebat ciuitas: prauus vero vtēti quidem legibus, sed malis, similis est. Versat autē incontinentia & continentia circa id quod multitudinis habitum excedit: nam alter amplius, alter minus perstat, q̄ multitudinis facultas sit. Atq; ex incontinentijs sanabilior illa est, qua qui atra bile sunt præditi, vti consueuerunt, q̄ ea q̄ illorum est qui cōsultāt, sed postea tñ in ijs q̄ cōsultarūt, non persistunt. incontinentes itē ex assuetudine, q̄ ex natura sanari facilius possunt: q̄ppe cōm consuetudinem q̄ naturam immutare facilius sit. nā ob id quoque cōsuetudinē mutare est difficile, quia naturæ perq̄ similis est: quēadmodū ēt Euen⁹ iquit:

” Consuetudo quidē rerū tractatio longa est:

” Quam procedentem naturā dicimus esse.

” Quid igitur continētia sit & in-

continentia, quid tolerantia & mollities: quamq; hi habitus inter se rationem habeant, dictum iam est.

Dixit. Est autē impossibile vt sit hō prudens & incontinens simul. iam. n. demonstratū fuit in tractatu pcedenti q̄ prudens & virtuosus more vnus sunt. Ampli⁹ prudēs quidem non est solum prudens per sciam, sed & p operationem: intēdo vt sit operatio eius conueniens suæ sciæ: incontinentis autē operatio nō conuenit suæ scientiæ. Astutum vero nihil prohibet incōtinentē esse. ideoq; putant quidam hosum q̄ cōtingat incontinentem prudentē ē: & hoc eō q̄ latet dīa, quæ est inter astutum & prudētem, fm q̄ ante iā determinatum est: intēdo in pcedenti tractatu. & hoc, qm̄ vnum sunt in forma, & diuersificant quidē ex parte electionis. prudēs namque non adinuenit semper nisi bonum: astutus autē adinuenit & bonum & malum. D. Et non refert inter eum qui scit & operat^r per scientiam suam, & eum qui scit & nō operat^r, aut operatur & non scit, nisi sicut dormientem & vigilem, & sicut inter ebrīū, qui bibit de voluntate sua, & sobriū, ebrīus ergo similatur ei, qui scit & non operat^r p scientiam suam: operatur enim turpe & videt q̄ turpe: sed dispositio ebrietatis facit hoc facile ei. qui autem operat^r absq; scientia est sicut dormiens. & ideo non est vnus ex istis malitiosus veraciter, eō q̄ quisq; istorū est bonus potentia & aptitudine: malitiosus autem non est bonus neque potentia neq; actu. & propter hoc non est vnus duorum modorū in-

O iij con-

Consuetu
dinē q̄ na
turā immu
tare faci
lius est.

Moralium Nicomachiōrum

Continentium iniuriosus: intendo eum qui est incontinens pp priuationem scientiæ, & eum qui est incōtinens habens scientiā ppter victoriam concupiscentiæ. neuter. n. isto rum fraudulentus est. intendo per fraudulentum, qui facit iniuriam ex p̄conſiliatiōe & electiōe rationali. vnus enim incontinentium est ille, qui inconstans est in opinione, quam videt: & alter mobilis vtilis in moribus, nihil p̄meditans. D. Et similatur incontinēs ciuitati, quæ habet leges nobiles, & non vitur eis penitus. & malitiosus. **H** similat ciuitati habētī leges iniquas, & vtenti eis. Incontinentia ergo & continentia, qñ superexcedunt, ponunt habentes fm dispositionē, in qua excedunt plures hoīum: continens quidem superflue, eo q̄ ei' cōtinētia plus est q̄ plurium hoīum: incontinens autē, eo q̄ eius continētia minus est q̄ plurīū hoīum. Qui aut incontinentium citius curabilis est, est ille, cuius incontinentia est pp choleram nigram, cū non peccet ex p̄meditatione & p̄iudicio. qui autem p̄meditant & p̄iudicant & non constant super iudicium, difficilius curabiles sunt. & sūt illi, qui incontinentes sunt pp assuetudinē, citius curabiles sunt illis, qui incontinentes sunt pp naturā. pmutatio. n. consuetudinis faciliōr est pmutatione naturæ. difficilis est. n. in consuetudine, eo q̄ ipsa similat naturæ. D. Ex hac ergo dictiōe demōstratū est, quid continens & quid incontinens, & quid tolerans & quid dissolutus vel mollis, & qualis sit pportio istarum dispōnum quārdā ad quādam. Et hic explicit postremum eius, quod dixit de intēctioni-

bus, quæ appropriantur huic tractatui: neq; repetetur in alio ex tractatibus istius libri. loquitur. n. in tractatu, qui est post hunc, de delectatione. & perſcrutatio de ipsa complebitur in postremo tractatu huius libri.

De voluptate. Cap. I I.

AT vero de voluptate & dolore contēplari ei' est, qui circa ciuile facultatē philosophatur. is. n. finis eius architectus est, ad quē spectantes vnumquodq; tū malum, tū bonum appellamus. Præterea de his considerare necessarium ēt: est: quippe cū virtutem moralem & vitium circa voluptates, & dolores constituerimus: & felicitatem pleriq; existere cū voluptate asserant: vnde ēt beatū a verbo χαίρειν quod est gaudere, ^{μολδερον} nominarint. Quibusdā igitur nulla voluptas neq; p se, neq; ex accidēti esse bonum videtur: nō. n. posse idem & bonū esse & voluptatem asserunt. alij **M** nōnullas bonas, plerasq; prauas esse opinantur. tertia sententia. præterea ē, ēt si oēs sint bonæ, oprium tñ voluptatem esse nullo modo posse. Atq; oīno quidem non esse bonum, ppter ea dicūt, q̄ oīs voluptas generatio ē sensibilis in naturam: nulla. n. generatio finibus est cognata. Verbi causa nulla ædificatio dom' est. Temperans præterea voluptates fugit. item prudēs quod dolore vacat, persequi, non quod iucun-

Iucundum est. voluptates etiam prudentiæ sunt impedimento. atq; eo magis, quò quis magis oblectatur. vt in venereorū voluptate contingit: in qua constitutus nemo intelligere quippiā potest. Huc accedit, q̃ voluptatis nulla ars est: cum tñ bonum omne opus artis esse cēseat. Adde q̃ pueri quoq; & bestiarū voluptates persequunt. Quòd aut non oēs esse probas dicant, propterea est, quia turpes et nōnnullæ, & probrosæ, & noxiæ quoq; reperiunt. quippe cum morbofa sint quedam ex ijs q̃ voluptate afficiunt. At non optimū esse voluptatem asserūt, ob id quia non finis, sed generatio est. Atq; ea quidem quæ dñr, hmōi sunt.

Improbatio rationum de voluptate.

Cap. 12.

AT enim non effici ex his vt voluptas aut bonum aut optimū non sit, hinc perspicuum erit: primum, quia bonū dupliciter, alterum. n. absolute, alterum alicui bonū dicitur: & naturæ & habitus id sequuntur: quare sequuntur quoque idē & moriones, & gnationes. Quæ itē esse prauæ vident, absolutæ aliæ sunt prauæ, non tñ alicui, sed eligēdæ alicui sunt: aliæ ne huic quidem, nisi aliquñ, & paruo tpe, & non sunt eligendæ. Qdam vero ne voluptates quidem sunt, sed vident: q̃cūq; cum dolore, & medicinx causa existunt: cuiusmodi voluptates

ægotantiū sunt. Præterea cum bonum aliud operatio sit, aliud habitus: q̃ in naturālē habitum constituunt, ex accidenti suaues ac iucundæ sunt. operatio autē est in cupiditatib⁹ ^{† a. p. deficiens.} (submolesti habit⁹, ac naturæ. Nam sine dolore et cupiditate voluptates existunt. vt contēplandi operationes, q̃ minime indigentis naturæ sunt. Argumento id est, q̃ non eadem iucunditate oblectatur, dum replet natura, & dum constituta est: sed dum est cōstituta, ijs q̃ absolute sunt iucunda: dum replet, cōtrarijs et gaudēt. accidit siquidem & amaris delectant: quorum nihil neq; natura, neq; absolute iucundum est: quare neq; ipsæ voluptates. sicut. n. iucunda inter sese distant, ita quoq; voluptates q̃ ab ipsis eueniunt. Adde q̃ non est necesse, vt aliud quid meli⁹ voluptate sit, quemadmodum nonnulli dicunt, finem ipsum gnationis: generationes. n. voluptates non sunt, neq; cum generatione oēs existunt, sed operationes sunt et fines: neque ex ijs quæ gignuntur, sed ex ijs quibus vtimur, efficiuntur. finis item non omnium diuersum quid est, sed earum q̃ ad naturæ perfectionem deducuntur. Vnde sensibilem generationem voluptatem esse dicere, non recte se habet: sed potius dicendum est, operationem esse. eam habitus qui secundum naturam est, & potius quàm sensibilem, impedimento vacante.

O iiij Vide

Videſ autē ex cōgnatio eſſe, quia
pprie bonum eſt: operationem
enim gñationem eſſe exiſtimāt,
cūm tñ diuerſa ſit. Nā q̄ aiunt
prauas eas eē, quia morboſa nō
nulla ſunt iucunda, idē de ſalu-
bribus dicēdum eſſet. q̄dā.n. ex
iſiſ adrē pecuniariā praua ſūt:
vt hoc modo praua ambo eēnt.
at in hoc non ſunt praua: quip-
pe cūm contemplari quoq̄ quā-
tum ad ſanitatē attinet, nocu-
mentū interdum afferat. Neq̄
prudētiæ vero, neq̄ alicui ha-
bitui impedimento eſt ea q̄ ab
vnoquoq̄ pcedit voluptas, ſed
alienæ. nā q̄ a contēplando & di-
ſcendo, pueniunt, magis vt con-
tēplemur, ac diſcamus, efficiūt.
Nullā vero voluptatē artis vl-
lius eſſe opus, pbabiliter contin-
git: quippe cū neq̄ alterius ope-
rationis vllius ars ſit, ſed facul-
tatis, tamenſi & vnguētaria ars,
& obſonatoria eē voluptatis vi-
denſ. Quōd autē tēperās fugiat,
& prudens dolore carentem vi-
tā pſequat̄, pſequant̄ item tam
pueri, q̄ beſtiæ, oſa eodem mō
ſoluunt. Nam quia dictum eſt
quo mō bonæ absolute, & quo
mō nō bonę voluptates omnes
ſint: tales pueri & beſtię pſequūt̄
tur: harumq̄ indolentiā prudēs
ſectat̄, q̄ cum cupiditate & dolo-
re exiſtunt, & corporis ſunt: hu-
iuſmodi.n. ſunt hę: harum item
exceſſus ſm quos intemperans
intemperans eſt, propterea tem-
perans has fugit: nam etiā tem-
perantis voluptates ſunt.

De voluptatum ſpeciebus. Cap. 13.

Ceterum dolor quoq̄ eſſe
malum & fugiendū cōce-
dit: atq̄ alius absolute ma-
lū, alius, eō quod quodā mō ſpe-
dimēto eſt. fugiēdā autē rei, qua
tenūs eſt fugiēdā & mala, bonū
cōtrarium eſt: bonū igit quod-
dā eſſe voluptatē neceſſe eſt. Nā
quēadmodū ſoluebat Speuſi-
pus, nō cōpetit ſolutio, ſicut ma-
ius minori & æquali, ita cōtra-
rium hic eſſe, non.n. idē q̄d ma-
lū aliquod voluptatē eſſe qui-
piā dixerit. lā vero nōnullæ vo-
luptates ſunt prauæ, nihil vetat
aliquā eſſe optimū: ſicut ſciētā
aliquam, licet prauę quēdā ſint,
fortaſſe vero etiā neceſſariū eſt,
ſiquidē vniuſcuiuſq̄ habit⁹ ope-
rationes ſine ſpedimēto ſunt, ſi-
ue oīum opatio ſit felicitas, ſiue
alicuius iſoſorū, ſi impedimento
vacet, eā eſſe maxime expetēdā.
hoc autē eſt voluptas. Quare effi-
ciē, vt quædā voluptas optimū
ſit, licet multæ voluptates forte
absolute prauę ſint. ac ppea oēs
felicem vitā iucundā eſſe exiſti-
māt: voluptatēq̄ felicitati cōſen-
taneę annectunt: qppe cū nulla
opatio q̄ impediē, pſecta ſit, ſeli-
citas vero ſit ex pſectis. Ideo ſit,
vt ex corporis & externis bonis,
fortunaq̄ ipſa inſup indigeat fe-
lix, ne hæc ſpediāt. Nā qui cū q̄
rota torqueſ, & calamitatib⁹ ma-
gnis opprimiſ, ſi bon⁹ ſit, felicē
eſſe dicunt: vel inuiti, vel iponte
nihil dicūt. Quia vero inſup for-
tuna indiget felix: idē eſſe nōn ſit

lis fortunæ, prosperitas, & felicitas
vñ: cū tñ nō sit: nā ipsa quoq; cū
excedit, impedi mēto est. ac for-
tasse nō amplius fortunæ, prospe-
ritas appellari iure pōt: quippe
eius definitio ad felicitatē
spectet. Quōd item omnes & be-
stia & hoīes voluptatem sequū-
tur, id ipsam esse quodam mo-
do optimum indicat.

Non prorsus fama illa perit,
quam multa per orbem.

Turba hominum celebrat.

Sed quia neq; eadem natura, ne-
que idem habitus optimus aut
est, aut videtur: neq; voluptatē
eandem omnes, voluptatem tñ
omnes sequuntur. fortasse etiā
non eā sequuntur, quam putāt,
neq; quam dicerent, sed eādem.
omnia. n. natura diuinum quid
habēt. Sed corporis voluptates
nominis huius hæreditatem cō-
sequutæ ex eo sunt, q; sæpe in ip-
sas incidunt homines, omnesq;
earum sunt participes, vñ quia
solæ notæ sunt, solas has esse opi-
nantur. Perspicuum etiam est,
nisi voluptas sit bonum & ope-
ratio, fieri non posse, vt iucūde
felix vitam traducat. Cuius, n.
causa indigeret ipsa, si nō est bo-
num: sed etiam molestē viuere
poterit. nam neq; malum neq;
bonum est dolor, si neq; volu-
ptas. Quare cur fugeret: neque
igitur probi viri vita erit
iucundior, nisi etiam
operationes ip-
sius sint.

De corporis voluptatibus. Cap. 14. D.

AT vero de corporis volu-
ptatibus considerādum
illis est, qui nōnullas vo-
luptates valde eligendas esse di-
cunt, illas videlicet q̄ honestæ
sunt, sed non corporales, & eas
circa quas versatur itemperās.
Qui sit igitur, vt contrarij dolo-
res prauī sint: malo etenim bo-
num contrarium est. An ita bo-
næ sunt illæ quę sunt necessariae,
propterea q; quod nō est malū,
bonum est: An aliquatenus bo-
næ sunt: Habitū. n. & motū,
quorum melioris excessus non
est, neq; voluptatis ē excessus:
quorum autē est, est ē volupta-
tis, at corporis bonorum est ex-
cessus, & prauus prosequendo
excessum, & non necessariae vo-
luptates prauus est: oēs siquidē:
& obsonijs & vinis & venerciis
quodā modo oblectant, sed non
vt debent. Contra in dolore. nō
enī excessum fugit quispiā, sed
oīno fugit: q; cum excessui
dolor cōtrarius minime sit, sed
ei qui excessum psequit. Qm̄ au-
tem non tñ opus est, vt verum
dicamus, sed ē oportet, vt falsū
cām explicemus. hoc. n. ad fidē
faciendam conducit: nam cū
rationi consentanea vīsa fuerit
causa, cur verum appareat esse,
quod verum nō est: facit, vt ve-
ro magis fidem adhibeamus: ideo
circo dicendum est, qui fiat, vt
corporis voluptates expetibilio-
res esse videant. Primū igitur,
quia expellit dolorem: atq; ob-
dolo-

Moralium Nicomachiorum

G doloris excessum excedentem voluptatem, quasi medela quidam sit, atque offo corporis voluptatem persequuntur. medelae autem vehementes sunt: unde eas et persequuntur, quia circa contrarium videntur. atque ob duo haec bonum non esse voluptas videtur, sicut dictum est: quoniam aliae pravae naturae actiones sunt, siue ab ortu ut bestiarum, siue ex consuetudine, ut pravorum hominum: aliae sunt medelae, quia sunt indigetis: melius est habere quod fieri aliae accidunt, dum perficiuntur. ex accidenti igitur probum sunt. Adde, quod quia vehementes sunt, illi eas persequuntur, qui laetari alijs nequeunt. ipsi siquidem sitis quasi sibi praeparant. quoniam igitur innoxiae sunt increpatione vacat: quoniam noxiae, prauum est. neque enim habent alia quibus laetentur, & neutrum habere plerisque molestum est ob naturam. Semp enim laborat animas: quemadmodum et naturales disputationes testantur, quod videre & audire esse molestum asserunt. sed consueti iam sumus, ut inquirunt. sicut et in iuventute ob auctionem perinde ac temulentis afficiuntur: & iuuetus iucundum quid est. Atrabile vero affectu natura semper medela indiget. corpus enim eorum ex temperatura semper mordet: semperque appetitu vehementi incitantur. Voluptas autem & contraria & quouis modo sit vehemens, doloris expellit. ac propterea in temperantes ac prauis euadunt. Quae autem sine doloris sunt voluptates, excessum non

habent. atque haec natura, non ex accidenti iucundarum rerum sunt. Ex accidenti autem iucunda appello quod medicinam afferunt: nam quia accidit, ut medicinam consequamur, dum id quod sanum substat, agit aliquid: propterea esse iucundum videtur: natura vero iucunda, quod talis naturae actionem efficiunt. Nulla autem res propterea est, quod eadem semper suavis sit, quia simplex natura nostra minime est, sed insitum diuersum quid est habet, quo est corruptibilis: ut si alterum quid agat, id alteri naturae sit propter naturam. cum vero ad quatuor, neque molestum, neque iucundum id quod agit esse videatur. Nam si alicuius natura simplex sit, ei semper eadem actio erit iucundissima. atque ideo Deus semper vna ac simplici gaudet voluptate. neque enim motionis tantum, sed immobilitatis et operatio est: magisque in quiete quam in motu voluptas consistit. At vero mutatio omnium res suauissima est, ut poeta inquit, ob prauitatem quandam. insit enim homini prauus mutabilis est: ira est natura, quod mutatione indiget: non enim est simplex, neque proba. Ac de continentia quidem & incontinentia, & de voluptate & dolore: quidque vnumquodque horum, & quo modo alia ex ipsis sunt bona, alia mala, dictum iam est. post haec vero de amicitia dicemus.

De semper vna ac simplici gaudent voluptate.

Voluptas in quiete magis quam in motu consistit.

M

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

Liber Octauus,

Cum Auer. expositione,

SUMMA LIBRI.

De amicitia, & eius speciebus.

De amicis: ac de multis, quæ circa amicitia & amicos sunt cõsideranda.

De amicitia.

Cap. I.

Ost hæc sequitur, ut de amicitia disceramus: quippe quæ aut virtus quædã, aut cū virtute est.

Abq; ami
ei viuere
eligeret
sem o,

Resq; est ad vitã maxime necessaria. absq; amicis enim viuere, licet cætera bona oĩa suppetere, eligeret nemo. nam & diuites, & principatus, potestatesq; habentes maxime indigere amicis videntur. Quid enim prodest eiusmodi prosperitas, si beneficiũ tollat, quod erga amicos & precipue sit, & maxime laudatur: aut quo modo sine amicis custodi, cõseruariq; posset: quanto enim amplior, tanto et periculo sitor est. In paupertate et reliquis infortunij amicos esse vnicum refugium putant. Iuuenibus ite conducit ad id ut non peccet: & senioribus ad obsequium & ad defectum actionum, ad quas ob imbecillitatem auxilio indigent: et qui in statu sunt cõstituti, ad honestas res capessendas. Si bini simul ire parent, nam & ad intelligendum & agendum

magis idonei sunt. Inesse etiam natura ei videtur quod genuit, erga id quod genitum est: ei ite quod genitum est, erga id quod genuit: atq; id non tam in hominibus, quàm in auibus, & pleriq; alijs animalibus contingit: & ite item quæ eiusdem nationis sunt, & hominibus præcipue: vnde humanos, id est hominũ amatores laudamus. Quam familiaris etiam atq; amica res sic homini vnusquisq; homo, in erroribus quoq; conspiciere licet. Videtur etiam ciuitates continere amicitia, et legislatores magis ipsi quàm iustitia student: concordia enim eẽ simile quid amicitia videtur, quã illi maxime affectat, seditione vero, quæ inimicitia est, maxime expellunt. nam si sint amici, iustitia opus non est: sin autem sint iusti, amicitia indigent. Adde quod id quod maxime ius est, esse amicabile videtur: neq; solum necessariũ est, verum etiã honestum, amicorũ enim amatores laudamus. multorumq; amicitia vna quædam esse ex honestis rebus videtur. præterea nonnulli eosdẽ & bonos viros & amicos esse opinantur. Cõtrouersia autem de ipsa non parua est. nam alij similitudinem quandam eam esse statuunt, & similes amicos. vnde similem inquirunt ad similem ire, & graculum ad graculum, & cætera huiusmodi: alij e contrario figulos omnes tales esse inter se dicunt: ac de ipsis alius,

Moralium Nicomachiorum

G altius, & naturalius inuestigāt.
Euripides quidem inquires.

- » Humentem amare pluuiam cū terra est arida,
- » Coelumq; sacrum cum grauatum est imbribus,
- » Telluris arētis cadere in sinum appetere.

H Ex Heraclitus aduersarium esse cōserens: & ex differētibus pulcherrimā coaptationem fieri: & oīa ex lite oriri. contraria vero his asserunt cū alijs: tum Empedocles, simile enim sūt appetere ait. Sed naturales dubitationes missas faciamus: quippe q̄, præsenti cōsiderationi minime sūt accommodatæ. quæ aut̄ humanę sunt, & ad mores affectusq; pertinet: inspiciam⁹: utrū videlicet inter oēs homines amicitia contingat: an fieri nō possit, vt prauī amici sint: utrū itē vnā spēs amicitie an plures reperiantur. Qui enim vnā esse speciem, ex eo opinātur, q̄ magis & minus admittit: nō idoneo argumēto nituntur: nam ea etiā, quę diuersa sunt specie, magis & minus admittere cōsueuerunt. de quibus antea iam dictum est.

DETERMINATIO VIII. TRACT. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

Dixit. Dictionem aut̄ in his quæ præcesserunt sequit̄ dictio in dilectionibus, & modis eorum dilectio etenim virtus est de nostris virtutibus, & est de rebus necessarijs

homini in vita sua. & existētia ei⁹. **R** ipsam nobilior est, cum hoc q̄ est necessaria ei in vita. Fortassis enim nemo voler vitā absq; amicis: in ten do nemo ex illis, quib⁹ sunt reliqua bona, vt diuites, & rectores, & dñi potestātū, & vtr̄ illi, qui in bona & venusta dispōne sunt. & hoc, qm̄ isti vident q̄ venusta dispositio cupitur quidem pp̄ benefacere famosum & notoriū. Nam si nōn, tunc quidem quod remanet de venusta dispōne, qm̄ defuit ex ea exhibitio beneficij famosi & notorij, & benefacere notoriū, sit quidem maxime erga amicos, & p̄ amicos existit homo precipue honoratus, & laudatus. & etiam qualiter est posse vt sit homo saluus absq; amicis. etenim quanto maior fuerit opulētia & excellētia dignitatis eminentior, tāto est ruinæ suspicatio imminētior, & saluationis indigētia, quæ ab amicis ē amplior. Et et videtur q̄ non sit refugium in paupertate, & i ceteris calamitatib⁹ fortunæ nisi versus amicos. Et amici sunt adoleſcētibus refugij, & ducatus ad nō peccandum: & senibus subsidij in suis indigentijs & calamitatibus, & occasionib⁹ eis irruentibus ex defectu suarum operationum, & pp̄ debilitatem ipsorum: & adiuuāt iuuenes in actionibus suis nobilior. nā duo, qm̄ coniungūtur, fortiores sunt ad agēdum & intelligendum. **D.** Videtur aut̄ quoddā genus dilectionum esse p̄ naturam: vt habitudo patris cū filio. & istud genus dilectionis nō solum inuenit̄ in hominibus, sed in plurib⁹ animalium, & de istis est dilectio, quę inuenitur vñ i speciei, & p̄cipue homini. & ex hoc laudatur amator hominū. estq; hoc loco difficile, an posse sit

vt

A ut omnis homo amet omne hominem, & ut amicus sit omni homini. Et ut quod dilectio, quæ propria est civibus adinuicem, honoratur sit ea quod propria est uni: & quod studiū legislatoris in cōmēsuracione huius dilectionis & firmatione ei⁹ sit plus studio eius in ponēdo iustitiam & eius cōmēsuracione. & videtur quod conuenientia in opinione cōseruatio quædā sit dilectionis. ideoq; maxime legislatores ad inducēdum unitatem opinionis & firmādum eam, laborantes ad remotionē dissensionum: eo quod diuersitas in opinione inimicitia est. & quā fuerint hoīes amici, non indigent positione iustitiæ: quā uero iusti fuerint, adhuc indigēt amicitia. nō enim de necessitate diligētes sunt: sed esse iustos diligētes res est, per quā iustitia completior sit, & melior. D. Et quidam hoīes vident quod amicosse bonos, ex virtute amicitia est: intēdo quod amicum esse bonū est nobilius. & quidā vident quod amici & boni sunt vnum & idem, i. omnis amicus bonus est: & omnis bonus amicus. Et in hoc est dubitatio nō modica. Iam quidā vident quod amicus est simile, & inimicus contrarium. & quidam vident econuerso: & quod uterq; amicorū mouet alterū, & mouetur ab altero. Et Antiqui qui naturalitē dixerunt in hac intentione dictionis cōtrarias sententias, vna quarum erat, quod agentia in inuicē sunt cōsimilia: ut dictū Empedoclis, quod si se appetit simile: & ut sermo cōtrari⁹ huic, quod diuersa equa liter apta sunt, ut ex eis bona fiat cōparatio. D. Attamē ista dubitatio, & quod circa ipsam est ex difficilibus quæstionibus, oportet ut relinquat in hac sciētia: etenim est essentialis

Naturali sciētiæ. quod autē de istis quæstionibus pertinet moribus & accidentibus aīæ inquirendum est in hac sciētia: ut an possit sit quod omnis homo diligit omne hominem, aut non est possibile ut dilectio sit inter malos: & ut sit persecutio an species dilectionis sit vna vel plures. Etenim qui putat quod dilectio vnica sit species, per hoc, quod recipit magis & minus, nō habet signum sufficiēs ex hoc: eo quod additionem & diminutionē recipiunt res diuersæ secundū speciem. & iam dicta est de hoc dicto in alio ab hoc Libro.

De amabili. Cap. 2.

Fortasse vero de his constabit si amabile ipsum cognitum fuerit. quippe cum nō quodlibet amari videatur, sed quod amabile est: id autē, aut bonum, aut iucundū, aut vtile sit. Vtile autē id esse videri potest, per quod bonum aliquid aut vultu ptas efficitur: ita ut bonū & iucundum amabilia sint, ut fines. Vtrum igitur bonum amāt, an quod ipsis bonū est: discrepat enim interdū hæc. sicut quoque circa ipsum iucundū. Videtur autē quod ipsi bonū est, amare vnusquisque: & esse quidē quod absolute bonū est, amabile: cui uero, quod cuique est, ut amat vnusquisque nō quod ipsi est bonū, sed quod apparet: sed id nihil refert. nam amabile apparēs erit. Cum tria uero sint, per quæ amant homines, de inanimatorū amore amicitia minime dī: quippe cum neque redamatio, neque voluntas boni

Moralium Nicomachiorum

G boni illorum vlla sit. ridiculum enim esset fortasse, si vino quispia bona vellet: nā si modo aliquid est, saluū esse illud vult aliquis, vt ipse habeat. Amico autē sicut bona velle oportere illi causa: eosq; qui ita bona volūt, si nō idē ab illo existat, beneuolos dicunt. beneuolentiam. n. in mutua affectione amicitia esse. An addendum est non latentē. nā multi beneuoli sunt nō etiā, quos non viderunt: quos scilicet putāt modestos esse, vel vt

H les. quo ēt modo illorum quispian erga hos affici possit. ac beneuoli quidem esse inter se hi vident: amicos autē eos qui quo modo inter se affecti sint, ignorant, appellare quis posset? Opz igitur, vt beneuoli mutuo inter se sint, velintq; bona ob vnū ali quid ex ijs, quæ dicta sunt.

Dixit. & forsā patebit hęc intentio qm scitum fuerit an amatum vnum sit, an plura. patet enim q non amatur oīs res, sed amatur quidem amatum trā: & q amatum tri-

Implicis est speciei, bonum, & delectabile, & vtile. D. Fortassis autem putabitur q vtile est conferens ad hęc duo. & si sic est, erit q oēs amabūt, aut bonum, aut delectabile. Vtrum ergo amici amant se adinuicem pp bonum quod in seipso bonum, aut propter bonum quod est in relatione ad ipsos: forte enim in quadam istarum amicitiarū diuersitas est. & hmodi accidit in amicitia ex parte delectabilis relati: intendo q alter amet alterum propter delectationem ex ipso: intendo q accidit

in hoc etiam diuersitas & corruptela. Et istę duę species amicitie communes sunt omnibus hoībus, videtur enim q quilibet amet delectabile, quod apud ipsum est delectabile, & similiter bonū, quod est bonum comparatum ei. illi autem, quorum alter amat alterū propter amationem boni in seipso: intendo eos, quorum vterq; amat socium suum propter bonum, quod est in eo, habent amicitiam, quæ non corrumpitur neque mutatur. non. n. amat alter alterum, eo quod bonus sibi, intendo amator: sed eo q patet ei, qm in seipso bona amantur. ergo in hac est equidem scitum tantū:

& in tali est, quod conferat aut delectet. D. Propter hoc igitur necessesse est vt modi amationum tres sint, & similiter amationum. dixit. cui autem non est anima, huic non dilectio vel amatio. quibus. n. nō sunt animæ, in his non inuenitur redilectio: intēdo retributionē fm equalitatem. ideoq; ridendum est de dilectione dicentis q bonus amat bona p modū, quo dicimus q bonus amat eum qui est bonus. & forte vlt dictor iste per hoc q bonus vult q bona saluent & conseruent salutem & conseruationem in existentia sua, donec ei sint. D. Etiam dixerūt q amicus est ille, qui vult bona amico suo, & propter amicum suum. illos aut, qui volunt sibi inuicem bona per istum modū, nominamus castigatores vel exhortatores. & hoc, quando fuerit vtriq; eorum ab altero vilitas, quæ est alteri ab ipso. qm vero non fuerit hoc, nō nominamus eos exhortatores: exhortatio enim quæ est dispositio, est dilectio duorum conqui-

A pollentium in passione: intendo in corretributione, cū exhortatio quidem inueniatur ab hac dispōne. D. Addendū autem ad hunc terminū, qñ neuter eorum occultat à socio suo statum suū: sēpe. n. fit exhortatio ab indiuiduo ad indiuiduū, quā uis nō manifestet ei statum suū. & hoc ppter illud, qd imperat ex utilitate in illo indiuiduo aut aptitudi ne ad bonum. verumtñ hmoi non nominantur exhortatores, donec sit ab altero ad alterū coequipollētia in hac intentione, & æqua corretributione. & qñ hoc fuerit, non poterit esse vt celet alter eorum statum suum ab altero: immo patefaciunt sibi status suos adinuicem & qñ fuerit exhortatio dilectio, qualiter est possibile in coamantibus q celet alter alterum statū suum? Necessariū ergo ē vt amantes exhortētur se adinuicem, & velint bona sibi inuicem, & correuelēt sibi inuicem status suos, neque celet quicquā ex eis quæ de eis dicuntur.

De speciebus amicitie. Cap. 3.

EA vero inter se specie differūt: ergo dilectiōes quorū & amicitie. tres. n. æquales numero amabilib⁹ amicitie spēs sunt: quippe cū in vnoquoq^{ue} sit redamatio nō latēs, qui autem mutuo se amant, volūt sibi mutuo bona eatenus, quatenus amant. Qui quidem ob utilitatem amant se mutuo, nō per se amant: sed quatenus bonū aliqd à se mutuo percipiūt. Simili modo qui ob voluptatem amici sunt: non. n. vrbānos amant, quia qualitate quadā sunt affe-

cti, sed quia iucundi ipsis sunt. D. ita & qui ob utilitatē, & qui ob voluptatem amant: illi ob suū bonum, hi ob suam voluptatē diligunt. non quatenus est ille qui amat, sed quaten⁹ est vtilis vel iucundus. Ex accidenti igit^r amicitie hæ sunt. non. n. quatenus est ille qui amatur, quicūq^{ue} is sit, eatenus amatur: sed quatenus bonū aliquid alter, alter voluptatem affert. Hmoi autē amicitie dissolui facile possunt, cū similes ipsi nō permancāt. nam si nō amplius iucundi, aut vtilis fuerint, amare desistunt. at vtile non permanet, sed alias aliud euadit: quo fit, vt dissoluto eo, ob qd amici erant, amicitia quoq^{ue} ipsa dissoluatur, quippe quæ propter illud erat. Maxime vero inter senes hmoi amicitia videtur existere: nō. n. qui hac grāte sunt, iucundum persequuntur: sed vtile: quicūq^{ue} item ex iuuenibus in statuq^{ue} cōstitutis hominibus vtilitatē sectantur. Tales autē neq^{ue} viuere simul cōsueuerunt: qñq^{ue} etiam neq^{ue} sunt iucundi: neq^{ue} tali consuetudine indigent, nisi vtilis sint. eatenus. n. sunt iucūdi, quatenus bonum aliquod sperant. inter has hospitem etiam reponunt. At iuuenum amicitia esse ob voluptatē videtur: quippe cū ex affectu vitam traducant: & maxime quod sibi iucundum est, quodq^{ue} est presens sectentur. mutata autem ætate iucunda ipsa etiam diuersa euadunt.

Moralium Nicomachiorum

G dunt: vnde cito amici & fiunt,
& esse desinunt. quia amicitia
vnā cum iucunditate mutatur.
talis vero voluptatis velox mu-
tatio est. Iuuenes etiā amatorij
sunt: quippe cū ex perturbatio-
nis affectu & voluptate multa
illa amatoriz affectiōis vis oria-
tur. ideo fit vt & ament, & cito
desistāt, sepe eodē die sniam mu-
tantes: simulq; toto die versari,
& conuiuere velint. ita. n. id qd
ex amicitia requirunt, ipsis eue-
nit. Bonorū vero & eorū qui in
H virtute sunt similes, amicitia p-
fecta demū est. h. n. mutuo sibi
bona sūt volunt, quatenus sunt
boni: boni aut sunt p se. at qui
amicis bona volūt ipsorū cau-
sa, maxime amici sunt: quippe
cū per se, ita sese habeant, & nō
ex accidenti. vnde horū amicitia
præcipue permanet, quoad
boni fuerint: virtus vero stabili-
s res est. Estq; vterq; & absolu-
te bonus et amico, nā boni et ab-
solute, & sibi mutuo boni sunt.
vtilis itē, & iucundi similiter.
I boni. n. sunt & absolute, & sibi
mutuo iucūdi. singulis siquidē
propriæ actiones, & tales volup-
tate afferunt: bonorū autem
actiones tales, vel similes sunt.
Vnde fit vt talis amicitia stabili-
s merito sit. in ipsa. n. oīa quæ
amicis esse debent, cōiungunt.
nam cū oīs amicitia ob bonum
sit, aut ob voluptatē, vel absolu-
te, vel amanti, & per similitu-
dinem quandam: huic omnia
antedicta per se insunt, huic. n.

† a. li. ac
rōna. n. si-

similes ēt reliquæ sunt: & abso-
lute bonum, absoluteq; iucundū
dū inest. hæc autē maxime ama-
bilia sunt: & amare ēt & q; ma-
xime est amicitia atq; optima f
his est. Par autē est, vt raræ ta-
les amicitie sint: quippe cū pati-
ci hmoi reperiantur. adde q; tē-
pore & consuetudine indiget.
nam, vt est in proverbio, fieri
nequit, vt mutuo hoīes sese co-
gnoscant prius qm̄ salem qui di-
citur, cōsumplerint: neq; prius
se se admittāt, sintq; inter se ami-
ci, q̄ alter alteri amabilis & vi-
deatur esse, & credat. **Q**ui autē
cito sese gerunt amice inter se,
volūt illi quidem esse amici: sed
non sunt tñ, nisi quoq; & ama-
biles sint, & se esse non ignorēt,
ac voluntas quidē amicitie ve-
lox ē, amicitia minime. hæc igitur
& tempore & reliquis per-
fecta est: ex omnibusq; his exis-
tit: similisq; vtriq; ab utroque
est. id qd in eē amicis necesse ē.

Dixit. Cū amicitia sint di-
uersa fm̄ formam, oportet vt
sint modi dilectionum diuersi fm̄
formam. species ergo dilectionum
tres sunt, æquales numero speciebus
rerum amatarū: & in vnaquaq; ca-
rū est cōquippollentia in dilectiōe
non latens, i. cor tributio fm̄ equa-
litate. D. Et qui diligūt se inuicem,
volunt bona sibi inuicē fm̄ spēm di-
lectionis qua diligūt. Qui ergo di-
ligunt pp vtilitatē, non volunt bo-
nū dilectionis pp dilectū, sed vt bo-
num volitum contingat eis ex dile-
ctō. ipsi ergo volunt bona quidem
amato, cō q; eis bona. Similiter qui
amant

K miles etiā
in reliquum
sunt.

L

M

A amant delectationum causa, amant quidem ut contingant bona amicis suis, propter suam delectationem, conuerso illis, qui se amant inuicem propter formam amari, quae est virtus. Ideoque dilectiones, quae sunt propter delectans aut propter conferens, sunt dilectiones propter accidens. etenim diligitur quidem conferens & delectans: & ex quo acciderit conferenti & delectanti quod sint in hoc indiuiduo, diligitur hoc indiuiduum. D. Dilectiones autem, quae sunt propter utilitatem & delectationem, sunt citius dissolutionis: eo quod delectatio cito permutatur, & similiter utilitas. quoniam ergo mutatur gratia cuius erat dilectio, mutatur & dilectio, cum fuerit dilectio relatiua. D. Et dilectio, quod est propter utile, est ut plurimum dilectio seniorum. etenim seniores non requirunt delectabilia, immo ut plurimum utilia: eo quod non amant concupiscentias, & delectantur quidem plurimum in utilibus. & secundum hunc modum est amicitia eorum, qui ex adolescentibus & iuuenibus requirunt quod melius est & utilius. Et qui sunt secundum hanc dispositionem, non conuiuant sibi inuicem ut plurimum. & hoc, quoniam isti ut plurimum non coassociantur se delectationis causa: neque, fit inter eos associatio penitus nisi fuerint proficientes sibi inuicem. delectabilius enim apud ipsos est proficuum, quod sperant ex societate amici. & amicitia inuenitur in isto genere. quando enim contingit utilitas, contingit haec amicitia. De amicitia autem adolescentium putatur quod sit quidem causa delectationis: eo quod adolescentes amant quidem concupiscentias, & ut plurimum requirunt delectabile apud ipsos, & precipue illud quod est plens. ideoque, quoniam mutata fuerit propinquitas, quod est inter ipsos, mutatur & dilectio. & ideo cito sunt amici, & cito intersecant. etenim amicitia mutatur, mutata hac delectatione: intendo eam quae fit ex coniunctione. & haec delectatio cito mutat. Et adolescentes sunt amatores: eo quod plurimum amoris fit quidem cum vicio concupiscentiae & delectationis: & haec est in adolescentibus valida: & ideo cito & concupulant, & fit diuortium inter eos multotiens in una die: & transmutant a dispositione ad dispositionem, & volunt ut sint copulati per eam in vita sua. etenim fit quidem amicitia, eis, quoniam fuerint secundum hanc dispositionem. D. Amicitia autem perfecta est amicitia bonorum consimilium in virtute. isti enim volunt sibi inuicem bonum propter suam consimilitudinem in virtute: & volunt bonum amico in quantum amicus, id est virtuosus: intendo quod unusquisque eorum vult bonum socio suo secundum quod bonus. qui autem volunt bonum magis utilitatis & dilectionis causa, horum amicitia est quidem propter seipsos per se, non per modum accidentis. & est propter amicos suos per modum accidentis: & hoc, quoniam ipsi volunt quidem bona amicis suis propter semetipsos. D. Amicitia vero bonorum est amicitia per se. non enim volunt bonum amico propter seipsos: sed volunt quidem bonum ei in quantum bonus & virtuosus. horum igitur amicitia durabit, quando durauerit vita ipsorum: & ex quo fuerit virtus firma, erit istorum amicitia firma. Et unusquisque istorum bonus est absolute, non relative: neque, per-

Moral. cum co. Auer. P mi-

Moralium Nicomachiorum

G misceatur bonitati eius malitia aliqua. & isti proficiunt sibi inuicem per se, & similiter et delectantur ex se inuicē absolute, i. delectatur alter ex altero: eo q̄ actiōes appropriatæ vnicuiq; ex modis animalium delectabiles sunt ei. & actiōes propriæ hominibus inueniuntur quidem in virtuosis consimilibus: & ex cōsimilitudine, q̄ est inter istos delectatur vnusquisq; eorū actione amici sui: quēadmodū delectat suū ipsius actione. Et ista dilectio ex cæteris modis dilectionū digna est vt perseueret, & firma permaneat plus cæ-

H teris dilectionibus: eo q̄ aggregantur in ista oīa, quæ oportet inueniri in coamantibus, oīs. n. dilectio præter istam, sit quidem pp̄ delectationem aut pp̄ vtilitatem. & vtraque istarum, aut est per modum absolutum, aut per modū comparationis ad amantem: & per modū quendam similitudinis. & indubitanter ea quæ est absolute, melior est ea, q̄ non est absolute. & ista dilectio est illa, cui inuenitur vtile absolute, & delectabile absolute. & pp̄ hoc op̄ vt sit ista dilectio ens verissima dilectionum, cum amatum in ea sit

I amatissimum amatorum: intendo bonum absolute, & vtile absolute. & huic dilectioni inuenitur per se bonum & vtile, cum inueniatur ei bonum absolutum & vtile absolutū. examinatio & experientia huius quidem magis in istis rebus absolutis: intendo q̄ amici examināt quidem se adinuicē, & probant & exquirunt in bonis absolutis. & hoc, qm̄ amicus delectationis fm̄ veritatem est, qm̄ delectatur vterque amicorum cum altero delectatione absoluta: & similiter est in vtilitate.

Nisi q̄ fortassis ista dilectio paucæ est & rara: eo q̄ isti pauci sunt, intendendo virtuosos: & eo q̄ indiget in cognitione esse huius dilectionis tempore experientiz. vt dī in pro uerbio, q̄ op̄ 3 vt qui profitentur amicitia, demonstrent se esse tales, quales esse profitentur: & ne recipiatur dictum eorū in professione amicitie, donec appareat q̄ vterq; eorum amatus sit ab altero, & verificet per facta sua q̄ talis. D. Illi autem, qui volunt prōptitudinem in voluntatibus suis quæ amant, volunt vt sint amici: & non sunt donec dilectio sit ex vtriusq;, & sit ex eis æqualiter, id est, vt vterq; eorū diligat alterū fm̄ quantitatem, qua diligit eum alter. & enim voluntas prōpta ad voluntatem amati, interdum conuertitur in amicitia. & conuertitur amicitia in voluntate prompta in aliqua horarum: D. & hæc amicitia, quæ est amicitia bonorum, sit completa ex parte temporis, cum sit longissimi temporis: & ex parte causarū amicitie: & ex pte eius, q̄ causas amicitie sunt in vtroq; ipsorū cōsimiles. & hoc op̄ 3 vt sit in amicis.

Honestam amicitiam proprie dici amicitiam, alias vero ex accidenti. Cap. 4.

AT vero quæ ob iucundū existit amicitia, huius similitudinē habet: nam boni iucundi inter se sunt: simili modo quoq; q̄ ob vtilitatem amant: quippe cum boni quoq; tales erga se mutuo sint. Maxime autem inter hos et amicitia tunc perdurant, cū equalitas ab vtriusque mutuo exhibet,

vt

A vt voluptas: neq; tantummodo ita, verum et ab eodē, vt vrbanis: sed nō vt amatori et amato. hi. n. non hīdē oblectant: sed alter amore illi⁹, alter obsequiis amatoris gaudet, quo fit, vt desinente etatis flore, qñq; et amicitia ipsa desinat: quippe cū alteri facies nō amplius iucunda sit, alteri obsequium nō prestetur. Multi autē pmanēt, si pares moribus cū sint, ex consuetudine mores dixerūt. at qui nō iucunditatē in amatoris reb⁹, sed vtilitatē cōpensant, hī min⁹ & amant, et pseuerāt. Qui vero ob vtilitatē sunt amici: vnā cū vtilitate dissoluunt: nā non sui mutuo erant amici, sed vtilitatis. Atq; ob voluptatē quidē et vtilitatē & prauī inter se, et boni erga prauos, & neuter erga qualemcumq; eē amicus pōt: at p seipso non nisi bonos eē manifestū est. prauī. n. nisi vtilitas aliqua itercedat, mutua cōsuetudine non oblectant. solaq; est bonorū amicitia, in qua nullus calūnię locus pateat. non. n. facile cuiuspiam de eo credūt, qui lōgo tēpore ab ipsis fuerit probatus. et credere in his est, & nulla iniuria fe mutuo afficere: et qd quid demū in vera amicitia eē censet. In alijs vero societatibus nihil vetat, quo minus talia existāt. nā cū hoīes eos quoq; amicos vocēt, qui ob vtilitatē sunt amici, vt ciuitates: confederationes. n. inter ciuitates fieri vtilitatis causa vident: & eos qui

ob voluptatē se mutuo diligūt; **D** vt pueri: fortasse tales homines dicere amicos nos quoq; debemus: speciesq; amicitie eē plures: ac p̄rio quidē et propriecū q̄ bonorū est hoīum, quatenus sunt boni: reliqua vero p simili tudinē: quatenus. n. bonū quid, et simile inter ipsos est, eatenus sunt amici. iucūdū frigidū voluptuosus hoībus bonū quid ē. sed nō admodū hę cōiungunt: neq; hīdē et ob vtilitatē & ob iucūditatē sūt amici. q. n. ex accidenti sunt, n̄ admodū copulant. **E** Cū vero in has spēs amicitia distributa sit: prauī ob vtilitatē vt voluptatē, q̄ i re iunt similes: boni ob seipso sūt amici. i. eo. n. q̄ boni sunt, sese mutuo amāt. atq; hi absolute amici. illi ex accēti sunt, et q̄a cū his hnt silitudinē.

E T boni delectantur ex inuicem delectatione consimili, intendo coequali, & similiter proficiūt sibi inuicē. Et dilectio quidē stabilior ē, qñ fuerit eā inducens eā res vna eadē in vtroq; diligentū, intendo in specie & quantitate: vt q̄ sit vterq; ipsorū proficiēs alteri fm equalitatē: & maxime qñ fuerit delectatio & vtilitas in re vna eadem, non in duabus rebus diuersis, vt in amante & amasia. itē vterq; delectatur ex altero: attamē delectatio ipsorū ē in duabus rebus diuersis. amator n. delectatur forma amasię: & amasia delectat seruitio amatoris. & qñ defecerit alterum istorū, forte deficiet dilectio: eō q̄ seruitus in aliqua hora amasię ē nō delectabilis, aut nō erit seruitiū ab amatore. Et mul

P ij totiens

Moralium Nicomachiorum

Graties firmat amicitia amatoris, quā uterque; amauerit alterum propter experientiam morum suorum ex longa conversatione simul: etenim longa conversatio facit eos hereditare assimilationem in moribus, & intersilio societatis delectabilis est apud istos in cambio & permutatione ab amico ad amicum. & conferens utilitatem in hac amicitia, intendo amicitiam amoris, est amator: etenim amator utilis est: attamen sunt paucæ amicitie & stabilitates. D. Illi autem, qui sunt amici propter utile, cum ipsorum amicitia dissoluatur ad amicitiam utiliorē, intendo permutatæ, non sunt amici secundum veritatem alter alterius: sed sunt amici quidem gratius illius, quā vident bonum esse suum propter suum, siue delectationem, siue utilitatem. & ideo possibile est ut sit hæc amicitia inter malos, & inter bonos & malos, & inter eos, in quibus est aliquid ex utroque: intendo ex malitia & bonitate. D. Manifestum est autem quod qui sunt amici per se, sunt boni tantum: eo quod mali non gaudent ex invicem, nisi adsit utilitas. & dilectio bonorum sola non irascitur, neque admittitur bationes detractorias: eo quod non est leve ut admittatur dictio aut detractio contra eum, qui iam probatus est tempore multo. & hoc, quoniam amicus in hac dilectione non infert iniuriam amico suo in aliqua horarum, neque quod videatur iniuria. & ex quo non fit iniuria in hac dilectione, non est dubium quin ipsa sit perseverantissima. in modum autem aliarum dilectionum nihil prohibet incidere iniuriam, & simile iniurie. D. Postquam autem est de consuetudine hominum nominare amicos eos, qui coniunguntur causa proficiendi invicem ex civibus huius civitatis: & precipue in eo, in quo non est

dubium quin sit bonum, ut illi quod coadiuvant se invicem in lite: videlicet. coadiutoriū in lite causa boni esse ut saluationis, vel alterius ex his circa quæ perficitur bellum: & eos, qui amant se invicem causa delectandi, ut pueri: necesse est nobis ut nominemus & nos huiusmodi amicos, id est. ponamus eos in genere dilectionis. Secundum hoc ergo multæ erunt species dilectionis: veruntamen dignior earum secundum veritatem est dilectio bonorum secundum quod boni: intendendo eos, qui diligunt se invicem causa bonitatis tantum. de residuis autem dicimus nomen dilectionis per modum similitudinis & transumptionis: eo quod ipsi quidem sunt amici secundum bonum quoddam, aut simile bono, non secundum bonum absolutum: delectatio namque bonum quoddam est amatori delectationis & similiter se habet in utili: intendo quod est bonum quoddam. & ista dilectio non coniungitur conclusionem, neque copulat copulatione pura, donec habeant ipsi & amici ipsorum res una, intendendo & uniunt, eo quod amicitia ipsorum non est propter seipsos, sed est quidem propter delectabile aut utile. amicitia ergo eorum per accidens est: eo quod id quod per accidens est non unitur unionem bona. D. Cum itaque ista ingrediat in species dilectionis, intendo dilectionem dilectionis & utilitatis: erunt igitur mali etiam amici ad invicem propter delectabile & utile: intendo delectantur ex se invicem, & proficiunt sibi invicem, quoniam fuerint cōsimiles: boni autem sunt amici per se, id est. secundum quod boni.

Qui dicendi amici, & qui ad amicitiam apti. Cap. 5.

Quemadmodum autem in virtutibus alij ex habitu, alij ex operatione bo-

ni

Ani dicuntur: ita quoque in amicitia est. nam qui in conuictu degunt, mutua consuetudine oblectantur, et bona sibi mutuo suppeditant, quod vero dormiunt, vel locis diuisi sunt, non operantur illi quid est: sed ita tantum affectu sunt, ut amice operentur. Nam loca non amicitia absolute, sed operatio nem dissoluunt. sique diuturna absentia fuerit, amicitia quoque videtur obliuione inducere. unde dictum est: multas iam amicitias dissoluit inaffabilitas. Senes autem aut austeri esse ad amicitia idonei non videntur. quippe cum parum voluptatis in ipsis infit: cum molesto autem, aut non suauiter versari possit nemo. natura. nam quod molestum est, fugere: quod iucundum, appetere videtur. Sed qui se mutuo admittunt, non tantum simul viuunt: bene uolis potius, quam amicis similes sunt. nam nihil est ita amicorum, ut simul uiuere. praesidium. nam indigi appetunt: simul autem diem traducere etiam beati: quippe cum solitariis his esse minime conueniat: simul vero degere non liceat, nisi iucundi sint, hisdemque oblectentur. id quod habere sodalicia amicitia videtur. Ac maxime quid est amicitia, sicut saepius iam diximus, bonorum est. quod. nam absolute bonum, ac iucundum est, amabile est, atque eligibile: unicuique vero, quod unicuique est tale. bonus aut bono ob utraque haec. Ceterum dilectio affectui, amicitia habitui similis est. Dilectio

.nam. nihilominus est erga inanimata. cum electione vero redamant: at electio ab habitu est: & bona volunt his quos amant, illorum causa non ex affectu, sed ex habitu: & amantes amicum, quod sibi ipsis bonum est, amant. bonus. nam. vir amicus effectus bonum ei fit, cui est amicus. uterque igitur & quod sibi bonum est, amat: et equaliter vicem voluntati & iucunditati refert. equalitas. nam. amicitia dicitur. At haec in bonorum amicitia maxime insunt. In austeris vero & senibus eo minus amicitia fit, quosunt morosiores, minusque consuetudine **E** nibus gaudent: haec. nam. maxime videntur esse amica, amicitia quoque effectrica. atque ideo iuuenes cito amici efficiuntur: senes non ita: quippe cum non fiant amici illis, quibus non oblectantur. Simili modo quoque austeri. sed hi beneuoli quidem inter se sunt, quia bona uolunt, et ad indigentias subueniunt: amici tantum non ad modum sunt, propterea quod non simul diem traducunt, neque mutua consuetudine delectantur. quod ad amicitiam pertinere maxime videntur. **F**

Dixit. Et isti sunt socii per habitum dilectionalem animalem, & per actum huius habitus. quod ad modum in virtute dicitur quod virtuosus, est virtuosus habitus: & quod est virtuosus actus, intendo actum illius habitus: similiter in amicitia. amici. nam. interdum sunt amici actus, scilicet quod cognoscunt in vita, & cognoscent sibi inuicem, & fortiter alter ex altero bona: & interdum sunt amici per habitum dilectionalem solum, & si non agant

Moralium Nicomachiorum

G actiones amicitie & hoc, qñ fuerint dormientes aut seiuncti in locis, qñ n. seiuncti fuerint non agunt actiones amicorum. veruntñ habitus eorū animalis habitus est amicorū: eò q; seiunctio localis nō dissoluit amicitia absolutē, sed dissoluit quidem actiones amicitie. D. Si vero fuerit absentia diuturna, iā putatur q; necessaria faciant resolutionē amicitie p obliuionē ideoq; dñ q; peregrinatio vel discessio multas dissoluit amicitias. D. Et non vñ q; veterani repleti amaritudine sint viri amicitie: eò q; delectatio ī ipsis modica est: & nō pōt aliquis finire dies suos in associatione cōtristante, aut que nō delectat. patet. n. q; nā vt plurimū respuit cōtristans, & concupiscit delectās. D. Propter hoc igit q; amant seiunctē, & nō cōiungunt in vita, potius assilant exhortatori b^o q̄ amicis: eò q; nihil istorū amicorū similat associatiōi in vita, cū non delectant ex seiunctē. sunt igit tanquā egentes, q; nō desyderāt nisi vtilitatē tuā: cum non sit apud eos delectatio, & isti sunt amici vtilitatis. viri autē glorie & exultationis, ip si sunt q; desyderant associatiōē.

I & propter hoc dñ, q; nō opz vt istitales sint viri diuitiarū, sed nobili fulgētes comitatu. aliorū. n. ab istis nō est possibile vt sit associatio ad iunctē: eò q; nō delectant ex seiunctē, neq; gaudēt ex rebus eisdē: quē admodū putat esse in amicitia associatiua. Cumq; sic sit, amicitia, quē maxime est, amicitia bonorū est, sicut dictū est multotiens. putat. n. q; amatū virtuosum est bonū absolutū, & delectabile absolutū. & vtraq; istarum intentionum existit coamicibus pp virtutem fm equalita-

tem: intendo q; vterq; eorū delectatur ex socio suo delectatiōe absoluta, & amat ipsum, eò quod bonum absolutū, nō bonum quoddā. bonus. n. desyderat bonū fm ambas has intētiōes, & desyderatur ipse à bono: intendo pp desyderium delectandi ex ipso, & desyderium bonum. D. Coamicatio ergo passio ē: amicitia vñ habit^o & virtus. Ideoq; nō est amicitia in inanimato: ipsa. n. quidē cū conretributione: & sit quidem cōretributio ex parte electionis: & electio ex parte habitus rōnis. & pp hoc amici boni volunt bona suis amatis non pp passionē, sed pp habitum, qui virtus ē. & qñ amauerint amicum, amāt bonum qd existit in ipsis. & pp hoc, qñ bonus sit amicus, facit amicū suū bonum. vnusquisq; igitur amicorum bonorū amat in socio suo bonū inuentū in ipso, & conretribuit ei fm equalitatē in voluntate, & in specio voluntatiua, i. vult ei ex æquipollentia conretributionis & vtilitatis speciem, quā vult ei alter, & quantitātē, quā vult alter. & ista est, quē dñ amicitia equalitatis. & hoc maxime quidē inuenitur in amicitia bonorum. D. Et parū contingit vt inueniatur amicitia inter animosos vel magnanimos: ppea q; graues & difficiles sunt adinuicē, & pp paucitatē gaudij sui ex cōcluhōe & associatiōe. & hoc, eò q; videtur q; associatio vt plurimum sit amicitia & effectiua amicitie. ideoque adolescentēs sunt velocis amicitie propter velocitatē ipsoꝝ ad associatiōē, & delectatiōē eorū ex ipsa. veterani autem graues sunt ad amicitiam pp paucitatē alacritatis suę ex occurſu alteri: alteri: imo sunt sicut serui

A serui viles in moribus. & si in veritate sunt quidē exhortatores, eo q̄ volunt bona sibi inuicē & succurrunt indigētia: amici vero nō, eo q̄ non p̄seuerāt in societate, neq; gaudent ex inuicē, qđ maxime p̄ alijs amicitie est: intēdo qđ actio ista ē actio amicitie magis q̄ ceterę actiones.

In qua amicitia plures possunt esse amici. Cap. 6.

A Tvero vt multis quispiā sit amicus amicitia perfecta, fieri nō pōt. quēadmodū neq; vt amore multorū simul aliquis capiatur. exuperationi. n. simile hoc est. qđ autē ē h̄mōi, ad vnū spectare natura cōsuevit. Multos vero eidē simul vchemēter placere, nō facile ē: fortasse ēt neq; bonū esse. opus p̄terea est & experimentū capere, & consuetudine vti: id qđ p̄c̄p̄ difficile est. Ob vtilitatem tñ & iucunditatem fieri pōt, vt multis q̄s placeat: mult. n. tales sunt: & in breui tempore ministraciones fiunt. Magisq; ex his ea similis est amicitia: quę ex iucunditate existit, cum eadem ab vtrisque exhibentur: & sese mutuo, vel si dē oblectantur: cuiusmodi iuuenum amicitia: sunt: magisq; in his qđ liberale est, conspicit̄. Quę vero est ob vtilitatem, vulgariū hoīum est. Et beati vtilibus minime indigent, sed iucundis, volunt. n. simul cum aliquibus viuere, & molestiam paruo tempore tolerant, nam assil-

due, sustineret nemo: quin ne bonū qđm ipsum, si molestum ipsi esset. iccirco amicos iucundos qugrūf. fortasse vero op̄ vt ēt bonos, cū tales ipsi sint: et sibi ipsis item bonos. ita. n. ipsis inerunt ea, q̄ amicis inesse debent. Ar qui in potestatibus constituti sunt, distinctis amicis vti videntur: alij enim ipsis vtilēs, alij iucundi sunt. vt autē vtraq; si dē exhibeant, non admodū contingit: quippe cum neq; iucundos cum virtute, neq; vtilēs ab honestas res querant: sed alios vrbanos voluptatis causa, alios idoneos ad agenda ea quę mādāta fuerint. hęc autē in eodē non admodū sunt. probū quidē virū esse simul et iucundū et vtilē, dictū iā est. Sed ei qui excellit, h̄mōi amicus fieri nō solet, nisi etiā virtute excellatur: sin minus, non adæquatur ex rata portione superatus. Ceterum non admodū tales esse consueverunt. Atq; hęc quidē amicitia: in æqualitate consistunt. eadem. n. ab vtrisque exhibētur, voluntq; sibi mutuo: aut alterum pro altero recōpensant, vt voluptatem pro vtilitate. has autem minus esse amicitias, minusq; permanere dictū iā est. Sed & ob similitudinem & ob dissimilitudinē eiusdem & esse & non esse amicitia: videntur. ex similitudine. n. quam habēt cū ea quę est ex virtute. videntur amicitia: quippe cū altera iucunditatem, altera vtilitatē

P iij in

Moralium Nicomachiorum

G in se habeat, quæ vtraque illi est insunt: in eo vero quod illa calumnia vacat, stabilisque est, hæc cito immutant, aliisque multis differunt: ex illius dissimilitudine amicitia non videntur.

Dixit. Et fortassis non contingit

Iueneri plures vno amico amicitie perfectæ: sicut non contingit amatori vnum habere plures amatas si mul. omne. n. quod in fine est & superexcellencia, naturam habet, quæ exigit ut comparetur vni. quid. n. in fine

H est & vnum est. Ideoque non est possibile ut vni placeant plura placentia vltima. illud. n. in quo alius ei communicat, non debet esse in vltimo. & rara est multitudo amicorum secundum bonitatem propter paucitatem bonorum. neque est quia non est certum virum amicum esse, nisi post longam experientiam, & permixtionem multam & societatem. & hoc est difficile. hæc est ergo res, quæ appropriatur amicitia bonorum. In amicitia autem, quæ sit propter utilitatem & delectationem, possibile est esse plures vno amico simul. possibile est enim ut

I placeant vni plures ex istis: eo quod multitalium inveniuntur, & acquiritur eorum experientia modico. Et ut quod plus istis duabus sit amicitia, quæ sit propter delectationem, cum ista sit ab ambobus secundum æqualitatem: intendendo ut gaudeant ex inuicem æqualiter, & lætantur ex rebus vniuscumque qualiter: & ista est ut amicitia adolescentium: & quibus maxime est hæc amicitia, sunt viri libertatis. Amicitia vero, quæ sit per utilitatem, est amicitia mercatorum. D. Viri autem glorie & exultationis non indigent

rebus vtilibus, sed delectabilibus **K** quidem. & propter hoc nolunt associari quorundam hominum. & hoc, quia isti non sustinent contristans. D. Et fortassis non tolerat aliquis contristabile tolerantia æterna, et si fuerit contristabile bonum ipsum: intendendo quod non tolerat aliquis boni contristans, quanto minus contristans, quod non est bonum. & propterea requirimus ut amici delectabiles sint & boni sint: & tales sunt, in quibus inuenitur quicquid inueniri oportet in amicis. Dixit. Domini autem potestatum & regnorum, & qui simulantur eis ex istis modis **L** minimum. videntur uti amicis, & acceptare eos propter prapollentiam super eos. & causa in hoc est, quoniam socij delectationum secundum eos, qui videntur ipsi sint amici, alij sunt à socijs ciuitatum. quod autem sint socij delectationis eis socij vilitatis non contingit multoties, sed parum: eo quod isti non requirunt delectabiles cum virtute, neque viles cum virtute. si. n. requirerent delectationem cum virtute, contristarent cum delectatione vilitatis. & similiter, si requirerent vilem cum virtute, contristarent cum vili delectatione. sed isti desiderant quidam ex hominibus **M** eum, qui est facilis motus propter delectationem: & volunt delectabilioris motum actioni, quam sperant. & ista non coniungunt in eodem multoties: intendendo delectabile isto modo & vile: quauis iam dictum sit quod si delectabile & vile. Veruntamen virtuosus virtute perfecta non fit amicus neque vni istorum: intendendo viros potestatum & regnorum, nisi fuerint excellentis virtutis, intendendo virtutem perfectam. & si non, tunc coequalbitur virtuosus in virtute: & quando non equalatur ei, non assu-

Assimilatur ei. & non inuenitur in istis dilectio, quæ sit fm æqualitate vt in pluribus: quæto minus quæ sit fm æqualitatem in virtute absolute: eo q̄ ista dilectio sit quidem, quando inueniuntur in vnoquoq; ipsorum res vnz eadem: vt q̄ sit inuenta in vno ipsorum, gratia cuius est dilector, ipsa eadem virtus, quæ est inuenta in altero: aut vtilitas, quæ est in vno ipsorum ipsa eadem vtilitas, quæ est in altero. & similiter se habet in dilectione. in amicis autē istorū, intendo dominorū regni, &

B in dominijs regni nō inueniuntur res eadē, gratia quarū sunt amici: sed rex accipit amicos dilectionis causa, & amici associant ei pp vtilitatē.

Dixit iā dictū fuit de his, quæ sunt præter dilectionem bonorū, q̄ ipse sunt dilectionis minus, & q̄ nō per seuerat. D. Quibusdā autē visum est, q̄ sint dilectiones pp similitudinem, quæ inuenitur inter eas, & inter dilectiones, quæ sunt pp cōsimilitudinem in virtute: alijs vero visum est q̄ non sint dilectiones pp priuationem similitudinis. Modus autem similitudinis cum illis est, qñ

C inuenitur in eis delectabile & vtile: & hæc duo inueniuntur in illis magis q̄ in istis: intendo in dilectione delectabilis, & in dilectione vtilis: eo q̄ in illa inueniuntur delectabile & vtile perfectē: intendo in ea, quæ est pp appetitum virtutis. Modus vero priuationis similitudinis inter eas est, q̄ illa non mutatur: intendo amicitiam appetitus virtutis: istæ autē mutantur velociter, & seiuunguntur abinuicem, propter hoc igitur videntur multi hominum, ne nominentur istæ dilectiones: eo q̄ non assimilantur illi.

De amicitia in supereminencia.

Cap. 7.

Altera est amicitie spēs ex supereminencia: vt patri erga filiū, & deniq; seniori erga iuniore, & viro erga vxorem, & principi os erga subditos. Sed hæc inter se et differunt, nō enim eadē est parētib⁹ erga liberos, & principibus erga subditos: verū neq; patri erga filiū, & filio erga patrē: neq; viro erga vxorē, & vxori erga virum. diuersa enim vniciq; horū virtus, diuersumq; opus est: diuersa itē ea ob q̄ amāt: diuersi igit etiam amores, & amicitie erunt. atq; eadē quidē vtriq; ab altero neq; exhibent, neq; sunt requirēda: sed cū parētibus liberi ea tribuūt, quæ debent sjs qui genuerunt, & parētes filijs ea quæ filijs exhiberi debent: stabilis talis, ac bona amicitia est. In omnibus autē amicitijs, quæ p supereminentiā existit, amor et proportionē esse debet. vt meliorē amari magis, q̄ amare, & vtiliorē, & aliorū vnumquēq; sst. cū enim pro dignitate amor existerit: tūc quodā modo æqualitas sit, id quod eē amicitie vř. At vero æquale in iustis & amicitia esse non similiter videtur. nā in iustis primo est quod est pro dignitate, secundo quod in quantitate est: in amicitia vero quod est in quantitate primo, secundo quod pro dignitate est. id at pspiciū est, si multa virtutis et vici, affluētis, aut alicui⁹ alterius

Moralium Nicomachiorum

G alterius distantia fuerit: non enim amplius sunt amici, sed necesse quidem se dignum putant. Hoc autem in Dijs clarissime patet, qui plurimum omnibus bonis prestant, item in regibus: neque enim his plerique esse amicos se dignum ducunt, cum inferiores longe sint: neque optimis & sapientissimis, illi qui nihili sunt. In his tamen exacta praefinitio non est, quousque sint amici, multis enim ablatis adhuc manet. si vero longe separatus aliquis sit, ut Deus, non amplius manet. Vnde et in dubitatione venit: numquid amici amicis maxima ex bonis velint, ut Deos esse non enim amplius ipsi essent amici: neque et erunt bona: amici enim bona sunt. Si igitur recte dictum est, amicum amico velle bona eius ipsius causa: eum ipsum qualiscunque est, manere oportet: homini autem permanenti maxima bona adesse vult. & fortasse non omnia sibi ipsi enim maxime bona unusquisque vult.

Ixit. Et ex speciebus dilectionis est species altera, quae inuenitur secundum additionem & superfluitatem: sicut dilectio patris ad filium, & senis ad iuuenem, & viri ad mulierem, & omnis praelati ad subditum. **D.** Et in hac dilectione diuersitas est inter consideratissimas, & inter istos modos metipsum, eo quod non est dilectio patrum erga filios, ut dilectio praelatorum erga subditos: neque dilectio patris erga filium, ut filij erga patrem: neque viri erga mulierem, ut mulieris erga virum: eo quod virtus vniuersi cuiusque, istorum & actio eius diuersa est: & ex quo coactio in istis est propter virtutem aut actionem, necesse est ut diuersificentur dilectiones in istis penes diuersitatem eorum, gratia quorum sunt dilectiones. & propter hoc non requiritur quilibet horum a suo comparari specie vna ex actione, secundum quod meretur sua dilectio. pater ergo requiritur a filio reuerentia: & quando reuerentia fuerit ipsum secundum quod conuenit, firmabitur dilectio patris & debitum habitudinis. quod autem requiritur filius a patre, est ut sint erga ipsum actiones patris. & filius requiritur praelatus a subdito donec sit dilectio inter ambos, aliud ab eo quod requiritur subditus a praelato. & filius est dispositio viri cum muliere. **L.**

D. Et oportet ut sit dilectio perfecta in istis secundum proportionem, non secundum equalitatem: intendo quando non sint contentia ad dilectionem in dilectis secundum aequalitatem. & hoc, quoniam oportet ut amet vilior ex ipsis meliorem amplius quam melior viliorem. & filius est in viliori: intendo quod vilior amicorum oportet ut sit amatus magis quam amans. quando ergo amor inuentus fuerit in amicis secundum mensuram meriti, erit statim equalitas quaedam: intendo dilectionem ex parte proportionis: & si non sit equalitas vera, put est in amicis, quorum actiones sunt speciei vnius, & mensurae vnius. Aequalitas ergo in dilectione dicitur et secundum duas intentiones, quod admodum dicitur in iustitia. vna earum est aequalitas in quantitate: altera aequalitas ex parte proportionalitatis. verumtamen primum in iustitia aliud est a primo in dilectione. nam primum in aequali in iustitia est quod sit penes mensuram meriti aequalis ex parte proportionis. & secundum est illud, quod sit penes quantitatem. primum autem in dilectione intendo praecedens, est aequale in quantitate: dilectio vero, quae

A quæ est fm proportionalitatē, postea
 mox est illa dilectione: intēdo vt sit
 dilectio vniuscuiusq; amicorū fm
 proportionē debiti vniui ad alterū
 non fm æqualitatē. & qñ diuersant
 debita, manifestū est q̄ inueniūt in-
 ter debita distātia multa: intēdo vt
 diuersent penes virtutē & vitiiū, aut
 penes esse, aut penes aliquid aliud.
 cumq; fuerit distātia valida: inter
 duo, patēs est q̄ nō sit inter ea amici-
 tia: neq; pparat quisquā eorū seip-
 sum ad hoc. Et istud patet valde in
 Drjs. nemo. n. pparat seipsum ad
 hoc vt sit eis amicus, cū sit pæmi-
 nentia eorū in bonis multa valde.
B Et declarat hoc ē ex regib⁹. nā qui
 sunt multo inferiores ipsis, nō ppar-
 rāt seipso, vt sint amici eis. & sūt
 quib⁹ nō est quātitas idoneitatis in
 aliqua rerū, nō pparat seipso, vt
 sint amici virtuosorū & sapientum
 valde ex hoībus. **D.** Non est aut in
 hoc quātitas nota in distātia, versus
 quā finiat amicitia. & si supfluat di-
 stātia nō erit amicitia. apparet. n.
 q̄, qñ superat vnus aliū in reb⁹ mul-
 tis, adhuc sic inter eos cū hoc amici-
 tia. qñ vero superauerit ipsum ī fine
 multitudinis rerū & bonitatis, tunc
C iā nō erit amicitia. terminus aut in-
 ter hæc duo immanifest⁹ & indeter-
 minat⁹ in seipso. **D.** Et ex hinc de-
 pender difficultas quedā, & est q̄ for-
 tuitu amici nō volūt amicis suis bo-
 na eximia. si ergo hæc sic fuerit, ca-
 sus distātiæ dissoluet amicitia. & tūc
 nō erūt ipsi sub vno gñe ex ge-
 nerib⁹ boni. Et iā putat q̄ amici sint
 spēs bonitatis sub gñe vno: intendo
 coequales in bonitate: vt q̄ coequat
 vni speciei. ideoq; dictū est q̄ ami-
 cus vult bona amico suo, eo q̄ ipse
 est ipse: veruntū si fuerit amicus ens

ille, qui vult amico suo bonū illud; **D**
 quod cōuenit ei inquantū hō, & fm
 dispōnem, fm quā meret bonū hu-
 manū, vult ergo & bona eximia.

*Amicitiam magis consistere in eo vt amet,
 quā vt ametur. Cap. 8.*

P Leriq; autē ob ambitionē
 amari magis videntē velle,
 q̄ amare: vnde amatores
 adulatorum pleriq; sunt. adula-
 tor enim amicus ē qui excellit,
 aut se esse talē, magisq; amare, q̄
 amari se simulat. amari autē &
 honorari, quod videlicet pleriq; **E**
 appetūt, prope accedere inter se
 vident. sed non per se tñ honorē
 eligere vidēt, sed ex accidēti.
 gaudent enim pleriq; cū ab ijs,
 qui in potestate constituti sunt,
 honorātur, ob spem: quippe cū
 si aliqua re indigerint, eā ab ip-
 sis consequuturos se esse existi-
 mēt: atq; ita honore quasi signo
 quodam beneficij accipiendi læ-
 tari consueuerint. Qui vero ā
 probis viris & sciētibus honorē
 affectant, q̄ propriā opinionē de
 se ipsis confirmare cupiūt: gau-
 dentq; q̄ boni sint, eorū iudicio **F**
 qui id dicūt, credentes. at amari
 per se gaudent. quo circa id me-
 lius esse, q̄ honorari: & amicitia
 expetēda per se esse videretur.
 Sed ī eo q̄ amat aliquis magis,
 q̄ in eo q̄ amatur, consistere vi-
 detur. Argumento sunt matres,
 quæ amando gaudent. nōnullæ
 enim filios suos educandos tra-
 dunt, amantq; sciētes redamari
 non curāt, si vtrunq; nō potest:
 sed

Moralium Nicomachiorum

G sed satis ipsis videtur, si liberos suos bene agentes inspiciant. amāq; ipsos, et si ob ignorantiam illi quæ matri debent, tribuere nequeant. Cum vero amicitia magis in amando cōsistat, & amatores amicorum laudentur: amare esse amicorū virtus videtur. quare inter quos hoc pro dignitate fit: n̄ stabiles amicitia sunt: amicitiaq; eorū permanet. at hoc modo illi etiā qui inæquales sunt, amici maxime essent: eo q̄ adæquari p̄nt. æqualitas vero et similitudo amicitia est. & p̄cipue ea quæ est ex virtute similitudo. cū enim stabiles p se ipsi sint: et inter se mutuo permanent: & neq; indigēt prauis, neq; talia subministrant: sed vt ita dicā, et prohibent. bonorum siquidem est neq; ipsos peccare, neq; amicis pmittere. Praui autē firmitatē quidem nullā habēt, neq; n. sibi ipsi filites permanent. sed ad paruum tēpus. tñ amici sunt, prauitate inter se mutuo oblectati. qui vero sunt viles, & iucūdi, diutius durāt: permanent. n. quoad voluptates & vilitates sibi mutuo exhibuerint. Ex cōtrarijs autē maxime videt fieri amicitia, quæ ob vtilitatē existit. vt pauper diuiti, inoperto sciens amicus fit. quod enim consequi aliquis indigus, illud appetēs aliud quid recōpensat. Huc trahere et quispiam posset amatorē & amatū, pulchrū itē & turpē. Vnde amatores ridiculi interdū videntur, dum sicut amāt, ita se esse amādos censent. **K** si simili modo sanē essent amabiles, fortasse censere ita deberēt: cū nihil vero hmoi habeant, ridiculū est. Sed forsitan neq; cōtrariū p se cōtrariū appetit, sed ex accidēt: mediū autē appetitio est, quod bonū est. verbi causa, sicco bonū est non si humidum euadat, sed si ad medium perueniat. calido itē & calidū, si si modo. Verum hæc cum paulo a proposito alieniora sunt, in præsentia omittantur.

Dixit. Et multi corū, de quibus **L** putatur q̄ amēt honorē, volūt amari magis q̄ amare. & pp hoc est q̄ multi sunt amatores laudatores ex hominibus. laudator enim est amicus, addens in amicitia eius, cū quo cōuenit: & ipse vult eē amator magis q̄ amari. & vt vir sit amator, propinquū est ad hoc vt sit honorator eius, qui appetit honorē nō p se, sed pp vtile: & maxime qui appetit honorē a regibus & principibus. nā appetit quidē eum p modū accidentis, non p se. ipsi enim appetūt quidē honoratiore, pp ipem consequēdi suum propositū: æstimant. **M** q̄ impetrent ab honoratoribus oē, quod indigēt. gaudēt ergo ex honoratione eorū, & ponūt eam signum exaudiendi eos. **D** Illi autē, qui desiderāt honorē ab eis, qui sunt temerari & noti, desiderāt quidē honorē ab eis, quatenus p hoc intelligere faciāt: qm̄ & ipsi emeriti sunt & noti: quæadmodū illi. gaudent ergo per hoc q̄ ipsi boni, & p creditionē eius de ipsis honoratorū suorū: cū non honorēt boni nisi bonos, neq; emeriti & noti nisi emeritos & notos. & sit

A & similiter Et appetunt vt sint amati: eo qd dilectio eligibilis est per se. Et putat qd potius sit in amato qm in amate. Et signu huius sunt matres, que gaudent ex sua dilectione. quedam enim ipsaru dant quicquid habent filijs suis absq; retributione: neq; requirunt remuneratione ex eo, quod impartiunt filijs de bonis. & vtr nō diligunt aliquid nisi bonū statum, & decorū filiorū suorū & et amant eos, quāuis ipsi non reuerentur eas aliqua reuerentia debita matribus, pp ignorantiam ipsorū & negligentia proprii iuris. Cum ergo dilectio ponitur in dilecto qm in diligēte: & laudatur qui amat amicos: necesse est vt sit virtus amicitie visitatio habet amicitia ab vnoquoq; coamantium, donec aggregent eligibile & laudabile i vtriusq; intēdo vt vterq; ipsorum sit amans amatus. & qm sic est, tunc in quibz inuenitur dilectio fm meritum vel idoneitatem, non fm æqualitatē, sunt et perseverantes in amicitia. & ista est amicitia comproportionalis in virtute. amicitia aut æqualitatis dignior est vt sit in coequalibz in virtute: quēadmodū

C amicitia pportionalitatis dignior est vt sit diuersitatis in virtute: intēdo vt sit amicitia, i. dilectio, & actio dilectionis in quolibet ipsorum fm mensurā virtutis suæ ad virtutē comparis sui. & sit quidem istorum amicitia perseverans vt amicitia coequalium: eo qd isti cōsimiles sunt, i. comproportionales: & proportionalitas est æqualitas quædā: intēdo amicitia quædā cōqualis, quanto magis cōsimilitudo. virtuosorum: eo qd cura pfeuerantiæ amicitie eorū est pfeuerantia ipsorum et in virtute. & isti, vt dicunt, non indigent rebz malis.

neq; ergo faciunt eas sibi inuicem: **D** immo prohibēt eas ab inuicē, cum nō faciant hoc vt peccet circa bona, neq; vt mandent amicos suos peccare circa ea. Malorum aut cōsimilium nō perseverat dilectio: eo qd ipsi nō perseverāt in sua cōsimilitudine: sed variantur in dispositionibz suis. sunt autem amici in tpe modico: & quisq; eorum letatur ex malo sui comparis. isti ergo, prout diximus, non stabiliuntur ex parte cōsimilitudinis: ex parte autem utilitatis & dilectionis stabiliuntur multoties, quādiu perseverant lucrantes sibi inuicem delectationes, & utilitates. **E**

D. Et arbitrantur qd dilectio, quæ est pp utilitatem, vt plurimum est quidem inter cōtrarios: vt dilectio pauperis erga diuitē, & ignorantis erga scientē. verū tamen diues non amicat pauperi inquantū pauper: sed vult ab eo pro hoc, qd dat ei de pecunia, aliam rem. **D.** Et fortassis intrare facit quis in dilectionē contrariorū amasū & amasiam, & formosum & deformē. at si amicitiam exhibuerit deformis formoso pp eius formam: non tñ amicabitur formosus deformi pp suā deformitatē. Et ex hinc apparet qd amasij sunt digni vt derideantur, cum voluerint aliquē vt amentur, cum autē amentur, fortassis i ipsis est idoneitas, gratia cuius amantur: qm vero non fuerit i eis idoneitas rei vllius & velint amari, tunc digni sunt derisionē.

D. Et fortassis appetet contrarium suum per accidens. & hoc, qm contrariū appetit quidē illud, quod est bonū: & hoc est mediocre. verbi.g. qm non est bonum sicco vt fiat humidus, sed vt deueniat ad medium. & similiter calido non est bonum

Moralium Nicomachiorum

G ut fiat frigidus, sed temperatus vult, ut
aristimo, quod excessus in rebus opposi-
tis desiderat mediū. D. Nisi quod hec
persecutio immanis et fabulosa est ex
hac sciētia, id est nō est essentialis ei,
relinquamus ergo eam.

De ciuili amicitia.

Cap. 9.

Videtur autē, quemadmo-
dum in principio dictū
est, circa eadē, & in hīs dē
& amicitia esse, & ius, in omni
enim societate esse quoddā ius
vī, & amicitia quocumque cōue-
H res. n. & cōmilites tanq̃ ami-
cos appellant: pari modo ēt qui
in alijs societatibus versantur.
quatenus autē inter se cōmerciū
habent, eatenus amicitia inter
ipsos est: nā & ius. & prouerbiū
eōs res amicorū esse inquit: re-
cte sanē. in cōitate siquidē ami-
citia est: fratribus autē & sodali-
bus cōia omnia sunt: reliquis
definita, atq; aliquibus plura,
quibusdā pauciora: quippe cū
amicitiā quocumque alia magis sint,
alia minus. Differūt autē & iura
ipsa. nō enim eadē sunt parenti-
bus erga filios, & fratribus ster-
se: neq; sodalibus eadē, & ciuib⁹.
simili modo ēt in reliquis ami-
citij. diuersa igitur ēt iniuriā
ad vnū quēq; horū sunt: incre-
mentūq; accipiunt, quo magis
erga amicos sūt. ut pecunij sō-
dalē priuare grauius est, q̃ ciuē:
& nō opē ferre fratri q̃ alieno:
patrē itē percutere q̃ quēlibet
aliū. Augeri ēt simul cū amici-
tias ipsū natura consuevit:

ut pote cū hīsdem consistant, & K
æqualiter pertingāt. At vero so-
cietates oēs partib⁹ ciuilis simi-
les sunt. nā ob vtile aliquod con-
ueniunt hōes, aliquidq; eorū
comparantes quæ ad vitā perti-
nent. & ciuilis societas vtilitatē
gratia vī, & à principio consti-
tisse, & p̃seuerare. id. n. & legūla-
tores coniectant, & ius esse in-
quiunt, quod cōiter condecit.
Reliquæ igitur societates particu-
latim vtilitatē appetunt. exēpli
causa, nauigatores eā quæ ex na-
uigatione euenit, vel ad pecu-
niam cōparationē, vel tale ali-
quid spectantē: cōmilites eā
quæ ex bello acquiri, siue pecu-
nias, siue victoriā, siue urbē ap-
petūt. sūt quoq; tribules, & cu-
riales. Nōnullæ vero societates
fieri ob voluptatē vidētur, cho-
realiū scilicet sodaliū, & contri-
butorū: quæ sacrificij, & conui-
ctus causa consociant. Atq; hæ
quidem oēs sub ciuili cōstitutæ
sunt. nō enim præsētē vtilitatē
ciuilis appetit, sed ad oēm vitā
spectat. Et qui sacrificia faciūt, M
circa eaq; conuentus, honores
Dij exhibent: & sibi ipsis cū vo-
luptate requiem cōparant. pri-
sca enim sacrificia & cōuentus
videntur post fructuum colle-
ctiones quasi primitiæ quædā
fieri cōsueuisse in his enim ma-
xime tēporibus ocio vacabant.
omnes igitur societates partes
esse ciuilis videntur. tales au-
tem amicitia tales societates
consequuntur.

Videtur

A Videtur aut, quemadmodū dictū est primo, q̄ neq; dilectio, neq; iustitia inueniēte sint, nisi in eo, quod proportionat nobis, et in nobis: eo q̄ putatur q̄ in omni cōicatione & connegociatione iustitia quedā sit, & amicitia quedā. etenim cōsociari in itineratione nominantur amici: & s̄str commilitantes nominantur amici: & v̄str quicunq; cōmunicant in actione aliqua, nominantur amici. & mēsurā amicitie eorum, & s̄m mēsurā cōicationis & coadiuuationis. & dictū est quidem in prouerbio, q̄ quod amicorū est, cōe est: eo q̄ amicitia cōitas. & pp hoc v̄niuersum, quod confratrū est & sociorū, cōe est. & portio virtuosorū in istis cōicationibus ex vilius, gratia quorū est cōitas mensurata, est quibusdā magis & quibusdā minus: ideoq; sunt quedā amicitiarū magis, & quedā earū min⁹: intēdo q̄ amicitia sequit bonū existens in cōnegociatione. Et s̄str iustitia diuersificat in seip̄ diuersitate cōicationis. & pp hoc est dilectio patrum, & filiorū, & fratrū, & sociorū adinuicē, & dilectio ciuium vnus ciuitatis adinuicē diuersificatorū.

C intēdo q̄ dilectio patrū erga filios diuersa est à dilectione fratrū. & s̄str dilectio diuersa à dilectione sociorum. & s̄str dilectio sociorū diuersa à dilectione ciuiū. & s̄str in ceteris dilectionibus. Et pp istud sunt spēs iustitiæ in eis diuersę: & malitia aduersa iustitiæ magis circa dilectionem maiore q̄ circa minore. & pp hoc rapina, pecuniæ, & defraudatio ipsius à socio peior est q̄ à conciuē: & derelictio sine adiutorio peior est derelictione extranei, & s̄str frange re caput patris peius est q̄ frangere

cuius, qui non est pater. **D.** Et patet q̄ iustitia augetur per augmentum dilectionis, quasi ambę sint in rebus eisdem, & finitur per augmentū ei⁹ apud modos æqualitatis. **D.** Et v̄niuersitas specierum cōicationū particulariū similis est partibus habitudinis ciuilibus: intēdo cōicationē publicam. oēs enim desyderant rē vnā eandē: & est illud, quod desyderat habitudo ciuilibus. per oēs enim eos inquisitur conueniens in vita. & videtur de cōitate ciuitatis vel ciuili, q̄ gaudet p̄ illud, quod conuenientius est vt per ipsum incipiatur con sociatio & perduret etiā. & istud est **E.** propositū latoris legum: & dicit q̄ iustitia est cōuenientius cōi: intēdo homini cōi. Etenim reliquę cōicationes particulares desyderant conuenientius particulari: vt nauigatores maris causa lucrādi pecunias, aut alterius causa ex his, pro quibus laboratur in mari. & s̄str communi cantes et in malitia desyderant conuenientius in prælio: vt puta pecuniā, si huius fuerit appetitus: aut victoria, si illa desyderet: aut captione ciuitatis, si ad hoc tendat desyderiū: s̄str se habet in hominibus vnus lucris: intendo q̄ inquisitio eorum est **F.** boni particularis inquisiti per illā viam. **D.** Et putat de quibusdā cōmunicationibus, q̄ sunt causa delectationis ex cōclusionē, & recreationis, vt coniunctiones ciuiū in festis decollationū, & sacrificiorum: intendit quod apud nos dicit Pascha.

D. Verisimile est enim q̄ omnia ista intrent sub habitudinem ciuile, intendo cōmunicationem publicā. ciuitas nempe non desyderat hoc, quod cōuenientius est alicui, sed q̄ oībus. **D.** Et qui offerūt sacrificia in

Moralium Nicomachiorum

G in tota vitâ sua, & honorant Deum in istis cōgregationibus, ipsi quidē lucrâtur sibi plûs per hoc recreationem ex operatione illa cū delectatione. & hoc patēs est ex decollatione & celebratione antiqua Paschæ: siebāt enim post frugū collectionē: & eligebant quidam illā horam pp duas intentiones: vna, quia tūc quieuerunt à frugum collectione: secunda, sacrificiū tunc erat quasi gratiarum actio pro adeptione frugū illius anni. & qñ sic est, tunc iam patet, qd vniuersæ cōiocationes partes sunt habitudinis ciuilis, & qd sequitur cōmunicationem amicitia quædā fm modum illius cōmunicationis.

H cōmunicationem amicitia quædā fm modum illius cōmunicationis.

De speciebus ciuitatis. Cap. 10.

Ciuilitatis vero tres species sunt, totidēq; trāsgressionesq; quasi corruptiones quædā illarū. Ac ciuitates quidem, regnū, & optimi potentia, & tertia quæ à censibus existit: quā censipotentiā vocare accōmodatū videtur: sed pleriq; reipublicā eam appellare cōsueverunt. harum optima regnū, pessima censipotentiā est. Ac regni quidē trāsgressio tyrannis est. ambo enim vnus imperio constant: plurimū tamen differunt.

I si ma censipotentiā est. Ac regni quidē trāsgressio tyrannis est. ambo enim vnus imperio constant: plurimū tamen differunt. Tyrannus enim suā, rex subditorū vilitatē spectat. non enim est rex nisi ex se ipse sufficiat, omnibusq; bonis excellat: at q talis est, nulla re indiget. quocirca vtilitatē nō sibi, sed subditis procurabit. nā qui eiusmodi nō est, sortitus potius est, qd rex. Tyrānis vero econtrario huic,

suum ipsius bonū persequitur. clariusq; eā esse pessimā manifestum est. id enim est pessimum, quod optimo est cōtrariū: ē regno autē in tyrannidē trāsit⁹ fit: tyrannis. n. principatus vnus prauitas ē. & prauus rex, tyrannus euadit. Ex optimi potentia autē in paucipotentia fit mutatio, vitio principū qui pter dignitatē res ciuitatis distribuūt, & oīa, aut plerāq; bona sibi ipsis referuāt, & magistratus semper nōdē demādāt, diuitias plurimi faciētes. vnde pauci atq; nōdē prauo loco optimorū dñantur. Sed ex censipotentiā i populi potentia: hæc. n. finitimg iter se sūt, multitudinis. n. & censipotentiā esse cōsuevit, & quales qes qui in cēsu sunt. At populi potētia, qppe cū paulū reipublicę spēm trāsgrediat, minime praua est. Ac reipublicæ qdē seu ciuitates in hūc maxie modū immutant. ita. n. ad minimū & facillime trāseunt. Quarū similitudines et qñ exēpla sumere ēt i familijs qspā posset. patris. n. erga filios societas figurā regni hēt: qppe cū patri cura filiorū sit. vnde ēt Homerus louē patrē appellat: eo qd regnū paternū imperiū eē debet. At apud Persas pris iperū tyrānicū est, qd vt seruis filijs suis vtunt. Tyrānicū itē est heri erga seruos: in eo. n. id qd hero vtile est, agit. Sed hoc esse rectū videtur. Perscū illud prauum, atq; errans. eorū. n. qui sunt diuerfi, diuersa quoq; impia sūt.

Viii

Tyrannus
suam, rex
subditorū
vilitatem
spectat.

A Viri & vxoris optimatum potestate simile apparet: pro dignitate siquidem imperat vir, ac circa ea circa quod virum decet: quæ autem vxori conueniunt, ea illi attribuit. nam si ofum dominus esse velit vir, in pauci potentiam delabitur propter dignitatem. nam id facit, & non quatenus est melior. Interdum vero vxores quoque, quibus patrimoniū obest, obigit, dominantur: unde non ex virtute sed ex diuitiis & potentia, si-

B cut in paucorum potentatu imperia sunt. Fratrum autem societas censu potentie similis est. sunt enim æquales, nisi quatenus gratibus distant. unde si longe ætatibus diuersi sint, fraterna inter ipsos amicitia non amplius est. Populi potentia autem in his maxime cohabitationibus apparet, quæ sine domino sunt. ibi enim æquales omnes. in his ite, ubi cum princeps imbellis sit, potestate agendi quidlibet unusquisque habet.

C **D**ixit. Et species habitudinum ciuiliū tres sunt: & oppositæ tres. Prima est principatus regis: intendit regem vnum virtuosum. Secunda principatus honoris: intendit reges multos coadiutores in gubernationem virtuosam nobilem, & illud sit per hoc, ut unusquisque ipsorum adducat partem gubernationis aliam ab ea, quæ adducit alter: cum non contingit aggregari partes gubernationis ciuilis in vno. D. & tertia est principatus honoris: intendit ciuitatem, cuius finis est honor. D. & quidam horum nosant eam usum vitæ: & melior osum istarum est prin-

cipatus regis: & vehementior oppositionum est oppositio, quod notatur principatus congregationum. D. Et principatus tyrannidis & regni vni & idem est per formam: & inter vtriusque diuersitas est multa: eo quod intentio tyranni est bonum suum: & intentio regis est bonum eorum, quibus præest, non bonum sui ipsius. non tamen est rex, qui non est excusatus ab omni exigentia procurationis, & non est virtuosus vniuersitate virtutum. & hoc, quoniam rex quoniam fuerit virtuosus & excusatus ab omni exigentia procurationis, non est indigens aliqua re: cumque non fuerit vilius egenus, non erit intentio eius in principatu ad utilitatem propriam: sed intendet utilitati gregi suo. D. qui vero non fuerit talis, conueniens est ut sit princeps sorte: intendit casu, non merito vel idoneitate. Tyrannus autem contrarius est regi secundum veritatem: eo quod quirit proprium bonum, & rex bonū alteri. & istud oppositum est peius oppositorum & magis patet, quam malum: & est in seipso tale, eo quod contrarium est bono absolute, quod est principatus regis: & contrarium bono absolute est malum absolutum. D. Et principatus mutatur ex regno ad tyrannidem: eo quod tyrannidis malitia est pertinet principatui vnitatis: intendendo malitiam contra principatum regis vnius. cum ergo vterque principatus regni & tyrannidis pincant principi vni: & non differunt nisi secundum principis, sit mutatio istius principatus ex regno ad tyrannidem mutatione principatum: & hoc est facilitum. D. Sed principatus honoris propter multitudinem principum mutat ad principatum paucorum: intendit principatum diuitum, qui ponunt si-

Moral. cū cō. Auer. Q. nem

Moralium Nicomachiorum

G nem gubernationis diuitias: & istud est oppositum huius principatus. D. Et e deterior principatū: ideo q principes diuidūt bona ciuitatis nō fm merita: & conuertunt vniuersa bona aut plura ipsorū ad seipsos: & student vt principatus semp sit eorundē, velut filiorū, & neporū, vt arbitror: ideo q diuitiæ apud eos sūt cā principatus. D. & principes huius ciuitatis pauci sunt & mali loco eorum, qui merentē principatū ex virtutis. D. Principatus autē honoris mutat ad principatum cōitatis: intē do congregationalē: & est qui nōsa

Hur fm libertatē. D. Etenim isti duo principatus cōpropinquos valde habent terminos: eō q principat⁹ honoris requirit ēt vt sint principes in ipso multi, & vt oēs cōæquales sint in honore. D. Et principatus libertatis pauca ē inaliu: eō q oppositio eius ex specie principatus honoris pauca. D. Ad ista nanq: opposita pmutant isti principatus vpsm, & se stina est pmutatio quorundā adinuicem. quod autē est extra istas cōpermuationes, vt q pmutet regnū ad aliud q̄ ad tyrannidem, parū est & graue. Et istud est, qd narrauit

I Arist & est diuersum vix vel semite Platonis, qui videt q principatus regni primo pmutat ad principatū honoris, & principatus honoris ad principatū diuitiarū, & principat⁹ diuitiarum ad principatum congregationis, & principatus cōgregatio nis ad principatū tyrannidis. Et verisimile est, qm qn perseruatio ex qua sita sit de hoc, patet q res est, que currit cursu naturæ in cōpermuatione istorum principatū est, vt dixit Arist. nō vt dicit Plato. D. Et est possibile vt inueniamus simile istis regiminibus in regimine dom⁹: in tendo hospitium: cōuersatio enim patris cum filiis fuisse hospitio simi la cōuersationi regis cum grege suo. curiosus ē enim rex gregis sui: quemadmodū pater filiorū. & ideo nōsaut Homerus regem patrē: indiget n rex, vt eius regimē sit paternum regimen. D. Apud Persas autē regimen patris tyrannidale est: ipsi enim tractant filios tāquam seruos. & regimen domini erga seruū tyrannidale: eō q domin⁹ vti seruo, prout ei melius fuerit, non seruo. Videtur autē q regimen patris erga filios directum sit. Persarum autem L peccans. Qm autē regimen vel principatus bonorum diuersum est: eō q quilibet eorum exercet propriū officium, & saluat alteri officiū sibi propriū: similia spiorum regimē regimini viri, & mulieris in hospitio. vir etenim dominatur in hospitio rebus, q ad eum pertinent, & dimittit dominium mulieri super res sibi pertinentes. qn ergo vir dominat vniuerso, quod suum & quod mulieris cōuertitur ad pāntatem regiminis. intendit q conuertit ad dispositionem similitatem principatui paucorum, intendit diuitis. & sa M cit quidem hoc p idoneitatē, quam arbitrat ex seipso, siue potentiam, siue diuitias, nō per hoc q illud melius. Et fortasse dominantur mulieres in huiusmodi hospitij & ciuitatibus similibus istis hospitij, quando fuerit in eis ista idoneitas: verū tamen dominium ipsorum non fit secundum virtutem tunc, sed pp diuitias aut potentiam: quemadmodum res se habet in domino, vel in principatu paucorum: intendo q nō sic fm virtutem, sed fm diuitias.

D. Do-

Nota dis
serentiā i-
ter Plato.
& Arist.

A D. Dominum aut fratru in domibus simulatur principatu honoris: eo q fratres coequantur in ol res, pterquam in annis. & pp hanc cam, qn fuerit diuersitas in annis multa, non erit illic dilectio fraterna. Principatus autem cōstitutum, intendo principatum liberorum, vtpm similitudini hospitij, in quo non est pater familias vel dominus. familia enim illius hospitij coequales sunt: & similiter principatu aggregationis princeps debilis est.

B De amicitia regia, paterna, familiari, & fraterna. Cap. 11.

IN vnaquaqz at ciuilitate cātenus amicitia apparet, quatenus & ius. Regi sanē erga subditos in beneficij supereminētia. bene facit enim ijs. q sub regno suo sunt: siquidem bonus cum sit, ipsorum curā habet, vt bene agant, non secus atq ouiu pastor. vnde Homerus, Agamēnonem pastore populorum dixit. Talis aut paterna etiam est: tamen si magnitudine beneficio

Cum pstat, auctor. n. eius est qd videri esse maximū, vt videlicet sint filij: eorumqz educatiōis, & institutionis: id quod maioribz quoqz attribuit. Nam & pater filiorum, & maiores nepotum, & rex a se rectorum natura imperium obtinet. Atqz amicitia hāc in supereminētia sunt, atqz iccirco honorant parentes: ac ius inter hos non idem est, sed p dignitate. sic enim & amicitia. Vix item & vxoris eadem amicitia

est, atqz in optimi potētia cōstitututa: quippe cum fm virtutē & pstantiori amplius bonū sit, & vnicuiqz quod conuenit. ita quoqz etiam ius. At vero fratrum amicitia fodalitix est similitudo: æquales siquidē sunt & coetanei. atqz hmoi similitum morum, similitumqz affectuū plerumqz sunt. huic similis reipublicæ illius amicitia est, q ex censu constat: quippe cum in ea æquales inter se esse ciues debeant, ac probi: per vicesqz, & ex æquo picipat⁹ fiat. simili modo amicitia. In transgressionibus autē sicut iuris, ita amicitia ēt parū admodū est: & minimū osim i pesima. in tyrannide siquidem amicitia reperit aut nihil, aut parū. in quibz n. picipi & subdito cōe est nihil, in ijs neqz amicitia ē: quippe cum, neqz ius ali quod sit, sed tale quippiā, quod artificij erga instrumentū, atqz erga corpus, hero erga seruū: nam hæc vtilitatem ab ijs consequitur, qui ipsis vti consueuerunt. sed erga inafata neqz amicitia ul la est: neqz ius: neqz erga equū, aut bouem, neqz erga seruū, quatenus seruus est: nihil. n. habent commune. nam sicut seruus animatum est instrumentū, ita instrumentum, inanimatus seru⁹ est, quocirca in eo q est seruus, erga ipsum amicitia non est: in eo q hō, est: quippe cū vnicuiqz homini ius quoddā esse videat⁹ erga vnumquemqz, qui cū ipso legis, ac foderis ēē piceps potē.

Qij &

† a. l. dist. p. l. nat. d.

C & amicitia igitur erit, quatenus homo est. Atque i tyrannidib⁹ quidem & amicitia, & iuris parum admodum est: in populi administrationib⁹ plurimum. cum enim sint æquales, multa inter se habent communia.

Dixit. Et vnicuique ex istis sex modis conuenientium regnatio est propria, intendo gubernationem propriam: & in vnoquoque eorum inuenitur dilectio secundum mensuram iustitiæ inuenitur in ipso. Dilectio quidē regis erga subditos abundans est secundum abundantiam ipsorum in beneficioribus & operationibus, & ipsi diligunt eum secundum beneficentiam eius ipsius. rex. n. quā bonus fuerit, benefacit his, super quos regnat, & visitat eos propter esse actiones eorum iustas: quemadmodum visitat pastor gregem suum, & propter hoc Homerus poeta nosat peratos nomine deriuato à nomine gregis & istud regimen est nobilissimum regiminum. Et diuersificatur quidem regimen patris, & regis in magnitudine utilium. intendo quod regimen regis maioris est utilitatis, & obis regimine patris: in genere vnum sunt.

Iputa. n. de patre quod ipse sit causa esse filiorum, & nutritionis eorum, & doctrinationis. ideoque debitum habet filij, vt retribuunt patri dilectionibus bonorum in quibus oportet, & ipse sibi portare hæt hanc honoris exhibitionem suis antecessoribus ex parentibus. pater itaque filiorum prelatu est naturaliter. & quemadmodum est pater eis, quos genuit, sic est filius eis qui præcesserunt conuentoribus. & hæc est dispositio regis erga eos, quos regit & manu tenet. intendo quod amor est erga eos & amor

paternus, & honoratio ipsorum. gaui est honoratio filialis. rex est causa esse aliarum, & fieri enutritionis eius, & doctrinae eius, & gratia huius honoris patris. D. Et dilectio & iustitia non est vnum & idem, sed abundans secundum idoneitatem: quod dilectio erit plus, ubi iustitia plus. D. Et sicut dilectio in patu bonorum sitet secundum meritum virtutis: intendo quod melior est bilior, & vltra erit dilectio in mensuram, quam oportet virtutis ex ipsis: & sicut iustitia. Dilectio fraterna est quidem coram militer dilectio sociorum: & coram coram equalibus, & propinquis, & ceterum passionum inueniuntur & in hora vna, & consimilium vtrumque. & isti similes principatus honoris: eo quod in meritis vix vult vt sint ciues. les in idoneitate vel merito, regimen in ipsis particulare æqualitatem: intendo in officiis duo. & sicut dilectio in istis: & coram equalibus, & iustitia econtra quod est in ciuitate regis, & rum D. Quæadmodum autem in sitionibus tribus iustitia modis & dilectio: & minime fitri eorum, & est tyrannis. et tyrannide nihil est dilectior sibi, nisi sit quid modicum tyrannide namque: nihil est cetero & subdito, neque est in ea di neque iustitia. & hoc, quoniam cetero, quod est inter prælarum & si similis est communicationi, quod ter artificem & instrumentum, & corpus, & dominus. ut p. instrumentum. n. profecto, & ipsum per illud etiam. atque

A strumento non est dilectio erga ar
 dūficem, neq; alia erga corpus, cum
 neutris istorum sit alia. & sifr non in
 uenitur inter ea iustitia. Neq; est et
 dilectio & iustitia in quiditate ani
 marum qualitercunq; cōtingat.
 in quiditatibus. n. alarum, quib⁹ nō
 est ratio, non inuenit dilectio neq;
 iustitia, nisi fm communitatē ratio
 nis. similiter neq; seruus amatur in
 quantum seruus est. n. seru⁹ quide
 in quantum instrumentū, & instru
 mento nō est dilectio. ideoq; dictū
 est, q; seruus est instrumentum ani
 marū: & instrumentū, seruus inani
 matus. inquantū ergo seruus nō p
 portional ei dilectio: & proportio
 natur quidem inquantū homo. D.
 putatur autem hoc esse necessario
 iustitia qdam inter quoslibet duos
 hoīes, & cōcantes maxime, siue per
 legem, siue per conditionem & con
 uenientiam, & sifr dilectio ineuita
 biliter erit inter quoslibet duos ho
 mines participantes fm mensu
 ram eius, quod est inter eos de iusti
 tia. D. In principatibus autē tyranni
 dalibus modica est dilectio, & simi
 liter iustitia. in principatu vero cō
 munitatum, intendo congregatio
 nalem iustitiam & dilectio est plus:
 eo q; in illis sunt res multe cōcantes
 & sunt cōequales in illis reb⁹. & om
 nis dilectio, ut dictum est, fit quide
 in conuersatione communicabili,
 id est participabili.

De amicitia fodalitia, & filiali. Cap. 12.

IN cōmunionē igit & societa
 te os amicitia cōsistit, sicut
 dictum est. consanguineam
 tñ & fodalitiā segregaret qspia:
 nam ciuiles, & tribules, & nau

ticæ, & q; sunt hmōi, socialibus **D**
 magis similes sunt. esse. n. quasi
 ex pactione quadam vident. in
 ter has vero aliquis et hospitali
 tiam reponeret. Consanguinea
 autē esse multiformis videtur, &
 tota ex paterna dependere: pa
 rentes. n. amāt liberos, quasi ex
 se quiddam sint: liberi autē parē
 tes, quasi ex illis quippiam sint.
 magisq; sciunt parentes qui ex
 se ori sint liberi, q; nati ex illis
 se cō genitos. maiorem item id,
 a quo aliquid est, cū genito ha
 bet necessitudinis connexionē: **E**
 q; quod factum est, cum eo qui
 fecit, proprium. n. ei a quo ori
 quippiam, est id qd ex ipso ori
 tur: ut dens, ut capillus, & quod
 libet ei qui id habet: illorū autē
 nulli id a quo oritur, vel minus,
 accedit et longinquitas tempo
 ris. hi siquidē liberos statim ubi
 nati sunt, amant: illi progressu
 temporis parētes, ubi intelligē
 tiam, aut sensum adepti sunt. At
 que hinc cur matres magis dili
 gant, et patet. Parentes igitur fi
 lios ut seipfos amant: qui. n. ex **F**
 ipsis oriuntur, sunt quasi alteri
 ipsi, dum separati sunt. filij autē
 parētes, ut ab illis producti. At
 fratres se mutuo diligunt ex eo,
 q; ex hsdem nati sunt. eadem. n.
 quam cū illis habent, natura
 ipsos inter se esse idem facit: vn
 de inquirunt eundem sanguinē,
 eandemq; radicem, atq; hmōi.
 sunt itaq; idem quodam modo
 et in distinctis. Multū et ad ami
 citiā facit & coeducatio, & etas:

Q. iij. etate

Moralium Nicomachiorum

Gratia. n. æqualem æqualis delectatur. & cōsuefcētes sodales sunt. Vnde fraterna hæc amicitia sodalitiæ est p̄similis. Patruales item, & reliqui cognati ex his cōiunctionem habent, eo q̄ videlicet ab ñs idē sunt: suntq; alij propinquiore, alij alieniores, quò vel propius, vel longius auctor generis abest. Estq; amicitia filijs erga parentes, & hoibus erga Deos tanquā erga bonū quoddam, atq; excellēs. beneficia. n. maxima contulere: quippe cum sint i cā vt & sint, & enutriti atque educati fuerint, posteaquā in lucem venerunt. habetq; huiusmodi amicitia iucūditatem atq; vtilitatem eo magis q̄ alienæ: quo ēt cōior vita inter ipsos est. Sunt item in fraterna, ea que in sodalitia, & magis inter probos, & oīno similes: quo coniunctiores ēt ab ortu se mutuo diligunt, quoq; moribus sunt similiores, qui ex ñs idem nati sunt, si mulq; nutriti, atq; instituti sūt. Temporis præterea cōprobatio plurima, ac firmissima est. Atq; in cæteris cognatis ita amicitia ratio pro portione seruatur. Viro item & vxori amicitia cē natura videt: homo. n. coniugale magis, q̄ ciuile aīal est: quanto prior magisq; necessaria ē familia q̄ ciuitas, & filiorum quoq; procreatio aīalibus cōior. Sed alij quidē aīalib⁹ eatenus cōiunctio est: at hoies non sobolis, p̄creandæ tñimodo, sed rerum ēt quæ ad vitā spectant, comparā-

darum causa cohabitant. officia **K** enim continuo diuisa inter ipsos sunt, alia viri, & alia vxoris: sibiq; mutuo opitulant: q̄ propria sunt, in cōe cōstituentes, at que ob id & vtilitas & iucunditas esse in hac amicitia videt. esse etiam posset ob virtutem si p̄bi essent: est siquidem vtriusq; virtus: atq; eiusmodi re gaudent. Vinculum autē ipsorū esse filij vident. vnde citius qui libris carent, dissolui consueuerūt: quippe cū filij cōe bonū amob⁹ sit. quod autē cōmune est, **L** connectit. At vero cōm quærit quo modo viro cum vxore sit conuiuendum, & demum amico cū amico: nihil aliud queri videtur, q̄ quo pacto ius est. neque enim amico erga amicū, neque erga alienū, & sodalē, & cōdiscipulum idem ius ēt cōstat.

Dixit. Et conueniens est. vt distinguat inter dilectionem, q̄ est ex parte conuenientia generis, i. consanguinitatis, & dilectionē, quæ est ex parte societatis: intendit q̄ illa naturalis est, & ista consuetudinalis. Dixit. Dilectiones autem ciuiles & sociales: vt illæ, quæ sunt inter homines conuagantes in eadem nauē, aut coitinerantes in eodem itinere, & quæcūque huiusmodi sunt, simulantur dilectionibus, quæ sunt a simul conuersantibus propter participationem in re vna, aut in rebus vnīs eisdem nam fiunt quidem causa conretribuendi in vtili, & causa conueniendi secundum indigentiam alterutram. Dixit. Et fortassis intromittet aliquis i hoc gen⁹ dilection-

Alectionem extraneorū adinuicē. D.

Etiam patet q̄ dilectiones generis multæ sunt dissolutionis & corruptionis, nisi q̄ oēs p̄portionant dilectioni paternæ. & parentes amant filios, eo q̄ sunt pars ipsorū: filij vero amant parentes, eo q̄ sunt ab ipsis. & recognoscentia parentū erga illos, qui ex ipsis sunt, plus est q̄ recognoscentia filiorū erga illos, a quibus sunt. & p̄ hoc genitum magis propriū est genitori q̄ genitor genito. etenim illud, qd̄ est pars alius, magis proprium ei q̄ sit res suo factori. genitum aut̄ pars generātis est, vt dentes & capilli. & generans factor est geniti. & non solum p̄cel

Bit dilectio patris dilectionē filij fm̄ hanc intentionem, sed et̄ in tempore. intendo q̄ dilectio patris erga filium prior est tempore dilectione filij erga patre: eo q̄ patres diligūt statim ex quo nascuntur: filij vero amant quidē post processum t̄pis, dum cognouerint filij parētes suos aut intellectu aut sensu. Et declarat ex isto q̄ matres amplius diligunt q̄ patres: eo q̄ plus partium filij ex matre est. Parentes ergo amāt filios p̄ se ipsos: eo q̄ illud, qd̄ est ex ali-

Cquo, est quasi alterum ipsum: p̄ter q̄ q̄ est distinctū. filij vero amant parentes: eo q̄ fieri ex ipsis est. Fratres amant se inuicem: eo q̄ fieri eorū est ex hōibus eisdē, & sunt parentes eorum, & hōes qui continuant hac continuatione adinuicē, genus sunt. & p̄ istud dictū fuit de generibus, q̄ sanguis vn̄ ē & radix vna. & hoc ideo q̄ isti sunt res vna p̄ speciem quandā, & sunt distincti. sunt ergo vnū quibuscūq̄, & sunt distincti quibuscūq̄. D. Et coniunctio in nutritione & cohabitatione incrementū

multum facit ad conuenientiā dilectionis. vt accidit in caballis, qui copulant̄ vno vinculo: etenim cum iungant̄ sub eodem iugo, amant se inuicem, & commixti locij sunt p̄ p̄ habitudine suā in loco vno: ideoq̄ similit̄ dilectio socialis dilectiōi fraternæ. D. Dilectionis aut̄ filiorū, fratrum, vel sororum, & reliquorum propinquorū cā est q̄ sunt progeniti a quibusdā eisdem, i. ex patre vno aut matre vna: & excellētia eorum in dilectiōe fit fm̄ appropinquationem eorū vni principio, i quo participant, & elongationē ab ipso. D.

Et dilectio filiorum erga parētes & hōum erga Deū vnius generis est: & dilectio rei effectiuz boni & nobilis. & hoc, qm̄ actio ipsorū est magnitudo beneficij, cum sint cā fieri & nutritionis & instructionis, d̄r q̄ deni cunctorū pater, aut filiorum. D. & in dilectione sociorū plus est delectationis & vtilitatis, q̄ in dilectione extraneorū fm̄ mensuram cōicationis eorum. & simul cōuersationis in vita: intendo q̄ cōicatio eorū in vita amplior est & longior q̄ extraneorū. Et sicut in dilectione fraterna est ex delectatione, & vtilitate ad modum eius, qd̄ est in dilectione sociali, & maxime i idoneis, & consimilibus ex ipsis. etenim dilectio eorū adinuicē est fm̄ mensurā consimilitudinis in moribus, & appropinquationē quibusdā eisdem: intendo illos q̄ fuerūt cā ipsorū: & maxime qm̄ nutriti fuerint simul & doctrinati, & plōngata fuerit expiētia eorū adinuicē in veritate cōplementi, donec firmet̄ dilectio eorum valde. Et sicut inuenit̄ dilectio in rebus quibus cogentibus ad dilectionem fm̄ mensuram, quæ inuenitur

Moralium Nicomachiorum

G in illis, q̄ sunt ex vno genere. intendo q̄ quemadmodum excellit dilectio generis fm excellentiā eorū in propinquitate, & elongatione ab effectu dilectionis, f. a patre cōmuni ipsis, sic excellit ea, q̄ est ex parte reliquarū rerum effectiuarum dilectionis fm excellentiā illarum in se ipsis. D. Dilectio aut, q̄ est inter virum & mulierē, naturalis est: & est prior dilectione ciuili, tempore, & natura: quemadmodū dilectio con domesticorum prior est natura, & tempore dilectione conciuuium fm mensuram, qua domus naturaliter

H precedit ciuitatem: & est magis necessaria in esse, intendo in esse hoīs. Amplius actio cōis mulieri & viro generatio est: & est prior actionum cōium naturaliter, cum cōis sit homini & alijs: intēdo qm̄ inueniuntur animalibus. Et est prima actionum cogentium cōiunctionem maris & femine in vno, vbi est gratia cuius moratur aīal in mansionē vna. mas autē & femina ex hoīb. non morant in vna māfione pp̄ generationem tm̄, sed cum hoc pp̄ coadiutoriū in vita. etenim operationes viri & naturaliter aliz sunt ab operationibus mulieris: & vterq; eorum indiget operatione sui comparis: & qui deduxerint operationes pp̄rias in cōe, inueniet sufficientia in vita. & propterea videm⁹ q̄ ista dilectio aggregat vtile delectans etenim qm̄ virtuosa fuerit, inuenit inter eos fm mēsuram idoneitatis naturalis: intendo ex eo q̄ vterq; ipforū est virtus propria sibi: & erit quantitas dilectionis inter eos fm quantitatem idoneitatis. D. & causa vniens est, vt delectetur vterq; eorū p̄ existentia colligationis inter eos, & putatur q̄

colligatio sit proles. ideoq; eis, qui prole nōn habēt, cito finibilis est delectatio. etenim proles est bonū cōe eis, & cōe cōiungit & ligat. D. Et inquisitio quidē qualiter oportet vt sit societas viri ad mulierem in vita, & vtr qualiter oportet vt sit societas amici ad amicum in vita, patet q̄ nō est aliud, q̄ inquisitio qualiter fiat iustitia inter eos in vita. etenim palam est q̄ nō oportet vt sit vita amici cum amico, sicut vita ei⁹ cum extraneo: neq; etiam vt sit vita ei⁹ cum socio absolute, sicut cū socio in doctrinatione.

De duplici iure, & de compensanda amicitia. Cap. 13.

Cum tres sint amicitiz, quēadmodū ī principio dictum est, & in vnāque que alijs in æqualitate, alijs in excellentia sint amici: sūnt. n. boni sunt amici, & melior p̄iori: sūnt ēt iucundi, & ob vtilitatem, vel æquales in adiumentis exhibendis, vel differētes: eos qui ī æqualitate consistunt, & amando & reliquis adæquari oportet: eos vero qui sunt inæquales, reddere quod pro portione supereminentiē requiritur, Expostulationes autem & querelæ in ea amicitia fieri consueuerunt, quę ex vtilitate est, vel sola, vel maxime: atq; id nō iniuria. qui. n. ob virtutem amici sunt, ad beneficia sibi mutuo conferenda sunt p̄opti: qđ virtutis & amicitiz propriū est. eorum vero qui in hoc certāt, expostulationes nullæ, neq; pugnæ, esse possunt, q̄ p

Ape eum erga eum qui amat & benefacit, idigne nemo: sed si gratus sit, beneficiendo etiam ipse re spōdeat: quique beneficiendo exuperat, cum consequat id, quod cupit, accusare nullo modo amicum possit: nam utrumque bonum appetit. Neque in his admodum quod ex voluptate consistunt, contingere accusatio consuevit. simul. n. utriusque id sit, quod cupiunt, si comitum mutuo oblectant, ridiculus enim videtur, qui non oblectantem accusaret, cum liceat non si mul degere. At ea est expostulatrix amicitia quod ex utilitate contrahitur. nam cum ob commodum proprium mutua consuetudine utantur, plures semper indigent, minusque se habere existimant, quam conueniat: accusantque quod quantum indigent, tamen et non consequuntur, cum digni sint: qui uero benefaciunt, tamen exhibere nequeunt, quantum indigent illi qui accipiunt. Videtur autem sicut ius est duplex, alterum non scriptum, alterum legitimum: sic amicitia, quod ex utilitate fit, moralis altera esse, altera legitima. querelae igitur tunc precipue oriuntur, cum non ex eadem contractus fiunt ac dissolutiones. Ac legitima quidem in conditis consistit, altera osno vulgaris est manu in manu: liberalior altera in tempus, ex pacto tamen quid pro quo reddendum sit. in qua manifestum quidem est & non ambiguum quod debetur: sed amica dilatio conceditur. unde inter nonnullos ex his iudicia minime fiunt:

sed acquiescendum putant, cum fide inter se contraxerint. Sed moralis non in conditis versatur, sed tanquam amico donat, aut quodcumque aliud alteri exhibet: deinde aut aequale aut amplius sibi esse recipiendum ceter, quasi si non dederit, sed mutuarit. cum autem non sicut contraxit, et dissoluat: alterum accusabit. hoc vero contingit, propterea quod volunt quidem honesta omnes, aut plerique sed utilia tamen eligunt. honestum enim est beneficium conferre, non ut vicissim recipiamus. Utile autem beneficio affici est. Si quis igitur potest, retribuere debet dignas gratias his, quae accipit, atque id sponte: inuitus enim amicus faciendus non est. igitur eo quod aberrauerit in principio, ab eoque acceperit beneficium, a quo non oportebat: non. n. ab amico acceperit, atque eo qui propter ipsum id faceret: perinde ac si ex conditis beneficio affectus sit, ita dissoluendum. pepigisset si quidem qui potest, se esse redditurum: & eum qui non potest, neque ille qui dedit, dignum censuisset qui acciperet. quare si potest, reddendum est. in principio autem est considerandum, a quo et qua conditione beneficium afficiat quispiam, ut his acquiescat, vel minime. Dubitationem autem haec res habet, utrum utilitate ei qui acceperit, an beneficio ei qui contulit, metiendum sit id quod retribuere debemus. qui enim acceperunt, extenuantes

rem

Moralium Nicomachiorum

Gremialia se accepisse à benemeritis dicunt, quæ sicut illis parua erāt, ita ipsi accipere ab alijs poterant illi vero contra, quæ maxima erāt apud se, & ab alijs non licebat, & in periculis, ac necessitatibus huiusmodi se dedisse aiunt. nūquid igitur quia ob utilitatem est amicitia, eius qui beneficio est affectus? utilitas mensura est: hic enim est is qui indiget: & ille huic opitulatur, quasi æquam gratiam recepturus. tanta igitur fuit opitulatio, quantum adiutus est. unde tantum est illi reddendum, quantum est consequutus vel etiam amplius. id quod honestius est. In amicitijs autem quæ ex virtute existunt, criminationes nullæ sunt. sed eius electio qui beneficium contulit, mensuræ similis est: quippe cum virtutis, ac morum præcipua vis in electione consistat.

Dixit. Cum autem dilectiones sint trium specierum ut dictum est ante: & sit in vnaquaque earum interdum dilectio & amicitia secundum æqualitatem ex utroque amicorum, & interdum sit secundum præminentiā: erit amicus peiori secundum æqualitatem: & erunt similiter condelectantes secundum æqualitatem: intendo bonos. D. & similiter inveniuntur amici causa utilitatis cœquales & diuersi: & similiter in amicitia propter delectationem inveniuntur duæ species. Dixit. Veruntamen in cœqualibus oportet ut sit dilectio eorum cœqualis: & ut ipsi cœquales sint in

vniuerso cæterarum rerum: qui vero non sunt cœquales oportet ut præminentiā inter eos in dilectione sit secundum mensuram proportionis eorum adinuicem. Dixit. Et species quæ relarum, quæ sūt de honestandi causa, inveniuntur quidē in dilectione, quæ est propter utilitatem: & merito inveniuntur in hæc rātum, aut plus quā in cæteris. etenim illi, qui sunt amici propter virtutē, amant benefacere sibi inuicem in actu: eō quod beneficentia in dilectione inuenitur inter diligentes naturaliter propter virtutem & dilectionem: intendo quod in natura virtutis, & dilectionis est ut se quatur eas beneficentia. D. & istorum cōtentio nō ē quærela neque litigatio: eō quod nulli graue est exhibere actionem decetē ei quæ amat. cumque sit decetia actionis exhilarans, non quaeret amicus virtuosus vindictam ex amico suo, nisi per decetia actionis, quā fuerit superabundans. verunt cum decetia actionis, & si sit superabundans, non erit illis quærimonia: amicus etenim cum æstimat se inuenisse ex eo supra desiderium suum ex amico suo, nō erit illi quærela: eō quod ex isto puenit amico suo bonum. D. & ois homo appetit bonum. D. Neque etiam erit multa quærela in dilectione, quæ est propter delectationē: eō quod illud, quo gaudent & delectantur, est inuentum eis simul utrisque. etenim uterque eorum gaudet ex suo compari, & delectatur ex esse suo cum ipso. D. qui autem perfitetur amicitiam, & ingratus exiit amico, & non cōgaudēs ei, dignus fortasse existit derisione. qui enim ista via procedit, possibile est ut non pseueret cum eo, neque die vnica. D. Et ex amicis est

- A** est amicitia de honestatiua, scilicet, quæ sit propter utilitatē vel questū. quibus n. eorum, qui vtunt se inuicem gratia questus, plus appetitur vilitatis q̄ oporteat. culpant ergo socios suos, cū requirāt ab eis vt proficiant ipsis iuxta mensurā appetituum suorum. viri autē benefici non semper possunt conferre oīa, quibus indigent cupidi: ideoq; frequēter vituperant ipsos. **D.** Videt autē dilectio, quæ est propter questum duarum esse specierū, quemadmodum iustitia. sicut. n. iustitiæ quiddam est qd̄ acquiritur, scilicet iustitia naturalis, & quiddam qd̄ acquiritur, scilicet iustitia positiua legalis: sicut est de electioe. quedam. n. est naturalis & est coniugata iustitiæ naturali, & quedam est positiua, & est coniugata iustitiæ legali: intendo eam, quæ est ex eis in connegociatione, & in cōretributione s̄m viā legis: intendo s̄m conditiones, quas cōditionauit lex: intendo q̄ connegociatio s̄m terminum legis necessariam facit dilectionē. & species quarumvis replurimarū fiunt in hac dilectione, qñ non fuerit connegociatio secundum mensurā idoneitatis, sed fuerit **C** permutata: intendo qñ ceciderit in ea defraudario. Et dilectio legalis, quæ fit ex parte cōnegociationis in rebus, q̄ existimantur s̄m mensurā suam: intendo q̄ sint nō precij amobus connegociantibus, quædā est mercatis s̄m totalitatem suam, & est ea quæ fit per dationem & acceptiōnem statim manu ad manū: & quædam est magis liberalis & propinquior beneficio, & est connegociatio quæ fit s̄m inducias & mutuum intras est in hoc capitulum. & quāuis in hoc commercio sit commu-
- tatio alicuius pro aliquo, in prerogatiua in ipso palam est, neq; dubitatur in ea. & cōnegociatio de manu ad manum non facit necessariā dilectionem: quæ vero fit s̄m inducias cogit ad diligendū, & beneficētia in ipsa manifesta est. **D.** & propter hoc videntur multi homines q̄ indignum est vt oporteat mutan-tem ad inducias repetere suā iudiciario strepitu: immo q̄ potius re- gratiandum est ei, & est honoran- dus. In commercio autem morali, s̄m quo est iustitia non scripta, & dilectio naturalis, non fit datio alicuius estimando vt recipiat pro eo æquiuales: sed datio beneficētiæ s̄m: vt qd̄ dat amicus amico absq; expe- ctatione retributionis. in cōnegocia- tiōe autē mercimoniali nō dat quis aliquid nisi intentione recipiendi æquales, aut plus. cūmq; sic fit quasi nō dat: immo qd̄ dat, dat s̄m viam mutuādi vel accommodandi. **D.** & nō est connegociantiū querelostas in hora negociādi similis ei quæ fit post separationē: vult s̄m q̄ estimo q̄ in hora separationis q̄relous est aliquis cōnegociantiū de socio suo de aliquo, qd̄ est aliud ab eo, de quo q̄relabit post separationē. vt si par- ticipat maculā in venditione, quā videat eū occultauisse ab eo. pluri- mū autē fit hoc in hora negocij, pp̄ difficultatē restituendi. **D.** & accidet quidē querela in commercio: eo q̄ vniuersitas hominum, aut plures ipso- rum appetit decorū, sed præligunt vtile: & decorū ē vt sit beneficiū nō retributionis intuitu: & vtile ē vt vir beneficiat ei, q̄ potēs ad retribuē- dū s̄m mensurā speciei beneficij. Qui vero nō retribuit nō est amicus: eo q̄ qñ non retribuit hos amicus eius s̄m

Moralium Nicomachiorum

C secundū beneficiū, sit, ac si esset ami-
cus eius pter spontē suam, opina. n.
q̄ amicus eius sit tanq̄ ille, cui videt̃
q̄ errauerit circa ipsum in principio
societatis. & cui videt̃ q̄ illud quod
percepit de bono, tale quidem bon-
um non est, quale prouenit ab eo,
à quo procedit bonū. non. n. est ex
amico, immo non est nisi ex eo, qui
benefecit erranter. & hoc, qm̄ bene-
ficius ex parte erroris, est beneficium
inspontanee. Cūq̄, sic sit, tūc, quē-
admodum oportet vt ille, cui impē-
ditur beneficium notoriū, recogno-
scat ipsum & retribuat, sic fortassis

H opportunum est vt qui non potest
satisfacere cōdigne, satagit retribue-
re iuxta posse suum. & hoc, qm̄ non
stat condigna satisfactio, nisi ppter
impotentiam suā, conueniens est vt
amicus eius reputet, q̄ si posset pl̄,
complete satisfaceret. D. Oportet
itaq̄ vt incipiam⁹ & perferemur
pid, quid est beneficium ex amicis,
& secundū quid: & an tolerat amic⁹
retributionem, an non: & si tolerat,
qñ tolerat eam. in hoc. n. contentio
est & dubitatio an oportet, vt sit sa-
tisfactio fm̄ mensurā profect⁹ profi-
cientis, aut fm̄ mensurā facti ipsius.

I met factoris: intendo fm̄ mensurā
beneficii, non fm̄ passionē ab ipso.
patientium. n. consuetudo est vt di-
cant, q̄ non receperunt à benefacto-
ribus nisi res, q̄ modicæ sunt apud
eos pauci profectus ipsis, & q̄ null⁹
est auarus h̄mōi rerū. beneficii vero
dicunt eius contrarium, L q̄ ipsi de-
derūt quidem plm̄ eius, quod apud
eos est, & optimum: & quale nō est
possibile accipere ab alijs, nisi p vio-
lentiam aut coactionem: & q̄ simi-
latur huic. D. Veruntū cū sit hæc
amicitia pp̄ questum, oportet vt sit

satisfactio in ea fm̄ passionē patien-
tis. indigentia naq̄ est quidem fm̄
mensurā passionis, & suppletio qui-
dem eius est in hac. oportet igit̃ vt
satisfaciat ei per id, à quo patit̃ pas-
sione coæquata ei⁹ passioni. & hoc,
qm̄ iustitia quidem est vt prohibeat
ei quantum proficit p ipsum, & vt
restituatur fm̄ mensuram quam acci-
pit: & si amplius fuerit, erit melius.
D. In dilectionibus aut̃, q̄ sunt fm̄
mensuram virtutis vniuscuique
condiligentium non est species illa
ex speciebus querelarum. & compa-
ratio in ipsis non est, nisi fm̄ q̄ eli-
git factor ex beneficio. plures. n. vir
L
tutum & morum consilium quidē
in electione: intēdo q̄ virtus est ele-
ctio quædā ad actionem decoram,
vel ad agendum decorum.

*De querelis in amicitia per supereminē-
tiam, & de abdicat. one. Cap. 14.*

I n illis vero quæ ex superē-
minētia sūt, dissensiones quo-
que accidere consueuerunt: M
vterq̄ enim plus sibi esse haberi-
dum censet, quod qñ sit, amicitia
dissoluit. nā qui melior est,
conuenire sibi existimat, vt pl̄
habeat: bono enim amplius esse
tribuendū. sitr̄ ē qui est vt illo-
inutilem enim aiunt non opor-
tere æqualem partem habere:
alioqui ministrationē futuram
non amicitia, nisi pro dignitate
operum fiant ea, q̄ in amicitia
aguntur. putat siquidē sicut in
pecuniarū cōicatione plura ac-
cipiunt, qui plura contulerunt
ira in amicitia quoq̄ esse faciē-
dum, At indigus & peior econ-
trario:

Atrario: boni. n. amici esse opem ferre. indigentibus: quid enim inquirant, prodest, si probo viro aut potenti quispiam sit amicus, si nullam vtilitatem ex eo sit consequutus: vñ aut vterque recte cedere. oportetq; vtrique ex amicitia amplius quidem tribui, non eiusdem nñ rei amplius: sed ei qui excellit, honoris: ei qui indiget, lucris. virtutis enim & beneficij præmium honor, indigentiæ subsidij lucrū ē. Hoc ita se habere in rebus publicis apparet. nō. n. honore afficitur, q nullū bonū recipit, affert: quippe cōm id qd publicū est, ei detur, qui de repub. bene meretur, publicū aut quoddam est honor. non. n. fieri pōt, vt & lucraretur quispiā ex republica, & honoraretur: cū in oībus minus habere sustineat nemo. ei igitur qui in pecunijs est inferior, honorem: ei qui munera nō accipit, pecunias tribuunt. quōd. n. pro dignitate sit, amicitia, sicut dictum est, & adæquat, et conseruat. Ita igitur ē cum in æqualibus verandū est. ab eoq; qui aut in pecunijs aut i virtute est adiutus, retribuendus honor ē: atq; id, quaten⁹ facultas ipsius fert. qd. n. fieri pōt, nō qd. p dignitate sit, amicitia exigit. Neq; n. qd pro dignitate sit, in oīb⁹ ē: sicut i honoribus q Dñs, aut patribus exhibent: nemo. n. referre his dignā grām possit: sed q p viribus colit, is ē probus vñ. Atq; iccirco nō licet filio patrē,

abdicare, patri at filij licere vñ. **D**edere. reddere. n. oportet eū qui debet, at quicquid fecerit filij, nihil dignū collatis beneficijs fecit. quare semp debet, qbus aut debet, nñ dimittēdi est facultas: igitur patri quoq; erit. Adde q nemo fortasse vnq; abcessurus ab eo videret, nisi prauitate exuperaret. nā pter naturalē amicitia subsidij n detrectare humanū est. ei vero fugiendū est, aut nō studēdū opē ferre, si sit prauus. beneficio. n. affici volūt pleriq; facere aut vt inutile fugere consueuerunt. Ac de his quidē haecenus dictum sit.

Dixit. Et eligentia diuersificatur in amicis, q sunt fm peminētia & additionē, nō fm coequalitate: intēdo qñ nō fuerint mēsurē coamātiū coequales vniciq; n. istorum vñ q competit ei magis eo bono qd præcipit de amico suo. & qñ sic fuerit, diuersificabit amicitia & est quidē sic: eo q peminētia estimat q ipse melior: & oēs estimāt q meliori plus debet de bono: eo q ipse peminet, & eo q ipse vtilior. neq; aliter aliq; q eū oporteat ē **F** equalē bono: eo q ipsi existimāt q actiones dilectionis, qñ non sunt ex coamantibus fm mensurā proportionis suæ ad vnumquemq; ex ipsis, intēdo fm mensurā, quam oportet per se, dignius est vt sit obsequij & seruitus, q dilectio, quēadmodum enim oportet in communicatione pecuniarū vt percipiat plus qui laborat: vt plus in earū adunatione & acquisitione, sic in dilectione: intēdo q oportet vt peminens recipiat plus dilectionis operum dilectionis

Moralium Nicomachiorum

- G**lorionis quàm alius. Ideoq; amicus indigentium, quando excellens fuerit vel virtuosus, dabit eis secundum mensuram sufficientiæ eorū, & ipsi honorant eum secundum mensuram donationis suæ, quando fuerint boni. associantur ergo eum utilitatis causā, & ipse non habet utilitatē ex eis penitus. verum tamen quilibet istorum sanam habet opinionē de socio suo: oportet ergo ut eminenter istorū amet ut exhibeat ei minor vel inferior plus honoris quàm ipse ei: & ut ipse impendat inferiori plus commodi & lucri, quàm inferiori. etenim honorificentia præmium est virtutis: & emolumentū fulcrum est inopiarum. **D.** Et videtur hoc sic esse in conuersatione ciuitana. nullus enim honorat rem, quæ lucrari facit bonum commune ciuitatū. istud enim est homo communis. & non honorat vllum hominem communem: immo honorat quidem hominem propriū, & indiuidua præcedunt se inuicem in nobilitate & ignobilitate. Et post quàm honoratior ē minoratio iniuriæ honorantis, & est aliquis non tolerans minorationem, non conferūt homines honorationem nisi ei, quem consequitur etiā minorationis: ut puta per collationem pecuniæ ipsis, donec fiat honoratio æqualis pecuniæ collationi. etenim actiones, quæ sunt secundum idoneitatem, res diuersatæ efficiunt cœquales, & quando fuerint cœquales, cōseruatur amicitia secundum suam habitudinem. Et propter hoc oportet ut sint honorationes eorum, qui non sunt æquales in nobilitate, aut utilitate secundum inæqualitatem: immo sunt cœexcedentes secundum
- mensuram idoneitatis. & videtur quod sunt honorationes in quibusdā amicitiarum necessariæ vel debite ex peruatione earum ad finem possibilitatis: ita ut sint secundum posse laudantium, non secundum exigentiam idoneitatis laudandorū: cum videamus hic res plures, ad quarū non sufficimus condignas honorationes, ut domini & patres. nullus enim ad condignas istorum sufficit honorationes. attamen, quando fuerit eis secundum quātitatem sui posse, opinamur hoc esse cōdignū.
- D.** Et propter hoc fortassis extimatur illicitum esse filio bellari contra patrem: & quoniam debitor existit filius patri, ut retribuat ei quæ iam tribuit ipsi pater. & quando fecerit pater bona, non prior fecit hoc ei, neq; præter debitum: immo tanquā debitor ei, cui assistit obnoxius.
- D.** Et fortassis non est potentia alicui, ut relinquat patrem suum sine adiutorio. etenim non videt aliquis ut non adiuet eum, qui non fuerit superabundantis malitiæ, & neque fugiat ab eo. homines namq; amici sunt naturaliter, & in moribus ipsorum est, ne auarus sit aliquis adiutorij erga alterum, qui non fuerit superabundantis malitiæ: maxime ergo ne erga eum cui debitor extiterit: & cuius dignius est ut sollicite tur & studeat in subsidium q̄ ut fugiat ab ipso. à quibus vero potius fugiendum quàm ipsorum intendendum adiutorio, sunt viri malitiarū ex hominibus: & sunt illi, qui volunt ut bene agatur cum ipsis: & fugiunt, ne ipsi alicui hoc faciant: ac si illud quod eis fit, nō proficiat ipsis.
- Dixit. De istis igitur tantum dictum sit.

ARISTO-

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

Liber Nonus,

Cum Auct. expositione.

SVMMA LIBRI.

De amicitia conseruatione, ac ipsius operibus. De beneuolentia, concordia, beneficentia, amore sui. De amicis felicis, amicorum numero, in qua fortuna sint habendi, & ipsorum præcipuo munere.

Que conseruent amicitiam. Cap. 1.

B

Nomni bus amici-
tis, quæ dissimiles
specie sunt, id quod
proportionem respon-
det, sicut dictum est,

amicitiam conseruat. quemad-
modum & in ciuili, futuri pro
calceis pro dignitate commuta-
tio fit: textori item, & reliquis.
Atque hic communis mensura nu-
mus comparatus est, ad quem
omnia referuntur, quoque mensu-

C

rantur omnia. In amatoria autem
amator interdum criminatur, quod
cum supra modum amet, non re-
dam etur: cum nihil ipse, si ita in-
ciderit, amabile in se habeat: se-
pe item amat, quod cum ille prius
promiserit omnia, nihil postea
præstet. Huiusmodi autem queri-
monia contingunt, cum alter vo-
luptatis causa amatum amat, al-
ter amatorem ob utilitatem: &
hæc amobus non adsunt. nam
cum horum causa amicitia con-
stet, cum ea non sunt ob quæ

amabant, amicitia dissolutio effi-
ciunt. non enim se mutuo amabant,
sed ea quæ utrisque aderant, quæ
stabilia non sunt. quocirca homini
est sunt amicitia. At morum ami-
citia per se cum sit, permanet, si-
cut dictum est. Dissentiunt autem
est cum alia sunt ipsis, & non ea
quæ appetunt. perinde enim est
ac si nihil fiat, cum id non conse-
quitur quispiam quod cupit. quæ
admodum citharædo ille, qui quan-
to melius caneret, tanto plura pol-
licitus fuerat: cum repeteret ma-
ne quod fuerat ipsi promissum,
voluptatem pro voluptate reddi
disse se dixit. si igitur uterque id vo-
lebat, satis habuisset: sin alter
oblectationem, alter lucrum, & ille
habet, hic minime: non recte id
quod ad societatem spectat, inter
hos esset. quibus enim indigeret
quispiam, si quis & studet atque illius
causa hæc dabit. Sed dignitatem
rei statuere utrius est? eius ne
qui prius contulit, an eius qui
prius accepit? ille enim qui con-
fert, ei vix permittit. id quod
aiunt etiam Protagoram facere
consueuisse. cum enim qualiacumque
docuisset: ei qui didicerat iube-
bat æstimare, quanti viderentur
esse digna ea quæ sciebat, & tantum
accipiebat. in talibus autem factis
est nonnullis illud: Ast homi-
ni merces. At qui cum pecuniam
perceperint, nihil postea faciunt
ex his quæ dixerunt: ob nimios
promissionum excessus merito
in accusationes incidunt. non
enim præstant ea, quæ pepigerunt.
Atque

* a. l. cadit
dat.

* a. l. placet

Moralium Nicomachiorum

¶ Atque hoc fortasse sophistæ cogūtur facere, ppter ea q̄ nemo eis daret argentū ob ea quæ sciunt. hi igitur cū nō faciant ea, ob quæ mercedem acceperunt, merito accusantur. Vbi vero nulla subministratiōis pactio sit: illos qui p se prius dant, absq̄ crimine vllō esse dictum iam est. eius modi enim amicitia est, quæ ex uirtute cōsistat. retributiōq̄ est ex electiōe faciendā. ea enim

¶ amici, & virtutis est. Ita ēt conueniētijs qui philosophiæ causā inter se habent societatem. non enī pecunijs dignitas æstimat: neq̄ honor æquiparabilis exhiberi possit: sed fortasse facis est, sicut ēt erga Deos, & parentes, id quod fieri potest. Quod si datio eiusmodi non fuerit, sed ob aliquod maxime quidē fortasse ea faciendā est retributio, quæ utriq̄ pro dignitate esse videatur: sin id non contingit, nō modo necessariū videbit, vt is qui prius habet, ipse statuat, verum ēt iustum: quantā enim is vilitatē cōsequutus fuerit, aut pro quāto volūtatē elegerit, si tantum ille receperit: dignā remunerationem habebit. nam ēt in venalibus rebus ita fieri appareret. Quibusdam ēt in locis leges sunt, ne de volūtarijs cōmercijs iudicia fiant: eō q̄ oporteat cū eo cui credidit, ita dissoluere, quemadmodū societate in h̄t. iustus enim esse putat, v̄t cui permisum est, is statuat, quam qui permisit. Nam plerūq̄ nō æqui

æstimant qui habēt, & qui habere volūt. sua enim singulis & quæ dant, digna multo precio videntur. sed retributio tñ tanta sit, quantā statuerint illi qui acceperūt. Oportet autē fortasse non tanti æstimare, quāti apparet alicui cum habet: sed quanti æstimabat, antequam haberet.

DETERMINATIO NONI TRAC. LIBRI NICOMACHIAE ARISTOTELIS.

¶ Ixit. In omnibus autē, in quib⁹ sunt species vtilium diuersæ, inuenio quidem cōuenientiē & appropriatū inter huiusmodi vilia cōsequatur inter ea, & cōseruat istas dilectiones, vt in artibus ciuilibus, qñ præparator coriorum cōmutat cum arufice calciamentorum hoc, quod meretur eius calciamētū, i. dar ei quod æquiualeat calciamento, cōseruat dilectio inter eos. & sicut in reliquis artibus, cōseruat quidem dilectio inter connegociantes fm eas, qñ fuerit connegociatio fm proportionē & æqualitatem. D. Et propter istud posita est mensura cōmunis in istis ciuitatibus rebus omnibus, per quā mensurētur: & est denarius. per denariū etenim cognoscitur valor rerū: & p ipsum fit æstimatio, donec sciatur proportio earū adinuicem. D. In habitudine vero amoris dilectionalis fortuitu cauebitur amasius amasiam, qñ amauerit eam amore supereccellente, & ipsa nō amauerit ipsum sicut, vel cōuerso. si vero non amauerit eū penitus, tunc pluries cōtingit amasium querelolum eē de amalia: eō q̄ pro

Nota philosophiæ dignitas.

mittit

A mittit ei promissiones vniuersas, & nihil soluit earum. Et accidit quidē hęc quærelasitas vt plurimum, qñ amarus amauerit amarā causā vtilitatis, & non fuerit amor pp delectationē in vtroq; . etenim propter cōm delectationem firmatur dilectio: & contingit dilectionis dissolutione, qñ non fuerint res, pp quas fuit dilectio. & istud accidit, qñ non fuerit dilectio propter ipsosmet diligentes, sed propter res non permanentes. & propter hoc dilectiones etiā erunt non permanentes. Dilectiones vero, quæ pp virtutem sunt, perseverant: eō q̄ vterq; cōdiligentium diligit sociū per se virtutis gratia: virtus autem impermutabilis est. Et dilectiones, quæ sunt pp vtilitatem, non solū permittuntur pp ablationem rerum vtilium, verum etiā permittuntur extantibus vtilibus solum fm modum, fm quem erat desiderata. nisi enim desideratum cōtigerit desideranti modo, desideratio reputatur apud ipsum, ac si non esset penitus. & sicut si contingat ei res, quā non amat, vt qui promittit cantori remunerationē iuxta mensuram bonitatis cantus sui, qñq; interpellatur de promisso, dicit, satisfactū tibi pro delectatione, quā habui ex cantu tuo p aliam delectationē. si ergo fuerit delectatio accepta vtriq; usq; volūtatī, erit p hoc satisfactio. qñ vero fuerit alter volens delectationē, vt auditor cātus, alter autem lucrum, non est satisfactio. qñ itaq; vtriq; commercantiū nō contingit à socio suo volutum, nō fit commercium fm q̄ oportet: eō quod desiderū vtriq; est quidē rei quā indiget, & dat vtriq; quod apud ipsum est gfa desiderati, quod ē apud

socium suum, & ante fuerit datio in istis, fm mensuram meriti cōseruat connegociatio: & fit hoc, cum det vterq; fm mensuram, qua accipit. D. vt faciebat Protagoras, qñ enim docebat aliquid, dicebat discipulo vt honoraret eū ad mensurā, quā didicit ab ipso. D. & quibusdā hominum placet in hac intēuione precium: intēdo vt recipiāt à discipulo ex precio ad quantitātē eius, quod didicit ab eis. D. Et ex hominibus sunt qui accipiūt premiū eius, quod promittūt, & nihil faciūt de pmissio pp superfluitatē promissionum. & dignū est vt isti conuertantur ad spēs quærelarū: intēdo vt quærimonia habeatur de eis: eō q̄ nō faciūt qd cōcesserunt, & pmisserūt ex se ipsis. D. Et cōueniens est vt disturbatores, vult, vt arbitror, Sophistas, siue deceptores, cogant ad istud: eō quod nō dat aliq; remunerationē pro eo qd docent. vult, vt arbitror, cū sit illud, quod docet nullius valoris, vt pote vanū & falsum, cogitur vero ad inquirendū à discipulis precii de pmissionibus, quas impossibile est adimplere: vt quod pmissit Theofilus de doctrina Medicinæ q̄ doceret eā in modico tpe: & poscebat à discipulo precii competēs huic intēuioni. D. Et dignū est vt isti deducant ad vehemētiores spēs quærelarum omniū: eō q̄ ipsi nō faciunt secūdum quantitātē accepti precij. D. Non cōsequuntur eo quærimoniaz omni cōsecutione, si nō fuerint re, pro quibus receperūt ita dona, non sub cōditione faciendi eas: quia datio in eis fuit ex ipso datore, & ex ei⁹ beneplacito. & dato quidē, quæ fit p hunc modum, simulatur dationi, q̄ fit in dilectione siente pp virtutē.

Moral. cū cō. Auer. R. satis

Moralium Nicomachiorum

G satisfactio enim cuiusq; istorum scio est ad beneplacitū sui, nō ad modum retributionis: & cū sit satisfactio ad placitū, nō erit quærela, & satisfactio, & amicitia, & virtus vnum sunt; & ē hnis impēdendū posse fusi ad satisfaciendū ab vnoquoq; amicorū. nō enim est satisfactio in veritate merito virtutis, nisi impēsa totius posse. D. Et vñ q̄ isto modo sit satisfactio ei, q̄ docet Philosophiā: eō q̄ merito eius sapiētiæ, vel ei⁹ dignitati nō æquiparat pecunia: neq; inuenit in hoc cōmercio retributio digna neq; equalis in pondere: imo

H cōueniens est vt sit eius pmiū exhibitio honoris fm totā possibilitatē, vt in reuerētia patris & ēt Deorū: & si nō sit hoc cōæquale merito, neq; p̄pinquū ei. D. Et quāuis res sit se habeat in isto, oportet tñ in quibusdam rerū vt sit satisfactio fm æqualitatē vel plurimū. vult, vt æstimo, in cōmercio, qd̄ sit in utilitatibus.

D. Et æqualitas sit fm mensuram, quæ vñ vtriusq; cōmercantibus esse fm meritū. & si non cōtingat videri vtriusq;: sit autē mēsurā meritū inuenta in ipso: cōueniens est vt necessariū sit legi ordinare in ipso mensuram

I meritū: imo necessariū est hoc ēē secundū mensurā ergo, qua proficit alter eorū, vel delectatur vt sit retributio non fm quantitatem, quæ vñ ip̄met in hoc. & hæc intentio patens est in quibusdā rebus, q̄ emuntur: & sunt illæ, in quib⁹ sunt leges. In quibusdam autē non sunt leges: eō q̄ difficile est vt inueniatur iudicium fm mensuram meritū in cōmercationibus voluntarijs. aut nō inuenitur: & est dispositio in qua oportet vt vterq; cōmercantium cōdat, & appropinquet socio suo.

ponitur ergo hmōi dispo^{ens} dispo^{ens} sitio^o beneplaciti & acceptationis ab vtriusq;: intēdo beneplacitū per modum commercij & cōmixtionis. Etenim dator videt, q̄ illud, p̄ quod ipse lætificat, dignius est modo appreciationis: & quod lætificat ip̄m, eō q̄ dantes vt plurimū non honorant fm equalitatē eos quibus dant, & volunt accipere lætificans. & res propriæ vnicuiq; ex hominib⁹, quæ procedunt ex ipsis, patens est, q̄ qñ dederit ei cui non sunt propriæ, dignus est pluris: intēdo remunerationem siue præmium. siq; rectaliter se habet, tunc remuneratio vel satisfactio sit fm mensuram, quam ordinant: vel in quam conueniunt illi, qui accipiunt, cum eis qui dant: intēdo de quo vident q̄ est remuneratio fm cōdignum. D. Et oportet ne sit honoratio: & vniuersaliter secundum quantitatem, quæ appareret, q̄ mereatur eam res, pro qua sit remuneratio, sed secundum quantitatem meriti in se. Dixit, interdū enim quod apparet diuersum ē ab existentia rei in se.

*Singuli pro dignitate beneficia esse re-
pendenda. Cap. 2.*

AT vero hmōi res dubitationē admittunt, vtrū ūi delicti p̄i oīa tribuēda sint, & parendū in oīb⁹: an egrotās debeat medico obtemperare? & qui eligit imperatorem, bellicæ rei peritum hominem eligere: Simili modo amico ne magis, an probo viro inferiendū ē? & bene merito reddenda ne magis gratia sit, quā sodali dandum, si vtriusque non liceat?

Nunquid

A Nunquid aut omnia huiusmodi exacte definire facile non est? multas enim atque omnigenas & magnitudine & paruitate, & honestate, & necessitate habent diuersas. illud tamen obscurum non est: non omnia eidem esse reddenda. Et beneficia retribuenda, ut plurimum, magis sunt, quam sodali inferuendum: & sicut mutuum cui debet quispiam, restituendum magis, quam sodali dandum. Sed fortasse neque hoc semper: ut si quis redemptus a latronibus fuerit, utrum is vicissim redimere eum debet, qui liberarit, quicumque ille sit, an non capto quidem, sed repetenti reddere, an patrem redimere? redimere enim patrem magis est quam seipsum debere uideretur. Quod igitur dictum est, in uniuersum debitum est reddendum: sed si datio honestate, aut necessitate supercedat, ad hanc est declinandum. Interdum enim neque æquum est, ut quod prius alter contulit beneficium, rependam: cum ille probum virum esse sciens benefecerit: ab hoc vero fiat retributio ei quæ prauum esse existimat. nam neque ei, qui mutauit, remutuandum est. ille enim cum putaret se recepturum esse, probo viro mutauit: hic autem a prauo recepturum se quippiam non sperat. siue igitur re vera ita res se habent, equalis dignitas minime est: siue non ita quidem est, sed opinantur, non absurde facere videntur. Veruntamen id quod sæpe dictum a nobis est, disputationes de affectibus & actionibus ita definitæ

ac certæ sunt, sicut ea, circa quæ versantur. Non omnia igitur omnibus esse retribuenda, neque patri omnia quemadmodum neque loci omnia sacrificantur: obscurum minime est, quia vero alia parentibus, & fratribus, & sodalibus, & benemeritis reddenda sunt: singulis propria & accommodata sunt attribuenda. Ita vero est facere videntur. ad nuptias enim cognatos inuitat: his enim consanguinitas est: atque ideo actiones quoque quæ circa id fiunt, consanguinitas sunt. ob eandem causam quoque ac sponsalia conuenire debere cognatos maxime existimant. Parentibus autem alimentum præcipue suppeditanda esse videretur, utpote cum debeamus: cumque illis qui in eam sunt, ut simus, honestius sit, quam nobis ipsis in his opem ferre. honor quoque parentibus quemadmodum Dominus, exhibendus est: non omnis tamen parentibus. neque enim idem patri & matri: neque is qui conuenit sapienti, aut duci, sed pater-nus: & simili modo maternus. **F** Omni item seniori honor pro ætate reddendus est, assurgendo, & sessione cedendo, atque hominibus ceteris. sodalibus autem & fratribus loquutio libera, omniumque communitas exhibenda est. Cognatis itaque & tribulibus & ciuibus, reliquisque omnibus enitendum est, ut semper quod accommodatum est, tribuamus, quæque unicuique insunt quantum ad coniunctionem, & virtutem, & usum attinet, comparatione facta iudicemus.

R ij atque;

Moralium Nicomachiorum

G atq; eorum quidem quæ eiusdē sunt generis facilius iudiciū est: difficilius eorum quæ differūt, non ob id tamen desistendum: sed ita vt fieri potest, facienda distinctio est.

Dixit. Et in hoc est exercitatio Dex parte modi ex modis dubitationis difficilis, an oportet vt vniuersum reuerentiarū exhibeat vni speciei ex speciebus hominū, quib; debetur reuerentia. vt in patre, v.g. an oportet vt honoretur fm omnes honores: & vt cōcedatur ei oē quod petit, & satisfaciatur in hoc iuxta dictū suum: an oportet vt satisfaciatur infirmo iuxta dictum medici tantum: & prælanti iuxta dictum ducis exercitus, non cuiuscunq; ex hominib;.

D. Et similiter dubitatur, an oportet vt seruiatur amico, quemadmodum seruitur virtuoso: & quis dignior est remuneratione, qui incipit beneficium notoriū, aut qui nō incipit ipsum. & qm̄ non est possibile vt exhibeatur beneficium notorium vtriusq;, intendo incipienti cū ipso, & nō incipienti, est dignius vt exhibeatur incipienti. D. Et for-

I tasse non facile est determinare in hoc fm certitudinem: intendo illud quod debetur in ipsis singulis hominum: eo q; in eis est diuersitas multa, pp diuersitatem istarum rerum in magnitudine & paruitate, & bonitate & necessitate: intēdo p hoc vt estimo: eo q; in eis est quod est pp necessitatē, & in eis est quod est pp melius: & intēdit propter magnitudinem & paruitatē in idoneitate.

D. Quod autē non oportet cōcedere oēs res omni homini fm terminum vnū, manifestum est. etenim

non oportet vt cōuertatur exhibitio beneficij, v.g. ad eum qui nō recipit cū ipso, absq; eo qui iā incipit cū eo, & hoc vt in plurib;: aut vt ei, qui non incipit cū beneficio, detur plus q; ei qui incipit cū beneficio. & hoc, qm̄ patēs est, q; ille qui incipit, dignior est recōpensatione eius, qd incipit: eo q; est quasi accommodatū quod accommodauit: & accommodatū ex debito restituendum est: ideoq; oportet vt donetur isti plus q; alijs.

D. Et fortasse nō erit istud, vt quē absoluerunt pcedones, an oportet vt absoluat eū, qui ipsum absoluat, qn̄ acciderit, an nō. intēdit q; in hoc dubitatio est, verū tamen patens est, q; debitor est vir vt absoluat patrē suū potius q; seipsum. & si si fuerit datio pp necessitatem aut pp melius, forsitan nō oportebit quidem vt sit æqualis ei quod facit incipiens cum datione, immo fortuito, vt sit datio pcedens, qn̄ fuerit a quo est inceptio dationis, bonus nobilis, aut pp necessitatē: & forsā oportet vt sit diminuta, qn̄ fuerit a quo est inceptio dationis, malus vilis. Et forte nō oportet pp hoc vt restituamus accommodatū: & recompēsem; ei, qn̄ malignus vel nequā fuerit: eo q; nō meretur hoc, cum hoc quod accommodauit, nō sit eius proprium. ipse ergo vult vt recipiat quod non est ei propriū per accommodationē eius quod accommodauit. & qui non sperat accipere quod est ei propriū: sed hoc, quod non est ei proprium, hoc est moris peruersi valde. si ergo accommodator fuerit talis fm veritatem, intēdo nequam, nō oportet vt eius digni habitio sit æqualis. & si non fuerit talis, putatur aut talis esse, fortassis nō æstimabitur de eo, qui

A qui h nō satisfaciť q egerit quod nō oportet. Et vř est, quemadmodum dictũ est pluries, q homines in indigentia sui inuicē in actionib⁹ & passionib⁹ coequales sunt: verumtamē sunt in hoc distinctionē & ordinē terminatorum. Quoniam autē non oportet vt dentur omnib⁹ res eēdem, intēdo vt sit digni habitio in eis æqualis, manifestũ est. partibus nanq; impedimentũ aliud q̄ fratribus, & fratribus aliud q̄ socijs, & beneficij collatoribus aliud q̄ non cōferentibus: & eis qui cōtulerūt beneficia datur quod suũ est, & satisfaciť eis ex debito. Et manifestat q sic se habet res: intēdo q hōes dant vnicuiq; modo sibi p̄prij hoc qd ipsi. v.g. inuicē quidē ad nuptias suorũ cognatorũ, aut ex parte cōsanguinitatis, aut ex parte alteri⁹ alicuius cohabitudo inis & cōpassionis: & cupiūt vt p̄sentes habeāt similes suos ī rebus p̄prijis eis vt plurimũ. hoc etēnī debitũ est fieri. Et ex parte huius intentionis fortasse dignũ vident homines vt procurēt patres suos, & satisfaciāt expensis eorũ: eo q ipsi sunt cā sui esse: & q magis debitum habēt ad hoc in eis q̄ in seipsis & satisfaciāt eis in eo, quo indigēt ī istis rebus: & debitũ reputēt vt honoret pater fm modũ honorandi Deum: atque oportet vt honoret pater vniuerso honore: honor nanq; p̄tis nō est quasi honor matris: nec honor sapiētis quasi honor ducis exercitus. sed honorā dus est pater honore paterno, & materno. & sistr singuli p̄ sibi p̄pria: intendo p id, quod cōpetit vřsq; eorũ ex victus administratione & assurrectione & loci exhibitione, & reliquis actionib⁹ honorationis. D. Exhibendũq;

est socijs, & fratribus, & vř coniunctis omnib⁹ propinquitatē speciali aliqua simul conuersatione & conciuilitate vnicuiq; sibi proprium. & oportet vt vnusquisq; eorũ habeatur in comparatione sibi propria, aut virtutis, aut vsus, qui appropriatur ei. comparatio autē eorũ, qui sub vno sūt genere ex istis facilis ē: diuersorum vero genere difficilis. sed neq; propter difficultatē omitenda est. sed secundum q possibile fuerit distinguenda.

Quando seruanda amicitia. Cap. 3.

O Ritur autem dubitatio, E vtrũ cum hīs qui nō permanent, dissoluēda sint amicitie, necne? An cum hīs qui ob vtilitatē, aut iucunditatem sunt amici, cū nō amplius ea habēt, dissolutionē fieri absurdum nō est: illorum enim erant amici: quib⁹ deficientibus cōsentaneum est, vt et ipsi nō ampleant. Criminaretur autē quisp̄iam, si ille qui ob vtilitatē, aut voluptatem amat, se ob mores amare simulauerit. Sicut enī in principio diximus, plurimæ dissensionēs inter amicos oriūtur, cū non sūt & putant, & sunt amici. Cū igit frustrat⁹ fuerit aliquis, atq; ob mores se diligere existimarit, cū nihil eiusmodi ille agat: seipsum is culpet. cū aut illius simulatione deceptus fuerit: eum qui deceperit, accusare iustum est: atq; eo magis q̄ eos qui monetas adulterāt, quo circa re preciosiorē maleficiũ hui⁹ est. At si admiserit vt bonum,

R iiij prauus

Moralium Nicomachiorum

- G** prauus vero ille euaserit, & videat: nunquid amplius amāduſ eſt? An fieri nō poteſt, ſiquidem non quodlibet eſt amabile, ſed bonū: neq; amādum prauū eſt. prauī enim eſſe amicū, aut ſimilem prauo fieri nullo mō opz. ſimile aut ſimili eſſe amicū, dictum iam eſt. Nūquid vero ſtatim facienda diſſolutio eſt? An non cū omnibus, ſed cū iſs qui ob prauitatē incurabiles ſunt: nam qui correptionē admittūt iſs eo magis in moribus, q̄ in ſcultatibus ſerendū auxiliū eſt, quo & præſtāiores, & amicitig ſunt accōmodatiores. Videtur aut ille qui diſſoluit amicitiam, nihil abſurdi facere: quippe cū nō huic neq; tali fuerit amicus. quocirca cum eum immutatū reſeruare nequeat, abſcedit. At vero ſi alter perſtet, alter vero pbior euaserit, ita vt lōge pſtet virtute, nūqd vtendū amico ē? An fieri nō poteſt, in magna autem diſtātia id maxime perſpicuum ſit. vt in amicitig a pueri tia cōſtatis, ſi enim alter permaneat aſo puer, alter vir q̄ optimus euadat: quo pacto eſſe poterunt amici, cum neq; iſdē oblectent, neq; gaudeāt, & doleant? neq; enim inter ſeſe mutuo hac inerūt iſſis. abſq; his vero eſſe amicos nō licebat: quippe cum fieri nequeat, vt ſimul degant. Sed de his dictū iā eſt. Num aut nihil ſeci⁹ ſe gerere debet erga ipm, ac ſi nunq; fuiſſet amicus? An antehabita conſuetudinis memoria retinēda eſt. & queſad modum amicis magis q̄ alienis gratificandū, eſſe exiſtimamus: ita iſs qui fuerūt, ob amicitiam q̄ prius interceſſit, retribuendum aliquid eſt: q̄ nō ob niemiā prauitatem facta eſt diſſolutio.
- D**ixit. Etiam dubitatur, vt oportet vt diſſoluātur amores inter amicos, qui nō perſeuerant in virtute, intendo q̄ nō perſeuerat alter eorū in ea, an non. Et ſiſt qui ſunt amici pp vtile vel delectabile, an oportet vt diſſoluantur eorū dilectiones, cum non exiterint iſte reſ: intendo ex altero amicorum. & patens eſt, q̄ non eſt turpe, vt ſoluatur eorum amicitia. interempta enim cauſa cōnoſcente, nec eſſe eſt cōnexa diſſolui. D. Et forſan dubitabit, q̄ ſimulauerit amicus diligere ſe ratione morum, & non diligit niſi delectationis vel queſtus gratia, an oportet diſſolui amicitiam. An ſtare poterit ſecūdm q̄ ſtant amicitig multæ diuerſitatis in eo q̄ præceſſit, vt dictum eſt in amicitig, in quibus voluntates coamicantiū diſſimiles exiſtunt. Veruntamen, q̄ mendax fuerit alter coamicantiū, & arbitrari fecerit q̄ diligit ratione moris, & ipſe non faciat aliquid ex his, quæ exigit iſta dilectio, conueniens eſt vt huiusmodi amicus reputet ſe ipſum ſuſpicabilem, & non requiratur ab amico ſuo ſecūdm ſimulationem, ſecūdm quam incedit cū ipſo in ſocietate. quando vero requiſierit ab eo ſecūdm hanc ſimulationem: intendo q̄ requiratur actio ſocietatis, quæ eſt propter virtutem, diſſoluit amicitia neceſſario. & oportet vt amplior quæſtela habeatur

beaturs

A beatur de eo, qui incedit fm hanc
fichonem, q̄ de eo qui falsificat nu-
mismā vel denarium inquantū fa-
ctum est in honorabiliore rei: inten-
do q̄ falsitas in honorabiliore dete-
rioris est malitiæ: amicitia aut̄ ho-
norabilior est denario: ergo falsifi-
catio ei ea maior, & querela amplior.
Si aut̄ associauerit eū entem bonū,
& deinde pmutat, & fiat malus, an
oportet vt non soluat dilectio?
An oportet solui, eo q̄ non est posse
q̄ aliquis amet quod extra bonū, &
malus nō amat neq; assimilati ei:
& iste iā factus est malus. & iā dictū

B est, q̄ sile diligit suū sile: malus non
iā similis est bono. Si ergo oportet
vt soluat amicitia, an oportet vt
statim? An oportet hoc in quibus-
dam, vt quorū malitiæ nō est reme-
dium, & in quibusdā nō, vt in qui-
bus posse est rectificatio. si enim in
pecunia emēdabili debita est emen-
datio, quāto magis in more inquan-
tum p̄xeminet pecuniæ. D. Et for-
tassis nō est putandū de eo qui hanc
soluit amicitia, q̄ faciat aliquid qd̄
nō oportet. nō enim fuit amicus, qd̄
mutatum est, neq; sui similis. & qn̄
fuerit mutata ipsa res, est impossibile vt
redeat quod de ipsa perijt: vult vt
c̄stimo illud ideū. & iste quidem
fuit amicuseius, quod mutari est.

C D. Si aut̄ perseverauerit alter co-
amicantium in dispositione sua, &
alter melior effectus fuerit, vt pote
transmutatus ad virtutem, an oporteret
vt permaneat amicitia? An est
hoc impossibile. & iam declaratum
fuit q̄ hoc non est posse in multa di-
stantia, vt i amicitia puerili. quādo
enim perināserat vnus eorum puer
in intellectu, & nō trāsmutant trāf-
mutata ætate, & sit alter habet intel-

lectum purū sortem, non est posse **D**
in huiusmodi vt permaneat amicitia:
cū non placeant eis res eadem, &
vlt non gaudent neq; tristantur re-
bus eisdem. & hoc, qn̄ propter di-
uersitatem suarum apprehensionū
non sunt eis res eadem simul. & nō
est possibile eos esse amicos nō exi-
stentibus eis his rebus: intendo vt
gaudeant & tristantur eisdē. & non
est possibile in horum similibus vt
perseuerent in vita sua, & vt fiant in
ipsa amici, secundum q̄ p̄cessit.

D. Et oportet vt rememoremur
rem coniunctionis, quæ fit in p̄z-
terito. quemadmodum enim videt **E**
q̄ oportet vt detur amicis magis q̄
extraneis, sic oportet vt detur eis, q̄
conuertuntur amici pp amicitiam
p̄cedentē, qn̄ nō dissoluitur ami-
citia pp superfluum malinam.

*Quæ opera amicitia, & quod non sunt
p̄morum. Cap. 4.*

I Am vero ea quæ ad amicos
attinent, & quibus amicitia
definiuntur, ex ijs quæ erga
se quisq; agit, esse videtur p̄se-
cta. Statuunt enim amicum esse
eū qui vult & agit bona, aut q̄ **F**
apparēt, illius causa: vel eū qui
vult & esse & viuere amici ip-
sius causa. id quod matres erga
filios faciūt: & amici inter quos
offensio aliqua incidit. Alij eum
qui simul degit, & eadē eligit:
aut qui condolet & congaudet
cum amico. maxime vero etiā
hoc matribus contingit. At ali-
quo ex his amicitiam quoque
definiunt, quorum vnū quodq;
probo viro erga seipsum inel:

R iij ceteris

Moralium Nicomachiorum

G cæteris vero, quatenus tale se esse existimât. Videtur enim quædam modum dictum esse, virtus, & probus vir unicuique esse mensura. is enim secum consentit, & eadem tota anima appetit. Et vult etiam sibi ipsi bona, & quæ apparent, atque agit. boni enim est sui quoque causa bonum elaborare: intellectuique siquidem partis gratia, quæ esse unusquisque nostrum videtur. Vult quoque vivere se, & saluum

H esse, & maxime id, quo sapit. Probo enim viro esse bonum est. Unusquisque autem sibi ipsi vult bona. effectus vero alius illud quod euasit, omnia habere eligit nemo. habet enim est nunc Deus bonum, sed cum sit ipse id quodcumque est. Unusquisque vero id quod intelligit, esse videretur, vel precipue, quisque est huiusmodi, secum degerere vult. iucunde enim id facit: quippe cum & factorum oblectabiles recordationes, & futurorum spes bonæ sint: tales autem sint iu-

I cundæ. Contemplationibus præterea abundat cogitatione: condoleris, & collætatur secum maxime. idem prorsus & molestum est, & iucundum, & non aliud aliud. poenitentia siquidem vacat, ut ita dicam. Eo quod igitur probo viro erga seipsum unumquodque horum inest, isque erga amicum, perinde

Amicus &
alter ipse.

atque erga seipsum sese gerit: est enim amicus alter ipse: amicitia quoque esse horum aliquid videtur, & amici illi quibus hæc insunt. Nam utrum erga seipsum amicitia sit, necne, in præsentia omittam.

K videretur autem eatenus esse amicitia, quatenus est duo vel plura ex his quæ dicta sunt: & quia excessus amicitie similis est ei quæ erga seipsum est. At antedicta inesse videntur et per se ipsas, quævis pravi sint. nunquid tamen quatenus sibi placent, probosque se esse existimant, eatenus participes eorum sunt. Nam ex his qui vehementer sunt pravi & facinorosi, nemini hæc insunt: quin ne videtur qui dem. ferè autem neque pravis. dissentiant enim inter se: dum alia cupiunt, alia volunt: ut incōtinentes, qui loco eorum quæ sibi esse bona videntur, iucunda quidem eligunt, sed noxia. alii autem ob ignauiam & segnitiam ab agendis his desistunt, quæ sibi esse optima existimant. At qui multa & grauia scelera perpetrarunt: & ob prauitatem odio habentur, & vitam fugiunt, sequi ipsos interficiunt. Ac quærent quidem improbi homines alios, quibus cum diem trahant, & seipsum fugiunt: propterea quod quando secum sunt, multorum & grauium scelerum recordantur, atque alia huiusmodi sperant, quorum quando cum alijs versantur, obliuiscuntur: cumque nihil in se amabile habeant, amice erga seipsum nullo modo afficiuntur. Neque igitur collætantur, neque condolent homines secum, seditione enim anima eorum agitur. pars enim una ob prauitatem dolet, cum aliquibus abstinet, altera lætatur, & quasi diuellentes illa huc, hæc illuc trahit.

a. l. non
amplius
duo sunt
eadem.

L

M

et

A & licet fieri neq̃at vt simul do-
leat et letetur quispiā, sed paulo
post tñ dolet, quia letatus ē: nol-
letq; ea sibi iucūda extitisse. por-
nitētia. n. prauī pleni sunt. Pra-
uus ergo cūm nihil in se habeat
amabile: neq; erga seipsum ami-
ce esse affectus vř. Quod si ita se
habere valde miserū est, enixe
fugienda prauitas est, dandaq;
opera vnicuiq; vt probus eua-
dat: sic. n. fiet vt & erga seipsum
amicce esse affectus, & aliorum
esse amicus possit.

B **D**ixit. Et definiuntur quidē res
amicitię, intēdo res cōparatas
amicitię per relationē suā ad amici-
tiā. Et vř q; vniuersum amicitiarū,
q; definiunt, definiunt q; dē relatio-
ne sua ad res amicitiz. nos etenim
inuenimus quosdā laudantes ami-
cū, qui vult bona & facit ea, aut quę
putat bona pp amicitiam ipsam, &
vidēt q; istud sit amicitia. Et quos-
dā laudantes amicū, qui vult & eli-
git quod eligunt amici. vt qđ acci-
dit matribus: intendo qm ipse eli-
gunt qđ eligunt filij ipsarum. Et ex
hoibus sunt et, qui laudent associan-
tē & conuenientē in electione, & cō-
dolentē dolori amici, & congauden-
tē gaudio ipsius ī pluribus. & istud
ē accidit matrib⁹ cū filiis suis. Et ex
his sunt q; laudāt amicū p oīa ista,
& vidēt q; ista sint amicitia: intēdo
q; in qua aggregantur oīa ista,
sit amicitia virtuosū: reliquę autē
amicitię dicant amicitię, cō q; pu-
tant assimilari huic amicitiz. **D.** Et
vř q; sit res in hac amicitia, vt dictū
est. virtus etenim cōmunis est vni-
cuiq; ex virtuosis. Cū sic fuerit, cō-

municabit virtuosus in voluntate **D**
virtuosus, & desyderabunt res easdē,
& vult per se bona, & quę apparēt
per se bona, & faciet hoc ē. bonum
n. quod in ipso est, excitat, & mouet
ipsum ad agendū bonum. ipse ergo
facit bonum pp se. Et sunt quidem
communicantes in opinione: cō q;
quilibet virtuosus apprehēdit qui-
dem quiditatē suam intellectu, &
vult vitā propter seipsum & salutē,
& precipue salutem partis illius, per
quā sustentatur, & formz, per quā
est bonus & virtuosus. **D.** Et vnus-
quisq; vult bona sibi ipsi. & nō vult
vllus bonum, qñ habuerit ipsum, **E**
pręterquā ille, qui concupiscit vt sit
ei vniuersum rerū. etenim iste cu-
pit, vt vniant ī ipso vniuersa bona:
quāuis iā pertigerit ad bonū huma-
nū. & ista ē opinio corrupta. Deus
nanq; distributor est bonorū om-
nibus speciebus, q̃cunq; sp̃rū fue-
rint: & non dat vni individuo neq;
vni speciei, & prohibet reliquis: sed
diuidit inter ea vniuersa bona fm
merita vel aptitudinem ipsorū. vir-
tuosus ergo desyderat bonū natura-
le sibi, & desyderat bonū illud ei, q;
est sibi similis. **D.** Et conueniens est
credere de vnoquoq; istorū, q; ipse
seipsum associet cogitando in bo-
nis. & hoc, qñ delectatus fuerit re-
memorando de bonis, quę operat-
us est pręteritis, & gaudeō de ip-
sis, aut sperādo bona futura: inten-
do ea, quę disponit faciēda. Et ad
huius apprehensiones potēs est men-
te & cogitatiōe. & cōmunicat in his
sibi ipsi in dolore & delectatione.
imaginatio etenim hmōi rerū de-
liciosa est & dolorosa simul: inten-
do rememorationem speratiōē:
& nō est delectans ex istis absq; cō-
tri-

Deus di-
stributor
est bono-
rū oībus
speciebus
secūdum
merita &
aptitudi-
nes ipsa-
rū. Idē. i.
cor. te. cō.
100.

F

Moralium Nicomachiorum

G tristente : & non accidit in tempore absq; tempore alterius : immo anima dolet per istas apprehensiones, & delectatur simul. & vlt virtuosus nō inuenitur pœnitētia, quē admodū dictū est. pœnitētia nanq; fit cum perperatione mali. Oportet igit virtuosum velle vnūquodque istorū virtuosus, sicut sibi metip sū : qui vt sit apud amicū suū sicut est apud seipsum : eō q̄ amicus est alter ipse, si visum fuerit q̄ amicitia sit aliquid, siue res quēdā, & q̄ amici sunt illi, quibusexistunt res vnę eidem. D. Vtrum aut amicitia sit ex his quę esse oportet, aut non est, omittat perscrutari in hac hora de ipsā. fortassis n̄ putandum est q̄ ista amicitia sit amicitia, & q̄ sint duę amicitie, sicut dictū est, aut plures. & apparet, q̄ illud qđ iā dictū est de istis rebus, est existēs in pluribus. D. Si autē malitiosi sint, intendo cōsimiles in malitia, tunc iā queritur an inueniatur inter pessimos ista cōparatio ī seipsis : neq; vt placeant sibi ipsis, & videant q̄ ipsi sint virtuosus, fm q̄ accidit de hoc virtuosus. Et iā est manifestum, q̄ nō inuenit aliquid de isto in eis, qui sunt vehementis iniquitatis, & malarū operationū. nō. n. apparet hoc de ipsis neq; ferē apparet, eō q̄ ī maliciosis diuersitas est maliciarū, cū sit malitia multifaria. ideoq; cōcupiscūt diuersa, & volūt res alias à bonis, vt est dispō eorū, qui non cōtinent seipsos. eligunt. n. prę eis quę vident sibi bona, delectabile & dāniferū, & ex eis est qui fugit ab operatione eius, qđ videt bonū propter timiditatē vel ociositatē. & propter hoc illi, qui operantur operationes multas malas, abhorrent vel odiun

tur pp malitiam, & abhorrent seipsos, & fugiunt ne amenc, & interficiunt seipsos. D. Et malitiosi vel flagitiosi pp istud requirunt aliquos, cum quibus finiant dies suos : eō q̄ fugiunt malitiam suam, pp qđ recordatur multorum horribilium : & gradiuntur ex eis ad alia similia illis. & hoc, qñ solitarij. solitudo ergo molesta est eis, & dolorosa valde. qñ vero cum alijs fuerint, obliuiscuntur illa. ex quo. n. non est eis aliquid qđ ament, sunt non patientes à seipsis passione dilectionali sui ipsorū. Et qui nō patiuntur à seipsis passione dilectionali sui ipsorū non gaudent de seipsis : immo molestantur & anxiantur à seipsis : eō q̄ animę eorū quę relosę sunt sibi ipsorū & rancorose. quędam ergo animatorū dolent propter malitiā, & quędam delectantur propter ipsam. & vniuersaliter distrahuntur quidam huc, & quidam illuc, sicut quod finditur in duo per tractum : & si nō fuerit possibile vt gaudeant & tristentur simul, & qualiter tristantur modicum dum gaudent, & delectantur aliquo, nolentes vt sit delectabile. propter hoc itaq; sunt iniqui repleti amaritudine & pœnitentia. D. Et propter istud totū pater, q̄ status malitiosi non est in dispositione status amici : cum nō amet seipsum, eō q̄ non in ipso quicquā amabile. Si igitur sic est, est vir iniquus vehementis miserię, & infelicitatis valde. D. Ideoque valde fugiendum est homini à malitia, & indurandum vt fiat bonus, conueniens etenim est quando fuerit bonus congaudens sibi ipsi, vt fiat congaudens, & amicus alteri.

De

A De benevolentia. Cap. 5.

IAm vero beneuolentia est quodammodo similis amicitie, amicitia tamen non est: quippe cum beneuolentia erga ignotos quoque, et latens esse possit amicitia non possit. Et prius est dicta hec sunt. Sed neque amatio est: neque enim intentionem, neque appetitionem habet, quae amationem consequuntur, atque amatio quidem cum consuetudine beneuolentia de recenti est fit. Id quod est erga certatores contingit, beneuoli siquidem eis sunt. simulque cum eis volunt, nihil tamen cooperarentur. sicut enim diximus, de recenti beneuoli fiunt, & leuiter diligunt. Vnde igitur principium amicitie esse, non secus atque amoris ea voluptas quae ex aspectu percipitur, nemo enim amore capiet, nisi prius specie fuerit oblectatus, qui vero forma oblectatur, nihil magis amore capitur: sed cum et absentes desiderat, & praesentes cupit. Ita vero est amici esse non possunt, nisi beneuoli prius fuerint, beneuoli autem nihilo magis diligunt, volunt enim tamen bona ipsi quibus sunt beneuoli, nihil tamen cooperarentur, nullaque pro ipsis molestia susciperetur. Quocirca translatione utens aliquis esse ipsam principium amicitie diceret: quae cum inueterata fuerit, et in consuetudinem deuenit, amicitia euadat: non ea quidem quae ex utilitate, aut voluptate conciliatur: neque enim ob haec beneuolentia existit. Nam qui beneficio est affectus, pro ipsis quae accepit, bene-

uolentiam retribuit, iuste se gerens. Qui vero aliquem prospere agere vult spe utilitatis consequenda ex ea re: non illi, sed sibi potius beneuolus est: quemadmodum neque amicus, si commodi cuius causa illi obsequitur. Omnis autem beneuolentia ob virtutem & probitatem quandam existit, cum pulcher aliquis, aut fortis, aut tale aliquid visus cuiuspiam fuerit. sicut de certatoribus iam diximus.

Dixit. Exhortatio autem interdum similatur amicitiae, & non est amicitia: eo quod exhortatio interdum fit ab eo, qui non cognoscit, amicitia autem non fit nisi erga eos, qui cognoscuntur. & iam dictum est huiusmodi ante. Neque est dilectio, non enim perseverantia, & desiderium. haec autem duo consequuntur dilectionem: intendo desiderium & diuturnitatem dilectionis, & istae res sunt cum dilectione: & dilectio quidem est cum commixtione: exhortatio autem fit quidem interdum ab eo, cui non occurrit exhortatio: ut exhortatio, quae fit a patre honorabili erga eum, qui venit ex eius posteritate, & interdum fit ab eo, qui non communicat exhortatis: ut exhortatio, quae fit ab hominibus erga ordines militiae, etenim ipsi exhortantur eos, & conueniunt cum ipsis in voluntate: in actu autem non. Dixit. Et conueniens est, quoniam non communicant exhortatores eis, quos exhortantur actu, ut dicatur de eis, quod sunt exhortatores simulatione, & quod sit dilectio eorum dilectio simulationis. Et propter istud videtur quod sit initium amicitiae dilectio per sensum, id est amicitia praecedens naturaliter, sicut dilectio amantium. non enim

¶ alio loco
fam amicitiam.

Moralium Nicomachiorum

G enim amat aliquis, si non delectatur fuerit primitus. & qui delectatur per delectabile, nō amat aliquid plus ipso: immo qñ perceperit eius elongationē, desiderat eius appropinquationem. & si sic est, tunc inuitabiliter cōiungitur amicitia delectatio. Neque est possibile vt sint hōes amici, cū non sint exhortatores: esse autē exhortatores absq; eo q̄ sint amici possibile est. nā exhortatores non diligunt dilectione pluri, quā alij ab eis: eo q̄ ipsi volunt bona solummodo eis, quibus sunt exhortatores: & contingit vt

H non conueniant eis fm aliqd factorum suorum: neq; si sit illud factum ex his q̄z ipsi faciūt. Et propter hoc non possumus transmutare nomen amicitia ad nomen exhortationis, & dicere de ea, q̄ est amicitia apparens tarde, i. quando fuerit tempus, & firmata fuerit consuetudine, conuertetur in amicitiam. etenim amicitia fit propter vtile & delectabile: exhortatio autem nō fit propter hoc. Et quidem ille, cui beneficium fuerit, satisfaci per exhortationem loco accepti beneficij; & est in hoc facto suo iustus.

Istus. Qui autem vult beneficium benefici, & sperat se accepturum ab ipso quod vult ex beneficio, causa exhortandi ipsum, intendo beneficium, hic non videtur esse exhortatio per se: sicut non est amicus, qui seruit alteri, propterea q̄ vtatur eo vsu aliquo. D. Et vniuersaliter exhortatio pertinet virtuoso & merito, vt qd̄ appareat de eo hominibus, q̄ est vir grauis & rigidus, & quod simulatur istis: vt quod accidit illi, cuius magnificatur utilitas, vt millicum.

De concordia.

Cap. 6.

Concordia p̄terea spectare quoq; ad amicitia videtur: vnde opinionis consensio minime est: hoc. n. h̄s est q̄ mutuo se se ignorat, posset inesse, neq; eos qui qualibet de re consensunt, cōcordes esse inquit: verbi cā, si de celestibus cōsentiant: concordēs. n. de his eē ad amicitia non attinet. sed ciuitates concordēs esse dicunt, cū de illis quē conferunt, consensunt, & eadem eligunt, aguntq; ea publice visa fuerint. Circa agenda igitur cōcordes sunt, atq; ea quē in magnitudine cōsistunt, & vtriq; vel oībus inesse possunt. vt ciuitates cū oībus visum fuerit magistratus electione esse creandos: vel ineundam cum Lacedæmonijs societatem: vel regnare Pittacum, qñ ēt ipse voluerit. At cū vterq; seipsū vult, vt in Phoenissis, in seditione sunt. Concordes autē esse nō est, si idem vterq; animo concipit, quodcūq; illud sit: sed si qd̄ in eodem est. vt cū et populus & probi viri optimos regnare consensunt. ita. n. omnibus contingit id qd̄ appetunt. Concordia vero ciuilis esse amicitia videtur: quemadmodum etiam dicitur. circa conducentia enim versatur, atque ea quē ad vitam attinent. estq; huiusmodi cōcordia inter probos viros: hi enim & secum, & inter se sunt concordēs, cū in h̄s dē, vt

A ut ita dicam, sint. huiusmodi si-
quidem hominum voluntates
permanent, neque transfluunt, si-
cut Euripus: voluntque ea quae &
iusta sunt, & conducunt: atque
haec communiter appetunt. At ut
pravi concordēs sint, nisi parū-
per, sicut et ut sint amici, fieri
non potest: cum in utilibus rebus
ampliores partem appetant: in
laboribus contra & ministratio-
nibus deficiant. cum. n. unusquis-
que sibi haec velit alterum ad exa-
men reuocat, & prohibet. nam
B quod commune est, perit, cum
ab his non seruetur: atque inde
euenit, ut cum alij necessitatem
inferant, ipsi vero quae iusta sunt
facere nolint: seditione agentem.

Dixit. Et apparet quod conuenien-
tia interdum in opinione dile-
ctionis est et, id est effectiua dile-
ctionis. ideo dicimus, quod non est co-
uenientia opinionis conuenientia pro-
positi & voluntatis. etenim conue-
nientia voluntatis fit interdum in eis,
quorum non scit alter voluntatem alte-
rius. ut quod inuenitur in multis ciui-

C tatibus inter ciues, quorum multipli-
catur seditio. Et propter hoc nos non di-
cimus quod illi, qui volunt voluntatem
vnam circa rem quandam, sint conue-
nientes in opinione: sed nomina-
mus quidem conuenientes in opinio-
ne eorum, quorum voluntas est in re,
quae magis expedit vniuersitati, &
quod conueniunt in voluntatibus com-
munibus, ex quibus est magnus bo-
num, ut voluntates ciuiles comuna-
les, ut conuenientia ipsorum. quon-
iam quod facit idoneum principatus,
virtutes sunt. etenim homini conue-

nientiae voluntatum omnes sunt **D**
effectiuae dilectionis. Dixit. Illi au-
tem quorum unusquisque seipsum di-
ligit, non erunt exhortatores alter
alterius ex parte conuenientiae opi-
nionis ipsorum in re aliqua quaecumque;
rerum fuerit, sed ex parte conuenien-
tiae opinionis eorum in fine vno eo-
dem: ut conuenientia communita-
tis in hoc: quoniam oportet ut principen-
tur virtuosus & bonus, quoniam fuerit istud
desiderium vniuscuiusque eorum. **D.**
Et apparet quod conuenientia opinio-
nis cogens est ad dilectionem ciui-
ulem, quemadmodum dicitur in eo
quod est in rebus bonis vniuersitati, **E**
& in eo quo indiget in uita. & co-
uenientia opinionis fit quidem in vi-
ris emeritis & virtuosus. isti namque
sunt conuenientis opinionis in seip-
sis, & ad se inuicem circa res, quae ab
extrinseco sunt, cum desiderant res
vnae eadem. ideoque sunt volunta-
tes eorum stabiles, quae non varian-
tur, neque transmutantur de re ad re.
volunt enim iustitiam, & res quae sunt
iustae, & desiderant omnia haec de-
siderio communicato. **D.** Iniquorum
autem opiniones non contingit conuenire nisi
si parum, quemadmodum non fiunt
amici nisi parum. ipsi. n. sunt quidem **F**
amici propter conuenientiam sui in con-
cupiscentia multitudinis possessionis
& in rebus utilibus: concupiscentia
autem ipsorum in speciebus strenui &
laboriosi est quidem defectiua & sin-
guli eorum volunt vniuersa bona
propter seipsos, & ea, quae sunt con-
ferentia eligunt sibi ipsis, & valde
subtiliant in connegociatione sua
cum extraneo & contristant eum:
attamen conseruant quidem iustitiam
commemorem inter se, aliter. n. non subsisteret.
oriuntur autem inter eos iurgia & dissen-

Moralium Nicomachiorum

G dissensiones: eò q̄ alter cogit alterū ad defraudandū in connegociationibus, & circumueniendū se inuicē, cum non cupiāt exercere opera iustitiae, sed volunt quidē adimplere actiones suarū concupiscentiarum.

De beneficentia. Cap. 7.

A T vero bñfici amare magis vident eos quos beneficiis affecerūt, q̄ affectu illos à quibus acceperūt. id qđ quasi à rōne dissentaneū queri consuevit. Plerisq; igit id cōtingere propterea vī, quia hi debēt, illis debetur. sicut ergo in mutuis illi qui debent, eos nō esse volunt quibus debent: qui vero mutuarūt de salute debitorū curam ēt habēt: sic & eos aiunt qui beneficiū cōtulerunt, vtpote gratias recepturos, velle illos esse quibus cōtulerunt: illis autē non esse curae, vt quippiā retribuunt. Atq; Epicharmus quidē fortasse diceret ipsos hęc ex prauo spectantes dicere: Sed ē hęc humana res vidē. immemores enim sunt pleriq; magisq; beneficiū accipere q̄ conferre appetunt. Videretur autē huiusce rei magis naturalis cā esse, neq; similis ei quę de mutuātibz relata est. non. n. est dilectio circa illos, sed voluntas vt salui sint, recipiēdi causa. at qui beneficiū contulerunt eos qui acceperūt, diligunt, atq; amant, ēt si nulla se ipsis vtilis vel in præsentia sint, vel in posterū sint futuri. Id quod etiā in artificibus contingit: vnusquisque enim opus

propriū magis amat, q̄ ab opere re amaretur, si animatū fieret.

Maxime vero fortasse circa pietas idē euenit, qui poemata propria perinde ac filios supra modum amant. Huic rei simile est, qđ ad benemeritos attinet: nā

Vide idē supra lib. 4. ca. 1.

beneficio affectus opus ipsorū est: id igit amant magis, q̄ opus eū qui effecit. Huiusce rei illud in cā est, q̄ eē est expetibile, atq; amabile oībus: sumus autē operatione & actu: viuendo enim atq; agendo sumus. qui fecit igitur, operatione opus ipsum quodā mō est: quocirca amat opus, propterea q̄ esse appetit. at hoc naturale est. quod .n. potestate ē, id operatione opus ipsum indicat. Adde q̄ ei qui beneficiū contulit, honestū illud est quod actione est perfectū: quare gaudet eo i quo illud est. q̄ vero affectus est, nihil honestū hēt in illo q̄ affecit. sed si mō quicquā habet, i. qđ conducit. at id minus iucundū, atq; amabile est. Præsentis siquidē operatio, futuri spes, facti memoria iucunda est. at iucūdisimū est quod operatione consistit, atq; amabile simili mō. ei igit qui affecit, opus permanet: honestum. n. est diuturnū. ei vero qui est affectus, p̄terit vtilitas. Ac memoria quādem honestarū rerum iucunda est: vtilium nō admodū, vel minus expectatio vero sese habere contrario modo videtur. Atq; amatio sanē effectiōni: amari affectioni simile est, amare igit, atq;

Matres li-
berorum
sunt ami-
cores.

A atque ea q̄ ad amicitia pertinent,
eos consequuntur, qui in actione
excellunt. Preterea oēs ea, quæ
laboriose facta sūt, magis amant:
vt qui pecunias acquisuerunt,
magis, q̄ qui ab alijs acceperūt.
at beneficio affici labore vacare:
benefacere laboriosum videtur.
Propterea et matres liberorum
sunt amantiores: laborio-
sior siquidem generatio est, ma-
gisq; suos esse filios sciunt. id au-
tem beneficij quoque esse pro-
prium videtur.

Dixit. Et videt q̄ beneficii ampli-
us diligat, q̄bus beneficiūt,
q̄ illi beneficos, & æstimat hoc esse
sibi rationē. Apparetq; eius cā in pluri-
bus. etenim beneficij amat eū, qui
benefacit, incipit ex seipso. ille au-
tē tenetur ad amorem ratione accepti
beneficij. & beneficij & cui benefici,
similant accommodanti & cui sit
accommodatio debitor. n. qui re-
cipit accommodatū, nollet permanen-
tia creditoris. anxietur enim ex
eius visitatione, semper suspiciens cre-
diti repetitionē. creditor vero debi-
toris exoptat salutē. sicut eos, quibus

C beneficiunt, desiderant saluos cōsi-
stere: vt illi qui dāt qd est inter ma-
nus ipsorum. beneficiati autē eoduer-
so: vt pote onerati debito. qui autē
anxiantur ex satisfaciendo debito, si q̄
receperunt beneficia, fortassis non
referunt grates benefactoribus, nisi
eo, ne assimilentur malis, & arguan-
tur ab hostibus ex ingratitudine, ete-
nim plures hominū non recordan-
tur accepti beneficij: & desiderant
eorū vt beneficiat eis, amplius est q̄
vt ipsi benefaciant. sunt igitur minus
diligētes q̄ benefici. D. Et forsā pu-

tabit q̄ cā in hoc sit naturalis: intē-
do q̄ homo cupit naturaliter vt fiat
ei bonum magis q̄ faciat bonū. D.
& non simulantur beneficii credito-
ribus: etenim nō est in credēdo di-
lectio non. n. quæritur creditores sa-
lutē debitorū, nisi causa recipiendi
creditū ab ipsis. benefactores autem
diligūt quidē quibus benefaciunt,
et si in nullo sint profecturi per ipsos,
neq; in presenti, neq; in futuro. Hnt
autē se benefici ad eos quibus cōsu-
lerūt beneficia, sicut artifices ad sua
artificiata. oīs. n. artifex amat opus
manus suæ, plus q̄ amet operatū ab
altero. siq; fuerit artificiatū anima-
tū, tunc est multo dignius hac intē-
tione. D. Et forsā plus accidit istud
in poetis etenim isti excedūt in di-
lectione carminū, q̄ operantur: estq;
dilectio ipsorum ad sua carmina, si-
cut dilectio parentū erga filios. Si-
mile huic accidit beneficis cū bene-
ficiatis ab eis. est nanq; beneficium
opus ipsorum: quēadmodū opus ar-
tificis est artificij. imo isti diligunt
eos, q̄bus benefecerūt amplius q̄ fa-
ctor suū factū, intendo q̄ artifex ar-
tificij suū. Et cā in hoc est, intendo
vt diligat factor factum suū: quā ef-
fentia, intēdo quiditatē hoīs, electa
est apud oēm, & dilecta: & est com-
plemētū & decor actū. effector ne-
pe operis existit quēdē sibi perfectio-
nē sui vltimā per operationē. diligit
igitur operationē ratione dilectionis ef-
fentię suę: intēdo quiditatē suā, quē
complet per operationē. & istud est
naturalis homini. existentiam enim
esse absq; operatione est esse potē-
tiale. igitur omne opus est amari
vlt propter hanc cām. Et excellit
cum hoc opus beneficij cetera om-
nia, intendo inesse ipsum amatum
opi-

Moralium Nicomachiorum

Copifici: eo q̄ optimum operatio-
nū. ideoq; letat ille cui ē ista actio.
non est autē beneficiatio similis huic
actioni apud beneficiū, vt amet ip-
sum vt ē amar⁹, nisi beneficiatus me-
lior beneficio, aut similis ipsi. & ita-
que beneficiatus minus delectatur,
& diligens benefico. D. Delectatio
autē in actionibus delectabilibus, q̄
quidē fiunt in tēpore p̄senti, existit
in ipso met tactu. q̄ autē in futuro in
spe: intēdo in separatiōe q̄ exeat in
actū. q̄ vero in p̄terito in rememora-
tione, intēdo in rememoratione
exitus eius ad actū. D. Et actio bene-
ficij ex parte, qua ē bona & decora,
manet in memoria factoris, & pro-
longat tempore eius: proficiū au-
tē p̄roueniēs ex ea beneficiatio finit
velociter, & recordatio eius abbrevi-
atur, & modica est delectatio ex
eius recordatione, cui nō est p̄ per-
manētia. actus autē boni delectatio
est multa, & rememoratio eius lon-
ga: delectatio vero spei v̄ q̄ sit di-
uersa delectationi p̄senti. intēdo
q̄ delectatio p̄sens permutatur: de-
lectatio vero spei est permanēs. D.
Et videtur q̄ dilectio cum actione,
redilectio vero cū passione. etenim
I dilectio actioni similis existit, redi-
lectio vero passiōi. & actio vero ma-
gis est dilectiua q̄ passio: intēdo q̄
diligens similatur agentī, dilectus
vero patiētī. Amplius oēs quidem
homines diligunt quod habuerunt
cum multo labore, plus eo qd̄ cum
facilitate: vt puta pecuniarum ade-
ptionē. etenim eas illi, qui laborio-
se acquisierunt, plus amant eas, q̄ il-
li quibus in saluo accesserunt, vel
hereditate post mortem antecesso-
rum, vel portionaliter in vita eo-
rum, vel modo alio consimili. &

bonitas vel decor passionis, & est il-
lud qd̄ fit beneficiatio, absq; labore
& bonitas autē vel decor actiōis, & ē
illud qd̄ à benefico, est cum labore.
item igitur beneficus diligētior est
in sua actione, q̄ beneficiatus in sua
passione. Et propter hoc sunt ma-
tres magis diligētes filios patribus:
intēdo, eo q̄ matres genuerunt fi-
lios cum dolore, patres vero absq;
dolore. matres itaq; diligunt filios
plus quā seipsas.

Matres di-
ligūt filios
plus quā
seipsas.

De amore sui. Cap. 8.

AT enim dubitatur, vtrū
amare seipsum maxime, **L**
an aliquē aliū oporteat.
increpant. n. eos qui seipsos ma-
xime amāt: et quasi in dedecus,
sui amatores appellant. vidētq;
prauus sui cā oīa agere, ac tanto
magis, quāto improbius fuerit.
vnde ipsi crimini dant, q̄ ab se-
ipso nihil agat. Probus autē ob
honestatē: atq; id eo magis, quo
melior est: amicisq; causa: sui autē
cā agere omittit. Ab oratiōibus
tū his opera ipsa discrepāt: atq;
id nō absurde. dicūt. n. eū maxi-
me amādū esse, qui maxime sit
amicus: maxime vero ē amic⁹,
q̄ vult hōi ei cui maxime vult,
illius causa, et si id sciturus sit
nemo. at hęc vnicuiq; erga seip-
sum, & cetera ēt omnia quibus
amicus definit, maxime insunt.
dictū siquidem est omnia quę
ad amicitiam attinent, à seipso
ad alios quoq; deuenire. prouer-
bia itē oīa consentiunt. vt vna
anīa. & cōmunia oīa amicorū.
et q̄litas amicitia, et tibi genu
pro-

Prouer-
bia I ami-
cicia.

A propinquius. ofa. n. hæc vnicui que erga seipsum maxime sũt: quippe cũ amicus maxime sibi ipsi sit. Amare igitur ẽt seipsum maxime oportet. Cũ igitur vtriq; probabilitatem asserant, non iniuria in dubium venit, vtrosq; magis debeam⁹. Quo, circa fortasse hĩmĩ oĩones quorũ sum vtrũq; & q̃tenus verũ sint, diuidendũ est ac distinguendũ. Si itaq; statueremus quo pacto vtriq; sui amatorem appellant, forsitan hoc constaret. Qui igitur hoc in opprobriũ inducunt, eos sui amatores vocant, qui sibi in pecunijs honoribus, & voluptatibus corporis amplius vendicant. pleriq; n. hęc appetũt hisq;, perinde atq; optima sint, oĩ studio incumbunt. vnde ẽt decetabiles res ipsæ euaserunt. Qui ergo in his plus sibi vsurpāt, cupiditatibus, atq; oĩno affectib⁹, irrationaliq; aĩæ parti obsequiuntur. hĩmĩ autẽ pleriq; ẽ vulgo sunt. atq; iccirco ā plerisq; q̃ prauĩ sunt, imposita appellatio est.

C Merito igitur his qui ita sui sunt amatores, opprobrio datur. Eos autẽ qui hĩmĩ res sibi attribuũt, solere ā plerisq; sui amatores vocari dubium nō est, nam si quis semp vel iusta agere, vel temperantia, vel qualiacunq; alia ex virtute maxime oĩum agere studeat, semperq; quod honestum est, sibi vendicat: cũ sui amatore appellabit nemo, neq; vituperabit, quanquā is magis esse sui amator videret: cũ ea q̃ maxi

me & honesta, & bona sint, sibi attribuat: suiq; p̃stantissimẽ parati obsequat, ei⁹ in oĩbus obtemperet. Sicut autẽ & ciuitas eẽ maxime id videt quod in ipsa p̃stantissimum est, & oĩs alia congregatio: ita & hĩ. & sui amator igitur est, qui id amat, ei⁹ obsequitur. continens itẽ & incontinẽs ex eo dẽ, q̃ mens contineat reliqua & vincat, aut minime: quia si id vnusquisq; sit. videnturq; egisse ipsi, & spõte, ea q̃ cum ratione maxime egerũt. Id igitur p̃cipue esse vnũquenq;, probũq; virũ p̃cipue id amare, obsecrum non est. vnde ẽt sui amator maxime esset, diuersa quidẽ specie ab eo qui vituperat: qui sanẽ tanto differt, quanto vita cũ rōne illi p̃stat q̃ ex perturbatione traduciẽt. & appetitio vel honesti, vel eius quod conferre videat. Eos itaq; qui circa honestas actiones p̃cipue student, oĩs admittunt ac laudant, si oĩs. aut ad honesta consequẽda certarent, honestissimaq; agere cōtenderent: & publice oĩbus opportuna, & priuatĩ singulis maxima bona euenirent. siquidem virt⁹ tale quid est. Quocirca, bonus vir esse sui amator debet: nā honesta agẽdo & sibi, & alijs, p̃derit. prau⁹ non debet: eò q̃ prauos affectus sequens, & sibi, & alijs nocebit. Ac prauo quidem hoĩ q̃ agere debet, & q̃ agit, inter se discrepant. at probus q̃ debet, ea ẽt agit. mens. n. oĩs quod sibi optimum est, eligir: probus

Moral. cũ cō. Auer. S verẽ

Moralium Nicomachiorum

E vere mēti obtemperat. Verum aut est qđ de probro viro dī, cū amicorū cā & patriæ multa age re, ēt si pro ipsis mors fuerit op petēda. nā & pecunias & honores, pñciat, & demū ea bona, q̄ i certamen apud hōes veniunt, dum qđ honestū est, sibi ipsi vē dicat. Breui. n. tpe lētari vehementer magis eligeret, q̄ longo leuiter: & viuere honeste vno anno, q̄ multis quolibet: vnam itē actionē honestā & magnā q̄ multas & paruas. Hoc aut n̄s for

H tasse euenit, qui, p alijs mortem obire consueuerunt. eligunt. n. magnū quoddā honestū sibi ipsis, pecuniasq; profunderent, q̄ amici plures accipiant. pecunię enim amico, ipsi honestum cōparat. quod aut maius bonum est, sibi attribuit. In honoribus ēt & magistratibus idē modus est. oīa. n. hac amico concedet. honestū siquidē hoc ipsi est, ac laudabile. vt merito probus esse videat, cū honestatē oīb⁹ anteponat. Fieri itē pōt, vt actiones amico pmittat: sitq; ipsi honestius, q̄ cā amico fuerit vt eas egerit, q̄ si ipse egisset. In oībus igit laude dignis rebus honestatis ampli⁹ sibi attribuere vir, pbus videtur. Atque ita quidem sui amatorē esse oportet, sicut dictum est: vt plerique autem sunt, minime.

Dixit. Dubitabit aut q̄ poti⁹ sint diligendi diligentes seipfos, aut non diligentes seipfos. qđā. n. negāt diligēdos esse semetipsos diligētes,

& nōtant eos dilectores sui met. vult **E** p hoc, q̄ ipsum sit res sorda, vī. n. q̄ malitiosus sit ille, q̄ agit oē qđ agit p seipsum non p aliū, & qđ excedit in hoc fm excessum in malitia. & vituperat quidē vir vltimo vituperio, qñ nihil facit nisi p seipsum. Virtuofus aut facit quidē gfa boni: & addit in actione boni fm additiōnē suā in virtute, & facit p amicū, omittens qđ suū est. D. Et hōes cōueniunt in hac opinione. veruntq̄ actiones eorū dissident huic dicto. oēs. n. asserunt, q̄ maxime diligēd⁹ est amicus, & q̄ dignior vt sit amic⁹ est, qui bona vult amico suo rōne amici, non rōne sui ipsius, ēt si non sciat hoc aliquis. D. & vniuersa, q̄ dicta sunt in definitione amicitie, necessariā faciunt vnitiōnē volūtatis eorū, fm qđ q̄ vniuersa bona, & vlt res p̄tinentes amicitie pueniūt quidem: amico ab amico suo, & vt qđ dī q̄ volūtas amicorum vna, & q̄ eis est aīa vna, & q̄ illud, qđ amicorum est cōe, est eis aequaliter. etenim oēs istę res nobiles digniores sunt proportionatę viro: eo q̄ amicus, & ille a quo pcedunt istę actiones, dignior est vt amet a seipso, q̄ alteri: eo q̄ eligibilem fecit seipsum p actiones decoras. D. Et multoties hęsitat, vter eorū oportet vt associetur, qñ ambo fidi fuerint: intendo amatorē sui ipsius, aut qui nō amat seipsum. D. Forſan dissoluet hęc dubitatio, diuiso quotiens dī amās seipsum: sunt enim intentiones cōfī miles in hac intentione errare faciētes. Qñ ergo distinxeris intentiones confimiles, quas signat dictio vna suis terminis, erit manifestatio earū amplior. D. Et hac quidē dictione, intendo amātes seipfos, nōtāt illi, qui

A qui appropriant sibi ipsis plus honoris, & dilectionis corporalium debito. plures namque hominum appetunt ista, & nituntur ipsa, ac si sint optima appetibilia. & horum gratia incidunt dissensiones inter homines, qui sunt in hac dispositione. & illi, qui dediti sunt ad ista, gaudent desiderijs & passionibus animalibus: intendo res proportionatas parti atque bestiali. & plures hominum tales sunt: & isti sunt mali vniuersalitate. & propter hoc convenit eis hoc nomen: intendo propter multitudinem malitiae ipsorum. & rectum est noscere eum, qui est secundum hanc dispositionem, amantem seipsum. D. Quod ergo iam consueverit plures hominum noscere eos, qui dedicant se istis rebus, & praeligunt eas, amatores sui ipsorum manifestum est. qui vero satagit facere quod facit secundum iustitiam, preter cunctis hominibus, & res, in quibus est temperantia, & similes istis ex actionibus virtualibus, & iste est, qui semper facit in seipso bonum, fortasse & si iste non noceat amator sui ipsius apud plures hominum: dignum tamen est hoc nomen, cum iste appropriet sibi ipsi optima bonorum, & ingentissima eorum. & iste est ex applicatione sui ad illud quod vere scitum est, & ponit in ipso sufficientiam semper suam. D. Et quemadmodum civitas, quae aggregat bona sibi ipsi, reputatur aggregatio verax magis omni aggregatione, sic homo, qui acquirit sibi ipsi bona humana, reputatur habere voluntatem, quae est delictiva verax. & qui amat rem veram sui ipsi & laetatur ea, est dignior noscari amator sui ipsius. D. & continens & incontinens dicitur quidem ex parte intellectus. continens. n. est, quae continet intellectus suos: & incontinens est, quae non continet intellectus. & de

quolibet istorum putat quod optet quiddam a voluntate, & precipue de operatoribus quod operantur gratia rei alicuius, intendo finem. Si ergo est continens, qui amat honorabilius quod in ipso est, & est intellectus: incontinens vero diversus est ab eo, intendit quoniam amat quiddam esse suum bestiale: tunc quoniam dignior est virtuosus, ut amet seipsum incontinens: intendit eum, qui eligit cetera desideria, propter hoc igitur notatio amantis seipsum in dictione dicentis amans seipsum secundum duas intentiones est dicta de eis pro communitate nominis. intendo quod duae opiniones in ipsis sint diversae diversitate multa: sicut diversificat nomen vite dictum de vita, quod est secundum quod oportet, & dictum de vita, quod est secundum passionem. D. Et cum sit convenientius homini desiderare optima, convertuntur vniuersi homines ad laudandum eos, qui nituntur ad agendum bona secundum quod oportet, & ad extollendum eos. quoniam non omnes nituntur ad agendum optimum, & festinant ad ipsum, erunt res communes, secundum statum quem oportet communicari: & erunt res propriae secundum quod competit appropriari, cum sit istud de natura studij & sollicitudinis bonorum. Dixit. Item igitur oportet ut sit virtuosus bonus amator sui ipsius. et enim proficit sibi ipsi in agendo bona, & proficit alijs. malus autem secundum diversum istius: intendo quoniam obest sibi ipsi, & propinquis sibi, cum sequatur passiones pravae. Inter hoc igitur, quod esset agendum maligno, & quod agit, diversitas existit multa. virtuosus autem agit quod oportet: eo quod intellectus eligit optimum, & virtuosus obedit intellectui. Dixit. Competens autem est, & debitum, ut homo agat actiones multas gratia amicorum, & vi-

Moralium Nicomachiorum

G cinorum & conciniū : & si incum-
bat ei in hoc necessitas moriendi, p
ipsis. etenim cōpetit viro virtuoso
vt elargiat pecunias, & impēdat ho-
nores, & vtr oīa bona, pro quib⁹ in-
tendunt hoīes, quaten⁹ lucent bo-
nū sibi ipsis. Forſitan. n. viro nobili
poſt eligendū eſt gaudere gaudio
intenſo in tpe modico, q̄ gaudere
gaudio remiſſo tpe longo: vt q̄ vi-
uat anno vno peragens actiones no-
biles venuſtas, q̄ q̄ vitat annis mul-
tis agenſo pationes multas. D. Hæc
eſt dilectio & opinio eorum, qui eli-
gunt mori pro alijs. vident. n. q̄ adu-

Idē p-
mio ſuo
ſup. i. & ſu-
p. & Phyſi.

H piſcunt in hac hora breui bonū exi-
mum qd eſt acceptabilib⁹ eis, q̄ vi-
uere centū annos, & non adipiſci ta-
le bonum. D. & ex factō eorū, qui
elargiunt pſm opum ſuarū amicis,
accreſcit quidē amicis in opibus: ip-
ſis vero in bonitate & virtute. cedit
igit iterū nobilior pars ipſius. Et ſi-
mile huic accidit Et penſione hono-
rum & principatū amico. Inuierſa.
n. iſta exhibent, & ſpendunt ami-
co, reputātes nobilius hoc, quod lo-
co eorū recipiūt. & qm̄ hęc eſt laus,
& merito facit hoc vir nobilis, & bo-
nus, cū exiſtmet p iſtud factū exi-
ſtere virtuoſus, & eligat præ cūctis
rebus bona, & digna virtute. Et per
iſtud poſſibile ē vt diſtribuat actio-
nes ſuas virtuoſus amico ſuo, & vt
ſit pulchrior & melior apud ipſum
actione ſua actio amici ſui, & hæc
cauſa ſit amicitia. D. Iam igitur vi-
detur ex iſto q̄ virtuoſus, qui facit
oīa iſta, det ſibi ipſi plus de bono q̄
alijs. Per hūc itaq; modum oportet
vt ſit virtuoſus vere amans ſeipſum
vel ſui ipſius: ſm̄ vero q̄ reputant
plures hominum amatorem ſui ip-
ſius minime.

De amicis felici, & quibus indigeat. **k**
Cap. 9.

I Am vero de felice ipſo quo-
que dubium eſt, indigeat ne
amicis, necne nihil. n. beatis
ex ſeq; ſufficientibus opus eſſe
amicis inquit: adſunt. n. ipſis
bona: vt cū ex ſe ſufficiāt, nul-
la re amplius indigeant. amicū
aut cū ſit alter ipſe, ſuppedita-
re ea, q̄ p ſe quiſpiam nequit. Vn-
de, fortuna cum dat bene, quid-
nam amicis eſt opus: Sed abſur-
dum videt, cum bona oīa felici
attribuamus, amicos nō tribue-
re: quod ex bonis externis eſſe
maximū vī. Nā ſi amici magis
eſt beneficiū conferre, q̄ accipe-
re: boni item viri & virtutis eſt
benefacere: benefacere aut ami-
cis, q̄ alienis honeſtius eſt: pro-
bus vir nō indigebit, qui benefi-
cio afficiant. Vñ ē in qōnem ve-
nit, vtrū in aduerſa, an in pſpe-
ra fortuna amicis magis op⁹ ſit:
eo q̄ & qui in infortunio eſt cō-
ſtitutus, nō indigeat, qui benefi-
cia conferant: & qui fortunati
ſunt, nō, quibus beneficiant. Ad **M**
de q̄ abſurdū fortaiſſe eſt, vt bea-
tū ſolitarium eſſe faciamus. ne-
mo. n. ē, qui oīa bona habere
p ſeipſum eligeret: quippe cū
ciuile aīal ſit hō, & ad conuictū
natura aptū. & felici igit hoc in-
eſt: quē. n. natura bona ſunt hēt;
cōſtat aut cū amicis &. pbiſ vi-
ris melius eſſe q̄ cum alienis, &
quibuslibet hoībus diem tradu-
cere: opus igit felici amicis eſt.
Quid ergo primi illi dicunt, &
quo

A quo mō illorū vera oratio est?
An quia pleriq; amicos eos esse
opinant qui viles sunt. talibus
igitur, cū bona ipsi oīa adsint,
nullo mō indigebit beatus: sed
neq; illis qui ob voluptatē sunt
amici, vel parump. cū. n. vita
eius iucunda sit, aduentitia vo-
luptate nō indiget. cū itaque
talibus amicis non indigeat, nō
indigere amicis vī. Id aut verū
fortasse minime est. i principio
B enim dictum iā est, felicitatem
operationē qdā esse. operationem
aut fieri: & non esse vt possessio
nem aliquā, patet. at si felicē esse
in viuendō & operando consi-
stet: boni aut viri opatio hone-
sta & iucunda per se est, sicut in
principio diximus: & quod est
propriū vniuscuiusq; iucūdū
quoq; est: alios vero spectat ma-
gis q̄ nosmetipsos, aliorūq; actio-
nes q̄ nās possumus: proborū
aut virorū actiōes qui sint ami-
ci, bonis sunt iucundæ: ambo. n.
C ea habēt, q̄ iucūda natura sunt:
beatus profecto amicis hmōi in-
digeat, siquidē actiones hone-
stas & proprias cōtēplari vult:
tales aut sunt boni viri, qui ami-
cus sit. Felicem p̄terea iucunde
viuere oportere existimant. at
solitario difficilis vita est: non
est. n. facile per seipsum assidue
operari, cū alijs vero, & ad alios
facilius, opatio igit̄ q̄ magis erit
cōtinua, iucūda p seipsam erit.
id quod circa beatum esse opor-
tet. Probus. n. vir, quatenus est
probus, sicut ex virtute profici-

scientibus actionibus gaudet, ita
eas moleste fert, q̄ ex vitio exi-
stunt: non secus atq; music⁹ pul-
chris modulationibus oblecta-
tur, prauis offendit. Adde q̄ ex
cōiuctu cum bonis exercitatio
etiam quædam virtutis efficere
tur: quæadmodum quoq; Theo-
gnis inquit:

A iustis discas bona, si versa-
bere amico

Cum prauo, amittes, mens
bona siqua tibi est.

Si ēt naturalius consideremus,
probus amicus probo esse natu-
ra expetendus vī, quod. n. natu-
ra bonum est probo viro bonū
& iucūdū esse iā diximus. Vi-
uere aut ipsum definiunt pote-
state sensus aīalibus, hoībus sen-
sus & intellectiōis. potestas ve-
ro i operationē reducit. at i ope-
ratione id quod p̄cipuū est, con-
sistit. viuere aut nihil aliud esse,
q̄ sentire vel intelligere p̄cipue
& proprie vī. sed viuere ex hīs ē
q̄ bona & iucunda sunt. Defini-
tum. n. est. quod aut ē definitū,
ex boni natura est: qd̄ vero na-
tura est bonum, probo viro etiā
bonum est: atq; iccirco iucūdū
esse oībus vī. Non debemus au-
tem prauam vitā & corruptā,
in doloribusq; constitutam su-
mere: ea. n. indefinita est, non se-
cus atq; ea q̄ in ipsa insunt. Ac
de dolore quidem in sequētib⁹
planior res efficiet. Quod si vi-
uere ipsum est bonum, iucūdū
quoq; est: quod ex eo ēt videt̄,
q̄ oēs id appetunt: & p̄cipue

S iij probi

Hac parte
vīq; ad fi-
nē ca. non
exponit
Auer.

Moralium Nicomachiorum

G pbi viri, & beati. his. n. vita maxime est expetenda: ipsorumq; vita beatissima est. Qui autē videt, se videt sentire: & qui audit, se audire. & se ambulare, qui ambulat: atq; in alijs simili mō qd dā est quod sentit nos operari. sentire vero possemus nos sentire. & intelligere nos intelligere. nos sentire autē vel intelligere, nihil aliud est qm nos esse: esse. n. sentire vel intelligere erat. at sentire se viuere ex ijs est q p se sūt iucunda: vita. n. natura bonum est: bonum vero sibi inesse sentire est iucundum. viuere autē expetendū est & prācipue bonis: ppter ea q esse bonum ipsis, & iucundum est. consentientes. n. id quod per se bonū est, letitia afficiunt. Ceterū sicut erga seipsum, ita erga amicū affectus est probus vir: alter. n. ipse est amicus. quēadmodum igit vnicuique se esse, ita quoq; amicum eē expetendū est, vel sibi: at eē ob id erat expetendum, quia se bonum esse sentiebat: talis autē p sensio suavis per se est: sentire igitur simul ēt amicū esse oportet. id autem fieri in cōuiuendo, cōiandisq; tum verbis, tum consilijs pōt: ita. n. conuiuere de hōibus dici vī: & non sicut de pecudib; in eodem loco pasci: Si igitur beato viro esse expetibile p se est, cū bonum natura & iucundum sit: simile autem amici quoq; esse ipsum est: amicus ēt ex ijs esset, quæ expetenda sunt. at quod ipsi est expetendum id

inesse ipsi op^o est, alioqui idigēs hac parte erit: ei igitur qui felix futur^o est, pbiis amicis op^o erit.

Dixit. Dubitatur autē de felice, an indigeat amicis, an non. iā enim asseruerūt q viri gloriosi nō indigeant penitus amicis. & similiter neq; viri abundantia: eō q habeant vniuersa bona, & non indigeant cū abundantia aliqua re alia. Dixit. Sed non est ita. amicus etenim est alter ipse: & acquirit homo per amicum suum quod nō potest p se. & ex hoc patet, qm oportet vt felix indigeat amicis. **D.** Et similatur im L possibili vt sit felix ille, qui hēt vniuersa bona, & non habeat amicos: cū hoc reputetur maximum bonorum entium ab extra. **D.** Et si dignius est amico vt beneficiat q vt recipiat beneficium, & magis pūnet virtuoso benefacere q pūneat alij, & benefacere amicis meli^o est q extraneis, & sibi recipere beneficiū ab ipsis, & virtuosus indiget vt beneficiat, & recipiat beneficium, tunc virtuosus indiget necessario ad hoc vt virtuosus sit amicis. **D.** Et propter istud queritur, an indigeat hō i statu prosperitatis eis, quibus beneficiat, sicut indiget in statu eis, qui benefaciant ipsis. **D.** Amplius fortitan impōt vt sit gloriosus, i. vir status desiderati ab hominibus eius solitarius. fortassis etenim null^o eligit vt sint ei omnia bona cum solitudine: neque hoc possibile est ei. & natura enim civilis homo, intendō q non viuūt solus: immo de natura sua est, vt habeat participes in vita, & habens participes est beatus. etenim ille, qui adeptus est bona, quæ sunt fm naturam. cūq; sic sit, manifestum

A festum est q̄ felici magis pertinet;
& dignius est vt sint dies eius cum
amicis & virtuosus, q̄ cum extraneis
& contingentibus. D. iam ergo de-
claratū est ex hac dictione, q̄ oportet
vt sint amici felicibus. Et q̄n sic
est, quid est quod dixerūt Antiqui
in hoc, q̄ felices non indigeant ami-
cis? & non est ei argumentū ab hoc,
nisi q̄ plures hosum vident, q̄ ami-
ci sunt viri vilitatis aut viri delecta-
tionis. & vir status desyderabilis for-
lix non indiget viro vilitatis: eō q̄
ei sunt vniuersa bona. & sūt non in-
diget delectatione: eō q̄ delectatio
B vitæ pauca est, & vtilis. & etiam ipse
non indiget penit⁹ delectatione ve-
niente ei ab extrinseco: sed delectat⁹
quidem in scipso. quandoq; non in-
digeat amicis fm hos duos modos,
putatur non indigere amico omni-
no. D. Forſan autem non est istud
verum. iam enim ante dictum est,
q̄ felicitas est actus quis animæ fm
virtutem: vt q̄ non est felicitas in
possessione, intēdo in habitu, à quo
provenit actus, sed in ipsomet actu.
cūmq; sit felicitas & vitæ eas quidē
in actu, & sit actus boni nobilis, &
delectans per se, & sit quiddam eius
C proprium ipsimet homini, & quid-
dam pertineat ad alterum, manife-
stum est q̄, si contentus fuerit ho-
mo actionib⁹ proprijs sibi ipsi, pos-
sibile vt videat ex propinquo aliū
completiorem se, & actiones plures
actionibus suis: & sunt actiones bo-
norum nobilium, quando fuerint
amici. etenim istorum actiones ag-
gregant vtrasque species simul: intē-
do actiones proprias ipsimet factori.
& actiones communes non sunt
inter eū & alium, vt actiones largi-
tatis, & actiones fortitudinis.

*De numero amicorum, multisne an paucis
habendis sint. Cap. 10.*

S Ed nūquid quamplurimi
amici faciēdi sunt? An quē
admodum de hospitalitate
conſone dictum illud videtur,
Multorum neque sis homi-
num, neque nullius hospes:
sic in amicitia quoq; cōueniet,
neq; amicis prorsus carere, neq;
amicos supra modum multos i-
bi cōſiliare. Illis sanē qui ad vti-
litatē spectāt, valde ēt cōgruere
id quod dictum ē, videret. mul-
tis. n. vicissim subministrare la-
boriosum est: nō estq; ad id agē-
dum ipsis victus sufficiens. plu-
res igitur q̄ qui ad propriū vi-
ctum conueniant, ad modū cu-
riosi sunt: tum ad bene viuendū
impedimentum afferunt. nihil
itaq; ipsis opus est. Qui item vo-
luptatis causa amant, pauci suf-
ficiunt: non secus atq; in edulio
condimentum. Probi autē ami-
ci vtrum plurimi numero esse
debent? An amicorum quoque
multitudinis, sicut & ciuitatis
mod⁹ quidam est. neq;. n. ex de-
cem hoībus constare ciuitas po-
test: neq; itē ex decies decē milli-
bus ciuitas existit. Sed quātitas
non est fortasse vna quædā sed
oīs quæ inter definita qdā me-
dia est. amicorum igit⁹ quoque
multitudo definita quædā est.
& fortasse plurimi illi sunt, qui
bus cum vitam traducere quis-
piā posset: id enim maxime ad
amicitiam p̄tinere videbaf. Nō
posse autē cū multis viuere quē

Moralium Nicomachiorum

- G**nam, multisq; se impertire, ob-
scurum non est. Esse p̄terea illos
quoq; inter sese amicos oportet:
si inter se oēs conuicturi sint: id
autem difficile in multis est. Dif-
ficile quoq; illud est, vt congrua-
deat quispiam & condoleat ac-
commode cum multis. verifi-
mile. n. est simul incidere posse,
vt cum altero collatandū, cum
altero condolendum sit. Fortas-
se igit̄ recte se habet, non quæ-
re quamplurimos habere ami-
cos, sed tot, quot ad conuiuēdū
H idonei sint. neq; n. fieri posse vi-
dere, vt multis vehemēter ami-
cus quispiam sit: iccirco neq; vt
pluriū amore sit captus: exupe-
ratio. n. amicitia q̄dam esse con-
suevit: id aut̄ erga vnum est: &
vehemēter igit̄ erga paucos q̄-
que erit. Itavero vsu venire hoc
ē in rebus v̄r. in amicitia. n. so-
dalitia multi amici non existūt:
sed q̄ celebrant amicitia, inter
duos dñr. Qui aut̄ multorū sūt
amici, & cum oib; familiariter
versant̄: n̄ nemini sunt amici, ni-
I si ciuilit̄, quos obsequiosos vo-
cant. Nā ciuilit̄ multis ē ami-
cus pōt quispiā, ēt si obsequio-
sus non sit, sed re vera prob; ob
virtutem vero, & p̄ se se erga
multos non potest. sed contētus
esse vnusquisq; debet. si vel pau-
cos huiusmodi inuenerit.
- F**ortassis autem fm hanc dictio-
nē iā putabit q̄ oporteat vt acci-
pian̄ amici fm superfluitatem. Aut
dicet̄ in amicitia, quemadmodū dī
in hospitalitate. etenim v̄r, quemad-
modū non oportet vt hospitalitas
tota, aut plm ipsi sit erga extraneos
aut non sit oīno hospitalitas erga
eos, sed vt sit fm quendā modū me-
dium: sic oportet vt in amicitia, in-
tendo q̄ non oportet vt sit hō peni-
tus absq; amico: neq; oportet vt sit
ei multitudo amicorū sup̄flua. D.
Et hæc dilectio verior est in amici-
tia, q̄ sit rōne vtilitatis & delectatio-
nis. ista nanq; amicitia requirit re-
munerationem sine satisfactionem
inter istos. satisfactio aut̄ seruit̄ est.
& seruitus multis laboriosa est: val-
de: & non possibilitas in vita vt agā-
tur in ea hmōi actiones. & plures oc-
cupati sunt semper ex parte naturæ
per id, in quo est sufficientia victui
& vitæ suæ, & operant̄, & insudant
vt viuant vita bona, & vt non agant
per seipsos, sed p̄ alios. & totū istud
significat super paucitatem desyde-
rii seruitutis naturaliter. D. Amico-
rum aut̄, qui recipiunt delectatiōis
causa, pauci sufficient. ipsi. n. sunt tā
quam condimētum cibarijs. In ami-
cis vero virtuosus locus perscrutatio-
nis est, an oportet vt sint multi sup-
flue. Aut numerus quidā est multi-
tudinis amicitia, sicut est ciuitatis.
etenim sicut non fit ciuitas ex decē
M viris, neq; ēt ex decem centenis mi-
libus, si ēt in re amicorum: inten-
do vt sit eis numerus determinatus
inter paucitatem & multitudinem.
D. Et fortassis non erit n̄mer' iste
vnus & idem in oī loco, & in oī ho-
ra, sed determinat̄ per hoc, vt sit sem-
per inter res terminatas, quamuis di-
uersificet̄. D. Et forsitan melius est
vt nō requiratur aliquis in hoc nume-
ro multo vt sint amici eius valde,
sed fm mēsuram, in qua est associatio
ī vita. videt̄. n. impōtē vt sint vni
amici

A amici multi, & sint cum hoc in fine amicitia. & pp hoc neq; posse est vt sint vni amatio multar amafic, vel ecchuerfo amor nanq; excessus est: & vehementia dilectionis vnus qdē est natura indinifibilis. Ampli, quia vehementia dilectionis nō inuenit quidem nisi ī paucis hoſum, ideoq; non poſſunt eſſe multi amici in fine amicitia. Et pp hoc forſan nō erit multitudo amicorū in amicitia perfecta: qm amicitia perfecta præcedentis honorabilitatis eſt qui dem iter duostm de multis amicis ex hoſibus, & ſunt illi qui ſibi occur

B runt, prout oportet, non vñ q ſint amici, vt illi qui accipiunt cōueniētes, & noſantur conuenientes. D. ve riunt per modum amicitia ciuilis, intendo ſupplementum in aggrega tione ciuili, poſſe eſt vt ſit amic⁹ vn⁹ multis, pterquam vt hoc ſit ex parte conuenientia, ſed ex parte debiti & opportunitatis, vt aſt ſit vnus ratione virtutis amicus multis: inten do pp ſeipſos, non eſt poſſe. etenim amatum apud iſtum paucū ē: eō q amatum apud eos virtuoſus eſt, virtuoſi vero pauci.

C Vtra in fortuna habendi ſint amici.
Cap. 11.

Vtrum autem in proſpe ra, an in aduerſa fortuna amicis opus eſt: in vtra que. n. requirunt. nam & infor tunati ſubſidio: & fortunati cō uictoribus indigēt, hſq; hoīb⁹, in quos beneficia conferant: be nefacere. n. volūt. Atq; in aduer ſis quidem rebus neceſſariū ma gis. i. vtilibus ſiquidem ibi eſt opus: in proſperis tñ eſt hone

ſtius. Vnde ēt pboſ qrun: hos ſi quidem beneficijs afficere, cūm hiſq; vitam traducere expeten dum magis eſt. Eſt. n. præſentia hæc amicorum tam in pſperis q̄ in aduerſis rebus iucūda. qui dolent. n. condolentibus amicis ſubleuari conſueuerunt. Vnde ēt dubitaret quiſpiam, nūquid quaſi oneris partem ſuſcipiant: an id quidem minime, ſed præ ſentia ipſorū ſuauiſ cūm ſit, con dolendiq; intellectio dolorē mi norem reddat. Sed hanc ne ob cauſam, an ob aliud quippiam ſubleuent, omittamus: euenire tñ proſus illud quod dictū eſt, videtur. Ipſorum vero præſen tia miſta qdam eſſe apparet. nā videre amicos iucundum eſt, p fertim in aduerſa fortuna conſti tuto, aſſertq; ſubſidium quod dam ad minuendum dolorem. amicus. n. conſolationē præſtat & aſpectu & oratione, ſi cōmo d⁹ ſit: quippe cūm & mores no uerit, & ob q̄ vel lætetur, vel do leat. ſentire autem dolore affici amicū ſuas ob calamitates, mo leſtum eſt. in cauſa. n. eē amicis, vt doleant, vnusquiſq; euitat, ac fugit. Atq; iccirco, qui viriles na tura ſunt, cauēt ne amici ſecum condoleant. & niſi ipſe dolorem qui ab illis ſuſcipit, indolentia exuperet, non ſuſtinet: atq; om nino collugentes non admittit, ppterea q; lugubris neq; ipſe ē. Mulierculæ vero, atq; hmōi vi ri collamentantibus delectant: eoſq; vt amicos & condolentes dili

Moralium Nicomachiorum

G diligunt, sed in oībus imitari, pculdubio meliorem debemus. At vero in prosperis rebus amicorum præsētia & vitæ traductionem iucundam hēt, & intellectionem, q̄ sua ob bona lætentur. Quocirca, videretur ad prosperas fortunas prōpte amicos esse inuitandos: beneficium. n. esse honestum est: ad aduersas autē tarde: quippe cum malorū participes quā minimū facere amicos deceat. Vnde illud: eē me miserum est satis. maxime autē ad-

Huocandi sunt amici, qñ parua molestia suscepta prodesse multum possunt. At ire e contrario fortasse conuenit: ad infortunatos non inuitatum & prompte: amici. n. benefacere est, & maxime ijs, qui in indigentia constituti sunt, & qui non petierunt: **I** vtrūq; siquidem honestū est, atq; iucūdius. ad fortunatos vero vt cooperemur quidem, prōpre: etenim ad hęc quoq; amicis opus est: vt autem beneficij afficiamur, tarde, quandoquidē

Dixit. Querit autem an indigeatur plus amico in statu bono, aut i statu malo. nam in vtroq; statuum indigeretur amicis: in malo vt habeatur ab ipsis subsidium: in bono vt impendatur eis beneficium. amant. n. in bono statu existentes,

vt habeant cui impendāt notoriū. **K** Attamen apparet q̄ homini in statu malo multo necessarios sunt amici. & propter hoc indigent tunc amicis, apud quos est vtilitas. in statu autem bono est homo cum amicis melius. indigentia ergo amicorum in aduersitatib⁹ est propter necessarium, in prosperitatib⁹ autem propter melius. Ideoq; viri illustres decoris status requirūt viros bonos & demeritos, quibus beneficiant. talibus. n. beneficiorum impensio eligibilior est q̄ alijs. Et similiter esse cum illis & præsētia amicorū per se lætificans est in hora status prosperitatis, & in hora status aduersitatis: eō q̄ illis, qui sunt in tristitia, aufert tristitiam cōicatio amicorum eis in illa tristitia. **D.** Et propter istud forsā excitabit aliquis, & q̄ret an amici faciant istud, eō q̄ diuidant tristitiam, & accipiant eam ab amico, sicut accipit ab onerato quiddā oneris sui, & alleuiat ipsum ppter hoc. **D.** Attamen apparens est q̄ causa in hoc est, qñ cum sit amicorum associatio lætificans, & præsētiā ipsorum delectans, efficit intellectus i præsētia eorum tristitiam minore q̄ existat res contristans. **D.** Si autē **M** alleuiet quidem contristatum per hanc causam aut per aliam cū hac, omittimus hic inquirere: nisi q̄ apparens est q̄ illudāt causa huius aut aliqua causarum ei⁹. Videtur enim q̄ præsētia amicorum & respectus alterius ad alterum, communis est vtroq; statuum simul: intēdo q̄ est exhilarans in statu prosperitatis & aduersitatis. p hoc ergo minoratur tristitia eius, qui in aduersitate est: ac si esset ei adiutoriū ab amico suo non tristandi: eō q̄ amicus consolatur

¶ a. l. vnaque

Aur eū suo aspectu & suo sermone, qñ hoc fuerit fm q̄ oportet. qñ. n. fuerit consolatio fm q̄ oportet ab amico, nouit amicus morē amici. & qñ ille gaudet ex quo gaudet ipse, & tristat ex quo tristat, & excelsus in hoc, intendo in contristatione amici pp̄ malum statū amici sui addit in tristitia amici, qui est ī malo statu. qñ enim senserit ille, qui est malo statu q̄ tristatur amicus eius propter ipsum, crescit eius tristitia. amici autē fugiunt ne sit alter causa tristitię alteri. Et pp̄ hoc illi, q̄ sunt habentes naturam utilitatis, intēdo magnanimos, euitant ne tristando contristent suos amicos. vnde & si non penitus abijciant tristitiam, nō tñ prosterntur ab ea, quemadmodum debiles aīo. & ad summam nō desyderant qui communicet eis in mōerore & luctu pp̄ suam virilitatē: eo q̄ ipsi non sunt viri lamentationis. Mulieres autē, & viri q̄ sunt vt iste in debilitate animi, latantur ex eis qui cōcitant eis in tristitia. manifestum vero est, q̄ in oībus rebus semper assimilandum est melioribus: & isti sunt qui tristantur fm q̄ oportet, & cōcitant in tristitia, ī quo oportet. Dixit. Pręsentis autē amicorum in statu prosperitatis associatio est deliciosa & iucūda cogitatio: eo q̄ delectantur ex bonis amicorū suorum: intendo ea, p̄ q̄ conuertuntur ad iucūdum statum. Et pp̄ hāc causam fortassis putādum est, q̄ in statibus quidem iucundis studendū est ad amicorum aggregationē, & eorum multiplicationem causa impendendi ipsis beneficia: pulchrius enim est pluribus ea impendere. in turbido autem statu non est studēdum ad eorum aggregationē: eo q̄

amici participant maliciam status: **D** & oportet vt minores communicatio amici in malis, & excusatur ab eis. Dixit. Et ex hīc apparet, q̄ oportet vt sint quantum sufficit de consolatione in statu malo: intendo vt nō excedatur in ea. qñ. n. sit hoc, crescit amico tristitia. & oportet quidē vt anticipetur cōsolatione plus, qñ fuerit per illos, qui hoc faciunt adiutorium multum tribulato. fm vero huius diuersum oportet facere eos quidem, apud quos est tm̄ dilectio: intendo vt non studeant multū ad consolandum. Veruntamen oportet vt cōmunicent in tristitia eis, q̄ **E** sunt in statu malo, pręterquam inuident eos ad hoc, & pręterquam excedant in hoc cōcōatio. n. amico in tribulatione & exhibitio beneficij, qñ eo indiguerit, & non exegerit ipsum pulchrius est & melius & gratius. in statu autē bono oportet vt sit adiutorium amicorum cum diligentia & anticipatione: eo q̄ vir boni status indiget ī hoc statu amicis: & vt sit ab illis, quibus benefacere, morositas & pauca instantia. nam instare virum pro utilitate propria non decens est.

De pręcipuo munere amicorum, & bonorum & malorū amicitia. Cap. 12.

Igitur quemadmodū amore captis inspicere ē amabilissimum, magisq; hunc sensum q̄ cęteros eligunt: vt pote cum ex eo amor & maxime existat & oriatur: ita quoque amicis conuiuere expetendum maxime est. amicitia. n. est cōmunicatio, & sicut erga seipsum, ita quoque erga amicū sese hēt:

at

Moralium Nicomachiorum

Gat sensus erga se vniuscuiusq; q; sit, expetibile est: erga amicū igitur quoq; erit. sed eius operatio in cōuiuendo fit. quare merito id appetunt. Quodq; est singulis eē ipsum, aut cuius cā viuere eligunt: ea in re cū amicis degerere volūt. Quocirca alij cōpotāt: alij alea collidunt: coexercent quidā & conueniunt: nonnulli cōphilosophantur: in eo singuli diē simul traduentes qd maxime in vita amant. cū. n. conuiuere cū amicis velīt, hęc faciūt.

Hęcq; cū illis cōmunicāt, quibus cū se conuiuere existimāt. Prauorū igitur amicitia praua est: praua. n. secum cōmunicāt instabiles cū sint, et prauī etiā efficiuntur, dū sibi mutuo similes euadūt. at proborum proba atq; honesta est, congressionibusq; insuperauetur. vidēturq; hi meliores quoq; effici, dū operant, ac se mutuo corrigunt. exprimunt. n. à se mutuo ea, qbus oblectātur. vnde id: A iustis disces bona. Ac de amicitia quidē haecenus dictum sit. Sequitur vt de voluptate disseramus.

I

Exponit finē præcedētis cap.

Dixit. Et fortasse diuersificant hoies in estimatione rerum, q sunt ex hilarantes, & q nō sunt ex hilarantes: & sunt res, quæ sunt à viris onerosis & incultis. verū tū apparet, qd præsentia amicorum vniuersis rebus ex hilarans est & eligibilis quæadmodū. n. intuitus amari valde eligitur apud amatores: & hūc sensum eligūt præ cæteris sensibus: eo q amor est magis per hunc sen-

sum, & fit per ipsum: similiter apud **K** amicos associatio in vita electa est. Etenim associatio amicitia ē, & amicus sicut est in seipso, taliter est erga amicū: & sentit amicum suū in seipso, eo q est electus apud ipsum ex modo, quo est similis ei: & ipsemet etiam est in amico: actus igit amicitie fit quidem in associatione, & associatio in coniunctione. debito igitur desyderant coniunctionem. Cumq; sit essentia cuiusq; eorū: & hoc qd concupiscunt actiōes vite, amant vt sint eis actiones istæ cum amicis. Et propter hoc coniunguntur ad potum, & ad ludū talorum, **L** & ad alios. & quidā coniunguntur in exercitatione, & venatione, & finiunt dies suos in eo, qd diligit quilibet eorum cū eo, quem diligit ex his, qui sunt in mundo. ipsi. n. agūt hoc cogitando de amicis & dilectis, & vtr comunicant eis, quos vidēt sibi comunicantes in vita. Fit igitur ex parte huius amicitia quidē malorum mala. associatur. n. viris malitiarum, & eis qui non habent stabilitatē: & efficiuntur mali propter assimilationem cuiuslibet ipsorum cum socio suo. amicitia vero virtuosorum & emeritorum est **M** essentia ipsius meriti & virtutis, & est completior associationum. Et vtr de eis, qui efficiuntur per amicitiam meliores q fuerint ante amicitiam: eo q rectificant se inuicem per assimilationē alterius alteri in actionibus, quæ placent eis: & sunt ea bona, quæ sunt in se bona. Tantum igitur dictum sit de electione: & sequatur ipsum sermo in delectatione.

Aristotelis

ARISTOTELIS

Moralium Nicomachiorum

LIBER DECIMVS,

Cum Auer. Expositione.

SYMMALIBRI.

De voluptate, ac eius speciebus. De felicitate, et contemplatiua, & actiua: præparatioq; ac sermonis continuatio ad libros de Republica.

De voluptate. Cap. 1.

Post hæc fortasse sequitur vt de voluptate differamus: quippe quæ maxime affinis esse generi nostro videat. vnde iuuenes voluptate & dolore q̄si gubernaculo dirigentes erudiunt, maximūq; esse ad morū virtutē videtur, si gaudeamus quibus oportet, & oderimus ea q̄ odio habenda sunt. hæc. n. cum momentum ac vim ad virtutē & felicem vitā habeant: per totā vitā pertinent. iucunda si quidem eligunt, fugiunt ea quæ dolorē afferunt. De talibus autē minime prætermittendū esse videretur, præsertim cum magnam habeant controuersiam. Nonnulli. n. bonum ipsum voluptatem esse dicunt. alij contrario admodum prauam rem eā esse affirmant. Atq; illi quidē fortasse rem esse ita persuasi. sed hi, melius esse ad vitā nostrā rati, si voluptas, quāuis nō sit, praua esse demonstrent. plerūq; n. ad ipsam eē procliuēs, seruireq;

aiūt voluptatibus: vt iccirco in contrariū ipsos reducere opus sit: sic. n. fore. vt ad medium redeant. Videndū autē ne non recte hoc dicatur. orationes enim de hīs, quæ in affectibus, & actionibus consistunt, minorē q̄ opera ipsa habent probabilitatem. qñ itaq; discrepant ab hīs q̄ sensu percipiunt: contemptę veritatē quoq; ipsam insup tollunt. nā qui vituperat voluptatē, si appetere ipsam qñq; cōspiciat: declinare ad ipsam vī, quasi oīs voluptas eiusmodi sit. nō est. n. multitudinis distinguere. Videtur igitur verę orationes nō solū ad cognoscēdū, sed ad vitam quoq; ipsam esse vtilissimæ. cū enim rebus cōsentaneę sunt, credunt: atq; ita audientes ad vitā, sicut ipse præfinierat, traducendam incitant. Sed de his satis: Ea nunc, quæ de voluptate dicuntur, persequamur.

DETERMINATIO X. TRACTAT.
LIBRI NICOMACHIAE
ARISTOTELIS.

Post hoc autē cōueniēs est vt sequat sermō in dā lectione sermo in delectatione: eō q̄ vī in pluribus rerū q̄ ipsa appropriet generi nro, & q̄ sit naturalis nobis. & pp hoc instruunt adolescentes, quatenus assuecant delectari fm q̄ opz, & trīstari put oportet. Vī. n. q̄ gaudere cū quo opz, & refutare qd opz fortē relinquat sigillationē in moralitate. & qñ ad hoc diligēter intētū fuerit in tota vita, erit ei potētia &

Moralium Nicomachiorum

G & impressio magna in beatitudine
i vita. hoies nāq; in tota vita sua eli-
gūt delectās, & fugiūt cōtristans. &
p hoc cōueniēs est vt putet q di-
missio delectatiōis et tristitiæ i hac
sit inatūrale: & qm parū sit, vt opor-
teat intēdi illud. **D.** Et p hoc op 3 p
scrutari de ea an bonū sit, aut nō. &
iā et op 3 vt pscrutemur de hoc: eō
q cōtētio multa in hoc ē iter hoies.
Quidā. n. dicūt q delectatio bonū.
& quidā ipforū videt q sit delecta-
tio fm hui⁹ diuersum, & q oīs mala
& vilis, & qdā istorū iā supposuit
q ipsa sit malitia, & credidit illud.

H & qdā ipforū nō tenuit neq; credi-
dit ipsū: veruntū reputauit optimū
in nro viuere & i vita nra, vt vilipē-
damus ipsam, & dicam⁹ eā eē mali-
tiā, et si nō sit talis. nā plures hoīum
declināt ad eā: & declinatio ad ipsā
alienat vel elōgat ab honesto & vti-
li. & p hoc op 3 vt hoies deducant
& factō & dictō in regimine ad cō-
trariū huius. qn. n. sic pcessum fuit
cū hoībus, possibile est vt p hoc cō-
uertant ad mediū, qd non impedit
neq; dñificat cōiunctionē. Et for-
sitā multi ex his, qui dicūt q dele-
ctatio malitia ē, nō psuadēt dictiōe

I sua, cū videat operatio eorū diuer-
sa ab ea. etenim sermones, q dicunt
in vituperatiōe passionū, minus p-
suadent q dimissio illarū passionū:
& dimissio earū magis persuasua ē.
qn. n. q statim diuersat in opatio-
ne sua a suo dictō, vilipēdit p dictū
suū, neq; curat aliquis credere ei. si
n. ille, q vituperat delectationē, ali-
qn visus fuerit appetere ex ea aliqd
et eligere, reputabit declinare ad eā,
& q vniuersū delectationū oīum
in electiōe est apud ipsum vt illud.
etenim distinctio inter illud, quod

eligēdū est extra qd ipsa, & qd nō, **K**
nō est apprehēsa a plurib⁹ hoīum.
Et p hoc vī q auditio sermonum
verorū nō sit proficiens in scia tm,
sed & in vita, intēdo in operatione,
qn fuerint cōuenientes operationi
dicentiū. etenim credunt sermones
tunc, qn concordāt operatiōnibus.
& p hoc suggerunt intelligētibus
vt sit vita eorū fm istas actiones, q-
bus cōcordat dictio & operatio. **D.**
Cū aut sermones, q hic dicunt, sūt
qdē i materiē hñtib⁹ sic vt i plu-
rib⁹, tūc incipiam⁹ locutionē i dele-
ctatione fm illā maneriē sermonū.

Tūc cre-
dunt ser-
mōes, cū
cōcordāt
operatiō-
nibus.

Opinio Eudoxi de voluptate. Cap. 2.

EVdoux quidē voluptatē
bonū ipsū eē existimabat,
ppta q oīa videbat eā ap-
petere, tā q prēdita essent rōne,
q quē ea carerent: atq; in oībus
qd est expetibile, id honestū: &
qd maxime hmōi, id prēstātis-
simum esse cernebat. oīa autem
ad idē ferri: id oībus esse opti-
mū indicare: vnumquodq. n.
qd sibi bonū esset, inuenire, nō
secus atq; alimentū. qd igit om-
nibus esset bonū, quodq; oīa ap-
peteret, ipsum bonū eē conficie-
bat. Cuius sanē ratiōes ob mo-
rum virtutē magis q; ppter se-
ipsas credebantur: prācipue. n.
temperans esse videbatur: vt
non vt amicus voluptatis puta-
retur hāc dicere, sed quia ita re-
vera esset. Nec minus autē ex
contrario quoque manifestum
idem esse existimabat. dolorem
enim per se omnibus fugiendū
esse, cōtrarium autē simili mo-
do

Ado expetendū. Maxime at id eē expetendū dicebat, quod nō ob aliud, neq; alteri⁹ cā eligerem⁹. hmōi vero p̄cu⁹ dubio voluptatē esse: q̄ppe cū à nemine requiramus, cur voluptate afficiat: eo q̄ expetenda p se ipsa voluptas sit. Et cuius ex bonis adiūctā eligendū magis ip̄m reddere: ut iuste agere, & tēperāter: augeriq; bonū ipsum seipso. Sed hāc qdē rō vī ex bonis eē ipsam oñdere, nihilo tñ magis, q̄ aliud q̄piā. **B**oē enim bonū^{*} cū altero magis expetēdū est, q̄ solū. Atq; hmōi sanē rōne Plato quoq; voluptatem ip̄m p se bonū esse destruit: iucundā enim vitā cū prudētia q̄ sine prudētia esse magis expetendā. q̄ si mistū est p̄stantius: ipsum p se bonū voluptatē non esse: quippe cū ipsum p se bonū nulla re ipsi adiūcta magis expetendū efficiat. Perspicuū autē est ip̄m p se bonū neq; aliud q̄cquā esse posse, qd cū alio ex ijs q̄ per se sunt bona, magis expetendū sit. quoddā igit est eiusmodi, cuius ēt nos participes sumus. tale enim est qd quærit. Nā q̄ id bonū esse negāt, qd oēs appetunt: nihil dicunt, qd enim oībus vī, id eē affirmam⁹. q̄ vero hāc fidē tollitis nō admodū, pbabiliora dicturus eēt. nā si mente carētia hāc appetēr, esset sanē aliqd, qd dī: at si ēt ea q̄ prudētia sunt p̄dita, quo modo dicere aliquid possunt: Fortasse vero in prauis quoq; naturale quoddā bonum est p̄stantius q̄ ipsa p se sint, qd

propriū bonū appetit. Sed neq; **D**de cōtrario recte esse dictū vī. nō. n. si dolor est malū, cōtinuo voluptatē esse bonū inquirunt. oppositū siquidē malū malo eē aiunt, & vtraq; ei qd neutrū est. Nō male sanē hęc dicētes, nō tñ vere. si enim vtraq; essent mala, fugiēda quoq; vtraq; esse oportebat: si neutra, neutrū, aut sūt. Sed illū quidē fugere vt malū, hanc expetere vt bonū vident, ita igitur etiam opponuntur.

Dixit. Dixim⁹ igit q̄ Eudoxus **E**destimabat, q̄ oīs delectatio bonū, ex hoc q̄ videbat oīa appetere & desiderare ipsam, q̄ habēt rōnē, & q̄ nō habēt rōnē, & mouent ad ipsa ex seipsis. & electū merito, qd est bonū p se, est illud, ad qd mouentur oīa ex seipsis. etenim bonum & pulchrū p se est optimū vniuersitatis rerū. delectatio ergo ex modo, quo p̄inet oībus, est bona p se: & qd est bonū p se, optimū est omniū rerū: delectatio ergo est optimū omniū rerū. & hoc est vt dispō in bonitate nutrimenti. oīa enim appetūt ipsum, & est bonū p se: & ēt illud, qd desiderāt oīa, bonū est oībus: & delectationē desiderant oīa: est ergo bona oībus. **D**. Per istas igitur rōinationes p̄uasum fuit huic viro, q̄ oīs delectatio bonū. Et attestabat his sermonib⁹, quos dixit virtus moralis, quā habebat: cū dignius sit credere hmōi sermones, cū cōcordat eis ope ratio q̄ cū opatio discordat eis. fuit enim vir iste habēs tēperantiā p̄t oportuit. & nō dicebat istos sermones, q̄ eēt amator delectatiōis: sed q̄ videbat ei ī rei veritate sic esse. & hoc ēt declaratur ex eius cōtrario **F**decla-

* A. I. quod eū altero magis expetēdū est q̄ solū: tale minime est.

Moralium Nicomachiorum

G declaratione non minus digna pcedente. si enim à tristitia fugiūt vniuersi, eius cōtrariū, & est delectatio, electū est ab vniuersis. Amplius, illud qđ eligitur p se, electius est electo p aliud. & de delectatione manifestum est qđ est cū hac dispōne. quod enim eligitur p aliud de eo, quærit, quare est eius electio. sed circa delectationem nō queritur p aduerbiū; quare. nos enim nō dicimus quare quærimus delectationē. cūq; sic sit, electa est delectatio p se. Amplius qñ ipsa additur alicui bonorū, sit illud bonū magis eligibile & melius:

H ut actio iustitiæ & actio castitatis: intēdo qđ; qñ cōiungatur delectatio actionib' nobilib', sunt pfectiores: intēdo qđ delectet' agēs actione sua.

D. Et vī qđ ista dictio propinque, sit vt iudicet' ex ea, qđ delectatio ex bonis est. oē enim, qđ additū bono facit ipsum melius, bonū est. D. Et hmoi loco, .i. pari argumento sumpto à digniore, & potiore negat Plato delectationē esse bonū. dicit enī si delectabilis vita dignior est eligi, qñ cum intellectu fuerit q̄ absq; eo, nō est delectatio bona p se. Non. n. est posse vt sit aliquid eligibile p se,

I & qñ ei additū fuerit bonum aliqd, fiat magis eligibile, q̄ fuerit, eo qđ op' vt nō sit illud eligibile p se, anteqnā addat' ei illud, aut ipsum addatur illi. iterū igit' non est delectatio eligibilis p se. & hoc est, qđ quæretur: intēdo an est bonū p se, an nō.

D. Qui aut' vertūt hanc pponem in vlem, dicētes qđ nulla delectatio bonū, fortassis nō dicūt dictionem sufficientē, cum dicāt qđ illud, quod oīa appetūt, nō est bonum. & qui dicunt istud, nō dicūt aliud, q̄ qđ illud, quod vī oībus bonū, non est bonū:

& vī qui cōtradicit huic' pponi, nō potest cōtradicare ei p aliquid, quod sit pluris sufficientiæ q̄ ipsa. & qui cōtradicit huic' dictioni, deſyderat quidē ex dictione quod nō inteligitur. D. Si aut' iā dixit hanc dictionē dictor eius p opinionem aliquā, & rōinationes aliquas declaramus nos, qm̄ quod dixit in hoc, nō hēt sufficientiā. Nos igitur dicim', qđ in rebus malis fortassis est bonū aliquod nāl'r, & amat bonum illud res illa, cui illud est, p'priū: & sic est res in delectatione, si ponat' esse mala. nihil ergo phibet vt sit ea bonū aliquod nāl'r. D. Et sūt vī qđ non sit dictio bona, cū qua cōtradixerunt istis: intēdo dicētes qđ delectatio sit tota malū p rationē cogentē eam esse bonum, qñ dixerunt dñi istius dictionis, qđ tristitia si est malū, op' vt sit delectatio, quæ est contrariū eius bonū. cōtradixerūt enim huic' dictioni p hoc, quod dixerūt, qđ possibile est vt cōtrarietur malū malo: volunt qđ nō sequit' ex esse tristitiā malā, & esse delectationē contrariū eius, vt delectatio sit bonū. Et dictio ipsorū hæc non est dictio sana, neq; fecerūt decentē in hac cōtradictionem. etenim si fuerint ambo mala, intēdo delectationē & tristitiā, erit fugiendū ab ambobus. sicut enī ea, à quorū neutro fugiendū est, cōsimilia sunt in bonitate, sic ab his, quæ cōsimilia sunt in malitia, fugiendū est ab vtriusq;: & ea, à quorū vtroq; fugitur, cōsimilia sunt in malitia. & vī de apparetibus p se ipsa est qđ homines fugiunt à rebus malis nāl'r, & appetunt res bonas. & diuersantur quidem, eo qđ quidam eorū vident de re vna qđ bonum: & quidam eorū vident in ipsa qđ malum.

Dicentium

A Dicentium voluptatem non esse bonum
confutatio, & si non omnis ex-
petibilis sit. Cap. 3.

A Tenim neque si ex quali-
tibus non est voluptas,
propterea neque ex bonis eam
esse censendum est. nam neque virtu-
tis operationes sunt qualitates,
neque felicitas. Dicunt et bonum
definitum esse, voluptatem vero in-
definitam, propterea quod admittit, ut
magis & minus fieri possit, at si
ex voluptatis susceptione id iu-
dicatur: idem et in iustitia, et in reli-
quis virtutibus eueniet, ex quibus
euidenter magis & minus eiusmo-
di homines esse affirmant: iusti. n. &
fortes magis sunt: sit enim, ut et iu-
ste et temperate magis et minus
agamus. Sin autem in voluptati-
bus ipsis hoc statuunt: videant ne
non dicant eam huiusce rei, si aliam
mistiōem omni vacet, mistamque aliam sint.
Quid prohibet autem quia sicut sa-
nitas, quae cum definita sit, admittit
tamen, ut esse magis ac minus possit:
ita quoque esse voluptatem dicamus?
C non. n. cōtemperatura eadem in om-
nibus: neque una quaedam semper in eo-
dem est: sed remittitur. atque aliquan-
diu perdurat: eoque differt, quod ma-
gis, & minus inest. Tale igitur
quippiam in voluptate quoque esse
possit. Præterea cum perfectum ipsum
per se bonum, motiones vero &
generationes imperfectas esse sta-
tuat: voluptatem motionem esse
& generationem conantem demon-
strare. Sed non recte dicere id vi-
dentur, neque motionem eam esse

verum est, motioni. n. omni pro-
pria esse tarditas & celeritas vi-
detur: & si non per se ipsam, ut mo-
tui mundi, at ad aliud. voluptati
vero neutrum horum inest. fieri
n. potest ut cito quispiam volup-
tatem perceperit, sicut ut iratus
sit: ut autem percipiat, minime: neque
ad alterum. ut ambulet vero, &
crescat, atque omnia hominibus, potest. Ac
mutari quidem in voluptatem cito
& tarde licet: operari autem ex ip-
sa, id est voluptate affici, cito, non
licet. Quo pacto item esse genera-
ratio potest? non. n. ex quolibet
quodlibet gigni videtur, sed in illud
dissolui unumquodque, ex quo ge-
neratur. et cuius generatio est vo-
luptas, dolor eius corruptio erit.
Dicunt item dolorem indigentiam
eius esse, quod secundum naturam est: vo-
luptatem repletionem. at hæc cor-
poris sunt affectiones, si igitur vo-
luptas eius quod est secundum naturam
repletio est: illud in quo repletio
fit, esset id quod voluptatem perci-
peret: corpus igitur id esset: sed
non videtur. voluptas igitur repletio
non est: sed unusquisque et volup-
ta te affici dum fit repletio: & dolo-
rem percipere, dum secatur, consue-
uit. Opinio autem hæc ex volupta-
tibus & doloribus circa alimen-
tum euenientibus videtur extitisse. ubi
n. indigenti effecti fuerint, atque ob id
dolore præoccupati: percipere
voluptatem ex repletionem aiunt.
At hoc non circa omnes volupta-
tes accidit. dolore enim vacan-
tum disciplinares: tum ex his quæ
sensus afficiunt, illæ quæ omnia
Moralium cō. Auer. T. Cui,

Moralium Nicomachiorum

- G**ratu, & auditu, & visu percipiunt. Multę itę recordationes, et spes hmōi sunt. Cuius igit hęc erunt generationes, cū nullius rei precesserint indigentis, cuius repletiōes esse hęc possint. Aduersus eos aut qui probrosas voluptates pducūt, dicere quispiā posset nō esse ea iucūda. nō. n. si male affectis iucūda sūt, iccirco ab solute quoq; esse ea iucūda existimādū est: sed ipsis illis, tātmō. quēadmodū neq; salubria aut dulcia, aut amara, q; egrotantibus: neq; alba, q; lippientibus esse hmōi vident. An ita quoq; dici posset, expetēdas quidē eē voluptates: non tñ ex his. quēadmodū ēt diuitem esse, expetēdū est: sed nō ex proditiōe: et sanum esse itē: sed non ex cuiuslibet rei esu. An specie differunt voluptates. q. n. ex honestis rebus existūt diuersę ab illis sunt, q; ex turpibus percipiunt. neq; fieri pōt vt iusti quispiā voluptate afficiat, nisi sit iustus: aut musici, nisi sit musicus: atq; i reliquis simili mō. Declarare aut vř ēt amic⁹ ab adulate diuersus cū sit, non eē bonū voluptatē: aut voluptates esse specie diuersas. hic. n. ad bonum versari: ille ad voluptatē vř. atq; illud probro dat: hoc laudi est: vtpote cū ad alia, atq; alia versent. Nemo pterea expeteret vel viuere ita, vt pueri mente pręditus illis voluptatibus, q; maxime fieri pōt, afficeretur, quibus pueri oblectari consueuerunt.
- vel turpe aliqd agēdo ita gaudere, vt nullū vnquam dolorē percepturus sit. Et circa multa studiū adhiberemus, et si nullā afferrent voluptatē: vt videre, meminisse, cognoscere, virtutes habere. q; si hęc voluptates necessario consequunt, nihil refert. expeteremus nanq; ea nihilominus, licet et nulla inde voluptas exoriret. Voluptatē igit neq; esse ipsum p se bonū: neq; oēm esse expetendā: nōnullasq; esse p se expetibiles, q; differant aut specie, aut hīs a quibus eueniunt: planū videtur. Ac de hīs quidē quę de voluptate & dolore feruntur, satis dictum sit.
- D**ixit. Et dictio dicentis q; delectatio nō ē bonū: eo q; nō est qualitas, & virtutes, q; sunt bonum, qualitates sunt, nō ē cogens. etenim actiones virtutū, & felicitas fortunę nō sunt qualitates, & sunt boni. D. Dictio autē eorū, q; bonū terminatū ē, & q; delectatio nō ē terminata, eo q; recipit magis & min⁹, nō cogit, vt nō sit delectatio bonū. hęc. n. spēs iudicij verax ē de iustitia & ceteris virtutibus. additio nāq; & diminutio seq; ceteras virtutes, & mediocritates in eis, q; sunt iter extremitates, q; sunt virtutes habētes latitudinē. & p hoc ēt si iustitia qdā magis alia iustitia, & fortitudo magis fortitudine. & qñ fuerit posse vt sit min⁹ & magis i iustitia, & castitate, erit si sit posse vt sit minus & plus in delectatiōe. D. Et fortassis si dixerit q; qualitates qdā mixtę sunt, & qdā simplices: & q; p hoc qdā recipiūt magis & minus non p hoc, qm virtutes,

Ates, & quedā earū irreceptiue sunt huius. & hoc est eis per hoc, qd virtutes nō poterūt inducere cām huius. D. Et quid prohibet, vt queadmodū sanitaster minata recipit magis & minus, sūt sit et de delectatio ne: intēdo vt sit terminata, & recipiat magis & minus. igit I nobis ēt est ne cōcedamus ex esse eā recepti uā magis & minus, esse eā nō terminatā. etenim æqualitas, v.g. sanitas nō est vna eadē in oībus spēbus: in equo nanq; alia est, & alia in hōe. neq; in vna eadē spē eadē in oībus horis: sed interdū magis, interdū minus. posse est ergo vt sic se hēat delectatio, & sit bonū. D. Ex dictionibus istorū ēt ē, qm sunt pfecta et cōpleta: & q qm motus & generationes nō sunt cōpleti: cōcludat ergo ab eis ex hoc, qd motus & generationes nō sunt bonū. qn ergo adiungūtur huic qd delectatio, generatio, & motus, sequit vt nō sit delectatio bonū. D. Vt autē q non sit hęc dictio bona. nō. n. delectatio motus. vnicuiq; n. rerū mouentū est velocitas propria, & tarditas propria, qn fuerit mutatio ei p se. qn vero non fuerit ei mutatio p se, sed p cōparationē ad aliud: vt mutatio, quē est sciētī ex ignorātia ad sciam, tūc statim sit relatiōis & ad aliqd, & non est in relatiōe motus imōse est autē vt delectationi inueniat velocitas & tarditas: cū nō sit ei mutatio p se. attamen posse est hoc inueniri ei p accidēs ex pte mutationū eius qd consequit delectatio. & per hūc modū possumus dicere q talis delectatur velociter, queadmodū dicimus irascitē velociter: nō q delectatio ipsamet aut ira ipsamet velox sit & tarda: sicut mor⁹, quē seq⁹ de-

lectatio, velox ē & tard⁹, vt delectatio-
D
tiones q sequunt ambulationē, & bi-
bitionē, & alia ab his. Etenim delectatio seq⁹ ista velociter aut tarde: ipsi⁹ vero met delectatiōis nō ē possibile, vt sit aliqd tardū aut velox. & ē qd ē istā taliter, eō q delectatio de relatiōe est: & mutatiōes, quas sequit delectatio, nō sunt de relatiōe: & nō ē posse de dlectatiōe vt sit semper eterna: neq; est posse vt referat ad aliud aliqd pter id cuius ē. D. Iā autē putat de delectari q sit motus p modū aliquē, nō tñ de delectatione cōiugata cū quacunq; apprehēsiōne putat hoc, sed de cōiugata cū apprehēsiōne, in qua mutat apprehēsor: & cuius generatio est delectās, huius corruptio ē cōtristās. D. & iā dicūt q tristitia ē pp defectū rei nālis, & delectatio cōplementū hui⁹ defectus. & hoc erit apud fieri hui⁹ defectus, nō apud expletiōē ei⁹ actu. & si sic ē, erit delectatio fieri, vel generatio nō cōplementū: iō q qn pcedit fieri rei deficiētis, tristat corp⁹ sentiēs. & qn sic est, ergo delectat⁹ p ipsam, est deficiēs, & et ipsa in seipsa defectus ē, cū sit fieri, vel generatio. D. Istud vero nō putat de oībus delectatiōibus, sed conuenit quidē delectatiōibus, q siunt pp tristitiā nutrimēti: intēdo q delectatiōē nutrimēti pcedat tristitia famis: & ipsamet inuenit apud vsum nutrimēti. In ceteris autē delectationibus nō accidit istud, vt in delectatiōibus, q siūt pp sciētias disciplinales. nō. n. pcedit eas tristitia, neq; eas q siūt p actū: quāto magis neq; eas, q siūt p intellectū. & sūt quē siūt p odoratū, & auditū, & visum nō pcedit tristitia, & pcedit qd ē ista spes, & est delectans. Istæ igitur delecta-

Moralium Nicomachiorum

G tiones, non sunt generationes, neq; et suppletiones defectus, cū non pre cedat eas defectio, ac si sit delectatus per ipsas deficiēs nō cōpletus. D. De lectionibus aut vituperatis apud hoīes, quas sequuntur quidam hominū, fortassis non est dicendū qd sint delectabiles fm veritatē. quamuis. n. delectabiles sint eis, quorum animarum dispōnes sunt dispōnes prauæ, non tñ pp hoc oportet vt dicant esse delectabiles in rei veritate & simpliciter. sed si absolute dicat de eis nomē delectabilis, intelligendū est in cōparatione ad alios, quē admodū. n. non putandū est illud;

H qd dulce est aut amarum apud infirmos, esse sic fm veritatē; aut qd album apud lippos, album fm veritatē: sicut est de re delectationis apud viros prauitas: intendo qd delectabilia nō sunt examinanda apud gustus infirmū: sicut neq; examinanda sunt nutrimenta apud gustus infirmorū. D. Et fortassis delectatio eligibilis est, nisi qd non eligibilis, mō quo eligunt eā prādicti. quē admodū dicimus qd diuitiē eligibiles: sed nō vt fraude aut deceptione acquirantur. & similiter sanitas eligibilis

I est, sed non vt eius, cuius sanitas cōtingit ex quacūq; comestione, sed cuius sanitas sit ex comestione rerū sanatiuarum. D. Et fortassis differunt delectationes in seipsis: cō qd delectatio ex rebus pulchris alia est à delectatione, quē ex rebus turpibus: & omni actui est delectatio, p. propria. & non est possibile vt delectetur is, de cuius nā nō est vt agat ali quē actum delectatiōis illius actus. vt qd nō est posse vt delectatione iu sti delectet, qd nō est iustus: neq; delectatiōe musici, qd nō est musicus;

& sicut in ceteris actibus. D. Et videt **K** et apparēs. qm amic⁹ alicuius alius ē à cōueniēte: & qm delectatio vtro rūq; pp hoc nō ē vna, s; diuersa. de altero. n. eorū putat, qd ei⁹ associatio est pp vtile qd ē: intendō eū qd cōueniēs: & de altero qd ē pp delectatiōē ex amicitia & pp hoc vn⁹ eorū vituperat, & alter laudat. D. Et cōueniēs ē ne sit oīs delectatio bonū. nullus. n. eligit ne faciat decens in lōgitudine vitę suę, et habēs intel lectū puerile. & delectet in tota vita sua eo, quo delectant pueri vtpluri mū. neq; eligit delectatiōē cū actio nib⁹ turpibus. Hoīes n. nāli ter studeat, & nitunt ad actiōes pulchras, cū nō fuerit i eis tristitia, et si nō sit in eis aliqd delectatiōis: vt ē speculatio, et cogitatio, et rememoratio, et scia virtutū, & operatio earū. qñ vero fuerit delectatiōes cōiugatē eis, tūc null⁹ declinat electiōē iustorū: neq; op; vt sit in electiōe eorū qd quā diuersitatis. forsā etenim pēligenda sunt hęc: & si nō sit ex eis delectatio, qualiter ergo erit i entibus? D. Manifestū est ergo ex his qd dicta sunt, qd nō oīs delectatio bonū: neq; oīs malū. etenim delectatiōes diuersę sunt formę: & i eis est qd est electū **M** per se, & qd est non electum.

Quidnam sit voluptas, et quo modo operationem perficiat. Cap. 4.

Q Vidnā aut sit voluptas, aut qualis, clarius fiet, si disputationē à principio repetamus. Visio. n. quocūq; tēpore ēē perfectā videt. nulla. n. re deficit, quē postea succedens speciem eius perficiat. huic similis quocq; voluptas est. totū siquidē quoddā est: neq; vllō in tem-

A tempore statuere aliquis voluptatē posset, cuius, si longiore fieret tempore, species perficeretur. Iccirco neque motio est. I tpe. n. fit omnis motus, & cuiusdā ē finis ē. ut ædificatio tunc perfecta est, cū fecit id quod appetit, vel in omni vtriusque tempore, vel in hoc. nā in partibus temporis imperfecte omnes, & à tota, & inter se sunt specie diuersæ. lapidum liquidum cōpositio diuersa à colūne virgatione: atque hæc vtriusque à tēpli extructione differunt. tēpli. n. effectio, cū nulla re deficiat ad propositum, perfecta est: fundamenti vero, et triglyphi fabrica est imperfecta: quippe cū vtriusque partis sit. Specie igitur differunt. neque fieri potest ut in quocunque tempore motionē specie perfectā sumamus, nisi in toto. Simili modo quoque in ingressione, & ceteris. nā si delatio est motio quæ alicunde aliquo fit: eius differentiæ sunt secundum speciem, volatus, ingressus, & saltus, atque huiusmodi. neque tamen hoc modo, verum est in ingressione ipsa definita est: nā alicunde et aliquo non idem in stadio et in parte eius est, & alia, atque alia parte: neque percurrere lineam hanc, & illam. non solum. n. lineam, sed in loco constitutam pertransit: in diuerso autem hæc, quæ illa est. Sed accuratius de motu alibi iam diximus. Videtur autem non in omni tempore motio esse perfecta: sed plerumque imperfecta, et specie differētes: siquidem alicunde aliquo speciem earum efficit. at voluptatis in quolibet tempore

re perfecta species est. perspicuum igitur est, et diuersas has inter se esse et voluptatem quippiam ex his esse, quæ integra ac perfecta sunt. Hoc autem ex eo etiam videretur, quod moueri nisi in tempore quippiam non potest: voluptate autem affici potest. quod, n. in ipso nunc fit, totum quoddam est. Ex his autem manifestum est, non recte dicere eos qui voluptatē esse motionē, vel generationem asserunt. non. n. omnium hæc dicuntur: sed partibilium, & eorum quæ tota minime sunt. nā neque visionis generatio est, neque puncti, neque vnitatis. neque. n. horum quippiam motio aut generatio est. igitur nec voluptatis quoque erit: quippe cū totum quoddam sit. sed sensus cuiuslibet, cū circa sensibilem rem operatur. Perfecte autem eius qui bene est affectus, circa pulcherrimum ex his quæ sensui subijciuntur. tale. n. quod maxime esse perfecta operatio videtur. Vtrum autem ipsum, sensum an id in quo ipse est, operari dicamus, nihil iterum sit. in vnoquoque. n. optima eius est operatio, quod optime affectum est erga presentissimum ex his quæ ipsi subijciuntur. Atque hæc perfectissima esset, ac iucundissima. in omni. n. sensu voluptas est: in omni itē simili modo intellectu & cōtemplatione. iucundissima autem ea est, quæ perfectissima: atque perfectissima eius est, quod bene affectum est erga optimum eorum quæ ipsi subijciuntur. operationē vero voluptas perficit. Non eodem tamen modo

Operatio-
ne volu-
ptas perhi-
et.

Moralium Nicomachiorum

G & voluptas perficit, & sensibile, * & sensus, cū bōa sunt, quē ad modū neq; sanitas et medic⁹ simili modo in cā sunt, vt sani simus. In vnoquoq; autē sensu voluptatē fieri perspicuū est: quippe cū & visiones, & auditiones esse iucūdas dicamus. patet. n. pfecto eas vel quā maxime esse, si & sensus pstantissimus sit, & circa tale quippiā operet. nam si hmōi sunt et quod sentitur, et qd sentit: semper existet voluptas, modo adsit qd agat, & qd afficiatur. Perficit autē operatio nē voluptas, nō vt habitus qui dā qui inest, sed vt finis supexoriens: perinde atq; venustas hīs qui ī flore ætatis cōstituti sunt. quousq; autē sensibile vel intelligibile, & id qd iudicat. vel contēplat tale fuerit, quale esse debet: in opatiōe inerit voluptas. cū. n. id & qd vt afficiatur, & qd vt efficiat idoneū est, similia sunt, et inter se eodē mō sese habent: idē fieri natura consuevit. Quo mō igitur sit, vt nemo assidue voluptate afficiatur? An defatigatur? oīa. n. humana ad assidue operandū ibecillia sunt. quocirca neq; voluptas assidue xuenit: operationē. n. consequitur. Nōnulla tñ sunt q cū noua sunt, oblectant: postea vero nō simili modo, hanc ob cām: quia primū incitatus animus est, in eorumq; operatione intentus, quemadmodū in visu faciunt, qui inspiciunt: postea vero operatio eiusmodi nō amplius fit,

sed neglecta. vnde ēt voluptas hebetatur. Oēs autē voluptatē appetere ppea vnusquisq; existimaret, quia viuere oēs appetūt. vita vero operatio qdā est. Et circa ea vnusquisq; & hīs operatur, q vel maxime placent, vt musicus auditu circa modulatiōes: discendi studiosus mente circa contēplationes: atq; ita singuli ex ceteris. voluptas vero operatiōes perficit: et viuere quoq; ipsum, qd appetunt. merito igit voluptatē ēt appetūt, quippe q viuere ipsum qd expetendū est, pficiat. Vtrū vero vitā ob voluptatem, an voluptatem ob vitā expetamus, in p̄sentia omittat. cōiuncta. n. hęc inter se ita sunt, vt separari nullo mō queant: quippe cū et si ne opatiōe non fiat voluptas, et opationē oēm voluptas pficiat.

Dixit. Iam itaq; dictus est sermo sufficiens in delectatione an bonū an nō. Quid vero sit delectatio, aut q res est delectatio, fortasse manifestius fiet, qn cœperimus ī reuerfione rememorationis eius ex principio. Dicim⁹ ergo, qm putat q act⁹ visus est penetratio in aliqua hora, & hoc fit, qn visus nō idiger aliquo, quo cōpleat⁹ forma eius, immo est fm cōplementum eius vltimum, & delectatio similis est huic: eō q ipsa existit cōpletio visui cōpletori. si ergo hoc sic est, delectatio ēt est cōplementū & formā, nō motus. & p hoc nō est possibile alicui vt apprehendat delectationē in tempore, donec sit ex delectationibus q existat in tempore minus aut plus, etenim

A etenim omne qđ apprehendit in tēpore, est in motu, & nondū completur forma ei⁹. & pp hoc qđ delectatio est cū cōplemento forme, & non in tēpore. Et pp hoc nō est motus. oīs n. motus in tēpore est, habens cōplementū, qđ nō est in tēpore. v. g. edificatio magis cōpleta ē ī postremo tēporis, in quo perficitur eius actio, q̄ in vniuerso tēporis in quo fit. in postremo aūt tēporis, in quo sūt motiones, nō ē cōpleta, sed diuersa per formā: intendo qđ ptes motus vnius eiusdē iā diuersificant adinuicē fm formā: & sunt et diuersę a toto ipsa rū fm formā & cōplementū: Itēdo finē motus. positio nanq; lapidū diuersificatur ab erectione columnarū fm formā: & ista ambo diuersificant a figura domus, quę est cōplementū tēpori cuius, partes sunt cōpositio lapidū, & exilio colūnarū. & qđ simularur his ex partibus edificationis, & inter dispōnē cōpositionis & situs lapidū, & dispōnē erectionis columnarū, & inter dispositionē domus dīa est. quāuis. n. conueniant in eo, qđ sunt dispōnes, tñ dispositio domus diuersificatur a dispōnē cōpositionis lapidū, & a dispōnē erectionis columnarū per hoc, qđ dispō domus cōpleta est, eō qđ nō est subiecta ad aliquid. cū nullius egeat, p qđ sit eius cōplementū. dispositio aūt cōpositionis lapidum, & dispositio erectionis columnarum, & qđ simularur his ex dispositionibus, quę subiectę sunt dispositioni domus, nō sunt complete: eō qđ quilibet earū subiecta ē formę domus, eo modo quo litterę subiectę sunt dictionibus. Et pp hoc partes motus & cōplementū earum diuersificant fm formā. & non est possibile intēniri

motum completum fm formā in tempore. nisi forte sit motus circularis totius. Ceteri vero motus transmutationis, vt ambulatio. & qđ simularur huic, incōpleti sunt: eō qđ sūt ex aliquo ad aliquid oppositū ei: & eō qđ isti motus ex aliquo ad aliqd nō diuersificantur solū a motibus completis, sed & partes motus vni⁹ abinuicē, quemadmodū diximus. etenim motus, qđ fit super hęc partē lineę, alius est a motu siente sup aliā partē eius. & vniuersum huius aliud est ab eo, qui fit sup partē illā, quę est cōpletio. & est quidē istud sic in motu transmutationis recto: **E** eō qđ & si sit super lineā rectam, illa linea non est linea tm, sed est quidē linea in loco. diuersificant ergo partes motus pp diuersitatē partū loci. **D.** Et iā exquisite perscrutatū est de motu in alia scīa. **D.** Et vī qđ nō sit oīs motus cōpleta in vniuerso partū tēporis, in quo inuenitur illa mutatio sed infinitiua sui tm. ī ceteris vero suis partibus est incōpleta, sed diuersificat fm formā. de re aūt delectationis manifestū est, qđ de mutationibus cōpletis ī toto tpe vel in oī tempore. cumq; sit delectatio de rebus cōpletis: & cōpleta diuersificantur adinuicem: manifestū est qđ delectationes diuersę erunt adinuicē fm formā, non fm partes: intēdo qđ partes delectationis vnius nō sunt diuersę ab alijs, sicut se hēt in motu vno. Ex isto manifestū ē qđ delectatio nō est mor⁹, & ex eo qđ cōprehensio eius nō est ī tpe, & oīs motus ī tēpore. **D.** Veruntñ manifestū ē et pp quā cām putauerunt qđ delectatio sit motus & generatio: eō qđ generatio non dī de oībus rebus sientibus, sed dī quidem de generandis

Moralium Nicomachiorum

G rerū, q̄ diuidunt. rebus autē, quē uō diuidunt, nō ē generatio. ideoq; nō dī q̄ apprehēsiōi sit generatio, neq; pū. ito generatio, neq; vnitati. & sic se habet i delectatiōe: intēdo q̄ nō est ei generatio: eō q̄ ipsa est totū, intēdo de indiuisibilibus. **D.** Et oīs quidē sensus agit fm mensurā sensibilibus. & agit actionē pfectā sensus, cuius dispō est perfecta. & dispō sui sensibilis pfecta ē. & dispō relationis inter perfecta. etenim putat q̄ bonitas actionis sit hoc: intendo vt agens sit in perfectiori dispōne per quā est agens, & patiens in pfectiori dispōne per quā est patiens. & relatio, quā est inter ea i perfectiori dispōne. etenim dīa magna est inter hęc, vt agat res ens i perfectiori dispōnū suarū in patiens ens in perfectiori dispōnū ē. & iter hoc vt agat in non perfectiori suarū dispōnū, aut in patiens nō ens in perfectiori dispōnū patiendi, aut vt sit relatio iter vtrāq; imperfecta. Cumq; hoc sic sit, fortasse erit actio ista in sensibus motus pfectus, & delectabilis. & similiter se habet in cogitatiōe, et in oībus apprehensionibus, quas sequitur delectatio. Et pp hoc possibile

I ē vt diuersē delectatio apprehensionis penes diuersitatē actionū apprehēsiōis. & delectabiliōr actionū apprehensionū est actio pfecta valde. & actiōes pfectę valde sunt illę, quibus sunt venustiores dispōnū apud virtuosū valde ex reb⁹ quas amat. et pp hoc ē delectatio pfectiua actiōnū: intēdo pp esse eas amatas. Verū tñ pfectio, q̄ delectatio pficit actiōnē, & pfectio, qua pficiūt eā sensibile & sensus, nō ē vnus manerici, et si sint res nobiles oēs: quēadmodum medicus & voluntas sanādi nō sunt

cā vt fiat sanatio p modū consimilē: intendo nō sunt ei cā p modum vnū. **D.** Quōd aut delectatio iueniē in oībus sensibus, manifestū ē p se. nos etenim videmus visibilia delectabilia, & audim⁹ voces delectabiles & ē manifestū ē q̄ delectatiōes sensuū sunt vehementiores, qñ sensus & sensibile vtrāq; vigorosa fuerint: & qñ alterū agit & alterū patit fm suā vigorositatē: etenim qñ fuerit sensus & sēlibile cū hac dispōne, sit delectatio sp. Et cā existēdi delectatiōē ē vt pficiat actionē. verū tñ suā pficere actionē nō ē ita, vt delectatio sit dispō in actiōe & cōplemētū ei: sed fm q̄ ē res sequēs cōplemētū: vt pulchritudo, q̄ inueniēti iuētute: itēdo qñ pulchritudo ē dispō sequēs iuuentutē, nō cōpletiua eius. **D.** quousq; ergo durauerit sensibile aut intelligibile fm q̄ op 3, & qui iudicat de intelligibili & sensit sensibile fm q̄ op 3, erit delectatio i actiōne. & hoc quādiu durauerit agēs & patiens & similia: & fuerit relatio cuiusq; eorū ad suū cōpar fm dispōnē vnā: intendo impmutata erit ab eis actio p vnā nām. **D.** Et pp istud nō est posse vt delectet hō delectatiōe cōtinua, neq; tristet tristitia cōtinua: eō q̄ oēs res humanę non pnt agere actionē cōtinuā pp mutabilitatē cōsimilitudinis, q̄ ē iter agēs & patiens. & sicut est de relatione. **D.** Et eo q̄ delectatio nō ē cōtinua, sit q̄ qdā res exhilarāt, & sunt bonę: & post hoc nō sic se habet res in eis. & cā in hoc ē, qñ cogitatio & imaginatiōes, quas seq̄ delectatio, sunt in iuuentute vehementius agētes et plures. & sicut est in sensibus: intēdo qñ in iuuentute vehementius agūt: vt qñ vident à longe in principio rei.

A res. deinde post hoc nō possunt, imō actiones eorū debilitant: ideoq; fit eorū delectatio debilior. **D.** Et fortasse putans putabit oēs nos amare vitam. & vita actus quidam est. Et vnusq; scq; amat facere actiones, quę pertinent in vita rebus melioribus: etenim in his tractus eius melior. vt dñs musicę. ipse enim amat actū auditus, qui est apprehensio melodice. & dñs doctrinę, qui amat actū cogitationis in opinionibus. & sistr est in oībus actionibus pertinētib⁹ ad vitā: & delectatio inuenta in eis est illa, quę cōplet istas actiones, & vitā, per quā fit desyderiū istarum rerum. & qñ sic est, tunc illi, qui desyderant vitā, desyderant delectationem: eo qđ ipsa perficit vitā, quę est electa. **D.** Et pp istud oportet sciri qđ nō sunt nobis omittēdę actiones grā delectationis. patet enim qđ delectatio & actio cōiugatę sunt simul, & nō recipiūt separationē. nam nō erit delectatio absq; actione: & peticit quidem omnē actū delectatio.

Voluptates inter se specie differre.

Cap. 5.

C Vnde differre ēt specie videntur. quę. n. specie diuersa sūt, ā diuersis p̄fici existimam⁹, ita siquidē apparēt & naturalia, & qđ ab arte efficiūtur. vt aīalia, arbores, pictura, statutz, dom⁹, vas. simili modo quoq; diuersas specie operationes ā specie differētibus perfici putam⁹. mētis aut operationes ab hīs quę sunt sensuū, atq; hęc inter sese specie differūt. quare ēt quę ipsas perficiūt voluptates. Cōstare aut hoc ex eo ēt posset,

qđ voluptas vnāquęq; operatio ni ei affinitate est cōiuncta, quā p̄ficit. simul. n. operationē propria atq; affinis uoluptas auget: quippe cū singula magis iudicent, absoluātq; exactius qui cū voluptate operatur. vt qui geometricis rōnib⁹ oblectatur, geometrici euadunt, & singula magis intelligūt, atq; aduertūt. si rōmō musicę studiosi, & edificandi, & ceteri alij ī suo quisq; opere proficiūt, dū eo oblectant, ac gaudēt. Voluptates vero sunt qđ incrementū exhibent. at affinia sunt & ppria qđ augēt. quę autē diuersis specie sunt, ppria, inter se quoq; specie differunt. Magis p̄terea inde hoc pateret, qđ voluptates qđ ā diuersis eueniūt, operationib⁹ sunt impedimēto. studiosi. n. tibiārū orationib⁹ attendere nequeūt, si tibia canentem quempiā audierint, tibię cātu magis, qđ p̄sente opatione oblectati. voluptas igit quę ex tibię cātu prouenit, operationē circa orationē corrūpit. Id in ceteris quoq; vsu venit, cum circa duo simul operat quispiā: quę. n. est iucundior operatio, alterā extrudit: atq; eo magis, quo ī uoluptate longius excelluerit: adeo vt ex altera opet nihil. Atq; iccirco fit, vt cum aliqua re vehemēter gaudem⁹, aliud qđ nō admodū agamus: cūq; alijs leuiter oblectamur, alia faciam⁹. vt in theatris bellaria esitant: id tunc maxime faciūt, cū viles certatores sunt. Qñ aut propria voluptas exacte

Moralium Nicomachiorum

- G** exacte absoluit operationes, diuturnioresq; & meliores reddit: alienæ vero labefactât, ac pdût: lōge eas inter se distare manifestū est. Ferē.n.aliē voluptates id faciūt qđ pprñ dolores, pprñ.n.dolores operationes corrūpūt. verbi cā, si alicui vel scribe re iniucundū est & molestū, vel rōcinari: cū dolorē afferat opatio, fit, vt is neq; scribat, neq; ratiocinet. Ex pprñs igit voluptatib⁹, & dolorib⁹ cōtrariū circa operationes cōtingit. proprię autē sunt voluptates, q̄ ex opatione aliqua p se existūt. alienæ vero aliæ appellant, ppea q̄ sise quid efficiūt, qđ dolor. corrūpunt.n. veruntñ nō simili mō. At vero cū operationes pbitate & prauitate differant: & alię ex iplis expectandæ sint: aliæ fugiendæ, aliæ neutræ: sifi modo voluptates ēt sese habēt: in vnaquaq; n. operatione ppria voluptas existit, in bona honesta, in praua improba. Nā & cupiditates honestorum laudabiles, turpiū vitupabiles sunt. Affiniores autē opationib⁹ sunt voluptates quę in iplis existūt, q̄ appetitiones. hę.n.& tpi bus & natura distinctę sunt: illę adeo annexæ opationib⁹ sunt, adeoq; ab iplis indistinctę, vt an idē cū voluptate opatio sit, ambiguū eē videat. Neq; tñ voluptatē esse mentē, aut sensum putādū est: est.n.aburdū. sed qā nō separant, eē idē qbusdā vñr. sicut igit operationes, ita quoq; diuersæ voluptates sunt. Visus atq; tactu puritate differt: et audit⁹ & olfactus a gustatu. simili mō q̄q; differūt voluptates: atq; ex his illæ q̄ circa mentē existūt: et vtręq; a se mutuo. Esse vero vni cuiq; aīali, ppria voluptas, quę admodū ēt op⁹ vñr: ea.n. est q̄ in opatione existit. id ē vnoquoq; cōsiderāt i ita eē apparebit. equi siqdē, & canis, & hōis voluptas diuersa ē. Quēadmodū Heraclitus inq̄t, asinos stramentitias paleas magis q̄ aurū eē electuros: q̄ppe cū asinis pabulū auro iucūdius sit. Ac voluptates quidē eorū q̄ specie diuersa sūt, specie differūt: q̄ sunt eorū dē, indifferētes eē cōsentaneū est. in hōib⁹ tñ nō parū variāt. eadē.n. alios dolore, alios oblectatione afficiūt, quibusdā molesta & odio sa, iucūda & amabilia nōnullis sunt. i dulcib⁹ quoq; idē euenit: quippe cū non eadē febricitati, & sano esse hōi videant: neq; castm quippiā imbecillo, & ei q̄ bono habitu pdit⁹ sit, sifi in alijs ēt cōtingit. Vñr autē in oīb⁹ sifib⁹ id esse qđ probro viro apparet. **M** Quod si hoc recte dñr, quēadmodū vñr, & est: et vniuscuiusq; mē sura ē virt⁹, & bon⁹ vir, q̄tenus est talis: voluptates quoq; erūt q̄ huic vñr, & iucūda ea quibus hic oblectat. Si cui tñ ea vident iucūda q̄ huic sunt molesta, nihil mirū esse debet: multatēnī corruptelæ hōiū, & labes cōtingūt. nō sunt nāq; iucūda: sed his, atq; ita affectis. Eas igit quę sine dubio turpes sunt, non esse dicendas

Vniuscuiusq; mensura ē virtus.

Adicendas voluptates nisi corruptis hominibus manifestum est. Ex his vero quod esse honeste videntur, qualis, aut quatenus esse homines dicenda est? An ex operationibus patet. has enim ipsae voluptates sequuntur. siue igitur una, siue plures sint perfecti & beati viri operationes: quae has perficiunt voluptates, precipue homines voluptates esse dicentur: reliquae autem secundo loco, & ex parte aliqua, non secus atque operationes.

Dixit. Et ex hinc apparet quod delectatio est diuersa. quia enim perficit res diuersas secundum formam, diuersum est secundum formam. Et hoc patet ex rebus generatis a natura, ut a naturalibus & plantis: & ab arte, ut in imaginibus, & ventis libus, & domo: intendendo quoniam ista, ex quo facta sunt ex rebus diuersis forma, sunt perfectiones earum diuersae forma. & sicut actiones diuersae forma, operum ut perficiantur ex diuersificatione in forma. & per hoc delectatio, quod est intellectui, diuersa est a delectatione, quod est in sensibus: & delectationes sensuum diuersificantur etiam a se invicem secundum formam. Et patet quod delectationes diuersificantur diuersitate actionum: eo

Quod quilibet earum figurata actio, quam ipsa perficit delectatio. nam propria facit ut crescat illa actio & augeatur. & causa haec est: quoniam qui faciunt hoc quod faciunt cum delectatione, erit actio eorum vehementius exquisita & plus perscrutata. ut qui delectantur per geometriam. ipsi enim perscrutantur non aequam: rerum geometriarum plus alijs. & sicut quod delectantur per actiones musicae, sunt potentiores ad inquirendum neumata. & sicut qui amant aedificationes, sunt potentiores ad aedificandum. & vult in omnibus agibus addit delectatio in opera-

tione sui propria. & cum hoc crescit per deum eius crementum. & quod crescit cum alio a se, est propria eius, per cuius crementum crescit, & est alia ab ipsa per formam.

D. Et fortasse patebit ex hoc etiam quod delectationes, quae sunt ex actionibus quibusdam, prohibentur sunt ab alijs: ut in viris concupiscentiarum. ipsi enim non possunt audire dictiones & actiones boni. audientes vero tangentes citharam, quod gaudio sonitum eius postponunt actiones, quas habent inter manus. & per hoc cithara, & caetera desideria corrumpunt actionem, quod est per rationem. Et sicut accidit caeteris delectationibus ad se invicem: intendendo quod quando fecerit homo simul duas actiones, quarum utraque habet delectationem propriam, impeditur magis delectatio altera ab actu suo. & potissime faciet hoc, quando fuerit excellentis delectationis valde, donec permittat alteram agere. Et per hanc causam, quando ludimus cum aliqua re, non agimus re aliam plus, quam illam, cum qua ludimus per victoriam delectationis ludimus super delectationes reliquarum actionum. & quando vicerit altera delectationum, erit actio alterius sine delectatione: eritque actor eius ad modum illius, qui operatur ad desiderium aliorum: ut facit citharodus vel cibicen in loco, ad quem conveniunt ad intuendum eos cum mali fuerint. ipsi enim nituntur quidem ad perfallendum per illos, qui intendunt ad ipsos, & non proprie delectationis causa. Et cum sic sit, patens est quod delectatio propria actionibus perfundat actiones, & efficit eas durabiliores, id est in tempore longiori, & melius factas. manifestum est autem, quod inter delectationem extraneam ab actione, & inter propriam diuisa est multa. & hoc, quoniam delectatio extranea ab actione ferre facit tristitiam propriam actioni: intendendo

Moralium Nicomachiorum

- G** intendo q̄ impedit actionem: quē-
admodum impedit eā tristitia pro-
pria sibi. etenim tristitiæ propriæ
actionibus corrumpunt actiones. v. g.
qui nō delectatur ex scriptura & me-
ditatione, si tristet ex ipsis, non scri-
bet neq; meditabitur. Et vñ accidit
in actionibus contrarietas multa ex
parte delectationis proprię eis, & ex
parte tristitiæ propria eis: intendo
q̄ actio, cū qua cōiugat delectatio
sibi propria, sit fm cōtrarium: actio
nis, cū qua cōiugat tristitia sibi pro-
pria. & fit quidē sic, eō q̄ delectatio
propria expedit actionē, & tristitia
- H** ppria impedit ipsam. delectatio aut
extranea, vt iā dictū est, facit sisse ei,
qd facit tristitia pprie: eō q̄ corrum-
pit actionē, sicut corrumpit eā tristi-
tia propria: quāuis nō sit corruptio
ambarum p modum consimilem.
- D. Cū aut diuerſent actiones p di-
uerſitatē virorū bonorū & malorū:
intēdo qm actiones virorū bonorū
diuerſæ sunt ab actionib⁹ virorum
malorū: & cū diuerſent et p hoc, q̄
quædā earū electæ, & quædā earum
nō electę, immo à quibus fugiendū
est: & quædā earū quę neutro horū
determinant, manifestū est q̄ dele-
- I** ctationes, q̄ sequunt actiones, diui-
dendæ erūt diuisione cōsimili huic
diuisioni, donec delectatiōes actio-
nū electarū sint electæ, & delectatio
nes actionū fugiendarum fugiendæ.
etenim vnicuiq; actionū ē delecta-
tio ppria, & delectatio actioni nobi-
li ppria nobilis est: & delectatio
actionis prauæ ē extranea, cōtristās,
vituperabilis valde. Et pp hoc sunt
desyderia rerū qdē decentiū lauda-
bilia: rerū autē cupiū vituperabilia.
D. Et delectationes, q̄ sunt actibus,
magis ppriæ sunt actib⁹ q̄ desyde-
- ria ipsorū: eō q̄ desyderia actū di-
ſcreta sunt ab eistpe & nā: intendo
q̄ ipsa inueniunt diſtincta ab actu.
delectationes vero nāx propinquæ
sunt actib⁹, & nō separant ab eis, sed
inueniunt qdē cōiugatæ actui. & pp
hoc dubitat de eis, an sint ipſę & act⁹
res vna eadē. Atq̄ palā est q̄ delecta-
tio intell⁹ nō est intell⁹, neq; delecta-
tio sensus ē sensus: hoc. n. imposse ē.
ſ; qm delectatio nō separat ab actu,
ideo vñ q̄busdā q̄ sit res vna. & quē-
admodū actiones distinguunt a de-
lectationib⁹, & sunt aliæ ab eis, sic &
actiones distinguuntur ab inuicem.
- Actio enī visuū distinguitur ab audi-
tu, & olfactu, & à gustu: & isti distin-
guunt a se inuicē fm diſtinctionē
actū. qd ergo est ex actionib⁹ di-
ſtinctū ei⁹ delectatio diſcreta ē gñe,
vt diſtinctio visuſ ab auditu, & intel-
lect⁹ a sensu. Ampli⁹ hoc & qd est di-
ſtinctū specie, eius delectatio diſtin-
cta est specie: vt diſtinctio speciēſ
intell⁹ ab inuicē. D. Et vñ q̄ vnicuiq;
aīaliū sit delectatio ppria, cū sit vni-
cuiq; aīaliſ actio propria, & sit vni-
cuiq; actioni nāli delectatio ppria.
& hoc apparet valde, q̄ inſpexerit in
vnaquaq; rerū. apparet. n. q̄ delecta-
tio equi alia ē à delectatione canis.
- M** & ſiſſi apparet q̄ delectatio hoīſ, quę
appropriat eis. est actionis q̄ appro-
priat ei. & est delectatio actionis p
intellm, q̄ est alia à delectationibus
ceterorū animalū. Sicut dixerunt
qdā Antiquorū, q̄ digniſe est ehge-
re apprehēſiones q̄ aurū: etenim ei
est nutrimentū, quod apud ipſum
delectabiliſ est auro: & est apprehē-
ſio p intellectū. D. Delectatio-
nes ergo, q̄ sunt in reb⁹ entib⁹ diuer-
ſis forniæ, diuerſant forma. delecta-
tiones vero, quæ sunt reb⁹ eiſdem,
intēdo

A intēdo nō diuerſificatis per formā; rectū eſt vt nō ſint diuerſe: quāuis iā inueniant diuerſe; diuerſitate nō parua in hoīb: eō q̄ nos inuenim⁹ res vnacalide delectantes quofdā & cōtriftātes alios, & entes q̄ buſdā moleſtas & odioſas, & alijs delectabiles & amaras. & hoc eſt, vt illud qd accidit ī reb⁹ dulcib⁹, in q̄bus nō iudicat ſan⁹ & febrilis iudiciū vnū: & vt ī reb⁹ calidis & frigidis, q̄ nō ſunt apud debiles & fortes ſm vnā diſpōnē, ſed quofdā hominū delectat calidū, & alios frigidū. & ſiſte huius accidit in vnīuerſis apprehenſibilibus, D. Et
B vī ſp̄ in oībus illis rei veritas ſe habeat, put appareat viro bono: inten- do q̄ delectabilia ex ipſis nā ſt & electa ſunt ea, q̄ eligit nā viri nobilis. Et ſi ſic eſt, tūc bene dictū fuit q̄ vir tus eſt mēſura oīs rei: intēdo illud, p̄ quod cognoscunt nāx rerū in bonitate & malitia: ſicut p̄ mēſuram cognoscit quātitas rei. Secūdū igit hoc bonum in ſeipſo eſt, de quo vī bono qm̄ bonū. & ſiſt delectatio in rei veritate eſt illa, de qua vī bono q̄ ſic ſit: & nō elongat quin ſit hoc, qd vī bono delectabile, apud quof- dam hoīum nō delectabile, aut minus in delectatione. etenim accidit in gnatione hominū corruptiones multæ. & nāx egreſſe ab equalitate. & pp̄ hoc delectabile nā ſt nō eſt delectabile, niſi eis, quibus non accidit corruptio in nā. D. Et de manifeſtis eſt, q̄ illud, qd cōcedit eē turpe, nō ē delectabile, niſi apud viros corruptarū naturarū. Delectationes ſāt, q̄ vident eſſe emeritorū & virtuoſorum, nō inueniunt hominī, niſi ex pte actionū ſuarū, q̄ appropriantur ipſi: Et ſi fuerint delectatio vna aut delectationes plures viro pfecto de-

ſyderanti ſtat⁹ felici, tūc illa delecta- tio vna, aut illa q̄ completur ex mul- tis, ſi multæ fuerint, eſt illa, de qua vere dī q̄ eſt delectatio hoīs. & hoc manifeſtū eſt, qm̄ declaratum fuerit quis eſt actus hominis proprius ei. cæteræ vero delectationes habēt ſe ad hanc, ſicut cæteri actus ad hunc actum: intēdo eum, qui eſt comple- mentum actuum humanorum.

De felicitate. Cap. 6.

C Vm dicta aut ſint ea, q̄ ad virtutes, & amicitias, & voluptates ſpectant: reli- quum eſt, vt de felicitate figura quadā diſſeram⁹, qm̄ finē eā hu- manarū rerū eē ſtatui⁹. Si igit antedicta repetam⁹, breuior nō bis euadet oīo. Dixim⁹ eam nō eſſe habitū. nā in eo ineſſet, q̄ p̄ totā vitā dormiret, & plātē vitā traduceret, maximisq; infortu- nijs afflīctaret. Quod ſi hęc non placēt, ſed magis in operationē quandā ipſa reponēda ē, ſicut ī ſupiorib⁹ eſt dictū: ex opationi- bus aut aliæ ſunt neceſſariæ, & ob alia expetēdæ, aliq̄ p̄ ſe patet, felicitatē aliquā ex hīs q̄ per ſe, & nō ob aliud ſunt expetēdæ, eē ſtatueūdā. felicitas enim nullius rei indiga eſt, ſed ex ſe ipſa ſuf- ficit. Per ſe aut ſunt expetendæ illæ, ex quibus p̄ter operationē requiritur nihil: cuiuſmodi eſſe actiones videntur, quæ ex vir- tute ſiūt. bona. n. & honeſta age- re ex hīs eſt, quæ p̄ ſe expetūtur. Quin etiam ex luſionibus illæ quæ iucundæ ſunt: quippe cū nō ob aliud ipſas eligat: damnū enim

Felicitas nullius rei indiga eſt, ſed ex ſe ipſa ſufficit.

Moralium Nicomachiorum

G enim ex ipsis potius quam utilitate & corpora & fortunas negligentes, consequuntur. Cōfugiunt autem ad huiusmodi diuersationes plerique eorum qui felices habent. unde apud tyrānos in existimatione sunt, qui in talibus diuersationibus sunt urbani: quippe cum in his quæ illi appetunt, sese exhibeant iucundos. indiget autem talibus. Ac videntur quidē hæc felicia esse, propterea quod qui in potestatibus constituti sunt, his vacant. sed nullū fortasse argumen-

H tum huiusmodi homines sunt. non enim in dominatu virtus collocata est, aut intellectus, ex quibus honestæ operationes existunt. Neque isti quia sincera & liberalis voluptatis gustum non habent, ad corporis voluptates cōfugiunt: propterea has magis esse expetendas existimandum est. nam & pueri quæ apud se in pretio sunt, præstantissima esse opinantur. Consentaneum igitur est, ut sicut pueris & viris diuersa esse in pretio videntur: ita prauis et bonis quoque videantur. Unde quædam modo sæpe dictum est, ea sunt pretio

I fa et iucunda, quæ probò viro hominibus sunt. atque ea maxime expetenda operatio est vnicuique, quæ ex habitu proprio: probò autem viro, quæ ex virtute fit. Non est igitur in lusu felicitas, absurdum. non est lusus esse finis: & negociari, & laborare tota vita ludendi causa. nam omnia, ut ita dicam, præter felicitatem alterius causa expetimus: quippe cum finis ipsa hæc sit, serio autem agere et

laborare lusionis causa stultum. **K** planè ac puerile admodum videtur. Ludere autem ut serio agat quispiam ex Anacharsidis sententia videtur recte se habere: quippe cum lusus requiei similis sit. & cum nequeant homines assidue operari, requie indigent. non est igitur finis requies: causa, non operationis fit. Atque esse ex virtute vita felix videtur: hæc autem studiosa & seria est, non in lusu versatur. Meliora præterea seria & studiosa esse dicimus: ridiculis, & his quæ cum lusu fiunt. Et melioris semper partis, & hominis operationem esse studiosiorem affirmamus. melioris autem operatio præstantior, felicitatisque accommodatior iam est. Frui item corporis voluptatibus quilibet est Mancipium, non minus quam optimus posset: Mancipio autem felicitatem tribuit nemo, si quidē neque est vita: non enim in talibus diuersationibus felicitas consistit: sed in operationibus quæ ex virtute proficiunt, quæ ad niodum dictum est prius.

Dixit. Et cum iam dixerim de virtutibus & dilectionibus & delectationibus, remansit dicendum de felicitate. vult felicitatem propriam. Idem enim iam locutus fuit in tractatu primo: cum sit felicitas cōplementum actionum humanarum. Memoratio. nostra ei quod præcessit ex dilectionibus in hoc primo tractatu, fuit dictio abbreviata. Et iam diximus illis, quod ipsa non est habitus, sed est quidam in actu ipsius habitus. & si non, erit vita felix, ut vita aialis sic nominari. de hoc aiali putatur, quod tota vita sua sit somnus: Et quoniam felicitas posita fuerit in actu: intendo

A intendo qd sit actus cōis: & ex actib' sit necessari': & ex eis electiuis alius sit electus pp aliquid aliud, & aliud pp seipsum, patet qd ponenda est in actū electum pp se, non pp aliud: & qd felicitas nullius est indigens: nec electa est ergo pp aliquid, sed pp se ipsam, eō qm ipsa sufficiens est p se. Et reselecte p se sunt illæ, ex quib' non requiritur aliquid aliud, quod sit ppter actū. & vñ qd actus rerū electarū p se sint operationes. n. nobile selecte sunt pp seipsas. Et si frōpe rationes delectabiles ex modis ludi sunt de hac specie. patet. n. qd nō eliguntur pp aliquid aliud. attñ damnum proueniens ex ipsis est amplius q̃ utilitas. **D.** Veruntū multotiens amat felix vilificationē corporū & possessionis corporalis, & fugit curiositatē circa dispōnes corpales, & qd hanc quidē praeligūt hoīes quatenus p ipsam cōsortes efficiātur regum tyrānorū. efficiūt. n. seipsos p has actiones delectabiles eis. & p hoc lucrantur apud eos. & vñ putatur quidē de vsu delectationū, & dimissioe conat' & laboris qd sit felicitas: eō qd viri potestātū vtunt' isto, & fortasse nō est in rei veritate, prout eis vñ de hoc: eō qd virt' & intell's, in quibus vtriusq; sunt actiones nobiles, nō cōtinent' sub potestate. **D.** Ideoq;, cū isti nunq' gustauerint delectationem sincerā purā, qd est delectatio intell's & actionū nobilissī, cōfugit ad delectationes corporales, estimantes eas electas esse plus alijs. Et cōueniens est ne sit estimare istorū delectationes corporales electa cā in eas esse electas in se: quēadmodū neq; qd reputat' pueri esse ex eligibilib', qd ipsi praeligūt, pp hoc est eligibile in se. immo quēadmodū res electe

pueris nō sunt electe apud viros. sic **D.** nec electa apud viros utilitatis, electa sunt apud viros nobiles & emeritos. & res honorabiles & delectabiles i rei veritate, sicut pluries dictū est, qd iudicat' a virtuosīs. Etenim apud vnūquēq; modū hominū est actio electa valde: & qd cōuenit nāx suæ ppriæ. cūq; sic sit, tūc hoc qd cōuenit nāx nobili, nobile ē necessario: & qd cōuenit nāx vili, vile est necessario. Itēq; non est felicitas in ludo: non. n. est posse vt ludus sit cōplementum & pfectio. & impossibile ē vt sim' spatio vitæ nāx studiose opantes & laborātes, & agam' hoc nō seriose, **E.** sed iocose. nos. n. vñ conamur qdē ad oē, ad qd conamur felicitatis cā: eō qd ipsa est cōplementū. studiū āt & labor ludi cā, vanitas ē manifesta & ptenens pueris: quāuis in pncipio adolescentiæ reputet esse certū & rectū: eō qd ludus requies vñ, & nāfr inquiriē requies. Veruntū patēs est qd illi, qui nō valēt ppetuare laborē indigēt rege. & si sic ē, nō est reus cōplementū, qd est felicitas: sed queriē pp actū, qd est cōplementū & finis. Et vñ patēs est qd vita felicitis est ea, qd sit cū virtute: & sit qdē hoc cū virtute i serio, nō i ludo. Ideoq; dicim' **F.** qd intell's melior ē visu. quēadmodū enī melioris mēbri melior ē actio, sic melioris hoīs melior est actio: & act' melioris vñ melior est & felicitior. si ergo bon' virtuos' melior ē risore, erit act' ei' melior necessario. **D.** Qui āt replent' delectationib' corporalib', nō habēt progatiuā i hoc a seruo & captiuo. null' . n. pportio nat' felicitatē seruo, cui' vita nō est, neq; captiuo. itēq; igit nō ē felicitas i hmoi occupationib', sed ē i actionib' virtualib', vt dictū est prius.

De

ir' & in
lect', in
nb' sunt
bōes no
les, non
minetur
b. p. a. r.

Moralium Nicomachiorum

G De felicitate contemplatiua. Cap. 7.
SI vero felicitas est ex virtute opatio; cōsentaneum est eā ex illa esse quā pstantissima est: hæc autē eius erit, qd est optimū. Siue igit id intell's sit, siue aliud quippiā, quod sanē fm naturā vī principatū obtinere, & p̄lidere, notionēq; habere de honestis, & diuinis rebus: siue diuinū quoddam ēt ipsum sit, siue ex hīs q in nobis sunt diuinissimū: huius fm ppriā virtutē opatio, pfecta felicitas ēet:
H quā esse contemplatiuā dictū iā est. Atq; hoc tum cū superius dictis, tum cū veritate cōsentiens esse videret. nā & pstantissima est hæc opatio: quippe cū ex hīs q in nobis sunt, intell's hmōi sit; & ex hīs q in cognitionē cadūt, illa circa q intell's versat. Et pterea assiduisima. cōtēplari siquidem assidue magis, q̄ opari qp̄piam possum⁹. Existimamusq; oportere voluptatē felicitati eē admistā. iucūdisima autē ex virtutis opationib⁹ ea pculdubio est, quē fm sapientiā sit. Philosophia ergo mirabiles hēre & puritate & nobilitate voluptates videt. Cōsentaneū autē est sciētibus q̄ querētibus iucūdiorē vitæ traductionē esse. tū sufficiētia q dī, in cōtēplatiua maxie ē. Nā eorū quidē quē ad viuendū necessaria sunt, et sapiēs et iust⁹, & ceteri indigent, hmōi tamen hominibus cū abūde res suppetunt, iust⁹ hīs indiget erga quos, & qbus cū iuste agat; tēperans

itē simili modo, & fortis, & ceteri singuli: sapiēs vero ēt si p se ipsum sit, contēplari pōt: atq; id tāto magis, quāto sapiētior fuerit. melius quidē fortasse si adiutores habeat: sufficiētissimus tū ipse ē. Sola pterea ipsa p se ipsam amari videret: quippe cū ea pter q̄ cōtēplatus fuerit quis piā, euēniat nihil. ex agēdis aut reb⁹ aut plus, aut min⁹ aliquid pter actionē nobis cōparamus. Videtur itē felicitas in ocio esse. negotiis enim distringimur, vt ociemur: & bellū gerimus, vt in pace degam⁹. Atq; actiuarū quidem virtutū opationes in ciuilib⁹, vel bellicis reb⁹ versantur, quarū actiones negotiofæ vīr, Bellicę sanē ēt osno. nemo. n. est, q vel bellū expetat, vel apparatus bellicū faciat bellādi cā. sanguinarius. n. prorsus qdā eē videret, si amicos ea cā sibi hostes redderet, vt pugna, & cedes oriēnt. Ciuilis quoq; hoīs opatio negotiofa est pter ipsam ēt ciuitatis administrationē, dū potestates & honores sibi & ciuib⁹ cōparat, vel ēt felicitatē ipsam, q diuersa est ā ciuili, quā ēt querim⁹, vt pote. s. diuersam. Si igit ex actionibus quā fm virtutes fiunt, bellicæ & ciuiles pulchritudine & magnitudine excellent, atq; hæ negotiofæ sunt; hī nemq; quendā appetūt, & nō p se sunt expetēdę: intellectus vero operatio tū studio pręstare, cū cōtēplatiua sit, tū appetere pter seipsam finē nullum videt, habereq;

* a.l. stabi-
liate.

A haberetq; voluptatē propriā, q̄ opationē ipsam auget: & sufficiētia quoq; & ociositas, & inde fatigabilitas, vtpote humana, et q̄cunq; alia beato attribuūtur, ex hac opatione vñr existeret: p̄fecta sanē felicitas hęc hoīs est, vbi vitæ longitudinē p̄fectā est nacta. nihil. n. eorū q̄ sunt felicitatis imp̄fectū est. Ac talis quidē vita p̄stantior esset, q̄p hoīs cōueniat. non. n. q̄tenus hō est, ita viuet: sed q̄tenus diuinum quid in ipso inest. q̄to autē id p̄stat cōposito, tanto quoq; eius opatio ab opatione distat, q̄ ex virtute alia existit. Si igit̄ intellectus diuinū quid est, si ad hoīem respiciamus: sic vita q̄ ex intellectu traduci, si humanæ vitæ cōparet, diuina ēt ipsa est. Neq; vero oportet (quēadmodū nōnulli monēt,) vnūquēq; cū sit hō, humanæ: & cū sit mortalis, cogitare mortalia: sed quaten⁹ licet, imortalē se reddere, oīaq; efficere, vt ex p̄stātissimo oīum q̄ in ipso est, vitā traducat. nā licet id mole sit parū: vi tñ: & precio, oīa longo interuallo excellit. Id autē esse ēt vnusquisq; videre, si quidē p̄cipuū, & meli⁹ est. quocirca, absurdū esset, si non suam quisq;, sed alicuius alterius vitā expeteret. Quodq; dictū superius est, nunc ēt cōueniet. qd. n. naturæ vniuscuiusq; est accommodatū, id p̄stātissimū, ac iucūdisimū vnicuiq; est. ergo ēt hoīs vita, q̄ ex intellectu traduci: si quidem maxime id homo est.

Dixit. Cū felicitas inuenta sit in virtute, i. sub virtute, rectū ē, vt sit act⁹ inuētus i virtute robusta valde, & vt sit actus iste melioris virtutis, inuētus i nobis: siue sit hoc itellectus, siue potentia alia cognata ipsi: de qua putat qd dñat nāst vniuersis potentijs, & vt isti potētiæ sit meditatio in meliorib⁹ rebus, & sunt res diuinę. Et p̄ hoc necesse est vt sit hęc potētia diuina, aut magis diuina oī eo qd in nobis est ex potentijs, & cū sic sit, actus istius potētię ex nobis fm virtutē p̄priā ei est felicitas: intendo eius actū, fm cōpleti⁹ qd inuenit ei. Quod autē hęc felicitas essentialis est, iā dictū est in p̄cedentibus. D. & forsan putandū ē de hac opinione, cōcessam esse eam ab Antiquis: eo qd iste actus robustus est valde. & patet est qd intellect⁹ cuiusdā in nobis, & qd operat⁹ quidē in scibilibus, qd cōprehendit intellect⁹, & actio eius in ipsis cōtinua est valde, & plus alijs ex cæteris actionib⁹ potentiārū inuentū in nobis: eo qd est intellectus. Et iā dictum est, qd actio intellect⁹ dignior est vt sit cōtinua q̄ vt sit agens in hora quadā. vult, vt æstimo, in lib. de Aīa. D. Et manifestū est ēt, qd oportet vt sit cū felicitate, p̄fectissima delectationū, & de notis p se concessis est, qd delectabiliores actionū, qd p̄portionantur virtuti, sunt actiones sapientiæ. Et vñ de Philosophia qd sint ei delectationes mirabiles plusq; cæteris actionibus p̄portionatis virtuti p̄ hoc, qd est in actione eius, & de solertia in certitudine. Et rectū est vt sit hęc delectatio eis, qui sciunt fm spēm magis p̄pria, q̄ eis qd acquirūt vt addiscant cumq; hē sit, tunc act⁹ huius virtutis ē felicitas vltime. D.

Moral. cū cō. Auer. V Am-

Moralium Nicomachiorum

G Amplius, qm̄ oportet ut sit actus felix pl^{us} sufficiens sibi ipsi q̄ ceteri act^{us}: eo q̄ plus sufficiens pfectus ē. & manifestū est, q̄ actus opinandi & speculandi sufficiens ē ceteris actib^{us}: intēdo q̄ hō in ipso sufficit sibi ipsi absq̄ alio magis q̄ in ceteris actibus virtutis. Etenim rebus necessarijs ī vita indiget sapiens, sicut īdiget eis alius. & vlt^{im} virtutes oēs in indigētia earū vnā sunt, qm̄ puidet oīm isto rū sufficientiā. etenim castus indiget oībus, in quib^{us} exerceat iustitiā. & sifr^{us} castus indiget reb^{us}, erga quas se habeat temperate. & sifr^{us} fortis, & reliquæ sifr^{ae} virtutes operatiuæ: intēdo q̄ oīm earū visitator indiget aliquo altero. Sapiēs autē pōt uti opinatione & sapientia solus. & quāto fuerit perfectius sapiens, erit potentior ad hoc. quāuis non dubitet, cum sit melius agens, qm̄ fuerint ei adiutores ad hoc. veruntū pōt est ei, ut agat actionem suā singulārē. Et ut sit in actione sua sufficiens, est diuerso reliquis virtutibus: qm̄ oēs indigent accipere in quod agāt, aut magis aut minus. & qm̄ fuerit hāc actio perfectioris sufficientiā ceteris actionibus, & perfectius sufficiens.

I est actus felicitatis: hic ergo actus, actus felicitatis est: intendo actū sapientiae & speculationis. D. Et vlt^{im} felicitas esse in conspectu, eo q̄ occupamur quidem ad consiliendū & preliandum, pp^{er} esse cum salute & pace. D. Et vlt^{im} oībus de virtutibus regitiuis, quæ pportionant^{ur} operationibus civilib^{us} vlt^{im}ibus gubernatiuis, ut sunt bella, & reliqua, putat^{ur} q̄ sint ppter aliud. particularia quidem ex ipsis vident^{ur} ēē pp^{er} rem particularē, & vlt^{im}ā pp^{er} vlt^{im}em: ut ars bellandi. nullus. n. eligit bellari, ut sit bellatio ei^{us}

totaliter cā suscitandi bellum aliud^{um} oībus. n. modis credit^{ur} de eo qui per actum suū amicos inimicos reddit, donec inter ipsos fiat bellum, quod sit fm̄ actum suum in fine malitiarum: & q̄ consequat^{ur} ipsum p hunc actum suū horror intersectionis, & dānum ei^{us}. Cumq̄; sic sit, est quiddē occasio bellantis, ut lucrē sibi delectationem, & ciuitati bona & honores, & vlt^{im} ut lucrē felicitatem sibi & ciuib^{us}. & manifestū est q̄ res ī alijs actionibus civilibus eximys ppter artem bellandi sifr^{ae} se hēt in tendo q̄ q̄runt^{ur} pp^{er} aliud. Et cum actiones civiles superent reliquas opationes, quæ pportionant^{ur} virtutibus excellētia & quātitate, & sint istę occupatę pp^{er} aliud, & concupiscāt cōplementum ab extra, neq̄; sint electę pp^{er} se, & sit actus intell^{us} distinctus ab istis actionibus honorificētia & nobilitate, cum sit actus eius vlt^{im}us opinionis, & est honorabilior actuum, & nō appetit ut sit ei cōplementū aliud penitus p cōplementū sui ipsius, & sit ei delectatio ppta superans ceteras delectationes, & crescat ista delectatio cremento suarū actionū, & inueniat^{ur} in actione sua sufficientia, & q̄es fin^{is} desideratū ei modū: & vlt^{im} tūc inuenit^{ur} vniuersitas rerū, q̄ proportio nant^{ur} viris desiderati status, & felicitatis. & patēs ē, q̄ istę res inueniunt^{ur} huic actui eidē. Cū sic sit, est quiddē iste act^{us} felicitas pfecta, qm̄ pparatū ei fuerit, ut inueniat spatū cōpletū ex vita hoīs. non. n. erit cōpletū, nisi qm̄ inuentū fuerit ei spatū cōpletū & nō proportionat^{ur} felicitati aliqd non cōpletū. Et vita, q̄ est in hōī actu, altior ē q̄ vlt^{im} pportionat^{ur} hoī. non. n. est vita eius in hac dispōne, fm̄ q̄ vita hoīs, sed fm̄ q̄ ī ea est res diuina.

A diuina. & hoc quid est fm mensurā separationis istius partis aīx a cōpōne; intendo partē cui inuenit ista actio, & distantia eius in hac intentione a ceteris potentijs, a quib⁹ existunt ceteræ virtutes: intēdo qm̄ illæ cōpositæ, ista vero aut simplex, aut propinqua simplici ē separatio actus eius a ceteris virtutibus scdm̄ mensurā, qua discretor simplex nobilior est cōposito. & vtr̄ fm mensurā honorificentie actus diuini i homine sup̄ reliqua, q̄ sunt in ipso, est mensura honorificentie vite, q̄ proportionat ceteris potentijs. Et pp hoc est, q̄ videmus vitā proportionatā huic actui, qm̄ cōparat vitæ, p proportionatæ ceteris virtutibus, eē diuinam; & illā humanā. D. Oportet igit̄ ne sit cura, & appetit⁹ hoīs, humana, q̄ quis hō sit, sicut mādauerit mandatoreshuius neq; vt sit appetitus eius appetitus mortalis, q̄ quis ipse sit mortalis: immo oportet vt efficiat ea immortalia, fm q̄ possibile fuerit: & vt faciat eē qd̄ facit, quatenus vita viuat vigorosiore, q̄ est in ipso honoratiore. quāuis n. hō paruus sit corpore & magnitudine, potentia tñ & honore superat oīa multū: intendo p potentia intellm̄. hæc enim potentia dñatrix est sup̄ oīa. D. & conueniens quidē est opinari q̄ existentia cuiuscunq; hoīs inquit hō, est p hanc substantiam, q̄ nominat̄ intell̄s, cum sit honorat⁹ & melius quod est in eo: & vita p proportionata huic est vita proportionata hoī & inconueniens est, vt non eligat aliquis vitā sui ipsius, immo eligat vitam alterius. D. Et oportet vt nunc dicat̄ et quod iam dictum est prius, q̄ proprium vnicuiq; anima lum est vigorosius, quod est in ip-

so naturaliter, & delectabilius. Si ergo est intellectus hoc modo i hoīe, erit vita, quæ p proportionat ei taliter iu hoīe: intendo delectabiliore vitam, & vigorosiotem earū, cum sit hæc vita humana magis q̄ aīx.

De felicitate aīliua, & principio muneris operationis. Cap. 8.

Hæc igit̄ et felicissima est. Secundo vero loco ea q̄ ex alia virtute existit: q̄ p cū opationes q̄ fm ipsā fiūt, humane sunt. Iustitia. & fortia et cetera ex alijs virtutibus erga nos mutuo agim⁹ in cōmercijs, & vñb⁹, actiōibusq; varijs, & i affectib⁹, seruātes quod decorū vnicuiq; est. hæc autē humana esse oīa vñr. Nonnulla vero et ē corpore vñr euenire: multamq; affinitatē cum affectib⁹ habere morū virtus. Quin et prudētia cū morū virtute, atq; hæc cum prudētia cōiuncta est. siqdē prudētie p̄cipia ex virtutib⁹ moralib⁹: recitudo vero moraliū virtutum ex prudētia existit: at hæc cōnexæ cū affectib⁹ sunt, & circa cōpositū versant̄. virtutes vero cōpositi humane sunt. & vita igitur q̄ fm ipsas traduci, & felicitas hm̄ oī erit. Mētis autē separata est, de ipsa. n. hoc tantū mō est dictū: nā exquisite tractare maius est, q̄ p̄senti proposito cōueniat. Videtur vero vel parū vel minus q̄ moralis, externarū rerū apparatu idigere, necessarijs. n. rebus vtriusque est opus: atq; id ex æquo est: licet

V ij magis

Quamuis hō paru⁹ sit cor pe, & magnitudine, potentia tñ & honore superat, oīa.

Moralium Nicomachiorum

C magis circa corpus, & q̄ hmōi sunt, ciuilibus laboret, parū. n. qd differret. Sed in operationibus longe distabit. liberali. n. ad liberalia agenda, & iusto ad retributiones faciēdas pecunijs erit op⁹: quippe cum obscuræ volūtates sint: simulentq̄ ēt illi, qui iusti non sunt, iuste agere se velle. fortitudini itē potētia, si mō quippiā ex virtute exequi debet: & temperanti potestate opus erit, quo pacto. n. aut talis aut alius quispiā esse manifestus possit?

H Sed q̄ri consuevit, vtrū electio an actio magis propria virtutis sit: cū in vtrisq̄ cōsistat virt⁹. vñ manifestum est in vtrisq̄ id futurū, qd pfectū est. ad actiōes aut exequendas multis est op⁹: & quō plures & meliores sunt, eō pluribus. Contēplanti vero nulla hmōi rerū ad operationē quidem indigentia est: quin ferē contemplationi esse impedimento consueuerunt. quatenus tñ hō est, cū plurib⁹ vitā degit, ex virtute agere pponit.

I talibus igit ad humane se gerendum indigebit. Nā pfectam felicitatē cōtemplatiuā qdam operationem esse, constare vel inde posset, q̄ Deos maxime beatos, & felices esse existimamus. Nā quales actiōes attribuere eis debemus, iustas nec sed ridiculi fanē viderēt, si cōmercia facerēt, & deposita redderent, atq̄ alia hmōi inter se contraherent. Nū quid fortes? vt formidolosa sustineāt periclitenturq̄ quia honestum sit? An liberales? sed cui dabunt? absurdum quippe, si ēt ipsis numum, aut tale quippiā adesse dicamus. Nā si tēperātes esse eos asseruerimus, quidnam eiusmodi essent? q̄. n. prauas cupiditates non habeant, molesta atq̄ iuidiosa laus est. si demum oīa pcurramus, q̄ ad actiones attingunt, parua & indigna dñs eē videbunt. At viuere Deos oēs existimant: quare ēt operari. nō enim vt de Endymione dñs, dormire eos oportet. ei igit qui viuunt, & actione, & effectiōe item magis caret, p̄ter contēplationē quid restat? Quā Dei operationē cū beatitudine excellat, cōtemplatiua erit: & ex humanis ea erit felicissima, q̄ huic maxime est cognata. Argumento illud ē, q̄ cætera aīalia q̄ tali operatione penitus carent, expertia felicitatis quoq̄ sunt. Dñs. n. beata tota vita est. hōibus aut eaten⁹, quatenus similitudo qdam eius modi operationis in ipsis inest. at cæterorū aīalium nullū est felix, propterea q̄ contemplationis particeps nullo mō ē. Quousq̄ igit protendit contēplatio, eousq̄ ēt felicitas sese extendit: & quibuscunq̄ magis inest cōtemplatio, n̄s magis quoq̄ inesse felicitatem constat: atq̄ illam quidem non ex accidēti, sed ex ipsa contēplatione. ipsa. n. p̄ seipsam est preciosa. Quare felicitas cōtēplatio qdam est. Opus erit aut & externa prosperitate hōi nato. non. n. ad contēplandum

natur-

Dñs beata
tota vita
est, hōib⁹
quatenus
operationis
similitudo
in
ipsis inest.
M

A natura ex sese sufficit, sed oportet, vt & corpus ualeat, & alimētum, & cætera obsequia suppetant. Non tñ multis & magnis opus fore felici existimandum ē: ēt si absq; externis bonis beatum quempia esse nō liceat. nō enim in exuperatione sufficientia cōsistit, neq; iudicium, neq; actio: qppe cū fieri possit, vt qui ēt terræ & mari non imperat, honesta agat. ex mediocrib⁹ siquidem rebus agere ex virtute vnusquisq; posset. Id qđ cer-

D nere inde euidenter licet, qđ priuati hofes non minus, immo ēt magis q̄ potentes, honesta agere vident. Satis igit est, si tot facultates suppetant. felix. n. erit vita eius, qui ex virtute operat. Quin & Solon felices recte fortasse definit: cum squit, eos esse qui externis rebus mediocriter fuerunt instructi, & honestissima egerunt, vt existimabat, modestq; vixerunt. fieri. n. pōt, vt mediocria possidentes ea agāt, qđ oportet. Vñ ēt Anaxagoras felicem non diuitē neq; potētem existimasse: cū dixit, sibi non esse mirum futurum, si plerisq; ē vulgo absurd⁹ quipia esse videat: eos. n. externis rebus, quarū tñ modo sensum habent, iudicare consueuisse. Sapientū igitur opinionēs cū rōnibus cōsentiant. ac fidem quidē aliquā talia quocq; afferunt: sed verum ipsum tñ in agendis reb⁹ ex factis & vita iudicat: in his. n. p̄cipua vis consistit. Quocirca, ante di-

cta ita consideranda sunt, vt ad vitam & facta referant: & si cū factis consentiant, admittenda: sin ab eis discrepant: verba sunt existimanda. At qui ex intellectu operat, huncq; excolit, atq; optime afficit: is esse Deo carissimus vñ. nā si aliquam humanarum rerum curam dñ habent, si cut vñ: consentaneum est ipsos re illa qđ optima ē, atq; ipsis maxime cognata, delectari, qui est intellectus: eosq; qui eā maxime amant, & honorant, remunerari. vtpote qui eorū qđ ipsis sunt amica, curam habeāt, recteq; & honeste agāt. Hæc aut oīa sapiēti maxime inesse, obscurum nō est: is igit est Deo carissimus: cū demq; esse ēt felicissimū verisimile ē. Quare ita quoq; efficit, vt sapiens maxime felix sit.

Quis Deo carissim⁹.

Item igit illa qđ proportionat huic virtuti, beata est valde. Quæ vero proportionat virtuti alij, beata est mō secundario: eō qđ actiones illarum virtutū humanæ sunt, & actio istius diuina: prout dixim⁹. Et sunt quidem illæ humanæ: eō qđ actiōes iustæ & fortes, & cæteræ operationes, quibus vtimur in eo qđ est inter nos, sū qđ ipsæ sunt virtutes in connegociationibus, & indigetis, & oībus actionibus, & passionib⁹, conseruant qđ oportet conseruari vnicuiq; ex rebus. apparet. n. qđ oīa ista sunt humana. Et vñ de quibuldā eorum, qđ acciderat ex parte naturæ corporis, & qđ virt⁹ moralis figuret passiones multum. Et sunt quidem virtutes ex modo cōmēsurādi actū. verbi gfa, qm castitas inuenitur, qñ

Moralium Nicomachiōrum

Grima ei⁹ fuerit prudētia: eo q^o ipsa qdē sit fm mēsurā prudētię, & qū aū cedit prudētia & passionibus numerat iter cōpositas, & virtutes cōpositas sunt hūanę, & vita sua & felicitas sua sūt. felicitas autē itell^s separata ē ab istis, intēdo à passionib⁹. D. Et dicitio hęc de ipsa est cum hac quantitate. pscrutatio. n. de ipsa hic alterius propositi est. vult, vt æstimō, q^o non est pscrutatio de ipsa hic, pscrutatio de natura substantiæ ei⁹: sed est quidē pscrutatio de ipsa, propterea q^o ipsa finis. D. Et putat fortassis q^o actio per intellectū indigeat acquisitione dispositionis moralis: verū tū hoc ab extra est, neq^o multa, neq^o laboriosa. reb⁹ vero necessarijs ambare indigent: intendo virtutes figuratiuas, & virtutes speculatiuas indigētia equali. Et virtutes figuratiuæ ciuiles laboriosæ sunt magis corporaliter q^{uā} speculatiuæ. & virtutes figuratiuæ & speculatiuæ diuersitate habēt & in aīa & in corpore parua: iptendo in eo q^o indigent ex aīa & corpore. In actionibus vero multū. virtutes panq^{ue} figuratiuæ multitudine indigent ab extrinseco. vir. n. liberalis opib⁹ idiget ad agēdas actiones liberalitatis. sūt iustus indiget in quo apparet actus iustitiæ: eo q^o voluntas iustitiæ nō est manifesta, neq^o iustitia est in voluntate tm̄: & illi, qui non sunt iusti, ostentāt quidem se esse iustos per operationes, pp hoc, q^o omnes vident q^o signum iustitiæ est operatio eius. & sūt fortitudo indiget in instrumentis animatus & inanimatis, & potentia p quā actiones suas agat, & sūt castus indiget rebus, in quibus actio sua mereatur dici castitas, quatenus fiat manifestum an sit castus, an non. cui. n. non extiterint res, in quibus sit castitas, neq^o potest sup ipsas, hūic nō inueniuntur actiones castitatis. D. Et hic quærēdū est an electio actionis est dignior, vt sit virt⁹, aut actiones. si. n. virtus inest electione tantum, non indiget virtuosus istarū rerum, quę sunt extrinsecus: si vero in vtrisq^{ue}, tunc manifestum est, q^o idiget eis. At manifestum est, q^o virtus aut est in vtrisq^{ue}, aut in actionibus. manifestum est enim q^o complementum in vtrisq^{ue} est: esse autē eius in actione idiget delectatione multa. Si vero fuerit in actionibus, sicut declaratum fuit in eo quod p^o. **L**terijt, indiget causis ab extrinseco: & quanto fuerint actiones plures & meliores, indiget ab extra tebus pluribus. Ille autem, qui vitur intuitu speculatiuo, nulla indiget istarū rerum ad actionem, immo possibile est vt dicat q^o ista impediūt vsum actus sui proprii: intendo vsum ceterarū actionum virtutum. D. Si vero fuerit homo tm̄, intendo non perfectus perfectiōe humana, & elegerit vt sit vita eius cum multitudine, oportebit vt agat actiones virtutis, vt sequat modos viuendi hominum, & non indiget hmōi actione perfecta. D. Quod autē beatitudo est actus quis opinatiuus, apparebit ex isto etiam: qm̄ concessum est q^o Deus gloriosus, & angeli nobilioris sunt status & felicitatis, q^{uā} cetera creatura. Vellem igitur scire, quis actus attribuentus est eis ex actibus virtutum. Si. n. attribuamus ei actum iustitiæ, derisorium videbit^{ur}: cum nō sit iustitia nisi apud eos, qui sunt cōnegociatores, & cetera quę similitur eis. Et si attribuat^{ur} eis aq^o fortitudinis, oportet vt obuiet rebus timo-

Atimorosis & periculosus, & in quibus est interitus. Et si si attribuant eis actiones liberalitatis, tunc eis numis mata & pecunia. Et si attribuantur eis actiones castitatis, quid erit hoc nisi transmutatio eorum a laude ad vituperium: eo quod non sunt eis desideria praua. Et vtrum summam collectam fuerint actiones omnium virtutum, patebit quod exigua sunt, neque digna dici possunt de Deo & angelis. Verumtamen omnes videtur, quoniam vitam habent, actum igitur habent. non decet. n. ut sint dormientes. D.

B ut quod fecit Endimion, quoniam negavit in eis esse vitam. cumque sint vivus, non remanet eis ex actionibus convenientibus sibi plus quam actus speculandi intellectus. Et cum sic sit, erit actus Dei & angelorum, quem agunt in excellentia sue glorie speculatio. & actus humanus cognatus huic est felicitas. D. Et signum huius est, quod nullus comparat cetera animalium ad felicitatem, quemadmodum hominem comparat ad eam, cum priuata sint hominibus actu priuatione completa intendendo actum intellectus. Et propter hoc est vita completo rui ex ensibus desideratissimi status: intendendo quoniam fuerint actiones ipsorum ut ista actio. homines autem comparant felicitati secundum mensuram, quare in ipsis est de isto actu. cetera vero animalia, quemadmodum diximus, nihil habent felicitatis: eo quod non mutantur speculatione in aliqua rerum, intendendo nec in scientia, nec in operatione. D. Ideoque est felicitas amplius in illis, qui videntur speculatione plus, & isti sunt felices non per modum accidentalem, sed per intuitum & speculationem istam. est. n. felicitas per se intellectualis valde. D. Cumque istud for-

matum fuerit, erit felicitas intuitus quod. D. Attamen indiget felix, cum sit homo, bonitate statim ab extra voluntarie in natura. n. non est sufficientia omnis eius, quod vsui pertinet. indiget enim sanitas corporis, & nutrimento, & ceteris necessariis & obsequiis. D. Non tamen per hoc arbitrandum, quod dominus felicitatis indigeat rebus pluribus ab extrinseco: eo quod non potest esse desiderabilis contentus absque bonis exterioribus. sufficientia enim non est in honoribus, & non in operationibus. posse. n. est ut agat actiones bonas nobiles, qui non est dominus terrarum & maris. potest. n. quis esse. E. de interioribus & agere actiones virtuosas. & hominibus patet per declaratio. Non putatur. n. de inferioribus in potestate quod minus agat de deo quod oportet ex actionibus, quod dominus potest. immo amplius operantur. quam alii. Et in actionibus virtutis est sufficientia felicitatis, quando inuenire fuerint: eo quod vita agentis secundum virtutem erit beata. D. Et fortassis bene dixit Solon, quoniam iudicauit quod beati sunt illi, quibus prouisum est sufficienter ex rebus extrinsecis, & egerunt actiones bonas nobiles: quasi vita ipsorum eis intimauerit quod competit ipsis. posse. n. nanque est ut agat, quod oportet, quod possidet modicum. D. Neque. n. Anaxagoras vix reputasse felicem diuites nec potentem, cum dixit, non est mirandum de hoc, quod putauerunt plures inconueniens esse, quod dixerunt felicitatem non esse definiendam per ea, quod extrinsecus sunt: cum ipsi non senserint nisi ista tamen. D. Et vix quod professio sapientum conueniens sit dictionibus eorum in istis rebus, & testificans eis in sermonibus. nanque de istis rebus est quidem persuasio

Moralium Nicomachiorum

G tantum in eo qđ dictor afferit. veritas aut in opationibus est, & cognoscit quidem certitudo assertiōis ex operationibus bonis in vita sua: in istis nempe verax discernit. D. Cōsyderandum igit qđ dictum est de istis rebus, & interpretandū p actiones dictoris in vita sua. si. si. conueniant dictis, recipiē^r ea: si vero de syderant, putat de eis qđ putat de a cto non conueniente facto. D. De eo aut qui agit p intellectu, & sit obsequiū eius intellectui, & aspō eius dispō bona, vř qđ sit amans Dei valde. Et si quidem curat Deo de hoībus, vt credis, & videbitū est: & sit quidem Deus p udes de eo, qui est melior, tunc gaudet de eo, qui nitit assimilari e valde. & hic est intellectus, dignus ē ergo vt beneficiat eis, qui vident ipsum plus, & vt honori ficiat eos, & visitet ipsos: sicut est dispō amici cum amico suo: & eō qđ actio eorum est actio nobilis sana. D. qđ aut oēs istę res existunt vřpřm sapienti, non est ignotum neq; occultum valde. dign^o ergo est vt sapiens, cum sit secūdm hanc dispositionem, sit beatus.

Peroratio operis. Cap. 9.

N Vnquid igitur si de his & virtutibus, pterea ē de amicitia & voluptate satis figura dictū est, finē habere, ppositum hoc nřm est existimandum? An quemadmodū dī, in agendis rebus finis nō est contemplari singula & cognoscere, sed agere: neq; igitur i virtute satis est, si eam cognouerimus: sed vt eam habeamus, eaq; vtamur, est enitendū: vel si quo

alio modo boni efficiamur. Nam si verba ad reddendos hoīes, p-bos sufficerent: multas sanē & magnas mercedes, vt inquit Theophrastus, afferrēt, oporteretq; ea comparare. sed videntur quidē nō posse liberales adolescētes fortari atq; scitare, moresq; eorū ex virtute sibi obnoxios generosos, ac vere honestatis studiosos reddere. At plerosq; ad p-bitatem prouocare, non posse. non. n. pudori, sed timori obedire: neque abstinere a malis ob dedecus, sed ob pccnam consueuerūt. nam cum ex affectu viuāt, proprias voluptates, atq; ea ex quibus existunt, persequuntur: doloresq; oppositos fugiunt: ei⁹ autem quod honestum, & vere iucundum est, cum id prorsus non degustarint, ne notionem quidem vllam habent. Eos igitur qui tales sunt, ad moderationē traducere qđ oratio posset fieri. n. nequit, aut facile non est, vt qđ ex diuino vsu morib⁹ sunt p-occupata, verbis amoueamus. sed satis fortasse est, si quis oīa ad sint, quibus probi effici vide mur, euadere participes virtutis possum⁹. Fieri aut bonos alij natura, alij consuetudine, alij doctrina existimant. Ac qđ ad naturā quidem attinet, i nobis nō esse manifestum est, sed ex quadā diuina cā, nřs qui re vera fortunati sūt. oīo vero & doctrina videndum est nunquid non in oībus vim habeat, sed opus sit, vt pscultus auditoris aīus sit, ad recte

Qđo Deo
cura sit d
H
hoībus se
cūdu C6.
12. Meth.
com. 37.

M

A recte & gaudendum, & odio p-
sequendum; non secus ac terra,
q̄ semen sit nutritura. non. n. au-
diret orationē dehortantē, neq̄
intelligeret qui ex p̄turbatione
viuit. qui aut̄ ita affectus est, dis-
suaderi qui pōt. non. n. oīno ora-
tioni, sed vi cedere p̄turbatio vi-
detur. Oportet igit̄ mores pri⁹
virtuti esse accommodatos, vt
& honestatē diligant, & abhor-
reant turpitudinē. Vt aut̄ a pue-
B ritia quis institutione recta ad
virtutē instruat, difficile est:
nisi sub talib⁹ legib⁹ fuerit edu-
catus: nam tēperanter, toleran-
terq̄; viuere plerisque, & p̄ferri
adolescentibus iucundū nō est.
quocirca est op⁹ vt & educatio
& studia constituta legib⁹ sint:
ita. n. fiet, vt cōsuetudine tracta-
ta molesta esse definant. Non fa-
tis tñ fortasse est, si qñ adolescē-
tes sunt hoīes, educationē rectā
& curā consequantur: sed cūm i
viros quoque adulti debeant ip-
C sa hęc exercere, atque assuesce-
re: ad hęc ēt, & oīno ad oēm vi-
tam opus legib⁹ est. plerique. n.
necessitati potius q̄ rationi: &
mūltis q̄ honestati obediunt.
Quapropter sunt, qui legislato-
res censeant inuitare ad virtutē
ac puocare hoīes honestatis cā
debere: eō q̄ probi ex consuetu-
dine p̄cipue obtēperaturi sint: il-
lis vero qui nō parent, sumtq̄; na-
tura inertiore, castigationes &
pōenas irrogare: qui aut̄ insana-
biles sunt, prorsus exterminare.
probum. n. & qui ad honestatē

viuit, rōni eē obediturū: prauū
aut̄ voluptatem appetentē non
secus ac iumentum dolore puni-
ri. vñ ēt tales dolores exhiberi
oportere inquit, qui volupta-
tibus q̄ amātur, maxime aduer-
sentur. Quōd si quemadmodū
dictum est, eum qui bonus futu-
rus est, honeste educatū esse, at-
que assuetum oportet: deinde ita
in honestis studijs viuere, & ne-
que inuitū neque sponte praua
agere: id aut̄ fieret, si ex intel-
ctu quodā & recto ordine vim
habente, vita traduceretur: pa-
terna quidē iusio, neque vim,
neque necessitatē hēt: sicq̄; om-
nino viri vnus, nisi rex, aut ta-
lis aliquis sit. at lex, cūm ex pru-
dentia quadā & mente profecta
oratio sit, cogendi vim hēt. At-
que hoīes quidē qui appetitio-
nibus aduersantur, ēt si recte id
faciant, plerique odio prosequū-
tur. at lex cum, p̄bitatem iubet,
odio nō est. In sola vero Lacedæ-
moniorū ciuitate cū paucis edu-
F cationis & studiorū habuisse cu-
rā legislator vī: in plerisq̄; alijs
neglecta hęc fuerunt, viuitq̄;
vnusquisque sicut vult, Cyclo-
pum more, filijs dās iura suis &
vxori. Præstantissimum quidē
est, vt curam publicā & rectam
habeamus, atque id facere possi-
m⁹: si tñ publice id negligatur:
contenire vniciuque vī, vt libe-
ris suis & amicis ad virtutē cō-
ducat, vel cōducere saltē propo-
nat. Maxime aut̄ id posse facere
videretur ex ijs q̄ dicta sunt, is
qui

Moralium Nicomachiorum

Equi ad leges ferendas idoneus euaserit. p. leges enim videlicet: curæ publicæ, atq; honestæ per honestas fieri cōsueuerunt. Scriptæ ne sint an non scriptæ, inter esse nihil videtur: neq; vnus ne an multi per eas instituant. quē admodum neque in musica, & exercitatoria, cæterisq; alijs studijs. Sicut. n. in ciuitatibus legū instituta & mores: sic in domibus paternæ orationes, & mores valent. quin ob cognitionē & beneficia etiam magis: quip-
Hpe cū affecti erga parentes iā dudum, atque obtemperantes natura sūt. Adde q̃ priuæ educationes à publicis differūt: nō secus atq; in medicina. cū enī vniuersaliter febricitāti inedia, & quies conferat: alicui tamen forte non ita conducit. & pugilandi artifex non omnibus fortasse eādē pugnam imponit. Videnturq; magis exacte absolui singula si priuata cura adhibeatur. magis enim quod accommodatum sibi est, vnusquisque
Iconsequitur. Sed curam optime adhiberet quidem † singulis rebus & medicus & exercitationis magister, & vnusquisq; ali⁹, qui vniuersale cognosceret, qd omnibus aut talibus conducatur: communium enim rerum scientia & dicūt, & sunt: nihil tñ fortasse verat, quo min⁹ vnus alicuius rei, licet scientia p̃ditus nō sit, duram habere quispiam possit: qui modo q̃ in vnaquaq; re accidunt, experientia diligēter
 obseruarit. Quēadmodū etiā **K**medici nonnulli optimi esse sibi ipsis vident, qui alteri ferre opem nullam queunt. nec min⁹, forsitan ei qui artifex & cōtemplatius effici vult, ad vniuersale videt esse procedendum, atq; id quo modo fieri possit, cognoscendum. de hoc. n. scientias esse dictum iā est. Ac fortasse ei qui vult siue multos, siue paucos diligentia ac studio meliores reddere, vt ad legūlationē idoneus euadat, enitendū est: si legib⁹ boni effici possumus. quam cūq; **L**enim & prius latam recte disponere cuiuslibet nō est: sed si modo est cuiuspiam, est scientis. sicut in equestri arte, & reliquis, quarum cura aliqua & prudentia est. Post hæc igitur considerādum, vnde aut quomodo ad leges ferendas fieri idoneus quispiam possit. an sicut in cæteris sit ex ciuilibus? An non simile quid in ciuili & reliquis scientijs & facultatibus apparet. qp-
 pe cū in cæteris iisdē facultates tradāt qui ex eis operant: vt me- **M**dicī, & pictores. ciuiles autē res rhetores docere p̃stent, cū tñ nemo ex ipsis eas agat, sed illi tñ qui rempublicam gerunt: qui quidem facultate quadā potius & experientia, q̃ intellectu, ne id agunt. Nā neq; scribere neque dicere de hui⁹ reb⁹ cōspiciunt: cū tñ fortasse id p̃clari⁹ fuerit, q̃ iudiciales & deliberatiuas orōnes cōficer. Neq; ciuiles vel filios suos, vel aliquo alio

† a. l. vñ-
bus.

redde-

A reddere amicos videntur: id quod fuerat sanè cōsentaneum, si modo potuissent. neq; enim ciuitatib⁹ melius quicq; reliquissent: neq; vel sibi vel carissimis quibusq; adesse quicquid q̄ hmōi facultatē maluissent. Nō parū tñ cōferre experientia vñ: nō enim ex ciuili cōsuetudine magis ciuiles redderentur. vnde et fit, vt qui de ciuili facultate cognoscere appetūt, q̄s opus insuper experientia sit. At rhetores q̄, qui hæc profitent^r, valde procul abesse ab ea docenda vident^r. neq; enim oīno qualis nū ea sit, & circa quæ verset^r, sciunt. non enim eandē cū rhetorica, aut peiorē eā esse statuerēt: neq; legū institutionem facilem esse existimarent, cū approbatas leges collegit^r quispiam, posse inde optimas eligi asserētēs: quasi electio ea perspicacitate nō indigeat, et iudicare recte maximū non sit. Nō secus atq; in musica euenit. periti nāq; in singulis opera recte iudicant, & quibus, aut quo modo perficiant^r, quæ debent: qualia itē qualibus consonent, cognoscere cōsueuerūt. imperitis vero satis ē, si bene ne, an male factū opus sit, eos non lateat. sicut in pictura. Leges enim ī ciuilib⁹ operibus siles sunt. Quo modo igit^r ex his ad legumlationem idoneus euadere, aut optimas quasq; iudicare quispiam posset? Nam neq; ex scriptis ad medendū idonei fieri vñr: cū tñ in his non solum curationes,

sed quo modo etiam & sanari **D** queant homines, & curatio adhibēda sit vniuscuiusq; habitus distincto, tradere conētur. quæ sanè sicut expertis cōducūt, ita insciētibus inutilia sunt. Fortasse igitur legū quoq; & rerū publicarum collectiones q̄s qui cōtemplari possunt: & iudicare quidnā recte, aut cōtra sese habeat, aut qualia qualibus conueniant, vtiles essent. atqui singula bitu talia pertractāt, q̄s iudicare qdē recte nō licet, nisi fortuito. perspicaciores tñ ad ea forsitan **E** efficerētur. Cū itaq; antiquiores negociū de legumlatione impetueſtigatum prætermiserint: melius fortasse est, vt nos ipsi id cōsideremus: atq; omnino de re publica: vt pro viribus philosophia quæ ad humanas respectat, perficiat^r. Quocirca primū siquid à veteribus recte dictum est, id conabimur recēſere: dein de ex collectis rebus publicis, quænā sint ea considerabimus, quæ ciuitates, & singulas respublicas & corrumpunt & cōseruāt, **F** quasq; ob causas aliæ bene, aliæ ecōtrario administrent^r. His enī cōsideratis quænā optima res publica sit, & quo modo ynaquæq; instituta, quibusq; legibus & morib⁹ vtens: magis perspicere poterimus. Sumpto igit^r hinc initio dicamus.

Dixit. An igit^r in eo quod dictū est de felicitate in hoc libro, & de virtutib⁹, & de amicitia sufficiētia ē in hoc quod sciat^r tñ, aut non? arbitran-

Moralium Nicomachiorum

G arbitradum est enim, q̄ oportet vt sint cōprehenſa nobis p̄ terminos & deſcriptiones & vſitata. Nam, vt dī nō ſufficit in eo, cuius natura eſt vt agatur, ſcire t̄m abſq̄ vſu: nō eſt ergo in ſcīa virtutis ſufficiētia: immo ſtudentū eſt eius cognitioni, vt conanditū vſitationi ipſius, & vſitationi rerū alienarum, vt efficiamur boni p̄ modum aliquē ex modis bonitatum, ſi nō eſt in ſermonibus ſufficiētia in virtute. **D.** Et p̄ hoc recte dictū fuit, q̄ indiget acceptione iuratiōis multæ & ſecuritatis magis motæ p̄ ipſam in adeptione ipſius, ſicut **d.** Theognis. & Theognis dicit, & patens eſt, q̄ notitia virtutis potēs eſt mouere in adeptione earū eos, qui liberi ſunt ex adoleſcētibus, & excitare ſm æqualitatē omnē. qui nobilis eſt generis, & amat bonum ſm veritatem. Plures autē non poteſt expauere, vt moueant ad bonū: eō q̄ ipſi non ducunt ad bonū verecundia, ſed metu & pauore: neq̄ prohibentur à malis p̄ earū turpitudinē, ſed p̄ pœnarū ſuſpitiōē. Cū enim ſm paſſiones viuunt, requirunt delectationes ſui ipſius, & res p̄ quas ſiunt delectationes, & ſu-

I gītā tritijs oppoſitis delectationibus: bonū vero, quod eſt bonum ſm veritatē, neq̄ cogitatū eſt apud eos, quāto magis neq̄ operatū, cū nō guſtauerint ipſum. Quis igitur ſermo mouebit iſtos, & permutabit eos à ſtatu ſuo? Impoſſe enim ē, aut nō facile mutare p̄ ſermonē eū, qui iā induratus eſt in moribus antiquē tpe longo. **D.** & fortalliſ amabim⁹ acquieſcere virtutes, q̄n fuerint nobis vnuerſæ res, quas videmus eſſe bonas. **D.** Et quidā hominū putant eſſe boni p̄ naturam, & quidam

per doctrinā. Et patet q̄m quod de hoc eſt p̄ naturā nō eſt à nobis: ſed eſt p̄ gratiā quamdam diuinā illis, quorum fortuna bona & veraciter. ſermo autē & doctrina nō eſt efficax ad faciēdum virtutē in omnib⁹: ſed oportet vt ſita ſa, quæ vtiſ ſermone in virtute iā vſitata, & aſſueta bono, & imbuta, creſcendo in vſu boni, in amore recti, & in odio cōtrarij ei⁹: ſicut amat ſeges terram, quæ nutrit eā. nā illi, qui viuunt ſm paſſiones beſtiales, nō audiunt ſermonē conuertentē eos ab aliquo, neq̄ intelligunt ipſum. qui ergo fuerit in hoc ſtatu, qualiter eſt poſſe vt permutet eius cōſcientia? & vſ oportet ne putet q̄ iſti morbi morales, rectici poſſint cogendo per ſermonem. **D.** Et oportet vt ſit mos ante virtutem: intendo ante actiones virtutis, & vt ſit prius, & vt ſit ex more ſuo amor pulchri, & odiū turpis. **D.** Vt autē inueniatur virtus ſana ex vita pueti difficile eſt, niſi fuerit enutrit⁹ ſm legē nobilem: eō q̄ qui non creuerit ſm legē nobilem, virtutis caſtitate p̄ modum cōtinentiæ, & vſus caſtitatiſ p̄ modū cōtinentiæ, eſt indelectabilis apud plures. **D.** Ideoq̄ oportet vt metiamur diatā puerorum, & actus eorū p̄ leges. ipſi enim q̄n creuerint ſm eas, nō erunt eis cōtriftabiles p̄ aſſuetudinem earum.

D. Et fortalliſ nō erit in regimine diatæ puerorū & recta gubernatione eorū quādiu durauerint in pueritia ſufficiētia: ſed oportet ēt q̄, q̄n peruenerint ad terminum viro- rum, vtant⁹ ea & aſſueſcāteam. & indigent in hoc ēt legib⁹. & ēt indigēt legibus in tota vita: plures enim ducunt neceſſitate & coactione plus q̄ ſermone, & malo plus quā bono.

Et

A Et pp hoc vident quidam hoīes, qd oportet vt legislatores constringāt hoīes ad recipiendum virtutē: & vt hoc ponāt pro lege nō pp suos tm̄, sed & pp eos, qui seruis simulant in natura sua, cū obediant quidē legibus p sermonē viri emeriti, in quibus iā p̄cessit consuetudo, & adoptauerūt animas suas. & pp hoc vident, qd oportet vt ponāt modos penarū, & vitionis in eum, qui nō obedit, & est peruersē naturæ. Qui vero irremediabilis ē tollatur de medio. nā aptitudinē habent & idoneitatē qui amat bonum persuadetur p sermonē, malus enim cōcupiscens delectationes op̄y vt affligat tormētis, quasi bestia. ideoq; dixerunt, qd expedit, vt imponant penæ cōtrarian tes delectationibus amatis: intendo vt ponat cuilibet delectationi tristitia, quæ sit tanq̄ cōtrariā ei nātr.

D. Quemadmodum autē dictū est, oportet qui vult fieri bonus, vt vtat eo, quod p̄net bonitati: & vt nō faciat malum, neq; volūrate sua, neq; absq; sua voluntate: & hoc quidē sit illis, q in habitāt ciuitates sani intellectus, & quas ordinat vir strenuus. & nō inueniūt istud in ciuitatibus, nisi

C ex parte mādatoris strenui cogētis eos ad hoc, non inueniūt autē potētia coactiua ad hmōi in mandato viri vnus, nisi sit rex tanq̄ rex absolut⁹: intēdo virtuosum bonū. lex autē habens potētiā coactiuam, qn fuerit sermo pcedens à scia & intellectu.

D. Et habētes legē, inimicātur eis qui cōtrariant̄ ipsis in actionib⁹: & si sint actiones eorum sanæ. att̄n lex nō est grauis, qm̄ ordinat quod op̄y.

D. Et putat de legislatore in ciuitate lacedæmonia tm̄, qd p̄mādauit adhiberi diligentia circa dietam &

modū viuēdi in reb⁹ paucis: in pluribus vero ciuitatibus iā perijt cōsyderatio in hmōi rebus. & pp hoc viuunt quilibet hominū ad libitū & voluntatē suā cum filijs & vxore in semetipso, sicut vixit prout libuit cū filijs & vxore. sed vult vt æstimo, vtrum famosum apud ipsos, p hoc qd accidit ei de libito viuēdi malitia stat⁹ cū vxore & filijs. & hoc qd dixit, est res manifesta valde in ciuitatibus, q sunt sup facie terræ in hoc tpe. **D.** Et melius est qd ex regimine in istis reb⁹ est pulio cōis sana, quā posse est esse in vsu. & qn fuerit regimē istud vniuersitatis, oportet qd sit fm̄ qd curat quælibet ex ipsis, & cupit circa filios & amicos fm̄ æqualitatē, & vt studeat virtuti ab oībus eis, & vt eligant eā. Et maxime pōt istud qui scierit qd dictū est in hoc libro, qn scit⁹ fuerit lator legū. promissio enim cōis ciuitatib⁹ est quidē pleges, & viri quidē idonei sūt viruoli pleges nobiles, siue sint scripte, aut nō scriptæ. Forsitan enim in hoc nō est diuersitas, intēdo in genere, & nā, in eo p quod instruitur vnus singularis & vniuersitas: vt qd accidit in arte musica & in cæteris operationib⁹: intēdo qd p quod instruit vnus, p hoc instruit & vniuersitas. Et pp hoc sunt res legales, & cōsuetudines habētes vim in ciuitatibus, quasi vim sermonū & cōsuetudinū patrū in domibus: immo valdiōres sunt in ciuitatib⁹ & vtiliores, eo qd generaliores. **D.** Instructio vero particularis & cōis ciuiliis ē, habent adinuicē diuersitatē: vt qd accidit in arte medicinz, & in cæteris artibus operatiuis. & qd dī in medicina, qd dimissio nutrimentī & quies, intēdo priuationē exercitiij, cōpetūt febri-

Moralium Nicomachiorum

G febricitantibus: fortassis tñ quibusdā nō conuenit. & sicut in epilepticis fortassis non cōpetit omnibus cura vna. Et dignius est putari q̄ particulare ex q̄litu est certitudinaliter, qñ fuerit regimen & prouisio propria singulis hoīum: intēdo vt memoria habeat cuiuslibet hoīs, & prouideat ei p̄ sibi propriū, s̄m q̄ tale indiuiduū signatū. veruntñ vnūquēque regit regimine decenti & bono, & visitat visitatiōe propria I medicina, & in reliquis artibus actiuis illis, apud quē fuerit ex illa arte cōcō vlt, intēdo qd̄ pertinet vniuer

H so. Et vtr̄ melius est regimen regimine illius, apud quē est qd̄ p̄tinet particularibus tñ. cō q̄ scīa sunt quid rei vltis, & ista artes sunt artes actiuae à scīa: nisi q̄ forsan nō prohibet, q̄ regat hō regimine bono indiuidua multa, qñ iā certificatū fuerit qd̄ conuenit p̄ experientiam tñ, sicut accidit hoc in arte medicinae. Putant ergo multi medicorum, qui sunt cū hac dispōne, q̄ bene & certe operant̄ in seipsos, & non pnt̄ in alijs p̄ficere quicquā p̄ ignorantiā eorū naturę cōis. & p̄ hoc vtr̄, q̄ oportet eū, qui vult eē magister, &

I artifex p̄fectus in hādi artibus actiuis, vt habeat scīam rei vltis non minus q̄ scīam particularis, vt sit scīa eius rei vltis in tali arte s̄m mensurā possibilem in ea. Et ex quō necessāriū est ei, qui vult eēficere p̄t̄ regimē & gubernationem aliquos meliores q̄ sint siue multos, siue paucos, vt sit lator legū: cū per legem quidē bonū faciamus. & tunc manifestū est, q̄ non est potens vnusquisq̄, vt ponat ex ipsis positionem bonā, neq̄, si sit vir experientię tñ. sed si fuerit aliq̄s, erit ille. q̄ scit, vlt,

sicut se habet res in medicina, & in ceteris magisterijs, in q̄bus est vltatio, rectificatio ab intellectu & scīa. D. Cūq̄ sic sit, oportet vt perfectumur post hunc sermonē ex quo magisterio possibile est hoī vt sit lator legū, & qualiter erit hoc. Et est manifestū q̄ erit quidē hoc per notitiā rerū civilium, q̄ sunt subiectum eius in quo speculat̄, sicut p̄portionant̄ cetera artes, & potētę subiecto proprio eius. ideoq̄ putat̄ scīa hęc pars eē artis civilis: quāuis non appareat ex eo, qd̄ inuenitur in ciuitatibus, q̄ res in positione legū similiter rei in ceteris scientijs, & potētjs. in ceteris nanq̄ potētjs, & artibus patet q̄ illi, qui sciunt, sunt qui agūt p̄ eas, vt medici & scriptores. D. illi autē, qui profitent̄ sapientiā rerū civilium, nō pnt̄ docere eā, neq̄, quilibet potēs ad agēdū eas: immo putat̄ q̄ illi, qui exercent vitā civile, faciūt hoc p̄ potētā quādam aliā à scīa. D. & sūt digniores vt faciāt hoc p̄ experientiā, q̄ vt faciāt ipsi p̄ scīam & artē, nō. n. vtr̄ q̄ ipsi scribant ī hoc q̄cquā, neq̄, roborēt̄ hoc rōcinationē. D. Forsā positio sermonū ī istis rebus artificialior est qd̄ cōsueuerūt. Antiqui de positione sermonū cōtendendi in iudicio & difficiliū. & necessariū fuerat eis componere sermones civiles, cū reputaret̄ se potētes ad hoc, & cū in hoc fuisset latratio ipsorummet, atq̄; aliorū ex amicis. etenim ipsi si fecissent hoc, nō poterāt dimisisse ciuitatibus aliqd̄ penit̄ loco sui post mortē meli⁹ hoc magisterio sibi, & amicis ēē. D. Neq̄; putādū q̄ possē experientiā ī inuētiōe legū modicū sit. nā tunc nō esset posē vt aliquis istorū eēt lator legū: intendit eos qui erant tōpore

Neceſſe eſt
illis, qui
cupiūt re
gere ciui-
tates, vt ad
mun^o ha-
beāt expe-
riētiā.

Electio ac-
tus nobi-
lis in vna-
quaq; par-
tū nō ſit,
niſi p duas
res, ſc. per
ſciam, &
experien-
tiam.

A pōre ſuo, nā qui ex ipſis factus eſt la-
tor legū, factus eſt qdē ex parte ex-
perientiē: intēdo qd expertus fuit ip-
ſe & alij, ſicut ſe habet in medicina
experimētali. ideo neceſſe eſt illis,
q cupiūt regere ciuitates, vt ad mi-
nus habeāt experiētiā. D. Illi autē,
qui profitent^r artē condēdi leges ex
illis qui iactāt ſe eſſe ſapiētes in eis,
ſunt lōge ab hoc valde neq; .n. ſciūt
vtr, q ſit hęc ars, & i qua re ſit. & cū
ignorātia eorū de hoc putauerunt
quidā q hęc ars & rhetorica ſit res
vna, ſed putauerūt hāc eſſe deterio-
rē rhetorica, & putauerunt q cōde-
re leges leue qd eſt ei, qui vult ag-
gregare ex ipſis in quo pſecit. Nō
eſt autē vt opinati ſunt. etenim ele-
ctio actus nobilis in vnaqua; ar-
tiū nō ſit niſi per duas res: vna qua-
rū eſt ſcia cognitiōis illius rei, & al-
tera experiētiā. ſcia nanq; eſt, per
quā inueniē actio, & experiētiā per
quā dirigat vel pbat, ſicut ſe habet
in arte muſica, & arte medicina, &
ceteris ex artibus actiuis. & dñi ex-
perientiārū, p quos perficiē in hoc
ſine perfectionē, ſunt illi q iudicant
ſane de operatiōibus p experiētiās,
& ſciunt cū hoc p quam rē erūt, &
qualiter, & q res cui rei cōuenit. qui
vero nō hnt experiētiā de aliquo,
& habēt notiā naturę eius, occul-
tat ab eis, ſi eſt ex actione bona in ſi-
ne aut mala. D. Et vtr cōditor legū
ſimilatur porētijs ciuilibus. Quali-
ter igit eritis, apud quē non eſt ſcia
iſtius artis conditor legū: aut quō
iudicabit de nobili eam aut de igno-
bili? Non. n. erit poſſibile hoc, niſi
fuerit de hoc pſcrutatio, & ſpecula-
tio, & ponat in mēbranis librorū,
& dicāt in ea nō q ſunt res, q ſe ha-
bent in ea habitudine curationū in

arte medicinę: immo qualiter fiat
curation, donec habeat ſanitas, & di-
ſtinguant hoc, donec perueniāt ad
finē in vnoquoq; hoſum. & de hu-
jus notiē domino putat, q ipſe p-
ficiat p experiētiā. qui vero nō hā-
buerit hāc notiā, non proficiet p
experiētiā. Et cū ſic ſit, erunt cōue-
niētes valde, poſitio legū, & aggre-
gatio fororū ciuiliū eis, qui pnt vt
cōſideratiōe & iudicio ſano de bo-
no, & eius contrario. & p hoc facile
erit eis ſcire quid cuiq; cōueniat in
rēdo q lex cui aggregatiōi. & ſit i
ſingulis partibus aggregatiōū. D.
Si autē incipiant in poſitione legū
abſq; habitu ſcientiali, nō erit poſſe
eis iudicare iudiciū rectū bonū, ni-
ſi ſit conditor naturę excellentis. &
forſitā erit actio habētis excellentē
naturā cōuenientior, qn fuerit ab
habitu artificiali. D. Et cū iam di-
miſerint. Antiqui pſcrutatiōē &
inſpectiōē de poſitiōe legū, tūc for-
taſſis erit melior cōſideratio i hac
cōſideratiōe in ciuitate p modum
vlēm. Et qm propoſitū noſtrū eſt
pſectio ſpeculationis ſm mēſuram
poſſe Philoſophię in reb^o humanis,
tunc conabimur primitus pſcrutari
de oī parte nobili bona legū qd di-
xerūt antiq de hoc, intēdo de regi-
mine ciuitatū: deinde videbimus
de modis viuēdi inuētis, qd eorū
corrūpit quāſdā ciuitates & rectifi-
cat quāſdā, & qd eorū rectificat om-
nē: intēdit ex ciuitatibus qtuor ſim-
plicib^o aut qnq; . & pp quā eām effi-
ciē vna quarundā ciuitatū bona, &
q rūdā cōtrario. Qūergo cōſidera-
tū fuerit i his, forſā ſciēt magis q vi-
ta melior & q lter ponit vnaq; , &
pp qd ſimilāt leges i vſu eam cōſue-
tudinib^o. Incipiam^o ergo, & dicam^o.

Et

Moralium Nicomachiorum

Et hic explicit sermo in hac parte huius scientiæ: & est ea quæ habet se in scientia civili habitudine notitiæ, quid est sanitas & ægrotudo in arte medicinæ: & illa, quam promissit, est pars quæ habet se in hac scientia habitudine effectuius sanitatis & destructuius ægrotudinis in medicina. & est in libro eius, qui nominatur liber de regimine vitæ: & nondum peruenit ad nos, qui sumus in hac insula: quemadmodum non peruenerat ad nos primitus de isto libro, nisi primi quatuor tractatus, donec perduxit eum ad nos amicus noster vir nobilis dominus Omar-filius Martini, rogatu amicorum suorum. & Deus retribuat ei pro nobis regratiationem completam. Et fortassis erit aliquis amicorum, qui adducat librum, in quo est complementum huius scientiæ, si Deus voluerit. Apparet autem ex sermone Abyn arrim Alfarabij, quod inuentus est in illis villis. Si vero hoc non contingerit, & Deus contulerit inducias vitæ, perscrutabimur de hac intentione iuxta mensuram nostri posse. Nam ex sermone Philosophi apparet in hoc loco, quod quod est in libro Platonis de regimine vitæ, incompletum est. & videtur quod sic se habeat res in seipsa. nam in illo libro perscrutatur Plato duobus modis hominum tantum, & sunt conseruatores & sapiētes, deinde ostendit, quomodo permutantur ciuitates simplices ad

seinuicem. Sed perscrutatio artificialis exigit ut rememoretur leges, & fori communes ciuitatibus simplicibus: deinde rememoret post hoc, quod appropriatur singulis ciuitatibus ex eis, intendo quod appropriatur aggregationi nobili honorabili, & alijs aggregationibus. Et similiter rememoretur quod impeditur vniuersas aggregationes, & quod impeditur mori singulos ex ipsis: & inquirantur exempla huius in vita inuenta in illo tempore. & hoc est illud, ad quod innuit Aristoteles hic, & est res, quæ non completur in libris Plato. Qualiter igitur d. Albubekrim filius aurificis quod locutio de aggregatione nobili iam expedita erat in libro Platonis. & quod loquor de eo in quo iam locutum est, dummodo inueniatur, est superfluitas, aut ignorantia, aut malitia. veruntamen non peruenerat ad ipsum complementum istorum tractatum. Et ego quidem expleui determinationem istorum tractatum quarto die Iouis mensis, qui Arabice dicitur Ducadatim anno Arabum. D. lxxij. Et grates Deo multæ de hoc. D. translator. Et ego compleui eius translationem ex Arabico in Latinum tertio die iouis mensis Iunij, anno ab incarnatione Domini. M. cclx. apud urbem Toletanam, in capella sanctæ trinitatis. vnde sit benedictum nomen Domini, qui est trinus & vnus.

Librorum Decem Moralium Nicomachiorum finis.

Et si ad hos Moralium Nicomachiorum libros, ex Arist. Verbis, Politicorum libri subsequantur: quia tamen & alij sub eius nomine libri de moribus pertractantes inueniuntur: ideo eos oēs, ne materiam fieret interruptio, ante illos de Repub. collocasse opportunum visum est.

GEORGIUS VALLA PLACENTINVS

Clarissimo Equiti aurato, & vtroq; iure consulto

Iusto Leliano, Iusto, Senatori, Veronensi

S. D. æternam,

Omen iuste tuum singulare, lenitas præcipua tue erga me benevolentia, crebro abs te repetita memoria, mei in te mutui amoris pignus, aliquid sibi certe visa est deponere. Et proinde volutanti id animo mihi, nihil quod tibi gratius, nec quod à me posset exhiberi, succurris antiquius, quam ut de ductis ac iam patefactis ad amicitiam nostram foribus, magnis Ethicis Aristotelis animi in ipsa nostri ætatis reuincti tenerentur. Si quidem ei quem magno amore prosequeretur, quicquid magnus amplissimo virtutum exurgeret fastigio, cui mediocria ne dum parua sordescere viderentur, magna profectio mittenda iure censuimus. Cum porro Ethica nihil nisi de æquo & bono edisserant, hoc est in medijs iustitiæ versentur penetralibus: vbi gentium, quò ve in loco sedem potuere sibi firmiorum constantiorumq; vendicare, quam apud eum qui genere, qui nomine proprio diceretur iustus, qui re ipsa iustus, atq; adeo optimus haberetur. Proinde cum nec Aristoteles apud quenquam alium magis de iusto optet disputare, nec opus de æquo & bono vsquam malit esse, quam apud tam multipliciter iustum, in ea confirmatus est animus nostro se sententia, ut tibi potissimum magna ista Ethica censuerit destinanda. Hæc nimirum cum nuper explicari à me poscerentur, hæsitauimus parum modo, quod compertum haberemus, tenuisse nescio quæ ipsa iam pridem latina facere. Eum cum exploratum habuissemus, nec græca nec nostra nouisse, mali interpretis more verbum verbo reddere studuisse, ad sensus Aristotelicos, quod fieri necesse fuit, multa obruisse caligine, eumq; nostra peregrinis respondentia verba ignorasse, Græcis abutendo, aliam adhuc legentibus nubem non exiguanam offudisse, deniq; Barbaris rusticisq; dictionibus opus totum confudisse, ut nō tam tradidisse vobis Aristoteli, quam plane iugulasse videatur. adeo ut omnes ab eius auerterit lectione: cum alioquin sit eiusmodi opusculum mirifica quadam gravitate, nec minus acumine refertum, ut vel doctissimum quendam ad sese potuerit alleclare. ipsum itaq; in situ & squalore hæctenus iacuisse dolentes, in hominum conspectum adducendum esse

Moral. cū cō. Auer. X putauimus,

putauimus, si non quibus meritis fuerat pally prodire amictum, non
tamen, ut remur, sordidissimis. Ideo autem id, quo multorum ex tuo
hospitio aliorum, ne dum tuo, non minus liberali ac sapienti quam in-
cundo frueretur colloquio. Nec ipsum pœnituerit Aristo. in ea hospi-
tium nactum esse ciuitate, vnde olim latino eloquio tanquam saluber-
rima effulserint stellas. Ut Catullus, ut Vitrudius, ut Plinius, ita ple-
riq; alij nostra quoq; ætate, Domitius Calderinus, iam functus vita.
At vini Benedictus, qui iam pridem Venetys rhetor insignis, Ale-
xander Benedictus eloquio et doctrina medicus, primas tenēs, ut mul-
tis quoq; alijs floret Verona ingenys. Nec præterea pœniteat tantum
philosophum in ista clarissima ciuitate hospitem acceptum esse iusto-
rum domo, quæ nobilitate antiqua illustris, operibus lautissima, digni-
tate florens, et virtutum culmine omnibus conspicua, postremo penes
iustum, qui in ea splendida familia, tanquam in bar doctrina eminet,
senatoria grauitate renites, prudentia sapiens, iustitia integer, cum-
ctis virtutibus clarior quam vllis verbis explicari posse videatur. Ta-
pariter, iuste mi optime hunc philosophum, ut soles doctos omnes,
ita amplectere, loquentemq; audias, ut tuo hospitio tuoq; collo-
quio, sicut fore non dubito, prædicet nihil benignius, nihil
humanius: et vbi quæ loquatur acuratus, inten-
tiusq; auscultetur, esse nuppiam. Ego autem,
ut se mihi concedidit, ita ip-
sum tibi committo,
commendoq;.

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS MAGNORVM MORALIVM LIBER PRIMVS,

Georgio Valla Placentino interprete.

SVMMA LIBRI.

De bono. De virtute in genere. De vitroneo, ac alijs, quæ ad ipsum spectant.
De virtutum speciebus. De veritate, ac ijs, quibus ipsam coniectamus.

De virtute agendum esse: & antiquorum de ea afferuntur opiniones. Cap. 1.

Voniã de per-
tinentibus ad
mores dicere
cõstituimus,
primũ cuius-
nam rei pars
sit mos, duci-

mus considerandum. Vt igitur
paucis absoluã, non rei alius vi-
detur pars esse. Quæ civilis. Atqui
civilibus in rebus citra quem-
piam qualẽ esse, effici nihil põt,
qualem inquam, vt studiosum
esse, ac probum. studiosum por-
ro esse, idem quod virtutes habere.
Quod si quispiã civilibus in re-
bus solers esse debeat, eundẽ mo-
ris studiosum esse oportet. Ap-
paret itaque rei civilis, oẽ nego-
cium quod circa mores est, par-
tem esse atque principiũ: vt in to-
tum iure mihi videatur habere
appellationẽ negocium atque tra-
ctatio, non moralem, sed civilẽ,

Expedi itaque (vt est videre) de
virtute primum dicere, & quid
sit, & ex quibus cõstet. nec enim
ferẽ vtile fuerit virtutem quidẽ
nosse, vt vero sit, ac ex quibus,
negligere. quãdoquidẽ ex qui-
bus sit coniectare: nedum vt no-
rimus quid sit, considerandum.
simul enim nosse volumus, ac
huiusmodi nos esse. At nequa-
quam facere poterimus, nisi ex
quib⁹, & quõ sit percalluerim⁹. F
Scire igitur quid sit virtus, ne-
cesse est. siquidem & ex quibus
sit, & quomodo, scitu haud qua-
quã facile est ignorãti quid sit,
quemadmodum in sciẽtijs. Ve-
rum ne latere quidem nos opor-
tet, si quid his prius disseruere.
Primum igitur Pythagoras de
virtute dicere aggressus ẽ, quan-
quam non recte. virtutes siqui-
dem ad numeros referendo, suã
virtutum nõ fecit inspectiõẽ.

X h nec

Magnorum Moraliū

G nec enim iustitia est numer⁹ pariter par. Cui succedēs Socrates de hac re melius plerq^q disse-
ruit: sed ne ipse quidem recte. qm̄ virtutes scientias efficiebat: quod fieri nullo modo potest. Cunctæ siquidem scīæ cū rōne: atqui ratio in solo animæ gigni^r intellectu: quo circa virtutes oēs, in animæ parte rōnali efficiantur, necesse est. Euenit itaq^q, vt qui virtutes scientias faciat, irrationalem animæ partem extinguat, quod faciendo affectū ac morē perimat. Quāobrem non recte hoc modo virtutes ample-
H xus est. Postea demū Plato ani-
mam in partem quæ teneret rationem, & in eā quæ esset rōnis expers, recte distribuit: reddi-
ditq^q suas vtriq^q virtutes. quate-
nus hæc, pbe: reliqua vero neu-
tiquā recte. quādoquidem vir-
tutem cū tractatione quæ de bo-
no p se esset, admisit: nō equi-
dem recte, quia nō peculiare, &
suum. neq^q enim de eo qd̄ est,
ac de vero differentem, de virtu-
I te dicere oportuit: illi siquidem
nihil est cū hoc cōe. Tanta igit^r
illi, & hoc modo amplexi sunt,

De bono in communi. Cap. 2.

DEinceps ergo nobis cōie-
ctandum, quid nā de his
dicēdū fuerit. Intuendū
igitur est in primis, scīæ oīs atq^q
facultatis finē esse aliquem, idq^q
p se bonū. nulla siquidem scīa,
facultas nulla mali causa est.
Quōd si facultatū omniū bon⁹

est finis, nō dubium, quin etiā
optimæ sit optim⁹. atqui ciuilis
optima est facultas: igit^r ipsius fi-
nis bon⁹. De bono itaq^q (vt vī)
nobis dicendū est. At de bono
nō in vniuersum, sed nobis bo-
no. neq^q enim Deorū bonū agē-
dum est. quemadmodum de eo
alia habēda fuerit oratio, & con-
sideratio nunc sit aliena. De no-
bis itaq^q bono dicendū est. De
quo sanē differendū in primis
est, quonā dicat^r modo. neq^q enī
simplex atq^q vnū est. qñquidē
dī bonū, aut quod in vnoquoq^q **L**
est optimū, id vero suapte natu-
ra deligibile: aut cui⁹ participa-
tione alia sunt bona, id nimirū
idea boni est. An igitur de boni
idea loqui oportet? An non. atq^q
vt cōe, quod est in oībus bonū.
aliud enim ab ipsa idea videri
debet, siquidem separabile id p
se est, quod idea: cōe vero in
cūctis existit. nō vtiq^q idē quod
separabile. nec enim vnquā sepa-
ratile, & p se agnatam vim ha-
bens in cūctis fuerit. Nunquid
igit^r de hoc nobis differendū bo-
no, quod in omnib⁹ existit? An
M nō. quid ita? nempe qm̄ id cōe
est, vt definitio & inductio. defi-
nitionē aut^r oportet cuiuslibet
referre essentiā, seu bonū seu ma-
lum sit, seu quiduis aliud, refert
certe definitio, vt eiusmodi bo-
num in vniuersum est, nō qua-
tenus ipsum per se deligibile.
Verū quod in cūctis existit, defi-
nitioni ē sūe. definitio certe ait
bonū esse quippiā, qd̄ neq^q scīa,
neq^q

A neq[ue] facultas vlla dicit, neq[ue] eni[us] finem suum asserit bonum esse, verū id alterius est inspicere facultatis, quando quidē neq[ue] medicus, neq[ue] ædificator refert, hic quidem sanitatē esse bonā, ille vero domū: sed hic quid ē quod sanitatem prædat, & quē ad modum faciat, ille vero domū. Non dubiū igitur, quin ne rei civili quidem de cōi bono dicēdum sit: vna siquidem & hæc reliquarum scientiarū est. Atqui hoc nullius est dicere aut facultatis, aut scientiæ, vt de fine. ne quidem igitur rei civilis, quod de cōi bono est dicere, eo, quod per definitionē est. Verū enim uero neq[ue] de eo, quod per inductionem cōe. quid ita? q[uod] cum, voluerimus particulariter aliquod bonū demonstrare, aut definitione demonstramus, vt ratio eadem cōgruat ei quod p[er] se bonū, & ei quod bonū esse demonstrare voluerimus: aut inductione, sicut cum velim⁹ magnanimitatē bonū esse demonstrare, dicimus, nimirū iustitia bonum est, & fortitudo, ac oīno virtutes: magnanimitas aut virtus ē: ergo & magnanimitas bonum. Non igitur de cōi per inductionē bono rei civilis dicendū est: q[uod] eadem cōtingere nō possunt huic, & per definitionē cōi bono. nam quod bonū, hinc etiā dicet. Manifestum igitur de optimo bono dicendū esse, eoq[ue] quod nobis optimum sit. In totum autem viderit quispiā non

vnus esse scientiæ aut facultatis de vniuersali bono considerare. Cur ita? nempe q[uod] bonum est in omnibus prædicamentis. nam in quo, in quali, in quāto, in quā, in ad aliqd, ac prorsus in oībus. Cæterum quā bonum in medicina, medicus nouit, at in gubernatoria, gubernator: & in singulis singuli. Quādo secūdum quidem sit, nouit medicus, at quā natiuigandum, gubernator. In qualibet vtiq[ue] quā bonum, quiuis quod p[ro] se cognouerit, neq[ue] eni[us] medicus quod in gubernatoria bonum quā cognouerit: neq[ue] gubernator, quod in medicina. Ne igitur quidē hoc modo de cōi bono dicendū est. siquidem quā, in cunctis cōe est. similiter etiā quod ad aliqd bonū, ac quod in alijs prædicamentis. cōe est omnibus. Atqui nullius est facultatis, aut scientiæ dicere de eo bono quod in vnaquaq[ue] est. ne igitur quidem rei civilis est dicere de cōi bono. de bono igit[ur], ac de optimo, atq[ue] nobis optimo. Cæterum, cum qui velit quippiā demonstrare, minime apertis nō oportet exemplis vti. sed vbi obscura aperienda sunt, manifestis, ac in eis quæ sub intelligentiam cadunt, sensibilibus: ea siquidem sunt apertissima. Cū igitur de bono dicere quispiā tentauerit, de idea ne utiquā dicendum est: tam etsi de idea dicendum existimem, vbi de bono dicāt. Aiunt namq[ue] de maxime bono esse discredendum.

Magnorum Moraliū

Gratid vnumquodq; præcipue tale est, vt præcipue sit bonum idea, vt opinantur. huiusmodi certe oratio fortassis vera. verū nequam ciuiliſ scientia vel facultas, de qua ſ præſentia nobis eſt oratio, de hoc p ſe bono, ſed nobis bono. Nulla ſiquidem ſcientia aut facultas de fine loquitur, q̄ fit bonū. & proinde, ne quidē res ciuiliſ. ideo non de bono, qđ iuxta ideam eſt, loquitur. Verū fortassis ait, hoc p ſe bono vtendum eſſe principio, ab eo pgreſſi diendo ad ſingula. In quo ne ita quidem recte. expedit ſiquidē, ſua cuiuſlibet ſumere præcipia. abſurdum enim ſit, volenti oſtēdere triangulum duobus rectis æquales habere angulos, ſumere principium eiufmodi, anima immortalis eſt: neq; enim hoc propriū. oportet ſiquidem principii ſuum eſſe eiuf rei, qua de agatur, atq; coniunctū. nūc vero abſq; hoc quid anima ſit immortalis, demonſtrauerit quiſpiā duobus rectis æquales habere triangulum. itidem & de bonis eſt inſpicere alia citra ideam boni. proinde propriū non eſt huius p ſe boni principii. Ac ne quidem Socrates recte ſcientias virtutes faciebat. Is enim nihil incaſſum & temere eſſe arbitratuſ eſt. ex eo aut quod eſt, virtutes eſſe ſciētias, ei eueniebat virtutes eſſe fruſtra. qđ ita? In ſcientiis nimirum; contingit pariter noſſe ſcientiā quid eſt, & ſcituſ eſſe. nā ſiquis norit quid ſit me-

dicina, iſ cōfeſtim eſt medicuſ. & ſiſt etiā in alijs ſciētijſ. At in virtutibus nō idem eſt. neq; enim ſi quis nouerit quid ſit iuſtitia, cōtinuo ēt iuſtuſ eſt. itidem & in alijs. Euenit igitur, & temere virtutes eſſe, & nō eſſe ſciētias.

Quot modis dicatur bonum. Cap. 3.

AT qm̄ de his nobis diſſerendū eſt, annitatur bonum dicere, quot dicat modis. Sūt nimirū bonorū alia honorabilia, laudabilia alia, potentię alia. honorabile huiusmodi dico, quod diuinū, quod melius vt anima menſq; eſt, quod antiquius, quod principium, & alia id gen⁹. Honorabilia certe, in quib⁹ honor: talia ſiquidem oīa honor comes conſequitur. igitur ēt virtus honorabile bonum eſt, qm̄ ab ipſa probuſ quiſpiam gignitur. iſ nanc; in virtutis penetrat habitū. At laudabilia, vt virtutes. ab ipſarū nanc; actionib⁹ lauſ emergit. Quæ vero potentię, vt dominatuſ, opulentia, robur, pulchritudo. iſ nanc; bonus bene, vt malus male vti potuerit. ideo ēt potentię eiufmodi bona nuncupantur. bona certe ſunt: vſu ſiquidem ipſorum boni, nō vtiq; mali approbantur. id genus nimirū bonis euenit, ortuſ cauſam ipſorū eſſe fortunā. à fortuna nāq; & opulentia, & dominatuſ eſt, & quęcunq; proruſ in poteſtatis ordinem perueniūt. Reliquū porro ac quartū inter bona ē ſalubre, etiam

Alia boni
laudo.

De opti-
mo.

etiam bonū efficiens, sicut exerci-
tium sanitatis, ac si id genus est
aliud. Verum aliā quoq; subeūt
bona distributionem. Vt bono-
rum quædā prorsus & omnifa-
riam sunt eligibilia, quædā ve-
ro nō, veluti iustitia aliq; virtu-
tes, omnifariā & oīno sunt eligi-
biles. At robur, & opulētia, po-
tētiaq; & id gen⁹ alia, neq; om-
nifariā neq; oīno. Rursus quoq;
aliter. Bonorum alia sunt fines,
alia non. quemadmodū sanitas
quidem finis: atq; sanitatis cau-
sa neutiquā finis est. Et quæcūq;
ita habēt, eorum semp finis me-
lior. vt sanitas melior quā quæ
salubria. in totumq; prorsus id
melius, cuius gratia sunt & alia.
Rursus ipso finium, præstat
semper qui perfectus est imper-
fecto. Est nimirū perfect⁹, cuius
accessu nullo ampli⁹ nobis op⁹
est. Imperfectus autē, cuius ad-
uentu alium desideramus. quē
admodū iustitiæ duntaxat ad-
uentu, plura desideramus, at for-
licitatis accessu, nulla re ampli⁹
nobis op⁹ est. Is ergo nobis opti-
mus quē desideramus, qui finis
perfectus, absolutus nāq; finis bo-
num est: nec non finis bonum.
Hinc igitur, quonāmodo opti-
mum cōsiderandū est: nunquid
eo modo vt ipsum quoq; recen-
seamus. An id videbitur alienū.
si quidem optimū finis est perfe-
ctus, ac perfect⁹ finis, vt paucis
absoluā, nil aliud q̄ felicitas esse
videtur. Ex multis porro bonis
felicitatem cōstare cōprobatur.

Quod si optimum coniectans, D
ipsum quoq; cum alijs annume-
res, ipsum se melius eē cōstabit,
si quidem optimum erit. Vt salu-
bria ponendo & sanitatem, cōfi-
deres quidnā horum omnium
optimū, nempe sanitas. q̄ si ho-
rum optimū est, id se quoq; me-
lius, quod admodū absurdū est,
nō igitur optimū ita coniectan-
dum. Sed an id quodammodo
fuerit, vt absq; se? An hoc etiam
absurdū. nā felicitas ex quibus-
dam cōflata bonis est. hoc vero
ex quibus constat bonis, an sic
optimum: cōsiderare fuerit alie-
nū. neq; enim est quicquā aliud
ab his felicitas, verum hæc ipsa.
an ita quispiā recte concernens,
optimū cōsiderauerit: sicut ip-
sam felicitatē quæ ex his sit bo-
nis, diiudicans erga alia quæ in
ipsa collecta nō sunt: ita optimū
cōsiderans, recte cōsiderauerit.
Cæterum nō est simplex, quod
nunc quærimus, optimū. vt di-
cat quispiā, optimum cuncto-
rum bonorum, in vnū cōcretorum
esse prudentiā. Verum hoc ferē
modo, nō quærendum est opti-
mum bonū. perfectū si quidem
quærimus bonū. At prudentia
sola, neutiquā perfectum. nō
igitur hoc optimum quod quæ-
rimus, neq; indagam⁹ optimū.
Præterea aliā admittunt bona
sectionem. sunt si quidem bono-
rum alia in anima, vt virtutes:
alia in corpore, vt sanitas, uenustas,
alia externa, opulētia, domina-
tiō, honor, & si quid est hmoi.

Alia item
diuisio.

X iij At

Magnorum Moraliū

G At horum quæ in aīa sunt, optima. Quæ porro ī anima definita sunt bona, trifariā distribuūtur, in prudentiā, in virtutem, & in voluptatē. Post hoc igit, quod profiteamur oēs, ēt finis videtur bonorū, idemq; absolutissimū esse felicitas, quod sane fatemur esse in bene agendo, ac bene viuendo. Ceterū finis simplex nō est, sed duplex. quorundā enim est finis ipsa actio, vsusq; sicut visus. Est nimirū vsus optabilior habitu: finis aut vsus, nemo

H siquidē velit visum habere ad nō spectandū, sed coniectandū. idē de auditu, ceterisq; dicēdū. proinde quorū vsus & habitus est, semper melius & optabilius eorū est vsus habitu. vsus enim et actio finis, cū sit pp vsū ipse habet. Post id si consideraue- rit quispiā in cūctis scientijs, intuebitur nō aliam esse cōsiderationem in extruēda domo, q̄ in proba domo, sed ytrobiq; sup- petere ēdificatoriā, & cuius esse cōtor ædificator, vt cuius sit vir- tus, eiusdē sit effectrix. Idem in alijs omnibus par est cōiectare.

Virtutem in anima esse: felicitatem vero in actione consistere, & in ætate perfectā. Cap. 4.

P Ræterea intuemur, alia re nulla, q̄ anima nos viuere. in anima autē est virtus. idē certe fatemur facere animā, animæq; virtutē. Ceterū virt⁹ in vnoquoq; cuius est virt⁹, idē facit, at anima ēt alia. Atqui aīa

viuimus, ob animæ itaq; virtu- tem bene viuim⁹. Ceterū bene viuere, & bene agere nihil aliud dicimus, q̄ felicem esse: ergo & feliciter agere, & felicitas in viuendo est. verū bene viuere est in viuēdo ex virtutib⁹. hoc igit est finis, & felicitas, & optimū. In vsu itaq; sit, necesse ē & actio ne felicitas. nam quorum habitus vsusq; est, vsus et actio finis: atqui animæ virtus est habit⁹ & actio & vsus ipsius: eorum quæ sub electionem cadūt: ergo finis ipsius actio vsusq; fuerit. felicitas igitur in viuēdo ex virtutib⁹ sit, necesse est. Quoniam igitur optimum bonum est felicitas, & hæc ipsa finis, actione viuendo ex virtutib⁹, felices fuerimus, optimūq; bonum habuerimus. Cū igit sit felicitas bonum pfectum ac finis, nos latere non oportet, id in ætate pfecta esse. non enim in puero (q̄a nec puer dici felix pōt) sed viro, is nanq; pfectus, & ne quidē in tpe imperfecto, sed pfecto. pfectū fuerit vtiq; tēpus. q̄ diu homo viuere potuerit. recte nanq; a multis dī, felicē in longissimo vitæ tpe esse iudicādum: vt opus sit pfectū esse, & in tpe pfecto, & in hoīe. Quod aut sit actio, hinc quispiā poterit intueri. In somnis nanq; vt inter viuendum si quispiā dormiat, eiusmodi nolum talem dicere esse felicē. ipsi quidem existit viuere: sed eidē ex virtutib⁹, quod erat ex actione, viuere non existit.

De

De anima altrice portione quedā: & in ipsa virtutem non esse. Cap. 5.

Rursus quod mox dicendum, non admodum quod diximus participare, & ne quidem ab ipsis longe abesse videbitur. quippe quod animę portio quedā esse putetur qua alimur, quā altricē appellamus. iure profecto ita: siquidem lapides ali non posse sciremur. et perinde non dubium, quin sit ali animatorum. Quod si animatorum causa est anima, atque animarum talium partium nulla alendi fuerit causa, quales sunt rationalis, vel irascibilis, vel concupiscibilis, sed alia quedā preter has, et ei nullum magis peculiare possumus nominare, quam alimentis accommodare. Dicat fortassis quispiam, nunquid ex hac quoque parte animę virtus est: nam si fuerit, non dubium quin et eadem agere opus sit, perfectę siquidem virtutis actio felicitas est. At nunquid eius sit vel non sit virtus, alia fuerit oratio, Quę si fuerit, huius non est actio, nam in homini parte impulsus esse non videtur: sed igni videtur esse consimilis, cui quicquid immerferis, absument. at si non obieceris, ne quidem ad capiendum impellitur. Ita hæc habet pars animę, ut si alimentum obijcias, alatur: sin minus, ne quidem ad alendum commoveatur, & proinde ne quidem actio, cui non est commotio. proinde hæc pars ad felicitatem capessendam nihil coadiuvatur. Deiceps igitur, quid sit virtus dicendum, quoniam quidem eius actio felicitas est. Ut paucis itaque ab-

soluam, virtus habitus est optimus. Verum non satis forte sit ita simpliciter loqui, sed evidenti us fuerit definiendum.

Divisio anima: & virtutem ab excessu defectuque corrumpi. Cap. 6.

Primum igitur de anima in qua exoritur, non quid sit anima (alia siquidem eius rei consideratio) sed ut quodam modo distribuatur, dicendum est. Anima nimirum, ut receptum est, in duas partes distribuitur, in eam quę rationem habet, & quę rationis experta est. Ex ea parte quę habet rationem, exoritur prudentia, solertia, sapientia, ingenium, memoria, et id genus alia. At ex parte rationis expertę, quę virtutes appellantur, temperantia, fortitudo, iustitia, & quęvis alię, quas ex moribus ducimus esse laudabiles, ex his namque consequi laudem dicimur. At ab eis quę à ratione dimanant, nemo laudatur, nec. nam quę sapiens, nec quę prudens, nec prius ex homini aliquo quispiam laudandus accedit. neque porro rationis experta, quatenus ad se suggerendum idoneum est, suggeritque ei quod obtinet rationem. Est nempe moralis virtus, quę ab excessu defectuque corrumpitur. Quod autem tam defectus quam excessus corrumpat, ex eis est videre quę ad mores pertinent. (ut edum sane in rebus incertis testimoniis certis est.) Consequenter namque in exercitiis hoc viderit quispiam. quę si excedat, robur affligit: sin deficiant, eodem modo habent, idem in potu

D Virtus habitus est optimus.

E

F

tu

Magnorum Moraliū

Gru ciboq; euenit: afluētibus. n. sanitas absumit. idē fit et subduētis: q̄ si moderata fuerint, corporis firmitudinē custodiūt atq; sanitatē. His cōsimile euenit in tēperātia et fortitudine, reliquisq; virtutibus, nā si quēpiā eō vsq; feceris intrepidū, vt nequidē Deos metuat, iā non fortis, sed demēs fuerit. sin cuncta formidantē, meticulosus. fortis ergo erit, qui neq; oīa metuet, neq; nihil. Hęc igit tā augēt, q̄ labefaciunt virtutē. nimī nāq; metus, & oēs labefaciūt, itidē q̄ de re nulla metu cōmouent: at qui circa metus ē fortitudo: me diocriter itaq; metus fortitudinem locupletāt. ab eisdē igit tā amplificat, q̄ labefactat fortitudo. ex metu nāq; ita afficiūtur. idē de cēteris dicēdū virtutib⁹.

Virtutem inter voluptatem et ægritudinem collocari. Et vnde moralis virtus dicta sit. Cap. 7.

Refus, nō his mō virtutē quispiā definierit, sed et ægritudine et voluptate. Nā voluptate alleciti, improba factitamus: ægritudini autē succūbenētes, ab honestis deficiamus. alioqui nō ē virtutē & vitium admittēre citra ægritudinē & voluptatē. inter voluptates igit & ægritudines virtus collocat. Virtus porro moralis hinc cognomē habet, si mō velimus ex literis veritatē excutere, dicendū erit t̄ morem ā mora habuisse cognomē, breuis in longā literē facta mutatiōe: mora

lis siquidē appellat, qd̄ ex mora assuescat. Idq; certū, q̄ virtus nulla, q̄ ex parte oriatur irrationali, ex natura nascat. siquidem eorū q̄ natura fiunt, nihil est qd̄ assuetudine aliud euadat. velut lapis, grauiusq; prorsus oīa, q̄ ferēdi deorsum vim agnatā hñt, si ā quouis sursum versus sepi⁹ iactari assuescant, nunquam tñ sursum attollent, sed sp̄ deorsū cadēt. idē de cēteris ē intelligendū.

De affectibus, potentijs, et habitibus. Cap. 8.

Propterea, qui velit quid sit virt⁹ dicere, scire expedit quēnā demū in aīa pcreetur. Sūt aut hęc hmōi, affectus, potētē, habitus, & proinde nō dubiū, quin horū qdā sit virt⁹. Affect⁹ igit sunt, ira, met⁹, odiū, cupido, liuor, miseratio, talia comitari cōsueuerūt ægritudo, & voluptas. Potentiē aut, quibus affici dicimur: nēpe vnde possumus excādescere, egrescere, miserescere, et alia hmōi. At habit⁹ sunt, vnde erga hęc habem⁹ bñ, vel male, sicut ad excādescendū. si nāq; supra modū iracundē, male in ira habem⁹. sin in qbus expedit, pr̄sus ad irā nō cōmouemur, ita quoq; male ī ira hēmus. mediocriter itaq; habēdo, vt neq; supra modū cōmoueamur, neq; pr̄sus sim⁹ incōmobiles, tū si ita habeam⁹, recte affecti sum⁹. In similib⁹ quoq; alijs idē intelligendū. iracundū nāq; & bene, in medio ire et ad iram incōmobilitatis positum est.

Simile

† idē ē
rōl idē
mutato
n. ac pul-

Kchre fit vt
latine vo-
ces cū gre-
cis conle-
tiant.

L

M

- A** Simile est in iactantia & dissimulatione. plura namque quam adfint sibi arrogare, iactantia est. minus vero, dissimulationis. inter hec igitur medium est veritas. Idem in ceteris omnibus est intelligendum. id enim proprium ipsius est habitus, ut bene maleue erga haec habeat. bene in his habere fuerit neque excedere neque deficere, erga medium itaque istorum unde laudandi accedimus, habitus est: sicut male erga excessum & defectum. quoniam quidem igitur harum perturbatio non virtus est medium: perturbationes autem sunt aegritudines & voluptates, aut non citra aegritudinem vel voluptatem: virtus certe est circa aegritudines vel voluptates. id quod hinc certum. Sunt nimirum et affectus alii, ut videbis cuiusque, in quibus non solum excessu et defectu aliquo est vitium: velut adulterium, et adulter, nec enim magis est talis, qui ingenuas constupravit. Ceterum et hoc, et si quod aliud homini est, quod a voluptate comprehenditur, quae per intemperantiam, vel et quod in defectu quodque in excessu sub vituperationem cadit.
- C**

Quid medietati opponatur. Cap. 9.

Deinceps igitur fuerit sane dictum necessarium, quod nam demum medietati aduersetur, excessusne an defectus. Nam quibusdam medietatibus defectus opponitur, ut nonnullis excessus. sicut fortitudini neutiquam excessus existens audacia, sed qui defectus est timiditas. temperantiae vero intemperantia et immobilitas circa vo-

luptates, non utique qui defectus est immobilitas opponitur, sed intemperantia qui excessus est. Sunt nimirum utraque tam excessus quam defectus medietati opposita. medietas siquidem de excessu inferior, sed defectu superior. Iam et peditum, liberales esse illiberales autem, contra illiberales, peditos vocant. Audaces vero & petulantes, fortes nominant timidos, ut timidi, fortes petulantes & furibundos dicendos putant. Duabus itaque de causis duxerimus medietati opponendum esse excessum atque defectum. quippe quod est re ipsa licet nobis considerare, utrum potius extremorum ad medium propius accedat, propiusque ne liberalitatis sit, peditalitas, an avaritia. Iam gingor certe fuerit avaritia, atque a medio qui magis absunt, magis opposita existimant. est re itaque ipsa defectum magis opponi appareat. Est et aliter videre. ut ad quem mentem magis, penam habemus, ea medio sit magis contraria. velut ad intemperantiam nati sumus priores, qui ad decem capessendum, quoniam re si additamentum potius ad ea fiat ad quem sumus priores, ad quem sit additamentum, ea sunt magis contraria: atque priores ad intemperantiam sumus, qui ad decem capessendum: magis ergo excessus medietati contrarius: intemperantia siquidem intemperantiae est excessus. Quid demum sit virtus, hinc nobis liceret frui. medietas siquidem affectuum quodam esse videtur. Proinde qui velit moribus comprobare, ei affectuum medietas est quaevis constituenda. Et per-

inde

Affectuum medietas virtus est.

Magnorum Moraliū

G inde probum ēē opērosum atq; difficile est: qñquidem in vno quoq; mediū capere opērosum est. velut circulū describere cui uis obuiū est: at in ipso mediū capere, arduum. itidem & ex-candescere quidē facile, nec nō contrarium huic: at mediocriter habere, arduum. In totū autem in quauis perturbatiōe est videre, quod mediū ambiat ēē facile: mediū vero vnde laudemur, arduū. iō ēt raro probus.

H *Probos & malos esse in nobis existere; vbi redarguitur Socrates, aliter opinatus. Cap. 10.*

Quoniam de virtute dictum est, deinceps fuerit considerandū, possit ea adesse nobis necne. Verū quē admodū Socrates dixit, i nobis non est probos vel malos esse. qñquidem si quis roget quemuis, velit ne iustus esse, an iniustus, nemo delegerit iniustitiā. itidem de fortitudine & timiditate, reliquisq; virtutibus semper eodē mō. inde non dubiū, quin si mali sint aliqui, nō spontanei sint mali, & perinde ne quidem probi. Hęc ratio neutiquā vera. nā cur demum legislator mala facere nō permittit, at honesta & proba iubet? & in malis quidē multā infligit delinquentibus: in reb⁹ autē honestis, nisi honesta peregerint, alioqui iniquū fuerit, vbi in nobis non sit, hoc legū conditores facere, ceterū, vt videt, in nobis ē probos et improbos esse. Itē laudes

& vituperationes id quoq; attestantur. virtutē nanq; laus, vitiū autē vituperatio consequit. atqui laus & vituperatio nō inuitis attribuitur. manifestū igitur hoc modo in nostro arbitrio esse bona malaque facere. Collationem vero hmōi prefe-rebant, volentes demonstrare vltroneum nō esse. quid nanq; est, inquebant, q; ægrotantes squalidos nemo vituperat? At hoc minime verū. tales nanq; reprehēdimus, cū suæ ægritudinis ipsos causam esse cognouerimus. Quodq; male habent corpus, vtpote id voluntariū esse, apparet nimirū, in vitio & virtute esse volūtariū. Rursus hinc ēt potuerit quispiā euidentius intueri, q; oīs natura eius est essentia procreatrix, qualis ipsa ē. veluti stirpes, & animalia. nā vtraq; gignunt, ex principijsq; producunt: vt arbor ex semine. id nanq; principiū est. qd porro principia cōsequit, ita habet. vt. n. habuerint principia, ita qd de principijs ortū ducunt. Per-spiciue autē licet hoc in Geometria magis stueri: vbi cū aliqua sumpseris picipia, vt ea habuerint, ita ēt que ipsa cōsequunt. velut si triangulū duob⁹ rectis æquales habet angulos, quadratum quoq; quatuor angulis rectis habeat, necesse est. et si triangulum secus, ita ēt & quadratū commutabitur. ex altera parte enim ei rñdet. & si quadratum quatuor angulis rectis æquales

non

A non habuerit angulos, ne qui-
dem triangulum duobus rectis
habetur equales. Idem igit atq;
confimiliter de homine quoq;
intelligendū. nam cū sit ho-
mo progenitricis essentia, ex
principijs quibusdā atq; actio-
nibus quibus efficit, homo pro-
generas est. nā quid aliud? neq;
enim inanimatum aliquod ef-
ficere dicimus. neq; ē animato-
rū citra hominē quicquam. ma-
nifestū igitur, actionū hominē
esse progenitorem. proinde qm̄

B actiōes commutari intuemur,
nec eadē vnquā agimus, suntq;
actiones ex aliquibus progeni-
tæ principijs, manifestum, qm̄
quidem actiones immutant, ēt
actionum immutari principia,
ā quibus sunt: quemadmodū
collatione ostendimus Geome-
trica. Atqui actionis tam bonę
quā malę principium est, p-
positū et voluntas, & quicquid
ad rōnē tendit. Non dubiū igitur,
quin hęc quoq; cōmutent.

C sponte nanq; actiones immuta-
mus, & perinde ēt principium
atq; propositum. nam hęc spon-
te fit mutatio. Proinde non du-
bium, quin in nobis sit & pro-
bos et malos esse. Forte hic qui-
spiā occurrerit, qm̄quidē inest
iustum probumq; eis, ero si vo-
luero omniū probissim⁹. Id fie-
ri nullo modo pōt. cur nā? qm̄
non hoc in corpore gigniē. neq;
n. si quispiā voluerit corporis
curā habere, omniū optimū ha-
bebit corpus, nam opus est non

curam mō intendere, verum ēt
natura honestum & bonū cor-
pus eē. melius certe habebit cor-
pus, non tñ esset omnium opti-
mum. Idē de anima intelligen-
dum est. neq; enim iuxta pro-
positū suum erit omnium pro-
bissimus, nisi etiam natura ex-
titerit. melior quidē certe erit.

*De spontaneo, & tribus appetitibus ge-
neribus. Cap. 11.*

Q Voniā igit probum esse
in nobis apparet, cōse-
quens dictū necessariū
vī de spontaneo disserere, quid
nā sit spontaneū. ad virtutē nan-
que capessendam domināristi-
mū est spontaneū. In totū vero
dicendū est spōtaneum, qđ nō
coacti agimus. verum de hoc,
magis adhuc perspicue disserē-
dum ē. Nēpe ad id qđ agimus,
aliq; exurgit nobis appetitus.
atqui tres sunt appetit⁹ species,
cupiditas, furor, voluntas. Pri-
mum igitur actionē, quæ ā cu-
piditate oritur, ducimus cōie-
ctādā, vltrotroneane, an inuita sit,
inuita, neutiquā esse videri de-
bet. cur ita, & vnde id? nēpe q
quęcunq; inuiti agimus, coacti
faciamus necesse est. Atqui vbi
subest agentibus aliqua neces-
sitas, agrimonia consequetur.
verū ex cupiditate agentes vo-
luptas comitatur. proinde hoc
pacto nō erit ex cupiditate age-
re quippiā inuito animo, sed vltro-
troneo. Cæterū ratio est alia, q
ab incontinentia huic aduersa-
tur, nemo, n. inquit, spōte ma-
la

Dubium.

Solutio.

Magnorum Moraliū

Gla peragit, q̄ sciat mala esse. verū qui incōtinens est, scit ea esse improba. agit tñ, ac ex cupiditate illectus agit: nō ergo spontaneus: coactus ergo est. Hinc porro eadē nos oppugnabit oratio nā si ex cupiditate; nō ex necessitate: cupiditatē. n. voluptas comes cōsequit. sed q̄ ex voluptate, nō possis dicere ex necessitate. Alioquin nō dubiū est, quin incōtinēs spōte incōtinētia agat: qñquidē qui afficiunt iniuria, vltro afficiunt iniuria: atq̄ incōtinēs iniusti sunt, atq̄ iniuria afficiunt: incōtinens ergo in incōtinentiā sponte delabitur.

Socratica argumentatio, quæ vltro neum non esse dicit. Cap. 12.

Verū enimvero, inquit, rō aduersatur, nō esse vltro neū. Continens siq̄dem laudatur, q̄ sponte q̄ ex cōtinētia sunt agat. at laudat in eis, q̄ sponte fiunt, q̄ si ex cupiditate vltro neum est, q̄d cupitati aduersatur, inuitum erit: sed cōtinens cōtra cupiditatem insurgit: cōtinens ergo nō spontaneus fuerit continens. Verum hoc non vř: non ergo extra id q̄d ex cupiditate est, volūtariū. Rursus idem est in eis q̄ ex furore, eadem nanq̄ huic (quas de cupiditate diximus) rationes conueniunt, & perinde ambiguitatem faciunt. irē siquidem est, q̄d ad incontinentem continentemq̄ pertinet. Restat species residua appetituum (vt in distributione posuimus) volun-

tas, vt an sit spontanea, cōiecte. **K**mus. Atqui incōtinentes, quatenus impelluntur, eatenus volunt. agunt igitur incontinentes mala, volētes, sponte nimirum nemo mala agit, vbi sciat eē mala: neq̄ incōtinēs mala agit, volēs mala agere: nō ergo spōtanea. Ne quidē igit volūtas est spōtaneus. Hęc plane perimit oratio incōtinentiam, et incōtinentē. nā si non spōtaneus, ne quidem vituperabilis. at est vituperabilis incontinens, spontaneus ergo. voluntas igitur spontanea. **L**Cū sint itaq̄ contrarię quædam rationes magis perspicuę, de spontaneo differendum est,

De vi. Cap. 13.

Prius itaq̄ de vi, & necessitate dicēdum fuerit. Vis n. ē in carentibus anima, singulis nanq̄ inanimatis suis est locus attributus. igni q̄dem supra, terrę autem infra est nimirum violari, sursum lapidē ferri, ignem vero deorsum. est ē animal violari, vt equum recta via decurrentem, p̄occupatum vertere aliorsum. Quibuscunq̄ igitur exterior est cā, aliquid cōtra naturā, aut pręterquam volunt faciendi, cogi dicimus facere q̄ faciunt. at quibus ipsis inest causa, hos nequaquam cogi dicimus. Neq̄ incontinens negauerit se malum esse, verum a cupiditate agendi mala se coactum. Violenti igitur hęc nobis erit definitio, quorū agēdi cā a qua cogātur, fuerit externa, vis est,

M
Violēti de finitio.

A est. quorum autē interior ac in
ipsis causa est, nequaquā vis.

De necessitate. Cap. 14.

Rursus de necessitate, ne-
cessarioq; dicendū. Ne-
cessarium non omnino,
neq; in oī dicendum est. quēad-
modum sunt quēcunq; cā volu-
ptatis agimus. Nā si quispiā di-
cat se à voluptate coactū q̄ ami-
ci mulierem vitari, fuerit alie-
nū. nec. n. in omni necessarium
est, sed in extrinsecus aduenien-
tibus, vt si offēdat quispiam, à
rerum necessitate coactus ma-
ius aliud quippiā deuicare, hoc
modo in agrum properare co-
actus sum, nisi fœdatum velim
agrum inuenire. in huiusmodi
itaque est necessarium.

*Spontaneum animi sententia esse & quo-
tuplīter inuitū dicitur. Cap. 15.*

At qm̄ in nullo est impul-
su spontaneum, reliquū
est vt sit ex animi sentē-
tia. Inuitum. n. est, quod ex ne-
cessitate, viq; efficitur: & tertio
loco, qđ non fit ex animi senten-
tia. qđ plane ex his q̄ fiunt, cer-
tum est. Nā cū quis aliquē cæci-
derit, occideritue, aut eiusmodi
aliquid effecerit, horum nihil p̄-
uidens, eum dicimus inuitum
fecisse: quippe q̄ vlroneum in
animaduertendo esse facile de-
prehendatur. Velut olim mulie-
rem aiūt quandam poculū ex-
hibuisse cuidam amatoriū, de
in eo poculo hoīem mortuum
concidisse, eā vero mulierem in
Arcopagum perfugisse, quā p̄-

sentem non alia de cā liberarūt, **D**
q̄ q̄ non id p̄uidens effecisset.
amoris siquidē cupiditate obe-
cata, in eo fuerat hallucinata: et
perinde neutiquā spōtanea ei⁹
poculi amatorij visa fuerat ex-
hibitio: qñquidē non ea mente
dederat, vt perderet hoīem. In-
de igitur in id qđ ex animi sen-
tentia fit, cadit voluntarium.

De proposito. Cap. 16.

Reliquum p̄terea est, vt
propositum delectumq;
consideremus, sit ne ap-
petitus, nec ne. Appetitus nāq;
in cēteris quoq; gignit animalī
bus: propositū vero non. Siqui-
dem cū ratioe propositū est: at
ratio nulli alij deputat animalī:
non igitur fuerit appetitus. Ve-
rū nūquid voluntas? An ne id
quidē, voluntas nāq; eorū ē
est, quē fieri non p̄nt: velut vo-
lumus quidē esse immortales,
at id nobis nō proponimus, de-
ligimusq;. Rursus propositū fi-
nis non est, sed ad finē. sicut ne-
mo proponit sanescere, sed q̄ ad
sanitatē tendunt proponimus,
deambulando, cursitando, at fi-
nes volumus, bene. n. valere vo-
lumus. Hinc certū est, non idē
esse voluntatem & propositū.
Verum ita habere videtur pro-
positum, vt eius est appellatio:
vt hoc pro illo ponim⁹, atq; de-
ligimus. sicut optimum pro de-
teriore, quod in nostra sit optio-
ne. & perinde deligi suum es-
se videatur. Quod si horum
nihil est propositum, nunquid
qđ

Magnorum Moraliū

- G** quod ex animi sententia, id in proposito est? An ne id quidē, multa enim intelligimus & opīnamur ex animi īfā. Nunquid igitur quæ intelligimus, ea etiā proponimus? An non. sæpe si quidem intelligimus de Indis, at nequaquā proponimus atq; deligimus, non ergo mentis sententia propositū. qm̄ igitur horū nihil est propositum: suntq; hæc animę īfā: aliquorū conuenientīū cōcuntiumq; propositū esse necesse est. Qm̄ igit est,
- H** quēadmodum paulo ante memorauimus, bonorum ad finē tendentium delectus, atq; propositum, non vtiq; finis. Ac est eorum quæ in nostra potestate sunt, & eorū q̄ nobis diuersam ingerant ratiocinationem, hoc ne, an hoc deligendum, nō dubium quin prius opus sit ea ipsa intelligere, & in cōsiliū vocare. Cumq; nobis intelligentibus qđ prestare videatur, tū ad agendū aliquis insurgat impulsus, id agendo, ex proposito agere ducimur. Quod si propositū appetitus quidam est in cōsiliū deueniēs cum animi īfā, non est spontaneū, qđ deligibile. sponte enim agimus multa, antequā intelligamus atq; consultemus. sicut sedēdo, exurgēdo, & id genus alia faciēdo, spōte quidē, sed citra intelligentiā. Non ergo spontaneū deligibile, sed deligibile spontaneum. si quid. n. agere consultants proposuerimus, spōte agimus. Exi-
- stunt vero ex conditoribus le. **K** gum nonnulli, qui spōtaneum et ex. pposito definiant, planeq; distinguant: minoresq; spontaneis, q̄ à proposito agentibus multas infligant. Est igit propositū in eis quæ sub actionem cadūt, & eis ipsis, in quibus nostrum sit agere & non agere, & ita vel non ita, & in quibus pp quid est capere. Verum pp qđ simplex non est. In Geometria siquidē cū quis dixerit quadratū quatuor rectis æquales habere, & percunctatur pp quid, oc- **L** currit, quia ēt triangulum duobus rectis æquales habet. in his igitur ex definito principio sibi pp quid assumpserūt. At in eis quæ sub actionē cadunt, in quibus est propositū, non ita. nullum siquidē ponit definitum. sed si quis exquirat, cur hoc fecisti? qm̄ non erat aliter vt facerem: vel qm̄ ita melius ex ipsis euenientibus (qualiacunq; apparuerint esse meliora) delect⁹ sumitur, & ob ea ipsa quamobrem ēt in hmōi est cōsiliū ca- **M** pere, vt expediat. At in scientijs nequaquā. nemo siquidē quem admodū scribere op⁹ sit nomen Archiclis, in it cōsiliū: quia quo pacto scribendum nomen Archiclis, est iam definitū. Mendū igitur non intelligentia gignit, sed in scribendi actione positū, in quibus certe non est in intelligentia error, ne de eis quidem in it cōsiliū, sed in quibus iā vt expedit optimum est, inde

men-

Amendum procreatur. Atqui in eis q̄ sub actionem cadūt, optimū estet in quibus duplex mēdū. Delinquimus igit̄ tā in eis q̄ sub actionē cadunt, q̄ ex virtutibus, pariter .n. virtutē coniectantes, per agnata nobis itinera hallucinamur. est siquidē in defectu excessusq; hallucinatio. i horū vtrūlibet deferimur voluptate et egrimonia: q̄nquidem ex voluptate in mala delabimur, vt ex egrimonia, honesta fugitamus.

De animi sententia. Cap. 17.

Rvsum autē est, nō quē admodum sensus, animi snia: velut visu nō poterit quicquā aliud q̄ videre, nō auditu aliud q̄ audire. itidē neque consultamus, nunquid audiedū auditu, an vidiedū. at animi snia non hmōi, sed id & alia pōt efficere. ob hoc ibi iā existit cōsultari. Est igit̄ in bonorū lectu, nō i sine delictū. huic certe oēs astipulantur snis, vt sanitatem esse bonū, verum quē ad finem sunt, velut expediatne sanitati hoc comesse, an nō. Facit igitur plurimū in his ad hallucinandum voluptas, & egrimonia. hanc siquidem amplectimur, illam vero fugimus.

Cuius nam rei virtus coniectrix sit. Cap. 18.

Qvoniam igitur distribuimus, in quo & quomodo sit delictum, reliquum est vt intueamur cuius nam rei sit virtus coniectrix, si

nis ne, an ad finē: velut honesti ne, an ad honestum. Quo pacto scia, vtrū edificatoriē scis finis, speciosi proponendi an q̄ ad finem spectandi. nā si hoc, speciose proponet, sicut pulchram domū efficere, at quē ad hoc, non alius quisq; inueniet neq; exhibebit, q̄ edificator. itidē in alijs quoq; oibus scientijs. Eodē modo igitur in virtute habere videbitur, vt ad finē potius ipsius tendat cōsideratio. recte nimirum proposuerit quē ad finem sūt, et ex q̄b⁹ finis cōstet, nec q̄s quā ali⁹ exhibebit inuenietq; q̄ ad finē expediāt. iureq; hoc virtus proposuerit, quibus i rebus optimi principii est vnūq; quod efficiat, & proponat. Nihil igitur virtute meli⁹ est: q̄nquidē huius cā ēt sunt alia, atq; ad ipsam principium est. huius causa magis sunt quē ad hoc at finis principio alicui asstimulatur, & eius causa est vnū quoduis. verū id erit modo aliquo; perinde certū vt etiā i virtute, q̄nquidem causa est optima, ipsam magis finis esse cōiectricē, q̄ eorū quē ad finē sunt. Atqui virtutis finis est honestū, honesti ergo magis cōiectrix est virtus, q̄ ex quibus consistet, sunt nempe hæc ipsius. At in vniuersum videri potest alienū, quāquidem in pictura si quispiam fortassis egregius fuerit imitator, non tamen laudandus accedet, nisi optimam imitandi habuerit intentionem. Virtu-

Moral, cū cō. Auer. Y tis

Magnorum Moralium

Dubium. A tis demū id oīno est sibi honestum proponere. Dixerit quispiam, cur ita, nū actionē meliorem esse dixerimus, q̄ virtutem ipsam: at nunc, nō ex quo actio est, id virtuti vtpote honestius attribuimus, sed in quo nō est actio ē ita. Atqui nunc hoc dicimus, habitu actionē esse meliorem. Alī nanq; probū inspicientes, ab actione dñjudicāt, q̄ non possint cuiuslibet quō habeat iudicare propositum. nā si foret singulorū nosse snām, q̄

Solutio.

B lis erga honestatē esset, ēē citra actionē probus esse videri poterat. Deniq; qm̄ affectuū q̄sdam recensuimus medietates, circa quos affectū versent, hinc nobis dicendum est.

De fortitudine, & forti. Cap. 19.

C Vm igit sit fortitudo circa audaciā ac metum, cōsiderandū fuerit circa cuiusmodi metus atque audacias. Nūquid igit si quispiā metuat ne rē disperdat suā, is timidus ē: sin circa hęc sit audax, fortis ē: an non. itidē si quis formidat solū, aut audeat, neq; meticulosum fatendū est esse metuētē, neq; fortē non metuētē, nō igitur ī eiusmodi metibus et audacijs fuerit fortitudo. At ne quidē in talibus, cuiusmodi si quis tonitrus & fulmina nō metuat, vel quiduis aliud supra hominem horrēdū fuerit, nō iā fortis, sed furens. In metibus itaq; & audacijs humanis est fortitudo, ī eis, inquā, q̄ ceteri metuāt, aut oēs.

in quibus qui audeat, fuerit fortis. His itaq; definitis cōstituentū fuerit (q̄nquidē multis in rebus fortis dici p̄nt) qualis sit fortis. Est .n. ab experientia fortis aliquis, velut milites, isti siquidē ab experientia didicerunt in hmōi loco, vel hmōi tēpore, vel rebus ita habētib⁹, fieri nō posse vt malū subeāt. & p̄inde qui hęc nouerit, & ea de cā ingruentes hostes sustinuerit, nō fortis. nā si horū nihil extiterit, nō tolerauerit. Proinde ab experientia fortes dicendi nō sunt. Neq; Socrates recte aiebat fortitudinē esse scīam. q̄nquidem ex cōsuetudine scīa capiens experientiam efficitur scīa: at ab experientia tolerantes neutiquā fatemur, planēq; negam⁹ fortes ēē: non igitur fortitudo fuerit scīa. Rursus sunt quoq; fortes ab experientie cōtrario. in experti siquidem eorū q̄ eueniant, ab ea rerū nulla experientia sunt intrepidi. & ne hos quidē fortes esse dixerim. Sunt porro qui fortes à perturbationibus existimentur: velut amantes, aut lymphatici. at ne hos quidē fortes dicere oportet: quandoquidē si ab ipsis affectus auferatur, nō erūt amplius fortes. fortē siquidē p̄petuo fortē esse op⁹. & perinde ne ferē quidē, vt fues, dici fortes p̄nt, q̄ succumbant ingemantēq; percussē, neq; fortē ob perturbationē dicere conuenit. Est vicissim fortitudo alia, q̄ ciuilis existimat, velut si qui ciuū pudore

Fortis nō
vere placi-
mis mo-
dis.

re

A re offusi, tolerant pericula, ut fortes existimetur, quemadmodum verbi causa Homerus Hectora dicentem inducit:

Polydamas vereor me carpat in agmine primus, ideo pugnam esse existimat. At ne quidem hæc dicenda fortitudo, in istorum, n. singulis eadem congruet definitio, quo namque ablato non perdurat fortitudo, efficere forte non potest: ut si pudore, unde fortis erat, abstuleris. Sicut ite & aliter fortes existimati ob spem,

B bonique expectatione. at ne hos quidem dicere fortes possis. quoniam quidem tales ac in talibus fortes dicere, videbitur alienum. proinde in nullis hominibus fortitudo collocanda est, qualis igitur & quisnam fortis sit, hinc considerandum. Ac ut paucis absolua, qui nulla iam supradicta causa fortis est, verum quod id honestum esse censeat, idque faciat, seu aliqua, seu nulla oblata fuerit occasio. Neque tamen prorsus citra perturbationem impulsusque gignit fortitudo, expedit

C vero impulsu habere rationem, honestum causa, ad intrepide periclitandum. qui hoc modo, is erit fortis: et circa hæc fortitudo. Nec vero intrepidus esse oportet, ita ut cum forti fuerit occursum, in totum nihil metuatur. nec. n. talis fortis, cui prorsus nihil est horrendum, ita namque est lapis, & reliqua in anima fuerint fortia. Cæterum metuendum quidem, sed tolerandum, nam si nihil metuens tolleret, neutiquam fortis, item

(ut etiam paulo ante de metu atque periculo disseruimus) non omne, sed essentia quadam delectum intelligimus. Neque item infortuito, & quouis tempore: verum in quo & metus, & plura imminent pericula, nam si quis decimo post anno futurum non metuerit periculum, quoniam pacto fortis? sunt. n. quæ longe absint, si fiducia pleni: qui si fuerint proximi, moriantur metu. Hæc denique fortitudo, & hic fortis.

De temperantia, et temperante. Cap. 20.

Temperantia est intemperantiaque et incommobilitatis circa voluptates medietas, Nam temperantia, ac, prorsus viri omnis habitus est optimus, at optimus habitus optimi est: optimus vero iter excessum defectumque medium, quoniam quidem utrinque prominet vituperandi, tam excessu quam defectu. Proinde si optimum medium: et temperantia inter intemperantiam et incommobilitatem est quodam medietas: horum itaque fuerit quodam medietas temperantia, quæ circa voluptates & ægrimonias versatur. Non tamen omnes & quæ circa omnia. Neque enim si quis spiritus picturae aut statuæ vel huiusmodi alterius oblectamenti aspectu, erit iam intemperans, si sit ne quidem audiendo, aut olfaciendo, sed in eis voluptatibus quæ in tactu sint et gustu. Neque temperans circa eiusmodi, ut à nulla tali capiat voluptatem: nam tamen incommobilis, planeque sensu carens fuerit, verum qui oblectetur, & non agat in ipsorum excessum, ita fruens, ne quod

Y h faciat

fortis vere quis ducatur.

Magnorum Moralium

E faciat operosum: totusq; agendo ab honestate pēdeat, nō agēdo q̄cquā nisi modeste. nā quicunq; ab excessu talīū voluptatū abstinerit, vel metus vel cuiuspiā alterius rei causa, tēperās nō est. Neq; n. cetera animalia, preter hominē, dicimus temperantia, q̄ ab ipsis ratio absit, qua honestum deligimus. omnis siquidem virtus honesti est, et ad honestū tendit. Proinde erit tēperantia circa voluptates & ggrimonias, easq; in tactu gustuq; progenitas. Demum consequēs est vt de māsuetudine dicam⁹, & quid, & in quibus sit.

De mansuetudine, & mansueto. Cap. 21.

Mansuetudo igitur est inter iracundiā et iracundię cessationem. In totumq; existimantē virtutes medietates eē. Quod autē sint medietates, hīc facile quis dixerit. Nā si quod optimū, in medietate est collocatū: estq; virtus habitus optimus, atq; optimū est virtus: ergo sit medium necesse est. Quod sanē certum, singula considerantibus. Nā quia iracundus est, qui vsquequaq; & plurimum excandescit, ac cuiusmodi sub reprehensionē cadēs, nec decet vsquequaq; excandescere oībus, & oīno semp, neq; contra ita habere, vt cuiquam nunquam, is nanq; incōmobilis sub reprehensionem cadit. Cū igitur tam is qui ad excessum, quā qui ad defectū peruenit, sub reprehensionē eadat: qui ho-

rū medius fuerit, mansuetus ac laudabilis. Neq; n. ab ira deficiens, neq; itē excēdēs in ipsa, laudabilis. sed q; mediocriter in his hēt, is māsuetus: harūq; perturbationum medietas mansuetudo:

De liberalitate, liberali, & eorum extremis: ac de plurimis auaritie speciebus. Cap. 22.

Liberalitas autē est ster prodigalitatē & auaritiā medietas collocata. versantur autē hmōi perturbationēs circa pecunias. Prodigus nanq; ē, qui vbi non decet impendit, & plura q̄ deceat, et cū minime decet. At avarus, ei cōtrarius non impendit vbi decet, & quantū decuerit, & qñ decuerit. Vtriq; sub reprehensionē cadunt: vnus quidē deficiendo, alter vero excedendo. Liberalis ergo qñquidem laudabilis est, mediū inter hos tenet locum. quis nam demū ē nēpe qui vbi decet, et quantum decet impendit. Sunt autē plures auaritię species: sicut eorū quos nugiuendulos appellamus, cuminiq; emptores, nec nō turpilucris, & paruiloqui, q oēs auaritię succumbunt. Malum nanq; multiplex: at bonū solistimū. Quemadmodum sanitas quidē simplex, sed multiformis morbo⁹. itidē virtus simplex, cū sit vitium tñ multiforme. cūcti siquidē memorati, ob pecuniā sub vituperationē eadūt. Vtrū igit liberalis est pecuniā nancisci, & comparare? An nō, neq; n. vilius alterius est virtutis,

A tutis. Nā neq fortitudinis ē arma fabricare, sed alterius: verū ipsius est accipe, eisq recte vti. Idē de temperantia, ceterisq dicendū, at ne quidē liberalitatis, sed pecuniam incutientis.

De magnanimitate, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 13.

Magnanimitas est infolentis et pusillanimitatis medietas. et circa honorem inhonorantiamq versat: et honorem quidē nō à multis, sed à probis attributū, qui ei picipue conveniat. Probi nanq periti iudices recte honorabūt. Honorari itaq se, q digno honore fuerit, poti⁹ volet ab his, q ipsū cognouerint, neq. n. de oī honore fuerit, sed optio magnanimitas, honorabile bonum, et ordinem obtinens principatus. Iure igitur despecti et improbi, magnis rebus se dignos opinati, ac subinde honorandos, dicuntur insolētes. qui vero sese summittūt, & magis q par est abñciunt, pusillanimi. Horū igitur medius, qui nō se ita abñcit vt minore q sit par honore velit honestari, neq rursus maiore quā deceat, neq omni, is demū est magnanimus. Et pinde certū ē, magnanimitatē eē solētis & pusillanimitatis medietatē.

De magnificentia, magnanimo, & eorum extremis. Cap. 14.

Magnificētia est iactationis & vilitatis medietas, versatur autē magnificētia circa sumptus, quos ma-

gnificū facere par est. Quicūq igitur, vbi nō expedit, sumptū facit, gloriosus iactabundusq est. vt si q sodales ita epulo accipiat, ac si nuptias faciat, is gloriosus, talis nāq est, qui quo tempore nō expedit, suā indicat affluētiā. Huic cōtrarius est vilis, qui vbi opz, magnifice nō ipēdit, nec facit vt nuptiarū dignitas exposcatur sumptū, sed ibi deest, is nimirū vilis. At magnificētia vel ex ipso noīe nobis p̄t qualis sit innotescere, opportuno nāq tpe magnifice factū, recte magnificētiā nomē assequetur. Magnificētia igitur fuerit, qnquidē laudabilis, est inter excessum defectumq circa sumptū idoneos qdā medietas. Sūt & nōnullis plures magnificentia existimat: velut dicētibz, magnifice sese isert, et hmoi aliq magnificentia, nō propriā, sed à translatione nomē inuenientes. Nec. n. in illis magnificētia, sed in eis quz diximus.

De indignatione, indignabundo, et eorum extremis. Cap. 15.

Indignatio est inuidentiā et malevolentia medietas. ambz. n. istz sub vituperationem cadunt. at indignabundus laudabilis. Est autē indignatio, qdam egritonia de bonis, quē indigno alicui aliquo pacto eueniunt. Indignabundus, qui in hmoi tristatur. idemq rursus tristē, si quē viderit idigne malis affictatū, ac demū indignatio, et indignabundus talis. Cui

Y iij cōtra

Magnorum Moraliū

G cōtrarius est inuēdēs. quippe q̄ trīstabit̄, cū quēmpīā prorsus, siue dignum siue indignū bene agere viderit. cui sīst̄ maleuol⁹ par est, q̄ppe q̄ lētat̄ q̄ quis male agat, siue dignus, siue indign⁹ sit. Nec indignabūdus ei⁹ modo di: verum inter hos medius.

*De grauitate, graui, & eorum extre-
mis. Cap. 26.*

Grauitas est inter morosi-
tate & delectationē me-
diū, quē circa cōuersatio-
nes. Morosus nanq̄ ē ei⁹smodi,
H vt nullius cōuersatiōe aut col-
loquio capiat̄, sed (vt nomen ip-
sius indicat) à suo more. nā moro-
sus quasi aliorū mores improbas
sibiq̄ placēs, ē nominatus. Dele-
ctator at̄ talis, vt oīum velit ha-
bere cōuersationem, et oīno, &
omnifariā. horū neuter laudabi-
lis. At grauis in medio istorum
laudabilis. neq̄, n. erga oēs, sed
erga meritos. nō erga neminē,
sed erga hos ipsos consuecit.

*De verecundia, verecundo, et eorum ex-
tremis. Cap. 27.*

Impudētia est iter impu-
dētiā & stuporē medie-
tas, factiōib⁹ colloq̄isq̄
cōstitutā. Impudēs est, q̄ vbiq̄,
et i oēs loquit̄, et oīa vtcūq̄ eue-
nerint. At stupid⁹ seu attōnit⁹,
huic cōtrari⁹, et cūcta & cūctos
veritus, tā agēdo quā dicēdo, so-
lerti⁹. n. expers talis est, q̄ in cū-
ctis obstupescit. At verecundia
& verecundus inter hęc mediū
tenet locū. neq̄, n. cūcta, & oīno
(vt impudens) & dicit & agit:

neq̄ porro (vt attōnit⁹) in oī **K**
& omnino trepidabit: verum
aget loqueturq̄, vbi, & quā, &
quando expedit.

*De vrbāitate, vrbano, & eorum extre-
mis. Cap. 28.*

Vrbāitas est scurrilitatis
& rusticitatis medietas:
i salibusq̄ cōmittit̄. Scur-
ra siquidē est, qui cūcta, et oīno
incessendū esse existimat. Rusti-
cus vero, qui neq̄ scessere vult,
neq̄ recte incessū iri existimat,
sed excādescit. Vrbāus, qui in-
ter hos medius, neq̄ oēs, neque
oīno incessens. neq̄ itē ipse agre-
stis, ac durus. At erit duobus fe-
rē modis vrbāus. nā & mode-
rate incessere pcalluerit, & alio-
rū iaculationē tolerabit. Ita ni-
mirū vrbāus atq̄ vrbāitas:

*De amicitia, amico, & eorum extre-
mis. Cap. 29.*

Amicitia inter assentatio-
nē et inimicitiam medie-
tas, in actione sermoneq̄
versat̄. Assentator nāq̄ est, qui
plura q̄ sit par, ad sintq̄ cuipiā
arrogat. At īsensus, inimic⁹ qui
derogat ēt q̄ adsunt, quorū neu-
ter iure laudādus accedit. Inter
quos medius est amicus. quip-
pe qui nec plura p̄sentibus cui-
quā astringit, neq̄ q̄ minime cō-
ueniāt laudauerit, neq̄ ecōtra-
rio imminuet, neq̄ oīno aduer-
sabit̄, prāterq̄ existimetur tri-
buēdum. Hmōi igiē est amic⁹.
De veritate, vero, et eorum extremis. C. 30.

Veritas inter dissimulatio-
nē & iaculationē in oratio-
ne

Aversatur, nō omni. Gloriosus nimirū est, qui plura q̄ ad sibi arrogat, aut scire fingit q̄ nō nouerit. Huic contrarius dissimulatur, pauciora et minora eē sua simulans: quareq; nouit diffidentē, occultatq; q̄ cognoscit. Neutrū horū facit verus, neq; n. plura, neq; pauciora q̄ q̄ sibi affuerint, confinget: sed ea demū & esse sibi & scire dicet, q̄ teneat. Sint deniq; hę ipse virtutes, an secus, alia fuerit cōsideratio. At q̄ medietates iā memoratorū, hinc certū est, q̄ qui ad hęc uiuunt, laudibus exornantur.

De iustitia, & iusto, & eorum oppositis. Cap. 31.

Consequitur ut iā de iustitia dicam⁹, quid sit, & in quibus, et circa q̄: si pri⁹ tū quid sit iustū exposuerimus. Est sanē iustū duplex, vnū quidē ex lege, iusta siquidē phibēt, q̄ lex iubet. at lex fortia & tēperata nos facere iubet, prorsusq; cuncta q̄ ex virtutibus ducunt. Et perinde iustitiā, pfectā quandā esse virtutē dicunt. nā si iustasunt q̄ lex facere p̄scribit: lex autē q̄ ex oībus virtutibus sunt mādatur: qui igit ex lege iustis ob tēperat, pfectā nanciscit p̄bitatē. proinde iustus & iustitia, virtus qdā pfecta est. vnū itaq; quoddā iustū in his, et circa hęc. Verū enim uero nō id iustū, neq; circa hęc peruestigamus iustitiā. hoc nanq; modo iusta, quatenus per sese a iusto sunt, nam temperans & fortis

& continens, per sese est eiusmodi. Sed iustum indagamus, qd ad alterū refertur, aliud sanē q̄ qd dictum est ex lege iustum, nam nō est per sese esse iustum; qd in aduersus alterū iustis cōperitur. id nimirum est, qd q̄rimus iustū, ac circa hoc iustitiā. Quod agitur in alterū iustū (ut paucis absoluā) æquale est: nā iniustum inæquale, cū. ii. bonorum maiōra sibi ascuerint, maiōrū verō minora admiserint, id inæquale. & hoc modo iniustum, & afficere iniuria opinamur. Non dubium igitur cū sit iniuria in rebus inæqualibus; quin iustitia & iustū in fœderū æqualitate collocetur. Proinde certum est iustitiā medietateni quādā esse inter excessum atq; defectum, et multū & paucum. Cū. n. iniustus afficiēdo iniuria plus habet, & affectus iniuria in afficiendo iniuria minus, tū horum medium iustum fuerit. atqui medium æquale est: ergo æquale pluris & paucioris fuerit iustū, iustusq; qui æquale uolet. sed æquale in duobus sal tē conficitur: ergo in alterum æquale esse, iustum est. talis demum fuerit iustus. Cū igitur iustitia in iusto & in æquali, & in medietate: iustum quidem, in quibusdā iustum dicatur, æquale vero in quibusdā æquale, nec nō medium in quibusdā medium: erit iustitia & iustum erga quosdam, & in quibusdam. Quoniam igitur iustum

Y iij æqua-

iustū duplex.

Magnorum · Moraliū

G æquale est, et huic proportionale, æquale iustū fuerit. Atqui, proportionale ī quatuor nihilo minus perficit̃. nā quēadmodū A ad B, ita C ad D. Sicut, pportionale est, vt qui multa possideat, pferat multa; ita qui pauca possideat, pauca proferat. rursus eodē mō qui plurimū allaboret, plurima capiat: qui vero parū laboret, parū capiat, vt aut laborās ad nō laboratē habuerit, ita plurima ad pauca. vt vero laborās ad plurima, ita non labor

H rās ad pauca. Visus sanē est in libris de Rep. Plato vti eiūsmodi de iusto, pportione. Agricola. n. (inquit) cibū parat, ædificator vero domū. vt textor vestē, ita calceolarius calceum. agricola igit̃ ædificatori cibū suggerit, et ædificator agricolæ domū. Ita & eodem mō cæteri oēs habēt, & perinde quē apud se, pmutāt in ea q̃ apud alios. est namq; huīusmodi proportio. nā vt agricola calceolario & textori, ēt alijs oībus eadem inuicē inter ipsos

I est proportio, quē continet totā Rēpub. atq; cōprehendit: vt liceat nobis intueri iustum, pportionale esse: siquidē continet iustum Respub. idemq; est iustū qđ proportionale. At qm̃ ædificator suo opere plura meretur q̃ calceolarius præstet, difficile quoq; est repēdi cōtra à calceolario aduersus ædificatorem, ne que. n. pro calceis par fuerit domum capere: hinc iam censuerunt, quo hæc ofa venalia. sint,

argento vti, quod numisma vocāt. vt pro dignitate cuiuslibet fiat inter ipsos inuicē cōtrahentes permutatio, q̃ ciuīlē cōmunicationē contineat. Cum igit̃ in his & q̃ proximē dicta sunt, iustū sit, erit iustitia circa hæc, cū delectu ex habitu impulsu nacta. Est vero ēt iustum ex altera parte respondens, non tamen vt aiebant Pythagorici. rati nāq; illi sunt iustum esse, vbi quæ quis effecisset, eadem eēnt taliōis vice ferēda. qđ erga omnes nō est idem. Neq; n. iustum eadem seruo aduersus ingenuū ferre. qñquidem si seruus ingenuum cæciderit, iustum non sit ex altera parte tm̃ cædi, sed impensius. iustumq; est in proportionē contra respondendi. nam quemadmodum ingenuus aduersus seruum melius habet, ita rñdere factis aduersum qui fecerit. Itidem etiam ingenuo aduersus ingenuum erit, nec. n. iustum est vt qui oculum eruerit, ei tm̃ talionis poena infligatur, sed multo plura ferat, pportione cōsecutione. qñquidē & coepit prior, & affecit iniuria. Atqui vtrinque illata iniuria est. & perinde proportionale est vt ob iniurias etiam plura ferat, quā fecerit, id iusti exigit ratio. Verum quoniā multis modis iustum dicitur, definiendū fuerit de quonam demum iusto sit nobis disceptatio. Est nimirum (vt perhibent) iustum seruo aduersus dominum, & filio

K
Numisma.

L

M

De quo iusto sit disceptatio.

filio

A filio aduersus patrem . in quib⁹
æquiuoco nomine iustū ciuile
dici videbatur . Est nanq; iustū
(de quo nunc loquimur) ciuile
iustū . id propemodum in ipsa
æqualitate positū : cōmunican-
tes nanq; ciuiles nōnulli , natu-
ra quidem cōsimiles esse volūt,
aliꝝ vero more . At filio erga pa-
trē , et seruo erga dñm ius vllum
nō esse videbit̃ . neq; enim pue-
ro meo aduersum me , neq; ma-
nui , neq; itidem alicui mēbro.
B filius igitur habere videbitur &
modū membrū patris est filius,
nisi iā virilem induerit ætatem,
qua ab ipso separetur : tū enim
in similitudine & æqualitate est
patri: sed ciuib⁹ hmōi esse licet:
eadem de causa, ne quidē verne
erga dñm, est iustum. dñi nanq;
quiddam est verna . cæterum si
modo ei iustū sit aliquod, id iu-
stum erga ipsum fuerit domesti-
cum, quod in præsentia minime
indagamus, sed ciuile. siquidem
in similitudine & æqualitate ci-
C uile iustum videri debet. Præte-
rea in mulieris & viri cōicatio-
ne iustū est, ferē quod ciuile iu-
stum . deterius nanq; est mulier
viro, sed quiddam magis dome-
sticum, & quodā modo magis
æqualitatis particeps, & perin-
de ipsoꝝ iuita cōmunicationis
ferē ciuile est. proinde iustum
etiā mulieri erga virum præci-
puum quodāmodo iā præ alijs
ciuile est. Qm̃ igitur iustum est,
quod in ciuili cōicatioe posi-

tum, tam iustitia, q̃ iustus circa
ciuile iustum erit. Sed iustorum
quædā natura, quædā lege sunt.
Verum arbitrari ita oportet, ne
putemus nunquā excidere quæ
natura sunt, quæ sanē ēt muta-
tionem subeunt. vt, inquā, si ia-
culari oēs semper sinistra anni-
tamur, euademus scæuæ . atqui
ā natura sinistra ē. at dextra mi-
n⁹ nihilo ā natura potiora sunt
sinistris, tametsi cuncta sinistra,
sicut & dextra facimus. neq; qd̃
intercidāt, ob hoc ā natura non
sunt . verū si vt plurimum diu-
tiusq; ita permaneāt, & sinistra
est sinistra, & dextra dextra, id
quod ā natura est. Idem in ā na-
tura iustis, si nostro vsu immu-
tentur, ob hoc nō ā natura iusta
nō fuerint, immo equidem fue-
rint, nā quod vt plurimum per-
durat, id propalam iustū ā natu-
ra est: quod vero nos constitua-
mus, legeq; sciscam⁹, id certe iu-
stum atq; ēt ex lege iustum nun-
cupamus, præstat igitur iustum
quod ā natura est, illi quod ex le-
ge. Cæterū quod indagamus iu-
stum ciuile est, atq; ciuile, non
natura, sed lege est. Sed iniustū
& iniuria. neutiquā idem prorsus
ducendū est. siquidem iniu-
stum lege definitur: veluti depo-
sito quēquā fraudare, iniustum
sit. at iniuria, vbi iniuste aliqd
perpetretur . Itidē porro iustū,
ac (vt ita loquar) iustificatio, nō
est idem . nā iustum lege defini-
tum est, cū sit iustificatio, iu-
sta causa faciendi. Qñ igit iustū,
& qñ

Magnorum Morālium

G & qñ non nēmpē (vt paucis ab soluam) cū dedita opera & spon tē quis peregerit (quid spōte sit paulo ante nobis dictum est) & qñ consulto, & in quē, & cui, & qua de causa, is iusta peragit. Itidem ac sifit erit et iniust⁹, qui cōsulto, & in quē, & cui, & cui⁹ causa deliquerit. At cū horū nihil cōsulto, iniusti tñ quippiā cōmiserit, tum demū iniustus non est, sed infortunatus. nam si patrē occiderit, se hostem ratus occidere, iniustum quidē cōmi

H sit: & cū neminem affecerit iniuria, egit tñ infeliciter. Qm̄ igit non afficere iniuria, vbi iniusta peragantur, id est in ignorando positū, hoc paulo ante disserui mus, cū neutiquā cōsulto quen quā offendit, neq; cui, neq; qua de causa factum est, definienda quoq; videtur ignorantia: quo nā pacto per ignorantia quē lædit, nō afficit iniuria. Sit nimirū hæc definitio. Quādocunq; per petrādi aliquid absoluta fuerit ignorantia, id non fit cōsulto, &

I perinde ne quidem afficit iniuria. at cū ipse suæ causa fuerit ignorantia, perpetraritq; quippiā ex ignorantia, cuius ipse extiterit causa, is planē afficit iniuria, ac eiusmodi iure criminis arguet. velut in ebrijs euenit, vino nāq; merfi, si qd mali perpetrarint, sine cōtrouerfia afferūt iniuriā. quādoquidem ipsi sibi ei⁹ ignorantia causa extiterūt, par enim fuit, ne tantū proluerent. vt ignorantes caderēt patrem,

Idem in alijs est ignorantia, quæ **K** ex ipsis gignuntur facientibus: vt qui p ipsas inferāt iniuriam, sint iniusti. Quorum autē non ipsi sunt causa, sed ignorantia, vt delinquant, neutiquam iniusti. est enim uero eiusmodi ignorantia naturalis, velut nesci infantes patres cædunt. Hæc nimirū naturalis inscitia nō facit, vt ab actione infantes dicant iniusti, ipsa siquidē hæc faciendi causa, est inscitia: neq; ipsi suæ sunt causa inscitia: ideo ne quidē iniusti dicunt. Verū deferenda iniuria **L** vt dicā, vtrum qui afficitur iniuria sponte afficitur? An nō. iusta nāq; & iniusta spōte agim⁹. at nō sponte afficimur iniuria, cruciatus siquidē deuitam⁹. & perinde nō dubium, quin non sponte afficiamur iniuria, q; vltro nemo lædi sufferat. nā affici iniuria, nōne est offendi? est ita. Cæterū sunt quibus licuit æquale assequi, idq; alijs concedunt quod si æquale cōsequi iustum fuit, & minus habere iniuria affici, sponteq; minus habet: spon **M** te ergo ait, quis affici iniuria. Verū manifestū hinc porro est, q; ne sponte quidē. nā cūcti qui minus cōsequuntur, illius vice nanciscunt aut honorē, aut laudem, aut gloriā, aut amicitiam, aut aliud id gen⁹. Verū qui uicē alicuius subit, cuiq; repēdit pro eo qd amittit, neutiquā afficiē iniuria. q; si iniuria non affici, ne quidē sponte ergo. Rursus q; minus assequuntur, & quaten⁹

æquale

Quo pacto nō afficit iniuria q ex ignorantia legitur.

Aequale nō accipiunt, affecti iniuria, ſp̄dem nobilitati, & exornati hac de cauſa euadunt, q̄ dicant æquale mihi capere licuit; at nolui, ceſſi equidē ſeniori, aut amico. Atqui affect⁹ iniuria exornat nemo. q̄ ſi in illatis iniurijs nulla exornatio eſt, & in his exornant deiectione, hoc mō prorsus affecti nō fuerint iniuria. q̄ ſi iniuriæ nō ſubſcūnt, ne quidem ſponte afficiuntur iniuria. Interim in hmōi oratione controuerſari videmur incōtinētib⁹. quādoquidē incōtinēs ne quiter agendo, ſe offendit, idq̄ ſpōte facit. cōſulto igiſ ſeſe ipſe lædit. proinde ſponte ipſe à ſeſe afficit iniuria. Cæterū hic poſſita definitio hanc præpediet rationē. Eſt autē definitio, neminē velle affici iniuria, at incōtinēs, volens incōtinenter agit: proinde ſi ipſe ſe afficit iniuria: vult ergo mala ſibi iſſigere, at q̄ vult nemo affici iniuria: proinde ne incōtinens quidē ipſe ſeſe ſpōte affecerit iniuria. Cæterū hinc fortaliſ ambigat quiſpiā, nunquid accidat, vt ſibi quiſquā inferat iniuriā. in incontinentem ſiquidē iniectione cōſideratione videatur cōtingere, hoc nēpe mō; ſi quæ agēda lex iubet, ea ſunt iuſta, qui nō agit ea, iniuſte facit, ac ſi erga quæ agēdū iubeat, ne quā erga eundē id egerit, ipſm afficit iniuria. Lex certe tēperantem eſſe iubet, rem ſuā nō obliſmare, corpus, pcurare, ac id genus alia, qui ergo hac nō pagit,

ſe afficit iniuria: quādoquidē D
erga aliū neminem, taliū eſt affectio iniuriarū. Atqui hæc nunquā vera extiterint, vt cōtingat ſe quempiā afficere iniuria. Cōtingere enim qui pōt, vt eodem tpe plus quiſpiam habeat & minus, vt ſimul ſponte & inuito agat quicquā. ſiquidem qui afficit iniuria, quaten⁹ afficit, plus admittit: iniuria affectus, quaten⁹ afficit, minus. q̄ ſi ipſe ſibi inferat iniuriā, cōtingit vt p̄ idē tempus plus idē habeat, & minus, verū hoc fieri nō poteſt: nō E
ergo ſe quiſpiā affecerit iniuria. Rurſus qui afficit iniuria, ſpōte facit iniuriā, at affectus iniuriæ; inuit⁹ ſere iniuriā. proinde ſi cōtingat ſe quempiā afficere iniuriā, cōtingit ſiſ & inuito & ſpōte quicquā agere, id autē fieri nō pōt: ne quidē igiſ ita cōtingit, ſibi quēquā inferre iniuriā. Rurſus ſi cōſiderauerit quiſpiā particulares iniurias, nemo ſic qui non faciat iniuriā: aut depoſito fraudādo, aut adulteriū cōmittendo, aut furādo, aut aliqd̄ ei⁹ F
modi iniurię gen⁹ particulatim admittēdo, nec tñ quiſpiā ſe vquam depoſito fraudauit, neq̄ ſuā adulterio vitiauit vxorem, neq̄ ſibi furat⁹ eſt, q̄ ſi in hmōi eſt afficere iniuria, neq̄ cōtingit horū quēquā aduerſū ſe facere iniuriā. Sin ſecus, ea nō fuerit ciuiliſ iniuria, ſed dom⁹ adminiſtrationis, planēq̄ familiaris. ita ſiquidē in plures diſtributa partes, vnā habet ſuā quidē deteriore, alterā

An accidat, vt ſibi quiſquam inferat iniuriā.

Magnorum Moralium

E alterā vero meliorē. proinde si quid in afa procreet iniuriarū, id partiū aduersum se inuicē ē. Familiarē porro iniuriā distribuim⁹ in deteriorē ac meliorē, vt fiat aduersum se iustū, & iniustū. verum id nos nō coniectamus, sed ciuile. & perinde in id genus iniurijs, quas nos demū peruestigamus, neutiquā cōtingit vt se qsq̃ afficiat iniuria. At insuper vter afficit iniuria, & in vtro iniuria est: in eone, qui vteūq; iniuste possideat, an iudicāte atq; distribuēte, veluti in certaminibus: enim uero qui prēmii à præsīde atq; hæc iudicante accepit, nō ipse facit iniuriā, tametsi ei iniuste tributū ē. sed q̃ tulit iudiciū, maleq; attribuit, is affecit iniuria. Estq; vbi idē afficiat iniuria, & vbi nō. nam quatenus vere, & vt iusti natura postulabat, non iudicauit, eatenus affecit iniuria. quaten⁹ vero eidē iustū esse visum est, ne utiquam affecit iniuria.

De duplici animæ rationalis partibus: ex quo pacto à se inuicem distinguantur. Cap. 32.

Quoniam autē de virtutib⁹, & quæ sint, & in quibus & circa quæ, iā dictum est, de singulisq; quemadmodum si recta agamus ratione, sit optimum, ita nimirum ex recta ratione agere dicendo, est, vt si quis dixerit sanitatem fieri optimam, salubria exhibendo, id vtiq; minus apertum, & perinde aperito mihi quæ sint salu-

bria. idē valet in ratione, & tāq; quid sit ratio, q̃ quæ sit recta ratio nosse: fermē fuerit necessarium, primum in quo ratio gignitur cōsiderare. Paucis equidem de anima antea locuti, diximus animæ partem esse, quæ habeat rationem. Ea, inquā, pars vna animæ habēs rationem, in duas est partes distributa, quarum vna quidem consultatrix, altera autē scientiæ indagatrix, quæ q̃ inter se inuicem distinguantur, ex subiectis facile fuerit intueri. Nam quemadmodū inter se inuicē differūt colores, & succus, & sonus, & odor, itidem alios ipsis sensus natura ac cōmodauit, sonū namq; auditu, succum gustu cognoscimus, & colorem visu: sicut cætera eodem modo expedit cōiectare. Quod porro alia sint subiecta, alias quoq; esse animæ partes manifestū est, quib⁹ illa cognoscim⁹: aliud siquidem intellectu est, & sensibile aliud. atqui subiecta illa, anima deprehendimus: alia ergo pars fuerit quæ circa sensilia, & alia quæ circa intellectilia. consultatrix autē circa sensilia in motuq; versat⁹, atq; prorsus circa oīa quæ in ortu interituq; sunt. nā consultamus de eis quæ in nostra sunt potestate, agendi ac nō agendi delectu, circa quæ cōsiliū ac propositū est agendi, hæc nimirū sensilia, in motuq; ad permutādum. Proinde pars animæ ex ratione propositrix atq; delectrix, sensilia,

De

A De veritate, & q̄s quibus ip̄s conie-
clamus. Cap. 33.

His itaq; definitis, deiceps
de veritate dicendū fue-
rit: qm̄ de ipsa nobis est
sermo: utq; verū habeat cōiecte-
mus. Est p̄fecto sc̄ia, prudentia,
mens, sapientia, existimatio, &
circa igitur aliquid vnū quodq;
istorū est. Sciētia igitur est circa
id, quod sub sc̄iam cadit: quod
cū demōne ac rōne est explica-
tum. Prudentia verō, circa ea q̄
sub actionē cadunt, in quib⁹ de-
lect⁹ euitatioq; & in nobis age-
re ac nō agere est. Nimirum fa-
cientiū & agentium nō idem fa-
ctile & actile, nā factiliū, prāter
facturā, finis superest alius. sicut
domificatiue p̄ter ædificationē
(cū sit domus effectrix) ip̄s si
nis, p̄ter facturā, dom⁹ est. itidē
ī opificina (ita enī nobis libet
appellare quā tectonicā Græci
vocāt) alijsq; facturis. At ī eis q̄
sub actionē cadunt (practica vo-
cant Græci) p̄ter actionē, nullus
est alius finis. ut p̄ter citharæ
modulatū finis nō est alius: sed
id est finis, exercitiū & actio. cir-
ca actionē itaq; & q̄ in agendo
posita sunt, prudentia. Circa fa-
cturā, et q̄ in faciēdo posita sunt
ars; siquidem in faciēdo potius
q̄ agēdo, est artē exercere. pro-
inde fuerit prudētia, deligēdi et
agēdi, q̄ in nostra sunt potesta-
te, habit⁹, tendente ad cōmodū
ipsa quoq; actione. Prudētia at
virt⁹ est, nō (ut facile est intueri)
sc̄ia, laudādi siquidem sunt pru-

dentēs: at laus virtutis. Itē sc̄ia
quidē oīs virtus est, at prudēti-
e virtus nō est: sed ut appareat, id
ipsum quiddam virt⁹ est. Mens
porro est circa principia intel-
ctilium: sc̄ia enim eorū quę sunt
cum demōne. atqui principia
sunt indemonstrabilia: & perin-
de non circa principia sc̄ia est,
sed mens. Sapientia porro ex sc̄ia
mētēq; cōstituit. est nāq; sapien-
tia circa principia, ipsa quoque
mētis particeps. at quaten⁹ cir-
ca ea q̄ post principia sunt cum
demōne, sc̄ia est particeps. &
perinde nō dubiū, quin sapiētia
ex mēte sciētiaq; cōstet. proinde
circa ea versabit, circa q̄ mens
atq; sc̄ia. Existimatio est, qua in
oībus ferimur ancipites, ea ne
ita, an secus. Sed utrū prudētia
et sapiētia idē est? An nō. Sapien-
tia enim est circa ea quę cum
demōne, quęq; semper ita ha-
bent: prudētia nō de talib⁹, sed
de his q̄ sunt in permutatione.
quēadmodū rectū inflexū ue,
& cauum, et talia q̄ sunt eiusmo-
di. at cōferētia eo nō habēt mō,
ut nō inter se inuicē pmutētur:
sed permutant, ut nūc hoc cōfe-
rat, qd̄ cras nō cōferet: & huic li-
ceat, huic autē non, atq; hoc mo-
do cōferat. Atqui circa ea, q̄ con-
ferūt, prudētia est, nō sapientia.
Differūt ergo inter se prudētia,
atq; sapiētia. Utrū sapiētia virt⁹
est? An nō. Hinc p̄picuum est,
ex ipsa certe prudētia virtutem
esse. nā si virt⁹ est prudētia, par-
tis nempe alterius (ut diximus)

quę

[Scientia.

Prudentia

Sapientia.

Dubitatio
nis solutio

Dubitatio
nis solutio.

G quæ ex rōne sunt, estq; prudentia q̄ sapiētia deterior, circa deteriora enim versat̄. quādoquidem sapiētia circa æternū diuinūq; vt diximus, cū prudētia de hominis sit cōmodo. quare si quid deterius virtus est, equū ēt fuerit, quod melius ē esse virtutē, nō dubiū igit̄, quin sapientia sit virtus. Quid est, aut circa qd̄ industria? est nempe industria, in quib⁹ & prudētia, circa ea q̄ sub actionem cadunt. Industrius siquidē dī quatenus cōsulare recte aliqd̄ iudicare, ac p̄spicere potuerit circa pusilla: in pusillisq; eius iudiciū. Est igit̄ industria, atq; industrius prudentia, & prudentis pars, nec citra hæc, neq; enim industriū à prudente separaueris. Idem p̄fecto & in astutia existimandum est.

Industria.

Astutia siquidē dī quatenus cōsulare recte aliqd̄ iudicare, ac p̄spicere potuerit circa pusilla: in pusillisq; eius iudiciū. Est igit̄ industria, atq; industrius prudentia, & prudentis pars, nec citra hæc, neq; enim industriū à prudente separaueris. Idem p̄fecto & in astutia existimandum est. Nā astutia, & astut⁹ nō est quidem prudentia, neq; prudens, quin immo prudens astutus, ideo astutia sibi quodāmodo asciscit prudentiā. ceterū astut⁹ ēt malus dī, quēadmodū Men-

* nō hāc
omni p̄tē
cōditi
q̄ p̄pōsi
dūm t̄rē.

Itor astutus quidem fuisse visus est, non etiā prudens. Prudentis nanq; & prudentiæ est optima expetere, eaq; semper sibi proponere, atq; actitare, at astutiæ & astuti fuerit, cōiectare, ex quib⁹ nām demum fiant singula quæ sub actionē cadunt, & quæ exhibēda. Astutus in eiusmodi ac-
Dubitatō

Nempe primū de hac re non vi-
Solutio
K deatur esse aliena consideratio, si (vt diximus) est virtus. Itē Philosophi est de his demum coniectare, quæcunq; in eodem fuerint, at necessarium, cū de his quæ in animā loquimur, de omnibus dicere, atqui est in animā sapientia: proinde alienū nō fuerit de anima quoq; dicere. Quē admodū vero habet astutia ad prudentiā, ita de cunctis virtutibus haberi putādum est, velut in quā sunt virtutes, quæ natura sint singulis ingenitæ, tanquam impulsus quidā ad fortia, ac iusta, in vnoquoq; citra rationē, nec nō de singulis erga eiusmodi p̄pōsis cognoscere. sunt autē tam cōsuetudine, q̄ p̄posito. At quæ cum rōne sunt, velut tēperantia aut fortitudo, quaten⁹ sunt virtutes vt ingenitæ, laudabiles. Naturalis igitur virtus ea ipsa, quæ citra rationē, à ratione parū separata, & à laude parum deficiens, rationi & proposito adiuncta, perfectam efficit virtutem, ideo ēt cum ratione exercetur. Nec citra rationem est ad virtutem naturalis impulsus, neq; rursus ratio, atq; propositum admodū perficitur, vt sit virt⁹ citra impulsū naturalē. Ideo non recte Socrates sentiebat, cū diceret virtutē esse rationes, proficeret siquidē nihil agendo fortia atq; iusta, qui nesciret ac rationi nō proponeret, & perinde virtutē rōnē esse, nō recte aiebat. Sed q̄ nūc, melius,

Solutio
K

L

M

nam

* nō hāc
t̄rē
p̄pōsi
dūm t̄rē.

Dubitatio

nam

A nam iuxta rectā rationem honesta agere, virtutē esse perhibēt. At ne ita quidē recte. agat siquidem quispiā iusta, nullo proposito honestorum, nulla cognitione, sed irrationali aliquo impulsu recte hæc & iuxta rectā rationem, velut inquā recta iusserit ratio, ita agat. cæterū huiusmodi tamen actio neutiquā sub laudem cadit. Sed melius, ut nos definimus, cū rōne impulsū esse ad honestatem. hoc namq; virtū est sub laudem cadit. Vtrum prudentia virtus, an nō, ambigere nanq; quispiam potuerit. Verū enimvero hinc esse virtutē certum fuerit. Nā si iustitia, & fortitudo, cæteræq; virtutes, q̄ honestorum quæ sub actionem cadant, laudabiles accidāt, nō dubium quin prudentia quoq; eorum sit, quæ sub laudem cadūt, quæq; in virtutis ordinem veniunt. Nā ad quæ fortitudo agēda cōmouetur, in eadem ē prudentia. in totumq; ut ipsa præscribit, ita etiam agit fortitudo. proinde si hæc sub laudē cadit, ea faciendo quæ præscripserit prudentia, etiam sine controuersia prudentia sub laudem cadit, virtusq; est. Vtrū prudentia sub actionem cadit, an non, licuerit hinc nosse cuius, spectādo scientias, quemadmodum ædificaturam. Est nāq; in ædificatura, ut dici solet, vnus quidē quispiam architecton græce, quē nos tum architectum, tum opificem nominamus, cui summministrat sese

edificatoris domus est faber. est sanē architect⁹ seu opifex, cuius præscripto ad domum extruendam se faber accingit. Idē in reliquis fabrilib⁹ habet, in quib⁹ est architect⁹, & eius cuiusvis minister faber, & architect⁹ erit, & huius ipsius faber ac minister. Si igitur eodē modo ē in virtutibus habet, quod equū ac rationale, etiā prudentia sub actionem cadit. quādoquidem virtutes omnes sub actionē cadunt, quarum prudentia tanquā architect⁹ quidam est. quandoquidem ut ipsa præscriperit, ita virtutes, & qui ex virtutib⁹ agunt. cōm igitur virtutes sub actionem cadant, etiā sub actionem cadet prudentia. Vtrū omnibus quæ in anima, hæc imperat ut censetur, pariterq; ambigitur? An secus. Melioribus certe, ut sapientia est, imperare videri par non est. sed ea, ut dici solet, cuncta, pcurat, præscribēsq; domina est. Cæterum forsitan ut in ædibus habet Atrienfis: is namq; præest omnibus dispensatq; omnia, sed nondum idē imperat omnibus, verum dñō ocium parat, ne is præpedit⁹ rerum domesticarum necessitatē, dissoluatur, quo minus honesti quippiam & officiosi agat: ita atq; similiter prudentia, tanquā sapientiæ quidam Atrienfis, ei ocium parat, ut suum peragat opus, affectus cohibendo, eosq; temperando,

Aristo-

Vtrū prudentia virtus sit.

Et

F

1

Prudentia sub actionem cadere.

Magnorum Moraliū

ARISTOTELIS

MAGNORVM MORALIVM

LIBER SECVNDVS,

SVMMA LIBRI.

De æquitate, modestia, promptitudine, feritate, incontinentia & continentia, voluntate, prospera fortuna, honesta per obitatem, recta ratione, ac amicitia.

De æquitate, & æquo. Cap. 1.

H

Ost ea quæ tradidimus, par videtur vt de æquitate disseram⁹, quidq; sit, & in quibus, & circa qualia. Est nimirum æquitas & æquus, qui descripta legibus iusta dimittit ac moderat. nam quæ legislator particulatim examinate ad vnguem definire non potest, sed in vniuersum loquitur, hic in eisdem intercedens, deligit q; legislator particulariter quidem definire volebat, verum ei facere non licuit, eiufmodi certe æquus, non omni no iuxta dimittens: quâdoquidem quæ natura ac vere iusta sunt, non dimittit, sed ea duntaxat q; legislator deseruit, cum explere non posset.

De modestia, & modesto. Cap. 2.

Modestia ac modest⁹ est, circa quæ & æquitas. nempe circa iusta quæ ommissa à legislatore, non satis ad vnguem definita sunt, vt iudex inueniatur eorū, quæ legislator omittit, certoq; cognoscit à legislatore prætermissa quæ iusta sunt, is modestus est. Itaq; non citra

æquitatē, modestia, iudicare si. **K** quidē modesti: agere vero ad iudiciūq; perducere æqui fuerit.

De promptitudine. Cap. 3.

Promptitudo ē, circa quæ & prudentia: nempe circa ea quæ sub actionē cadūt quippe quæ circa propositū & cuitationē. Est sanē non citra prudentiā. nam prudentia horū sub actionem cadēs est. at promptitudo, habitus, seu affectio, vel quiduis huiusmodi, instructio optimorum & commodissimorum, eorum quæ sub actionē cadant. **L** Et. perinde promptitudinis ea videri non debent, quæ fortuito quoquo modo eueniāt. nā quibus ratio deest quod optimū sit cōsiderans, vbi quoquo modo eueniat aliquid, hunc promptū neutiquā dixeris, sed fortunatum. nam quæ officia citra iudicantis rationem fuerint, felicitates æquum est appellare.

Dubitationes quedam circa iustitiā: prudentiam etiam: necnon & alias virtutes. Cap. 4.

Sed nonne iusti ē, colloquio **M** & cōuersatione equalē cui libet attribuere, vt inquā qualis fuerit quilibet, talem esse etum assequi? An non. id certe assentatoris, & delectatoris eē planē videat. cæterū iuxta cuiusq; dignitatē attribuere colloquiū ac cōuersationē, id iusti & probi omnino esse videbitur. Dubitare ē forte quispiā potuerit, an iniuriā inferre sit offendere spē & sciētē, & quēpiam, & vt, & qua

A & qua de causa. est autem nocu-
mentum & iniuria, de bonis ac
circa bona. afferens ergo iniuriā
& iniust⁹ cognouerit & qualia
bona, & qualia mala sint: id au-
tem, ac talia percallere prudētis
atq; prudētiae est. hoc modo fue-
rit absurdum, vt bonū ingens
prudencia comitetur iniustum.
An existimādum non est, vt in-
iustum prudentia comitetur.
Neq; enim cōiectat iniustus. ac
simp^l, & eidem bonum iudica-
re nō potest, verū hallucinatur.
B cū prudentiae suum sit id inspi-
cere ex sentētia posse. Idem vt
in medicina aliud est, qđ simpli-
citer salubre intuemur, quodq;
sanitatē efficiat: quod veratrū,
& elateriū, & sectiones, & exu-
stiones salubres sint, sanitatēq;
præendant, nec tñ vt hæc oēs,
ita mdicinæ habemus scientiā.
non enim particulare nouimus
bonū, vt nouit medicus cuipiā
hoc bonū. & qñ, & qualiter af-
fecto, in quo demum medicina
scientia est. Salubria igitur sim-
pliciter cognoscentes, nec dū tñ
cōtinuo nos medicina comitat
scientia. Idem iniustus. qđ igit
simpliciter est bonum, & tyran-
nis, & dominatus, & imperium
nouit, verū sibi ne bonum an se-
cus, vel qñ, vel quomodo affe-
cto, neutiquā nouit id quod est
in primis prudentiae. & proin-
de iniusti comes nō est pruden-
tia: bona siquidem deligit, qui-
bus afferat iniuriam, quæ certe
bona simp^l, nō ipsi sunt bona.

quādoquidem opulencia & do-
minat⁹ simpliciter bonum est,
ipsi certe non fortassis bonum.
nā qui imperat, rerum copia af-
fluens, multa sibi amicisq; ne-
quiter facit, qñ iure vt domi-
natu nō potest. Hinc ambigen-
dum considerandūq; vñ, sit ne
aduersus nequā iniuria, nec ne.
Nā si in offensione iniuria est, &
in priuatione bonorū offensio,
neutiquā videri potest offende-
re. siquidem quæ sibi esse bona
arbitratur, bona non sunt. nam
dñatus & opulencia nequā ho-
minem offendūt, quod ipsis re-
cte vti nō possit. proinde si quæ
aduentātia offendūt, ea bona ab-
stulerit, afficere non vñ iniuria.
Multis eiusmodi oratio videb^{is}
admirabilis. Oēs siquidem opi-
nant, se posse dñatu & imperio
& opulencia vt: neutiquā recte
coniectantes. quod ex legisla-
re certū est. Legis nāq; lator non
oībus suadet imperare: verum
(vt dictū est) cui ætas, cui copia
nō defuerit ad dominādum. nō
autem omnem posse imperare.
Quod si quispiā indignetur se
carere imperio atq; gubernatio-
ne, dixerit quispiā: neq; tibi ea
est aīa, vnde imperare guberna-
re q; possis. Corpore quidem cer-
nimus aliquos sanescere nō pos-
se, simp^l sibi bona exhibēdo.
at ne languori succūbat corpus,
volens cōualefcere, aquā prius
& inediā exhibet. Ita qui nequā
habuerit animā, ne qppiā mali
exerceat, ei opulētia & imperiū
Moral. cū cō. Auer. Z et

Magnorum Mōralium

G & dominatus, & oīno alia id genus, sunt auferenda: quāto mobilior, mutabiliorq; est corpore anima. Nā quēadmodū improbum corpus quispiā fortitus, vīctū debet sibi adhibere idoneū: ita improbā animā nactus, se vi uendo reddere debet idoneū ad quā memorauimus, deuitāda. Hoc ēt ambiguum esse potest: vt cū non sit aliter agere fortiter q̄ iuste, q̄ natura quis videatur acturus. In naturalibus quippe virtutibus solū dicebamus impulsū sine rōne ad honestatē esse oportere. ita nimirū est delectus in rōne, quodq; rationē habeat, vt pariter capiat & deligat. Virtutem perfectam esse dicebamus, quā cū prudentia foret. non vtiq; ad honestū citra naturalē impulsū, neq; virt^{us} virtuti aduersabit. agnatū nanq; habet atq; insitū, vt rōni obtēperet, vt ipsa præscribit, vt quo agit eō declinet. qui nanq; sibi proponit, melior. Et ne quidem aliā sine prudētia virtutes sunt, neq; prudentia absq; reliquis virtutibus pfecta: verū inuicem sese coadiuuāt, comitātes prudentiā. At nihilomin⁹ addubitet quispiā, nūquid ita in virtutibus habeat, quēadmodū in reliquis bonis q̄ externa, quēq; in corpore: hęc nanq; cū fuerint eximia, deteriores efficiūt. sicut opū affluentia elatos facit & truculentos: itidem reliqua bona, dominat⁹, honor, pulchritudo, magnitudo. Nūquid igit

& in virtute ita habet, vt si cuiuspiam iustitia vel fortitudo fuerit exuberans, fiat deterior? An non. cāterum à virtute quidem honor gignitur: qui cū ingēs fuerit, deteriores facit, & perinde virtus fecerit deteriores, cū maior euaserit. An id neuti quā verū. q̄nquidem & si sunt multa alia virtutis opera, quemadmodū sunt, id ēt in primis est, vt qui eis bonis muniat, eisdem recte vti possit. Si demū prob⁹, aduentāte ei vel honore vel ingenti dñatu, ipsis nō vtef, neuti quā fuerit probus. neq; honor, neq; imperiū, probū fecerit deteriorē: & perinde ne qdē virt^{us}. In totum autē, qm à principio nobis determinatū est, virtutes esse medietates, quoq; magis sit virtus, eo magis erit medietas: proinde quo sublimior virtus euadet accedetq; ad magnitudinem, non deteriorē sed meliorē efficiet. medietas nanq; inter excessum defectumq; perturbatio num erat medietas. atq; hęc igitur hactenus.

De continentia & incontinentia, ac feritate agendum esse. Cap. 5.

Dēinceps aliud nobis sumendū est principiū, de cōtinentia incōtinentiaq; dicturis, quēadmodum fuerit alienū, has in virtutū vitiorūq; numerum redigere, ita de his futurum sermonem, alienum visum iri necesse est. nec enim hęc virtus cāteris par est. in alijs siquidem eōdem tendūt tā ratio

q̄

Affurbationes, nec inuicem sibi aduersantur. At in hac seinuicē oppugnāt ratio & affectus. Sunt nimirū in afa, vnde mali esse dicamur, tria: vitium, incontinentia, feritas. De vitio igitur ac virtute quid sit, ac in quibus a nobis supra dictum est: modo de incontinentia ac feritate dicendum.

De feritate. Cap. 6.

Est autē feritas quoddam vitium exuberans, cum consueque nequa prorsus quempiam intuemur, ut ipsum non hominem, sed fera esse dicamus, sicut & vitium ipsum feritatem. Huic virtus opposita nominis expers est. quippe eiusmodi supra hominem, tanquam heroica quaedam ac diuina. Eo certe haec virtus nominis expers, quod Dei virtus nulla. praestantior siquidem omni virtute Deus, ac non virtute probus, nam tum virtus sit Deo melior, ideo nominis expers haec virtus, quae feritatis vitio opposita est. Desiderat nimirum diuina, & supra hominem tali vitio obiectari. **C** quod quemadmodum feritas vitium hominem excedens euadit, ita ei opposita virtus.

De incontinentia, & contumelia. Cap. 7.

De incontinentia & contumelia dicturis, expedit nobis quae ambiguos & contrarios sermones admittunt; significare: ut ex dubiis orationibus considerare & exquirere de veritate, ad id quod perspicuum est perueniamus. nam tum deum ita verum scrutari poterimus,

Senex igitur Socrates tollebat prorsus, ac negabat esse incontinentiam: dicendo neminem esse qui mala facienda, sciens esse mala, deligeret. atqui incontinens videtur sciens mala deligere: agi namque a perturbatione. Hac ratione incontinentiam esse non existimauit, nequaquam recte. alienum namque sit, hac ratione persuasos, quod factum est persuasibiliter extinguere: incontinentes siquidem sunt homines, & eodem malorum perire. veruntamen ea perpetrare. Quoniam igitur incontinentia est, nunquid incontinens aliquam habet peritiam, qua inspiciat exquiratque mala? At id non visum fuerit cuiuspiam. quandoquidem alienum sit quod in nobis potentissimum firmissimumque est, ut ab aliquo superari, siquidem scia, omnium quae in nobis, firmissima, & nulli est obnoxia violentiae. & perinde haec ratio aduersatur, quo minus credatur esse scia. Ceterum nunquid scia quidem non est, sed opinio: at si habet incontinens opinionem, vituperandus non accedet. Nam si mali aliquid, non admodum prauidens planeque cognoscens, sed opinatus agat, venia dignus videatur. quod voluptate agendi mala, non admodum mala esse cognouerit, sed tamen fuerit opinatus. At quos venia dignos esse censemus, eos neutiquam reprehendimus. & perinde si opinionem habet incontinentes, vituperandus non erit. atqui vituperandus est. Homines rationes ambiguitate obsequuntur.

Z n quan-

Magnorum Moraliū

C quandoquidem quæ scientiam esse negauerunt, absurdū quiddam euenire cōpellunt: & quæ ne opinionem quidem, pariter aliena euenire ostendūt. Verum & dubitauerit hic quispiam, quia temperās & cōtinens esse vī, temperātī ne futuræ sint vehementes cupiditates? quia si cōtinens erit, vehementibus agi cupiditatib⁹ opus fuerit. neq; enī cōtinentem dixeris, qui mediocres cōpescat cupiditates. Quōd si vehementes cupiditates non habeat, ne quidē temperās erit. neq; enim tēperās qui nullo modo agi a cupiditatibus. Ambiguitatē quoq; talia mouēt. contingit siquidē exinde rōnibus, incōtinentem quāq; fore laudabilem & vituperabilē continentem. Sit nāq; quispiā, inquit, ratiocinio hallucinatus, vt ratiocinanti, quæ honesta sint, mala videant, accupiditate ad honesta ducatur. ratio quippe agere nō permittit: at cupiditate allectus agat. atqui talis, est incōtinens.

I agat ergo honesta: cupiditas nāq; in talia adducit, sed rō prohibebit: rōcinio siquidē honestorū hallucinabat. Is igitur incōtinens quidē erit, veruntū laudabilis. nam quatenus honesta peragit, laudabilis, absurdū id pfecto euenit. Rursus hallucinetur interim ratiocinio, & honesta ei minime honesta esse videant, at cupiditate ad honesta ducatur. cōtinens nimirū est cōcupiscēs quidē, sed nō peragens

id ob rationem. itaq; ratiocinio hallucinatus honestorū, prohibebitur agere quæ concupiscit. prohibebitur ergo honesta agere, ad hæc siquidē adduxit cupiditas. verū cū honesta agere oportuerit, nō agens vituperandus accedit. ergo cōtinens quāq; erit vituperandus: id quod valde dictū absurdum cōtingerit. Vtrū incontinentia & incontinēs, in cunctis & circa cuncta, sicut circa pecunias, & honorē, & iram, & gloriā: nam circa hæc omnia existimātur, vel esse, vel nō esse incontinentes. verū circa quid sit definita incontinentia, addubitauerit quispiā. Hæc igitur sunt quæ faciūt dubitationē. At ambiguitates soluere necesse est. Primū igitur quæ de scientia habita est dubitatio, ita diluenda videatur. nimirū esse absurdū, scientiā habere, & ipsam eīcere vel interciderē. Eadē de opinione fuerit oratio: nihil siquidē refert, sit ne opinio an scientia. Nā si vehemēs fuerit opinio, quatenus stabilis est & credulitate in cōcussa, a scia nō differt, credendo ita habere, vt existimāt, si habeat opiniones: sicut Heraclitus Ephesus talē habuit, de quibus opinabat, opinionē: alienū utiq; nihil incōtinenti, siue hēat scientiā siue opinionē, qua dicimus flagitiū aliquod cōmittere. Est quippe scire duplex, vnū quidē habere sciam: nā tum demū scire quēpiā dicimus eā rem, cuius teneat sciam, alterū vero ipsam

EXCII

A exercere scientiā. Incōtinens igitur, est qui honestorū tenet scientiā, sed eā non exercet. Cū igitur hac non exercebitur scīa, nihil eueniet alienū, cōmittere flagitiū ipsum qui teneat scientiam. Est enim quemadmodū in dormientibus, isti siquidem cū habeant scīam, multa tñ in somnis molesta & perpetrant & perpetuunt: neq; enim scīa tum exercetur. idem est de incontinente, euenit siquidem vt dormienti, non exercere scīam. Et perinde **B** soluitur dubitatio. fuerat siquidem dubitatū, nunquid scīam incontinens eiciat, caue interciat: qñquidem vtrunq; videbatur absurdū. Cæterū hinc fuerit rursus manifestū, quemadmodum diximus in Analyticis, ex duabus fieri syllm propositionibus: earūq; primam vltm, secundā, quæ sub illa, particularē. Veluti scio omnem hominē febricitantem, sanū facere: atqui hic febricitat: scio igitur & hūc sanum facere. Est ergo vñ quidem **C** scientiæ scio deputatum: alteri vero particulari non. est igitur, vt etiā tum scientiam habenti fiat hallucinatio, velut hominem febricitantem sanū facere, si hic vtiq; febricitat, quē nō nouerim. Idem igit de incontinente qui habeat scientiā, idem error eueniet. cōtingerit enim in continentem in vniuersum habere scientiam, vt talia sunt improba, & perniciofa, nec tñ hæc ipsa, particulatim nosse improba.

proinde ita habendo scīam ab **D** errabit: quandoquidem in vniuersum habet, non etiā particulariter. Non itaq; hoc modo fuerit alienū, vt incontinens habendo scientiam, mali aliquid agat, est enim sicut in ebrīs, a quibus cū excessit ebrietas, & ad sese redierunt, non excidit ipsis ratio, nec quidē scīa quæ sub ebrietate delituerat, fueratq; prostrata: deīde ab ebrietate immunis rursus fit, qui prius erat. Ita hēt incontinens, pturbatio enim cohibendo ratiociniū sepelit: cū vero **E** a perturbatione fuerit liberatus, vt qui ebrius, rursus in sese redit. Est & quædā alia de incōtinente, quæ dubitationē faciebat, oratio: vbi laus incontinentem sequebatur aliqñ, & cōtinentem vituperatio. qđ neutiquā euenit. neq; enim cōtinens aut incōtinēs qui rōne falsus est, sed qui recta institutus rōne, quā tā mala q̄ bona discernit. Incontinens qđē, qui & eiusmodi rōne non p̄suasus est. sed cōtinens, q **F** p̄suasus, ab ipsis non agit cupiditatib⁹. neq; enim cuiusq; vñ patrem cōdere turpe esse: sed q; cedere concupiscit, & abstinet, is continens est. Proinde si in ijs neq; continētia neq; incōtinētia, ne quidē laudabilis fuerit in cōtinētia: vt neq; vituperabilis cōtinētia, quemadmodū videbatur. Sunt nimirū incōtinētiarū aliæ quidē valetudinariæ, naturales aliæ. Valetudinariæ eiusmodi, vt eorū qui discernūt

Z iij capit

a. l. scilicet
z

* aliter, nō
videatur.

Magnorum Moralium

- G** capillos, & māducant. Quod si quispiā huic imperet voluptati, non continuo laudabilis est: neq; vituperabilis, quaten⁹ nō imperat: aut non admodū p̄babilis. Naturales autē, vt in iudicio conuictū olim aiunt filiū q̄ patrē cecidisset, defendisse, q̄ is patrē quoq; suū cecidisset, aufugissetq; naturale etenim in iudiciis fuisse crimen visum est. Quod si quis a cecidendo patrē se cōtinuerit, nō continuo laudabilis. & ne nos quidē eiusmodi nūc incōtinentias & cōtinēcias quærimus, sed quibus vituperandi accedūt, atq; simplr laudandi. Bonorū certe quedā sunt externa, vt opulētia, dominat⁹; honor, amicitia, gloria. Quædā circa corpus necessaria, vt tact⁹ & gust⁹. Qui ergo circa hæc incōtinens, is incōtinens simplr esse videat, & vt corporalis. & quā quærim⁹ incontinentiā, circa hæc esse videbit. Ambigitur quoq; circa quid nā sit incontinentia. Circa honorem non est simplr incōtinens, laudat enim quodāmodo, qui circa honorē incōtinēs. nā honoris amās vī. In totum autē dicimus, & in eius modi ponēdo incontinentē, circa honorē aut gloriā aut irā esse incontinentem. Verum simplr incontinenti non accommodamus circa quæ, vt ei ad sit manifestum aliquod sine appositione eius circa quod sit. est enim ferē circa voluptates & ægritudines corporis incōtinēs. Hinc manifestū est, circa hæc versari incontinentiā. nam qm̄ incontinens vituperabilis, subiecta esse oportet vituperabilia. Honor igit, & gloria, & dominatus, & pecuniæ, & circa quæcūq; talia dicūtur incōtinentes, sub vituperationē non cadunt: at corporis voluptates vituperandæ: ideo nō iniuria q̄ circa has magis q̄ sit par versat, is incōtinēs prorsus dī. Verum qm̄ incontinentiarū quæ circa alia versari dicūtur, quæ circa irā maxime reprehēdenda incōtinētia, vtrū magis reprehēdenda est quæ circa irā, an q̄ circa voluptates? Est igitur quæ circa irā incontinentia similis pueris ad subministrandū promptis. hi nāq; cū dixerit dñs, cedō mihi, promptitudine erecti, antequā audierint quid sit subministrandū, inter suggerendū hallucinātur. sæpe enim liber fuit exhibendus, & graphiū dedere. Itidē incōtinēs iræ succūbit. cōm primū enim audierit verbū, quod quispiam affecit iniuria, ira ad vlciscendū insultat, neutiquā patiens audire, expediat ne an non, vel non ita vehemēter. Huiusmodi igit ad irā impulsus, quæ iræ deputat incōtinentia, nō admodum vī incessenda. At ad voluptatē impulsus sub reprehensionē cadit. sunt namq; distincta in ipsa; ob rationē quæcūq; auertūt ne agatur aliquid, & tñ ob rationē agitur. Ideo magis est q̄ per irā reprehēdenda incōtinētia voluptatis:

A luptatis : quādoquidem per irā
incontinētia ēgrimoniam est: ne
mo siquidem stomachatus non
ēgrefcit. at quæ ex cōcupiscētia
cum voluptate. idcirco magis
vituperabilis, q̄ ex voluptate
incontinētia abesse ā conuicio
non videtur. Vtrum vero tole-
rantia & continentia idem est?
An non. nā continentia necnon
continēs circa voluptates est, ip-
sas coercendo. at tolerantia circa
ēgrimonias: siquidem patiens
ac sustinens ēgrimonias, is tole-
rans est. Rursus incontinētia &
mollicies idem nō est. Mollicies
siquidem & mollis est succum-
bens laboribus, non certe oib⁹,
sed quos alius aliquis necessa-
rio duxerit sustinendos: inconti-
nens vero, qui voluptates susti-
nere non possit, sed remollescēs
ab eis agatur. Est porrō quispiā
intemperās appellatus. nūquid
igitur intemperans idem, quod
incontinēs: atq; ipse idem incō-
tinens, quod intēperans? Nem-
pe intemperās eiusmodi est, vt
quæ agit, eadē & optima & cō-
modissima sibi esse arbitretur,
nec vllam habet rationem, quæ
ei⁹ videatur aduersari volupta-
tibus. at incontinēs habet ratio-
nem, quæ aduersatur ei, quate-
nus cupiditate agitur. Vter autē
curatu facilior, intemperans, an
incontinens? Certe intemperās
curatu facilior videatur. nam si
ratio ei aduenerit q̄ mala eē do-
ceat, ipse nō operabitur. at incō-
tinenti nō deest ratio, & tñ agit

mala. proinde huiusmodi incu-
rabilis esse videbitur. Cæterū,
vtrū deterius afficitur, cui nihil
adeest boni, nec quod p̄ illud exi-
stet, q̄ ille cui quod honore præ-
cellit, male affectū est? Est nimi-
rum incōtinens, qui bonū obti-
net, rectā rationē, cum intempe-
rans nō habeat. cū ergo ratio
vtriusq; principatum obtineat,
incontinentis honoratissimum
principium præsto: quod est ab
intemperante abest. ergo inconti-
nēte intemperās deterius hēt.
Rursus, vt supra mentionem fe-
cimus de feritatis vitio, non est
ipsum in fera spectare, sed in ho-
mine. feritatis siquidem nomen
adeptū est id vitiū, ob singula-
rem improbitatē. Sed cur in fe-
ra nihil? nempe quod improbū
in fera principii nō sit: est siqui-
dem ratio principii. Quis vero
improbior flagitiosiorq; fuerit,
incertū est, Leone, an Dionysi⁹,
an Phalaris, an Clearchus, vel
horū quispiā insignis cuiusdam
immanitatis. Certū autē est ma-
lum in his principii illustria fa-
cinora cōiectasse. at in fera nul-
lum prorsus est initiū. Ita igitur
improbū est, in ipso intēperāte
principii. nā quatenus q̄ mala
sunt cōmittit, ēt ratio ei astipu-
la: censetq; ea esse peragēda, q̄
improbū in ipso est principii.
At in incōtinēte sanū principii
est: vt hinc melior incōtinēs in-
tēperante esse videat. Sunt etiā
incōtinentiæ binæ species. vna
quidē prorūpens, & iprouisa, et

Magnorum Moralium

Gonfestim proueniens: velut cū speciosam viderimus mulierē, & cōfestim afficiamur, & ab affectu crumpit impulsus ad aliquid perpetrādū, quod fortasse nō expediat. Altera vero, velut quædā imbecillitas, quæ cū ratione insurgit auertente. Prior igitur nō admodum sub reprehensione cadere videbit: quandoquidem etiā virtutis studio sis potest euenire, calidis & ingeniosis. Secunda autē frigidis & melancholicis, tales nimirū repre-

Hhendendi. Rursus videas aliquē præoccupātem, q̄ speciosa mulier obijciatur, nō affici. cōuenit igitur se cohibere. nam qui eiusmodi rōne præuenerit, ex obuia visione incōtinens nō cōmouebitur, nec turpe quicquā aget. Verum qui rōne cognouerit indecens aliquid, ad idq̄ voluptate delabē & remollescet, is multo magis reprehēdendus. Neq̄ enim probus vnquā, eiusmodi fuerit incōtinens. ratio nāq̄ præueniens se nō permiserit, dux siquidē ea in ipso probo existit: cui non obtemperat improbus, sed voluptati deditus & remollescit, & quodāmodo effeminator. Vtrū vero temperās sit cōtinens, quod supra fecimus ambiguum, nūc disseramus. Est igitē temperās & cōtinens, nam continēs nō solum est præsentis cupiditates cohibens, verum etiā talis, vt si nullæ adsint cupiditates, ita instruct⁹, vt eas possit cohibere. Est autē temperās, q̄ nul-

las habeat cupiditates malas, re-
Rctēq̄ rōni circa hæc insistat. at cōtinens, qui malas habet cupiditates, & aduersum ipsas rectā rōnem, proinde temperantem cōtinens comitatur, eritq̄ temperās continens: siquidem temperās nō afficitur, cōtinens vero afficitur quidem, sed compe-
Lscit affectus, quatenus afficitur, temperāti autē istorum est neutrum: ideo cōtinens temperans nō est. Vtrum intemperās incōtinens, an incotinens intemperans? Aut neuter alterum comitatur. incōtinens enim est, cuius ratio p̄turbationes oppugnat, at intemperās, non huiusmodi, sed qui mala agit, simulq̄ incōtinēs astipulantem habet rōnē. Non itaq̄ intemperās, qualis in cōtinens: neq̄ incōtinens, qualis intemperās. Præterea improbius incōtinēte est intemperās, curatu enim difficiliora quæ naturalia, q̄ quæ ex consuetudine gignuntur: ob hoc siquidē valida esse vī cōsuetudo, q̄ naturæ infideat. intemperās igitur eius-
Mmodi, cuiusmodi quispiā natura est, ob hoc, & hac de causa in ipso improba ratio est. Neq̄ talis est incōtinens, quia ne quidē ratio eiusmodi nō proba. oportuit nāq̄ ipsam esse improbā, si foret natura, qualis ē improb⁹. Incōtinens igitur consuetudine malus esse videbitur, vt natura intemperās: curatu nanq̄ longe difficilior intemperās. quandoquidem cōsuetudo cōsuetudine
 explo-

A explositur: at natura à nemi-
ne extrudi pōt. Vtrū autē cū sit
incontinens eiusmodi, vt norit
& non cedat rōni, sitq; prudens
hmōi, vt recta rōne singula per
pēdat: acciderit vt incōtinēs sit
prudens, an nō? ex his .n. q̄ di-
cta sunt, ambigere quispiā po-
tuerit. Verum si q̄ à nobis antea
dicta sunt, suspicere voluerim⁹,
nō erit prudens incōtinēs, dice-
bamus nanq; prudentē esse, nō
cui recta ratio modo inesset, ve-
rum ēt quæ ex ratione optima
B viderentur. & perinde inconti-
nens nō fuerit prudens. Cēterū
talī, astut⁹ quidē est, distribui-
mus siquidem paulo ante astu-
tū à prudente, vt inter se differ-
rēt. interim vn⁹ quidē circa hęc
solers, alter vero nō solers. astu-
tū igitur incontinentē esse con-
tingit: neq; enim solers circa q̄
& astutus: prudentem vero in-
continentem esse non cōtingit.

De voluptate. Cap. 8.

Post hæc de voluptate dis-
serendū est: cū de felicitate
sit nobis oratio: felicitatem
autē arbitrant oēs, aut volu-
ptatem esse & vitam delectabi-
lē, aut non citra voluptatem.
Nempe voluptatem vrgentes,
nec inter bona enumerādā esse
existimantes, ipsam citra ægri-
tudinē esse voluerunt. sine ægri-
tudine esse igitur vicinum vo-
luptati est. Qua propter de vo-
luptate quoq; dicendū, non mo-
do quia ēt aliq; ita arbitrātur, ve-
rū ēt q; nobis de voluptate dice-

re necessarium esse censeamus. **D**
Nam cū de felicitate nobis sit
oratio, felicitatemq; definieri-
mus, planēq; dixerimus in vita
pfecta eē virtutis actionē, sitq;
virtus circa voluptatē & ægri-
tudinē, de voluptate dicere ne-
cesse est. qñquidem citra volu-
ptatē non est felicitas. Primum
itaq; dicemus, q; nonnulli ferāt,
voluptatē in numerum bono-
rum non venire existimantes.
aiunt nanq; primo ortū esse vo-
luptatem: at ortum quiddā im-
perfectum: bonū porrō imper-
fecti locum nūquam obtinere. **E**
Secundo loco, voluptates esse
quasdam improbas: at impro-
bitatem, nūquā bonum admit-
tere. Rursus, q; gignatur in om-
nibus. nā et malo et improbo, et
ferē, & cicuri deputatur. at bo-
nū malis ammisceri nefas, & ne-
quidem multis cōe est. Quodq;
non potentissimū voluptas, at
bonū potentissimū, quodq; ho-
nesta agendi sit impedimentū.
nā qđ honesta agere prohibeat,
bonū qui pōt esse? Primum igitur
primo occurrendū de ortu,
ratioq; diluenda, q; neutiquam
vera sit. Est igitur in primis nō
omnis voluptas ortus, nā quæ
ab inspiciendo voluptas gigni-
tur, ortus non est. nec q̄ ab au-
diendo, & olfaciēdo. neq; .n. ex
egestate, procreata, quēadmo-
dū in alijs, vt ex comedēdo, vel
bibēdo. hæc nanq; ex egestate, et
redūdantia fiunt, aut saturando
egestatē, aut redundantiē auferē-
do,

Magnorum Moralium

Gdo, ideo ortus esse videntur. at egestas & redūdātia ægritudo. igitur ægritudo hic, ubi ortus voluptatis. Atque in spectando, et audiendo, & olfaciēdo nō est ut ægritudo antecedit. nemo siquidē spectando delectatus, aut olfaciendo, pius testatus est. itidē in animi finia inspicīdī delectatio est, citra præcedentē ægritudinem. & perinde fuerit voluptas aliqua, quæ ortus non est. Quod si voluptas, ut eorum dicitur oratio, ideo bonū non est, quia ortus:

H estque voluptas aliqua, quæ ortus non est, fuerit utique bonū voluptas. Atqui in totū nulla est voluptas ortus. nam neque quæ a comedendo & bibendo voluptates ortus dici possunt. Verū hallucinant, qui has voluptates ortus esse perhibent. putant siquidem quā prolatis rebus gignit voluptas, ob hoc ortū esse: sed non est. quāquidem est pars animæ quædam, qua oblectamur, simul prolatis quibus indigebamus rebus, ea pars animæ quatenus exercetur & mouetur, oblectatur. Atqui motus ipsius et exercitiū voluptas est, quæ cum prolatis rebus ea pars animæ exerceat: aut propter ipsius actionem ortū esse censent voluptatem, quæ certa sit rerum prolatio, animæ tamen pars incerta. perinde atque si quis hominē esse opinetur corpus, quod id sub sensum cadat, non aut animā. verum est anima. itidem & in hoc. est namque pars quædam animæ qua

oblectamur, quæ simul atque res prolatae sunt, exercetur. id nulla voluptas est ortus. Verum & conuersio (inquiunt) in naturam, quæ sub sensum cadit. nam non conuertentibus sese in naturam voluptas est. siquidē conuertendo naturæ egestatem, fit eius exaturatio. at (ut diximus) est, ut nulla egestate fiat oblectatio, siquidem egestas ægritudo. at citra ægritudinē dicimur oblectari. & perinde non fuerit voluptas egestatis conuersio. in dignū namque in hominī voluptatibus nihil. Proinde si ideo quæ ortus est voluptas, bonum esse non existimetur, nullaque est voluptas ortus: bonum utique fuerit voluptas. sed propterea quæ non omnis (inquiunt) voluptas bonum, quispiam id deprehenderit hoc pacto. Nam quia bonum in omnibus dicitur esse predicamentis, nempe in essentia, & in ad aliquid, & in quanto, & quando, ac in totum omnibus: illud quoque manifestum per omnia voluptatem aliquam comitari.

M proinde quia in omnibus predicamentis est bonum, et voluptas fuerit bonum. et perinde quā in his quidem per se bona, et voluptas fuerit per se bonū. atque a bonis voluptas est voluptas: bonum ergo fuerit omnis voluptas. Simul certum hinc etiam differre inter se species voluptates: quāquidem differunt etiam predicamenta, in quibus est voluptas. Neque enim est, quemad-

Admodum in scientijs, vt Grá-
matica, vel quacumq; alia. nā si
habeat quis splendide grāmati-
cam, itidem afficitur qui sub ea
grāmatica grāmaticus, eo mo-
do quo & alius qui habeat grā-
maticam. et ppea non differunt
grāmaticę, quę in splēdido, q̄q;
in obscurō. At in voluptate, nō
ita. nā q̄ ex ebrietate voluptas,
& quę ex copulatu, non eodem
mō afficiunt. quāobrem specie
inter se distingui videbunt vo-
luptates. Cæterum quia sunt et
B malę voluptates, ēt ob hoc vo-
luptas bonū nō esse videbatur.
at id voluptatis minime p̄priū
iudiciū est, sed naturę atq; sc̄ię.
Nā est & natura mala, sicut ver-
mū et crabronū, ac prorsus vi-
liū animalīū. nec tñ ob hoc na-
tura malorum. Eodē modo ha-
bent et malę sc̄ię, sicut sedenta-
rię. nec tñ ob hoc malū sc̄ia est,
sed genere bonum tā sc̄ia q̄ na-
tura. Nam quēadmodū statua-
rius inspiciendus non est, qua-
lis quispiam sit, ex eo qđ eue-
Cnit male exerceri, sed quod be-
ne: ita ne quidē sc̄iam naturam
ue, aut quippiā aliud, quale sit,
ex malis, sed ex probis. itidem
ergo voluptas quoq; genere bo-
num est. Quōd vero sint & ma-
lę voluptates, ne nos quidē la-
cet. nam sunt ēt diuersę naturę
animalium, vt bona & mala.
sicut hominis quidem bona, lu-
pi vero vel cuiusuis alterius fe-
rę mala. similiter equi natura
altera q̄ hoīs, & asini, & canis,

At voluptas cōuersio est ex eo, **D**
qđ contra naturā, in naturā cu-
iuslibet suā. proinde cuius fue-
rit suauissima improbę naturę,
ea improba voluptas ē. neq; n.
equo qđ homini, & ne quidem
alijs. at qm diuersę naturę sunt,
diuersę quoq; voluptates. Nam
voluptas conuersio est, et con-
uersio (inquiunt) in natura in-
fidelē. proinde & malę naturę
mala cōuersio est, vt probę pro-
ba. Qui porrō voluptatē probā
esse cōtendunt, eo afficiunt mo-
do, quo qui nescientes nectar, **E**
Deos vinū potare existimāt, ni-
hilq; esse eiusmodi peculiare pu-
tant, ex inficitia in id delabunt.
His similes sunt, qui cūctas vo-
luptates ortus esse asserunt, &
neutiquā bonū. nam q̄ alias vo-
luptates ignorent p̄ter eas quę
corporis sunt, eas ducunt ortus
eē, nec bonas, in vniuersum nō
rētur voluptatē esse bonū. Qm
igitur est voluptas, & conuersę
naturę & conuertentis, conuer-
sę quidem ex egestate ad exple-
tionem: conuertentis autem, q̄ **F**
ā visu et auditu, et id gen^o alijs:
meliores fuerint cōuertētis na-
turę actiones, voluptates nanq;
vtrouis mō dictę, sunt actiōes.
Proinde nō dubiū, qn ā visu vo-
luptates, et auditu, et intelligen-
tia sint longē optimę. cūq; sub
corpus cadūt, ab exaturatione
procreent. Rursum id dicebat,
qđ ne quidē bonum: siquidem
q̄ in omnibus sit, & commune
oibus, non bonum. id certe in
ho-

Magnorum Moraliū

Chonoris cupido, & honoris cupiditate magis propriū est. honoris siquidē cupidus sol⁹ vult habere, & illo ceteros anteire. Voluptatē igitur, si ipsam p se bonū esse oporteat, esse ne eius modi conuenit. An non ē atqui ēt contrario modo. ob id nanq; bonū esse videatur, qđ cūcta expetant. agnatum. n. cūctis, bonū expetere. & perinde, si cūcta voluptatē expetunt, genere bonum fuerit voluptas. Rursus qđ sit impedimentū voluptas, **H** ipsam bonum esse negauerunt, impedimentum esse asserendo, qđ non recte videantur considerare. Neq; n. ad res trāsigendas est impedimentū, si qua sit alia impedimentum: vt ebrietatis voluptas agere inhibuerit. Cæterū ita ēt scia scia fuerit impedimentum. nam non est, vt simul vtrāq; exerceas. Sed cur non bonum scia, si voluptatem ex scia excitat: & vtrū impedimentum sit? An ne. ceterum multo magis ager. voluptas nāque ad magis agendum, inde suscitata impellit, quia probū faciendo, agit quē ex virtute, & ea suauiter agit. Nunquid multo ēt magis qđ ad actionem pertineat, exercebit? ac si oblectatus egerit, probus erit. sin tristatus honesta prosequatur, non probus. ægritonia nanq; in eis quē ex necessitate, est. proinde si quispiā egrescat, honesta prosequendo, coactus peragit. qui autem à necessitate agere com-

pellitur, non probus. Cæterum **K** non est, vt non tristet vel oblectetur, qđ ad virtutē pertineat prosequendo, nec aliquod medium est. Cur ē nempe qđ virtus in affectu, affectus vero in ægritudine & voluptate, nec quicquā in medio positum est. Non dubium igitur, quin virtus cū ægritudine vel voluptate sit. Si quis igit mæstus honesta prosequatur, non bonus. proinde nō fuerit virtus cū ægritonia: cū voluptate ergo. Tm ergo abest impedimentum, vt ēt ad **L** agendū exhortetur. in totumq; nō cōtingit, vt sit citra voluptatē, qđ ab ipsa procreatur. Alia fuit oratio, qđ nulla sciētia faciat voluptatē. Ne id quidē verum est. cōuiuiorū nanq; structores, & coronarum, necnon vnguentarū voluptatis sunt effectores. Cæterum alijs sciētis non est voluptas vt finis, sed cū voluptate, nec citra voluptatem. est igit ēt scia voluptatis effectrix. Rursus ēt aliter dicebat, qđ non optimū. Verū hoc modo atque **M** hac ratione singulas ieris perditum virtutes: siquidē fortitudo optimū nō est. Nunquid igitur ob hoc non bonum ē? An id absurdū sit. itidem & in alijs, qđ voluptas quia non optimū, nō esse videatur bonum. Dubitauerit autem quispiam, per virtutes trāsienis hmōi. vt quia rō qñq; imperat affectibus: de cōtinēte. n. hoc dicebamus: & ecōuerso affectus imperat rationi, vt

A ut euenit incontinētibus. quia (inquā) expers rōnis pars aīæ, vitiū admittendo, imperat rōni bene dispositæ: talis siquidē incōtinens, & rō sūt mala: quāobré ipsa quoq; bene dispositis perturbationibus īperabit, suā virtutē cōtinētibus. hoc si ita, euenit abuti virtute: improba nanq; rōne affectus, virtutē vsurpando, ipsa abutetur. hoc nimirū absurdū euenire videbitur. Tali sanē dubitationi facile ex eis quæ a nobis ante de virtute dicta sunt, est occurrere atq; refellere. Tum demū nanq; virtutē esse dicebamus, cū rō bene affecta, perturbationibus suam virtutē habentibus fuerit moderata, necnō perturbationes rationi cōsentanea. Ita nanq; affecta inter se inuicē cōsentient, vt ratio qđ optimū sit semper pręscribat. perturbationes vero facile bene dispositę id exequantur, qđ ratio pręscripserit. Si rō igitur male fuerit affecta, perturbationes vero bene, non fuerit virtus, deficiente rōne. nam ex utroq; virtus. proinde non cōtingit virtute abuti. Simpliciter vero nō (quemadmodū aliū opinātur) dux ratio virtutis est atq; principiū, sed potius perturbationes. Ad honestū nanq; impulsū quēdam op; primo innasci irrationalē, qui producatur: atq; ita postremo rōnem esse discernentē, atq; constitutem. qđ sanē viderit quispiā ex pueris, & rōnis expertibus ani-

mantibus. In his nanq; sine rōne perturbationū impulsus exoritur primo ad honestū: mox posterior adueniens rō & cōstitues, honesta agere exhortatur. Sed non si a rōne ad honesta ceperit principiū, perturbationes cōsentientes comitant. Veruna sæpenumero controuersantur. Quamobré potius conuenierit perturbationē ad virtutē antea bene affectam, q̄a rationem.

De prospera fortuna. Cap. 9.

Interea dicendum de prospera fortuna est, posteaq; de felicitate nobis est oratio. Arbitrant nanq; multi felicē vitā fortunatā esse, vel nō esse citra fortunatam. & forte non iniuria: absq; n. exteris bonis, quorū domina fortuna est, felicem esse non contingit. idcirco de secunda fortuna nobis dicendū: necnon quis prorsus sit fortunatus, & in quibus, & circa quid. Primū igitur ad hæc quispiam accedens, spectansq; dubitauerit. qñquidem non dixerit fortunā esse, vt natura est semp; cuius est, eius vt plurimū eodē mō est effectrix, at fortuna nunquā, verum temere & sine ordine, ac vt fors tulerit. ideo fortuna in eiusmodi esse dicitur, vbi neq; mens vlla, neq; recta ratio est. nā vbi id, nihilominus est quidquā ordinatū, ac est semp; eodē modo. nō ita fortuna. Idcirco vbi mens plurima ac rō, ibi fortuna minima. vbi plurima fortuna, ibi mēs perexigua.

Vbi mens ac rō plurima, ibi fortuna minima: & eodē ratio.

Magnorum Moraliū

G At nunquid secūda fortuna est, vt Deorū quēdam cura? An id minime videri debet. taliū siquēdā dñm p̄ficimus Deum, vt bona malāq; meritis distribuāt. at fortuna et quē a fortuna, tam vere q̄ vt fors tulerit fiunt. qđ si hmōi distributori Deo ascripserimus, malū ipsum iudicm faciemus, neq; iustum. id nefas Deo deputare. Cāterum pręter hęc, ad nihil aliud fortunam quispiā ordinari. proinde non dubium, quin horū aliquid sit.

H mens certe ac ratio, necnō scīa, prorsus alienū ab hoc eē videatur. pręterea neq; cura, neq; beneuolentia q̄ a Deo, videat̄ esse felicitas. qm̄ malis attribuit̄. at qui Deū malorū curam habere fas non est. Reliquum igitur, et maxime peculiare fortunę natura est. Est nimirū prosperitas, ipsaq; fortuna in his q̄ in nobis non sunt, neq; eorū quorū ipsi sumus dñi, quęq; possumus efficere. Ideo iustū quatenus iustū, nemo fortunatū dicit, & ne qui

I dē fortē, nec prorsus quēquam aliū a virtute pręditū, in nobis siquidē est hęc habere, vel non habere. Sed. n. in talibus magis peculiare, ac suū dicimus fortunam et prosperitatē. ingenuum namq; dicimus fortunatum, ac prius cui talia bona extiterint, quorū ipse neutiquā dñs est. veruntū ne hinc quidem proprie prosperitas diceretur. Est tamē fortunatus sēpenumero dictus, nā pręter alicui⁹ cōsiderationē,

cū et alicui bonū aliqd agere cōtigerit, dicimus fortunatū. et cū cui iure infligi dānū debuerat; eiusmodi hoīem lucrū faciētē, dicimus fortunatū. Est igit̄ prosperitas, in agēdo bonū aliqd pręter rōnē, & in nō subeundo, vt debuit, malo. Cēterū potius ac magis peculiare in bono capiēdo prosperitas videat̄. siquidē bonū capere, p̄ sese fortunatū quiddā esse videatur: malū vero nō subire, ex casu fortunatū. Est igitur prosperitas rōnis expers, natura nāq; fortunatus est, qui sine rōne ad bona impelitur, eaq; cōsequit̄. Id vero naturę est. nā animā inest hmōi a natura, quo sine rōne impellamur ad ea, vnde bene habem⁹, eousq; vt si quis roget ita habētē, cur nā id tibi ita libet agere? nescio, inquit, sed libet. Simile p̄ p̄modū lymphaticis. siquidē lymphatici citra rōnē ad aliqd agendū impellunt̄. Prosperitatem vero, suo ac peculiari nomine appellare nō habemus: verū ipsam sępe dicimus esse cām. at hęc cā a nomine alienū quiddā est. qm̄ cā, & cuius est cā, aliud est: & citra impulsū bona cōsequentē cā, causa dicta est. vt malū nō subire, vel porrō minime animo deputatū, bonum capere, nancisciq; bonū est profectō hmōi prosperitas ab illa distincta, videturq; hęc ex rerum fieri interuentu, ex casuq; prosperitas. & perinde tamē est hmōi prosperitas, non tamē

ad

Ad felicitatē talis (inquam) prosperitas fuerit peculiaris, cuius in ipso impulsus principiū bonorum est* assuetudinis. Qm̄ igitur est felicitas nō sine bonis externis, & quæ à prosperitate (vt iam dudū dicebamus) oriuntur felicitatem coadiuuant. De prosperitate igitur hactenus.

De honesta probitate, honesto ac bono. Cap. 10.

Quoniam de singulis paritulatim diximus, reliquum iā fuerit vt in totum componendo singula acculem. Est igitur non male nomen impositū in consummato probo honesta probitas. honestus et bonus nanq̄ dicit̄, cū perfectē probus. siquidem virtutis bonū & honestum fatentur, sicut iustum honestum & bonum aiunt, fortem, temperantē, ac prorsus virtutum omnium. Qm̄ igitur in duo distribuimus, vt alia quidē honesta: alia vero bona dicamus: & bonorū, alia quidem simpliciter bona, alia vero nō: honesta porro, vt virtutes et virtutū actiones, bona certē, dominatū, opulentia, gloriā, honorē, et id genus alia. Est igit̄ honestus et bon⁹, apud quē simpliciter bona sunt bona, & simpliciter honesta honesta sunt. talis nāq̄ honestus & bonus. Sed apud quē simpliciter bona non sunt bona, is neque honestus & bonus: sic vt ne quidē bene valere videat̄, cui simpliciter salubria non sint salubria. Nam si

opulentia, & dominatus adueniendo quippiā offenderint, optanda nō fuere: sed talia quē nō offendant, sibi esse optauerint. Qui at talis sit, qualis correptus ex bonis, ne ei adsint, ne quidē honestus ac bonus esse videat̄: sed cui per se bona omnia, bona sint, nec ab ipsis absumatur, vt ab opulentia et dominatu, is honestus & bonus.

De recta ratione. Cap. 11.

DE eo quod est ex virtutibus rectē agere, neutiquā satis absolute dictū ē. nā dicebamus ex recta ratione agendū esse. verū ignarus interrogauerit id fortassis quispiā, ex recta ratione quid nā sit, et vbi recta ratio? Est nimirū ex recta ratione agere, cū animę pars irrationalis nō prohibuerit rationalem suā exercere actionē. tū demum, n. ex recta ratione erit actio. Qm̄ enim animę partem, vnā quidem deteriorem habemus, alterā meliorem, semper deteriore melioris causa obtinemus. sicut in corpore et anima, corpus animę causa habere dicimur, cū ita habuerit ne ꝑpediat, sed ita coniungat & consurgat ad animę opus perficiendum. quāquidem deterius melioris ē causa, ita vt se cum meliore exerceat. Cū igitur affectus menti non inhiuerit suum opus exercere, an non tū ex recta ratione fuerit? Ita propemodū. Verū fortassis dixerit quispiā, quo modo affectus habuerint, cum non impediuntur?

tur?

Magnorum Moraliū

G tur & ac qñ nā ita habebunt, vt non prohibeant? Nescio. quippe dictu neutiquā facile est. Neque. n. medicus, sed qñ dixerit febricitanti ptisanā proferēdā. at quo pacto febricitare sentiā? cū (inquit) impalluisse videris. at palleſcentē quomodo ſcieros? hic occurrit medicus, ſi nō habes ex te (inquiens) vt talia ſentias, nō habeo ampliſ quid dicā. Hoc pacto de alijs cōmunis huic erit oratio. Similiter habet & in affectibus dignoſcēdis. **H** quid nanq; p ſeſe ſenſu opz cōſp̄cere. Querat porrō et hoc fortalſ ſis quiſpiā, nunquid re ipſa iſta cognoſcens, ero continuo felix? nā ſunt qui opinentur. Hoc certe eſt hmōi, vt cæterarū ſciarū nulla diſcēti vſum p̄bet et actio nē, ſed habitum dūtaxat, ita ne quidē hic, hęc ſciēdo, vſum tradit. Felicitas. n. eſt (vt fatemur) actio, nō habitus. neq; n. ſciēdo ex quibus cōſtet felicitas, ſed ex vtēdo hiſ. atqui horum vſus et actio ē. nec eſt p̄ſentis tractationis hoc tradere: qñ quidem neque vlla alia quæpiam ſcientia vſum tradit, ſed habitum.

De amicitia, & amicis. Cap. 12.

V Erū enimvero inter cuncta hmōi nobis de amicitia dicere neceſſe eſt, qd ſit, & in quibus, et circa quid. qñ quidē ad oēm vitā ipſam tēdere perſpicim⁹, & oī tpe bonū eſſe, quo ad felicitatē cōplectendā. Primū igit videbitur meli⁹ percurrere, ac excutere q̄ ambi-

gua ſunt. Nā eſt in primis amicitia in ſimilibus, vt vſ, ac dici ſolet. ſiquidē gracul⁹ (inquiūt) graculo aſſidet, ſempq; Deus ſimile agit ad ſimile. dicit quoq; canis ſemp in eadē tegula dormire. Interrogatus ferē Empe docles, cur nā canis ſemp in eadē dormiat tegula, dixiſſe, qm̄ ſimile canis habet tegulę, et per inde ob ſimilitudinē eō tendere. Alijs porrō viſum eſt, potius ī cōtrarijs gigni amicitia. amat ſiquidē imbrē terra (inquiunt) cū ſolū exaruit. qppe q; (inquē) **L** contrariū contrario velit cōciliari. at ī ſimilibus nihil fieri cōtingit. ſiquidē ſimile (vt aiunt) ſimili non eget. ac talia iactant. Iterū, vtrū operoſum eſt amicū fieri, an facile? velut aſſentatores cōſeſtim aſſentiunt, nec amici ſunt, vt eſſe vident. Dubitauerit in hiſ quoq; quiſpiā, num fuerit, pb⁹ malo amicus? An ne, amicitia ſiquidē in fide et cōſtātia. at malus, neutiquā talis. An malus malo amicus? Ne id quidē. Primū igit definiendū quālē cōſideremus amicitia. ē nāq; (vt opinantur) amicitia ēt erga Deū, atq; inanimata, neutiquā rectē. Amicitia nanq; hic eē dicimus, vbi amor reciprocus. at erga Deū amicitia neutiquā reciprocū. et ne qdē amare ſuſcipit. alienū nāq; fuerit, ſi quiſpiā dixerit. Iouē amare. At ne qdē ab inanimatis amorē eſſe cōtinget reciprocū: amor tñ erga inanimata eſt, vt vinum, vel hmōi **M** aliud.

A aliud. Ideo non erga Deū querimus amicitia, neq; erga inanimata, ſ; erga animata, atq; erga ea ſ; qb⁹ ſit amare mutuo. Quod ſi q; deinceps conſideret, qd ſit amabile vidēdū. ē igit nō quicquā aliud q̄ p ſe bonū. Aliud nē pe ē amabile, et aliud amandū: quēadmodū cōſultabile et cōſultādū, vtriq; n. bonū ineſt. Ita ēt amabile quidē, ſimp̄t bonū: amandū vero, eodē mō bonū. Iterū amandū quidē, ēt amabile: at amabile nō idē ē, qd amādū. Hinc igit & hac de cā ē ambiguitas, nū, pbus malo ſit amicus, an ne. Cōnectit nanq; quodā mō per ſe bono ſibi bonū, & amādū amabili. habet aut et cōſequi bonū iucundū eſſe, & cōmodū. proborū igitur amicitia eſt, cū ſe mutuo amauerint: amant aut ſe inuicē, quatenus amabiles: et amabiles, quaten⁹ boni. nō igit probus, inquit, malo erit amicus. Atqui erit: qñ quidē p ſe bonū comitat cōmodū & iucundū. ſi malus eſt qui ſuauiſ, hac de cā amicus. rurfus q̄tenus cōmodus, eatenus amice⁹. Verū nō erit ex amabili eiufmodi amicitia, ſiquidē amabile bonū ē: atqui malus nō amabilis: n̄ ergo pp amabile, ſed pp amandū. Sunt nanq; ab vñ amicitia q̄ in ipſis, pbiſ ē, h̄ quoq; amicitie quē ex iucūdo, & q̄ ex cōmodo. qui ergo pp iucundū amicus, nō tenet pp bonū amicitia: neq; q pp cōmodū. Atqui ſunt h̄ amicitie, q pp bonū, q

pp iucūdū, q pp cōmodū. nec tñ exdē, et ne quidē prorfus inter ſe inuicē alienę, ſed ab eodē quodāmō dictę ſunt. velut medicū cultellū dicimus, medicū hoſem, et medicā ſcſam. hęc nō ſiſt dicunt: ſed cultellus, q ad medicinā vtilis ſit, medic⁹ dī. at hō, q ſanitatē faciat. ſcīa vero, q ſit cā atq; principiū. Itidē & amicitie nō itidē q̄ proborū, quippe q pp bonū, & q pp iucundū, & q pp cōmodū. Neq; dicunt æqui uoce. verū nō ſunt egdē: ſed circa eadē quodāmō, ac ex eiſdē. Quod ſi quis dicat, qui pp iucūdū amat, ei amicus nō eſt, qñ quidē nō pp bonum amicus eſt, iſ in amicitia proborū demigrat, q̄ ex his oſibus cōſtat, quippe ex bono et iucūdo, & ex cōmodo. p̄inde nō eſt vere ex illa amicitia amicus, q pp iucundū, vel pp cōmodū. Verū igitur erit probus pbo amicus, an non? ſiquidē non eget (inqt) ſimilis ſimili. Hęc nimirū oratio, pp commodū indagat amicitia. nā quatenus alter altero indiget, eatenus ſunt amici, quaten⁹ pp cōmodū cōciliant. cū aliter definiat q̄ pp cōmodū amicitia, et q pp virtutē, et q pp voluptatē, æquū vtiq; hoc multo magis ē q virtute conciliant. cūcta ſiqdē ipſis bona exiſtunt, & iucundū, & cōmodū. Cēterū ēt probus malo. nā quaten⁹ fortaſſis iucūd⁹ ē, eaten⁹ ēt amic⁹. Et malus malo, nā quaten⁹ idē forte ipſis cōmodū, eaten⁹ ami-

Moral. cū cō. Auer. AA ci

.Magnorum Moraliū

Gci sunt. fieri nanq; inuēmur, cū idē fuerit cōmodū, eos ob cōmodū cōciliari. p̄inde nihil p̄hibet, ēt malis aliq̄d cōmodum eē. Cōstātissima igit̄, ac stabilissima, et honestissima, q̄ inest p̄bis amicitia. quippe q̄ p̄p virtutē, ac p̄ se bonū. Nā virtus in cōmutabilis: et q̄ per eā conciliat̄ amicitia, cōstātissima est. at q̄ ex cōmodo stabilis nō ē amicitia, quippe q̄ cū cōmodo elabit̄. similiter ēt q̄ p̄p voluptatē. Optimorū igit̄ amicitia, q̄ per virtutē excitata est. multorū autē, quę cōmodū, & q̄ p̄p voluptatē, in oneribus, & his q̄ obueniunt. Contingit autē etiā indignari cum malis amicis, pariterq; admirari. Est vero nō absurdum, cum. n. amicitia principium ceperit voluptatem, p̄p q̄d amici sunt, itidē & cōmodū, simul. n. hęc deficiunt, ne utiquam ēt perdurauerit amicitia. At sępe perstat quidē amicitia, verū abusus amico est. iō indignatur, neq; id iniuria. non

I. n. propter virtutem cū hoc tibi fuerat conciliata, vt alienum non videatur nihil esse ex virtute. Quāobrem non rectē indignant, qui amicitia p̄ voluptatē cōciliarunt, q̄d existiment ipsam p̄ virtutē duraturā, q̄d fieri non pōt. non. n. q̄ propter voluptatem et cōmodū, ex virtute est. Voluptate igitur cōciliati, nō rectē virtutē querunt. neq; n. comitatur voluptatē & cōmodū aliq̄d virtus: sed cō-

tra, ea ambo virtutē consequū. **K** tur. Alienū. n. nisi bonos, putare sibi fore iucundos. quandoquidē mali (vt inquit Euripides) ipsi sibi sunt iucundi, malus vero cōtabescit. nec. n. voluptatē virtus cōmes consequit̄, sed virtutē voluptas comitat̄. Vtrū vero ēt oportet in amicitia proborū esse voluptatē, an non? Aliēnū. n. n̄ videri oportere. nā si ab ipsis inter se inuicē auferas suauitatē, alios ad consuefcendum in vita iucundos amicos adēūt, nā ad simul viuendū nihil maius est, q̄ iucundos esse. quāobrem alienum est non arbitrari, probos maxime simul inuicem vitā agere. id vero citra iucundū nō est. expedit ergo (vt vī) his maxime iucundis esse. Qm̄ autē distributę sunt in tres amicitie spēs, in hisq; ambigebat, vtrū in ipsa equabilitate amicitia eēt, an in eo q̄d esset inēquabile. Est igitur in vtroq;. nam proborū, per similitudinē perfecta amicitia est. at q̄ per dissimilitudinē, ea quę propter cōmodū. Nā eo modo copioso pauper, ob inopiā eorum quibus affluit diues, amicus est. ac eadē de causā, malus proborū. si quidem p̄p virtutis inopiam, a quo sibi opitulatū iri putat, ei ob hoc amicus est. fit igitur p̄p cōmodū inter dissimiles amicitia. Hac de cā dixit Euripides, Amat imbrem terra, cum solum exarescit.

M His, vtpote contrarijs, amicitia ob

- A** ob commodum exoritur, nam si libeat maximè contraria face-
re inter se inuicè vtilia, vt ignè
& aquam cõponendo, ignis si
desit humor, absumitur, quem
sibi attrahit tanquã alimentũ:
tũ quidem, vt non succumbat,
nã si superaret humor, ignis ab-
sumitur. si vero moderatus, cõ-
feret. Non dubiũ igitur, quin in
maxime cõtrarijs ob cõmodũ
fit amicitia. Deducunt aut am-
icitioes, rã ipsa æqualitate q̃ i-
qualitate, in tres distributę spe-
B cies. Est aut in cunctis cõtentio
inter se inuicè amicitijs, cũ ne-
quaquã similiter amauerit, vel
fecerit, vel suppetiuerint, vel
cũ id genus aliquid. et cũ vnus
quidẽ vehemẽter facit, alter ve-
ro deficit, I deficiẽdo sc̃lamo
est, atq; incusatio. Prætera in q-
bus idem est amicitij finis, vt si
vtriq; pp cõmodũ inter se inui-
cẽ amici concilienẽ, aut pp iucũ
dũ, aut pp virtutẽ, defectus qui
ab altero, exploratus ac cert⁹ ē.
C Si igit plura tu mihi bona cõtu-
leris, quam ego tibi, nō ambigo
qn tu de me bene meritus, à me
pl⁹ amari debeas. Vbi aut si hac
amicitia amici fuerim⁹, ibi ma-
iores dñæ: defectus siquidẽ ab
vtroque incertus. vt si propter
voluptatẽ vnus quidẽ sit ami-
eus, et propter cõmodũ alter, in
de oriẽ ambiguitas. neq; n. qui
cõmodo excedit, voluptatẽ cen-
set dignã q̃ cõmodo rependat.
nec q voluptate superat, dignã
gratiã in ipso cõmodo se. exi-
- stimat accipere. idcirco in eius
modi amicitijs magis exoriunt
dñæ. Qui vero ex inæqualitate
amici sunt, nẽpe excedetes, opi-
bus, vel alio hmõ aliquo, nō si
bi censent amandũ eẽ, sed ab in-
ferioribus amari oportere exi-
stimat. At amare meli⁹ ē q̃ ama-
ri. siquidẽ amare voluptatis actio
qdã est, et bonũ: ab eo aut quod-
ameĩ, nulla actio ē. nẽpe cogno-
scere, melius q̃ cognosci. cogno-
sci. n. & amari ē in carẽtib⁹ aĩa
existit: at cognoscere & amare
in rebus animatis. Rursus bene-
ficiũ eẽ meli⁹ q̃ secus. qui amat,
quatenus amat, benefic⁹ ē. ama-
tus vero, quatenus amat, non.
Sed hoes honoris cupiditate i-
censl, amari q̃ amare malũ: q̃
quatenus amant, videant p̃cel-
lere. amatus siquidẽ voluptate,
vel copia, vel virtute p̃cellit. At
honoris cupidus eminẽtiã affe-
ctat. et qui excellũt, sibi nō amã-
dũ esse arbitrant, q̃ in qbus ex-
cedunt, amãtib⁹ rependi opi-
nant. Itẽ ipsis sunt deteriores il-
li, ob hoc nō cẽsent amare debe-
re, sed amari. Sed qui egenus pe-
cuniarũ, aut voluptatũ, aut vir-
tutis, is affluẽtẽ suspicit et amat
q̃ ea consequat, aut se consecu-
turũ opinetur. Sunt aut & aliæ
ex cõsimili affectu conciliatæ
amicitia, & ex eo q̃ cuipiam
bona velint, in quibus non est
cuncta hæc comprehendens fa-
cta amicitia: nam sp̃enunero
alijs bona volumus, attamen cũ
alio vitã agere malimus: vtrũ

AA ñ hoc

Magnorum Morálíum

Hoc amicitie dicere oportet: an
cōsummatę amicitie nēpe p vir
tutē affectus. in ea siqdē amicitia
hęc insunt cuncta. nā cū alio
necmine vitā agere libuerit. siq-
dē iucundū, et cōmodū, et vir-
tus inest pbo, cui bona i primis
voluerimus, et cū ipso viuere et
bene viuere, & non cū quoquā
alio magis. Nunqd sibi & erga
se amicitia an nō? id nūc omit-
tamus, dicem⁹ postea, sed, n. no-
bis ipsis cūcta volum⁹, nēpe no-
biscū viuere vitāq; ducere vnā
volum⁹, id ferē ēt necessariū. &
bene viuere, et viuere ac bonū
velle, nō cuiquā aliū magis. Rur-
sus similiū affectuosi in primis
sum⁹ nobis ipsis. nā si labamur,
vel in hmōi aliquid decidam⁹,
confestim tristamur. Hac de cā
videat erga se sibi amicitia. Ta-
lia quidē certe, vt in similitudi-
ne affectationē, et bene viuere,
et id gen⁹ alia, aut erga nos ipsos
dicimur referre amicitia, aut in
eā q̄ perfecta sit. in ambabus, n.
sunt hęc oīa: nēpe vnā vitā age-
re, et eē velle, et bene eē, ac cetera
oīa i his sunt. Rursus videat
ferē in q̄bus iustū est, in eisdē eē
amicitia. quāobrē quot iustorū
sunt species, totidē & amicorū.
Iustū certē est, et hospitī erga ci-
uē, et seruo erga dñm, & ciui erga
ciuē, et filio erga patrē, et v-
xori erga virū, et q̄cūq; simplr
alię cōciliatiōes, et amicitie sūt
i horū singulis. amicitiarū verō
hospitalis validissima videat.
neq; n. vllus ē cōis, de quo am-

bigat, finis, vt inter ciues. siqdē **K**
ambigunt pp excessum iter se
inuicem, nec amici permanent.
Nunc demū illud dicēdum est,
vtrū erga se sit amicitia, necne.

De amicitia erga se. Cap. 13.

Quoniam igitur perspici-
mus, vt paulo ante dice-
bamus, q̄ ex singulari-
bus amare cognoscit: singularia
vero nobis ipsi in primis veli-
mus: nēpe bona, et esse, et bene
esse, et similiū affectatissimi no-
bis sumus, & nobiscū viuere p-
cipue malimus. Quōd si ex sin-
gularib⁹ cognoscit amicitia: sin-
gularia vero nobis ipsis inesse
volumus: nō dubiū quin ita er-
ga nos sit amicitia, quemadmo-
dū et iniuriā erga nos ipsos esse
dicebamus. Nā quēadmodū al-
ter quidē afficiens iniuria, alter
vero affectus iniuria, vn⁹ et idē
est: et ob hoc, ne quidē eē vide-
bat iniuria: est nimirū, vt dice-
bamus, in aīa partib⁹ cōsidera-
tionē iactantes. qñqdē est vide-
re, cū plures nō cōsentiant, tum
aduersū se eē iniuriā: ita igi⁹ hic **M**
erga se eē videat amicitia. Nam
qm̄ amicus est (vt famur, cū de-
mū voluerim⁹ impēse amicū di-
cere) vna mea et huius anima ē.
At qñ aīę plures sunt partes, tū
vna fuerit anima, cū erga se in-
uicē cōsenserint ratio et pertur-
batiōes. ita nāq; vna erit, perinde
atq; si vna facta sit, erit erga se
amicitia. Hęc aut erga se erit in
bono amicitia, qñquidē i eo so-
lo aīę ptes bene iter se inuicē ha-
bent,

A bent, qñ inter se non differunt. qm̃ malus nunquã sibi amicus est: se nanq̃ semp oppugnat. nẽ pe incontinens cũ quid p̃ volutratẽ nequiter egerit, mox pœnitentia affligit, ac se excruciat. itidẽ et in alijs vitijs malus hẽt, sese oppugnãdo, ac sibi aduersando. Est autẽ amicitia ẽt in ipsa ẽqualitate, vt sociorũ, p̃ ẽqualitatẽ numero et potestate bõĩ. Neuter siquidẽ ipforũ debet altero plus sibi ascire, neq̃ numero bonorũ, neq̃ potestate, neq̃ magnitudine, sed ex ẽquali habere socj aliqui cupiunt. At p̃ ẽqualitatẽ, patris erga filium, et subditi & imperantis, et potioris & deterioris, et vxoris et viri est cõsideratio: ac simp̃l̃r vbi cunq̃ inter potiorẽ & deteriorẽ in amicitia ordo intercescit. hęc nanq̃ est ex rõne in dispari litate amicitia. Neq̃ .n. vnquã ẽquale vll⁹ ex bono dabit, si meliori deterioriq̃ dederit: sed maius semp ei qui excedat. Id qp̃pe est quodã modo rõne ẽquale, cũ minus bonum capit deterior eo, qui melior est.

De affinitate. Cap. 14.

Amicitiarũ omniũ, q̃ iam memoratę sunt, i primis cognatus ẽ amor, qui in affinitate, eaq̃ ex patre in filiũ. Et cur nã p̃ filiũ magis amat, q̃ filius patrẽ? vtrũ (vt nõnulli inter multos recte aiunt) q̃ pater beneficus erga filiũ sit, qd̃q̃ filius de patre benemerit⁹ sit: hęc igit̃ cã i amicitia p̃ cõmodũ cõ-

ciliata eẽ videbit̃. quẽadmodũ **D** et q̃ per sciam spectat̃, ita quodãmodo hic habebit. Est igitur idem finis atq̃ actio, neq̃ aliud aliquid p̃ter actionẽ finis. vt tibicini eadẽ actio atq̃ finis. persuadere. n. tibias ei & finis et actio est. nõ autẽ ẽdificationi: nã p̃ter actionẽ alius est finis. Est igitur amicitia actio qdã. nec finis alius est p̃ter actionẽ in amãdo, sed illud idẽ. Pater igitur semp magis quoquo mō satagit, ob hoc q̃ ei⁹ factio sit filius, id qd̃ i alijs cernimus. oēs siquidẽ erga qd̃ ipsi effecerunt, sunt quodãmodo beneuoli. pater igit̃ filio, vtpote sug factiõĩ, bõa vult, memoria spẽs adductus. iõ magis filiũ pater diligit, q̃ filius patrẽ.

An beneuolentia amicitia sit. Cap. 15.

Expedi aut̃ iã dictas et exi stimatas amicitia existimare, sint ne amicitia, vt beneuolẽtia videatur ne amicitia. Simp̃l̃r igit̃ beneuolẽtia ne tiquã amicitia esse videat̃: siquidẽ frequẽter multis, aut videndo, aut audiẽdo aliqd de aliquo bono, beneuoli efficiamur. Antũ ẽt amici? An ne. neq̃ .n. si q̃lpiã Dario apud Persas existẽti beneuolus (quẽadmodũ fortassis) fuerit confestim ẽt erga Dariũ illi fuerit amicitia. At amicitia beneuolẽtia qñq̃ initiũ esse videbit̃. Fiat nẽpe beneuolẽtia amicitia, si voluntatẽ asciuerit q̃ bona põt p̃stare, ei p̃standi in quo sit beneuolẽtia. Moris certe beneuolẽtia est, et erga morẽ.

AA iñ nemo

Magnorum Moraliū

Gnemo liquidē aut vino, aut cui-
quā aliū inanimato suauī bono
beneuolus eē perhibet. sed si qs
morū studiosus, erga ipsum be-
neuolentia. Neq; citra amicitia
beneuolentia est, sed in eodem:
iccirco amicitia esse videtur.

De concordia. Cap. 16.

Concordia autem est con-
finis amicitia, si proprie
mō dictā accipias cōcor-
diā. nā si qs Empedocli astipule-
tur, arbitretq; sicut ille eē elemē-
ta, nunqd cōcors erit Empedo-

Hcli an ne? vel si quid aliud tales
Primū certe nō est cōcordia in
eis q̄ sub intelligentiā, sed q̄ sub
actionē cadunt. et in his qui idē
cognouerūt, sed si cū hoc intel-
ligēdi idē delectū habeant, cir-
ca q̄ pariter itelligūt. Nā si am-
bo dominari cognouerunt, hic
qdē se, ille vero se, nūquid sunt
cōcordes? An nō. ceterū si ego
me velim sperare, & ille me, iā
cōcordes hoc pacto sumus. Est
nimirū cōcordis eē, in eis q̄ sub
actionē cadant, cū eiusdē volū-
tate. circa statum igitur domi-
nantis, in eisdē q̄ sub actionē ca-
dant, proprie dī esse concordia.

Quo modo probus sese amabit. Cap. 17.

Verū qm̄ est (vt diximus)
sua alicuius erga se ami-
citia, vtrum probus sese
amabit, an ne? est certe se amās,
qui sua de cā agit oīa, vbi mo-
do aliqua suggerat vtilitas. Ma-
lus igit sui amans erit. sua. n. de
cā agit oīa. probus vero nō. hac
n. de cā est probus, q̄ alterius cā

id agat. & proinde sui amās nō **K**
est. Atqui oēs ad bona p̄siliunt,
opinantēq; sua i primis eē opor-
tere. idq; p̄cipue manifestū ē ex
opulētia ac dominatu. Probus
igit aliū hęc statuet, nec vt offi-
ciosū i p̄mis sibi, s; si aliū viderit
q̄ his cōmode magis vtī possit,
facile cōcesserit. Aliū, hoc īscitia
quadā nō faciēt. neq; n. opinan-
tur talibus bonis abufuros, vel
ēt ob honoris cupiditatē impe-
rant. Probus vero horū neutrū
efficiet. & p̄inde ne quidem pp̄
eiusmodi bona sui amās erit, ve-
rū si honestas postularit. id. n. so-
lū nemini aliū cōcesserit, at com-
moda et iucūda cesserit. Itaq; in
delectu honestatis sui amāserit.
at vbi cōmodū ac iā dicta volu-
ptas affectabit, īprobus erit, nō
bonus. Vtrū probus sese maxie
amabit, an nō? Est certe, vbi sese
maxime amabit, est vbi nō. Nā
cū dicimus probū bona cedere
q̄ ad vtilitatē tēdāt, amicū ma-
gis q̄ se amicū amauerit? ita ve-
rū amico cōcedēs sibi honesta-
tē accōmodat, coq; mō ista cō-
cedit. Est igit vbi amicū se ma-
gis diligit, estq; vbi sese maxie.
in ipso nāq; cōmodo, amicū. at
vbi honestū et bonum, ipse sese
maxime diligit. Est igit boni ē
amans, nec sui amās. solum. n. si.
quidē sese amat, q̄ bon⁹. Malus
aut sui amās est. neq; n. hēt qua
pp̄ se amet, sicut honestū aliqd,
sed citra hęc ipse, quatenus ipse
ē, sese amabit. et perinde hac de
cā proprie sui amans diceretur.

De

A De eo quod sibi satis. Cap. 18.

Dicēdū de eo qđ sibi satis,
& non altero indigente.
vtrum qui sibi satis ege
bit amicitia. an neq̃ nēpe ipse si
bi satis erit, etiā ob hoc. si qui
dē ēt poetę talia iactitant. Cūm
dēmō bene dederit, quid, ami
cis opus ē? Vnde ēt gignit ino
pia? Vtrū qui cūcta habeat bo
na, quiq̃ sibi satis sit, amicis ege
bit? An tū ēt maxime, cui. n. bñ
faciet, aut quo cū vitā ducet? ne
q̃. n. sol⁹ deget. Quod si his op⁹

B erit, neq̃ cōtīgūt hęc citra ami
citia, qui sibi satis ē, egebit ami
citia. Quę igit̃ in sermonib⁹ cō
suetā capi similitudo ex Deo, ne
q̃ illic recte, neq̃ hic fuerit vti
lis. Neq̃. n. si Deus sibi satis, nec
vllō indigēs, ob hoc ēt nos nul
lo indigebim⁹. Est nimirū iacta
tus de Deo hmōi sermo. nā qm̃
bona cūcta obtinet Deus, ac si
bi satis est. qđ faciet? neq̃. n. dor
miet. Inspiciet aliquid, inquit:
id nanq̃ pulcherrimū, & maxi
me peculiār. Quid igit̃ inspiciet?

C nā si quicquā aliud inspiciet, id
erit meli⁹. hoc vero absurdū ē,
vt se q̃cquā melius habeat De⁹.
Ipse igit̃ sese inspiciet, at hoc de
lirū. nā hōi qui sese suspiciat, vt
pote attonito, inclamam⁹. quid
igit̃ Deus inspiciat omittamus,
neq̃ de eo qđ sibi Deus satis sit,
cōsideremus, sed de hōie. Vtrū
qui sibi satis sit, is egeat amici
tia, nec ne? qđ si quis amicū spe
ctans viderit quid sit, & qualis
amicus, talis q̃lis alter ego eē, tū

vehemēter amicū facies, quēad
modū dictū est, hic alter Hercu
les, alter amic⁹ ego. Qm̃ igit̃ dif
ficillimū est (quēadmodū qui
dā dixere sapiētes) sese cognōscere,
et suauissimū: nā se nosse, iu
cundū: ex nobis ipsis certe nos
nō possumus inspicere. Quod
aut̃ nō nobis possum⁹, hinc cer
tū qđ alijs inclamam⁹, nec nobis
cogniti qđ eadē faciamus. id ve
ro fit, aut quia bñ volumus no
bis, aut p̃p affectū. at nobis hęc
ad recte iudicandū obstant ple
risq̃. Quēadmodū igit̃ si veli
mus ipsi nostrā spectare faciē, ī
speculo obtuemur, itidē esse cū
nos cognoscere voluerim⁹, ami
cū spectantes nosse potuerim⁹.
est siquidē (vt diximus) amicus
alter ego. Quod si iucūdū est se
nosse, idq̃ scire nō est sine altero
amico, opus erit amicitia, qđ sibi
satis sit vt se cognoscat. rur⁹ ēt
si honestū (vt est) benefacere, cū
qui ā fortuna bōa obtineat, cui
benefaciet? quo cum vitā agēt?
nō. n. solus deget. nā vitā ducere
cum alio, & iucundum et ne
cessariū ē. Quod si hęc honesta
& iucūda, necnō necessaria, &
hęc sine amicitia esse non pñt,
op⁹ erit amicitia qđ sibi satis sit.

De multorum amicitia. Cap. 19.

Vtrū multos habere ami
cos expedit, an paucos?
Neq̃ p̃fecto multos (vt
paucis absoluā) neq̃ paucos op⁹
nā si multi erūt, amorē in singu
los distribuere erit operosum. ī
cūctis siqđē alijs ībecilla natura

AA iij nra,

Magnorum Moraliū

Enī, si plurima puenire nō pōt, neque, n. visu diutissime possu-
mus: sed si plus mediocritate in-
stiteris, ob imbecillam naturā
deficit, nec auditu, neque alijs
eiusmodi oīsbus. Qui igit̃ ama-
re non possit, deficit: iusq; fue-
rit vt sciametur coarguaturq;
q̃ amicus sit, nec amet. cēterum
hac rōne esse non postulat ami-
citia. Rursus si multi, nūq̃ mō-
rere desierint, inter multos nan-
que par est, vt aliq̃d semper ac-
cidat infortunium, vnde trista-
ri necesse sit, neq; porro paucos,
vnum vel duos eē expedit: sed
inter parū et multū, vt tēpus, at
q̃ ad amādū satis sit impulsus.

Quomodo amico vtendum sit. Cap. 10.

Deinceps considerādum
fuerit quo modo vtēdū
sit amico. Est profecto
non in oī amicitiā coniectatio,

sed in qua se inuicē amici obiur-
gant. Atqui non in alijs eodem
modo se obiurgant, sicut in ea
quæ patris erga filium, eadem
non est inclamatio, vt par fue-
rit nonnullis, quemadmodum
ego tibi, et tu mihi. q̃ si non, hic
tam vehemens fuerit inclama-
tio. At in amicis inæqualibus
non est par. est vero patris erga
filiū amicitiā in minime æqua-
li. itidem vxoris erga virū, aut
vernæ erga dominum, pror-
susq; deterioris & melioris. In
eiusmodi non erunt inclamatio-
nes: sed vbi pares amici, et in ip-
sa amicitiā talis erit obiurga-
tio. Proinde considerandum,
quo pacto vtendum amico fue-
rit, in ea demum amicitiā, quæ
inter pares fuerit conciliatā.

Magnorum moraliū Aristotelis finis.

Sequentes etiam Moraliū Eudemiorum libros appellatos (vt
et alij fecere) in hoc Moraliū volumine reposuimus: qui,
quanquam eadem, quæ et Nicomachy pertractent, ea tamen se-
penumero diuerso explicant modo. In Aristotelis autem operibus re-
poni solent: cum (cuiuscunque illi fuerint) eos ex ipsius depromptos of-
ficina Posteriores approbarint. Seclusimus tamen Quartum, Quin-
tum, et Sextum libros (quanquam in Græcis reperiantur exempla-
ribus) cum ydem ad verbum sint cum Quinto, Sexto, Septimoq; Ni-
comachiorum: ne idem penitus, bis inutiliter repeteretur. Apposui-
mus autē Leonardi Aretini in hosce libros introductionem: cum eam
ad Moraliū cognitionē non parū candoris asserre animaduertemus.

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISSIMI IN MORALIA ARISTOTELIS,

QVAE EYDEMIA INSCRIBVNTVR,

INTRODVCTIO.

Si ut vinendi, Calteote, sic etiam bene vinendi cura nobis esset, infinitos penè labores, quibus stultitia a stultas humana, tanquam superfluos et insanos fugiendos longe omittendosq; putaremus. Nunc autem noster error ab eo manat, quod sine proposito sine vinimus, & velut in tenebris cæcipientes, non tam per callem aliquam prospectum & certum, quam per oblatam nobis semitam fortuito ambulamus: ut saepe qui nostri ferant gressus nec ipsi quidem sciamus edicere. Itaq; & conatus saepe nos pœnitent nostri: & sequentes pariter assequuntq; torquemur, nihil solidi maniscientes, in quo stulta hominis appetitio conquiescat. Est enim veri bonum à natura nobis ingenerata cupido. Verum confusa illa quidem atq; incerta, fallacibusq; opinionibus tanquam tenebris quibusdam obduta: quibus occaeci atq; decepti, per denia oberramus. Sed adversus hanc humani generis vis cecitatem & tenebras, opem à philosophia petendum est. quæ si forte nos dignata, lumen suum admovent, hanc omnem, quæ nos turbat, caliginem dissipabit, veramq; vivendi viam à fallaci discernet. Equidem memini primis ab annis, studiosum te philosophia fuisse: verum illius quæ ad naturam pertinet indagatione, quæ est sublimis atq; excellens, tamen minus habet utilitatis ad vitam, quam ista quæ ad mores hominum virtutesq; descendit. nisi forte instructior eris ad bene vivendum, qui pruinæ, & nives, & iridis colores quemadmodum fiant, didiceris: quod nihil amplius utilitatis habet, quam si illa nunquam didicisset: emendatior erit eius quoque vita, cui aures & pisces noti sunt, quam si omnino essent incogniti. similia huius sunt cetera, q; in illa traduntur: habens enim splendorem cognitionis eximium: vita autem utilitatem non habet. At vero hæc altera philosophia tota, ut ita dixerim, de re nostra est. Itaq; qui huius cognitio ne omissa, philosophia intendunt, hi alienum quodam modo negotium agere videntur, suum omittente. Ego igitur Calteote vehementer quidem te ad hæc studia revoco. Quid enim pulchrius nobili viro, & virtutum ab ipsa natura amanti, & intelligenti rationeq; pstanti, quam ea discere, p quæ ad casum vivere desistat, suas ipse vias actusq; discernat? Sed vitram ista cohortatione contenti, non ultra scribemus: vel quasi persuaso iam tibi addemus aliquid introductionis causa. Hoc ego potius esse reor, neq; enim imitantis est tepide agere, sed rem ipsam ad quam imitas, vitro offerre. Referam igitur sermonem habitum à me nuper cum Marcellino familiari meo. Nam cum ille domum ad me salutandi gratia venisset, reperissetq; forte lechitatem, post primam illam amicitiorum confusæ, cum uterque confedisset. Et quid libri hoc est, inquit, quod modo erat in manibus? Aristotelis, inquam, liber est ad Eudemum. Tria sunt enim, ut audivisse te credo, huius philosophi volumina de moribus scripta. Vnum, ad hunc quæ modo dixi. Alterum, ad Nicomachum filium. Tertium, quod inscribitur Magnorum moralium. Et si eadem omnium vis est, tamen alibi enodatus, alibi remissius res ipse tractatur. Recte, inquit. At enim opportune facta à te huius rei mentio est. aucto enim iam pridè

quo

Leonardi Aretini in Arist.

qui sit huius disciplinae progressus, & quasi viam cognoscere. nec ante hac data mihi facultas est, à te de hoc ipso, arbitrato meo percunctandi. nunc vero quia ut video ocio sum es, ostēde quāso de moribus disciplina quid nobis polliceatur. Quid me rogas, inquit, ac nō potius ipse tu, vel nostrorum vel Graecorum à quibus ista traduntur, scripta lectitas? Graece, inquit, nescio, latina vero ista nostrata, ut tibi verum fatear legentē me conantēq; non admodum iuuat. coniecto enim esse talia, ut institutum potius erudire, quā rudē instituere ab initio possint. Tu qui graeco de fonte (ut ait Flaccus) hausisti, quāso mihi expone, haec de moribus disciplina quid eius sectatoribus repromittat.

Non munusculum, inquit, neq; lucellum, sed rem maximā praestantissimāq; omnium, beatos facere homines, modo sibi ipsi nō desunt, sed agendo & operando illius praeccepta iussuq; sequantur. Et quis non excitetur, inquit, tanta spe proposita? Ardeo me hercule iam nunc illius initiari sacris. quare agēs dom, ede quid praecipit. Longum, inquam, id quidem & insigne est, caput tamen ac summa omnium, ut bene viuas. Id vero non de mensa, sed de mente sumitur. Sed quomā id te cupere animaduertio, & adiuuari digna est haec cupiditas tua, conetur tale aliquid tibi tradere, quāde Graeci ὑσagόγιον appellant, id est, quasi introductionem ac eundem dentiam quandam eius disciplinae, quo paratior ad illam percipiendam quāso accedere. ac dicere equidem iam ordiar. In vero si quid inter dicendum ambigis, interpella. Prima igitur huius disciplinae consideratio mihi videri solet, an quid sit extremum & finis in rebus humanis, ad quem omnia quae agimus referri oporteat. Secunda, quid sit extremum. Tertia, quibus rebus ad id perueniatur. huius enim cognitio, & totius vitae rationem (quemadmodum dirigenda sit) cognoscimus. Quae enim ad actionum nostrarum ad verum finem referuntur, eas & frangi & laudabiles dicimus, quae vero fallaci opinione aberrant, eas vituperamus atq; propellimus. Ut autē de his dicere incipiam, conspicuum est plures in rebus fines esse humanos, aliosq; sub alijs contineri. Finē autem appello, cuius gratia quid agimus. Exēplo quoq; hoc ipsum faciamus illustris. Parat quis nauem navigandi causa. navigat autē, quo pecunias acquirat. acquirere autē vult, quo opulenter fiat. hanc ipsam opulentiam alterius gratia cupit, vel honoris, vel potentiae, vel ut nullius indigeat. hic igitur vides tot esse fines, quot sunt actus, aliosq; subesse alijs. Idem est in ceteris operationibus nostris. Semper enim nostra de fine in finē graditur quidē proceditq; intentio. nec est dubium, quin superior finis preciosior sit, cum illius gratia inferiores appetantur. Illud praeterea constat, nos omnia quae agimus, boni gratia agere, ex quo fit, ut idem sit finis & bonum. Sed an cuncta alterius gratia volumus, & necubi consilium appetitio nostra? vel est aliq; quis extremus & ultimus finis, ad quem cum tandem peruenitum fuerit, appetitio quiescat? Faciendum est esse aliquem, ne si forte negemus, irrita & stultitia probeatur cupiditas nostra, & infinitum progressio, & multa perabsurdū. exinde consequantur. Id ergo extremum, si modo est aliquid, quod esse plane consistendum est, necesse est esse tale, nulla ut externa illecebra, sed ipsum p se sua vi nos incendat & rapiat in cupiditatem sui, quod pp se expectatur semper, & nunquam propter aliud, ad quod referatur omnia, ipsum autem nusquam. Erit igitur hoc summus finis, & summum bonum. nam finem & bonum idem esse docuimus. Erit quoque principium & causa. inde si quidem motus est, cum eius gratia, omnia omnes agant. Intelligere mihi videor, inquit, ac probe tenere, quare ad alia, si tibi videtur, progrediare. Age nunc, inquam, hic quid sit extremus finis videamus. hoc enim secundo etiam loco in quōne propositum.

De nomine quidem (inquit Aristot.) apud omnes conuenit. Felicitatem enim vulgus eruditūq; appellat. sed ipsa felicitas quid tandem sit, de eo sane inter se discrepant: nec idē vulgus sapientesq; tradiderunt. At enim ne sapientes quidē. nulla enim vniquam de re suis inter philosophos tanta contentio. Non alij voluptatē esse id extremū & vltimū, quod per seipsum expetitur, & cuius causae altera agimus, assenerant. Esse quidem id insitu mentibus nostris, ut omnia faciamus atque patiamur, quo postea in gaudio & letitia contenti & quieti viuere possimus. ea aut est summa & metra voluptas. Ex quo fit, ut principia vel appetendi aliquid vel fugiendi, à voluptate doloreq; proficisci videamur. Quare & ipsas quidē virtutes ideo censent ab hoībus exerceri debere, quia esefeltrices sint plurimarū voluptatū. contraq; cū delictorum scelerumq; conscientia nos vexet, & angat, tum inanes cupiditates, quarū stultorum omniū vita referta est, sollicitent mentes, & quietas esse nequaquā permittant. Itaq; cum esse sapientiū delectum aiunt, ut praeferrendis minoribus, sibi maiores comparent voluptates: & doloribus paruis susceptis, maiores grauioreq; repellant. In hac ferme sententia Eudoxus, & Aristippus, & Epicurus fuerunt: cū corū alius plus, alius minus tribuerit corporis voluptatibus. His adiiciendus est Democritus, qui obscure quidē ac verbo peni insolenti voluptas summum bonū esse dixit, quasi tranquillitatē quandam animi, omni molestia vacatū.

Alij vero in vñ virtutis felicitatem posuerunt, atq; ex eo beatam constare uitā censent. Esse enim quoddam propriū hominis opus, ad quod ad agendum natus sit. id autē non esse uiuere, quia cōe sit etiam plantis. non sensum habere, quia cōe sit etiam brutis: sed uitam & actus secundum rationem, qua qui bene excellenterq; utitur, is propriū opus, ad quod natus sit, bene absoluat, eumq; bene uiuere ac bene agere, in eoq; situm esse summum illud hominis, quod quaerimus, bonū. In hac ferme opinione Aristot. & Theophrast. & ceteri omnes peripatetici fuerunt. Sed cum quaereretur, nunquid vires hac uita in potestate sapientis, id est, an sibi ipsi per virtutē hanc praestare uitam vir bonus possit, multae difficultates suboriri uidebatur. Fieri enim potest ut sapiens, & bonus uir & oībus uirtutibus instructus atq; ornatus, in exilium, in orbitem, in egestatem detrudatur, amissa patria, ablato patrimonio, filiis propinquisq; necatis. praeterea ut in carcerem tyranni, ut in equuleū, ut in supplicia grauiā & miseranda incidat. Hunc igitur quamquā uirtutibus abundantem, tamen beatū dicere tātis in malis quis potest? Quod si ita est, nec uirtus ipsa satis uidetur ab beate uiuendum. Ob hac rē, de quibus loquor philosophi, tria bonorū genera distinxerunt: Animi, Corporis, Externa. Felicitatē in bonis animi reponunt, quae sunt maxima ac praecipua bona. Corporis a uis & externa adesse homini oportere aiunt, non ut illa ex sese beatam conficiant uitā, sed ut ne operationes uirtutis, in quibus beata uita consistit, impediuntur. etenim supplicij doloribusq; afflictum corpus, neque cōtemplari quicquā, nec agere permittit, & egestas exiliūq; multa impediunt, cū tanquā instrumenta de sint ad agendum. Quid ergo, miser erit sapiēs in ijs qua supra enumerauimus, malis? Certe non miser. habens enim uirtutis illū ab hac infamī appellatione defendit. Sed nec etiam beatum in tantis calamitatibus nuncupabo. Beata enim uita omnis optabilis est & plena gaudiorū: hac uero calamitosa, nequaquā optabilis. nec beata igitur. Hac peripateticorū ferme est de summo bono, uitāq; beata sententia. Nec est dubium, quin & si parum, tamen aliquid fortunae tribuatur.

Itaq; Zeno, quiq; à Zenone sunt Stoici rigidi nempe hoīes & seueri aliter de summo bono opinati sunt. Negāt enim quicquā esse bonū, praeter honestū: in eoq; consistere ui-

tam

Leonardi Aretini in Arist.

tam beatā affirmant. Honestū autē est, quod bene & laudabiliter & ex virtute fit. Vt enim quod timide, qđ libidinose, qđ abiectione agitur, turpe dicitur, ac dedecoris plēnū est: sic quod fortiter quod cōtinenter, quod ex dignitate agitur, honestū, decorū, pulchrum nūcupamus. Corporis autē & fortuna cōmoda negāt esse bona: cōtrāq; illorū incōmoda, negāt mala esse. Virtutē enim satis esse ad beate vivendū putāt. neq; carere, neque tormētis, neq; doloribus ullis, aut egestate exiliōne beatā vitā impediri. Virū enim sapientē, ac vere fortē, magno inuicē loq; aīo totū ex seipso pēdere nec humanos casus, neq; fortuna minas expavescere, nec illis, si accidāt, vñquā frangi. nō enim exiliū, nec paupertatē, nec dolores mala esse sapiētī. quoniā vt nihil bonū, prater id quod honestū & cum virtute sit, sic ē nihil malū, nisi quod turpius & cū vitio sit. quod in sapientem cadere nequaquā potest. Quod si fortunā metuat quis, nunquā erit beatus: cū & si nō facta, attamē facta formido illius mutabilitatis sollicitū reddat. Hac ferma est, nī fallor, Stoica discipline forma. nescio an vera: sed certe mascula, atq; robusta. Percutri tibi sentētiās oīs de summo bono, q̄ tandem cognitu digna videātur: de quibus scire velim, quid tandem existimes. Ego ne, inquit? Fatebor tibi quid mihi acciderit. singulis dū ite referēbātur, me me totū addixi. Nā voluptate, & vacuitate doloris, q̄ prima fuit snīa, nihil optabilius visum est. Quid n. beatus aut ē aut excogitari possit, quam vita gaudiorū plena, oī molestia detracta? Aut quid Deorū immortalū vitae similis imaginari possumus, qui cū sint vere felices atq; beati, hoc beatitudinis instar nobis mortalibus relis quisse videātur. Rursus vero cū ad virtutis splendorē oculos erexi, vīlus excellētia laude, vsq; adeo cōtempni equidē ac posthabui voluptatē, vt ēe molestis & doloribus cōparanda eā beatitūdinē existimārē. Corporis cōmoda, externāq; rerū prosperitatem, quasi necessariā in bonis impōnebā. Ecce alteri exurgētes, negāt quicquā tale in bonis habendū, dūntq; homini potestātē, seipsum p se in beatiūdinē ascribēdū. quo quid optabilius esse pot? Ita cū oīs ad se trahit, ambiguis sum quid maxime putem recipiendū. Non est mirū, inquā, si tibi horū singuli probātur. Nā vulgus quidē philosophorū qui absurda dicebāt, iam pridē auditores scholēq; ipsa respuerūt. illē restās discipline q̄ aliquid dicere videātur: quē tibi verbis pugnēt, re tamen & effectu proxima sunt. Quo proxima, inquit? an potest quicquā esse distantius. Attende, inquā, an tibi proximitatē hanc satis probare videor? Primū enim Stoici à Peripateticis quid differunt? Viri q; pro se lo beatā vitā dominā, effectricēq; virtutē consentiū. In hoc ferē totum est. & qui in vno hoc cōsentiant, vix in alijs dissentire possunt. Nā de corporis eterniq; cōmodis, q̄ alij bona appellāt, alij nō bona, id non refert, quantū quisq; illis tribuerit, si nō plus his quā illis de verbo differētia est, nō aut de re. quod alteros vsutū verbis delectat, alios nouū. quā enim hi bona & mala, illi preposita & reiecta appellant. De fortuna nō tormētis, doloribusq; corporis diuersitas est, & quidē non magna. Peripatetici enim nō à quibusvis calamitatibus depelli vitā beatā putāt, sed ab ingētibz & multis. & haec ipsi accidāt sapiētī, nequaquā eū fieri miserū dicūt. Stoici vero ē in his ipsis calamitatibus beati asserūt. Vides ergo quā parū inter sit inter hos duarū sectarū magistros. Quinetiā voluptatis patroni nō multū ab his discedunt. Felicitas n. absq; voluptate esse nō pot: adeo nō implicata est illi & annexa voluptas, vt se parari nequeat. Nomē certe ipsum quo beatus designatur, à gaudento apud Gracos tractū est, quasi vita quē dī gaudiosa. Actio vero virtutis, scilicetq; cōtemplatio, conscientia deniq; ipsa recte factorū immensas quas dī cōtinet voluptates, vt dubium fiat.

an hac propter illā, an illa propter hac expetatur. Clamat enim Epicurus ipse, nō posse cum voluptate vivi, nisi iuste, temperate prudenterq; vivatur. nec rursus iuste, temperate, prudenter, nisi cū voluptate. Ita cum tres sint philosophorū secte, oēs profecto aut idem aut propē de summo bono dicere videntur. Quare nō multū tibi formidandū est, ut dum alteros seclari, ab alterū cōtingat te abscedere longius. Perquā grātū mihi est, inquit, hanc, ut ita dixerim, conciliationē philosophorū audisse. Nec placuit modica de hisce rebus disputatio, verum ēs placuit inquietā mentem, cuiusnam potissimum imbareret hāsitantē. Sed restat iā tibi tertia illa pars, cū sit ne finis aliquis extremus & summus, & qui sit conspexerimus, ut nunc quibus rebus ad illud veniatur ostendas.

Tute, inquā, ipse viā nō ex superioribus dictis iam hinc discernis? Discerno inquis, virtutes enim beata vitā dominas, effectricesq; consensio: sed tamen de his ipsis audire percipio. Audi igitur, inquā, & si nō ad vivum refecare propositū est, sed & quantū ad evidentia nunc fas erit, brevis discursus perstringere. Hoc ipsum, inquit, nunc postulo: de singulis vero si ambigam, aliis. Cū p virtutes ad beatā vitā perveniatur (ab his enim honestas voluptasq; existit) de virtutibus ipsis dicere aggrediar. Atq; illud primū à nobis intelligendū est, virtutem omnē esse affectionē animi constantē, quem cōi nomini habitū vocant. Ut enim equum sic à natura generatū videmus, ut & currere, & in gressu flexilis, & portare equitē possit, hæc tamen ipsa non perfecte agit, nisi cū domitus & exercitatus est, atque ita assuefactus, ut illa bene & scienter agat, tū enim perfectū quoddam habere videtur: sic & homo à natura aptus, p exercitationē & assuetudinē habitū iustitiæ & temperantiæ, ceterarūq; virtutum nanciscitur: ut tūc demū perfectū ab usu sit, quod à natura fuerit inchoatū. Et de virtute quidem omni in hunc ferē modū accipiendum est, Habitū scilicet animi, exercitatione vsūq; acquisitū, ut parit & scienter opus suū perficiat. Virtutū vero ipsarū prima partitio est, ut alia sunt moris, alia intellectus. Cōveniunt in eo, quod oēs sunt habitus. Differunt aut, quia morales sunt in ea parte animi, quæ non habet rationē: intellectiva aut, in ea parte, quæ rationē habet. Præterea morales virtutes mediocritates quadā sunt inter excessum & defectū: intellectiva aut excessum non habens, nec sunt mediocritates. Insuper morales circa affectus & actus: intellectiva circa verū deprehensionē magis versantur. Sunt vero intellectiva virtutes quinque: Sapientia, Scientia, Prudentia, Intelligentia, Ars.

Moralium aut maior est numerus. ut enim affectus sunt humani, qui nos inflectunt & ducunt, ita virtutes adversus hos oppositæ resistunt. Ex quo fit, ut morales quidē virtutes oēs circa difficile arduumq; versentur. Difficile est enim libidines quasi freno cōpescere: difficile iracundiā tenere: difficile avaritiā coercere. idem est de alijs affectionibus nostris: ad quæ enim proni natura sumus, adversus illa virtutes opponuntur. Nil agas timide dicit virtus, nil intemperanter, nil anare, nil iracunde, nil iniuste, nil abiecte, grā de potius quiddā tibi propositū sit. Etsi adsint facultates, magnificentia splendeat. Honores vero ita prosequere, ut declines ambitionē. Veritas, & in omni sermone & in oī vitā eluceat. Præterea cave, ne te virtutis specie decipiat vitium. Inconsulta audacia fortitudo nō est, sed temeritas & vesania. tamq; est in vitio qui nō timēda formidat, quā qui timēda omnino nō expauescit. Sit timor in periculis: ita tamē si perferenda sunt, ut ratio superet vitæq; terrorē. At grave est vulnere excipere, grave mori obire sine salute ista, si ita vis, et gravissima, tamē incidunt tēpora in quibus honesta mors turpi sue vitæ vitæ à sapiente præcrenda. & vulnere per gloriā excipere præstet, quam per igno-

Leonardi Aretini in Arist.

miniam corpus integrū seruare. Hinc fortitudo illa mirabilis existit, speciosissima pro-
fecto virtus, oratorum campus: quæ tanto fauore hominum excepta est, ut etiā desum-
ptiorum statuas videamus fere habitu militari, quasi præclarum sit hoc potissimum ge-
nere laudū in vita clariuisse. Cōmune certe virtutis nomē fortitudo sola in suā propriā
appellationem cōnectitur, nec sane immerito, Virtus enim à viro dicitur. Vir autem con-
stantis aliquid, et pugnae designare videtur. Itaque illud in promptu est, si viri es, id est
si fortes. Et Caesar milites increpans, inquit, sese nō tantum virtutē in milite desiderare,
quantum modestiā: virtutem haud dubie pro fortitudine ponens. Itaque ut in multis
alijs, ita in hoc præclarus Græci quān nos. Fortitudinē enim illi ἀνδρεία vocāt, id im-
portat (ut verbum de verbo exprimā) virilitas: em. Nam temperatiā cōm quidem est, nec
viri solum, sed et mulieris. fortitudo autē propria viris est. versatur autē temperantia
circa libidinis cōpescendas, atque ut fortitudo à fuga nos renocat, sic tēperantia ab in-
sequendo coercet: ut quodāmodo inter se cōtraria, vna ad præliū cohortari, alia rece-
ptui canere videatur. Est autē temperatiā circa eas voluptates, q̄ nobis cōes sunt cū ca-
eteris animālibus: ex quo nō propriè illa quidē hoīs voluptates, sed magis seruiles bestia-
lesq̄ habentur. dicimus de affectibus animi in metu et libidine. Quid? auaritiā nōne ar-
duum est frenū imponere? aduersus quā immoderationē virtus est, quā dicimus libera-
litatē. Ea est mediocritas quēdā in acquirendis etrogandisq̄ pecunijs, remota quidem ab
auaritiā et sordibus, remota et à prodigalitatē anētia. Auari enim illi nimia acquirendi
cupidi sūt, et remissior quān oportet expēdendi cura. Hec autē duo cōtraria in prodū-
go. n. i. et dissolutus in acquirendo, et profusus in largiēdo est. Horū mediū liberalis,
ubi et quādo, et quāsum capiendum etrogādūq̄ sūt, tenet. et rōnem secutus, habitū
iā ista agendi ex r̄su cōtraxit. Sed ut circa pecuniarium cupiditatem liberalitas, sic et
circa cupiditatē honorum alia quēdā virtus existit, ambitioni cōtraria: nomē vero ne
quaqua fortita. Sunt enim quidā plus quān oportet honoribus inhiātes, quos dicimus
ambitiosos. Ibi fere idē in honoribus faciunt, quod auari in pecunijs cōparati. Alij, et
quos honeste cōsequi possunt honores, abiectione quādā animi permittunt. Inter hæc
vitia, virtus est quēdā, intellecta quidē aperte, sed nō aperte notata. At enim et libera-
litati, et huic virtuti q̄ est circa honores, duæ p̄clarissimæ virtutes cōiunctæ sunt, ma-
gnificētia et magnanimitas. quān magnificētia, sublimior qdā liberalitas est circa
sumptus ingentes et magnos, ut si quis ad r̄sum populi theatrū adificet, aut ludos exhi-
beat Megalenses, aut gladiatorū munus, aut epulum publicū. hæc enim et hmoi, quæ
priuatū supra modum excedunt splendore quēdā habent eximii: nec liberalia modo,
sed et magnifica dicuntur. Magnificētia igitur ad liberalitatē talis est. Eodemq̄ modo
magnanimitas ad illā aliā virtutem, q̄ circa honores versatur. Est enim strē et cadē, nisi
quod magnitudine animi, propositoq̄ sublimi excedit. ut si maximis dignus sit, maxi-
mos sibi honores arrogare nō vereatur. Proxima est māfuetudo, et ipsa quoque aduer-
sus cupiditatem cōstitutā, nō pecuniarium, nec honorū, sed vindictarū. Est enim ira vici-
scendi cupiditas, cui resistit māfuetudo, ne plus minime a quo effretur. Huius excef-
sus iracundia: deficiunt vero segnities. utraq̄ in vitio. mediocritas vero laudabilis: quæ
et p̄ quibus, et ad r̄sum quos, et quān oportet irascitur. Hic ille, sublati in mo-
oculis, quasi admiraretur, mediocritatē, inquit, istā cetera quidē virtutes, q̄ adhuc à
te cōmemoratæ sunt, recte suscepisse ut debātur: māfuetudo autē admiror si hāc suscipiat
mediocritatē. tam enim si hoc faceretur, illud quoque cōsistendum eris, irā quēdā esse
laudabilem.

laudabilem. de quo (ut tibi verum fatear) valde equidem subsisto. quas vero causas ambi-
gendi habeam, si non tibi mea hac interpellatio molesta sit, exprimere conabor. Tu vero,
inquam, arbitratu tuo. non enim mei causa sermo hic institutus est, sed tui. Puto igitur,
inquis, nullam iram esse laudabilem. quod si non laudabilis, neque cum virtute: quando omnis
tuus laudabilis est virtus. nam excellentiam et praestantiam dicit. Nihil vero est otium, quod
non absque ira melius facias homines, quam irati. Quid enim est ira, nisi ebullitio quaedam
et concitatio, maturatio statiliq; consilio et tranquillitati rationis adversa? Itaque non alia tam
crebro permitenda hominibus incidunt, quam illa quae per iram geruntur. Nam recta quidem illa
ratio, qua nulla carere virtus potest, sedationem animi serenitatemque requirit. ira vero pertur-
bat et concitat, ut non solum mentis iudicium, sed corporis et laudabilem statum pervertat
illa quidem, atque detorqueat. furere oculi, et tremula labra, verba interrupta atque
infracta, iactatio brachiorum insana, progressio amens. haec autem (ut pace tua dixerim) furor
et prius mihi videtur quam virtuti. Atque pabsurdum est, rectam quidem rationem in virtutibus
dominari dicere: iram vero, quae nos a recta ratione dimonet, in virtutibus aliquando fate-
ri esse. et huc servaturum esse modum in rebus agendum credere, qui in seipso modum non servat.
Videtur porro et sapientes viri, hoc ipsum quod modo dixi, apertissime testificari. sunt enim.
ut videmus, libri copiosius adversus iram ab illis conscripti. qui vero contra irascentiam
scripseris, nemo adhuc, quod equidem sciam, repertus est: quasi non irasci laudabile sit, irasci
vero vitiosum. Quod si iram nunquam esse laudabilem constaret, sequeretur ut mediocriter nulla
eius sit, sed omnem penitus huiusmodi perturbationem animi esse improbandam.
Tamen ego, non ignoro, inquit, ista ita dici solere ab iis qui contra Peripateticos disputant.
sed tamē refert, quid quisque sentiat. Quæris num ex ascensione ista vehementemque
iracundiam probet? Negabo quidem atque detestabor. quid enim amētius? quid furori similis?
Quæris rursus, num irascentia, et segnitie omni tempore laudem? Hanc rursus in vitio ductam,
atque reprehendam. Etenim peto abs te, si servus parentem verberet tuum, aut si filia virginis
viris afferat, num tu hac aspiciēs animo tranquillo esse debeas? vel potius motu quodam ani-
mi ad infringendum illius contumeliā insurgere? Respondebit profecto pietas ipsa, et ad vin-
dictam esse te, nisi pro rata parentis filiaque iniuria indignatione suscipias, et ad vin-
dictam parentis indignam cernens? Stabit cedit eodem animo atque vultu, quo fuerat prius, nec cum
charissimi et coniunctissimi iniuria commovebitur? et quis non hunc detestetur, atque reprehendat?
Ita sit. ut ira quaedam nonnunquam laudabilis sit, et non irasci in vitio reponatur. Videtur
porro neque sensum neque mentem habere, qui usque adeo hebes atque dissolutus est, ut neque
doleat, neque graviter ferat: cum patria, cum parentibus, cum filiis, cum eternis quos charissimos
habere debemus, contumeliae inferuntur. Neque sane verum est quod dixisti, nihil esse otium, quod
non absque ira melius fiat. iuvant enim interdum, et certe decem stimuli quidam et motus
animi vehementiores, pro in dignitate flagitio non immerito suscepti, qui nos ad pietatem
fortitudinemque impellunt. Nam quod ais, nemiū adhuc contra irascentiam scripserisse, igno-
rare mihi Aristotelem videri, qui ubique scriptorum suorum, segnitiam, et irascentiam
istam magnopere damnat. Itaque ut tu iracundum illum furem, sic ego dissolutum hunc et
segnem mentis capto assimilabo: qui nec sentire, nec curare, nec affici vlla re videatur. Sed
hec satis: ad reliqua institui operis revertamur. Diximus de mansuetudine, atque illius
extremis. In vita autem et conversatione multi peccant. Nam reperiuntur quidam cōversiofi, di-
splicites, duri, difficiles, inhumani. contraque alij, adulatores, placidi studio omnia assequentes.
hac

Leonardi Aretini in Arist.

Hæc utraq; vitæda sunt. media vero inter hæc virtus est amicitie similis, procul ab affectatione, procul à cōtentionosa asperitate. Eodēq; modo & ostentationē & ironiā in vita & cōversatione abesse cōuenit. quāru altera in plus fictio est, altera in minus. gratitas vero, harū mediocritas est: sed ab ostentatione remotior. Cū aut sit in vita cessatio quædam atq; remissio (neq; enim cōtinuo laborare hō potest) solatiōrū quædā moderatio ē. Nam si oēm refugias incunctitatē, rusticus sis. sin aut incundi arripias occasionem, ita ut nec honestati, nec dignitati parcas, modo risum mouere possis, scurræ. inter hæc modo ratio, est quædā virtus, q̄ ab his extremis reducta, comitas appellatur. Sic ter gemina sunt vitia in cōversatione hominū denitāda: ne aduersatores odiosi, neue rursus placentes adulatōres simus, ne fingamus ostentādo, neue rursus minuendo ironia vitamur, ne procul ab oī iocunditate, neue rursus ridiculi hoīes scurræq; habeamur. Iustitia vero duplex est. Vna p̄fecta, quæ oēm cōplectitur virtutē. Altera singularis, in æquitate reposita. Aequitas aut est, ut ne plus cōmodi, neue minus incommodi suscipiatur. Hic ille, patere quæso, inquit, parūper, & in hoc loco interpellari te. Cupio enim nisi molestum sis, quæob̄ p̄fectā virtutē iustitiā dixeris intelligere. an forsitan alia, de quibus supra dixisti virtutibus, p̄fecta nō sunt: ne fortitudo quidē illa, quā tu multis verbis ornasti? quod si illa p̄fecta, cur huic p̄fectionē potius attribuas quā illis, nō plane intelligo. Iure tu quidē ambigis, inquā: sed non oīa possunt in hoc tanto ac tā præcipiti discursu explicari. iamq; à nobis dictū est, nō esse propositi nostri, ut ad vnum singula recēseamus: sed tanquā introductores aliqui, euidentia quandā & præzestationē rerū in p̄sentia tradere. Quod t̄p̄nē de p̄fecta requirū virtute, scire debes, bisariā dici p̄fectam. Vno quidē modo, ut inchoatæ opponitur. nec enim est dubiū, nos ad iustitiā & tēperantiā & fortitudinē & liberalitatē quodāmodo natura aptos produci, vsus tamen & assuetudo exercit. utiq; ipsa (ut de equo diximus) ita nos afficit, tunc iā p̄fectum ab vsu sit, quod à natura fuerat inchoatū. isto quidē modo oīs moralis virtus p̄fecta est: neque minus alia quā ipsa iustitia. Alio modo p̄fecta virtus dicitur, q̄ omni oīno virtutē continet & cōplectitur. Talis vero est iustitia illa, de qua primo diximus. Est enim secundū leges obseruatio quædā. Leges aut cunctarū virtutū opera iubent, & vitiorū omniū facinora vetāt. Nam & q̄ sunt cōtinentiæ: ut non cōmittas adulteriū, non flagitiū facies. Et quæ sunt fortitudinis: ut nō fugies in acie, nō deseres locū, non arma abiciēs. Et quæ sunt māsuetudinis: ut nō iurgia dixeris, nō pulsabis, non cōtumelia afficies. & sic de alijs virtutibus & vitijs, illas iubēdo, & ista vetādo. Quæ vero à legibus proficiuntur, iusta sunt. Itaq; illa pars iustitiæ, q̄ est legū custos & obseruatrix, vniuersali quædā est, & vsus omniū virtutū in se continet. atq; ideo p̄fecta dicitur, quod nullius virtutis vsus illi desit, quasi cōpleta quædā & absoluta virtus. Alia vero iustitiæ pars, quā in æquitate repositā diximus, particularis est: ut nō plus cōmodi, nec minus incōmodi suscipiatur. Est igitur iustitia duplex: vna vniuersalis virtus, altera singularis. Prima est illa splendida, de qua Euripides inquit: Neque lucifer, neq; bestia est ita mirabilis. Altera vero nō plus ferme laudis in se habet, quā vna ceterarū virtutū. Mihi quidē, inquit, hæc perincūda fuisse, & mādau memorie quæ dixisti. Sed nūc, quod reliquū est, intellectuas virtutes expēcto. Vnū adhuc restat, inquā, quod ignorare te nolo: postea ad intellectuas transibimus. Quid est inquit? De cōtinentia, inquā, & incōtinentia dicere. quæ res difficultatē hēt & plerosq; silit, & utilitatem nō cōtēpnam eius cognitio affert. Cōtinentia igitur nō est illa quidē virtus, sed

sed

sed finitum quoddam & proximum. ostensum est enim prius, omnem virtutē esse habitum: continentia vero habitus non est: itaq; nec virtus dici potest. Versantur autē continentia & incontinentia in his, in quibus temperantia & intemperantia. Abstinet quis à incontinentia sensuum indebita. si dū hoc egerit, in habitū transiit: & tunc demū virtute luget temperantia. Ante vero quā constitutus sit habitus, in ipsis operibus continentia est. itaq; & dolens abstinet cōtinens, nec satis firmus est aduersus cupiditatē. Eodem modo incōtinens nondū habitū vitij contraxit. itaq; rōnem discernit, & principium tenet: superatur tamē ab affectu, & in vitij quodāmodo captiuus adducitur. De quo recte Poeta inquit: Video meliora proboq; deteriora sequor. At intemperans in habitu vitij constitutus, nec rōnem iā nec principium tenet: atq; ita corruptus est, vt pueri a natura rerum, malū quidē bonū arbitretur, bonū autē malū. Itaq; eligens facit intemperans, incontinens vero nequaquā eligit, quia rōnem intelligit, sed tamē trahitur violentia cupiditatis, q̄ in eo quidē est oī rōne potentior. Habes nunc de continentia & incontinentia, q̄ breuiter dici potuerunt. Hae eadē vitia sunt & in ceteris virtutibus, vt habituum electio nemq; in illis recognoscas. vitiosus enim oīs, qui habitū vitij iā consecut, lumen cognitionis principijq; amisit. qui iobrem malo gaudet, quia id bonū putat. Qui vero nondum habitū effecit, se quidē male agere intelligit, pugnatq; simul affectus & rō, atq; modo hac, modo illa peruenit. Placene igitur inter virtutē & vitium, medias affectiones quasdam, nondū satis stabilis, vt modo ad hanc, modo ad illud instentur. Nunc vero, quoniā de moralibus satis dictū, intellectiuas virtutes breuiter videamus. Quarū nempe discussio plixiatem exigit: breuitas autē suscepti operis cōpendium flagiat. tanquā igitur digito illas monstrantes, notare tamen singulas illarū contentierimus. Quoties ergo de virtute ppria loquimur, siue illa moralis siue intellectiua sit, de animi virtute, nā aut corporis loqui nos intelligendū est. Ipsiū vero animi partes sunt duae. Vna rōnalis: altera nō habens rōnem. Et rursus q̄ rationē nō habet, partim est vegetatiua, expers oīno rationis, quā plantis et inesse constat: partim appetitiua, cupiditatis & metus, & affectionū omnium capax: q̄ est irationem non habet, audiens tamen est, parensq; rōni. Hae est enim illa pars animi nostri, quā increpamus errantem, quā coercemus elatam, quā excitamus iacentem, quam cōsolamur afflictam. hanc nos dirigimus, & rationi obtemperare cōpellimus. in hac demum parte virtus moralis sit: quae est habitus animi p assuetudinem acquisitus, vt mediocritatem quandā in affectibus seruet. Irrationalis igitur pars animi duplex est, vt ostendimus. Rationalis vero etiam duplex. Nam eius vna pars cōsultatiua est, altera sciensifica. Consultamus enim de ijs q̄ aliter esse possunt: scimus vero ea, quae aliter esse non possunt. quapp neq; in consultatione possunt cadere. In hac itaq; rōndi parte animi, virtutes intellectiuae sunt: atq; vt ista diuiditur, sic illae distinguuntur. Quinq; vero esse numero intellectiuas virtutes supra diximus. Inter quas prudentia nobis prima occurrit, cū superioribus, quas retulimus, virtutibus ferē cōiuncta. Etenim in rebus agendis recta illa rat o, q̄ moralibus moderatur virtutibus, quaeq; extrema fugiēs in mediocritate quādā laudabili cōsistere facit, nihil aliud quā prudentia est: ex quo fit, vt nulla moralis virtutū absq; prudentia esse possit. Versatur autē prudentia in his rebus q̄ non semp eodē modo fiunt, sed aliā aliter, in quibus et cōsiliū & electio locū habent. nam de ceteris, & impossibilibus aliter se habere frustra quis aut cōsultat, aut eligit. Itaq; & cōsiliū & electio à prudentia est, resq; agenda oīs à consilio electioneq; pendens. Videtur autem electio non alijs ferme viliū quā

Moral. cū cō. Auer.

BB

homini

homini conuenire. Nam neq; bestijs, quæ sunt infra hominē: quoniam ratione careant, neq; rursum Deo: quoniā ille puro intuitu singula discernens, nulla de re ambigere potest. at consiliū & electio de re dubia est. Dicitur autē electio, quod ē pluribus inconsultatio ne propositis vnū eligatur, id est suscipiatur. Fit autē hoc, cum pluribus propositis cōmodis, id quod videtur maximū potissimūq; assumimus: aut cum pluribus propositis in eō modū, minime malū recipimus. hæc autē & tēpus & accidentia variant, & rerū experientia consiliū dirigit. Prudentia igitur de his est, q̄ aliter esse possunt. Scientia vero cōtra de his est rebus, quæ semp̄ eodē modo sunt, & aliter esse non possunt. principia tamē nō tractat, sed ab illis iā cognitis discendit. Intelligentia vero principiorū est, & circa illa versatur. At sapientia utraq; cōplectitur. nā & de principijs, & de his q̄ a principijs manant, iudicat & discernit. Itaq; recte definita est, verum diuinarumq; cognitio.

O præclarā suppellectilē, inquit, & quasi diuinā quandam intelligentiæ syluā. quæ enim vel audita serenant animū, quid gustat & recepta q̄ efficiant? Restat ars, inquam, q̄ in eo dē genere quo prudentia, versatur. sed in eo differt, quod ars in faciundo est, prudentia in agendo. Enimvero cū plures sint virtutes, vt diximus, cōstat alias ad otiosam vitā in contemplatione repositas, alias ad negotiosam & ciuilem esse aptiores. sapientia enim, scia & intelligentia, cōtemplatiua alunt: prudentia vero in oī actione dominatur. Vtraq; suæ vitæ, laudes cōmendationesq; pprias habet. contemplatiua quidē diuinorum place atq; clarior: actiua vero in cōi utilitate præstantior. Itaq; vel in priuata vel publica re, quacūque excellenter & cū laude, quæq; pro utilitate aut nostra, aut patriæ, aut hominū nobis clarissimorū agimus: ea quidē oīa a prudentia ab his virtutibus, quæ sunt cū prudentia copulatæ, descendūt. Sed illud ante oīa intelligendū est: nisi bonus sit vir, prudentē esse neminē posse. Est enim prudentia, vera existimatio circa utilitatē. vera autē existimatio incorrupta est. Tales vero ipse res, quales reuera sunt, nisi bono viro videri nō possunt. improborū siquidē hominū iudicia perinde sunt, vt ægrotantiū gustus, qui nulla ferme in re verū saporē agnoscunt. Ita nihilq; est omnium, cui magis of ficiant vitia morū, quàm prudentia. Scelus enim & flagitiosus hō veras mathematicæ demonstrationes, & physice notitiā retinebit: ad prudentia vero opera oīno cecatur, & lumen veritatis in hac vna amittit. Atqui cōstat & hunc nihil velle nisi bonū, at in illo ipso caligāt oculi, quod bona putat, q̄ bona nō sunt. Videmus alios tyrannidē inbiantes, alij rapinas fraudesq; meditātur: mæchi vero isti & pederaste, quid est q̄ pro libidine explenda nō prætermittāt? His si forte Deus aliquis cupiditatē illam morbumq; animi euellat, ac viri boni mentē iudiciumq; infundat, tanquā respicientes lumenq; recipientes, quātis in tenebris versuti sunt recognoscent suumq; ipsi maxime detestabuntur errorē. Proposita etenim nobis in omni vita felicitas est, eiusq; cupido nobis ingenta. ad hanc non p̄ vitia & libidines, q̄ nec laudē in se habent vllam, nec qui etare animū possunt, sed p̄ virtutes modestiamq; ascenditur. Bono igitur viro rectum expeditumq; iter est ad felicitatem. solus enim hic non fallitur, neque aberrat. Itaque is solus bene viuunt, & bene agit. malus autem contra. Si ergo beati esse volumus, operam demus vt boni simus, virtutesq; exerceamus.

Introductionis in Moralia Eudemia Aristotelis
per Leonardum Aretinum finis.

ARISTOTELIS

STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS MORALIVM EVDEMIORVM LIBER PRIMVS,

SVMMA LIBRI.

Circa beatam vitam, ac felicitatem considerationes quamplurimas
Et non dari ipsius boni ideam.

De beata vita agendum esse: de eoq; in quo consistat varia opinioniones. Cap. 1.

Vi numinis sententiā in Delo edisserit vestibulo templi inscripsit: Nō in eodem omnia convenire, Bo-

num honestum & iucundum. Nam iustitiæ quidem cultum, rem esse pulcherrimam, sanitatem præstantissimam, rei vero amatiæ cōsecutionē suaviissimā.

C Quod nos nequaquā concesserimus, felicitas enim cū optimā sit et pulcherrima, eadem etiam iucundissima existit. Cæterum inter cōsiderationes varias, quæ in vnaquaq; re naturæ excutienda negotium faciunt, & cōtemplatione egēt, aliq; ad cognoscendum tantum pertinent, aliq; vero ad acquisitionem, & negotia spectant. Quāobrem quæ in sola cōtemplatione posita sunt, opportuno tpe (id quod metho-
di proprium munus est) a nobis

pertractabūtur. Ante oīa vero cōsiderandū, in quonā vita beata cōsistat, & quo pacto ad eam perueniatur. Vtrū, quæadmodū hoīes parui, magni, & colore, differentes, sic quibus nomen beatorum contigit, natura fiant. An per disciplinā, velut certam eo destinatam scientiā. An per exercitationē. haud enī pauca, neq; natura, nec arte aliqua, sed cōsuedine sola parātur: vt malis, bona bonis. Aut nullo quidem horū modorū, sed aut Dei alicuius adflatu, quod fanatico furore correptis, aut numine instinctis accidit. Aut ē fortuna. plurimi enim felicitatem idē quod secūdam fortunā esse arbitrantur. Patet igitur beatitudinē euenire, vel p hęc omnia, vel quædam, vel vnū aliquid. nam ad hęc principia referuntur omnes rerum generationes: ac ab intelligentia, pfectæ actiones ad eas, quæ à scientia fluunt.

BB ñ trans

Moralium Eudemiorum

G transferri queant. Porro bene beatę viure in trib⁹ maxime rebus consistit, hīs nempe quę potissimum expetuntur. Nam prudentiam alię, alię virtutē, alię vero voluptatem vt summum aliquid eligunt, contenduntq; inter se de harum magnitudine & potestate, quānam ad felicitatis consecutionem vim adferat vberiore. Vnde fit, vt quidam prudentiā virtuti, alię prudentię virtutē, nonnulli vtriq; voluptatē anteponan. quocir-

H ca ad bene beatę viuendum, quidam vnum ex his, alię duo, nonnulli omnia requirunt. Et qui de his præcipiūt, aiunt omnibus scopū quendam recte viuendi propositū esse, qui modo ex electione viuere iam queant: vt sunt honor, gloria, opes, eruditio: quem spectans quisq; oēs actiones peragit. Quapropter vita proposito sine carens, insignis stultitię argumentum est.

I In primis vero apud sese qsq; nec temerarie, nec segniter constituitur debet, quā parte beata vita consistat, & quid sit, quo sine nemini ea contingat. Neq; enim sanum esse, & id, & quo sine nequeat consistere sanitas, pro eodem reputari non debēt. ita nec recte viuere idem cū eo est, citra qđ id nemo cōsequatur, quod idem etiam in alijs innumeris obseruatur. Sunt autē causę eiusmodi, non equidem vitę, sanitatisue proprię, sed cōmunes (vt sic loquar) omnium ha-

bituum & operationū, nā absq; **R** respiratione neque vigilia nec motus, nec bonum aut malum in vniuersum vllum subsistit. Alię vero proprię sunt magis vniuscuiusq; naturę, quas ignorare non conueniat. neq; enim ex æquo cum iam dictis ad bonam habitudinem acquirendā faciunt carniū esus, atq; cibo ingesto deambulatio. Atq; hæc sint quę difficultatem controuersiamq; pariunt, dum quid sit recte viuere, & vnde contingat homini inquiritur. nam id, **L** quo sine nemo queat beat⁹ esse, nonnulli felicitatis partem existimant. Verum oēs omnīū de his opiniones persequi superuacuum sit, qđ & ægrotis, ac deliris, & pueris quędā videantur, quę nemo sanę mentis in questionem posuerit. Ratione enim opus nō est: sed his quidem ætate prouectiore, qua corrigatur iudiciū: illis vero punitione politica medicaue, quę dolori inferendo plagis, vim habet haud minorem. Similiter & vulgi, **M** de rebus omnibus ferē pronūciantis obmittenda sententia est, absurdum quippe ratione cum hīs contendere, qui non rationem, sed multā mereantur.

Dubitationes de vita excellentissima: & eam secundum diuersos in diuersis poni generibus. Cap. 2.

Porro cū in omni negotio quęstiōes oriant, patet ēt de vita excellentissima dubitatiōes, opiniōesq; occurrere, quas

A quas sit expēdere operæ præciū, controuertentiū enim argumētis rōnes cōtrariæ demōstrant. Ignorare insup haud quaquam cōuenit subtractationis principiū ea, quibus oīs consideratio destinā, s. ē quib⁹ bene recteq; uiuere cōtingat (beate enim parcius dicere conuenit, ob spem q̄ in singulis à bonis honestisq; uiris p̄cipi solet.) Nā si vel in fortuitis, vel hīs q̄ natura eueniunt, sita est vita, honestas, commoditasq; spes eius p̄cidatur. multis
B quippe, qui frustra eò cura sedulitateq; emitant, siue id qđ in ipsis est, siue studiū actioneq; spectes. Verū si in opatione penes ipsum positam, & in eo qualis quisq; sit bene uiuere cōstituitur, & cōius & diuinius bonum fuerit: illud quidē, quia plurib⁹ participare liceat: hoc, q̄ opationes hmoi vel illiusmodi formare habeat necessum. Equidē q̄ de his ambigunt & disputātur, p̄spicua pleraq; fuerint, si cōstiterit, qđ vere tandē felicitatem
C oporteat appellare. An pro afo, hoc vel illo pacto disposito, vt qđā sapiētes veteresq; existimant, definire eā cōueniat: an vero pro totius hoīs statu, aut opationū potius qualitate & mō. Distinctis aut̄ inter sese vitæ cōditionib⁹ & studijs, felicitatem nōnulli haudquaquā in eis collocāt, sed necessariorū gratia tm̄ expeti contendunt: cuiusmodi sunt artes odiosæ, vt appellant, & quæstuarie. (Odiosas autem

voco, gloriæ tantū destinatas: **D** mechanicas autem voco, sellularias & mercenarias: quæstuarias autem, foro cauponiciq; artibus comparatas.) Ergo cum ad vitam bene beateq; trāsfigendam tria (vt supra diximus,) velut potissima bonorū genera ordinata sint, virtus, prudentia, & voluptas, totidem ēt vitæ genera enasci cōstat, quas oēs mētis saltem cōpotes adipisci & sectari cupiāt: nempe ciuile, philosophicū, & voluptuariū. Philosophus enim prudentiā contēplationemq; veritatis: ciuilis, actiones honestas, eas inquā, quæ à virtute proficiūnt: voluptarius vero corporis voluptates expetit, quapropter, vt supra dictum est, aliū q̄ priores, felicem beatumq; arbitratur. Vnde Anaxagoras Clazomenius à quodā interrogat⁹, quēnā beatissimū iudicaret, nullum, inquit, ex hīs quos existimas: ed qui à felicitate alienissimus tibi videat. Animaduenterat. n. nisi magnū, pulchrū, aut diuitē, neminē felcis
E appellatione dignū illi censerit: cū contra sibi felices beatiq; haberent, q̄ iustis honestisq; actionib⁹ trāquille incūberent, diuinaq; aliqua cōtēplatione participarēt. Cæterum recta synce-
F raq; iudicatio de reb⁹ difficultate vbiq; plena est: tū in p̄mis de hīs, q̄ obuia ofumq; cognitioni exposita vulgus arbitrat, vt qđ in vita expetēdū sit, quoue cōparato plenā cupiditatem conse-

BB iij quānē.

Moralium Eudemiorum

G quantur. Multa quippe mortaliū vitā circumstāt, & molestā faciunt & acerbā vt sunt morbi, dolorū intentio, tēpestates, vt si hęc cōsideranti optio à principio deī, nō nasci, potius q̄ hęc experiri velint. Qua cōditione vita puerilis est, ad quam nemo prudens, ēt si queat, redierit. Ac multa quidē, vel voluptatis dolorūq; expertia, vel inhonestis saltē voluptatib⁹ iūcta, eiusmodi sunt vt nō eē oīno q̄ viuere, melius iudicet. Ac ī vniuersum,

H si cōgeras cūcta, q̄ vel agūt vel patiūtur hoīes nō volentes (qa nec ipsius grā) adiectis infinitis tēporū spatijs, nihilo tñ magis viuere q̄ non viuere eligat. Eodem pacto neque ob cibi venerisq; voluptates, si reliquis destituta fuerit, quas vel cognitio vel visus, aut sensus qui spīa ali⁹ suppeditarit, nemo nisi seruile mācipiū magnopere sibi vitam exoptādā iudicarit. patet enim à bruto ita affectū hoīem nihil distare, adeo vt bos Ægyptius,

I quē vt Apin colunt, hos monarchas multis modis antecellat. Eadē ratio est de somni voluptate. Quid enim refert, siue à pma natiuitatis die ad vltimā vsq; mille annis aut circiter somno pfundo stertas, an vitā plātæ viuas, illę enim eadē propemodū, qua infantes, vita participāt. nā & hi vt primū in vtero cōcepti sunt, excrefcūt quidē, sed velut iugi somno sopiti. Vnde cōstat, nequaquā nīx cognitioni expo-

sitū, quid rectū illud bonūq; in vita fiet. Quocirca Anaxagoras, ambigentē quendā sciscitantēq; quare viuere potius q̄ non viuere expetēdū eēt, iussit celū mūdīq; totius constitutionē & ordinē cōtueri: sentiens vitæ cupiditatē, nō nisi scēa alicui⁹ grā laudabilē eīse. Cāterū qui Sardanapalū, aut Smindyriden Sybaritā, aut aliū quēcūq; vitę voluptuarię indulgētē, beatū p̄dicant, hi in lætando felicitatē posuisse vident. Rursum alij reperiunt qui nec prudentiā nec corporis voluptates, actionibus à virtute p̄tulerint: quippe quas nō glorię alicuius grā sectātur: tum ēt cū felicitatē minime cōsequunt. Sed et multis ciuilibus appellatio nō cōtingit. nam nec reuera ciuiles sunt, qui honestas p̄ se actiones expetūt: cū pleriq; alij habēdi studio & gratia diuitiarū vitā eiusmodi capeffant. Inde manifestū est felicitatē ad tria vitę genera trāsferri: ciuile, philosophicū, & voluptuariū. neq; clam est, quę harum circa **M** corporis voluptates cōsumet: quę itē, qualisq; sit, tum quo pacto fiat: vt nō sit necessum quę sint, sed num ad felicitatē, & quo pacto cōferant p̄quirere. itē an voluptates honestas vitę applicare oporteat, an alio pacto quopiā inter sese cōicent. sunt enim & voluptates alię, quib⁹ in rationibus colligēdis beatum nō absq; dolore tantū, sed iucunde ēt viuere arbitrātur. Verum de his

A his postea diceſ. Virtutis vero prudentiæq; naturā excutiem⁹ quæ ſit, & utrū beatæ vitæ partes exiſtāt, vel ipſæ, vel operationes ab ipſis profectæ, iungūtur enim felicitati, ſi non ab omnibus, certe ab inſignioribus, & pretio aliquo dignis.

Socratis opinio de virtute: ac ipſius redargutio. Cap. 3.

Socrates igitur: ſenex ille ſinem ſummū ponit homini virtutis cognitionē, & qd ſit iuſtitia, quid fortitudo, & q pars reliqua eius inquiri. Et recte id, qn ſcientias virtutes oēs arbitrabat, vt iuxta hunc noſſe iuſtitia & iuſtū eſſe coincidant, quemadmodū & geometriā architectonicāq; didiciſſe, & geometriā architectumq; eſſe. Quo circa, nō quo pacto, & ex quib⁹ fiat, ſed quid ſit virtus veſtigat. id quod i ſciētijs cōtemplatiuis vſu venit. neq; n. aliud eſt aſtrogiaq; officiū, q̄ vt naturā ſubiectarū rerū norint & intelligant.

C ſed, n. ad eas ipſas nihil obſtat, ad res neceſſarias multas viles nobis frugiſerasq; fieri. Verum alius ē actiuis ſciētijs, ali⁹ cognitioni cōtemplationiq; finis pro poſit⁹: vt ſanitas medicinæ, iſtæ iuris legūq; conſtitutio politica. Ergo, cū res qdē honeſtas cognoscere pulchrū ſit, in virtutis tñ conſideratione, non tam quid ſit, q̄ ē quibus peratur, cognoscendum eſt. Neq; enim ſcire quid ſit fortitudo maguopere,

ſed fortes eſſe potius volumus: **D** nō ſcire iuſtitiam, ſed iuſti eſſe: quemadmodum ſani eſſe beneq; habere, q̄ ſanitatē bonūq; habitum cognoscere. Probationem vero horum omnium colligere per rationes oportet, adhibitis teſtimonijs exemplisq; apparētib⁹. Potentiſſimū vero eſt, in omni probatione cōfeſſum omnibus teſtimonio propoſita firmare poſſe. ſi id nequeas, oſno vel aliquam verifimilitudinem adferre. reſidet enim penes oēs aliqua veritatis confeſſio, quæ **E** noſtris confirmādis queant adduci. Nā & ea quæ vere quidē, ſed minus aperte dicuntur, perſpicua ſiunt, ſi cōfuſa notiorib⁹ commutaris, rationes porrō in vnaquaq; methodo, vel philoſophice, vel ſecus adhibētur: quæ ēt in politicis haud ſuperuacue ita accōmodantur, vt nō ſolum quid, ſed quare quid (quod philoſophi ē propriū in vnaquaq;) intelligatur. Qua in re animaduerſio accurata requiritur. Sūt enim quidā, qui vt philoſophi **F** eſſe appareat, nihil, ſi nihil appareat dicere, ignorātes pegrinas incidūt, tractatiōesq; inanes aduocāt. idq; vlp ignorantiā, vel ēt p inſolētiā: qua ſit, vt nō nūquā periti rebusq; agēdis idonei, ab eiufmodi vincant, q hæc nec intelligāt, nec in agēdo induſtria vlla valeant. Cuius rei cā eſt inſcitia: q̄ in vnaquaq; re nihil eſt aliud q̄ inopia iudicij, qua proprie oēs à peregrinis diſtinguāt.

BB iiñ Recte

Moralium Eudēmiorum

Recte vero habet, si causę rationem, remq; demonstratā studiose discusseris. Tum (vt mō dictū est) nō solū certis rōnib⁹, sed apparentibus sepe potius insistere oportet, animūq; aduertere. nā eas, nisi queas soluere, violenter ad fidē habendam pertraheris. quocirca sepe quidē id quod demonstratur rōne, verum existit quidē, sed non ea ex causa, quę forte adfertur. nā & ex falsis vera colliguntur: quęadmodum in Analyticis ostenditur.

H Bonorum diuisio: ac in quo membro felicitas sit constituenda. Cap. 4.

Hęc præfati, à primis obscurioribusq; exorſi, ad manifestiora progrediemur, qd sit felicitas vestigaturi. Quę omnīū quidē cōsensu iter humana bona, maximū est & pstantissimū. (Humana adñcio, quia excellētiori fortasse cuidā cōgruat, vt Deo alicui.) nā reliqua animātia hoīe inferiora, huius appellationis prorsus sunt expertia. Neq; enim felix diciſ, equ⁹, auis, piscis, aut aliud quod cunq; animātis genus: nisi forte naturę bonitate præstanti diuinaq; re aliqua fruaf, vnde nomē hoc trahat. sed alia quadā bonorum participatione aliud alio cōmodius, incommodiusue viuit. quod ad eum modū habere deinceps excutiet. Nūc vero dicam⁹, q bona, alia sunt agibilia, quędā nō. id ita intelligas, q vt entia, quędā motu carent, ita ēt bona nōnulla, atq; hæc fortasse

natura sunt præstātissima. Alia vero agibilia quidē, sed agibilia pstantioribus hoīe. Quia vero agibile bifariā dī (nā & quorū grā agim⁹, & quę pp illa actio- ne participāt, vt sanitas & diuitiæ, quęq; horū grā fiunt, salubria quæstuariāq; inter agibilia connumeramus) patet & felicitatem inter agibilia homini præstantissimum dicendum esse.

Non dari ipsius boni Ideam. Cap. 5.

Itaq; considerandū quod sit optimū illud, quorūq; modis dicaſ. Id tribus potissimum opinionib⁹ cōstat. Oninū enim bonorū excellētissimū inquit ipsum bonū. Ipsum aut bonum esse, quod & primum sit, & alijs suę bonitatis causa: quorum vtrumq; Ideæ boni competit. Vtrūq; dico, & primum esse, & causam bonorū, quib⁹ adfuerit. Iuxta hanc enim bona maxime dici, vt q participatione, similitudineq; huius primi boni, reuera bona & ipsa existant. sublata enī Ideā, participātia quoq; auferri: quippe q ex ei⁹ participatione nomē boni sortiūt. Primū aut cū habere modum ad posterius, vt bonū ipsum boni Ideā sit, q vt reliquę participātib⁹ separaf. Verū huius opinionis cōsideratio alterius exercitatio nis est, & logicę magis, refellentes enim, cōesq; rationes nulla alia scia subsistūt. Porro si breuiter hæc dicere cōuenit, pronunciam⁹ primū, Ideas nō boni solū, sed cuiuscūq; alterius inuisti-

con-

A contētiōesq; affirmari. Plurimi aut modi sunt, tū peruagatarū populariūq; tū philosophicarū rōnū, quibus hęc inquisitio fieri solet. Deinde si maxie Ideas, atq; Boni Ideas cōcesserit, nihil tū id vel ad vitā honestam, vel actiōes cōtulerit. q̄ties. n. ens, toties & bonū dī. Quēadmodum n. ens (vt alibi quoq; ostēsūm) si gnificat qd sit res, aut q̄lis, non nunquā quāta, aut qn, et p̄terea in eo ponat iterdū qd moueat, aliquñ vero qd moueat: sic et bonū i singulis his ordinib⁹ cōspiciē. Substātia. n. mētē et Deū, q̄litas iustū, quātitas mediocre, qn tēp⁹ et opportunitatē, mor⁹ dō cētē doctūq; cōplectit. ergo vt ens nō vnū ē i p̄dictis cōsideratū, et ita nec bonū. et p̄inde neq; vna scia & entis, & boni. Sed et nec cōformia inter sese ad eādē cōsiderationē p̄tinēt, vt tēp⁹ et mediocritas: s; alia aliud tēpus, alia aliā mediocritatē spectant. Vt opportunitas mediocritasq; i alimēto, q̄s medicina et gymnasticē: circa actiōes vero bellicas ars militaris. & sic alia de alijs tradit docetq;. multo itaq; min⁹ ipsum bonū vna aliq; scia cōprehēdi queat. Pręterea iqb⁹ pri⁹ et posteri⁹ fuerit, eis cōem quādā Ideā et separabilē neq;as cōstituere. sic. n. sit aliqd primo p̄us. prius. n. et cōe et separabile est, eō q; ablato cōi necesse sit, et p̄mū tolli. vt si duplū multipliciū primū ē, nō l; multiplex cōmuniter p̄dicatū, separari, quip

pe q; duplo pri⁹ ē: siquidē Ideā cōem eē cōtēdas. p̄inde. n. fiat, ac si cōe illud separabile reddas. nā si iustitia bōa ē, et fortitudo erit. Pręterea cōsiderādū qd nā vocēt ipsum bonū. Ipsū quidē adiectū eo vī, vt cōem rōnē intelligas, rōnē, q̄ quid aliud ē, q̄ gternū et īseparabile. Verū albū dieb⁹ multis nihilo magis albū ē q̄ q; vno. quapp cōe bonū idē cū Ideā cēferi nō debet: oib⁹. n. iest. Rursū vero ostēdū, quo nā pacto in p̄sentiarū bonū demonstrat. Nūc equidē cōfessa bona demonstrat, ex ijs penes q̄ bona residere scōfesso ē. Ex numeris qd iustitia & sanitas bonū. ordines. n. et numeri sunt, vt numeris vnitatib⁹q; in eē bonū asfirmet, cū vnū ipsum bonū sit. Verū ex cōfessis, vt sanitate, robore, modestia, adstruere op; & in īmobilib⁹ magis honestū eē: oīa. n. hęc ordo qdā & quies. q; si sic hēt, alia vtiq; magis bona sunt: qppe q̄ hęc ītra sese cōplectant. Verū haud germana demōne pbat, vnū eē ipsū bonū, q; numeri cōcupiscāt. Nō. n. appetere manifeste dicunt, sed sim p̄r admodū cōcupiscētā ēt dicunt, q̄ quo pacto quis tribuat vitā exptib⁹. Itaq; op; p̄reciū ē circa hęc nō nihil occupari, neq; cōmittere, vt citra rōnē trāsmittant, q̄ rōne adhibita nō difficulter p̄suadeatur. & affirmare oīa entia bonū aliquid appetere, verū id quidē: vnūq; q; n. p̄ priū bonū expetit: ocul⁹ vīsum, corpus

Moralium Eudemiorum

Corp⁹ fanitatē, sic ēt reliqua. Verū non esse ipsum bonū eiusmodi, dubitationes habet, et politicę inutile esse. propriū. n. bonū vř, quemadmodum et ī alijs, vt gymnasticę bōa habitudo. aut n. nulli boni species, aut oīb⁹ ex quo vřilis est. Porro nō agibile, sifr neq; cōe bonū, neq; cōe, neq; ipsum bonum est. Si nanq; mediocri bono insit, nihil operabit, neq; n. quocumq; medicina in quolibet operabit, sed vt fanitas acquirat. sifr & reliq; artes singulæ. Verū quot modis dicat bonum, & qđ in eo sit pulchrū, & qđ agibile et n̄ agibile: eiusmodi aut bonū est id cuius gratia: nō est aut in immobilibus: liquebit, q; neq; cōe, neq; ipsum bonū qđ qritur. Idea boni existat, illud. n. immobile est, nō agibile: hoc vero mobile, sed nihilo. tamen magis agibile. Id autem cuius gratia, finis est prestantissimus, primūq; osum et cā inferiorū. quo circa rerū hoī agibiliū ipsum bonū finis subiect⁹, s. omniū rectrici, politicę, æconomica, prudentięq;. Qui habitus ab alijs qđē differūt, eō q; eiusmodi sunt: verū a se inuicē quō distinguant, post explicabitur. Ceterū finem cām inferioribus esse ostendit rō, qua finē definientes, reliqua eō bona demonstramus, q; finis cā existat. velut sanū vt sit corpus, qā cā est aliqua, ea vtiq; ad ipsum cōfert, porro sanū ēē tāq; cā motus fanitatis est, q;q; vt aliq; bono

fanitas sit facit. Preterea neque hoc mōstratur, fanitatē bonā ēē s. nisi sophista sit, nō medicus is qui ea de re disputat. hi. n. ī aliena harena sese iactādo cauillantur: neq; vilius artis principiū mōstrat. Id vero qđ hoī vt finis bonū ē, cū omniū qđ qđē pnt ab hoīe fieri, sifr pstantissimū, vidēdū pstantissimū quorū dicat: siquidē hoc pstantissimū ē: iniutiū disputatiōis aliđ sumētib⁹.

A R I S T O T E L I S

Moralium Eudemiorum

LIBER SECVNDVS,

SVMMA LIBRI.

De virtute in vniuersum. Quo pacto inter vicia virtutes constituentur, ac inter se opponantur. De voluntario, violento, ac electone. De fine, ac ijs quæ ad ipsum ducunt: ac quis sit ipsius virtutis finis.

Bonorum diuisio. Virtutem in opere existere: quisq; sit ipsius opus. Cap. 1.

Ost hęc autē de sequētib⁹, aliud principii cōstituētib⁹, dicēdū. Omnia. n. bona aut extra nos

sunt, aut in animo posita sunt: præstantiora autē animi bona, quēadmodū et peruulgata oratione distinguimus. Prudentia n. virtus & voluptas in animo sunt, quorū aut nō nulla, aut oīa fines oībus esse vident. Animi aut bona, alia habitus & potentię sunt, alia operationes & motus. Quibus ita positis, et de virtute fateamur pstantissimā dispositione

A fictionē esse aut habitū, aut potē
tiā singulorū, quorum vsus ali-
quis opus ue exiterit. id aut in
ductiōe manifestū fiat. Quēad-
modū .n. vesti & opus aliqd &
vsus assignam⁹, p̄stātissimūq;
eius habitū virtutē dicimus: sic
& de afo sentiendū. Est. n. aliqd
eius opus p̄stātorisq; habit⁹ p̄-
stātius op⁹, et vt sese habitus ad
inuicē, ita actiōes ab ipsis p̄fe-
ctē habēt, ac opus vniuscuiusq;
finis. Vnde manifestū est opus
habitu p̄stare. finis. n. quā finis,
B utiq; excellētissimus ē, qñ et su-
pra cōcessum, finē & vltimū et
optimū eē, vtpote cuius gratia
cuncta fiant. Patet igitur opus
habitum dispositionemq; ex-
cellere. Verū opus bifariā dī. In
alijs. n. ab vsu diuersum ē: vt ēdi-
ficatoriē dom⁹, n̄ edificatio: me-
dicinē sanitas, non sanatio, neq;
medicatio. in alijs vero vsus o-
pusq; nō distāt: vt vsus visio,
mathematicaq; scīe speculatio
quocirca necessum, vt quorum
opus in vsu consistat, vsus ha-
bitu p̄stare. His ita determina-
C tis dicimus opus negotij ēt vir-
tutis opus esse: verū nō eodē pa-
cto, vt futuriē, sutionisq; calce⁹.
Et siquidē futuriē, boniq; futu-
ris virtus ē aliq, opus erit ipsius
bon⁹ accōmodatusq; calce⁹. eo-
dē mō et i reliquis. nā et animæ
opus est vitā rebus inferre: eius
vero vsus vigilia: qñquidē som-
nus desidia qdā ē et quies. Qua
propter cū opus vnū atq; idem
sit necessario, animæ virtutisq;

opus fuerit vita cōposita & ho-
nesta. id vero bonū angustius,
qd̄ felicitatē supra vocauimus.
erat. n. ea p̄stātissima nobis. Por-
rō fines i afo cōstituti bona ex-
cellētissima sunt. ipse vero habi-
tus, & actus, quia est melior dis-
positione operatio, erit et opti-
mi habitus optima ēt operatio:
virtus aut optimus habitus est:
quocirca operatio ā virtute si-
ue afa profecta, p̄stantissimum
bonū est. eūq; felicitatē p̄stātis-
simū illud eē cōstet, erit ea ani-
mæ excellētis operatio. Hęc igit
E perfectū quippiā est. vita vero
& perfecta & imperfecta, sūt et
virtus: quippe q̄ alia integra sit
totaq;, alia vero particula tm̄.
Vnde et imperfectorū quoq; imp-
fecta operatio est. quo oñditur,
felicitatē esse vitę p̄fectę, & fm̄
perfectā virtutē operationē. At
que hoc in definitione genus re-
cte cōstitutū esse testat cōis om-
niū cōsensus, qui bene agere, be-
neq; viuere idem, qd̄ felicē bea-
tumq; esse censent: quorū vnū
quodq; vsus est & operatio, vi-
F taq; & actio. actiua. n. vita * vfi-
bus ēt comparata est. nā faber
frena conficit, equiti etiam vsui
futura. Tum etiam q̄ nec die
tantum vna, nec puerili, neque
omni ætate felicitatem consta-
re posse dicimus. Quo circa fri-
uola est Solonis sentētia, negan-
tis viuum vllum beatum esse,
nisi vbi finem attigerit. Nihil
quippe imperfectum felix esse
potest, cū integrum non sit.
Dein-

Felicitas.
quid.

* vfi-
* actiua.

Moralium Eudemiorum

G Deinde laudes virtutis actionibus earumque encomijs impeditur. et coronantur, non qui vincere quidem possint nec vincant tamen, sed victores. Sed & iudiciū, quo quisque sit constituitur ex operibus, spectat. Præterea ob id non laudari felicitas solet, quia reliqua vel partes eius existunt, vel per ea fiunt, aut ad ipsam referuntur. quãobrem aliud est prædicatio, aliud laus, aliud est encomium. Encomium. n. oratio est, facta cuiusque singularia exponens. Laus vero vniuersalia celebrans. Prædicatio autem finem intendit. Vnde manifestum redditur iterdum, quo de controuertitur, quare media vitæ parte, boni honestique prauos nihil antecellat: nihil. n. discriminis inter dormientes est. Sonus. n. est vite otium, non operatio. Quæ nutritiue partem, quæmodum nec corporis pars totius virtutis nequaquam censeri debet: eo quod in sono vim suam verius exerat: agatque nutritrix facultas: cum contra sensitiua, concupiscensque dormientibus sunt imperfectiores, quatenus motu non participant: phantasiæ vero, nisi morbo, aut alio quopiam malo præpeditæ fuerint, sapientum efficaciores.

Anime duas esse partes, ratione participantem. virtutis item duas esse species. . Cap. 2.

Verum quia virtus animæ, est non accidentarie, de anima considerandum deinceps studiosius erit. Sunt. n. humane animæ duæ partes, quarum utraque ratione

participat, sed non eodem modo altera. n. ut imperio, altera vero ut obsequentiæ auscultationique nata: si quid præterea fuerit rationis expers, præmittat. Neque vero refert in partes ne diuidi anima queat, an nequeat. sunt. n. illi facultates diuersæ, tum illæ sunt, quas memoraui supra. Quæadmodum in curua superficie concavum concuexumque separari non possunt, itæ in eadem rectum et album. quæquæ rectum est, quod album non est, nisi per accidens substantia sit eiusdem licet. Ita si quod pars animæ præterea adscribitur, obmittitur, ut naturale. humane namque animæ hæc partes propriæ sunt. quocirca nec nutritrix, nec concupiscibilis facultas existimari hominis propria debet. Ex natura. n. humane conditione necessarium est rationem, ac rerum agendarum principium, tum operandi potentiam inelle. Porro quia ratio non imperat rationi: sed affectibus et cupiditati, operatur et has quoque partes assignari. et quæadmodum bona habitudo ex singulis corporis virtutibus constat: ita et animæ virtus quatenus finis, est singulis constituitur. **M** Virtutis vero duæ species sunt, moralis alia, alia intellectiua. neque. n. iustos tamen, sed est intelligentes, sapientesque laudamus, quia virtutem, eius ut opus laudibus celebrari supra ostendimus: hæc vero cum non operentur, ipsæ quidem operationes tamen virtutum existunt. Quia vero intellectiue partes cum ratione sunt, a parte rationem habere vendicant, quod imperium obtinet in anima, nempe quod ratione participat. Morales vero irra-

* *loq. animæ
vitalis.*

Irrationalis quidē partis sint, h̄
q̄ necessario sequit̄ dicētē. neq̄
.n. interrogāti, cuiusmodi sit mo-
ribus alijs, r̄ndemus sapiēs vel
callid⁹, sed māfuet⁹ aut cōfidēs.

*Moralem virtutem circa iucunda, ac tri-
stia versari. Cap. 3.*

His itaq̄ consequēs, vt de
virtute morali, primum
quid sit, et q̄ ei⁹ ptes cō-
sideret̄. ad hęc. n. et reducunt̄ ea,
p̄ q̄ fiant. Op⁹ aut̄ inquisitionē,
quē admodū in alijs, ita fieri, vt
pri⁹ cōstet qd̄ oēs q̄rūt, et pin-

de p̄ ea q̄ vere quidē h̄ nō p̄spi-
cue dicunt̄, ea q̄ et vera sunt, &
p̄spicua colligere. Perinde. n. se
hęc vestigatio habet, ac si sanita-
tē finire dispōnē corporis opti-
mā instituat⁹: & Coriscū illū,
qui in foro sedet, nigerrimū esse
dicam⁹. qd̄. n. sit alterutrū horū
ignoramus, pinde quo quid sit
vtrūq̄ cognoscat̄, opere precii
est quo pacto habeat p̄nouisse.
Primū igit̄ constituat̄ p̄stātissi-
mā actionē ā p̄stātissimis vir-
tutibus, p̄duci, & in singulis qd̄
optimū sit efficere, idq̄ ab vni-

cuscuiusq̄ virtute. Vt ē labori-
bus, cōmodis, nutrimētisq̄ ido-
neo bona habitudo orit̄, ex ha-
bitudine vero optima, optima
ēt elaborant hoīes: deinde oēm
dispōnē ex iisdē hoc vel illo pa-
cto illatis nasci et corrūpi velut
sanitas ex laboribus, alimēto, et
anni tpe. q̄ iductiōe patēt. Pro-
inde et virt⁹, talis dispō est, na-
scēs ā motibus aīę p̄stātissimis,
et vnde aīę affectiōes, operat⁹

p̄stātissima pueniūt, et ab iisdē **d**
aliquo mō et fit lædiē. ad ea ve-
ro vsus ipsius ā quibus auget̄ et
labefactat̄, circa q̄ et rectissime
vitā disponit. Cæterū circa iu-
cunda tristiaq̄ virtutem versari
argumento sunt punctiones,
q̄ vt medicationis vice per cō-
traria vsurpant̄ ī alijs, ita p̄ hęc
quoq̄ sūt. P̄zigit̄ virtutē mora-
lē circa iucūda tristiaq̄ versari.

*Quid per hęc nomina, Mos, Affectus,
Potentia, ac Habitus significetur. Cap. 4.*

Quoniam vero mos, vt no-
mē idicat, ā cōsuetudine
īcremētū capit: (Ad sue-
scit. n. operatrix facultas exerci-
tatiōe n̄ naturali, vt hoc vel illo
pacto moueat̄: et si inanitatē id n̄
cōtingat: nemo. n. lapidē quēli-
bet crebro sursum iactū, itidē fa-
cere, nisi vi extrīsecus adhibita
vidit) rectē morē aīę iuxta ipe-
peratē rōnē vocari, ac potentia
qualitatē sequi dicim⁹. Neq̄ ve-
ro p̄tereundū est, iuxte quas aīę
affectiōes q̄les quidā mores di-
cant̄: iuxta potētias vero passio-
nū ā quib⁹ passui, iuxtaq̄ habi-
tus modū erga affectus, dicunt̄
mores, vel affecti aliquo mō, vī
passionibus min⁹ obnoxī. Cæ-
terū diuisio constituat̄ descēps
ex affectuū, potētiarūq̄, et habi-
tuū aīę enumeratiōe. Voco aut̄
affectus, irā, metū, verecundiā,
cupiditatē, et in vniuersum q̄ p̄
se voluptas, tristitia ue sēfictiua
sequit̄: et fm̄ hęc quidē qualitas
nulla format̄, h̄ afficiunt̄ hoīes
iuxta

Moralium Eudēmiorum

Giuxta potētias. Voco aut potētias, qbus fit, vt cōmote aliquid agere dicamur, vt iracūdu, ftupidus amoribus dedit⁹, verecūdu, ipudēs. Habitu⁹ vero sunt, q b⁹ afficiū, vt hęc fm rōnē nobis ifint, aut cōtrariū: vt fortitudo, modestia, timor, intēperantia.

Morales virtutes omnes circa medium inter excessum ac defectum versari:

ipsarumq; omnium per exempla

plā adūbratio. Ca. 5.

H Vib⁹ ita determinatis, constituendū, in oī cōtinuo diuifibiliq; excessum, defectū, mediūq; reperi, atq; hęc vel mutuo ad fe inuicē vel nri respectu: vt gymnastica, medicina, edificatoria, gubernatoria, & quacūq; actiōes alię, siue iuxta sciam institutę, siue scē exp̄tes, aut artificioſę, siue inartificioſę: motus, n. cōtinuū qd piā ē, actiō vero motus. In oībus vero scia & ratio mediū nri respectu, et quid optimū sit p̄cipit: idq; paſim habitū gignit p̄stantiſimū, qd ē in ductione & rōne probari pōt. contraria, n. contrarijs pugnāt, extrema vero et medij & ſibi. mediū, n. vtrūlibet eſt ad vtrūlibet: vt æquale minore quidē maius, maiore vero minus eſtit. Itaq; neceſſariū eſt virtutē morālē circa mediā quēdā verſari, & mediū quidpiā virtutē eſſe. Reſtat igitur vt dicat cuiuſmodi medietaſ virtus ſit, et circa q verſetur media: quę oīa dilucidius exēplis, velut in tabula

adūbrabimus. Sumat. n. Iracundia, doloris carētia, māſuetudo. Cōfidētia, timor, fortitudo. Impudentia, ſtupor, verecūdia. Intēperantia, ſine ſenſu vita, moeſtia. nā oppoſitū moeſtię, qd hic *arrogantia* vocamus, noſe vero caret, Vindieta, Lucrū, damnū, iuſtū. Prodigalitas, fordeſ, liberalitaſ. Iactantia, diſſimulatio, veritaſ. Adulatio, odiū, amicitia. Placendi ſtudiū, contumacia, grauitaſ. Mollitia, afflictiō, tolerantia. Oſtentatio inepta, puſillanimitaſ, magnanimitaſ. Profuſio ſumptuoſa, illiberalitaſ, magnificētia. Verſutia, ſtulticia, prudētia. Hęc atq; eiuiſmodi affectiōes animis accidunt, ac ab exceſſu defectuq; nomē acquirunt. Iracundus, n. dē, qui vchemētius, et citius, & ob plura q; deceat excādeſcit. Doloꝛ autē vacāſ deficit, in qbus, & qñ, & quō cōueniebat. Cōfidēs, qui n̄ metuit nec q; decebat, nec qñ, nec quō. Timiduſ vero qui metuit q; nō conuenit, nec qñ, nec quō. Similiter & intēperans cupiditatibuſq; indulgens, et qui modū neſciat in re quacunq; tādē. Senſu vero humano caret, qui nec quātū expedit, nec fm naturā concupiſcit, ſed oīſ affectiōis, ad inſtar lapidiſ, expers eſt. Lucri cupidus, qvnde quaq; queſtū aucupaſ. Negligētēſ vero, aut nuſquā aut ā paucis certo cōquirūt. Iactabūduſ, plura q; poſſideat oſtentat. Diſſimulatoꝛ, paucioꝛa, Aſſentatoꝛ, plu

ra

Ara q̄ deceat laudat, odio prosequens, pauciora. Qui nimis ad voluptatē comparat orationē, placendi studiosus, Verū q̄ egre aut pauca ad gratiā dicit, cōtumax appellatur. Et qui nullū dolorē, ēt, si expediat, sustinet, mollis. Qui vero oēm, proprio quidē et simplici noīe caret, sed trās lato, obdurat⁹, erumnosus, miserisq̄ natus dī. Ostentator ineptus, qui pluribus se dignū arbitrat⁹ q̄ deceat. Pusillanim⁹, qui paucioribus. Profusus, qui oībus sumptibus excedit. Illiberalis qui oībus parcat. Siml et parcus et prodigus: hic. n. excedit erogando modū, alter eū nō attingit. Versutus, in oībus & vnde quaq̄ alios in vtilitatis capione anteuertit. Stolid⁹ vero ēt istic cessat, vbi nō oportebat. Inuid⁹, ob successum plus quā deceat angit, nā et dignorū successib⁹ affligunt tales. Contrarius huic nomine caret: is s. q̄ spectans indignorū successum, nihil cōmouet tñ, sed expeditus est, securusq̄ alienorū, perinde ac solēt, qui vētri tñ inferuiūt. ille vero difficilis est ob inuidie morbū. Quē vero ī singulis ita habeāt p̄ accidens, superuacū ē determinare. nulla. n. scīa, vel cōtemplatiua vel actiua, ea ratiocinādo, agēdoue iungit. hēc n. contra deceptiones artiū logicas adferunt. Quocirca simplr hēc determināta nobis sufficiāt, accuratius deī p̄ceps pertractāda, vbi de oppositis inter se ha-

bitibus disputabit. Affectionū vero eiusmodi spēs ex eo nomē trahunt, q̄ aut iuxta excessum tēporis, aut fm q̄ magis quidq̄ est, aut relatione ad aliquid differāt, n̄ in quibus affectus exterrunt. Animo nāq̄ p̄ceps dī, eo q̄ citius q̄ oporteat prorūpat. Sēuus vero & īmanis, eo q̄ vīolētius prorūpat. Acerbus vero, q̄ irascendi capet occasionem. Percussor vero et cōtumeliosus ā punitiōibus ex ira p̄fectis. Delicati aut gulosi, vinolentiq̄, eo q̄ vtroq̄ alimēti genere nimis & p̄ter rōnē deliniuntur. Ceterū ignorari nō opz, qñ quo mō pro vberiore passione capitur, ī quibuscūq̄ ex his nō cōpetere. Vt adulter nō ex eo vocat⁹, quia magis soleat conjugatis misceri, sed malitia eius facti qdā expendit. simul nanq̄ & passio, & talē esse iungunt, nec segregatur ēt ab eiusmodi cōtumelia. Vnde sepe controuertit⁹, an qui congressus sit, ēt adulteriū cōmiserit, vtp̄ta si ignorans aut coactus fecerit. & qui percussorit, ēt contumeliatus sit. atque eodem pacto in reliquis.

Virtutes omnes morales circa dolores, ac voluptates versari: easq̄ mediocritates esse inter extrema: que & ipsis, & sibi inuicem pugnant. Cap. 6.

His ita peractis, nō p̄tereū dum, q̄ dux cū sint animē p̄tes, virtutes ēt iuxta easdē distigui. alie. n. rōnalis ptis cōtēplatiuæ, quarū opus ē veritatis īq̄sitio, vel quomodo

ha-

Moralium Eudemiorum

G habeat, aut generatur: alię vero partis irrationalis cupiditati-
busq; obnoxie. nō. n. si in partes diuidi aīa queat, idcirco oēs ei⁹ cupiditate participāt. Morēs ve-
ro honestos aut prauos elucere necessum ī dolorū voluptatūq; fuga, aut persecutione: id qđ ex diuisionibus affectuū, potentia rū, habituūq; patet, potentia n. et habitus affectionū sunt: ip-
si vero affectus dolore volupta-
teq; finiunt. Itaq; et ex his et su-
perioribus cōstat, oēs virtutes

H morales circa dolores volupta-
tesq; versari. Oīs. n. animi volu-
ptas in ea intēdit, quibus melio-
res, deteriores uē reddimur. ete-
nim in dolorū, ac voluptatū fu-
ga, et persecutione tū prauos fie-
ri morēs manifestū ē, qñ nec vt
opz, nec quas opz persequunt ac
fugiant. Ideoq; promptū illud
oībus est, vt animū in volupta-
tibus et tristitijs imperturbate
ac trāquille consistentē, virtutē
definiant, cōtrariaq; de vitio lo-
quant. Qñ quidē aut virtutē iā
liquet habitū eiusmodi eē, quo
& effectiui optimorū reddātur
hoīes, vt optime ēt ad ea dispo-
nānt (optimū. n. p̄stantissimū il-
lud est fm rectā rōnē, mediū nē
pe nostri respectu excessus defe-
ctusq;) necessum ē virtutē mo-
ralē medioeritate ī re qualibet
eē, aut in voluptatibus dolori-
busq;, et in iucūdis ac tristibus
circa media qđā versari. Medio-
critas vero illa interdū in volu-
ptatibus cōsistit, in īsdē, n. et ex

cessus et defectus: interdū in do-
loribus: nonnunquā in vtrīsq;
excessus. n. fit, vel nimis iucū-
dis letādo, vel tristib⁹ nimis do-
lēdo. idq; vel simp̄r, vel termi-
ni cōis respectu: vt cū non ve-
lut vulgus, sed vir bonus, quē
admodū decet, cōmouet. Quia
vero habitus quidam est, iuxta
quē in eadē re hic quidē ad ex-
cessum, alius vero ad defectū p̄-
labatur, necessum est, vt quēad-
modū hęc et sibi ipsis & medio-
contraria sunt, sic ē habit⁹ et si-
bi inuicē et virtutibus pugna-
re. Contingit aut oppositiones
alibi qđē oēs iuxta perspicuas
esse, alibi vero ī excessib⁹, alicu-
bi in defectu magis. Cā aut con-
trarietatis ei⁹ est, qā nō q & q
semper inæqualiter, sūt vt ad-
modū, sed qui nūc quidē ab ex-
cessu, nunc aut ā defectu citius
trāsit ad mediū, is cōtrarius ma-
gis vī. Quēadmodū in corpori-
bus laborando quidē excedere,
qđ deficere, edēdo vero deficere
qđ excedere, salubrius est. Itaq;
et delectus rerū carū, ī inquā, q
his in exercitationibus sunt, sūt
habent. Pro rōneq; hac aut ma-
gis, aut minus conducibiles di-
cunt, vt nūc quidē qui laborū,
nūc qui cōtinētiā stabilitatisq;
studiosiores sunt, apti magis sa-
nitati videant. Et cōtra, cū ā me-
diocri & ab eo qđ rō probat di-
scēdit, nūc quidē ignauus ille la-
borūq; fugiens, non aut ambo,
nūc vero luxu perditus et nō fa-
melicus ille delectu deterior di-

ccur.

Virtutis
definitio.

I

M

Acetur. Id vero euenit, q̄ natura nō ī oībus equaliter ā medio distat. laboribus. n. min⁹ q̄a volup-
tibus capimur. quē sūt circa animā habent. Contraria vero cōstitui-
mus habitū, in quo magis excedunt, & in quē vulgus inclinatur: alter vero latet, perinde ac nō existat prorsus. quia n. cōtingit rarius, non sentitur. Ita. n. iram mansuetudini opposimus, & iracundū mansueto. nā et si excessus contingat in mā-
suetudine exercēda, siue admit-
Btenda recōciliatione, siue nō ira-
scendo cū sis cēsus alapis, pauci-
tū eiusmodi reperiunt, oībus in
alterum extremum propensis.
ira namq̄ min⁹ solet ēē blanda.

*Quarum actionum homo principium sit,
& dominus. Cap. 7.*

Posteaq̄ igit̄ habitus circa
quālibet passionē, ac ex-
cessus defectusq̄, & con-
trarios habitus, quos habēt fm
rectā rationē hōes, enūneraui-
mus, superest, vt quid sit recta
rō, cuiusue termini respectu,
Cmedium vocandū sit, exponat.
Manifestum vero oēs virtutes
morales, oīaq̄ vitia circa volu-
ptates doloresq̄ excessus quos-
dā esse atq̄ defectus. voluptates
aut̄ ā memoratis habitibus affe-
ctionibusq̄ fiunt. verū optim⁹
habitus rei cuiusq̄ medius exi-
stit. vnde patet virtutes aut om-
nes, aut quāsdā in mediocritate
sitae ēē. Quapropter aliud prin-
cipiū considerationi sequēti cō-
stituat, Etenim substātiē oēs fm

naturam principia q̄dā sunt, & **D**
possunt singulæ multa eius ge-
neris progignere: vt homo ho-
minē, et aīal, in vniuersum ani-
malia aīalia, plantaq̄ plantas.
Præter hæc vero solus oīum ani-
mantiū hō actionum quarun-
dam principiū est: q̄ppe q̄ p̄ter
hūc nullū agere p̄terea dī. S3. n.
ea propria vocant̄, ē quibus pri-
mū motus proficiunt. iustissi-
me vero oīum, ē quibus aliter
nihil queat produci, cuiusmodi
penes Deum sunt. Immobilia
aut̄, vt in mathematicis, non p̄ **E**
se quidē, s3 similitudine quadā
principia appellant̄. Hic. n. ap̄so
principio labefactato, labefieri
oēs, q̄ ab illo principio fluxere,
dēmōstrones oportet: cum ipse in-
ter se dēmōstrones altera alterā tā-
tis per non euertunt, quantisper
illa communis suppositio, vn-
de lucē istę suā habēt, non euer-
tit̄. homo igit̄ motus cuiusdam
principiū est, nā actio motus ē.
Quia vero principium, quēad-
modū et in alijs, eorū q̄ per ip-
sum sunt fiuntq̄ cā existit: vt in **F**
dēmōstronibus, ita hic quoq̄ pen-
siculare ea conuenit. Nā si habē-
te trigono duos rectos, necessū
est tetragonū quatuor rectis cō-
stare, manifestū est q̄ trigonus
duos rectos habēs cā ei⁹ existat.
Verū siquid ī trigono mutaris,
necessariū ē et in tetragono mu-
tes: vt si tres habuerūt sex, & si
quatuor, octo. Sin vero nō mu-
tes, vt illud, ita hoc quoq̄ hēat
necesse est. Id ita necessario eue-
Moral. cū cō. Auer. CC ni-

Moralium Eudemiorum

Gnire ex Analyticis patet. verū in præsentiarū in tātillum neq̃ dicere accurate, neq̃ nō dicere conuenit. Nā si nulla alia triāgu lo causa est, cur habeat, id ipsum principium erit & cā, qua reliqua adstruantur. Quocirca si q̃ dā sunt eiusmodi, vt ēt contra hēre possint, necessario ēt principia sunt eiusmodi. nā ex neces sarijs nihil nisi necessariū cōclu dit: q̃ vero à nobis oriunt, ēt cō trarie euenire possunt. equidē quē penes homines sunt, plera que eius generis comperiūtur, atque ipsi taliū ēt principia exi stūt. Quarū igit cunq̃ actionū principium & dñs hō cōstitui tur, ea patet fieri & nō fieri pos se, et in sua ēt manu esse, qui fiat vel non fiant, vtputa quorū ip se dñs est, vt vel sint vel nō sint: quē vero in ipso sita sunt, vt fa ciat vel non faciat, eorum vtq̃ cā existit. Qm̃ autem virtus ac vitium, & vtrorumq̃ effectus, hi quidē laudant, illi vero vitu perant: vituperantur autē lau daturq̃ non q̃ à necessitate, vel natura vel fortuna insunt, sed quorū ipsi cā sum⁹: quorū vero alij, eorū dē ēt laus vel nota erit: manifestū virtutem ac vitium circa eiusmodi versari, quorū causa quisq̃ est, & actionis prin cipium. Quocirca dispiciendū quorum causa, quarumq̃ actio nū principiu homo existat. ete nim confitemur oēs volūtario rum tm̃, & eorum quē electio nē admittūt, neq̃ à violentibus

deliberatoq̃ suscipiuntur, cām quemq̃ esse: inuoluntariorum vero nequaquā. vnde satis con stat, voluntariorū tm̃ virtutem esse ac vitium. Idcirco quid vo luntariū, & inuoluntarium at que electio sit, cū virtus his vi tiumq̃ describant, explicandū ē. primū aut volūtariū ipsum, & inuoluntariū considerādū.

De voluntario. Cap. 8.

ETribus vero his vnū exi stere vī, aut iuxta cupidi tatē, aut electionē, aut in telligentia. Nā voluntariū fm̃ hęc aliquid est: inuoluntarium vero præter hęc aliquid. Porro cupiditas in tres ptes distribui tur, consultationē, irascentia, et cupiditatē. itaq̃ hęc distinguē da sunt, et primum quidem fm̃ cupiditatem. Omne. n. quod iuxta cupiditatem est, volunta rium vtq̃ iudicat. nam inuo luntarium oē violentum vī. & si violentum sit, ēt acerbū erit: omne s. quod coacti faciunt aut patiunt, quemadmodū Euenus inquit: Omnem rem necessariā molestam esse. Itaq̃ si quid mo lestū, idem ēt violentum erit, et contra. quicquid vero præter cupiditatem est, id omne dolo rem infert: iucundorum. n. cu piditas est. itaq̃ violenta ēt in uoluntaria sunt. & proinde quē fm̃ cupiditatem, eadem volun taria: hęc. n. inter se inuicē sunt contraria. Porro omnis malitia reddit deteriore. intemperan tia autem malitia quædam esse vi

- A** videtur: intemperans, qui præter rationem sequitur cupiditates, volens igitur faciet, & voluntariū iuxta cupiditatē, absurdum .n. fit, intemperantes redditos, iustiores fore. Ex his igitur voluntarium fm cupiditatem iudicari queat, ex alijs vero contrariū. quicquid .n. fit voluntarie, id fit à volente: quodq; à volente, id voluntariū. nemo autē vult qđ malum esse noria. Verū intemperans non q̄ vult facit: siquidem intemperanter
- B** agere est ex cupiditate id qđ optimū quis arbitrat agere. vnde volētē nolentēq; eūdē agere cōtigeret: qđ est impossibile. Continens vero iustius agit incontinentē. nam continentia virtus est: & proinde iustiores efficit sui studiosos, tum vero exerceat, cū contra cupiditatem fm rationē viuunt. Quocirca iuste, quēadmodū et prauē agere voluntariū est. vtraq; .n. voluntaria apparent, & necessum si alterū voluntarium fit, ēt alterum
- C** esse: qđ vero præter cupiditatē fit, voluntarium, idē igitur volens aget, & non volens. Sic ēt propemodum sese de ira habet. Nā continentia & incontinentia, quemadmodū circa cupiditatem, ita circa irā quoq; versari vident. nā q̄ irē repugnat tristis est, & violenta eius cohibetio, itaq; si violenta ēt inuoluntaria, & qđ fm iram fit, voluntariū. Vñ & Heraclitus, vim irę contiuens, repressionē eius per-
- molestam attestari: Difficile .n. **D** inquit, irā resistere est. anima enim fruitur, animoq; indulget ira. Sin impossibile eundē quippiā nolentem volentemq; vnū idem facere, magis voluntariū est, qđ à voluntate, q̄ cupiditate, aut irascentia fit: argumētū est, q̄ multa facimus etiā absq; ira, & cupiditate. Superest igit, vt, an q̄ volunt hōes idē sit voluntariū, consideret. videt namque & id impossibile, qñ & supra constitutū est, malitiā reddere iniustiores: ac intēperantia **E** quidē malitia ē. Cōtrariū vero vsu venit, cō q̄ nemo quē mala arbitrat, velit, quē tñ facit intemperans. Itaq; si iniuria afficere spontaneū est: id autē ex voluntate: ergo intēperans factus non iniurius, sed tēperante prior illo iustior erit: qđ est impossibile. Voluntariū igitur nō esse quod iuxta cupiditatē fit, neq; inuoluntariū qđ cōtra cupiditatē fit, patet. Sed & neq; id qđ fm electionē, ex hōidē manifestū est, nam qđ ab electione fit, de-
- F** monstratū est inuoluntariū nō esse: sed magis q̄ quisq; vult, id voluntarium. verum contingit ēt non volentem tñ spontaneū aliquid agere. atq; solum id est demonstratum. multa insuper repentino motu facimus: eligit autem repente nemo. Etenim si trium horum aliquod voluntarium ēt necessarium, erit aut secundū cupiditatem, aut electio nē, aut intellectū. ex quibus cū

Magnorum Moraliū

G duo priora nō sint, relinquitur
vt in eo q̄ cōtēplādo quis agat
sitū, voluntariū illud dicamus.
Ceterū paululum progressi ora
tione, finē tractatui de volūta
rio inuolūtariōq; imponemus.
Eorū.n. quæ vi aut non vi eue
niunt, cōsideratio prioribus co
gnata est ac propria. omne.n.
violentū inuoluntarium. quo
circa de violento considerandū
est, qd sit, quo ue pacto ad volū
tariū inuoluntariūq; se habeat.

De violento. Cap. 9.

H Idetur aut violētū et ne
cessariū, visq; & necessi
tas volūtario persuasio
niq; in rebus agēdis opponi. In
vniuersum aut violētū necessi
tatemq; ēt inanimatis assigna
mus. Nā & ignē vi coactūq;
deorsum ferri cernimus, verū.
qñ vero fin naturā ppriūq;
impetum fertur, nec violentia,
nec voluntarium subest, sed no
mīe caret oppositio. verū cum
p̄ter hęc cōtingunt, vi dicimus
fieri. Eodē pacto et animalia &
I inanimata vi multa cum facere
tum pati animaduertunt: qñ.f.
p̄ter naturālē impetū ab exter
no aliquo mouent. Quod in ani
ma quidē expertibus simplex
principiū est, sed in animatis sē
pe simplex, vt in qbus nō sem
per ratio cupiditasq; consonāt.
Ac cæteris quidem animalibus
quemadmodum & inanimatis
violentum simplex est: quippe
quæ cupiditati (nam ea viuūt)
ratione minime cōtrarium ha

beāt. homini vero ambo insunt **K**
certa qdā ætate, ea f. quæ rebus
per rationē agendis idonea est.
neq;.n. vel puerum vel ferā age
re dicimus. Proinde, cū vio
lētum oē molestum esse, nec vi
quisquam sed gaudēs agere vi
deatur, magna de temperante
intēperanteq; controuersia ori
tur, cō q̄ vterq; cōtrarios intra
se impetus sentiens agit. Vnde
temperatē vi seipsum à suauitū
cupiditate abstraxisse aiunt, do
let.n. luctans cū resistente cupi
ditate. Intēperās aut vi, præter
rationem rapitur, minus tñ ad
fligitur: nā cupiditati lētus in
dulget, quippe qui suauibus in
tendit, quocirca non vi, sed vo
lēns agit, quia dolore vacat. Por
ro p̄suasio violētig; necessitatiq;
opponit, temperans vero ea se
ctatur, de quibus persuasus est,
non, vi, sed volens. nā cupiditas
citra persuasionē trahit, quippe
quæ rōne caret. Quod igitur nō
soli vi inuitiq; facere videātur,
quamq; ob cām, s. ob similitudi
nē, qua & inanimata agere dici
mus, exposuimus hæten⁹. Sed
M enim si et qd in determinatione
positum istic fuerat, addiciatur,
soluit qd dictum est. Qñ igitur
foris quippiam præter impetū
intrinsicū mouerit sedarit ue,
vi id fieri asseueramus: qñ ve
ro secus, non vi. In temperan
te autē intemperanteq; insitus
impetus ducit (vtrūq;.n. ha
bet) & neuter vi et coactus, sed
volens vterque agit, nam prin
cipium

A cipium quod foris est, præter naturalem impetum, siue moueat siue motū impediatur, necessitatem vocamus: ut si quis manu, & voluntate & cupiditate retinens arrepta, percutiat aliū. verum si intrinsecus principium fuerit, vis non est: quoniam quidem & voluptas inest & cupiditas, quæ statim à natiuitate in omnibus apprehenditur. Atque his ferè duobus à natura quippiam inesse determinamus, eo scilicet quod à natiuitate statim à natiuitate inest, & quod generatione existente facile consequimur, ut senectus, canities, ac alia id genus. Itaque non secundum naturam facit alteruter, sed secundum naturam simpliciter, sed non eandem. Quæstionibus igitur de temperante intemperatæque, utrum vi & non volens agat alter aut uterque, aut vi simul inuictique ambo: & si vis voluntaria sit, num volentes simul & nolentesque agant, ex dictis hactenus occurrendum. Verum & aliter vi coactique agere dicuntur, non dissentientibus inter se mutuo ratione & cupiditate, quoniam scilicet id faciunt, quod molestum quidem et friuolum iudicant, sed neglectum, damnum aut mortem inferat, hæc non omnes, aut coactos facere aiunt, aut non faciunt aut omnes: nam omittere quidem licet, sed ferendum incommodum. Verum ex his alia quidem violenta, alia vero non violenta forte quis dixerit. Quæcunque enim eorum, per quæ vel facere, vel non facere penes

ipsum est, et si non volens facit, tamen & facere sponte dicitur, & non vi: quæ vero penes ipsum non sunt, vi quodammodo, sed non simpliciter fieri dicunt, eo quod non illud ipsum eligit, sed alicuius gratia agit. Verum ex his est quoddam discrimen. Nam ridiculus fuerit, si, ut contactus quis vitaret, occidisset alterum, vi se id coactumque fecisse dicat. maius. n. acerbiusque malum oportet, non facienti propositum sit. Sic. n. coactus, & non vi faciet, scilicet quoniam malum boni gratia, vel ob maioris mali repulsionem agit, idque inuit? neque. n. penes ipsum hæc sunt. quocirca & amor, & iras quoddam, & naturalia nonnulla inter inuoluntaria connumerant: quia violenta nimis & supra naturam sunt. unde. & veniam merentur, eo quod vi cogere naturam soleant. Sed & magis vi, inuiteque facere videtur, quod facit ne vehementius aut leuiter doleat, videtur et ne gaudeat. nam ad ipsum referuntur vniuersum, quod ferendo natura est. Verum quæ neque naturalis cupiditatis, nec rationis sunt, non debet penes ipsum esse censeri. quoniam ob rem phantastici, & qui futura prædicunt, quolibet intellectus opus faciunt, non tamen id penes ipsos esse asseramus, neque ut faciunt quæ fecerunt, neque ut dicant quæ dixerunt. Sed & nec per cupiditatem. Itaque et intellectus quiddam affectusque, aut actiones secundum eiusmodi rationes et intelligentias, in nostra potestate non sunt: sed quemadmodum

Moralium Eudemiorum

G Philolaus inquit, rōnes quædā sunt nobis potēiores. Ergo voluntariorū, ac inuoluntariorū consideratio, eorū quæ vi eueniunt tractatui iūgēda est, atq; hæc ita sint inter sese distincta. Nam qui spontaneum maxime interpellāt, in se coactos dicūt, vt in eā animi insani venirent. Et quia finē id iā habet, & volūtarium, nec cupiditate nec electione terminatū est, reliquum est vt ea quæ iuxta intellectum fiunt, determinentur. Videtur aut inuoluntario contrariū esse voluntarium, & qđ cuiusq; gratia sciens quis facit. interdum n. nouit qđ pater sit, non tñ qđ occidat, sed seruet poti⁹. vt Pelia des petebant quidē poculum, sed vt amatoriū & vino plenū. id vero venenum erat. ignorās aut quē, cui, & quid, ex ignorātia, non p. accidēs agere dī. qđ autem ab ignorante tali sit, inuoluntarium est, ergo voluntarium contrarium est. Quæ igit penes ipsum sunt, vt facere obmittat, facit nō ignorans & p. se, ea vtiq; volūtaria sunt, & voluntariū id ipsum est: quæ vero ignorans, ex eo qđ ignorat ea, inuitus facit. Porro quia scire & intelligere bifariā capiunt, vel vt habeatur, vel vt vsurpet sciētia, qui habens nō vtitur, interdum ignorans merito dī, interdum vero nequaquā, velut si p. negligentia non vtaī. Similiter et is vituperet, qui vel faciliū vel necessariorū peritiā, et p. ne-

gligentia, aut dolore aliquē volūptatemq; nō vestiget. Hęc loco huic inferenda videbant. De voluntario igitur & inuoluntario hoc mō determinatum sit.

De electione. Cap. 10. 8. 110

DE electiōe vero desceps dicemus, ex positis primū nonnullis qōnibus. Ambigat. n. fortasse qđ, in quo genere oriant, tū in quali constituenda sint, aut eadē ne aut diuersa sint voluntariū & inuoluntariū. Maxime vero quidā asseuerant, & qrenti ēt ita forte L. videri queat, electiōē ex duobus his alterū esse, scilicet aut opinione aut appetitū. vtraq; n. cōsecutanea vidētur. Verū appetitū nō esse patet ex eo, qđ tū aut volūtatē, aut cupiditatē, aut irā esse necessum sit: nemo quippe nisi horū aliquid patiens appetit. Ira porro cupiditasq; ēt feris inest: electio vero nequaquam. & tñ quibus hæc ambo insunt, multa absq; ira cupiditateq; eligunt; sed dū passionibus adfliguntur, non eligunt, sed tolerāt. M. Præterea cupiditati iraq; semper dolor iungitur, multa vero nos absq; dolore eligimus. Volūtas insup & electio idē nō sunt. volūnt. n. interdum ēt ea hoīes, qđ impossibilia norunt, vt oībus hominibus imperare, immortalē esse, id qđ nemo sciens impossibile elegerit: & in vniuersum, qđ & si non per se, sed sibi tñ impossibilia vel factu vel obuiū norit, vnde manifestū electiōē esse

- A** esse rerū penes nos sitarum. Similiter clarū, nec opinionē eē, neq̃ simpliciter, si quis aliquid putet, cūm eligibile eiusmodi quid sit, qđ viribus nostris pareretur, multa vero opinione cōcipiunt, q̃ penes nos nō sunt, vt diametrū cōmenfurabilē. Porro nec vera est nec falsa electio, sed & nec rerū penes nos sitarū opinio, qua faciendum aliquid vel nō faciendum arbitramur. Cōe vero id est de opinione & volūate, nemo. n. finem, sed ea
- B** quæ fini consequendo conferūt eligit: quēadmodū nemo sanū esse, sed ambulare, sedere, sanitatis gratia. neq̃ felicitate potiri quisq̃ eligit, sed quæstus studiū et periculationes, felicitatis adipiscēde gratia. Et in vniuersum declarat semper eligēs, qđ, cuius ue gratia eligat. ē. n. aliud id cuius gratia, et qđ gratia alterius eligit: vult autē maxime finē, vt in precio et sanū eē, feliciter beatq̃ viuere. Itaque patet aliā & opinionis & voluntatis
- C** rōnē esse, voluntas. n. & opinio maxime finē spectat, qđ non facit electio. Ergo electionē patet, nec voluntatē, nec opinionem, nec simplr vllā animi pceptionē esse: quo simul elucet, & qđ sit, quid ue ab hīs differat, ac vt se ad voluntariū habeat. Porro possibile esse aut nō esse, alia eiusmodi sunt, vt de hīs suscipiatur deliberatio: alia vero vt nō suscipiāt. quorū. n. generatio penes nos nō est, et si fieri nō fieri possint, s; q̃ vel natura vel alijs ex causis fiūt, de hīs sciens nemo cōsultare instituat. Verū q̃ non tm fieri nō fieri pnt, sed in cōsultationē et venire solent, ea sunt q̃ pro arbitrio facere non facere possumus, quapropter nō de re motis apud Indos, nec de circuli quadratura deliberamus: nā illa ad nos nō spectāt, hoc vero fieri nequit. Sed et nec de oib⁹ q̃ a nobis queant fieri. vnde manifestū nec opinionem simplr electionē esse, eligibilia vero et agibilia, rerum si. penes nos existentium. Proinde miretur forte qs, quo pacto medici, quę scia complectuntur, in deliberatione ponant, cū id non faciat grammaticus. Ratio eius ex eo constat, qđ aut ratiocinando, aut sensu error oīs committatur, quorū vtrunq̃ in Medicina cōtingit: in grammaticis vero iuxta sensum & actionē quam spectant, in infinitū progrediuntur. Quā igitur neq̃ opinio, neq̃ voluntas est electio, ē certe velut vtrūque, & non ambo. ex improviso. n. nemo eligit, sed cū faciendum vī, conspiratq̃ volūtas: q̃ cū ambo eligēti insint, vtroq̃ constabit electio. Cōsiderandū autē quomodo insint hæc: idq̃ ex ipso nomine primum. Nam electio non simplr est, sed alterius ad alterum. vnde cōsiderationē consiliūq̃ requirit, & proinde ex opinione cōsultatiua constituet. Neque. n. de fine, qui rebus omnibus quidā pro-

Moralium Eudemiorum

Gpositus est, sed de ijs q̄ ad finē, suscipitur consultatio. id vero oēs consultamus, donec ad nos trāstulerimus generatiōis principium. Quod si nemo eligit, nisi re prius cōsultata expensaq̄, melius sit an deterius: volunt aut̄ q̄ possibilia nobis sunt, non quæ ad finem: erit electio cupiditas rerum penes nos sitarum, deliberatiua. enim uero oēs quę eligimus, eadem volumus: nec tñ quę volumus, oīa eligimus.

H Porro deliberatiua facultatē uolū, cuius principiū est consultatio, quę et concupiscit id, qđ vti le decreuerit. Quapropter nec reliquis animantibus, nec omni ætati aut homini electio uest, eo qđ nec cōsultare, nec cām quare quid eueniat iudicare queat. Opinacionem tñ, faciendum ne quippiā sit; nihil vetat plurib⁹ inesse, sed rōne p̄spicere nequaquā. animę. n. pars deliberatiua rōnes causasq̄ vestigat. Nam si cuius gratia, vna ex causis existit, (nā quare quid, causa est, & id cuius gratia qđ est aut sit, vt

I profectiois facultatū cōportatio, qñquidem eius gratia proficiscuntur) constat eos qui proposito fine carent, cōsultationi parū idoneos esse. Quapropter cū quis facit aut negligit quę penes nos sunt, vt faciamus vel non faciamus, idqđ nō ignoranter, volens vtiq̄; aut facit aut nō facit. Cēterum multa eiusmodi citra consultationē præcogitationēq̄ agimus, vnde necessum

oē eligibile voluntariū esse, nō aut̄ voluntariū statim eligibile. item quę ex electione fiunt, oīa voluntaria sunt, non aut̄ voluntaria oīa iuxta electionem. Similiter ex his manifestum, affectiones recte in voluntarias, inuoluntarias, & consultatas distribui: quę etsi non sint accurata, veritatē tñ modo aliquo attingūt. verū deinceps de his in tractatu de iustis. Electionē igitur nec voluntatē simpliciter, nec opinionē esse patet, sed opinionem cum appetitiōe, qñ ex consultatione concurrunt.

De fine, & ijs quę ad finem ducunt: vbi virtutis assignatur definitio. Ca. 11.

ET quia consultantes omnes gratia alicuius cōsultant, & scopum habent præfixum certum, quoniam respiciunt vtile, de fine quidem nemo deliberat, qui principium est & fundamentū, quemadmodū in contemplatiuis scientiis suppositiones: de quibus breuiter sub principiū, verū in Analyticis accurate disseruim⁹. Cēterum cōsideratio de ijs quę ad finem ducunt, partim vero in artificialis apud omnes est, vt bellū gerant nec ne, his quibus hoc in consultatione est. Obuiū autem magis est quapropter id est, cuius gratia cōsultatio existit, vt opes, vt voluptas, aut ali quid aliud huiusmodi, quodcunq̄ finis est vice. nam consulit quisquis consilium capit, vel finē recte ne perspexerit cōstitueritq̄;

ten.

At tendit enim eo cōsulendo quomodo hic finis in ipsum adducatur, vel quō ipse perducatur in finem possit. Finis autē semper natura bonus est, de quo & particulariter cōsultant, medicus de remedio adhibendo, dux de castrorū metatione, quibus finis propositus est bonū, id scilicet, quod simp̄r optimum. Verum quod prāter naturam est, ex ali qua peruersitate, nō id quidem vere, sed apparens bonum est. cuius rei causa est, q̄ entiū quorundam vsus, non nisi ijs quib⁹ facta natura sunt, applicari pōt: vt sunt visibilia. neq; enim videre licet, quorum visio non fit, neq; audire quorum nulla auditio. Sed per scientiā etiā, ea quorum scientia non est, possunt fieri. neq; enim æqualiter sanitatis morbiq; eadem est sciētia, sed illius quidem iuxta, huius autē prāter naturam. Sic & volūtas s̄m quidem naturam boni est, prāter naturam vero mali. & vult natura quidē bonū, prāter naturā vero, & ex mentis quadam euerfione, malum. Verum cuiusq; corruptio euerfioq; nō in quodlibet, sed in contraria & media competit: hos enim limites transgredi non licet. Et quia error non in quolibet, sed in contraria committitur, quibus contraria sunt, tum in ea contraria quæ iuxta scientiā opponūtur, necessū est, & errorē & electiōnem à medio ad contraria ferri. Porro contraria sunt, medium,

maius & minus, eo q̄ iucundū & triste sic habeāt, vt ab anima iucundum quidem bonū iudicetur, iucundius vero melius, et triste malū, tristius & deterius. vnde patet circa voluptates & dolores, virtutes vitiaq; versari, circa eligibilia nāq; cōsistū. Electio autē circa bonum, malū, & apparentia, quæ natura sunt voluptas & dolor, versat. Quoniam igitur ipsa virtus moralis ipsa mediocritas est, omnisq; circa voluptates & dolores versatur, virtū autē circa excessum & defectū, & ea prorsus, in quibus etiam virtus consistit, necessum est, virtutē moralem habitum esse electiuium mediocritatis, quo ad nos, in iucundis & tristibus, iuxta q̄ qualis quisq; moribus dī, dolens gaudensue. dulce nanq; siue amarū diligēs. nō qualis quidam moribus dicit.

Virtutem ad finem non peccabilem, finemq; rectum reddere. Cap. 12.

Quibus ita determinatis, dispiciatur, vtrū virtus electionē reddat nō peccabilem finemq; rectū: nempe vt cuius gratia debeat, tantū eligat: an, vt nonnullis videtur, rationem absoluat, id quod temperantiā dicimus, quippe quæ rationem non evertit. Sed enim virtus & temperantiā discernuntur ab invicem, de quibus post erit dicendi locus. quibus enim cunq; rationem rectam præstare virt⁹ videtur, id causa existit, cuiusmodi etiam temperantiā.

Cæteri

E

Virtus 24

F

Moralium Eudeiniorum

G Cæterum eam laudabilem eē, præmissis dubitationibus, ostēdetur. Porro scopum quidē licet esse rectū, verum in ijs quæ ad scopum aberrare. rursum scopo etiam falso proposito, in ijs quæ ad ipsum tendunt, recte habere. interdū vero vtrāq; fallūt. Vtrum igitur virtus scopū, an ea quæ ad scopum regit? Assue ramus autem scopum à virtute constitui. quocirca nec collectio ne, nec rōne aliqua hæc demonstrabuntur, sed vt principium

H hoc positum nobis esto. Neque enim medicus cōsiderat, an esse sanū, sed vtrum deambulare, an non deambulare oporteat. Neq; gymnastes an bene habere, sed vtrū luctari vel non luctari expediat. similiter neque alia vlla circa finem occupatur. Quæadmodum enim in contemplatiuis suppositiones principiorū locum obtinent, sic & effectiuis finis, & principiū est & suppositio. qm̄ si hoc sanum esse conuenit, necessum est hoc esse, siquidem illud expectes: quemadmodum isthic, si triangulo duo recti, necessum est hoc consequi. Cogitationis igitur principiū finis est, actionis vero cogitationis terminus. Si igitur omnis rectitudinis, aut ratio causa ē, aut virtus, si ratio nō fuerit, per virtutem finis, non quæ sunt ad finem, cōstituetur. Finis autem est id cuius gratia: omnis enim delectio alicuius est de aliquo: cuius igitur gratia medium est,

eius causa virtus, quæ id cuius gratia eligit. Verum quæ debeat cōsecutio alterius est facultatis, quæ id cuius gratia eligit. non enim ipsius est electio, sed eius quod ipsius gratia. Equidem finis gratia agere oportet. verum vt finis rectus præfigatur, electionis munus est, cuius causa ē virtus. quocirca qualis quisq; sit, ex electione iudicamus, non quid, sed cuius gratia faciat expēdentes. Similiter & vitium cōtrariorum gratia electione m efficit, nam si quis cum in potestate sua sit bonum agere malumq; obmittere, agat contrarium, necessum est hunc honesti studiosum haudquaquā eē. Itaq; virtus & vitium voluntaria sunt, cū nulla necessitas ad mala perpetranda cogat. inuoluntaria enim cū turpia sint, non vituperantur tamen: contraq; bona nō inuoluntaria, sed volūtaria laudantur. Postremo omnes laudātes vituperātesq; electionem magis q̄ facta intuemur, etiam si virtute sit eligibilior operatio. Faciunt item mala quidem coacti, sed eligit ea nemo. Sed & quia difficile electionem cuiusmodi sit perspicere, idcirco ex opibus qualis quisq; sit iudicare necessum habemus. itaq; eligibilior actio, sed laudabilior electio. Expositis igitur hæc eueniunt, & cōsentanea sunt apparetibus.

Aristo.

ARISTOTELIS

MORALIVM EVDEMIORVM

LIBERT TERTIVS.

SVMMA LIBRI.

De virtutibus moralibus omnibus,
iustitia excepta.

De fortitudine, fortis, & eorum
extremis, Cap. I.

Ediocritates igit
esse in virtutibus
easq; electivas, &
contraria earū vi-
tia, quæq; sint, vtrū

dictum est. Singulatim vero
vnāquāq; persequētes, primū
de fortitudine dicemus. fere enī
apud oēs in cōfesso est, & fortē
circa terribilia versari, & forti-
tudinem vnā ē virtutibus esse.
Distinximus autē in tabula supe-
riore, vtrū cōfidentia & fortitu-
do, cū aliquo pacto sibi inuicē
opponantur, ēt inter se cōtraria
sint. Vnde manifestū, qui ab hīs
habitib⁹ nomen habēt, ēt inter
se inuicē opponi. quēadmodū
timidus. nā is magis q̄ de-
ceat timere, minus vero audere dī.
& confidens, qui ipse quoq; ex
eo q̄ hmōi sit, minus scilicet, q̄
deceat timēs, magisq; q̄ de-
ceat audens, nomen trahit. vnde &
audax ab audacia denominat.
Quocirca cū fortitudini sit cir-
ca timores audaciāq; habit⁹ pre-
stantissimus: decet vero nec vt
audaces; qui in nonnullis defi-
ciunt, in alijs vero excedūt, age-
re: neq; timidorū instar, qui in

eodē peccāt, nō eodem tñ sed cō-
trario modo: audendo enim de-
ficiūt, timēdo vero excedūt: ma-
nifestū est mediā audaciæ timi-
ditatisq; dispōnem fortitudinē
esse. is enim habitus optimus.
Videtur autē fortis metu vacare
vt p̄sm⁹, timidus autē metui ob-
noxius esse. Et hic quidē multa,
pauca, magnaq; & parua me-
tuit, idq; vehemēter, & cito: ille
vero cōtra, aut prorsus non, aut
leuiter, egre & raro, & non nisi
magna. & hic quidē vehemēter
terribilia sustinet: ille vero nec
leuiter qdē horrida. Quæ igit
sustinet fortis primū, sibi ne, an
alteri terribilia? Etenim si alteri
terribilia sufferat, nihil videat
magnificū fortē eē. sin vero sibi
ipsi, necessum est nō nisi magna
& horrida terrorē icutere. Itaq;
si terribilia vehementer, vehe-
mēs: sin leuiter, infirm⁹ ēt met⁹
fuerit. vnde cōtingit fortē mul-
tos magnosq; terrores formida-
re. Verum vť timidum cōtrarie
fortitudo præparare, vt in eo q̄
aut nihil aut pauca timeat, easq;
& leuiter & ægre. Sed enim hor-
ribile, quēadmodū & iucundū
& bonū, bifariam dī. alia enim
simp̄r, alia vero cuidam iucun-
da bonaq; vocātur non simp̄r:
ac contra praua & minime iu-
cunda, quemadmodum q̄ præ-
uis vtilia sunt, & quæ iucunda
pueris, quā pueri sunt: sic ēt ter-
ribilia alia simp̄r, alia vero ali-
cui. Quæ igit timid⁹ metuit, quā
timidus, nemini terribilia sunt.

Alia

Moralium Eudemiorum

G Alia rursum leuiter, alia plurimis timentur. Et quæcunq; naturæ humanæ horribilia sunt, ea simplr terribilia vocam⁹: fortis vero ad hæc intrepide hêt, sustinetq; eiusmodi, quæ partim ipsum quoq; terrent, partim vero non. quæ enim homo est, terribilia illi quoq; sunt, quæ vero fortis, nō sunt, aut certe leniter, aut nequaq;. Terribilia tñ dicuntur, quæ à plerisq; timeri solent, quocirca hic habitus laudatur.

H Quæadmodum enim robusti, saniq; appellant, non ve illi nō nullis laboribus frāgantur, aut hi nullo excessu debilitētur, sed ex eo, q; vel prorsus non turban-
tur, aut simplr aut leniter, à quibus multi & pleriq; valetudina-
rj enim & infirmi & timidi cōmunibus vulgaribusq; passio-
nibus afficiūtur, sed citius vehementiusq; q; solent. multi præ-
terea, quib⁹ multi afficiunt, ea vel nō prorsus vel leniter ipsos tan-
gunt. Quæritur aut num forti nihil sit terribile, neq; metuat
I quicquā. An nihil vetat, pro eo ac dictū ē ipsum quoq; timere. fortitudo enim rationē sequit, ratio vero honesta capeſcere iubet. quocirca qui non per hanc sustinet, is aut stupidus est, aut confidens. verū qui ob honestū tantū non metuit, solus fortis ē.

Timidus igitur quæ non decet metuit: audax vero in quib⁹ nō op³, aude: fortis vero in vtroq; agit quod decet, & proin medi⁹ existit. nā quæ ratio dicat, ea &

metuit & sustinet. quæ magna, & acerba, interitūq; inferētia nisi sint honesta, subire haud iubet. audax vero ēt non iubente ipsa subit: timidus vero ne si iubeat quidem: solus autem fortis ipsi⁹ iussui obtemperat.

De quinque speciebus fortitudinis non vera. Cap. 2.

Species autem fortitudinis quinq; sunt numero. eadē enim sustinent, non tñ eadē ob causas. Vnde vna ciu-
lis, quā verecundia parit. Altera
militaris, experitia vsuq; rerū
profecta: non quæadmodum di-
xit Socrates, vt horribilia, sed
vt auxilia horribilium cogno-
ſcantur. Tertia per ignorantia
& imperitia: velut est puerorū
ifanorūq; fortitudo, quæ hi hor-
ribilia sustinent, illi vero serpen-
tes manibusprehendunt. Alia
rursum ex spe nascit, quæ laute
conuiuati æbrj⁹ pericula susci-
piunt. nam vinū spem solet ad-
dere. Postremo alia ex affectuū
impotentia rationis expers, vt
amore iræ accenſorum. nam
siue amet quis, audax potius q;
timidus erit, multaq; pericula
sustinebit. velut qui i Metaponto
tyrannū occidit: & in Creta
fabulas recitauit. Siue ira com-
moueat, nā extra se rapit ani-
mus. Vnde & ferē syluestres for-
tes dicuntur, nec sunt tamen. con-
citatæ enim sunt eiusmodi: non
conciatæ, quæadmodum & au-
daces, inæquales sunt vehemen-
ter. Maxime aut naturalis est ab
ira

A ira profecta fortitudo. inuicta enī ira. quapp & pueri optime pugnāt. ciuilis autē pp legem exi-
stit. Cæterū harū nulla fm veri-
tatem cōparata est: ad cohorta-
tiones tñ in periculis vsū adse-
runt hæc oīa non mediocrem.

Quæ dicantur horribilia. Cap. 3.

DE horribilib⁹ igit cū sim-
p̄r iā dixerim⁹, nō ab re
fuerit de his fusius deter-
minare. In vniuersū igit horribi-
lia dñr met⁹ effectiua, ea. sc̄ q̄ do-
lorē inferūt corruptiui. Nā qb⁹
B alia afflictio incidit, aliū ēt dolo-
rē, diuersumq; affectū, nō metū
parit. nā q̄ molestiā aliquā, p̄spi-
cit, velut eā, qua inuidi aut gmu-
li, aut pudore suffusi affligunt.
aliud nomē fortis, eō q̄ met⁹ eo-
rū tm̄ malorū est, quorū natura
interitū vī īferre. Quocirca nō
nulli quālibet molles, fortes tm̄
sunt in q̄busdā. & nōnulli duri
ac tolerātes, timidi. Vī enim p-
p̄modū, p̄priū fortitudinis mu-
nus esse, circa mortē eiusq; acer-
bitatē recte affici. nā si algorem
C q̄s & calorē, pro eo ac rō dictat,
sustinet, cū ā periculo absint, ve-
rum ad mortē mollis sit & timi-
dus, nō ob aliud, nisi ob īteritū:
alius vero ad eadē qdē mollis,
erga mortē aut ītrepidus: ille q̄-
dem timidus, hic aut fortis iudi-
cari sanē queat. periculū nāq; n̄s
cōstare terribilibus tm̄ dñr, q̄ in
pp̄inquo habet eiusmodi īterit⁹
effectiua. apparet āt periculum,
qñ p̄pe cernit. Terribilia igitur,
circa q̄ versari fortis assolet, di-

cta iā nobis sunt, eō q̄ appetētia **D**
effectiua doloris corruptiui, opz
nec, p̄cul, sed ī pp̄inquo appare-
re, nec magnitudine hūanę vir-
tutis, p̄portionē excedere. Quē-
dam. n. necesse ē, oīl⁹ terribilia
videant, oēsq; p̄cellāt. Nihil enī
vetat, q̄ min⁹, quēadmodū cali-
da frigidaq; & alia qdā corpis
humani habit⁹ viresq; superāt,
ita animi affectiōib⁹ nōnullis
opprimamur. Timidi. n. et auda-
ces fm habit⁹ decipiunt. illis. n.
nō horribilia, horribilia tm̄ vñr,
& q̄ leuiter metuēda sunt, vehē-
E menter. audaci vero contrariū,
horribilia aīosa vñr, & q̄ vehē-
mēter, leuiter. viro āt forti vera
horribilia maxie. Quocirca, nec
si q̄s ignorāter picula sustineat,
fortis ē. velut q̄ fulmen, ex īsa-
nia ferat illatum, ac si cognoscat
quātū sit periculū, ex iræ īpetu
agat. quēadmodū si Celtæ, sum-
ptis armis, occurrāt fluctib⁹, cu-
iusmodi furiosa fortitudo pror-
sus Barbarorū est. Nōnulli vero
ob alias voluptates pericula su-
stinēt. nā & ira voluptatem hēt **F**
quandā, cū spē nēpe vltionis su-
mēdæ. Verū nec fl ob eiusmodi,
nec ob alias voluptates, malorū
ue grauiorū fugā mortē obeat,
vere fortis q̄sq; p̄pea merito
dicat. Nā si mori iucūdū sit, sepe
p̄ intēperatiā morerent lasciuī.
quēadmodū & hodie, cū ipsa
qdē morte minime, sed īferētī-
b⁹ eā suauib⁹ exātib⁹ sit, vt qdā
p̄ incōtinētiā certū sibi cōciliēt
interitū. Non ignari ēt certam
mortē

Moralium Eudemiorum

G mortē propositā, quo ex genere nullus fortis videat. Neq; si q; dolorē fugiēs, (qđ solent multi) mortē accersat, fortis fuerit. Quēadmodū. n. Agathon inqt, prauī hōes qui dolorib; victi, mortē eligūt, veluti Chironē fabulā perhibent, ob dolorē vlceris mortē optasse, licet immortalē. Nō procul ab his distāt qui ex peritiā picula sustinēt, id qđ pleriq; solent militātes. Id nāq; cōtrariū Socratis snīx, opinātis scīam fortitudinē esse. neq; enī

H q; nouerint horribilia, qui sup mucronib; iaculorū ingredi didicerūt, id auli sunt, sed quia pī dia cōtra lēSIONē explorata habent. Neq; n. q; audaci; pugnāt. idcirco fortes sunt: quēadmodū nec robur, nec diuitiā iuxta Theognim, fortitudinē gignūt. Vir. n. vt inqt, paupertate domat oīs. Manifesta nāq; qđā sustinēt picula, eo q; discriminē nullū futurū nouerūt, cū paratū sit pīdiū, argumētō est, q; malis iā reuera imminētib;, retrocedunt.

I Inter oēs igit; parteis ea vī virtutis, p̄xima, q; ex verecūdia nascit fortitudo. Quēadmodū & Homerus Hectorē scribit, periculū obīisse verecūdia īpulsum. Hectorē verecūdia cōpit: prim; nāq; Pulydamas me reprehēde rit, atq; ea ē quā diximus ciuile. Ceterū vera neq; hęc ē, neq; alia ex his vlla, sed furori sīsis ē ferarū, q; impetu ferunt. neq; n. vel ob ignominia, vel ex ira, vel q; nō morituros se arbitrēt, aut q;

facultatib; p̄seruatiuis instructi sint, sustinere horribilia opinor. nā ita nihil horribile esse iudicant. Et qm̄ virt; oīs electiua ē, nēpe vt supra dixim;, q; oīa grā alicuius, ei; nēpe qđ honestū ē, hui; instinctu eligat, patet fortitudinē, quia virt; est, horribilia grā alicuius sustinendā docere. neq; ex ignorantia, vt q; iudiciū format, neq; ob voluptatē, sed ob solā honestatem. qm̄ si nō sit honestū, sed furiosum, q; turpe, id nequaquā suffert. Circa q; igitur verset fortitudinis mediocritas, & quorū sit, & p̄p quid, & horribilia quā vim habeāt, satis in p̄sentiarū explicatū videtur.

De temperātia, & eius extremis. Cap. 4.

Porro de temperātia & intēperātia deinceps disserere conabimur. Intēperans aut multifariā dī. interdū enim qm̄ nō est castigatū nec emēdatū, quēadmodū incastratū dicimus, q; castrat; nō sit, quorū castrari nō nulla possunt, alia non p̄nt. (dicimus, n. incastratū, & qđ castrari nō possit, & qđ cum possit, nō sit tū castratū) sic & in temperās dī, vel q; tēperie castigationēq; natura nō admittat, vel qđ admittat qđē, sed nunq; sit castigatū, veluti puer ī hīs peccatis q; recte moderat tēperans. iuxta eā. n. intēperie hōes intēperātes dīr. Rursum & id intēperās dī, q; vel āgre, vel nō oī, no castigatione vlla emendari queat. Multifariā aut cū dicat in tēperātia, patet circa uoluptates quasdā

A quasdam & dolores versari: tū q
ex dispōne circa eas varia, & à se
inuicē, & ab alijs hoīes differāt.
prius at̄ descripsim⁹ quo pacto
intēperatiā appellatiōe trāsfera
m⁹. nā eos q nullo sensu erga eas
cōmouent, īsensatos alijs, nōnulli
aliud nomē imponūt. Verū non
est nota hęc affectio neq vulgaris,
eo qmagis alterā partē pec
cet, & q cōgenit⁹ sit oib⁹ iucun
dorū eiusmodi sensus & delini
tio. Hmōi aut sunt, q̄s Comici
īducūt agrestes hoīes, q nec mo
B derata qdē necessariaq̄ vlla sua
uitate miscēt. Et q̄a tēperās cir
ca voluptates versat, necessū est
ēt cupiditates q̄idā illi ppositas
esse. Itaq̄ quē sint ista explicare
opz. neq. n. circa oēs cupidita
tes, oīaq̄ suauia versat tēperās,
s; opinione qdē circa sensibilia
duo, gustabile, s; tīgibile, reue
ra aut circa tangibilia tñ. Nā cir
ca visionis voluptatē, q̄ citra ve
neris cupiditatē pulchrorū, aut
dolorē, q̄ turpiū aspectu nascit̄,
aut eā q̄ ex auditione suauiter
C cōsonantiū, aut secus, aut q̄ olfa
ctu fragratiū aut foetidorū pue
nit, nō versat tēperās. neq̄ enim
vel patiēdo, vel nō patiēdo dī
intēperās. Siue igit̄ qs aut pul
chrā statuā, aut equū, aut homi
nē cernat, vel suauiter audiat ca
nentē, nec bibere nec edere, nec
veneri īdulgere velit, s; pulchra
qdē videre, & canentē audire,
is intēperās minime uideat, quē
admodū nec Syrenū cātib⁹ deli
niti, sed circa duo hęc sensibilia

versant̄, q̄ & reliquorū asantiū **D**
sensib⁹ incurrētia, dolorē, volu
ptatēue cient: ea, s; q̄ gustu tactu
ue sentiunt̄. Cēterū q̄ reliqs sen
sib⁹ suauia exsūt, nullū ferē il
lis sensum mouēt, vt circa ppor
tionū pulchritudinis cōtuitio
nē nihil magnope moueri vñr.
s; & nec auscultationib⁹ sonorū
riteq̄ cōsonantiū, neq̄ suaue aut
grauiter olētib⁹: s; oēs sēsus acu
tius pcellāt. S; & odorib⁹ n̄ gau
dēt maxie, qui p accēs, nō p sēse
oblectāt. Dico igit̄ p se, q̄b⁹ gaude
m⁹ nec sperātes, nec recordātes **E**
aliud, velut cibi aut pot⁹. nā ob
aliā, hoc est edēdi bibēdiq̄ volu
ptatē n̄s gaudem⁹. p se vero, vt
ē lucorū et florū. Quocirca scite
Stratonicus dixit, illa quidē pul
chre, hęc vero suauiter fragrāt.
Et q̄a gustabile aliqd, nō omnē
voluptatem ferē attingunt, nec
quantū extremo linguz apice,
sed quātū toto gutture sentitur.
quapp gulones nō optāt linguā
longā, sed quēadmodū Philoxe
nus ex Hyride, vulturis guttur.
Itaq̄ circa tangibilia, vt simpfr **F**
dicā, intēperātia est cōstituēda,
circa ea, q̄ ē intemperās versat̄,
nā vinolentia, edacitas, luxuria,
crapula, etiā oīa eiusmodi circa
sensus p̄dictos sunt: q̄s in parteis
intēperātia diuidit̄. Verū qui vi
sum, auditioē, olfactuq̄ excedit,
nō dī intemperās, citraq̄ igno
miniā tales errores vitupam⁹,
& prorsus circa q̄ nō dicunt cō
tinentes, incōtinentes vero nec
tēperātes sunt, nec intēperātes.

Insen-

Moralium Eudemiorum

G Insensat⁹ igit^r, aut quocunq³ alio noīe appellare cōueniat, qui in oīb⁹ deficiat, q³ solēt plerūq³ oēs participare, atq³ lētari. Verū q³ excedit, intēperās est. oēs enī his & natura gaudēt, & aliquo ēt mō cōcupiscunt, nec tñ sunt, vel dñr intēperātes. etenim cōsecuti, excedūt magis q̄ oporteat gaudēdo: nō cōsecuti magis q̄ oporteat dolēdo. Sed nec dolore ēt vacātes dñr. nō enim deficiūt gaudēdo dolendoue, sed magis excedūt. Quia igit circa hęc est

H excessus defectusq³, manifestū q³ & mediocritas, q³ habit⁹ optim⁹ est, & vtriq³ cōtrarius. Itaq³ tēperantia habitus p̄stātissim⁹, circa q̄ intēperās versat^r, q̄ in dictis iucūdis sensibilib⁹ tenēs mediū, insensibilitatis stēperātig³ mediocritas existit. Excessus vero intēperantia est. Defectus at noīe caret, aut supra positas appellatiōes sortit^r. Accurati⁹ vero deinceps de iucundorum genere pertractabitur, vbi de cōtinentia incōtinentiaq³ agemus.

I De māsuetudine, et eius extremis. Cap. 5.

E Odē pacto de mansuetudine, rigiditatēq³ sentiēdū ē. Nā & māsuetū qualē quēdā ēē erga dolorē ex ira p̄fectū cernim⁹. Supra.n. iracūdo, rigidō & agresti (oīa.n. hęc sunt dispoīis ciuīdē) seruīlē, et īsensatū opposulm⁹: eo q³ ita vocentur, quorquet nō moucant ad iram q³ oporteat: sed lacesiti faciles hūilesq³ sese p̄beāt ad contēptū. oppposita.n. tibi inuicē sunt, ce-

leriter et egre, leniter & vehemēter, & dolor quē irā dicim⁹ lōgo tpe durans, ei q³ breui. Qm̄ vero quēadmodū & ī alijs, hic quoq³ excessus defectusq³ repetit^r. Rigidus.n. est eiusmodi, q³ citius magis, lōgioreq³ tpe, tñ nec qñ, nec quib⁹ op³, ac ī multis afficit^r. Seruīlis at cōtrarius quispiam est. Medius at inter inæqualitatē cōsistit: & q³ vterq³ habit⁹ vitiosus est, patet mediū horū æquanimitatē ēē. neq³ enim p̄currit, aut excedit: neq³ quib⁹ non op³ irascit^r, nec quib⁹ op³ nō irascit^r.

L Quocirca cū & māsuetudo circa easdē affectiōes verset^r habit⁹ optimus, erit & māsuetudo mediocritas quēdā, & māsuet⁹ inter rigidum seruilem³ medius.

De liberalitate, et eius extremis. Cap. 6.

S Vnt porrō & magnanimitas, & magnificētia, & liberalitas mediocritatis. Liberalitas.n. circa acquisitionē amissionēq³ facultatū versat^r. Nā qui of acquisitionē gaudet, ofq³ amissione dolet, vtrūq³ magis q̄ op³, illiberalis est, qui vtrūq³ minus quā oporteat, p̄digus. q³ vero vt op³ vtrūq³, liberalis, vt op³ hic, velut in alijs ēt expono, quēadmodū recta rō dictat. Et q³ illi quidē in excessu defectusq³ sunt, nā vbi extrema sūt, isthic & mediū, qd̄ p̄stantissimū est ī quaq³ specie, & vnū: necessū & liberalitātē inter, p̄dgalitatē, illiberalitātēq³ circa facultatū acquisitionē, & amissionē mediā cōsistēt. Bisariā at facultates q̄stuariāq³ vocam⁹.

A vocamus. alia enim p se ē facultatū possessio, velut calcei & vestis: alia vero p accēsis: nec tñ ita, vt si quis lance calcei vice vtat, sed velut emptio, conductioq; mercenaria. emunt. n. & calcei. Pecuniæ at cupidus prę questu accidetario circa numismatum possessionē occupat: illiberalis vero, & pdigus circa accidenta riū lucrādi modū. nā ille qdē in acquisitione naturali augmētū querit, pdigus vero ī necessarijs deficit: liberalis at ex abundanti

B copia largit. Spēs vero harū differre dicunt, eo q magis & minus circa particulas ostendunt: vt illiberalis, parcus, sordidus, turpis lucri cupidus. Parcus. n. eo q nō eroget, dī. Turpis autē lucri cupidus, q oīa corrodat. Sordidus, qui vehemēter in exiguīs obnitit. Deceptor vero depilatorq; qui inuult ex illiberalitate est. Ita contra prodigorū hicquidē caut⁹ est, qui inordinate cōsumit: ille vero incōsideratus, qui in eo quē ferre dīctat

C ratio, durare dolore non potest.

De magnanimitate, et eius extremis. C. 7.

D E magnanimitate at, ex his q de magnanimis dicta sūt, dterminare opz: eo q vt ī alijs iuxta affinitatē & similitudinē, quoad latent, pgreddi cōuenit. Ita & de magnanimitate tractantibus idem vsu venit. Quocirca nōnunquā contrarij eadē affectāt. quēadmodū pdigus & liberalis, pfractus & grauis, audax et fortis, circa eadē. n.

versant, & cognati sunt aliquo. **D** usq. nā & audax & fortis picula sustinet, sed hic qdē sic, ille vero aliter, q plm inter se distant. Dicimus at magnanimū iuxta noīs appellationem, velut vi & magnitudine animi instructū. itaq; & graui & magnifico sifis videat: qñquidem oēs virtutes quodā mō sectat. nā recto iudicio de reb⁹ maximis pariter & sifimis bonis pollere laudabile ē. Vñ at ea magna esse, q optimo habitu instructus, psequit, circa eiusmodi, si iucūda. Magnanimi **E** tas vero ē pstantissima. iudicat at in vnoquoq; mai⁹ & min⁹ recte iuxta sapiētis virtutisq; pręscriptū. vñ vel ipsa oēs virtutes, vel ipsam oēs cōsequunt. Præterea cōtēptius dī magnanim⁹. Singulę vero virtutes rerū pter rōnē magnarū sūt cōtēptrices. vt fortitudo piculorū: id. n. magnū iter turpia deputat, & neq; multitudinē oēm iudicat formidandā. & intēperās voluptates. liberalis opes multas magnasq; spnitid qd magnanimi esse vñ, **F** eo q ī paucis occupef. atq; hac magna sūt, eo q nec cuiuslibet iudiciū spectat. Magis qppe magnanim⁹ spectat qd vni sapiēti pbeet, qā multitudini, vt vulgo. Quēadmodū ad Agathonē dixit Antiphon, maligne defensionē laudatē. neglect⁹. n. ppria maxime affectio magnanimi. Porro nec vitę, nec opū, qb⁹ studere magnope vñr hoīes, curā gent, s; tñ honoris. itaq; & dolet igno

Moral. cū cō. Auer. **DD**

Moralium Eudemiorum

Eminia affect⁹, & idigni subiect⁹ impio: gaudet at p^ricipatū affe-
 cutus. vñ cōtraria vñr. nā circa
 honores occupari, & q̄ vulgus
 sentiat de se cōtemnere, nō sunt
 cōsentanea. quocirca accurati⁹
 hęc discutere op³. Nā honor exi-
 guus & magn⁹ bifariā capiunt.
 aut. n. à multis & vulgaribus,
 aut ab illustrib⁹ ille cōtingit. q̄
 rursus p^r re, i qua euenit, differt.
 magn⁹ enim nō solū honoratū
 multitudine aut q̄litate, aut pre-
 cio estimat⁹, sed veritate. vñ &
H pncipat⁹ & reliqua p̄clara, et stu-
 dio digna bona cēsent, q̄ reuera
 eximia existūt. Quo circa nulla
 virt⁹ magnitudine caret, qua &
 amplificare & ius reddere vñ in
 q̄b⁹ fuerit. sed. n. & inter cēteras
 uirtutes magnanimitas eminet.
 q̄re peculiari vocabulo hac p̄di-
 tus magnanimus appellat⁹. Qm̄
 vero bona alia honorabilia sūt,
 alia vero vt supra determinau-
 m⁹: ex q̄b⁹ alia ex vero eximia,
 alia parua sūt: q̄b⁹ nō nulli cū di-
 gni sint, seipsos dignos etiā arbi-
I trant, i iisdē solet elucere magna-
 nim⁹. Quadrifariā vero hęc di-
 scernunt. Nā & dignū ē ijs, & se
 se dignum ijs iudicare cōtingit.
 Interdū vero & mediocrib⁹ di-
 gnū ijs quoq; se dignū iudicare.
 Nōnunquā vero ecōuerso vtra
 libet hęc ad se suicē cōponunt.
 nā cū exiguis aliquis dign⁹, ma-
 gnis atq; honorabilib⁹ se dignū
 arbitrat⁹, ali⁹ maximis dignus,
 paruis se dignū existimat, prior
 quidē hic est exiguis dign⁹, ma-
 gnaq; affectās, vitupationē me-
 ret. dedecēs. n. id est, ac minime
 honestum, p̄ter dignitatē q̄ppia
 cōseq. verū & is vituperadus q̄
 p̄nti honore dign⁹, cū tñ auerse
 tur. restat, iā vtriq; horū cōtra-
 rius, q̄ cū reb⁹ magnis dign⁹ sit,
 seipsū ē dignū arbitret. hic lau-
 dabilis & iter hos medi⁹ est. Et
 q̄a circa honoris electionē frui-
 tionēq; circa honorabilia reliq;
 bona dispō est p̄stantissima ma-
 gnanimitas, et quēadmodum
 oñdim⁹ nō circa vtilia occupat,
 ac ipsa mediocritas cū p̄mis lau-
 dabilis. manifestū ē magnani-
 mitatē ēē quādā mediocritatē.
 Ex cōtrariorū aut, hoc q̄ dixi-
 mus indignū, maximis sese di-
 gnū arbitratem, lentitudo. tales
 quippe lentos dicim⁹, q̄ magna
 venditāt, cū nō insint. Verū vbi
 dign⁹ magnis, se i dignū censer,
 pusillanimitas appellat⁹. pusilla-
 nimis. n. est, q̄ p̄clara merit⁹, ijs
 sese indignū iudicavit. Itaq; ma-
 gnanimitatē neceſsū est medio-
 critatē ēē, inter pusillanimitatē
 & lentitudinē. Porro quart⁹ ex
 his, neq; oīno vituperatione di-
 gn⁹, neq; magnanim⁹, i nulla re
 magni q̄ppia consecut⁹. neq; n.
 vel dign⁹ existit, vel ita de seipso
 cenſet, quapp nō est cōtrarius.
 Nā etsi planē cōtraria iter se vi-
 deant, magnis dignū magna, &
 paruis dignū exigua deberi sibi
 arbitrari. cōtraria tñ nō sunt, cō-
 q̄ hic reprehensione careat, q̄n-
 quidē ex rōnis instinctu agit, &
 eadē q̄ magnanim⁹ naturæ con-
 ditione,

A ditione. Cū vterq; quib⁹ dignus est, sese dignū arbitrat⁹, magnanim⁹ ex ijs, quib⁹ dignus ē sese dignū censebit, pusillanimis vero cū magna insint ei bona honorabilia, si eis se indignū iudicat, qd faceret, si parvis dignus esset: aut igī magnis se dignū iudicās, lent⁹, aut pauciorū. q̄circa nemo pusillanimen dixerit, qui īquilin⁹ tm̄, se nō impio dignū cēseat, seq; subīciat, verum qui honesto loco natus sit, imperiumq; rem magnam iudicabit.

B De magnifico, & eius extremis. Cap. 8.

Magnificus at nō ex qua libet opatione, electiōe ue dī, sed ex sumptib⁹: nisi forte p̄ trāslationē ita vocetur. absq; sumptu at magnificentia n̄ est. nā *μαγνίσιμος*, i. decēs, ī ornatu: ornat⁹ vero nō in q̄buslibet, s; ī necessariorū excessu cōsistit. Verū qui ī magno sumptu decētem magnitudinem eligit, eāq; mediocritatē cū eiusmodi voluntate expetit, magnificus ē. qui vero ampli⁹ quā par sit, & p̄ter modū, is nosse caret: tametsi quādam affinitatē inter sese hñt, q̄s vocant ineptos & pdigos. Nā q̄ opulēt⁹ dilecti hōis nuptijs sumptus suppeditat⁹, eū apparatus se decere arbitratur. Qui frugales paucaq; desiderātes excipienti cōueniat, paruificus. Verū q̄ nuptiali apparatu eos excipiat, nec ob gloriā, neq; pro auctoritate peculiari aliqua, pdigo sīs vī. Verū qui pro dignitate iuxtaq; rōnem id facit, magnificus est,

decorū. n. iuxta dignitatē est, qñ **D** quidem nihil p̄ter dignitatē decet. decorū at esse op̄. etenim decetis est agere iuxta dignitatē, & qd deceat, & circa qd deceat, aliud. n. decorū est circa familiaris, aliud circa amati nuptias, atq; ipsi ēt ī tm̄ aut eiusmodi: vt spectaculū. Cimonē nō Themistoclē, q̄ humiliore fortuna hactenus ēēt, decere aiebat. ille vero, cui qualiscunq; sit dignitas perinde est, nullus est horū. De liberalitate vero sīst se hēt. nā liberalis aliquis est, qñ libet.

E De indignatione, verecundia, amicitia, gratitudine, veracitate, urbanitate. Cap. 9.

Et fere etiā sic cetera circa mores, uel laudabilia vī vtupabilia. nā alia excess⁹, alia defectus, alia vero mediocritates sunt passiuæ, quēadmodū iuidus & alienis malis gaudēs: iuxta hos. n. habitus dī, inuidus quidē angi, dignorum successu: hic vero ī eadē passione nosse cārere, sed ei affectioni obnoxius, not⁹ ē, gaudēdo īdignorū vīca sibus vel successibus, item & dignorū lētādo. Medius vero iter hos ē indignabūdus, & qd veteres *νίσιμος* vocāt, a dolēdo, ob indignorū successum. quapp & Nemesin Deā esse arbitrant. Verecundia mediocritas est iter impudentiā & stuporē. Nam qui nullā de se existimationē moratur, impudēs. qui oēs, stupidus. q̄ vero apparētes q̄sdā modeste, verecūd⁹. Amicitia vero mediū inter inimiciā & adulationē.

DD h̄ Nā

Moralium Eudemiorum

- G** Nā qui oīb⁹ pro cupiditate sua iucūde cōgredit^r, adulator est. q¹ vero voluptatē oēm vitat, odio sus.uerū q¹ nec sectat^r, nec refugit oēm voluptatē, sed qd¹ optimū vī in cōgressū obseruat, amicus est. Grauitas vero mediocritas est iter cōtumaciā, et placēdi stu diū. Nā q¹ nihil in cōuictu alteri largit^r sed cōtēnit, cōtumax. qui vero oīa oībusq³ se subh̄cit, placēdi studiosus est. qui vero alia qdē largit^r, alia nō, grauis appel lat^r. Verus at^r & simplex, quē rigi dum vocāt, inter dissimulatore & iactabūdū medi⁹ est. Nā qui sua deteriora mētī q¹ sunt, idq³ n̄ ignorās, dissimulatore. q¹ vero maiōra p̄dicat, iactabūd⁹ est. ve rū q¹ vt habeat exponit, ver⁹, & iuxta Homerū sapiēs appellat^r. & in vniuersū, hic qdē veri, ille falsi amator ē. Porro vrbanitas mediocritas ē: & vrban⁹ iter ru sticū et scurrā medi⁹. Quēadmo dū, n. circa alimētū, vorax & te ri⁹ differūt, q¹ ille nihil aut pau ca aut egre admittat, hic vero fa cile oīa, sic rustic⁹ h̄et ad īportu nū aut scurrā. nā ille ridiculū ni hil aut egre admittit, hic vero oīa & prōptē & suauiter. Verū neutru ita decet, s̄ qdā admittē da ioca, qdā nō, idq³ iuxta rōnē: qd¹ facit vrbanus. Dem̄o at^r ea dem. qn̄quidē & eiufmodi ē vr banitas, & nō quē trāsferētes di cim⁹, eq̄ssimus habit⁹, et medio critas laudabilis: extrema vero vitupabilia sunt. Duplex at^r vr banitas ē, alia, n. q¹ ridiculis gau det, iocisq³ ēt in ip̄m scommate iactis: alia q¹ iocos lususq³ pexh̄ bere alijs pōt. Diuersē qdē à se in uicē, s̄ mediocritates ambæ. nā q¹ & exhibere iocū alijs pōt, q¹ af ficiat^r syncere iudicās, & q¹ in se dictū ferre ridiculū, iter īportu nū & frigidū mediū ē. Quæ de terminatio melior ē, q¹ si illuso, quōcūq³ affecto, molestū ēē qd¹ dīr asserat: qppe q¹ magis place re, ea moderatione p̄dito cōue niat, hic, n. recte iudicat. Ceterū oēs hē mediocritates et si lauda biles sunt, nō tñ virtutes dici de bēt, neq³ carū cōtraria, vitia: qp pe q¹ hęc oīa ex affectionū diuī sione, carere electiōe cōstat. vna quēq³, n. harū affectio qdā est, et quia naturalis est, ad naturales ē t virtutes referē. naturales enī quodāmodo uirtutes hē sunt, vt ex sequētib⁹ patebit, cū pruden tia. vnde & inuidia, iniustitiæ (nā ad aliū spectant actiones ab ipsa, p̄fectē) & indignatio iusti tię, verecūdia modestiæ adcen senē. quocirca & eo ī gñe mode stiā definiūt. ver⁹ at^r & van⁹ eiuf modi vt ille sapiēs, hic stult⁹ sit. verū mediū magis extremis cō trariū est, q¹ ipsa sibi, eo q¹ illud cū neutro iūgat^r, & sit, hæc vero frequenter. suntq³ nōnunquā ti mido audaces, ac partim, p̄digi, partim illiberales, et p̄sus vitio se inēquales. Nā cū recte inēq̄les sunt, medij existūt. medio nāq³ extrema aliq¹ mō insunt, verum cōtrarietates non vñr extremis sūt iuxta medium ambē inesse, inter.

A interdū. n. iuxta defectū, aliqñ iuxta excessū infunt: quorū cā sūt duo illa supra cōmemorata. paucitas erga iucūda insensatorū, & qđ cōtrariū magis eē vī, in qđ magis peccat. tertiū vero, qđ rarius, min⁹ contrariū vī: vt audacia ad fortitudinē, & p̄dīgālitās ad liberalitatē. De reliq̄s igitur virtutibus laudabilibus fere dictum est: itaq̄ de iustitia deinceps dicendum erit.

Pro Quarto, Quinto, & Sexto sequentibus libris lege Quintum, Sextum, ac Septimum Nicomachi. huc enim ex eo loco translati fuere, nullo penitus mutato verbo: vt in Græcis exemplaribus videre licet.

A R I S T O T E L I S

MORALIUM EVDEMIORUM

LIBER SEPTIMVS.

SVMMA LIBRI.

C De amicitia, ac eius speciebus. De amicis ac multis, quæ circa hæc sunt consideranda. De benevolentia, concordia, ac probitate.

De amicitia, ubi dubitatur, an sit in similibus vel in contrariis. Cap. I.

DE amicitia, qđ sit, & quale sit, quis itē amicus: ac vtrum simp̄r tantū dicat amicitia, an multifariā, & si multifariā, quot nam modis: insup quo pacto sit amico vtendū, qđ ue iustū amicū, nihilominus excutienda nobis sunt, q̄ ea qđ de morib⁹ circa ho-

nesta eligibiliaq̄ tradunt. Nā inter ciuilia officia vel potissimū ē, amicitias iter se hominū mutuas cōciliare. Eāq̄ ob cām virtutē vtilem existere dicimus, qđ amici eē nequeūt, qđ muruis iter se iniurijs cōsistat. Pręterea iustū iniustūq̄ maxime circa amicos versari oēs cōfitemur. Et sane vī vir bon⁹ ēt amicus eē, ac amicitia moralis qđā habit⁹: vt si iniuriā quis cauere instituat, hōes iuicē reddat amicos, eo qđ veri amici nunq̄ mutuo, quēadmodū & iusti, inferāt iniuriam. **E** qđ circa aut idē pr̄sus, aut cognata iter sese amicitia iustitiaq̄ existūt. Pręterea iter bona p̄stātissima reputam⁹ paratū eē amicū: & malū grauissimū solitudinē, amicorūq̄ carentiā interpreta-
F mur: qđ oīs vita, sp̄taneaq̄ hominū cōuersatio his cōstet, qđ cū familiaribus aut cognatis, aut alijs nobiscū degētib⁹ vī liberis vel parētib⁹ vel vxore trāsigit. Et pp̄ria qđē iusta, qđ ad amicos spectāt, solū ad nos p̄tinēt. Verū qđ lege cōstitutā, nō equidē nos, sed alios respiciunt. Verū multa ambigi circa amicitiam solent. Primū qđē qđ foris assumit, vt plerūqđ dī. Vī enī nōnullis sūt filii amicū esse: vnde natū est qđ ferē. De⁹ similē sp̄ adducit ad similitē. etenim graculus ad graculū, & fur furē cognoscit, & lup⁹ lupū. Sed & physiologi vniuersā naturā rerū describētes, principī hoc cōstituunt, sicut ad sicut cōtendere. Quocirca & Empe-
D D iij docles

Moralium Eudemiſorum

G docles canem ſemellā fictili in-
cumbere aiebat, ob ſimilitudi-
nē, quā cū eo plurimā haberet.
Atq; hi quidē ad hunc modum
amicū definiunt. Alij vero con-
trariū cōtrario amicū aſſerunt.
amabilia. n. deſiderabiliaq; oib;
amica ſunt: & ſiccū humida, nō
ſicca appetit. vnde & terra plu-
uiā optare dī, & rerū oſum mu-
tationē grātā eſſe: ea vero in con-
trariū ſit. Et ſiſe ſiſi inimicū, &
figulus (qđ dī) odit figulū. Inſu-
per & animātia quibus ex eodē
vict⁹ ſuppetic, hoſtilia ſuicē sūt.

H Opiniones igit hæ tm̄ diſtāt ab
iis, quæ ſiſe amicum, & cōtrariū
inimicū ſeſent. Minus certe ſp-
ei quod plus eſt, hoſtile exiſtit,
inimiciāq; dies exordī. Præte-
rea & loca inter ſe diſſita, cōtra-
riorū ſunt: amicitia. n. contrahe-
re vī. Alij vero contraria amica
putāt, & Heraclit⁹ increpat poe-
tam dicentē, qđ lis inter Deos &
hoſes pereat. Neq; n. harmoniā
cōſiſtere inq; citra acutū & gra-
uē ſonū: neq; aſalia abſq; mare
& ſœmina duob⁹ cōtrarijs. quę
duæ opiniones de amicitia ſunt
i vniuerſū plm̄ diſcrepātes. Ve-
rū alię magis cognatę sūt, & p-
prię apparētī. alijs. n. inter pra-
uos amicitia conſtare nō poſſe,
ſed iter bonos tm̄. alijs cōtra, ab-
ſurdū vī, ſi mī liberos nō ama-
re aſſerāt, cū & iter bruta amici-
tia itercedat tāta, vt ēt. p. ſobole
ſua mori n̄ recuſent. Alij tm̄ vti-
le amicū arbitranī. argumento
illis ē, qđ oēs id pſequunt, ſutilia

vero abſciūt. Vñ Socrates ſenex **K**
ille ſaliuā, pñciēs, & capillos vn-
guesq; pſcindēs, particulas ſe in-
utiles oēs abſcere dicebat, & po-
ſtremo ēt corp⁹ ipm̄ cū mortuū
fuerit, & qđ nullis porrō vſibus
accōmodari q̄at. verū vbi vſui
ē, velur i Ægypto, referuāt. qđ oīa
cōtraria inter ſe maxie videntē.
nā inutile ſiſi, & cōtrarietas ſiſi
tudini, ac cōtrariū inutiliſimū
cōtrario ſuo maxime repugnat,
quippe qđ cōtrarij ſit contrariū
corruptiuum. Inſup vī alijs qui
dē facile amicos cōparare, alijs
vero rariſimū hūc cognoscere, **L**
qm̄ citra ſuccēſū non cōtingit.
Cū felicib⁹ amicitia oēs captāt.
verū alij, ne in iſdē quidē infor-
tunijs pſiſtentibus, credendū iu-
dicāt. quippe qđ fallacia quadā,
fictaq; cū calamitoſis conuerſa-
tione, bonorū amicitia ſeſe inſi-
nuent. Sed adducēdus ēt poſtre-
mus, qui & opiniones de his re-
ctiſſime exponit, & dubitatiōes
cōtrarietatesq; ſoluit. qđ ſit, dū
appoſite explicant, qđ vñr cōtra-
ria. eiufmodi. n. rō maxime ap-
parētibus cōſonat. Cōtingit au-
tem oppoſitiones manere, qđ **M**
quod dictū eſt, verū ſumptum
fuerit: interdum vero ſecus.

*Quale ſit id, quod ametur, incertum,
an bonum. Cap. 2.*

D Vbitationē autē habet,
vtrū iucundū, an bonū
id ſit, qđ amet. Nā ſi id
maxie cōcupiſcim⁹, erit eiufmo-
di potiſſimū amor. Neq; enim
amator dī, qui non amet ſemp.

Et

A Et cupiditas semp ad iucunda
ferē. nā & iucundū, quod volu-
mus bonū amamus: verū aliud
est iucundū ac bonū: de quibus
& alijs cognatis determinare co-
nabimur, his principijs cōstitu-
tis. Quæ cupiditate aut volūta-
te appetunt, aut bona sunt, aut
apparētia bona. Quapp & iucū-
dū cōcupiscibile est, qā apparēs
bonū: qppe qā alijs bonū iudice-
tur, alijs appareat tm̄, ēt si nō iu-
dicet, neq. n. in eadē aīe pte sūt,
phātaſia. Patet igit amīcū & bo-
B nū & iucundū esse: qd determina-
to, altera iā suppositio p̄mitten-
da. Bonorū. n. alia simplr bona
sunt, alia alicui non simplr, atq
eadem simplr & bona, simplrqs
iucunda. Nā quæ sano corpori
cōducunt, simplr corpori bona:
q̄ verolaborāti tm̄, non simplr
appellamus, velut sunt medica-
menta, & sectiōnes. Siſt & iucū-
da simplr vocamus, q̄ integrū
sanumqs corpus oblectant: vt in
clara luce, non in tenebris cerne-
re: verū laborāti ex oculis cōtra-
C riū. & vinū iucūdus eē iudicat,
nō linguæ ex vinolentia corrup-
ptæ, q̄ ne ifusum quidē acetū di-
ſcernat, sed sensui ſyncero. Siſt
& in ijs quæ animā spectāt, non
quæ pueris aut beſtijs, sed corda-
tis probant, vt rorumqs igit me-
mores, hæc eligimus. Et quēad-
modū pueri ac beſtiæ habēt ad
cordatū, sic prau⁹ ſtolidusqs ad
moderatū & ſapiētē. ijs vero iu-
cunda sunt, q̄ iuxta habit⁹ inci-
dunt, quæ sunt bona & honeſta,

De tribus amicitiaſpeciebus: & quæ ip-
ſarum proprie ſu amicitia. Cap. 3.

Q Via vero bona multifa-
riā dñr, aliud. n. quia ta-
le ſit, aliud qā vtile.
ac frugiferū: ſic & iucūdū, aliud
simplr ac bonū simplr, aliud ve-
ro qd alicui videat bonū, quem
admodū ī inanimatis: cōtingit
ob ſingula hæc aliqd nos eligere:
& amare: vt & hoſen, aliū. n. q
virtute p̄ditus, aliū quia bonus
& frugiferus, aliū quia iucūdus
ob voluptatem. Amicus aut ſit,
qñ amat⁹ redamat: neq. id igno-
rat ab ipſis. Quocirca neceſſum
tres amicitiaſpēs eſſe: neq. iux-
ta vnū aliquid oēs, neq. vt vni⁹
generis ſpēs, neq. oīno æquiuo-
ce dicant. ad vnā. n. quandā pri-
māqs referunt: quēadmodū me-
dicinale. etenim aīam medicina-
lem, & corpus, atq. in ſup etiam
inſtrū & opus dicim⁹: ſed pro-
prie primū, p qd rō ei⁹ nobis in-
eſt. velut inſtrū medicinale, q
medicus vtiſ, nec tm̄ inſtrū ratio
medici rōni ineſt. quocirca in
oībus primū illud querit. Et qā
primū vſe eſt, vſt ēt capīſ quod
fallit. itaq. & de amicitia nō poſ-
ſunt oſa apparentia reddere. Ra-
tione. n. vna minus congruente
non arbitrant cēteras amicitias
eſſe. alia vero ſunt quidē, ſed nō
ſiſt: alia vero, cum prima nō cō-
uenit, vt vſis, ſiquidē prima fue-
rit, neq. alias eſſe amicitias in-
quiūt. Verū vt mō dictū ē, mul-
tæ amicitiaſpēs ſunt: qm̄ triplr
dici amicitia determinauimus,
DD iij cū

Moralium Eudemiorum

G cū alia ob virtutē, alia ob vtilitatem, alia ob iucunditatem oriri dicat. Et sanē quæ cōmodorū grā nata est, plerūq; est amicitia qui se inuicē, quia vtilēs diligere solēt.

ἡλαὺν ἡμετέρας ἀνὰ τὴν αὐτὴν φιλοῦμεν ἡμετέρας τὰς.

Et nōdū Atheniēses cognouerūt Megarēses. Quæ vero ob voluptatē cōtrahit, iuuenū est. mutatis. n. pro ætate morib⁹, ēt iucundū mutāt. Quæ vero à virtute, p̄ficiscit, optimorū. vnde manifestum est primā amicitia, bonorū ēē mutuū erga se inuicē

H amorē, mutuāq; electiōnē. Amicū. n. est amatū amāti, amicusq; itē redamās amato. Ea igit sola iter hoīes est, qppe q soli electiōnem sentiūt. ceterē āt ēt feris inter se sūt, vbi ēt aliq̄ mediocris elucet vtilitas. Atq; ita ēt cicura hoī, & alia alijs amica sunt: quēadmodū regul⁹ auis crocodilo, Herodoto teste: & quēadmodū vates de confessib⁹ transitionibusq; loquunt. Et mali malos, cū ob vtilitatē, tū ob iucunditatē amant: neq; tñ amicos fatent, cū

I primē sint expertes: qppeq; prauus iniuriā prauē sferat, qd amicitia legib⁹ repugnat. Alij itidē amāt citra amicitia primam, qd tñ reliquas colere nihil vetat. ob voluptatē. n. incōtinētes seip sos suspectos hñt, nec ab iniuria mutua abstinēt. Quocirca nec ob voluptatē se mutuo amātes, dici amici debēt. qñ accurate disquirentib⁹ plane primā nō esse cōstet. illa. n. firma est amicitia, hæc vero, put hæten⁹ diximus,

nō illa quidē, sed ab illa p̄fecta. **K**

Quapp ut illo tm pacto amicus ēē asserat cogere, est apparentia absurdaq; dicere. nā iuxta rōnē cōem quādā affirmare oēs amicitias licet. Superest igit, vt prima tm amicitia vocet: interdum vero ēt oēs: neq; vt æquiuoce, neq; ad seip sas quomodocūq; habentes, neq; iuxta vnā speciem, sed potius ad vnū aliquod relatas.

De amicorum diuersitate: & qui proprii sint dicendi amici. Cap. 4.

ET quia simp̄r bonū iucundūq; idē & si est, nisi qd obstat: & primus verus, & simp̄r amicus (nā talis pp seip sum eligibilis, idq; necessario, quēadmodū. n. pp se bona quispiā appetit, sic & ipm talē eligi opz) verus āt amic⁹ ēt iucūdus ē simp̄r: vñ igit qūocūq; amicus iucūdus esse. Verū magis de his determinādum, vtrū qd ipsi, an quod simp̄r bonū amicū sit, & vtrū actū amare cū voluptate, vñ & amabile iucundū, an non. hæc. n. ad idē reducenda sunt. & qd nō ipsi bonū fuerit, nō ēt ad ipm prinet. Atq; hoc ipm est qd qrit, sic esse bona, q simp̄r bona sunt. eligibile. n. ē simp̄r bonū: ipsi vero, qd ipsi bonū: q cōuenire opz. Et virt⁹ vna talem efficit. & ciuilis facultas ēt, quibus hæc non insunt, ingignit, mō iā añ accōmodat⁹ & hō existat. natura. n. ei bona sunt, q simp̄r bona. Sifr & vir pro femina, & stupid⁹ pro p̄dito indole. ob dulce vero, necesse est quæ pulchra sunt,

A sunt, sint et dulcia. Vbi vero dissonant hæc, iā nō, pꝛfꝛꝛ bonū. nā intēpēratia interuenire pōt. Cū n. honestū iucūdūq; discōueniunt, ī affectiōibꝫ intēpēratia ē. Quia cū pꝛfā amicitia ē sꝫ vir tutē, erūt et ipsi simpꝫ boni: nō qꝫ vtilēs, sꝫ alio quopiā mō: qñ qdē bifariā, huic & simpꝫ bonū capiē. et sꝫ quēadmodū in cōducibili et habitibꝫ, vbi aliqđ ē simpꝫ cōducibile, et honestū, velut se exercitatio ad medicatōnē hēt: Itaq; & habitus hoīs virtꝫ. Sit igitꝫ hō ex rebꝫ natura pꝛstātibꝫ. nā virtꝫ natura pꝛstātis simpꝫ alterius vero alicuiꝫ nequaquā, sꝫ huic bonū dꝫ. Eadē quoq; rō dulcis ē. Hic igitꝫ velti gādū, vtrū absq; volūtate sit amicitia, qđ ue differat, et ī vtro amaf cōsistat: et vtrū bonꝫ eē ēt nō iucūdꝫ qat, sꝫ nō pp idipsū tñ. Amor igitꝫ cū dicat bifariā, vtrū q actū ē, eo qꝫ bonū iudicat, nō ab sqꝫ voluptate eē apparet. pꝫ at, quēadmodū ī scia rerū cognatę cōtemplatiōes disciplinęq; spē sua facile intelligunt, ita ēt familiariū recognitiōes expeditę fiunt. cuiꝫ rei rō eadē ī vtriqꝫ est. Natura igitꝫ simpꝫ bonū, et simpꝫ iucūdū: et qbꝫ bonū, nō dē ēt iucūdū ē. Quapp similia sꝫbꝫ mox gaudēt, et hoī hō iucūdis simꝫ. Et qꝫ impfecta ea cōdōne sunt, ēt absoluta eiꝫmodi erūt. Est aut vir bonꝫ pfectꝫ, si qđ er go amare actū mutę familiari tatis et notitię, electio cū voluptate ē, s. et amicitia pꝛfꝛꝛ sim-

pꝫ bonorū et iucūdorū, qꝫ bōa iucūdaq; sūt, mutua electio. Atq; ea amicitia habitꝫ, ex qđ eiꝫmodi electio, pꝫficiat. nā opꝫ eiꝫ actꝫ eiꝫ, qđ nō extra, sꝫ ī ipso amate cōsistit, cū potētia extra, vel in alio sit, vꝫ diuersū saltē existat. Quocirca ī amate, nō in amato gaudiū ē. Amari. n. amabilis rei illud vero ēt amicitia actꝫ ē, & aiati tñ, cū pꝫs ēt inanisatis cōpetat, qñ et ea qꝫ diligūt. Et qꝫ amare actū ē gaudē amato, qte nꝫ amatū, et amicꝫ ēt ē, q amaf vicissim, erit amicꝫ amico, nō q musicꝫ vel medicꝫ. Voluptas igitꝫ ab ipso pcepta, quā amicꝫ, pprie amica voluptas appellat. ipsū. n. diligit nō ob aliqđ qd pꝫ, quā ob rē nisi eo qtenꝫ bonꝫ est delectat, nō fuerit amicitia pꝫfā. neq; rē vllā īterueniēte ob stare decet, vt bonū ipsū nō delectet. itaq; ēt si graueolētia fuerit, aliqđ obliterare, et mētis īdustriā amplexū verꝫ amicꝫ solet. Hāc igitꝫ primā amicitia eē oēs cōsistent: alię vero pp hāc, & aliqđ mō vidēt, et ī cōtrouerfiā veniūt. Cō-

statiā. n. quādā hꝫe amicitia vꝫ, ac sola ea cōstās ē. nā pꝫnūciatū ā grauibꝫ ē, cōstās id eē, qđ nō cito fiat, neq; facile dissoluat. cætera iudicio sincero vocant. Porro nec citra fidē consistit amicitia firmæ: ea vero expimētū requirit, vt inqt Theognis. Neq; n. viri mulieris ue mētem cognoueris añ piculū, velut de vi mētis sūprū. Eodē pacto et tēpus requirit amicus. qꝫ ēt amici añ cōtractā ami-

Moralium Eudemiorum

G amicitia cupiunt: q̄ habit⁹, velut
iā cōsummata amicitia, latet. nā
quia ad mutuā amicitia propē-
dēt, & sibi inuicē oīa officia prę-
stāt, putant n̄ velle amici, sed re
ipsa amici eē. Verū quēadmodū
in ceteris, ita hic quoq; vsu ve-
nit. quēadmodū. n. sani nō sunt
statim q̄ id velint, ita nec amici
q̄ eē volūt. argumētō ē, q̄ facile
tales nōdū assumpto experimē-
to, ita nec calūnia circūueniant.
q̄ experimētū q̄bus in reb⁹ ha-
bēt, in his facile se calūnię nō p̄-
H bēt, in quibus aut nō hnt, psua-
deant, si coniecturas calūniator
adhibeat. Simul vero p̄, nec i-
ter prauos amicitia cōstare pos-
se: q̄ppe q̄ iniqui sunt, et nemini
sefe cōmittūt, ex seipsis alios me-
tiētes. Vnde et boni facili⁹ deci-
piunt, nisi ea periclitatiōe diffi-
dāt. Etenim prauī natura bona
amico p̄ferūt, neq; quisq; amicū
magis q̄ res amat. nā tales amici
nō sunt: repugnāt. n. legi amici-
tis, amicorum cōia oīa asserēti.
q̄nquidē amic⁹ rebus ipsis p̄fe-
T rēdus est, nō amicis res. Vñ pri-
I ma amicitia iter paucos icidit:
eo q̄ difficile sit multorū cape-
re experimētū: q̄nquidē nō oī-
b⁹, quēadmodū oportebat, pos-
sis cōiuiē. Neq; ex equo deve-
ste et amico deliberare cōuenit,
equidē q̄d inter duo melius ex-
titerit, eliget mētis saltē cōpos,
et quo ē vsus olim vt deteriore,
n̄ p̄feret ei q̄d iudicet melius. In
amicitia at nō facile, p̄ vetere a-
mico, icognitū assumet, neq; n.

absq; experimēto ē, neq; vnius **K**
diei amicus. quapp in puerbiū
abijt, falsi modi⁹. Simul at n̄ co-
tm̄, q̄ simplr bon⁹ quispiā sit, ad
amicitiā sufficit, sed vt ēt tibi sit
amic⁹. bon⁹. n. quisq; d̄r simplr,
eo q̄ bonus ē: amicus aut, qui al-
teri bonus, simplr at bon⁹ ami-
cusq; in quo vtraq; ista cōcuer-
rūt. Itaq; q̄d simplr bonū alte-
ri, hoc quāquā nō simplr bono:
alteri vero bonus, eo q̄ utilis.
amare at vnā multos, et ipsum
hūc amorē auertere, impolē er-
ga plures opari. In his at cōstat **L**
recte dici amicitia cōstatiū bo-
norū eē, quemadmodū felicitas
sufficiētiū. etenim natura, nō
facultates, firmitatē hēt. Verū
multo recti⁹ virtutē naturę esse
affirmat, et tēpus amātē indica-
re, i fortunaq; magis q̄ success⁹.
In illis, n. vere declarat q̄d d̄r, cō-
munia amicorū oīa: q̄ppe qui
soli bonis malisq; natura, circa
infortunia & successus in quib⁹
cōsistūt, hoīem p̄ferūt, vel vt il-
la sint, alia vero nō sint. Succes-
M sus aut arguit n̄ veros amicos,
& ad vtilitatē tm̄ comparatos.
Tēpus vero vtrosq; neq; n. vti-
lis statim amicus est, verū sua-
uis et iucundus. Sed nec qui sta-
tim, suauis simplr est: q̄n p̄inde
vt vino ciboq; partim suauitas,
p̄im vero celeritas p̄cipi, verū
mediocri tpe suauitatē volupta-
tēq; amittit, sic ēt hoīb⁹ vsu ve-
nit. nā q̄d simplr iucūdū est, si-
ne tpeq; determinari debet. Fa-
ctat aut et vulgus, dulce vocās,
nō

Anō solum qđ cōpererunt, sed veluti cū bibunt, cūq; adhuc in manibus poculū est. Nō. n. id inde dulce ē, quia cōpererit aliquis, sed quia nō frequenter bibit, ac quia primū decipit. Prima igitur amicitia, a qua ceterę nomē trahunt, sūm virtutē ē, iuxtaq; eius delectationē, velut dictū ē prius. Reliquę etenim inter pueros, brutaq; et prauos cōtingunt. Vnde prouerbio dī, equalis equalē delectat, et malus malo iucūde cōuiuit. nā et prauī nonnunquā se mutuo oblectāt, nō q̄tenus prauī, nec q̄tenus neutri, sed quatenus vel ambo (exēpli grā) streperet: vel hic quidē streperus, ille vero parcus: q̄tenusq; bonū aliqđ oēs hñt, eatenus cōgruūt sibi. Præterea viles sibi ēt hos eē cōtingit, nō quidē simp̄r, s; institutis. Sic ēt bono viro amicū malū esse contingit, nēpe ad institutū aliqđ vtilē: vt malus boni viri istituto, q̄le bonus habet, inseruiat. bonus intēperātī quidē ad illud qđ habet institutū, malo autē ad id qđ iuxta naturā existit. Valentq; bona simplicia quidē simp̄r, illi vero ex suppositiōe, nēpe q̄ten⁹ aut paupertati aut morbis cōfert, idq; bonorū simpliciū cā: quēadmodū et pharmacū bibit. nō. n. bibere vult ipsum, sed huius melliendi grā vult. Præterea amici hi esse pñt inuicē, qualiter et n̄ sunt, qui boni nō sunt. lucundus. n. eē p̄r, nō q̄tenus malus, s; q̄ten⁹ aliqđ cōe hēt: vt si sit mu-

ficus, insup q̄tenus vnū quiddā d est oībus, qđ ferre possis. iō qđ ē ad colloquiū apti bōi habeant, aut q̄tenus deniq; vnicuiq; congruant aliquid. n. boni oēs hñt. Tres igitur hęc spēs amicitie sūt, et in his oībus iuxta eq̄litate quodāmodō amicitia appellat. Nā & amici sūm virtutē i eq̄litate qđā virtutis sibi inuicē amici sunt.

De amicitia secundum excessum. Cap. 5.

Alia porro in his dīa sūm excessum: velut ē Dei erga hominē virtus (id. n. aliud amicitie genus ē) et i vniuersum velut p̄cipis erga subditū. quēadmodū et iustū aliud ē, p̄portione. n. eq̄le: numero vero minse. q̄ in genere sunt pater erga filiū, et beneficis erga bñficia passum. In n̄s vero ipsis discrimina qđā elucēt, qñ alia est patris erga filiū rō, & viri erga vxorē: hęc qđē vt p̄cipis erga subditū, illa vero vt benefici erga bñficia passum. In n̄s aut, pr̄sus nō, aut certe nō sūt redamare cōtingit. Ridiculū. n. fuerit, si quis Deo exprobrat, si nō p eo ac ab hostibus amat, vicissim ipse diligit: aut principi, qđ non equalē amorem subditis p̄stet. Imperātī. n. vt amet, n̄ vt amet, aut certe alio pacto cōuenit. Verū oblectatiōe nihil est discriminis, siue vt i opulente erga facultates domesticas, & sobolē suā, vel vt egēs erga id qđ potit. Quo circa sūt se hēt in amicis qui obutilitatē, et qui ob delectationē conciliant. Nā hi quidem iuxta equa-

Moralium Eudemiorum

G æqualitatē, illi vero iuxta excessū amici sunt, pin quēad modū illi expostulat, si nō ex æquo vtilēs sint, ac hñficijs rndēat: sic hi ēt ob delectationē. qđ i amatorijs vsu venit, vbi p̄sepe ex eiusmodi causis rixē suboriuntē, ignorāte s. eo qđ amat, rōnē eē diuersam in ijs qđ animi prōptitudinē spectāt. qđ circa cōtētiōis cām amatus se meminisse arbitrat. hęc (inqt) nō diceret amans, ex eo s. qđ rōnē eandē eē existimat. Cū igit tres amicitiaē spēs sint, fm

H virtutē, fm vtilitatē, & fm voluptatē, rursus hę in duo distinguunt. alię. n. iuxta æqualitatē, alię iuxta excessum sunt: amicitie qđ vtręq; amici vero iuxta æqualitatē tm̄. Absurdū. n. sit, amicū vocare virū puero, eo qđ amet & amef. Nā etsi excellētē virū amaf alicubi cōuenit: si tm̄ redamet ipse, vt dedecus īproperat, vt qđ amet indignū. nā dignitate quadā æqualitatēq; ponderat amicitia. Quēdam igit ex gr̄atis defectu, qđā vero ex virtutis, generis, aut alio qđpiā, īdigna æquali amore sunt. Semp̄ at ab eccellente, siue vtilitatē, siue iucūditatē, siue virtutē spectes, aut nullus, aut minor amor reqri debet. Verū ī mediocrib⁹ excessib⁹ merito cōtrouerfię oriūtur. parū. n. nō nūquā minime debet robore ḡstimari, veluti nō ligni, sed aurei vasis pōd⁹ p̄ualer. Atq; parū illud hōes p̄perā iudicat, qđ domesticū bonū, magnū v̄r, qđ p̄pinquū: alienū

vero exigū, quia remotū. cūq; excessus īteruenit, nec tm̄ qđ ē inquirūt, qđ mō, ac an s̄st redamari oporteat, p̄inde sigs amorē a Deo repositat. Manifestū ē igit, amicos ī æqualitate qđā cōsistere: redamare aut licere, vt amici nō sint. Neq; vero obscurū ē, quia hōes amicitia iuxta excessum, ei qđ ad æqualitatē cōparata ē, antepōnant: eo s. qđ et excellētia et amore potiunt. quocirca nō nullis assentator amico gratior ē. q̄ppe qđ vtrūq; cui adulat, v̄r aditruere. ac sunt ferē ambitiosiores. nā ī admiratiōe eē, excellētē cuiusdā spēm hēt. Natura at aliq; amatorij, aliq; vero ambitiosi nascunt. Amatori⁹ qđ ē, qui magis oblectat amādo, qđ dū amaf. Ambitiosus at magis amari et ī admiratiōe eē cupit, excellētię amicus: alter vero voluptatis, quā p̄cipit amādo. nā ī actū necessario amās ē, redamari aut p̄ accñs cōtingit, et latere p̄t: amās at nō p̄t. Et ē amicitie hoc peculiare, vt amaf poti⁹, qđ amari cupiāt. amari vero iuxta id qđ amabile fuerit, cōtingit. argumeto ē, qđ amic⁹, si nō cōstgat vtrūq; cognoscere vult magis qđ cognosci. velut in excessib⁹ s̄timis faciūt sc̄ming. vt Andromache Antiphōtis, qđ cognosci vellet ipsi⁹ gr̄a, vtq; bono aliqđ afficiat, nō afficiat: cognoscere vero, afficiēdi amādiq; gr̄a. Quocirca ī amorē ēt erga mortuos p̄sistētes laudam⁹, q̄ppe qui cognoscant, nō cognoscant. Plures igit mo-

dos

A dos amicitie, et quot, tres nēpe: itē qđ amari et amici differāt, q̄ iuxta equalitatē et qui iuxta excessū amici sunt inuicē, dictū ē.

Quo pacto similiū, quo ne contrariū dicatur esse amicitia. Cap. 6.

Quia vero amicus ē vt dī, velut pīcipio, adductis extrariisq̄busdā opiniōib⁹, oñdimus (nā alij simile, alij cōtrariū amicū, pñūciāt) dicēdū ēt de his ē, qđ pacto habeāt erga expositas hactenus amicitias. Simile autē tā ad iucūdū qđ

B bonū referī. Bonū. n. simplex ē, malū vero multiplex. et bonus similis sibi sp̄, neq; mores mutat: prauus autē et stult⁹ sibi dispar ēt mane et vesperi. Quocirca nisi iter se paciscāt mali, amici sibi inuicē nō erūt, s; dissiliūt: qđ amicitia min⁹ firma ē. Quare eatenus simile amicū ē, dū simile bonū sit. Interdū autē iuxta voluptatē cōsistit: similib⁹. n. ea dē iucūda sunt, & natura qđq; cuiq; iucūdū ē. Vnde & voces, et habitudines, et cōuersatiōes

C cognatis inter se suauissimæ solēt eē, cū hoībus, tū cāteris animātib⁹. atq; hac pñt ēt prauī se inuicē diligere, et mal⁹ malo iucūde cōuiuit. Cōtrariū autē cōtrario amicū, quēadmodū vtile. nā qđ sibi simile, id iutile est. quapp dñs seruo, et seru⁹ dño īdigeret, et vir foeminaq; inter sese mutuo. ac iucūdū et desiderabile cōtrariū, vt vtile, nō quā ī fine, s; quā vt ad finē. Nā vbi cōsequutus est qđ cōcupiebat ī tū

ne quidē iā ē, sed cōtrariū nō cō. **D** cupiscit: veluti calidū, ipsum frigidū. Porro et contrarij boniq; amicitia qđā est: se inuicē. n. p media desiderāt, vt symbola, n vt ex ambob⁹ vnū mediū fiat. Per accūs autē cōtrarij desiderii est, p se autē mediocritatis, neq; n. se inuicē, s; mediū cōcupiscēt contraria. n. n. algentes, ad mediū reducunt cū calefiūt, & calētes cū frigescunt. sūt et in reliquis. Sin vero nō semp flagrauit cupiditas, nō ī medio erit, s; gaudebit natura iucundis citra **E** cupiditatē ī medio cōstitutus. Alj vero oībus, qđ naturalē habitudinem egrediunt, qđ spēs ēt inanimatis cōpetit. Amare autē cōtingit, qñ fuerit in animatis. quocirca nōnūquā dissimilib⁹ gaudēt, velut austeri facietis, irritabiles ad irā tardis, vt qui ā se inuicē ad mediū reducunt. Per accūs igit, velut oñsum ē, cōtraria amica pp bonū sunt. Quot igit spēs amicitie sint, et qđ dīg, iuxta quas discernunt amantes ac amati, idq; sic vt amici abq; illo vocent, dictum ē hactenus.

An quisquam sibi ipse amicus esse queat. Cap. 7.

Vērū an sibi quisquā ipse esse amicus queat, vestigationē vberiorē requirit. Nōnullis. n. vī, sibi quisq; amicus eē maxime: qui eodē vrētes canone, amicitias erga alios ēt iudicāt. verū fm rōnes, iuxtaq; ea qđ amicis censeñ inexistere, partim repugnāt, partim ve

Moralium Eudemiorum

Gro similia eē vident. Quodāmo
n. iuxta analogiā hæc amicitia
est, simp̃r̃ vero nequaquā: eo q̃
amari ac amare ī disūctis duo-
bus cōsistat, iuxta q̃ magis hic
sibi amicus est: velut in cōtinen-
te et ī incōtinēte dictū est, q̃ idē
volēs nolēsq̃ agit, q̃n̄ p̃tes aliq̃
ad se inuicē pacto habēt. Ac rō-
nē h̄nt hęc oīa eādē, nū qui si-
bi amic⁹ est, ē inimicus sit, aut
iniuria nū se q̃sp̃iā afficiat. Quæ
oīa in duobus disūctim cōsi-
derant. aut. n. afa duplex quid-
piā ē, aut hęc disūcta nō cōsi-
stēt: verū ab habitudine erga ī
seipsum pēdēt, velut ēt reliqui
amādi modi determinati, iuxta
quos rōnes exquirere has sole-
mus. v̄r̃. n. amicus eē, qui alicui
vel vere bona, vel q̃ arbitret̃ bo-
na, alij euenire cupiat, nō sui, s̃
alterius gr̃a. * Alio ve-
ro mō, quo conuiuere oprat ob
ipsam cōuersationē tm̄, non ob
aliud quidpiā. veluti patres li-
beris quidē bona optāt, sed alij
cōuiuūt tñ: q̃ inter se inuicē oīa
pugnant. ille. n. si nō qđ sibi, hic
aut si nō qđ est. Alij vero cōui-
uendi desiderij nō ad amorē re-
ferūt. cōdolere quoq̃ dolēti, nō
ob aliud quidpiam nos dilectio-
nē vocabimus. solēt. n. serui ita
erga dominos cōdolere, q̃ egro-
tātes plerunq̃ sunt morosiores,
nō ob ipsos quidē, et vero affe-
ctu, velut matres solēt liberis, et
aues nōnullę vna cū enitentib⁹
sūt dolore affligi. amicus. n. nō
solū amico cōdolere vel maxīe

studet, sed simili ēt cōturbatiōe
affici, veluti simul cū sitiente si-
tire: alioquin. n. nō fuerit cōiun-
ctissimus. Eadē quoq̃ ī gaudē-
do rō: amicitie. n. est. n̄ ob aliud
quidpiā, sed ipsū tm̄ gaudere.
Præterea cuiusmodi de amicitia
dñr, vt equalitas qđā sit amorē
nec vna tm̄ amicitia iūganē ve-
ri amici, sed cuncta: hæc simul
conferant in vnū. bona. n. cupit
alteri verus amicus. Quēadmo-
dum & nemo sibi ipsi ob aliud
quidpiā bñfacit, neq̃ ob gr̃am:
neq̃ idicat qđ fecit, q̃tenus vn⁹
est. nā qui amorē patefacit non
amare quidē, s̃z velle amare v̄r̃.
Itaq̃ et simul eē, et cōuiuere, cō
gaudere, cōdolere, absq̃ se mu-
tuo ne viuere quidē posse, (vna
n. afa sunt) sed cōmori, vnus il-
lius verq̃q̃ amicitie est. sic enim
vnus ille hēt, ac sibi in hūc mo-
dū conuiuit. Oīaq̃ hęc in bono
cōspirāt, ī prauo aut dissentiūt,
velut in incōtinēte. vñ et aduer-
sus aliquñ ipse sibi existit. Quate-
nus vero quisq̃ vnus ē, īdiuisi-
bilis ac p̃ oīa desiderabilis sibi
est: q̃les boni sunt, et fm̄ virtutē
amici. malus aut n̄ vnus, s̃z mul-
ti, et die eadē varius, et īportu-
nus ipse sibi. Quāobrē recte cu-
iusq̃ erga seipsum amicitia, ad
boni p̃batiq̃ amicitia reducīt.
quia. n. sibi ipsi et similis ē et cō-
modus ac vnus īsup, vtiq̃ ēt a-
micus sibi ē et īsiderabilis, q̃lis
ē fm̄ naturā cōtra vero prauus.
Porrō bonus sibi nihil exp̃brat,
incōtinētis istar: nec posterior
prio.

A priorib⁹ succēset, velut mutabiles: neq³ p^o posteriori, velut leues vaniq³ solēt. Pręterea q³ sim p^o bonus est, q³rit vt ipse ēt sibi amicus existat, quēadmodū & dictū est supra, duo ī se se cōplectū, q³ ad amicitia mutuā ppendāt, q³ distiūgere sit īpōst. Quocirca in hoīe amicitia erga seipsum cōstare posse vī, nō ēt in reliquis animātib⁹, neq³. n. equus sibi ipsi amicus est, neq³ pueri, donec electionē p^o etatem consequant³, iā tum. n. puer pro cupiditate ē seipso dissentit. Cognatorū amicitie similis vī ea quę cuiq³ est erga seipsum, q³nquidē neutru ā se queas distiguere: & si maxime differant, cognati t³ illi sunt, ac vnus ille quoad vixerit, Quot igit³ modis amāre dicat³, q³dq³ oēs amicitie ad vnam primā reducantur, ex dictis p³.

De benevolentia. Cap. 8.

Propriū vero huius considerationis fuerit de cōcordia benevolentiaq³ disquirere: q³ alijs eadē, alijs vero absq³ se mutuo nō esse vident³. Est autē b³uolētia cū amicitia neq³ p^o sus idē, nec plane diuersum. nā amicitia tribus modis disticta, neq³ ī ea q³ vtile, neq³ ea q³ voluptatē spectat, cōsistit. siue. n. vtilitatē volūt, nō ob illū, sed ob se hāc cupiūt. Vī at b³uolētia quēadmodū et amicitia, n³ b³uolentis eē, s³ eius cui is b³ vult. si ī iucūdo amicitia cōstitutas b³uolētia ēt inanfatīs tribues, quapp b³uolentia circa morālē amicitia

cōsistit. verū b³uoli t³ ē vob³ lūtas: amici vero, vt q³ vult p^ostet ēt. Ac amicitie oīs p^oicipiū est b³uolentia, ac oīs quidē amicus beneuolus: nō cōtra, omnis beneuolus amicus. incipiēti. n. similis b³uol⁹ ē. vñ et amicitie p^oicipiū, n³ amicitia appellat³.

De concordia. Cap. 9.

Ceterū et cōsentire amici vident³, et cōsentientes inter se concordēsq³ amici eē, verū nō circa oīa amica versat³ cōcordia, sed circa res cōcordibus p^opositas, quęq³ ad cōuictū mutuū cōducant. nec iuxta cogitationē cupiditatēq³ t³ tū. cōcupiscere. n. cōtraria licet, veluti ī incōtinēte hęc ipsa q³ sibi repugnāt. Neq³ op³ simul p^o electiōis, simul et cupiditatis in stinctu cōstare cōcordia: quippe q³ honorū est t³. prauī autē eadē eligētes & appetentes ipsi sibi incōmodant. Vī aut cōcordia, quemadmodū & amicitia, nō dici simpl³. verū alia prima q³dam, et natura recta, qua mali concordēs esse nequeunt: alia qua ēt prauī inter sese cōspirāt, q³ p^o electione sua cupiditateq³ res succedunt: quodq³ concupiscunt & eligunt, eiusmodi sit oportet, quo potiri ambo queāt. Nam si eas res appetāt, quę nequeant ambobus cōtingere, cer tamen oritur: cū cōtra inter sese concordēs non soleant cōtēdere. Est autem concordia, eadem de principatu, subiectio neq³ electio & voluntas, non alte

Moralium Eudemiorum

G alterutri⁹, sed publici boni grā. quocirca amicitia q̄dam ciuilis cōcordia est. De concordia igit beneuolentiāq; hæc dicta sint.

Cur magis amantes beneficijs afficientes, quam affecti dicantur. Cap. 10.

D Vbitat aut, cur magis amātes dicant, qui ipsos affectos, q̄ qui affecti se ipsos faciētes reddāt: cū videat cōtrariū iustū eē, qđ crediderit quis ob vt ile qđpiā, et quia cōmodare ei cōtingit. aliū. n. iuuari, aliū vero sp̄dere decet. Neq;

H id tū ē, s; natura ēt eligibilior ē actio: rōnēq; pr̄sus eandē habet op⁹ et actio: et qui beneficiū accipit, op⁹ ē benefaciētis. quocirca et in animātib; peculiare in generādo, natosq; cōseruando, studiū ē. Et magis parētes sobole suā diligūt, q̄ diligant vicissim ipsi. & effusiore charitate hāc matres complectunt, q̄ patres. ac nati itidē magis ex se genitos, q̄ genitores amāt: quia p̄stātissima ē actio. et matres effusius q̄ patres amāt, quia magis suū opus ēt liberos arbitrant: et quia opus difficultate definiūt, magis vtiq; generādo mater affligit. De amicitia igit, q̄ vnicuiq; ē erga se, quēq; i plurib⁹ versat, hoc pacto determinatū sit.

Amicitiam omne in equalitate quadam consistere: vbi de ciuilitatis speciebus quadam. Cap. 11.

V Idet aut iustū ēquale qđpiā eē, et amicitia i equalitate qđā consistere: nisi frustra dicat, amatoria ē aqua-

litas. Porro oēs ciuilitates iusti **K** qđā spēs sunt: cōicatio. n. qđā ē: et cōe oē ex iusto cōflāt. Quocirca hæc oīa amicitia, iusto, et cōicatioē quis dñudicarit, ac discrimina qđē tenuia hēt. Et quia similiter hēt aīa ad corp⁹, vt artifex ad instrū, et seru⁹ ad dñm: horū quidē nulla cōmunicatio est, quia duo non sunt, sed illud quidē vnū: et qđ vnus, nullū: neq; diuisibile vtriq; bonū, sed amborū vni⁹, cuius grā ē. Corpus. n. instrū ē cōgenitū, et seruus dñi velut p̄cula et instrū **L** separabile: instrū aut, velut seruus inanimatus. Reliq̄ aut cōicatioēs sunt, aut particula cōicatio nū ciuitatis, velut contribulū ē, et q̄ vocat̄ orgiorū. p̄terea q̄stuarie resp̄blicæ. Verū ciuitates oēs cōicatioib⁹ quibuscūq; cōtinent, et recte et transgressorie. quēadmodū. n. i harmonijs, sic i ciuitatib⁹ vsu venit. q̄ in regia quidē, parētis ē: i optimipotentia, velut viri et vxoris: simplici aut rep. fratrū. excessus at in his, tyrānis, paucipotētia, & **M** plebs, et iusta quidē totidē sūt. Quēadmodū vero ēquale aliud quidē numero ē, aliud p̄portione, sic et iusti et amicitia cōicatiois spēs sunt. fm numerū quidē, vt socialis amicitia: nā ipsa definitioē terminat. fm proportionē vero optimipotentia, optima et regia. Neq; n. id ē principi, subditoq; iustū ē, sed fm proportionē. Sic et amicitia sistr̄ patris et filij, neq; absimilis in cōicatio.

Acatōib⁹ rō. Amicitia aut sunt, naturalis, socialis, cōmunicatiua, et q̄ ciuilis adpellat̄. Et naturalis quidē multas spēs hēt: alia quidē vt fratrū, alia vt patris et filiorū: illa iuxta pportionē, hęc vero fm numerū. p̄p̄inqua. n. socialis ē, in qua singuli dignitate p̄cipiāt. Ciuilis aut maximē ad vtilitatē cōparata est. nā q̄a sibi p se nō sufficiunt, cōuenire vident̄ et conuictus mutui grā. sola aut ciuilis, et quē i illa trāsgressio cōmittit̄, nō solū vt amicitia sunt, sed vt amici iuxta eas inter sese cōicāt. aliq̄ vero iuxta excessum. Potissimū vero iustū i vtilium amicitia cōsistit, eo q̄ hoc ipsum ciuile iustū existat: alio. n. pacto serra & ars simul cōueniūt, nō cōis alicuius (nam vt organū et aīa) sed vtētis grā: cōtingitq̄ vt eā industriā id instrm cōsequat̄, q̄ ad opus iuste cōueniat, vt cui⁹ grā existit, ac in terebro id ipsum dupliciter: p̄stātior. n. actus est p̄foratio ipsa. & in hac quidē spē corpus et seruus, velut dictū ē pri⁹. Querere igit̄ quo pacto amico cōuiuēdū sit, ipsum est iustū q̄rere. Nā in vniuersum oē iustum ad amicū p̄tinet: iustū. n. aliq̄bus & inter sese mutuo cōicantibus iustū est, et amicus cōis est, ali⁹ genere, ali⁹ vero vitē rōne. Hō n. sol⁹ nō solū ciuile, sed œconomicū aīal est: et nō vt cetera aliq̄n se alteri, aut viro, aut mulieri cōiūgens, aliq̄n vero fugitās et latitās: sed cōicabile animās

hō est erga ea, quibus cū naturalis cognatio illi intercedit. q̄circa & cōicatio & iustū quodpiā erit, et si vrbs nō sit. nā & dom⁹ & amicitia q̄dā est. Serui eq̄dē & dñi, velut artis & instrumtorū aīa et corporis cōicatio ē. verū nec amicitia neq̄ iustitia sunt, sed pportionale quidpiā: quēadmodū et salubre nō iustū est, sed proportionale. Mulieris aut et viri amicitia, velut vtile q̄dpiā, & cōicatio. patris vero & filij, velut Dei erga hoīem, et benefici erga accipiētē, & i vniuersum natura imperātis ad natura subiectū. fratrū aut ad se inuicē, maxime fm equalitatē est socialis. Neq̄. n. spurius huic est demonstratus. ambobus aut pater lupiter vocat⁹ ē meus princeps. hęc. n. a querentibus equalē dicuntur. Quocirca in domo primū fons & principiū amicitia, ciuitatisq̄ & iusti oritur.

In omni amicitia compensationem fieri debere. Cap. 12.

QVia vero tres amicitia spēs numerantur, iuxta virtutē, iuxta vtilitatē, iuxtaq̄ iocūdū, singulę hæ in duo distribuunt̄: q̄nquidem vnaqueq̄ harū & fm excessū, & fm equalitatē existit. Iustum aut circa hæ ex cōtroueris patet. nā in eo q̄d est iuxta excessum, proportionē q̄rit̄, nō simpliciter, sed excellens cōuersim proportionale erga inferiorē flagitat: sic q̄d ab inferiore sit, in idē tēdit. vnde ita inter se disponū. Moral. cū cō. Auer. E E tur

Moralium Eudēmiorum

G tur hæc, velut imperās ad sub-
dictū. sin minus, numero equale
q̄ret, quēadmodū & in reliquis
communicatiōibus vsu venit,
vbi interdū numero iterdū, p-
portiōe equale postulat. Nam si
æq̄le numero argētū illatū fue-
rit, id æq̄li numero distinguūt:
sin vero numero nō equale fue-
rit, pportionale erit. Excellēs ve-
ro cōtrarie cōuertit, pportiona-
le, iuxtaq; diametrū iungit. Ac
sic quidē videat inferior reddi
excedēs, & ministeriū publicū
H fuerit amicitia et cōicatio. quo
circa aliquo alio equare, et pro-
portionale reddere cōuenit, ho-
nore s. qui & natura principi &
Deo tribuit à subiectis. Sed &
lucrū q̄re cū honore conuenit.
Ac amicitia quidē ad equalisa-
tē cōstituta ciuilis ē: ciuilis autē
vtilitati destinata est, et quēad-
modū vrbes, sic ēt ciues sibi in-
uicē amici existūt. Et eodē mō
nō cognoscunt ab Atheniensib.
Megarēses, ac ciues ipsi, nisi in-
uicē vtilēs fuerint. verū ex ma-
I nu in manū hæc amicitia ē. Por-
rò hic et p̄ses est & subditus, nō
naturale nec regiū, sed qđ ī pte
cōsistit: neq; eius grā vt benefa-
ciat De⁹, sed vt equalitas sit bo-
ni ac muneris honorarij. ad eq̄-
litem autē prorsus comparata
esse vult ciuilis amicitia.

*Vtilem amicitiam, aliam legalem, mo-
ralem aliam esse: in eaq; accusa-
tiones fieri. Cap. 13.*

C Aeterū vtilis amicitie duæ
spēs sunt: alia in. legalis est,
alia moralis. ac respicit ciuilis ī

equalitatē et rē ipsam, quemad- **K**
modū emētes et vēdentes. vñ
de dī, merces viro amico. Qñ
igit ex pacto cōuenitur, ciuilis
est legalisq; amicitia. verū cū rē
arbitrio cōmittūt, ad moralem
amicitiā accedit, et socialē. quo-
circa potissimū in hac amicitia
expostulatio est, eo qđ p̄ter natu-
rā, reliq. n. amicitie sunt, et qđ vti-
litate spectat, et qđ est fm virtu-
tē. Nōnulli vero vtrāq; cōple-
cti volunt, et qđē vtilitatis grā
cōsuetudinē cū alio habēt. mo- **L**
ralē autē faciūt vt moderati, pro-
inde fidē habētes legitimā nō fa-
ciūt. Nā inter tres istas vtilis il-
la expostulatiōes habet frequē-
tiores. virtus. n. accusatiōis ex-
pers est. suaues autē, habētes ero-
gātesq; cōciliant. vtilēs autē nō
facile in grām redeunt, nisi legi-
time, atq; vt socios decet inter
se cōgrediant. Inter vtilēs au-
tē amicitias, legitia ipsa quoq;
criminatione vacat. pecunia. n.
de controuersijs decidit legitia,
qua et equale mēsurat. Moralīs
autē voluntaria cōuentio ē. quo- **M**
circa lex alibi ita cōuiuentibus
posita ē, qđ in cōtractibus volū-
tarijs vtrū recte habeāt, nō iter
ponit. bōis. n. iter se iustū nul-
lū ē: hi vero vt bōi, ēt cōtrahēti
b⁹. Licet at ī hac amicitia vtrūq;
accusatiōes ancipites fieri, qñ
pacto vtrinq; vtātur, qñ iuxta
mores nō legitie fidē hñt. ac du-
biū qđē vtro nā mō iustū iudi-
care cōueniat, an respectu rei p̄-
stite, quāta sit et qualis, an acci-
pientis.

A piētis. Cōtigit. n. interdū, qđ in-
quit Theognis: Tibi qđē Dea id
paruū ē, mihi vero īgēs. nā cō-
trariū euenire p̄t, velut ēt ī oīo-
ne ait: Tibi qđē lufus fit, qđ mi-
hi mortē adferat. Hic igit accu-
fatiōes petunt. nā ille qđē repe-
tit officiū, vt q rē magnā p̄stite-
rit, cū adēēt egēti: aut si qđ aliđ
dicat, allatū quātū quidē potue-
rit, s; qđ illi expediebat. hic autē
cōtra, quātū illi par fuisset, non
quātū sibi cōmodasset: interdū
vero trāsumpta expostulatione
B cōtrouertit. ille. n. quātulū ipsi
cōtigit, hic vero q magnū, p fa-
cultatib; p̄stiterit. velut si ī peri-
culo cōstitut; ille drachmę pre-
cio adiut; sit, hic qđē piculi, ali;
vero argēti magnitudinē repu-
tabit, velut ī retributiōe pecu-
nię fieri solēt: nā et hic de his cō-
trouertit. nā ali; vt tū, hic vero
vt ī p̄sentiarū res ē, nisi cōciliēt,
iudicandū arbitrat. Ciuilis igit
amicitia cōuētiōē & rē ipsam
ituef, moralis at ad electiōē re-
spicit. qđcirca iustū hoc magis ē,
C et iustitia iter amicos vfurpata
cōtētiōis cā. Vñ honestior ami-
citia moralis, vtilis autē necessa-
ria magis. Equidē nōnulli mo-
ralē amicitia p̄seferūt: verū vbi
qđ aduersum expiunt, declarāt
sefe diuersos. nā qđā ex bonorū
facultatūq; copia, honestū p̄se-
quunt: quapp et honestiori rei
amicitia qđā ē. Quocirca mani-
festū vt hęc distiguēda sint. Nā
si morales amici sūt, ad electiō-
nē spectādū ē, nū q̄gle vel sec; al

teri sit ab altero postulatū: ve-
D rū si vtilitatis mutue grā cōue-
niūt, et ciuiles, quātū quisq; cō-
modarit. expēdit. q; si hic qđē
ex mor, ille vero ex vtili statuat,
ñ pulchrū qđē, s; factu necessa-
riū tñ, vt boni id cōsulam;. sifit
et ī altero: vt qa morat qđē de
reb; ñ iudicat, at nihil simulat, ī
amicitia tñ cōtēt; al; talē ami-
cū scidisse sit. Moralē igit fmele-
ctiōē eē p; qm et si magnis bñ
ficijs acceptis vel ob facultatū
penuriā ñ repēdit, s; quātū po-
tuit p̄stiterit, recte habet. Atq; ita
E De; p̄facultatū modulo n̄rarū
sacrificia ēstimat. verū emēt, ac
mutuo ad vfurā dāti, nisi apli;
istīc, puēturū polliceat, ñ suffece-
rit. Vñ multę accusatiōes ī ami-
cos oriūt, nisi iustū illđ puro iu-
dicio, p̄spiciat. difficile. n. ē ad v-
nū qđē exgreē q ñ recta se iuicē
spectāt, velut iter amātes vsu ve-
nit. ali;. n. ob cōuiuedi volupta-
tē cōplectit aliū: ille vero ipsum
pp vtilitatē. Verū qñ is amor re-
frigescit alio supueniēte aliq, sit
ali;, ac tū iter sefe rōcināt, velut
F Pythō et Pāmenes altercabāt, et
in vniuersū q p̄ceptoris erga di-
scipulū rō ē. Neq; n. scā et facul-
tates vno aliq metiri cōueit. Ac
velut Prodic; medic; erga mer-
cedē maligne p̄soluētē et citha-
rœd; et rex. hic. n. vt iucūdo, ille
vero vt vtili cōuersat. et qa p̄sol-
uere bñficiū op; iucūdū seipsū
exhibet, et ad hilaritatē puocat,
sic vicissim ille aliā p̄mittit. quo
aut pacto hęc dñ iudicāda sint, et
EE ñ hinc

Moralium Eudemiorum

Quod hinc manifestū sit. nā vtiq; hoc loco vno quopiā hęc mēsurāda sūt, verū n̄ terminō, s; rōne, ppor- tio. n. mēsurāda ē. quēadmodū et ciuilis cōicatio solet. Nā q̄ pa- cto iter agricolā sutorēq; cōica- tio cōstabit, nisi ex ppor- tioe æ- queſ opa. Nā q̄ n̄ eodē respectu ad inuicē agunt, mēsurā habēt ppor- tionē, velut si hic quidem sapiētiā, alter vero pro sapien- tia pecuniam à diuite postulet. Deinde vero quid datū sit con- siderandū erit. nam si alter ex aceruo minori partem dederit, ille vero ex maiore non multi- plicem, iniuria vtiq; afficit.

An bono, an retribuenti praestandū sit beneficium. Cap. 14.

Acrecurrit quidē hoc lo- co prima cōtrouersia, an vt vtilēs cōuenire seipſos affirmādū sit, ille vero minime, sed iuxta aliā quāpiā amicitia. Porro discutiendū, an bono iuxta virtutē amico p̄stādū sit be- neficiū & auxiliū, an retribuēti facultatibusq; instructo. Qd̄ idē **I** problema est prorsus, an amico potius q̄ viro bono sit benefa- ciendū. Et si quidē amicus idem ēt vir bonus fuerit, nō sit diffi- le iudicare: nisi fortasse quis al- terū amplifcet, alterū vero im- minuat, amicitiaē vehemētiā tribuēs, bonitatē vero mediocri- tatē, sin secus fiat, multę qōnes oriunt. Velut si hic quidē erat, nō erit autē: ille autē erit, sed nō- dū, vel hic qdē factus ē, nō ē tñ, vel ē, n̄ erat, neq; erit: verū illud laboriosius fuerit. Quocirca ni- hil dicit Euripides, scribens, rō- nē rectā adferri, vbi merces rō- nis inferat, opera illis operū vi- ce præbuit. Nec oſa patri cōue- niūt, s; et matri alia, quālibet sit p̄stātior pater. Neq; n. Ioui sacri- ficanē oſa neq; oēs honores, sed q̄idā admittit. Fortasse igit sūt, q̄ vtili p̄stare oporteat, alia rur- sū q̄ bono: nēpe cui nō alimētū et necessaria, pprie cōpetāt, cō- uiuere, n. illi opz. Et qm̄ viuere recte decet, ei p̄stāda nō q̄ ipse, s; vtilis largiat. verū q̄ id faciūt, p̄ter q̄ decet, oī amato idē præ- stāt. Neq; iustę sunt, q̄ in oratio- nib⁹ amicitie definitiones con- stituunt, et si. n. oēs amicitia ex- primāt, nō tñ eādē determināt: vtili, n. cōpetit velle alteri bōa, et benefaciēti. Nec tñ hęc amici- tie definitio id vere exprimit, s; aliq̄ eē, aliq̄ vero conuiuere as- ſignāt. ei vero q̄ voluptari⁹ ami- cus est, cōis dolor, cōmunisq; lę- titia tribuit. Atq; oēs quidē hęc definitiōes amicitia quādā ostē- dūt: nulla vero proprie vnā ex- primit. Nec singulę singulis a- micis cōgrūt, ēt si videant, ve- lut electio est existēdi, q̄ et ei q̄ dē fm̄ excessum et faciēti cōpe- tit, q̄ suo opi id inexistere vult, ac erogāt vtiq; conuenit, et vt sit, et vt retribuatur. verū n̄ huic; sed iucūdo cōuiuere decet. Nō- nōnulli autē amici se inuicē iniu- ria afficiūt: res. n. magis, sed nō habētem amāt. quocirca et illis amici, vt cur voluptuari⁹ vinū susci-

A suscipit et quia utilitati dedit⁹ diuitias: utiliores. n. idcirco moleste ferēdū est, ac si min⁹ p maiori suscepit. hoc aut obijciunt. illud. n. nūc q̄rūt bonū, iucūdū prius aut vtile quærentes.

An sibi in omnibus sufficiens, amico indigeat: de amicorū numero: et interdū nos amatū abesse velle. Ca. 15.

Considerādū autē ē de sufficiētiē amicitie q̄s cōditione, q̄ pacto habeāt ad se invicē ipsarū facultates. Quærat n. forte q̄piā, nū p oīa sufficiēti amic⁹ sit. cūq̄ vir bon⁹ sufficiētiſſ. et vna cū virtute beat⁹, qd hēat op⁹ amico. neq̄. n. vel vtilibus, vel puidis, vel alieno cōuictu sufficiēs opushēt: quippe q̄ abunde sibi ipsi cōuiuere, adesseq̄ possit. Veluti De⁹, q̄ cū nulla re egeat, nec amico ēt op⁹ hēt. quocirca et hō beatissim⁹ minime oīum eget amico, nisi q̄ten⁹ impossē ē ex sese sibi sufficiētiē eē. Vnde necessum est optiē viuēti amicos paucissimos eē, neq̄ cōparādis amicis operā illū dare, s; negligere nō vtilēs tm̄, s; ad mutuū cōuictū ēt suaues. Atq̄ hinc sane pspiciū euadit, nec vſ⁹, nec vtilitatis grā, s; pp virtutē tm̄ verū amicū esse. Nā cū renulla egem⁹, tū magis oēs, suis ēt bōis fruituros, magisq̄ i q̄s cōferāt, q̄ a q̄b⁹ accipiat bñſicia q̄rūt. Et accuratioſ iudicio, pollem⁹ rerū copia affluētes q̄ egeni, magisq̄ tm̄ amicos cōuictui idoneos regim⁹. De hac atq̄one cōsiderādū est, vtrū aliud

quidē recte dicat, aliud vero lateat pp parabolā. Manifestū eq̄dē id qdē, sumētibz qd uiuere actu sit, atq̄ vt finis. patet. n. id eē sentire et cognoscere, quocirca et cōuiuere ē simul sentire et cognoscere. Verū idē sentire & cognoscere cuiq̄ maxie expeti, ob cōgenitā oībz viuēdi cupiditatē, ac viuere ipsū cognitio nē quandā disponit. Verū si q̄s detrahat hęc, et cognitionē cōstituat ipsam p se et non p se (id equidē latebit, velut in oratiōe scriptū ē, re ipsa tm̄ licet nō late-re) nihil referat, si aliū pro seipso cognoscat. Sed qd simile viuere aliū, p seipso diuersum est. rōnabile autē est, suū cognoscere et sentire eligibilis esse. quocirca cōiūgere hęc duo in oratiōe opz, viuere et eligibile, qd bonū ex his cōstat, qm̄ id uest eadē natura participātibus. Qm̄ igit in eiusmodi serie, altera semp in alteri⁹ ordine cōtinet, et cognoscibile vtiq̄ eligibile ē, & vt i summa cōicatio determinatē natura. q̄. quocirca idē velle sentire, est eundē talē quandā esse velle. Et qm̄ nō fm̄ nos ipsos horū vnū quodq̄ sumus, sed participatio ne facultatū sentiēdo cognoscēdoq̄ (sentiēs. n. sensibilis redditur, vt iuxta hoc, vt fm̄ pri⁹ sentit qua et cuius, et cognoscibilis reddit cognoscens) eodē pacto & viuere semp volumus ob iuge cognoscēdi desiderū, hoc ē, quia et ipse cognoscibile qd pīa esse cupit, electiōē esse cupit.

E E iñ etc.

Moralium Eudemiorum

G electionē autē conuictus stultū forte quispiam iudicarit. In congresibus primum ēt animalīū cæterorū, vt simul edere, simul bibere. quid. n. aut in cōi, aut seorsim sermonē cōferre differt? deīde ēt sermone cōicare, cuiuslibet est. Adde qđ qui amicus idoneus est, discere videri non vult. Docentis. n. amicus nō ē, qñ similitudo quēdā est amicitia, sed vñ tñ. Equidē suavis bonū oēs cū amicis cōicam⁹. quātū s. quodq; suauitatis adñcit, et
H qua p̄stātissima qsq; pollet. Ex his aut alia voluptatē corporālē, alia musicā, alia physicā cōtēplationē habēt. Audacia porro cōgrediēdi amicos decet. Vnde quidā inquit labor, sunt procul amici. quocirca voluptate allata nō disiunctos esse oportuit. Vnde amor maxime, vt vñ, amicitia similis. bñ. n. viuere amor cupit, nō equidē q; oportuit potissimū, sed iuxta sensus. rō ergo illa dubitādo profert: ipsum
I aut opus sic cōtīgisse vñ. Vnde patet hęc ambigētē nobis imponere. Veritas aut hinc cōsiderat. amicus. n. esse vult, vt prouerbiū habet, Alter Hercules, et alter ipse. Atqui diuulsus ē: difficilēq; quā ab vno discellerūt, vnū esse. Atqui iuxta naturam quidā, q̄ cognitissima est, similis est, iuxta corpus vero diuersus, ac ēt iuxta animā diuersus est: iuxtaq; partes animę diuersus nihilominus idē īdiuisusq; amic⁹ eē vult. Itaq; amicū senti

re, seipsū qđāmō sentire necessārio est, cognoscereq; ac si quid molestū amico incidit, in eo colligari ac cōiueſ amico sine dubio iuctūdū ē. accidit. n. vt illius sensus aliquis nobis simul ingeraſ, p̄sertim si qua diuina voluptas est. Cā vero huius est, quia suauius est semp in meliore bono sese cōtēplari. Hoc aut nunc quidē affectus, nunc vero negociū, nunc aliquid aliud est, in q̄ bene viuere et amico sit possibile. Cōiuiuere igit oportere, idq; maxime velle oēs, tum beatissimū optimūq; potissimū talem esse. Verū qđ ex ratione id non eluxerit, & rationabiliter id cōsecutū sit, ex vere dictis, vtputa compositione collationis, in prōptu solutio est: q̄ eiusmodi Deus nō sit, vt amico egeat, aut similē requirat. et nō reputabit pari rōne vir bonus. Neq; n. in hūc modū Deus habet, vt q. p. sua excellentia nihil prēter seipsum cogitat. nobis aut bonum aliūde euenit. vnde et necessum habem⁹ multos amicos cōquirere, cū ipse sibi bonū sit. Simul aut amicū esse nullū, vti multi amici, recte vtrunq; affirmat. Quia. n. multis cōiuiuere licet, simul ēt sentire nobiscum q̄ plurimos vtiq; gratissimū sit. Rursum, qđ difficile ī paucioribus, necessū ē actū ī mutua sensatione cōsistere q̄re nō solū multos cōparare arduū ē, sed ēt cōparatis vti. Et iterdū qđ ab eē amatū volumus p̄spere degēt: inter

- A** terdū vero participare nōdē sūp
cū eo, qđ amicū gratūq; esse cu
pimus. Nā cū bonū obuenit, eo
vtrūq; oēs participare volūt, nō
obueniēte autē secus. Et quēad
modū Herculem mater potius
Deū esse volebat, q̄ vna cū ipsa
manentē, Euristeo mercenariā
operam locare. Sic. n. diceret, et
quē Lacon Diſterio irriſit. Vo
cātē forte, dū tēpeſtate affligere
tur, iubēs Caſtorē et Pollucē i
plorare. Vñ. n. amātis eē, à mole
ſtorū participatiōe arcere, alte
rius autē ſi p̄eadē ſuſtinere velle,
quocirca vtrāq; rōnabiliter eue
niūt. nihil. n. decet amico tā acer
bū iudicari, vt nō teneat priorē
iucūditate amicū. Vñ tñ nō ma
lū ipſius expetendū, qñ ſatis eſt
ipſos adfligi, vnde et participa
tiōē eiufmodi verāt, ſed ne vi
deant ſua ſpectare, inq; amici p
turbatione lētitiā affectare. Sed
et leuius mala tolerant, cū nō ſo
li ferūt. Et quia eligibile ē, et vt
bonū nobis cōſtigat, et vt ſimul
potiat amicus, patet qđ ſimul in
C minore bono verſari quodāmō
eligibile ſit, aut cū maiore ſeor
ſim. Et quia incertū eſt quātū,
iuxta ſimul illud diſtinguunt,
ac ſimul quidē oīb; p̄ticipatio
ne amicū eſt, quēadmodū et ſi
mul cōiuuari iucūduſ aiūt hāc
habentes, ali; autē contra nō vo
lūt. Qm̄ hyperbolas quis, pba
uerit cōſtitētib; in p̄turbatiōe
magna ſimul cōicādū : i ſucceſ
ſu aut magno ſeorſim agēdū. Si
m̄ſt ēt circa iſfortunia. iterdū. n.
amicos p̄ſto eē volum; neq; do
lere, qñ ſ. nihil ſint nobis ampli⁹ D
effecturi. Interdū vero iucūdiſ
ſimū p̄ſto eē, id qđ ob p̄dictā cō
tingit. qñquidē natura afflicti,
& i mala habitudine cōſtituti
videre, nō min⁹ q̄ i nobis ipſis
refugim⁹ : gaudētē at iucūdūq;
et nō dolētē amicū, velut rē mul
to ſuauiſſimā iuemur p̄p cām
p̄dictā. Quocirca vtrūlibet ho
rū fuerit magis ſuaue, adeſſe vel
nō adeſſe p̄p̄ſionē reddit, idq;
in deterioribus ex eadē cā. Ma
xime. n. cupiunt amicos nō ſeli
ces eē. ſed et nec in aduerſis fru
ciari quocirca nōnunquā ſimul
quos amāt interimūt. Maius. n.
id eſt q̄ ſi propriū ſentiat malū
quēadmodū & recordātes in q̄
ſucceſſu vixerūt, magis q̄ ſi p̄pe
tuo ſe male habiturū arbitret.
- Quo pacto amico vtendū. Et virtu
tes non eſſe ſcientias. Cap. 16.*
- D** Vbitari autem quis, an
amico q̄libet, et ad q̄cū
qđ idone⁹ eſt, et aliter ēt,
vtrū liceat, vt oculo ad videndū,
aut eo diſtortopuerſe, ac vt vnū
duo eſſe appareat iſtueri. Ambo **F**
igiſ illa, et ocul⁹ et qđ oculi ē re
uera et p̄ ſe ſunt, alterū vero per
accūſ. quēadmodū et i cibo eſ⁹
et vomitio: ſiſt et in ſcīa veritas
et error. Nā qđ volēs nō recte ſcri
bit, ignorātia, vti ſolet veluti qđ
cōuerſis mēbrorū officiis pedi
b; manuū, et māib; (qđ ſolēt ſal
tatriculę) pedū vice vtuntē: qđ rō
oīūz ēt p̄ſtātūſſima ē ſciarū, atq;
ita iuſtitiā vt iniuſtitiā h; vſurpa
re, velut qđ ex iuſtitiā iuſta agit,
E E iij perinde

Moralium Eudemiorum

Gpinde vt q̄ sperita & stolidā ex scia. Verū si id ipse, manifestū ē virtutes nō ēē scias: qñ si licet ex scia ignorare, sed errare tm̄, ea dēq; ex ignorantia facere, nec min⁹ tm̄ ex iustitia & iniustitia qdpiā agit. Sed. n. qñ prudentia scia est, et verū qdpiā idē faciet ea. liceat. n. studio ā prudētia de sperere in h̄sdē, q̄b⁹ et stolid⁹. Verū si simplex cuiusq; q̄ten⁹ qdq; ē, vī⁹ fuerit, et ita agētes fecerit sapiēter. In ceteris igitur sciētis alia qdā. p̄iceps ē, q̄ alimēta ministrat. Et p̄cipis rursū illius alia qdā, nō tm̄ scia vel itellec⁹. S; nec virt⁹. vt q̄ vtiit, qñ tēperātis virtus ē et subditi virtutē sibi vsurpat. Quid igit est, an vt intēperātia, vitiū irrationalis aīæ p̄tis, et qñā pacto itēperās mēte p̄ditus fuerit. Verū p̄ualēs euer tit mentē, rōcinaturq; cōtraria.

† Et si virt⁹ qdē i illo, in rōne vero ignorātia resideat, vbi reliquēiā uēdicant: sic ē et licet iustitia, iuste quoq; malēq; et prudētia stulte abuti, vñ cōtraria eueniāt. Absurdū. n. si qd in rōnali pte vitiū i fides, euerfa rōne ignorātiā i ducat. Virt⁹ autē i existētē i rōne stultitiā nō euer tit hāc, rectūq; de reb⁹ iudiciū format. Rursū at prudētia rōnalē pte occupās, ex irrationali intēperātia sublata, moderatas actiōes efficit, id qd cōtinentiē vī propriū. Itaq; h̄ ab ignorātia prudēter, aliterq; ā prudētia im prudēter reb⁹ vti, qd i ceterarū nulla euenire cernim⁹. Velut cū

medicinā et grāmaticā nutriti. tēperātia. † Iniust⁹. n. oīa q̄ et iust⁹ pōt, et i vniuersū potētiē inest i potētia. Quo circa simul prudētes, et bonē eorū ē et ceterē habitudines, et corpus firmum, qñ nihil forsius prudentia est. Verū q̄ sciam dixit non recte habet: virtus. n. est, et nō scia, sed genus diuersum.

An fortunatus, infortunatusue quis natura sit. Cap. 17.

Quoniam vero si prudētia solū successum virtutēq; efficit, sed fortunatos et bñ agere, tanq; fortuna scda. p̄speros gignēte success⁹, affirmamus, q̄ eadē et scie sunt. Cōsiderādū igit natura ne fortunatus hic, i fortunat⁹ ille sit, an sec⁹, et quo pacto res hēat. Fortunatos n. quosdā ēē cernim⁹. stulti. n. in multis, quorū i fortuna dñā ē, p̄spere agunt. qñ quidē et q̄ arte administrant, fortunā admittāt i militia et gubernatoria. Verū igit ab habitudine aliq; successib⁹ eiusmodi cōficiēdis, aut non idonei hoīes sūt. Nūc eqdē natūre id qdē assignāt, in qbusdā q̄ tales quosdā efficit, qbus & ā natiuitate statim, tale qdpiā ingignit. vt velut cāsūs nigrisq; oculis, certa aliq; forma iter se di stinguunt: sic fortunati et i fortunati. Tales. n. nō p̄ prudentiā p̄spere agere inde manifestū ē, qā nō irrationalis prudētia est, h̄ rōne p̄dita, q̄ res administrat, eā sibi adscribere illi nequeunt: q̄ppe q̄ horū fortuna cā existat.

vt cūq;

A utcumq; et pateat, circa alios stupidos nō eē. neq; n. id absurdū, quēadmodū Hippocratē, cū Geometer esset fīstantissim⁹, in cēteris tū imperitū stupidumq; fuisse cōstat, qui pecuniæ plurimū amisit, ob stultitiā Bisantī *ἑπὶ τῇ πόλει*. Sed & in nōnullis pspere agūt stolidi. Et nō raro, velut in arte nauīū gubernatrie, peritissimi ēt parum secūdā fortunam experiunt: ac velut in alexa iactu, alius nihil, alius multū lucrat: quā felicitatē vel naturæ beneficio accepit, vel, ut inquit, benevolentia Dei. qua ēt in exilio & eiectus benignitatē fortunæ experit, nō secus ac male cōpacta navis rectius sepe agitur, nō p se quidē, sed qā peritū gubernatorē nacta. sic enim fortunat⁹ ille genīū optimū gubernatorē hēt. Sed enim absurdum est, talē à Deo, genio ue diligenti, nō prætātissimū potius sapientissimūq;. Quapp si necessum est, aut natura, aut intellectu, aut pcreatiōe diuina fortunā scđam cōtingere, & neutro posteriorū eueniat, naturæ itaq; ea pspertas fuerit assignāda. Verū natura, vel rerū semper sic se, vel ut plīm habentiū cā est: cōtrā autē fortuna. Si igit q; pter rōnē euenit, fortunæ esse vī, perq; fortunam hōes fortunati dicunt, nō equidē natura cā fuerit, ut quæ velut dictū, semp aut ut plīm, sic se habētib⁹ adscribit. Aut in sup talis vel voto poti⁹ vel frustra. quēadmodū cæsius cui non for

tuna, sed natura quo minus cernat acute, causa existit. quocirca nō fortunatus, sed bona natura pditus dī. quocirca sic de his dicendū est, ut quos fortunatos dicimus, nō fortunæ beneficio id eē asseram⁹. vnde nec fortunati ēt sunt: fortunæ nāq; bona sunt, quorū ipsa est causa. Sic rursū quærit, an fortuna sit in vniuersum aliqua: vel cū sit, an nō sit, ēt vnde. Atqui necessū ē eē fortunā, & cām esse. vnde & bonorū quorundā & malorū causa fuerit. Etenim si excipienda hæc sint, & nihil assignādū fortunæ, sed alij cuipiā cā, nō tamē quare hāc nō cernim⁹, fortunā cām esse affirmamus. Quocirca definiētes fortunā, cām proportionalē hōis ratiocinationi constituit, tāquā sit quædā natura. Verū hæc iā alia quæstio fuerit: qñquidē quos cernimus semel psperta vfos fortuna, quare nō rursū, & rursū eadē enim ei⁹ causa. Nō igit est fortunæ, neq; aliud ēt quidpiā indeterminatorū infinitorūq; cōtingat: erit. n. bonū & malū. Sciētia vero non erit eius p imperitiā. qñ & quidam fortunati didicerunt: aut oēs scīæ (quod Socrates dixit) scīq; sint. Quid igit vetat, q min⁹ cuidā ex ordine, nō q oporteat, cōtingat sed velut sortes procul sint iaciendq;. Quid. n. aut num spet⁹ in asa nō sunt: atq; alij à rōne, alij à cupiditate (q & pōres) pficiscunt: siqdē naturalis est p cupiditatē iucūdē rei appetit⁹,

ac

Moralium Eudemiorum

Gac natura oīa ad bonū festināt. Quod si qdā hī nati sūt, & velut cātionis sperint, & citra rōnē ferant, vt dictat natura, ac cōcupiscant, qđ, qñ, & qđ pacto oportuit, pspereq; agūt, & cōsequat̃ stolidi, pterq; rōnē, eadē q̃ harū rerū pceptores, tales vtīq; fortuna nati cēfendi sunt. quorūq; s. pter rōnē p̃m, pspere agunt. Natura igit̃ qdā fortunati sint, siquidē multifariam dicat̃ scđa fortuna. alia. n. ex impetu, & p̃electione fiūt, alia vero secus, &, pr̃sus cō-

Htrariū, nā & male rōcinari vñr hī agētes, & secūda tñ fortuna ṽfos cōfitemur, ac rursus qđē in illis cū voluerint, at min⁹ bonū acceperint, & licet quidē istis p naturā, p̃sp̃eritatē cōsequant̃. nā sp̃et⁹ animi cupiditasq; qđ oportebat delata, successu ē ṽsa: rōcinatio aut̃ stulta, quā fortuna dū, pspere adflat, ex hīs quorū causa existit, nō rectā expellit. Isterdū vero p cupiditatē q̃s male rōcinat⁹ aduersā exp̃t⁹ ē. i ceteris at qđ pacto iuxta appetit⁹ cupiditatisq; ingenuitatē successus erit? Verū hic success⁹ et fortuna duplex, q̃ istic eadē, ṽl plures, p̃sp̃eritates. Quia vero pter oēs rōcinaciones rectas, sciasq; quosdā fortuna scđa adfluētes videm⁹, manifestū ē aliā quāpiā success⁹ cām esse. prior at̃ ista, p̃sp̃eritas, aut nō ē, aut qđ oportuit cōcupiuit: cūq; rōcinatio hūana desit, nō fuerit ipsius. neq; n. prorsus rōnis exp̃ers, nec naturalis ē cupiditas, sed ab aliquo corrūpiē.

Secūda igit̃ fortuna f̃ hīs, vbi p̃ter rōnē ipsa cā existit, locū hēt. id vero sprouisū. nā pter sciam pterq; ṽiē, nec tñ a fortuna, p̃fectū ṽr, verū pp hoc ṽr. Quocirca hęc qđē rō nō, pbat̃, naturale ēē ṽri secūda fortuna: sed potius qđ nō oēs, quib⁹ secūda fortuna ṽr affluere, id ex fortuna, sed ex natura habeat̃. neq; nullius esse causam fortunā demonstrat, sed nō omniū quorū existimatur.

An fortuna causa sit, vt concupiscamus; & quid sit motus in anima principium. Cap. 18.

Quēret for. an quispiā, an fortuna ei⁹ ipsius cā, sit, vt quid & qñ oporteat cōcupiscat̃. An sic omnium erit: nā & cognoscēdi cōsultandiq;. Neq; enim cōsultās cōsultauit, & hoc cōsultauit, sed principiū est quoddā: neq; cogitās cogitauit id prius cogitare, atq; in infinitū eiusmodi fiat, p̃gressio, neq; igit̃ cōsiderādi iunctū principiū, neq; cōsultādi consiliū. Quid igitur aliud nisi fortuna? qđ circa a fortuna oīa, pfiscunt̃, & quoddā ē principiū, extra qđ aliud nullū reperiat̃. Ipsa autē (q̃riē) cuiusmodi facultate s̃structa efficere eiusmodi quæat. qđ p̃inde ē, ac si principiū mot⁹ in aīa qđ sit, inquirat̃. Patet aut̃ sic esse, quēadmodū in vniuerso ē Deus, & vicissim cūcta in illo: mouent̃. n. oīa ab inexistente in nobis numine. Rōnis at̃ nō rō, sed p̃stantius quidpiā est principiū. Quid aut̃ scia p̃stantius est, nisi

- A** nisi Deus: virtus. n. organū in-
tellect⁹ est. Quocirca veteres di-
xerūt felices ex fortuna, q̄ irrō-
nabiles ad recte agēdū impelle-
rent, nec velle ipsis cōfert: prin-
cipiū. n. habēt & intellectu & vo-
luntate p̄stātius. Alij vero rōnē
habēt. illud vero nō habēt, qua-
les sunt furores animi. hoc. n. nō
p̄nt hi: q̄ppe q̄ sine rōne ferunt.
Itaq; horū q̄ prudētes sapiētesq;
sunt, celeris ē vaticinatio & du-
rabilis, q̄ nō ā rōne, p̄fectā esse su-
spicari debemus. sed aliū experi-
B mēto, aliū cōsuetudine, speculan-
do vtunt. itē hi, quorū est rō so-
luta. Itaq; & mēfici recta valde,
subitaq; isomnia hñt. Patet autē,
q̄ spēs felicitatis dug sunt. altera
diuina, ideoq; qui felix ē, numi-
ne adiutū aliquid fecisse dicūt:
is autē est, qui aliquid iuxta spē-
rū diuinū facit: alter est q̄ aliqd
p̄ter hunc imperiū facit. Irratio-
nales vero ambo: ac illa frequēs
magis felicitas ē, ista frequēs mi-
n⁹. Sigillatim igit de vnaquaq;
virtute determinatū est prius.

C De probitate: & quis sit animae praestantis-
simus terminus. • Cap. 19.

Q Via vero seorsim ipsarū
vim distinximus, ēt de
virtute, quā pbita-
tem vocam⁹, dicēdū erit. Singu-
las igit hēre reliquas, q̄ hui⁹ ap-
pellationē sit cōstituturus, necessū
eē patet. nā neq; in cēteris alr id
veniat vsu. Nec. n. toto corpe sa-
nus sit. pte aut nulla: sed necessū
aut oēs, aut certe p̄stātissimas re-
cte hēre. Nō dissimilis ēt in toto

rō. Bono. n. esse ac honesto sif & **D**
bono licet, nō ipsi⁹ solū nobis,
sed rerū ipsarū dīa participāti.
Omniū. n. bonorū sunt ipsi p se
suiq; grā eligibiles: & inter hos
honesti quoq; quā p seipsa oīa
laudabilia sunt. Vt enim ipsa, ita
actiones ab ipsis, p̄fectae laudari
solēt: actiones. n. & modesti, ip-
saq; modestia celebrat. nō ēt fa-
nitas laudabilis, nā nec op⁹ ei⁹:
qñ nec qđ fortiter sit laudabile
ē, tamen si bona hęc cōfiteamur.
Sif at id ēt in cēteris p inductio
nē manifestū est. Bon⁹. n. est, qui **E**
natura bonis egregie sit instru-
ctus: p̄stātissimā. n. oīaq; sui desi-
derio excitantia bona sunt. Ho-
nor, diuitiae, corporis virt⁹, facul-
tates, natura qđ ē sunt bona: sed
noxia nōnullis ob habituū cor-
ruptionē. Neq; n. vel stult⁹, vel
iniust⁹, vel intēperās aliquid ex
eorū possessione cōmodū refe-
rat: quēadmodū nec aeger ex sa-
ni hoīs alimento, neq; infirmus
mutulusue, ex sani itegriq; hoīs
ornatu. Honest⁹ at bonusq; dī, **F**
& ex eo, q̄ honesta bona p se ip-
sa insunt illi: & eo q̄ bonorum,
idq; ipsorū grā effectiu⁹ existat,
honesti aut sunt virtutes, opaq;
ab ipsis, p̄fecta. Sed & habitudo
qđā ciuilis ē, q̄lē & Lacones ha-
bēt, & aliū sif ingenio haberent,
ita cōparata. Sūt. n. qui virtutē
nō eē sequēdā putēt, nisi natura
bonorū grā. quocirca viri boni
sunt, q̄ ijs natura bona existant.
Verū istā pbitatē nō suht nacti.
neq; n. honesta p se illis sunt, sed
boni

Moralium Eudemiorum

G boni honestiq; eē eligūt. neq; id tm̄, sed & q̄ nō honesta natura: boni tm̄ natura honestorū loco illis habent. Honesti. n. sunt. cū ei⁹ grā faciūt eligūtq; honesta: vlt⁹ q̄ honesto bonoq; natura bona, honesta sunt. Honestū. n. iustū est, id vero fm̄ dignitatē censet. hic at̄ hīs vtiq; dignū existit. sed & decēs honestū. decētia at̄ illū sunt, nobilitas, diuitiæ, porētiē. quocirca honesto bonoq; ea quoq; honesta vtilia sunt, q̄ in alijs discōueniūt: neq; n. simplr

H bona eis bona sunt. bono at̄ honesta bonaq; quippe q̄ multas honestas actiones p̄ ea cōficiat. Verū q̄ virtutes eternarū rerū grā cōplectēdas arbitrat, p̄ accedens honesta facit. q̄circa virt⁹ p̄fecta est. p̄bitas. Porro de voluptate dictū ē, q̄lis & q̄ pacto sit, tū q̄ alia simplr iucūda sint honestaq;, alia vero simplr bona iucūdaq;, neq; voluptas nisi in actiōe nascit. q̄circa simplr beatus iucūdisime viuit: neq; id temere hōes arbitrant. Qm̄ at̄ est

I quidā medico termin⁹, ad quē referēs sanū corp⁹ iudicat, & cuius respectu aliquouisp̄, p̄grediēdo sanū sit efficiēdū corp⁹, non ēt si plus sit minusue: sic & viro bono circa actiōes electionesq; natura bonorū nō laudabilium tm̄, terminū quendā & de habitudine, & de electione ac fuga, vel paucitatis vel copiē diuitiarū, deq; successibus constituere oportuit. In priorib⁹ quidē ostēsum ē, vt rō dictat, q̄ idē ē, ac si

quis dicat se alimēto sumendo **K** oīa obseruare, vt medicina ac rō dictat. qd̄ verū quidē, sed parū manifestū est. Oportuit igit̄ iuxta qd̄ imperat, iuxtaq; habitudinē & actionē imperātis vitā instituere: velut seruus iuxta Dñi, singulaq; iuxta cōuenientē suū principatū. Qñquidē & hō ex imperāte subditoq; cōstituit, ac vnūquodq; necessū hēt ad p̄ncipis sui mores accōmodare. is at̄ duplex est, alr. n. medicina: aliter sanitas īperat, & huic illa destināt. Sic & in cōtēplati- **L** uo principat⁹ hēt. Neq; n. iubēdo Deus imperat, sed cuius grā prudētia ē. qd̄ vero alicui⁹ grā iubet, ī alijs determinatū ē, qm̄ ille nullo eget. Quē igit̄ electio possessiōq; natura bonorum vel corporis, vel amicorū, vel reliquorū, cōsiderare maxime Deū facit, p̄stātissima ē, atq; hic terminus est pulcherrim⁹: q̄ vero vel ob defectū, vel ob excessū cōsiderare colereq; Deū p̄mittit minime, ea ē pessima. Atq; sic quidem res hēt aīæ: & is terminus **M** ei⁹ p̄stantissim⁹ est, minimū, in quā, alterā irrationalēq; aīē partem sentire, quatenus talis est. Quis igit̄ probitatis termin⁹ sit, & quis simplr bonorū scopus, hunc in modum sit dictum.

Librorum Septem Moralium Eudemiorum finis.

Subsequentem de Virtutibus libellum, cum sub Aristotelis nomine legatur (et si forte ab alio auctore editus fuerit) et ipsū alius subnectendum esse censuimus.

Aristo.

ARISTOTELIS

DE VIRTUTIBVS

LIBELLVS,

Alexandro Chamaillardo
interprete.

*Quæ sint laudabilia, quæ vituperabilia:
et cuius animæ partis, singula
sunt virtutes.*

Audabilia quidē
sunt, honesta: vitu-
perabilia vero, tur-
pia. Et quidem in
honestis principē

locum obtinent virtutes: in tur-
pibus autē vitia. Laudabilia por-
rō sunt, & causæ virtutū, & quæ
virtutes consequuntur, & quæ
exoriuntur ab iis, & opera ipsa-
rum: vituperabilia vero, cōtra-
ria. Cū autem anima secundū
Platonē in tres distribuatur par-
tes: rationalis quidē, virtus est
prudētia: animosæ a utē, man-
fuetudo, & fortitudo: cupidæ ve-
ro, temperantia & continentia
totius autē animæ, iustitia, libe-
ralitas, & animi magnitudo. Vi-
tium vero est, rationalis quidē,
imprudētia: animosæ vero, ira-
cundia, & ignauia: cupidæ autē:
intemperantia & incontinētia:
totius vero animæ; iniustitia, il-
liberalitas, & animi prauitas.

Quid sit vnaqueque virtus.

Prudētia.

Est autē prudētia virtus
aīæ rationalis, ea preparās
quæ ad felicitatē spectant,

Manfuetudo.

Manfuetudo vero est virt⁹ ani-
mosæ, qua qui præditi sunt, dis-
ficulter ira concitantur.

Fortitudo.

Fortitudo autem virt⁹ est ani-
mosæ, per quam non facile mor-
tis metu percelluntur.

Temperantia.

Tēperantia vero est virt⁹ appe-
tentis, p quā ā malarū volupta-
tum appetentia reddunt alieni.

Continētia.

Continētia autē virtus est cupi-
dæ, qua cupiditatē, q̄ in malas
fert voluptates, rōne inhihent.

Iustitia.

Iustitia vero est virtus aīæ, ei⁹
distributiva, qd quisq̄ meruit.

Liberalitas.

Liberalitas autē est virtus aīæ,
honestorū sumptuū ministra.

Magnanimitas.

Magnanimitas autē est virtus
aīæ, p quā ferre possunt vtrāq̄
fortunā, honorē, & ignominiā.

Quid sit vnumquodque vitium.

Imprudētia.

Imprudētia vero est vitiū ra-
tionalis, male viuēdi causa.

Iracundia.

Iracundia autē vitium est aīosæ,
p quod fiunt ad irā præcipites.

Ignauia.

Ignauia autem vitium est ani-
mosæ, per quod periculis, & ma-
xime mortis consternantur.

Intemperantia.

Intemperantia autem vitium
est appetentis, per quod ample-
ctuntur malas voluptates.

De

De virtutibus

G De incontinentia quidem nihil: sic autem tu potes desinire.

Incontinentia.

Incontinentia vero vitium est cupidæ, per quod stoliditate huc illucq; cupiditatē circumagūt, impellentem ad malarum volutatum delectationes.

Iniustitia.

Iniustitia vero est vitium animæ, per quod circumscriptores sunt præter dignitatem.

Auaritia.

H Auaritia autem est vitium aîæ, per quod appetunt vndequaq; lucrū.

Puſillanimitas.

Puſillanimitas autem vitium est animæ, per quod neutram possunt fortunam ferre, nec honorem, nec ignominiam.

Quæ sunt vniuersusq; virtutis propria.

Prudentiæ.

P Prudentiæ autem est, cōsiliū agitare, discernere bona & mala, & oīa quæ sunt in vita sequēda et fugiēda, honeste vti oībus bonis, cū alijs recte versari, p̄spicere occasiones, ſolenter verbis & rebus vti, experiētiā habere vtiliū ofum. Memoria autem, peritiā, & ſolertiā, vel manā a prudētiā, vel prudētiæ sūt affectus: aut partim prudētiæ adminicula, vt experiētiā & memoria: partim tanq̄ prudentiæ partes, vt cōsiliū & ſolertiā.

Manſuetudinis.

Manſuetudinis autem est, posse ferre moderate obiecta crimina, & cōtēptus, nec celeriter rapi i vl-tiones, nec eē de facili mobilem

ad iras, eē autem morib⁹ comē & mī-tē, & igenio eē quieto & stabili.

Fortitudinis.

Fortitudinis vero est, incōcussum a mortis metib⁹, & cōstan-tem in malis, & intrepidū ad pericula eē, & malle honeste mori q̄ turpiter seruari, & victoriæ cām p̄stare. Præterea autem fortitudinis est, & laborare, & i aſo inſtituere, & posse. Accedit autem fortitudini & audacia, & animi p̄stantia, & fiducia, & cōfidentia: adhæc, industria & tolerantia.

Temperantiæ.

L Tēperātiā autem est, nihil mirari corporis voluptates, & cuiusuis scēdę voluptatis & delectatiōis minime appetentē, & timere eē iustā licentiā, & intentū eē in vitę rōnē, sūt in paruis & magnis. Affectat autem temperantiā, ordo, moderatio, pudor, reuerentia.

Continentiæ.

M Cōtinentiæ autem est, posse cohibere rōne cupiditatē, ferentē ad malas delectationes & voluptates, & pati, & tolerare pro natura indigentiæ & ægritudinis.

Iustitiæ.

Iustitiæ autem est, distributiū eē eius qd est fm cuiusq; dignitatē, & tueri patrias cōsuetudines & instituta, et seruare scriptas leges, & veridicū esse in cōtrouerſiis, & stare cōuentionib⁹. Est autem p̄ma iustitiarū, aduersus Deos: proxima, in demonas: deſde, in patriā & parentes: deinde, erga defunctos: in quibus est pietas, vel pars iustitię, vel eius comes.

Sequitur

A Secta aut iustitia, et sanctitas, et veritas, et fides, & vitorum odium.

Liberalitatis.

Liberalitatis aut est, erogare pecunias in laudabilia, & largitio ad honestos sumptus faciendos, & pro eo ad auxilium in aduersa fortuna, & non accipere unde non oportet.

Est aut liberalis, & circa idumera nitidus, & circa habitationem: & instructor promagnarum rerum, & elegantiu, et oblectationem habentium, nulla commodi ducta ratione: & altor aialium, mirum quid aut suauiter habentium. Comitatus aut liberalitatem, morum facilitas, & comitas, & humanitas: & esse misericordem, & erga amicos beneuolum, & hospitalem, & honesti studiosum.

Magnanimitatis.

Magnanimitatis aut est, pulchre ferre & felicitatem & infelicitatem et honorem, & ignominiam, & non admirari neque delicias, neque clientelas, neque potestates, neque victorias gymnicas: hunc aut quandam animi altitudinem & magnitudinem. Est aut magnanimus, neque vitam magnificiens, neque vitam amans, simplex porro moribus, & generosus, iniuria potes lacessiri, & non vindicare. Sequitur aut magnanimitas, simplicitas, & veritas.

Qua sunt vniuersa, vitae propria.

Imprudenter aut est, iudicare peruersum de rebus, deliberare perperam, vti nequire presentibus bonis, in falsam adduci opinionem de his, quae ad vitam sunt bona, & honesta. Secta aut imprudentia, inscitia,

incontinentia, rusticitas, obliuio. **D** Iracundiae.

Iracundiae aut sunt species tres, excandescentia, sequitia & vecordia. Est aut iracundi non posse ferre fixas contempiones, neque iminationes: esse aut plagosum, & vindictae cupidum, & de facili ad iram facto verbo ut quouis moueri. Affectus aut iracundiae morositas, & incostantia, & sordida illiberalitas, & de paruis angere, & ab his de repente affici, & per breue tempus.

Ignauiae.

Ignauiae aut est quis metu facile percelli, & mortis maxime, & noxarum corporis & arbitrari periculius esse quocumque seruari, quam pulchre mortem obire. Comitatus aut ignauiae mollicies, effeminatio, torpor, vitae studiū. Subest et quidam timiditas, & contemtionis detestatio.

Intemperantiae.

Intemperantiae aut est, sequi delectationes voluptatum noxiarum & turpiu, & arbitrari maxime felices eos esse, qui in hominum voluptatibus versantur, & facilius esse, & dicacem, & urbanum, & versutum, tam in verbis quam rebus. Sectatur autem intemperantia, ordinis perturbatio, impudentia, confusio, incuria, negligentia, dissolutio.

Incontinentiae.

Incontinentiae aut est, prohibere ratione, delectationes voluptatum sectari, & ducere praestabilius esse, non frui aut nihilominus & opinari quidem oportere facere, & pulchra & conferentia, abhorreere tamen ab ipsis propter voluptates.

Est

Imprudentiae aut est, iudicare peruersum de rebus, deliberare perperam, vti nequire presentibus bonis, in falsam adduci opinionem de his, quae ad vitam sunt bona, & honesta. Secta aut imprudentia, inscitia,

De virtutibus libellus.

G Est aut comes incōtinētig, mol-
lities, & poenitētia, & plura eius
modi, q̄ intēperatiā comitant.
Iniustitiæ.

Iniustitię aut sunt spēs tres, im-
pietas, avaritia, immanior impro-
bitas. Impietas qd̄ est aduersus
Deos, & dēmones, & circa defun-
ctos, & circa parētes, & circa pa-
triā. Avaritia aut circa commer-
cia, p̄ter dignitatē eligēs præci-
puū. Immanior aut improbitas
est, p̄ quā voluptates sibi cōpa-
rant, ludibrio alios habētes: vñ

Euenes de ea dicit: Quę lucrum
capās: nil tñ ipsa nocet. Est autē
iniustitię, patria violare & insti-
tuta & iura, nec parere legibus,
nec magistratib⁹, mētiri, peiera
re, trāsgredi cōuētionē, & fidē
fallē. Comitē aut iniustitię se ad-
dit calūnia, iactātia, hūanitatē
assimulatio, malignitas, calitas
Auaritiæ.

Auaritię aut spēs sunt tres, tur-
pis q̄stus, tenacitas, illiberalitas.
Turpis q̄stus qd̄, p̄ quē ditescere
q̄rūt vñcūq; et lucrū q̄ pu-

Idorē pluris faciūt. Tenacitas aut,
p̄ quā sumptui parcūt, & impē-
sæ in re honesta. Illiberalitas aut
est, p̄ quā expēdunt qd̄, minu-
tatim aut male, & plus iacturæ
faciētes, nullo, s. habito t̄pis dele-
ctu. Est aut avaritiæ, plurimi fa-
cere pecunias, nec id, p̄brū puta-
re qd̄ q̄stuosū sit: vita mercena-
ria, & feruilis, & fordida, à mu-
nificētia & liberalitate aliena.
Consequuntur autē illiberalita-
tem, sordes, ægrimonia, pusilla-

nimitas, hūilitas, immodestia, **K**
ignobilitas, hominum odium,
Pusillanimitas.

Pusillanimitas aut est, neq; ho-
norē, neq; ignominiā, neq; felici-
tatē, neq; infortunia posse ferre,
sed honoratū qd̄ tūescere, &
leui successu, p̄spero auctū effe-
ri & subsultare, ignominiā aut
ne minimā qd̄ ferre posse. Ab-
erratio porro ē, infortuniū non
diiudicare magnū: cōqueri ve-
ro de oīb⁹, & egro afo ferre. p̄te-
rea aut talis ē pusillanim⁹, vt oēs
neglectus cōtumeliā vocet et **L**
ignominiā, et p̄ imprudentiam,
vel obliuionē admissos. Comi-
tant aut pusillanimitatē sordes,
q̄rimonia, diffidentia, hūilitas.

Quid virtutis sit in vniuersum.

IN vniuersum autē virtutis
qd̄ est, facere studiosum &
p̄bū affectū in afo, q̄etis &
cōstitutis motib⁹ vtentē, oībus
ex partib⁹ cōsonantē: quapp vñ
instituti atq; rōnis boni animi
eē honest⁹ affect⁹. Est porro vir-
tutis, & bñficijs dignos afficere, **M**
& diligere bonos, neq; ad su-
mēdas pœnas, neq; ad vindictā
ardēti esse afo, sed clemētī placi-
do, & misericordi. Assecla ē aut
virtutis, benignitas, æq̄tas, ani-
mi cādor, spes bona, & q̄ eiusdē
sunt generis, ueluti familiarium
studiosum & amicorū eē, socia-
bilē, hospitalē, humanū, elegātē
se exhibere, q̄ vtiq; oīa laudabi-
liū sunt: vitij autem, contraria.

Libelli de virtutibus finis.

LEONARDI ARETINI

IN LIBROS POLITICORVM

PROOEMIUM.

INter moralis disciplina precepta, quibus humana vita instituitur et docetur, eminentissimum quodam modo locum obtinent, quæ de ciuitatibus earumq; gubernatione conseruationeq; traduntur. Quippe disciplina huiusmodi omnis felicitatem hominibus conficere studet. Felicitatem vero si vni acquirere præclarum est, quanto magnificentius eris vniuersæ ciuitati beatitudinem adipisci. Bonum enim, quanto latius patet, tanto diuinius est existimandum. Cumq; homo imbecille sit animal, et quam per seipsum non habet sufficientiam perfectionemq;, ex civili societate reportet, nulla profecto conuenientior disciplina homini esse potest, quam quid sit ciuitas, et quid respublica intelligere: et per quæ conseruetur intereatq; civilis societas non ignorare. Mihi quidem quæ hæc ignorat, seipsum pariter ignorare videtur, ac sapientissimi Dei præceptum dispicere. Itaq; et Plato decem illis præclaris libris, qui sunt ab eo de Republica scripti, in hac parte ostendenda docendaq; plurimum nixus est. Et Marcus Cicero noster sex inclytis libris, quos de re publica scripsit, hanc ipsam materiam est prosecutus. Et Aristoteles in hoc volumine, quod nunc in Latinum conuersimus, hæc ipsa complexus est, tanto quidem nitore et copia et ornatu, ut vere mereatur suum aureum vocitari. Materia igitur huius operis talis est. Conuerterens autem interpretandiq; mihi causa fuit eadem illa, quæ iam decem et octo annis ad conuersionem Ethicorum induxit. Nam cum viderem hos Aristotelis libros, qui apud Græcos elegantissimo stylo perscripti sunt, vitio mali interpretis ad ridiculam quandam ineptitudinem esse redactos, ac præterea in rebus ipsis errata permulta ac maximi ponderis, laborem suscepi nouæ translationis, quo nostris hominibus in hac parte prodessem. Quid enim opera ea vtilium? quid laude dignum efficere possim, quam ciuib; meis primum, deinde cæteris qui Latina videntur lingua, ignatis Græcarum literarum facultatem præbere, ut non per ængmata ac deliramenta interpretationum ineptarum ac sal

Moral. cū cō. Auct.

EF farum,

farum, sed de facie ad faciem possint Aristotелем intueri, & ut ille in Græco scripsit, sic in Latino perlegere? Excitauit quoq; me utilitas maxima, quam ex interpretatione Ethicorum prouenisse conspexerā. Homines enim ingenue eruditi, quos primo Veteris interpretationis ineptitudo ac barbaries à legendo repellabat, ita postmodum eos libros complexi sunt, ut in maximam lucem illarum rerum cognitio sit perducta. Quod idem fore spero in his, de quibus nunc agimus, Politicorum libris. Atq; eo magis, quo hac materia civilis, & verba ad exprimendum alia quam in suis disputationibus scholastici utantur, & maiorem quendam efflagitat dicendi ornatum, qua duo interpretes nondum ille consequi, sed ne suspicari quidem potuit. Aristoteles certa tanta facundia, tanta varietate & copia, tanta historiarum exemplorumq; emulatione hos libros referfit, ut oratorio pene stylo scripti videantur. Sic enim argumentationes totas interdum explicat, ut cum etiam dicendi ornamenta in eas studiose coniecta liceat intueri. nec est in his libris questio ulla paulo uberius, qua tractata ab illo sit absq; rhetorico pigmento aut colore, quorum & si non expressionem, at tamen adumbrationem quandam diligens lector in hac translatione nostra deprehendet. Fuit enim Aristoteles studiosissimus eloquentia: quod artes Rhetorica eius, pluribus voluminibus explicata declarant. Quæ sit igitur horum librorum materia, & qua de causa Laborem hunc suscepimus, & quales libri ipsi in Græco sint, hac præfatio esse sufficiat. Hortamur autem omnes vehementer ad huius operis diligentissimam lectionem, ut potè doctrinam vberissimam, ac rerum prope innumerabilium cognitionem, & quidem necessariam ad vitam suscepturos.

ARISTO.

ARISTOTELIS STAGIRITAE,

PERIPATETICORVM PRINCIPIS POLITICORVM LIBER PRIMVS,

Leonardo Arctino interprete.

SVMMA LIBRI.

De ciuitate, domo, pago, re familiari, seruis, dominationibus ac seruitutibus, possessione, acquisitionibus necessaria ac numularia, & personarum in re domestica existentium virtutibus.

De ciuitate, eius gubernatore, partibus, domo, pago. Cap. 1.

Quoniam videmus omnem ciuitatem esse societatem quādam, et omnem societatem boni alicuius gratia constitutam (nam eius gratia quod bonum videtur, omnia omnes agunt) patet quod bonum aliquod omnes cōiectant. maxime vero principalissimum omnium quod est principalissima, & ceteras omnes cōplectitur. est autem hæc illa, quæ ciuitas appellatur, & ciuilis societas. Quicunque vero putant gubernatoris ciuitatis, & regis, patrisque familias, & domini eandem esse rationem, non bene dicunt. Multitudine enim & paucitate, sed non specie illorum singulos putant differre, veluti si paucorum quidem, dominum

si vero plurium, patrem familias: sin etiam plurium, gubernatorem ciuitatis vel regem: quasi nihil differat magna domus et parua ciuitas, gubernatorque ciuitatis & rex. quoniam quidem ipse præsidet, rex: quoniam vero secundum rationem talis scientiæ in parte præsidet, & in parte subest, gubernator ciuitatis. Sed hæc vera non sunt, quod manifestum erit secundum hanc doctrinam considerantibus. Vt enim alijs cōpositum usque ad incōposita diuidere necessarium est (he namque sunt minimæ totius particulæ) ita ciuitatem, ex quibus cōponitur considerantes, & quomodo illa differant inter se, & si quid artificij recipiunt singula ipsorum, magis intuebimur. Si quis igitur ab initio rerum originem inspiciat, ut in alijs, sic & in istis optime discernet. Primum igitur ne-

FF h̄ celsē

Politicorum

Gesse est combinare illos, qui nō possunt esse nisi simul, ceu mare & foeminam generationis causa. Et hoc non ex electione, sed velut in ceteris animalibus & plātis naturale est desiderij, quale ipsum est, tale alterum relinquendi. Imperās uero natura & parens pp̄ conseruationem, nam quod potest mente prospicere, natura imperat ac dominatur: quod aut potest corpe hoc facere, paret natura & seruit, quapropter dñō & seruo id con-

H fert. Natura igitur distincta sūt foemina, & seruus. Nihil enī natura facit tale, q̄le statuarij delphicum gladium ob inopiā, sed vnum ad vnū. sic enim optime instrā proficiunt, si eorum singula nō multis, sed vni deferuiant. Verum apud Barbaros foemina & seruus eodem gradu habent, causa vero huius est, qm̄ quod natura dominetur non habent, sed sit eorum societas ex seruo & serua. Quāobrem aiūt poetę, Græcos Barbaris dñari oportere: quod idem sit, natura, Barbarus & seruus. Ex his duabus igitur societatib⁹ dom⁹ prima. Recteꝑ Hesiodus inquit:

Domum in primis, mulieręꝑ, & bouem aratorem. bos enim pro seruo pauperibus est. Quotidiana igitur societas fm̄ naturam constituta domus est: quos Charondas quidē homosypios, Epimenides vero cretensis* homocapnos appellat. Sed quæ ex pluribus domibus constituitur

societas prima, vtilitatis gratia **K** non quotidiana, pagus est. Maxime vero secundum naturam videtur pagus, propagatio quædam esse dom⁹ eorum, quos dicimus coalitos, & natos esse natorum. Quapropter primo sub regibus ciuitates erant: nunc vero etiam gentes, nam ex his qui suberant regno, processerunt. Omnis aut domus regitur à seniore: quare & colonię inde propagatę pp̄ consanguinitatem. Et hoc est, qđ inquit Homerus: **L**

Iura dant singuli natis & vxoribus. sparsim nanq; etiam sic antiquitus habitabant. Et Deos ob hoc ipsum putant cuncti regem habere: qm̄ & ipsi partim nunc, partim antiquitus sub regibus degebāt. Quæadmodum vero formas humanas Dñs attribuit homines, sic etiam vitas,

Quid ciuitas, quod homo ciuile sit animal, quod paribus ciuitas prior sit. Cap. 2.

Quæ autem ex pluribus pagis cōficiuntur societas, ciuitas est. quę quidē **M** dem (vt ita dixerim) totius sufficientiæ finem habet, constituta quidem gratia viuendi, existēs aut bene viuēdi gratia. Quapropter omnis ciuitas natura est: si quidem & primæ societates, nā hæc illarū finis: natura vero finis est. Quale enim vnūquodq; est generationis pfectæ, hāc vniuscuiusq; naturā esse dicimus: ceu hominis, equi, dom⁹. Insup cuius gratia & finis, optimum: suffi-

* 2. L homo capos.

A sufficiētia vero finis, & optimū. Ex his igitur patet ciuitatē esse ex his, qui natura sunt, & q̄ hō natura ciuile est animal. Et qui absq̄ ciuitate est per naturā, nō per fortunam, aut nequam est, aut potior q̄ homo. vt ab Homero per cōtumeliam increpatur:

» Sine tribu, sine iure, sine domo. nam simul talis est & belli cupidus, veluti qui nullo retinet iugo, vt neq̄ volatilia. Ex quo patet sociale aīal esse hominē, magis q̄ omnis apes, & q̄ oē gregariū aīal. nihil enim (vt diximus)

B frustra natura facit. Sermone vero hō habet solus omniū animalium. Nā vox quidem molesti atq̄ iocundi significatio est. quapp̄ alijs quoq̄ existit aīalibus. hucusq̄ enim natura p̄cessit in his, vt sensum habeāt iocūdi & molesti, et hoc inter se significare possint. At sermo ad hoc datus est nobis, vt ostēdam⁹ vtilitatem & damnū, atq̄ ita iustū & iniustum. hoc enim p̄ter cetera aīalia hominibus proprium est, vt boni & mali, ac iusti & iniusti, & aliorum hmōi sensum habeāt soli. horumq̄ societas facit domum, & ciuitatem. Et certe fm naturā prius est ciuitas q̄ domus, & q̄ singuli nostrum. Nā totum prius esse q̄ partem, necessariū est. preem̄pto. n. toto, nō erit pes nec manus, nisi equi uoce, veluti si qs dicat lapideā. nā corrupta quidem erit talis. cunctæ autē opere definitæ sunt & potentia, itaq̄ cū amplius nō

D sint tales, nō est dicendum illas esse easdem, sed æqui uocas. Esse igit̄ ciuitatē natura, & prius q̄ singuli manifestum est. Si enim nō est sufficiēs vnusquisq̄ separatus, perinde se hēt ac reliquæ partes ad totum. Qui autē in cōi societate nequit esse, quiq̄ nullius indiget pp̄ sufficiētiā, nulla pars ē ciuitatis: quare aut bestia aut Deus. natura igit̄ oībus ad hmōi societatem est appetitus. Qui autē primus instituit, maximorū bonorū causa fuit. vt enim p̄fectione suscepta, opti

E mum cunctorū animalium est homo, ita si alienus fiat à lege & à iudicijs, pessimū est omnium aīalium. Sc̄uissima ē enim iniustitia tenens arma. Homo vero arma tenet p̄ innatā prudentiā atq̄ virtutē, quibus p̄m̄ valet in cōtrarium vti. Itaq̄ impiissimum & immanissimū est sine virtute, & ad libidinem cibationemq̄ deterrimum. iustitia vero ciuile quiddam est. nam ius ordinatio est ciuilis societatis: iudicatio autem iusti iudicium. **F**

De re familiari, domino, seruo, re possessa, imperandi ac parendi necessitate, ac vtilitate. Cap. 3.

Quoniam vero declaratū est quib⁹ ex partib⁹ sit cōstituta ciuitas, necessariū v̄ primū de re domestica dicere. Omnis enī ciuitas ex domibus constat. rei domesticæ rursus partes sunt. ex quibus domus est cōstituta domus autē perficit̄ ex seruis & liberis,

FF iñ Cū

Politicoꝝ

Cum vero prima quæq; sint in minutissimis pquirenda: primæ vero ac minutissimæ partes domus existât dñs & seruus, maritus & vxor, pater & filij: de his vtiq; tribus cõsiderandũ fuerit, quid vnũquodq;, & quale esse oportet: hoc est de dñica, de coniugali (nam et ipsa proprio noſe nõ noſatur) & de paterna disciplina. Sint autẽ hę tres quas diximus. Est insup quædã pars, quę videt quibusdam esse † discipli-

† Inomelia
sic fere p
librũ totũ

Hmaxima eius pars. Loquor autẽ de illa parte, quæ versat̃ circa acquirendũ: quæ & ipsa quemadmodum se habeat, cõsiderandũ erit. Ad primũ de seruo & dño dicamus: vt quę necessaria sunt intueamur, & si quid de his melius comprehendere possimus, quam ea quæ nunc existimant. Quibusdam porrõ videt scientia quædam esse dominatio, eademq; eẽ disciplina domestica, & dominatio, gubernatioq; ciuilis & regia: vt in principio diximus. Alijs autem, præter naturam videt esse dominatio. qm̃ natura nihil differat, sed lege dũ taxat inductum sit, vt alij liberi sint, alij serui. quapropter neq; iustum: violentum enim. Cũ igitur possessio sit pars domus, certe & illa per quã acquirim⁹, parserit domesticę disciplinæ. nam sine necessarijs impossibile est & viuere, & bene viuere. Vt vero in artibus definitis necessariũ est subesse propria iustitia,

si opus modo confici debeat: sic etiã in re familiari. Instrumentorum vero quædã inanima sunt, quædã animata. veluti gubernatori, natũs quidẽ inanimis est: qui vero prorã regit, animatus. nam minister in artibus locum instrumenti obtinet. Sic & res possessa instrũ est ad vitã: possessio autẽ multitudo instrũ: & seruus possessum quiddã animatum, & tanquã instrumentum ante instrumẽta omnis minister. Si possent enim instrũ ad iussum vel nutum dñi opus suũ conficere, quemadmodum Dedali, aut Vulcani tripodes (quos inquit poeta sponte sua diuinũ prodijisse in certamen) sic & pectines texerent, & plectra cithara pulsarent. nec architecti sane ministris, neq; dñi indigerent seruis. Quæ igitur instrũ dicuntur, factiua sunt: quod vero possidemus, actiuũ est. à pectine quidem enim aliquid sit præter illius vsũ: à veste vero atq; lectica vsus solũ. Præterea cũ specie differat facere & agere, & indigeat vtrũq; instrumẽtis, necessariũ est & illa candẽ habere differentiam. Vita certe actio est, et nõ factio. quapropter seruus minister est ad actionem. Id autem quod possidetur, dicit̃ quemadmodum & pars ad totum. pars enim non solũ alterius est pars, sed et omnino alterius. similiter & quod possidet. Quapropter dominus serui est domin⁹ solũ, sed illius non est: seruus autem

non

A non solum dñi seruus, sed omnino illius. Quæ igitur sit natura serui, & q̄ potestas ex his patet. quicunq; enim sui ipsius nō est s̄m naturam, sed alterius, homo autem est, hic natura est seruus.

• αλλ' οὐδὲ
ἐκ τῆς φύσεως
τοῦ δὲ αὐτοῦ
ἡ φύσις ἡ αὐτὴ
ἐστίν

*alterius aut̄ homo est, qui possidet, homo existēs. res possessa vero instm̄ ad acquirendum actiuum & separabile. Vtrum vero sit aliquis natura talis vel nō, & vtrum melius ac iustius sit alicui seruire vel nō, sed omnis seruitus sit præter naturam,

B cōsiderandum postea erit. Nec fanē difficile est rōne p̄spicere, & ex his quæ fiunt cognoscere. Imperare enim & parere nō solum necessariorū sunt, verūetiā vtilium, ac statim ex generatione quēdā distincta sunt, alia quidem ad imperandum, alia vero ad parendum, & species multæ & imperatiū & parētium sunt, & semper melius imperiū meliorū parentiū est, ceu hominis, q̄ bestię. Nam quod ā melioribus perficitur, melius est opus.

C Vbi vero aliud imperat, aliud paret, est aliquod horum opus, nā quæcūq; ex pluribus cōstat, & vnum quid cōe fiunt, siue ex cōtinuis siue ex discretis, in omnib⁹ apparet & quod imperat, & quod paret, & hoc ex tota natura inest animalis. nā & in his q̄ expertia sunt vitæ, est quoddam imperiū instar harmoniæ. sed hæc forsā aliena sunt ab ista consideratione. Animal vero cōstat primū ex anima & corpe;

quorum alterū imperat s̄m naturam, alterum paret. Oportet autē considerare naturā non in corruptis, sed in his quæ magis se habēt s̄m naturā, quocirca eū hominē, qui & animo & corpe optime dispositus sit, inspiciendum: in quo certe id manifestū est, nam prauorū quidē aut praeue dispositōrū sepe inueniet corpus imperare animo, ex eo quia peruersē ac præter naturā se habent. Est igitur (vt dicimus) primum in animali perspicere imperium dominicū & ciuile. Nā **E** animus quidem in corpus, dominicum habet imperiū: mens vero in appetitum, ciuile & regium. in quibus clarum est s̄m naturā & vtilitatē imperari ab animo corpori, & ab ea parte q̄ habet rōnem, ei parti quē subiacet perturbationi: æqualitatē vero ac vicissitudinē omnibus nocere. Rur⁹ in homine & alijs aīalibus eodem modo. māsueta quidem meliora sunt q̄ fera, his autē vniuersis melius est vt homini pareant: nā salutem ita recipiūt. Præterea autē masculus & fœmina, alter melior s̄m naturā, altera deterior: & hic imperans, illa vero parens. eodemq; mō necesse est in cunctis hoīb⁹ esse. Quicunq; igit̄ distant tm̄, quantum animus ā corpore: & homo ā bestia, p̄ hunc modum se habēt. Quorūcūq; est opus in corporis vsu, & hoc est in eis potissimum, hi sunt natura seruī: quibus melius est vt impere-

FF iij retur,

Politicorum

Generatur, hoc imperio quemadmodum in præmissis. Est enim natura seruus, qui potest alterius esse: quapropter & alterius est. & quantum tantum particeps est rationis, ut sentiat quidem, at non habeat. Nam certa quidem animalia rationem quidem non sentiunt, sed passionibus inferuiunt. Vt ut variat parumper, necessariorum enim corpori auxilium fit ab utrisque, à seruis videlicet, ac mansuetis animalibus. Vult autem natura, & deus facit corpora liberorum & seruorum: alia quidem robusta ad necessarios usus, alia verò recta & futilia ad tales operationes, verum utilia ad civilem vitam. hæc autem diuisa est in belli opportunitates & pacis. Accidit vero sæpe & contra, hos quidem corpora habere liberorum, illos vero animos. Nam id quidem patet, quod si tantum præcellant corpore solum, quantum Deorum imagines, reliqui omnes digni apparent illis seruire. Id si

H verum est in corporibus, multo iustius in animo idem putare, sed non ut corporis, ita & animi pulchritudinem discernere facile. Quod igitur sint secundum naturam, alij liberi, alij serui patet: quibus & seruire prodest ac iustum est.

De duplici seruo, potentia gubernandi, dominationis, ac gubernationis differentia. Cap. 4.

Quod autem & contradicentes quodam modo recte dicunt, non difficile fuerit intueri. Duplex enim

dicunt seruire & seruus. Est enim aliquis secundum leges seruus, & seruus. nam lex consensus quædam est, per quam bello capta illorum fieri dicunt qui ceperunt. Hoc autem ius multi eorum qui circa leges versantur, accusant, tamquam oratorem qui iniqua decreuerit quasi sit graue, si eius qui vim afferre potest, & potentia præcellit, seruus fiat & subditus qui vim patitur. & quibusdam hoc modo videtur, quibusdam illo, etiam sapientum. Causa vero ambiguitatis & variationis sermonum huiusmodi est: quia quodam modo virtus freta potentia, vim potest maxime afferre, & semper id quod superat, est in excellentia alicuius boni: ex quo fit, ut vis non absque virtute esse videatur, sed circa iustum solum esse ambiguitatem: pro hoc sane, quod alijs quidem beneuolentia videtur esse iustum, alijs hoc ipsum videtur iustum, potentiorum dominari. quam discordantibus inuicem huiusmodi sermonibus, cum alteri nec validum quicquam, nec persuasuum continent, quod non oporteat meliorem secundum virtutem præesse ac dominari. Omnino usurpantes quidam, ut arbitrantur, aliquod iustum (nam lex iustum quid est) seruitutem quæ ex bello provenit, iustam posuere, & simul non iustam esse aiunt. nam fieri potest, ut belli principium nequaquam sit iustum. Et indignum seruire, nemo diceret esse seruum, alioquin contingeret eos qui

A qui nobilissimi videtur, seruos esse. atque ex seruis, si contingat eos capi atque venundari. itaque istos non volunt seruos dicere, sed Barbaros. Atqui cum ista dicunt, nihil querunt aliud quam natura seruos, ut ab initio diximus, necesse est. n. dicere aliquos esse, et hos quidem ubique seruos esse, alios vero nusquam. Eodemque modo de nobilitate. ipsos. n. non solum apud seipsos nobiles, sed ubique existimant, Barbaros vero domi solum nobiles: quasi existat

B alia simpliciter nobilitas, alia non simpliciter: ut Theodecti Helena inquit.

» Ex Dominus ab utraque stirpe prognata quisquam appellabit seruam?

Sed cum hoc aiunt, nullo alio quam virtute & vitio definiunt seruum & liberum, nobilesque & ignobiles. putant enim ut ex hominibus hominem, et ex bestijs bestiam, sic ex bonis bonum generari. sed natura quidem hoc vult, attamen plerumque non potest. Quod igitur hæc dubitatio habet rationem quandam, & quod sunt alij natura serui, alij liberi manifestum est. Et quod in quibusdam determinatum est esse tale aliquid, quibus quod ob id ipsum prodest & iustum est, alium seruire, alium esse liberum: & conuenit alium imperare, alium parere eo imperio quod innatum est: quare et dominari. Quod autem male utrisque inutiliter fit. Nam idem prodest toti & parti, & animæ & corpori, & seruus pars quædam est do-

mini, quasi animata quædam corporis, sed separata pars. quæ propter aliquid est quod simul prodest, & amicitia est seruo & domino inuicem, secundum naturam ita dispositis: illis vero, qui secundum legem & per violentiam, contrarium. Patet autem ex his, quod non idem est dominatio & gubernatio reipublicæ, nec omnes inter se principatus, ut quidam aiunt, nam aliud liberorum secundum naturam, aliud seruorum est. Et in re familiari imperium est vnius: nam ab vno regitur omnis domus: in reipublica autem liberorum & æqualium est gubernatio. Dominus ergo non dicitur secundum scientiam, sed quia est talis. eodemque modo & seruus & liber. Scia vero est & dominica, & seruilis. Seruilis quidem, qualem Syracusis ille docebat. nam ibi quidam mercede pueros docebat seruitutem. † Fuerit sane etiam complurium talium disciplina, seu coquinaria, & alij huius generis famulatus. sunt. n. opera alia honestiora alijs, alia vero necessaria magis. & ut est in proverbio, seruus præ seruo, dominus præ domino. hæc igitur omnes scia seruales sunt. Domini autem scia est, per quam utitur seruis. nam dominus est, non in possidendo seruos, sed in utendo seruis. Continet autem hæc scientia non magnum aliquid, neque gloriosum. quæ. n. seruum scire facere oportet, illum oportet scire iubere. Quapropter qui-

† *diuina
partia. ser-
uilia mi-
nistria.*

F

qui-

Politicoꝝ

G quibuscunq; est facultas à laboribus cessandi, † vicarius quidē hunc honorē suscipit. ipsi autē reipublicæ administrandæ, aut studijs philosophiæ intendunt. Acquirēdi vero disciplina, alia est ab vtrāq; istarū, ceu bellica qdā iusta, aut venatica. De seruo igitur et dominō in hūc modum determinatum sit.

De possessione, acquisitioneq; secundum naturā ac necessaria, animalū præcipueq; hominū viuis varijs, ac veris diuitijs. Ca. 5.

H Mnino autē de vniuersa possessione et de acquisitione intuebimur s̄m antecedētē modū, qñquidē & seruius possessionis erat pars. Prīmū igit dubitaret vtiq; aliquis, vtrū illa disciplina, q̄ ad acquirēdū spectat, idē sit qd̄ facultas rei familiaris, vel pars aliq̄ eius, v'l ministra. Et si ministra, vtrū quemadmodū peccinaria textorū: aut quēadmodū æraria, statuarij. non. n. eodē mō subministrāt: s; altera qdē organa p̄bet; altera materiā. Dico autē materiā, ceu id qd̄ subiacet, ex quo aliqd̄ perficitur opus, ceu textori lana, statuario æs. Quōd quidē igitur nō sit eadē rei familiaris disciplina illi, quæ ptinet ad acquirēdū, manifestū est. Nā huius quidē † parare ē, illius vero vti. quæ. n. vti his quæ sunt in domo, nisi rei familiaris disciplina: Sed vtrū sit eius pars, vel alia spēs, dubitationē hēt. Nā si est diligētis patrisfamilias vide

re quō pecuniæ & possessiones kasint: possessio autē & pecuniæ multas cōpiciunt partes: itaq; primū dubitatio est, agricultura vtrū pars aliqua sit illius acquirēdi disciplinæ, an aliud quoddā genus: & oīno circa alimētū cura et acquisitio. Atqui species alimentandi multæ sunt: quapp & vitæ plures sunt, animalū et hoīum, nō. n. fieri pōt, vt viuāt sine alimento. Itaq; diuersitates alimētōrū diuersas fecerūt animalū vitas. Nā ferarū quidē aliæ gregales sunt, aliæ soliuagæ: vt hoc, vel illo modo, illis cōducit ad victū. qm̄ aliæ viuīs animalibus, alię fructibus, alię cunctis pascunt. quare ad facultatē victus atq; delectū, ipsarū vitas natura distinxit. Cū vero non idem cuiq; dulce sit s̄m naturā, sed alijs alia: & illarū quæ animalia, et illarū quę fructus comedunt, vitę inter se differunt. Hoc idem est in hominibus. differunt. n. multæ eorum vitæ. nā pigerrimi qui sunt, pastorem vitam sequuntur: qm̄ à māfuetis animalibus sine labore educatio ipsis puenit otiosis. cumq; sit necesse mutare locū animalibus, et ipsi coguntur vnā sequi, quasi agriculturā quandā viuā colentes. Alij vero ex præda viuunt. & præda quidem alia alijs, ceu alijs venantes, alijs piscantes: vt qui paludes, et stagna, & flumina, & mare accolunt. alijs ab atubus & feris. sed maxia pars hominū à terra viuunt, & à fructibus

† parare
viti.

Actibus non syluestribus. Vitæ igitur ferè tot sunt quot s'm propriam & innatam habet operationem, nec per cõmutationē & commercia sibi præparāt alimētū: pastoralis, agricultura, p̄datoria, piscatoria, venatoria. Sunt & qui ista miscētes, iucū de viuant, suppletes deficientē vitā qua deficiens est, vt sufficiētia asit: ceu pastorālē simul quidā & p̄datoriā, aliū vero agriculturā & venationem. eodē mō & circa alias, vt indigentia cōpellit, in hūc modum degunt. Talis igit' acquisitio ab ipsa v̄ natura hominib⁹ data, vt statim post geniturā, sic ēt ad p̄fectionem deductis. nam ab ipso generationis initio quædam animalū simul exprimunt t̄m alimenti, vt sufficiat donec possit s'p̄si acquirere quod generatum est: vt quęcunq; ex putredine, vel ex ouis gignuntur. quæ vero pariunt viuētia, alimētū habent in seipsis, ad natōrū educationē vsq; ad tēpus quoddā, quā lactis naturā dicimus. Quare similiter est de p̄fectis quoq; existimandū, planctq; animalū esse grā, & cætera animalia hominū causa. mā s'ucta quidē propter vtilitatē & cibum: fera vero (& si non oīa, at plurima illorum) pp̄ cibum, & alia adiumenta, vt & vestis ac cætera instrumenta ex illis fiat. Si igit' natura nihil neq; im̄perfectū facit, neq; frustra, manifestū est illa oīum hominum

grā fecisse naturā. Quapropter et bellica s'm naturam quodam modo acquisitiua erit. Nam & venatoria pars illi⁹ est, qua vti oportet contra bestias, & cōtra eos hōes qui ad parēdum natī sunt, nec volunt parere: quia natura id bellū iustū existat. Vna igitur acquirēdi species s'm naturā, pars est rei familiaris: quā oportet subesse iam aut illā parare, quo ea subsint, quorum est cōparatio rerū in vita necessariarū, & vtilium ad societate ciuitatis & domus. Et vident' vēræ quidē diuitiæ ex his constare. Nā sufficientia huius possessionis ad vitā bonorū non infinita est, vt Solon poetico more dicebat: diuitiarū nullus est finis cōstitutus hōibus. At certe cōstitutus est, vt in alijs artib⁹, nullum, n. instrumentum cuiusquā artis infinitū est, neq; multitudine, neq; magnitudine: diuitiæ aut' sunt multitudo instrumentorū rei familiaris et reipublicę. Quod igit' sit aliqua acq̄sitio s'm naturā patrib⁹ familias & gubernatoribus reipublicę, & propter quā causam, patet.

De numularia acquisitione, quod sit præter naturā, et quod differat à cura rei familiaris. vbi multa de numi vsu. Cap. 6.

Est aliud genus acquirēdi, qđ maxime vocant, et merito vocari debet pecuniarū: in quo nullus finis esse v̄ diuitiarum & possessionis: qđ esse vnum cum illo specie, de

† *ut hōesq; acquisitiua.*

F

Politicorum

G de quo supra diximus, plerique crediderunt, propter vicinitatem. Sed neque est idem, neque ab illo valde remotum. est. n. alterum illorum secundum naturam, alterum non secundum naturam, sed magis secundum experientiam & artem, de quo dicere sic exordiamur. Cuiusque. n. quod possidetur, rei duplex est usus, uterque vero secundum ipsam rem, sed non similiter: verum alter proprius, alter non proprius rei. ceu calcei quidem est calcatio, & venditio: uterque. n. usus calcei est. nam qui calceum indigenti vendit pro pecunia vel cibo, utitur calceo qua calceus est, sed non secundum proprium usum: non enim commutationis gratia factus est calceus. Eodem modo se habet in alijs rebus, quas possidemus. Est enim permutatio in omnibus, cœpta quidem ab initio ex eo quod est secundum naturam, quod alij plura quæ opus sit, alij pauciora habeant homines. Ex quo manifestum est, pecuniariam non esse secundum naturam eius, quæ pertinet ad acquirendum. quoad enim ipsi sufficeret, necessarium erat permutationem fecisse. In prima igitur societate, id est in domo, manifestum est nihil opus esse illius, sed iam in maiori existente societate. Alij. n. illorum communiter habebant omnia. alij separatim multa rursus & alia, quorum secundum indigentiam necesse erat permutationem facere. quæ admodum adhuc faciunt Barbarorum nationes multæ, alia pro alijs dantes, recipientesque utilia. n. pro utilibus tradunt, ultra vero nihil: ceu vinum pro tritico, & certis talibus. Huiusmodi ergo permutatio neque præter naturam est, neque ad amplificationem patriam pertinet, cum sit in supplementum indigentiam secundum naturam. Ex hac tamen, illa processit secundum rationem. Nam cum à remotioribus quaereretur auxilium, importando illa quibus indigebant, & exportando illa quibus abundabant, necessario numi introductus est usus. non. n. faciliter deferri possunt singula ad vitam necessaria. Quare ad permutationes faciendas tale aliquid compositum fuerunt inter se dare & accipere, quod utilium quippiam existens, haberet usum commutandi facilem ad vitam: ceu ferrum, & argentum, & si quid aliud tale, primo simpliciter definitum quantitate & pondere, postmodum vero est signo impressum, quo à mensura liberi essent. nam signum positum est ad quantitatem demonstrandam. Reperto igitur numo, ex necessaria permutatione, alia species acquirendi emerfit numularia: primo forsitan simpliciter, postea per experientiam artificiosior. unde quodammodo permutando, plurimum faciat lucrum. Quapropter versus numularia maxime circa quæstum pecuniarum versari, & illius esse opus posse discernere, unde perveniat multitudo pecuniarum.

numo.

A numorum enim & diuitiarum effectiua est. nam & diuitias plerumque ponunt esse multitudinem pecuniæ, ex eo videlicet, quod circa illam intendunt pecuniaria & quæstuaria. Contra vero interdum futile quiddam videntur numus & lex omnino, & ne quicquam secundum naturam, quam mutatis hijs qui videntur, nullius pretij aut utilitatis est ad aliquod necessarium. & locuples numis penuriam patietur necessarij alimentum. Atqui absurdum est, tales esse diuitias affirmare, quarum abundans quis fame perire possit, ut de Mida fabulis traditur, cui propter insatiabilitatem desiderij, quicquid apponebatur, fiebat aurum. Quamobrem querunt diuitias alias, & aliam acquirendi rationem. Et recte quidem. est enim alia acquirendi ratio, & diuitiarum secundum naturam. & hæc quidem rei familiaris disciplina: illa vero pecuniaria, pecuniarum effectiua non simpliciter, sed per ipsarum pecuniarum commutationem. & videtur circa numum ista versari: nam numus primum est, & vltimum in commutatione. Et insinuat sunt hominibus diuitiarum, quæ ab hac ratione rei augendæ proficiuntur. Ut enim medicina sanitatis in infinitum est, & vnaquæque ars finis in infinitum: nam quæ maxime volunt illum efficere: eorum vero quæ sunt ad finem, non in infinitum: finis, enim, extremum omnibus: sic

& huius rationis augendæ rei **D** non est finis terminus. Finis autem tales diuitiarum, & pecuniarum possessio: sed rei familiaris, non augendæ rei non est finis. non, enim, hoc est rei familiaris opus, quapropter in hac videtur necessarium, ut sit finis omnium diuitiarum. Sed contra video fieri: omnes enim in infinitum augentur, qui pecunijs student. Causa vero huius est illarum propinquitas: variatur enim usus eiusdem rei, cum sit vtriusque acquisitionis. ipsius enim usus acquisitionis, sed non secundum idem. ac huius quidem alius finis, illius, vero amplificatio. Quare videtur quibusdam hoc esse rei familiaris opus, et perseverant existimantes oportere aut conseruare, aut augere pecuniam in infinitum. Causa vero est huius dispositionis studiū viuendi, sed non bene viuendi. cum ergo cupiditas in infinitum extendatur, illa quoque quæ efficiunt infinita, cupiunt. Sed qui bene viuere student, ad fruitionem corporis diuitias querunt. Vnde cum hoc quoque in acquisitione consistere videatur, omnis eorum cura circa acquirendum est: & altera augendi species hinc processit, cum, enim, fruitio modum excedat, illam adhibent quæ hominibus excessum adimplere possit. & si per hanc acquirendi speciem nequeant parare, per aliam causam efficere conantur: vnaquæque freti potentia non secundum naturam, Fortitudinis enim

Politicoꝝ

G enim non est pecuniam parare, sed fiducia animi, neq; rei militaris, aut medicinæ: sed illius quidē victoriā, huius vero sanitatē. At illi cuncta ad pecuniam cōuertūt, quasi hic sit finis: ad finē vero cūcta oportet tēdere. De illa igit acquirendi specie, q̄ necessaria nō est, et q̄nam ea sit, & pp̄ quam causam illa indigemus diximus: & de illa quę necessaria ē, q̄ altera ab illa, & disciplina rei familiaris, fm naturam circa alimentum, nec infinita sicut illa, sed finem habens.

De acquisitione necessaria, numularia, et speciebus eius. Cap. 7.

EX hoc patet id, de quo ab initio dubitabat, vtrū gubernatoris domus & ciuitatis sit acq̄rere vel nō, sed oporteat prius eē acquisitum, sicut. n. homines nō facit respublica, sed factos à natura suscipiēs vti tur illis, sic & alimentū opz naturam præbere, aut à terra, aut à mari, aut alio quopiā. Sed quē admodum hæc administranda sint, ad gubernatorem pertinet domus. neq; n. textoriæ ē lanas facere, sed factis vti, & discernere qualis sit bona et apta, et mala et inepta. Enimvero dubitaret vtiqualiquis, cur ea diligētia q̄ ad acquirendū pertinet, pars rei familiaris sit: medicina vero nō sit eius pars. Atqui sanā esse familiā opz, quāadmodū & viciū habere, aut aliud quiddam necessariorū. Sz cū sit vt patrisfamilias et gubernatoris de sa-

lute prouidere, sit ēt vt non, sed **K** medici: ita ēt de pecunijs est vt patrisfamilias, est ēt vt nō, sed vt lucro inferuentis. Maxime vero (vt prius dictū est) natura oportet hæc existerē. naturæ. n. opus est alimentū genito præbere, cuiq; enim ex quo generatur, ex eo alimentum relinquatur. itaq; fm naturā est parandi facultas oībus ex fructib⁹ & animalibus. Cū vero & hæc sit duplex, vt diximus, et altera pecuniaria, altera disciplina rei familiaris. & hæc quidē necessaria & laudabilis, illa vero trās lata & merito improbanda, quia nō fm naturam, sed ab hoībus acquirit: rationabilissime habetur odio ipsa numularia: qm̄ à numo ipso facit acquisitionē, & non ad qd̄ inductus est. Cōmutationis. n. causa numus inductus fuit, scēnus aut̄ seipsum maius facit, vnde & nomen venit: qm̄ illa q̄ pariuntur, similia sunt gignentibus: in scēnore autē numus numum parit: quare maxime præter naturā est hic **M** acquirendi modus. Qm̄ vero q̄ ad cognitionē pertinebant, determinauimus sufficienter illa q̄ ad vsum pertinent, discutienda sunt. cuncta. n. hæc cōsiderationem habent liberalem, experientiā vero necessariā. Sunt autē circa acquirendū partes vti les rerū ipsarum q̄ acquirendæ sunt, peritiā habere q̄ optimæ sint, et vbi, & quō: ceu quales equi cōparandi sint, quales bo-

ues,

Aues, aut pecudes. eodē modo in alijs animalibus. oportet. n. peritum esse, quæ istorū potissima, & vbi, & qualia. nam alia alibi potiora gignunt. Deinde agriculturæ, eiusq; specierū, vt nudi soli, & confiti, et apiū, et aliorū animalium natatiliū, tū volatiliū, ex quibus sit vtilitas prouentura. maxime igitur propriæ acquisitionis istę sunt partes, et primę. Eius vero q̄ per translationē dī, potissima pars ē mercatura. Et huius partes tres: nauigatio, deuectio, negotiatio, differunt autē hæc inter se, cū alia securiora sint, alia fructuosiora. Secūda pars ē sceneratio. Tertiā mercenaria. & huius alia viliū artiū: alia sine arte, solo corpore ministrāte. Est et quarta acquirēdi species, media inter hanc et primā (habet n. partē eius quę est sū naturā, & partē eius quę per translationē dī) & est in his omnibus q̄ a terra, & ab his q̄ terrę sunt, nō a fructibus, sed ab vtilibus, ceu sylua cędua, & os metallica. hæc rursus multas cōplectitur partes: nā multæ sunt ex terra metallorū species. De singulis horū in genere dictū est nunc: in specie vero de his dicere vtile q̄ dē foret ad opera cōficiēda, sed graue nimis in his edocendis persistere. Sunt. n. operationes illę artificiosissimæ, in quibus minimum fortunæ est: illæ ffordissimę, in quibus maxime inquinatur corpus: illæ seruilissimę, in quibus corporis est vsus

plurimum: illæ vero ignobilissimæ, in quibus minimum requiritur virtutis. Cū vero sit a quibusdam de his scriptum, vt a Charete Pario, & Apollodoro Lemnio de cultu agrorū tam nudorum q̄ consitorū, & similiter ab alijs, de alijs ea q̄dē, cui cura est, præcepta cōsideret. Etiam quēdā a frugi patribus familiæ dicta colligere opz. hæc enim cuncta vtilia sunt his qui augere patrimonium curant. Quale est illud Thaletis Milefij, id. n. cōsideratio quēdam est ad acquirendū, sed illi quidē attributum propter sapientiam, est autē vniuersale quiddam. cui cū obijceretur philosophię studiū propter inopiam, quasi inutile et infructuosum, prospexisse illum ferunt per Astrologiā, oliuarum vbertatem futurā. cūq; coegisset paucillū pecuniarū, hyeme adhuc vigente emptio: nem olei fecisse in Mileto, & in Chio, pro paruo admodū pretio, vtpote nemine plus offerente, arrhasq; dedisse. Cū itaq; postea tēpus venisset, multis subito querētibus, vendidisse oleū, quanti ipse voluit: ac magnam vim pecuniarū inde superlucrātū, ostendisse amicis, per facile esse philosophis ditari si vellēt: sed hoc nō esse illis curę. Thales igitur in hunc modū dī sapientiā suā ostendisse. Est autē (vt diximus) vniuersalis hic q̄rēdi modus, si quis possit sibi soli venditionē comparare. Quapropter ciuita-

Thaletis
sapientia
E

Politicoꝝ

G ciuitates quędam hunc faciunt quęstum, cū indigent pecunijs: venditionem enim sibi solis referuant. In Sicilia quidam cum apud eum pecunia reposita esset, ferri quicquid erat ex ferrarijs emit: postea vero mercatoribus illuc accedētibz vēdebat solus, non magnum excessum pretij faciens, sed tñ ita, vt pro quinquaginta talentis, centum conficeret. Hoc itaque sentiens Dionysius, pecunias quidē illi non abtulit, sed amplius **H** Syracusis morari vetuit: vt qui redditus repñisset suis rebz inutilis. Iste vidit aliquid tale, quale Thales viderat: vterq; .n. sibi soli venditionem parauit. Hoc est vtile videre etiā in Republica, nam ciuitates pecunijs indigent, & hmōi quęstibus, quem admodum domus, sed & magis, quam obrem in Republica quidē huic soli parti intendūt.

De partibus rei domesticę, ac differentia, virtutibus mulieris, serui, pueri, imperantis, parentis, & artificum. Cap. 8.

Quoniam vero tres erāt partes rei domesticę, vna dominica, de qua supra diximus, alia pater-
na, tertia coniugalis: Nam & vxori pręstet & filijs, tanquam liberis quidē ambobus, sed non eodem imperij modo, sed vxori quidē ciuilitate, filijs autem regie: Masculus enim q̃p̃ fœmina natura principalior est, nisi aliquid cōtra naturam constiterit,

& quod antiquius est & perfectum, iuniore et imperfecto: In ciuilibus igitur principatibus plerunq; cōmutatur is qui pręstet, & is qui subest. nā æquales esse volunt fm naturā, nec quicquam differre. attamen cū hic quidem pręstet, ille vero subest, requirit dñiam, & figuris, et sermonibus et honoribus. Vt Amasis inquit, de pedū lotore. enim uero masculus ad fœminā semper ita se habet. Filiorum autē imperiū est regium. Quod .n. genuit, quodq; p̃ amicitia pręstet & per ætatem, id ipsum est idē qđ species quędā regij imperij. Ideo bñ Homerus de Ioue inq̃t. Hominū pater, atq; Deorum, sic appellans horum omnium regem. Natura enim excellere regem oportet, genere autem esse eundem: quod accidit seniori ad iuniorem, & parenti ad natum. Manifestum ergo est, qđ plus studij domesticę disciplinę est circa homines, q̃p̃ circa possessionem inanimatorum: et circa horū virtutes, quā circa virtutes possessiōis, quas diuitias appellamus: & circa liberos magis, quam circa seruos. Primū igit de seruis dubitauerit quipsiā, vtrum pręter ministeria, & corporalia opera, sit aliqua virtus serui excellentior: puta modestia, & fortitudo, & iustitia, & alij hmōi habitus, vel nō sit vlla, pręter corporalia ministeria. Ambiguitatem sanē id vtrāq; ex parte habet, nam siue

fit

- A** sic aliqua, excellentiores erunt serui q̄ liberi: siue nō est aliqua, cū sint homines rationis participes, absurdū videbitur. Eadem est serē questio de muliere & puero, vtrum & horum sint virtutes, & oporteat mulierem esse modestam, & fortē, et iustā: & an puer sit intēperans, & modestus, an non. Et vtrū id quērendū est de imperāte natura & parente, vtrū eadē virtus, an alia. Si .n. oporteat vtrosq; p̄ticipes esse virtutis, cur tandē alter imperare debet, alter parere penitus? Non .n. fm̄ magis et minus p̄nt differre, nā imperare & parere specie differunt, & non fm̄ magis & minus. Sin vero alium oportet, alium non, admirabile est. Nā si imperans non erit temperatus & iustus, quomodo bene imperabit? Sin is cui imperat, quō bene parebit? intēperatus .n. & timidus, nihil faciet vt oportet. Cōstat igitur oportere vtrosq; habere virtutē, sed in ipsa virtute esse dīam: quēadmodū in hīs q̄ natura obediunt, id aperte i animo inspicitur. est .n. in animo qd̄ natura imperat, & qd̄ patet: quorū diuersam censemus esse virtutē, & vtrōnem habētis, & irrationalis, patet igitur eodem mō se habere i alijs. Quare pleraq; sunt natura sperantia & parentia. Alio .n. modo liber p̄est seruo, & masculus foeminā, & vir puero: & oībus insunt partes animę, sed differenter insunt, seruus .n. omnino non habet deliberandi arbitrium. mulier vero habet quidem, sed inualidum: puer autē habet, sed imperfectum. Eodē igitur mō se habere necesse est & circa morales virtutes. Putandum est autē, oēs participes esse oportere, sed nō eodem modo, sed quantum cuiq; opus est. Ex quo fit, vt is qui imperat, perfectā virtutē habere debeat moralem (nam eius opus est simpliciter p̄cipientis ac p̄sidentis: ratio autē p̄cipit atq; p̄sident) aliorum vero vnusquisque quantum sibi cōpetit. Quare patet, virtutē moralem esse oīum supradictorū. Nec eadē tēperantia mulieris & viri, neq; fortitudo, neq; iustitia, vt Socrates putabat: sed hæc quidem iubens fortitudo, illa vero obediēs. eodē modo & in alijs. Patet autē id, magis particulariter cōsiderantibus, nā qui vtrū dicunt, qd̄ bene se habere animū virtus est, et recte agere, aut aliqd̄ tale, seipsos decipiunt, multo .n. melius dicunt, qui enumerant virtutes, quēadmodū Gorgias, q̄ qui ita definiunt. Quapropter, oportet sicut poeta de muliere dixit, ita censere in oībus: Mulieri decus affert taciturnitas, sed nō ita viro. Cū vero puer sit imperfectus, patet, qd̄ et huius virtus nō ipsius ad seipsum est, sed ad perfectum & ducem, sicut et serui ad dñm. posuimus autē seruum esse vtilē ad necessaria. quapropter patet ipsum virtute idigere par-
- Moral. cū cō. Auer. G G ua,

Qua, et tanta vt neqꝫ pp intemperantiã, neqꝫ pp timiditatem in opibꝫ deficiat. Dubitabit vero aliquis (si verũ est qđ nũc diximus) vtrũ artifices oportet habere virtutẽ, nam sæpe propter intemperantiã deficiunt in operibus. An hoc longe differt. nam seruus quidẽ adheret nobis cõmunione vitę: ille autẽ remotior ẽ: & tm̃ sibi competit virtutis, quantũ seruitutis. vilis. n. artifex determinatã quandã habet seruitutẽ. Et seruus est fm̃ natu

ram: sed nemo sutor, nec alius opifex. Patet ergo qđ huius quidem virtutis cãm esse oporteat dominũ seruo, nō eũ qui doctri nã habet i operibus dominicã. quapropter nō bene dicũt, qui seruos spoliant ratione, dicẽtes p̃cepto vti duntaxat. admonendi sunt. n. magis serui q̃ pueri. Et de his i hunc modũ determinatum sit. De viri autẽ et mulieris, filiorumqꝫ & patris virtute, & cõuersatione ad inuicem, quid recte vel cõtrã, et quõ opz,

hoc quidem facere, ab illo autẽ abstinere, in his q̃ in republica conspiciunt, necesse est intueri. Nam cũ oĩs domus sit ciuitatis pars: illi autẽ domus: partis autẽ virtus ad totũ respicere debeat: necessarium est respiciẽti ad rẽpublicã filios vxoresqꝫ instituere. siquidẽ refert ad rectã institutionẽ reipublicę pueros et mulieres esse bene institutos. Enimvero referat necessariũ est, nã mulieres media pars

sunt hoĩum liberorũ: ex pueris autem sumunt qui rempublicã gubernent. Quare cũ de his determinatũ sit, de reliquis autẽ in alijs sit dicendũ, omisissis propositis, tanquã finem habentibus alio sumpto principio differamus, ac primũ illa discutiamus quæ tradita sunt de optimo ciuitatis statu.

ARISTOTELIS POLITICOꝝVM

LIBER SECVNDVS,

L

SYMMA LIBRI.

Diuersę Respublicę examinantur, inuicem comparantur, ac improbantur.

Non omnem vniõnem, ac communitatem in ciuitate quarendam esse, contra Sacratũ rempublicam, apud Platonẽ. Cap. 1.

Voniam proposuimus cõsiderationẽ facere de ciuili societate, quæ sit optima oĩum ñs q̃ possunt viuere maxime ad votum: M

oportet alias quoqꝫ considerare respublicas, quibus vtunt ciuitates aliquę earũ, quæ bene legibus institutz videntur: & si aliquę sint aliæ ab aliquibus scriptæ, quæ bene se habere videantur, vt recta institutio vtilitasqꝫ appareat. Nec putet eẽ ad ostentationem & superfluitatem, q̃rere aliud quippiam p̃ter illas: sed quia illæ non se habent, ideo hunc laborẽ à nobis eẽ susceptum.

A scēptum. Incipiendū est autem ab eo, qđ est s̄m naturam huius considerationis principiū. Necessarium quidē est, aut oīa esse cōia inter ciues, aut nulla, aut qđdam. Enimvero nulla esse cōia, impossibile constat esse: cum ciuitas sit communio quādam. Ac primo necesse est locum esse cōmunē, nam locus quēdam paritas est vnus ciuitatis: ciues autē socij vni⁹ ciuitatis. Sed utrū melius fuerit in bene instituenta republica, q̄cunq; recipere cōmunionem possunt, ea oīa ēē communia: an quēdam cōmunia ēē, quēdam non ēē? Nam fieri posset vt filij, vt vxores, & res quę possidentur cōes ēēnt: quēadmodū in Platonis Republica. ibi, n. Socrates inq̄t, oportere cōes esse filios, & mulieres, & facultates. Id vero, utrū pręstat ita fieri, vt nūc sit, vel s̄m legem illam in republica scripat. Continet porro et alias^{*} turbationes per multas ista mulierū communio, & id, pp quod censuit legem hanc esse ferendam, non v̄r consequi ex ratiōibus. Pręterea ad finem, quē inquit oportere ciuitati existē (ut nūc quidem dictū est) impossibile. Quomodo autem distinguere oporteat, nihil ab eo determinatum est, dico autē, vt qđ vna vide licet sit ciuitas tota, tāquam id sit maxime optimū. suscipit, n. hanc suppositionem Socrates. Atqui constat, q̄ea si procedat, vt vna fiat magis, ciuitas non

erit. Est, n. ciuitas multitudo qđ **D** dam s̄m naturam, quę dum sit vna magis, domus erit ex ciuitate, & homo ex domo. Vnam, n. magis domū censemus ēē q̄ ciuitatē, & hominē vnū q̄ domum. quare ēt si posset quispiā hoc facere, tñ non esset faciēdū, quia perimit ciuitatem. Nec solum ex multitudine hominum constat ciuitas: verum ēt ex eorum multitudine, quia specie differūt. nō sit, n. ciuitas ex similibus, aliud, n. ad bellū confēderatio q̄ ciuitas. illa, n. quantitate prodest, et si eadem sit specie, cū auxilij gratia fiat, ceu si pondus magis attrahat. Differt autem & eo modo ciuitas ā gente, qñ per pagos diuisa non sit multitudo, sed quemadmodū Arcades. Ex quibus autem vnū fieri oportet, specie differunt, quapropter eguale repensum ciuitatem cōseruat, vt in Ethicis dictum est prius. qm̄ iter liberos & æquales necessarium est hoc esse, nam oēs simul magistratū gerere impossibile est, sed aut p annū, aut per aliā p̄finitionē, & tēpus. atq; isto mō sit, vt oēs gerant magistratarum: ceu si mutarent sutores et fabri, nec semp idem sutores ac fabri essent. Cū vero melius sit, ita se habere ea qđ sunt circa societate ciuile, manifestum est melius fore, si qđē semp magistratū gererent, mō id fieri posset. Sed in qbus hoc fieri nequit, p̄p̄ea qđ omnes natura sunt pares, simul est iustū

G G ij (siue

* dicitur
reus.

Politicoꝝ

G (siue bonū siue prauum sit gere
re magistratū) vt oēs huius mu
neris p̄cipies fīāt, & in eo imita
ri vicissim ēquales, cedēdo inui
cē alios alīs, vtpote qui ex prin
cipio sint ēquales. nā alij regūt,
alij regunt in parte, tanq̄ si ipsi
alij fiant. eodē mō illorū qui re
gunt, alij alios gerunt magistra
tus. Patet igit̄ ex his, q̄ nō reci
piūt sic vnā ap̄tā eē ciuitatē, ceu
dicunt quidā: & qđ maximū fo
re cōmodū ciuitatibus diceba
tur, id interim it ciuitates. atqui

H singulorum bonum singula cō
seruat. Patet etiā alio mō, q̄ q̄re
re nimium vnire ciuitatē, non ē
melius. Domus. n. magis suffi
ciens est, q̄ hō vnus: ciuitas au
tē q̄ domus. & vult quidē tum
esse ciuitas, cūm habet sufficien
tiam multorum societas. Si igit̄
tur magis expetendū est, quod
magis sufficientiam habet; cer
te & minus vnum, eo quod est
magis, expetibilius est.

*Socratica opinionis improbatio, mulierū,
ac filiorū communitatem in repu
blica constituentis. Cap. 2.*

I Nimvero nec si optimum
sit vnū q̄ maxime esse ciui
tatem, tū id demonstrare
non vī ex sermone, si oēs simul
dicant meum, & non meū, hoc
.n. Socrates putat signū esse ciui
tatis perfectæ vnitæ. At. n. ver
bū omnes, duplex est. Si igit̄
tanq̄ singuli, forsā eēt magis,
qđ efficere vult Socrates. singu
li. n. eundem filium suum dice
rent, & mulierum eādem, & de

facultatibus, & de q̄busuis alīs **K**
alia eodem modo. Nunc autem
non ita dicunt, qui cōmunibus
vtuntur mulieribus, & filiis: sed
oēs quidem, at nō vt singuli ip
sorum. eodemq̄ mō de faculta
tibus, oēs quidem, sed nō vt sin
guli eorū: Quod igit̄ aberratio
quædā sit in verbo, omnes,
manifestū est. nam & vtraq̄, &
īparia, & paria dicit pp̄ duplici
tatē. & in sermonibus positū li
tigiosos facit syllos. quare hoc
ipsum, omnes, dicere, vno qui
dē mō bonū est, sed nequaquā **L**
possibile: alio autem mō nihil
consentaneum. Habet præterea
quod dī, nocumētū aliud. qđ
.n. multorum cōe est, in eo mini
ma adhibetur diligentia. nā de
prop̄iis maxime curant, hoīes,
de cōiibus aut minus q̄ quantū
singulis competit. tanq̄. n. alio
curante, ab alīs negligunt. quē
admodum in seruilibus ministe
riis, famulantes multi interdū
deterius inserviunt, quā pauci.
Fiunt autem unicuiq̄ ciuiū mil
le filij, & hi non vt singulorum, **M**
sed vt cuiusuis quiuīs similiter
est filius. quare omnes similiter
negligent. Præterea isto mō sin
guli suum dicent bene agentem
aut male, quotiescunq̄ contin
gat numero. puta, meus est aut
illius, hoc modo dicēs de singu
lis ex mille. vel ex quot ciuitas
sit, & hoc dubitans. nam incer
tum est cui contigerit genuisse
filium, & saluum esse genitum.
Atqui vtrum præstat sic dicere
suum,

A suum, ita vocantes vnumquēq; duorum millium, & decem millium: an magis vt nunc in ciuitatibus suum vocant, hic quidem filium suum, ille fratrem suum, ille nepotē suū, aut p aliā quandā coniunctionē & ex cōsanguinitate, vel familiaritate, & affinitate sui primū, vel suorum. & præterea alterū fodalē, alterum contribulem: & præstat .n. esse proprium nepotem, q̄ illo modo filium. Quinimo nec vitari quidem pōt, quin agnoscantur à quibuscūq; fratres & filij, & patres & matres. nam per similitudinem natorū ad parentes, necessariū est vt fidem recipiant de sese inuicem. Quod tradunt scriptores quibuscūq; populis superioris Libyę euenire. Habere .n. mulieres cōes, filios tñ partiri iter se fm similitudines.

† a. l. cod. ad. natorum.

† Sunt .n. mulieres q̄dam, & animalia, ceu equi & boues, quorū ea natura est, vt simillimos genitoribus edant fortis, vt equa illa apud Pharfaliā, iusta nuncupata. Et præterea hmōi molestias non facile erit vitari ab hīs qui eā statuunt communitatē: puta, plagas & neces partim voluntarias, partim inuolūtarias, & rixas, & iurgia, quæ nephas est committere aduersus parentes & propinquos, magis q̄ aduersus extraneos. Sed frequētius illa euenire necesse est, vbi ignorant q̄ vbi sciunt. et ea si cōtingant, à scientibus expiari debito modo possunt, ab ignoran-

tibus vero non possunt. Illud ē **D** absurdū, q̄ qui filios cōmunes fecerunt, coire solum amantes vetuerunt, amare vero non vetuerunt: nec alios vsus, quos eē patri ad filios, et fratri ad fratres, omnium deformissimū est, cū & amare solum. Absurdum ē non aliam ob causam coitionē illorū vetuisse, nisi quia nimia voluptas inde sit prouentura: sed quia pater sit, aut filius, aut fratres ob eam rem nihil putare referre. Videtur autem magis **E** prodesse, vt agricolis communes sint mulieres & filij, quā custodibus. minus .n. erit amicitia, si communes sint nati & mulieres. enimvero tales sint quibus imperantur, oportet, quo ipsi pareant imperio, nec res no uas in ciuitate moliantur. Penitus autem contrarium eueniat necessariū est ex huiusmodi lege, q̄ ea quorum causa optimas leges esse oportet, & q̄ id cuius gratia Socrates censet ita institutū de natis & mulieribus, **F** Amicitiam .n. putamus maximum eē bonum ciuitatibus. nā sic minime seditionibus agitantur. Et vnā esse ciuitatem laudat maxime Socrates: qđ & videtur, & ipse inquit esse amicitie opus, in amatorijs sermonibus scimus dicē Aristophanē, pp eximiā animātium cupiditatem, applicari simul, & ex duobus fieri vnum. hic ergo necessarium est ambos corruptos esse, vel vnum. At in ciuitatibus

Vide cōmuni i Platon.

G G iij ne

Politicoꝝ

G necesse est amicitia in firmā fluxamq; fieri pꝑ hmoi cōitatē, et minime dicere suum, aut filiū patrē, aut patrem filiū. Vt enim ¶ μὴ πρὸς τὴν φύσιν. t parū mellis multa in aqua diffusum, insensibile facit mixtionē, sic accidit cōitatē istam, nequaquā necessariā in tali republica, à nominibus extimātib; vel patrē vt filiū, vel filiū vt patris, vel fratres inuicem exilem profecto beneuolentiā efficere.

H s et affectio. quorū neutrū sit necesse est in hmoi republica. Insuper trāslatio illa natorū ex agricolis, & artificibus in custodes, et ex his in illos, magnā cōtinet difficultatē, quēadmodum ta n dē fiet: & cognoscant necesse ē dantes & transferentes, quibus quos dedant. Præterea & superius dicta magis in his necessarium est euenire, puta rixas, & plagas, & amores, & cædes. nā non amplius appellāt custodes fratres & filios, & patres & matres, qui alijs ciuib; deduntur: & rursus q ex custodibus, alijs ciuib; vt tale caueant aliquid perpetrare pꝑ cōsanguinitatē. De communitate igitur natorum & mulierum determinatū sit in hunc modum.

Contra eundem de scientiā cōitate, ac magistratū in repu. constitutione: vbi erroris sui causa exponitur. Cap. 3.

H s consequens est de rebus q possidentur, cōsiderare, quō sit constituēdum illis, qui

in optima Rep. versari debeat: **R** vtrum cōes esse debeant, vel nō cōes. Hoc seorsum determinandum est, nec simul cum his quę de natis & mulieribus cōstituitur. Dico autem circa res, vtrū & si sint nati mulieresq; separatim, quemadmodum nūc sunt oībus, præstet tñ res esse cōmunes et vsus. puta, vtrum præstet fundus proprios eē, fructus vero in cōe conferre: quod apud quasdam sit gentes. vel cōtra, solū quidē cōe esse, & cōiter colī, fructus aut partiri in proprios **L** vsus: qd ēt facere dicunt quidā Barbarorū. vel et fundos, & fructus esse cōes. Si ergo aliū forent agricolę, alius esset modus & faciliior: sed cū ipsi sibi laborēt, ea quę ad possessiones attinēt, plures præbentur difficultates. Nā si in fruendo & laborando non sint pares, necesse est in cufationes existant. contra fruētes quēdam & cōsumētes multa, parum vero laborātes, ab his qui minus cōsumunt, et multū laborant. Omnino autem conuietus, & cōitas rerū humanarū omnium difficilis est, & maxime in his rebus. Probant autē eorum qui vnā peregrinantur societates, qꝛū pleriq; fere dissidēt inter se de paruis vilibusq; rebus offensi. nos qꝑ minitris illis plurimū irascimur, quibus maxime vtimur ad circularem famulatū. Communes igitur habere res, has & hmoi alias cōtinet difficultates, Eo autē modo

Ado quo nuhe fit, si in super moribus & moderatione legū rectarum honestet, non parum distabit. habebit .n. vtriusq; commoda. dico aut vtriusq; videlicet, eius qđ cōes sint res, & eius qđ proprię. Oportet .n. ofno vt res sint proprię, sed quodāmodo communes: curę .n. diuise in cūfationes adinuicē nō parient: immo proficiēt, vtpote ad proprium vno quoq; sedulo incūbente. at vero per virtutē erūt ad vsum (vt est in prouērbio) qđ sunt amicorū cōia. Est aut ēt nunc qbusdam in ciuitatibus in hunc modū subscriptum, ne putetur impossibile. & p̄cipue in ijs quę bene gubernant, aliqua sunt, aliqua esse possunt. propria .n. sua quisq; possidens, partim vtilia facit amicis, partim vti cōib⁹. vt in Lacedemone seruis vtunt vicissim, tanq̄ forent vniuscuiusq; & p̄terea eqs, & canibus, & vehiculis. Patet igit esse melius vt proprię sint res, sed vtu facere illas cōmunes. quēadmodū aut hoc fiat, legislatoris erit prouisio. Est sanē inenarrabile, quātū intersit ad voluptatē, cōsiderare aliquid eē propriū sui. Nō .n. frustra quisq; ad seipsum amicitia habet. est vero id naturale. Sed cū amatio sui reprehenditur, non illud reprehenditur, quia se amet, sed quia magis q̄ oportet se amat: quēadmodum amatio pecuniarum. nam amāt omnes, vt ita dixerim, talia. Atqui & largiri, et opem ferre ami-

cis, & hospitibus, & familiari^D bus dulcissimum est. qđ fit: si, p̄pria sint facultates. hæc autem non cōtingūt illis, q̄ nimis vnā efficiunt ciuitatē. Et p̄terea durū virtutū opera manifeste tollunt, tēperantię erga mulieres alienas (ab his .n. opus laudabile est se ob tēperantiā abstinere) & liberalitatis circa res possessiones. neq; .n. discerni poterit liberalis, neq; liberalē operationē⁹ faciet vllam. nā i vtu earū rerū quas ipsi possidemus, liberalis est opus. Illiusmodi itaq; legis^B positio faciem habet apparētē, & humana videri possit. auditor .n. libenter recipit, putans fore mirabilē quandā amicitiam oībus erga oēs: p̄sertim cū quis incommoda accusat rerū publicarū. nunc proueniētia ex eo, quia non sint cōes omnium facultates: ceu litigia ex cōtractibus, falforum testium accusationes, diuitū adulationes: quorum nihil fit p̄p̄ proprietatem, sed p̄p̄ improbitatem. Cū etiā res in communi possidentes, re^Frumq; vtentes cōmuniōe, multo magis inter se litigare videamus, quā eos qui separatim possident. sed videmus vel paucos qui i cōe degant, magis dissidere, q̄ multi, quorum p̄pria quisq; sua habeat, si cōferamus vtrosq;. Insuper æquum erat referre, non solum quantis malis priuabantur, si cōmunitatē rerū habebunt, sed et quantis bonis. v̄t autem omnino impos-

GG iij sibilis

Politicorum

Glibilis esse illa vita. Causam vero Socrati huius erroris putandū est fuisse, suppositionē nō rectā. Oportet. n. quodammodo vñā esse ciuitatē & domum, sed nō penitus. est. n. q̄ si procedat, non erit ciuitas. est etiam quod erit quidem prope vt non sit ciuitas, deterior ciuitas: velut si quis concentum faciat vniuocum, & versus pedem vnū: sed oportet cum sit multitudo (vt prius diximus) per disciplinā, communē & vnam efficere. Et

Huius disciplinam sit adhibetur, volens per illā studiosam facere ciuitatem, absurdū est, si p̄ talia quēdā instituendā putet, ac non p̄ mores, et p̄ philosophiā, et per leges: veluti seruorū iumentorumq̄ possessionem in Lacedæmone, & comessationē ī Creta, legislator cōem iduxit. Neq̄ illud sanē ignorandum est, quia oportet ad longū temporis, ac multos annos inspicere, in quibus, haud quaquā poterit latere, an recte se habante. sermō. n.

Ita oīa inuenta sunt quidē: sed alia non inducēta, alia ab expertis repudiata. Maxime autē id apparet, si quis per opera inspiciat rē publicam sic institutā. nō aliter. n. poterit fecisse ciuitatē, nisi separet illa atq̄ distingat, partim in comessationes, partim in genera, partim in tribus. Itaq̄ nihil aliud cōtingit lege prouisum esse, nisi vt custodes agros nō colant, qđ nunc Lacedæmonij facere ceptāt. Modus vero totius rei publicę qđ futurus sit in cōe de gentibus, neq̄ Socrates ipse inquit, neq̄ dictu facile est. Atqui multitudo ciuitatis diuerforū ciuiū est multitudo, de q̄bus nihil determinatū est, an et agricolis cōes esse facultates opz, vel p̄ prias singulorū. p̄tereavtrum mulieres & pueros p̄ prios vel cōes. Si. n. eodem mō cōmunia sunt oīa oīum, quid differēt isti ab illis custodibus? vel qđ plus accedet sustinentibus eorū imperium? vel quā ob cām imperiū sustinebunt? nisi forte p̄te

Lxunt aliquid tale quale Cretenses, qui cētera oīa seruis permittentes, gymnasia solū illis vetuerunt, & armorū possessionem. Quod si vt in alijs ciuitatibus, ita apud illos talia erūt, quismodus erit cōitatis? necesse est. n. duas ciuitates in vna esse ciuitate, & eas inter se contrarias. facit. n. alios quidē custodes, quasi in p̄sidio cōstitutos, alios agricolas, & artifices, & cēteros, ciues. Litigia vero, et iurgia, & quicūq̄ alia mala ciuitatibus pro

Muenire inquit, oīa prouenient ēt istis. quāquā dicat Socrates, fore, vt non multum legibus indigeant, p̄ disciplinā, veluti circa res vrbanas, & circa forū, & alijs hmōi legibus, tribuēs solū disciplinā custodibus. Insuper dominos facit suarū rerū, agricolas, ac tollere p̄mittit. At multo magis putandū est fore illos graues & insolētes, q̄ illas quæ apud quosdam sunt, Iloteias,

&

A & penestēias, & dulcēias. Enim-
uero siue necessaria sint hec sūt,
siue non, nihil nūc quidē deter-
minatū est. neq; de consequē-
tibus quē sit eorum administra-
tio, & disciplina, et leges quēdā.
Est autem neq; facile reperire,
neq; parum referēs, quales hos
esse oporteat ad conseruandam
custodum communionē. Atqui
si mulieres faciet cōes, faculta-
tes vero proprias, quis curā ha-
bebit rei domesticæ, vt habent
agriculturæ viri, quamuis sint
B cōes facultates, & agricolarum
mulieres? Absurdū ēt ex bestijs
facere similitudinē, q̄ cōueniat
eadem exercere mulieres, quæ
viri, ad quos rei domesticę cura
nequaquā pertinet. Periculosa
est insuper magistratuum con-
stitutio, quam sic facit Socrates,
vt semper sint ijdem. At hoc se-
dinōis est causa, ēt apud illos q̄
nullā possident dignitatem. qd
ergo apud bellicosos & animo-
sos viros? Quod autem ipsi ne-
cessarium sit, eosdē semper ma-
C gistratus facere, pater. nō. n. alio
rum modo, & modo aliorū mi-
scetur animis diuinum illud au-
rum, sed semper eisdem. Inquit
autem quibusdam statim ā ge-
nitura aurum misceri, quibusdā
argentum, æs vero & ferrum il-
lis, qui artifices futuri sunt, aut
agricolæ. Præterea custodibus
felicitatem auferēs, totā inquit,
ciuitatem facere beatam oportet
legislatorem. At impossibile
est totā esse beatam, nisi aut plu-

rimæ, aut omnes partes, aut q̄ D
dam habent felicitatem. non. n.
eorundem est felicitas, quorum
& * par: sit enim vt insit toti, &
si nulli partium, at felicitatē im-
possibile est. Quod si custodes
non erūt felices, qui tandē aliī
non enim artifices quidem, ne-
que vulgus. Illa igitur res publi-
ca, de qua Socrates locut⁹ ē, has
continet difficultates, & alias
his non minores.

*De ea reipu. Socratis parte, in qua de legi-
bus agit: & eius redargutio. Cn. 4.*

FErme autē similiter circa le-
ges quoque se habet postea
scriptas, quapp et de illa rei
publicæ parte hic cogitare pa-
rum, melius erit. Etenim in re-
publica de paucis admodū de-
terminauit Socrates: vt de mu-
lierum et natorum cōitate, et de
rebus possessis, ac de institutio-
ne reipublicæ. Diuisit enim in
duas partes multitudinem ha-
bitantiū, in agricolas, & propul-
satores belli: tertiam ex ijs fecit,
eos qui consultant ac deliberāt,
& in quibus summa reipublicę
cōsistit autoritas: Agricolę ve-
ro & artifices, vtrū nullius ma-
gistratus an alicuius participes
sint, & vtrū arma possidere de-
beant & vnā pugnare, nihil de-
terminauit Socrates. sed mulie-
res censet vnā pugnare debere
ac disciplinam habere, eandem
quam custodes. cætera vero ex-
traneis peregit sermonibus, &
disciplinam custodum qualem
eē illā oporteret. Legum autem
maxima

* ap. 1109
alij vertēde
integrā.

Politīcorum

G maxima quidem pars leges existunt publicæ. pauca vero de re publica dixit: quam dū pergit cōiorem facere, paulatim circū agit in aliā rempublicam. Præter cōitatem. n. mulierum & rerum possessorū, cætera eadem vtrīq; attribuit. nam et discipuli nam eandem, & vt abstinentes viuunt ab operibus necessarijs. Et de comessatiōibus eodē modo: præterquā q̄ hic existimat mulierum quoq; comessatiōes esse debere, & hanc mille habētium arma, illā vero quinq; milium. Superfluū ergo quiddā, & cōptum, & nouum, & dubitatum oēs Socratis habēt sermones, sed cuncta recte, forsan difficile. Nā etiā multitudo illa, de qua nunc dicebat, latere non oportet, cū tanta sit, q̄ Babylo-
Hnia, aut alia quadam infinita regione idigebit, ex qua ociosorū quinq; millia cū mulierū ac ministrantiū multiplici turba alatur. Suppositiones quidē sunt pro arbitrio faciendę, nō tñ impossibiles. Dicitur autē debere legislatore ad duo respicere inferenda lege: ad regionē, & homines. addendum est & ad vicina loca, si oportet ciuilitate viuere ciuitatem. non solum enim necessarium est ipsam talibus vti ad bellū armis, quæ utilia sint in sua regione, verum etiā quæ aliena. Quod si quis huiusmodi nō recipit vitam, neq; priuatim, neq; publice, nihilominus tñ oportet terribilem esse hosti-

bus, non venientibus solū in regionem, verū etiam abeuntibus. De modo quoq; rerū possidentarū videndū est, ne forsan melius sit aliter definire & clarius. Tantas, inquit, possidere oportet, vt modeste viuatur: perinde ac si dicat, vt bene viuatur. Verū hoc est nimis generale: & est modeste viuere, erumnose tñ. at melius est dicere modeste, & liberaliter: separatim. n. vtrūq;, alterū luxurię accommodabitur, alterū difficultati. * cum solā hmōi virtutes habitus sint circa vsum facultatū nostrarū: puta, patrimonio māsuete vel fortiter vti non dicimur, at modeste & liberaliter dicimur: quare necessariū ē circa illud istas versari virtutes. Absurdum quoq; est cum facultates adæquauerit, de ciuium multitudine nihil de terminare, sed indefinitam relinquere multitudinem filiorum, quasi sufficienter adæquatā ppter sterilitates, quotecūq; cōtingāt. quod videt nunc quoq; euenire in ciuitatibus. Sed opus ē vt aliā certitudinē tunc habeat q̄ nunc, nam nunc quidem nemo dubitat, eo q̄ in singulos diuise sunt facultates in quantācūq; multitudine: tunc vero cum sint indiuisę, necessariū * dispa-
Mres nihil habere, siue pauciores sint multitudine, siue plures. Magis autē putaret quis oportere determinatū esse modum procreandorum filiorum, q̄ facultatum: vt nō plures q̄ determinatū

* a. l. cū q̄
li huiusce
modi vir-
tutes sunt

* ad
adua-
es.

Aminatū sit procreari oporteat. & numerus definiendus est respectu habito ad fortunas, si cōtingat decedere aliquos, & ad defectum procreandi ceterorū. Prætermittere autem id, vt in plerisq; ciuitatibus, necesse est egestatis sit causa ciuibz: egestas vero seditiōes & delicta parit. Itaq; Phidon Corinthius, vnus ex vetustis legūlatorib⁹, familias censuit æquales permanere debere, & ciuiū multitudinem, quamuis fortitiones habebāt prius oēs inæquales sē magnitudinem. at ī his legibus cōtrarium est. Verū de his, quēadmodum statuendum putemus, postea erit dicēdum. Omissum est etiā in illis legibus, quemadmodum differāt præsides ā subiectis. Inquit. n. oportere, quēadmodum ex alio lanæ filū ducitur q̄ lini, sic et eos qui p̄sunt, se habere debere ad eos qui sub sunt. Cum vero totam substantiā augeri dixerit vsq; ad quantuplum, quare hoc vtiq; nō erit in regione vsq; ad aliquid? Videndum est etiam ne ædificiorum diuisio non proffit ad rē familiarem: duas enim cuiq; domos attribuit, at difficile ē duas habitare domos. Tota vero cōstitutio † vult esse neque plebis gubernatio, neq; paucorum potētium, sed horum media, quā vocant rempublicam: est. n. ex ijs qui arma ferunt. Si igitur vt communissimam omnīū hanc ciuitatibus constituit rempu-

blicam, recte forsan dixit: sin **D** vt optimam post primam rem publicam, non recte. forsan. n. Lacedæmoniorum rempublicam quis magis probabit, vel aliam quādam magis optimatum. Sunt qui dicant optimam rempublicam ex omni genere gubernationum admixtam eē debere, atq; ob id Lacedæmoniorum laudāt rempublicam, constare quidem illam ex paucorum potentia. item ex vno principe & populari statu affirmant, ponentes regem illorum **E** pro vnius gubernatione: senatum vero pro paucorum potentia: ephoros autē pro statu populari: qm̄ ephori ipsi ex plebe sumuntur. alij ephoratū quidē tyrannidem putant, sed populariter regi per comessationes, & alium quotidianum victū. Sed in his legibus dictum est, optimam rempublicam ex populari statu cōstare debere, ac ex tyrannide: quas aut non reponat quis omnino inter species rerū publicarū, aut deterrimas omnīū esse fateantur. **F** Melius ergo dicunt qui plures commiscant: nā quæ ex pluribus constat res publica, melior est. Deinde nihil vī habere ex vnius gubernatione, sed ex paucorū potentia ac populari statu, verum ad paucorum potentiam inclinare magis: quod patet ex magistratuum creatione. nā quod ex delectis sortitio fiat, commune est vtriusq;. Sed quod necesse sit ditiores

apparet.

Politicorum

Gditiores concionē habere, et magistratus creare, vel aliud quippiam huiusmodi publicorum negotiorum facere, alios vero pręteriti, id paucorum potentia est. Insuper conari, ut plures ex diuitibus ad dignitates sumantur, & ad maximas quidem ex maximo censu, paucorum potentia est, & senatus electio. Deliguntur enim cuncti ex necessitate, sed ex primo censu: postea totidem ex secundo, postea ex tertio.

Hverum non omnes necesse erat ex tertio vel quarto assumi, ex quarto autem quattorum solis necesse est primis & secundis, postea ex his æqualem ex singulis censibus numerum esse sumendum inquit. erunt itaque plures & potentiores, qui ex maximo censu sumuntur, * quia necesse non est. Quod igitur non gubernatione plebis, ac vnius principatu constabit huiusmodi respublica ex his patet. patebit etiā postea, cum de ea specie reipublicę tractabimus. Habet etiā circa magistratuum creationē, quę ex electis deligantur, periculosum quippiam. Nam si aliqui conspire velint, etiā mediocri numero, semper secundum horum voluntatem fiet assumptio. In legibus igitur illa respublica ita se habet.

De Phalea, quę et Carthaginiensium est, respublica. Cap. 5.

Sunt vero & alię quędam respublicę tum idiotarum, tum philosophorum, & in administratione ipsarum versa-

torum. Omnes autē hę propin-
quiores sunt illis, secundum quas nunc regunt, quę istę duę. nullus enim neque de cōitate filiorum, neque de mulieribus talem aliquā introduxit nouitatem, neque ē de fornicarum comestationibus, sed a necessarijs magis inchoant. Videtur quibusdā maximū, ut de patrimonijs recte constitutur, nā hinc seditiones oriri cunctas asserunt. Quamobrem Phaleas Carthaginiensis ante ora de hac parte constituit. Inquit, n. patrimonialia ciuium equalia eē debere. hoc autē per facile factu esse, si statim ab ipsa conditione ciuitatis prouideretur. Postquam vero condita foret, difficilius quidem, attamen satis mature ad æquari posse, si diuites dotes dent neque accipiant, pauperes autē contra, accipiant dotes, & nō tradant. Plato autē i legibus suis vsque ad aliquid censui esse permittendum, nam supra quincuplum eius quod foret minimū, nemini licere ciuium possidere, ut prius diximus. Sed oportet ne id quidem latere legislatorē (quod certe nunc latet) quę qui patrimonio modum imponit, debet etiam filiorū numero modū imponere, nā si excedat multitudo filiorum patrimoniū facultatē, necessarium erit legem abrogare: & sine illa abrogatione improba lex erit: quā ex diuitibus pauperes facit. opus est ergo, ne tales seditioni efficiantur.

* Quod igitur valet aliquid in re publica

* a. l. cod.
ad. p. p. ca
q. a. ex ple
be quidā
h. sumit.

† 1671.

- A** publica patrimoniorū exæquatio, & veterum aliqui videntur cognouisse, vt Solon constituit. et apud alios lege cauetur, ut nō quantum quisq; velit, sed quantum lex pmitit, agri possideāt. Eadem quoq; rōne patrimonia sua alienare leges vetant: vt est apud Locros lege cautū, ne quis patrimoniu alienare possit, nisi euidentem calamitatē ostenderit superuenisse. præterea vt antiquæ hæreditates conferuent. Quod sublatum apud Leucada,
- B** valde popularem corū ciuitatē effecit. nō. n. amplius euenit; ex taxatiōe census ad magistratus assumi. Sed & æqualitatem quidē patrimoniorum cōstituit: verum hæc aut ita magna esse, ut delitiani liceat: aut ita exigua, vt tenuiter victum agāt. Patet igitur non sufficere patrimonia exæquata fuisse à legislatore, sed mediū coniectandū esse. Præterea si quis mediocria statuat omnibus patrimonia, nulla vtilitas est: magis enim cupiditates adæquandæ sunt q̃ patrimonia. hoc autem fieri non potest, nisi sufficienter disciplina ciuibz adhibita per leges. Sed forsā responderet Phaleas, hoc ipsum se dicere. Censet enim horum duorū æqualitatem ciuitatibus inesse debere, patrimonij scilicet, ac disciplinae. sed quæ tandem hæc disciplina sit exprimendū fuit: & vnā eandemq; esse, nihil prodest, nam fieri potest, vt sit vna eandemq; disciplina, verū eiusce-
- modi, per quam cupidi fiant pe-
- D** cuniarū, aut honoris, aut vtriusque. Insuper seditiones oriūtur, non solū ob patrimoniorū, verū et ob honorum inæqualitates. & hoc diuersum in vtroq; . nam multitudo quidē grauiter fert inæqualitatem patrimoniorum, pstantes autē viri honorū æqualitatē. vnde illud natū est.
- Honori incūbit tā ignauus, q̃ bonus. Non solū vero hoīes p̃p̃ necessaria iniuriuntur, quorum remedia putant adæquationem patrimoniorū, ne spolient alios p̃p̃ frigus, aut propter famē, verum etiam vt gaudeant, neq; cōcupiscāt. nā si maiorem habeāt necessariorum cupiditatem, ob huius medellā iniurias inferunt. Non ergo ob hanc solum, verū etiam si concupiscant vt molestia careant, & voluptate fruantur. Quod igitur horū trium remediū est? his quidē exiguum patrimoniu & opificium, illis vt temperantia: tertium vero si quis velit per illa delectari, non aliunde q̃ à philosophia querat remedium. nā cæteræ quidē hominibus egent, cum iniurias inferūt plurimum propter superflua, non propter necessaria: puta tyrannidē inuadūt, nō ut frigus repellant. quapp̃ honos maximus habetur, non ei qui furē occiderit, sed ei qui tyrannum. Itaq; Phaleas paruis dumtaxat iniurijs hac sua reipublicæ constitutione succurrit. Præterea multa statuere pergit, q̃ quæ ad seipfos

Politicorum

G seiplos recte instituti erunt. sed oportebat quoque ad finitimos, & peregrinos omnes. Necesse est ergo constitutam esse rempublicam ad bellicum robur: de quo ille nil dixit. Eodem modo de facultatibus, tantas enim esse oportet, ut non solum ad ciuium usum, verum etiam ad pericula externa sufficiant. quare nec ita magnas esse decet, ut finitimi concupiscant, quibus resisti non possit: nec rursus ita paruas, ut cum paribus & similibus bellum nequeant sustinere. ille quidem nihil determinauit. Oportet autem neque id late-re, quantas facultates habere conducat. Forte recta determinatio fuerit, tantas esse debere, ut lucrum superabitur bello, afferre non possint, sed ita quasi nihil superacquirant. Quare Eubolus considerare iussit Autophradam cum Atarneam obsideret vellet, cogitaret ut quanto tempore circa expugnationem eius loci distineret ac existimaret huius temporis iacturam: velle enim, pro minori pretio iam tunc Atarneam relinquere. quod cum dixisset, Autophradam in sententiam traxit, & obliuionem praetermittere fecit. Habet igitur utilitatem exaequatio patrimoniorum inter ciues, ne inde seditiones oriantur, verum (ut ita dixerim) non admodum magnam: nam & praestantiores conquiri possent, quasi ipsi plus habere debeant, ex quo fit ut ipsi sepe insurgant, ac seditiones concitent. Præterea, improbitas hominum insatiabilis est, & propter quod suf-

ficere dicunt in paucis atque minimis: ma: mox vero, ubi illa sunt consecuti, plura appetunt, quousque in infinitum procedant. infinita enim cupiditatis natura, ad cuius expletionem plurimi viuunt. Horum igitur principium est magis, quam patrimoniorum exaequatio, ciuitatem sic instituere ut boni quidem viri plus quam sibi competat habere non querant: improbi autem et si querant, habere non possint. hoc autem fiet, si inferiores sint, nec iniuriam patient. Nec vero in hac ipsa exaequatione patrimoniorum, recte est ab eo dispositum, cum fundos & agros exaquet solum: sed sint seruorum quoque armatorumque & pecuniarum diuitum, & apparatus ingens earum rerum, quas superfluum vocitamus. An igitur horum omnium exaequatio querenda est, vel moderatio quidam mediocris, an cuncta omittenda? Videat autem ex ipsarum legum polititione ciuitatem exiguum constituitur: siquidem artifices omnes publici erunt, nec multitudinem augebunt ciuitatis. sed certe publicos esse eosque publica

De Hippodami, & Milesiorum re publica. Cap. 6.

Hippodamus autem Euryphontis Milesii, quod et ciuium ratum diuisionem inuenit, &

A& Piræi abscidit, cū esset in cetera quoque vita morosior pp glorię cupiditatē, vsq; adeo vt quibusdā videretur superfluus capillorū prolixitate & ornatu sumptuoso, p̄terea vestitu vtili quidē, sed admodū sarcto, non in hyeme solū, verumetiam in æstate. studiosus autē de omni natura esse volens, primus omnium, qui non in republica versari essent, aggressus est aliquid dicere de op̄tio ciuitatis statu. Constituit autē ciuitatem multitudine decem milium, i tres diuisam partes. faciebat. n. vnam partem artifices, alterā agricolas, tertiam propulsatores belli atq; arma tenentes. Diuisit q̄q; regionem in tres partes, vt esset pars vna sacra, alia publica, tertia priuata. vnde cultus Dñs fieret, sacra: vnde vero propulsatores belli alerentur, publica: quæ autē agricolarum foret, priuata. Legū quoq; tres eē species solū putabat: de quibus vero iudicia fierent, totidē esse numero, iniuriam, damnū, cædem. Ponebat quoq; vnū iudiciū principale, ad qd̄ oīa male iudicata reuocarent: idq; constituēbat ex senibus quibusdā delectis. Sententias vero in iudicijs, nō calculis ferendas esse censebat, sed vnūquenq; iudicem tabellā asferre, in qua scriberet, si cōdemnaret simpliciter, sententiam: sin absolueret simpliciter, vacuū: sin partim condemnaret, partim absolueret, idipsum definiret,

nam vt nūc quidem fit, non recte, p̄uifum à lege existimabat: quia cogant homines aut hoc, aut illud iudicantes, p̄ciarare. Ferebat quoq; legē de hīs, qui vtilē quippiam ciuitati reperissent, vt honoribus afficerentur. Filios autē eorū, qui pro patria bellādo occubuisent, ex publico alendos eē: quasi id nō prius fuerit lege prouifum. nā est nūc Athenis ea lex, & in alijs q̄busdā ciuitatibus. Magistratuum vero oīum electiōes populo attribuit. Populum autē faciebat tria illa genera ciuiū: qui vero delecti essent, eos rerū publicarum curā habere debere, itē hospitaliū, & pupillariū. Plurima igit ac maxime digna memoratu in Hippodami constitutiōe ista sunt. Sed primo dubitabit aliquis de partitione ciuiū. nā & artifices, & agricolæ, & q; arma tenent, omnes in reipublice cōiōne versantur. verū agricolæ qdē arma nō habēt: artifices aut neq; arma neq; agros: itaq; fiunt quodāmodo serui eorum qui habēt arma. participes igit esse oīum bonorū impossē est, cū sit quidē necessariū ex hīs q; hñt arma, constitui belli duces, & custodes ciuiū, & principalissimos (vt ita dixerim) magistratus. q; si p̄icipes nō sint reipub. quō bono aīo eē potuerūt in republ? Enimvero potētiores eē op̄z illos qui arma tenēt amababz p̄tibus. id aut non facile est, nisi multitudine exuperēt, quod

Politicoꝝ

G q si hoc erit, quid opus est alios participes esse reipublice, & suffragia magistratuum habere? Præterea, agricolæ quid utilitatis afferunt ciuitati? Artifices. n. esse necessarium est. nā omnis ciuitas artificibus indiget, & possunt proficere ex artibus, quæadmodum in alijs ciuitatibus. sed agricolæ si habentibus arma victum parant merito forent pars aliqua ciuitatis. at illic priuatim habent, priuatimq; colunt. Insuper aut publicos agros, ex quibus propulsatores belli victum habere oportet, si ipsi idem colant, non eēt aliud agricola, aliud propulsator belli, qđ legislator esse vult. sin aliq quidam ab agricolis & propulsatoribus, quantum erit membrū ciuitatis nullius particeps, sed alienum à re publica. Quod si quis dicat eodem agricolas, & proprios colere & publicos agros, primo fructuum multitudo non sufficeret, ex quibus singuli binis domib⁹ habeāt ministrare. deinde, quā obrem non statim ex eisdē agris pro seq; alimenta sumant, & p propulsatoribus exhibeant. hæc sanē omnia magnā continēturbationē. Nec de iudicio quoq; recte se habet lex, qua iudicandum putant cū distinctione, lite simpliciter scripta, ita ut ex iudice fiat arbiter. hoc. n. in cōpromisso in plures factō recipi (cōferunt. n. inter se de sententia ferenda) sed in iudicijs non recipitur: immo legumatores pleriq; contra statuūt, ne iudices inter se colloquātur. Deinde quō non erit litigiosa sententia, cum iudex non putat tū debere, quantum petiit. nam si petitor viginti minas postulabat: iudicum autem unus decem iudicet, alter quinque alter quatuor, & hoc modo diuidant: & aliq in totum condemnent, aliq in nihilū: quis erit modus sententiarum concordandarum? Præterea, nemo peierare cogit simpliciter condemnantē vel absoluentē, si simpliciter petatur. non. n. cum absoluit, nihil debere iudicat, sed viginti minas non debere. at ille peierat, qui cum putet viginti minas non debere, tū condemnat. De eo aut, qđ inuenientibus aliquid cōmodū ciuitati, honores tribuendi sunt, non est tutū lege cauere, sed apparētiā solū probabilē habere: continet. n. calumnias, & mortis forsā reipublice. Sed incidit hæc in aliam questionem & considerationem aliam. Nam dubitant nonnulli, vtrum damnosum sit vel vtile ciuitatib⁹ leges patrias mutare, si sit alia melior. quæp non est facile dicto statim assentiri, siquidē non conducit mutare. fieri aut potest vt inducatur aut legū, aut reipublice dissolutio, tanquam cōmune bonum. Sed cum in hanc mentionē inciderimus, etiā pauca de eo perstringenda sunt: habet enim, ut diximus, dubitationem, & melius videri potest, vt mutationē recipiāt. nā alijs quidē scientijs hoc

A hoc prodest: ceu si medicina ab institutis patrijs mutet, & gymnastica, & alia artes atq; facultates. quarū cū vna ponenda sit ciuilibis disciplina, patet ea quoq; eandem rōnem esse tenendam. Probari autē hoc dicet aliquis, & in ipsis rebus. antiquas enim leges nimium rudes esse & barbaras. armati siquidē ferro incedebāt Græci, & vxores emebāt inuicem, & quæcūq; vetusta iura alicubi extant, penitus rudia sunt. ceu apud Cumas de cæde

B lex est, si accusator multos testes inducat ex agnatis, pprijs, reum esse cedis, contrā quē probatur. Quærun autē omnino non patriū, sed bonum oēs. putandūq; est priscos illos hoīes, siue ex terra geniti fuerint, siue ex corruptione aliqua seruari, fuisse ignaros & imprudentes, vt de terratis dicitur, q̄ absurdum est in eorū opinionibus p̄sistere uelle.

Præterea neq; leges scriptæ meliores sunt, si sunt immutabiles.

C vt enim in alijs artibus, sic etiā circa ciuilem constitutionē impossibile ē singula t̄ ad minimū vsq; scriptis cōprehendere. necesse est enim, vt generaliter scribantur: actiones autē circa singulalia fiunt. Ex his ergo videt, & quasdā leges, et qñq; esse mutandas. Alio autem modo considerantibus, cauendum videt esse maxime. cū enim vtilitatis quidem accessio parua sit, assuescere vero facilius leges mutare improbandū, constat errata quædā

esse toleranda, & legumlatorum **D** & magistratuum. non enim tm̄ proderit qui corrigere perget, quātum nocebit assuefactio superioribus nō parendi. Mendax & de artibus exēplū. neq; enim simile est mutare artē atq; legē. nā lex nullā vim habet, vt ipsi pareatur, nisi ex more: mos autē non sit nisi tēporis longitudine. quare facilius mutare leges ex præsentibus in alias nouas, infirmam facere est vim legis. Præterea si mutandæ sunt leges, vtrū omnes & in omni republica, an non? & vtrum a quocunq; aut quibusdā in his enim magna est dīa. Quapropter nūc quidem omittamus cōsiderationē hāc, nam aliorum est temporum.

De Lacedæmoniorum republica.

Cap. 7.

DE Lacedæmoniorū autē republica & Cretensīū, ferme autē & de aliorum rebus publicis duo sunt consideranda. vnū, si quid recte vel nō recte ad optimā cōstitutionem in illis sit t̄ ordinatū: alterum, si quid ad suppositionē & modū aduersantis ab illis reipublicæ. Quod igit̄ necessariū est in bene cōstituenda repub. necessariorū adesse facultatem, oēs fatent̄: sed quēadmodum id futurū sit, nō facile est cōprehendere. nam & Penestix Theſſalorum multoties in ipsos Theſſalos insurrexerunt: & llores Lacedæmoniorū: nam in casibus eorum aduersis nunquam insidiari destiterunt.

Moral. cū cō. Auer. H. H.

F *† nouit
t. ac
a. l. fanci-
tum.*

G Verum apud Cretenſes nihil ad huc tale accidit. cauſa forſitan ē, quia vicina ciuitates, quamuis inuicem bellum gerant, tamen earū nulla rebelles recipit. quoniam id non conducit, quando & ipſe * periculis habent. At Lacedæmoniorum finitimi oēs inimici erant, Argiui, Meſſenī, & Archades. nā & Theſſalis ab initio rebellarunt, dū cū finitimis Achæis & cum Perrhæbis & Mægnetiſis gererent bellū. Videtur autem & ſi nihil aliud, attamen

H hoc ipſum eſſe perdifficile, quē admodum cū eis ſit conuerſandum. Nā ſi remiſſe erga illos te geras, ſuperbiunt illi quidē, ac ſe pares dominatib⁹ exiſtimāt: ſin aſpere tractent, inſidiantur, atq; odio habēt. patet igitur nō reperire optimū modū eos, qui ſub iſta contingunt circa ſubiectos. Præterea lenitas in mulieres & ad propoſitū reipublicæ nocet, & ad directionē ciuitatis. Vt enim domus pars ſunt vir et vxor, ita & ciuitatē biſariā diuidi cenſendū eſt, in virorū multitudine ac mulierū. quocirca in quacunq; republica male prouiſum eſt circa mulieres, in ea putandū eſt mediocritatē ciuitatis eē neglectam: quod ibi contingit. Volens enim legiſlator totā ciuitatē eſſe durā ac laborū patientem, in viris quidē id feciſſe conſtat, in mulierib⁹ autē nō feciſſe. viuūt enim molliter, ac in oēm licentiā diſſolutæ. Itaq; neceſſariū in tali republica diuitias ha-

beri in precio: præſertim eū viri ſint mulieribus obnoxij. quod accidit oībus ferme militaribus bellicoſisq; gētibus, præterquā Celtis, aut ſiqui alij coitum maſculorū palā receperunt. Videē autē qui primus fabulatus eſt, nō irrationabiliter Venerē Marti coniunxiſſe: qm̄ oēs huiusmodi homines proni ſunt ad uenerē, aut maſculorū, aut mulierum, illisq; obnoxij. Itaq; apud Lacedæmonios hoc fuit, militaq; in eorū principatu à mulierib⁹ adminiſtrabant. Etenim quid refert, utrū mulieres ipſæ gubernent, an eos qui gubernāt, à mulierib⁹ gubernari: idē enim accidit. Cūq; inſolentia ad nullū obſequiū vtilis ſit, niſi forte ad bellum, maxime nociuæ ē ad hoc ipſum Laconū mulieres erant. Patefecerunt hoc in Thebanorū aduentu. nō enim magis vtilis præſtiterūt ſe q̄ aliarū ciuitatū mulieres: ſed turbā inferebant magis q̄ hoſtes. Ab initio igitur rōnabiliter cōtigiſſe Lacedæmonijs vidē in mulieres indulgentia, cū per militiā multū domo abſeſſent, Argiuis primo, mox Archadibus & Meſſenīs bellū inferentes, exercentes enim ſeipſos, legūlatori præſtabant aſſuefactos propter militariē vitam, multas enim continet virtutis partes. Mulieres autē fertur Licurgus deducere conatus ad leges: at vbi repugnabant, abſtiniſſe. Cauſæ igitur factorū hæc ſunt itaq; & huius peccati. Sed

* a. Laccob.
a. l. poſſet.
ſionis do-
mib⁹ fini-
timis.

Anos non id cōsideremus, cui venia danda sit vel non danda, sed rectū ne sit an non rectum. Quē porro circa mulieres non bene se habent, videntur (vt diximus ante) non solum ipsa per se indecentiam quandam facere in re publica, sed impellere quoq; ad cupiditatem pecunię. Post illa enim quę nunc dicta sunt, tuentes in aequalem rerū possessionē quis reprehendat? nā eorū quibusdam hoc euenit, vt magnā nimis opulentia haberent: alijs vero vt penitus exigua: quapropter ad paucos deuenerūt agri. hoc autē ex eo accidit, quia male fuerat lege pui sum. emere enī, aut vendere quod habeas, fecit. nō honestū, & recte id quidem. sed donare ac testamento relinquere concessit, atq; idem accidat necesse est, per hunc modū & illū. Sunt enim mulierum fere ex quinque partibus totius regionis duę, multis heredib; institutis & traditione dotiū magnarū, atqui meli⁹ erat, aut nullam, aut paruā, aut mediocrē cōstitutā. nunc autē licet donare ex testamēto cuiusq;. & si nullo instituto herede decesserit, hic cui voluerit, dat. Ex quo factū est, vt regio sufficiēs mille & quingentos equites alere, peditū vero triginta millia, ne mille quē totos habeat, probauit autē res ipsa prauē apud illos in hac parte fuisse prouisum: qm̄ vna plaga suscepta ciuitas ea corruit, nec vltra pertulit ob hominum

paucitatē. Aiunt etiā per tempora priorū regū, nouos homines permultos donatos, ob numerū ciuium, qui bello diminuti fuerant ad augendū. & aiunt fuisse qnq; Spartiatīs decem millia. & tamē siue sint ista vera, siue non sint, melius est per adaequationem possessionū replere hominibus ciuitatē. Contraria etiam quodāmodo est huic prouisioni lex illa circa prolē. volens enim legumlator quāplurimos fore Spartiatas, inducit ad multitudinē procreandam. Est enim lex, qui tres genuerit filios, eum esse immunem a custodia: qui vero quatuor, immunē esse ab oib;. Atqui patet, qd si multi gignantur, regione sic distributa, necessariū est multos fieri pauperes. At enim & quę circa Ephoros constituta sunt, prauē se habēt. hic enim magistratus maximarum apud illos rerū potestatem habet. sumuntur autē ex plebe oēs: vt multoties contingat homines valde pauperes i hac potestate constitui, qui pp egestatem venales sint. Ostēderunt id & sepe prius, & nūc in Andrijs, corrupti enim pecunia quidā, quantū in se fuit totā rempublicam euerterunt: & pp eius magistratus & nimia potestatē, ac & tyrānidi parē, reges ipsos populares fieri compulerant, vt in hac quoq; parte res publica lege retur. popularis enim status ex optimate resudauit. Cōtinet tñ rempublicam magistratus iste.

HH ij ac

Politicorum

G acquiescit enim plebs ex eo quia maximi magistratus capax est. itaque siue per legislatorē, siue per fortunā euenit hic, vtiliter se habet rebus. Oportet enim rempublicā, quæ diuturna sit, velle, ut omnes ciuitatis partes cōstent atque in statu suo permāneant. Reges ergo propter honorē suū ita se habebunt. præstantes autē viri propter senatum: nam ea dignitas virtutis est præmiū. plebs autē propter ephoriā: nam constituitur ex omnibus. Sed oportebat hūc magistratū sumi quidē ex omnibus, non tamen per hunc modū, per quē nūc fit: est enim nimium puerile. Præterea autē & iudicandi de magnis rebus potestatem habent homines contingentes. itaque melius foret non secundum propriam mentem eos iudicare, sed secundum literas & leges. Et est Ephororū vita nequaquam conueniēs proposito ciuitatis. nam Ephori quidem molliter viuunt, in cæteris autem tāta asperitas est vitæ, ut nequeant homines illam perferre, sed clam transgrediētes legem voluptatibus fruuntur. Senatorum quoque potestas non recte apud illos cōstitutā est. nam quod sint viri boni ac sufficiēter ad virtutem eruditi, dicet forsitan aliquis ciuitati cōducere. enimvero quod per omnē vitam magis de rebus decernēdi potestatem habeant, periculosum est: est enī ut corporis, sic etiam & ciuitatis senectus. Per hunc autē modum eruditus, ut & legislator

ipse diffidat, tanquam nō bonis viris nequaquam tutum. Videtur autem hi, qui in hac potestate constituti sunt, largiendi gratificandique permulta facultatem habere. quapropter melius erat eos rationi reddendū subiectos esse: nunc autē non sunt. Videtur autē Ephororum magistrat⁹ omnes alios magistratus corrigere. in hoc autē nimium certe illis permissum: & non per hunc modū dicimus rationē reddere oportere. Insup creatio ipsa senatorū quā per suffragia faciūt, perleuis est. **L** ac ipsum petere magistratū qui eligendus sit, non recte se habet: oportet enim & volentē & non volentē ad magistratū assumere, si dignus sit eo magistratu. Nunc autē idē facere in hoc vtrū legislator, quod in alia republica. ambitiosus enim faciens ciues, illis vtitur ad senatorū defectū. nemo enim magistratum petet, nisi honoris sit affectator. atque pleraque eorū quæ hoīes iniuste faciunt, per ambitionē & auaritiā cōmittuntur. De regia vero **M** potestate, vtrū melius sit eā in ciuitatibus existere nec ne, alia foret disputatio. attamen meli⁹ (nō ut nunc quidē) sed pro vita cuiusque regis iudicare. Quod autem ne ipse quidem legislator credit se facere bonos & honestos, manifestū est, diffidit enim quasi non sint ad sufficientiā boni viri. Itaque legatos simul mittebant inimicos, ac saltē ciuitatis esse putabāt, seditiones regū. Non

A Non bene etiam circa comessationes, quæ illi Phiditia nominant, constitutum est ab initio. Oportebat enim magis ex publico esse conuentum, quæadmodum in Creta. sed apud Lacedæmonios vnusquisq; conferre habet. & si sunt quidam longe pauperimi, q; huiusmodi sumptum nequeant sufferre. Ex quo fit, vt legulatori cōtrā eueniat q̄ ipse voluerit. Voluit enim ciuitatē populārē facere per comessationes. sed contrā accidit, cum non sit facile pauperibus comessationum participes esse. more enim maiorū sic apud eos definitur, vt qui comessationū particeps esse nequeat, is ad reipublicę gubernationem non admittatur. Legē vero quæ est circa p̄fectos clāsis, & alij qdā improbarūt: & recte quidem improbantes. est enim seditionis causa. nā cū reges sint belli duces, p̄fectura illa perpetua ferē alterū est imperiū. Et sic quoq; suppositio-
C ni legislatoris succenferi potest: quod & Plato in legib⁹ suis cen-
fuit. Ad partē enim virtutis tota ordinatio illarū legū contendit, s. bellica: hæc autē vtilis ad victoriā cōsequendā. Itaq; salui erant bellū gerentes, peribāt vero vbi rerū potiti essent: qm̄ nec otium agere, nec quicquā aliud exercere sciebant p̄stabilius, q̄ rem militārē. Illud quoq; erratum nō sane minus, q̄ putāt bona illa, quæ ad bellū pertinet, ex virtute magis q̄ ex vitio fieri,

& in hoc quidē recte, sed q̄ hæc D
potiora q̄ virtutē ipsam putāt, in hoc nō recte. Male etiā circa pecunias publicas apud spartiatas constitutum est. quia neq; in publico habent quicquā & magna bella gerere coacti pecunias ægre cōferunt. nā quia Spartiatarū est plurimū agri, nō examinant inuicē collationes. & euenit legumlatori contrā q̄ commodū est, publice inopiam, priuatim auaritiā inducere. De Lacedæmoniorū igitur republica hætenus dictū fit. nā hæc sunt, B
quæ maxime quis reprehēdat.

De Cretensium republica. Cap. 8.

C Retensium vero respublica huic finitima est. Habet autem quædam non deterius, sed plurima minus nitide. Videtur autem et fertur Lacedæmoniorū respublica in pluribus imitata Cretensem. vetusta autē pleraq; rudiora sunt nouis. Ferunt enim Lycurgū post dimissam Carilli regis tutelam, cum longo tempore peregrinaretur, in Creta plurimum fuisse diuersatum propter cognationem. erant enim Lyctij Lacedæmoniorum coloni. suscepant autem q̄ qui in eam coloniā venerant, instituta legum, tunc in antiquis habitatorib⁹ obtinentia. quapropter et nunc Perioeci eodem modo illis legibus vtuntur, quomodo eas Minos constituit primus. Videtur autem hæc insula ad principatum Græciæ esse nata, ac præclare sita. cūcto
H. H. in nanq;

* accole.

Cnanq; imminet mari: cum serē Græci oēs circum mare sint po-
 siti. abest enim hinc modicum à
 Peloponnēso: illic vero ab Asiæ
 loco, qui circa Triopium est &
 Rhodum. Quare imperium ma-
 ris obtinuit Minos, ac & insula-
 rum alias subegit, alias vero du-
 dum incultas habitari fecit. tan-
 dem Siciliā aggressus, circa † Ca-
 merinā defunctus est. Habet au-
 tem conuenientiā Cretica insti-
 tutio cū Laconica. Agriculturā
 exercent apud hos quidē llotæ,
 H apud illōs vero Perioeci. Et co-
 messationes sunt apud vtrosq;.
 & antiquitus nuncupabant La-
 cedæmonij nō Phiditia, sed An-
 dria, quēadmodum Cretes. ex
 quo palam est inde prouenisse.
 Insuper autē & reipublicæ insti-
 tutio. Ephori nanq; eandē vim
 habent, quā in Creta hi qui Cos-
 mi appellantur: nisi q; Ephori
 quinq; sunt, Cosmi autē decem.
 Senatores autē pares sunt sena-
 toribus, quos vocant Cretes cō-
 filium. Regia autē potestas fuit
 I primo apud Cretas, postea illā
 sustulerunt, imperio in bello ad
 Cosmos translato. Concio autē
 omnibus cōis est, sed aliā nullā
 habet authoritatē, q̄i ea cōpro-
 bandi, quæ à senatoribus & Cos-
 mis fuerit ante decreta, Quæ igitur
 de comessationibus consti-
 tuta sunt, melius apud Cretas,
 q̄i apud Lacedæmonios habēt.
 Nā apud Lacedæmonios vnus
 quisq; certū quid in singula ca-
 pita taxatū soluit: quod nisi fa-
 ciat à republica lex repellit, vt K
 prius diximus. At in Creta cōis
 est: ex cunctis enim quæ à terra
 proueniunt vel armentis, ex pu-
 blicis, & his quæ afferūt Perioe-
 ci, diuisio fit. vt ps vna ad Deo-
 rum cultū & ad publica onera,
 pars ad comessationes deputet.
 at ita ex publico educant oēs, &
 mulieres, & pueros, & viros. Ad
 temperantiā autē cibi quasi vti-
 lis sit, multa legislator philoso-
 phatus est, & de mulierū diuor-
 tijs, de earū cōgregatione ad vi-
 ros, ne superflua pariant multi-
 tudinē prospexit. quod vtrum
 prauē vel non prauē constitutū
 sit, aliud erit cōsidetandi tēpus.
 Sed q; circa comessationes me-
 lius prouisum sit apud Cretas,
 q̄i apud Lacedæmonios manife-
 stū est. At circa Cosmos dete-
 rius, q̄i circa Ephoros. Quod. n.
 mali hēt Ephororū magistrat⁹,
 idē & in illis est, sumūtur enim
 quiuis. sed quod in his prodest
 reipublicæ, illic non est. Nā hic,
 quia ex oībus assumptio ē, par-
 ticeps populus amplissimi ma-
 gistratus, vult manere rempu-
 blicā: illic autē non ex oībus su-
 munt Cosmi, sed ex quibusdā fa-
 milijs, & senatores ex ijs q; Cos-
 mi iā fuerūt. De quibus idē dici
 pōt, quod de ijs quæ apud Lace-
 dæmonios fiunt. Nā esse liberū
 magistratū atq; perpetuū, mai⁹
 est munus q̄ dignitas eorū me-
 reatur. & non secundū legē feri-
 ptam iudicare, sed secundū
 qd sibi videt, periculosum est.

Quies

A Quiescere autē plebem non participantē, nullum signū est bene constitutæ ciuitatis. Nec quicquā susceptionis est Cosmis quē admodum Ephoris : abeuntq; per insulam longe à contendētib; . Medicina vero quā huic delicto adhibet, ridicula est, nec ciuili; , sed † tyrannica. sēpenu-
 † *tyrannicus*
 † *tyrannus*
 mero enim aut collegē illorum, aut priuati homines insurgentes per seditionem Cosmos expellunt. Licet etiā Cosmis seip-
B sos magistratu abdicare. enim- uero hæc omnia præstabat lege fieri q̄i pro hominum voluntate : non enim secura est regula. Omniū vero deterrimū est, potentum depositio : quā tam sēpe concitant, cū sententias dare nolunt. per quā manifestum est habere eā institutionē aliquid reipublicæ, sed non esse rempublicā, at potentatū magis. Consueuerunt autē concitata plebe & amicis ad vnus arbitriū rem deferre, seditionesq; & prælia inter se miscere. At vero id quid
C differt ab eo, q̄ tandem ea ciuitas nō sit, dissoluta ciuili societate. Est autē periculosus hic reipublicę status, si q̄ velint possintq; inuadere. sed, vt supra diximus, seruatur propter locū, quia oēs aduenas procul excludit. Itaq; Perioeci manent Cretēsis. verum llores persæpē à Lacedæmonijs defecere. non enim erat in Creta potētatus vllus externus : sed nuperrime bellum peregrinum irrupit in eā insulā, quod

patefecit imbecillitatem legum suarū. De hac igitur republica hæc dixisse sufficiat.

Superiorum rerum publicarum comparatio. Cap. 9.

Videtur etiā Carthaginensium respublica bene constituta, multa q; habere præter alias, quædā vero maxime similia Lacedæmonijs. Tres enim istæ respublicę quodā modo inter se, proxime sunt, multūq; distant ab alijs, Cretica dico, & Laconica & Carthaginēsis : multa q; in ipsis prouisa sunt recte. Signum autē est reipublicę bene institutæ, q̄ populus in suo permaneat loco, neq; seditionē vllā (quod dictū dignū sit) vnquā fecit, neq; tyrannū. Continet autē similia Lacedæmoniorū reipublicę, comestationes quidē seditiorū, Phiditijs : centū autē & quatuor virorū potestas, Ephoris : præterq̄ q̄ non deterior. nā illi ex cōtingentibus sunt : hanc autē potestatem suscipiunt optimates. Imperator vero & senatus conueniunt Lacedæmoniorum regibus & senibus. melius autē q̄ imperatorē non secundū genus, neq; ex vili & præ excellenti magis eligunt q̄ secundū virtutē. nam qui magnā habet potestatem, si ipsi nullius pretij sint, multū nocent, nocuerūtq; iam Lacedæmoniorum ciuitati. Plurima igitur reprehensorum propter transgressionē communia sunt omnibus antedictis. Sed quantū ad intentionē opti-
Sanctus
H **H** iij matū

Politicoꝝ

Gratū attinet & rei publicę, quędam ad popularē statum magis declinant, quędā ad paucorum potentiā. Nam referēdi quidem ad populū aut nō referēdi aliqua, imperatores vnā cū senatu dñi sunt, si oēs concordent. si nō cōcordent, populus ipsoꝝ dñs est. quęcunq; aut retulerint magistratus, de his nō approbandi modo illorū sententias potestas permissa est populo, verum etiā pro arbitrio cōstituendi prouidēdiq; et cuius cōtradicerē re latis illorū licet: quod non est in alijs rebus publicis. Quinqueuiratum vero, qui multarū ac magnarū rerum potestatē habet, ab illis eligi, & centumuiratum hos eligere qui est maxim⁹ magistratus, & hos longiori tpe q̄ alios imperiū retinere, nā & perfuncti magistratu imperant, & designari ad magistratū, ad paucorū potentiā spectat. Esse autē sine mercede, & sine electione quę forte fit, optimatiū est ponendum, & si quid aliud tale. Iudicia quoq; oīa ā cunctis magistratibus iudicari, & nō ab alijs alia, vt apud Lacedæmonios. Transgreditur autē maxime ab optimatibus ad paucorum potentiā institutio Carthaginensium sm̄ aliqua intelligentiā in eo, quod ēt multi comprobant. non solum enim optimos, verū etiā ditissimos censent in magistratibus esse ponendos: quasi imposse sit qui egenus existat, eū bene magistratum gerere, aut quietē optare. Si igit̄ sumere diuitē paucorū potentiā est, per virtutem aut, optimatum: ista quędā fuerit spēs tertiā, p̄ quam cōstituta ē apud Carthaginenses respublica. creant enim magistrat⁹ ad hęc duo respiciētes, & p̄sertim maximos, vt imperatores & duces bellorum. Putandum autē est huiuscemodi excessum ab optimatib⁹ esse errorem legis cōditoris: quē ab initio prauidisse valde necessariū fuit, vt optimi valerent quietē agere, nec quicquā indecorū facere, non solū in magistratu, sed ēt in vita priuata. Quod si inspicere oportet ad opes gr̄a quietis, prauum est maximos magistratus esse venales, imperiū, & belli ducatū. hęc enim lex preciosas magis facit diuitias q̄ virtutes, ac ciuitatē totā ad studiū pecuniarū conuertit. Nam quicquid apud ciuitatis p̄cipes habet in precio, necessarium est & aliorū ciuium opinionē subserui. vbi autē non maxime honoratur virtus, ibi non est polt firmū optimorū esse in republica statū. Assuescere vero ad lucra rationabile est, qñ per largitionem adipiscunt dignitates. absurdū est enim si pauper quidē aliquis, verum bonę mentis lucrari velit: improbius autē non velit, cū sumptus fecerit. Quo circa oportet eos, qui possunt optime gerere magistratū, assumere ad magistratum. probabiliusq; fuisset si author legis opulentia

A lentiam præstantium virorū ab
ieciſſet, ac eorū qui in magiſtra
tu forēt, quieti, pſpexiſſet. Pra-
uū ēt videri pōt, plures magi-
ſtratus ab vno hoſe geri: qđ in
honore eſt apud Carthaginien-
ſes. vnicū. n. ab vno optime per-
ficitur opus. hoc aut vt fieret, p
uidendū fuit à legumlatore, ne-
qđ cogendū eundem tibicinem
eſſe atqđ ſutorē. Quare vbi non
parua ē ciuitas, magis ciuile ē,
vt plures ſint participes magi-
ſtratuū, magiſqđ popolare. com
B munius. n. vt dixim⁹, & melius
ſingula confiiciuntur atqđ cele-
rius. Patet aut hoc in bellicis re-
bus, & nauticis. in his. n. ambo-
bus per oēs (vt ita dixerim) trā-
ſit imperare & parere. Sed cū
ad paucorum potētiam vergat
reſpublica eorum, optime illud
effugiunt, vt ſemper aliqua ple-
bis pars ditetur ad oppida mit-
tentes. per hoc. n. illi arbitranſ
accerte efficiūt, ſtatum ciuita-
tis permanere. Sed hoc eſt for-
tunę opus. oportebat vero non
C p fortunā ſine ſeditionibus eſſe,
ſed p legiſlatorē id fieri. nūc au-
tem ſi diuiſa fortuna incidat, &
plebs à gubernatorib⁹ ſecedar,
nullum eſt remedium legis ad
quietem adhibitum. Lacedæ-
moniorum igitur, et Cretenſiū,
& Carthaginienſium reſpubli-
cæ, quæ merito habentur
inſigniores, in hunc
modum ſe ha-
bent.

De reſpublica Solonis, & varijs inſtitutori-
bus rerum publicarum. Cap. 10.

E Orum autem qui de repu-
blica aliquid tradiderūt,
quidam nunquam verſa-
ti ſunt in gubernatione ciuita-
tis, ſed in priuata vita ocioſi vi-
xerunt, de quibus ſi quid dignum
relatu fuit, de oībus ferē ſuprà
diximus. Quidā aut legiſlato-
res fuere, gubernaueruntqđ vel
in pprīs ciuitatibus vel in alie-
nis. Et horum quidā ſolum mō
legum authores fuere, quidam
ēt reipublicæ conſtituendę, ve
E luti Licurgus & Solon. hi. n. le-
ges et reipublicam condidere:
Licurgus quidem Lacedæmo-
nijs, vt dictum eſt: Solon autē
Athenienſibus. Exiſtimant au-
tem quidam Solonem legiſla-
torem fuiſſe præclarum. nā &
paucorum potentiam ſuſtulit
ſe, quæ nimis intemperās erat,
& plebem à ſeruitute liberaſſe,
ac ſtatum popularem in patria
conſtituiſſe, optimeqđ rempu-
blicam temperaſſe. nam eſſe cō
F ſilium Areopagi paucorum gu-
bernationis eſt: delectus vero
magiſtratuū, optimatiū: iu-
dicia vero, popolare. Sed vide-
tur Solō illa duo (cū eēnt prius)
non ſuſtulit conſilium Areo-
pagi, et magiſtratuū delectus:
ac p populū aſſeruiſſe, iudicijs ex
oībus conſtitutis. Quapropter
quidam illi ſuccēſent, qđ alterū
diſſoluerit, cū authoritatē om-
nem ad iudiciū traduxerit, qđ
per ſortitionem eſt. nam cum
hoc

† cōſtituit
ſe popula-
rē ſtātū.

G hoc inualuit, tanquam tyranno gratificātes populo, in eum qui nunc est, popularem statum, rempublicam redegerūt. Et consilium Areopagi Ephialtes inhibuit, & Pericles. Iudiciis vero salaria Pericles induxit, ac p̄ hūc modū vnusquisq; eorū q̄ apud plebē posse voluerunt, populi vim augere persequerentur, donec in istam quę nunc est, licentiā peruenit. Apparet autem hoc, nō tā Solonis voluntate, q̄ casu euenisse. Naualis. n. potētia aduersus Medos victor populus, maiora de sese sapere cepit. & accesserunt patrōni seditiosi contra bonos & modestos ciues, qui rēpublicā gubernabant. cū videat quidem Solon eā quę maxime necessaria fuit, potestātē populo tradidisse, vt magistratus crearet, et malefacta corrigeret. nisi n. populus hāc habeat potestātē, seruus erit & inimic⁹. At nia gistratus oēs cōstituit ex nobilibus ac locupletib⁹, ex cēsu quingentorū modiorū, et iugerū: tertium ex equitibus: quartū ex opificibus sordidis, quibus nullū magistratus ass. quē di ius erat. Fuerunt etiam legum positores Zaleucus apud Locros occidentales, & Charondas Catanienſis ciuibus suis, ceterisq; ciuitatibus Calcidicia, quę sunt circa Italiam & Siciliam. Tentant vero qdā inducere quasi Onomacritus fuerit primus legum ferendarum peritus, hunc vero

exercitatum in Creta, cū esset **K** Locrus. profectum autem per artem diuinationis, ei familia rem fuisse Thalerem. Thaletis autem auditores fuisse Licurgum & Zaleucum: Zaleuci autem Charondam, sed qui ista dicunt, tempora non supputant. Fuit etiā Philolaus Corinthius legumlator Thebanis. Erat autem Philolaus ex familia Bacchiadum, amicus vero Dioclis, qui in Olympijs vicit. sed vbi ille ciuitatem deseruit, commotus ob amorē matris Alcyones, **L** Thebas migravit. acque ibi ambo defuncti sunt, monstranturq; etiam nunc illorum sepulchra, quę ab inuicem facile spectant. verum ita cōstituta, vt ex Dioclis quidem sepulchro non sit p̄spectus in Corinthium agrū ob animi infectionem: ex Philolai autem sit p̄spectus. Habitarunt igitur ob huiusmodi causam apud Thebanos, legesq; illis Philolaus descripsit, & de alijs quibusdam, & de sobole p̄creanda, quas illi leges proleas **M** rias appellant. Et hoc est præcipue ab illo prouisum, vt numerus hæreditatum conseruetur. Charondæ autem nihil est proprium, nisi iudicia falſorum testium. Primus enim de his legem posuit: diligentia autem & claritate etiam elegatior quā hi qui nunc sunt legum conditores. Philolai proprium est patrimoniorum disparitas. Platonis autem mulierum & nato-

rum

De ciuitate, ciue, rerum publicarum speciebus, dominatore ciuitatis, viris eam constituentibus, vnus viri virtute superexcellente, ac regia gubernatione.

De ciuitate, & ciue, quid sit utrunque. de ciuitate donauis, de magistratibus, de iuste & iniuste ciuibus. Cap. 1.

Arum & patrimoniorum cōmunitas, & comestationes fœminarum, & præterea lex circa ebrietatem, vt reges conuiuiorum sobrii sint. & in rebus bellicis exercitatio, per quam ambidextri fiant: cū oporteat non alteram manum vtilem, alterā inutilem habere. Draconis quoque leges sunt, sed iam constituta Republica leges tulit. Proprium autem Draconis est nihil quod sit memoria dignum, nisi rigiditas ob magnitudinē pœnarum. Fuit quoque Pittacus legum conditor, sed non in Republica versatus. Lex est propria illius, ebrios si quem pulsauerint maiori pœna damnari, quàm si sobrii fecissent. quòd enim plures delinquant ebrii quàm sobrii, non ad id respexit, q̃ magis esse debeat ebrijs venia, sed ad vtilitatem. Fuit etiā Androdāmas regius legum cōditor Chalcidentibus, qui sunt in Thracia, de homicidio & hereditatibus. nihil tamen huius proprium referre quis potest.

De his ergo rebus publicis, quæ principales sunt, & de his quæ sunt ab aliquibus scriptæ, in hunc modum cognouisse sufficiat.

Vi de republica cōsiderat, quæ sit vna quæq; & qualis, fere prima illa consideratio occurrit, videri quid sit ciuitas. Nā ea nonnunquam in controuersiam venit, cū alij dicant à ciuitate factum, alij non à ciuitate, sed à potentibus quibusdam, vel à tyranno. * gubernatoris autem reipublicæ ac legum positoris totum negocium versari videmus circa ciuitatem. Est autem respublica, eorum qui in ciuitate degunt, institutio quædam. Cū vero sit ciuitas compositum quiddā, quemadmodum alia tota ex pluribus partibus consistentia, manifestum est primo de ciue esse perquirendum, nam ciuitas est ciuium multitudo quædam. Quare & quem oporteat ciuem vocari, & qui sit ciuis, est cōsideran-

ran-

Politicoꝝ

Grandum: nā & de ciue sæpe con-
tenditur, nec eundem oēs esse fa-
tentur ciuem: & qui in popula-
ri ciuitate ciuis est, per sæpe in
paucorum gubernatione non
erit ciuis. Eos igit̃ qui alio quo-
dam modo appellationem for-
tiuntur, ceu eos qui in ciuitate
donati sunt, omittam⁹. Nec ha-
bitatio ciuem facit. nā isto mo-

al. + videri.

Hulc peregrini qui circa nos ha-
bitant, & serui ciues essent. Nec
rursus qui fori ac iudiciū ius ha-
bent. nā hoc existit ēt illis qui si
mul contrahunt, cūm per con-
tractum forū sortiantur. quan-
quam multis in locis peregrini
ne id quidē perfecte habeāt, sed
necesse est vt patronū accipiāt.
Ex quo fit vt imperfecte quo-
dam modo sint fori iudicioꝝ
participes: sed vt pueri nondū
ætate perfecti, & senes ob grātē
ā muneribus publicis vacātes,
non simp̃r ciues dicendi sunt,
sed quodā modo ciues. At nos
quærimus eum, qui simpliciter
ciuis dicatur, nec habeat aliquā
Iadiūctionem quæ restringat &
corrigat: cum & de infamibus
& de exulibus eodem modo vt
suprà dubitari, & respōderi po-
test. Ciuis simpliciter nulla alia
re definitur magis, q̃ participā-
tione potestatis publicæ iudiciū
di & decernēdi. † Potestates au-
tem, aliæ sunt determinatæ fm
tempus, ita vt non liceat inter-
dū, nec semel eandem habere,
aut per alia temporum spatia.
aliæ sunt indeterminatæ, ceu il-

*nagistra
s.*

lius qui in concione deliberat, **K**
& qui iudicat: quanquam for-
tasse diceret aliquis, tales non
esse in potestate cōstitutos. At
qui ridiculum foret, qui de ma-
ximis rebus deliberāt & decer-
nunt. eos potestatem dicere nō
habere. Sed nihil referat, cūm
de nomine sit questio. est enim
absq; nomine publica potestas
iudicantis decernentisq; in cō-
cione: sed sit definitionis gratia
indeterminata potestas. Ponim⁹
autē eos esse ciues, qui hu-
ius potestatis vnā cum alijs par-
ticipes sunt. maxime igitur pro-
prie ciuis, super oēs alios qui ci-
ues dicuntur, ferē talis est. Nec
latere nos debet, q̃ i rebus, qua-
rum subiecta differunt specie,
& aliud eorum est primū, aliud
scdm, aliud cōsequēs, aut om-
nino nihil est (quā talia sunt)
commune, aut vix. Res publi-
cas autē videmus specie differ-
re, & alias esse posteriores, alias
priores. Quæ. n. aberrauerūt ac
prolapsæ sunt, necesse est vt po-
steriores sint integris & incorru-
Mptis. quō aut̃ dicamus eas labi,
postea patebit. Quare ciuē quo-
que esse alium atq; aliū, necesse
est fm differentiā rerum publi-
carum. Itaq; ille, de quo dixi-
mus, in populari quidem statu
maxīe est ciuis: in alijs vero spe-
ciebus esse quidem potest, non
tñ necesse est. In quibuscūq; n. ci-
uitatibus nec populus est, neq;
cōcionis vsus, sed senatum ha-
bēt & iudicia. vt apud Lacedæ-
mo-

Amonios de eſtractibus cognofcunt hi, qui Ephori nuncupatur, alij alios, de cetero aut ſenatus, & forſan alius magiſtratus de alijs. eodemq; mō apud Carthaginiēſes, de oībus quidē cauſis magiſtratus quidā cognofcunt. Sed recipit correctionē quandā definitio ciuis, q̄ in alijs rebus publicis non eſt indeterminata illa poteſtas, q̄ in concione decernit & iudicat, ſed determinata ſm iuriſdictionem. horum. n. aut omnibus, aut quibuſdam

Bconceſſum eſt deliberare ac iudicare, vel de oībus vel de quibuſdā. Quis igitur ſit ciuis, ex his patet. Cui enimabilitas eſt participandi poteſtatis publicę deliberatiuę et iudicarię, hunc ciuem eſſe dicimus eius ciuitatis: ciuitatē vero talium multitudinem, q̄ ipſa per ſe ſufficiens ſit, vt ſimply dixerim, ad viuendū. Conſueuerunt autē eum ēt dicere ciuem, qui ex duobus ciuibus ortus ſit, & non ex altero ſolum, ceu ex patre et matre. alij

Cvero magis vltra requirūt, ceu auos & proauos vel plures. His itaq; definitis ciuilitet et ſuccincte, dubitant quidā, tertius ille aut quartus, quomodo erit ciuis. Gorgias quidem Leōtinus partim dubitans fortaſſe, partim ludens, inquit: Quēadmodū mortaria ſunt illa q̄ à factōribus mortariorū fiunt, ſic Lariffæos eſſe q̄ ab artiſtibus eorū fiunt, eſſe nanq; aliquos Lariffæorum factōres. Eſt autem

ſimplex. ſi enim participarent Dadminiſtratiōis reipublicę ſm determinationem iam dictam, eſſent vtiq; ciues. Etenim neq; poſſibile congruere definitionē illam primis conditoribus aut habitatoribus, vt ex patre matreq; ciuibus ſint exorti. Sed forſan de eo magis dubitari p̄t, cū facta mutatione recipiuntur qdā ad cōmunionē reipublicę, quemadmodum Athenis fecit Clifthenes, poſt tyrannorū eiectionē. cōplures enim in tribus deſcripſit, peregrinos, et ſeruos, Eet inquilinos, de quibus dubitari pōt nō qui ciuis, ſed an iuſte vel iniuſte. Atq; de eo inſuper quis dubitabit. an ſi nō iuſte ciuis, ne ciuis ſit: quaſi idē valeat iniuſtus & falſus. Sed cū videamus quosdā iniuſte ſe in magiſtratus gerere, quos tñ magiſtratus eſſe dicimus, ſed nequaquam iuſte: ciuis autem poteſtate quadam definitus ſit: (nā q̄ particeps eſt talis poteſtatis, eſt ciuis, vt diximus:) patet q̄ hos quoq; ciues eſſe dicendum F eſt. Iuſte autē vel iniuſte, pertinet ad primam illam q̄nē, in qua quęritur nunquid à ciuitate factum ſit, vel non à ciuitate. ceu cūm ex paucorum potentia vel tyrannide, ad popularem ſtatū ſit mutatio. Tunc .n. neq; mutuatam pecuniā ſoluere quidā volunt, quaſi non ciuitas eā ſuſcipiat, ſed tyrannus: nec aliam hōi per multa, quaſi reſpublica vi ac victoria conſtet, nō publica

Gliba vilitate. Si igitur p hunc
modū, quādā in populari statu
fiunt, esse similiter dicendum
est huius ciuitatis acta, & pau-
corum potentia & tyrannidis.

Quo pacto ciuitatem, eandem, vel nō eandem dicere debeamus. Cap. 2.

Videtur autē proprius hu-
ius quæstionis locus, quo
modo aliquñ dicamus ci-
uitatem esse eandē & non ean-
dē, sed aliam. Potissime igitur
inuestigatio dubitationis huius
est circa locū. & homines. fieri

Hec circa locū, & nomines. Item
enim pōt, vt separetur locus &
hoīes, & alios alibi habitare. Sā
hec leuior est dubitatio. nam cū
multipliciter dicatur ciuitas, p
facilis est hmōi questio. Simili
ter quoq; eorū q eundē inhabi
tāt locū, quoad dicendū sit vnā
eē ciuitatē: nō. n. mōenib⁹ id de
finiē. liceret. n. Pelopōnesum to
tā vnīs mōenib⁹ circūdari. talis
fortasse est Babylon, q̄ capta cū
esset ab hostibus, ferūt partē ali
quam eius ciuitatis tertia die

I nondum aliquid sensisse, simili-
ter & quæcūq; alia magis habet
circumscriptionem gentis quā
ciuitatis. Sed huius quæstionis
alio loco vtilis erit cōsideratio.
nam de magnitudine ciuitatis,
et quantam esse vtile sit, et vtrū
vnam vel plures, latere nō de-
bet ciuilem hominē. At manen-
tibus eisdem habitatoribus eo-
dem loco, vtrum quoad sit idē
genus habitantium eandem es-
se ciuitatem dicendum sit, quā-
uis semp aliī intereant aliī oriā-

tur & vt & flumina solentur ea. **K**
dem dicere, & fontes eosdem,
quamuis semper vnda noua su
perueniat ac defluat. An hos
dicendū sit eosdem esse pp ean
dem causam, sed ciuitatē aliā.
Nam si ciuitas est societas quæ
dam (societas aut ciuium) va
riata reipublicæ gubernandę for
ma, & alia effecta, necessarium
vtq; videretur, ciuitatem quo
que nō eandē permanere. vt &
chorū aliū esse dicimus dū tra
gicus est, q̄ dū comicus: & si n̄
dem sint hofes, eodemq; itē mo
do, oēm aliā societatem & cōpo
sitionem, si species compositionis
alia fiat: ceu harmoniā ear
undem vocū aliā esse dicimus,
& modo Doricā, mō Phrygiā
vocatamus. Id si ita est, patet q̄
maxime dicendum est eandem
ciuitatē, ad rempublicam respi
cientes, nomine aut vocari alio,
aut eodem licet, eisdē habitanti
bus eandē, vel alijs penitus ho
minibus. Vtrū aut iustū sit* red
dere pecuniā mutuo sumptam,
mutata reipublicę gubernandę
sp̄c, an n̄ iustū, alia ē dubitatio.

De virtute absolute viri boni, & boni ci-
nis, nū sit eadem an altera. De virtute ci-
nis qui præest, & qui paret. An opifices
sunt dicendi ciues. Cap. 3.

His vero q̄ nūc dicta sunt,
consequēs ē videre, utrū
eadē sit virtus boni viri,
& boni ciuis, an nō eadem. At-
que si hoc est perquirēdū, prius
de virtute ciuis sub compēdio
considerare oportet. Vt igitur.

* Partura
disfolue-
re, aut nō
disfolueſc.

M

ИЗУЧА

A nauta vnus aliquis est eorum, qui sunt in cōi societate, ita & ciuem dicimus. Naurarum vero, quanquam dissimiles sint fm potentiam (nam alter est remox, alter gubernator, alter proram dirigens, alter alteram hmōi appellationē habens) patet q̄ expressissimus vniuscuiusq̄ sermo* proprius erit illius virtutis. Similiter autē & cōmune quiddā conuenit oībus. salus .n. & conseruatio nauigantium, cōe est oīum opus: ad hoc **B** .n. vnusquisq̄ eorum intendit. **A** sic igitur & ciuibus, licet dissimiles sint, opus est conseruatio cōis societatis: societas vero est respublica, quapropter necesse est virtutem esse ciuis ad republicam. Si quidē igitur plures sunt rerumpublicarum species, patet non esse recipiendū vltudiofi ciuis vna sit virtus, eaq̄ perfecta. at viri boni perfecta est virtus. Quod igitur fieri possit, vt ciuis studiosus nō possideat virtutē illam; per quā dī **C** vir bonus, manifestū est. Quin et alio modo inquirentibus, peruenire licet ad eandē rōnem circa optimā rempublicam. Nā si impossibile est ex oībus studiosis esse ciuitatē: & oportet singulos opus suum benefacere: hoc autē à virtute: sit vero impossibile similes esse ciues oēs. nequaquam vna esset virtus ciuis & viri boni. Nam virtutē studiosi ciuis oībus eē oportet: sic .n. optima foret ciuitas vtiq̄.

at viri boni virtutē impossibile est oībus esse: nisi necessariū sit in studiosa ciuitate ciues oēs esse viros bonos. Præterea cum ex dissimilibus constet ciuitas, vt animal ex anima & corpore: anima vero ipsa ex ratiōe & appetitu, & domus ex viro et vxore, et acquisitio ex dominio & seruo: eodē modo cum ciuitas ex his oībus: ac præterea ex alijs dissimilibus constet speciebus, necesse est non vnā esse ciuium omnium virtutē. quēadmodū nec chorū agentū, supremi & assistentis, q̄ igit non eadem simplr ex his patet. Sed an erit alicui⁹ eadē virtus ciuis studiosi & viri boni? Dicimus vtiq̄ studiosum in magistratu, bonū esse atq̄ prudentē: ciuem autem hoīem necessarium est esse prudentē. & statim aliā eē disciplinā præsidentis* aiunt quidā: vt patet in regum filijs, qui ad equestrem bellicāq̄ disciplinā i adolescentia erudiunt. et Euripides inquit, Nō mihi speciosa, sed ea quorum ciuitas indiget, tanquā sit præsidentis disciplina quēdā. Si autē est eadem virtus præsidentis boni, ac viri boni: ciuis autē est & qui regitur: non eadē virtus simpliciter eē ciuis et viri boni, sed tñ ciuis dā ciuis, non .n. eadē virtus est eius q̄ p̄sident, & ciuis. Et ob hoc forsā lason inquit, grauiter ferre, si nō regnaret, quasi nesciret priuatus eē. Sed nihilo min⁹ laudādū ē posse i perare, et pareret:

ac

*magistrum gerentis.

Politlicorum

G ac præclari ciuis virtus est posse præesse, & subesse laudabiliter. Si ergo virtutem boni viri posuimus præsentem, ciuis autem vtraque: non utique fuerint ambæ similiter laude dignæ. Cū ergo aliquñ videatur vtraque, sed nō eadē, cum qui imperat & eū qui paret, addiscere debere: ciuem aut vtraque scire, & participare ambarum: quid sequatur deprehendere quis pōt. Est, n. p. fidentia dominatiua. hac vero in his quæ necessaria vocant scire facere, nequaquā necessariū est ei q. præsidet, sed vti magis, alterum vero seruile est: dico autē alterum, posse exhibere ministeria. Seruorū aut species plures esse dicimus, cum sint ministeria plura: quorū partē vnam obtinent manuales. hi sunt, vt nomen significat, qui ex manibus viuunt, in quibus sunt opifices. Quapropter apud quosdā antiquitus hmoi hōes excludēbātur à reipublicæ honoribus, anteq. populus extremus fieret.

I Hæc igit opificia eorum qui ita subsunt, neq. rectorem discere oporet, neq. eū qui in republica versatur, neq. bonū ciuem: nisi fortasse qñq. sui ipsi⁹ priuatim grā. Non, n. amplius cōtingeret esse alterū dñm, alterū seruū: sed est præsentia qdam, p. quā præest similibus genere, & liberis hominibus. et hanc dicimus esse ciuilem præsentiam, quā eum qui præest didicisse parendo oportet: ceu pfectum equitum esse, cū ipse prius sub alio K esset: & exercitū ducere. cū ipse prius in exercitu per inferiores militiæ gradus ductus sit. Quāobrem recte dī, neminem bene imperare posse, qui non pri⁹ sub imperio fuerit. Sed horū diuersa est virtus. & oportet bonū ciuē scire ac posse præesse & subesse. et hæc virtus ciuis, scire recte se habere in vtraque parte, & boni viri vtraque, quanquā alia est species eius temperantiæ & iustitiæ q. p. est. nam eius qui subest ac liber est, non vna profecto fuerit virtus ac boni viri. L vtruta iustitia alias species habet cū præest, alias cum subest. Quēadmodum viri et mulieris alia tēperantiā, & fortitudo. nā videretur vtiq. timidus eē vir, si ita fortis esset, vt fœmina fortis: & mulier inhonesta videretur, si sic honesta foret, vt vir honestus. administratio quoq. domus, alia mulieris, alia viri. nam viri est acquirere, mulieris seruare. Prudētia vero propria virtus est præsentis. nam ceteræ quidem virtutes vidētur communes, tā eorum qui præ sunt, q. eorum qui subsunt: at prudentia non est virtus eius qui subest. sed opinio vera. qui enim subest, vt is est qui fistulā facit: qui vero præest, vt is qui vtitur fistula. Vtrum igitur eadem sit virtus viri boni, et ciuis studiosi, vel alia, & quomodo eadem, & quomodo alia, ex his patet.

Restat

A Restat adhuc vna dubitatio circa ciuē: vtrū reuera ciuis sit is solum, cui participatio est publicę potestatis, an opifices etiā ac mercenarij sint ciues nuncupādi. Nā si ponamus hos quoq; eē ciues, q magistraliū sint expertes, nequaquā possibile est vniuscuiusq; ciuis talē esse virtutē. si vero nullus horū est ciuis, in qua parte sunt hmōi homines reponendi? neq; n. in eorū ministrorū loco qui nobiscū habitāt, neq; rursus vt peregrini. **B** An fm hanc rōnē nihil dicim⁹ euenire absurdū. neq; n. serui suprà dictorum quicquā, neq; liberti. Illud aut verum, q non oēs illi dicendi sunt ciues, si ne quibus ciuitas esse non pōt: cū neq; pueri ita ciues sunt, vt viri. sed hi quidē simplr, illi vero ex suppositiōe. ciues. n. sunt, sed imperfecti. Vetusis quidē tēporibus apud quosdam opifices erāt serui, aut peregrini. qua propter ēt nunc plerique tales sunt. Optima quidem ciuitas nunquam opificem faciet ciuē. **C** q si hi ciues, ciuis autē virtus, quam diximus, dicendū est nō esse cuiusq; ciuis, neq; liberi modo, sed eorū qui ā ministris necessarii sunt alieni. necessaria vero qui vni ministrat seruus est: qui autē publice viles et fordidī. Patebit aut hinc parū adhuc considerantibus, quēadmodum in his res se habeat. hoc. n. qd diximus, id ostendit. Cū. n. plures sint rerum publicarū spe-

cies, plures quoq; species ciuium sint necesse est, ac maxime eorum ciuium qui subsunt. Itaque in quadam republica opifices & sordidi ciues erunt: in quibusdam vero impossibile est vt ciues sint: puta in optimatū gubernatione, siqua illa est, in qua fm virtutem dantur honores, & fm dignitatem. neq; n. virtutem exercere pōt qui vilibus: opificibus occupat⁹ est. In paucorum quoq; gubernatione tenues homines ad rempublicam non recipiuntur: ex magno. n. censu ad honores reipublicę puenitur. Artifices tñ ad hāc speciē peruenire possunt, & si sordidi sint: qm plerunq; diuitijs abundant. Apud Thebanos lex fuit, vt nemo habilis esset ad honores reipublicę suscipiendos, nisi decē annis ā mercatura destitisset. In multis autem rebus publicis attrahuntur lege ad ciuitatem ēt peregrini. Est ēt lex in quibusdam ciuitatibus, vt satis sit ex matre ciue esse genitum. & eodē pacto spurios multę recipiunt: atq; propter defectum legitimorū ciuium tales ciues faciunt. paucitate. n. hominum inducti, his vtunt legibus. q si abundent multitudine, paulatim excludunt, primo libertini generis homines, dein de eos qui ex matre solūmodo ciues sint: tandem non nisi ex utroq; parente natos ciues, pro ciuib; habent. Quōd igit plures sint species ciuium, ex his

Moral. cū cō. Auer. II pa-

Politicoꝝ

G patet: & q̄ maxime dī ciuis ille, qui habilis sit ad honores suscipiēdos, vt Homerus inquit. sed vbi id occultū ē ex deceptio ne habitatoꝝ, tanquā inhonoratū quendā reptitiū, repellunt. vt inquilinus. n. est et aduena, q̄ honores capere non pōt. Vtrū igitur alia, an eadem virtus sit, p̄ quā est vir bonus et ciuis studiosus, patet ex supra dictis, q̄ cuiusdā ciuitatis idē, cuiusdā vero alius, & ille non oīs, sed q̄ præest rei publicæ, & potestātē habet, aut solus, aut cum alijs gubernationem exercens.

Quid sit respublica, & ipsius finis. Quot sint imperij in re familiari modi.

Quid respublica recta, quiduelapsa. Cap. 4.

His ita determinatis, vidē dum iam est, vtrum vna sit ponenda respublica; an plures. Et si plures, quæ, & quot, et quęnam dīḡ earū sint. Est aut̄ respublica ordinatio ciuitatis et circa magistrat̄ alios, & maxime circa id qđ summā

In ciuitate habeat authoritatē, & si sit principalissimū. Principalissimum aut̄ est id, qđ vbiq; gubernat & regit ciuitatē: ceu in populari quidē populus, in paucorum vero potētia pauci. Dicimus aut̄ & rempublicam aliam esse ab istis, eodemq; mō dicemus de alijs. Supponendū est primo, cuius gratia ciuitas sit constituta, & quot sint gubernandi species circa hominē, & circa vitæ societatem. In su-

perioribus libris, vbi de guber-
natione rei domesticę, ac de do-
mino et seruo determinauim⁹,
dictum est, natura esse hominē
ciuile animal ac sociale. Ex quo
fit vt si ēt nihil indigeant mu-
tuo auxilio, nihilomin⁹ affectēt
vitæ societatem. quinetiam &
cōis vtilitas coniungit eos, in-
quantū cōfert singulis partem
bene viuendi. maxime igitur
hic est finis & publice oībus, &
priuatim. Congregant̄ ēt ipsius
vitæ grā. forsan. n. inest sibi ali-
qua particula honesti, & continet
ciuilem societatem, ēt viuendi
gratia solum, si non molestiæ
in vita admodū exuperent. Pa-
tet aut̄ q̄ tolerant hoīes multa
aspera, propter viuendi cupiditatem,
vt existente in eo quadā
prosperitate, & naturali dulcedine.
Arqui et modos imperij facile
est diuidere, cū sæpe sit de his
à nobis in externis sermonibus
determinatum. Dominatio. n.
licet reuera vtilis existat natura
seruo, & natura dño, nihilomin⁹
imperat pro dñi vtilitate,
pro vtilitate aut̄ serui cōtingen-
ter. neq; n. fieri pōt, vt seruo de-
ficiente seruei dominatio. Filio-
rū vero imperium, & vxoris,
& domus totius, quā vocamus
rei familiaris gubernationem;
aut gratia est eorum qui guber-
nantur, aut gratia alicuius, qđ
sit vtriusq; commune. Gratia eo-
rū qui gubernant, vt videmus
& alias artes, ceu medicinam
& gymnasticam illorū quibus
impe-

A imperatur, vtilitatem querere: contingēt tñ & eorū qui pręcipiunt, esse pōt. nihil quippe vetat, magistrū ipsum gymnasiū esse vnum eorum qui exercētur, quemadmodū gubernator semper est vnus ex his qui sunt in naui. Magister igit gymnasiū et gubernator cōsiderāt semp eorū vtilitatē quos gubernant, sed qñ horū vnus est, p accidēs ipse quoq; suscipit vtilitatē, hic quidē nauta, ille aut vnus eorū q gymnasio exercent. Quapp
B ciuilia quoq; imperia, cum sint fm equalitatē ciuium constituta, & fm paritatē, vicissim exigunt ea gerere, quā natura fert. cēfentes iuicē munera subire, et cōsiderare vicissim quoddā illius bonum, quēadmodum ille prius dum pręflet, considerauit vtilitatē istius. nunc aut ratiōe cōmodorū ex reipubli. gubernatione prouenientium, volunt continuo in potestate esse, velut si semp contingeret magistratū gerentibus ex valetudinarijs ante, sanos degere: nā forsā ita magistratus amplecteretur. Constat igitur q; quęcunq; respublicę ad cōm vtilitatem intendūt, hę certe rectę sunt fm simpliciter iustum: quęcunq; vero ad propriā eorū qui pręsunt vtilitatem solum, aberrāt quidem, suntq; oēs reftarum rerumpublicarū transgressiones & labes. gubernantur .n. quasi à dominis: ciuitas autem est liberorum societas.

De diuisione & definitionibus rerumpublicarum, & de earum transgressione. Cap. 5.

His determinatis, considerare quot sunt & q. et primo qdē eas q sunt rectę: nā labes earū ex illis patescunt. Cū vero gubernatio ciuitatis & regimē idē significēt: regimē aut est potestas ciuitatis: necesse est potestatem hmōi aut penes vnū eē, aut penes paucos, aut penes multos. Qñ igit vnus, vel pauci, vel multi cōm vtilitatē i gubernatiōe sequunt, has esse rectas rerumpublicarū spēs necesse est. qñ aut ad propriā vtilitatē vel vnus, vel paucorū, vel multitudinis gubernat, transgressiones sunt & labes. Aut. n. dicendū est nō esse ciues, aut ad participationē vtilitatis sunt recipiendi. Vocare aut cōsueuim⁹, cū vnus ad vtilitatē communē respiciens gubernat regiam potestatem. Cū vero pauci gubernāt, plures tamē vno optimatium gubernationē: vel ex eo q optimi pręsunt, vel ex eo quia ad optimū publicū administrāt. Cū aut multitudo gubernat ad cōmunē vtilitatē, vocatur cōi nomine rerumpublicarū ofum respublica. Contingit aut rationabiliter. vnum .n. excellere fm virtutem, aut paucos datur: vt vero multitudo excellat ad omnē virtutem difficile est, sed maxime ad bellicam. hęc .n. in multitudine sit. Quare in hac rei

Politicorum

G publicæ specie principalissimū ac potētissimū est id, in quo robur belli cōsistit. et in his ipsi illi sunt, q̄ sunt in possessione armorū. Prolabunt vero ac transgrediunt hmōi spēs, ex regia q̄ dē gubernatiōe, in tyrannidē: ex optimatib⁹ vero, in paucorū potētia: ex republica aut, in popularē statū. Tyrannidē. n. esse dicim⁹, dominatū vnius ad propriū cōmodū intendētis. Paucorū aut potētiā, cū ad opulentorum commodū gubernatur. Popularem aut statum, cū ad commodum egenorum. harum .n. nulla ad cōem vtilitatē respicit. Oportet aut paulo vberius explicare quē sit vnaquēq̄ istarū. habent .n. dubitationes quasdam. Philosophantis. n. circa singulorum disciplinam, & non solū ad agendum respicientis, proprium est nihil negligere neq̄ prętermittere, sed demōstrare in singulis veritatem. Tyrannidem .n. esse diximus vnius dominationē ciuili societati p̄sidentis. Paucorum aut potētiā, qñ rempublicam tenent opulenti & diuites. Popularem vero gubernationem, cū tenues hōes & non possidentes diuitias gubernāt. Prima igitur dubitatio est circa definitionē. Nā si plures sint opulēti & diuites, ac rempublicā teneant: popularis aut gubernatio sit cū multitudo regit: eodemq̄ mō, sicubi cōtingat inopes esse pauciores q̄ opulenti, sed potētiōres ac rē-

publicam teneant, & vbi pauci rempublicā obtinent paucorū potētiā nuncupamus: non recte viderent istę definitiones esse possit. Enimvero si quis adiungens opulentię quidē paucitatem, inopię vero multitudinē, sic appellet rerū publicarum species, vt dicat paucorum potētiā esse, in qua gubernationē reipublicę habent opulenti, numero pauci: popularē vero, in qua fopes rēpublicā tenēt multi existētes, aliā habet dubitationē. Quas. n. dicemus eas respublicas, eā videlicet i qua plures opulenti, et eā in qua pauciores inopes gubernant. siquidē nullę sunt alię respublicę pręter supra dictas. Vide igitur rō ista ostēdere, q̄ paucos esse vel multos qui gubernant, contingens est. aliud paucorū potētię, alterū populari: p̄p̄ea q̄ vbiq̄ accidit, vt pauci sunt opulēti, multi vero fopes. Ex q̄ sit, vt hmōi cā nō faciāt dīiā: sed i eo differat popularis gubernatio ā paucorū potētiā, q̄ alibi opulēti, alibi fopes rēpublicā obtinēt. Necessariūq̄, ē vbiq̄ p̄ opes ac diuitias p̄sunt, siue hipauciores sint, siue plures, hāc eē spēm illā q̄ vocat paucorū potētiā: vbiq̄ q̄ aut fopes, hāc eē popularē gubernationē. Sed accidit (vt dixim⁹) hos qdē paucos eē, illos vero multos. opibus. n. ac diuitiis pauci abūdāt, libertatis tm̄ oēs participes sunt, pp̄ quas causas cōtendunt vtriq̄ de republica.

De

A De iusto paucorum ac popularis gubernationis. De ciuitatis fine, virtute ac uitio. Cap. 6.

S Vmēdū est prius, quos terminos esse dicunt paucorū potētig et popularis gubernatiōis, et qd sit iustū in vtraq. Oēs. n. attingunt iustū quoddā, sed vsq. ad aliqd, et aiunt nō oē iustū proprie. puta vī equalitas iustū quidā esse, & est, sed non oībus, at equalibus, et inæqualitas vī iustum esse, & est quidē, sed non oībus, at inæqualibus.

B Alij vero hoc auferūt, videlicet quibus, & male iudicant. cā vero est, quia de proprijs iudiciū fit. qui vero de proprijs iudicāt, vt plurimū nō rectū sunt iudices. Itaq. cū iustum aliquibus, et diuisum sit eodem mō in rebus & personis, vt dixim⁹ in Ethicis, ædilitatē rei consident, sed de personis contendunt, maxime ob id qd dictum est mō, quia de seipsis non recte iudicant. Deniq., quia vsq. ad aliquid vtriq. eorum iustū quiddam dicētes, putant se dicere simplr iustum. illi

C n. si in aliquo sint superiores, ceu opibus et diuitijs, alios oīno putāt impares esse: hi vero si in aliquo sint pares, puta libertate, omnino putant esse pares. Cæterū qd est principalissimum, non dicunt. Si. n. possessionis grā societate inīssent atq. vna cōuenissent, tm caperent ciuitatis, quantū possessionis. itaq. rō illa valeret, quę est paucorū potentū, qui aiunt non esse iustū,

vt qui vnum contulit, tm parti **D** cipet de centum minis, quantū is qui contulit oē reliquū: neq. de his q. ab initio, neq. his q. postea superueniant. Quōd si non viuēdi solū gratia, sed magis bene viuendi: nam sic seruorū & aliorum animalium ciuitas esse posset: quod non est ex eo quia, felicitatis non sunt capacia, nec viuēdi fm electionē: neq. societatis gratia bellicę, ne ā quoquā iniuria afficiantur: neq. pp cōmercia ac mutuā vtilitatē: nam **E** sic Tusci & Carthaginenses, & oēs ij quibus est cōmercium inuicem, tanq. ciues essent vnius ciuitatis: sunt nēpe illis fœdera circa res importantas & pacta, ne iniuria afficiant, & scripturę circa mutuā bellorum societatem. sed neq. magistratus cōes his deputati sūt: verū alij apud alios. nec quales eē opz alteri de alteris cogitāt. neq. vt nemo eorū iniustus sit, q. sub fœdere cōprehendunt, neq. vt prauitatē nullam habeant, sed solū vt nō **F** inuicē se iniuria afficiant. At. n. de virtute ac vitio publice cogitant, quicunq. curā habent bene instituendi ciuitatē. Ex quo manifestum est, de virtute curā esse habendā ei, quę reuera ciuitas sit nomināda, non orationis grā. nā sit cōcatio societas aliorum ad bellum, loco solū differens ab alijs socijs longe existentibus. et lex pactio, vt ait Licophron Sophista, fideiussor inuicē iustorū, sed nō talis, ut bonos

II iij et

Politicorum

G & iustos ciues efficiat. Et q̄ ita se habeat patet. nam si quis cōfungat loca in vnum: vt Megarensiū Corinthiorumq̄ ciuitas sese inuicē contingāt mœnibus, nihilominus vna non erit ciuitas: nec si simul coniugia ineāt: quāquā hoc vnum sit de his cōmunibus, q̄ proprię sunt ciuitatū. Eodemq̄ mō si qui habitent separati quidē, non tñ ita lōge vt nequeant simul cōicare, legesq̄ habeant, iniuriā sibi iniucē in commercijs phibēdi: ceu si vnus faber, alter agricola, alter sutor, alter aliquis hmōi foret, essentq̄ hi decē milia numero, nec aliæ eis forent cōiones, nisi taliū rerū, puta contractuū & bellorum confederationis: nec sic quidem ciuitas adhuc foret. pp̄ quam vtiq̄ cām: Non .n. quia non propinqua sit communicatio. nā si in vnum cōuenirent ita cōicātes, vnusquisq̄ tñ vtatur propria domo vt ciuitate, ac sibi ipsis vt confederati auxiliū, ferant cōtra iniuriātes solum, ne sic quidem ciuitas esse videret recte cōsiderātib⁹. siquidē eodem mō conuersārētur simul coniunctim, & separatim. Ex quo patet, q̄ ciuitas non est cōicatio loci, & nō iniuriādi sibi ipsis, et cōmercij grā. sed ista qdē vt assint, necessariū ē, siqdem futura sit ciuitas. nec tñ si ista assint ofa, ciuitas adhuc erit. At bñ viuendi societas et domibus, et generib⁹, vitę pfectę grā, et p se sufficientis, hoc

tñ nō erit nisi vno eodēq̄ loco habitātib⁹, et cōiugia simul inuentibus. pp̄ qd̄ propinquitates in ciuitatibus extiterūt, & sodalitia, et sacra, et cōuersatiōes familiarū. idq̄ ē amicitij opus. nā simul viuēdi electio amicitia ē. Finis ē igit̄ ciuitatis bñ viuere: illa vero grā finis. Ciuitas autē ē generū pagorūq̄ societas, vitę pfectę ac p̄sufficiētis: hoc est (vt dixim⁹) bñ ac beate viuere. Bñ igit̄ agēdi grā ponendū est esse ciuilem societate, n̄ aut grā simul viuēdi. Quapp̄ quicunq̄ plus cōferunt ad hmōi societate, his plus iuris cōpetit in ciuitate, q̄ his q̄ libertate ac genere pares sunt, vel maiores, sed ciuili virtute sunt impares: et q̄ n̄s q̄ diuitijs superāt, sed virtute superātur. Quōd̄ igit̄ oēs qui de re publica cōtēdunt, partē aliq̄ iusti dicūt, manifestū ē ex sup̄dictis.

Quē oporteat in ciuitate dominari: et nullam de repetundis rationibus. Cap. 7.

E St aut dubitatio qd̄ oporteat dominās esse in ciuitate, nunquid populū, an eos qui diuitias hñt, an bonos et p̄quos, vel vnū q̄ sit optimus ofum vel tyrānū. Verū hęc ofa vident hēre difficultate. Quid n. inopes quia plures sint, si partiant ea, q̄ sunt opulentorū, hoc nō iniustū est: decreuerūt .n. q̄ potestate habent. iniuria igitur summa, q̄ tādē dicenda ē: Rursusq̄ oībus acceptis, si plures ea sibi tribuāt, q̄ sunt paucorū, cōstat

* Visum ē .n. equidē iuste aq̄

A stat q̄ ciuitatē corrumpunt. at-
qui virtus nunquā corrumpit
id, qđ eā habet, neq̄ iustū ciui-
tatis corruptiū ē. ex quo patet
legē istā nō posse iustā esse. Prę-
terea illa quoq̄ q̄ facta fuerit à
tyrāno, necessariū foret iusta eē
oīa. vim. n. adfert pp̄ potentiā,
vt multitudo diuitibus. Sed an
paucos et opulentos iustum est
dominari? an ergo si et illi hoc
agāt, et rapinas exerceant, aufe-
rantq̄ multitudinis bona, hoc
ne erit iustum? et cetera ergo.

B hec igit̄ oīa cōstat esse praua, et
nō iusta. Verū bonos & æquos
dominari op̄, autoritatēq̄ ha-
bere oīum. Ergo alij oēs cū ma-
gistratus nō capiāt, inhonorati
manebunt? nā honores quidē
magistratus potestatesq̄ appel-
lamus: quos si boni semper ha-
beāt, necessariū est alios excludi
ab honoribus reipublicæ. Sed
nunqd vnus q̄ sit optimus, do-
minari debet? at. n. hoc ē gra-
uius* est: qm̄ plures erūt ab ho-
noribus exclusi. Sed forsā di-
cet aliquis, legē dominari debe-

* ad mino-
rē pauco-
rū potētiā
æquet.

C re, nō aut̄ hoīem, in quē cadunt
animi perturbationes. Si igitur
sit lex quidem, sed vel ad pauco-
rū potētiā, vel ad multitudinis
fauorē declinans, quid tandē re-
fert in his, de quibus dubitatū
est? euenient. n. eadē, quę sup̄a
dicta sunt. de his igitur sit alius
quidem sermo. Quod aut̄ ma-
gis penes multos debeat esse po-
testas, q̄ penes paucos, licet op-
timos videt̄ solui posse, et quā-

dā habere dubitationē, immo
forte veritatē. Nā si plures sint,
quorū vnusquisq̄ nō sit studio-
sus, tñ fieri pōt, vt in vnū cōue-
nientes, oēs meliores sint q̄ illi,
non vt singuli, sed vt oēs. quē-
admodū cœna in qua plures cō-
ferūt, q̄ ea q̄ ex vnus erogatio-
ne fit. nā cum plures sint, vnus-
quisq̄ partē habet virtutis ac,
prudentię, ac fiunt in vnū colla-
ti, quasi homo vnus q̄ multos
pedes habeat, multasq̄ manus,
multosq̄ sensus. & eodē mō cir-
ca mores et intelligētiam. qua-
propter melius iudicant multi
& in musica, & in poetarū ope-
ribus: alij. n. aliud, et cuncti cū-
cta discernunt. Sed in hoc disse-
rūt studiosi viri ab vnoquoq̄
aliorū ex multitudine: quēad-
modū decoros à nō decoris aiūt,
& picta artificiose à veris, eō q̄
seorsum distincta in vnū collu-
gunt. cum si separatio fiat, pul-
chrius se habebit, huius quidā
picti oculus, alterius vero cuius-
dā alia pticula. Si igit̄ de oī po-
pulo omniq̄ multitudine reci-
piūt hāc, eē differētiā multitudi-
nis ad paucos studiosos, incer-
tū est, immo p̄ louē certum, q̄
de quibusdā est impossibile. nā
eadē ratio de bestijs esset. quan-
quā quid differunt quidā, vt di-
xerim, à bestijs? sed de aliqua
multitudine nihil vetat, qđ di-
ctū est eē verū. Quapropter du-
bitationē illam priorē p̄ ista sol-
uere quis pōt, ac similiter aliā
subsequentem, quorum opor-

II iij̄ teat

Politicoꝝ

Great potestatem hēre liberos ho-
mines ac multitudinē ciuium,
quales sunt quicunq; neq; opes
hnt, neq; virtutis vllā existima-
tionē. Etenim pmittere istis ma-
gnos magistratus, nequaquā ē tu-
tū, pp iniustitiā et ignorantia, p
quas quibusdā iniuriarētur, in
quibusdā errarent. Rursus vero
excludere illos penitus ab ho-
noribus periculosum eēt. cū. n.
multitudo inopū est ī ciuitate,
eademq; ab honoribus exclusa,
neccesse est eā ciuitatē esse plenā
Hostiū reipublicę. restat igit vt
ad consulandū, & decernendū
isti recipiant. Quapp & Solon,
& alij quidā corū qui leges con-
didere, huiuscemodi hōes ad re-
petendas gestorum rōnes, & ad
suffragia electionesq; magistra-
tū admittunt: solis aut vt ma-
gistratus cōmitant, nequaquā p-
mittunt. Dū. n. cū alijs vna de-
cernunt, atq; cōsultant, capiūt
oēs simul sufficientē sensum, &
permixti melioribus p sunt rei-
publicę: quēadmodū nō purū
alimentū vna cū puro, totū fa-
cit vtilius, q̄ paucū. separatim
vero vnusquisq; imperfectus est
ad iudicandū. Sed habet dubi-
tationē hmoi ordinatio reipu-
blicę. Primū, quia videtē ciu-
dē esse hōis scire iudicare q̄s re-
cte medelā attulit, qui ipse sciat
ēt mederi, ac sanitatē agrotan-
tibus afferre. hic aut est medic⁹.
eodē modo de alijs facultatibus
& artibus. vt. n. medicū rōnem
suz medelę apud alios medicos

reddere opz, ita & alios apud si-
miles. Medic⁹ aut est et ille qui
agit, & ille qui pcepit & osten-
dit, & tertio loco ille qui a pue-
ritia expertus ē circa artē. sunt
enim quidā tales in cunctis (vt
ita dixerim) artibus. tribuimus
vero iudiciū non minus exper-
tis q̄ scientibus. Deinde & cir-
ca electionē eodem se vī modo
habere. nam recte eligere scien-
tis est opus: ceu geometram in
geometria, & gubernatōrē in
nauigatione. & si. n. in quibus-
dam operibus & artibus cōcur-
runt alij quidam ignorātes, nō
tñ melius iudicant q̄ scientes.
Itaq; fm hanc rōnē authoritas
multitudini dāda nō esset, neq;
in electionibus magistratuum,
neq; in rationibus administra-
torū reposcendis. At. n. forsan
hec oīa non bene dicuntur, etiā
propter superiorem sermonē,
si sit multitudo non nimis ser-
uilis. erit enim vnusquisq; de-
terior iudex, q̄ hi qui sciunt. ve-
runtñ simul omnes, vel melius
iudicabunt, vel non deterius. **M**
& de quibusdam quidem non
solū is qui fecerit, neq; melius
iudicat, q̄ quicunq; qui opera
cognoscunt ēt non habentes ar-
tē. puta domum, non solum is
intelligit et iudicat qui fecit, sed
melius is qui vtitur: vtitur aut
paterfamilias. & de temone gu-
bernator, non faber: & de epu-
lis conuiuia, non coquus. Hoc
igitur dubium per hunc mo-
dum videtur sufficienter solui.

Est

A Est & alia dubitatio cū hac annexa. quia inconueniens videt, vt deteriores qui sunt, maiorū rerum habeant potestatem, q̄ pro bi. rōnes vero administratorū a magistratib⁹ reposcere, & magistrat⁹ ipsos deligere maximū est. quæ duo in quibusdā ciuitatib⁹ (vt dictū est) a populo fiūt. concio enim taliū omnium dñā est. atqui concionis quidē participes sunt, & deliberant, & decernunt exigui census hōes, & cuiusq; ætatis: quæsturā vero & militum præturā & maximos magistratus su cipiunt ex censu magno, atq; ætate. Quæstio illa pōt eodē modo solui: nā forsan id se recte habet neq; enī iudex, neq; cōsultor, neq; is qui in concione existit, dominat, sed iudiciū, & senatus, & populus: dicto rum vero vnusquisq; est particula istorū. dico autē particulā, consultorē, concionatorē, & iudicē, itaq; iuste domina maiorū ē multitudo. ex multis enim populus cōstat, & senatus, & iudiciū, maiorq; census est vniuersorum q̄ singulorū per se, & q̄ illorū paucorū, qui magnos suscipiūt magistratus. Hæc igitur in hunc modum determinata sint. Prima vero illa quæstio manifestū facit, nihil adeo vt leges recte positas debere dñari. illum aut, qui reipublicæ præest, siue vnus hic sit, siue plures, debere in his potestatem habere, in qbus leges expresse cauere nō possūt, ex eo quia nō facile sit, generali

sermone singulos casus comprehendere. Quas tñ leges recte positas dicamus, nondū apparet. sed adhuc superest anterior dubitatio. atq; tales esse leges, quales sunt reipublicæ, necessarium est, prauas vel studiosas, iustas vel iniustas. & hoc vnū manifestum est oportere ad speciem reipublicæ leges eē accommodatas. Quod si ita sit, patet q; leges illas, quæ ad rectas gubernationes accommodatæ sunt, necesse est esse iustas: illas vero quæ ad earum labes, esse non iustas.

*Ex nobilibus, ingenuis: opulentis viris con-
stituendam esse ciuitatem: iustitia, vir-
tute bellica in ea opus esse: & ad
quos legislator respicere de-
beat. Cap. 8.*

C Vm vero in cūctis sciētis & artibus finis sit bonū, maximū at & maxime in principalissima omnium: hæc aut est ciuilis potestas, est aut ciuile bonū, iustū, id autem cōis vtilitas: videtur aut omnibus equū, quoddam esse iustū, & vsq; ad aliquid consentiunt philosophi cis rationibus, in quibus determinatū est de moralibus: quid enim & quibus iustū, & oportere paribus par existere: quorū certe paritas, & quorū imparitas sit, oportet nō latere (habet enim id dubitationē) & philosophiā ciuile. Forsan enim diceret aliquis, sm omnis boni præ eminentiā oportere impariter magistratus tribuere, si in alijs non differat, sed pares sint. differant

Politiorum.

Gentibus enim aliud esse iustū, & quod sit fm dignitatē. Atqui si hoc verū sit, erit & fm colorē & secundū magnitudinem, & fm vnumquodq; honorū plus tribuendum de ciuili iusto illis qui superexcellunt. an hoc quidem aperte falsum est: quod patet in alijs scientijs, & artibus. Parib⁹ enim fistulatorib⁹ quantum ad artē, danda nō est prerogatiua fistularum illi qui sit nobilior (nihil enī melius caneret) sed oportet his qui in ope ipso superexcellūt, tribuere fistularū prerogatiuā. Quod si nondum patet qđ dicimus, ēē magis deducentibus erit manifestū. nam si erit aliquis excellens fistulatoria arte, inferior tñ nobilitate generis, vel forma, & si mai⁹ quodlibet illorū est bonū qđ fistulatoria (dico autē nobilitatem & formam) & fm proportionē fistulatoriæ sunt antepōnda: tamē huic dādæ sunt meliores fistulæ. oportet enim i opus ipsum prerogatiuā conferre. diuitiarū vero & nobilitatis respectus nihil confert. Præterea, secundū istā rationē, oē bonum ad oē bonū esset vtiq; comparabile. Nam si magis aliqua magnitudo, & certe oīno magnitudo cōparabilis foret & ad diuitias, & ad libertatem. itaq; si magis hic excelleret magnitudine qđ ille virtute, & magis superemineret oīno magnitudo virtuti, essent oīa cōferēda. quāto enim magnitudo huius illum superaret, tāto con-

stat esse parē. Cū vero hoc sit impolē, patet qđ in rebus ciuilibus, non fm omnem imparitatem de magistratibus recte contendunt. si enim sint hi quidem tardi, illi autē voloces, nihil ob hoc oportet alios plus, alios minus habere: sed in gymnicijs certaminibus horū excellentia honorē capit. At ex quibus cōstat ciuitas, in his est necesse contentiones cadere. Quapropter rōnabiliter sibi arrogāt honorem nobiles, & ingenui, & opulenti. oportet enī ingenuos esse & censum habere ad onera referēda. nō enim ciuitas esse pōt ex pauperibus oībus, quēadmodū nec ex seruis. At si hæc requirūtur, patet qđ & iustitia & virtus bellica requirē. sine his enim stare ciuitas nō potest. Hoc tñ inter est, qđ sine promissis illis ciuitas ēē nō potest, sine his autē nō bene permanere. Ad hoc igitur vt sit ciuitas, videri possunt vel oīa, vel quēdā istorū recte sibi honores vēdicare. ad vitam tñ optimam disciplina & virt⁹ iustissimi sibi vēdicare honores vtiq; viderētur, vt suprà dictum est. Cū vero nec omniū parium par habere debeant qui in vno aliquo sint pares, nec imparim pares fm vnum, necessariū est oēs huiusmodi rerū publicarū transgressiones esse, & laces. dictum vero est prius, quia inter se quodanmodo oēs iuste contendunt, simpliciter autem non omnes iuste, opulenti quidem, quod

A quod plus regionis possidet: regio autem cōe quiddam. præterea in commercijs magis creditis ut plurimum. Ingenui autē & nobiles, quasi prope inter se: ciues enim magis generosiores q̃ ingenerosi. nobilitas autem apud omnes i honore habetur. Insuper cōsentaneum est, ex melioribus ortos esse meliores: est enim generis virtus nobilitas. Si s̃ quoq; dicimus virtutē merito contentiōē inducere. socia bilem enim virtutē dicimus ēē iusticiam, quam ceteræ omnes virtutes necessario cōsequunt. atqui & plures ad pauciores: nā & potentiores & ditiores & meliores sunt, ut susceptis plurib⁹ ad pauciores. An ergo, si oēs isti forent in vna ciuitate, ceu boni, & diuites & nobiles, essetq; alia multitudo populi, vtrum in du biū veniret, quibus gubernatio reipublicæ foret tribuenda, an non esset dubium? In vnaquaq; igitur reipublica earum quas diximus, indubitātū est iudiciū, qui nā debeant gubernare. principibus enim inter se differūt, ceu aliqua quatenus p diuites sunt, alia quaten⁹ p studiosos, et aliarum vnaquæq; eodem modo. Sed tñ cōsiderandū est, qñ circa idē tempus ista existūt, quō sit determinandū. nepe si studiosi sint in ciuitate admodū pauci, quō est agendū. An cōsiderare oportet si pauci ad opus gubernandi reipublicā sufficiāt, an tot ēē oporteat, ut ex his ciuitas cō-

stet. Est aut dubitatio quædā in cūctis, qui de honorib⁹ in reipublica contendunt. Nam qui vel pp diuitias, vel pp genus gubernationē sibi tribuendā putant, nihil iuste dicere viderentur. sequeret enim, ut si quis vnus omnium ditissimus foret, is eodem iure gubernare alios oēs deberet. eodem modo qui nobilitatē antecelleret, eorum gubernator esset, qui cū ipsi sint ingenui, de honore cōtendunt. Hoc idē forsā cōtingeret in optimatū gubernatione circa virtutē. Siq; enim vnus probitate antecellat alijs, qui in eadē reipublica versent, hunc dominari oportebit s̃ illam rationē. ergo si & multitudinem dominari oportet ex eo, quia potēti⁹ est q̃ pauci, et si vnus vel plures vno, pauciores tñ q̃ multitudo, potentiores sint alijs, hos oportebit gubernare potius q̃ multitudinem. Hæc itaq; omnia videntur ostēdere, q̃ harum determinationū nulla est recta, s̃m quam cēsent sibi quisq; gubernationē esse tribuendam, ceteros vero oēs sub eorū gubernatione esse debere. Nam profecto & ad eos qui per virtutē sibi arrogant gubernandi autoritatē, & ad eos qui per diuitias, respondere posset multitudo iustum sermonem. nihil enim verat multitudinē quandoq; meliorem esse q̃ pauci ac ditiores, non secundum singulos, sed secundum vniuersos. Ex quo ad quæstionem illam, quā affe-

G afferūt nōnulli, per hunc modū respōderi potest. Quærūt enim nōnulli, ad quid respicere legis cōditor debeat in legibus rectis sime cōstituendis, vtrū ad meliorū, an ad plurium vtilitatē, qñ contingat quod modo diximus. Rectū quidē accipiēdum est æque. æque vero rectū ad totius ciuitatis vtilitatē, & ad cōmunē ciuium. ciuis autē cōiter qui particeps est imperandi & parendi, licet alius fm vnam quamq; speciem rerum publicarum. secundum autem optimā speciē, qui potest & eligit parere & imperare ad vitam secundum virtutem degendam.

An vnus qui ceteros virtute excellat, ciuitatis pars sit ponendus. De ostracismo.

Et quid ab optima republica de viro illo cōgendum sit. Cap. 9.

Quod si vnus sit vsq; adeo superexcellens virtute, vel plures q̃ vnus, nec tñ tot numero vt implere ciuitatē possint, vt neq; cōparanda sit aliorū omniū virtus, neq; facultas gerendi rempublicā ad hanc plurium si plures sint, vel vnus tñ si vnus, non amplius hi ponēdi sunt ciuitatis pars. si ret enim illis iniuria, si pariter atq; alij censerent: cū sint vsq; adeo superiores fm virtutē ac ciuile potētia. putandū est enim talem virū, tanquā Deū in hominib⁹ esse. Ex quo manifestū est, positionē legum necessariā esse circa æquales genere potentia. sed i illos tales nō est lex: ipsi

enim lex sunt; etenim ridiculus foret, qui illos legi subijcere conaretur. Dicerent enim fortasse quēadmodū de leone scribit Anisthenes, cōcionātibus lepisculis, ac censentib⁹ equum omnes habere debere. Quapropter a ciuitatib⁹, quę populariter reguntur, Ostracismus repert⁹ est. hæc siquidē ciuitates æqualitatē maxime cōplectuntur. Itaq; qui superexcellere videtur, vel pp diuitias, vel pp amicos, vel ppter aliquā aliam ciuile potentiam, extra ciuitatē relegatur ad tempus aliquod terminatū. Tradūt ēt fabulę, ob huiusmodi causam Hercule ab Argonautis fuisse relictu. non enim vnā cū alijs nauem regere illum voluisse, vt nimīū superexcellētē inter nauigantes. Quapropter qui vituperant tyrannidē & consilium Periantri Thrasibulo datum, non simplr existimādi sunt recte dicere. Ferunt ēt Periantrū nihil respōdisse ei, qui cōsilij petendi causā ad ipsū missus fuerat: sed supereminētes spicas demetēdo segetē adæquasse. cuius causam cū nō intelligeret nuncius, ac factū ab eo narraret, intellexisse Thrasibulū, qd oportebat supereminentes ciues auferre. Hoc autem nec prodest solū tyrannis, nec solū faciunt tyrāni, sed & in paucorū potētia, & in populari statu silt se habet. Ostracismus enim eandē quodā modo vim habet, tollēdo eos qui supereminent, & in exilium pellendo.

Hoc

- A** Hoc idē & in ciuitatibus & in gētibus faciunt qui dominātur. velut Athenienses circa Samios & Chios & Lesbios, quāprimū enim imperium firmiter habuerunt, eos in multis pessundarūt cōtra fœderis æquitatē. Persarū autē rex Medos, & Assyrios, & alios quī magnū aliquid de ipsis sapiebāt ob imperium prius habitū, sæpe cōtruiuit. Quæstio autē proposita circa oēs est rerū publicarum species vtr, & quæ sunt rectæ. nā illæ quæ transgrediunt, ad propriam respicientes vtilitatē, hoc agunt, quinimo et illæ quæ ad cōe respiciūt bonū, eodē modo se habent. Patet hoc in alijs quoq; artibus & sciētjs. neq; enim pictor pedē mensurā excedentē, animal habere pateatur, quāuis pulcherrimus ille pes esset: neq; nauium faber pro ram, aut aliā partem nauis: neq; certe magister chori, eū qui pulchriorē ac meliorē toto choro vocē emittit, sinet in choro esse. Itaq; ob hoc quidē nil prohibet eos qui dñi sunt, cōuenire cum ciuitatib⁹, si propriæ dñationis gratia quæ ciuitatibus vtilis sit, id agant. Quare secundum eas quas confitemur superexcellētiās, quandā habet vtilitatē rō illa, per quā ostracismus fuit repectus. Melius tñ foret sic ab initio p legis conditorē prouideri, vt respublica non indigeret tali medicina. secundo autē loco, si quid tali accidat, conandum est tali aliquo remedio corrigere: quod tñ factū non est à ciuitati-
bus, nō enim respexerunt ad cōmodū publicū, sed per seditionem vsi sunt ciuili pullione. In his igitur speciebus gubernādi, quæ lapsæ sunt, quod ad priuatū cōmodum pertinet ac iustū est, patet. forsan autē non simpliciter iustū: & hoc est manifestum. Sed in optima republica magna habet dubitatio, si non per excellentiā aliorū bonorū, ceu iurium & diuitiarū & amicitiarū, sed si quis excellat virtute, quid de eo sit faciendū. Non enim dicendū est, vt talis vir sit de ciuitate pellendus, atqui neq; gubernationi aliorum talis vir erit subijciendus: perinde enim est, ac si qui Iouē gubernare velint potestatē diuidentes. Restat ergo, vt videtur, naturā huius talem esse, vt omnes sponte sua illi parere debeant. itaq; huiusmodi quidē homines reges esse perpetuos in ciuitatibus.
- De republica regia, & regum speciebus. Cap. 10.*
- F**orsan vero post hæc congruū fuerit considerare de regia gubernatione. Diximus enim hāc esse vnā ex rectis speciebus rerū publicarū. Considerandū est autē, vtrū conducat ciuitati & regioni, quā recte gubernari oporteat, regem habere an nō, sed aliā quædā species gubernādi magis cōducatur: an quibuscūq; conducat, quibusdā non. Ante oīa vero distinguendum est, an sit vnū genus eorum, vel disse-

* ciuitē iuriam.

...

G differentias habeant plures. Et facile est intueri q̃ plura genera sunt, nec est omnium regū modus vnus potestatis. In Lacedæmonioꝝ enim republica videt̃ rex esse maxime secundū leges. neq̃ enim potestare habet omnium: sed cū egreditur extra regionē, imperium habet eorū quæ pertinent ad bellum. præterea sacrificia, Deoꝝq̃ ceremoniæ ei cōmissa sunt. hæc igit̃ regia potestas est, quasi authoritatem belli perpetuā habere.

H enim necisq̃ alicuius nō habet potestare, nisi dū bellum gerit. vt ēt apud antiquos fuisse vī, quod ostēdit Homerus. nā Agamemnon in cōcionibus, maledictis & iurgijs vexabat, sed cū a cōcione digressus ī prælio erat, occidendi habebat potestatem. Itaq̃, inquit, quem ego procul a pugna fugientē conspexero, nō sibi sat erit fugere canes & aues: nā penes me occidēdi potestas. Vna ergo spēs regni est authoritas belli perpetua: & qñq̃ p̃ genus, qñq̃ p̃ electionem hmōi regnū obtinetur. Est & alia insuper monarchiæ spēs, qualia sunt apud quosdā Barbaros regna, vim habentia proximā tyrannidi, licet sint legitima & fm̃ morē parta. Ob id enim, q̃a magis aptæ sunt natura ad seruendū nationes Barbaroꝝ q̃ Græcorū, & eorū qui incolunt Asiā, q̃ eorū qui Europam, perferūt seruile iugum ex quo aīo. Et ob hoc tyrānica sunt hmōi regna:

sed habēt securitatē, quia morē & legibus cōsistūt. Et ea de causa custodiā habēt regiā, non tyrannicā. reges enim a ciuibus custodiunt: tyranni vero ab exteris mercede conductis. & reges fm̃ leges, & volentibus: tyrāni vero inuitis dominant. itaq̃ alteri a ciuibus custodiunt, alteri cōtra ciues custodiā parāt. sunt igit̃ hæ, de quibus dictū est, duæ spēs monarchiæ. Tertia est species, vt antiquitus in Græcia fuerat, quos vocabant Æsymnetas. Est autē hæc, vt simpliciter dicamus, electiua tyrānis, differēs a Barbarica, nō eo q̃ nō legitime, sed eo q̃ non consuevit. potestas aut̃ huiusmodi, aut viuentē eodurabat, aut tpe quodam præfinito, vel rebus gestis finiebatur: qualē elegerunt quādoq̃ Mitile naxi Pittacum aduersus exules suos, quibus præerat Antimenides & Alcæus poeta. ostēdit hoc Alcæus in quodā loco suoru carminū. increpat enim, q̃ Pittacū hoīem obscuri generis laboranti ciuitati præfecerint, tyrannū plausu frequētes. Huiusmodi igit̃ species, quia tyrānicæ sunt, dominationē habent: quia vero electiue sunt, & volentiū, regiæ.

Quarta spēs regni est, quales erāt heroicis tēporib⁹ spontaneæ fm̃ morē & legē, propter beneficia enim a patrib⁹ collata in populos, vel p̃ artes, vel p̃ bellum, vel p̃ congregationē in vnum, vel propter acquisitionē regionis delatum fuit eis regnum de popu

A populorū volūtatē & successoribus. Id erat fm morē. Hi & imperiū habebāt belli, et rei diuīnq cultū exercebāt: nisi talia essent sacrificia, quæ sacerdotiū requirerent. & p̄terea de cōtrouersiis iudicabāt. & hoc faciebāt aliq̄ iuriurādo præstito, aliq̄ sine iuriurādo. erat aut̄ illis iusiurandū, p̄ sceptri eleuationem. Veteres igit̄ illi reges antiquis tēporib⁹
⁹ ciuitates, & gētes, & nationes externas cōtinuo gubernabāt. postea vero, partim ipsis regi⁹
B dimittētib⁹, partim multitudine detrectante, illud solū in quibusdam ciuitatib⁹ relictū est regibus; vt ceremoniorum erga Deos haberēt facultatē, ac belli duces in externis essent.

De speciebus sterum regia potestatis. An ab optimo viro regi, vel ab optimis legibus gubernari magis expedit. Cui vbi lex prouidere non potest, promouendi danda sit potestas. De permutatione ex vna in alteram reipub. specie. Et de custodibus regis.

Cap. II.

Regia ergo potestatis tot sunt species, quatuor videlicet. Vna qualis erat tēporibus heroum, volentiū, s. & in quibusdā determinatis rebus. Dux enim belli, & iudex cōtrouersiarū erat rex, & dñs ceremoniarū erga Deos. Altera erat Barbarica, ex progenie scilicet, dominatio fm leges. Tertia, quā Asymmetriam vocant, quā esse diximus electiuam tyrannidē. Quarta, laconica. ea autē est, vt simplr dicam, imperiū belli in

quodā genere perpetuum. Ista quidē igitur per hunc modum inter se differunt. Quinta est species regni, qñ vnus omnium habet potestatem, quemadmodū vnaquæq̄ gens, & ciuitas vnaquæq̄ publice ordinata, ad exemplar gubernationis domus. Vt enim gubernatio patrisfamilias est regia quædā potestas domi, ita regia potestas est ciuitatis & gētis vnus, aut pluriū quasi domesticæ quædam gubernatio. Ferē aut̄ duæ sunt regni spēs, de quibus cōsiderationē facere expedit. vna hæc, de qua dixim⁹: altera Laconica. nam aliarū pleræq̄ inter has mediæ sunt. paucorū enim dñæ, q̄i oīmoda potestas regia: pluriū vero q̄i Laconica. Itaq̄ cōsideratio ferē circa duo versat̄. Vnū, cōducatur ciuitatib⁹ perpetuū belli ducē habere: & hūc vel p̄ genus, vel p̄ electionē. Alterū, cōducatur ne, vnū habere potestatē omniū, an non cōducatur. De duce igit̄ belli cōsiderare ad leges potius pertinet, q̄i ad aliquā speciē reipub. nā in omni republica id cadere pōt. quare dimittamus hanc primā partē. De rege autē, qm̄ hæc est gubernandi legitima species, cōsiderare oportet, & dubitationes quæ in ea cadunt percurrere. Caput vero huius quæstionis ē, vt̄rum expedit magis ab optimo hoīe regi, vel ab optimis legibus gubernari. Qui gubernationē hominis p̄ferunt, aiunt leges solū vniuersaliter prouidere, non

non

Politicoꝝ

G non autē de singulis, quę accidunt iubere, itaq; in quacunq; arte literis præcipere fatuū esse. Et in Ægypto post tertiā diē mouere licet medicis. q; si prius, periculo id agunt suo. Patet ergo propter eandē causam, nō esse per litteras & leges optimā gubernationē. atqui & illam adesse oportet gubernātibus vñem rationē. Et melius certe cui nō adest turbatio aliqua oīno, q̃ cui naturaliter inest. hac autē turbatione lex caret, mens vero hūana non caret. Sed forsan dicit aliquis, q; per hmōi rationem probabili⁹ deliberabit circa singula. Quod igit̃ necesse sit ipsum legis conditorem esse, ac leges poni manifestū est, sed nō inuolabiles, quatenus transgrediunt̃. nam in cæteris quidē inuolabiles eē opz. At de quibuscūq; lex aut providere nō potest omnino, aut non bene providere, vtrū in his vni viro optimo danda sit potestas, an multis? Etenim nunc plures simul cognoscūt de causis, & de liberāt, & iudicant, sunt autem huiusmodi iudicia oīa de singularibus. & cū vnusquisq; per se fortasse deficiat, ciuitas autē ex multitudine cōstet: ut conuiuiū ad quod plures cōferūt melius est q̃ vna atq; simplex mēsa: sic iudicia multorum sēpe meliora sunt q̃ vnus cuiusq;. Præterea multitudo minus subiacet corruptioni, quēadmodum aquę magna cōgeries: sic ēt plures q̃ pauci, incorruptibiliores sunt.

at cū vnus iudicat, si ira vel alia hmōi perturbatio vincat, necessariū est iudiciū corrumpi: sed ī multitudine, difficile foret oēs irasci atq; errare. Sit autē multitudo liberorū hoīum, qui nihil agāt præter legē, nisi in quibus lex ipsa necessario deficiat. q; si hoc nō facile in pluribus, si plures sint boni viri & ciues, vtrū incorruptior erit vnus in gubernando, an cū erunt plures & boni oēs? An patet q; plures, enim uero plures inter se factionibus cōtendunt, vnus autē non cōtendit. Sed aduersus hoc forsan ponendū est, q; studiosi viri sunt oēs, vt ille vnus. Si ergo pluriū gubernatio, bonorū aut virorū omniū, optimatiū dicit̃, vnus autē regnū, optabilius esset ciuitatib⁹ ab optimis gubernari q̃ a rege. & si cū potestate, et si sine potestate sit imperiū, modo reperiri queant plures sūt. & ob hoc forsan rex ab initio repert⁹ est, q; difficile erat viros plures excellentē virtute reperiri, præsertim cū tūc ciuitates parue forent. Præterea ob beneficia accepta regē creauere: quod opus est bonorū virorū. sed cū postea contingeret, vt plures pari virtute reperirent̃, nō amplius tolerarunt regē, sed cōe quiddā q̃rentes respublicas cōstituere. Cū vero deteriores facti, lucrū sibi quærerēt ex gubernatione reipublicę, paucorū hinc potentia exortā fuisse credendum est. Honorabant enī diuitias: ex his

vero

A vero in tyrannides transire: ex tyrānidibus rursus ad plebem. semp enim ad pauciores redigētes, propter questus cupiditatē, multitudinē corroborauerunt. vt tandem insurgēs multitudo ad populārē statum ciuitates redegerit. factis insuper maiorib⁹ ciuitatibus, non facile est aliā q̄ popularem gubernandi speciē remanere. Si autem quis ponat optimum esse ciuitatib⁹ à rege gubernari, quō fiet i filijs & utrū per genus erit successio. At si patrum qualescūq; perniciosum est. Sed dices, non relinquet regnum huiusmodi natis rex, cū id in sua sit potestate. At non facile iā est in hoc fidem habere: arduum enim ac maioris virtutis, q̄ secundū humanā naturā. Quæstio est etiā vtrum habere debeat qui regnaturus est, circa se potentiam quandā, qua possit compellere non parentes, vel quō gubernationem exercebit. Si enim habeat potestātē à legibus cōcessam, & nihil ex voluntate sua faciat præter leges, tamē necessaria erit sibi potentia, per quam leges tueri queat. Forſan quidem de huiusmodi rege nō difficile est determinare. nam oportet ipsum vires habere, sed tales vt vnoquoq; separatim & simul plurib⁹ potēti⁹ sit, populo tñ sit impotēti⁹: vt antiqui solebāt custodias ciuitati dare, cū aliquē ciuitati præfecissent, quē Æsymnerā vocitabant, vel tyrannū. Et Dionysio postulāti

circa se habere aliquos custodiē D
causā, consuluit quid am Syracusanis tot esse dandos.

De regia vnius tantum & absoluta potestate: & an ipsum, legemq; dominari melius sit. Et q̄ multitudo à regibus, quæne ab alijs viris apta sit gubernari. Cap. 12.

Verum de eo rege, qui cū cta ex volūtate sua gerit, cōsideratio nūc est faciēda, nam ille qui fm leges dī rex, nō facit (vt dixim⁹) regię gubernationis speciē, quia in cūctis rebus publicis cadere potest vt sit quidā ducēdo exercitui, cū ciuitas bellū gerit, perpetuo pfectus, puta in populari statu, & optimatum gubernatione. pluresq; authoritatē vni cōmittūt belli gerēdi. Est aut talis quædā deputatio apud Doracium, & apud Syppōtinos: licet apud Syppōtinos paulo cō:trictior. Sed regia illa potestas plenissima, p quā rex oīa ex volūtate sua gubernat, vī quibusdā nō esse fm naturā: vt vnus omniū dñs sit ciuiū, cū ex similibus ciuitas cōstitet. nā similibus natura idē ius esse necessariū est, & eandem dignitatem fm naturā. quare vt parē habere impares alimonīā, aut vestē, nociuum est corporibus: ita & in honorib⁹ res se habet. sūt ergo & inæqualem inæqualib⁹. ex quo nō magis præesse q̄ subesse iustū est, & p vicissitudinē eodem modo. & hæc iā lex, nā institūto lex est. Melius ē igit vt lex dominetur, q̄ aliquis ciuiū, eademq; ista rōne si quos Moral. cū cō. Auer. KK

Politicoꝝ

G præesse oportet, ita sunt præficiendi, vt custodes legū atq; ministri. necesse est enī esse aliquos magistratus cum potestate, sed non vnū hunc esse debere aiunt in ciuiū paritate. Quæcunq; tñ vident per legē quidē terminari nō posse, per hosē vero cognosci posse, prudēter cauēs lex adiūgit, cētera iustissima intentione iudicari debere p̄ eos qui iudicijs præsumt, ac insuper emē dare permittit, quid videat, conantib⁹ vt melius disponat q̄ si cuti aciet. Qui igit̄ legē præesse iubēt, vident iubere Deū præesse & leges: qui autē hominē iubet præesse, adiūgit & bestiam.

H libido quippe talis est, atq; obli quos agit ēt viros optimos qui sunt in potestate. ex quo mens abscq; appetitu lex est. Videt autē de artibus falsum esse exēplū, q̄ fm̄ literas medicari vanū esset, meliusq; fore si possidētib⁹ artē vtamur. nā illi quidē nihil contra rationē p̄ amicitia agunt: sed

I recusant mercedē accipere, cū sanos fecerint. At in ciuilib⁹ magistratibus multa p̄ affectionē & gratiā consueuerūt delinquere, cū si de fide medici timere, ac suspitio foret, ne suscepto ab inimicis precio necare velit, tūc ex literis curā magis optarem⁹. Atq; egrotantes medici alios ad se medicos vocāt, et magistri palæstræ alios magistros: quasi ne queant verū discernere qui de proprijs iudicāt, & in affectu cōstituti sunt, quare manifestū est,

q̄ iustū quæretes, mediū quæ-
R runt. Lex enim mediū est. Præterea validiores, & de validioribus rebus leges sunt illæ, quæ ex moribus proueniunt, q̄ quæ ex literis. quare si minus fallit homo magistratū gerens q̄ hi qui fm̄ literas, non tamen q̄ hi qui fm̄ consuetudinem. Atqui nec facile est vnum discernere: opus erit ergo, vt plures sint sub eo magistratū gerentes. itaq; quid refert hoc, statim ab initio, putare, vel expectare, vt ipse vnus alijs ista cōmittat? Insup quod prius dicebatur, siquidē vir studiosus, quoniam melior sit, præesse debet, vno autem duo boni meliores sunt. Hoc enim ē quod Homerus ait.

Duo simul euntes: Et optatio Agamemnonis:

Vtinam tales mihi decem consultores adessent.

Sunt autē etiā nunc magistratus cū potestate iudicādi de quibusdam, ceu iudex de q̄bus lex prouidere non potest. nā de quibus lex determinare pōt, nemo dubitaret. Sed cū quædam cōprehendi legibus possint, quædam non possint: & hæc sint illa quæ dubitationē & quæstionem faciūt, verū melius sit ab optima lege, an ab optimo viro gubernari: nam quæ in consultationē veniunt, de eisdem ferri legem impossibile est: non igitur hoc aiūt, q̄ necessariū sit hominē de huiusmodi rebus iudicare, sed q̄ non vnum solum sed plures, iudicat

* a. l. mercedē accipiant.

A iudicat enim vnusquisq; in ma-
gistratu bene, si sit eruditus pri-
mo à lege. Forſan vero abſurdū
videri poſſet, ſi melius cernat
duob⁹ oculis, & duabus aurib⁹
audiat, & duobus pedibus, dua-
busq; manibus agat, q̃ plures
pluribus: etim & nunc quidē re-
ges & tyrāni oculos plures ſibi
cōparent, & aures, & manus, &
pedes præficiēdo amicos, & cu-
rationem rerū eis cōmittendo,
qui niſi ſint amici, non faciūt ſe-
cundū illorū intentionē. ſi vero
ſint amici, & ſtat⁹ illorū & per-
ſonarū: amicus autē par & ſimi-
lis. quāre ſi eos cenſet præſcien-
dos, certe pares ac ſimiles guber-
nationi præſe cenſet oportere.
Quæ igitur cōtendentes contra
regiam gubernationē aiūt, ferē
iſta ſunt. Sed hæc forſan in qui-
buſdam ita ſe habēt, in quibuſ-
dam autē nō ita. Eſt enim quid-
dam natura dñabile, aliud regi-
bile, aliud populare, & iuſtū, &
vtile. tyrannicum vero non eſt
ſm naturam, nec vlla aliarū gu-
bernationū, quæ rectā transgre-
diuntur formā. hæc enim ſiunt
præter naturā. Sed ex his quæ
dicta ſunt, patet, q̃ in ſimilibus
& paribus nec vtile eſt neq; iu-
ſtum, vt vnus ſit dñs omnium:
neq; ſi non ſint leges, ſed tanquā
ipſe ſit lex: neq; ſi ſint leges, neq;
bonus honorū, neq; non bono-
rum non bonus: neque ſi ſecun-
dum virtutem ſit melior, niſi p
quendam modum. Quis autem
iſte ſit modus dicendum eſt, di-

ximus verò aliquatiter & ante. **D**
Et primo determinandum eſt,
quid congruat regi, quid opti-
matibus, quid reipublicæ. Regi
bus cōgruit huiusmodi multi-
tudo, quæ natura apta ſit ferre
gentis præſtans virtute ad prin-
cipatum ciuilem. Optimatibus
vero congruens eſt multitudo
liberorū, quæ nata ſit ad ſeren-
dum gubernationem eorū, qui
ſunt ſm virtutem primarij. Ad
ciuilem gubernationem autē rei
publicæ cōgruit ea multitudo,
in qua populus innasſitur belli **B**
cus, qui gubernari poſſit, & gu-
bernare ſm leges & æquitatem,
impartiens tenuioribus hono-
res & magiſtratus. Quādo igit
aut totum genus, aut inter alios
vnum aliquem ita virtute præ-
cellere cōtingat, vt vnus ipſius
virt⁹ maior ſit aliorum omniū
virtute, tūc iuſtum eſt hoc eſſe
regium genus, & omniū domi-
nari, & hunc vnum eſſe regem.
Vt enim dictū eſt prius, non ſo-
lum id habet iuſtitiam, quā præ-
ſerre ſolent rerum publicarū in-
ſtitutores, & qui optimatū, &
qui paucorū potētia, & qui po-
pularis. oēs enim ſm excellentiā
tribuunt, ſed excellentiam non
candē, ſed ſecundū prius dicta.
neq; interficere, neq; in exilium
agere, neq; relegare hunc poſſe
deceat, neq; dignari vt per vices
gubernet. nō enim natura ſit, vt
pars ſuperet totum. habenti ve-
ro tantam excellentiam hoc ac-
cidit, reſtat ergo vt huic ſuadēti

KK n̄ pareat,

Cpareatur, & potestatem eum habere, non per vices, sed simpliciter. De regia igitur gubernatione, & quas differentias habeat, & vtrum ytile sit ciuitatibus vel non, & quibus & quo modo, in hunc modum determinatum sit. Cum vero tres dixerimus esse rectas gubernandi species; harum vero necessariū sit eam esse optimam, quæ ab optimis gubernetur: talis autē est, in qua contingit, aut vnum aliquem omnium, aut genus totum, aut multitudinem virtute præstantem gubernare eos, qui gubernari valeant, ad eam vitam quæ sit maxime expetenda: & in primis libris ostensum sit necessarium esse, vt sit eadē virtus boni viri & ciuis optimæ ciuitatis: patet quod eodem modo & per eadem sit vir bonus, & ciuitatem statueret quis ab optimis gubernari, vel à rege. itaq; eadem ferè disciplina & iisdem mores facient studiosum virum, qui faciunt ciuilem & regium. His determinatis, conandum iam erit de optima re publica dicere, quemadmodum fiat, & quomodo constitutatur, nam necesse est de illa conuenientem considerationem facere.

A. R. I. S. T. O. T. E. L. I. S.

P. O. L. I. T. I. C. O. R. V. M.

L. I. B. E. R. Q. U. A. R. T. U. S.

S. Y. M. M. A. L. I. B. R. I.

De varijs rebus publicis, ac ipsarum speciebus: & tandem de optima. Qui apti sint ad vnam reipublicam, quiue ad aliam. De earum mutuis deceptionibus. De reipublicæ partibus, consilijs scilicet, magistratibus, & iudicijs.

De optima reipublica, & alijs etiam à legiflatore cognoscendis. Cap. I.

N cunctis artibus & scientijs quæ nō circa partē sed circa genus aliquod perfecte existunt, vnus est cōsiderare, quid cuiq; cōueniat generi: ceu exercitatio corporis qualis quali cōueniat, & quæ sit optima. optime enim natura disposito & optime distributo, optimā conuenire necessarium est, & quæ plurimis, vna omnibus: etenim hoc gymnasticū est, Præterea vero, si quis non exactū illum cupiat habitū & scientiā circa certamina, nihilominus magistri gymnasiōrū est hanc potentiam preparare. eodemq; modo in medicina, & in fabricatione nauū, & vestīū, et in omni alio artificio videm⁹ cōtingere. Quare manifestū est, qd eiisdē est scientiæ videre quæ sit optima reipublica, & qualis maxime ad votum foret, nullo externorum eam impediēte, & quæ quibus conueniat.

nam

A nam plures optimā assequi, forsā impossibile est. Itaq; & ea quę sit simpliciter optima, & ea quę quantum fieri potest optima, latere non debet legis conditorē, ac vere ciuilem hominem. Ac p̄terea tertia quę sit ex suppositione. nam oportet datam quoq; cōsiderare posse, quēadmodū ab initio constitutatur, & constituta seruare, quā plurimo tēpore. Dico autem ceu si cui ciuitati cōtingeret, neq; optimā gubernationē habere, neq; necessaria illi adesse, neq; illis ipsis quę absint recte vti, sed alijs deterioribus, p̄ter hæc aut̄ omnia, eā gubernationē, quę omnib; maxime cōgruat ciuitatibus, nosse oportet: vt tradūt plurimi eorū qui de republica tractāt. Et si de alijs recte dicant, de vtilib; certe aberrant. nō solum enim optimam rempublicam cōsiderare oportet, sed et̄ illā quę in vsum cadere possit, & quę sit faciliior & cōior omnibus. Nunc aut̄ alijs supremā quærūt solum, multis adminiculis indigentē: a'ñ magis eōdem aliquā tradentes, tolentesq; eas quę in vfu sunt, Laconicā, vel aliā quandam commendant. At enim oportet talē institutionē reipublicę inducere, vt velint ac possint homines ex his quę sibi affunt, facilius eā recipere. Nam est non minus difficile corrigere rempublicā iam institutam, q̄ ab initio instituere. quēadmodum & post discere, q̄ ab initio didicisse.

Quapropter non solum his quę **D** libris scriptę sunt rebus publicis, verum etiam illis quę re vera existunt auxiliari posse deceat ciuilem hominem, vt diximus. Hoc autem facere non potest, si ignoret quot sint species earū, nam nunc quidam putant vnā esse popularem, & vnā paucorum potentum: quod non est verum. Itaq; oportet non latere dīas omnium, & quot sint, & quotupliciter componantur. Leges et̄ simul cum his considerandę erunt, quę sunt optimę, & **E** quę cōueniant vnicuiq; gubernationi. Sunt enim leges omnes ad rempublicam accommodandę, non aut̄ respublica ad legē, est nāq; respublica institutio ciuitatis circa magistratus honoresq; publicos, quemadmodum debeant impartiri, & in quo potestas authoritasq; summa debeat cōsistere, & qui sit finis cuiusq; societatis. Leges autē earū varię sunt, per quas modus rei publicę gubernandę significat̄ fm̄ quas, debeāt illi qui sunt in **F** potestate imperare, & prohibere transgressores. Ex quo patet, q; necessarium est differēcias & numerum tenere singularū rerum publicarum, etiam ad legum positiones. neque enim fieri potest, vt eadem leges vtilēs sint paucorum potentia, ac popularibus omnibus. siquidem plures sunt, & non vna popularis potestas, neq; vna duntaxat paucorum potentia.

G. De speciebus rerum publicarum, transgressionibus, ac de ijs quæ à civili viro sunt exquirenda. Cap. 2.

Cum vero in præcedentibus dictum sit à nobis, tres esse rerum publicarum species rectas, Regnum, Optimatē, & eam quæ appellatur Respublica: ac tres earum transgressionem et labes, cum regnum in tyrannidem, optimorum autem gubernatio in paucorum potentiam, respublica autem in popularem statum labatur: & de optimatum gubernatione & regia sit dictum: nam de optima republica considerare idem est, ac de illis dicere: vult enim utraq; illarum per virtutē, cæteris opportunius concurrentibus consistere: & insuper quid inter se differat regia potestas, & optimorum gubernatio: et quoniam regia gubernatio putanda sit, determinauimus: restat nunc ut de illa quæ appellatur respublica dicamus, & de cæteris gubernandi formis, ut de paucorum potentia, ac de populari statu, et de tyrannide. Patet igitur harum transgressionum quæ deterrima sit, quæue secunda, necesse est enim primæ & diuinissimæ transgressionē, esse deterrimam. Regiam quippe gubernationē necesse est aut nomen habere solū, cum non sit: aut propter magnam illius, qui regit excellentiam, esse. Ex quo fit, tyrannidem deterrimam existere, ac plurimum à recta specie gubernandi abesse, secundo autem loco, paucorum potentiam. nam optimorum gubernatio multum ab

hac specie distat: maxime vero in medio ere esse popularem statum. Fuit & prius quidam, qui isto modo tradidit, non tamen in idem aspiciens nobiscum. ille enim existimabat specierum omnium, quæ rectæ sanè essent, velut paucorum potentia & aliarum, deterrimam esse popularem: improbarum vero optimam. Nos autem eas quæ transgrediuntur, aberrare omnes dicimus. nec paucorum potentiam, quæ melior sit altera quam altera recte dicitur, sed quæ minus improba. verum de his, nunc discutere omitamus. Est à nobis primo distinguendum, quod sint diuina rerum publicarum, siquidem plures sunt species popularis gubernationis ac paucorum. Deinde quæ communissima & optabilissima sit post optimam rempublicam, & si qua contingit alia ad optimatum naturam declinans recte constituta, & quam plurimis congruens ciuitatibus, quænam ista sit. deinde aliarum, quæ à quibus expectanda. Forsan enim quibusdam necessaria est popularis gubernatio maxime quæ paucorum potentia: quibusdam vero hæc magis quam illa. Deinde quæ admodum dispositum esse conueniat illum, qui velit has gubernationes recipere. dico autem popularem finem singulas species, ac rursus paucorum potentiam. Tandem vero omnium istarum cum facta fuerit breuiter mentio, conandum erit referre quænam labes, & quæ conseruationes sint rerum publicarum & communiter omnium, & par-

& par-

A & particulariter vniuscuiusq;
& p quas causas illas maxime
euenire contingat.

*Quæ sit rerum publicarum diuersitatis cau-
sa: & quæ sint earum species præcipue,
tum ex aliorum, tum vero ex pro-
pria opinione. Cap. 3.*

V igitur sint plures rerum
publicarum species, illa est
causa, q cuiusq; ciuitatis
partes sunt plures. Videmus eni
primo, ex domibus constare ciui-
tate. deinde rursus ex hac multi-
tudine alios esse diuites, alios pau-
peres, alios medios. diuitumq; &
pauperum, partem esse bellicam, par-
tem imbellem. & rursus ex plebe
partem agrorum culturæ deditam vi-
demus, partem mercaturæ, partem
opificum & sordidis ministerijs.
Nobilioris quoq; dñe sunt sum-
opulentia, & magnitudinem cen-
sus. sunt enim alij equites: quod
munus nemo facilius supporta-
re potest, nisi sit diues. Itaque antiq;
temporibus quæcunq; ciuitates
equestri potentia excellebant, in
his paucorum potentia governa-
bat: equitatu autem bella contra fi-
nitimos exercebant. ceu Eretrien-
ses, & Chalcidenses, & Magnesium,
qui sunt super Mæandro, & alie
plures Asiaticarum ciuitatum.
Præterea sunt alie q iuxta diui-
tias nobilium dñæ. quosdam enim
genus, quosdam virtus extollit, &
aliquid aliud tale ciuitatis partem
esse oporteat, dictum est, vbi de
optimatibus tractauimus. ibi
namq; distinximus, ex quot par-
tibus necessarijs omnibus constat

ciuitas. & hæc quidem partes, quicq;
concurrunt omnes ad rempublicam,
gubernandam, quoadmodum plures.
Patet igitur, q necesse est plures
respublicas esse inter se differen-
tes specie. nam & hæ partes earum
inter se specie differunt. Respu-
blica enim est institutio guber-
natorum. hanc vero distribuunt
omnes, vel secundum potentiam eorum qui
participes sunt, vel secundum aliquam
æquitatem communi. dico autem, ve-
luti tenuiorum, & opulentiorum,
vel communi aliquam amborum.
Necessarium est ergo respublicas
tot esse, quot sunt institutiones
circa earum supereminetias, &
secundum diuersam partium. Maxime ve-
ro duæ videntur esse, quæadmo-
dum de veteris dici solet, alios qui
dem esse boreales, alios australes,
cæteros autem ventos horum
esse excessus: sic etiam respubli-
cas duas esse, popularem scilicet,
& paucorum potentiam. nam
optimates specie esse paucorum
potentium posuere, & eam quæ vo-
cat respublica, dicebant esse po-
pularem: quæadmodum de ven-
tis zephyrum quidem borealem,
eurum autem australem. Eodemq;
modo in harmonijs, vt quidam
tradunt. nam & in illis posuerunt
duas species, vnam doricam, alteram
phrygiam, cæteras vero omnes, vel
ad doricam, vel ad phrygiam re-
ferri. maxime quidem igitur consue-
uerunt, de rebus publicis sic exi-
stimare. Sed certe verius ac me-
lius est, vt nos diuisim, duarum
vel vnius recte constitutæ cæteras

KK in esse

Gesse transgressionem, & aliquas esse probe temperatae harmoniae, alias vero ipsius optimae reipublicae ad paucorum vero potentiam inclinant quae duriore sunt ac magis violentae: quae vero remissae & molles, ad popularē statum.

De populari gubernatione, civitatis partibus, speciebus plebis, nobilium, ac popularis gubernationis. Cap. 4.

Neq̃ vero popularis: ita simpliciter ponenda, ut quidam ponunt, ubi multum dominatur. nam & in paucorum potentissimae, & ubique maior pars praevalet. Etenim si essent universi nulle trecenti, & horum mille forent opulenti, neque partem gubernationis darent trecentis illis pauperibus ingenuis, ac in caeteris paribus, nemo certe diceret hanc esse popularē. Eodemque modo, si pauci quidem inopes in civitate plus possent quam multi & opulenti, nec honores illis impartirentur, nemo utique diceret hanc esse speciem, quae appellatur paucorum potentium. Potius itaque dicendum fuerit popularē quidem esse, cum penes ingenuos homines est gubernatio: paucorum autem potentium, cum penes opulētos. sed contingit ut alteri multi sint, alteri pauci. plerique enim ingenui sunt, rari vero divites. Etenim si magistratus, honoresque publici secundum magnitudinem distribuere, ut in Aethiopia quidam tradunt fieri, vel secundum pulchritudinem, paucorum esset gubernatio, cum parva sit multitudo magnorum & formo-

rum. Verum tamen non isto modo facta est respublica ista detrimuisse, sed cum plures sint partes & multitudinis & paucorum potentium, adhuc resumendum est, ut neque ingenui pauci existētes pluribus, neque multitudo ingenuis dominetur. ut in Apollonia, quae est in Ionio & Thera, in utraque enim istarum urbium honores dignitatesque erant illorum, qui nobilitate praestabant, & qui primi in eas colonias venerant, qui erant pauci: non autem divitum, licet multitudine divitum superaret populus. ut in Colophone antiquitus ibi enim possidebat magna patrimonium multitudo, antequam bellum gererent adversus Indos. Sed est multitudinis quaedam gubernatio, quam ingenui homines & inopes multi existētes gubernant rempublicam. Paucorum vero potentium, quam opulenti & nobiliores pauci existētes gubernant. Quod igitur plures sint reipublicarum species, & quibus de causis, patet. Quamobrem vero plures sint, quae istae quas dictum erat, & quanta istae sint, & propter quid, deinceps dicemus, principio unde prius assumpto, fatemur enim non unam partem, sed plures omnes habere civitatem. Ut igitur si animas vellemus species capere, primo segregaremus id quod necessarium sit animal omne habere, cetera quaedam sensoriorum, & quod cibum cōficiat atque receperet, puta os & ventrem, & praeterea illas, quibus moventur partes. Si itaque tot species

solum,

A solum, harum vero differentiarum forent, dico autem ceu oris genera plura, & ventris, & sensoriorum, & preterea earum quibus mouent, partium, harum coniugationis numerus necessario efficiet plura genera animalium. non enim fieri potest, ut idem animal habeat plures differentias oris, sic et neque aurium. itaque, quoniam susceptae fuerint omnes combinationes istorum, facient species animalis: & tot quidem species, quot coniugationes sunt partium necessariorum. Eodem modo de dictis rebus publicis. ciuitates enim non ex una, sed ex multis partibus constant, ut saepius dictum est. Una quidam pars est circa alimeta multitudo, quos agricolas dicimus. Altera vero pars ea quae vocatur mechanica. haec autem versatur circa ministeria, ceu artes, sine quibus ciuitas habitari non potest. harum vero artium aliae sunt necessariae, aliae ad delicias pertinent, & ad vitae cultum. Tertia pars est forensis multitudo, quae circa emendum vendendumque, et circa mercaturam & numulariam versatur. Quarta pars, mercenarii. Quinta, Propulsatores belli. quae quidem pars non minus necessaria est ciuitati quam aliqua superior, aduersus inuadentes, si velint tueri libertatem. impossibile est enim. ut quae ciuitas vocari mereatur, sit natura serua. per se enim sufficiens ciuitas: seruus autem non per se sufficiens est. Quapropter in libris de Repub. ornate quidem hoc, sed non sufficienter dictum est a Socrate. inquit enim. ex quatuor maxime necessariis ciuitatem constare. hos autem esse, textorem, agricolam, coriarium, & edificatorem. rursus vero adiungit, quasi illa non sufficiant, fabrum ferrarium & pastorem: & insuper negotiatorem, & numularium. & haec omnia complent primam ciuitatem. Quasi vero ciuitas omnis necessariorum gratia sit constituta, ac non magis gratia honesti, & quasi eque indigeat coriariis, agricolis, propulsatores autem belli non primam facit partem, antequam aucta regide, ac vicinis coactis, ad bellum deueniat. Atqui & in quatuor illis, & in quocumque coicantibus, necessarium est esse aliquem, qui ius dicat, ac decernat. Siquidem ergo animam quis ponat animalis esse partem magis quam corpus, & ciuitatum magis talia ponendum est esse partes, quam ea quae pertinent ad necessarium usum, propulsatores belli videlicet, ac iustitiae iudicariarum exhibitores, ac praeterea consultores, quod est ciuilibus prudentiae opus. & hoc siue separatim existat quibusdam, siue eisdem, nihil refert ad hunc sermonem. nam & in armis esse, & agros colere saepe contingit eisdem. Quare si haec et illa ponenda sunt ciuitatis esse partes, manifestum est quod & propulsatores belli pars necessaria sunt ciuitatis. Septima pars est eorum, qui magna patriam habentes, reipublicae orna-

Gra sustinent, quos opulentos vocamus. Octaua, eorū qui publicā operā exhibent, & qui in magistratibus gerendis occupati existunt. ciuitas .n. absq; magistratibus esse nō pōt. necessariū igit̃ est, eē quosdā qui magistratus gerere valeāt, & hoc munus sufferre vel perpetuo, vel ad tēpus. Reliqua verō sunt illa, de quibus paulo ante determinauimus, in cōsulēdo, & ius litigāti in ciuitate reddendo versari. Si igit̃ hęc ciuitatibus adesse opz,

H recteq; fieri & iuste, necessariū est esse aliquos, qui virtutē habeant rerū ciuiliū. Cēteras ergo potētias eisdem adesse posse vident pluribus, ceu eosdē eē propulsores belli, & agricolas, & artifices, & præterea consultores & iudicantes. Arrogāt quoq; sibi virtutē cuncti, & multifariā se idoneos existimāt ad gubernandū. verū pauperes ac diuites eosdē esse impossibile est. quapp hęc partes prācipue vident eē ciuitatis, iopes s. et opulenti.

I Et p̃terea ex eo, qđ vt plurimū alij pauci sunt, alij multi, maxime omniū cōtrarię iter se partes istę apparēt. itaq; & res publicas s̃m earū p̃gualentiam cōstituerūt : ac dū vident, s. popularis & paucorū potētia. Sed q̃ sint plures, & ob quas causas dictū ē prius. Quod vero & popularis ipsi⁹ species sint plures, et paucorū potentiū ostēdem⁹. Patet autē hoc ex his quę dicta sunt, nā & in plebē, & in nobili-

tate plura sunt genera. Plebis q̃ dē vna species, agricolę, alia artifices, alia negotiatores, q̃ emēdis vendēdisq; rebus intēdūt, alia circa rē maritimā, & horū alij bellatores, alij mercatores, alij * nauatę, alij piscatores. multis. n. locis horū oīum turba ingens, vt piscatores Tarēti & Bizantij, naualis multitudo Athenis, mercatores in Aegina, & Chio, portitores in Tenedo, insup manuales & paruas facultates habentes, qui ociosi esse nō pōt. Præterea qui nō ex vtroq; parente ciue sunt orti, liberi tñ hoīes, & siqua h̃mōi plebiorū hoīum species altera. Nobilitas vero, diuitię, genus, virtus, disciplina, & his similia, quę dicuntur s̃m eandē dīam. Popularis igitur prima species dī maxime s̃m ēqualitatem. vult. n. lex huius popularis pares esse diuites et pauperes, nec alteros plus posse, alteros minus, sed vtroque eē ēquales. siquidē maxime liber est in populi statu, vt putāt quidā, et ēqualitas certe esse maxime pariter oībus reipublicę participantibus. cū vero populus sit multitudo, et id obtineat qđ plurib⁹ videat, necesse est vt hęc sit popularis gubernatio. vna igitur spēs popularis ē hęc. Alia vero spēs, vt magistratus honoresq; in repub. s̃m censum patrimoniorū, & cū quidē parū, tribuāt, ita vt q̃ tāta possidet, habilis sit ad honores reipublicę suscipiendos : qui vero

* alij portitores.

A non possidet, sit inhabilis. Alia species popularis est, ut oibus oīno ciuibz habitas sit, mō n̄ sint aliqua ex cā obnox̄: domineat autē lex. Alia spēs popularis est, ut oēs oīno habiles sint ad magistrat⁹ gerēdos. mō sint ciues, & domineat lex. Alia spēs eodē mō, nisi q̄ nō lex dominatur, s; multitudo. hoc autē sit, qñ populi decreta p̄ualēt legibus. Accidit vero ob p̄potētes quosdā, q̄ populū ducūt. nā in hīs rebus publicis in q̄b⁹ dominatur **D** lex, p̄potens aliquis non sit, q̄ populū ducat, sed optimi ciuiū rēpublicā gubernant. At vbi leges n̄ domināt, ibi ductores populi oriunt. solus. n. populus regit, cōpositus vnus ex plurib⁹. multitudo. n. autoritatē dominādi habet, nō vt singuli, sed vt oēs. Homerus autē cū dicit non eē bonū vt plures regant, vtrū de hac dicit, v; de illa cū plures gubernant, vt singuli, incertū est. Talis ergo populus, vt pote absolutā potestatē habēs dominari solus q̄rit, nec vllī legi subesse, effici turq; dominator. itaq; assentatores eius in pretio habentur. Et est hmōi populus in gubernatione sua tyranno p̄similis. n̄dē n̄pe mores, & vtrobiq; meliores deprimuntur. et decreta hui⁹ populi perinde sunt, vt tyrāni p̄cepta. & ductores suosq; huius populi sunt velut adulatores illi, q̄ circa tyrannos versant. & vtrifq; apud vtrofq; potētia par, tā adulatoribus pe-

nes tyrannū, q̄ ductoribus suis. **D** foribusq; populi ap̄d ipsum populū. Hi authores sunt, vt decreta legis infringant, & ad voluntatē populi cuncta referant. cōtingit at̄ illis fieri potētes ex eo, q̄a populus dominaat oīum. ipsi autē voluntatē populi maxime ducūt, qm̄ fides ā populo eis adhibet. Prēterea qui de magistratibus conquerunt, ad iudicium populi negocia referunt: populus autē grātanter audit eorū p̄uocationes. quare p̄ hūc modū magistratus irritant⁹ oēs. Merito autē reprehēdere vident⁹ qui dicūt hmōi popularē nō eē legitimā reipublicę spēm. vbi. n. leges nō p̄ualent, nō ē respublica. nā lex dominari oib⁹ debet, in particularibus autē magistratus & respublica prouidere. Ita q̄ si est popularis vna specierū reipublicę, clarū est q̄ talis gubernatio, in qua decretis cūcta efficiunt, nō est proprie popularis. nullū. n. decretū recipit esse vlt. De popularis igit spēs in **F** hunc modū determinatū sit.

Quod quatuor sint species paucorum gubernationis, et de permixtis gubernationibus. Cap. 5.

Paucorū vero gubernationis species vna est, in qua magnū habētēs cēsum ad gubernationē reipublicę recipiuntur, atq; ita magnū, vt tenues hoīes ad eū peruenire non possint. is vero qui tanta possidet, habilis sit ad rēpublicā gerēdam. Alia spēs est, cū ā paruo censu

E
*κατοχου
οικου δι-
soluantur

*iudicare.

Politicorum

G censu est magistratus habitas, & eligunt ipsi eos qui defunt, si igit ex oibus hoc faciūt, vñ hoc eē potius optimatū. sin vero ex paruo numero, paucorū potentiz. Alia species est, cū filius patri succedit: Quarta species, cū hoc sit qđ modo dixim⁹, vt lex non dominetur, sed illi qui regunt. Et hęc spēs in paucorū gubernatione correspōdēs est, vt tyrannis in monarchia, et vt est in populari statu vltima illa species de qua diximus. & vo-

H cant hmōi speciem paucorum potentiam gubernatiōis igitur paucorum hęc species sunt. Nec latere nos debet, qđ multis locis accidit rēpublicam quæ fm leges non sit popularis, more tñ & gestione populariter gubernari. sūt autem econuerso apud alios contingit rēpublicam fm leges esse popularem, moribus tñ et gestione ad paucorum gubernationē magis referri. Contigit aut hoc maxime post mutationē rerumpublicarum. non

I n. statim mutantur, sed contenti sunt ab initio hōes parua accessione potentiz. Itaq; leges qđem manent vt priuserant, p̄ualent tamē qui rēpublicam mutauerunt.

De speciebus popularis, & paucorum potentie, & causis earum. Cap. 6.

Quod aut tot sint popularis & paucorū gubernationis spēs, ex his patet. Necessē est. n. aut oēs partes populi, quas supra enumeraui-

mus, reipublicæ gubernationē habere, aut quasdā habere, quasdam non habere. Cū igitur agricolæ, & mediocria possidentes rēpublicā gubernant, fm leges est gubernatio. victū. n. ex opera sua quærere habēt, nec otiosi esse possunt. itaq; lege constituta, solummodo necessarijs concionibus intendunt. alijs aut recipi ad rēpublicā licet, cū tanta possidebunt quanta determinat lex. omnino. n. nō licere oibus, paucorum potētiz est. otia-
L ri aut eum qui nō redditus habeat, impossibile. Hęc igit his de causis vna est species popularis gubernationis. Altera vero species est, ob adhibitā electionem oibus licere qui prohibiti nō sint per genus, vt possint tñ in otio eē. quapropter in hmōi quidē populari administratione leges p̄eualent et gubernāt, quia redditus nō est. Tertia species est. oibus omnino licere rēpublicam gerere, qui liberi sint, non tñ licere ob supradictam causam. quare necessariū
M in hac quoq; legem dominari. Quarta vero species est illa, quę posteris temporibus in ciuitatibus esse cœpit. maioribus. n. factis ciuitatib⁹ qđ ab initio fuerāt, et redditibus facultatibusq; abundantibus, participant oēs reipublicę pp multitudinis p̄eualentiā: versanturq; in republica gubernāda, ex eo qđ possunt otiosi esse, et inopes, mercedem capiētes, maximeq; hmōi multitudo

Aritudo otiosa est. non. cura rei familiaris proprie eos impedit, quę diuites ita occupat, vt sepe à cōmunionibus absint & à iudicijs, ex quo fit vt multitudo pauperū dominetur in republica, nō aut leges. Species igitur popularis gubernationis tot, ac tales sunt, ob necessitates supra dictas. paucorum autem gubernationis prima species est, quādo plures habent patrimonia, sed non admodū ampla. faciūt enim potestatem participandi ei qui tanta possidet. Et propter multitudinē eorum qui ad republicam recipiuntur, necesse est non hominem, sed legem dominari. quanto. n. magis distant à monarchia, neq; tā amplas habent facultates, vt eas negligēdo onari valeant, neq; ita exiguas, vt à ciuitate victū quant, necesse est vt legem velint dominari, non aut ipsos. Quod si pauciores sint qui possident patrimonia, siquidem plura q̃ prius, secunda species fit gubernationis paucorum. magis enim potentes, plus habere se dignos putant. quapropter ipsi sumūt ex alijs, qui ad rempublicam se conferunt. p̃p̃ea quia nondū ita robusti sūt, vt absq; lege gubernare possint, legem h̃mōi posuere. Quod si eō deueniant, vt ipsi pauciores numero maiores facultates habeant, tertia cumulatō fit gubernationis paucorū. ipsi. n. per se magistratus & imperia retinēt, s̃m legē iubentē,

vt parētum defunctorum loco D filij succedant. Quod si magis ē subnixi sint opibus & amicis, prope est talis potentia ad monarchiā, & dominantī homines, non autem lex. & hæc est quarta spēs gubernationis paucorum, correspondens vltimæ speciei popularis.

In quos species Plato respublicas diuisit: ex de optimatum varij speciebus. Cap. 7.

Sunt insuper duo alia genera rerumpublicarum, præter eas in quibus aut multitudo, aut pauci gubernant: quarum alteram aiunt omnes speciem esse vnā ex quatuor. Dicunt autē eas quatuor, monarchiam, paucorum gubernationem, popularem, & quartam, quam vocant optimatē. Est & quinta, quam communi nomine omnium appellant, rempublicam, sed quia non sepe fit latet numerare volentes: & ita suscipiunt, quasi sint quatuor solum: vt Plato in libris de Republica facit. Optimatē igit se recte habet appellare illā, de qua tractauim⁹ i primis libris. quę. n. ab optimis viris simpliciter per virtutē est gubernatio reipublicæ, & non ad suppositionem quandam bonorum virorum, eam solum iustum est optimatē appellari. in sola. n. ista simpliciter idē est vir bonus & ciuis. in alijs autem boni sunt ad speciem gubernādī suā. Sunt tñ quędam, quę differentiam

Gtiā habeant a paucorū gubernatione (& appellant optimates) & ab ea q̄ vocatur, respublica: vbi nō solū respectu diuitiarū; s; ē respectu virtutis ad gubernationē reipublice sumuntur. Hęc respublica differt ab illis, et naturā optimatis sapere vñ. nā in his ciuitatibus nō faciūt publice curā virtutis: sunt tñ quidā pstantiores, qui vident esse boni viri. Vbi ergo respublica respicit ad diuitias, & ad virtutē, & ad populum, vñ est apud **H** Carthaginenses, ea naturam optimatū sapere videt. & vbi ad duo illorum solum, vt Lacedæmoniorū, ad virtutem & ad populum: & est hęc mixtura popularis ac virtutis. Optimatū igitur post illam primam optimam rempublicam gubernandi formam, hę duę species sunt. & tertia, quęcūq; illius quę appellatur respublica, inclināt ad paucorum gubernationem.

De ea que nomine generis respublica peculiariter appellatur. Quid sit ea quā censu potestatem dicunt. De bonis legibus.

I De finibus optimatis, popularis et paucorum potentia. Cap. 8.

REliquum est vt de ea q̄ appellatur respublica dicamus, et de tyrannide. Ordinauimus autē ipsam nos, cū prius non esset, neq; hęc transgressio, neq; illę, de quibus mō diximus, optimates, quia re vera oēs aberrāt a rectissima gubernandi forma, postmodū cū istis numerant, et sunt harū trāsgres-

siones et labes, vt in superioribus **R** circa principiu diximus. merito autē postremo loco tyrannidē reseruauimus, p̄ea q̄ ista minime est respublica: nostra vero materia est de republica tractare. Qua igit de eā sic ordinauimus, dictum est. Nunc autē est a nobis de illa q̄ cōi nomine appellatur respublica, ostēdēdū, nā clarius eius vis apparebit post determinationē eorū q̄ ad paucorū gubernationē, & ad popularē spectabant. Est. n. respublica (vt simplr dicam⁹) mixtura **L** paucorū gubernationis ac popularis. Consequerunt autē eas q̄ inclināt ad popularē, vocare respublicas: eas vero quę ad paucorū gubernationē, vocare optimates: ex eo quia opulentioribus doctrina atq; nobilitas magis adesse consueuerunt. p̄terea qui diuitias habent, ea vident habere, p̄ quę ceteri iniurias faciūt. vñde & honestos, & bonos, & nobiles istos appellant. Cū ergo optimatū gubernatio velit excellentiā tribuere **M** optimis ciuibus, & paucorū gubernationē eē dicat ex bonis & honestis magis, vñ impossibile quę ciuitas nō ab improbis sed ab optimis gubernetur, eā non bene gubernari: eodēq; modo quę leges non habeat bonas, gubernari ab optimatibus. Habere autē leges bonas, nō id est, si recte sint positę, nec eis pareatur. Itaq; vna recte legū institutio putanda est, legibus parere; altera,

vt

A ut recte sint leges positæ, quibus parere oportet. fieri. n. sicut ut pareant ciues male positis legibus. id aut dupliciter accidit: aut. n. optimis quantum datur ipsis, aut simpliciter optimis. Videtur autem optimatum esse, maxime honores tribuere secundum virtutem. finis. n. optimatum virtus: paucorum vero gubernationis diuitiæ: popularis autem libertas. Quod autem pluribus videretur commune est osium. nam in paucorum, & multitudinis gubernatione, & in optimorum, quod videretur maiori parti eorum qui in republica versantur, id obtinent. In plerisque igitur ciuitatibus, hæc species gubernandi respublica vocatur. sola. n. mixtio coniecturam facit opulentorum & inopum, diuitiarum & libertatis. Ferè. n. apud plurimos, liberi & qui diuitiis pollent, bonorum & honestorum locum obtinere videntur. Cum vero tria sint, quæ circa equalitatem reipublice contendant, libertas, diuitiæ, virtus (nam quantum illud quæ appellatur nobilitas, duobus consequens est: nobilitas. n. est anti- que diuitiæ, & virtus) manifestum est, quod duorum mixtura diuitum & pauperum est respublica appellanda. trium vero, optimatum gubernatio maxime aliarum, præter illam veram & primam. Quod igitur sint alie respublice præter monarchiam & popularem, et paucorum potentium dictum est: & quales istæ, & in quo differant inter se, et optima

tum gubernatio, & alie species quæ ad optimates declinant, & quo modo non longe distant inter se, manifestum est.

Quo pacto ea qua respublica appellatur, constituatur ex paucorum potentia et populari, et de modis mixtionis. Cap. 9.

Quomodo autem fiat præter populari & paucorum potentia illa quæ appellatur respublica, & quo in ordine reponenda sit, deinceps dicemus. & simul apparebit quibus definiant populari & paucorum gubernationem. sumenda est. n. horum distinctio. postea ex his ab utraque tanquam regulam sumentes componere oportet. Sunt autem definitiones tres compositionis ac mixturæ. aut. n. ambo sumenda, quorum utraque leges ponunt: seu circa iudicia. In paucorum. n. potentia diuitibus poenam constituunt, nisi iudicando assint, pauperibus vero mercedem nullam: in popularibus, aut pauperibus mercedem, diuitibus autem poenam nullam. ceterum ac medium istorum ambo hæc. itaque & ciuile: mixtum est. n. ex ambo. vnus igitur modus hic est combinationis. Alius autem medium capere eorum quæ ab utrisque iubentur: seu concionari, hi quidem à nullo censu vel exiguo penitus, illi vero à magno censu. ceterum certe neutrum, sed medium utriusque census. Tertiū vero ex duobus iussis. hæc quidem ex populari lege, illa autem ex paucorum gubernatione, dico

Politicorum

Gco aut tale aliquid, vt videt, popularis quidē magistratus fortiri, paucorū aut gubernationis eligere: & popularis, non ex cēsu tribuere, paucorum autē ex censu. Optimatū igitur ac ciuile, ab vtraq; vtrunq; accipere: ex paucorū quidē gubernatione electiuos facere magistratus: ex populari aut sumere nō per censum. modus igitur admiscēdi talis. Bene autē admiscuisse popularē & paucorum gubernationem finis est, qn̄ eadem re publica dici pōt popularis, & paucorū gubernatio. Patet. n. hoc accidere dicentibus eas bene esse commixtas. accidit hoc ēt medio. conspicitur nanq; in eo vtrunq; extremorū. quod cōtingit Lacedæmoniorum reipublicæ. Sunt. n. permulti qui aggre diuntur dicere eam esse popularē, propterea q; populariter complura in illa sunt constituta. ceu primum circa educationē puerorū. pari. n. modo diuitum filiū educantur, & pauperum, & erudiūtur per eum modum, per quem valeant pauperum filiū erudiri. similiterq; in sequenti etate cū viri facti sunt, in illo non magis conspicuus diues q̄ pauper. Cibi quoq; n̄dē vtrisq; in comestationibus. Vestitu ēt tā diuites vtūtur, qualē & pauperū quiuis habere potest. Pręterea, duorum maximorum magistratū, alterum eligit populus, alterum gerit. senatores. n. per populum eliguntur, ephori aut ex popularibus constituuntur. Alij vero dicūt esse illam paucorum gubernationem: qm̄ multa habeat quę paucorum potētia asserunt. ceu oēs dignitates per electionem conferri, per sortē vero nullam. & insuper apud paucos potestatem esse necandi, & in exilium pellendi, ac cætera hmoi permulta. Oportet. n. in republica bene temperata vtrunq; videri inesse, & neutrum. & conseruari per seipsam, non aliunde. & per seipsam, non per alios multos extraneos, qui velint. nam & prauæ reipublicæ hoc potest contingere. sed nec velle quidē gubernationem alterā quoq; partium ciuitatis ofno. Quem admodum igitur oporteat rem publicam constituere, & similiter illas quę appellantur optimates, dictum est.

De tyrānde, et modis tyrānidis, Ca. 10.

Restat nūc vt de tyrannide dicamus; non q; multis verbis indigeat, sed vt habeat ī hoc tractatu locum suum: qn̄quidem hanc quoq; posuimus partem esse aliquam publicæ gubernationis. De regno igitur determinauimus in superioribus libris, vbi tractatum est a nobis, nunquid regis gubernatio vtilis foret ciuitatibus, an inutilis, & quo, & vnde constituere oportet, & quomodo. Tyrānidis vero species duas ibidem distinximus, propterea q; earum potētia quodammo

Ado alteratur ad regiā gubernationē, ex eo quia ambę potestates istę sūt fm̄ leges. nā & apud Barbarorū quosdā eligunt aliq ad gubernādum soli, cū absoluta omnimodaq; potestate. Et apud Græcos olim eodē mō qdem eligebant, qui soli gubernarent, quos vocabant Aesymnetas. Habent vero hę inter se differentias quasdam. erant .n. regię, ex eo quia fm̄ leges, et eo quia volentibus imperabant: tyrannicę autē ex eo, quia p arbitrio dominationē exercebant. Tertia species tyrannidis, quę maxime proprie videtur id nomē habere, opposita est regię potestati absolute. nā necesse est tyrānidem illam monarchiam, quę nullis subiaceat legibus, & dominetur per vim æqualibus & melioribus, ac respiciat ad propriam vtilitatem, non ad vtilitatem subditorum, quapropter inuoluntaria est, cū nemo liber sponte sua ferat huiusmodi seruitutem. Species igitur tyrannidis tot, & tales sunt.

De optima republica, partibus ciuitatis, mediocritate scilicet, excessu, atq; defectu. Cap. 11.

Quæ vero sit optima republica, & q̄ vita optima pluribus ciuitatibus & hominibus, neq; p virtutē iudicant quę supra vulgus emergat, neq; per doctrinā quę ingenio indiget & adiumentis externis, neq; p gubernationē q̄ ad votū fiat: sed vitā eā pro-

bant, quā plurimi cōsequi possint, et gubernationē eā, quam plurimę ciuitates valeāt recipere. nā quas vocāt optimates, de quibus modo diximus, partim exterius cadunt plurimis ciuitatibus, partim appropinquant illi q̄ res publica vocatur. quāobrem de ambabus tanquā vna sit, dicendū est. Iudiciū autē de oīb; istis ex eisde principijs est. Si. n. recte dictum fuit in Ethicis, vitā beatā esse fm̄ virtutem non impeditā: virtutem autē ipsam esse mediocritatem: necesse est mediā vitā optimā eius, quā singuli adipisci valeant, mediocritatis. & has oēs definitiones necesse ē esse circa ciuitatis virtutem, vitium, & rē publicam: est. n. res publica vita quædā ciuitatis. In cunctis autē ciuitatibus partes sunt tres. nā alij diuitijs excellunt: alij paupertate nimia deprimunt: alij sunt inter hos medij. Cū igitur confessi simus mediocritatē, & medium esse, optimum, palam, q̄ bonorum fortunę mediocris possessio est optima omnium existimanda. hęc. n. facilis est ad obedientiā mandatorū. At vero si modū excedāt in alterutrā partē (ceu si forma, si viribus, si nobilitate generis, si diuitijs, vel ijs cōtrarijs, ceu si paupertate nimia, si imbecillitate egregia, si ignominia multa) difficile ē vt rōni obediant. fiūt. n. istorū alij supbi et delinquētes aperte i rebus magnis, alij occulte prauī,

Moral. cū cō. Auer. L. L. &

*obediendū rōni.

Et in reb⁹ exiguis fraudatores, iniurię vero inferunt qñq; p cōrumeliā, qñq; per dolū. Insuper hi minime circa gubernationē reipublicę afficiunt, minimeq; consulunt: hęc aut vtraq; dāno sa sunt ciuitatibus. Præterea q bonis fortunę superabundant, ceu opibus, diuitijs, amicis, & alijs hmōi, nec iperiu cuiusquā pari volunt, neq; sciunt. & hoc statim domi eorū natis existit: pp delicias .n. ne in scholis quidē præceptoribus obedire consueuerunt. Qui aut eorum sunt in indigentia nimia constituti, deiecto nimium animo, vilesq; existunt. ex quo fit vt magistratū gerere nesciant, sed ad parendū seruiliter sint apti. illi vero sibi imperari nullo mō patiuntur, sed ipsi alijs tāquā domini, volūt imperare. Efficitur ergo seruorū & dominorum ciuitas, nō aut liberorū: & aliorū inuidentium, aliorū spernentiu. qđ plurimū abest ab amicitia & ciuili societate. nā societas amicabile quiddā est: cū inimicis, n. ne via quidē cōicere volunt homines. Vult quidē ciuitas ex paribus ac similibus eē, quātū maxime id fieri pōt. hoc aut maxime existit medijs. itaq; necessario fit, vt hmōi ciuitas optime gubernetur, ex quibus diximus naturā constare ciuitatē. Cōseruant quoq; i ciuitatibus isti maxime cōceptorū ciuium. neq; .n. aliena cōcupiscunt, vt faciunt pauperes: neq; eorum bona cu-

piuntur ab alijs, vt accidit diuitibus. & quia neq; insidiantur alijs, neq; alijs ipsis, sine periculo degunt. Quapropter bene optauit Phocylides, multa mediocribus optima, mediocribus esse volens in ciuitate. Pater igitur, q ciuili societas optima est, q p mediocres fit. easq; ciuitates recipere, vt optime gubernent, in qb⁹ mediocres plurimi sunt, ac plus possunt: maxime quidē ambabus, vel saltē altera parte. hęc .n. addita, præualere^{*propensionem.} facit, et prohibet cōtrarios excessus fieri. Quapropter valde optandū est, vt ij qui in republica versantur, facultates habeant mediocres, ac sufficētes. nā vbi alijs nimis multa possident, alijs nihil, vel plebs īfima īsurgit, vel paucorum potētia illa extrema, vel tyrānus pp vtrunq; excessum. ex populari .n. statu nimiu supbo^{*}, & ex paucorū potētia ad tyrannidē deuenit: ex mediocribus autem ac prope paribus, multo minus. cuius rei cām posstea, vbi de mutatiōibus tractabit, dicemus. Quod aut media sit optima, manifestū est. sola .n. seditionibus caret. vbi .n. pmultū ē mediocre, minimū seditiones et discordię ciuiū innascuntur: magnęq; ciuitates ob hęc ipsam cām minus seditiōib⁹ subiacēt, qā magna i his est mediocriū hoīum multitudo. paruas aut ciuitates facile ē in duas partes diuidi oēs, ita vt nihil mediū relinquat, et serē cuncti vel inopes

A inopes sunt vel opulēti. Populares quoq; gubernationes tutiores sunt & diuturniores, q̄ paucorū potentū pp̄ medios. Plures. n. sunt, et magis honoris participant in populari gubernatione, q̄ paucorū. nam qñ sine his multitudo inops plus pōt, males se habēt, ac cito pereunt. Signū vero huius putandū est, q̄ qui optime leges cōdiderūt, ex mediocribus ciuibz fuere. nā & Solon hmōi fuit, vt apparet ex eius carminibz: & Licurgus

B (non. n. erat rex) & Charondas, & plurimi aliorū. Patet autē ex his, & quia plurimę respublicę aut populares sunt, aut paucorū gubernatiōes. p̄ id. n. qđ in his frequēter pauci sunt mediū, sc̄mp qui p̄ualent (siue hi sint q̄ facultates habent, siue populares qui mediū transcendunt) p̄ seip̄os gubernatiōē agūt. itaq; aut multitudo populi insurgit, aut paucorū potētia. Pręterea, ex eo qđ seditiones fiunt, & pugne inter multitudinē & opulē

C tos, q̄buscūq; vincere cōtingit, hi neq; cōem amplius habēt rē publicā neq; equalē: sed quasi victoris prēmīū reportāt rempublicā obtinere: & alteri popularē statum, alteri paucorū potentiā faciunt. Pręterea qui principatū Gręcię habuerunt, hi ad p̄ priā respicientes rēpublicā, aut popularē statū in ciuitatibz cōstituerunt, aut paucorū gubernatiōē, non ad ciuitatum illarū commoda respicientes, sed

ad sua. atq; ita p̄ istas causas esse cōtū est, vt vel nunquā mediō illa gubernatio extiterit, vel ad modū raro, et apud paucos. vn̄. n. vir cōsensit solus ex ijs q̄ antiquus in principatu fuere; hūc gubernādi modum cōstituerē. lamq; in ciuitatibus cōsuetudo obtinuit, nō velle æquale, s; aut imperare q̄rere, aut victos obedire. Quę igitur optima sit respublica, & quā obcām ex his patet. De alijs at̄ rebus publicis, cum plures populares & plures paucorū gubernatiōes eē dixerimus, quę prima ponenda sit, & q̄ secunda, & q̄ deinceps potior sit aut deterior, determinata optima, non erit difficile intueri. necesse est. n. esse meliorē, quę proxime huic accedit: deteriorē vero, q̄ plurimum distat a medio, nisi ad suppositionē q̄s iudicet. dico autē ad suppositionē, quia multoties alia reipublicę forma eligibiliōri existēte, nihil vetat aliam quibzdam magis vtilem esse.

Qua multitudo apta sit ad popularē aut paucorū gubernatiōē. Et legislatores semper ad medios respicere debere. Cap. 12.

QUæ autē respublica quibus, et qualis qualibus cōferat, cōsequēs est tractare, sed capiēdū prius ē vtr̄ de cunctis. Oportet. n. partē illā ciuitatis q̄ rēpublicā stare vult, potentiorē esse, q̄ illa pars, quę non vult rempublicam manere. Est autem ciuitas ex qua

LL ij li

Politicoꝝ

Gli & quāto dico aut quale, ceu libertatē, diuitias, disciplinā, nobilitatē. quātum vero, ceu multitudinē populi praeualentem. Fieri aut potest, vt quale existat vni ciuitatis parti, ex qbus partibus ciuitas est cōstituta: alteri vero quantū, ceu maiore esse numerum ignobilium q̄ nobilium, & pauperum q̄ diuitum. neq̄ tñ tm̄ sup̄are quātitate, quātum superari qualitate. propter hoc ad inuicē conferenda sunt.

H Vbi ergo superat pauperū multitudo eam quam diximus proportionē, hic popularis gubernatio exoritur, ac species singulae popularis status, fm̄ multitudinis exuperantiam, ceu si agricolarum multitudo plus possit, prima species: si multitudo * te nuiorum ac mercenariorū, vltima species. & sic de alijs, q̄ sunt harū medię. Vbi autē ea pars, in qua sunt opulenti & nobiles, superat qualitate, quam deficiat quātitate, hic paucorū potētia, gubernatioq̄ exoritur: ac eodē mō singulae spēs huius fm̄ exuperantiam istiusmodi hominū. Debet aut qui legē ponit in re publica, semper ad medios respicere, siue. n. ad paucorum gubernationem dirigant leges, de medijs est coniectandū: siue ad popularē statum, hos respicere debent. Vbi. n. mediocriū superat multitudo, vel vtrunq̄ extremū, vel alterū tm̄, hęc res publica recipit stabilitatē. non. n. ē metus, ne qñq̄ diuites cū pau

peribus cōspirent cōtra medio **K** cres. nunquā. n. alteri seruire alteris vellent. Quod si cōiorem aliquam q̄runt, nullam aliā q̄ istam reperirēt. nā per vices gubernare non paterentur, pp̄ diffidentiam q̄ inter eos existit. In cunctis vero locis arbiter est fidelissimus. arbiter autē medius, quantoq̄ melior est gubernatio temperata, tāto durabilior. Aberrant ēt pleriq̄ illorū, qui optimates reipublicę gubernationes efficere volunt, non solū in tribuendo nimiū diuitibus, verunetiā in excludēdo plebē. **L** necesse est. n. procedēte tēpore, ex falsis bonis verum malū euenire. diuitū. n. cupiditates plus habēdi magis destruunt reipublicam, quā multitudinis.

De simulatis legibus paucorum, ac popularium contra se inuicem, ac earum temperamento: de gubernatoribus, & cur ex regia prius, in alias gubernationes facta sit mutatio. **Cap. 13.**

S Vnt autē illa circa q̄ simulant, ac fallaciter pretexūt ad populū, qñq̄ numero: **M** concio, magistratus, iudicia, armatura, exercitatio. Circa concionē quidē, licere oībus adeē, sed poena apposita diuitibus si nō adsint, vel maiore q̄ multitudini. Circa magistratus autē, nō licere his qui censum habēt magnū, renūciare magistratui, pauperibus autē licere. Circa iudicia vero, poenā esse diuitibus nisi iudicent, pauperibus autē impunitatem, aut illis magnā, **his**

* *Paucorum*

A his parua poenam, vt est in Cha
rōdæ legibus. Quibusdā vero
locis, oībus licet descriptis, i cō
cionibus iudicijsq; adesse. q; si
descripti sint et nō exerceant, in
poenas incidunt permagnas, vt
metu poenæ vitēt descriptionē,
neq; iudicia neq; conciones ex
erceāt. Eodē modo circa arma,
& circa gymnasia legibus sta
tuunt. pauperib⁹. n. licet nō ha
bere arma: diuitibus aut poena
cōstituta est, nisi habeant. & si
gymnasio se nō exerceant pau
peres, nulla poena est: diuitib⁹
aut est poena, vt aliū metu poenę
se exercere cōpellantur, aliū qui
nullam formidēt poenā, non fa
ciant. Hęc igitur paucorū potē
tię sunt machinamenta. In po
pulari aut statu contra hęc, alia
excogitant. Pauperibus. n. sala
ria statuunt cōcionatibus atq;
iudicantibus: diuitibus aut nul
lā poenam imponunt. Itaq; ma
nifestū est, si quis velit iuste hęc
tēperare, q; oportet vtrinq; as
sumere. & illis quidē salaria cō
stitui, his autē poenam. sic. n.
oēs communicarēt. nā illo qui
dem modo, respublica fit alte
rorum solum. oportet quidē rē
publicam esse ex ijs solū qui ar
ma possident. Census aut ma
gnitudo definiri simpliciter nō
pōt: sed cōsiderata qualitate, at
tinet maximum, vt qui partici
pant respublica sint plures q; n̄
qui nō participant, hunc insti
tuerē. Volūt. n. pauperes & ho
norū exptes, q; tē agere, si neq;

cōtumelia eos q; afficiat, neq; **D**
bona illis auferat, sed hoc nō fa
cile: non. n. semp contingit vt q
republicā gubernant sint mi
res & humani. et consueuerunt
quoties bellum est, grauius fer
re, nisi suscipiant alimēta, nam
sunt egeni: & si quis alimenta
porrigat, cupiunt bellū. Apud
quosdā gubernatio reipublicę
existit, non in ijs qui ad arma
turā sunt habiles, sed in ijs qui
exercebāt arma. in Maliēsis
quidē gubernatio reipub. erat
in istis: & magistratū creabant **E**
ex ijs qui militabant. Primaq;
respublica apud Gręcos cōsti
tuta est ex his qui bellum gere
bant, posteaquam desierunt re
gina: ab initio quidem ex equi
tibus, nā robur belli tunc in eq
tibus habebat. peditatus. n. nisi
ordo ac disciplina adfit, inutilis
est. hmōi aut disciplina & ordo
antiquis illis temporibus non
dū erat: ex quo fiebat, vt in eq
tatu robur belli haberetur. sed
auctis ciuitatib⁹ q; in armis po
tentiā habebāt, plures ad cōmu
nionē reipublicę recepti sunt. **F**
ex quo factum est, vt quas nūc
respublicas vocamus, tūc popu
laris status diceretur. Fuerat. n.
antiqua ciuitatū gubernatio ra
tionabiliter paucorū, & regia:
pp paucitatem. n. hominū non
erat magnus numerus medio
criū. itaq; pauci cū eēt multi
tudo et institutiōe, magis fere
bāt ab alijs gubernari. Quā igit
ob cām plures sunt rerūpubli
LL iñ carū

Gcarū forme, et quāobꝛē pꝛer eas
q̄ dicunt alię sint (neq. n. popu-
laris gubernatiōis vna est spēs,
nec aliarum similiter) ac pꝛerea
quę differentię sint inter eas, &
quare accadat, et insupꝛ quę sit
optima respublica, & vt pluri-
mū dici possit, & aliarum qua-
lis qualibus congruat dictū est.

*De partibus rei publicę, consilijs s. magi-
stratibus, iudicijs, de cōsultandi pote-
state, et mēbris eius. Ca. 14.*

Rursus autē & cōiter & se-
paratim de vnaquaq; di-
cemus, eorū q̄ post hoc
sequunt, cōueniēti sumpto pꝛi-
cipio. Sunt ergo tres partes om-
niū rerū publicarū in singulis,
quarum studiosus legispositor
cōsiderare debet vtilitatē: q̄bꝫ
bene se habētibꝫ, necesse ē rē-
publicā bñ se habere, et guber-
nādi formas inter se differre, in-
eo q̄ singulę istarum differunt.
Harū triū partiū vna est q̄ ver-
satur in publicis consilijs. Alte-
ra in magistratibus, hoc ē quos
esse oportet, & quā potestatem
habere, et quēadmodū debeant
creari. Tertia pars in iudicijs cō-
sistit. Ea pars q̄ cōsultat, autori-
tatē habet de bello et pace, de so-
cietate belli ineūda vel dissoluē-
da, de legibus ferendis vel abro-
gādis, de morte, de exilio, de pu-
blicatione bonorum, & ratio-
nibus reposcendis. Necesse est
n. vel oībus ciuibꝫ hęc omnia
decernenda tribuere, vel q̄bus-
dam, ceu vni cuidam magistra-
tui, aut vlibꝫ, vel alijs alia: vel

quędam illorū oībus, quędam
quibꝫdā. Oīa igitur & de om-
nibus populare est: talē. n. equa-
litatē affectat populus. Sunt au-
tē plures hmōi. Vnus si singula-
riter & non simul oēs: vt est in
rep. Teleclei Milesij, et in alijs re-
bus publicis, deliberāt magistra-
tus simul collecti: ad magistra-
tū vero vadunt omnes singula-
tim ex tribubꝫ & partibus ēē
minutis, donec transeat p̄ oēs
congregatur autē populus, solū-
modo pro legibus ferendis; &
pro his q̄ pertinent ad reipubli-
cę statū, & pro hīs audiendis q̄
ā magistratibus nūciant. Alius
modus est, oēs simul cōuenire,
aut solūmodo ad magistratus
creandos & ad ferendas leges,
et pro bello vel pace, & ad ratio-
nes reposcendas: in cēteris ve-
ro eos, qui magistratū gerūt, de-
cernere ad singula deputatos,
vel p̄ electionē vel per sortem.
Alius modꝫ est, vt ad magistra-
tus creandos & ad rōnes depo-
scendas cōueniant oēs ciues, &
ad deliberationē belli suscipien-
di, vel societatis ineundę: cēte-
ra vero magistratus exequantē
per electionē creati qđ fieri po-
test. tales vero sunt quot exer-
cere necessariū est eos qui sciūt.
Quartus modus est, vt oēs de
omnibus conuenientes delibe-
rent, magistratus vero de nullo
statuant, sed tñ primo loco sen-
tentiam dicant: quemadmodū
fit in extrema illa gubernatio-
ne populari, quam in paucorū

gu-

A gubernatione speciei illi violenta, et in gubernatione vnius tyrannidi correspondere diximus. Hi ergo modi populares omnes. Quosdā vero de oībus paucorum potentia. habet autem et hoc differentias plures. qñ. n. a mediocri cēsu fiat assumptio; & multi assumentur, pp eam census mediocritatem, & q lex vetat non moueant, sed sequantur, & liceat possidenti censum, habere, paucorum est hmōi gubernatio, sed tñ ciuilis propter eius mediocritatem. Qñ vero non oēs participes sunt, sed qui eligūtur, & fm leges gubernāt, vt & prius, paucorū potentia est. Qñ autem ipsi se eligunt, q deliberandi autoritatē habēt, & qñ filius patri succedit, ac domini sunt legū, necessē est hmōi gubernationem esse paucorum potentiū. Sed qñ aliquorū aliqui, ceu cū de bello & pace, & repetēdis rationibus vniuersi: de alijs aut magistratus electi, vel sorte assumpti optimatum, id est, vel eius q appellatur res publica. Quōd si de quibusdā electi, de quibusdam vero fortiti, & fortiti vel simpfr, vel ex praelatis, vel communiter electi ac fortiti, partim optimatū est, partim reipublica ipsius. Distinguitur ergo ea pars, quā in cōsulendo deliberandoue cōsistit in hunc modum pro natura rerum publicarum: & administratur vnaquāq; res publica fm hmōi terminationem, Con

fert autem & gubernationi illi, quā nunc maxime videtur esse popularis (dico autē ei in qua populus dominus est et legum in deliberando, ac melius dispo- nendo) hoc idem facere in com- munitatibus, qd fit circa iudicia in paucorum potentia. imponunt enim poenā illis quos iudicare volunt, vt iudicent: populares vero mercedē statuunt pauperi- bus. Confert & hoc idem circa conciones agere. melius enim deliberabunt, si omnes consilio inter sint, populus quidem cum nobilioribus, isti autem cū po- pulo. Confert etiam per electio- nem assumi eos, qui delibera- turi sunt, vel per sortem equa- liter ex partibus ciuitatis. Con- fert etiam si plurimum excellat multitudo plebis eos qui sunt in gubernanda republica periti- ores, vel non omnibus merce- dem tribuere, sed quantum re- spōdet numero nobilitatis, vel fortiri plures. In paucorum ve- ro gubernationibus, aut elige- re quosdā ex multitudine, aut tale aliquid cōstituere, quale est in quibusdam ciuitatib⁹, quos appellant praeconsultores ac le- gum custodes, ac de his solum- modo rebus ad consilium refer- re, de quibus isti ante delibera- uerint. Per hunc enim modum populus interueniet in delibe- rando, nec tollere quicquam de Republica valebit. insuper aut illa decernere poterit popu- lus, aut nihil contrarium illis;

LL iij. quā

Politicoꝝ

Guæ præponentur: vel considerandi quidem omnes participes facere, deliberandi vero magistratibus potestatem relinquere. Et oppositum eius facere, quod fit in populari statu. populi .n. decretum in condemnando ratum non sit, sed ad magistratus rursus referatur. quod contra fit in popularibus. magistratus .n. ab soluendi, domini sunt omnino: condemnandi vero non, sed ad populum habetur recursus. De consultando igitur et deliberando, eiusque potestate, in hunc modum determinatum sit.

De magistratibus proprijs, qui necessarijs, & honestis, & de magistratuum constitutionibus. Ca. 15.

Consequens his est circa magistratus distigere. hæt .n. & hæc pars differentias multas: quorū magistratus eē, & quarū rerū auctoritatem habere oporteat, & pro quo tempore singulos: (nā alij semestres alij breuiiores, alij annuos, alij diuturniores statuunt magistrat⁹.)

I& utrū op⁹ eē perpetuos, an ad longū tempus, aut neutrum an multoties eodē, aut non eundē bis, sed tū semel: & præterea circa constitutū magistratus, ex quibus oportet creari, & à quibus, & quō. de his .n. oībus oportet posse distinguere quot modis fieri possit, & qui quibus cōferant gubernationibus reipublicæ. Est autē nec hoc quidē facile determinare, quales magistrat⁹ sunt nuncupandi: indiget .n. civilis

societas multis præsidentibus. **K** Quapropter nō oēs, qui vel eliguntur vel assumuntur sorte, sunt magistratus existimandi: utpote sacerdotes. hoc .n. aliud quiddam ponendū est à civilibus magistratibus. Præterea quæ pompas dicunt, & præcones, & legati qui eligunt. hmoi .n. curæ civiles aut omnium ciuium sunt ad vnā actionē, puta dux eorum qui militant: aut fm partem, ut mulierum puerorumque curatores, aliæ dispensatiue: sepe .n. eliguntur quidā ad distribuendā annonam. alię ministratiue, ad quas si opulenti eligantur, substituit seruos. Maxime vero, ut simpliciter dicamus, illi sunt magistratus appellandi, quibus datū est deliberare de quibusdā, et statuere, et maxie hoc extremū, nā iubere imperiosius est. Verū ista quātū ad vsum nihil differunt, ut ita dixerim. nōdū .n. determinata est hmoi de nomine controuersia: habet autē tē quandam aliā intellectuam considerationē. **M** Quales autē magistratus, et quot necessarij sunt ciuitati: & quales necessarij quidē, inutiles vero ad bonam reipublicę gubernationem magis utique quispiā dubitabit: & ad omnē reipublicā, & p̄sertim ad paruas ciuitates. Nā in magnis quidem licet, & debent singuli magistrat⁹ ad singula opera deputari, sufficit .n. multitudo ciuium ad magistratus gerēdos, quare alios cum intermissione magna

A magna tps, alios semel duntaxat gerunt: meliusq; singula curant, q̃ si in multis cura nostra distrahat. Sed in paruis ciuitatibus necesse est in paucos, magistratus plures cōferre. nam cum sit paucitas hominū, non facile est multos in magistratibus eē. qui enim postea forent successo res horum: indigent q̃nq; magistratibus eisdē & legibus, parue magnæq; ciuitates: nisi q̃ hæ q̃dem sæpe indigēt eisdē, illis vero multo tpe intermisso id accidit. quapp nihil prohibet multas simul curas illis demandare: nō enim se impediunt. & pp hominū paucitatē necessarij sunt magistratus quidā, quasi luminaria obeliscis imposita. Si ergo diceret possumus, quot necessarij sūt omni ciuitati, & quot nō necessarij quidē sed opportuni, facile quis sciens ista, cōiungat, quales coniungere congruat in vnū magistratū. Debet ēt hoc non latuisse, quales conueniant fm locū magistratus pluriū curam habere, & qualiū vbiq; in vnū magistratū potestate habere, ceu honestatis. vtrum in foro præfectū annonæ, & aliū alibi, aut vbiq; eundē. & vtrum fm negocia partiendum est, an fm personas. dico aut, ceu vnū curā honestatis, alium puerorum, & aliū mulierum. & in rebus publicis, vtrū differunt fm vnāquāq; & magistratū genus, vel nihil. ceu in populari statu, & paucorū gubernatione, & optimarū,

& monarchia, vtrū idem sunt magistratus potestātē habētes, sed nō ex æqualibus, aut similibus, sed aliq; i alijs. veluti in optimaribus quidē ex hominib; doctis, in paucorū aut potentia ex opulētis, in populari statu ex ingenuis, vel existant quidā fm istas dñas magistratuum, & alibi conferat eosdē esse, alicubi diuerfos. alicubi enim congruit magnos esse, alicubi paruos eosdē magistratus. Veruntamen sunt aliqui proprij, ceu eorum * qui ante deliberant. hæc enim potestas nō est popularis, cōsiliū vero populare. oportet. n. esse aliquid tale, cui cura sit populū cōsilio præuenire, ne ociosus sit. hi aut si pauci sunt numero, paucorū potētia est. est autē necesse vt illi sint pauci, q̃ ante deliberāt: itaq; paucorū potētia est. sed vbi sunt ambo hi magistratus, illi qui ante deliberāt cōsiliarijs cōstituunt. consiliarius enim popularis: qui vero ante venit in cōsulendo & deliberando paucorū potētiæ. Dissoluit ēt potestas cōsilij in huiusmodi gubernationibus, in quibus populus ipse cōueniēs de omnib; constituit. hoc aut accidere consuevit, cū est vtilitas quēdam aut merces constituta his qui in contentionē conueniunt. ociosi enim conueniunt per sepe, & de cūctis ipsi statuūt. Qui aut puerorū curam habēt, & qui mulierum, & si quis alter est qui potestātē habet & curā huiusmodi, opti-

E
* vtrūq;
aut p̃x cō
sultores.

Politicoꝝ

G optimatū idest & nō populare (fieri enim nō potest, vt prohibere pauperū mulieres alterius sit q̃ paucorū potentia) cū mulieres ipsoꝝ in delictis viuunt.

Sed de his quidē eaten⁹ dixisse nūc satis sit. De cōstituendis at magistꝛatibus conandū est iam trāligere. Cōsistunt autē dīx̃ in trib⁹ definitionibus, quibus cōpositis necesse est oēs modos eē cōprehensos: vnū ex tribus est, qui sint illi qui magistratus cōstituūt: alterū, ex quib⁹ cōstitua-

H tur: tertīū, per quem modum. Cuiusq̃ vero istorū dīx̃ sunt tres. aut enim ciues oēs constituunt, aut quidā: & vel ex oib⁹, vel ex quibuscūq̃ determinatis: ceu p̃ censum, vel p̃ genus, vel p̃ virtutē, vel p̃ aliud quiddam tale, quale apud Megarēses, ex his qui vnā cū populo ad bella confuncti redierūt. & hoc aut p̃ electionē, aut per sortē. Rursus autē hęc simul cōduplicata. dico autē hęc, ceu quosdā aliqui, quosdā oēs: & quidā ex oibus, & quidā

I ex quibuscūq̃: & quidā electione, quidā sorte. Vniuscuiusq̃ istorū dīx̃ mōdi erunt quatuor. aut enim oēs ex oibus p̃ electionē: aut oēs ex oibus per sortē: & vel ex cunctis, vel quasi diuissim p̃ trib⁹ & cōuentus & societates, quousq̃ transeat p̃ vniuersos ciues: aut semper ex oibus, & partim sic, partim illō modo. Rursus vero, si pauci sunt illi qui cōstituūt magistratus, aut ex oib⁹ per electiōē, aut ex oibus p̃ for-

tem, aut ex quibuscūq̃ per electiōē **R** nēm, aut ex quibuscūq̃ per sortē, vel partim isto modo, partim illo: dico autē quædā ex oibus per electionē, quædā per sortē. atq̃ ita duodecim modi efficiuntur seorsum, duobus cōduplicatis. Horum autē duæ cōstitutiones sunt populares, hoc ē omnes ex oib⁹ electione, vel sorte: vel partim sorte, partim electione. At enim nō oēs simul, sed ex oibus cōstituere, vel ex quibuscūq̃, vel sorte vel electiōē, vel vtroq̃ modo: aut partim ex oibus, partim ex quibuscūq̃ vtroq̃ modo. dico autē vtroq̃ modo, partim sorte partim electione illius speciei ē, quæ appellat̃ res publica. Quosdam vero ex oibus constituere, partim electione, partim sorte, aut vtroq̃ modo hos quidē sorte, illos autē electione, paucorum potentia est, multoq̃ magis si vtroq̃: sed quosdā ex omnibus, quosdā ex quibuscūq̃, ciuile optimatū: vel quosdā electiōē, quosdam sorte. quosdā vero ex quibuscūq̃, paucorū potētia, ē si per sortē fiat vel non fiat: & quosdā ex quibuscūq̃ vtroq̃ modo: quosdam autē ex oibus, & ex quibusdam oēs p̃ electionē optimatū. Modi igit̃ circa magistratus tot sunt, & distinguunt̃ ita fm rerū publicarū formas. Qui autē quibus cōducant, & quō cōstitutiones eorū faciendæ sunt vnā cū potestatibus magistratuum, & qui sint hi, manifestū erit. dico autē potestatē magistratus, ceu circa

A circa redditus authoritatē habere, et circa custodiā. alia enim potestatis spēs, quēadmodū circa bellū, & circa cōtractus forēses. *De iudicijs, & eorum speciebus, & de modis iudiciorum. Cap. 16.*

Reliquum ex tribus est, de iudicijs dicere. Capiendi vero sunt istorū modi per eandem viā. est enim dīa iudiciorū in tribus terminis, ex quibus, & de quibus, & quomodo. Dico autē ex quibus, vtrum ex omnibus vel ex quibusdam.

Ex quibus, quot species iudiciorū. quō, vtrum per sortem vel per electionem. Primo igitur distinguamus quot sint iudiciorū species. Sunt autē octo. Vnū, rōnes reposcere. Alterū, si publice q̄s cui iniuriat sit. Aliud, quod ad statū ciuitatis pertinent. Quartum, ex magistratibus & priuatis hominibus, quęcunq; circa pēnas versant. Quintū, de priuatis cōtractibus habētibus magnitudinē. ac pręterea de homicidijs, & peregrinis.

C Homicidijs rursus spēs, siue in ipsis iudicijs, siue in alijs ex prouidentia fecerit vel inuitus, & quocūq; cōfitemur quidem facta, sed de iure controuersiā facimus. & q̄ pro homicidio exulantibus circa redditū statuuntur, vt Athenis dī, & quod in Phreātī iudicium. Contingūt autē talia & in omni tpe pauca & in magnis ciuitatibus. De peregrinis autē vna pars est, si peregrin⁹ cōtra peregrinū agat; altera, si peregrinus contra

ciue. Est insuper vltra hęc oīa, de paruis rebus cognitio, quę drachmas quinq; aut nō excedant, aut parū. oportet enim & de his ius dici: nec incidit in iudiciorū multitudinē. Sed omitramus de his, & de homicidijs & de peregrinis: dicamus autē de ciuilibus, in quibus si non recte iudicet, seditiones ac rerū publicarū motus gignunt. Necessē est enim vel oēs de oībus supra dictis iudicare electione vel sorte: vel oēs de oībus partim sorte partim electione vel de quibusdam eorū aliquos, partim sorte, partim electione assumptos. hi ergo modi sūt quatuor. Totidē alteri, qui s̄m partē. rursus enim ex quib⁹, & qui iudicat de oībus per electionē, aut ex quib⁹ de omnibus per sortē, vel partim sorte, partim electione, vel quādā iudicia de eisdem ex sortitis & electis. Isti ergo, vt dictum est, sunt modi in p̄dictis. Insuper eadē con duplicata, vt quādā ex omnibus, quādā ex quibusdam, quędam ex vtriusq; ceu si eiusdē iudicijs essent, alijs ex oībus, alijs ex quibusdam: & vel per sortem vel per electionem, vel ex ambabus. Quot igit modi iudiciorū esse possunt, dictum est. Horum autem prima, popularia sunt, quę cūq; ex oībus vel de omnibus. Secunda, paucorum potentī, quęcūq; ex quibusdam de omnibus. Tertia, optimatum & ciuilia, quęcūq; partim ex omnibus, partim ex quibusdam.

Aristo.

ARISTOTELIS

POLITICOꝝ

LIBER QVINTVS,

SVMMA LIBRI.

De rerumpublicarum mutationibus, seditionibus, earum causis, ac modis. De diuersarum specierum rerumpublicarum mutationibus, ac ipsarum conseruandarum modis. De regni, ac tyrannidis mutationibus, ac conseruatione.

De causis mutationum rerumpublicarum
& de earum inaequalitate & aequalitate, & iusto & stabilitate.

Cap. 1.

E alijs quidem omnibus, de quibus dicere proposuimus ferè dictum est. ex quibus autem mu-

tant respublicæ, & quot ea sint & qualia, & quæ nam sint singularum rerumpublicarum corruptiones & labe, & ex quolibet in quales maxime mutant: præterea quæ remedia generaliter & specialiter cuiusq; & per quæ maxime conseruari possit ynaxæ rerumpublicarum, cõsiderandum deinceps erit. Oportet aut prius illud principium assumere, qd plures sunt formæ rerumpublicarum. & in his consitentur quidem oēs iustitiam & conuenientē æquitatē, sed aberrāt ab ea, vt est ante dictū. Nam populus cõstat ex ijs qui cum sint fm quid pares, putant se simplr pares. Paucorū vero potētia ex ijs qui cum præstent aliqua re, se in cūctis præstare arbitrant. opib;

enim superantes, simplr existimant superare. Deinde vero illi quasi pares existentes in cūctis, dignū putant se parē portionē habere. hi autē quasi superiores sint, maiora sibi cõpetere arbitrantur: maius enim inæquale. Habēt vero oēs aliquid iustum, sed simplr aberrant. Et ob eam causam, qn nō pro opinione sua vtriq; reportēt de republica, seditiones cõcitant. Omniū vero iustissime hoc facerēt, qui virtute præcellūt: qui tñ minime omnium id faciunt. nā hi simplr rationabile est vt soli præferātur. Sunt aut quidam, qui præstātes genere, plus hēre se dignos putant. Vident nobiles esse illi, quorum maiores virtute & diuitijs præditi fuere. hinc principia & fontes, vt ita dixerim, seditionū oriunt. Quapropter mutationes meritō sunt, qnq; ex præsentī statu ad aliū: ceu ex populari gubernatione ad paucorum potentia, vel ad popularē ex paucis, vel ad rempublicā & optimatē ex illis, vel ad illas ex istis. qnq; præsentē gubernandi formā nō quærūt mutare, sed in ea permanentes, pro se illā suscipiunt, vt paucorū potentiam vel monarchiā. Insuper circa magis & minus: ceu vel paucorū potentiam existentē magis extēdere vel coercere, vel popularem statū ampliare vel restringere. Eodemq; modo de alijs speciebus amplian dis vel restringēdis, vel in parte aliqua reipublicæ mouēda, ceu magi-

A magistratū quendam de nouo
educere, vel remouere. Vt apud
Lacedæmonios ferūt Lyfandrū
tentasse regiā potestātē tollere,
& Pausaniam regē Ephoros. &
Epidāni mutata est respublica,
partē cū pro tribuum præfe-
ctis, senatores creauerūt. Apud
Elienses vero necessariū est illo-
rum ēt, qui versant in republica
dignitates inuadere, qñ creatur
magistratus aliq̃s. Paucorū autē
potentiæ erat in hac republica,
q̃ vnus solus ad magistratū su-
mebat. Vbiq̃ enim pp̃ inæqua-
litatē oritur seditio: disparibus
tñ non existit proportio. perpe-
tua enim potestas regia iniqua
foret, si esset in paribus, omnino
enim querētes æquum in sedi-
tiones incidūt. At enim duplex
est æquum: vnū numero, alterū
dignitate, numero qdē, ceu mul-
titudine ac magnitudine idē, &
æquum: dignitate autē dico, id
quod est fm̃ rationē. ceu tria ex-
cedunt duo fm̃ æqualem nume-
rum, & hæc vnū. dico autē qua-
tuor excedere duo, & hæc vnū:
æqua enī pars duo ex quatuor,
& vnū duorū: ambo enim me-
dietates. Fatentes autē simplr̃
esse iustū id, quod est fm̃ digni-
tatē, contendunt, vt prius dictū
est. alij quia si in aliquo sint pa-
res, se penitus pares existimant:
alij, quia si in aliquo præstāt, in
cunctis se superare arbitrantur.
Quāobrem duæ præcipue sūt
gubernādi formæ, populus, s, &
paucorū potentia, nobilitatem

enim ac virtutē in uerbis quidē **D**
oēs fere vsurpant. etenim qui re-
vera nobiles ac boni sint, nus-
quā centū reperiunt: diuites au-
tem multis s̃ locis. Simpliciter
omnino fm̃ alterutrū statuere
equalitatē, improbum est, patet
autē ex eo q̃ cōtingit: nulla enim
huiusmodi rerū publicarū reci-
pit stabilitatē. Causa vero hui⁹,
quia imposse est ex primo errore
in principio cōmisso, nō eueni-
re ad extremum aliquid mali.
quare opus est partim arithme-
tica æquitate vti, partim ea quæ **E**
est fm̃ dignitatem. Verūtamen-
tior est ac minus seditioni sub-
iacet popularis gubernatio, q̃
paucorum. nam in paucorū gu-
bernatione duæ gignunt seditio-
nes: vna inter seipsos, alia ad po-
pulū. in gubernationibus autē
populi, vna tantū seditio fit, ad
paucorū potentiā. ipsis vero in-
ter se, quod quidē dignū dictū
sit, non accidit seditio populū.
Insuper mediocriū hominum
gubernatio, propinquior est po-
pulari gubernationi, q̃ illi quæ **F**
paucorum: quæ quidem est ma-
gis tuta, q̃ aliqua huiusmodi re-
rumplicarum.

*De seditionibus paucorum, & populariū
pro quibus rebus seditiones oriuntur,
& quæ sint earum cause. Cap. 2.*

Cum vero consideremus
quib⁹ de causis seditiones
mutationesq̃ rerū publi-
carum euenerint, capienda sunt
primo vs̃ principia, & causæ ea-
rum, Sunt autē ferē tria, de quib⁹
ipsi

G ipsis primo succincte determi-
nandū : st. Videre enim oportet
quēadmodum dispositi ad sedi-
tiones deueniunt: & quarū rerū
gratia : & tertio quæ sunt initia
ciuiliū turbationū, ac seditio-
num inter ciues. Quodd quidē
igitur disponatur ad res nouas
appetēdas, illa est potissima cau-
sa, de qua iam diximus, quia aliī
pares esse volūt his qui plus pos-
sunt, & nisi hoc sit non acquie-
scūt: aliī vero se præstare dignos
putātes, indigne ferunt nisi plus
habeant. hæc autē qñq; iuste cu-
piuntur, qñq; iniuste, inferiores
quidem vt pares sint, res nouas
exoptant: & pares qui sunt, vt
præstent. Quēadmodum igitur
dispositi sint qui res nouas que-
runt, dictum est. Res autē, pro
quibus contendunt, sunt lucrū;
& honor, atq; his contraria. de-
decus enim & damnū vel ipso-
rum vel amicorum fugientes, se-
ditiones in ciuitatibus agunt.
Causæ vero ac pñcipiamor⁹,
vnde ipsi ita disponunt, & pro
his de quib⁹ diximus, sunt vt se-
ptem, sunt et vt plura, quorum
duo sunt eadē cū illis quæ dicta
sunt, non tñ eodem modo. pp lu-
crū enim & pp honorē irritant
inuicem, nō acquirant sibiipsis,
sed quia vident alios partim in-
iuste, partim iuste plus habere.
Insuper pp contumeliam, ppter
mœtū, propter præpotentiam,
pp contemptum, propter incre-
mentū excessuum: præterea &
alio modo pp verecūdiam, pro-

pter negligentiam, propter pu-
sillitatem, propter imparitatē.

*Quo pacto ob dictas causas eueniunt
seditiones. Cap. 3.*

E X quibus cōtumelia & lu-
crum, quā habeant vim, et
quot causæ, serē est manife-
stum. Supēbia enim, & auari-
tia eorū qui gubernāt homines,
prouocāt cōtra se, & cōtra statū
eius reipublice, quæ ista fieri pa-
tial, avaritia vero qñq; ex pri-
uatis rebus sit, qñq; ex publicis.

De honore et clarū est, & quid
valeat, & quō causa sit conten-
dendi. ipsi enim inhonorati, &
alios honoratos cernentes, sedi-
tionē aggrediunt. Hæc autē iniu-
ste quidē sunt, cū præter digni-
tatē honorant quidā, vel inho-
norantur iuste vero, cū fm di-
gnitatē. Propter præpotentiam
autē, qñ maior sit & potentior,
vel vnus vel plures, qui fm di-
gnitatē & potentiā reipublicæ,
consuevit enim ex talibus fieri
vnus dñatio, vel gubernatio
violēta. Quapropter quibusdā
in locis Ostracismo vtūtur ceu
Argis & Athenis. atqui melius
erat ab initio, puidere, ne in hu-
iusmodi potentiā augeri hoīes
permitterētur, q̄ post cōtra au-
ctos remediū querere. Propter
mœtū vero ad seditionem deue-
niunt, qui pœnas formidant ob
maleficia cōmissa: & hi contra
quos parat violentia, præuenire
volentes, prius q̄ malū patiant.
vt apud Rhodū nobilitas cōtra
plebem insurrexit mœtu iudi-
ciorū,

A ciorum; quæ sibi parabantur. Propter contemptū vero ad se ditiones deueniunt. ceu in paucorū potētia, qñ plures sunt illi, qui à republica excludūtur. potentiores enim se putāt. Et in populari statu, opulenti contēnentes inordinationē & incuriā eorum q gubernāt. ceu apud Thebanos post pugnā in Onophytis cōmissā, mala gubernatione popularis stat⁹ interijt. & in Megarēsis, ceu p inordinatio nem & negligētiā magistratūū superati sunt. & Syracusis ante Gelonis tyrānidē. & Rhodi populus, anteq̃ contra insurgeret. Fiunt ēt pp incrementum mutationes rerū publicarū. vt enī corpus ex partibus suis constat, & oportet eas simul pro modo quāq̃ suo crescere, vt cōuenientia pmaneat, ac nisi hoc fiat corrumpitur (ceu qñ pes quatuor cubitorū sit, ceterū vero corpus duarū palmarū longitudinem habeat: interdū vero & in alterius animalis figurā transiret, si nō solum quātitate, verumetiā qualitate immoderatū fieret incrementū) ita & ciuitas ex partibus cōstat, quarum interdum aliqua paulatim subcrefcit, ceu egenorū hominū multitudo in popularibus gubernationib⁹ & rebus publicis. Contingit vero qñq̃ id per fortunā: velut apud Tarentū cū superati p̃elio ab Iapygēsis, nobilitatis magnā partē amysissent (fuit autem id prælum paulo post id tempus,

quo Medi Græciam inuaserūt) **D** ad popularem statū ex republica est facta mutatio. Et Argiui post eadem suorū in Hebdoma à Cleomene Spartiata factā, coacti sunt inquilinos quosdā ad rēpublicā recipere. Et Athenis, cū terra male pugnaretur aduersus Lacedæmonios, nobilitas at tenuata est, cū ex descripto submittere se ad bellum cogeretur. Cōtingit aut̃ hoc & in popularib⁹ gubernationib⁹, rarius tñ pluribus enim diuitibus existētib⁹, vel diuitijs in plurib⁹ auctis, mutatio fit in paucorū potētiā. Mutantur ēt res publicæ absq̃ seditione pp verecūdiam: vt in Heræa. cū enim p electio nem sumere magistrat⁹ soleret, postea fortiti sunt, ex eo q̃ electiones eorū in hoīes turpes pendendosq̃ cadebāt. Et pp negligentiam, qñ sinunt ad summas potestates eos assumi qui non sunt amici status eorū: per quē quidem modū apud Horem euerfa est paucorū gubernatio p Heracleodorū, qui magistratum nactus gubernationē ciuitatis ex paucorū potentia ad popularem statum traduxit. Insu per pp pusillum. dico aut̃ pusillum, qñ latet paulatim subcrefcens reipublicę mutatio, quæ ad magnitudinem latenter euadit, si negligatur. quēadmodū apud Ambracioras à paruo censu prius erant magistratus, tandē vero à nullo: quasi nihil aut prope foret inter parū & nihil. **Sedi**

Politistorum

G Seditiones quoque concitat peregrinitas, donec in eandem simul conspersionem deuenierit. ut enim non ex quauis multitudine constituitur ciuitas, ita et neque in quo uis tpe. Quapropter quicunque adhuc inglinos susceperunt vel aduenas, oēs ferē seditionibus iactati sunt. ceu apud Sybarim una cum Trezenis incoluerunt Achæi: postea maiorem in numerum crescentes Achæi Trezenios

pepulerunt. unde pollutio illa exorta est Sybaritis, & Thurijs.

H Idem fecerunt Sybaritæ contra eos qui illos receperant. nam plus hære volentes, quasi de suis agris pulsi sunt. Et apud Bizantiū peregrini in oppressionem ciuium coniurati, cognita re, plio & armis expulsi sunt. Et Antistæ exules ex Chio susceptos, tandem armis deicere coacti sunt. Zancleii vero, qui Samios receperunt, mox ab eis sunt propria ciuitate deiecti. Apollionatę qui sunt in Ponto, incolis receptis, seditione agitati sunt. Et Syracusani post ty-

rannos expulsos, cum hospites & cōductos milites fecissent ciues, in seditione & praeliū inciderunt. Et Amphipolitę, receptis Chalcidensium colonis, pulsi tandem ab illis sunt ferē oēs. Seditione autē concitant, in paucorum quidē potentia, multitudo indigne ferens, ut dictū est prius, quod cum ipsi sint pares, non pariter honorant. In populari vero statu nobilitas, quod par fiat cæteris, cum ipsi sint præstantiores.

Incidunt et quicunque in seditionem ciuitates propter situm, quoniam talis est locus, ut non ad unam eandem gubernationem sit aptus. ut Clazomonis accidit, qui in Chyro habitat, contra eos qui habitant in insula. Et Colophonis erga Notios. Athenis quoque non eodem modo, sed multo magis populares sunt, qui in Pyraeo habitant quam qui in urbe. ut enim in praeliis transitus fossarum, et si admodum parum sint, interrumpit ordines militum, ita & in ciuitate dissidentia omnis videtur disfunctione facere. Maxime forsitan dissident viri et vitium: deinde paupertas et diuitia, & alia magis quam alia: quarum una est illa, de qua diximus.

De medietate documentis circa seditiones. Cap. 4.

O Riuntur autem seditiones non pro paruis rebus, sed ex paruis ad magna proueniunt. maxime et parua corroboratur, quoniam in principalibus sunt, ut corrigat Syracusanis antiquitus. Mutatus est enim ciuitatis status propter duos adulescentes, qui in magistratu constituti, similitudinem inter se habuerunt ex amatoria causa. altero enim absente (cum sodalis eius esset) alter puerum, quem amabat, sibi conciliauit. at ille reuersus, cum id grauius ferret, uxorem illius habere studuit. ex hoc, oēs qui versabantur in republica, diuerso fauore diuerterunt. Quamobrem ab istis principibus cauendum est diligenter, ac dissoluendae statim sunt

** dissimulatio.*
L

M

corum

A eorum discordiæ, qui multū in republica possunt. In principio enim peccatur. principium autē dicitur esse dimidium totius. itaq; paruum in principio erratum, correspondens ē ad alias partes. Omnino autē excellentiū virorum discordiæ totam post se trahunt ciuitatē: vt contigit apud Hestiam post popularē statū. Duobus enim fratribus de diuisione patrimonij cōtendentib⁹, vnus eorū qui erat pauperior, quasi nō exhibēte altero fratre bona oīa, neq; thesaurū quē pater inuenerat, proferente, querebat, ac populum in suos fauores pertraxerat: alter vero qui diuitijs pollebat, locupletes sibi afciuerat. Et in Delphis ex fauore partiū contētionē exorta, principii fuit seditionū omniū, quę postea fuerūt in ea ciuitate secuta. hic enim cū sibi triste auguriū incidisset, vt venit ad sponsam, suscipere illā noluit. parentes vero puellæ quasi sprete atq; cōtempti, sacrorū quiddā eo sacrificiātē iniecerūt, atq; vt sacrilegū accusantes capite damnari fecerunt. Mitylenæ quoq; seditio ex hereditate coorta, magno rum malorū fuit origo. indeq; bellū Atheniēsis cōtra Mityleneos susceptū, in quo vrbs eorū ā Pachete duce capta fuit. Timophane enim quodā opulēto hōse vita functo, cū duæ filiæ superstitēs fuissēt, Doxadrus qdā dari illas filijs in matrimonium cōcupiuit, quod cū assequi non

potuisset, alios sibi platos dolēs, D res nouas moliri aggress⁹: Athe nienlib⁹ quib⁹ erat publice ho spes, bellū suscipere p̄suasit. Et apud Phocēses seditio exorta ē ex hereditate inter Mnasēā Mna sonis patrē & Euthycratē Ono marchi. hæc seditio Phocēsisbus initiū fuit eius belli, quod sacrū appellauerunt. Mutatus est etiā Epidamni ciuitatis status ex nu ptijs. desponderat enim q̄s filiā. cū vero pater sponsi magistratum gerēs illi multā irrogasset, quasi despectus, oēs qui p̄senti ciuitatis statui infensi erāt, p̄ factionē ad se recipit. Fiunt etiā mutationes & in paucorū potē tia, & in populari statu, & in ea quę appellatur respublica, ex eo q̄ aliquod collegiū vel aliā pars ciuitatis famā sit vel augmentū maiorem in modum consecuta: vt apud Athenienses, Areopagi consilium p̄ tempora belli Persarū famam consecutum reipublicæ gubernandi formam seu riorem vidē fecisse. Et rursus naualis turba, q̄ causa victoriæ Salaminēsi bello fuisse videbat, & ob eam victoriā principatū maris acquisisse ciuitati, popularem statum magis asseruit. Et apud Argiuos nobilitas, q̄ p̄ p̄lio contra Lacedæmonios apud Mantiniā urbē cōmisso, magnā famā cōsecuta erat, popularem statū delere tentauit. Et apud Syracusanos multitudo vrbana, q̄ cā victoriæ belli aduersus Atheniēses videbat fuisse, rēpu Moral. cū cō. Auer. MM

Gblīcā mutauit ad popularē statum. Et apud Chalcidenſes, q̄ ſimul cū nobilitate ad opprimēdum Phoxū tyrannū plebs inſurrexiſſet, ſtatim reipublicę gubernationem ſuſcepit. Et apud Ambraciā eodē modo, populus vnā cū aggreſſorib⁹ Perianthro tyrāno expulſo, in ſeiſum gubernationem cōuertit. Et oīno hoc latere nō oportet, q̄ qui potentīę cauſa fuerūt, ſiue priuati hoīes, ſiue collegia publica, ſiue tribus, ſiue & pars aliqua ciuitatis, ſiue quęcūq; multitudo, ſeditionē cōmouent, aut enim qui honori illorū inuidēt ſeditionē faciūt, aut ipſi pp̄ preualentiam parē habere cū cæteris, non acquieſcūt. Mouet quoq; reſpublica qñ partes illa: ciuitatis, q̄ cōtrarię vident eſſe, pariſcant (ceu diuites & plebs) mediū autem parū aut nihil omnino ſit. ſi enim quęuis pars ita robuſta fiat, vt ad illā quę prædominabatur, proxime accedat, non tolerat poſt hac discrimina ſubire.

H Quapropter & qui virtute præcellunt, nullā (vt ita dixerim) faciūt ſeditionē: pauci enim ſunt, ali⁹ vero permulti. Vt ergo in cūctis rebus publicis ipſi⁹ initia cauſęq; ſeditionum ac mutationum, in hunc modū ſiunt. Mutat autem reſpublica qñq; p vim, qñq; per dolū. Per vim autem, aut ſtatim, aut poſtea cōpellendo. nā & fraus duplex eſt, nonnunquā enim decepti ab initio, ſua demū ſpōte recipiūt aliū guber-

nandi modū. deinde poſtea videntur leniter cōſeruāt. vt accidit cū quadringēti illi Athenienſium reipublicam ſuſceperūt. affirmantes enim q̄ Perſarū rex pecunias ad bellum cōtra Lacedæmonios ſubminiſtraret, ac in cōmētiti, nihilomin⁹ poſtea vt retinere gubernationē conati ſūt. Interdū autem ab initio pſuadentes, at poſtea ruriſ pſuaſiſpōte ac volentib⁹ retinet gubernationē. Simpliciter ergo circa omnes reſpublicas, ex his q̄ dicta ſunt, contingit mutationes fieri.

De mutationibus popularis gubernationis et earum modis. Cap. 5.

Sed oportet in vnaquaq; ſpecie rerū publicarū hoc idē conſiderare. Popularis ergo ſtatus maxime recipit mutationes, pp̄ eorum hominū perfidiā, qui ſunt quaſi duces in populo. Hi enī priuatim egregiū quęq; calumniando, cōſpirare eos ſimul cōpellunt (cogit enim in vnum cōis mœtus ēt eos, qui prius erāt inimiciſſimi) publice vero multitudinem irritant, & hoc ſerē vbiq; in hunc modum fieri videmus. Nam & apud Coum popularis ſtatus interit; ob prauitatē eorum qui populum ducebāt. nobilitas enim cōſpiratiōe facta, regimē ciuitatis arripuit. Et apud Rhodū, impoſitis enim pecunijs, q̄ conductis militibus ſoluerent, potētes quidam in populo pro ſe eas retinebāt, eratq; id impedimētō, quominus ea redderent, quę pſectis debe-

A debebant trienniū. præfecti autē
classis, cū pecunias non habe-
rent, ac nihilomin⁹ nauigare ex
lēge cogent, veniti poenam iu-
dicti, conspirationē inierunt ad
popularē statum euertendum.
Apud Hēacleam quoq; popu-
lus oppressus est illico post colo-
niarū emissionē, ob populi du-
ctores, potētes enim quidam in
populo, illatis iniurijs, nobilita-
tem expulerunt: illi vero postea
conspiratēs, & in vnū cōuenien-
tes, in vrbe reuerfi, populū op-
B præferūt. Nec multo dissimili
apud Megarēses popularis stat⁹
interijt. Ductores enim populi,
quō pecunias p̄ bonorū publi-
cationē haberēt, multos ē nobi-
litate pepulerant, vt tandē facta
sit permagna exulū multitudo.
exules ergo in vnū conueniētes
prælio superatū, oppressosq; po-
pulo paucorū potentiam consti-
tuerunt. Cōtigit hoc idē apud
Cumas in populari statu, quem
destruxit Thrasimach⁹, & apud
alios ferē quis inspiciat mutatio-
C nes eodē modo cōtigisse. Inter-
dum enim, vt gratificēt iniu-
riantes, nobilitatē conspirare fa-
ciūt, vel patrimonia æque diui-
dentes, vel reddit⁹ munerib⁹ pu-
blicis subficiētes: interdū vero
calūniantes, vt bona opulētorū
publicari faciant. Verustis qdē
tribus, qñ idē erat potens in po-
pulo ac belli dux, populares res
in tyrannidē mutabant. & pro-
fecto antiquorū tyrannorū plu-
rimi ex popularibus hominib⁹

facti sunt. Causa vero, cur tunc
fierent, non aut nunc, illa est, q
tunc qui in populo maxime po-
tērāt, erāt ex his qui bello geren-
do præficiēbant. nondum enim
dicēdi peritiam habebant: nunc
aut Rhetorica arte superuenien-
te, qui dicendi facultatē habent,
populos ducunt quidē: sed quia
imperiti sunt rerū bellicarū, ty-
rannidē inuadere nō audēt, nisi
vbi parum aliquid tale incidit.

Tyrānides certe frequētius fie-
bant prius, quā nunc, & p̄ ma-
gnas potestates quibusdā com-
E missas, ceu Mileti ex consulatione
multarū enim ac magnarū rerū
potestatē habebit consul. Ac ē
ob id, quia tunc vrbes non erāt
magnæ, sed rure homines habi-
tabāt, oīi agentes præter q̄ ab
agris, qui aut patrom erāt in po-
pulis, cū viri militares essent, ty-
rannidē inuadebant. idē age-
bant oēs, p̄stia sibi prius fide à
populo, quæ acquirebat ex ini-
micitia aduersus opulentes, vt
Athenis, Pisistratus p̄ factionē
cōtra Pediacos susceptā, & Me-
F garis, Theagenes armentis opu-
lentorū occisis, quē iuxta flumē
repererat pascētia, et Dionysius
accusans Daphnēū & diuites,
meruit tyrānidē Syracusis obti-
nere, p̄ inimiciā nobilitatis,
sibi fide à populo præstata, quasi
popularis esset. Mutatur ē res-
publicæ, ex consueta guberna-
tione in vltimā speciem popula-
ritatis. cū enim per electionē
sunt magistrat⁹, non tñ à censu,

MM ij eligit

G eligit autē populus ambiētes populum magistratuū gratia, eò rē deducunt, vt sit populus dñs ēt legum. Remediū autē, ne hoc omnino fiat, vel vt minus fiat, illud est, vt tribus quidem magistratum eligant, non populus vniuersus. Populariū igitur statuum mutationes ferē omnes p has sunt causas.

De mutationibus paucorum potentia, & earum modis. Cap. 6.

H **P**aucorum autē gubernationes mutantur p duos maxime modos manifestissimos. Vnū, si iniurijs afficiāt multitudinē. quilibet enim patron⁹ sufficit, & maxime si ex numero paucorum dux aliquis existat. quēadmodum in Naxo Lygdamis, qui tyrannidē postea Naxiorum inuasit. Habet autē ēt ex alijs initiū seditionis dñas. qñq; enim ab ipsis opulentis, qui nō honorant magistratibus, sit dissolutio, cū perpauci sint illi, qui dignitates vsurpāt: vt in Massaliensibus, & in Histrio, & apud ¹ Heracliā, & in alijs ciuitatibus accidit. Nam qui honores nō suscepērāt, res nouas moliri nō cessabāt, donec ipsi quoq; honorarent: primo qdē seniores ex fratrib⁹, deinde iuniores. quibusdā enim locis nō simul ad rēpublicam gubernandā recipiuntur si lius & pater: alicubi vero frater senior ac iunior. & illic quidem paucorū potentia ciuiliior facta est. In Histrio autē ad populū recidit. In Heracliā vero à pauciori-

bus ad sexcētos deuenit. Mutata **R** est & Gnidi paucorū potentia, seditione inter nobilitatē ipsam coorta, ex eo q; pars eorum ab honoribus excludebat. siquidē pater filium impediēbat, & frater fratrē, nec nisi qui senior foret honorabatur. insurgēs enim populus per illorū discordiam, ac ducē nactus ex ipsa nobilitate, irruēs perucit. imbecillis. n. aduersa pars erat. Et apud Erythrienses, in paucorū gubernatione regiarū vrbium antiquis tēporibus, licet diligenter curarent qui in gubernatione illarū versabantur, tñ quia perpauci erant, nō tulit populus sed rempublicā mutauit. Mutantur ēt paucorū gubernationes ex se ipsis, pp factiones ipsorū qui plus posse apud populū volunt. Hoc autem dupliciter fit. qñq; enim sibi asciscūt, & coniungūt alios ex ipso numero paucorum: vt Athenis ī triginta illis fecit Charicles, & in quadringētis Phrynich⁹ sibi modo. qñq; vero ipsi, qui sunt ex paucorum numero, **M** vendicāt sibi plebē. vt apud Larissam, nobilitas plebē colebat, ex eo quia p plebē fiebat electio magistratus illius, qui custodia reipublicæ vocabat: & in quibuscūq; gubernationibus paucorū, nō illi ipsi eligūt ad magistratus, q & gerere illos possūt, sed ex censib⁹ magnis tribuunt, vel ex aliquo corpore. electio tñ corū per ciues fit, aut per plebē, vt Abidi, & vbi iudicia nō sunt

ex

A ex his qui rempublicam gubernant, colēdo plebē, quo eorum suffragia promereant, rempublicam mutāt: vt apud Heracleam cōtigit quā est in Ponto. quod idem accidit, qñ in gubernatione paucorū quidā existentes, ad pauciores ēt rempublicam trahunt, pares enim ceteris eē querentes, cōpellunt populū in sui auxiliū adhibere. Fiunt etiā mutationes in gubernatione paucorum, qñ prodigaliter viuentes qui gubernāt, per luxuriā patrimonium consumpserunt. Optant enim res novas huiusmodi hōes, tyrannidemq; vel sibi ipsis, vel alteri affectāt. quēadmodū Hipar Dionysiū Syracusis. & Amphiboli Cleotimus Calcidentēs colonos superinduxit, & cū venissent, seditionē cū illis contra diuites fecit. & in Ægina qui negociū id Chariti Atheniensī fecerat, res nouas molitus est, ppter huiusmodi cām. Hi ergo hōes cōsumptis patrimonijs, aut res nouas cōmouent, aut rempublicam furtis expilāt. itaq; seditiones aut ab ipsis aut ab illis cōcitantur, qui eorū furta non tolerant: vt Apolloniā q̄ est in Ponto accidit. Cōcors vero si sit paucorū gubernatio, ex seipsa non facile interit. Huius signum est apud Pharsalū vrbē reipublicę status: pauci siquidē in ea ciuitate gubernatores, multorū sunt dñi, quia ipsi inter se recte ac debito more se gerūt. Euertunt ēt, qñ in paucorum gubernatione

aliam paucorū gubernationem efficiunt: id est qñ eorū, ad quos pertinet gubernatio reipublicę, qui pauci sunt, selectio quēdam sit, neque habilitas est oībus ad maximos magistratus, dignitatesq; posse assumi. Quod apud Elidem vrbē qñq; cōtigit. nam cū paucorū esset gubernatio reipublicę, admodū pauci eorum ad senatoriū ordinem, quā erat perpetua dignitas, puenire poterant, ob id q̄ erat potentium hic ordo ac perfimilis Lacedæmoniorū senatui. Fit autē mutatio gubernationis paucorū & bello, & in pace. In bello quidē, q̄ populo diffidentes, conducto milite vt cōpellunt, & qui illis pręficitur, sæpe tyrannus euadit: vt Corinthi Timophanes. q̄ si plures pręficiunt, ipsi sibi potentiā parāt. interdum vero ista formidantes qui regunt, populū recipiūt ad reipublicę cōmunionem, qm̄ necessitas cogit populo vti. In pace autē propter diffidentiā quam inter se habēt, cōductis militibus custodiā tradunt, pręficiuntq; illis virū aliquē, qui ad neutrā partē magis inclinare videatur. at iste sæpe fit dñs partis vtriusq;. quod accidit in Larissā vrbe Leucadenisibus, qui circa Samum rempublicā tenētibz, & apud Abidū tpe sodalitatum, quarum erat Iphiadæ. Oriūtur ēt seditiones per exclusionē aliorum ab alijs factam, eorū ipsorum qui sunt in paucorum gubernatione, qñ

MM iij de

* A. d. p. m. E

F

G de nuptiis, vel de iudicijs cōcer-
rant, quēadmodum de nuptiis
suprà diximus. In Erethria pau-
coꝝ gubernatio equitū subla-
ta est p̄ Diagoram, qui affectus
iniuria fuerat ex nuptiis. Ex iu-
dicio aut̄ apud Heracleam sedi-
tio extitit, & Thebis ob adulte-
riū iudiciū. Atqui vtroq; in loco
non iniusta fuerat accusatio, sed
per factionē poena nimis exaspe-
rata: apud Heracleam quidē ad-
uersus Eutionē, Thebis vero ad-
uersus Archium, quos inimici
H peruincētes in foro ligari, ac cer-
uicem ei⁹ annulo ferreo includi
fecerunt. Sæpe ēt paucorū gu-
bernationes dissolutę fuerūt ob
nimiam dominationē, non pro-
bantibus quibusdā ex ipsis qui
gubernabāt, hmōi excessum: vt
accidit his qui apud Gnidū, &
apud Chium per paucorum po-
tentiā gubernabant. Fiunt etiā
casu mutationes illis quę vocan-
tur respublicę, & gubernatiōes
paucorū, vbicūq; a cēsu sumun-
tur ad deliberandū, & iudican-
dum, & ad cæteros magistrat⁹.
Sæpe enim constitutus primo
censu ad p̄sens tempus, vt parti-
cipent in paucorū quidē guber-
natiōe pauci, in republica vero
medij, felicitate aliqua superue-
niente vel p̄ pacē, vel per aliam
cām, contingit easdē possessiōes
multo maioris prætiū fieri. itaq;
oēs efficiūtur habiles ad cūctos
reipublicę gradus, dignitatesq;
suscipiēdas. idq; cōtingit inter-
dum sensim & latenter, interdū

celerius. Paucorū igit̄ guberna-
tiones mutant, & seditionē reci-
piunt per hmōi causas. Omni-
no autē & popularis status, &
paucorū potentię conuertitur
interdum non in contrarias spe-
cies, sed in eas quę sunt proprię
generis: ceu ex institutis popula-
ribus & paucorum, in ipsa pro-
pria, & ex illis rursus in ista.

De mutationibus optimatum potentie,

ex earum modis. Cap. 7.

IN optimatibus autē seditio-
nes fiunt, interdū quidē ex
eo q̄ pauci sunt honorū par-
ticipes, quod in paucorū guber-
natione diximus seditionē mo-
uere, nam & optimatū guberna-
tio quodammodo paucorū est:
in vtraq; enim pauci gubernāt,
non tñ propter idem pauci, cū
videatur propterea optimatum
gubernatio esse paucorū. maxi-
me vero id accidere necesse est,
qñ fuerit multitudo* aliter sen-
tientiū, quasi similis fm virtu-
tem, velut apud Lacedæmonios
ñ qui Partheniæ nuncupabant
(ex similibus enim erat) quę de-
prehenso res nouas moliri, in
coloniam Tarentum misere, vel
qñ aliqui inhonorantur, cū sint
magni, & nihilo inferiores vir-
tute q̄ illi qui honores capiunt,
quemadmodum Lyfander a re-
gibus, vel quando vir fortis &
magni animi non sit particeps
honorum: quemadmodum Ci-
nadon ille, qui coniuratione fa-
cta per Agefilai tempora, Spar-
tatas opprimere tentauit.

Præte-

*abundan-
tia rerum.

*πολλοὶ ἄνθρωποι
μακροῦ μί-
νου, τοῦ
q̄ magnā
de se cōce-
perant opi-
nionem.

M

A Præterea cum alijs paupertate nimia præsumunt, alijs diuitijs abundant: quod maxime in bello cõtingit. & accidit hoc Lacedæmonijs Messenensi bello. Ostendit hoc Tyrteus poeta in illo carmine, quod inscribitur *lætiæ*, exhausti enim quidã p id bellũ ac pauperes facti, censebãt agros æqua portione ciuib⁹ esse diuidendos. Insup si quis magnus & potens, et maior fieri ac solus damnari velit, vt apud Lacedæmonios videtur Pausanias ille fecisse, qui dux belli aduersus Medos fuit. et apud Carthaginienses Hanno. Dissoluuntur aut maxime & respublicæ & optimatũ gubernationes, pp trãsgressionem iustitiæ in ipsis factã. Huius autẽ origo est, non bene temperatam simul esse ac permixtã, in republica quidẽ popularẽ gubernationem & paucorũ, in optimatibus vero ista simul atq; virtutẽ, maximeq; illa duo, popularẽ dico atq; paucorũ. hæc enim & respublicæ conantur miscere, &

C multæ illarũ quæ optimates vocant. differunt enim optimates ab illis quæ appellantur respublicæ in hoc: & ob id sunt alię earũ min⁹, aliæ magis durabiles. illas enim q̃ magis declinãt ad paucorũ potentiã, optimates appellant: illas vero q̃ ad multitudinem, respublicas vocãt. quapp tiores sunt istæ, q̃p aliæ. Forti⁹ enim est id quod plus est, ac magis acquiescunt æquum habẽtes. Qui vero diuitijs abundant, si res

publica excellentiã eis tribuat, D cõtumelia ceteros afficere pergunt, nec par habentes conquiescunt. Penit⁹ enim ad quãcũq; speciẽ declinet gubernatio ciuitatis, in eam transmutat, vtriusq; suũ augẽtib⁹: velut respublica ad populũ, optimates ad paucorum potentiã: vel in contraria, ceu optimatũ gubernatio in popularẽ. tanquã enim iniuriã patientes, in contrariũ trahũt, qui magis sunt inopes: respublica vero in paucorũ potentiã transmutat. solũ enim stabile est fm dignitatẽ æquum, & habere sua quæ sunt. Cõtingit vero id quod modo dixim⁹, in Thurijs. quod enim a maiore censu erat magistrat⁹, in minore facta est mutatio, et in plures gubernatores: et quia agros totos possidebat nobilitas cõtra legẽ (nam gubernatio eius ciuitatis erat ipsorum) itaq; plus habere poterãt. At populus bello exercitatus, ac potẽtior effectus q̃ illorũ custodes, nobilitatẽ compulsi agros, qui cõtra legẽ tenebant, dimittere. F Insuper quia oēs optimatũ species ad paucorũ potentiã declinant, nobilitas in illis plus habet: velut apud Lacedæmonios, opes & diuitiæ in paucis sunt, ac magnã licentiã habet nobilitas faciendi quodlibet, & cui velit gratificãdi. quæ causa fuit, vt Locrorum ciuitas interiret, pp Dionysii clientelas. quod nõ cõtigisset i populari statu, neq; in ea optimatũ gubernatione, quæ

MM iij opti

Politicoꝝ

G optime mixta & temperata fuisse. Maxime vero latent optimatū gubernationes, paulatim sese dissoluentes: quod quidē dictū est prius vtr̄ de omnibus rebus publicis, idq; iter causas mutationis minuta paruitas appellatur. qñ enim omittit aliquid ex his quæ ad rempublicā pertinent, ac deinde aliud paulo maius, facilius mouet, quousq; totam moueāt reipublicæ formā. Quod in Thuriorū accidit reipublica. cū enim legē haberēt, per quam non nisi intermisso quin quennio * præturam gerere licebat, iuniores quidē rei militaris periti, & apud multitudinē famam habētes, cū ceteros, qui in rebus gerendis versabant, spernerēt ac facili ter se cōsecuturos arbitrarentur, legem totā illam tollere aggressi sunt, lata altera lege, vt liceret continue eosdem prætores esse. At enim magistratus qui præerāt suffragiis, appellabant vero cōsultores, cōmoti prius ad resistendum, tñ postea destiterunt, putātes, quāuis hac vna lege soluta, tñ ceteras esse permāsuras, postea vero prohibere volētes, ne aliæ mouerent, nihil proficere valuerūt, sed mutata est eorū respublica in potētiā eorū, qui nouas res aggrediebant. Dissoluunt vero cunctæ respublicæ interdum p seipsas, interdum per externam causam, qñ cōtraria gubernatio sit, vel propē vel longe quidē, sed admodū potens, quod quidē

cōtigit Atheniensibus & Lacedæmonijs. Athenienses, n. vbiq; potentiā paucorum: Lacedæmonij vero vbiq; popularē statum euerterunt. Vnde igitur rerū publicarū mutatiōes, seditionesq; exoriantur ferē dictum est.

*De conseruatione rerum publicarum
modi viginti. Cap. 8.*

DE conseruatione autē earū, & cōiter & seorsum de vniuscuiusq;, conseruens est vt dicam⁹. Illud ergo ante oīa patet, q si sciamus per quæ corrumpuntur respublice, scimus et per quæ conseruantur. contrariorū enim contrarij effectus: corruptioni autē conseruatio est cōtraria. In illis igit rebus publicis quæ laudabiliter pmixtæ ac tēperatæ sunt, illud est diligenter obseruandū, ne quid ex legibus institutisq; moueatur, maximeq; ab eo cauendū, quod paulatim repit. latet enim corruptio, quia nō tanta simul fit: decipiturq; mens ab illis, vt sophistica illa rō, si vnū quodq; pusillum, & oīa. hoc autē est vt sit, & est vt non. totū enim & oīa non pusillum, sed cōposita ex pusillis. vna igitur custodiā aduersus hoc principium est opponēda. Deinde non cōfidere his quæ fingunt quodāmodo, & adumbrant ad populum: reprobātur enim ex ipsis operibus. qualia vero dicamus rerū publicarum signiēta, superius est ostensum. Intueri licet quāsdā respublicas durare nō solū ex optimatibus, verū

H
• *στρατη-
γος.*

I

M

- A** verumetiā ex paucorum potentes, non quia per se ipsę stabiles sint, sed quia hi qui gubernant, recte se gerunt, tā erga eos qui sunt extra rēpublicam, q̄i erga eosq̄ in reipublicę gubernatione versantur. Erga eos quidem qui non participes sunt gubernationis, non afficiēdo ipsos iniurijs, ac præstantiores ipsorum ad participationem reipublicę recipiendo, cupidostq̄ honoris non deprimēdo, neq̄ multitudinem suis cōmodis fraudādo.
- B** Erga illos vero, qui socij in gubernanda repub. sunt humane inuicē ac populariter se gerendo. & equalitas. n. illa, quę in populari statu affectatur, ea in similibus non solum iusta est, verumetiā vtilis. Quamobrem si plures sint in gubernatione reipublicę constituti, eis permulta populariū institutorum vtilia sunt: ceu semestres esse magistratus, vt oēs q̄ similes sunt, adipisci valeant. sunt. n. tanquā populus quidam illi, qui inter se pares ac similes sunt. itaq̄ in illis frequenter existunt, velut duces quidā populi, vt prius diximus. Deinde minus in potētijs incidunt paucorū gubernationes & optimates. non. n. similiter facile est latere male agē tē in breui tēpore magistratus & in longo. nā ob hoc, in paucorum gubernationibus, & popularibus tyrannides fiunt. aut .n. hi qui maximi sunt in vtraque, tyrannidē inuadūt (hic du-
- ctores populi, ibi potentes) vel qui maximos gerunt magistratus, q̄n longo tēpore durāt. Cōseruant autē respUBLICę, non solū ex eo quia procul sint ā periculis, verum ēt interdum q̄a propinquę sunt. hoies. n. formidantes, vi gilantius intendūt ad reipublicę custodiam. Itaq̄ oportet eos qui rempublicam saluā esse volunt, formidines quasdā parare, vt caueāt neq̄ dissoluāt quasi nocturnā quandam custodiā, reipublicę obseruationem: & quod lōge abest, propinquū facere. etiā nobilium contentionē seditionesq̄, per leges quę oportet custodire conari, et qui extra contentiōes sunt eos ante capere, tanquā malum ab initio exorians cognoscere non cuiusuis sit, sed ciuilis viri. Ad mutationes vero q̄ pp censum fiunt, ex paucorū potentia atq̄ ex republica, q̄n contingit hoc, manentibus eisdē censibus, aut pecuniarū copia facta, vtile est cōsiderare vniuersum totius ciuitatis censum, ac præsens tempus ad præteritum conferre. nā in quibuscūq̄ ciuitatibus census agitur annuatim: in maioribus vero per trienniū aut quinquennium. & si multiplicatus sit, ac multo maior fact⁹ quā prius erat ille, fm quem statuta fuerat reipublicę gubernandę habilitas, lege prouidere vt census vel augeatur vel relaxetur. siquidem excedat, augeatur fm multiplicationem: si vero deficiat,

Gciat, relaxetur ac minor fiat cēsus taxatio: In paucorum. n. gubernationibus, et in rebus publicis nisi hoc fiat, hic paucorū gubernatio, ibi potentia nimia insurget. illo autē modo ex republica quidē popularis status, ex paucorū vero gubernatiōe res publica, aut populus. Cōe autē est et in populari, & in paucorū gubernatione & in oī republica, neq; augere nimiū quenquā supra modū, sed magis conari paruos et longi tēporis honores

Hprēbere, q̄ confestim magnos. corrūpunt. n. nec cuiusuis ē hominis prosperitatē ferre. Quod si accumulate dati sint alicui honores, nō sunt simul oēs postea auferendi, sed paulatim. Maxime vero lege ita prouidere cōnādū est, ne alicui nimiū sit excessiua potētia, neq; amicorū, neq; pecuniarū. qđ si ita cōtingat, p absentia remouendę sunt hmoi hominū clientelę. Cū vero ex priuata etiā vita res nouę oriantur, magistratus cōstituē

Iidus est qđā, qui sit quasi in specula ad mores ciuiū intuendos, ne quis ita uiuat, vt reipublicę nocere possit. in populari quidē statu, ne aliene uiuat a popularitate: in paucorū autē potentia, ne aliqā natura eius gubernationis. Eodēq; modo de alijs speciebus rerum publicarū. Et si qđ exultet prosperitateq; sit elatum in ciuitate, p partes obseruare propter easdē causas. cuius remediū est, semper contra

rijs partibus magistratus & res agendas committere. cōtrarias partes voco, ceu prestantes viros multitudini, & diuites pauperibus. Conandūq; est vel admiscere pauperes cū diuitibus, vel medios augere. hi. n. dissoluet seditiones ob imparitatem procedentes. Maximū vero illud est in oī republica & legib⁹, & * cetera oī diligentia constituendū, ne ex magistratibus lucra proueniant. id aut maxime in paucorū gubernatione ē obseruandū. leuius. n. ferunt populi, qui ab republica excludunt, quinimo gaudent, q̄ sua agere nō impediunt. At si existiment eos qui magistratus gerunt ex republica ditari, duplicē capiūt molestiam, & q̄ ab honore excludunt, & quod a lucro. Vniq; vero cōtingit simul existere popularē statū & optimatū, si ita quis instituat: foret. n. vt & nobiles & plebei haberent q̄ vtrique vellent. Licere. n. oībus reipublicam gerere populare est: magistratus vero a nobilib⁹ teneri, optimatū. hoc aut accidit, qñ ex magistratibus nō proueniunt lucra. pauperes. n. magistratus nō volent, si nil insit lucrari, sed potius suis rebus, pprijs intendere, diuites autē quia non indigent ex republica lucrari, magistratus gerent. atq; ita cōtinget egenis quidē ditari ob operā rebus suis impensam, nobilibus vero nō subīci cuiquāq;.

Ad hoc aut vt nō subripiantur pecu-

Inimica

L

M

A pecuniæ publicæ, editio fiat pecuniarū pſentibus ciuibus omnibus, & deſcriptæ per ſocietates, et ordines, & tribus deponatur. Quod vero magiſtrat⁹ ſint abſqꝫ lucro, ſtatuendi per legē ſunt honores, nſ qꝫ optime ſe geſerint. Oportet aut in populari ſtatu diuitibus parcere, ac non mō poſſeſſiones eorū nō auferre, ſed ne fructus quidē earum: quod in qꝫuſdā ciuitatibus imprudenter fit. Melius ēt eſt volētibus prohibere, ne munera illa ſubeāt qꝫ ſint magni ſumpt⁹, ac nullius vtilitatis, ceu choros exhibere & ludos & faces, iſtar Chiorū, & cætera hmōi munera. In paucorū vero gubernatione, cura eſt pauperū ſuſcipiēda diligētē, & officia quibus ſunt ſalaria cōſtituta, iſtis tradenda. & ſi quis diuitū eos cōtumelia aſſecerit, maior pœna eſt conſtituenda, qꝫ ſi ipſi inter ſe idē feciſſent. Et ſucceſſio in hæreditatibus per cognationē ſit, non per donationē. nec valeat quiſquā plures hæreditates capere, ſed vnā ſolūmodo. Per hunc. n. modū magis æquales erunt facultates, & egenorū pꝫmulti ad abundantia traducuntur. Vtile eſt & in populari ſtatu, & i paucorū gubernatiōe, aliorum vel æqualitatē vel pꝫſtatiā tribuere his qui minus participāt reipublicę. in populari quidē diuitibus, in paucorū vero gubernatione, egenis: exceptis tñ his magiſtratibus, in qꝫbus ius au-

thoritasqꝫ reipublicę cōſiſtit. **D** hi enim ſolis nſ qui ſunt ex re publica, committi debent.

Quas conditiones habere oporteat praeſtantes magiſtratus ſuſcepturos. De praeceptis, quibus popularis ſtatus, aut paucorū potentia ſeruentur.

Cap. 9.

TRia vero debēt habere illi, qꝫ principales magiſtratus ſunt ſuſcepturi. Primum, vt tament pſentē ciuitatis ſtatu. Deinde, vt habeāt potentia maximā ad ea exequenda, qꝫ magiſtrat⁹ requirit. Tertiū, vt habeant virtutē et iuſtitia in vna quaqꝫ republica, ad ipſiam rēpublicā, niſi. n. iuſtū idem ſit in cūctis rebus publicis, nec eſſe foret et iuſtitie eſſe dñas. Habet aut dubitationē, qñ hęc oīa nō concurrūt in eodē, quēadmodū ſumere oportet. ceu ſi ſit quidam aptus ad rē militārē, ſit aut illē idē improbus, nec reipublicæ amator: alter vero iuſt⁹ et amator, ſed ad rē militārē nō aptus: cuius faciendā ſit electio. Videſ inſpiciendum eſſe ad duo, cuius magis participent oēs, & cuius minus. Quapropter in re militari quidē ad peritiā magis qꝫ ad probitatē eſt reſpiciendum: pauciores. n. ſunt rei militaris periti, plures pꝫbitatis. Cōtra vero, i custodia et adminiſtratiōe grarij: plus. n. probitatis requirit, qꝫ quantū habeant multi. ſcīa vero huius cōis eſt omnibus. Dubitari enim poteſt, ſi poten-

tia

Politicorum

* inconci-
nentes.

Gtia adfit reipublicę & amicitia,
quid opus est virtute? sufficiēt
enim illa duo ad reipublicę vti-
litate. An, quia fieri pōt, vt
duo illa habentes sint intempe-
rantes: itaq; vt sibi ipsis nō ob-
temperant scientes & amantes
seipfos, sic ēt erga rempublicā
nihil vciat ita se habere quodā.
simpliciter aut quęcunq; inle-
gibus prodesse diximus, cūcta
illā rempublicā seruant. Et qđ
sæpe iam diximus, maximum
fundamētū est, custodire vt po-
tentior sit ea pars, quę repub-
licam saluam esse velit, qđ illa
quę nolit. Præter hæc autē oīa,
latere non oportet, qđ modo la-
tere eas respublicas, quę trāsgre-
diuntur mediū. Multa.n. q̄ po-
pularia videntur, popularē sta-
tum dissoluunt: multa ēt quę
paucorū esse vidētur, dissoluūt
paucorum gubernationem. qui
vero existimant hāc esse vnam
virtutem, trahūt ad excessum,
ignorātes qđ quemadmodū na-
sus excedit rectitudinem lauda-
bilem ad aquilinum esse vel si-
mum, sed tñ, adhuc pulchritu-
dinem ac gratiā retinet. at si qs
magis trahat ad excessum, pri-
mo quidem abiicit congruentē
mensuram partis, tandem ve-
ro ita disponitur, vt non nasus
appareat pp excessū ac defectū
contrarium. eodē mō & de alijs
partibus. Contingit aut hoc &
circa alias gubernationes. nam
paucorū quidem potentiam, et
popularem sufficienter se habe-

re contingit, & si transgrediant
ab optimo statu. qđ si quis intē-
dat magis vtrāq; earū, deterio-
rem primū faciet rēpublicā, tñ
dē vero neq; rempublicam eē.
Quapropter non ignorari op̄
ā legis conditore ac ciuili homi-
ne, qualia popularia seruent po-
puli statum, & qualia paucorū
apparentia euertāt paucorū gu-
bernationem. neutra.n. istarū
videtur stare posse absq; opulē-
tia & multitudine. sed qđ adz-
quatio fiat facultatum, aliā ne-
cesse est esse rempublicam. ita-
que dissoluentes leges quę sunt
circa excessum, dissoluūt respu-
blicas. Aberrant vero & in po-
pulari statu, & in paucorū gu-
bernatione. In populari quidē
ductores populi, vt multitudi-
nem dominā legū efficiant. ob
id.n. faciunt semper ciuitatem
opulētis repugnantē. at opor-
tebat contrariū videri semp di-
cere pro opulētis. In paucorū
vero gubernatiōe pro populo,
eos qui rempublicā gubernant.
& contra iurare qđ nunc iurent
paucos gubernātes. in quibus-
dam.n. ciuitatibus nunc iurāt,
populū odio habeo, & cōsilio
annitar vt male habeat. expedit
aut simulare ac fingere contra-
riū, atq; ita iuramentū concipe-
re, non afficiā populū iniurijs.
Maximum aut oīum quę dicta
sunt, ad reipublicę stabilitatem
est id, qđ nunc paruifaciūt oēs,
erudiri ad reipublicę discipli-
nā. nihil.n. profunt vtilisimæ
leges

A leges q̄ gubernatoribus decernuntur, nisi moribus instituti & disciplina imbuti in republica hofes fuerint: si leges populares, populariter: si paucorū potentis, ad hanc ipsam gubernationē. Nam si est in vno intemperantia, est et in ciuitate disciplina autem reipublicæ est, non ea facere per q̄ lætetur pauci potentes aut populares, sed per q̄ valeant, illi quidem paucorum gubernationem tenere, hi vero popularē. Nunc aut in paucorum

Bum potentia, gubernatorum filij delictis intendunt: tenuiorū aut filij gymnastis laboribusq; exercent. itaq; & volunt magis & possunt res nouas moliri. In populari vero statu, qui maxime vr̄ esse popularis, contra q̄ vr̄tile sit constitutū est. huius rei ea est, q̄ male definiunt libertatē. Duo sunt. n. quibus popularis status, definitur, potestate summa populi, ac libertate. Iustum aut æquum videtur esse. æquum vero quodcunq; videatur multitudini, id esse stabilis

E *p̄cipuū. *liberum aut & equū quodcunq; velit quis facere. itaq; viuit vnusquisq; vt vult, in hmoi populari statu, & ad qd̄ gliscit, vt ait Euripides. Sed hoc ē prauum. non. n. putandum est esse seruitutem, viuere ad formā reipublicæ, sed salutē. Ex quibus igitur mutantur respublicæ & corrumpuntur, & per quē feruantur & permanent. vt simpliciter dicamus, tot & talia sunt.

De mutationibus regni, & tyrannidis. Cap. 10.

D

R Estat nūc videre de vni⁹ gubernatione, ex quibus corrumpatur, et per quæ seruari valeat. Ferē autem similia ac propinqua sunt illis, q̄ diximus suprā de ceteris gubernationibus, illa quę circa regnum, et circa tyrannidem contingunt. nā regia quidem potestas optimatum gubernationi respondet. Tyrānis aut, ex paucorum potentia illa postrema, & ex populari cōponitur. quapropter perniciosissima est his qui sub ea sunt: vtpote ex duobus cōposita malis, & transgressionibus & delictis continens, quę ex ambabus illis proueniunt. Existitq; generatio statim ex contrariis vtriq; istarū. nam regia potestas pro tutela præstatium virorum contra populum repta est: & sit Rex ex pstantibus per excellentiā virtutis, vel rerum gestarum quæ sint à virtute, vel per excellentiam hmoi generis. Tyrannus vero originē habet à populo ac multitudine, cōtra nobilitatē, vt populus iniuriam ab illis non patiat. Patet hoc ex ipsis his quę contingunt. ferē. n. tyranni vt plurimū facti sunt ex ductoribus populorū, fidē adepti ab initio p̄p̄ calumnias contra nobilitatē iactas. Tyrannides igitur aliæ in hunc modū constitutę sunt, ciuitatibus iā adauctis. Alię prius ex regibus transgrediētib; patria

E

F

G tria iura, et affectantibus magis dominari. Alij ex electis ad principales magistratus: antiquitus n. populi constituebant diuturniores administrationes & procuraciones. Alij ex paucorum potentia, eligentiū vnū aliquē ad maximos magistratus. Oib⁹ istis modis facultas fuit id perficiendi, si mō voluissent, per potentia libi p̄existētē, vel ex regia potestate, vel ex honoribus a populo exhibitis. ceu Phidon apud Argos, & alij alibi regiam potestate habētes tyranni sunt facti. circa Ioniā vero tyranni, & Phalaris, ex honoribus. Panteius quoq; in Leontinis, & Cypselus Corinthi, & Pisistratus Athenis, & Dionysius Syracusis, & alij eodē mō ex fauore populoꝝ, apud quos multū poterant. Vt ergo diximus, regia potestas instituta ē fm optimatum gubernationē. est. n. fm dignitatē, vel per virtutem propriam, vel generis, vel per beneficia collata, vel p̄ ista simul ac potentia. Omnes. n. qui maxima bñficia in ciuitates gentesq; contulerūt, vel qui eā facultatē habuerunt vt conferre valerēt, hoc honore potiti sunt, alij bello conseruatis populis ne in seruitutē deuenirent, quēadmodū Codr⁹. alij a seruitute liberatis, vt Cyrus. alij q; cōdidissent urbē, vel q; regionē acquisissent, quēadmodū Lacedæmonioꝝ, & Macedonoꝝ, & Molossoꝝ reges. Vult autē rex esse custos, vt

qui diuitias habēt, nihil iniustū patiantē, nec et populus afficiat contumelijs. Tyrannus autē, vt saepe iā diximus, ad nullā cōm respicit vtilitatē, nisi gratia proprii cōmodi. Est autē obiectū tyranni, qd placeat: regis, qd honestū sit. quamobrē & illa in quibus plus habēt, sunt tyrannis q; dem pecunię, regibus autē honores. & custodia regi a ciuib⁹ suis ē, tyrāno at a peregrinis. Quod vero tyrānis contineat illa maiora q; sunt & popularis gubernationis & paucorum potentia, manifestū est. Ex paucorū quidē potentia finē esse diuitias. p̄has. n. solas necesse ē pmanere, vt cōductos retineat custodes, vt sumptus faciat in educando, vt populo suo in nulla parte cōfidat. itaq; arma ciuib⁹ suis adimere. ac multitudinē populi cōculcare, ac ex vrbe pellere, et vācua habitatoribus ciuitatē reddere, cōmunia sunt vtrarunq; paucorū s. potētis, et tyrānidis. Ex populari autē, vexare nobilitatē, clā euertere & palā, et i exiliū pellere, tanq; aduersarios & machinatores cōtra potentiam suā. Ex his. n. & consilia aduersus eos iniri cōrigit, alijs dominationē affectantibus, alijs seruitutē fugientibus. Vnde Pericli consiliū Thrasybulo datū, supereminentes spicas decerpere, tanq; oportunū fuerit eminentiores ciuiū de medio tollere. vt igit fere dictū est, eadē p̄cipia mutationū sunt existimāda, &

in

An rebus publicis et in vniuersa gubernatione. p. cōtumeliā. n. & p. metū, & per contēptū insurgūt pleriq; subiectōrū aduersus dominātes. iniuriā vero maxime p. cōtumeliā, nōnunq; et p. ablationē rerū sūt. sunt autē & fines ibi tales, quales sunt circa tyrānides & regna. opes. n. & honores q. in tyrānis regibusq; maximi cōspiciunt, affectant oēs. Insurgitur autē qñq; in corpus dominātis, qñq; in ipsā dominationē. Qñ. n. p. cōtumeliā adducunt hōes ad insurgendū, īpet⁹ fit in corp⁹. cūq; sint cōtumeliā partes plures, vnaquāq; illarū cōcitāt ad irā. irascentium vero plūmi vltionis cā impetū faciūt, nō cā potentie. Quale fuit illud filiorū Pisistrati: ob cōtumeliā. n. sorori Harmodii illatā, & ipsū Harmodii cōpellatū, impet⁹ in eos factus est, ab Harmodio quidē pp. sororē, ab Aristogitone autē pp. Harmodium. Aduersus Periādrū quoq; Ambraciē tyrānū infidiē factē sunt, **C** ex eo quia in potu, quē amabat puerū interrogauit, an nōdū ex se p̄gnans esset. Philippus vero à Pausania occisus est, qā nō vlciscebāt cōtumeliā sibi factā ab Artalo. Et Amyntas paruus à Derda, quia iactaret se illi⁹ grāte abusum esse. Et Eunuch⁹ ab Euagora Cyprio. q. n. mulier renueret eius filiū, quasi contumelia affectus eū necauit. Plurimē vero inuasiōes factē sunt ex eo, qā in corpus verēcundiā in-

tulissent q̄lis fuit suasio illa Cra- **D** tei aduersus Archelaū: semp. n. molesta illi fuerat consuetudo eius. Itaq; parua ē occasio sufficiens fuit, vel qā filiarū nullā sibi dederat, cū se daturū pmisisset. sed primā occupat⁹ bello aduersus Syrrā Arabeum tradidit regi Elibig: alterā vero filiā minorē natu filio Amyntē cōiugauit: existimās p. hūc modū minime sibi fore aduersaturum ex Cleopatra genitū. sed īdignationis principiū extitit, q. grauiter ferebat se ad libidinis grām ha- **B** beri. Fuit vnā cū illo ad rē patrā dā Hellanocrates Larissæus ob eandē cām. qđ. n. abusus etate illius nō, vt. pmiserat deducebat: ob cōtumeliā id fieri ratus ē, nō ob amorē. Paron vero & Heracles Aenī Cotyn peremerūt, * patri mactātes. Adamas vero ^{* vltionē suā mētes pri.} à Cory rebellauit, quasi contumelia affectus, q. ab eo in pueritia exectus ēet. Multi ēt ob verberatū corp⁹ vel interfecerunt ira perciti, vel impetū fecerunt quasi cōtumelia affecti, & contra hōes in potestate constitutos, & cōtra reges. vt Megacles apud Mitylenē Pentholidas circumuehentes et clauis pulsantes, cū amicis aggressus interfecit, et postea Smerdes verberibus cecus, & à muliere tractus Penthilō iterimit. Archelai vero necis princeps fuit Dechamnichus. is. n. prim⁹ ceteros aggressores cōmouit & irritauit. cā vero fuit ira, q. illum Archela⁹ Euripidi

poetę

Politicorum

G poetę verberandū tradidisset. erat vero infensus illi Euripides ob maledictū t ipsius insuauita tē oris iactatū. Et alii cōplures tali de cā vel interfecti sunt, vel in periculum insidiarum venerunt. Similiter quoq; pp metū. hæc. n. vna ex causis est, vt in re publica, sic ēt vnus in gubernatiōe, ceu Xerxem * Arthapobanes metuēs calumniā de Dario, q; cum suspendisset Xerxe non iubente, sed pūans illi veniam esse datā propter cōenam, quasi

H ab ignoscente. Alię vero pp cōtemptum. vt videns quidā Sardanapalū regē inter eas mulieres pēsa diuidentē, si modo hæc fabula vera fuit: & si non in illo, attamen hoc in alio verū esset. Et Dionysium posteriorem Dion inuasit, q; cum cōtemnebat cōspiciens ipsum Dionysiu semper ebriū, & ciues Syracusanos ita se habere. Amicorum ēt quidā insurgunt pp cōtēptū. ob fidem. n. eis adhibitam spernunt, tanquā facultatem habentes clam moliendi, & putantes se dominationem obtinere posse, quodam mō per cōtēptum inuadunt. Tanquam. n. potentes & cōtēnentes periculū, pp suam potentiam faciliter insurgūt: vt duces quidā exercituū aduersus principes suos. quēadmodū Cyrus cōtra Astyagen, cuius & vitā & potentiā cōtēnebat, cernens & copias eius iā consenuisse, & ipsum in delitiis vitā agere. & Seuthes Thraci,

cū ēt dux exercitus Amadoci. **K** Quidā vero hmōi pluriū grā insurgunt, ceu pp cōtēptū, & pp lucrū: velut contra Ariobarzanē Mithridates. Maxime vero pp hanc cām insurgunt sibi, qui sunt natura * superbi, & honorem habent ex rebus bellicis apud dominantes et principes. fortitudo. n. potentiā habēs superbia est, p quas ambas quasi faciliter superaturi eos aggrediunt. Eorum vero qui ob honoris cupiditatē insurgūt, alius modus est cāe, vltra iā dictos. **L** Non. n. vt quidam tyrannos inuadūt spe magnorū commoderū magnorūq; honorū quos in illis cernunt, inducti, sic & qui ob honoris cupiditatem eos aggrediunt: sed illi quidē vt ea sibi arripiāt, q; in tyrannis admiranē: hi autē, vt ex re gesta memorabili atq; egregia famā ac celebritatē nominis consequantur, non dominationē acquirere volentes, sed gloriā. Sunt tñ numero perpauca qui ob hanc cām moueantur: constituendū **M** est. n. sibi viuendū non esse, nisi rē fecerint: quibus adesse oportet Dionis propositū, sed non facile quidem est vt fiat in multis. ille. n. cum paucis milibus contra Dionysium profectus, ait quātūmcunq; progredi posset, satis id sibi fore, vt si vel parum terrę illus inuassisset, pulchrū iā sibi mori existimaret. Corruptū autē tyrannides, vno qdē mō, vt vnaquęq; aliarū

* Arcapancer.

* audaces.

A aliarum rerum publicarū ab ex-
tra, si aliqua sit contraria respu-
blica robustior. nā voluntas q-
dē aderit, pp contrarietate ele-
ctionis: quæ autem volunt, oēs
efficiunt: modo possint. Con-
trarię vero sunt gubernatiōes,
populus quidē tyārnidum fm
Hesiodum, vt figulo figulus, nā
gubernatio populi illa postre-
ma, tyrannis est, regia vero po-
testas & optimatū gubernatio,
propter contrarietate gubernā-
di. Quapropter Lacedæmonij
B multas euerterunt tyrannides,
& Syracusani per id tēpus, quo
respublicæ eorum recte guber-
nabantur. Alio autē mō corrū-
puntur, cū in seipsis seditionem
habent: quēadmodū circa Ge-
lonem factum est, & nunc circa
Dionysium. Gelonis. n. filium
Thraſybul⁹ Hieronis frater per
illecebras & voluptates tradu-
cebat, vt ipse dominaretur. do-
mestici vero ac necessarij per fa-
ctionem repugnabant, vt non
tyrānis ofno dissolueretur, sed
C Thraſybul⁹. verū alij inter hæc
conspirantes, eam occasiōē na-
cti, ipsos oēs pepulerunt. Dio-
nyſium autē Dion, contra eū co-
pñs ductis cum esset affinis, sus-
cepto populo, illum pepulit, ip-
se vero interfectus est. Cumq;
duæ sint causę, pp quas maxi-
me contra tyrannos insurgunt,
odium s. & contemptus: odiū
quidem existat oportet in tyrā-
nos: ex contēptu aut plurimæ
fiunt euerſiones. Huius vero si-

gnū fuerit, q; pleriq; eorū q; do-
minatiōes adepti sunt, eas vsq;
ad extremū cōseruauerunt: sed
qui ab illis susceperunt, confe-
ſſim, vt ita dixerim, perierunt
oēs. in voluptatibus. n. viuētes,
efficiunt facile cōtēnēdi, ac mul-
tas p̄bent occasiones opprimē-
di sui. Particulam vero quandā
odij debemus irā existimare. nā
quodam mō earundē rerum cā
existit, & est interdū ira effica-
cior q; odiū: vehementius. n. in-
surgunt, q; perturbatio illa nō
vni rōne. Maxime vero contin-
git vt ira deferantur, qui contu-
melia fuerunt affecti: p quā qui
dem cām & Pisistratidarū dele-
ta est tyrannis, & multę aliarū.
Sed odium magis rōne vtitur.
nā ira cum dolore sit: quare nō
facile rōne vtitur: odiū vero si-
ne dolore. Vt autē summatim di-
camus, quocunq; causas dixi-
mus paucorū potentie illius po-
stremę & nimiz, ac popularis
gubernationis extremæ, toridē
& tyrannidis causas esse ponē-
dū est. nā & hæ sunt diuisione
tyrannides qdā. Regnū autē ab
his q; extra sunt, minimū corrū-
pit, quapp & diuturnius est: ex
se aut ipso vt plurimū euerſi cō-
tingit. Corrumpit aut duobus
modis. vno, si seditio oriatur
inter eos qui participes sunt re-
gni: alio modo, si tyrannice gu-
bernare pergant, volentes esse
dñi plurium, & contra legē. Nō
fiunt nūc amplius regna, sed si-
qua sūt, monarchię et tyranni-
Moral. cū cō. Auer. NN des

Politicorum

Gdes magis sunt, ob id, q̄a regnū spōtanea gubernatio est, ac maiorū proprie. & plurimi pares sunt, neq; vsq; adeo p̄cellētes, vt ad magnitudinē dignitatēq; huius gradus se possint attollere. atq; ex eo fit, vt spōte illi nō pareat, q̄ si deceptione quis aut vi dominetur, iam apparet hāc eē tyrannidē. In regnis aut̄ illis, in q̄bus succedit p̄ genus, ponēdū est corruptionis esse cām, vlt̄ra illas quē supra sunt dictā, q̄ plerunq; contēnendi hoīes succedunt in regnum, & q̄ cū non habeant potentiā tyrannicam, sed regiam, superbiunt. Est. n. facilis deiectio regis. si. n. nolit, statim nō erit rex. at tyrannus etiam nolentium est. Corruptū ergo gubernatiōes vnus per has, & huiusmodi causas.

Per quē, regna seruantur, & quibus modis retineantur tyrannides. Cap. 11.

Seruantur aut̄ simp̄l̄ loquēdo, ex contrarijs. singulariter aut̄ loquendo per deductionē illarū ad mediocrē modū. Quāto. n. paucorum est potestas omnis, tanto maiori tēpore necesse est eā durare. nā & ipsi & q̄ regunt minus superbiūt, magisq; moderati fiunt, & illi qui regunt inuidēt minus. Propter hoc. n. et apud Molossos lōgo tēpore durauerunt reges, & apud Lacedæmonios, q̄ ab initio statim in duas partes diuisa fuerit regia potestas. Et postea Theopompus ad mediocritatē magis illam deducēs, Ephoros

superaddit, potestate quidē minuens, sed tempore augens regiam authoritatē, vt faceret eā quodammodo non minorē sed maiorem, vt ad vxorē respondisse ferunt dicentē, an non erubesceret q̄ filijs minorē potestatem regiam dereliqueret, q̄ a parentibus ipse accepisset: non profecto, inquit, nā relinquo eis multo durabiliorē. Tyrannides vero seruānt duobus modis inter se contrarijs. Quorum alter est is, quem per successionem traditū plurimi tyrannorū obseruant. Horum aut̄ multa cōstituisse ferunt Periandrum Corinthium. multa ēt ex gubernatione Persarum est assumere. Sunt aut̄ hęc, illa pernicioſa, q̄ supra retulimus oī conatu a tyrannis fieri, quō dominationē retineant, veluti potētiōres decerpere, & sapientes perimere. Et neq; comessatiōes permittere, neq; sodalitates, neq; disciplinā neq; aliud quicquā tale, sed oīa cauere, vnde cōsueuerit oriri inter ciues intelligentia, & fides. Et neq; scholas, neq; cōuentus aliquos scholasticos fieri cōcedere: & oīa facere, ex quibus ciues inter se quam maxime incogniti sint: cognitio. n. fidem generat inter ipsos. Et satellites eius apparere semp, ac versari foris, quominus latere possit qd quisq; agat, aſueſcantq; animū submittere per seruitutē cōtinuā. & alia quęcūq; talia Persica & Barbarica, tyrānidis sūt.

cuncta

A cuncta. nādem possunt. Et ne la-
teant conari, quęcunq; quis di-
xerit fecerit. s; eē exploratores.
quęadmodū Syracusis hi q tra-
ductores nūcupabant, & auri-
cularij, quos submittebat Hie-
ron, vbicunq; foret cōgregatio
aliqua vel cōuersatio. minus.n.
audēt q hęc timēt, et si audeant
minus latere possunt. Calūnia-
ri quoq; iuicē, et cōmittere ami-
cos cū amicis, et plebē cū nobi-
litate, et diuites inter seipsos, &
subditos ad paupertatē redige-
B re, tyrannice est prauitatis. vt
neq; sumptus fiat ī custodia, &
illi quotidianis molestijs occu-
pati vacare nō possint ad consi-
lia cōtra tyrānos ineunda. Exē-
plū huius sunt pyramides AE-
gypti, & donaria Cypselidarū
& olympi ædificatio à Pisistra-
tidis facta, & Policratis opera
circa Samū. Hęc.n. omnia fue-
runt instituta ad otiiū, ad quie-
tē populorum tollendā, et ad in-
ducendā paupertatē per tribu-
C torū pensionē: vt ēt Syracusis
factum est. Dionysio.n. eam ci-
uitatē tenēte, contigit Syracuā
nos in quinq; annorū tpe cun-
ctas facultates suas in soluendis
tributis cōsumpsisse. Studet ēt
bellū concitare tyrannus, vt ne
gocjs occupētur ciues, et indi-
gētia ducis cōtinuo detineant.
Et regnū quidē per amicos ser-
uat: tyranni autē est maxie ami-
cis diffidere, quasi velint oēs,
possint autē maxie amici cū sub-
uertere. Et q fiunt circa yltimā

popularē gubernationē tyrāni
ca sunt oīa: vt potētia mulierū
domi, quo reuelēt virorū secre-
ta, et manumissio seruorū eadē
de cā. nō.n. insidiant serui et mu-
lieres tyrāno. et si pspere degāt,
necesse ē beneuolos fore, et erga
tyrānidē, et erga popularē sta-
tū. nā et popul⁹ dñs eē vult. Ex
q fit, vt adulatores apd vtrosq;
ī honore habeant. est. n. q popu-
lū colit & ducit, populi adula-
tor. Tyrannorū vero q assentā-
do cōuersat: qd ē opus adula-
ris. nā pp hoc prauos amicos ha-
bēt tyrāni, q adulationibus gau-
dēt. Id autē nemo faceret q mētē
haberet libero hoīe dignā: sed
amāt boni viri, vel nō adulant.
& viles prauī ad praua: clauus
n. clauo, vt dicat. puerbiū. Nul-
lo qdem honesto, nulloq; libero
delectari, tyrānicū ē: se. n. solū ēē
talē, putat tyrānus. Qui autē sub-
ditorū vel honestati studēt, vel
libertati, minuere excellētiā &
præminentiam tyranni vident.
F Oderunt ergo illos tyrāni, tan-
quā euerfores potestatis suę. Pe-
regrinos ēt in cōiuiua & fami-
liarē vsū magis recipere q ci-
ues, tyrānorū ē: quasi illos qdē
habeāt hostes, hos vero nō ad-
uersantes. Hęc & hmōi à tyran-
nis sūt, p dominationē retinēda,
nec qcquā omittunt prauitatis.
Sūt autē (vt ita dixerim) hęc oīa
tribus spēs cōprehēsa. Triā. n.
coniectat tyrānus. Vnū, vt ani-
mos imminuat ciuiū. nemo. n.
parui animi. cōtra tyrānū isur-

NN n̄ git.

Politicoꝝ

Git. Secūdu, vt ciues iter se diffi-
dentes reddat. non euerſi. n. ty-
rannus, niſi ciuiū aliqui inter ſe
fidē habeant. quapp & bonos
viros perſequit, quali peſtiferos
& aduerſarios dñationi ſuę, nō
ſolum quia non acquieſcunt in
ſeruitute viuere, verumetiā ga-
fides eis & iter ſe, & ab alijs plu-
rima adhibetur: neq; accuſant
alios, neq; ipſi inter ſe accuſant.
Tertium, impotentia agendi. ne-
mo enim ſibi ſpoſſibilia aggre-
ditur: itaq; neq; tyrannidē tolle-
Hre, ſi potentia deſit. Ad quos er-
go fines referantur tyrānorum
conſilia, tres iſti ſunt. Ad has. n.
ſuppoſitiones tyrannica redigi
poſſunt vniuerſa, partim ne cō-
fidant inter ſe ciues, partim vt
potētia eis deſit, partim vt puſil-
lanimi efficiant. Vnus ergo mo-
dus, quo vtunt tyrāni, talis eſt.
Alter vero modus, cōtrariā iſtis
quę dicta ſunt, diligētiam facit.
Eſt autē deprehēdere ipſum ex
regnoꝝ corruptione. vt. n. regi
modus corruptiōis vnus eſt, gu-
Ibernationē ipſam regiā magis
reducere ad tyrānicā: ita tyrāni
dis conſeruatio eſt, ad regiā gu-
bernationē magis eam referre,
vnū ſolūmodo cuſtodientē, vt
potentiā retineat, per quam nō
modo volētibus, verūetiā nolē-
tibus dominari poſſit. nā ſi hāc
abñciat, ſimul abñcit & tyrānū
eſſe. Sed hoc tanq̃ ſuppoſitionē
quandā manere oportet: cetera
verō partim facere, partim quā
optime ſimulare, vt regia guber-
natio videatur. Primū enim vi-
deri cōmunium cōmodorū cu-
ram habere, non effundentem
largitiones tantas, vt ciues mo-
leſte ferant: quādoquidem ab il-
lis capit operantibus ac laborā-
tibus in ſua tenuitate, donat ve-
ro ſcortis, & peregrinis, & hi-
ſtrionibus effuſe: rationē reddē-
tem eorū quę acceperit & expē-
derit. quod iā factum eſt à qui-
buſdam tyrannis. ſic. n. admini-
ſtrans, non tyrānus videbiſ, ſed
legitimus gubernator. nec erit
ei formidandū, ne quādoq; ſibi
deſint pecunie, cū ſit dñs ciui-
tatis, ſed diſpergētibus tyrānis
ex ppria domo. Et prodeſt hoc
magis, q̃ relinquare congrega-
tas. minus. n. cuſtodes ipſi cōtra
tyrānum ob reſipſas inſurgēt.
Sunt autē formidabilioreſ abſen-
tibus* tyrānis, qui cuſtodiūt, q̃
ciues. nā illi quidē vnā abſunt,
hi autē remanēt. Deinde reddit⁹
& impēſas apparare oportet, tū
grā diligētis adminiſtrationis,
tū ē, vt ſi qñ foret opus illis
vti poſſit ad belli neceſſitates,
omniūq; ſeipſum p̃bere cuſto-
dē & quēſtorē, non vt ſuarū pe-
cuniarū, ſed vt cōmuniū & pu-
blicarū. Et videri velle nō aſpe-
rū, ſed cū grauitate honeſtū, &
talē, vt eū non timeāt obuſ, ſed
magis reuereant. hoc autē non fa-
cile eū aſſequi, qui foret contē-
nēdus. Quapp opus eſt, vt ſi nō
aliarū virtutū, at ſaltē ciuilis eū
curā habē, ac talē de ſeipſo opi-
nionē aſſerre. Inſuper nō ſolum
ipſum

* cōſidera-
re

M

A ipsum videri nulli, prius cuius contumeliā facere, sed etiā nemi ni illorū q̄ circa eū sunt. Eodēq; modo se habet mulieres suas erga ceteras mulieres. nā & p̄ contumelias mulierū permultae iā tyrānides perierūt. Et circa voluptates corporis cōtrariū facere, q̄ nūc faciant quidā tyranni. non solū enim statim ab aurora id agunt, cōuiuanturq; per dies plures, verū etiā apparere volūt alijs quod ita faciant, vt tanquā felices beatosq; admirent. Sed i talibus maxima erit moderatio adhibēda, vel saltē videantur illa fugere. non. n. faciliter inuadi potest. nec faciliter contēni qui sobrius sit, sed qui ebrius: neq; qui vigilet, sed qui dormiat. contrariumq; agendū est supra dictorū fere omnium. corroboranda enim & ornāda ciuitas est ab eo, tanquā a curatore, ac nō tyranno. Videri ēt oportet ipsum erga religionē Deorū affici vehementer. minus. n. formidabūt populi, ne quid cōtra iusticiam fiat, si religioni deditum illū existimabunt, ac Deorū timorē habere: minusq; contra illū audebunt insurgere, quasi Deos habeat* propitios & fauētes. Verū tamē oportet sine improbitate talē videri, atq; eos viros qui aliquid in re laudabiliter se gesserint, honorare, ita vt non existiment vnquā se magis honorari a ciuibz suis, in libertate degentibus potuisse. Hos autem honores ipsemet tribuere debet tyrā

nus: poenas vero & animaduersione per alios infligere, p̄ magistratus videlicet, & iudicia. Cōmunis vero custodia oīs dominationis vnus, est neminē vnū prae ceteris magnū facere, sed plures: nā se inuicē custodient. Quod si quem extollere oporteat, nō tñ cum qui sit moribus audax. nā huiusmodi homines aptissimi sunt ad inuadēdū circa res omnes. Si vero cuiusquā potentiā minuenda est, modice ac nō vno simul impetu omnis potestas est auferēda. Insuper ab omni cōtumelia abstinēdū, p̄cipue tñ a duabus: ne i corpus flagris, nēue in aetate libidine insultum agat. Maximeq; id cauēdū in illis hominibus, qui honorē magnificiūt. nā in pecunias illa tam iniuriam, auari hoīes grauius ferunt: in honorē vero illa rā, & qui boni sunt viri, & qui honorē magnificiūt, permolestē patiunt. quapropter aut non huiusmodi hominū opera vtēdū est, aut animaduersiones in illos patrio more, ac sine vlla cōtumelia sunt faciēdę. In aetate vero ex amore sit conuersatio, non ex licētia. deniq; hoc dedecoris omnino, impensione maiorum honorū est redimēdum. Eorum autē qui ad vim inferendam contra corpus tyranni insurgūt, illi sunt formidādi & cauēdi, q̄ ita dispositi sunt, vt amplius viuere nō curēt, cū occiderint. Quapp̄ maxime cauēdū est ab his, q̄ vel seipsos, vel eos

NN iij suoq

* 207.

G quos habebant charissimos, cōtumelia affectos putant. sine vltima cura p̄prie salutis irruunt; qui p̄ indignationē & iram agrediūtur. quemadmodum & Heraclitus inquit, durū esse dicens pugnare aduersus iram: vltima. id emi. Cū vero ciuitates ex duabus cōstent partibus, ex inopibus s. & opulentis, maxime quidē de vtriusq; partis salute cogitandū est ab eo qui gubernat, et alteros ab alteris nulla iniuria affici. Quicunq; tñ eo rū sint potētiores, hi p̄cipue sunt à gubernatiōe vendicādi, ac velut p̄prij efficiēdi. nam si hoc extiterit, neq; seruorum liberationē facere cōpelleť tyrānus, neq; arma adimere. altera namq; pars tyranni potētiē adiuncta, sufficiens erit ad superādum eos qui contra insurgere vellent. Superfluum autē particulariter dicere de oībus istis. intētio. n. manifestā est, qd oportet nō tyrannicum, sed tanquā patrē familias & regem esse putari ab illis, qui sub eo sunt, nec pro se cāpientem, sed pro communis vtilitatis cautela & cura, & mediocritatem in vita sequi, non excessus. P̄terea egregios viros per familiaritatem sibi coniungere, plebem vero ac multitudinem per fauorem & gratiā in obsequio retinere. Ex his. n. necesse est non solum dominationem eius esse pulchriorem, & optabiliorem, ex eo qd melioribus imperet & non ab-

iectis, neq; affectis, neq; ex eo qd ipse neq; odio sit neq; formidetur: verumetiam ex eo qd longiorē & durabiliōrē eius dominationem fore contingat. Insuper moribus tālem eē, vt recte se habeat ad virtutem, vlt semibonus quidam sit, & non malus, sed semimalus.

Que gubernationes minimum durant.

Que fuerit Socratis opinio apud Platonem, & eius reprobatio. Cap. 12.

A Tqui omnīū gubernationum breuissimē durare solent paucorū potētia, & tyrannis. Quippe illa qd plurimo durauit tēpore Orthagoræ & filiorū, qd apud Sicyonios tyrannidē habuere, ad centesimum vsq; annū peruenit. Durationis vero causa fuit, qd mediocritate quadā erga subditos utebant, multaq; legibus seruīctes agebant. Et quia aptus rei militari fuit Clisthenes, non facile contēendus habebatur. Plurimum vero cōuersatione, & vsu familiari fauorem & gratiā hominum acquirebant. fertur. n. Clisthenes coronasse iudicem, qui victoriæ illius contradixerat. Aiunt quidā huius iudicis statuam esse illam, qui in foro sedet. Pisistratus quoq; fertur, ali quando apud consiliū Ariopagi citatus iudiciū subisse. Secunda vero apud Corinthum Cypselidarum tyrannis. nā ea durauit annis tribus & septuaginta & mēlibus sex. Cypselus enim

A. n. ipse tyrānidē exercuit annis triginta, Periandrus vero quadraginta, quatuor, Psammeticus autem Gordij annis tribus. Causa vero durationis eadem fuit. cum enim popularis esset Cypselus, ac gratia apud multitudinem praevaleret, sine vlla corporis custodia i dominatio-
ne perseverauit. Periandrus autem eius filius, magis tyrannice se gessit, s; vir erat bello egregius. Tertia Pisistrati fratris Arhenis: hæc autem non fuit continua: bis. n. tyrānide pulsus fuit Pisistratus. itaq; ex annis triginta tribus, solum annis septem et decem tyrannidem exercuit: filij vero eius annis decē et octo: atq; ita oēs simul anni fuerunt quinque & triginta. Ex reliq; vero illa quæ apud Syracusas fuit, Hieronis, & Gelonis, sed non longa fuit. hæc annis enim non amplius q̃ duo de viginti durauit. Gelon enim septem annis cum tyrannidem exercuisset, octauo defunctus est: Hieron autem decem: Thraſybulus vero mense decimo excidit. cæterarum vero tyrannidū pleraq; breui tempore durauerūt omnes: Quæ igitur sint tam circa gubernationē plurium q̃ circa gubernationē vnius solius, p quæ & corrumpantur & seruentur, serē dictū est de omnibus. In Republica vero Platonis Socrates de mutationibus loquit, nec tamen recte. Illius. n. reipublicæ, quæ est optima atque pri-

ma, mutatio nulla propria assignatur. inquit. n. causam eē mutationis, quia sic natura comparatum sit, vt nihil permaneat, sed in ambitu quodam temporis mutationem recipiat. esse vero principium horum, inq̃, quorū sesquitercius cubus quinario coniugatus duas exhibet harmonias, inquiens, q̃n numerus diagrammatis huius efficitur solidus, vtpote natura producente prauos, & meliores disciplina. Hoc ergo forsitan inquit non male. fieri. n. potest vt sint aliqui, quos disciplina institui, ac bonos fieri viros impossibile est. Sed hæc * non propria mutatio foret illius reipublicæ, quæ optimam esse vult, magis q̃ aliarum omnium, & vniuersorum quæ fiunt, & ex tempore, per quod inquit omnia mutari, & quæ non simul incipiunt, simul quoq; mutantur: ceu si pridie mutationis facta essent, simul forte mutantur. Præterea quam ob causam ex illa trāsfit ad Lacedæmoniorum rempublicam: sæpius enim in contraria transeunt respublicæ omnes, q̃ in ea quæ sint propinqua. Eadē ratio est de alijs quocunque mutationibus. Ex Laconica enim, inquit, mutatio fit ad paucorum potentiam: ex illa vero ad popularem statum: ex illo rursus ad tyrannidem. Atqui & e contrario mutantur: ceu ex populari in paucorū potentiam, & magis quidem quā

NN iij in

Politicoꝝ

A in tyrānidem. Præterea tyrannidis vtrum mutatio sit vel nō sit, nil dicit propter quam causam, nec in quam reipublicę speciem transit. Huius vero causa est, q̃ non facilius dicere valebat: indefinitum enim, nam fm eum oportebat in primam & optimam: sic enim vtiq̃ fieret continuo circulus. sed mutatur in tyrannidem tyrannis, vtea quæ apud Sicyonios ex Myronis tyrānide in Clisthenis. & in paucorū potentiā, vt illa quę in Calcede fuit Anticleontis, & in popularē statū, vt illa quę Gelonis fuit Syracusis. & in optimates, vt illa quę Charilai apud Laedæmonios & Carthaginēses. Et in tyrānidem fit mutatio ex paucorū potētia, vt i Sicilia plurimæ vetustarū. in Leontinis in Panætj tyrānidē: & apud Gelā in Cleādri: & apud Regiū i Anaxilai: & in alijs cōpluribus ciuitatibus eodē modo. Absurdū ēt putare, in paucorū potentiā iō trāsire, quia hoīes cupidi & pecuniarū studiosi in magistratibus versantur, ac nō quia pluri mi diuitijs superabūdantes, nō iustū existimāt par habere in ciuitate eos qui nō habēt facultates, & eos qui habēt. In multisq̃ paucorū potētjs nō licet pecunias quærere, sed leges sunt prohibentes. apud Carthaginē autem quæ populariter gubernatur, pecunijs student, nec tamen adhuc mutati sunt. Absurdum etiam dicere, esse duas ci-

uitates sub paucorum gubernatione opulentorum & inopū. Quid enim aliud huic formæ q̃ Laconicæ accidit, vel alteri cuiusq̃, vbi non oēs æqualia possideāt, aut nō oēs æqualiter sint boni viri: nullo aut paupere factō, nihilominus ex paucorū transmutantē gubernatione ad popularem statū, si plures sint i opes: & ex populari i paucorū potentiā, si potētiores sint opulēti q̃ multitudo: & alteri negligāt, alteri intendāt. Cumq̃ plures sint causæ, ex quibus mutationes fiunt, eas non dicit, sed vnā solū, q̃ p̃digaliter viuentes vsuris cōfecti pauperes efficiuntur. quasi vero fuerint oēs ab initio diuites, vel plurimi eorū, sed hoc falsum. At q̃n ipsoꝝ potentiū quidā p̃monia cōsumpserint, res nouas moliunt: q̃n autē alijs, nil graue accidit. & mutant nihil magis in popularē statū, q̃ in aliā spēm gubernationis. Insuper vtro & si honores vnā cum alijs nō capiant, si iniurias inferant, si contumelijs afficiāt, seditiones oriuntur, & mutationes in republica. Fiunt etiam etsi nulla dissipatio patrimonij intercefferit, ex eo q̃ liceat quicquid volunt efficere. cuius rei causam esse ferunt, nimiam libertatem. Cumq̃ plures sint paucorum, plures etiam populi gubernationes, tanquam vtraq̃ vna sit, mutationes assignat Socrates,

Aristo.

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER SEXTVS,

SYMMA LIBRI.

De popularium, ac paucorum gubernationum institutionibus, speciebus, legibus, ac partibus: Necnon de magistratuum speciebus, ac eorum officiis.

Quod, quæ rebus publicis, paucorum potentibus, & popularibus gubernationibus conueniant, considerandum sit.

Cap. I.

Vot igitur sint differentiarum, & quales eius quod deliberandi habet potestatem, & in quo summa rei

publicæ consistit, & circa magistratuum ordinationem, & de iudiciis, & qualia ad qualem ordinem rempublicam, & præterea de corruptionibus, & conseruationibus rerum publicarum, ex quibus proueniant, & quas ob causas dictum est prius. Sed cum plures sint species popularis, & si aliarum gubernationum, de illis siquid restat, non peius fuerit considerare, ac simul vnicuique earum proprium & conuenientem modum reddere: ac præterea considerare coniunctiones simul ipsorum modorum, nam eorum coniunctio parit rerum publicarum varietatem: ut & optimarum gubernationes ad paucorum declinent potentiam, & reipublicæ magis populares existant. Dico autem coniunctiones, quas considerare oportet, & nunc

usque considerare non sunt: ceteri pars illa quæ in deliberando versatur, & illa quæ circa electiones magistratuum consistit, ita instituta sit, ut conferat paucorum potentiam, aut quæ circa deliberandum ad paucorum potentiam, quæ autem circa electiones ad optimum gubernationem magis declinet: vel per alium quendam modum non omnia instituta sint reipublicæ congruentia. Qualis igitur popularis quali congruat ciuitati, & qualis paucorum potentia quali multitudini, & aliarum gubernationum quæ quibus conferat, dictum est prius. Veruntamen oportet fieri manifestum, non solum quænam istarum gubernationum optima sit ciuitatibus, sed etiam quomodo constituendæ sint & istæ & aliæ, breuiter est explicandum. Et primo de populari dicemus, nam per hanc est de contraria illius gubernatione patebit. hæc est autem, quam vocant quidam paucorum potentiam. Capienda sunt autem ad hanc disciplinam cuncta popularia, & quæ videntur popularium esse sequacia. ex his enim simul positis, resultat species gubernationis popularis. & plures esse eas quam vnam & differentes continget.

Dux sunt causæ, per quas plures existunt populares. Primum illa quæ dicta est prius, quia inter populos diversa est: sunt enim alii agricolæ, alii opifices, alii ministri: quorum primi à secundis, & tertii ab vtrisque, non in eo modo differunt, quam melior aut deterior popu-

Politicoꝝ

G popularis status, verſuetiam in eo q̃ non idem ſit. Secūda vero cauſa eſt, de qua nunc dicimus. quæ enim popularem ſtatum ſequuntur, ac videntur eſſe propria ipſius, coniuncta ſimul faciunt varietatē. nam alicui pauciora cōſequētia ſunt, alicui plura, alicui oſa. Vtile vero horum ſingula cognoscere, & ad conſtituendum quā velit quis, & ad corrigendū. quærent enim qui rempublicā inſtituunt cuncta, quæ illi propria & cōuenientia ſint, in vnū colligere ad propoſitum ſuū. ſed aberrant dū hoc faciunt, vt ſuprà dictū eſt à nobis, vbi de corruptionibus rerū publicarū tractauimus. Nunc autem dignitates & mores, & quæ flagitant dicemus.

Quis ſit ſinis popularis gubernationis: eorū de quibusdam popularium gubernationum peculiaribus. Cap. 2.

Propoſitum igit̃ popularis reipublicæ ē libertas. hoc enim dicere cōſueuerunt, quaſi in hac ſolummodo republica libertatem quærentes: ad hanc enim reſpicere dicūt oēm popularem ſtatū. Libertatis vero ipſius pars vna in eo cōſiſtit, vt p̃ vices imperent & pareant. nā iuſtum populare eſt æquum habere ſm̃ numerum, non ſm̃ dignitatē. Ex quo ſit, vt ſm̃ hoc iuſtū multitudo ex neceſſitate domineſcit: & quicquid decreuerit populus, id eſſe ratū, & id eē iuſtum. Aiunt enim oportere, vt vnusquiſq̃ ciuium æquum

habeat. atq̃ ita contingit in popularibus gubernationibus inopes plus poſſe, q̃ opulētos. plures enī ſunt, & id obtinet quod pluribus videat̃. Vnū igitur libertatis ſignū hoc eſt, quod ponunt oēs popularis reipublicæ finē. Alterum vero viuere, vt quiſq̃ velit. hoc enim aiunt op̃ eſſe libertatis: ſiquidem ſerui eſt viuere non vt vult. hic eſt igit̃ ſecūdus popularis reipublicæ ſinis. Hinc p̃fectū eſt, nemini potiusſimum ſubeſſe velle. q̃ ſi hoc nō datur, at ſaltē per vices ſub eſſe ac præſeſſe. idq̃ pertinet ad libertatem quæ eſt ſm̃ æquum. His præſuppoſitis, ac tali exiſtente principio, popularia hm̃ oī ſunt. Sumi ad magiſtratus oēs ex oībus, ac præſeſſe omnes vnicuiq̃, & vnumquēq̃ viciffim omnib⁹. Per fortē tribuere magiſtratus, vel oēs penitus, vel illos ſaltē, qui nō peritia indigēt & arte. A nullo cenſu eſſe magiſtratus, vel ſaltē à minimo. Non niſi ſemel eundem magiſtratū ab aliquo geri poſſe, vel praro, & paucos, exceptis his qui verſant̃ in bello. Parui t̃pis eſſe magiſtratus, vel oēs vel quot recipiunt. Iudicare oēs, & ex oībus, & de oībus, vel de plurimis & maximis et principaliffimis: puta de corrigēdo, & de republica, & de priuatis contractibus. Et cōcionē eſſe omniū dominam, magiſtratū vero nullius, aut dominā eſſe cōcionē rerū maximarū, magiſtratū vero minimarū.

Inter

A Inter magistratus autē populārissimum est consiliū, vbi nō omnibus est mercedis facultas. nam tunc quidem adiūnt & huius magistratūs potentiam. ad se enim reducit iudicia cunctā populus mercede abūdans, vt dixim⁹ supra, vbi de hac parte tractauimus. Deinde mercedem capere potissimū quidem oēs, concionē, iudicia, magistratūs: vel saltē magistratūs, & iudicia, & consiliū, & conciones principales: vel eos magistrat⁹, quos necesse est in eadem simul esse comessationes principales: vel eos magistrat⁹, quos necesse est in eadē simul esse comessationē. Præterea cū paucorū gubernatio genere, & diuitijs, & eruditione definiat, vident quæ popularitatis sunt contraria esse, ignobilitas, inopia, sordidū opificiū. Præterea potestātē nullā perpetuā esse. q̄ si reliqua sit aliqua ex antiqua mutatione, illi⁹ auferre potentiā, & ex electione ad fortē reducere. Hęc igitur oīa cōia sunt gubernationū popularium. Cōtingunt autē ex eo iusto, quod fatētur esse populare: hoc est æquū habere oēs s̄m numerum, quod maxime videt̄ esse popularis status & populi. æquū est enim, cū nihilo magis gubernant diuites q̄ pauperes, nec soli potestatem habent, sed omnes ex æquo secundū numerum. sic enim demum existimant paritatē in republica esse, ac libertatem.

Quo pacto in populari gubernatione census partiendi sunt. Cap. 3.

Sed queritur post hæc, quæ admodū habebunt æquū, vtrū oportet parti in mille eos census qui sunt quingentorum, & mille æqualiter posse quingentis: vel non sic ponere oportet istā paritatē, sed parti quidē sic, deinde ex quingentis pares accipientē, et ex mille, hos potestātē habere partitionū & iudiciorū. Vtrū igit̄ respublica ista iustissima est s̄m populare iustum, vel magis illa quæ s̄m multitudinē? Aiunt enim populares, id esse iustū, quod v̄ vtiq; pluribus: potētes vero, quod v̄ de his qui plus possident. pro multitudine. n. facultatum aiūt esse statuendū. Sed habent hæc vtraq; imparitatē & iniustitiā. Si enim quod pauci possunt, tyrannis est: nā si vnus habeat plura q̄ alij opulenti, s̄m paucorū iustū, is solus dignus est qui gubernet. si vero quod plures s̄m numerū, iniuriabunt publicantes bona opulētorū ac paucorū, vt superius dictū est. Quæ igit̄ sit æqualitas, quam ambo profitent̄, cōsiderandū ex his quæ vtriq; definiunt iusta. Inquiunt enim quicquid videat̄ maiori parti ciuiū, id oportere eē ratū. Sic quidē hoc, attamen nō penitus. sed cū duæ partes sint ex quib⁹ ciuitas cōstat, diuites scilicet & pauperes: quod ambab⁹ videat̄ aut plurib⁹, id ratū sit. q̄ si cōtraria videantur, quod pluribus

Politicorum

Gribus & habētibus maiorē censum. puta si alij decē, alij vigin-
ti, videat aut diuitum sex, pau-
perū vero quindecim, accedāt
vero pauperibus quatuor diui-
tum, diuitibus aut quinque pau-
perū, quorumcunque census exu-
perat, connumeratis ambabus,
vtrisque, id ratū sit. Quod si for-
san æquales esse cōtigerit, cōtem
esse hanc ambiguitatē putandū
est: vt nunc accidit, si vtrinque pa-
ria suffragia concionis sint, aut
pares in iudicio sententiæ. nam
H aut forte dirimēdū est, aut aliud
quiddam hmoi agendū. Sed de
æquo & iusto, quanquā sit ad-
modum difficile in illis reperiri
veritatem, tñ facilius est fortiri,
q̃ persuadere ijs qui plus habe-
re possunt. Semper enim qui im-
becilliores sunt, æquum & ius-
tum quærunt: sed qui plus pos-
sunt, ista non curant.

*De quatuor speciebus populariū, ad quos
pertineant, de earum legibus atq; va-
fragmentis. Cap. 4.*

I**C**vm vero quatuor sint gu-
bernationes populares, o-
prima est illa, quā primo
gradu posuimus, vt superiorib⁹
libris dictū est. eadem quoq; an-
tiquissima omniū. Dico autem
primā secundū distinctionē po-
pulorū. nam optimus populus
est ille, qui ex agricolis constat.
itaq; & popularis stat⁹ effici da-
tur, vbi multitudo ab agricultu-
ra viuut, vel pascuo: negotiosa
quidē, quia nōdum multū hēt.
Ex quo fit, vt raro concionem

agant. cū enim laborādum sit
illis circa necessaria ad victum,
operibus destinant suis, & alie-
na nō appetūt: dulciusq; illis est
opus facere q̃ in republica ver-
sari, nisi magna in gubernando
sint emolumenta suscepturi. ple-
riq; enim magis lucrū appetūt,
q̃ honorē. Signū huius est, q̃ ty-
rannides antiquit⁹ pertulerūt,
& nunc paucorū potentia perpe-
runt, modo suam rem agere illis
permittat, neq; diripiant quæ
habent. cito namq; alij eorū diui-
tes efficiunt, alij egere desistunt.

Præterea, si quæ cupido hono-
rum eis inest, facile adimpletur
per potestatē, quā in concioni-
bus habent creādi magistratus,
& corrigendi delicta. Nā in qui-
busdam ciuitatibus, & si nō eli-
git populus magistrat⁹, sed qui-
dam per partes deputati ex om-
nibus, vt apud Mantineā, tamē
satis esse putant, q̃ cōsulendi, de-
liberandiq; habent potestatem.
Ac putādum est hāc esse tanquā
formā aliquā popularis guber-
nationis, vt fuit qñq; apud Man-
tineā. Quapropter vtile ē prius
dictę populari gubernationi, &
ita cōsuetudo fuit, eligere quidē
magistratus, & corrigere, & iu-
dicare oēs. Magistratus aut ma-
ximos geri p eos qui electi sint,
& à censib⁹ maiorib⁹ maiores,
vel à censibus nullū, sed per eos
qui possunt. Necesse est at, cū
ita gubernantur respublicæ, eas
bene gubernari. nā magistratus
semp; ab optimis gerentur, po-
pulo

Apulo ita volente, neq; præstantioribus inuidente. nobilibus aut ipsi & præstantibus hic gradus sufficiet. non enim suberunt alijs deterioribus. ipsi vero magistratus gerent iuste, quia poenâ formidabunt, quâ corrigere ad alios pertinet. cõpesci enim ac non licere facere quicquid quis velit, utile est. nam licentia agendi quod quisque velit, custodire non potest ingentitatem unicuique hominum prauitatem. itaque necesse est illud euenire, quod optimū est in rebus publicis, ut magistratus a præstantioribus gerantur, sine vlla populi diminutione. Quod igitur hæc popularium gubernationum est optima, patet: & qua de causa, quia ob talē aliquē esse populum. Ad cõstituendum aut populum agricolā, tum leges quædam antiquitus apud multos latæ, vtilissimæ sunt, tum illud vñ, ne liceat cuiquam habere plus agri quā mēsurā certā, vel aliquo loco ad oppidū & ciuitatē. Erat antiquitus in multis ciuitatibus

C lege cautū, non licere venditionem facere bonorum primæ hereditatis. Est et lex, quam dicunt Oxili fuisse, ne liceat cuiquā foenerari super aliqua fundi parte, quam quis haberet. Dirigere et id oportet Aphycalorum lege. est enim utilis ad id quod dicimus. Illi enim quanquā sint permulti, possideant aut exiguā regionem, tamen omnes agricolæ sunt, quā pretia cõstituunt non totarum possessionum, sed per tales

partes diuidētes, ut et pauperes d. faciliter eas pretijs superare possint. Post agricolarū multitudinem optimus est populus, ubi pastores sunt, & viuunt ex animalibus. In multis vero hæc cū agricultura cõuenientiam hēt, vtriusque enim corporibus exercitati ad bellicas expeditiones vtilissimi sunt, ac potentes sub dio cõsistere. Ceteræ vero multitudines, quasi omnes ex quibus alij status populares cõstant, multo quæ hi deteriores sunt. nam opificū quidē, ac forensiū, & mercenariorū uilis est vita, nullūque virtutis opus eorum quæ tractat multitudo. & insuper quia hominū genus hominū circa forū urbēque, ut ita dixerim, assidue hæret, facili ter conciones agit. at agricolæ, quia sparsim habitant per agros, neque in vñ coeunt facili ter, neque sibi indigent hominū cõgregatione. Quibus vero cõtingit situm regionis talem esse, ut longe distet ab urbe, in his facile est popularē statū laudabilē cõstituere ac rempublicā, vi enim ipsa cõpellitur multitudo, quasi colonias per agros efficere. Quare & si forensis turba sit, tamen conciones in populari statu non facit absque multitudine illa, quæ per agros habitat. Quō ergo constituenda sit optima illa ac prima popularis gubernatio dictū est. patet et quō aliæ: subsequenter enim est descēdendum, & deterior semper multitudo separanda.

Postremā vero speciem, quia omnes mul-

E
* quædam.

F

Politicoꝝ

G multitudo ad illam recipit, neqꝫ cuiuscūqꝫ ciuitatis est eā perferre, neqꝫ facile permanere eā, nisi legibus & moribus bene stabilitam. A quibus vero labefactari cōtingat, & hanc & alias respublicas, ferē dictū est prius in plurimis. Sed ad cōstituendā hāc popularē gubernationem, & ad populū roborandum, consueverunt præsidentes, ad populū recipere cōplures, ac ciues efficere nō solum legitimos, verū etiam spurios ex quouis ciue, id est, siue ex patre, siue ex matre. omne enī hoc huic populo magis conueniens est. Consueuerūt igit̃ qꝫ populos ducūt ita cōstituere. Oportet tñ id facere, quoad exuperet nobiliū mediocriūqꝫ multitudo, neqꝫ vltra progredi. nā si transcendunt, turbatiore efficiunt rempublicā, ac nobilitatē exasperādo magis irritant: quæ causa seditionis fuit apud Cyrenem. paruum enim incōueniēs conuiuendo trāsligitur: magnū vero in oculis hæret. Insuper talia cōstituta vtilia sunt ad popularē statum hmōi, & ad populi corroboratiōē, qualia Clisthenes Athenis factitauit, quo populi gubernationem auget: & apud Cyrenē, qui populū constituerūt. Tribus, n. aliæ constitutēdę sunt plures, & sodalitates priuatorū sacrorum redigendę sunt ad pauca et publica. Et cū cōta diligēter excogitāda, quo qꝫ maxime oēs simul admisceant familiaritates, cōuersationesqꝫ

primæ dissiūgant. Præterea tyrannica machinamēta oīa vñt esse popularia: ceu licet iā seruari, & mulierū, & puerorū, vt sine metu viuāt vt velint. pmulti enim hmōi statum ciuitatis amabunt, cū plerisqꝫ dulcius sit dissolute viuere qꝫ modeste.

Ad populares institutiones præcepta.

Cap. 5.

Est aut̃ opus legis posito, ris, & eorū qui volunt statum aliquē talē consistere, nam vt cōstituatur talis status, non magnū negociū est, neqꝫ solum sed magis vt seruet. vno. n. vel duobus vel tribus diebꝫ permanere, quomodo cūqꝫ gubernantibꝫ, haud difficile est. Quare propter opus est ex his, quas supra retulimus, cōseruationibus & corruptelis rerum publicarū, cautelam alūmere, cauendo illa quæ corruptiua sunt, ac leges tales ponēdo, et sine scripto & scriptis, quæ cōseruationes status maxime cōprehendant. neqꝫ putare id esse populare, neqꝫ paucorū potētia, qꝫ efficiat ciuitatē maxime à multis vel à paucis gubernari, sed qꝫ qꝫ plurimo tempore. At nūc n̄, qui sunt potētes in populis, gratificātes multitudini, multa populariter agūt per publicationes bonorum in iudicijs factas. Quare oportet eos qui curā salutis habent reipublicæ, cōtra moliri, leges ponendo, vt damnatorū bona sacra sint, & nō in publicū sed in sacrū referant. hæc enim lex nihilominꝫ iniur-

**Cod. Græ. ad. (hæc) ac vsqꝫ ad ali qd condit cere pōt*

**C. Græ. nō cōstituere maximū opus, neqꝫ solum.*

M

iniur-

A iniurias cōpescet. nam pœna eadem erit. populus aut minus cupide damnabit, cū nihil sit vtilitatis ex dānatione suscepturus.

Insup publicas accusationes q̄ rarissimas facere, magna pœna cōstituta aduersus eos, qui falso accusarint. non enim populares in iudiciū vocari cōsueuerunt, sed nobiles. Oportet autē erga statū reipublicæ, quantum fieri potest, oēs reddere beneuolos, q̄ si id fieri nequeat, saltē conari, ne hostes existiment eos q̄ gubernant.

B Cum vero postremæ illæ spēs gubernationū popularium in multitudine consistat, ac difficile sit vt cōcionibus vacare possint sine alicuius mercedis susceptione, hoc aut nisi reddi⁹ habeat ciuitas, maxime inimicum est præstantibus viris. Nā ex tributo & publicatione bonorū, & ex iudiciorū improbitate necesse est puenire, quod multas iam populariū respublicas subuertit. Vbi ergo publici redditus nō sunt, facere oportet

C conciones raras, & iudicia magna quidē, sed paucis diebus duratura. hoc aut confert ad illud, q̄ non formidabūt impēsas opulenti, si diuites nō capiāt mercedem iudicij, sed pauperes. Confert etiam ad recte iudicandum multo magis. nā qui magna patrimonia habent, multis diebus abesse nolunt à rebus suis, modicum vero abesse tēpus nō moleste ferunt. Vbi vero sunt redditus publici, non id facere, quod

nunc magni quidā in populo faciunt. superflua enim diuidunt, ac simul capiunt, moxq; rursus indigēt eisdem. est enim pauperibus, ceu vas perforatū hmoi emolumentū. Sed oportet eum qui vere popularis sit, videre ne multitudo pauperie nimia prematur: nā egestas prauā reddit populi gubernationē. Conandū est igit ingeniose, vt abūdantia adsit diuturna. nā id prodest et diuitibus. Congregantes vero illa, q̄ ex redditibus proueniūt, simul oīa egenis tribuere oportet: præsertim si quis possit; tū congreget, quantum sat est ad agelli comparisonē, vel saltem ad facultatē negociandi & agrū colendi. & si nō oībus possibile, at fm tribus, aut partē aliā id facere. In hoc autē ad necessarios eōuentus mercedem diuites cōferre, cupidos inaniū munerū.

Per talem aliquē modum Carthaginenses gubernātes, amicū retinēt populum: semper enim quosdam a populo mittentes in aliquas gubernationes, eos diuites faciunt. gratiosorum vero, ac mentē habentium nobilium est suscipere egenos, & occasionem præbētes cōuertere ad res agendas. Recte quoq; se habet Tarentinorū exemplū imitari. illi enim *iumenta facientes cōmunia ad pauperum vsū, beneuolam per hunc modum sibi plebem constituunt. Magistratus insuper omnes duplices faciūt, vt sint ali per electionem, alij

*κρίματα
opes.

Politicoꝝ

G alij per sorte. quo enim populus capiat, per sorte: quo aut melius gubernet, per electione. Est aut hoc facere et in vno eodēq; magistratu, vt alij sorte, alij electione ad eum gerendū assumatur. Quāadmodum ergo oporteat popularium gubernationes instituere, dictum est.

De speciebus paucorum potentia, ordinatione census ex populo assumendi, quae paucorum gubernationes potiores, et quae deterrima. Cap. 6.

H E paucorū quoq; gubernationibus quō agendū sit, patet ferē ex eisdem.

Nam per contrariū agendū est in omni paucorū gubernatione, ad oppositam sibi popularis gubernationis speciem, reputādo maxime moderatā illā ac summam. ceterarū gubernationem paucorū, & primā. Hæc aut est propinqua illi, quæ respublica nuncupat, in qua oportet cēsus diuidere, & alios minores, alios maiores facere. minores quidē, a quibus necessarī magistratus

I capiant: maiores vero, a quibus capiant n̄ magistratus, qui sunt p̄cipaliores. Et qui tm̄ adepti fuerint censum, habiles sint ad rempublicā gerendam, afferente populo tantā multitudinē per ipsum censum, vt cū illa potentiores sint qui gubernāt rempublicā, q̄ illi qui non gubernant. Semper aut ex meliori populo capiendi sunt illi, qui ad societatem reipublicæ recipiunt. Similiter aut in ea gubernatione pau-

corū quæ sequit, intendentes pa-
rumper, est instituendum. In ea vero quæ opposita est extremæ popularitati, quæ est paucorum potētia, tyrānidi p̄similis, quanto deterrima ē, tāto maiori op^o ē custodia. Vt enim corpora bene disposita ad sanitatē, & nauigia bene instructa ad nauigādum, multos ferūt errores, nec ob eos succumbūt: valetudinaria autē corpora, & nauigia parū firma, nautisq; istructa prauis, ne paruos quidē ferunt errores: ita rumplicarū eæ quæ deterrimæ sunt, plurima indigēt custodia. Populares igit gubernationes p multitudinē hominū omnino seruant, hoc enim opponitur ad illud iustū, quod est fm dignitatem. Paucorū vero potentī cōtra, videlicet p rectā ordinationem oportet assequi firmitatē.

Quot partes multitudinis precipue sint, et quæ: ac totidem sint partes viles ad bellum: et præcepta ad paucorum potentias. Cap. 7.

C Vm vero sint multitudinis potissimū partes quatuor, agricolæ, artifices, negociatores, mercenarij, quatuor et viles ad bellum, equites, pedites grauis armaturæ, expediti leuis, & turba naualis: vbi cōtingit regionē esse ad equitatū aptā, ibi locū habet aptissimū, paucorum potētia illa summa, nam conseruatio habitatorū ab equitibus provenit, equos vero nutrire, eorū est qui magnas habent facultates. Vbi autē regio ad

Ad pediatū est apta, alterā speciem affectat paucorū potentia. nam grauis armatura, diuitum est magis q̄ pauperū, expediti aut leues & nautica turba, à plebe est omnis. Nunc aut vbi talis turba multa ē, q̄n seditio fit, deterius certāt. Sed oportet huius medicinā capere à belli ducib⁹, qui ad equitū ac pedinū robur, expeditos leuis armaturæ solēt cōiungere; & cū his superāt populi in seditionibus opulentos, nā leues & expediti cōtra equites & cōtra grauis armaturæ pedites facile pugnant. instituere igit̄ potentiā istā, contra seip̄os est instituere. Sed oportet diuisis etatib⁹, cū alij seniores, alij iuniores existāt, in iuuenili adhuc ætate cōstitutos filios suos erudire ad leues & expeditas operationes; delectos quidē ex pueris, Athletas eē ipsos opationū, Cōcessio aut reipublicę populo faciēda est, vel cū ad cēsum peruenierint, vt dictū prius est, vel: vt faciūt Thebani, cū certū tempus à mercatura & hmōi exercitijs destiterint, vel, vt apud Malsiliā iudicio factō, qui digni sint ad rēpublicā recipi, & qui excludi. Præterea dignitatib⁹ ijs, q̄ sunt principalissimæ, quas suscipere oportet eos qui in reipublicæ gubernatione versant, adiūgēda sunt onera publica, ut populus sponte sua eas nolit, & veniā habeat illis q̄ hmōi magistrat⁹ suscipiūt, vt pote mercedem p̄ magnā pro ea dignitate

soluētibus. Congruit aut cū hmōi magistratus ineunt, & sacra magnificentissime facere, & publica q̄dā ædificia ad vsum populi cōstruere: vt multitudo cernēs urbē ornari tum muneribus erga Deos, tum ædib⁹ ad vsum publicū, libenter aspiciat potestatē statuum ciuitatis. Cōtinget et̄ præstantibus viris hæc esse monumenta suæ largitatis. Sed hoc nō fit nunc p̄ eos hoīes, qui magni sunt in paucorū potentia, sed contrariū. lucrū enim quærunt nō minus q̄ honorē. itaq; dici pōt recte, hos eē populares stat⁹ paruos. Quō igit̄ instituedæ sint, & paucorū gubernatiōes, & multitudinis, in hūc modum determinatum sit.

De magistratibus, & eorum speciebus, & quibus rebus præficiendi sint.

Cap. 8.

Consequens est circa magistratus videre diligenter, quot hi sint, & quales, & quib⁹ de reb⁹, vt supra dictū ē. Sunt enim quidā magistratus, sine quib⁹ ciuitas eē non potest. sunt et̄ quidā ad cultū ornatūq; pertinetes, sine quib⁹ bene habitari ciuitas nō valet, Præterea necessariū est et in paruis quidē ciuitatib⁹ pauciores esse magistratus: in magnis aut plures, vt prius ostendimus. Quales ergo congruat simul coniungere, & quales separare, non debet esse clam. Primum ergo cura rerū necessariarum, vt in foro assint veniūdenturq; super qua quidē Moral. cū cō. Auer. OO

^a Sordidius opificiis.

Politicoꝝ

Ecce cura magistratus quidē est constituendus, cuius officiū sit circa cōtractus & circa honestatē. nam cunctis ferē ciuitatibus necessarium est, emptiones, venditionesq; fieri inuicē, pro vsu rerum necessariarū. & hæc facultas maxima & expeditissima ē ad eandem sufficientiam consequendam, cuius gratia in vnam videntur cōuenisse reipublicæ societate. Altera vero cura huic coniūcta ac propinqua est circa urbē, de publicis priuatisq; re-

Hbus, de ædificatione decenti, de viarū conseruatione ac directione, de finib⁹ regēdis, vt sine quærela sint, & de similibus. vocant autē hmōi magistratū gēdilitatē. partes eius vero sunt plures, vt magnis ciuitatib⁹ aliæ sup alias incidunt: ceu mœnibus reficiendis præfecti, & fontium curatores, & portuum conseruatores. Alia vero est cura, & quidē necessaria atq; huic propinqua. nā de eisdem rebus, cæterum nō in vrbe, sed extra urbē in agro ver-

I satur, vocant autē hmōi magistratū, alij definitores. alij custodes agrorū. hæ igitur procurationes sunt tres. Est & alius magistratus, ad quem redditus publici referunt, qui apud eos conseruati, mox distribuunt ad singulas opportunitates, vocāt vero istos, receptores, & q̄stores. Alter vero magistrat⁹ est, apud quē præscribi oportet priuatos cōtractus, & sentētiās iudicum, apud quos ēt postulationes vo-

cationesq; in ius p̄scribi debēt. **R** quibusdam in locis hmōi magistratū diuidūt in partes plures, sed est vna eademq; autoritas istorū omniū: appellantq; eos, q̄ hunc magistratū gerūt, tum p̄fectos, tum memoriales, vel similib⁹ nuncupationib⁹. Qui vero post hunc sequit, summe necessarius est, ac difficillimus oīum magistratum. versat autē circa executiones eorū qui damnati sunt, & circa eorum pœnas atq; custodias. Est autē grauis hmōi administratio pp multas q̄ inde proueniūt inimicitias. itaq; nisi magna emolumēta ex eo capiātur, gerere illū oēs recusant. & si gerant, fm leges facere non tolerant, sed est necessaria res. nā nihil prodesse de reb⁹ iustis iudicia aut infæ, nisi foret qui eas executioni mandarent. quare si hæc desint, cōio inter se ciuium permanere nō pōt. Propterea melius est nō vnū hunc esse magistratū, sed partiri in plures, vt alij de alijs iudicia exequant. &

circa actiones eodē mō conandum est distinguere. adhuc etiā magistrat⁹ alios alijs exequēdis, & nouorū magis nouos: & p̄sentiū alio cōdemnate, alij sunt q̄ exigāt, ceu p̄tores vrbani ad illium cōdemnationes, ac rursus istorū alij, quāto enim min⁹ inimicitarū sit illis qui executioni demānant, tātō magis res finem suscipiēt. Si sint ergo h̄dē qui cōdemnāt et q̄ cōdemnationes exigunt, duplex contrahitur odiū.

M in

* alij agro
rū definitores,
alij
syluarū
custodes.

A in omnibus aut eisdem, cunctis inimicū est. Multis et locis separa-
raſſe qui custodit reos, ab illo
qui animaduertit eos. vt Athe-
nis illi, q vndecimviri nūcupāt.
Quapp melius est hunc quoq
diuidere magistratum, & quasi
adūbrare & mitigare: est enim
necessarius nō min⁹ q̄ superior.
Cōtingitq̄ i eo, vt viri boni ma-
xime vitent hoc officiū: prauos
aut nequaquā tutū sit ei præſi-
cere, cū ipsi potius indigeant co-
ſtodia & carcere, q̄ alios debeāt
B custodire. Itaq̄ oportet hoc non
vnū esse officiū, neq̄ cōtinuo
ab eisdē fieri, sed vbi est aliquis
iuniorū ordo, aut custodū, aut
magistratū, deputādi sunt pro
tpe alij atq̄ alij, qui horū officio
rū suscipiāt curā. Hos ergo ma-
gistrat⁹ tanquā summe necessa-
rios ponendum est esse primo.
Post hos aut alij sunt magistra-
tus, nec sane min⁹ necessarii, &
maioris quidē dignitatis. nā plu-
rima indigēt experiētia & fide.
Tales vero sunt circa custodiā
C vrbis, & circa illa oīa quæ ordi-
nant ad bellicas expeditiones.
opus est. n. & in pace & in bello
pmultis. nā & mœnia ciuitatis
curāda tuēdaq̄ sunt, & disquisi-
tiones descriptionesq̄ ciuium
agēdæ. Alicubi ergo sup his plu-
res sunt magistrat⁹, alicubi pau-
ciores: veluti in paruis quidem
vrbib⁹ vnus sup oībus, appellāt
vero hos prætores vel consules.
Insup si sunt equites, aut pedi-
tes, aut sagittarij, aut turba na-

ualis, sup vnoquoq̄ eorū pfecti **D**
quidē statuunt: appellāturq̄ pfe-
cti equitū, pfecti legionū, pfecti
nauales. & seorsum sub his pfe-
ctus triremis, pfectus cohortis,
tribunus militum, & alia hmōi
particularia. totū vero vna que-
dam spēs est, procuratio scilicet
rerū bellicarū. & erga hmōi ma-
gistratum, hoc modo se habet.
Cū vero quidā magistratum,
& si nō oēs, pertractēt multa ne-
gotiorū publicorum, necesse est
esse aliū magistratū, qui rōnes
repetat atq̄ corrigat, ipse vero **E**
nihil tractet, vocāt vero hos alij
correctores, alij rōnales, alij ſcu-
tatores, alij pcuratores. Præter
hos vero oēs magistrat⁹ vnus ē
maxime principalissim⁹ osūm.
idē enim plerunq̄ habet finē &
introductionē, qui pſidet multi-
tudini, vbi populus dominaſſe.
Oportet aut id quod cogit, ſum-
mam habere i republica autho-
ritatē. appellant vero quibusdā
in locis Præcōſultores ex eo, q̄a
ante deliberant: vbi vero multi-
tudo est, conſiliū magis. Ciuita- **F**
tum igit magistrat⁹ ferē tot ali-
qui sunt. Alia spēs curationis ē
circa rem diuinam, ceu ſacerdo-
tes, & æditui circa tēpla: vt con-
ſeruent quæ sunt, & erigant rui-
noſa ædificia, & cetera oīa quæ
pertinēt ad diuinū cultum. Eue-
nit aut alicubi curā hāc eē vnā,
vt in paruis ciuitatib⁹. alibi ve-
ro plures ſeparatas à ſacerdotio,
vt ſacriſticuli, ac æditui, & custo-
des ſacrarū pecuniarū. Huic cō-
OO ij ſequēs

G sequēs est illa, quæ circa sacrificia publica, quorūcūq; sacerdotibus, lex nō cōmittit, sed ex publico sūt. vocāt aut̃ eos qui istis præsunt, alij Reges sacrorū, alij Pōtīfices maximos. Necessaria ergo officia sunt circa hæc, vt illa repetamus, circa rem diuinā, circa rē bellicā, circa reddit⁹ publicos & impēfas, circa forū, circa urbē & port⁹ & regionē: insup̃ circa iudicia, & cōtract⁹, p̃q̃ stulationes, & executiones, & custodias, & sup̃ rationibus, & disquisitionib⁹, & sup̃ correccionibus eorū quæ q̃s gesserit in magistratu, & postremo. circa cōsilia rerū cōiū. Propria autem earū ciuitatū quæ magis pacatæ atq; trāquillæ, sunt, curā facere de mulierū disciplina, de legib⁹ seruādis, de disciplina iuuentutis, de gymnasiōrū gubernatione: præterea de ludis gymnasticis ac musicis, & si qua alia huiusmodi spectacula continget fieri. Horū verō quædā manifestæ sunt nō popularia, veluti disciplina mulierū & puerorum. nā pauperib⁹ necesse est vt mulieribus, & pueris tanquā ministris, quoniā seruos nō habent.

Cumq; tres sint magistratus, p̃ quos assumūt quidā summas potestates, cōseruatores legū, & præcōsultores, & consiliū: cōseruatores legum optimatū magistrat⁹ est, p̃cōsultores vero paucorū potētia, consiliū aut̃ populare. De magistratibus ergo, vt in figura, serē dictū est de oib⁹.

A R I S T O T E L I S
P O L I T I C O R V M

L I B E R S E P T I M V S .

S Y M M A L I B R I .

De optima vita, ac ciuitate beata. De eius conuenienti multitudine, rebus maximis ciuib⁹, partibus, distributione, edificijs, ac locis varijs. De ciuiū institutione. De cōiungjē, filiorū procreatione, victu, ac institutione.

De optima vita, & ciuitate beata.

Cap. 1.

DE optima republica recte querere volenti, necessariū est prius determinare, quæ vita sit maxime expetenda: nam si id ignotū sit, necesse est & optimā rempublicā ignorari. optime enim agere cōsentaneum est, qui sub optima reipublicæ disciplina reguntur, ex his quæ sibi assint, nisi quid accadat præter rationem. Quare primo statuendum est, quæ vita sit cunctis, vt ita dixerim, maxime optanda: deinde vt̃rum publice & priuatim eadem sit, an alia. Putantes igitur multa sufficiēter esse dicta de optima vita, etiā in externis sermonibus, & nūc illis vtendum censemus. Nempe aduersus hāc diuisionem nemo vtiq; refragabitur, q̃ tria cū sint bonorum genera, externa, corporis, & animi, ista omnia adesse felici homini oportet. nemo enim felicē diceret eum, qui nullam partē fortitudinis habeat, neq; temperantiæ,

A ratiæ, neq; iustitiæ, neq; prudentiæ, sed timentem etiam circumuolantes muscas, temperantem vero à nulla penitus edendi bibendiq; extrema cupiditate, & gratia quadratis vnus dilectissimos interficiet. similiter & mēte tam stultum atq; ignarū, quasi puerum quendam vel infan-
 tum. Sed ista quidē sic, vt dicta sunt, omnes concederent.

Discordant tamen in quanto atq; excessu. nam virtutis quidam satis habere se putāt, quan-

B tulum cunq; habeant: diuitiarū vero atq; pecuniæ, potētiaq; & famæ, & huiusmodi omnium infinitum excessum sequuntur. At vero nos illis dicemus, quia facile est de his ēt per opera ipsa fidem suscipere, cernentes, quia hofes acquirunt & conseruant: non virtutes externis bonis, sed externa virtutibus. Ipsaq; beata vita, siue ī gaudio posita est, siue in virtute, siue in ambobus, magis existit moribus & intellectu in excessu ornatis, mediocritate

C ro externa possidentibus, q̄ his qui in externis plura possident q̄ op^o fit, & qui in illis deficiūt. Quinetiā rōne licet hoc probe intueri. nā externa quidē bona finem habent tanquam instrū-
 quoddam. oē autē vtile tale est, vt excessus vel noceat habenti, vel certe nil profit. At bona ani-
 mi, quāto magis excedūt, tanto magis vtilia sunt: siquidē nō solum honesti, verūetiā vtilis ap-
 pellationem tribuere illis op^o.

Omninoq; patet, q̄ sequi dice-
 mus dispōnē optimā cuiusq; rei ad inuicē, s̄m excessum distātia illorū, quorū dicimus eas esse dis-
 positiones. Quare, si est anima p̄ciosior corpore & pecunijs, & simp̄r & nobis, necessariū est et dispōnem vtriusq; optimā eodē modo illis correspōdere. Insuper animi grā illa expeti nata sunt, & ita recte sentientes expetere oēs oportet, non autē animū gratia illorū. Quod igit felicitatis tantū vnicuiq; cōtingit, quantum virtutis atq; prudentiæ, & quantū s̄m has operatur, cōfessus nobis existat, teste Deo fretis dicente, felicē esse atq; beatū, nō per aliquid externorū, sed p̄ seipsum, q̄a talis est s̄m naturā. Cum & bonā fortunā aliud esse q̄ felicitatē, propter hęc necessariū est. nā externorū quidem bonorū causa est fortuna & casus: at iustus & tēperatus nemo à fortuna est, neq; per fortunā.

Cōsequens vero est, & īsdem rationibus cōsentaneū, ciuitatē quoq; beatā esse quę optima sit, & quę benē agat. impolle autem bene agere eos, q̄ bona nō agāt: nulla vero bona actio ē neq; viri neque ciuitatis, sine virtute atq; prudētia. Fortitudo autē & iustitia et prudētia ciuitatis eandem habēt vim ac formā īs, s̄m quas vnusquisq; hominū dicūt iustus, & prudens, & tēperatus. Sed hęc hactenus prēmīssa sint. neq; enim nō attingere illa possibile fuit, neq; oīno oēs eorum

Rationes explicare. nam alterius oꝝ ista sunt. Nunc aut supponatur nobis, q̃ vita optima, & priuatim vnicuiq̃ & publice ciuibus est cū virtute, intantū externis facultatibus adiuta, vt actiones studiosas conficere possit. Sed de his nūc prætermisiss, postea cōsiderandū erit, si quis forsan dictis non acquiescit.

An eadem sint felicitas, & optima vita. An contemplatiua, an actiua vita sit præferenda. De optima reipub. dispositione, placitis aliorum, & officio legislatoris.

H Cap. 2.

Vtrum aut eadem sit dicenda felicitas singulorū hominū & ciuitatis, vel nō eadem, reliquum est videre. Manifestū vero et hoc: oēs enim faterētur esse eandē. nam quicunq̃ in diuītis beatā vitā posuerunt, hi ciuitatē quoq̃ oꝝ, si opulēta sit, beatā fatebuntur. Et quicunq̃ tyrānicam vitam alijs præferūt, hi ciuitatē late dominantē beatissimā esse dicent.

Qui vero id vnū per virtutē recipit, is & ciuitatē beatiorem dicet, si sit studiosior. Sed hæc iā duo sunt, quæ indigēt cōsideratione. Vnū, nunq̃d vita illa præferenda sit, quæ versat̃ in republica & in cōi societate, an potius vita peregrina, & à civili societate remota. Præterea quā speciem reipublicæ, & quam dispositionem ciuitatis optimam putare debemus, siue ab omnibus expetenda sit cōmunio ciuitatis, siue à quibusdā non, sed

tamē à pluribus. Cū vero ciuilibus intelligentiæ & speculationis hoc sit opus (non aut circa vnumquodq̃ expetendum) præferamus & nos hanc considerationem. nam illud quidē extrapropositū esset, hoc autem sūmpropositum huius inuestigationis. Quōd igitur necessariū sit illam esse optimam rempublicam, p̃ cuius institutionē vnusquisq̃ optime agat, & beate viuatur, manifestum est. Sed dubitatur etiam ab ijs, qui vitam cū virtute maxime eligendam putant: vtrum vita ciuilibis & actiua sit præferenda, an potius illa vita, quæ sit ab omnibus externis soluta, ceu contemplatiua: quā solam putant quidam esse sapiētis. Ferē enim has duas vias, præstantissimi ad virtutem, hoīes anteponeere videntur, & antiqui, & recētes. dico at̃ duas, ciuilem, & philosophicā. Sed refert non parū, vtrū hoc vel illo modo veritas se habet, necesse est enim illū qui recte sapit, ad melius propositū se disponere, & priuatim vnumquēq̃ hominem, & publice ciuitatē. Putant aut̃ quidā in gubernando alios, si cū dominata fiat, iniuriā esse summā, si ciuilit̃ cessare quidē iniuriā, sed īpediri vitæ trāquillicitatē. Alij vero cōtra hæc, omnino putāt ciuile & actiua vitā solam esse viri. in singulis enim virtutib⁹ nulli esse maiore operandi facultatē, q̃ his qui in reipublicæ gubernatione versant̃.

Sunt

A Sunt etiā qui alijs dominari, & tyrannicum reipublicæ modum putāt solum esse beatum. & in quibusdam ciuitatib⁹ hic est finis legum, vt finitimis dominantur. Itaq; cum pleraq; cōstituta passim (vt ita dixerim) iaceant apud plurimos, tamē si quid vnū leges respiciūt, id coniectant oēs, vt ciuitas dominet. Sicut in Lacedæmone & Creta, ad bellum ferē ordinata est disciplina iuuetutis, & legum multitudo. Præterea apud gētes oēs, quæ possunt præualere, hmōi honoratur potentia: ceu apud Scythas, & Persas, & Thraces, & Gallos. Quibusdā enim leges sunt ad hmōi prouocantes virtutem, vt apud Carthaginenses ferunt ornatū annulorū accipere pro numero expeditionū, in quibus militauerint. Fuit etiam qñq; in Macedonia lex, eum qui nullū hostem interfecisset, capistro cingi. Apud Scythas vero nō licebat solēnibus epulis patram circulatam accipere ei, qui nullū occidisset hostem. Apud Hyberos quoq; pugnacē gentē, tot obeliscos erigere circa sepulchrū mos est, quot hostes ex numero hostium necauerit. Et alia apud alios sunt hmōi cōplura, legib⁹ aut moribus constituta.

Atqui viderē forsan nimis absurdū esse, si quis cōsiderare velit, an hoc propositū esse debeat eius, q legib⁹ instituit ciuitatē, prouidere scilicet, vt illa dñetur finitimis, & volētib⁹, & inuitis,

Quomodo enim id ciuile, aut legē faciendū, quod ne legitimū quidē est: neq; enim legitimū, nō solum iuste, verūetiā iniuste dominari: subdere vero ē, & nō iuste. Atqui nec in alijs scientijs ita videmus, nec enim medici, neq; gubernatoris est, vel persuadere ægrotis & nautis, vel vim afferre. Sed pleriq; vident exstimare ciuile disciplinā esse dominari, & qd in seipos fieri nolent, hoc in alios facere nō erubescunt. ipsi pro se iustitiā querūt, pro alijs vero nulla eis iustitiæ cura est. Hoc aut absurdū, nisi tales sint natura, vt alter dñari debeat, alter nō. Quod si est ita, nō est conandū oībus dñari, sed illis dūtaxat qui dñabiles sunt, sicut nec venari hostes ad mensam vel sacrificium, sed illud qd venabile est. est aut venabile oē animal, quod sit natura ferū & efui aptū. Enimvero fieri pōt, vt sit ciuitas vna seorsum p seipsam beata, videlicet si gubernetur recte. nā potest esse sita in loco penitus separato, & legibus vt i laudabilib⁹: cuius reipu. cōstitutio, non ad bellū neq; ad superandū hostes sit. Patet igit q rei bellicæ studia bona sunt exstimāda, sed non vt finis suprem⁹, sed grā illius. Studiosi aut legū positoris est cōsiderare vrbem, ac naturā hominū, & oēm aliam cōiōnem vitæ laudabilis, quo participēt, quantū fieri potest, felicitatem. Differētia tamē erit in quibusdam cōstituēdis,

Politicoꝝ

G & hoc pertinet ad eandem disciplinā quæ est de legibus ponendis, videre, si qui sunt finitimi populi, qualia ad quales exercenda sint, & quæadmodū cum singulis conuerſandum. Verum de hoc postea suo loco cōsideratio nem faciemus, ad quem finem debeat optima reipublicæ constitutio tendere.

De controuerſia in vsu vitæ cum virtute, dominati & præstantia vitæ contemplatiuæ. Cap. 3.

H **A** D cōſtituentes autē vitā cū virtute esse maxime recipiendā, sed cōtendentes de illius vsu, dicendum est nobis ad utroſq. Sunt enim qui despicunt magistratus ciuitatis, putantes ingenui hominis esse aliā vitā q̃m ciuiliſ, & oībus præferendam, alij vero hanc optimā putant. impoſſe enim nihil agentē bene agere. bene autē agere ac felicē esse, idem est. Vtriq; eorum quædā dicūt recte, & quædā nō recte. nam liberi quidē hominis vitā meliorem esse, q̃m in domino occupati verū est. nihil enim egregium est, seruo vti in quantū seruus. iuſſus enim dñi in rebus necessariis nihil habet decorū. At putare omnē gubernationem esse dominationē, nequaquā est verū. non enim minus distat liberorū gubernatio à dominatione seruorū, q̃m differat natura liber à natura seruo: de quo sufficiēter superioribus libris determinatū fuit. Sed laudare magis nihil agere q̃m agere,

non est rectū. nam felicitas actio est. præterea multorū & præclarorū finem habent, iuſtorū temporatorūq; actiones. Quinimo respōdebit fortasse aliquis, q̃ potestati habere optimū eēt. sic enim plurimas ac pulcherrimas res agere posset. Itaq; is qui dñs agēdi esse potest, hanc facultatē dimittere alijs nō debet, sed sibi arripere. & neq; filiū patris, neq; parentē filij, neq; amicum amici hac in parte rationem habere. nā quod optimū sit, id nobis ipſis adſciſcere debem⁹. optimū autem est bene agere. Hoc illi forſan recte dicerēt, si modo existeret afferētibus ac violantib⁹, illud quod esset omniū maxime optandum, sed fortassis id fieri non potest, falsoq; hoc ſupponūt. Nō enim amplius bonas actiones illas esse contingit, niſi tm ipſe præſtet quantū vir mulieri, & pater filijs, & dñs seruo. Quare is qui violaret, nihil tm proficeret postea, quantū iam à virtute ipſa receſſit. paribus enī honestū & iuſtum in parte. hoc enim iuſtū ac par. non par autē paribus, & nō ſiſſe ſimilibus, præter naturā est. nihil autē bonum, quod fit præter naturā. Quapropter & ſi alius quidē ſit melior ſm virtutē, & ſm potentiā actiuam in rebus optimis, hunc ſequi honestū est, & huic parere iuſtū: ſed oportet illi nō virtutē ſolum, verū etiam potentiā exiſtere, per quā ſit actiuus. Quod ſi hæc vera ſunt, & felicitas in bene

- A** bene agendo est reponenda; & publice totius ciuitatis, & priuatim singulorum vita illa erit optima, quæ sit actiua. Verumtamen actiuam non est necessariū esse ad alios, quæadmodū quidā putāt. neque eas meditationes solum esse actiuas, quæ gratia eorum fiunt, quæ ex agendo proueniunt, sed multo magis quæ in seipsis perfectæ sunt ac suspensarum gratia fiunt contemplationes & meditationes. bene agere. n. finis est: quare & actio quidādam. maxime autē proprie dicimus agere ēē externis actionibus eos, qui intelligētia & cogitatione operibus præsumunt, ut architecti. Quinimo neque sine actiōe ēē necessarium est eas ciuitates quæ posite sint in solitudine, et ita viuere eligētes. fieri. n. potest ut partibus inter se agere cōtingat. multæ. n. communicationes adinuicē sunt partibus ciuitatis. Similiter autē hoc existit unicuique homini. vix. n. Deus bene se haberet, & mūdus totus, qui bus non sunt actiones externæ præter proprias ipsorum. Quod igitur necessarium sit eandē esse vitā optimam priuatim unicuique hominum, & publicæ ciuitatibus, & hominibus, manifestum est.

Quanta debeat esse multitudo ad conueniētiā ciuitatis magnitudinē. Ca. 4.

Cum verō ista nunc pmissa sint, ac de alijs rebus publicis fuerit prius à nobis consideratū, de reliquis dicēdi

initiū faciamus, quales aliquas suppositiones esse oportet, per ea ciuitate, quæ maxime secundum votū sit constitutionem susceptura. Neque. n. fieri potest ut optima sit respublica nisi opportunæ sint facultates. ex quo necesse ē multa præsupponere quasi opitantes, esse tamen nullum eorum impossibile: dico autē ceterum de multitudine ciuium, ac de regione. Vt enim cæteris artificibus, puta textori & nauiculario, materiam subesse oportet aptam ad opificium: nam quanto melior hæc existit, tanto id quod fit ex arte, erit præclarius: sic et gubernatori reipublicæ & legum positori oportet propriam subesse materiam apte se habentē. Est autem ciuilis facultatis primo videre de multitudine hominum, quā multos & quales natura esse oportet. De regione quoque eodem modo, & quanta & qualis esse debet. Putant plerique magnā ēē debere beatam ciuitatē. id & si verū est, ignorare tamen videntur qualis magna & qualis parua dicenda sit ciuitas: existimant. n. magnam ex numero habitantium. Sed oportet non tamen ad numerū, sed magis ad potentiā respicere. est. n. ciuitatis opus quidādam. quare quod maxime id efficere potest, hanc existimandū est ēē maximam ciuitatē. ceterum Hippocrate, non hominē, sed medicū quis diceret ēē maiorem quā alium, qui magnitudine corporis eum excedat. Quinimmo si

ex

Politicoꝝ

- G** ex multitudine iudicādū sit, nō ex quauis multitudine id ē existimandū : necesse est .n. forsan in ciuitatibus esse seruorum, & inquilinorū, et hospitum grandē numerum, sed ex ijs qui sunt par ciuitatis, & ex quibus ciuitas constat. horum .n. præcellēs multitudo signum est magnę ciuitatis. ex qua vero ciuitate operarij quidem permulti exeunt, bellatores aut pauci, hāc impossibile est esse magnā. non .n. idē est magna ciuitas & populosa.
- H** quinetiā re & effectu patet, quā difficile est & forsan impossibile, vt quę nimium populosa sit ciuitas, optime gubernet. Earum certe q̄ bene gubernari dicunt, nullam videmus in populosam multitudinē eē diffusam. Patet ēt ex rōnū fide. nā lex ordinatio quędā est, & bonā legis positio nē necessariū est esse bonā ordinationē. at multitudo nimium magna nō pōt recipere ordinationē. diuinę .n. potētis id opus esset, quę & hoc totū continet,
- I** cū & bonum quidē in multitudine ac magnitudine consuevit fieri. quapp & ciuitatem illam, cuius cum magnitudine dictus terminus existit, optimam esse necesse est. Sed est quædā mensura magnitudinis ciuitati, quē admodū & aliorū omniū, animalium, plantarū, instrumento rū. nam horū singula, neq̄ parua nimium, neq̄ magnitudine excessiua suā potētiā retinebunt, sed aut defutura erūt oīno à natura, vel male se habebunt. Ceu nauis vnus palmę nō erit penitus nauis, neq̄ duorū stadiorū: sed si processerit ad aliquā magnitudinē, qñq̄ pp paruitatem male faciet nauigationem, qñq̄ pp excessum. ita & ciuitas, si ex nimium paucis sit nō est per se sufficiens: sin ex nimium multis, sufficiens quidem in necessarijs erit vt gens, sed nō vt ciuitas. rē publicā .n. nō facile est in illis cōstitui. nam quis dux esset tā excessiue multitudinis, aut quis preco non stentorius? Quocirca necesse est primā esse ciuitatē illā, quæ ex ea multitudine constat, q̄ multitudo prima per se ipsam sufficiens sit ad bñ viuendū in ciuili societate. recipiē vero, vt ea q̄ multitudinē hāc excedit, sit maior ciuitas: sed hoc nō est, vt dixim⁹, infinitū. Quę vero sit huius excessus determinatio, ex operibus intelligi facilliter pōt. sunt .n. actus ciuitatis imperatiū atq̄ parentiū. imperantis quidē opus est iubere ac iudicare: ad iudicādū vero fm iustitiā, et ad magistratus demā dandos fm dignitatem, necessariū est, vt se inuicē cognoscāt ciues quales sint. quare vbi hoc nō fieri contingit, necesse est vt male res procedant circa magistratus demādādos, et circa iudicia. In vtroq̄ certe horum, nequaquā est temere procedēdū: qđ in nimia multitudine manifeste cōtingit. Insup hospitibus & inglinis facile ē ad rēpublicā aspira-

Aspirare, cū nō difficile sit in tāta hominū multitudine latere. Patet igitur q̄ est optima determinatio ciuitatis, vt sit maximus multitudinis excessus, q̄ sit per se sufficiens ad viuendū, & facile inter se cognosci possit. De magnitudine ergo ciuitatis determinatū sit in hunc modū.

Optima regionis, & situs vr̄bis conditiones. Cap. 5.

DE regione autē eadē ferē dici possunt: nā qualis esse debeat, clarū est q̄ sufficientissimā oēs laudabūt. Hāc autē necesse est feracē esse oīum. nam omnia in seipsa habere & nullius indigere, sufficiētis est. Multitudinē vero ac magnitudinē tātā, vt queat habitatores ociosos nutrire, liberaliter sūtē peratēq; viuētēs. Hoc autē utrū bene vel nō bene dicat, postea diligentius erit considerandū, vbi de possessionibus & facultatibus mētionē fieri cōtinget, qualiter et quēadmodū se habeat erga vsum ipsū op̄. Permultē. n. circa considerationē istam dubitationes cadunt, pp̄ trahētes in vtrāq; pa. .ē vitē excessum, alios ad tenuitatē, alios ad largitatē. Formam vero regionis nō est difficile pr̄scribere, credendūq; est in quibusdā, rei militaris peritis aſſerentibus tālē esse oportere, vt ab hostibus quidem nō facile inuadi possit, ciuibz autem facilis sit in aliena egressio. Pr̄terea vt hominum multitudinem facile inter

se cognosci posse diximus oportere, sic etiam regio sit subiecta conspectui, id est vt cognosci, et succurri faciliter possit. Vrbis autē situs, si formanda nobis illa est fm̄ votū, opportune, & ad terrā, & ad mare debet iacere. Vna iam determinatio pr̄missa est, oportere ad auxilia ferenda cōmunem esse locorum omnium. Vnde quoq; afferenda aliterā, ad importationē fructuū. Pr̄terea ad lignorum materiē, & ad, siquid aliud simile opifi-
Ecium regio in se habeat, facilem aduectionem.

An cōmunio maris turbanautica, & naturalis potentia ciuitatibus recte institutis expediat, vel ne. Cap. 6.

Communio autem maris, utrū utilis sit ciuitatibus vel damnosa, permultę sunt disceptationes. Nam & frequentare aduenas quosdā, alienis educatos legibus, inutile putant ad rectā ciuitatis disciplinā. & turbam popularē multiplicari ex vsu maris, transmittētibz ac recipientibz negotiatorum multitudinem, cōtrariū esse dicūt recte ciuiū institutioni. Quod igitur, si ista non cōtingant, melius sit & ad securitatem & ad copiā rerum necessariarum, communionē maris habere vr̄bem & regionē, non est obscurum. nā ad facilius ferendum hostes, peropportuna facultas succurrēdi auxiliādiq; suis terra et mari eē dēt, et ad nocendum

Politicorum

G cendū inuadentibus. si nō vtrinque possibile, at altera ex parte magis existit ambarū participāribus. Et quæ apud eos nō existunt, importari. & quæ superabundant, deportari ex necessarijs est. sibi. n. ipsi mercabilem non alijs ciuitatē eē oportet. Qui autem oībus mercatum apud se p̄bent, hi faciunt quæstus cupiditate. q̄ si non expedit ciuitati hanc cupiditatē habere, neque mercatum certe hmōi debet recipere. Nam & nunc quidē videmus multis regionibus & ciuitatibus statioēs ac portus opportunē iacere: vt neq̄ intra vrbes sint, neq̄ valde distātes, murisq̄ circumdari, & alijs huiusce modi munitionibus. Clarū est enim, q̄ si quid boni proueniet ex tali cōmuniōe, ciuitas id bonum suscipiet: sin aliquid mali, cauēri ab eo facile erit per leges iubentes ac determinātes, quos oportet, & quos nō oporteat in uicem admisceri. De nauali autē potentia, q̄ melius sit eam habere vsq̄ ad aliquam quantitatem, manifestum est. nō solum enim sibi p̄p̄s, sed & finitimis quibusdam oportet & auxiliari posse, & esse terrori, quemadmodū terra sic ēt mari. Magnitudo autem et multitudo huius potentie, ad mores ciuitatis erit accommodanda. nam si ea fuerit ciuitas, quæ magnā præstantiā autoritatēq̄ habere consueuerit, necessarium erit hanc potētiam rebus esse conformē.

Turbam vero nauticā, & hmōi hominū multitudinē, nō necessarium est ciuitatibus existere. nulla enim ciuitatis pars hmōi hoīes esse debent. Nā pugnatōres q̄ naues conoscendū, ingenui sunt hoīes. terra quoq̄ militare consueti, hi præfunt nauali turbæ & imperāt. Existente vero multitudine tenuis fortunæ hominū, qui circa nos habitāt, & agricolarum qui in regione rē rusticā exercent, necessarium est abundantia esse nauarum. Videmus ēt nunc istud fieri in quibusdā ciuitatibus, ceu in ciuitate Heraclēotarum. multas enim implent triremes, vrbes possidentes magis exigua q̄ cæteri. De regione igit, & portibus, & vrbibus, & mari, & nauali potentia, in hunc modū determinatum sit. De multitudine quoque ciuitatis, quam determinationem habere de-
cet, prius diximus.

*Quales debeant esse natura ciues, de quo
Laudantur Græci, & quales vrbis
custodes. Cap. 7.*

Nunc autem quales natura ciues eē oportet, à nobis dicitur. Forſan vero id deprehendet quis, si inspiciat ad ciuitates Græcorum, q̄ bene gubernari dicuntur. & ad totum terrarum orbē, vt à gentibus varijs incolitur. Nam quæ frigidas regiones incolunt gentes, & quæ per Europā, animo quidē abundant, ingenij vero & artificij parum habent: quapropter

A propter in libertate magis perseverant. disciplinā vero reipublice difficulter recipiūt, ac finitimis dominari non possunt. Quæ vero Asiam incolūt, ingenio & arte abundant, sed animositatē non habent: propter quod & parere dominantibus, & servire perseverant. At Græcorum genus, ut mediā regionē locorū sortitum est, sic et amborum est particeps. nam & animosum et ingeniosum est. Ex quo fit, ut in libertate degat, et disciplinā reipublice optime recipiat, et vni⁹ reipublice cōstitutionē sortitū, imperare oībus possit. Eādem quoque differentiā habēt Græcorum gentes inter se. quædam. n. habent naturam ad vnum illorum: quædā vero permixtæ ac tēperatæ sunt ad vtrāque illarū potētiarū. Patet igitur, quod oportet & intelligentiā et vigorē animi natura existere illis, qui futuri sint idonei, quos legū positor ad virtutē instituat. Nam quod de custodibus aiunt quidā op⁹ eē, ut beneuoli sint erga notos, erga ignotos vero infesti, vigor animi est qui beneuolētiā facit. illa est. n. potentia animæ, per quam amamus ac beneuolus sumus. cuius rei signum est, quod magis irritatur animus cōtra familiares et amicos, quā cōtra ignotos, si contemptū se putet. Quapropter Archilochus recte cum amicos incusaret, ad animū loquitur inquiring. Non tu quidē ab amicis lanceis transfusus es:

Quod dominatur & quod libertatem seruat, ab hac potentia animi existit: dominans. n. & iniunctus est animus. Nec bene se habet dicere, quod aduersus ignotos debent esse infesti: nam aduersus neminem tales esse oportet. neque sunt magnanimi hofes natura infesti, nisi contra iniuriantes. Hoc autē magis cōtra notos familiaresque patiuntur, quod dictum est prius, si iniuriatos sibi existimant. Et hoc non sine ratione contingit. à quibus enim deberi sibi beneficiū expectāt, ab eisdem non solū priuari beneficio, sed insuper lædi se putant. Vnde in proverbio dicī, Fratrum cōtentiones et iræ sunt acerbissimæ. & qui se nimium amant, hi se nimium oderunt. De hominibus igitur qui in re publica futuri sint, & quot esse oportet, & quales natura, et de regione, quantam, & qualem, ferē determinatum est. non. n. eadem certitudo querenda est, in his quæ per rationes, & in his quæ fiunt per sensum.

Quod non omnia, sine quibus ciuitas stare nequeat, sunt eius partes, & quæ sunt ipsius partes propria.

Cap. 8.

Cum vero ut aliorum secundum naturam consistentium, nō hæ sunt partes totius consistentiæ, sine quibus totum esse non pōt: palam quod nec ciuitatis ponendū est esse partes, quęcūque ciuitatibus existere necessario oportet, nec alterius

Politicorum

Gterius cuiusq; communionis, ex qua fit vnū aliqd genus. Vnum n. quid et cōe esse debet cōicāti bus, siue æquale, siue inæquale suscipiant: ceu siue alimentū id sit, siue agri quātitas, siue aliud tale. sed qñ hoc grā huius, hoc aut non grā, nihil in his cōe: sed aut huic quidē facere, huic autē accipere: dico aut velut organo oī ad id opus, qđ t fi& opifici bus. Domui. n. ad ædificatorem nihil est quod fiat cōe, sed est do mus gratia ædificatorum ars.

H Quapropter possessione quidē indiget ciuitas: nulla tñ pars ciuitatis est possessio. multa vero animata sunt possessionis partes. Ciuitas aut communio qđā est similium gratia vitæ, vt maxime fieri pōt optime. Cum vero sit felicitas optimū, ipsa autē virtutis operatio, & vsus qui dam perfectus: contingat autē ita vt aliqui illius recipiant participationē, alij parum aut nihil, manifestum est qđ hęc est cā, quare ciuitatis species et differētię existunt, pluresq; rerū publicarū formę, per alium. n. modū, & alijs vñs singuli hoc appetentes, & alios viuendi modos fecerunt, & alias reipublicę disciplinas. Considerādū autē est, quot sint illa, sine quibus ciuitas esse non pōt. nam quas dicimus esse ciuitatis ptes, eas necessariū est in istis esse. Capiendus ē igitur operū numer⁹: ex his enim id apparebit. Primū igitur debent existere alimenta. Deinde

artes: multis. n. instrumentis indiget vita. Tertiū arma, nam q simul in cōmunionē viuunt, necessariū ē in ipsis habere arma, qbus & magistratibus parere inobedientes cōpellantur, & qbus vis propulset externa. Preterea pecuniarū habendarū facultas quædam, quo illas habere possint et ad proprias indigētias, & ad bellum. Quintum ac primū, circa rē diuinā cultus, quod vocant sacrificiū. Sextū; qđ est oīum summe necessariū, iudiciū pro vtilitate & iustitia contrahentiū. Hęc sunt igit ope ra, quib⁹ indiget ciuitas omnis. est. n. ciuitas multitudo non q̄cunq;, sed illa q̄ ad vitam per se sufficiens sit, vt diximus. Si vero aliqd horū deficiat, imposse ē simplt p se esse sufficiētē hmōi societātē. necessariū est ergo his operibus ciuitatē constare. Esse igit oportet multitudinē agricolarum, qui victum conferāt, & artifices, & pugnatōres, et locupletes, & sacerdotes, & iudices necessariorum atq; vtiliū.

Que ciuitatis partes quibus hominū generibus conueniant. Cap. 9.

His determinatis, reliquū est considerare, vtrū oēs cōmunicare debent horum oīum (fieri. n. potest, vt n̄dem ipsi sint & agricolę, et artifices, & consultores, et iudicantes) vel in vnoquoq; opere supradictorū alios ponēdū ē, vel qđā eē propria, qđā vero communia necessariū est. Sed nō in
of

- A** of republica hoc, vt diximus, contingit. nā fieri potest, vt oēs participant omnium, & nō oēs omnium, sed quidā quorundam. hęc. n. faciunt rerūpublicarum varietatē. nam in populari quidem participant oēs omnium: in paucorum autem potentia contrarium est. Cū autē consideratio nostra sit de optima republica, ea vero est, per quam ciuitas esset maxime felix, felicitatē autem, q̄ sine virtute impossibile est existere primo diximus,
- B** manifestum, q̄ in ciuitate quæ optime gubernetur, & quæ iustos habeat ciues simpliciter, ac non ad suppositionem, neq; artifices, neq; mercatores ciues esse oportet: vilis est. n. huiusmodi vita, & virtuti aduersa. nec certe agricolas esse oportet: eos, qui futuri sint ciues, opus est. n. quiete et otio ad virtutē comparandā, et ad rempublicam gerendā. Cū vero hi supersint qui bello intendunt, & qui consultant de vtilibus, & iudicant de iustis & nō iustis, qui quidē maxime videntur partes ciuitatis, utrū et hos esse alios ponendū sit, vel eisdē hominibus ambas ptes tribuendum? Clarū est, q̄ quodā modo eisdem, & quodam modo alijs. quā. n. alteri⁹ vigoris utrūque opus, & alterum prudētia, alterū viribus indiget, alijs quā vero impossibile est, eos qui afferre vim & prohibere hos possunt, subiectionē pati semp, eisdem, qui, n. armorum domini
- sunt, q̄dē et sunt domini status, vel mutationis reipublicæ. Restat igitur, vt eisdem quidē ambobus respublica tradatur, non simul quidē, sed vt natura fert. Vires quidē in iunioribus sunt, prudētia vero in senibus. sic inter eos distribui, commodū est, & iustum eē vī. habebit. n. hæc distributio id, q̄ est secundum dignitatem. Atqui possessiones quoq; circa hos esse oportet. necesse est. n. facultates adesse ciuibus, hi autē sunt ciues. nā turba quidem vrbana viliū ministro-
rum nulla pars est ciuitatis, nec aliud genus quodcunq;, quod non sit virtutis effector. Patet hoc ex eo quod præmisimus. felicitas. n. necesse est, vt per virtutem fiat. felicē vero dicere ciuitatem debemus, non ad partem aliquam eius respicientes, sed ad oēs ciues. Manifestū igit q̄ horum esse possessiones oportet: siquidē necesse est agricolas esse seruos, vel Barbaros, vel ministros. Reliquū est ex his qui supra numerati sunt, genus sacerdotum eē, quorū institutio manifesta est. neq; n. agricola, neq; artifex, neq; vilium exercitorū quisquā sacerdos est deputandus, honos. n. Dñs est à ciuibus impendendus. Sed cū distincti sint ciues in partes duas, hoc ē in eos qui arma tenēt, et in eos qui consultant, & decēs sit Dñs cultū exhibere, et requiem suscipere eos, qui pro tēpore in his laborauerūt ac defessi sunt, his
vtiq;

G utiq; esset sacrorū cura deman-
danda. Quę sint igitur, sine qui-
bus ciuitas stare nō pōt, et quot
sint ciuitatis partes, dictū sit.
Agricolas, n. & artifices, & om-
ne ministerium, ciuitatibus exi-
stere necessarium est. Sed partes
ciuitatis sunt qui arma tenent,
& qui consultant, & separatū
est vnumquodq; istorum: hoc
quidem semper, hoc vero se-
cundū partem.

*De distributōe ciuitatis, comessationibus,
partitione regionis, cultoribus, co-
agricolis. Cap. 10.*

H videtur autē non nunc ne-
que paulo ante hoc no-
tum fuisse his, qui de re
publica philosophantur, q̄ per
genera sit ciuitas distinguenda:
& pugnatorum genus aliud eē,
aliud agricularum. nam & in
Aegypto vsq; ad hoc tempus,
in hūc modū se habet, & in Cre-
ta. in Aegypto quidē Sesostris le-
gem ferente, in Creta vero Mi-
noe. Antiqua videtur ēt comes-
sationum institutio. qđ in Cre-
ta factum est Minoe regnante:
I sed multo prius hoc in Italia q̄
in Creta cōstitutū fuit. Tradūt
n. periti homines illorum loco-
rum, fuisse Italū quendā Oeno-
trix regē, à quo mutato nomi-
ne pro Oenotris Itali sunt voca-
ti, oramq; illam maritimā Eu-
ropæ, quæ est inter Scyllaticū
& Lamericum sinū (distant ve-
ro hæc loca iter se meridiei iter)
Italig nomē primo cōpisse. Hūc
ergo Italum tradunt agricultu-

ram Oenotros docuisse, cū pri⁹ **K**
essent pastores vagi, ac palātes,
illisq; leges posuisse, & comessa-
tiones instituisse primum. Qua
propter ēt nunc quidā illorum
populorū comessationibus vtū-
tur, & legibus quibusdam ab il-
lo positis. Incolebant autem eā
Italig partem, quæ ad Tyrre-
niam versā est Opici, qui nunc
Aufonij nominantur. Alterā ve-
rō partem quæ ad Lapygiam &
Ionium pertinet, incolebant
Chaones, Syrtim appellatam:
& ipsi quoq; ab Oenotris orti. **K**
Inuētio igitur comessationum
hinc primū extitit. Diuisio au-
tem ciuitatis per genera, apud
Aegyptum incepit. Sesostratis
n. multis tēporibus antē fuit, q̄
Minos in Creta regnaret. Et alia
ferē credendum est eodem mo-
do inuenta fuisse multoties in
longo tempore, immo vero in-
finities. Nā quæ necessaria sunt
ad vsum vitæ, indigentiam ip-
sam docuisse rationabile est; &
illis repertis additamenta post-
modum facta fuisse, ad expoli-
torem viuendi formam. quod **M**
eodem modo in constitutione re-
rum publicarum accidisse cre-
dendum est. Esse vero cūctā ve-
tusta, signum est, q̄ Aegyptij
(quorum antiquitas maxima
putatur) leges habuerunt, et ci-
uilem institutionem. Quapro-
pter vtendum est n̄s quæ suffi-
cienter tradita sunt, & quæ de-
ficiunt reperire cōnādū. Quod
igitur agri & possessiones eorū
esse

A esse debent q̄ arma tenēt, quibz partes sunt ciuitatis, dictū est: et qua de cā cultores illarū alios esse oportet, & quanta & qualis debet esse regio. De distributio ne vero ipsius regionis, et q̄, & quales debent esse cultores, dicendū est. Qñquidē neq; cōmunes omnium censemus esse debere possessiones, vt quidam tradidere: sed vsu amicabili cōmunes fieri, neq; deesse vlli euium alimenta. De comessationibus vī quoq; oibus vtile eē, vt assint bene s̄stitutis ciuitatibus. Quam vero ob cām nobis quoq; idē videatur, postea dicemus. Oportet aut ciues vniuersos ad earū cōmunionē admitti, at non facile est, vt qui pauperes sint, contribuere statutā pensionē ex proprio possint, & ceteram domū gubernare. Præterea in sacrificijs, cultusq; deorū sumptus cōes esse debēt totius ciuitatis. Est igitur necessariū in duas partes regionē diuidere, & aliā esse publicā, aliā priuatorum. Vtraq; illarū partiū rursus diuidenda est: illius nanque partis quā publicā eē debere diximus, vna pars deorum cultui deputanda est, altera vero ad comessationū impensam. Rursus vero priuati agri pars vna ad prias necessitates est deputāda, altera vero ad ciuitatē: vt duabus fortibz vtrinq; distributis, amborū locorū oēs participes sint, equū. n. & iustū ita se habet & ad finitima bella concordan-

tius. Vbi. n. hic modus nō seruatur, alī faciliter profiliūt ad finitimorum inimicitias: alī nimirū illas refugiunt, & cōtra dignitatē. Quāobrē apud quosdā lex ē, vt q̄ agros habēt vicinos, hi nō admittant ad consiliū belli aduersus illos suscipiēdi, quasi ob priuatā sui cām recte consilium dare nō valentes. Agrorū igit per hunc modū faciēda partitio est, ob causas ante dictas. Cultores aut ipsi, maxime quidem si s̄m vorū optandū est, serui esse debent: neq; oēs vnius generis, neq; animo elati. ita & ad faciendū opus vtilēs forēt, et nihil noui ab eis metueretur. Secūdo aut loco Barbari ministri, natura similes his quos supra diximus. Horum aut in priuatis quidē agris & ipsi priuatorum dominorū sint, in publicis vero publici. Quēadmodū aut seruus vtendū sit, & quare melius est omnibus seruis præmium libertatis esse propositum, postea dicemus.

De situ vr̄bis, locis in ea ad diuersa accommodatis, priuatis adibz, manijs, et ipsius ornatu. Cap. II.

Vrbis aut q̄ terrę marisq; particeps esse debet, et q̄ ad totā regionē similit debet esse cōis quantū fieri pōt, dictū est prius. Ipsius aut ad seipsam, optandū est positionē fortiri, ad quatuor respiciētes. Primū ad sanitatē. ad orientē. n. Solē cōuersæ vr̄bes, et ad eos ventos q̄ inde perflant, salubriores Moral. cū cō. Auer. PP sunt:

- E** sunt: scđo loco q̄ sunt fm Boreā
 fitz. hē nanq̄ sunt ad hyberna
 potiores. In reliquis vero, vt ad
 ciuiles res & ad bellicas oppor
 tune se habeat: ad bellicas qui
 dē, vt facilis sit ciuib⁹ in aliena
 egressio, hostibus aut̄ difficilis
 aditio, ac difficilis circumdatio.
 Aquarū aut̄ et stagnorū abūdā
 tiā habeat, maxime naturalē. q̄
 si naturalis deficiat ex aqua plu
 uia cisternę & lacus, qui magnā
 vim aquarū suscipiant, cōparē
 tur, ita vt deesse aqua, si qñ ob
 siderent, nunquā possit. Sed cū
 oporteat de sanitate habitantiū
 curā habere, hoc aut̄ sit primū
 in situ et qualitate loci, scđm in
 aquarū salubriū vsu, i ea quoq̄
 re est diligētia merito adhiben
 da. Quib⁹. n. plurimū et frequē
 tissime vtimur ad corp⁹, ea plu
 rimū important ad sanitatem.
 aquarū aut̄ & ventorū potētia
 talē habēt naturā. Quapp in ci
 uitatibus q̄ recte sapiunt, distin
 guēdus est aquarum vsus, si nō
 oēs sunt pares, nec abūdātia sit
 earū aquarū, vt alię seorsim aq̄
 ad cibum & potum, alię ad aliā
 indigentiā deputent. Loca autē
 munita, non pariter cunctis ci
 uitatib⁹ utilia sunt. vtputā arx
 ad dominationē vnius, vel pau
 corū in populari vero viuendi
 mō, æqualitas loci. in optima
 tū vero gubernatiōe, neutrum
 istorū, sed magis loci plures ar
 dui. Priuatarū aut̄ domorū for
 ma gravior & cōmodior ad cæ
 teras res existimatur fm nouio
 rem istum Hippodamiū morē: **E**
 sed ad securitatē tutelamq̄ ciui
 tatis vtilior erat antiquorū edi
 ficatio. habent. n. illorum ædifi
 cia inextricabiles aditus, ex qui
 bus nisi consueti euadere vix
 possunt, et iscrutabiles latebras,
 siq̄ aggredierent: ex quo vtriusq̄
 horū participare debent. pōt. m.
 hoc fieri, si quis ita disponat, vt
 solēt agricolę illos, quos vocant
 quidā vinearum trames. Et
 totā vrbem non facere penetra
 bilem, sed partes quasdam & lo
 ca. sic enim ad securitatē, & ad
 ornatū se bene habebit. Moenia
 vero qui dicunt non oportere
 adesse ciuitatibus illis, q̄ virtutē
 possideant, nimium prisce lo
 quunt: & hoc vidēt p̄ experiē
 tiā reprobātū in hīs ciuitatibus,
 q̄ sibi id ad gloriā iactabant. est
 enim ad pares ac nō multo ex
 cedentes multitudine, non satis
 decorum per moenia seruari vel
 le. sed cū aliquñ cōtingat & fie
 ri possit, vt multo maior homi
 num multitudo, & maiori vir
 tute superueniant, si saluos esse
 oportet, neq̄ perire, neq̄ contu
 meliis affici, firmisimam mun
 icionē murorū putādū est op
 portunis simam esse in bello: p̄
 fertim hoc tempore, in quo tor
 menta & machinæ ad obsidio
 nes vrbium cum omni subtili
 tate sunt adinuenta. Simile est
 n. ciuitatem nō circumdandā
 moenibus censere, & regionē fa
 cilem ad inuadēdum quærere,
 et deſcere montuosa loca, et pri
 ua

A uatis domibus non circumdare
parietes, quasi viles futuri sint
habitatores. Atqui ne id quidē
latere oportet, q̄ qui mœnibus
circundantē, eis licet in vtrāq;
partē vti vrbibus, & tanquam
muros habentibus, et tanquam
non habētibus: sed eis qui mœ-
nia non habēt, non licet. Si ergo
per hunc modū se habet, non so-
lum mœnia circumdāda sunt vr-
bi, verum etiā curandū vt et ad
ornatum ciuitatis se habeāt de-
center, & ad bellicas opportuni-
B tates, tū alias, tum ad illas quæ
nunc repertę sunt. Vt. n. aggres-
soribus cura est quibus modis
vincant, ita quædam iam reper-
ta sunt, quędam inuestigare at-
que philosophari oportet eos q̄
defendunt. principio. n. non ag-
grediuntur eos qui bene se prę-
parauerunt expugnare.

De ædibus sacris, foris, & locis con-
messationum. Cap. 12.

Cvin vero multitudo ci-
uium in comessationes di-
stributa esse debeat, mœ-
nia vero sint præsidij quibusdam
& turribus per opportuna loca
interpositis munienda, clarum
est, quod res exigit aliquas comessa-
tionum, in illis ipsis præsidij
collocari. & hæc quidem præ hunc
vtique modum videntur consti-
tuenda. Aedes vero Deorum, ac
principalissimæ magistratuum
comessationes, idoneum locum
habere debent, et eundem sacra
quotcumque lex non separat, aut
responsum oraculi, Eisset autem

talís locus quisquis superemi-
nentiam haberet & ad eédam
virtutem sufficienter, & ad vici-
nas partes ciuitatis excellenter.
Decet autem sub hunc locū con-
structionem fori esse talem, qua-
lis est in Thessalia eius quod li-
berum vocant, id est qđ debet
esse purum ab omni mercatu,
& neq; opifices, neq; agricolas,
neq; alios vltos tales illi appro-
pinquare, nisi à magistratibus
vocarētur. Esset vero hic locus
gratior, si & gymnasia seniorū
in eo sint cōstituta. decet. n. fm
gates distribui hunc ornatū, et
in iunioribus magistratus quos-
dam versari, seniores aut magi-
stratibus assistere. praesentia. n.
magistratuum ante oculos posi-
ta gignit veram reuerentiā, libe-
ralemq; pudorem. Venaliū au-
tē rerum, aliud forum eē debet
& alio loco situm, accessu faci-
le, quo & à terra & à mari faci-
lis sit importatio omnīū. Cū
vero multitudo ciuium diuisa
sit in sacerdotes & magistratus,
decens est sacerdotibus circa æ-
des sacras esse comestationes in-
stitutas. Magistratū autem qu-
cunque de contrāctibus ius di-
cunt, & qui accusationibus co-
gnoscunt, & qui circa vocatio-
nes in ius, & aliam huiusmo-
di administrationem intendūt,
& insuper qui aedilitatis & vr-
banarum rerum curam gerūt,
iuxta forū in loco celebri, cōi-
q; sunt comestationes statuendæ.
talís est locus illius fori, i quo ne

PP ñ ces

Cecessaria venundant. nam alterū illud forum superiori loco sitū, debere esse diximus ociosum. hoc autē ad negocia rerū deputari. Hunc eundē ordinē in regione quoq; imitādū esse dicimus. sunt. n. magistratus quidā apud rusticos, quos alij syluarū custodes, alij * rectores appellant qui bus & loca ad custodiā regiōis, & comestationes sunt hīs dē in locis constituendę. Tempia quoque per regionem distributa eē debent, partim Dīis, partim heroibus. Sed immorari nunc circa ista superfluum est, cū sint illa non difficilia cognita, sed magis factu. dicere. n. voti est: euenire autē, fortunę. Quapropter circa talia insistere, ad præsens omittamus.

In quibus bene agere consistat. De felicitate, & de ijs quibus homines sunt studiosi. Cap. 13.

DE republica autē ipsa, ex quibus & qualibus constare debet ciuitas, q̄ bea-
Ita sit futura, et recte gubernari, dicēdū est. Duo sunt, in quibus oīs commendatio bene agendi consistit. vnū, vt propositū ac finis agēdi recte subiaceat: aliud, vt eas, quę ad illū finem ferant, actiones inueniamus. Fieri. n. potest, vt & concordent hęc inter se, & discordent. nā qñq; illud ad qd̄ intēditur, recte iacet: sed in actionibus per quas illo potiri credimus, aberratur. qñque autem omnia ad finem diriguntur: sed finis ipse est prauus
Rpositus. qñq; ē in vtroque est error, veluti circa medicinam. neq; n. quale aliquid esse oportet sanum corpus, recte iudicat interdū, neq; ad subiectū sibi finem opera diriguntur. Oportet autem in artibus et scientiis hęc vtrāq; obtineri, finem, & eas q̄ sunt ad finē actiones. Quod igitur hñ viuere ac felices esse omnes cupiunt, manifestū est. sed alijs potestas est adipiscēdi, alijs non p̄ fortunā aliquā, vel naturā. opus est. n. adiumentis q̄busdā ad bene viuendū, minoribus quidē illis, q̄ melius dispositi sunt, maiorib; autē, qui peius. alij vero, statim non recte querunt felicitatē cū possint. Cū autē propositū nostrū sit optimā rempublicā videre: ea vero est, p̄ quā ciuitas optime gubernet: optime autē gubernatur, si felicitatē maxime recipiat: manifestū est, q̄ quid sit felicitas latere non debet. Diximus autē in Ethicis, si modo illorū librorū vtilitas vlla est, operationē esse,
M& vsum virtutis perfectum, & hunc non ex suppositione, sed simpliciter. Dico autem ex suppositione, quę necessaria sunt: simpliciter autē, quod in seipso commendationem habet. veluti circa res iustas iudicare, punire, supplicio afficere à virtute quidem est, sed ex necessitate, commendationemq; habet ex compulsionē. eligibilius nanq; foret nullo tali indigere, neq; hominem

* agrimen
sores.

A nem neq; ciuitatē. At. n. ad honores & opes, simpliciter sunt optimæ actiones. nā alterū quidē illud mali alicuius electio ē: hæ aut contra, effectiones. n. bonorū sunt, & generationes. Studiosus. n. vir, & paupertate, & morbo, & alijs fortunæ aduersitatibus laudabiliter utitur: verumtū felicitas in cōtrarijs existit. nam & hoc determinatum fuit in Ethicorum libris, q; talis est studiosus, cui per virtutē bona, sunt simp̃r bona. patet autem, q; & vsus istos necessariū est studiosos & bonos esse simpliciter. Quapropter existimāt hoīes, externa bona cām esse felicitatis: ceu si quis bene pulsandi cām putat esse lyram magis q̃ā artem. Necessarium est ergo ex his q̃ dicta sunt, alia subesse, alia parare legis positorem. ex quo fm votum optamus cōstitutionem ciuitatis in his, quorū domina est fortuna: dominā n. illam posuimus. sed studiosam esse ciuitatem, non est fortunæ opus, sed sciæ ac electiōis.

C At studiosa ciuitas est, vt ciues qui in republica versantur sint studiosi. nobis autem oēs ciues participes sunt reipublice. Hoc igitur considerandum est, quo modo fiant studiosi. nam si contingat omnes esse studiosos, nō aut singulos ciuiū, sic foret optabilius: sequitur. n. ad singulos esse, & omnes esse. Atqui boni quidem & studiosi fiunt propter tria. Sunt autē hæc tria,

natura, mos, & ratio. etenim natura sci oportet primū, ceu hominē, & non aliud animal: & sic qualem aliquē scdm corpus et animam. Quædam etiā nasci nulla vtilitas est: mores enim mutari faciunt. nam aliqua per naturam ad vtrunq; apta, per mores ad peius vel ad melius conuertitur. Cætera igitur animalia maxime viuunt scdm naturam, parum vero aliquid & secundum mores. homo autē & secundum rationem: solus enim rationē habet. Ita oportet hæc simul concordare. multa enim præter mores, & præter naturam agunt homines propter rationem, si persuadeatur melius esse aliter agere. Natura igitur quales esse oportet eos, qui legum positori sint parituri, determinatum est prius. reliquū opus est iam disciplinæ: quædam enim assuescendo discuntur, quædam audiendo.

Quos oporteat esse imperantes, & parentes, eosdem ne an diuersos: pariter & ipsorum disciplinam. Et ad quæ respicere debeat legum positor, ac de quibus ipse nō laudatur. Cap. 14.

C Vm vero oīs societas ciuiliis constet ex imperantibus & parentibus, hoc iā cōsiderandū est, vtrum alios eē oportet q; imperant, et alios qui parent, an eosdem per vitā. patet enim q; & disciplina secundum hanc diuisionem sequi debet. Si ergo tantum differret alteri ab alijs, quantum Dñ & PP iñ heroes

Politîcorum

G heroes ab hoîbus differre putatur, vt primû statim corpore, ac postea animo lōge antecellerêt, ac manifeste indubitatēq; appareret eorum supereminētia, clarum est q; semper eosdem istos melius foret imperare, alios vero parere. Sed cûm facile non sit hoc reperire, nec sic (vt apud Indos Scylax esse ait) reges tantû à populis differre: manifestû est, q; propter multas causas necessarium est, vt omnes similiter participes sint vicissim imperandi & parendi. æquum enim idē similibus: & difficile est stare rempublicâ, quæ constituta sit præter iustitiam. cum illis. n. qui ab imperândo excluderentur, cōcurrent oēs qui sunt in regione, statû mutare cupientes: & tantâ esse multitudinē in rei publicæ gubernatione, vt sit potentior istis, vnû aliquid imposibile est. At. n. q; oportet eos qui in magistratu sunt differre à subiectis, idubitable est. quomô ergo hæc futura sint, & quomodo participent, considerare debet legislator, vt prius diximus. Natura. n. ostendit, quem admodû hæc distinguēda sunt. fecit. n. eosdem genere, alios iuniores, alios seniores, quorû alteri debent parere gubernantibus, alteri gubernare. Indignatur autem nemo propter ætatē maiori concedere. nec putat illum cui cedit, potiorē esse se: præsertim cû et ipse qñ ad id ætatis peruenerit, eundē honorē sit recepturus. est ergo vt eosdem esse dicere eos q; parent et imperant: est et vt diuersos. Itaq; & disciplinâ, vt eandē dicere necesse est, et vt diuersam. qui. n. imperare velit recte, oportere, aiunt, prius sub imperio fuisse. Imperiû vero, vt i primis libris dictum fuit, aut gratia imperâtis est, aut gratia subiectorû. horû alterum seruorum esse diximus, alterum liberorû. Mandatorû vero quēdam inter se differunt, nō in agendo, sed in cuius grâ. Quapp multa q; vidētur eē ministrorû opera & adolecentiû, liberis hominibus pulchrû est ministrare: ad pulchrum. n. & non pulchrum non tantum differunt actiones propter seipsas, quantum in fine & grâ cuius. Cûm vero ciuis & præsidētis eandem virtutem esse dixerimus, quæ optimi viri, & eundē prius parere debere, postea imperare: hoc utiq; erit legumpositori intuendû laboradûq; vt boni viri efficiantur, et per q; exercitia, & quis finis optimæ vitæ. Diuersæ autem sunt duæ partes animæ, quarum altera rōnē per se habet, altera nō habet quidem per se, veruntû rationi obtemperare pōt: quarû diximus esse virtutes illas, per quas vir bonus dicitur quodâmodo. Sed in vtra istarum magis est finis? Qui ita diuidunt, vt nos facimus, his ambiguum non est quomodo sit dicendû: semper, n. deterius melioris gratia

Actiua est. patet hoc in his quę sunt
fm artem, & in his quę sunt fm
naturam, melius autē illud qđ
rationem habet. Diuiditur autē
dupliciter, vt nos consueuimus
diuidere: est. n. ratio alia actiua,
alia contemplatiua. Sic ergo ne
cesse est & hanc partē diuidere,
& actiones clarum est qđ corre-
spondenter se habere dicemus.
et oportet eas actiones quę sunt
meliores fm naturā, magis ex-
petendas esse ab illis qui conse-
sequi possunt, aut oīa, aut illa
E duo: semp. n. cuiq; id est maxie
expetendū, cuius potiri est sum-
mū. Diuisa est autē vita tota in
negotiū & otīū, bellūq; et pacē.
Et agibiliū quędam sunt neces-
saria et vtilia, quędam honesta:
in quibus necesse est eandē esse
optionem & partibus animę et
iprarū actionibus: bellū quidē
gratia pacis, negotiū autē gra-
tia otīj, necessaria & vtilia, gra-
tia honestorū. Ad cuncta igitur
hęc aspicere debet, qđ legē ponit,
& ad partes animę, & ad illarū
Actiones: magis vero ad ea quę
meliora sunt & finis. Eodē mo-
do & circa vitas & rerū diuisio
nes. posse. n. oportet & in nego-
tjo versari, & in bello. pferēda
tñ est pax & otīū, necessaria &
vtilia posse agere, pferēda sunt
tñ honesta. Itaq; ad hęc tanquā
ad signum, & pueri adhuc exi-
scentes, & alię ætates quę indi-
gent, p disciplinā sunt dirigēde.
Nā qđ nūc Gręcorū recte guber-
nari vident, et legūlatores qđ eas

respublicas istituere, neq; ad op-
timū finē vident aspexisse, neq;
id ad oēs virtutes disciplinā &
leges direxisse: sed onerosę decli-
nauerūt ad illas virtutes, qđ vi-
dent vtilis ac plus hēre faciūt.
Sist quoq; posterorū qđā feri-
ptores opinionē suā eādē onde-
rūt. laudātes. n. Lacedemoniorū
rēpub. admirant et cōmēdāt le-
gislatoris ei⁹ ppositū, qđ oīa ad
potentiā & ad bellū direxerit:
qđ & p rōnē refelli pnt, et p facta
ipsa nūc reprobata sunt. Vt. n.
plurimi hominū dominari late
cupiunt, qm exinde multa pro-
ueniunt fortunę commoda: sic
Thibron admirari laudareq; vi-
det Lacedemoniorū legumlatō-
rē, & quicunq; alter de repub.
illorum scripsit, qđ pp exercita-
tionē eorum ad pericula, multo-
rū dominationē sibi compara-
runt. Atqui patet, qđ cum non
habēāt nūc dominationē Lace-
demonj, nec felices amplius es-
sent, nec legūlator eorū bon⁹. In
sup illud ridiculū, si pmanētes i
legib⁹ eius, nulloq; impediēte il-
lis legib⁹ vti, amiserūt bñ viue-
re. Nō recte vero suscipiūt, neq;
de dominationē, ad quā intēdisse
legislatorē onduūt. nā imperiū li-
berorū melius est ac magis ex
virtute, qđ dominari, vt feruis.
Preterea nō p hoc ciuitas felix:
ē existimāda, neq; legislator lau-
dād⁹, qđ vincere docuerit, et fini-
timis domāri. hęc. n. magnū cō-
tinēt nocumētū. nā aduersus ci-
ues hoc agat qđ poterit, et ciuita-
PP iij ti

Politicorum

Eti suæ dominari q̄ret. de quo ac-
cusant Lacedæmonij Pausaniā,
licet in tanta dignitate cōstitu-
tū. Nec sanē aliqua hmōi ratio
ē aut lex ciuilis, neq; vtilis neq;
vera, eadē.n. optima & priua-
tim & publice legumlatorē in-
ducere oportet i animos homi-
nū. Neq; exercitatio rerū belli-
carū ob id est meditanda, vt in
seruitutē adigāt immerētes: sed
primū ne ipsi seruire alijs cōpel-
lant: deinde, vt imperiū q̄rant
gratia vtilitatis subiectōrū, nō
H ante oīa dominationē: tertio, vt
eis dominent, q̄ seruire sunt di-
gni. Quōd āt oporteat legis po-
sitorem studere, vt prouisio sua
circa res bellicas et circa alias in-
stitutiones ad otii & ad pacem
referat, id attestat, q̄ plerq; ta-
liū ciuitatū bellum gerentes cō-
seruant: sed cū dominationem
adepti sunt, destruuntur. splen-
dorem.n. veluti ferrum per pa-
cem amittunt. Cā huius est le-
gumpositor, qui non ita insti-
tuit, vt in otio stare possint.

I Quibus virtutibus & pacis, et belli tem-
pore opus sit. et à quo primū erudi-
tio facienda sit. Cap. 15.

Cum ergo idē finis esse vi-
deatur publice & priua-
tim hominibus, et eandē
definitionem esse necesse sit vi-
ro optimo & optimæ reipubli-
cæ: manifestum est oportere vir-
tutes eas quæ ad otium spectāt,
illi existere. finis est enim, vt se-
pe iam diximus, belli pax, ne-
gocij otium. Sunt autem vtilēs

ad otium & quietem virtutes, **K**
quarū opus in otio est, et quarū
in negotio. oportet autē multa
negociorū nobis existere, vt li-
ceat in otio esse. Quapropter tē-
peratam ciuitatem eē oportet,
ac fortem et patientem. nam, vt
est in prouerbio, nullum otium
seruis. qui vero nō possunt for-
titer pericula subire, serui sunt
inuadentium. Fortitūdine igitur
& constantia opus est ad ne-
gocium: philosophia vero ad
otium. temperantia autē & iusti-
tia i vtroq; tēpore, sed magis in **L**
pace & otio. nam bellum qui-
dem ipsum cogit homines esse
iustos ac temperatos. fortunæ
autem prosperæ fruitio, & otii
cum pace, petulantes magis fa-
cit. Multa igitur iustitia, multaq;
temperantia indigent hi, qui in
optimo statu constituti viden-
tur, et in fruitione oīum rerum,
quæ beatos facere putantur. ve-
luti siqui sunt, vt poetæ tradūt,
in beatorum insulis. maxime.n.
hi philosophia, & temperantia **M**
& iustitia indigerent, quāto ma-
gis otiosi sunt in abundantia ta-
lium bonorum. Qua igitur de
causa beata et studiosa futura ci-
uitas his indigeat virtutibus,
manifestum est. turpe est enim,
non posse frui bonis: sed in ne-
gocijs quidem & bello viros
probos videri, in otio autem
& pace seruiles. Quamobrem
oportet, non quemadmodum
Lacedæmoniorum ciuitas, vir-
tutem exercere. illi enim non

A eo ab alijs differunt, quod non putent eadem maxima bona quæ cæteri: sed eo quod proueni re illa existimant magis per aliquam virtutem. Cum vero maiora sint hæc bona, quæ ea quæ belli, & fruitio eorum quæ virtutum, & quia illius gratia, manifestum ex his. Quomodo autem, & per quæ id erit, utique considerandum. Diximus supra diuidentes, quod natura, & more, & ratione indigemus: ex his autem quales aliquos natura esse oportet determinauimus.

B Restat videre, utrum ratione prius an moribus sit eruditio facienda. hæc enim simul concordare debent optima concordatione. contingit enim rationem aberrare ab optima suppositione, & similes per mores duci. Clarum est hoc primum quidem, quemadmodum in alijs, quod generatio est à principio, & finis à principio aliquo alterius finis. ratio autem nobis & mens naturæ finis: quare ad hæc generationem ac morum institutionem parare oportet. Deinde

C ut anima & corpus duo sunt, ita quoque duas videmus esse animæ partes, unam irrationalem, alteram quæ habet rationem. habet quoque earum duos, quorum alter est appetitio, alter mens. Ut autem corpus in generationem antecedit animam, sic pars irrationalis antecedit eam partem quæ habet rationem. Patet id in pueris, quibus statim ira & voluntas & concupiscentia existit: at ratio & mens, procedente ætate, in illis fieri naturæ sunt.

Quapropter corporis curam necesse est prius suscipere, quam animi, deinde appetitus, curam tamen appetitus qui gratia mentis: curam vero corporis, qui gratia animi.

Si ergo ab initio prouidendum est à legis positore, ut optima sint corpora eorum qui educantur, primo quidem circa coniugia prouidere debet, qua ætate & cuiusmodi existente, sint in matrimonium copulandi.

Que circa coniugia, ac liberorum procreationem consideranda sint, ac peragenda. Cap. 16.

Hoc autem instituet legis positor, inspiciens ad ipsos, & ad vitæ tempus, ut ætatibus in idem concurrant, nec discrepet gignendi potentia. Viro enim adhuc generare potente, si mulier ipsa concipere non possit: vel muliere quidem ad concipiendum apta, si vir ipse non possit, lites ac discordiæ inter eos oriuntur. Ad filiorum quoque susceptionem est inspiciendum, ne nimis distent ab ætate paterna: quam nec ipsi senioribus gratiam referre vllam possunt, nec parentes filiis adiumenta præstare.

Nec etiam nimis proximi ad ætatem paternam accedere debent filij. habet enim hocurbationem non paruam: cum neque tanta sit reuerentia huiusmodi filij erga genitores, utpote quasi æqualibus, & circa gubernationem domus querelæ ex ista quasi paritate soleant prouenire. Insuper quod dicere incipientes huc digressi

E digressi fuimus, vt corpora nat-
 orum sint secundum legis posi-
 toris voluntatem, serè quidem
 hæc omnia prouenient per vnâ
 diligentia. Nam cum sit finis gi-
 gnendi, vt plurimum viris qui-
 dem septuagesimus annus, mu-
 lieribus autè quinquagesimus:
 ita coniugandi ab initio sunt, vt
 ætatibus ad hunc finè cõcurrât.
 Est autè adolescentium coniu-
 ctio improba ad filiorû procrea-
 tionem. in cunctis enim anima-
 libus iuueniles partus imperfe-
 cti sunt, & foeminae crebrius q̃
 mares, & parua corporis forma
 gignuntur. quocirca necesse est
 hoc idem in hominibus proue-
 nire. Huius autè coniectura fue-
 rit, quòd in quibuscunq; ciuita-
 tibus consuetudo est adolescen-
 tes mares puellasq; coniugari,
 in eisde inutiles ac pusilla homi-
 num corpora existunt: in partu
 quoq; laborât magis puellæ, ac
 pereunt plures. Ex quo respon-
 sum oraculi Troezenijs datum
 quidam existimant, ob istâ cau-
 sam, quasi multis pereuntibus
 propter immaturitatē nuptia-
 rum; non propter fructuum col-
 lectionem. Ad continentiam
 quoq; vtile est nuptias fieri se-
 niores. interperiores enim eo
 videntur, cum puellæ veneri as-
 suescunt. At masculorum cor-
 pora crescere impediuntur, si ad-
 huc augente semine consuetu-
 dinem ineant. nam huius ter-
 minus qui spiam esse videtur,
 què nō multo excedit amplius,

Quapropter puellas quidē cir-
 ca ætatem decem & octo anno-
 rû nuptui tradere congruit, ma-
 sculos autè circiter ætatē anno-
 rum septem & triginta. in hoc
 enim tempore, & vigētibus cor-
 poribus cõiungentur, ac proce-
 dente tempore simul apte desin-
ent procreare posse. & filiorû.
 susceptio partim erit ab initio:
 eis ætate vigentibus adhuc, si rei
 cte pcedat statim generatio: par-
 tim iam vergētibus ad annum
 septuagesimum. Quibus igitur
 ætatibus coniugia sint facienda
 dictum sit. Tempus autè anni,
 vt nunc multi obseruant, recte
 per hyemem aptius ad nuptias
 esse videtur. sed consideranda
 sunt in procreatione liberorû,
 quæ à medicis & quæ à physicis
 traduntur. Medici enim tempo-
 ra corporû sufficienter ostēdūt:
 physici aut de spiritibus, borea-
 les magis q̃ australes laudant.
 Quæ autem corpora maxime
 vtilia sint, magis dicendū esset,
 vbi disciplina liberorû tracta-
 tur. summam vero sat fuerit
 nunc dixisse. neq; enim Athle-
 tarum habitudo vtilis foret ad
 ciuilem habitum, neq; ad sanita-
 tem, & procreationē liberorû:
 nec rursus humilis & imbecilla
 nimium, sed media istarum. la-
 boriosam enim habitudinē ha-
 bere oportet, exercitatum vero
 laboribus non uiolentis, neque
 ad unum laborē solum, ut Athle-
 tarum habitudo, sed ad libera-
 lia opera. hæc autē similiter uiris
 mulie-

Mulieribusq; existere debent.

Prægnantes quoq; mulieres curam habere corporum oportet, nō pigrescentes, neq; subtili vten-tes alimonia. hoc aut̃ facile est legum positori, puidere, si iubeat singulis dieb⁹ iter quoddam facere debere ad Deorū sacra mulieres, quæ fortitæ sint cōcipien-
di honorem. Mens tamen con-

tra q̃ corpus, in trāquillitate est traducenda. quæ enim fiunt, ab ea quæ continet, capere vident̃: quæadmodum illa quæ nascun-

Betur à terra. Circa expositionē autē vel educationem filiorum. lex sit, nihil orbatum natura fore educandū. In alijs vero, si mores institutioq; ciuitatis prohibeant natos exponere, ac multitudo tanta prolis alicui contigerit, vt duplicat⁹ sit filiorum numerus (nam is definitus esse debet) ad multitudinē nimīā euitandam anteuenire oportet, vt non cōcipiantur. nam postquā concepti sunt, & sensum aut vitam acceperint, nefas est attinge-

Cre eos. Cū vero determinatū sit, qua ætate vir & vxor sint ab initio coniugandi, quanto tempore liberis operationē dare cōueniat, determinemus. Seniorū enim foetus, quæadmodum iuniorum imperfecti sunt, & corporib⁹ & intellectibus: senescen-
tium quoq; foet⁹ sunt irrobusti: quapropter illud maxime tempus probandū est, in quo maxime intelligentia viget in nobis. id autē eilet in plurimis, circiter

annū quinquagesimū, vt poetarū quidā dixerūt, septenario numero ætatē dimetiētes. Itaq; qui quatuor aut qnq; annis hāc ætatē excesserint, derelinquere debent in aperto procreādi studium, ac de cetero vel sanitatis, vel alterius hmoi causā cōcubitum facere videri. Coitus vero of alterius q̃ coniugis, penitus sit interdictus: qñquidem sit & appellet coniunx. Quod si quis deprehendatur cōtra facere per tempus procreationis, dignam pro delicto poenam reportet.

De victu, & institutione puerorum.

Cap. 17.

Suceptis aut̃ filijs, multū re-ferre putandum est ad corporis robur, quali victu nutriantur. Apparet vero ex cæteris animalibus, & ex gentibus, quibus cura est assidua bellicæ habitudinis, nutrimentū lactis maxime, ppriū esse corporibus: abstemiū autem magis propter ægritudines. Et præterea mor⁹ quoscunq; in ea ætate fieri dās, conferunt. Ne membra vero ob-
teneritudinē distorta fiāt, vtunt̃ adhuc gētes aliquæ organis quibusdā & machinis, quæ corpus à talibus illæsum cōseruāt. Confert etiam statim à pueritia frigori assuescere: hoc enim & ad sanitatē, & ad res bellicas vtile est. Quapropter apud multos Barbarorum cōsuetudo est, vel gelido amne natos immergere, vel parua veste amicare, vt faciūt Galli: ad cuncta enī ad quæ posse

Politicorum

G possibile est, statim ab initio melius est assuescere. est autē apta puerorum natura ob eorum calorem, ad frigus exerceri. Circa primā igitur etatē hęc & huiusmodi diligentia est adhibenda.

Sequēti vero etate vsq; ad annos quinq; quia nondum ad disciplinā aliquam sunt ad mouendi, neq; labores perferre cogēdi, ne crescere impediuntur, motus solummodo quosdam suscipere debent, quo pigritiam corporis euitent: qui motus præparandi sunt illis, & per alios actus, & p ludum. ludi vero ipsi, neq; illiberales neq; laboriosi esse debent, neq; remissi. Quas autē narrationes & fabulas illa etate pueri audire debeāt, cura sit ijs q; pueris publice præficiuntur. cuncta enim talia ad cōuersationes postea futuras accommodāda sunt. itaq; ludi vt plurimū tales esse debent, vt sint imitationes eorū quæ postea serio erunt faciēda.

Cohibitiones vero puerorū et interruptiones ploratus, qui legibus prohibēt nō recte faciūt. sunt enim vtilēs ad augmentū, cū sint quodāmodo exercitationes corporum. spiritus enim compressio facit robur laborantibus, quod contingit ēt pueris pueratū cohibentibus. Prouidendū est ab his, quibus puero- rum cura publice cōmissa est, circa huiusmodi educationem, & alia, & vt q̄ minime cum seruis versent. hęc enim ætas vsq; ad annos septē, necessariū est vt

domi alaf. rationabile est ergo **K** præcipue in hac etate, vt ab auditu & visu seruiliū rerū absint. Omnino igit obfcœnitas verborum, vt & quicquā aliud, per legislatorē extermināda est de ciuitate. ex turpiter enim loquēdi licētia sequit̃ & turpiter facere. Potissimum igitur statim ā pueris, neq; dicāt, neq; audiāt quicquam turpe. Siquis vero dicere aut facere quicquā prohibitorum deprehēsus fuerit, si is liber sit, sed nondum in conuentū comestatorū dignatus assumi, **L** honore prohibeatur, & verberib; castigetur, sed si sit maioris ætatis, seruili infamia afficiatur, admissi seruilis officij gratia. Cū vero dicere quicquā interdixerimus, clarum est q; & aspicere aut picturas, aut act̃ deformes prohibemus. Sit igit cura magi stratibus, nullā neq; picturam neq; statuā esse talium rerū imitatricē, nisi apud Deos quosdā, quibus ēt lasciuiā mos tribuit. apud hos permittet lex iam homines factos pro se, & filijs, & **M** vxoribus sacra facere. Iuniores aut neq; iamborū, neq; trægœdiarū spectatores esse sinat, nisi cū ad eam peruenerunt etatē, vt in comestationibus vnā cum alijs federe, & potus etiā participes esse possunt, & ab ebrietate & hmōi labe infontes disciplina oēs præstabit. Nos quidē nunc cursim ista attingimus: postea vero insistentes oportebit de terminare magis, siue oportet, siue

M
* comediarum.

303

Liber Octauus

ARISTOTELIS

POLITICORVM

LIBER OCTAVVS,

SVMMA LIBRI.

De puerorum institutione, & de ijs que ipsi addiscere consueuerunt. De Musica, eius speciebus, ac musicalibus instrumentis: quæq; quibus conueniant.

Quod faciendū sit circa pueros institutio: et ea quidem publice. Cap. 1.

Vòd igit à legis pos-
sitore maxime in-
tendendū sit circa
disciplinā iuuentu-
tis, nemo utiq; du-
bitabit. nam id quidem negle-
ctum in ciuitatibus affert reipu-
blicæ detrimentum. Oportet, n.
ad singula gubernādi genera dī
sciplinam accommodari. nam
mos vniuscuiusq; proprius con-
sueuit & seruari rempublicam,
& ab initio constituere. ceu po-
pularis mos popularem, & pau-
corum potentia accōmodatus
mos, eam quæ consistit in pau-
corū gubernatione. semper au-
tem melior mos causa est melio-
ris reipublicæ. Præterea in cun-
ctis facultatibus & artibus sunt
quædam, ad quæ erudiri prius
oportet, & assuefieri ad earum
opera. itaq; manifestum est, qd
& ad virtutis actiones. Cū ve-
ro vnus sit finis ciuitati toti, cla-
rum est oportere disciplinam
quoq; esse vnam & eandem om-
nium, et huius curā esse publicā
& non

A siue non oportet primo quæren-
tes, & quō, sed in præsentī men-
tionem de his facere necessariū
fuit. Forsitan enim non male cir-
ca hoc censebat Theodorus tra-
gœdiarum actor. nulli enim vn-
quā concedere voluit, vt ante se
ageret, neq; ex vtilibus ēt histrio-
nibus, quasi magis faueant au-
ditores illis, quos primo audie-
rint. Contingit hoc idem in con-
uersationibus hominū & rerū:
omniū enim prima nos magis
delectant. Quapropter oportet
à pueris omnia turpia procul re-
mouere, & maxime quæcunq;
habent in se vel obscœnitatem,
vel improbitatē. Transactis ve-
ro annis quinq; in duobus vsq;
ad septem oportet iam discipli-
nas spectare, quas addiscere eos
oportet. Dug autem sunt ætates
in quas necessarium est discipli-
nas diuidere: vna post septimū
annum vsq; ad pubertatem: al-
tera à pubertate vsq; ad annum
vigessimū primum. nam qui
hebdomadibus diuidūt ætates,
vt plurimum non dicunt bene.
itaq; sequenda est naturalis di-
stinctio: omnis enim ars & disci-
plina implere vult id, quod de-
est naturæ. Primum igitur vi-
dendum est, si faciendā sit insti-
tutio quædā circa pueros: dein-
de, si vtile sit publice curam eo-
rum suscipere, vel magis priua-
tim, quo modo nunc sit in plu-
rimis ciuitatibus: Tercio
qualem hanc esse cu-
ram oportet,

Politicoꝝ

G & non priuatam : quemadmodum nunc vnusquisq; curā habet fuorum filioꝝ, priuatimq; docet & priuatam disciplinam, pro vt ei videt. Sed oportet publicoꝝ publice exercitationē fieri : & simul non debet quisq; ciuis se suum existimare, sed omnes ciuitatis. particula enim ciuitatis vnusquisq; est: cura vero singularum particularum respicere nata est ad curam totius.

Laudari possunt in hoc Lacedæmoniꝝ : nam plurimam circa pueros diligentiam faciunt, & quidem publice. Quod igitur lege prouidendum sit circa disciplinam iuuentutis, & hoc publice faciendum, patet.

Qualis, quarumq; rerum, & cuius gratia debeat esse puerorum institutio. Cap. 2.

Q Vanam vero ista sit disciplina, & quomodo tradenda, latere nō debet. Nam nūc quidem in ambiguo est, neq; eadē omnes censent iuuentutem addiscere debere, neq; ad virtutem, neq; ad vitam optimam: neq; cōspicuum est, vtrum per intelligentiā magis deceat, vel per animi morē. Impedimentoꝝ quoq; respectus cōsiderationem disciplinæ conturbat: cū manifestum nō sit, vtrum exercitatio nostra accommodāda sit ad ea quæ sunt vtilia ad vitam, vel ad ea quæ tendunt ad virtutem, vel ad ea quæ ad maiorem quendam superfluumq; pertinet apparatū.

hæc enim omnia patronos quorūdam suscipere. De his quoque quæ ad virtutem tendunt, nihil confessum existit, etenim virtutem non eandem omnes statim honorant: ex quo fit vt discordent circa illius exercitationē.

Quod igitur ex vtilibus necessaria sint addiscenda, manifestum est. quod autem non omnia, distinguentibus liberalia opera ab illiberalibus patebit, illa talia esse recipienda, quæ cū vtilia sint, faciunt exercitem habentemq; non vilis exercitiꝝ operatorem. Vile aut exercitium putandum & ars & disciplina, quæcunq; corpus, aut animum, aut mentē liberi hominis, ad vsum & opera virtutis inutilem reddunt. Itaq; & artes illæ quæ deterius disponunt corpus, & cuncta mercenaria exercitia, fordida nuncupam⁹. mentem enim occupatam & vilem reddunt. Sunt etiam quædam ex liberalibus sciētijs, quas vsq; ad aliquid discere honestum sit. penitus vero sese illis tradere, ac ad extremū vsq; proficui velle nocuentis illis, quæ supra diximus, ob noxios facit. Sed refert plurimū cuius gratia quis agat, vel discat. nam si gratia sui vel amicorum, vel propter virtutem, non est illiberalis. qui vero id ipsum agit propter alios, sepe vtiq; videbitur illiberaliter ac fordide agere. Disciplinæ igitur illæ, de quibus diximus, ad vtranq; partem se habent.

Qua-

A Quatuor esse, quæ pueri discere consue-
runt, quarum alijs: ocy, alijs: negocij
causa vimur. Cap. 3.

S Vnt aut ferè quatuor, quas
discere iuuenes consueue-
runt, literas, gymnasticã,
musicam, addunt vero & quar-
tum quidam, figurandi peritiã.
Literas quidem & figurationẽ,
tanquam, vtiles & valde expe-
dientes ad vitã: gymnasticã ve-
ro tanquã pertinentẽ ad fortitu-
dinẽ. De Musica vero iã ambigi-
tur. nã nunc quidẽ plurimi vo-

B luptratis gratia illã addiscunt: ve-
teres aut inter disciplinas eã col-
locauerũt, ex eo q̃ natura quæ-
rit (vt: ep̃e dictũ est) non solũ in
negocio recte, verũetiã in otio
laudabiliter posse versari. Hoc
enim principiũ est omnium, vt
rursus de illo dicamus. si enim
vtroq; opus est, magis aut expe-
rendũ est otium q̃ negociũ. nec
id quidẽ in ioco: nam sic necesse
foret iocũ esse finẽ vitæ. q̃ si sit
impossibile, & magis i negocijs
vtendum est ioco. nam qui labo-

C rant, indigẽt relaxatione: et huius
grã est iocus. negocia vero sunt
cũ labore & conatu: & propte-
rea oportet iocũ adhibere, qui
tanquã medicinã eo tpe afferat.
nam relaxatio est hmõis motus
animi, & requies p̃ voluptatẽ.

Otium autẽ ipsum videt in se
voluptatẽ habere, et felicitatem
& vitam beatã & hoc nõ nego-
ciosus, sed otiosus existit: nã qui
negociatur, alicuius gratia nego-
ciat, quod sibi desit, felicitas aut

finis est, quã nõ cũ dolore, sed
cum voluptate esse oēs putant.
Hanc tñ voluptatem non eandẽ
omnes posuerũt, sed fm se vnũ
quisq;, & fm suum habitũ: opti-
mus tamen optimã, & eam que
sit ab honestissimis. Itaq; mani-
festum est, q̃ oporteat ad otium
quoq; degendum addiscere que-
dam, & erudiri: & has eruditio-
nes ac disciplinas sui ipsarũ esse
gratia: illas uero quæ ad nego-
cium, tanquã necessarias & gra-
tia illorum. Quapropter Musi-
cam antiqui iter disciplinas col-
locauerunt: non tanquam rem ne-
cessariã, nihil enim habet tales
neq; tanquam uilem, ut literæ
ad lucrum, & ad rem familiarẽ,
& ad stũdia, & ad ciuiles actio-
nes cõplurimas. Videtur quoq;
figurandi peritiã utilis esse ad iu-
dicandum melius artificũ ope-
ra. neq; ut gymnastica ad sani-
tatem & robur: nihil enim ho-
rum uidemus ex musica fieri: re-
stat ergo quòd ad degendum in
otio, ad quod & apparet eam
adhiberi. quam enim putant
degentiam esse ingenuorum ho-
minum, in ea constituunt. Qua-
propter Homerus in poemate
suo ita inquit:

Sed quale est uocari ad mensam
opipare paratam.

Deid nosans q̃sdã alios, subdit:
Et accersit citharædũ q̃ oēs de-
mulceat. et alio loco ait Vlysses:
Optimam esse degendi rōnem;
qñ lætis oĩbus cõuiuat audiūt
citharædũ, sedẽtes per ordinẽ.

Quòd

Politicorum

- G** Quòd igitur sit disciplina quædam, quam non ut vtilem, neq; ut necessariā docendi sunt filij, sed ut liberalem & honestā, manifestum est. Vtrum autē vna sit numero, an plures, & quæ nam istæ, & quō, posterius dicitur. Nunc tantū id præmissum sit, q; apud antiquos habem⁹ testimonium ex his disciplinis quas diximus, musica enim hoc manifestat. Ac et de vtilibus, q; aliqua addiscere pueros oportet, non modo propter vtilitatem, ut patet in literis, verū etiā propter multas disciplinas alias, quæ per literas addiscuntur. Similiter vero figurandi peritiā, nō ut in vendando emendoq; vasa non decipiantur, sed potius quia cōtemplari facit pulchritudinem corporū, quæreret vero vtilitatē ubiq; minime congruit magnanimis, & ingenuis hominibus. Cū vero manifestum sit, utrū morib⁹ an ratione sit disciplina tradenda, & an circa corpus primo vel circa mentem, patet ex his q; adolescentes gymnasticæ & pedotribicæ sunt tradendi: quarum altera qualem aliquā facit habitudinem corporis, altera operationes.

De gymnastica, & puerorum exercitorum disciplina. Cap. 4.

Nunc autē quæ ciuitates curam habere puerorū maxime vident, partim athletarum habitudinem inducere student, in quo deformant corpora ac augmentationē eorum impediunt. Lacones vero in hoc quidem non errant, sed efferatos laboribus reddūt adulescentes, quasi hoc vtile sit maxime ad fortitudinē. Atqui ut iam sæpius dixim⁹, neq; ad vnā virtutem, neq; ad hanc maxime respiciendum est ab eo qui curā facit institutionis. & si ad hanc, non tñ id consequuntur. neque enim alijs in animalib⁹, neq; in gentibus videmus fortitudinē adesse maxime efferatis, sed potius mansuetioribus & leoninis moribus. multaq; sunt gentes, quæ ad cedes hominū, & ad eorum comestionem insultant: ut circa Pontū Achæi & Heniochi, & ex mediterraneis aliæ gentes similiter his, vel magis: quæ quidem gentes clanculum per insidias latrocinantur, ad bellica tñ opera nihil valēt. Præterea sciimus Lacones, dum ipsi soli exercebātur, præstitisse cæteris: nūc autem esse alijs inferiores. non enim ob id præstabant, q; iuuentutem exercerēt, sed q; ipsi exercitati, contra nō exercitatos pugnant. Itaq; honestas, at nō feritas est in certaminibus præferenda. neq; enim lup⁹, neq; alia bestia, honestum periculum pugnādo subiret, sed magis vir bonus. Qui vero adulescētes in hæc nimīū tradunt, & in necessarijs absq; disciplina dimittunt, vere illos sordidos reddūt. ad vnum enim opus reipublicæ vtilis faciūt, & illud ipsum deterius, ut ratio ostēdit, oportet autē non ex prio-

A prioribus opibus, sed ex his quæ nunc fiunt, iudicare. nam nunc quidē illi qui repugnāt disciplinam habent, tunc vero nō habebant. Quod igitur vtendum sit gymnastica, & quō vtendum concessum existat, vsq; enim ad pubertatē leuiiores exercitationes sunt adhibendę, absq; victu illo violētō & laborib⁹ coactis, ne corpora crescere impedianē. Signum erit non paruum, q̄ ita contingat: q̄a inter eos q̄ Olym pia vicerunt, duo vel tres tantū

B reperiūtur, qui n̄dem adolescentes & viri sint victoriam consecuti: propterea q̄ per exercitationes pueris adhibitas sublata sit vis ac robur ā violentis laboribus. Post pubertatē verō cū annis tribus ad alia perdiscēda intenderint, tunc congruit & laboribus & victu necessario illos occupare. nam simul mente & corpore laborare non oportet: cū seinuicem impedire nata sint: labor quidē corporis, mentem: mentis autem, corpus.

C *De musica pulchra disceptatio: de eius effectibus: & eam ad puerorum disciplinam esse adhibendam.*

Cap. 5.

DE musica vero dubia quidam posuimus antea, & nunc rectū erit illa resumere, vt tanquā cōsentanea sūt rationib⁹ quas quis de ea dicēs ostendat. Neq; enim facile est demonstrare, quam potentiam habeat, neq; cuius gratia illā ad ipsi scī oportet, vtrū solatij causa &

quietis, quē admodum somnus, **D** & potus. nam hæc per se ipsa nō sunt honesta, sed iocunda, & simul cessare curas faciunt, vt inquit Euripides. Quapropter instituant in illa, & vtuntur cunctis istis similiter, somno, & potu, & musica. in his quoq; saltationē posuerunt. An magis putandum est ad virtutem tendere musicam, vt potentem, quē admodum gymnastica tale aliquod corpus reddit, sic & musicam talem aliquem morem efficiere, assuefacientem posse recte

E lætari. An ad degendi rationem aliquid cōfert, & ad prudentiā. nam hoc tertium ponēdum est, ex his quæ dicuntur. Quod igit̄ oporteat pueros non solatij gratia discere, manifestum est. non enim solantur discētes: nam cū labore est disciplina. Atqui nec ad degendi rationē pueris, neq; illi etati cōgruit attribuere. nulli enim imperfecto cōpetit perfectio. Sed forsā videbitur puerorum studiū solatij esse gratia viris factis & perfectis. Quod si **F** hoc tale est, cuius gratia oportet ipsos addiscere: ac non potius, instar Persarum Medorumq; regum, per alios idem faciētes voluptatis ac discipline participes fieri: etenim necesse est melius perfici ab his, qui hoc opus suū fecerunt & artem, q̄ ab his, qui tanto solū tempore in eo laborauerunt, quanto addiscūt. Quod si oportet in his eos laborare, similiter & circa epularum appa

Moral. cū cō. Auer. QQ

Politicoꝝ

- G** ratum oportebit utiq; eos addiscere: quod est absurdū. Eadem quoq; dubitatio cadit, si possit mores facere meliores. qd enim opus est eos hęc addiscere, ac nō ex alijs audientes recte lætari, et iudicare posse, quemadmodum Lacones: illi enim quanquā nō didicerint, possunt tñ recte iudicare, ut aiunt, quæ sit bona, vel nō bona melodia. Eademq; rō foret ad solatiū, & ad rationem degendi otij libero hōie dignā. quid enim oportet eos discere, ac nō alijs vřctibus frui? Cōsiderare hoc licet ex opinione quā habemus de Dñs. non enim Iupiter cantat, aut citharā pulsat fm poetas: immo illos qui talia faciūt, appellam⁹ viles: & opus illud non viri neq; sobrii, sed iocātis. At enim de his postea erit cōsiderandū. Prima vero questio est. vtrum musica sit in ioco reponenda, vel non: & quid potest efficere de his trib⁹ in dubitatione propositis, vtrum disciplinam, an solatium, an rationem otij degēdi. Rationabiliter quidem ad omnia instituitur et videtur omniū particeps. nā & iocus gratia requietis est, ac requietē necesse est esse iocūdā, est enim medicina molestiæ illius, quæ per labores suscipitur: & ratio degendi otij non solum honestatem habere debet, verū etiam voluptatē: felicitas enim ex ambabus istis est. Muscam vero omnes fatemur esse excelsissimas, siue nuda sit, siue cum modulatione. Inquit profe **K**cto & Musæus, Carmen dulcissimam rem esse mortalibus. Quapropter & ad cœtus familiarū, & ad vitam in otio degendam, rationabiliter illam recipiūt, ut potētem lætitiā afferre. Vnde & ex hoc quis intelligat illā pueris esse perdiscendam. quæcūq; enim iocunda sunt, atq; eadem innocua, non solum congruunt ad finem, verumetiam ad quietem. cum vero contingat hominibus perraro esse in fine, per sepe autē cessent & vtantur iocis, **L** non ob aliud modo, sed etiā ob delectationē, vtile foret requiescere in his, q̄ ab illa proueniūt, voluptatibus. Contingit autem hominibus fecisse iocos finē, cū & habeat fortasse finis voluptatem quandā, sed non quācūq;. Quærentes vero istā accipiunt hanc pro illa; ex eo q̄ cum fine agendi similitudinē habet. nam finis gratia nullius futuri expectitur: et tales voluptates nullius futuri gratia, sed gratia eorum quæ antecesserunt, laborū s. & molestiarū, per quā igitur causam quærunt felicitatē fieri, per hmoi voluptates, hanc utiq; aliquis rationabilr existimet causam. De communione autem musicæ non per hæc solum, sed etiam quia utilis sit ad cessationes, ut videtur nec per eas modo, sed insuper quæredum, num aliquādo aliud ex ea proueniat. pretiosior quidem natura eius est, q̄ fm cū vsum, de quo supra dicit:

A dicitur : & oportet nō solum ab ipsa voluptatem capere , quam participant omnes sū sensum . habet enim musica naturalem voluptatē , per quam illius vsus cunctis ætatibus , cunctisq; morib⁹ est acceptus . Sed videndū est , si quo modo ad mores extenditur & ad animū . id autē patebit , si aliquando tales aliqui sū mores p illā efficiamur . Atqui q̄ efficiamur , per Olympi moderationē manifestū est : ea nāq; abstrahit animā , & quodammo-
B do rapit : raptus vero & abstractio animæ circa morē affectio est . Præterea audientes representationes , oēs afficiūtur etiā sine melodijs & versibus . Cū vero cōtigerit musicā esse delectabilem , virtutē autē esse circa letandū recte , & amare & odisse , oportet profecto addiscere & asuefieri ad nullā rem adeo , vt ad iudicandū recte & ad gaudendum mansuetis moribus , & laudabilibus operibus . Sunt autē in rhythmis & melodijs similitu-
C dines maxime penes veras naturas iræ , & mansuetudinis ac fortitudinis & tēperantię & cōtrariorū his , & aliorū omniū quæ ad mores pertinet . Patet id ex effectu . mutamus enim animū talia audientes . mos autē dolendi ac lætadi in similibus prope est , vt erga veritatē eodē modo se habeat : ceu si quis gaudet imaginem alicuius vidēs , nō propter aliā causam , sed propter formā ipsam , necessariū ē huic et aspe-

ctum ipsum illius , cuius imaginem contēplatur , esse iocundū .

Contingit autē in alijs quidem sensibilibus , nullā existere similitudinē morū : vt in his quæ tactu vel gustu percipiuntur . in his etiā quæ visu , admodum parum . figuræ enim sunt talia , sed ad modicū : & oēs huiuscemodi sensus participant . insuper non sunt hæ similitudines morum , sed signa magis , quæ sunt figuræ & colores morū . & sunt hæc à corpore in passionibus . Attamen quantū refert circa horum visionē , oportet pueros nō figurarū inspicere Pafonis , sed Polygnori , & si quis alter pictor vel itatuarius sit moralis . At in melodijs ipsis sunt imitationes morum , & hoc ē manifestū . statim enim harmoniarū distincta est natura , ita vt qui audiunt aliter disponantur , nec eodē modo se habeant ad vnamquāq; ipsarū , sed ad quasdā flebiliter & cōtractæ magis , puta ad eā quę appellatur Lydia mixta : ad quasdam vero mollius sū mentē , ceu ad illas quæ sunt remissæ : ad aliā vero mediocriter & cōposite plurimū , vt videtur Dorica facere sola omniū harmoniarū . Phrygia vero distrahit ac rapit animū , & quasi extra se ponit . hæc enim recte dicunt , q̄ circa hmōi disciplinam philosophantur : capiunt enim verborum testimonia ex rebus ipsis . Eodem modo se habet circa rhythmos . alijs enim morē continent grauius ,

G alij concitant, alij violentiores
afferunt motus, alij liberaliores.
Ex his igit patet, q^d musica po-
test animi morē aliquē facere.
Quod si hoc potest musica, cla-
rum est q^d ad puerorum discipli-
nam est adhibenda, & in ea pue-
ri sunt instituēdi. Congruit au-
tem naturæ huiusmodi discipli-
na. nam pueri propter ætatem
nihil ferunt sponte, quod nō ha-
beat in se iocunditatem: Musica
vero ex his est, quæ sunt iocun-
da secundum naturam. Et vide

H tur cognatio quædam esse nobis
cū harmonijs & rhythmis, qua
propter multi sapientū dixere,
alij quidem animā esse harmo-
niā, alij vero habere harmoniā.

*De Musica quid discendum, ac ea utendum,
quidæ minime: ubi de musicis in-
strumentis quàmplura.*

Cap. 6.

Vtrum autē addiscere eos
oportet cantando, & ma-
nibus agendo, vel non,
quēadmodum prius dubitatū
est, nūc erit dicendum. Non est
I obscurum interesse multum ad
hoc, vt efficiamur aliquales, si
quis operum ipse sit particeps.
nempe impossibile est vel certe
ad modum difficile, vt qui ope-
ra ipsa non tractat, perite valeat
iudicare. Et simul op⁹ est vt pue-
ri habeant exercitationem ali-
quam. & Archita tabella recte
reperita est, quā pueris dant, vt
in ea occupati, illa quæ sunt do-
mi non frangāt: nescit enim pue-
ritia quiescere, hic est ergo infan-

tibus conueniens ludus: discipli-
K na vero maioribus, tanquam ea
bella quædam. Quod igitur do-
cendi sint musicā, ita vt in ope-
re ipso versentur, ex ipsis patet.
Quid autem deceat vel non de-
ceat secundum ætates, non diffi-
cile est determinare, ac respon-
dere vituperatorib⁹, vile huius-
modi exercitiū esse dicentibus.
Primum igitur cum iudicandi
causa sint hæc opera perdiscen-
da, oportet in pueritia illis ope-
ram dare. in maiori vero ætate
exercitationem dimittere: tan-
L tum modo autē iudicare posse
per disciplinam adeptam, ac læ-
tari recte. Vituperatoribus au-
tem, qui aiunt sordidos ac viles
musicam facere, non difficile est
respōdere, si consideremus, quo-
usq^{ue} illi opera dando sit ab his,
qui ad virtutē ciuilem erudiun-
tur, & q^{ue} melodiæ, quæ rhyth-
mi sint addiscendi, & præterea
quibus instrumentis percipia-
tur. nam in eo quidem plurimū
refert, consistitq^{ue} in his obiectio-
nibus solutio. nihil enim vetat, **M**
modos quosdam musicæ illud,
quod aiunt, efficere. Clarum est
igitur oportere disciplinam ei⁹
neq^{ue} impedimentum asferre cæ-
teris operationib⁹, neq^{ue} corpus
efficere inutile ad bellicas ciui-
lesq^{ue} exercitationes: ad vsus qui-
dem iam, ac disciplinas vero po-
stea. Erit autem hoc, si neque in
illis laborabunt quæ ad certa ar-
tificia pertinet, neq^{ue} circa admi-
rabilia quædā & superflua, quæ
in

A in certamina prius, & de certaminibus in doctrinam venire: sed eousq; vt gaudere valeant probabilibus melodijset rhythmis, & non comuni sensu musicæ solum, vt animalia quædã, & turba seniorum ac puerorũ. Patet etiã ex his, quibus instrumentis sit vtendũ. neq; enim tybig; sunt in disciplina recipiẽd; nec aliud artificiosum instrumentum, vt cithara, & siquid aliud tale: sed quæcunq; faciũt auditores bonos, vel musicę disciplinę, vel alterius. Insuper tibia nõ est morale, sed potius suscitatorium & concitatorium. itaq; ad hmõitẽpora est vtendum illa, in quibus spectacula magis purificationẽ patiuntur, q̃ disciplinam. Adiungamus autẽ & illud, q; contrariũ disciplinæ efficit, impediens rõnẽ, vt tibiarrũ sonus. Quapropter bene reprobauerũt illarrũ vsum antiqui, licet prius vñ fuisẽt. Studiosiores enim facti pp diuitias, & animosiores ad virtutẽ, post victoriã contra Medos habitã, ac ex rebus gestis magnũ de se opinantes, disciplinam omniũ arripuerunt, nõ iudicantes, sed experientes. Quapropter tibiarrũ quoq; vsum nũc receptus est. nã & apud Lacedæmonios quidã qui ludos exhibebat, ipsemet tibij modos fecit. & Athenis eousq; in cõsuetudinẽ venit, vt ferẽ ingenui oẽs addicerent. quod patet ex tabula à Thrasippo posita, cũ ludos pro tribu sua dedit. Postea vero

in desuetudinem abijt, & improbari cœpta est, cũ iã melius p experientiã iudicare possent, qd ad virtutem pertineret, & quid non. Eodemq; modo permulta instrumentorũ antiquorũ improbata sunt, veluti Pectides & Barbiti, & quæ ad voluptatẽ audientiũ intendebãt, heptagona, & trigona, & sambuca, & cuncta quæ indigẽt perita manu gesticulatione. Rationabiliterq; illud se habet, quod antiqui de tibij fabulãtur. aiunt enim Minervã repertricẽ, tibias abiēcisse ob deformitatẽ oris. atq; nõ male habet dicere, fecisse hoc Deã, deformitate oris infensã: sed tamen multo magis ob id, quia nihil confert tibiarrũ vsum ad intelligentiam & mentem, cũ scientia & ars Mineruæ sit attributa. Cum vero instrumento rum & operis probauerimus artificiosam disciplinam: artificiosam vero illam posuimus quæ versatur in certaminibus: in illis enim qui agit, non propriæ virtutis grã agit, sed vt audientes delectet, & onerosa quidem delectatione: quapropter nõ ingenui hoĩs censemus esse huiusmodi opus, sed p viles ac sordidos contingit illud fieri. nam finis, cuius gratia faciũt, improbus est, cũ spectator onerosus existens, modo hoc, modo illud exigere cõsuevit: ita vt artifices quoq; placere studentes, illiusmodi efficiantur, & corpora similiter propter motus.

QQ iij Har.

Politicorum

G Harmonijs & rhythmis omnibus utendum esse: diuersis tamen ad diuersa, ac secundum aetates diuersas: ubi de harmoniarum differentijs multa.

Cap. 7.

Considerandum est autē, utrū omnibus vtendum sit harmonijs & omnibus rhythmis, an distinguendum. Deinde utrū illis qui eruditio-

Hmos, horū vtrūq; latere nō debet, quā vim habeat ad doctrinam: & utrū præferenda sit ea pars, quæ in melodijs consistit, an ea quæ in rhythmis. Putāt igitur multa de his esse dicta recte à musicis quibūdā, qui nūc sunt, & à philosophis qui peritiā habēt huius disciplinæ, discussionē & examen singularū partiū illis dimitemus, qui perquirere volēt: nos autē legitime solū modo in genere de ipsis dicam⁹. Cū illa probetur à nobis melodiarum diuisio, quā faciunt quidā philosophi, & aliæ sunt morales, aliæ effectiue, alię abstractiue, ponentes naturam earū ad singula istorū propriā: dicimus autē, non vnius vtilitatis gratia oportere musica vti, sed multarum: nam & doctrinę gratia & purificationis. (quid autem purificationē intelligam⁹, nunc simpliciter, alias vero diligentius i his quę de Poetica scribim⁹, dicemus) tertio gratia de-

gendi oñ quietisq; causa & remissionis curarū: patet omnib⁹ harmonijs esse vtendum, sed nō eodē modo: verum ad doctrinā quidem moralibus est vtēdum maxime: ad eruditionem vero aliorū pulsante, effectiuis & abstractiuis. nam affectio illa, quæ contingit circa animos quorundam vehementer, in cūctis existit. Differt autem s̄m magis & minus, ceu misratio & metus, & præterea abstractio animi. nā per hunc motum deuoti, & suplices quidā fiunt. Videmus autem & sacris melodijs ita affici, qñ vtuntur expiantibus animā carminibus, quasi medicina fretis, & purificatione. Hoc idem euenire necessum est ijs qui cōmiseratione, & qui metu, & qui alijs affectibus detinent, & alijs, quatenus cuiq; talia cōtingant: fieriq; in oibus purificationem quandā & leuationē cum voluntate. Sūt autē carmina purificationis letitiā afferunt innocuā hominibus, quapropter talibus harmonijs, & talibus carminibus spectandi sunt hi, qui theatralem musicā tractant certatores. Sed cū spectator sit duplex, alter ingenuus & doct⁹, alter vilius & indoctus, ex opificib⁹ turbaq; vrbana, his quoq; accommodanda sunt certamina, & spectacula ad celsationē & quietem. vt enim illorum animæ distortæ sunt à naturali habitudine, sic harmoniarū & melodiarum distortionem sunt quędam, illæ

A illæ quæ sunt vehemētes & infractæ. Delectat vero singulos id quod suæ naturæ sit aptum. quāobrem licentia permittēda est his, qui de arte musica certāt in theatro, vt ad huiusmodi spectatōrē tali genere vtiūtur musicę. Ad doctrinā vero, quemadmodum dictū est, moralibus melodīs est vtendum, & talibus harmonijs, qualis est Dorica, vt supra diximus. Recipiēda est & alia quācunq; nobis sudent, qui in philosophia musicatq; versantur. **B** Socrates vero i libris de Republica non recte Phrygiā tantummodo adiungit ad Doricā, licet improbens tibiā ex instrumentis. habet enim eandē vim phrygia in harmonijs, quā habet tibia in instrumentis. ambæ enim concitant animos, & in affectus impellunt. Ostendit hoc Poësis: tota enim bacchatio, & tota huiusmodi concitatio maxime omniū instrumētorum p tibus fit. harmonia vero Phrygia maxime hunc modū habet: **C** ceu Dithyrambus manifeste videtur esse Phrygius. Cuius quidem rei plura afferūt argumenta, qui circa huiusmodi rerū intelligentiā vacant. & inter cætera illud, qd Philoxenus aggressus Dorice facere Dithyrambos in fabulis, non potuit, sed vi illius naturæ tractus fuit ad Phrygiā harmoniā, quæ maxime illis cōgruebat. Doricam aut fatentur omnes constantē esse ac firmā, moremq; summo opere cōtinere

virilem. Præterea cū medium **D** extremorū sumendum esse diximus: Dorica autem hanc habet naturā ad alias harmonias: manifestum est qd Doricam præ ceteris decens est iuniores addiscere. Sed duo consideranda sunt. vnū, quid possit: alterum, quid deceat. nam possibilia quisq; agredi, & cōuenientia sibi debet. Sunt aut hæc distincta ætatib⁹, ceu defessis iam tempore non facile est alti spiritus cantilenas canere, sed talibus subijcit natura remissas. Ex quo Socratē in hoc **E** quoq; merito reprehēdunt quidam ex his, qui circa musicam versantur, qd remissiores harmonias improbauit ad doctrinam, quasi vinolentas accipiens eas, non secundum vinolentiæ naturam (nam vinolentia magis debacchari facit) sed defessas.quare & ad futurā ætatem seniorū, opus est huiuscemodi harmonias attingere, & huiuscemodi melodias. Præterea, si qua est talium harmoniarum, quę conueniat puerorum ætati ex eo quia **F** possit ornatū simul doctrināq; afferre: qd Lydia maxime omnium harmoniarū habere videtur: manifestum quod hæ tres determinationes sunt in doctrina faciendæ, medium, possibile, ac decens.

*Librorum Octo Politicorum
finis.*

QQ iij Leo

LEONARDI ARETINI VIRI CLARISS. IN LIBROS OECONOMICORVM ARIST.

AD COSMVM MEDICEM FLORENTINVM

PRAEFATIO.

Ratioſa ſunt inter duam partem corporis muſcuſcula, quod Lipilli gem-
maeq; teſtantur. Et homines nonnunquam puſilli grandioribus prae-
ualent, vt de Tydeo ſcribit Homerus : à quo breui & exiguo omnes
certaminibus longe ſuperatos fuiſſe tradit. Statius quoq; Homerum
(credo) ſecutus, de eodem inquit : Maior in exiguo regnabat corpore
virtus. Tu igitur, Coſme dulciſſime, hoc quicquid eſt libelli ob pagine breuitatem ne-
quaquam deſpexeris. puſillum quidem eſt, ac viribus amplum, & pretio dignum:
quod ego per has ſerias è Greco interpretatus, non immerito, vt mihi videor, tibi po-
tiſſimum deſtinavi. Cui enim reſtius de gubernatione exercitus præcipi poteſt, quam
illi qui exercitum habet? Cui ruſus de rei familiaris adminiſtratione, quam ei quæ
rem amplam poſidet? & tueri illam cum laude gloriſci, & augere cum dignitate?
Licet ergo per te multum ſapias, & à patre tuo viro ſapienſiſſimo quotidie audire poſ-
ſis, operæ pretium tamen erit quod de re familiari tradiderint excellentiſſima philoſo-
phorum ingenia cognouiſſe. Vt enim medicina ſanctas, ita rei familiaris diuitias ſinem
eſſe conſtat. Sunt vero viles diuitia, cum & ornamento ſunt poſſidentibus, & ad vir-
tutem exercendam ſuppeditent facultatem. proſunt etiam naui, qui ſacilius per illas
ad honores dignitatesq; ſubleuantur. Nam quorum virtutibus obſtat res anguſta do-
mi, haud facile emergunt, vt poete noſtri dicunt ſententia. Quare cum noſtri, tum na-
torum multo magis charitate, illarum ampliſicationi, quo ad honeſte poſſumus, ſtu-
dendum eſt: quoniam à philoſophis in bonis munerantur, & ad felicitatem peruenire
creduntur. Tu igitur harum præcepta rerum in hoc libello Ariſtoteliſ leges, quem ego
non ſolum tranſtulſi è Greco, vt maxime conſonum eſſe putavi: verum etiam explana-
tionem quandam obſcuroꝝ verborum adiunxi, quo tibi legentiſ diſcidiꝝ eſſet.

Primum igitur illud præmiſſendum eſt, duas philoſophia eſſe partes: quarum altera
in cognitione rerum: altera in agendo verſatur. Prima ſerè pars ad illa pertinet, quo-
rum ſinis eſt ipſa cognitio. Actiua præcepta vita continet, qua ſcire parum eſt,
niſi deducas in actum. Ea vero præcepta diuiduntur tria: ariam, aut enim
circa mores nos inſtruunt, aut circa rem familiarem, aut circa rem
publicam. Harum primam Ethicam, ſecundam æconomi-
cam, tertiam Politicam Graeci appellant. nos, vt opi-
nor, noſtris vocabulis vt magis deceat, quam
alienis. Nunc ad textum Ariſto-
telis veniamus.

ARISTO-

309

ARISTOTELIS OECONOMICORVM

LIBER PRIMVS.

Leonardo Aretino interprete.

ΣΥΜΜΑΛΙΒΡΙ.

De ijs, quæ ad rem attinent familiarem, eiq; sunt propria.
De uarijs erga diuersos Oeconomi legibus.

Quomodo differant & conueniant inter se Politica & Oeconomica, & quis earum sit ordo. Cap. 1.

Es familiaris et respublica iter se differunt, nō solum quātum domus & ciuitas: (hec. n. sunt eorū subiecta):

verum ēt illo, q̄ in republica q̄dem plures imperāt, in re familiari vero vnus dūtaxat est imperator & rector. Quædam. n. artes distinguūtur, nec est eiusdem fecisse ac facto vti: quēadmodū lyra & fistulis. sed reipublicę disciplinæ, est ciuitatē ab initio constituisse, & constituta bene vti. itaq; patet etiā esse rei familiaris, parare domum, & illa vti. Ciuitas quidē est multitudo domorum, agro & pecunijs sufficienter abūdans ad bene viuendū. Id aut̄ ex eo patet, q̄ si compotes horū esse nequeūt, societates soluiūt. Insuper huius gratia in vnū coeunt, cuius autem gr̄a vnumquodq; est, & sit, &

substantia ipsius hæc existit. Itaque patet priorē esse rē familiārē q̄ rempublicā: nam & opus illius est. pars enim ciuitatis est domus. Consyderandū est igit̄ de re familiari, q̄ sit illius op⁹.

De partibus domus, & vnde sit sumenda possessio. Cap. 2.

Domus qdē partes sunt, homo & possessio. Quā vero primū in minimis natura cuiusq; inspicitur, in domo quoq; se habet ita. Quare fm Hesiodum hoc ad esse conuenit. Domicilium in primis, mulieremq; & bouē aratorem. alterum. n. primū s̄ victu est, alterum in liberis. itaq; oportet ea quæ ad vxorem spectant, recte disposuisse, hoc est prouidisse, vt talis sit qualis esse debeat. Possessionis autem prima cura est ea, quę fm naturam. secundum naturam vero potissima est agricultura. Secundo loco, omnia quę sunt à terra: ceu metallorum,

Oeconomicorum

G tallorū, & si qua alia hmōi. sed
 Agricultura præcipue, qm̄ iusta.
 nō .n. ab hoībus, nec volētibus
 vt cauponaria & mercenariæ:
 nec inuitis quærit, quemadmo-
 dum bellicæ artes: & est earum
 rerū quæ sunt fm̄ naturam. na-
 tura. n. omnis educatio est à ma-
 tre: quare et hominibus à terra.
 Prodest ēt hæc plurimū ad for-
 titudinem. non. n. quēadmodū
 viles artiū, corpora enervat, sed
 talia facit, vt & sub Dio consi-
 stere, & tolerare laborē valeāt,
 & aduersus hostes pericula ca-
 peffere. soli enim hi res suas ex-
 tra munitiones habent.

*Quod viri & mulieris societas secundum
 naturā sit necessaria, et quod multa
 commoda contineat. Cap. 3.*

Sed eius diligentia quæ est
 circa hoīes, primæ sunt par-
 tes circa vxorē, societas. n. ē
 maxime fm̄ naturā mari & foe-
 minæ. Præmissum est enim à no-
 bis & alijs locis, desyderare na-
 turam multa efficere talia, ve-
 luti vnumquodque animalū.
 est enim impossibile foeminam
 sine mare, aut marem sine foe-
 mina hoc adimplere. quare eo-
 rum societas necessitate consti-
 tuta ē. Enimvero in cæteris ani-
 malibus absq; rōne id fit, & in-
 quantū naturæ capacia sunt, &
 procreandi grā solum. in cicuri-
 bus aut & prudētioribus distin-
 guunt magis. apparent. n. in his
 magis mutua auxilia, & dile-
 ctiones & cooperationes: maxi-

meq; in homine id conspicit, q
 non essendi causa solum, verū-
 etiā bene essendi mas & foemi-
 na ope mutua coniunguntur. si
 liosq; procreant, non solū vt id
 naturæ tributū ferant, verum-
 etiam vt commoda exinde su-
 scipiant. valentes enim ipsi, im-
 becilles suos labore tuentur, &
 alunt. mox imbecilles ob seniū
 facti, à valentibus eadem repor-
 tant. Et simul natura per hunc
 circuitum adimplet sempiter-
 nitatem: ex quo fm̄ numerum
 non potest, at fm̄ speciem. sic
 .n. diuina providentia vtriusq;
 natura ordinata est, viri scet mu-
 lieris ad societate. Tendunt. n.
 eorum oīa in idem vtilitatis, li-
 cet contraria quēdā videantur.
 Alterum. n. robustum facit, alte-
 rū imbecillius. vt hoc quidē ob-
 timorē cautius, illud vero pro-
 pter fortitudinē pugnacius es-
 set. et alterū parat foris, alterum
 parta domi conseruat. Ad ope-
 ris vero effectione, alterū sedu-
 litatē intra limē agit, ad exter-
 nā vero peruagationē imbecil-
 lū, alterū ad sedulitatē deterius
 est, ad motus aut valentius. Cir-
 ca prolem autē, generatio qui-
 dem propria est, vtilitas vero
 communis. alterius enim nu-
 trire est, alterius erudire.

Leges viri ad uxorem. Cap. 4.

Primū igitur leges sint vi-
 ro ad vxorē, & iniuria ces-
 set. sic. n. nec ipse iniuriam
 patiet. hoc. n. & cōmunis lex in-
 ducit,

A ducit, vt Pythagorici dicunt, quēadmodū seruū à lare abductam, quā minime decet videri iniuria afficere. est autē viri iniuria externarū mulierū coit⁹. In vsu vero, vt neq; desit p^{re}sentib⁹ nec absentibus impotens sit acquiescere: sed ita assuesieri, vt sufficiens se habeat in p^{re}sentia
 & absentia. Recte vero se habet
 & illud Hesiodi. Puellā accipe
 re oportere, vt gratis moribus
 eā imbuere possis. diuersitates
 n. morum nequaquā sunt ad dilectionē aptę. Circa ornatū vero, quemadmodum ī moribus fictionem esse nō decet, si simul appropinquare debent, sic etiā nec in corpore. nam illa, quę p^{re} ornatum fiunt, nihil differunt ab histriionum vsu, Tragedias in scena agentium.

Leges domini ad seruos. Cap. 5.

Possessionum autē prima quidem, ac maxime necessaria est illa, q̄ optima & principalissima: id autē est homo. quapropter oportet primo seruos parare studiosos. Seruorū autē species duę, curator, & opifex. cū vero cernamus, qđ discipline tales aliquos faciūt iuuenes, necessariū est postquā paraueris, imbuere illos, qbus liberalia officia fuerint cōmittēda. Cum seruis autem versetur ita, vt neq; superbos esse sinat, neq; abiectos. & liberalioribus quidē honorē, opificibus vero

cibum abunde tribuat. Et quoniam **D** niam vini potus etiam liberos ad insolētiam impellit, & apud multas nationes ingenui quoq; ab illo se abstinent, vt Carthaginienses dum militant: patet qđ vini, aut nihil* aut valde raro ^{*Maz.} seruis tradēdum est. Tria vero cum sint: opus, cibus, & castigatio, cibus quidem sine castigatione & opere petulantē reddit: opus vero, & castigatio sine cibo violenta res est, & infirmū facit seruū: restat igit, vt opus faciendū illi tribuat, & cibū sufficientē, sine mercede. n. dominandum non putant. merces autem serui, cibus est. Verū ^E vt alię deteriores fiunt, qñ nec melioribus tribuit melius, neq; p^{re}mia sunt virtutis & victi, p^{re}posita: sic ēt serui. quapropter oportet considerationem habere, ac indulgere illis, & permittere singula secundum merita, & cibum, & vestem, & quietem, & castigationem verbo, & opere, medicorum artē imitantes, in medicinę loco prospicientes, quōd quidem cibus medicina non est propter continuationem. Genera vero seruorum ad opus faciendum optima essent, neque timida, neque fortia nimis. in vtriusque enim peccatum est. nam & nimis timidi non serunt laborem: & ferocibus non commode imperatur. Oportet quodque finem omnibus esse terminatum, est enim iustum simul ^F &

Oeconomicorum

G & vtile, libertatem esse propositam. libenter enim labores subibunt, si & propositum premium conspexerint, & tempus definitum. Sunt etiam procreatis filiis, tanquam obsequiis obligandi. Nec plures habendi sunt eiusdem generis, quemadmodum in ciuitatibus. Sacra quoque & largiores epulas seruorum gratia magis faciendum, quam liberorum. plura. n. ipsi habent, cuius utique gratia talia instituta sunt.

Leges Oeconomice. Cap. 6.

H **Q**uatuor habere oportet patrē familias circa pecunias. nam & quere posse conuenit, et quęstita tue ri. alioquin nulla quærēdi foret utilitas. nam cribro haurire nihil aliud est, quam (quod dici solet) terebratum vas. Esse præterea talem, ut & ornari præsentibus & frui sciat. horum. n. gratia habere illas expedit. distinguenda quidem sunt singula, & plura habenda fructuosa quam infructuosa, & negocia sic sequestranda, ut omnium simul periculum non subeat. Circa tuendum autem quęstita, vtilis sunt Persicæ & Laconicę, utilis etiam Attica dispensatio: vendentes. n. emunt. & penoris institutio non est in exilioribus administrationibus. Est autem Persica, ipsum os iubere, omniaque inspicere. Et quod de Dionysio inquit Dyon. nullus. n. parę curam habet alienorum & suorum. itaque quęcunque per ipsum geri possunt, circa illa cum dili-

gentia intendat. in quo Persę simul & Libyci dictum recte se habet. Persa enim rogatus, quod equum maxime pingue faceret, oculus domini respondit. Libycus vero rogatus, quod sterquilinum agro foret optimum: domini, inquit vestigia. Sunt igitur inspicienda negocia diligenter viro, inspicienda et ab uxore, prout iter eos distinctę sunt curę. Et hoc faciendum est, in exilioribus quidem administrationibus raro: in grandioribus autem, quorum cura alijs committitur, sæpe. nisi enim quis bonum exemplum de se præbuerit, imitatore diligentię habiturum non existimant, neque in re familiari neque in alijs: quoniam impossibile sit, non diligentis domini diligentes esse vicarios. Cum vero hæc ad virtutem honesta sint, & ad re familiarem vtilia, expurgisci decet prius dominum quam seruum, & cubitum ire posterius. nec unquam incustoditam esse domum, quemadmodum nec urbem, quando opus est, neque die, neque noctu. Et ante lucem surge re. quod & ad sanitatem, & ad curam rei familiaris, & ad studium Philosophiæ prodest quam plurimum. In paruis igitur administrationibus Attica regula circa fructus utendum est. in magnis vero distinctio facienda est eorum quę in annum, & eorum quę in singulos menses consumere oportet. Eodemque modo

A modo in instrumentis separanda sunt ea, quorum usus quotidianus est, ab his quæ raro sunt vsui. hæc tradenda sunt ijs, quibus negocia commiseris. ac certo tempore inspectio eorum facienda erit, vt non lateat, quid saluum sit, quid ue perierit. Aedes quoq; ita parandæ sunt, vt & rerum possessionum, & salubritatis, commoditatisq; rationem habeamus. Rerum possessionum dico, ceu fructuū & vestium, quales his conducant. & fructuum, quales aridis, & quales liquidis. & aliarum rerum, & quales animatis, & quales inanimatis, seruisq; & liberis, maribusq; & foeminis, ciuib; et pegrinis. Commoditatis vero & salubritatis, vt estate qdē vētorū afflatū, hyeme vero Solē recipiat. essent aut tales, si auerso Borea fuerit, nec æqualiter latq;. Videtur quoque in magnis domibus utilis esse ianitor, qui sit ad cætera inhabilis, pro obseruatione importandorum & exportandorum. Ad rectum vero usum instrumentorum illud Laconicū valet, singula suoloco iacere. sic. n. parata nō regrent.

LEONARDI ARETINI
viri clariss. explanatio in Librū
primū Oeconomicorū Aristot.
ad Cosmum suum.

Es familiaris & respu. inter se differūt. Diximus supra in proœmio, quā Græci Politicā vocāt, nos

appellare rempub. hinc sunt. M. T. D de repub. libri. Item quā illi Oeconomicam, nostri Rem familiarem dixerunt. hinc patris familias nomen venit, q; domum gubernat ac moderatur. De re igitur familiari dicturus Arist. præmittit differentiam inter illam, & repub. dicens non solum esse tantam differentiam, quāta est inter domum & ciuitatem, quæ sunt subiecta earū, verum etiā in illo differre, q; in rep. plures qdē imperant: in re vero familiari vnus dūtaxat est imperator & rector. qd dicit bonum esse subiectum rei familiaris, non hic pro parietibus & recto domus sumitur, sed pro familia. ciuitas quoq; non mœnia & tecta, sed concilia cœtusq; hominū significat. Rei igitur familiaris disciplina circa domū: reipub. vero circa ciuitatem versatur: quæ prima est differentia. Secunda vero differentia est: quia in repub. plures imperant, vt Romæ, senatus, cōsules, tribuni militares, ædiles curules, prætores urbani, tribuni plebis. Nam imperare dicuntur, quicunq; magistratū in repub. gerunt, quorū dicto parere necesse est. sunt. n. superiores, vnde illud nascitur legitimum. par in parem non habet imperium. In repub. igitur plures imperant: in re autem fami. solus pater familias. hic. n. iubendi & animaduertiendi in familiā potestatem habet, eiusq; dicto parere necesse ē. Itaq; vt illi publice, sic iste priuatū magistratū gerit imperiumq; exercet. Quædam enim artes distinguuntur. Post assignationem differentiam rei familiaris, & reipub. generis earum commune attingit. sunt enim hæc artes quædam. Artium vero

Oeconomicorum

- G**ro distinctio fit. quāquidā enim est fecisse, at non uti factō. qđ patet in lyra & fistulis. lyra. n. facit artifex, & fistulam cauat: utitur autē postea non ipse qui facit, sed musicus. sunt igit quēdā artes, quāru est fecisse, & nō uti factō. Alię cōtra. parant. n. quod utendū est, & parato utitur. huius generis est rei familiaris disciplina, & reip. Est. n. reipub. constituere ciuitatē ab initio & constituta bene uti. Eodemq; mō rei familiaris parare domū ab initio, & post quā parata illa fuerit, illa uti. Ciuitas quidē est multitudo domorum.
- H** Aperi iam quid sit ciuitas, & quid domus. inquit. n. Ciuitas est multitudo domorum, agro & pecunijs sufficienter abundans ad bene viuēdum. de domo autē paulo post dicit quid sit, assignando partes, inquit: Domus quidem partes sunt homo & possessio. Sed redeamus ad ciuitatē, cuius nuda descriptiōe contenti in præsentia simus. nam est locus tractandi vberius in libris de repu. Ciuitas, inquit, est multitudo domorū. qđ dicit domorū, intellige, ut supra diximus. non. n. de parietibus & stillicidijs loquitur, sed de familiarijs. nam neq; ciuitas muri & tecta sunt: sed cōtus hominū iure sociatorū. Quod autē subdit: agro & pecunijs. ob hoc enim conueniunt homines in societate cōm, ut sufficientes sint, & ut quod alijs deest ab alijs reportēt. hic Agricola victum parat, agrū serēs. Faber autē sibi aratrum & vomerem. Textor, & Sutor vestem, & calceos subministrat. ille frumentū & vinū eistradit. ita rerū permutatio fit, quæ continet ciuitatē. Nummus deinde constitutus, est ad faciliore permutatiōē, ne si Sutor forte domū sibi parare velit, mille milia calceorum tradere habeat: nā quis tot simul calceis indiget: sed alijs multis indigentibus, calceorū vēditione facta pecunias recipiat, & p domo tradat. Numus igitur in subūdium repertus est. res necessaria ad ciuitatē continendā, tuendāq; vitę societate. Ager quoq; necessarius est, in quo cōsistat ac se rat. & hoc est, qđ inquit, agro & pecunijs et cetera. qñ. n. multis cohabitantibus, & singulis opus fusi in cōmuni societate cōserētibus, sufficientia resultat ad bene viuendū, tunc ē ciuitas, & ciues sunt qui isto modo cōueniūt, & sub eisdē viuunt legibus. Ita Florētini oēs vnā ciuitatē faciūt, Senēses aliā, Pisani aliā. Nec quicq; refert intra urbē habitēt, vel extra. Sed qđ de pecunijs dixit, ad oēs res q; in æstimationē pecuniariā cadunt, hoc notandū referas. Id autē ex eo patet, qđ si compotes. Ciuitatē esse multitudinē domorū agro & pecunijs sufficienter abundatē, ex eo patere inqt, qđ si cōpotes esse nequeunt, societas soluit: id est sine illis ciuitas stare non pōt. Ciuitas. n. est societas quēdā. ut inquit Cicero in lib. de repub. sexto: nihil est illi principi de eo quod quidē in terris fiat acceptius, quā concilia, cōtusq; hominum iure sociati, q; ciuitates appellantur. sociati ergo homines ciuitatē constituunt: soluta vero societate ciuitas interit. soluitur autē societas, si ea quæ retulit non adsint. Et hoc est qđ ait, si compotes esse nequeant, societas soluitur. Insuper huius gratia in vnum coeunt. cuius autē gratia vnumquodq; est & fit, et substantia ipsius hæc existit. Alia p batio, qđ ciuitas sit multitudo domorū,

A morū, agro, & pecunijs sufficienter abundans ad bene viuendū. Coeūt n. homines simul ī societate cōem, vt sufficiēter abundant ad bene viuendū, vt supra diximus. quia qđ alijs deest, alijs affert ī cōi societate. cum igit huius gratia sint sociari simul hoīes, & nisi huius sufficiētię competes sint dissoluat societas, merito dici pōt hanc esse substantiā ciuitatis. nam hęc faciunt vt subsistat ciuitas. quo autē aliud subsistit id eius substantia est. Sed quæro, cur posuerit vnumquodq; est, & fuit.

Rūdeo vt significet cām permanēte, vt est hic. nā huius grā cōstitutę sunt ab initio ciuitates, & huius grā durant, & in cōi societate. merito ergo dī, cuius aut grā vñquodq; est & fuit, & substantia eius hęc existit. Itaq; patet priorē esse rem familiārē. q̄ tempu. nā domus, quę est rei fami. opus prior est tēpote, quā ciuitas, quę ex domorū multitudine cōstituitur. pars .n. ciuitatis est domus. huius aut materię partes priores sunt quā totū: quēadmodum & ouis prius quam grex, qui ex multitudine ouium fit.

Consyderandū est igitur de re familiarī. Iam aggreditur discussionem rei. uā p̄cedētia locū proce-
mij magis tenuere ad docilitatem quāda auditorū pertinētia, & qđ fit eius opus. Finis in re fami. sunt diuitiæ, vt Aristot. ipse in principio Ethicorum ostendit. opus autē eius est recta familiæ gubernatio.

A.P. 2. Domus quidē partes sunt hō & possessio. Hęc est definitio domus, quā recte p̄mittit: vt & quid sit id, de quo tractaturus ē intelligamus: & materiā paret sibi ad doctrinam tradēdem. Simile quiddā est apud

Ciceronē in Libro de officijs. inquit. n. Omnis. quę de aliqua re habetur institutio, a definitione incipere debet, vt intelligat quid sit illud, de quo disputandū: deinde definitionē subiicit in hunc modum. Oīs de officio duplex est qđ. Vnum genus est quod pertinet ad finē bonorum. Alterum quod est positū in p̄ceptis, qbus in oēs partes vsus vitę confirmari potest. Ita hic Aristot. diuidendo definit Nam definire nihil aliud est, quam determinare: determinant autē rē, qui totā in suas diuidunt partes. vnde species definitionis est partiū consignatio. domus ergo partes sunt hō & possessio. Idē autē hic significat dom⁹, qđ familia: vnde rei familiæ nomē tractum est. Consueuerunt. n. Latini p hoc nomē res cū qualitate aliqua iunctū disciplinas ferē significare. Vt res militaris, res pub. res fami. res rustica, res domestica: qđ idē significat, quod res fami. qm domus & familia idem sunt: vnde paterfamilias dictus est, qui domum gubernat & regit. Significare autē familiæ nomen non homines solū, verum et res, quę nostro acquiruntur dominio, iura testantur ciuilia: vbi tota patrimonialia iudiciū familiaris heriscunda venire cōstat. dicit ergo domus, id est familiæ partes sunt homo & possessio. quasi dicat hęc duo complectitur domus: homines scilicet & possessiones. & de homine quid sit nemo dubitat.

Possessio autē quid in hoc loco significet, declaratione indiget. Videtur autem hoc nomē possessio et duo significare. nam & res omnes quas possidemus, puta fundos, pecus, naues, & cetera huiusmodi, quę nostri

Oeconomicorum

Gstri domini sunt: hæc. n. habentes possidere dicimur. significat et non illa quæ iam posidemus, sed quæ acquirimus. & in hac secunda significatione possessio idē significat quæ questus. Idēq; videtur magis proprium in hoc loco. nam & verbum Græcum *κτήσις*, quod est hic positū, vtrunq; significat. sed hoc magis q̄ primum. Vt etiam Xenophon in Oeconomico suo ostendit, & Arist. in Ethicis inquit. Liberaliores videtur, qui non quæsiuerunt ipsi, sed ab alijs acceperūt. & huius rationē assignat: sed quod ibi dicit quæsiuerunt eodem verbo vtiq; *κτήσις* & *κτήσιον* est.

Hæc *κτήσις* est. Significat ergo nō res possessas solum, sed et quæstū. & circa primum diligentia patrisfamilias est in conseruando, circa secundum diligentia est in acquirendo. quo in genere agriculturā paulo post præferet: omnibus alijs quæstibus anteponebat illam. nec tñ istę duę significationes multum distāt, si recte perpendantur. Qm̄ vero primum in minimis cuiusq; natura inspicitur, sic etiam in libris de reipublica facit Plato, vt à minimis inchoet ciuitatem. si igitur in minimis cuius-

Ique natura inspicitur, in domo certe sic se habet, & vt eius naturam in minimis & primis (vt ita dixerim) elementis inspicere, ac discerni possit. Vnde statim illa minia subiicit ex Hesiodi sententia. Quare sicut Hesiodus, Hesiodus poeta fuit Homero (vt tradit) aliquāto posterior. hic in eo libro, cuius titulus est Opa & dies, quæ ad Persem fratrem scripsit, docens quæ facere quæque habere patrē familias oportet, hūc versum posuit, quasi elementa domus continēt: quem nunc Arist. ad propositū suū

inducit. Domiciliū in primis, mulieremq; , & bouem aratorem. Significat. n. dum dicit mulierē, deinde de possessionē, id est quæstū cū de agricultura dicit, ad quā bos arator est utilis. hæc sunt veluti prima elementa familię. & reddit rationem, quia alterū est primum in liberis, scilicet mulier: alterū in victu, scilicet opus rusticum, quod in arando cōsistit. De domicilio autē tāq̄ de re nota omittit, sed postea in fine quale esse debeat, tradet. Vel ea quæ sequuntur distributive ponit: quasi dicat domicilium in primis, id est mulierē, & bouem aratorem: vt hæc sint partes illi, quæ supra dixit domicilium, vel domū. Nā vt diximus hæc hominem & possessionē significat. in quæ duo tota domus diuiditur. Itaque opz ea q̄ ad vxorē spectant, recte disposuisse. Post assignatas duas partes, scilicet hominē & possessionē, incipit iā ab homine aliud dicere, vt postea veniat ad quæstū. Dicit ergo, cū mulier sit primum in liberis, & quasi quoddam elementū familię, necessarium est ea, quæ ad vxorem pertinet recte disposuisse, hoc est prouidisse, vt talis sit, qualis esse debet. Et quod dicit prouidisse, id est, ante oīa illud prouidisse oportuit, vt vxor sit recte disposita, & talis qualis esse debet. Sciendum tñ est, quā hic dicit de vxore, violēter tractum esse ab Hesiodo. nō. n. Hesiodus de vxore intellexit, sed de ancilla. Nā cū dixisset mulierē, ita subiicit in sequenti versu, non coniugio acceptā, sed pretio partam: q̄ & si opus fuerit bonæ sequatur. patet ergo de ancilla eū sentire. Sed Arist. sanius & melius interpretat. nā ancilla nō ē primum in liberis, sed vxor.

Possessio-

A Possessionis aut prima cura est. Perinde est dicere possessionis prima cura est, ac si diceret in acquirendo præcipua, & maxime laudabilis cura est, quasi dicat, in nulla re tam laudabiliter acquirimus, quàm in opere rustico, id est in agricultura probavit. n. Hesiodi dictum in vxore & opere rustico, quàm alterum primum est in liberis, alterum in victu, & de vxore quædam dixit: nunc vero de opere rustico resumit, laudans illud, & præferens alijs quæstibus. Rationes, quare agriculturâ cæteris quæstibus anteposit, multæ sunt, sed præcipue quæ est finis naturæ, & quia iusta, & quia utilis ad fortitudinem. Ceu metallorum. Vt auri & argenti fodiendi: & quod de chalybe scripsit Vir.

B In insula inexhaustis chalybum generosa metallis.

Metalla.

Et si qua alia hominibus. Vt lapidicinæ & sylua cædua. sed hæc non ita humaniter fiunt, vt agricultura: cum in metallis fodiendis terræ veluti parenti afferantur manus eius viscera fodiendo. In agricultura vero foditur benigne. Itaque nostræ quoddam humanitatis institutum esse à maioribus scribit Plinius secundus: ne in Italia metalla foderentur, quam obrè subdit. Sed agricultura præcipue, quàm iusta. id est, non iniuriosa, non violenta, sed mitis & pia: quoniam non inhumaniter, neque ab iniustis extorquet. Natura. n. omnis educatio est à matre, quare & hominibus à terra. Hic terra dicitur pars, quia nos educat. Prodest et hoc plurimum ad fortitudinem. Fortitudo est virtus animi. vires autem & robur sunt corporis. ad utrumque, prodest agricultura. nam & corpora facit robusta per tolerantiam laborum, & animum firmat cõ-

tra pericula per exercitationem tuendam **D** res suas, quæ vt plurimum sunt extra munitiones, & periculis subiacent. Non enim quemadmodum viles artium. De opificinis dicit, vt constringina, & sutrina, & sigillaria, & argentaria, et alijs hominibus, in quibus sedulitas est muliebris, & nullus virilis labor. Sub diu consistere: id est, sub aperto celo ad æstum & frigus sine cameris & fenestris pannatis: quæ omnia intelligenda sunt, non de his solum, qui manibus suis opus rusticum faciunt: sed de his quoque, qui curant faciendum: cen dñs pñs in tñtus, quod Oeconomico profequitur Xenopho.

E CAP. 3.

Sed eius diligentia, quæ est circa homines. Quoniam de cura & diligentia, quæ est circa quæstus dicit, in quo posuit agriculturam: nunc de ea, quæ est circa homines adhibenda dicit, in qua præfert maxime vxorē, & rationes duas assignat: sed videbatur supra dixisse de vxore. Respondeo ita in genere. dixit. n. prouidendum vt sit talis qualis esse debet. sed hoc parum erat. itaque nunc magis trite & particulariter discutit.

F Præmissum est. n. à nobis, & alijs locis desiderare naturam multa efficere talia. Ratio, quare mari & forminx sit cõmunio maxima finis naturam, præmissum est inquit, id est præsuppositum alibi, vbi de generatione tractauit, naturam desiderare multa efficere talia, vt homo homines, leones, equos equos. Natura. n. desiderat omne a se sibi simile producere. Hoc autem non potest mas sine femina, aut femina sine mare desiderium adimplere, sed ambo simul concurrant necesse est. itaque eorundem societas est secundum naturam. & quidem ex necessitate constituta.

Moral. cum cõ. Auer. R R

Oeconomicorum

- G** Enimuero in cæteris animalibus absq; rōne id fit. Desyderiū pcreādi cōe quidē est oībus aīalibus, sed distinguit in ipsis, prout alia magis, alia minus ab immanitate remota sunt, capaciaq; prudentiæ. Nā alia quidem indistincte coeunt sine aliquo respectu, sed qū naturali mouent desyderio. Alia vero se cōiungunt, non tm procreandi grā, verū etiā vt ope mutua se coadiuuēt: qđ in cicuribus et prudentioribus bestiis videmus. dicunt. n. cicures illæ bestiæ, q̄ remotæ sunt à beluina feritate. prudentiores aut vocat, quę
- H** cunq; prouidentia habent circa vitum, vt formicas, apes, &c. quę futuri memores cibū colligunt, & conseruant. In his igitur mutua qđam auxilia coniunctionis apparēt, nec tm conuenire in societatem vt procreent, sed mutua sese ope tueant. Sed in homine maxime omniū id conspiciunt. patet. n. in hominibus cōiunctionē fieri inter marē & fœminā, non solū vt sint, hoc est non solū vt procreent ac perpetuent genus suum: verumēt vt bene sint. principiū ergo cōiunctionis in hominibus est à natura: forma vero
- I** est à lege & ratione, qđ matrimonio nū appellamus. Tributum ferant. Translatio est ab eo, qđ quis superioribus soluere alstringit. vt. n. tributum penditur regi ex indictione: sic à natura nobis indictum est, vt alios procreemes. Valentes. n. ipsi, f. vir, & vxor. Imbecillos, id est inuálidos paruos filios. Mox imbecilli ob senium facti, f. vir & vxor: à valētibus f. filiis. Eadē reportant, f. alimoniā & tuitionē. Hinc est qđ filio patrem abdicare non licet, quia iure naturę obligatus est. Et simul natura p hunc circuitū. Quod dicit & simul, **K** duo implicat: qđ & grā cōmodi facit qui pcreat, & grā perpetuitatis, & hoc in hoībus. Qđ autē inq̄ per hūc circuitum, f. de parente in filio, & de filia in parentē. Adimplet semper pternitatē, id est adimplet desyderiū suum, videlicet vt homines semper sint fm speciē, ex quo secundū numerū esse non possunt. Tendūt. n. eorū oīa in idem vtilitatis. Sic. n. ordinati sunt diuinitus vir, & vxor ad societate, vt oīa eorum tendant in idē vtilitatis: licet contraria qđā videant. Quomodo autē contraria & qđo in idē tendentia, explicat, **L** inquit alterū quidem robustissimū, & cætera quę sequuntur. Dic ergo alterū, f. virum, alterum, f. vxorē, & vtitur neutro genere, qđ non est inconueniens, cum hō sit aīal. Quod vero dicit, fecit, dic, f. natura, vel diuina prouidentia. Itē qđ dicit ob timorem cautius, f. ad custodiam rerū suarum. Alterū ad sedulitatem deterius. Vir. n. ad quietem intra limen agenda ineptus est. Generatio propria est, id est præcipua mulieris, & expone generatio, id est effectio siue partus. Vtilitas aut cōe quantū ad filiū. Non. n. hic loquitur **M** de vtilitate parētū, sed de ea, quam parentes conferunt in filium. Itaq; subdit alterius nutrire est, alterius erudire. educatio. n. est à matre, vt supra dixit: eruditio vero à patre. & sic vtilitas cōis est amborum.
- Primum igitur leges sint viro ad vxorē, vt iniuria cesset. Cū sit ope mutua inter virū & vxorē ad bene viuendū contracta societas: primū hoc præcipiendū est vt sint leges viro ad vxorem. sed quid est qđ dicit sint leges viro ad vxorē, an forte ad alios

Alios nō sunt leges? Rñdeo. Vir est pater familias, domus suæ (vt ita dixerim) rex. hic pro arbitrio familiam gubernat, castigat, punit, potestatemq; habet in seruos, & filios, & res possessas, nec vlla lege vetusta prohibet, quo minus hanc potestatem in seruos & filios exerceat, Non putet ergo vir, inquit Arist. eodē mō habere imperiū ī vxorē, sed sint leges qdā viro ad vxorē, quas seruare debeat: & quas si transgredit, iniuriā facit, nec in arbitrio suo positū existimet, vt totū sibi liceat, se cognoscat se lege teneri, & iniuria cesset.

B Nam ius est fm leges: iniuria contra leges. Sic. n. nec ipse iniuriā patitur, ab vxore videlicet, quæ pp iniurias viri, aut infida sit, aut adultera, nonnunquā et venefica. & expone exempla in Clitemnestra, & Penelope: quarū altera pp iniurias viri adultera & cædis conscia fuit: altera pp fidem coniugis castitatem seruauit. Hoc. n. cōis lex. Pythagorici censebant, sancte quidē & bene, qui communi quodā humanitatis iure abstinendū esse ab iniuria etiā erga seruos. nam & si seruus, hō tñ est, qui cum in tuā domū peruenit, quasi ad larē familiarem confugisse vī, ne iniuriā patiat. fuit namque religio antiqua, vt quicunq; ad larē alicuius cōfugisset, et si is inimicissimus esset, violare eū nō liceret. qd Themistocles fecisse scribunt: cū Athenis pulsus domū inimici, & a se quidē magnifice offensus, quē vitare nō poterat introisset. fugiens. n. ad larem supplex, et apud infestissimum inuiolatus permansit. Est autem lar vestæ sacrum: & quæuis domus id sacrum habet. Sedes autem eius sacri est, vbi principaliter ignis

sit. Pythagorici ergo dicebant oportere nos existimare seruos nostros eē ab lare, id est ab illo loco, ad quē confugiens violare nō est fas: qm ipsi serui cū in domū tuā venerint, ad larē familiarem tuū confugisse vident. Si ergo seruis id humanitatis tribuitur, multo magis id tribuēdū est vxori. Et iniuria cesset, & cōis lege, & ratioe domesticæ sacri. est. n. cōis lex, vt confugietibus ad larem iniuriari fas non sit. mulier autē est ex his, qui in domū tuā veniunt, & ad larem cōfugisse videntur. Nō solum ergo priuata lege, q̄ est viro ad vxorem, verum etiā cōis lege, q̄ ē ad oēs confugientes ad larē, abstinendū est ab iniuria vxoris. & hoc qd inquit, et cōis lex inducit, vt Pythagorici tradunt. Est autem viri iniuria. Inter ceteras leges, quæ sunt viro ad vxorē, illa quoq; numeratur, vt sua cōtentus esse debeat, neq; cū alijs coeat. quā si transgreditur vir, iniuriā facit. Itaq; dicit: iniuria viri est externarum mulierum coitus. Sunt. n. externæ oēs pter vxorem. illa. n. est sua & domestica, aliæ externæ & alienæ. In vsu vero, vt neq; desit. Hoc præceptum cōmune est viro & vxori: & sententia est hæc. Dictū est supra proxime virū vxore sua contentū esse debere, & illā viro. Vnde nascitur dubitatio, quō facient isti in absentia, si non pnt cum alio coire. Responderita assuescendum est, vt neque quando sunt præsentēs, desit eis coitus: neque quando sunt absentes, impotentes sint acquiescere & abstinere. sic ergo est assuescendum, vt sufficienter se habeant in præsentia, & absentia. Recte vero se habet & illud Hesiodi: puellam accipere de-

R R ij bere.

Oeconomorum

G bere. Quod in masculo dicitur puer, in femina dicitur puella. & in utroque ætatem significat ab ingressu pubertatis usque ad finem annorum crescens. hoc est quod inquit Ouid.

Seu caperis primis, & adhuc crescentibus annis, (tuos.

Ante oculos veniet vera puella

Ut gratis moribus eam imbuiere possis. gratis, scilicet. Nam grandioris feminam si duces, non facile in tuos mores illam traduxeris: præfertim si alium habuerit virum. erit ergo dissimilitudo morum: qua stante nec pax tibi domestica fuerit, nec

H amor coniugalis. nam morum diuersitates amorem impediunt. Circa ornatum vero. Aliud præceptum salutare circa ornatum uxoris: quod Xenophon in Oeconomico suo persequitur latius. Sed quicquid ibi proluxa illa interrogandi respondendique festiuitas habet, hic breui præcepto comprehenditur. summa. n. totius præcepti est, quemadmodum in moribus fictio esse non debet, sic etiam nec in corpore debet esse fictio per fucos, & alia quæ ad apparentiam pertinent, & non ad veritatem. nam talis ostentatio, inquit, nihil differt ab histriionum usu, quod prodeunt ex aula tanquam reges ornati. sunt autem re vera viles homines, non reges, ut apparebant. Intelligendum est duplicem esse fictionem: unam in plus quam re vera sit, & dicitur ostentatio: alteram in minus, & dicitur ironia hic ergo de prima loquitur, quæ est ostentatio. hæc. n. ut in moribus cessare debet, sic etiam in corpore. Plato quoque de hac de ipsa fictione ornatue in Gorgia loquitur, quem totum refert in adulatione & fictione ingenerosam & fallacem esse permutationem veri deco-

ris. Si appropinquare debeat simul, scilicet vir & uxor. & dic appropinquare id est coire vel conuenire simul. Quod autem inquit: Tragedias in scena agendum: ideo posuit Tragedias, & non Comedias: quia in Tragedia reges & tyranni finguntur: in Comedia autem lenones & parasiti, qui sunt viles personæ: plusigitur interest in Tragediis inter personam veram & fictam, quod magis facit ad propositum suum ornamenti mulierum. Nam ut inquit Iuuenalis.

Quare decus rerum si coniugis, auctio fiat.

Balthus, & cristæ, & cætera quæ L. profequitur. tandem concludit:

Exigua pars est ipsa puella sui. nec tamen ferebantur pœnas, ut nunc ferre cœperunt.

Possessionum autem prima quidē, ac maxime necessaria est illa, quæ optima. CAP. 5. Admirabitur quis non immerito ordinem huius progressus, cum videat nunc idem omittere, nunc reassumere & interponere quiddam, ut nunc de uxore, nunc de agricultura, nunc de seruis. Sed omnia sunt plana, & optima ratione ab Aristotele digesta. Primo. n. dixit domus esse partes hominem & possessionem: mox inducta Hesiodi sententia, prout uxor tanquam primum in liberis, & res rusticam tanquam primum in victu: dixitque in primis curam nos habere debere, ut uxor sit qualis esse debeat, & res rusticam alijs quæstibus esse præferendam. hoc perfecit usque ad eum locum, ubi dicit: sed eius diligentiam. Ibi resumens diuisionem primo factam, incipit tractare de homine, aperiens præcepta citra uxorem magis trite quam supra fecerat, usque ad hunc locum possessionum, ubi incipit tractare de seruis. Sed quæro, utrum serui sint homines, an posses-

A possessionis. cum. n. sint partes domus, in altera istarū sunt cōputādi. Dubitationē aut facit, id qđ inq̃r: Possessionū aut prima quidē, &c. vbi sexū numerat in possessionib⁹, postea dicit esse hōsem. Ad hoc rñdeo, videri quoddā genus mixtū. nā & hō est seruus: & tñ acquiritur dominio nfo. Arist. quoq; alio loco inquit: seruus est animatū instm: instm vero inanimat⁹ ē seruus, ergo alterutrū quiddā esse vř: sed certe hōsest ā nobiliori parte. Si igit diligentia nostra in acquirendo attendit, potissima est circa agriculturā, i quā seruorū opera maxime vrimur. Si aut dignitas rei, qđ acquirit & dominio nfo subijcit, p̃ciolusimusest seruus, quia hō ē. Quapp oportet p̃rio seruos parare studiosos. parare, id est acquirere. studiosos, id est frugi & diligentes. Seruorū aut species duæ, curator, & opifex. Curatorē vocat seruū, qui negotijs p̃æficitur, & curā eorū habere iubetur. Opificē vero, qđ suis manibus opus faciat, vt fodere, arare, serere, & alia opera. nam maxime de opere rustico sentire vř. Disciplinæ tales aliquos faciunt iuuenes: vt musica mulicos, moralis moratos. Necessē est postq̃ paraueris, i. acq̃ si ueris: seruos imbuerē, i. docere: & erudire illos quibus liberalia negotia fuerint committēda. Cū seruus aut ita versetur, s. dominus. neque n. pati debet eos superbire: neq; rursus ita deprimere, vt vilissimi efficiantur. Et liberalioribus quidem honorē. i. curatoribus: quibus negotia liberalia committuntur, qui proprie dicunt vicarij: qm̃ vices domini in curādo, sollicitādoq; exercent. Istus ergo honorē tribuere

debet, illis vero qui opus suis manibus faciunt, non rā honor, qđ cibus tribuendus est. vt & Caro inquit: Familiam bene pascere. Et qm̃ vini potus. Pōnit vtilitatē, qđ est in abstinendo, & possibilitatē p̃cepti. non est. n. putandū nimis durū p̃ceptum, vt vinum interdicatur seruīs, cū apud multas nationes ingenui quoq; abstineant. vt de Persis scribit Xenophon in libris de Cyri infantia: cardamū & aquā ad pœnam adiungere. Aristoteles tñ Carthaginēsiū vritur exemplo, quibus militiq̃ abstinere vino mos fuit. Vide igitur aurea verba de vini potu, & ā nobis quoq; obseruanda: vetū ministri germani, qđ nobis seruiūt, ab hac Arist. sūsa longe aberrauerunt. Quod aut dicit, aut nihil, aut valde raro, expone, aut nunquam, aut raro: vt sic ad tēpus totum referatur. Tria vero cum sint. Tria maxime attenduntur in cura seruorū, opus, castigatio, & cibus. opus ad commoditatē domini pertinet: cibus ad victum serui: castigatio ad correptionē. Cū ergo sint tria, cibus sine castigatione & opere petulantē facit. de quo Terentius. Viden ocium, & cibus quid facit alienus. castigatio rursus & opus sine cibo est res violenta, & infirmū facit seruū, i. enervat, & robur aufert. nam firmum est robustum: infirmū sine robore. hæc si ita sunt, inquit, restat vt opus illi tribuat, & cibum sufficientem: qñquidem nec opus fieri potest sine cibo deficientibus viribus, nec rursus sine opere cibus prodest, cū petulantiā gignat. Castigatio quoq; inter hæc sortitur locū. Nam sine cibi exhibitione castigari nō debet seruus, & sine opere

Tre attributo se castigare non pmit-
tit, cum petulans fiat p cibū & ociū,
nec iam domi imperiū ferre velit.
Verū, vt alī dixit supra, liberaliori-
bus seruis pstandū esse honorē, pu-
ta vestem, et laudē aliquam verbo-
rū, & cubiculum non oīno vile. His
vero seruis, qui in opere faciendo la-
borant, cibū esse pstandū sufficiē-
tem. Nunc de vtroq; genere seruo-
rum simul transigit, dicens meliori-
bus eē plus tribuendū, & deteriori-
bus minus. Nam si prēmia tollant,
virtutū & vitiorum deteriores effi-
cient. qđ & in alijs contingit. Indul-
Hgere illis & permittere. quasi dicat
oportet relaxare aliquid de seuerio-
ri disciplina. nā indulgere est igno-
scere & cōcedere aliqd, qđ iure ne-
gari queat. Genera vero seruorū.
Duo genera seruorū probat ad op^o
faciendū apta, videlicet non minus
fortes neq; timidos. & rōnē vtriuf-
que reddit. quia timidi pp imbecil-
litatem naturæ nequeunt laborem
pferre: & nimis fortibus non com-
mode imperat. qđ igitur dicit for-
tia nimis, excessum significat in for-
titudine, qui est ferox. ideo subiicit
postea, ferocibus: qđ idem signifi-
cat qđ nimis fortibus nō commode
Iimperat: sunt. n. cōtēptores, qđ au-
dares, vt inq; in Ethicis de magna-
nimo. Contemptor est, qm audax,
audax vero ideo contēptor. cōtēp-
tor aut, & cōtumax idē est. nā vter
q; dicitur a contēnendo, id est, sper-
nendo superioris imperiū. hoc est
qđ ait: nō cōmode imperat. Opor-
tet quoq; finē. Aliud pceptū conti-
nēs vtilitatē & æquitatē. Nā & æquū
ē remunerare bñ agentē, & vtile p-
mio, pposito ad beneficiū allicere.
Si & ppositū pmiū: Libertatis,

et tēpus definitū. puta, si decennio
mihi fideliter serueris, vt I Andria
est. Feci ex seruo ut esles liber, pro-
pter qđ mihi seruieras liberaliter:
quod habui summū precium per-
solui tibi. Sunt et procreatis filijs.
Aliud pceptū in seruis, quo ad fidē
stabilitatemq; disponuntur. Serui
aut nonnunq fugam arripere solēt.
vnde & iura plena sunt seruorū fu-
giuorum. Superiora igitur præce-
pta, tum ad alia multa, tū ad hoc vti-
lia sunt, v c3, si bene pascas, si præ-
miū constituas. Est & aliud præce-
ptum vtile ad prohibendū fugā, id
est, si filios habere patiaris. Illis. n. si
lijs pinde obligatos habebis seruos,
quasi obfidibus quibusdā. Solēt. n.
dñi, si plures habēt seruos, pati, vt
cōubernia fiant mariū & scēmina-
rū. qđ. n. in liberis matrimoniū vo-
camus, in seruos contuberniū dici-
mus. Inq; ergo Arist. serui sunt ob-
ligandi interdū, id est, ligandi p fi-
lios. Si. n. filios ex illis natos apud te
habueris, nō fugient: quia filij erūt
tanq obfides. Nec plures habendi
sunt eiusdē generis. non. n. exped-
habēdi plures eiusdē generis, vt Cha-
ras, vel Dalmatas, vel Theutones.
qđ sectas faciunt in familia, & diui-
sionē inducunt, & sua lingua collo-
quunt alij nō intelligētib; & ma-
lorū inter se conscij cōiurant. Sacra
quoq; & largiores epulas sacra fa-
ciebant Gentiles per mactationem
ouium vel iuuenorū, & simul po-
stea vesceban. hoc ex poetis intel-
ligi potest, qui rerum vetustarum
fidi relatores sunt. vt apud Tere-
ntium, q inuitat viciniū, inquit Dio-
nyfia sunt hodie apud me, id ē, bac-
cho sacra facio. & Virgilius in adue-
tu Æneq, Euandru lingit sacra fa-
cien-

Acientē Herculi, & sacris dapibus *Æ-*
neā accipit. Largiores quoq; epulæ
præter sacra fiunt, vt cōiuiua, & ex-
hilaratiōes cū aliqua profusiori co-
pia ciborū. Hęc igit inquit Aristo.
facienda sunt non tā gratia libero-
rum, q̄ seruorum. Nam licet prin-
cipiū videatur vel ob honorē Deo-
rū vel hospitum: tñ finis est ad cō-
modū seruorum, qui plura habent
ex illa copia ciborum q̄ habeant li-
beri. parū est. n. quod mensis consu-
mitur, multū quod remanet seruis.
itaq; illorum g̃ra constitutū magis
vī, vt hæc talia cum largitate fiant.

B Quatuor habere patrem familias
CAP. 6. oportet circa pecunias. Dictum est,
quō circa hōiem in vxore & seruis
patrifamilias diligentia versari de-
bet: nunc vero quō circa possessio-
nē, id est, qualis in acquirēdo & cō-
seruando erogandoq; esse debet, ad-
iungit. Dicitergo, quatuor hęc pa-
trēfamilias circa pecunias oportet.
Primū, vt sit q̃sitor. Secūdū, vt q̃si-
torū cōseruator. Tertiū, vt ornari
per illa sciat. Quartū, vt fruatur. Qd̄
asit dicit circa pecunias, appellatiōe
pecuniarū oīa veniunt, q̄ æstimant
nūmo, vt ipse inqt in Quarto Ethi-

Ccorum. Sed qd̄ primo loco dicit, vt
sit quæsitōr, necessariū est nā quan-
ti est, nisi hoc agatur. Debet igit eē
quæstuosus paterfamilias, id ē prō-
pte, ac solerter quæstū facere, quo in
genere prætulit agriculturā oībus
alijs quæstibus, qm̄ iusta est, & non
ab iniuriis extorquet, ac eius exerci-
tatio prodest ad virtutē. Eodē mo-
do accipiendum est de alijs quæsti-
bus, qui cum honestate & sine ini-
uria fieri possunt. nam amplificatio
patrimonij nemini nocens sem-
per laudanda est. Hęc igitur ante

omnia habere debet paterfamilias, D
vt acquiratur in fructibus prædio-
rum, & alijs rebus. Secundum, vt sit
quæsitōrum cōseruator. hoc etiā
necessariū est. Nā quid p̄dest acq-
rere nisi cōseruetur? Illud ē sciē-
dum non videri quibusdam mino-
ris diligentiz seruare quam acqui-
rere. De quo præclare Ouidius:

Non minor est virtus q̄ quære-
re parta rueri.

Casus inest illis, hic erit artis op^o.

Nam cribro haurire. s. qd̄ faciūt
illi qui tales sunt, vt acquirāt quidē
sed nō cōseruent. Id. n. nihil pro-
dest, nec aliud est q̄ perforatum il-
lud vas, de quo solent poetæ loqui,
q̄ sorores illæ frustra implere nitū-
tur. Est ē p̄terea tale. Pōnit reliqua
duo, quæ habere debet paterfami-
lias, s. vt ornari p̄ diuitias, & vt frui
sciat. Ad hęc. n. duo vtiles sunt diui-
tiz, nec vt multi peruersæ faciunt, il-
larū seruos esse decet, sed eas in no-
strum seruitium vertere. Erūt autē
diuitiz nobis ornamento & hono-
ri. id. n. est, quod Arist. inquit orna-
ri per illas sciat, si sumptus opportu-
ne cum decore faciamus, huius par-
tes sunt ædes parare diuitijs cōgruē-
tes, familiam honestā habere, supel-
lectilem abundantem, equorum &
vestium decentem apparatus. hui-
us quoq; est beneficentia in ami-
cos, & in publicis rebus magnificē-
tia, vt ludī circenses, vt munus gla-
diatorum, vt epulum publicum, &
tamen oīa faciendā sunt pro quali-
tate diuitiarum, & decentia homi-
nis. Fruemur autē diuitijs, si ea quæ
pertinent ad victum, & ad cōmodi-
tatem nostram inde susceperimus.
Nō. n. ita perceptū est rebus quæsi-
tis, vt in abundātia egcamus. puta q̄

R R iij vinū

Oeconomicorum

G vinum bibit acerbū, vt maturū vendet : ac ædibus inhabitat fordinis, vt splendidas locet, & cætera q̄ sunt huiusmodi. Ex quatuor ergo, quæ patrēfamilias habere oportet, duo ad rei familiaris amplificationē pertinent, quære scilicet, & seruare : duo rursus ad vsum, scilicet, vt in ornatum nostrū diuitias conuertamus, & vt illis fruamur. Sed vñ contraria, & inter se pugnantia præcipere. si quidem quærere & erogare, item seruare & frui contraria sunt. Respondeo quod scilicet facere oportet, & seruare quæ sita, vt habeas quid eroges decet, & decenter fruaris. qui. n. non quærit neq; conseruat, erogare non potest. Itaq; in his consistunt liberalitatis, & extremorū ei⁹ fundamenta.

H Distinguenda quidē sunt singula. D. quatuor habere oportet patrēfamilias, quorū primum fuit, vt sit quæstor. ad hoc igitur sunt ista præcepta, vt non trāseat res in confusio, sed distinguat singula, & inspicat diligenter prouidentia adhibita, vt semper plura habeat fructuosa q̄ infructuosa. nā si octo millia habeat ī bonis, non debet habere ædes quinque milliū, neq; prædia suburbana,

I q̄ maximi præcij & exigui sunt fructus, nec vestē magnā patrimonij partē occupantē, sed negocia, rusticā, vel negocia, vt mercaturā, & societates. Ista sunt diuidenda, ne oīa vni periculo subiaceant: vt si mercator in eadē nauis totum patrimonium imponat. hæc sunt q̄ dicunt de quæstu faciendo in genere. In specie tñ laudauit agriculturā : cuius & particularia præcepta in libris de re Rustica legunt, nec hui⁹ sunt disciplinæ, sed rei rusticæ. Circa rudū autē q̄ sita. Hæc sunt præcepta circa

scilicet partē, hoc est circa tuitionē q̄ sita. **K** torū, ad quos viles esse dicit Pericles, & Laconicas administrationes, vtilē ē Atticā. Sunt autē hi administrandi quidam modi certis in locis consueti, quos refert ad imitationē faciendam. Nos vero de singulis dicam⁹, sed primū de Attica. Pericles Atheniēsis vir & in rebus bellicis, & in cura reipublicæ oīum ætatis suæ excellentissimus, in re quoq; familiari solers, ac frugi fuisse perhibet. Is in eius domo hoc obseruasse traditur, vt quot annis fructus prædiorū suorū integre venundaret : ipse vero quicunq; necessaria ad victū familiæ erāt seorsū emeret. ita & redditū prædiorū extabat rō ex illis redacta pecunia, & sumptū domesticorū magnitudo nō latebat: q̄ maxime ad diligentiā & frugalitatē pertinere videbant. nec solū Pericles, s; & ceteri Atheniēses hoc factitarūt. Hic itaq; est atticæ administrandi modus, quē dicit Arist. esse vtilē ad cōseruationē. Et hoc est, qd̄ inquit, videntes emunt. dic ergo videntes fructus collectos ex prædijs emunt, scia q̄ pertinent ad victū familiæ. Si. n. vendas fructus, nullus pannū illos tibi surripit, nullus fraudat, null⁹ furat. **M** Nec tā facile absumit qd̄ emptū ē, quā qd̄ puenit ex prædijs nostris. Et penoris institutio nō est in exilioribus administratiōibus. Quod dixit in exiliorib⁹ administratiōibus nō esse institutionē penoris, idē est qd̄ in magnis. nā Attici nec in magnis, nec in exilioribus penus habere cōsueuerūt. Sed hoc, qd̄ de exilioribus & maiorib⁹ dicit ad distinctionē Arist. refert: quā postea faciet. Est autē penus, vinū, & triticū, & cetera oīa, quæ ad victum pertinent,

Pater familias.

A ut caseus, ut perna, ut oleū. cū enim venderent hæc oīa, non instituebāt penū, sed dietim emebant. Est autē persica. Quid sit modus Articus diximus, nunc quid sit Persicus aperit. Est enī Persicus administrandi modus, ut dñs ipse omnia videat, oīaq; inspicat, quod paulo post per exemplā ostendit. Ipsum omnia videre, scilicet dominū. Et quod de Dionysio inquit Dion. Dion Syracusan⁹ Platonis auditor fuit. hic de Dionysio similia ferē dicit. nullū enim parem diligentīā habere alienorum & suorū. Itaq; quorūq; Ex quo **B** nullus parem diligentīā præstat rebus alienis & suis, sed multo magis suis: debet ergo paterfamilias quorūq; per ipsum geri possunt, circa illa cū diligentia intendere. In quo Persicū simul, & Libycū. Vide frugi dictū de oculo dñi & de vestigio. Persa enim. Persa nomen est à provincia, veluti si quis dicat Italus, vel Gallus. nā Persia regio est, ut Italia, & Gallia. eodē modo Libycus, & Italicus. Inspiciēda sunt igit. cōcludit fm præmissa. Si enim oculus dñi multū valet in rebus, multū & vestigium, & pes eius, si accedat ad rem. Sed hæc ita sunt inspicienda. Sūt igit negotia diligēter à viro inspicienda. inspicienda et ab vxore, prout inter eos distinctæ sunt cure. nā alia sunt q; vir curare debet, aliæ quæ vxor. Mulier enim pānos, suppellectilē, & alia quæ intra limen sunt curare debet. Vir autē circa agriculturā, & alia, q; virilia sunt officia, cū frugalitate intēdat. Et hoc faciendū est. Vir debet inspicere negotia diligenter, p̄sertim in magnis administrationib⁹, quārū cura alteri cōmittit. nā in exilioribus non tanta diligentia

inspectionis flagitat. Et hoc est qd ait, in grādiōrib⁹ sæpe, in exiliōrib⁹ raro. Nisi enim quis. Ratio, quare sæpe inspiciendū est à dño in grādiōrib⁹ administrationibus, quia illorū cura alijs cōmittitur. itaq; nisi dñs bonum exemplum de se, id est de propria diligentia præbuerit, nō habebit imitatores. Habiturū nō existimant, s. sapientes homines, vel ipsi qui curant. Quasi impossibile sit non diligentis homini diligētes esse vicarios. Vicarij sunt, qui vices alicuius gerūt. cū ergo curatores gerant vices dñi, impossibile est nisi ipse sit diligens, habere diligētes vicarios. Cū vero hæc & ad virtutem. Hęc est cohortatio & p̄ceptū ad diligentīā. debet, inquit, primo dñs surgere, q̄ seruus, & cubitū ire posterius: cū hæc ad utilitatē honestatē, & ad rem familiarem valia sint. nec vnquā dimittere domū incustoditā. & ante lucē surgere: quod prodest ad salubritatē & ad rem familiarem, & ad studia philosophiæ. In paruis igit administrationibus Attica regula. Retulit supra duos administrandi modos, Atticū, & Persicū: & de persico hucusq; trāslegit, hoc ē, ut domū inspiciat, & vigilet. **F** ac oīa cū diligentia discutiat. Postquā hoc dixit, reuertit ad Atticū & illū distinguit, probans eum in exilioribus administrationib⁹: sed in magnis putat nō venditionem fructuum esse faciendū: sed sequestrationē eorū quæ in annū, & eorum quæ in menses singulos consumere oportet. quæ enim in p̄sentia consumenda sunt, ponunt ad man⁹, quæ nō in p̄senti ad tempus deponuntur. sic idem ferē exit effectus, ut in Attica, & penoris iustitua cessabit.

Eodēq;

Oeconomicorum

G Eodemq; modo & in instrumētis. Instrumēta sunt, quibus fundus instruitur: vt ligones, sarculi, falces, dolabrae, securis. hic et sequestranda esse dicit, vt supra de fructibus. & quæ quotidiano in vsu versantur, ad manus ponēda illorū, quib⁹ opus cōmiseris: q̄ vero ad tps expediunt, seponenda sunt. Horū quoq;, s. instrumentorū: vel horū quoq;, s. quorū rarus est vsus, & ad tps seponuntur.

Aedes quoq;. Nunc de ædib⁹ dicit: quarū Hesiodus quoq; mētionem fecerat. Dicit ergo ad tria nos debere respicere in ædib⁹ parādis: vt sint

H viles, vt sint salubres, vt sint cōmodæ. Vilitatis respectus habebitur, cōsiderata qualitate rerum in illis ponendarū: vt viles ad frumentū, ad pannos, ad fructus cōseruandos: ad psonas quoq;, quæ in illis versari debent. Cōmoditatis rursus & salubritatis habet respect⁹, providendo, vt æstate quidē affabiles vëto, hyeme vero Solē recipiāt. Erunt aut (inqt) hmōi, si auerso borea fuerint, nec æqualit latæ. Auerso borea nō significat cōtra boream, sed fm boream, id est ad eas partes versæ, ad quas boreas perflat. & sic ad meridiē erunt

I versæ. Sic enim Solē habebūt hybernum, & vmbra æstate, & ventū, qui plurimū per tēpus æstatis inde perflat. Nec æqualiter latæ. Nā si æqualiter latæ, versæ essent ad oēs partes. sed si erunt oblongæ zdes, & ad meridiem spectantes, tunc habebunt scriptas commoditates Solis, & venti, & vmbrae. nam Sol in æstate alius incedēs domos ad meridiem versas non intrat: hyeme vero longius vadens totus per fenestras infunditur. ita æstate vmbra, hyeme Solē habebunt, præterea æstate statū

ventorum, hyeme à ventis quietē. **K**

Videtur quoq; tanitor esse ponendus in magnis ædibus pro obseruatione importādorū & exportandorum. debet vere esse inuutilis ad cætera, ceu claudus vel mācus. in hoc. n. & minor iactura fit, quia minus laborare possit: & erit magis sedulus pp impotentiam corporis. Ad rectum vero vsum instrorum. Quæ sint instra supra diximus. Illud Laconicū valet. Nūc ex Laconico modo vel regula, cuius supra mētionē fecit, dū inquit: Persicæ, & Laconicæ, & Atticæ. sed nihil de eo modo tūc explicuit. Hic ponit singula suo loco iacere oportere: quod vile est ad vsum instrorum. qm̄ parata nō requirūtur. sed hoc Laconicum nō ad hoc solum, sed ad cætera quoq;, vt separationē fructuū & aliarū rerum: puta vestiū viriliū à mulieribus, & cæteris, hmōi dictum valet.

ARISTOTELIS

OECONOMICORVM

LIBER SECVNDVS.

SVMMA LIBRI.

De officijs & legibus, tum proprijs, tum mutuis viri & mulieris.

Leges probæ mulieris. Cap. I.

Robam mulierem omnibus quæ sunt intus, dñari oportet, curāq; habere omnium fm præscriptas leges. non permittētē quēquā ingredi sine præcepto viri, veritā maxime verba, q̄ de mulierū corruptela circūserūt.

et

A & si quid int⁹ accidat, vt sibi no-
tum sit soli. & si quod malū ab
ingredientibus cōmittatur, vt
penes virū sit culpa. Dominā
vero impensarū ad festos dies,
quos permiserit vir. Sumptu,
& vestitu, & apparatu minori
ē vtatur, q̄p leges permiserint
ciuitatis: confyderans, q̄ nec ve-
stimentorū nitor, nec excellētia
formæ, nec auri magnitudo tan-
tum valet ad mulieris laudem,
quantū modestia in reb⁹, ac stu-
dium honeste decoreq; viuēdi.
Etenim omnis hmōi ornat⁹ ani-
mi optabilis ē, multoq; firmior
ad senectutē vsq; veras laudes
sibi natisq; afferre. Se igitur ip-
sam in his virtutibus inanimet
mulier, pergatq; laudabiliter re-
bus præesse. nā viro quidē inde
cens videtur ea scire, quæ intra
ædes fiunt. In cæteris vero oib⁹
parere mulier viro contendat.
Nec audiens quicquā de repu-
blica, nec tractās quicquā eorū
quæ ad cōnubia spectare viden-
tur. sed cū tēpus poscet, aut fi-
lias tradere nuptui, aut nur⁹ ac-
cipere, obediat penit⁹ in his vi-
ro: atq; sic vna deliberet, vt sen-
tentia viri sequat: intelligēs non
ita turpe viro esse quicquā eo-
rum quæ domi sunt facere, sicut
mulieri q̄ foris pquirere. Exi-
stimare autē debet mulier bene
cōposita, mores uiri eē legē suæ
vitæ impositā sibi à Deo, p con-
iunctionē matrimonij atq; con-
fortij. quos si quidē æquo ferat
animo, perfacile reget domum;

sin contrā, difficilior. Quapro-
pter decet non solū in prosperis
rebus, secūdaq; fortuna unani-
mem se uiro p̄stare, & inferuire
uelle, uerū etiā in aduersis. Si sit
in reb⁹ defect⁹, uel corporis egro-
tatio, uel alienatio mētis, æquo
ferat animo, & obsequat: nisi for-
te turpe aliquid sit, uel indignū.

Ne si qd perturbatione animi
uir deliquerit, memoriter ser-
uet, sed ægritudine ignorantieq;
adscribat. nā quāto in his diligē-
tius obsequet, tanto sibi maiore
gratiā habebit, cū ab ægritu-
dine fuerit liberatus. & si iubēti
aliquid turpe nō paruerit, me-
lius recognoscet ad sanitatē re-
uersus. quapp ab his cauere de-
bet mulier. In alijs autem multo
magis obtemperare, q̄p si empta
uenisset in domū. magno enī
pretio empta fuit, societate uir⁹,
& procreatione liberorū: quib⁹
nec mai⁹, nec sanctius quicquā
esse pōt. Præterea, si cū fortuna-
to uixisset uiro, non usq; adeo
uirt⁹ eius illustrata esset. Nō est
sanē parū secūdis reb⁹ bene uti:
attamen aduersas moderate per-
ferre, multo maius est existimā-
dū. nā in magnis calamitatib⁹
& iniurijs, nihil abiecte facere,
celsi ē animi. Præcandū est igit,
ne qd tale accidat uiro. q̄ si qd
accidat aduersi, putare debet
hinc optimā sibi laudē, si recte
se gesserit, puenturā: secū ipsa re-
petēs, quia nec Alceste tantā sibi
gloriā cōparasset, nec Penelope
tot tantasq; meruisset laudes,
si cum

*Ad hanc
re me
se fer
mag
bea*

Oeconomicorum

G si cū fortunatis viris vixissent: verū Admeti, & Vlyssis aduersitates parauerūt illis memoriā sempiternam. In aduersitatibus enim virorū suorū fidē ac iustitiā erga illos seruātes, gloriā nō immerito sunt cōsecutā: mā pro speritatis quidē facile ē reperire participes: aduersitatis vero, ni optiā sint mulieres, participes esse renuūt. Ob q̄ oīa, multo magis decet virū in honore habere, nec illū contēnere, si sacra pudicitia, & opes animositatis filię fm Herculem non sequantur. Mulier igit huiusmodi sese morib⁹ ac legibus custodire debet.

Leges viri ad uxorem. Cap. 2.

Vir autē viceuersa, leges sibi reperiat ad vxoris vsum, q̄ tanquā filiorū vitæq; socia in viri domū peruenit: natos relictura, genitorū, viri suiq; nosa habituros. quibus qd sancti⁹ eē pōt, aut circa q̄ magis studeret vir sanę mētis, q̄ ex optima laudabilissimaq; muliere filios, pcreare, senectutis pastores q̄li optimos, ac reuerētes, patris matrisq; custodes, ac totius domus seruatores. Educati siq; recte ā parētib⁹ p sanctos & iustos mores, boni merito euadēt, cōtra vero si fiat, sentient detrimentū. Nisi. n. parētes exēplum vitæ filijs p̄stent, euidentē excusationis cām erga se illis relinquūt. ac timendū est, ne cōtēpti ā filijs, quasi nō bene vixerint, i senectute deserant. Quapp nihil p̄termittendū est, qd ad vxorē

ris p̄tineat disciplinā, vt ex quā maxime fieri pōt, optima filios generet. Nā agricola qdē nihil omittit, quō semen i optima terra, ac maxime exculta ferat, sperans ita demū fruct⁹ optimos inde se recepturū. at si qua vis iminet, mori p̄liādo magis vult aduersus hostes, q̄ illi⁹ vastationē pati. & hmōi mors laudat maxime. Cū ergo tāta adhibeat cura, pro corpis esca, qd pro liberis, et matre educatrice: nōne, p̄tin⁹ oē studiū fuerit adhibēdū? Hoc enim solo, hominū cōditio mortalisp̄ successiōē sempiternitate cōsequi: oīaq; parentū vota huc tendūt. quāobrē qui ista negligit, & Deos ipsos v̄ negligere, pp Deos igit, quib⁹ p̄sentib⁹ sacra fecit, & vxorem duxit, ac mltō magis se post parētes, vxori tradidit ad honorē. Maxim⁹ autē honor ē sobrię mulieri, si cernat virū suū obseruantē sibi castitatē, nec de vlla muliere magis cogitantē, sed prę ceteris oībus hāc, & suā, & fidā sibi existimantē. tanto enim magis studebit mulier, se talē p̄stare, quanto se cognouerit fidelē, atq; iuste ā viro diligī. Ergo prudentē ignorare nō decet, q parētib⁹, quidē vxori et filijs honores cōueniāt, vt tribuēs vnicuiq; q̄ sua sunt, iust⁹ & sanct⁹ habeat. p̄grauiter enim vnusq; fert honore suo priuari, nec si aliena q̄s p̄multa tribuat, cōtentus erit, si sua sibi auferant. Nihil vero magis suū est vxori, nec magis illi ā viro prę-

A præstandū, q̄i sancta & intem-
rata societas. Quapp non decet
hōsem sana mentis, vbiq̄s cō-
tigerit semen exponere: ne de vi-
libus & iniquis similes liberis le-
gitimis, pcrent. ex quo & vxor
honore suo priuat, & filijs iniu-
ria fit ac sibi pro his oībus dede-
cus incūbit. Appropinquādū
vero est vxori cū magna tempe-
ratia atq̄ modestia: sitq̄ pudor
in verbis, in opib⁹ vero fas atq̄
honestas, in conuersatione fides
& moderatio. parua quidē pec-
B cata etsi volūtaria fuerint, igno-
scendo: siq̄d vero pignorātiā
deliquerit, cōmonestaciēdo. Nec
metū incutiat sine verecūdia &
pudore: hęc enim meretrices ad
mechos pati decet. at vero cum
verecūdia & pudore iusta dili-
gere & timere, id ingenue ē mu-
lieris erga, ppriū virū. Duplex
est enim timoris spēs. vna cū re-
uerentia & pudore, qua vtūtur
ad patres filij modesti, & ciues
bene morati ad beneuolos gu-
bernatores. altera cū inimicitia
C & odio: sicut serui ad dños, & ci-
ues ad tyrannos iniustos & ini-
quos. Ex his quoq̄ oib⁹ melio-
ra eligēs, vxorē sibi conciliet, ac
fidelē probamq̄ efficiat, vt siue
psens sit vir, siue absens, nō mi-
nus utilis sit, q̄ si semp adesset,
tanquam rerū communiū cura-
tor. & qm vir abest, vt sentiat
vxor nullū sibi, neq̄ meliorem
neq̄ cōmodiorē, neq̄ magis suū
esse q̄ virum. ostendatq̄ hoc ab
ipso initio, ad commune bonū

semper intēdens, quāuis puella D
fit ac noua in talibus.

Testimonia superiorum præceptorum
ex Homero. Cap. 3.

E T si ipse sibi maxime domi-
nē, optimus totius vitę re-
ctor existet, & vxorē talib⁹
vti docebit. Nā neq̄ amorē, neq̄
timorē absq̄ verecundia lauda-
uit Homerus, sed vbiq̄ amare
pcepit cū modestia, & pudore.
Eo quidē modo Helenā timere
Priamum, inquit, ita dicentem:

O metuende mihi semper, sem-
perq̄ tremende,

Chare focer. nihil aliud dicēs,
q̄i eā cū pudore diligere. Rursus
vero Vliſſes ad Nausicaā ingt:

Te mulier valde equidē admi-
ror & metuo. Cenſet autē Home-
rus, virū & vxorē sic inuicē se
habere debere. nā nemo deterio-
rē se admirat ac vereē. sed hmōi
affectus accidunt inuicē meliori-
bus, & natura benignis. minori-
bus ē sapientia, ad se meliores.
Hunc animū Vlyſſes erga Pene-
lopē gerēs absens licet, nihil deli-
quit. Agamemnon autē pp Chri-
ſeidē erga propriā peccauit vxo-
rem, ausus dicere ī cōcione Grę-
corū, Captiuā mulierē, nec natu-
ra pstantē, immo vt plane dixe-
rim Barbarā, in nullo Clytemne-
stra deteriorē esse. ex qua cū li-
beros haberet, nō recte sese gere-
re viſus est. Quō enim recte, qui
ante quā ſciret qualis erga se ſo-
ret, vi ductā sibi illā cōiuxerat.
At Vlyſſes, rogāte Atlantis filia,
vt ſecū maneret, ac ſempiterni-
tate

Oeconomiorum

Gratem pollicente: ne ob id quidē prodere uoluit uxoris affectū, & amorē & fidem: maximū sibi supplicium arbitratus, si malus dum esset, immortalitatē haberet. Cū Circe etiā manere noluit, quāquam insuper sociorū salutē pollicente, immo respondit, nihil sibi dulcius uideri posse, q̄ patriā incultā & asperam, magisq̄ optauit mortālē uxore filiūq̄ uidere, q̄ fieri ipsum immortalē. sic ille firmā stabiliēq̄ uxori fidē seruabat, pro quibus **H** merito ab uxore eadē reportabat. In oratione quoq̄ illa, quā habuit ad Nausicaam, apparet Poetā maxime probare uiri & uxoris pudicā societātē. precatus est enim Deos, ut darent illi uirū, & familiā, & unanimitatē cū uiro, non quālibet, sed honestam. Inquit enim: nihil melius esse posse hominibus, q̄ si concordī uoluntate uir & uxor domum gubernarēt. & hic igitur, ut patet, laudat poeta unanimitatem mutuā uiri & uxoris, nō **I** eam quidē quæ circa improba obsequia, sed eā quæ animo & prudentia iuste coniuncta est. nam uoluntate domū gubernare, hoc designat. Idem etiam inquit, q̄ cū huiusmodi inter uirum & uxore uiget concordia, inimici quidē eorum anguntur plurimū, amici uero permagna suscipiunt gaudia: quē tanquā uera dicentē probāt. Nam uiro quidē atq̄ uxore circa res optimas concordī studio uacātibus

neceſſe eſt utriuſq̄ animōs idē sentire. deinde propter concordiam potentes facti, & inimicis ſpem auferunt, & amicis profunt. q̄ ſi ipſi diſſideant, amici quoq̄ diſſidebunt, & infirmitatem ipſi ſentient maxime.

Communes leges Viri, & Vxorit.

Cap. 4.

Itaq̄ manifeſte præcepit poeta. Virū & uxore in hiſ quæ improba & impudica ſunt, ſibi inuicē conſentire nequaquā debere. In hiſ uero, quæ q̄ maxime fieri poteſt, pudica ſunt et iuſta, concorditer ſibi inuicē inferuire. Studentes primo quidem curā omnē parētibus exhibere: uir quidē uxoris parentibus nō min⁹, q̄ proprijs: uxor autē uiri. Deinde filiorū & amicorū & rerū, domuſq̄ totius tanquam cōmunis curā habeant, ſeipſos ſtudio & diligentia ſuperare certantes. & quiſq̄ plurimorū bonorum ſit author & cauſa, meliorq̄ exiſtat & iuſtior. Depoſita quidē ſuperbia, induſtria uero ſuſcepta, cū benignitate & manſuetudine gubernantes: ut cū ad ſenectā peruenerint, depoſito adminiſtrationis onere, & concupiſcentijs liberati, poſſint & ſibi ipſis inter ſe, ac filijs ſuis rationē reddere, uter eorū magis profecerit in familiæ gubernatione, ac ſtatim ſcire, aut p̄ fortunā malum, aut per uirtutē bonum. In quibus qui ſuperauerit maximū præmiū à Dijs conſequitur, ut Pindarus inquit. Dulce

A Dulce enim sibi cor, et spes mor-
taliū multiplicē alit voluntatē.
secūdū vero ā filijs in senectutē
feliciter educari. Quapropter et
priuatim & publice decet eū, q-
vitā gerit, ad oēs Deos hosēsq-,
respicere, multumq-, & ad vxorē,
& ad filios, & parentes.

*Præcedens liber, siue his Secundus, siue
Primi pars sit, in Græcis exemplaribus
(quod notum sit) minime reperitur.*

LEONARDI ARETINI

Explanatio in Secundum,
seu Primi partem Occo-
nomicorum.

CAP. I.

Robam mulierem om-
nibus. In rei familiaris
disciplina cōsideratio
habetur personarū. &
rerū personæ sunt, ex quibus cōstat
domus, vir & vxor, parentes & filij,
dñs & seruus. hæc potissima est pars:
magisq-, oportet patrēfamilias curā
personarū habere quam rerū: nam
illæ personarum gratia comparant.
res igitur acquirimus vel p agricul-
turam, vel per alios naturales mo-
dos ad familiæ indigentia: permu-
tamus etiam & miscemus exercitia,
supplentes defectum. Et hucusq; ve-
ræ sunt diuitiæ, certæq; & termina-
tæ: supra vero has nullus est termi-
nus diuitiarū, cū illæ iam non in
supplenda indigentia, sed in patri-
monio augendo versentur. Placet
tamen sapiētibus hanc patrimoniij
amplificationē (si nemini noceat)
non esse vituperandam: nam ad ma-
gnificentiā & liberalitatis opus pro-
sunt, rei q; publicē cōducunt. Acqui-
rendarum igitur præcepta rerum su-

pra dedit: de seruis etiam & de domi-
nis expediuit. Nunc autē in hoc, siue
libro, siue libri parte, de viro & vxorē
Aristo. transigit, quædā et inter-
miscens de filiis. Oportet ergo mu-
lierē probā dominari de oībus quæ
sunt intra cedes, curamq; habere om-
nium secundum præscriptas leges.
Præscriptas leges dicit: quia supra
dictū est ita naturam instituisse, vt
vir quærat foris, vxor parta domi
cōseruet. Non permittentē quen-
quā ingredi sine pcepto viri. Huius
pcepti tres subijcit rōnes. Prima, vt
viten obloquia Secūda, ne esseran-
tur secreta dom⁹. Tertia, ne sibi im-
putari quæat, si quid mali p ingre-
dientē cōmittat: sed impute viro q;
præcepit. Sumptu autē & vestitu.
Optimo pcepto domestica ratio su-
bijcit. Duplex est ornatus, corporis, &
animi. corporis, vestes, aurū, & forma:
animi vero, honestas & decus, quib⁹
virtutes cōtinent. Hic animi orna-
tus ad senectā vsq; perdurat, im-
mo tunc ē magis floret: ille vero alter
cito deficit. Cōsortij, qā quæ fortu-
na ē vni & alteri. Sors enī fortuna.
Si sit in rebus defect⁹: scilicet exter-
nis, vel corp⁹ is egrotatio vel aliena-
tio mentis. quia sic sunt tria bonorū
genera, externa animi, & corporis.
Precandū est igit. Nā fortuna non
est in nrā potestate. ideo dicit pcan-
dum: nō aut prouidendū. Vt autē
de muliere superius, nunc de viro,
Quando filiorū tanq vitæq; so-
da. Et sic duplex est cura viri circa
vxorē, vna pro filiorum bonitate:
altera pro vitæ commoditate. Hoc
enim solo, præcreatione filiorum.
Ergo prudentē ignorare nō decet.
Hoc est quasi caput hui⁹ doctrinæ,
non ignorare quid cuiq; debeat.

Iustus,

CAP. 2.

Oeconomicorum Lib. II.

G Iustus, & sanctus. Iustitia est, quod unicuique tribuit ius suum. Nihil vero magis suum est uxoris. Hæc est minor propositio, ad illam superiorem unicuique tribuendum est ius suum. Nec metu incutiat sine verecundia & pudore. Duplex est timoris species, ut subiicit: una est verecundia & pudore, altera quod est sine verecundia, quam non inferat vir uxori: quam non convenit. Et si ipse sibi maxime dñe, ut inquit Tullius. Tunc incipiat alijs imperare: cum ipse turpissimis dominis de decori ac turpitudini servire desierit.

AP. 3. Nam neque. Probat superius dicta per

H Homeri testimonium per diuersos actus Vlyxis & Agamemnonis. Propter Chryseidē. Chryseis Agamemnonis ancilla fuit: propter quam orta est discordia inter Achille & Agamemnonē. Nam cum Achilles suaderet reddendam esse patri Chryseidē, quod erat sacerdos Apollinis, Agamemnon iratus in maledicta peripit, atque in concione Græcorum dixit se nunquam dimissurum: quoniam et Clitemnestræ uxori illa preberat: nec certe illam esse vllam in re inferiorē Clitemnestra, non corpore, non ingenio, non opera. ob hoc reprehendit ab Aristotele, quia parum cogitauit de uxoris honore, ex

I qua liberos habebat. Quod. non recte. Resumptio est oratoria. qualis erga se foret Chryseis. quasi dicat, non se excuset Agamemnon, quia sit virtuosa, id illam habere: nam primo sibi illam coniunxit, quam sciret qualis esset erga se. dum. non. est bello capta, & per vim non potuit aut scire qualis esset. At Vlyxes. Ad contrarium exemplum reuertitur. Maximū sibi supplicium arbitratus. Sapientissimum dictum. Maximū. non detrimētum esse putandum est male agenti, ut viuat diutissime. Cum Circe. Fabula Circes, nota est et pueris. In ofone quoque,

Hæc omnia sunt apud Homerum, quem optime Aristoteles sciebat contra consuetudinem eorum, quod se nunc Philosophos appellat. Nullum maius bonum. Nota laudem coniugij ex Homeri Aristotelisque sententia, contra vituperatores huius sanctissimi vinculi. Nam sine bono coniugali, nec domus, nec ciuitas, nec vita quod est humana stare potest. Nam voluntate domum gubernare voluntas est boni. malus autem facit, quæ sibi videtur: non tamen quæ vult: nihil enim vult, nisi bonum.

Ac statim scire. Duo inquit sunt prima paribus, si recte se gesserint. vnum statim ex ipsa conscientia recte factorum: & hoc est maximū præmiū a Deo nobis datum. alterum postea a filiis nobis ex libere in senectute, alio modo atque colendo. Dic ergo, ac statim scire, id est, hoc ipso quod scit, & sibi ipsi conscius est, recte factorum maximū præmiū a Dijs consequitur. & hoc probat ex Pindari auctoritate, cuius est illud carmen. Dulce sibi cor, &c. id est cor sibi ipsi placet, & in se gaudet. nam ut quod male agit, stimulat conscientia & metuit: sic qui bene facit, gaudet animo & bene sperat. Secundum vero a filiis, hoc est alterum præmiū. & dicitur secundum, quia suum in primo cum statim scire, dixit pro primo. & ideo dicit, nunc secundum, referendo ad illud statim scire, quod antecessit in litera.

Librorum Oeconomicorum, Aretino interprete, ac explanatore finis.

Hos eosdem libros a Donato etiam in Latinum vel uersos, vel explanatos, una cum altero ab eo addito, hic apposuiimus: cum ex eorum altera tantum translatione, Aretini scilicet, aut Donati, negotio huic plenus satisfieri posse minime uideretur.

RODVLFO

Philosophi neotrici pontu
Circosophi, quod poetarum locum continent.

CAP. 4.

L

M

RODULFO PIO CARP. ETC.

VIRO ILLVSTRISS. EPISC. FAVENTINO,

apud Christianissimum Regem Apostolicum nuncium
agenti, Patrono optimo. S.*Bernardinus Donatus Veronensis.*

SI quantum amplitudini liberalitatiq; tua, Rodulfe Illustriſſi. & ego & mei omnes debent, tantum ipſe ad dicendum facultatis mihi compariſſim, non tibi hæc aliena potius, quam ex ingenio meo de prompta miſiſſim. ſed dum me quoquo modo non ingratum tuæ animi magnitudini probare cupio, matui pro tempore tibi præſtare quod potui, quam difficilium quidpiam conari, & in ipſo conatu deficere. quum enim nuper, quum alia nonnulla, tum in primis Eusebii Caſarienſis Evangelicam demonſtrationem, & præterea Socratici Xenophontis de re familiari Dialogum in Latinum ſermonem convertiſſim: vid remq; huic ipſi Xenophontis libello nihil aptius hæere, quam ea quæ Ariſtoteles eadem de re ſcripta reliquit, hæc item ipſa Latina ſacere inſtitui, hoc conſilio, ut quæcunque futurum eſſet munuſculum, eo tibi animum erga te meum declararem. adiunxi hoc amplius ex eadem inopia dicendi mea: quod quum eam libri Prioris partem, quæ ad officia uxoris erga virum, & viri erga uxorem pertinet, poſt Leonardi Aretini interpretationem apud Græcos aut interſiſſe, aut ita latere animadvertere rem, ut vix ulla amplius reliqua eſſet ſpes redeundi in lucem: Gracis eam reddere non alienum eodem inſtituto meo putavi: ut ſiquis eam velui avari ſolens, quaſi quendam theſaurum occultet, invidia quadam commotus, in lucem aliquando proferat, quo facilius me ab aureo illo genere dicendi longius abuiſſe demonſtret. nam à ſenſu Philoſophi & rebus ipſis, qui poterit, niſi Arretinum quoque ipſum oſtendat? neque tamen ob hoc ipſum me contemnendum putaverim, quod quæ & Arretinus & alij tractaverint, eadem ipſe attingere, & quaſi rem actionem agere non veritus ſum. nam ſi cui placeat illi viri, huic me non diſplicere æquum eſt; qui illorum iudicium non contempſerim, dum eadem digna auribus Latinis puto; quæ illi. legat ergo hæc quoque & videat, nam labori noſtro illi quidquam reliquerint, neque indiſta cauſa nos damnet. ſus contr. illi diſplicerent, non debeo huic rem ingratiſſim videri feciſſe, cuius ergo iudicium hoc meo ſaculo videar comprobafſe. Cæterum quod ad tua merita attinet, patronem mi optime, tu quidem & longe ampliori munere, & non huiusce generis er. ſis dignus. quaſi vero non & Græce eundem Philoſophum legere ſoleas: & quæ ad rem familiarum ſpectant, non domeſtica potius quam hæc tralatitia diſciplina comperita habeas. alioqui cur tibi potiſſimum omnium Beatiſſimus hic pater Paulus III. Pont. Max. rem Chriſtianorum publicam apud Chriſtiſſimum Regem curandam comiſiſſet? notum eſt vetus illud: ei non bene aliena committi, qui ſua non tractet diligenter. Et hæc quidem aliaq; multa, quæ ad idem prudentiæ genus pertinent, te non modo hoc ipſo munere noſtro, verum ipſo quoque Ariſtotele pluvie ſuperiorem efficiunt, quippe cui

Moralcū cō. Auct.

S S dum

dum vixerit, nunquam talis sit provincia delegata. Illa autem quid tandem? quod an-
 tiquissima & celeberrima Italicorum omnium familia ortus, illi tu potius ornamento
 fueris quam tibi illa? quod Albertum Pium patrum tuum, ut & omniumq; actionum
 tuarum moderatorem institutoremq; habueris? de cuius viri, ac potius Herois clarissi-
 mi laudibus non una epistola sed pluribus historiis esset dicendum. quod beatissima me-
 moria Clemens Septimus Pont. Max. cum alia multa, tum & Faventinam ecclesiam
 nulli, neque sanctius, neque iustius committendam esse iudicaverit? sic quidem quasi
 omine quodam significans, te dignum esse, cui vni omnes Christianorum ecclesie olim
 rem ipsorum publicam gerenti faveant. Quid porro? quod sub ea disciplina quondam
 cum esses puer, tale harum omnium virtutum specimen dedisti, tanta modestia, tanta
 verecundia, tanta morum suavitate entuisti, tam facile didicisti omnia quae ad bonas
 literas pertinent, ut ego vere possim affirmare, mihi nihil unquam in vita neque opta-
 bilius, neque incundius accidisse, quam tuam eruditionem tuosq; mores? nihil unquam
 neq; tristius neque horribilius quam illud tempus, quum à te disjungi mihi necesse fuit?
 nonne & haec & alia innumerabilia faciunt, ut omnibus & historiis & poematibus
 dignus esse videaris? Quid ergo (dixerit aliquis) Italasitio isto opusculo te tandem esse
 Eturum sperasti? nimirum id vinum patrone amplissime, quod potui: quod quidem &
 apud Caesarem Augustum olim nescio quem praestitisse accepimus, dum illi pauculos
 denarios porrigit, neque tamen eodem nummo quo ille: sed quo lepore potius quam
 necessitate profectus adiunxit: se quidem non potuisse illius fortunae ra-
 tionem habere in munere afferendo ob inopiam: debere tamen illum
 eo quod ipse daret contentum esse, plus enim datum fuisse,
 si plus habuisset. etenim ne eodem animo hoc ipse nunc
 faciam, quo ille illud fecit, longe mihi pracla-
 rius quiddam contigit, quam illi. nam
 ille postquam dedit, ea quae spera-
 bat consecutus est: ego autem
 ea quae nullo meo me-
 rito sperare po-
 teram,
 tanto antea
 accepi.

ARIST.

ARISTOTELIS

DE RE FAMILIARI

LIBER PRIMVS.

Bernardino Donato Veronensi interprete.

De dñia &
eñuenien-
tia Rei fa-
miliaris &
publice, &
ordine ea-
rũ. Cap. 17

B

Res familiares et publica nō modo ita differunt vt domus & ciuitas: (has enim sibi res illę habent subiectas:) sed ēt, quod publica ex multis cōstat principibus: familiaris autē unū duntaxat principē habet. Quum igit nōnullę artes iter se diuisę sint, nec omnino eiused sit & conficere, & eo quod confectū sit uti: quęadmodū usu uenire in lyra & tibijs uidemus: reipub. tamē est, & cōstituere ab initio ciuitatem, & constituta uti pręclare. proinde haud dubium, quin rei quocq; familiaris sit & domum, hoc est, rem ac familiā parare, et eadē bene uti. Quod aut ciuitas sit & domorū, & regionis & possessionū multitudo tanta, quāta ad bene uiuendū sit satis, apparet perspicue. nā si qñ contingit ut ipsum hoc obtinere non possint, societas ēt ipsa dissoluitur. Pręterea huius ipsius rei gratia cōueniūt, & qua gratia est unū quodq; hac item ipsa extitit ab initio, ab eadēq; habet ut sit id-

ipsum quod est, ex quo haud dubiū relinquitur, quin ortu ipso res familiaris publicam antecedit, qñ huius itē op⁹ antiquius, est enim particula ciuitatis, domus. Quum ergo rem familiārē cōsiderandam susceperimus, tum eiusdem opus quodnā sit, uidendum putamus.

Domus aut partes illę sunt, homo atq; possessio. quare cū in ijs primo quę minima sunt uniuscuiusq; rei natura spectet, etiā ea quę ad domū pertinet, similiter rōne constabunt. Itaq; ut Hesiodus ait, oportebit quidem ut in primis domus, & mulier, bosq; adsit arator. nā alterū in ijs quę uitā alunt, alterū in ijs qui liberi sunt, obtinet principatū. quocirca quę ad consuetudinē cū muliere pertinent, ea optime constituere necesse fuerit, hoc ipsum porro ē incūbere, ut cuiusmodi hanc esse oporteat, promptū habeatur. At ex possessionib⁹, quę secundū naturā sit, ea principē curā merebitur. quare fm naturā res rustica antecedit, sequentē quęcunq; ad terrā ipsam pertinent: cuiusmodi est quę metalla exquirat, & si qua est alia eiused

De parti-
b⁹ dom⁹,
& vnde sit
mēda pos-
sessio. C. 1.

Agricul-
tę dotes.

SS ij generis.

Oeconomicorum

G generis. res aut rustica maxime, propterea q*uod* iusta est. nam neq*ue* a*ut* volentib*us* aufert, vt caupong, & quę mercenarias operas exercent: neq*ue* ab inuitis, vt quę bello atq*ue* armis vtuntur: sed ab ipsa protinus sumit natura. omnibus quippe a*ut* matre alimentum certo naturę instituto suggeri consuevit. quocirca hominibus itē ab ipsa terra. strenuitati pręterea hominū ac fortitudini maxime conducit: non enim quem admodū ex artes, quę sordidę

H vocantur, corpora exercetium inutilia reddit, sed idonea quę & assidue foris excurrent, & labores tolerēt: pręterea quę aduersus hostes periclitent*ur*. nā eorum tantūmodo possessiones extra septa et munitiones habent.

In i*stis* autem quę ad homines spectant prima fuerit vxoris cura. si quidē inter marem ac femina*m* societas in primis est. nāq*ue* alibi apud nos pro concessio habetur, naturę hunc esse appetitum vt eiusdē generis multa efficiat, veluti item ex animalibus vnū quodq*ue*. fieri autē non pōt, vt vel femina sine mare, v*el* mas sine femina, hoc ipsum per se cōpleat munus. quare amborū societas necessario constituta est. Cāterū hoc in aliis quidem est animalibus temere, & eatenus quo ad eis natura seipsam impertit, & sobolis duntaxat gratia propagandę. in i*stis* autē quę & mitiora sunt & prudentiora, distinctum est magis. apparent

enim magis adiumenta quę pręstantur & charitates, & opertum societates inter ipsa: idq*ue* in homine maxime, propterea q*uod* in hoc genere mas & femina sociata inter se sunt nō modo vt ipsa sint, sed etiā vt ipsis bene sit. & liberorū possessio non ea modo de causā huic generi data ē a natura, vt habeātur qui ministrēt, sed vt etiam qui adiuuent. quę enim ipsi valentes conferent in infirmos, ea vicissim post a valentibus accipient, cū ob senectutē imbecilles facti erūt. Hoc ipso pręterea circuitu natura id cōsequitur atq*ue* explet, vt, quando numero nō potest, at saltem specie sit semper. sic ab ipso Deo vtriusq*ue* & maris & femine natura ad societate*m* prouisa atq*ue* instituta est. hęc enim ipsa in eo distincta sunt, q*uod* nō omnia ad eandem res vtilem habent vim, sed nonnulla ad contrarias quidē, attamen quę eundem finē spectent, eodemq*ue* cōtendant. nam eorū alterum robustius, alterū imbecillius efficit, vt illud esset magis ad cauendum idoneū ob timiditatē, hoc ad propulsandū atq*ue* vlciscēdum ob fortitudinē: & hoc quidē ea foris suppeditaret, quę necessaria sunt, illud autem intus eadem conseruaret. itemq*ue* ad opus faciendū, quum illud sedēdo posset durare, esset tamen ad labores foris tolerandos imbecillius: hoc vero cōtra, quum ad quietē atq*ue* ociū esset minus aptū, tum autē ad omnē motū

Officia eorum.
M

ialis vi-
simulie
oecono-
ca so-
tas, C. 3.

A motum existeret valentius. nec non in sobole, vt procreatio amborum esset cōis, adiumentum singuli suū propriū præstarent. nam horū quidem alere est, illorum autem instituere.

Leges viri
ad vxorē.
Cap. 4.

Primū igitur leges erga vxorem habeantur: in quibus etiā illa, ne vir eā afficiat iniuria: sic enim ne ipse quidem afficietur. hoc ipsū porrò etiā cōmunis lex præcipit, vt Pythagorici dicunt, quasi supplicē & ab ara & foco abductam, ita videri, minime oportere illam afficere iniuria. a viro autē iniuriæ, si foris cū alijs feminis cōsuescat. Porro conuictus & consuetudo sit talis, vt neuter alterius cōgressum reformidet, vel absentis desyderium ferre nequeat: sed ita affluescat, vt vel præsentē vel contra, secum bene agi arbitretur. Etiā Hesiodus præclare illud:

Virginem habeto, tuos vt discesat sedula mores. nā dissimilitudines morū minime ad conciliandas voluntates, idoneæ. De ornatu vero, quēadmodum in moribus non oportet falsa quēdam profitētes ad se mutuo inter ipsos accedere, ita ne corporibus quidem. qui autē cū ornatu & fuco inter se consuescunt, in nulla re differunt ab Histriōnib⁹, qui cū scenicis indumētis vitā vna degere assidue solent.

Leges dñi
ad seruos.
Cap. 5.

At eorum quæ possidentur, primum quidē illud, maximeq; necessarium, quod & optimū, & ad imperādum aptissimum.

hoc vero ipsū hominē esse me minimus. proinde seruos cōparare sedulos oportet. sunt autē seruorū duo genera, villicus, & operarius. verū quum disciplinis videamus adulescentes, non uos quosdam habitus accipere; operē precii fuerit & parare & alere etiam eos, quibus liberalia officia recte credantur. Cum seruis autē ita est consuescendum, vt neq; in petulantia euadere, neq; in segnitie declinare permittantur. & hīs quidē qui magis ingenui sint, honores imperiendi: operarijs autē cibi copia subministranda videtur. & qm vini vsus etiam eos qui ingenui sunt, contumeliosos atq; insolentes efficere solet, multatq; liberæ gentes eo abstinent, vt Carthaginienses cū militiæ degunt, haud dubium quin ex eo, aut nihil prorsus, aut perexiguū quiddam sit cōcedendum. Verū tria quū sint, opus, castigatio, cibus, si quis cibum quidem præbeat, nunquā autem neq; opus facere cogat, neq; castiget, reddet petulantē. sin contra, & ad opus cogat & castiget, cibum vero non præbeat, rem violentā inducet, ipsosq; imbecillos efficiet, super est igitur vt & opere faciundo exerceat, et abunde pascat. etenim fieri nequaquā potest, vt hominibus nullam accipiētib⁹ mercedem quis imperet. serui autē merces cib⁹. Porro quod in alijs contingit, vt si hīs, qui meliores sint, melius nihil fiat, neq; sint

E
Abstinentia
a potu vini.

Oeconomicorum

G virtuti vitioque vlla proposita
præmia, deteriores euadant, idē
in seruis quoque vsu venit, quare
& inspicere ac cognoscere dilige
ter quid ab his agat oportebit,
& hīdem pro meritis singula, ci
bum, vestimenta, otium, suppli
tia, tum verbo, tum re & tribue
re & remittere, medicorum ar
tem imitantes, & conyderan
tes, vt medicamentū locū obtinet
cibus: nō est autem medicamen
tum propter assiduum vsum.
Seruorum autē ad opus facien
dum optimum fuerit: genus eo
rum, qui neque timidi, neque for
tes sint supra modum. in vtrisque
enim offensio est, nam timidio
res, laboris onus non sustinent:
animosioribus non facile impe
ratur. Oportet autem finem ali
quem statuere omnibus: & iu
stum quippe est, & expedit, li
bertatem illis præmij loco esse
propositam. tunc enim sunt ad
laborē promptiores, quum ali
quod laboris, quasi certaminis
præmium expectant. tempus
I quoque definitum habeatur. ope
ræ etiā precium fuerit, illos pro
creatione filiorum quasi pigno
re quodam obligare. nec eiusdē
nationis multos possidere, sicut
ne in ciuitatibus quidem. sacra
autem facere, & conuiuiorū vo
luptatibus operam dare, seruo
rum potius gratia quā liberorū.
plus enim hi decerpunt ex eo,
cuius gratia illa instituta sunt.

Quatuor porro sunt, quæ pa
trem familias habere oporteat

in re pecuniaria. nam non mi
nus ad seruandum quā ad compa
randum idoneum esse oportet:
alioqui vanus fuerit omnis cō
parandi labor. cribro enim hau
rire hoc ipsum fuerit, & perfo
ratum, quod dicitur, dolium.
Præterea & ordinis adhibendi
rebus quæ possidentur ac supel
lectilibus, & hīdem vtendi peri
tum. horum quippe gratia, reli
quis quoque illis indigemus. Et iā
quæ possidentur, ita singula di
uidere oportet, vt quæ fructum
ferant, plura sint, quā cōtra. quid
quid vero operis faciendi fue
rit, ita distribuendum, vt non
omnibus simul periculū impen
deat. Ad conseruandum autem
rōne & Persica & Laconica vti
commodum est, etiā Attica vti
lis, vendunt enim vicissim atque
emunt, ac ne penuriaz quidem
rationis constitutio in his quæ
ad rem familiarem pertinent, mi
nimum obtinet locum. est autē
Persica ratio, vt ipse per se vnus
quisque & disponat omnia & in
spiciat, nam (quod de Dionysio
referebat Dion) nemo æque dili
genter suam atque alienam rem so
let curare. quare quo ad ei⁹ fieri
poterit, vnumquemque per seip
sum adhibere diligentiam opor
tet, & quod Persæ cuiusdā atque
Afrī dictum fertur, ad hanc rem
cōmode applicabitur, ille quip
pe interrogatus, quidnam esset,
quod maxime equum pingue
efficeret, domini oculum esse re
spondit. Afer autem rogati cui
piam,

Cure & p
sentur dñi
valitas.

Leges Oe
conomi
corū. C. 6.

A plam, quod nā stercus optimū, ipseus, inquit, domini vestigia. Ergo alia erunt a viro, alia autē ab vxore inspicienda, prout inter vtrunq; domestica fuerint munia distributa. hocq; ipsum in paruis quidem curationib⁹, rarius est faciendum: in ijs autē quæ alijs cōmissæ sunt, sæpius. neq; enim fieri potest, vt, nisi q; pulchre exemplū præbeat, pulchre alius quispiā imitetur, neq; in alijs reb⁹, neq; in procuratione domestica. quare non est putandum fieri posse, vt sine diligentia dominorum, procuratores, seu villici sint diligentes. Et quoniam hæc ipsa & ad virtutem egregia, & ad rationem domesticam vtilia sunt, ipsis prius dominis quam seruis, electo surgendum, postorius dormiendū, nunquā domus sine custode relinquenda, quasi ciuitas: & quæcunq; facienda sunt siue noctu, siue interdiu, eorum nihil prætermittendum. De nocte etiam surgendum, quando hoc & ad bonam valitudinem, & ad rem familiarem, & ad philosophicā vitam vtile. In paruis igitur facultatibus, Attica disponendarum frugum ratio vtilis: in magnis autem, seorsum ea quæ in totum annum ab ijs quæ in singulos menses impēdi solent, habenda erunt. similis est in vasis & suppellectilibus ratio. nā qui bus, singulis vtimur diebus, separāda sunt ab ijs, quib⁹ rarius. hocq; muneris genus ijs est assi-

gnandum, qui rebus domesticis præsent. ad hæc eorum inspectio repetenda est certo tempore, ne nos lateat quidquam, siue quod cōseruatum sit, siue quod perierit. In construenda autem edificandaq; domo habenda est ratio rerum quæ in ea collocandæ sunt, non modo incolumitatis earum gratia, verum etiam commoditatis. Dico autem res collocandas, vt si dicā, quæ fructibus sint ac vestimentis conducibilia. in ipsis aut fructibus, quæ aridis sint, quæue humidis vtilia magis, in ceteris autē quæ possidentur, quæ sint animalibus, quæ inanimis, quæ seruis & liberis, quæ feminis & viris, quæ hospitibus & ciuib⁹ aptiora. Præterea ad commoditatem salubritatemq;, æstate quidem salubrioribus vêtis patere oportebit, hyeme vero apricam esse. hoc autem continget, si parte altera pressior angustiorq; fuerit, nec longitudini æqualē habuerit latitudinem. Videtur autem, vbi magna quædam est res familiaris, ibi seruis hostiariis esse apprime vtilis, qui reliquis inutilis sit muneribus, vt quæ intro, quæue foras feruntur, salua habeantur. Ad vsum autem vasorum, Laconicus mos erit vtilis. singula enim oportet suis sedibus collocata esse. ita in promptu sita nullum afferēt quærentibus laborem.

SS iij Que

Quid agere debeat dñs quo ad vigilias

Oeconomicorum

G *Qua sequitur particula de officio vxoris*
erga v. rum, & viri erga vxorem, cum nos
eo genere interpretatiouis, quam Græci pa-
traphrasim uocant, expressimus, inter-
pretem Aretinum secuti: quando-
quidem illam apud Græcos

nusquam inuenire
potuimus.

Primi pte.
 Leges pbq
 mulieris.
 Cap. 7.

Vetus bo-
 nae matro-
 nis ornat.

E Gregiam & frugi mulierē eorū, quæ in adi-
 bus sint, dominam esse
 oportet, oīaq; ea certis
 legibus curare: nec permittere quē-
 quam ingredi nisi maritus iusserit.

H est autē ei vitanda in primis, vulga-
 ris mulierū infamia: enitendūq; vt
 si quid forte intus acciderit, vni ipsi
 sit notū: nec cōmittendum vt si qd
 ingredientiē peccauerint, ipsa iure
 accusari possit, sed i viro omnis culpa
 relideat. Habens prætera in pote-
 state quidquid impendendū fuerit
 in dies festos, quos ipsi p virum cele-
 brare licitū sit, & sumptu, & vestitu,
 & reliquo ornatu vtať, minori ēť q̃
 leges ciuitatis permittāt. cōsideran-
 dum quippe illi est ad feminæ cō-
 mendationē & laudē: modestiā, ho-
 nestatiq; studiū, atq; oīs vitæ dec⁹,
 multo esse præstantiora, q̃ sint, aut

I vestimēta prætiosa, aut forma egre-
 gia, aut oē aures ornamentū. quæ
 enim hoc animo est mulier, optabi-
 lior esse cōsuevit, multoq; certiores
 ac veriores laudes & sibi ipsi & libe-
 ris parere, easq; ad senectutem vsq;
 perfet re cōstantius, q̃ quæ fuerit ali-
 ter animata. ergo ipsa mulier sibi ip-
 si hunc animū cōparet, & cōstanter
 reb⁹ domesticis præsit, ex eaq; re lau-
 dem sibi quærat. neq; enim satis de-
 ceat virū ea singula nosse quæ intus
 gerant. At in cæteris vxor omnino
 assuescat viro obteperare. nec vero

negocijs implicet se quæ ad tempu.
 pertruncāt, aut sui muneris esse existi-
 met, matrimonia cōciliare, seu tra-
 ctare cōnubia. q̃ si tempus postula-
 bit, vt vel filias nobiles colloceť, vel
 filijs iam adultis accipiat vxores, qđ
 marito placuerit, id sibi rectum ēē
 persuadeat, vsq; adeo, vt et si vnā cū
 illo deliberet quid agendū, senten-
 tiam tñ viri semper anteponat suæ;
 nec dubitet, aliquāto absurdus ēē,
 ab vxore solite curari ea quæ foris
 gerēda sint, q̃ a viro quidquā eorū
 quæ intus fieri solent, tractari. Etiā
 quæ bene animata beneq; instituta
 erit mulier, ad mores mariti se accō-
 modabit, eosq; pro lege habebit,
 quā ipsi Deus, omnis vitæ modera-
 tricē ex matrimonij necessitudine
 imposuerit. eos sane mores, quales-
 cunq; fuerint, si sibi æquo animo fe-
 rendos duxerit, tum ipsa nullum in
 domo regenda sentiet laborem. si
 ægrius feret, utiq; laborabit. ex quo
 illud cōficitur, vt vxorē maxime de-
 ceat, nunq̃ cum viro suo discorda-
 re, semper illi esse obsequentem nō
 modo in p̃speris rebus & ad volun-
 tatē fluentibus, sed et in aduersis &
 tristibus. Itē si quid ille patiat detri-
 menti vel in rebus externis, vel i cor-
 pore, vel in aīo, ipsa ne molestius fe-
 rat, sed dicto audies sit, nisi forte sit
 in aliqua re turpi atq; indigna obse-
 quendū. nec vero diutius in memo-
 ria habeat, si quid vir deliquerit, dñ
 animi sui cōpos nō est, sed ægritudi-
 nem potius illius aut imprudentiæ
 excuset. quo enim in hmōi reb⁹ ma-
 gis illi sedulo morē geret, eo sibi gra-
 uorē illū sentiet, vbi animo conua-
 luerit. quin et longe meliorē in pæ-
 tem accipiet, quod sibi aliqd turpe
 iubēti nō sit obsecuta, si qñ ad sani-
 tatem

Atatem teduerit. hæc igitur sedulo caueat mulier at in cæteris obsequatur, ac multo quidem diligentius, quæ si ab illo empta in familiâ venisset. quin et cogitet re vera se emptâ magno precio. nam & vitæ societas, & liberorum procreatio, ad quæ duo & multo maxima & sanctissima munera vocata est, magni cuiusdâ precij loco habenda sunt. Etiam illud intelligat, se non adeo illustrem futuram, nec tamen virtutis preconium habituram fuisse, si cum eo viro vixisset, qui semper fortuna secunda usus esset. fateor quippe in magna laude versari, si qui in rebus prosperis sibi temperare potuerint, at in longe maiore si qui aduersas æquo animo tulerint. magnis. n. calamitatibus atque iniurijs non turbari, nec submissius quidquam ostendere ad animi celsitudinem ac magnitudinem pertinet. optabit ergo à Dijs ne quid viro accidat aduersi. quod si forte acciderit, exilimet in eo se verè laudis materiam natam esse. exēplāq; sibi proponat & Alcestidis & Penelope, quarum neutra fuisset tam celebris, si cum viro utraq; fortunato vixisset: & illi quidem Admeti, huic autem Vlyssis res aduersas immortale gloriā peperisse. quum. n. maritis ambe et in aduersa fortuna fidem constantiāq; præstiterint, illustres merito gloriāq; insignes euasere. si quidē q̄ se rerum ad voluntatē fluentiū socias maritis præstet, facile reperias. at in aduersis durare non solent, nisi q̄ singulari bonitate præditæ sint. quæ sane cuncta id conficiunt, ut multo et amplius maritum reuereri conueniat, nec eundē ideo cōtemnere, quā neq; sacram pudiciā, ut ait Orpheus, neq; au-

daciā filiā, opulentiam, cōmites secum adduxerit. & hisce quidē moribus ac legibus institutam esse mulierem oportet.

At maritus. vicissim excogitare debet eas leges, quibus et vxor facile uti possit. ea. n. ideo in familiam venit, ut cum viro sibi essent & liberi cōes, & vita cōis. quæ quum relictura sit filios, qui parentum & viri suorum nomina gerant, quid ijs q̄so sanctius quispiā in cōe cōferre possit? aut cuius tandē rei virum integra mente præditū, magis studiosum esse oportet, quā ut quū filios quærat, qui & ipsius senectutē quondā sint nutrituri, & utriusq; parentis cum oī pietate ac reuerētia futuri custodes, dominiq; vniuersam seruaturi, eos ex femina lectissima atq; honestissima suscipiat? Nā si quæadmodū oportet, ita illi à parentibus educabūtur, & sanctis pijsq; moribus imbuent, bonitatis laudē facile obtinebunt. sin cōtra, magnū in bonis animi merito facturi sunt damnum. Nisi. n. parentes exēplo sint filijs ad recte viuendū, certissimam illis excusandi seipfos, si quid aduersus parentes deliquerint, materiā præbe- bunt et periculū erit, ubi nequiter vixerint, ne contemnātur à filijs, atq; ubi iā consenuerint, ne deserantur. Quare nihil oīno prætermittat quod vult fieri marit⁹ quā ad vxoris institutionem pertinere arbitretur, studeatq; p viribus ex q̄ optima & probatissima filios suscipere. & bonum agricolā imitetur, qui nulli diligentē parcat, dum semē suū in terram & optimā, & optime excultā iaceat, sperans nimirū ex optima optimos se fructus percepturū: cui quidē si quia inimica vis pernitiem intētet, armar

Leges vix
ad vxorē.
Cap. 2.

E

F

Oeconomicorum

Garmat se aduersus eam, dumq; illam
 fam conferuet ab hostibus quā ipse
 excoluit, ne mori quidē dimicādo
 recusat, & q hoc animo sunt, in pri-
 mis ad cœlum laudibus ferri solēt.
 quod si ea q vni corpori nutriendo
 conducunt, tam sollicitè curantur,
 quantū erit tandē in ijs quē ad libe-
 ros, quēq; ad matrē pertinent, quæ
 ipsos liberos sit educatura studium
 adhibendum? **S I Q V I D E M** hoc
 vno remedio hominum mortalis
 conditio perpetuitatē cōsequitur,
 dum propagatione liberorum seip-
 sam conferuat, & qui parentes facti
H sunt, quidquid optant huc dirigere
 consueverunt. proinde si quis par-
 ui hæc facit, Deos quoq; ipsos par-
 ui facere videtur. nam et pp Deos q
 bus præsentibus sacra fecit, vxorem
 duxit, eadēq; ratione vxori se mul-
 to magis addixit, vt illi secundos à
 parentibus honores tribueret

Mulier porro quæ mentem non
 amiserit, **N V L L V M** sibi maiorem
 honorem tribui putabit à viro suo,
 q si castū corpus exhibeat, nec aliā
 magis in animo feminam q se, ha-
 beat, seq; vnā præter cæteras & suā
 & sibi fidam existimet. quod si ille

I fecerit, ipsa quoq; vicissim dabit p
 viribus operam, ne mariti opinio-
 nem fallat: ac tanto magis quanto
 se & iustius & fidelius ab illo diligi
 animaduertit. Viri ergo pruden-
 tis officium fuerit scire, quo sint cul-
 tu parentes, quo vxor, quo liberi p
 sequendi: vt quum meritos cuiq;
 honores tribuerit, iustitię sanctita-
 tisq; nomē obtineat. **N I H I L. n.** fer-
 re solēt molestius hoīes, q se priua-
 ri suis honoribus. nec vero quisq; ē,
 q dū sua sibi auferri videt, alienis q
 sibi quamuis multa tribuant, possit

eē cōtētus. at vxori nihil magis suū **K**
 à viro tribui pōt, q icorrupta, & san-
 cta nō mō corporis, sed et totius vi-
 tē societas Ex quo illud conficitur,
V T T V R P E sit, hoīem integra
 mēte pditū, ex qua uis matre sobolē
 ppagare, ne vc3 aduersus leges fi-
 lij liberis & ingenuis similes susci-
 piant ex ignobilibus feminis. qd si
 fiat, & vxor pprio honore spoliat,
 & filij iniuria afficiunt, & maritus
 ignominia ex hisce vniuersis cōtra-
 hit. Porro ad vxorē quū accedit ma-
 ritus, nihil intēperantię, nihil proca-
 citatis p se ferat. verēcūde et loqua-
 tur, & qd qd agit, sancte honesteq; **L**
 agat, & cū fide ac moderatiōe con-
 suescat. peccata autē q parui momē-
 ti fuerint, tamen si volēs peccauerit,
 illi cōdonet. q si imprudēs quidpiā
 offenderit, errorē illi suū oīdat, si-
 ne oī acerbitate. q si metū illi incu-
 tere oporteat, adhibeat verēcūdiā
 & pudorē. alioqui meretrici potius
 id gen^o, q ingenuę vxori cōueniet.
 nā vt iusta de cā vitū adhibito pu-
 dore & amet vxor & metuat, eius ē
 vnus ppriū, q liberaliter sit institu-
 ta. Duo. n. sunt genera eorū q alios
 metuunt: vnū eorū q bus & vere-
 cūde & pudēter id accidit pati: cu-
 iusmodi & filiorū q ad modestiam
 cōparent timorē esse op3 erga parē-
 tes, & ciuitū q bōis morib^o gaudeāt,
 erga eos qui diligēter amātēq; p-
 sint. alterū eorum, q inimico offen-
 sūq; aīo id faciūt. qd genus & seruis
 accidere solet aduersus dominos, &
 ciuibz aduersus tyrānos. Ex his er-
 go oībz, q optima cognouerit, ma-
 ritus eligat, vxorēq; libi cōciliet, at
 q; ad fidē pbitatēq; instituat, vt nō
 min^o absēs q pscens puideat, ipsaq;
 efficacia iuuādi semp adeē, nec suā

vnus

A vnus rē, sed vtriusq; cōem curare videat. & si qñ illi cōtingat vt ablit, tū vxor sentiat, nullū se ex oīb; viro suo, aut meliorē, aut magis sibi vtilē & comodū, aut magis suū p- priū repetire posse. & quāuis puel- lā, taliumq; institutorū rudē offen- derit, hæc ipsa tñ ille initio statim aggrēdiat, et se cōe vtriusq; bonū semp spectare significet. qđ si hanc rōnē protinus inibit, ipseq; sibi ma- xime imperare incipiat, tū & oīs vi- tē suę optimus gubernator existet, & vxorē idonea reddet, q̄ iisdē insti- tutis gaudeat. Siquidē ne Homerus quidē inuerecundū, aut amorē, aut timorē p- baste inuenitur: sed amo- rē cū verecundia & modestia semp cōiungit. sic Helenę Priamū timē- tis personā inducit, his verbis vtētē:

„ Et venerandus es, o socer, & mihi, chare timendus.

Vbi nihil aliud vř dicere, q̄ amare quidem illā, sed verecunde, & pudē- ter. idē rursus ostendit ex persona Vlyssis ad Nausicaam dicentis:

„ Sic nūc te admiror, must, metuoq;. Est autē peculiaris hæc Homeri sen- tentia, vt maritus & uxor se mutuo inter ipsos his rōibus prosequant.

E nemo est. n. qui deteriorē se quem- piā, aut admiret, aut uereat. & hoc, quidē genere affectus erga se uicif- sim uti solent, q̄ seipsi s inter se me- liores sunt, & suapte natura mites at- que humani: ēt minus sapiētes, er- ga pstantiores se ipsi sapiētia. si q- dem quom hoc animo esset Vlyf- ses erga Penelopem, quāuis absens, nulla tamē in re illam offendit un- quam. At Agamemnon erga uxo- rem Clytemnestram non item ta- lis extitit, sed iniuria illam maxi- ma affecit: qui dum in concione

Græcos alloquitur, ausus est & cā- D- ptuā & nulla pstanti natura pēdi- tā, ac potius, ut uere dicā, Barbarā, Clytemnestrę cōferre, & nullis par- tibus inferiorē illa, ex qua iam tū susceperat liberos, iactare. non her- cle hoc recte Agamemnon, sed ad- modū prauē & inique: qui seminā ā se captam ui, protinus sibi adiun- xit, priusq̄ exploratū haberet, quo illa cēt erga se animo. At uero Vlyf- ses quū apud Atlantis filiā, ā qua ro- gabat, manere posset, atq; immor- talis euadere, ne tanta quidē merce de capi potuit, ut charitatem piete- tēq; coniugale proderet. quin etiā E- pro maxime supplicio habuit, se fie- ri, immortalē, amisso tanto animi bono. ac ne ā Circe quidem potuit ad luci, ut apud se maneret, tamen si ea socios præterea incolumes illi se reddituram polliceret. sed cōtra po- ti⁹, N I H I L S I B I sua patria, quāq̄ inculta & aspera, dulcius uideri re- spondet. itaq; maluit ad uxōrē & si- hū mortales reuerti, q̄ ipse fieri im- mortalis. sic sanē ille uxori suæ in- corruptā fidem præstabat. qua ex re meruit, ut eandem omnia ab uxore uicissim acciperet. Præterea si q̄s orationem illam diligentius atten- derit, quam idem Vlysses ad Nau- sicaā habuit, planē intelliget, ā poe- ta illam uitæ societatem in primis inter maritum & uxorem probari, quæ coniuncta sit pudicitia. ā Dijs enim optauit, ut ei & uirum, & do- mum, & concordiam cum uiro „ non uulgarem & inuentu facilem, „ sed raram & frugi præberent. Si „ quidem ait: „ Melius nihil ac præstantius esse „ Possē hominum generi, quā si „ uir regat & uxor „

Vna

Quorūda
hard legū
testimōia
et Home-
to. Cap. 3.

Oeconomicorum

G Vna mente domum, quo est loco apparet perspicue, poetam, non eum mariti vxorisq; inter se consensum probare, quo vterq; alteri improbe ac turpiter inseruiat, sed eum, quē vtriusque animus prudens, iuste recteq; conflauerit. hoc quippe sibi vult illud quod ait: **R E G E R E** vna mente domum. cui loco idem poeta adiungit: quoties inter maritū & vxorem talis existat concordia, id solere contingere, vt si qui inimici sint, ij summo opere angantur: si qui amici, contra: maximis afficiantur gaudijs. poetam porro euentus p-

H bat, hæc vera dixisse. nam quoties maritus & vxor inter se concordēs, rebus honestissimis student, necessario fit, vt amborum vnus & idem sit animus. deinde vbi ex eadem concordia potentiores euaserunt, tum & inimicis lædendi spem auferunt, & amicis viles existunt. at ijdem si inter se discordent fit, ex eo vt amici quoq; ipsorum discordent, & ipsi præterea maximam ferant imbecillitatem. itaq; haud obscure præcipit idem poeta, virum & vxorem nequaquā sibi inter se obsequi oportere in ijs rebus, quæ improbæ im-

I pudicæq; sint. At in ijs, q̄ quoad fieri pōt, omnem & pudicitiam & iustitiā sibi coniunctā habeant, q̄ maxime concordibus animis inserui-
Quædam cōes viri & vxoris leges. Cap. 4.
re: & primā interim operā præbere parentibus, vir quidē vxoris nō minus q̄ suis, vxor autē viri: secundam filijs & amicis, tum rerū quas possidet, domusq; vniuersæ, tanq̄ ea cōmunis amborum sit, ita curā sustineat, vt vterq; alterū studio ac diligentia conet vincere, idemq; certatim plurimorum bonorum esse auctor. Ita omni quidem superbia de-

posita, contra autem, omni pro uiribus assumpta industria, præstet seipsum & meliorem altero & iustiorē. tum ambo in omni rerum curatione ac dispensatione, & bonitatem, & animi æquitatem in primis adhibeant: ut extrema ætate, postq̄ administrande rei onus deposuerint, & omni cupiditate fuerint liberati, possint non modo communibus filijs, sed etiam sibi ipsis mutuo inter se rationem administratæ familiæ reddere, & ostendere uter ipsorum in eam plus sedulitatis atq; industriæ contulerit, ac sine mora cognoscere uel ex fortuna quantum traxerit mali, uel ex uirtute quantum attulerit boni. In quo certamine qui superior extiterit, unum consequetur præmium, quod & potissimum est habendum, ut Dijs ipsis charus existat. nam ut ait Pindarus, hominibus sibi iuste pieq; actæ ætatis conscijs, dulcis quædam spes cor alere consuevit, nutritiq; esse oīs generis uoluptatum. alterum, quod felicitati cuidam ascribendum esse uideatur, ut à proprijs filijs ubi conuenierit, sedulo nutriatur. Quas obres quicunque uel priuatim, uel publice uitam degit, hunc conuenit rationem habere omnium

tam Deorum, quam hominum. in primis autem & uxoris, & filiorum, & parentum.

Qui sequitur liber in Græcis codicibus pro secundo habetur.

ARISTOTELIS
DE RE FAMILIARI
LIBER SECVNDVS,

*Qui continet ea, quæ ad rationem rei
comparande atque admini-
strandæ pertinent.*

Quib* in-
stauru* eẽ
oporteat
negocian-
tum.

Vi res aliquas cer-
ta ratione est cura-
tur, hunc neque
locorum, in qbus
negocia sint geren-
da imperitum esse, & suapte na-

Btura solertem, atq; industrium,
& ipso vitæ proposito strenuũ,
ac iustum oportet. harũ enim
parrium vbi quæuis vna defue-
rit, tum in eo negotij genere qd
tractandum assumpserit, multa
peccata committeret. Curationũ
autem domesticarũ genera (vt
summatim ea distribuamus,) **s**
sunt quatuor. nam si qua forte
alia proferentur, ea in hæc ipsa
recidere facile reperiemus: Re-
gium, Satrapicum, Ciuile, Pri-
uatum. ex quibus Regium &
Campplissimum & simplicissimũ
esse consuevit. Ciuile autem tũ
maxime varium, tũ facillimũ.
at vero & perexiguũ, & ap-
prime varium quod Priuatum
appellauimus. porro his omni-
bus communia inter se multa
sint necesse est. nobis autem ea
nunc consyderanda assumpsi-
mus, quæ per se maxime vni-
cuique contingunt.

Primum igitur videamus id
quod Regium diximus. Est au-

tem regia quidem administra-
tio, ea quæ summam rerum ob-
tinet potestatem: sed in partes
distributa ẽ quatuor. aut enim
nummi rationem habere con-
suevit, aut rerum quæ expor-
tantur, aut earum quæ impor-
tantur, aut impẽsarum. horum
singula suum proprium habet
munus. Nummi quippe ratio-
nem haberi tunc dico, quum ex
quo genere, & quo tempore il-
li precium, vel addendum, vel
minuendum sit consyderatur.
Eorum autem quæ exportantur
aut importantur, quum, & qñ,
& quænam ex his a prefectis ac-
cepta, qui Satrapæ appellantur,
Regi ipsi disponere expediat.
Impẽsarum autem quum quæ-
nam ex his subducendæ sint: et
quo tempore in sumptus ipsos,
siue in ea quæ nummo parari so-
lent, erogandus sit nummus:
& an omnino erogandus.

Secũdo autem loco id quod
Satrapicum appellauimus. cu-
ius sanè generis partes sunt sex:
quæ omnes penes ipsos prouen-
tus cõsyderantur, aut. n. hi capiũ-
tur a terra, aut ab ijs q regionis
ipsius propria sunt, aut a merca-
toribus, aut a tributis, aut ex re-
pecuniaria, aut ex relijs rebus.
Horum autem ipforum & pri-
mus & optimus, qui a terra p-
cipitur, hic porro est, qd aliĩ fru-
ctuarium, aliĩ decimam vocat.
Proximus is qui de rebus pro-
prijs comparatur: alibi enim gi-
gnitur aurum, alibi argentum,
alibi

Oeconomicorum

G alibi res, alibi alia quæcunque gigni possunt. Tertius qui ex mercatibus. Quartus qui ex his conficitur tributis, quæ et ad terræ et fora pertinent. Quintus ex pastione, quæ & fructuositas & de cima appellatur. Sextus ex alijs rebus, qui quidem singula capita ipsosque operarios attingit: unde et nomen apud Græcos accepit, *ἐκ τῶν ἀλλοτρίων*.

Tertio loco Civile quod nominavimus genus exequamur. Huius optimus est proventus ille, **H** qui de his, quæ propria sunt regionis, percipitur. Proximus, qui de mercatibus, et his quæ ad certamina ludosque pertinet. Postremus, qui ex annuis et in orbem redeuntibus.

Quarto autem atque extremo loco Priuatū quod vocavimus. quod genus inæquale quidem est, propterea quod non vnum quiddam spectari ab administrante oportet: minimum autem idcirco, quod & proventus & sumptus modi existunt. Ceterum huius ipsius generis proventus is maximus, **I** me probabilis qui de terra colligitur. proximus, qui ab alijs in orbem redeuntibus rebus. Tertius qui ex argento. Præter hæc autem, quod of domestice curæ est quam fastigium imponi debet, eius ratio in cæteris quidem generibus est habenda non negliger, in hoc autem ipso præcipua, ut proventibus ipsis maiores sumptus non fiant. Quum ergo ipsas partitiones exposuerimus, tum rursus nobis id fue-

rit considerandum, siue regia sit præfectura, siue ciuitas, quam curandam susceperimus. & si omnes illas partes, quas proxime numeravimus, vel earum præcipuas & maximas ferre possit, utrum tamen his omnibus sit utendum. deinde quænam genera proventuum, aut non adsint omnino, possint tamen parari: aut exigua quum sint, in maius augeri: vel impensarum quæ nunc fiant, quænam & quot si totæ subtrahantur, nihil offendant. Ita nos quidem hætenus quum ea quæ ad curationes domesticas, tum ea quæ ad harum ipsarum partes attinent, iam diximus. Sequitur deinceps ut huius parti in vnum collecta subiungamus, quæ nonnulli priorum ætatem ad proventum pecuniarum parandum, fecerunt, aut et artificiose moderati sunt: ea duntaxat quæ memoratu digna iudicavimus: quippe quod, ne hæc quidem historiam inutilem fore censeamus. erunt, nonnulla ex his, quæ quispiam his facile accommodabit, quæ ipse administranda susceperit.

CYPSELLVS Corinthius, quum loui vouisset, si dominus fieret ciuitatis, se illi omnia quæcunque essent Corinthijs, dicaturum, eos quæcunque haberent, iussit describere. deinde à singulis, ubi adhuc modum descripta habuit, decimam partem accepit. reliquis autem partibus eos ad lucrum exerceri iussit. tum anno vertente, rationem

Varia exēpla, quæ vsu esse pōt.

can-

A eandem seruauit. ita decē anno
rū spatio cōtigat, vt et ille habe-
ret oīa, q̄cūq; sacrasset, alia Co-
rinthi, q̄adepti erāt, possiderēt.

2 **LYGDAMIS** Naxius quū
exules eiecisset, nec qui illorum
res vellet emere, nisi paruo pre-
tio, inueniret, ipsis exulibus vē-
didit. Statuas quoq; et alia eiuf-
dē generis dona Dñs immorta-
libus dicāda, q̄cunq; illi in qui
busdā officinis imperfecta reli-
querant, partim ipsis exulibus,
partim ceterorū cuiq; volenti
B ita vendidit, vt euentis nomen
vnicuiq; rei sic ēptē inscribere.

3 **AT** Bizanti quum pecunia-
rum indigerent, loca sacra quæ
apud ipsos publicauerant, ven-
diderunt, fructuosa quidem ad
certum tēpus, nullum autem se-
rentia fructum, in perpetuum.
eadem ratiōe vsi sunt in n̄s, quæ
sodalitia, & quæ tribuum sin-
gularum propria erāt, itē quæ
cunq; in priuatis locis sita. ma-
gno. n. pretio emebant n̄ quorū
erat reliqua possessio. ipsis autē

C sodalibus alia publica p̄tio ad-
dixerunt, quęcunq; vel gymna-
sium, vel forum, vel portum at-
tingerent. loca aut in foro vbi-
cunq; quid quis venderet, nec
non ex mari piscationē, oēm̄q;
ex salis venditione prouētum,
loca præterea vbi & præstigia-
rum ostentatores, & qui diuini
appellantur, & pharmacopole,
aliq; eiufdē generis hofes suas
artes exercerent, tertiæ partis
eius, qd in ipsis conficeretur, tri-

buto onerarunt: ius vero com-
mutandæ pecuniæ vni mēse
addixerunt. alias aut aut alteri
vendere, aut emere ab altero ne
mo prorsus poterat. alioqui il-
lis ipsis mulctabat bonis. Rur-
sus quū apud eosdem lex eēt, vt
ne quis ciuis haberetur, qui nō
vtrōq; ex ipsis parente progeni-
tus foret, ipsi vero pecuniarum
indigerent, decreto sanxerunt,
vt qui ex vno duntaxat ipso-
rū natus esset, si tricenas minas cō-
ferret, ciuis existeret. Rursus
quū vno eodemq; tpe & anno
næ caritate, & pecuniarum in-
digētia præmerentur, nauigia
quę ex Ponto venerāt, deduxe-
rūt in portū. quū aut post ali-
qd tēp⁹, mercatores molestius
eā rē ferrēt, vsuras illis decimas
pro tributo imposuere. euenti-
bus aut quidpiam, id oneris im-
posuerūt, vt decimā partē seor-
sum à pretio penderēt. apud eos-
dem vero quum inquilini nō
nulli possessiones scēnore obli-
gatas haberent, soluendoq; non
essent, statuerunt, vt quicunq;
tertiam scēnoris partem attulisset,
oī obligatione solutus, pro-
prium ius possidendi retineret.

HIPPIAS Atheniensis coe-
naculorū eas partes, q̄ i vias pu-
blicas eminebāt, ipsosq; ascēsus,
sepimētaq; ante domos vestibulis
similia, itē ianuas q̄ foras ape-
riri, venire iussit. emebāt er-
go n̄ quorū possessiones ip̄e erāt.
itaq; magnā pecuniarum vim
coegit: nummū vero qui tunc
Athe-

Athe-

Oeconomicorum

G Atheniēſibus in vſu erat ab vſu amouit: certoq; illo pretio cōſtituto, iuſſit iterum ad ſe referri. quū autē conueniſſent, vt nouū monetę genus excuderent, idē argētū expoſuit. ſi qui vero aut nauibus præficiendi, aut tribuū ſuarum duces futuri, aut choris ſumptum ꝑbituri erant, aut alia ei⁹ generis munia obituri, in q̄ eſſet aliquid impendendū, iſs primū tolerabilem ac modicā irrogauit mulctam: deinde iuſſit, volentē vnūquenq; vbi

H eam mulctā perſoluſſet, numero eorū adſcribi, qui ſuo munere perfuncti eiſent. Mineruę autē ſacerdoti, cuius tēplū erat in arce, aſſerri pro quolibet mortuo ordei menſurā vnam, & triticialteram, & obolum vnum. ſi cui vero puer, aut puella naſceret, hoc ipſum nihilominus.

ATHENIENſES vero, q̄ Potidæam incolebāt, quum pecuniarum ad gerendū bellū indigerent, iuſſerunt res quę poſſiderent ab oībus conſcribi, nō

I coniunctim apud ſuum cuiuſq; populū, ſed ſingillatim, in quo quiſq; loco eſſet, vt qui pauperes eiſent, ipſi quoq; cenſeri poſſent. cuiſcunq; aut nullum oīno erat poſſeſſiōis genus, huius corpori mulctā indicebat, minas duas. ab his igitur rebus qđ conſcriptū fuerat, integrum quiſq; ciuitati repræſentabant.

ANTISSÆVS autē quum ciuitas indigeret pecunijs, ſolitę eiſent Dionyſia quę dicuntur ſacra ſplendide celebrare, in quę quū alia multa inſumebāt, q̄ p annū comparabant, tum ēē victimas ingenti pretio, iamq; inſtaret hic ſolennis dies: tū illis perſuaſit, vt, & vouerent in proximū annū Dionyſio ſe eadem duplicatā reddituros, et ea ipſa quę collegiſſent, nunc venderent. ſic igitur ab illis nō mediocris pecuniarū ſumma, qua pro tpe vti poſſent, coacta eſt.

LAMPſACENI autē quum magnus apud ipſos triremium numerus expectaretur, & farina medimnus quaternis drachmis veniret, iſs q̄ in foro vendebant, imperarūt, vt ſenis drachmis venderent, olei quoq; menſurę quę triobolo amplius quaternis veniebat, viniq; atq; aliarum eiufmodi rerū, eadē rōne precium auxere. ita ſuum is recipiebat, q̄ priuatim rei ipſius dominus erat, quod autem eo amplius ſupererat, ipſa ciuitas. itaque pecunijs abundauit.

HERACLIENſES quo tēpore iſs, q̄ apud Boſphorū erāt tyrannis, naues miſerunt quadraginta pecunijs indigebāt. ergo a mercatoribus et frumentū oē, & oleum, & vinū, et ſi quid aliud in foro venale habere ſolent, coemerunt. quum autē inſtaret tempus, quo iam pretiū ſolui oportebat: & mercatoribus optimum factū viſum eſt, ab ipſis non ſingillatim dimenſa, ſed conſertim oſa venundari onera: & illi alia rōne tribuētes,

Ates, non mercedē, sed ipsum forū onerarijs nauibus imposuerunt: & q̄storē singulis nauib⁹ praeferere. quū aut inhostilē regionem peruenissent, emebant, scilicet ab illis milites. omneq; prius coactum est, q̄ imperatores pro mercede argentū iterū redderent. quare cōtigat vt idē argentum impēderetur, donec domum redirent.

9 **L**ACEDEMONII vero pecunias sibi ad reditum in patriā postulanti bus Samiis, decreto sanxerunt vnum diem & se, & seruos, et iumēta nihil omnino gustare. quantumq; in cibū solitus esset vnusquisq; impendere, tantum Samiis dare.

10 **A**T Carthaginenses, quū multos in ciuitate haberent mercenarios milites, nec mercedem, quam illis debebant, dissoluere possent, edixerunt, vt cuicumq; ciui, aut inquilino ius esset rapinae aduersus ciuitatē aut priuatū quempiā, si vellet recipere, is describeret. ita quum frequentes descripti essent, nauigia quę in Pontū nauigabant, probabili quadā obiecta causa diripuerunt: certūq; constituerunt tēpus, in quo se ius reddituros de ijs ipsis rebus dicerent. quum ergo multa eēt coacta pecunia, ipsos quidē milites dimiserunt, de direptiōibus autem iudicio disceptarunt. ijs autem qui iniuste direpti fuerant, ciuitas ipsa de suis prouētib⁹ satisfecit.

11 **C**YZICENI autē seditiōe or-

ta inter ipsos, & in ea seditione victoriā obtinēte plebe diuitibus comprehensis, quū pecunias deberent militibus, decreuerunt, non morte afficere eos quos cōprehēderant, sed multatos pecunia i exiliū mittere.

CHII vero pecunijs indigentes, quum apud ipsos lex esset, vt aes alienum publicę scripturę mandaretur, decreuerūt, vt qui quidem deberent, id ipsum qd deberent, ciuitati repręsentarent: ciuitas vero ipsa ex suis prouentibus vsuras ijs qui conerauerant, redderet, donec sortem adæquarent.

MAVSOLVS Carię tyrānus rege à se tributū p nuncios exigente. regionis opulentissimos coegit, ac regem tributū flagitare indicauit, sibi vero nō esse vnde illud dissolueret. tū quidā ad hoc ipsum cōparati viri ē vestigio illi polliciti sunt quātum quisq; esset collaturus. qui quum hoc fecissent, opulentiores qui erāt, partim pudore adducti, partim metu, longe illis plura polliciti sunt. idq; ipsum pstitere. Iterū pecunijs indigēs Mylассenses congregauit, eisq; dixit: ciuitatē quidē illam, quę ipsius esset mater, sine muro eē: a rege aut exercitū duci aduersus eā. velle ergo se à Mylассensibus conferri pecunias ab vno quoq; quāplurimas. hisce, inq̄t, pecunijs quas nunc in medium cōferetis, et eas q̄ vobis supere-runt conseruabitis. quum autē Moral.cū cō. Auer. TT

- G** multi contulissent, ipse quidem pecunias habuit, murum autem condidit in praesentia Deo, inquit, non placet.
- 14** **CONDALVS** Mausoli legatus, ubi ipsi iter per provinciam facienti pecudem quispiam, aut vitulum attulerat, describebat & nomen eius qui dedisset, et tempus quo dedisset. tum eum ipsum alere iubebat, donec ipse reuerteretur. at vero ubi satis diu se commoratum putauerat, retinebat quatum interim fructus ex eo percipere potuisset: & utrumque tum animal ipsum, tum fructum ab eo qui nuntiauerat, exigebat. Arborum etiam quae in vias regias, aut impendebant, aut cadebant fructum precio addicebat. quod si quis miles decedisset, vectigale drachmam pro corpore efferendo imperabat. inde ergo simul ipse argentum capiebat, simul duces eundem fallere non poterant, quo tempore milles occidisset. Idem quum Lycios animaduerneret capillo impensius gaudere, literas a rege dixit venisse, quae iuberent capillos ad capitum ornamenta ex his concessi da submittere. itaque sibi a Mausolo esse imperatum, ut eos tonderet. se tamen si certam pro singulis capitibus pecuniam velint pendere, aduecturum ex Graecia capillum. illi vero libenter quod petebat tribuerunt multoque ex ingenti turba coacti sunt pecuniae.
- 15** **ARISTOTELES** Rhodius Phocae imperio obtinens quum pecuniis indigeret, duasque Phocorum cerneret factiones, ad alteram eorum secreto verba fecit, affirmans sibi alteros pecuniam polliceri, si reipublica inclinaret ad ipsos mallet: se autem malle ab his accipere, & civitatis curam ad eos administrationemque transferre. ubi ergo haec audiuerunt qui tum aderant, illico quantum postulauerat pecuniarum praebere. tum ille rursus alteris indicavit, quod ab illis prioribus tulisset. itaque hi quoque dederunt non pauciora. quum ergo ab utroque accepisset, tum utrosque alteris concilians, ad concordiam reuocavit. **16** ipsos autem ciues copuluribus controuersis cernens implicitos, magnasque inter se ex multo tempore habere illatas acceptasque iniurias, forum his constituit, quo posthac tanquam bello decertarent: praemonuitque si qui iudicio foret illo usi non essent, (legem autem tulit quatenus vterentur) nulla his amplius fore de prioribus criminibus iudicia. tum multarum earum temerariam vel aggressionem vel omissionem, item eas quarum crimina mulcarentur pecunia ad seipsum reuocans, & ab utroque per alteros capiens, pecuniarum non exiguam summam coegit.
- CLAZOMENII** autem quum eodem tempore & annonae & pecuniarum indigentia premerentur, decreuerunt, ut quibuscumque apud ipsos oleum esset priuatim, hi foenerarent illud ciuitati. nam huiusce generis fructus magna est in regione eorum copia. ubi ergo illi foenerati sunt, tum hi conducta mercede

Recede nauigia ad mercatus emiserunt, unde ipsis veniret frumentū olei pretiū pignoris loco obligātibz. rursus talēta viginti mercedem militibus debentes: nec habentes unde tātam summam dissoluerent, ductoribus annuū vsuram quaterna talenta constiterunt. sic vero quum nihil amplius de sorte ipsa detraherēt semper autem in cassum impen derent, nummum pro argenteo ferreum excuderunt, ad viginti talētorū summā: quē deinde ihs **q** opulētissimi in ciuitate erāt, singulis tñ pro rata portioni tri buētes, ab illis ipsis tantundē recepere. hac rōne & vnusquisq; ex priuatis ciuibz habuit, qd ē quotidianū vsum impēderet, & ciuitas ipsa grē alieno libera ta est. post autē quum ex prouen tibus vsurā illis detulissent, atq; vnicuique semp diuidentes pro rata parte distribuissent, ferreos nummos retulerunt.

17 SELVBRIANI vero egesta te pecunię laborātes, quū apud ipsos lex eisset, ne frumentū ab ip sis ad eos qui fame premerent, exportari liceret, frumentoq; ve tere abundarēt, decreto sanxe runt, vt à priuatis frumentū ci uitati preberetur certo constitu to precio, ita quidē vt apud sin gulos annuus relinqueretur vi ctus. deinde vbi qd ipsis preciū rectū visum est, constituerunt, exportandi potestatem vnicui que volenti fecere.

18 ABYDENI autē quū pp sedi

tionē, agrū incultū atq; intertē haberēt, nec inquilini quidquā ipsis cōcederēt, ppea qd ēt tum ipsis deberent, sciuerūt, vt cuiq; volēti liceret, rusticis scenerari, qd suū op⁹ facerēt, primi q; ipsi ex eo fructū emolumētū pciperēt, ceteri vero ex ihs q reliq; essent.

19 **AT** Ephesi in pecuniarū ino pia legē tulerūt, ne femine apud ipsos aurū gestarēt, & qd cunq; in p̄sentia haberēt, ciuitati mu tuū darent. Colūnis autē quę in templo erant, certo argenti desi nito numero, quē cōferre oportet, nomen eius qui argētum dedisset, inscribi permiserunt, tanquam is dedicasset.

10 **AT** Dionysius apud Syracusa nos, dū pecuniā cogere vult, cō ciōe aduocata, dixit, visam sibi eē Cererē, q oēm muliebrē orna tū ferri in tēplū iuberet. ac se qdē primū ofum, suarū femina rū ornatū iā attulisse, postulare ergo vt ceteri quoq; idē faciāt, ne qua Deę indignatio aduersus ciuitatē oboriat. qd si quis hoc sibi faciendū nō putauerit, hūc se p̄sacri legi reo habiturū. itaq; quū oēs quę apud se erāt, & pp Deā & pp illū, attulissent, Deę quidem rem sacrā fecit. at orna tū oēm ipse abstulit, tanquā ab ipsa Dea mutuar⁹. quū autē pro gressu tēporis, femine rursus ge starēt, idē iussit si qua vti vellet aureo gestamēto, ab ea res quas dā, certas ac definitas ī tēplo di cari. Idē edificaturus triremes, quū sciret futurū vt idigeret pe

TT h cunq;

Oeconomicorum

G cumq[ue]s, concione aduocata, dixit, quandā sibi, tunc prodi ciuitatem, ad quā accipiendā pecunia esset opus. ergo & ille postulat ut singuli ciues ad se binos afferrent stateres, & hi q[uod] iussu sunt attulerunt. post autē bidui siue tridui interuallo stierecto, quū diceret se ab incœpto aberrasse, neq[ue] rem ad exitū potuisset p[er]ducere, hos laudauit, singulisq[ue] q[uod] attulerant reddidit. quo facto & animos sibi ciuiū recōciliauit, & illi haud ita multo post, quū iterum se recepturos sperarent, iterū attulerunt: q[uod] ille ad naues cōstruendas retinuit. Itē Dionysius dum argēti copiā non habet, plumbeum nummū percussit. deinde quū aduocasset concionē, multa de percusso nummo verba fecit. illi autē quamuis inuiti, tñ q[uod] ab illo propositum est, sciuerūt. ita vnusquisq[ue] ut quod plumbeū erat pro argenteo haberet, animū induxit. Rursus idē pecuniarū inopia laborans, postulabat ut ciues sibi afferret. q[uod] quū se habere negarent, tñ illæ q[ue] domi habebat suppellectilia, pducere coepit ac vendere, tanq[uam] is q[ui] inopia coactus hoc faceret. quæ dū Syracusani emunt, ille interim quid quisq[ue] emeret, cōscribebat. vbi autē preciū ā singulis depositū est, tñ ille quā quisque suppellectilē emisset, eā ad se ab h[ab]idē iussit referri. Quum autē ciues propter huiuscemodi tributa pecora siue iumenta non alerent, dixit, sibi ea satis esse, quæ hactenus contulissent: quod si qui nūc acquirerent, ea fore q[ue]s q[ui] acquisiuisent immunia. ita quum multi breui t[em]p[or]e tanquā habituri immunem, rem multā pecuniariā cōparassent, vbi tēpus esse iudicauit, ea censeri iussit, tributumq[ue] imposuit. ciues ergo indignati, q[uod] se deceptos animaduertērēt, ea macla bant & vēdebāt. sed vbi aduersus hoc, ille ea maclari iussit dū taxat quibus in diem opus eēt. tñ illi ea sacris offerebant occidenda. at cōtra ille edicto prohibuit, ne feminini generis vllē hostiē caderent. Idē rursus quū pecuniarū indigeret, iussit omnium apud se describi pecunias quicūq[ue] domi suę pupilli eēt. vbi vero horū pecuniæ ab alijs quibusdā descriptæ sunt, his ipse tā diu est abusus, quoad illorū quisq[ue] ad legitimā peruenit ætatē. Rhegio vero ā se capto, concionē coegit, dixitq[ue], ā se qui dē illos iure optimo venire posse: tñ si ab illis nunc ea recipiat, quæ in bellū illud impenderit, ternasq[ue] pro singulis corporib[us] minas, dimissurum illos. Rhegini ergo hæc audiētes, quęcūq[ue] apud se vnquā occulta habuerant, ea in apertū protulerūt. & qui pauperiores erant partim ā ditioribus, partim ab hospitibus suis mutuantēs, p[re]buerunt quātū ille rei pecuniarię postulatauerat. q[uod] quū ab illis accepisset, eorū nihilominus corpora venire

A venire iussit. necnō q̄cunq; ab illis tunc ē latebris prolata fuerāt suppellectilia, oīa omnino p̄hendit. Mutuatus ē ā ciuib; pecunias, quod diceret eas se illis redditurum, vbi illi quod de derant, repetere cōperūt, iussit singulos quātū quisq; haberet argenti, ad ipsum ferre. q̄ si q̄s nō tulisset, multā huic irrogauerat mortē. quī ergo allatum esset argentū, monetā percussit atq; edidit, drachmā vq; q̄ duabus drachmis valeret. ita factū

B est, vt illud quoq; ipsum, qđ antea debebatur, ad eundē referrent. Idē nauibus centū in Hetruriā aduectus, ex matris Matutę fano, et auri & argenti magnū numerū, itemq; reliquum ornatū non exiguum diripuit. Deinde aut ignorās ā nautis itē haberi nō pauca per p̄conem edixit, vt singuli eius qđ quisq; haberet, dimidiū apud se representarēt, reliquū vero dimidiū illius foret, qui illud p̄ghēsum haberet. q̄ si quis dicto audiēs

C nō fuisset, mortē ei dixerat pro multa futurā. nautę igitur rati si dimidium attulissent, reliquū se habituros impune, id ipsum attulerunt. at ille vbi priora accepit, reliqua nihilominus afferri ad se iussit.

21 **M**ENDAEI vero, quē e portibus reliq; v̄ctigalibus capiebāt, prouentū, hunc in ciuitate administrāda vsurpabant. quę autē ipsis vel ā terra, vel ex domicilijs pendebant tributa, ea non

exigebāt, sed eos q̄ haberēt de D) scribebāt. q̄ si qñ pecuniarū aliqua indigentia euenisset, tū vero debētes, qui erāt, eā ipsam soluebāt. ita fiebat, vt p̄teritum illud tēpus, quo oī eadē pecunia abusi fuerant sine vsura, lucrarent. Idē cū Olynthiis bellū gerētes indigētesq; pecunijs, quū abundarent mācipijs, sciuerūt, vt relictis vnicuique mare vno & femina vna, cūcta alia venderēt, vt priuati q̄ essent, possent ciuitati commodare pecunias.

CALISTRATVS autē in Macedonia, quū portoriū si qñ maximi veniebat, vicenis nō amplius talentis veniret, effecit, vt eius summę duplū inueniretur. animaduertens enim nullos vnquā emere nisi opulentiores, p̄terea q̄ vicenū talentorū sponsores dare oportebat maximi census viros, p̄ p̄conē edixit, vt qui vellet emeret, spōsoreq; tertię partis exhiberet, aut quāti quisq; p̄suadere alteri posset.

TIMOTHEVS Atheniensis: **23** quū bellū aduersus Olynthios gereret, argentoq; indigeret, aē percussit distribuitq; militib; indignatibus autē illis affirmavit & mercatores, & quicūq; in foro vderent, eadē rōne vendituros. ipsis autē mercatoribus p̄dixit, q̄cunq; aereū nūmū quis accepisset, eodem vt rursus ea q̄ regio ferret venalia, quęq; producerent ex p̄da, mercaret. quibuscunq; autē ipsis greus relinq̄ret nummus, n̄ vt hūc ad se re-

TT iij fer

Gerrent, & pro gre, argenti tantu-
dē acciperent. Idē apud Corcy-
rā bellū gerens laboransq; ino-
pia, militibus stipendiū flagitā-
tibus, nec iā ipsi fidē habētibus
sed minitātibus se ad hostes trā-
suros, concionē aduocauit, di-
xitq; argentū propter aduersas
tēpestates ad se ferri nequiuissē.
sed qđ antea illis triū mensiū sti-
pendiū dedisset, hoc se nūc illis
impune gratisq; remittere, tan-
tā sibi eius copiā adesse. itaq; sus-
picati milites nunquā illum tā-
Htā pecuniā summā ipsis tā pro-
dige elargiturū, nisi re vera ī ex-
pectatiōe haberet quas dicebat
pecunias, geuere post hac, nec
efflagitanda mercede molestio-
res ei fuerūt, donec ille gesit qđ
voluit. post aut dum Samū ob-
fider, fructus oēs, omnemq; ex
agris prouentū Samūs ipsis vē-
didit. ita ad mercedē militibus
soluendam pecuniā abūdauit.
Idē quum rerum qđ ad viuendū
necessariæ sunt, in castris penu-
riam cerneret pp eos qui adue-
Iniebant, quicquid tritici vena-
le habēdum erat, molere vetuit:
nec idē dimensum vendere me-
dimno minus: neq; itē deliquo-
ribus partem vllam ea mēsurā
minorē, qđ proprie metretā vo-
cat. ergo ipsorum ordinum du-
ces, qđ manipulis præerant, qđ
aceruatim congesta emerant, ea
minutatim, postea militibus di-
stribuebāt, et qđ ventitabant, se-
cū ferebāt, qđ necessaria sibi pu-
tarent, ad victū, qđ deinde abeū-

res vendebāt, si quid residui ip-
sis foret. ex quo id euenit, vt mi-
lites victu abundarent.
DIDALES Persa quū habe-
ret milites, caquidē qđ ad quori-
dianū victū necessaria erāt, illis
ex hostili terra suppeditabat.
sed quū ab hīs militibus num-
mos flagitare, nec haberet vn-
de dissolueret, iamq; dissoluen-
di tēpus adesse, tale quiddā ma-
chinatus est. cogit ad concionē
milites, aitq; sibi quidē pecunia
rū nunc copiā nunc suppetere,
verū eas adesse in quodā loco:
L& locū ipsum vbi essent, nomi-
nabat. quinetiā motis castris il-
luc ire coepit. deinde vbi ad lo-
cū propius accessit, progressus
in illum, accepit ex hīs qđ in loco
erant fanis, quidquid vasorum
argenteorum deprehēdit. dein-
pe stratis iumētis tanquā argen-
tū gestantibus, taliaq; prę se fe-
rentibus, procedebat. qđ mili-
tes conspicati, ratiq; oē illud ar-
gentū esse, qđ vehere, animis qđ
dē ipsi confirmati sunt, tanquā
mercede recepturi. at ille dixit **M**
oportere ad Amisum puenire,
ibiq; ipsos authorari. iter porro
ad Amisum et multorū erat die-
rū, & hyberno tēpo re faciendū:
itaq; toto hoc ipso tēpore eodē
exercitu facile est abusus: quip-
pe qđ illi ad victū necessaria tan-
tūmodo pberet. ipse aut tū opi-
fices, tum caupones, atq; instito-
res, apud quos quidpiā cūmu-
tari posset, in suis castris habe-
bat: alij vero nulli qđquā pror-
sus

A sus taliū rerum facere licebat.

25 **CHABRIA**s Atheniēsis Tauri regi Aegyptiorū exercitum quidē habenti, sed pecunijs indigēti, hoc consiliū dedit, vt sacerdotibus diceret oportere tū ex sacris nonnulla, tum ēt sacerdotū multitudinē propter sumptum amoueri. quod quum audiuiſſent sacerdotes, & vellent oēs suum penes se quicq; sacrum manere, pecunias, tā cōes q; priuatas illi afferebāt. verū vbi ab oībus accepit, tum iussit illis im-

B perari decimā dūtaxat partem eius, qđ ante hac soliti essent, tā in seipsum, q; in sacrum impendere: reliquas vero nouē partes sibi ipsi scenerarētur, donec qđ aduersus regem Persarū gerebat bellū, finē acciperet. Quicūque autē aedes aut domicilia haberet, ab ijs oībus cōferri iussit, quantū ipse oportere cōstituiſſet. singulis item corporibus eadē rōne tributum imposuit. qđ vero frumentū, aut vendebant, aut emebāt, hos vltra pretium

C ipsum, obolū vnum pendere in singulas mēsuras iussit. ad hāc in singula nauigia singulasq; ofſicinas, aliaq; itē quoduis aliud opificij genus p̄ferentia, decimā operis effectū partē tributi loco soluendā imperauit. Idē extra fines ducturo exercitū iussit quidqđ ab vnoquoq; nō signati argenti aut auri possideretur, idā singulis ad illū allatum representari. quum autē quāplurimi attulissent, argento quidē ip-

se vti illum iussit, eos vero qui illud dedissent, commendari nauium p̄fectis, vt his illi ex tributis satisfacerent.

IPHICRATES Athenienſis quū Cotys militiā coegisset, ei pecunias suppeditaui ad hunc modum. iussit imperare hominibus qđ sub ſperio suo eēnt, vti tū sibi terrę singuli fererēt quātū terna medimna caperet. quo facto magna frumētī copia coacta est. hoc ille ad loca vbi mercatus agerent missum subuen-

E didit. itaq; pecunijs abundauit. **COTYS** Thrax cogendi exercitus eā mutuabat̄ a Perinthijs pecunias. Perinthij autē eas illi non dabāt. postulauit ergo vt e ciuibus suis saltē aliquos darēt in quorū dā locorū custodiā, vt ipse interim iis quos tunc in p̄sidiis habebat, militib; liberi, vti posset. tum vero Perinthii se dominos locorū futuros rati, ē vestigio qđ iubebantur fecere. at Cotys eosq; misſi fuerant sub custodia asseruatos retinuit iussitq; quas mutuabat̄ ab illis pecunias misſis dānū qui acciperent, ad se referre.

MENTOR fili⁹ quū Hermēa cōprehēdisſet, iāq; eius loca obtineret, curatores qđscūq; Hermēas ipse p̄fecerat, suis se tenere locis iussit. vbi vero aſo cōfirmati sūt oēs, et qđ pri⁹ apud se habuerāt, nō amplius aut occultū, aut exportatū haberi oportere rati sunt, tū vero correptis illis, oīa pariter qđ illis erāt, cōprehēdit.

TT iij Memnon

Oeconomicorum

- MEMNON** Rhodius Lampſa
 29 cū imperio obtinēs atq; idigēs pecuniarū, ditissimo cuiq; certā argenti summā conferēdam adſcripſit, his porro ab alijs ciuibus ſatisfactū iri affirmabat: vbi vero alij ciues contulere, tū idem hāc quoq; pecuniam ſibi ad rēpus iuſſit cōmodari: et lin gua nūcupauit ad qđ vſq; rēp⁹ illis eſſet redditurus. Idē rursus quū pecuniarum indigeret, poſtulauit vt illi afferret: recepturos autē ex prouentibus tantundē addebat, itaq; illi attulerunt
 H ſperātes e veſtigio ſatisfactionē futurā, quum vero iā percipiēdorum prouentuum tēpus ad eſſet, ſibi his itē pecunjs eē op⁹ affirmauit, illis autē poſt redditurū cū ſcēnore. Idē militātibus mercedem ac ſtipēdia ſex anni dierū denegabat, illos dictitans p hoſce dies, neq; i custodia, neq; i itinere vllō eē, neq; ſumptū facere cōſueuiſſe. dicebat autē priuatim libertati dicatos, atq; ex intercalatione vacātes dies.
 Idē militibus antehac pximo d calēdis die ſtipēdia dare ſolit⁹, tres primi mēſis dies pterit, ſequētis quinq;, atq; ad hūc modum progreſſus peruenit tandem ad tricēſimum.
 30 **CHARIDEMVS** Oreitanus AEolidis qđā obtinēs loca, Artabazo exercitū cōtra ipſū ducēte, pecuniarū qbus militi ſatisfaceret, indigebat. initio igit proferebant. poſtea ſe amplius habere dixerunt, at vero Charidemus quē maximi prouētus locū eſſe cenſebat, huius incolae ſiue nūmorū qdpiā ſiue aliud ſuppellectilis genus prætioſius haberēt, iubebat in aliū locum transmittere. ſe illis transmittētibus præbiturum comitatum. ipſeq; princeps hoc ipſum palā faciebat. itaq; quū hominibus perſuaſiſſet, eoſq; ad hunc modū ab vrbe paululū abduxiſſet, ſcrutatus quēcunq; ferebāt, abſtulit quantū ſibi opus eſſe putauit. illoſq; rursus in ſuū locū reduxit. Idē quū per pręconem edixiſſet, vt quibus ciuitatibus ipſe imperaret, in iis nemo vlla arma domi poſſideret. qđ ſi qis dicto audiens non fuiſſet, huic dependēdum fore argentū promulcta, qđ edixerat negligebat nec vlli proſus curæ ſibi eſſe ſignificabat: at hoſes quū exiſtimarent illū temere edixiſſe, q ſinguli forte poſſidebant ſuis locis immota tenuere. ſed ille repente vniuſcuiuſq; ſuppellectilē ſcrutatus, apud quoſcūq; armorū vllū gen⁹ deprehēdit, ab his mulctā quā idixerat exegit.
PHILOXENVVS quidā Rhodius quū Cariae prouinciæ preſet, pecunjsq; indigeret, dixit ſe Dionyſia celebraturū: & q choris ſumptū ſuggererēt homines conſcripſit maxime omniū fructibus abundantes: quibus etiā quæ apparare opus eſſet, imperauit. ſed eos videns hanc rem ægregius ferentes, per certos homines quibus internunciis
 vte

A vtebat, rogabat, qd tandē spō-
derēt se daturos, quo illi⁹ admi-
nistratiōis molestia liberarent:
tū vero illi eo sumptu, quē se fa-
cturos sperabāt, multo amplius
dare pollici sunt, vt sic & ea mo-
lestia carerēt, neq; a suis pcul ab-
essēt: at ille & ab his quidquid
datū ē accepit, & alios loco illo-
rū cōscripsit, quoad & ab his ip-
sis accepit qd voluit: & ab oib⁹
singillarim repēsentatū ē aliqd.

32 EVÆSES Syrus Ægypti p-
uincię præposit⁹, quū Præfectos
B singularū terræ Ægypti partiū
ā se defecturos sensisset, cōuoca-
tos ī aulā oēs suspēdit, familiari-
bus at ac domesticis eorū iussit
renūciari, ā se illos haberi in cu-
stodia, ergo ex necessarijs quisq;
pecunias comparabat, vt pecu-
nijs redimeret cōprehensos. ille
aut vbi spopōdit se singulos red-
diturū, ac pro singulis qd qsq;
profitebat accepit, tū vero vni-
cuiq; suum mortuum reddidit.

33 CLEOMENES Alexandrin⁹
C Ægyptū prouinciā imperio ob-
tinēs, fame ī alijs quidē locis ve-
hemētī exorta, ī Ægypto aut sa-
nē tolerabili, frumentū exporta-
ri vetuit. sed quū n̄ qui singuli
Ægypti partib⁹ præfecti erāt, ia-
ctarēt, nequaquā futurū vt tri-
buta pēdere possent, nisi frumē-
tū exportari liceret, exportatio-
nē quidē illis cōcessit, sed ingēs
tributum frumēto imposuit, ex
quo euenit ut ex frumētī exigua
summa n̄ exportaret, ingēs tri-
butū acciperet, & pfecti excusa-

tione destituerent. Idē dū nauī **D**
p eā vehitur præfecturā, in qua
pro Deo colit Crocodilus, rapt⁹
est vnus ex pueris ei⁹. cōuocatis
igit sacerdotib⁹, dixit, quū ipse
prior læsus esset, velle se Croco-
dillos vlcisci, itaq; venationē eo-
rum imperauit, at sacerdotes, ne
ipforū Deus ludibrio haberet,
argētī summā quantācunq; co-
gere potuere, illi attulerūt, itaq;
ille quieuit. Idē ab Alexandro re-
ge iussus apud Pharū, vrbē con-
dere, & mercatorū conuentum,
qui prius apud Canobū agebat **E**
ibi cōstituere, ad Canobū naue
peruenit: cōuocatisq; sacerdoti-
bus, & n̄s q; possessiones hebāt,
dixit, se ea de cā venisse, vt eos
migrare iubebat. sacerdotes aut
cæteri q; locū incolentes, vt mer-
catū ille apud se eodē loco relin-
queret, pecuniā illi ā se coactam
attulerūt. qua accepta tūc qui-
dem ille abiit. at idē nō ita mul-
to post, vbi quæ cōdendæ vrbi
necessaria erant parata habuit,
naue ad illos reuect⁹, immēsam
quādam ab n̄sdē & immodicā **F**
postulauit pecuniā, tanti dicens
sua interesse apud se mercatum
illū agi potius q̄ apud illos. qui
quū dicerēt se nō posse tantam
summā præstare, tū vero ab eo
nihilomin⁹ traducti sunt. Idem
quum quendā misisset, vt sibi
venalia quædā emeret, sentiens
illū quāquā ea nactum quæ par-
uo p̄tio venirēt, ad se tū vt ma-
gno emptā relaturū, allocutus
est illi⁹ emptoris notos ac fami-
liares,

Oeconomicorum

Gliares, audiuisse se illū immoderato pretio emisse, haud tñ futurum vt ipse animū aduertat, simulq; stoliditatē illius cū quadam simulatione iræ insectabatur atq; obiurgabat. illi aut quum hæc audiuisent, responderūt, nō oportere illum ijs, qui aduersus hūc aliqd dicāt, credere, priusq; ipse reueniat, rationēq; illi reddat. ita quū emptor reuenisset, renunciauerūt ei familiares sui, quæ à Cleomene audiuerāt. ille aut dū & illis & Cleomeni operā suā probare vult, quāti vere emerat, indicauit. Idē quū frumentū ī illa regiōe denis drachmis veniret, cōuocatos ad se cultores interrogauit, quāti vellēt sibi operā frumētariam locare. qui tñ responderūt, minoris q̄ soliti essent mercatorib⁹ vendere. at ille iussit illos quidē sibi tantidē præbere, quāti alijs venderent, ipse aut frumento binas & tricenas drachmas pretiū cōstituens, tāti alijs vēdebat. Idem sacerdotib⁹ cōuocatis dixit: & immoderatos & multos ī sacra sugipforum regionis fieri sumpt⁹. oportere igit & ex sacris nōnulla, & ex sacerdotib⁹ q̄ plurimos dissolui. tū vero ipsi sacerdotes existimātes hoc illū vere facturū, & priuatim quisq; & cōiter vniuersi sacras præbuere pecunias, quū & quisq; vellet suum apud se sacriū immobile seruari, nec ipse sacerdos esse desinere.

34 ANTIMENES Rhodi⁹ quū Alexandri itineribus ex dimidia

parte præesset, pecuniarū copiā hoc mō apud Babylonē iuenit. vet⁹ ī terra Babylonica lex erat, vt earū rerū quæ importaretur decima solueret pars, nec ea lege quisquā vtebat. obseruauit ergo & satrapas bēs qui in expeditione erāt, & milites, & legatos nō paucos, itē artifices aliunde accessitos, q̄ alios secū adducerēt, & qui priuatim peregrinarent, & dona cōplura quæ asseriebant: à quib⁹ oībus sūm priuscam legē decimā exegit. Idē rursus dū mācipia promittē in castris erāt, iussit cuiūq; libitū esset, profiteri quāti vellet, eundēq; octonas drachmas annuas soluere. q̄ si mancipiū fugisset, pretiū quod professus esset, reciperet. cōplurib⁹ ergo descriptis mācipijs, nō exigua summa atq; cōfecta est. si qd̄ vero mancipiū fugæ se dedisset, satrapam iubebat eū, in cuius puincia castra posita eēnt, illud p̄stare, aut representare ipsi dño pretium.

OPHELAS Olynthius quū curatorē cōstituisset in eā præfecturā quæ Nomus Arthridites vocat, & ad ipsum eius p̄fecturæ principes accessissent, qui se longe plura collaturos pollicerent, si modo eū quē nūc curatorem cōstitueret, amoueret, interrogauit illos, num ea p̄stare possent, quæ p̄stebant? qui quū se posse dixissent, ille nihilomin⁹, & curatorē eodē loco reliquit, & ab illis tñ tributū exigi iussit, quantum ipsi professi erant, neq;

A neq; igit quem constituerat igno-
minia afficere voluit, neq; tribu-
ti illis plus imponi, qm quāti ipsi
seipos cēsuisset. ipse vero ex ea re
multiplicē pecuniā cōparauit.

36 PYTHOCLES Atheniensis
Atheniēsi⁹ suasis, vt plūbū qđ
ā Tyrīs subuehebatur, ciuitas ā
priuatīs quo p̄rio illi vendebāt,
binīs vq; drachmis caperet, de-
inde cōstituto illi senarū drach-
marū p̄rio ea rōne diuenderet.

37 CHABRIAS supplementis

B centū & viginti naues coactis,
quū ipsi sexaginta dūtaxat op⁹
esset, imperasse dē ijs qui in alte-
ris sexaginta erāt, q̄ videlicet re-
manebāt, aut frumentū in duo-
rum mensiū stipendiū p̄bere,
aut ipsos nauigare: at illi dū in
suis reb⁹ versari potius volunt,
dederunt quæ illi imperauerat.

38 ANTIMENES thesauros,
hoc est, rerū magis necessariarū
aceruos, qui ppe regias vias ha-
bebant, ā Satrapis fm regionis
legē cōpleri iussit. quum aut in-
digere se diceret exercitus, aut
C aliud multitudinis gen⁹ sine re-
ge, eo mittebat aliquē, & sic ex
thesauris deprompta vēdebat.

39 CLEOMENES quum iā ca-
sendarū adessent, ac militibus sti-
pendiū dimetiri oporteret, naui
gauit de industria nescio quo.
vbi vero mensis abijt, tū naui re-
uect⁹ dissoluit stipendiū, ac dein-
de altero mense ineunte ac pgre-
diente intermisit solutionē vsq;
ad p̄ximas calēdas. milites ergo
propterea qđ recēs stipendium

acceperant, quidēcebant, ille au-
tem vno totius anni mense in-
termisso, menstruatim semp mer-
cedem auferebat.

STABELIVS Mysiæ p̄fe-
ctus, quū mercedē militibus de-
beret, cōuocatis ducibus, dixit,
priuatīs sibi nusquā eē opus mi-
litibus. q̄ si qñ illis indigeret, tū
se ductorib⁹ singulis erogare so-
litū argentū, eosq; ad cogēdam
militiā mittere. mercedem vero
quā illis deberet, libentius ipsis
ductoribus soluere. iussit ergo
vnūquēq; quidquid descripto:
E rum militū haberēt, extra regio-
nem emittere. at duces rati sibi
ipsis ex ea re quæstuosam pecu-
niā fore, milites ipsos, quēadmo-
dum ille iusserat, emisērūt. dein
de breui interiecto tpe, vbi eos-
dem coegit, dixit videri sibi,
NEQVE SINE CHORO tibi-
cinem, neq; sine priuatīs mili-
tibus duces vtilitatis quidquam
habere. itaq; illos migrare ē pro-
uincia imperauit.

DIONYSIVS quum sana **41**
Deorū circūiret, sicubi boni dæ **E**
monis aureā aut argenteā men-
sam appositā vidisset, libari illi
Deo imperabat: ac deinde men-
sam auferri. si quod vero simu-
lacrū porrecta manu phialam
sustineret, dicebat se accipere: &
sic auferri iubebat. Idem aurea
amicaula, & coronas simulachro-
rum tollebat, dicēs se & leuiora
& odoratiora daturum. ita illis
amiculū quidē albū, coronas au-
tem populeas circundabat.

Iacob Mantinus Hebraeus S.

Inter omnia imperandi nomina, Pater beatiss. hoc unū
pastoris nomen tum antiquissimum, tum diuinum, tum
sanctum, omnibusq; orbis terrarum populus pergratum
fuisse nemo ambigit: ea siquidem imperandi facultas mi-
sericordia, et mansuetudine, fide, et pietate est referta. Idcirco nedum
Græci ubiq; pastorem populorum regem appellant, verum et sacri an-
tiquæ legis codices passim Reges, summosq; Sacerdotes, Iudices, egre-
giosq; Prophetas, ac aliorum moderatores, pastores vocant: nec me her-
cule iniuria, cū Deus Opti. Maxi. Pastor Israelis à Dauide fuerit man-
cupatus, quam inter ceteras præcipuam artem, et primi omnium pa-
rentes, et superis acceptissimus Moyses legislator æquisimè accurate
excoluerunt. Quod nomen Christianus adeo venerandum, et mirificū
fuisse cernimus, ut qui ad summi sacerdotis apicem, dignitatemq; fue-
runt perlati, illico pastoris nomine decorentur, quo nihil apud eos san-
ctius, nihil diuinus, nihil deniq; præstantius reperiri posse existimem.
Quod non solum hominum opinione, quam summis tuis virtutibus tibi
comparaueras, sed diuina quadam ratione tibi deberi significabatur.
Nam qui primus Farnesiorum cognomen in gentem tuam intulit, is
(mea quidem sententia) nescio quo numine afflatus prænuissæ vide-
tur, aliquando fore, ut eius nominis ratio in sempiterna temporum se-
rie inuoluta, insigni aliquo dignitatis gradu immortalis efficeretur.
Pharnes enim Hetruscorum lingua, quæ meo iudicio Assyria est, et
ut patria Hebræis recepta, pastorem, atq; gubernatorem significat:
et sic Deus Pharnes Israelis apud eos vocatur. Salomon quoq; in gra-
uissimo suo poemate, populum in hunc modum introducit loquentem:
Amicus meus mihi, et ego illi Pharnes inter lilia, id est pastor, ut
iam non obscure ad gentilitia tua insignia alluisse intelligatur. Quod
nomen ex antiquissima Hetruscorum origine in tuæ Beatitudinis fa-
milia, seu diuinum quoddam oraculum relictum existit. quo tibi sum-
mum in Christicolæ imperium promittebatur. Cū igitur Dys, ho-
minibusq; fauentibus in custodia quadam totius Christiani gregis sis
constitutus

constitutus Beatiſſ. Pater diu mecum conſideraui, quidnam in publica letitia tibi afferrem, quod animum meum ſanctitati tue deuotiſſimum, mirificumq; deſiderium ratione aliqua declararet. Quāquam vero intelligerem nihil in me eſſe, quod tanta ſanctitatis tue maiestate dignum videretur, tamen minus culpa in me reſidere putau, ſi vel minimo quopiam argumento voluntatem meam illi aperierim, quā ſi nullas omnino voces ederem, quibus me ab ingratitudinis ſuſpitione penitus vindicarem. malle etenim ineptus videri, quā ingratuſ, optimuſ quiq; debet. nam dilui hoc peccatum nunquam poteſt illud humanitate eius, cui debetur gratia, corrigitur. Quocirca conſtitui ſanctitati tue hos Auerrois Cordubeniſ in Platonis Rempub. commentarios, à me nunc primum Latinitate donatos dicare: non quod putem cos ad ſanctitatis tue rationes pertinere, quā ſciunt omnes literis à pueritia deditam, cum per aetatem licuit in gerenda Reipub. ſcientia mirifice profeciſſe: ſed vt culpa vacarem, quā profecto mihi inhaſſet grauiffima, ſi optimo, & ſapientiſſimo principi ſtudioſorum meorum rationem non redderem: quā ab ineunte aetate tibi debita fore ſemper ſperaui, cui litera omnes earumq; profefſores ſe primum debere fateantur. Quod meum conſilium à ſanctitate tua improbatum non iri adeo conſido, vt etiam laudem, quā mihi ex ratione ſtudy mei dubia certe eſſet, certiſſimam ſola ſanctitatis tuae humanitate putem confeſciturum. Caterum quid cauſa homini Peripatetico fuerit, vt Platonis de Repub. dialogos ſuſciperet interpretandos, in ipſo ſtatim operis initio explicabitur.

Reliquum eſt Beatiſſ. pater vt tibi me ipſum, atq;
oty mei rationes, quā in ſacrorum librorum

interpretationibus, & res Medica
conſumuntur ſtudio diligenter
commendem: optemq;

Vt ſanctiſſimus tuus

de Republica

negoty,

atq; deſiderio tuo felix
exituſ conſentiat.

Vale.

AVER.

AVERROIS

CORDVBENSIS

PARAPHRASIS IN LIBROS DE REPUBLICA PLATONIS SPECVLATIVOS:

Et est secunda pars scientiæ Moralis:

Iacob Mantino Hebræo Medico interprete.

TRACTATUS PRIMVS.

H Resentis operis
propositum est
summatim ex-
cerptare ea, quæ
Plato sub de-
monstrandi ra-
tione I libro de
Republica explicauit: his tñ præter-
missis, quæ probabilia vident. Verū
vt ordo doctrinæ seruetur, nonnulla
exordiri oportet, e quibus doctrina
ipsa quodā ordine deinceps trahet.
I nam Plato in quosdam alioseiusdē
scientiæ libros hunc etiam postea
collocauit. Quædam præterea de
huius scientiæ vſu, eiusq; instituto,
ac partibus docebimus.

Dſia hui⁹
ſciē ad ali-
as ex ſubie-
cto, & pri-
cipijs.

Dicendum eſt ergo, hanc ſcien-
tiā, quæ apud oēs practica eſſe
videt, ex ſe à contemplatiuis diſſerre.
Idq; in primis ex ipſius ſubiecto vi-
detur manifeſtū, cū à cuiusuis cō-
templatiuæ ſciē ſubiecto diſcrepet.
Huiusq; et principia longē ab illa-
rum principijs diſtēt. nā res ipſæ vo-
luntariæ, ſubiectū huius ſciē ſunt:
quæ ſcīlīcet, dum operamur ex no-

ſtro arbitrio ipſæ pendēt, earumq; **L**
principiū ipſa voluntas, & electio ē:
quæ admodum Naturalis ſciē ipſa
natura principiū eſt, & ipſius ſubie-
ctum res naturales: itē Diuinæ ſciē
principiū Deus, & eius ſubiectū res
ipſæ diuinæ. Præterea præſens ſciā
à cōtemplatiuis ſciungitur, quan-
doquidem illarū finis eſt tantū mo-
do ſciā: ac ſiquid in his operamur,
id quidē p accīdēs ſit, vt pote in mul-
tis rebus, quas Mathematici cōſyde-
rant euenire ſolet: ſed præſentis ſciē
finis eſt ſola praxis. Huius tñ ſcien-
tiæ partes inter ſe diſſerre vident, q̃
quædā facilius, quædā difficilius ip-
ſam praxim tradunt. nā regulæ, quæ
in hac ſciā tradūtur, quo cōiores ex-
titerint, cō minus ad præſtandā pra-
xim conducunt: & quo minus cōes
fuerint, eo magis ipſam praxim do-
cere, & oſtēdere poſſunt. Idq; in Me-
dicina liquido patet, cui⁹ vna à Me-
dicis ſpeculatiua, altera vero actiua
pars appellat. Itidē hæc ars in duas
diuidit partes. Prior quidē cōibus
quibuſdā rōnib⁹ habit⁹, & actiones
volun-

Ex ſciā

M

Ciuiſis ar-
tis diuiſio

A voluntarias, necnon Reipublicę gubernationem in genera describit. itemq; explicat, quā sit vnus ad alterā partē ratio, atq; etiam quidnam ex his alterius gratia sit adinuētū. Altera, quonam pacto habitus eiusmodi in aſo firmi, ſtabilesq; reddant exponit. tū qualis habitus ſub alio colloceſ: vt ſcilicet actio ex habitu ppoſito proueniēs perfectiſſima exiſtat docet quoq; & quis habitus, à quo impediatur. atq; (vt in ſumma rē cōplectar) ea in hac parte tradunt, quæ ſi fuerint cū vniuerſalibus rebꝰ coniuncta, tanquā fundamēta,

B mēta, fieri poterit, vt actiones inde proueniant. Atq; ita huius ſcē pars prior ad alterā ſic ſe habet, vt libri de ſanitate, & aggritudine, ad libros, qui de tuenda ſanitate, deq; morbis curandis inſcribunt. Præterea pars prior huius artis in eo opere continet, qđ Ariſtoteles ad Nicomachū ſcripſit: altera in Politicorum libris, de qua & in hoc quoq; Platonis libro, quē expoſituri ſumus, agetur. nondū enim Ariſt. Politicos libros vidimꝰ. Sed ante declarādę materię exordiū, operæptetiū eſt, vt de his rebꝰ primū ſermonē faciamus, qđ in prima parte declaratę ſunt, & qđ veluti fundamēta quædā ad id, quod dicturi ſumus, ſubijciendę ſunt.

Quatuor
humanarū
perfectiōnū
genera.

Dicēdum eſt ergo (vt in prima huius ſcē parte explicatū eſt) quatuor eſſe humanarū perfectiōnum genera contēplatiuas, ſ. virtutes, & excogitatiuas, ſeu induſtrias (Mechanicas Gręci vocāt) iteq; morales, & artes practicas ſeu operarias vel manuales diſeris: quę oēs conatē pratiuarū gratia adinuēntę ſunt, ad easq; veluti præludia quædā, & apparatus habent. nā qđ ante finē ſunt,

illius gratia expetunt. Oſtēſum præterea in ea parte eſt, neminem poſſe has oēs virtutes adipiſci, vel ſi id fieri poſſit, difficiſſimū tñ eſſe: in multis vero, variisq; hominibꝰ eas multoties reperiri poſſe. Quin ē nemo aliquā ex his virtutibꝰ pfecte, niſi ceterorū hominū opera, & auxilio obtinebit. proptereaq; vnusquisq; ad eā, quā ſibi propoſuit virtutē aſſequendā, alterius ope vtitur: ideoq; natura ciuilis eſt. ſed ad reliquas ē res vitę neceſſarias cōparandas, quę quidē hominibus & animantibus reliquis quodammodo cōes habent, vt pote victū, veſtē, & habitāda loca inquirere, & (vt in pauca rē cōferā) cuncta, quę vis in homine concupiſcendi viuendiq; expoſcit. Quodq; hæc neceſſitas multiſariā inuenitur: nempe, vel à qua nullū ſit eſugiu: quēadmodum fieri nō poteſt, vt ſolus quilibet homo, quę ad victū, veſtemq; & domicilia neceſſario acquirenda ſunt aſſequat. vel quæ rei cōmoditatem præſtat: velut ſi ita diſerim, poſſibile eſt hoīem quēuis viuere, vt nec terrā colat, nec ſerat frumenta: ſed qđ hæc fecerit, cōmodius viuet, vel præſidij ſeu melioris notę grā id fiet, vt ſi à teneris annis quiſpiam aliquā artē elegerit, ſi quā diutius verſatꝰ fuerit, illius quidē opus in arte eiſmodi præſtantiꝰ erit. Ea de cauſa inter cetera adductꝰ eſt Plato, vt crederet neminem debero, niſi vnicę tñ arti operā dare, idq; à nobis paulo poſt explicabi. Propterea cōplures artes, quę empiriā exerce-re, vel eſt oīno impoſſibile: vel ſi fieri quidē poterit, id minime egregie erit. Ac qm humanę perfectiōnes non niſi ſeparatę quidem ipſę, aliqua tñ deſinita, multitudi-
depre-
hendi

Quo ex
oēs virtu-
tes nō ad-
ipiſci, vel
adipiſci
cū diffi-
cultate
poſſint.

E

F

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

Ghendi oēs possunt: ideo singuli homines in suo ortu, & creatione fm dictarū perfectionū diuersitatē inter se differunt. Nā si singuli humanas oēs pfectiones assequi possent, natura quidē temere, ac frustra quid egisset. Siquidem impossibile est, vt de quicquā possibile, quod reduci ad actū non possit. idq; iā in Naturali Philosophia explicatum est. Sensu quoq; cōprobat, singulos homines ita se habere. quod sanē euidentissime patet in virtutibus præstantiorib: propterea q̄ nō quilibet natura accōmodatus est, vt vel Bellico

HIn quib⁹dī cū pfectio nes inueniuntur.
Philosoph⁹ euadat. Quod si ita res (vt diximus) se habet, rationi consonum est, vt humanæ oēs perfectiones in aliquo hominum cōtū inueniant: atq; illi vicissim sic ad perfectionē adiuuent, vt videlicet is, qui imperfecte aliquā virtutē obtinet, ad eū confugiat, qui hanc ipsam virtutem exactissime adeptus est, non secus atq; preludiū quoddā suę perfectionis acquirendę. Sūt qui huiusmodi virtutē absolutissime possidet, illi adiūmēto eē debeat, qui minus illā perfectā habet, ostēdens illi

I videlicet suę pfectionis principia. v.g. arti equestri ars conficiendorū frenorū inseruit, tanquā eius præparatio quædā: illa quidē hanc docet quonā pacto frenū aptius commodiusq; esse debeat, et quo modo in eandem intētionē coeant. In prima autē parte declaratum est, quot modis vnaquæq; ars aliarū principatū obtineat. Si ergo talis hominū conuentus non reperiret, neq; ēēt humanæ virtutes reperirent: vel si reperirent, illę quidem essent imperfectę. Ac postremo hæc oēs virtutes ita ad

partes huius Reipu. se habent, sicut **K** animæ potētiæ ad partes vniuersæ. Namq; hmōi Respub. parte quidē, qua contemplat, sapiens erit, ac reliquis partibus dominabit: sicuti hō parte, qua rōne fungitur, sapiēs est, ac cæteris animæ virtutibus imperat.

Intelligo autē per has virescam partem, quæ rationali adheret, annectiturq; vt pte pars irascibilis, atq; ēēt concupiscibilis. hoc enim pacto morales habebit virtutes: ad ea enim se tradet, ac mouebit, quę & iudicio intellectus, ac tēpori ab eo cōstituto, & cōsiderato cōueniant, correspondantq;. Ad hæc, fortis quoq; ea parte erit, qua irascit: non nisi tū vbi, quatenusq; sapientia statuerit, nec nisi quo tpe illa idipsum exegerit. Quæadmodū & homo ipse ea, qua irascit, parte fortis est, dū ea vatur, prout intellectus pcepit, modūq;, ac tempus præscripserit. Idē quoq; de tēperantia, & alia quauis virtute dicendū est. Sic deniq; ille oībustū rationalibus, tū moralibus virtutibus pditus erit, præstātorq; habebitur, si pstantiores virtutes fuerit assecutus. & hæc est illa iustitia, quam inuestigat Plato I Primo libro hui⁹ operis, declaratq; I Quarto: q̄ nihil aliud est, q̄ vt vnusquisq; in Repu. suo fungat naturalī munere q̄ optime quisquis poterit. hoc autē intelligi debet, cū partes Reipu. mādato cōtemplatiuæ scientiæ, & ei pidentibus obtemperant. Atq; hinc manifestum est, hanc in ea excellere partē, quæ professores cōtemplatiuarum scientiarū continet: omnibusq; dominari, quæadmodū iustitia in vnica anima est, quo vnaquæq; ipsius pars i suo sit officio: scilicet vt decet, & qñ decet. Nec aliter hoc i partib⁹ animę

A animæ fieri potest, nisi si dominat
eis intellectus. quo etiā modo res se
habet in Repu. Neq; vero te latere
debet, harū virtutū nōnullas inesse
Reipu. dici, q; in quadam eius parte
sint, sicuti est Sapiētia, & Fortitudo:
nonnullas vero, propterea q; in om
nibus ipsius partibus existāt, vt Lu
stitia, & tēperātia: quod ipsum qui
dem p se patet. Nunc, vtrum virtus
Liberalitatis in oībus huius Reipu.
partib⁹, an in vna tantū reperiatur,
post hac inuestigabit: indiget enim
cōsideratione quadam. Cū igit
res ita habeat, fueritq; i priore hui⁹
scientiæ parte monstratū, quidnam
sint simplt hmoi virtutes: reliquū
certe est, vt ad earū exactiorē cogni
tionē, aliqua amplius de eisde dica
mus. Primum est, vt ex cōditiones
seruent, quæ si in aliqua illarū con
cessæ prius fuerint, possit quispiam
operari. vt gratia exempli, si quærit
quid sit Fortitudo, simplt responde
bimus quidē, eā esse in anima quen
dam affectū, mediū iuter audaciam
& timiditātē, habitumq; per quem
quis, vbi, quatenusq; & qñ opus est
fortiter se gerit. Hæc nihilominus
definitio nō satis est, quin et defunt
insuper propria quædam præcepta,
C quæ rei agendæ tpe necessaria sunt,
cū alioqui nō possit actio fieri. At
qui, vt Arist. placuit, huius cognitio
nis finis actio quidē est, non sciētia.
Secundum est, quonā pacto virtu
tes huiusmodi in adolescentiū ani
mo iustituantur, & sensim in eis co
alescant, donec perficiant ipsæ: tum
quæ sint perfectæ, quo pacto inte
græ seruari debeant: ac deniq; qua
cura ex prauorū animis vitia ipsa
eximant. tandemq; eadem videtur
hui⁹ negocij, & artis Medicæ ratio.

Fortitudo

nam vt illic cōtinet vltima pars, do
cetq;, quid sit educādis corporib⁹ sa
lubre, quidūē sanitatem in eis tueat,
ac si qñ a sanitate recesserint, qua ra
tione ægritudines amoueantur: sic
quoq; hic res se habet. Tertiū super
est, vt habitus, quidūā sit, describa
mus aut virtus: quæ si alteri cuius
virtuti cōiuncta sit, actus inde illius
exactior reddat: quis præterea habi
tus alteri officiat, perinde ac Medi
cus, hanc illi affectionē copulatā di
cit, sanitatē in corpora inducere, ac
seruare. Quæ oīa facile admodū in
telligent, intellecto prius sine, atq;
pposito harū omnīū virtutū, qua
tenus sunt Reipu. partes: haud secus
ac valetudinis membrorum tutela,
eiusdēq; restitutio cognoscit quidē
sepissime, cognita rōne, atq; ordine
omniū inter se membrorū Quibus
in hunc modū expositis, explicāda
demū via est, qua singulas i animis
cuiū virtutes, qualiterq; repiam⁹.
Et si minime hoc te fugere debet,
ad id, vt te ipsa virtutes in Repu. in
sint, sistq; in populis, non satiseē id,
quod oratione explicare potest, do
nec ad hoc quoq; adhibeat quædā
coniectādi facultas, vt sit in arte Me
dica. Atq; hinc colligi pōt Reipub.
gubernacula seniorib⁹ deberi: quip
pe, qui pter q; scientias speculatiuas
adepti sunt, obtinēt præterea experi
mentū, longo tpe acquisitū: nō ali
ter q; Medicus cōsummat⁹ quidē
est, qui ad pcepta artis vīa, atq; im
mutabilia, adiecit etiā coniiciendi
vim, qua vīa illa singulis quibusq;
agendis rebus experientia duce, ap
plicet, comparetq;. quod totū iam
in priore huius sciētiae parte demō
stratum est. Reuertamur ergo ad
sermōnem, vnde digressi sumus, di
Moral. cū cō. Auct. VV

E

F

Reipu p
bernaci
seniorib⁹
deberi.

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

- G**amusq; Platonē, cū de virtutib⁹ tractare instituit, de fortitudine primo initiū sumpſisse. cuiusmodi (vt diximus) rō ipsa, modusq; sciendi. quibus eā perfectissimā ciues adipiscant, & seruent, ea est, vt quod primum sit operū huius virtutis, ppositum in ciuitate obseruem⁹. Dicendum ergo est duplicē oīno viā esse, ex qua virtutes in animis ciuiū repariantur. Alterā, si illorū animis, seu Rhetoricis, seu Poeticis orationib⁹ alius opiniones imprimantur: quæ p̄pria ēt est vulgo ad speculatrices sciētiās. prastātes alioqui viros certiore, veriorēq; via ad easdē perducim⁹, vt postea dilucidius exponet. Idcirco aut vulg⁹ Rhetoricæ, & Poeticæ opera scientiasq; attingit, q̄ ex duobus vnū necessariū sit: scilicet vt vel demonstratiuis rōnibus id sciat, vel penitus nesciat. horū primū fieri non pōt, alterum planē est posse. nā ingenium cuiusq; ad illā humanam perfectionē adipiscendam, pro naturæ mēſura, atq; promptitudine intēdi debet. Adde illud quoq;, cū inducti sint ad credendum, & persuasū de scia primi principij, atq; finis, quantū eis datū est, iuuabit id
- I** quidē: atq; eo magis, si etiam adiunctum fuerit illud alterū, nempe q̄ ad cæteras morales virtutes, & manuales artes iā dispositi sint. Confirmant aut morales virtutes, artesq; illæ practicæ in animis, eorū priore (quā diximus) via, eis videlicet duccionis ad illarū artiū atq; virtutum actiones vtroq; horū generum orationis, suasorio scilicet, atq; affectiōnum excitatiuo, quæ scilicet ad bonos mores inducunt. hoc autem disciplinæ genus in eos vt plurimum cōuenit ciues, qui a teneris similib⁹ rebus assueuerint, atq; ex his duab⁹ disciplinæ vijs prior illa naturæ magis cōsentanea est. Posterior etenim ea est, cuius vsus in aduersariis potissimū, ac odiosos nobis est, eosq; qui virtutibus illis debitis adherere cōculant, quā quidē viam quis nunc parit, tum verberibus, tum verbis a prioribus castigatricē. Neminē autē latere debet huic posteriori vitæ, inter ciues huius Reipū. pstantissimæ locū non esse. sin aut quoquomodo esse intelligat, non saltē summo illo puniendi genere, quod Bellicæ artis p̄priū est, officijq; militaris. Atqui nōnullæ aliz gentes improbæ adeo existūt, minimeq; virtuti parentes, quarūq; mores inhumani sunt, vt nulla alia rōne institui possint, nisi cū illis cōfligat, vt virtutibus obsequant. Vtrāq; igit harū viarum, quib⁹ vulgus corripit, naturæ haud absimilē esse manifestū est, ducto à patribus familiæ exēplo, qui & corripit, & increpāt familiā suā, pueros, a dolēscētes, seruos perinde atq; nō probarum ciuitatum custodes, suos ciues, tum cōiūctis, tum sustuario, tum capitali deniq; pœna, coercent. verum enim vero Rempū. illā, de qua nunc nobis sermo est institutus, rarissime continget illa castigatrice via vti. In externos vero opus quidē est, vt huiusmodi via adhibeat, vt pote cū rebelles populi nō nisi bello emendari possint. Similib⁹ rō est in legibus, quæ ab humanis legibus nō discrepant. Quemadmodum nostra hæc lex diuina, cū via ipsa, quæ ad Deū gloriosum ducit, sit duplex: altera quidē, quæ sermone, atq; oratione nititur: altera, quæ armis. Sed cū hæc particularis ars non nisi morali via tuto perficiat,

- A** ficiatur, quæ scilicet maxime ad id, quod decet, accedimus, habitata tñ & temporis, & modi rōne, hæc certe ipsa virtus fortitudo est, quæ circa ipsa eadē in optime instituta Repu. ad huiusmodi officiū adducit: quæ tñ opus suum perficere posse nō videtur aliter, q̄ arte illa propria addita. Id quod in plurib⁹ moralibus virtutibus, artibusq; operarijs p̄spicit multæ siquidē virtutes artium gratia acquiruntur, vicissimq; artes nō pauca ob virtutes repte sunt. estq; quod Aristoteles sensit de præstantissimæ Reipu. bellis, vt Alpharabi⁹ memorat: quod tñ à Platone hoc libro dictū videtur non in eum sensum, vt hæc ars ad eum finem adinuenta sit, verum ob necessitatē: hoc scilicet p̄cipuo instituto, vt ab alijs ciuitatib⁹ rapiāt eas facultates, quas ab eisdem possideri moleste ferant, idq; certe propter necessitatem, aut q̄ ita facius est. proximum etiā propositum esse possit, vt id custodiæ causa faciant, ne exteri illis incōmodent: quæ sanē sententia probabilis est, si hominum genus quoddā daret, quod proclue ad humanas perfectiones, cōtemplatiuas præferim, esset. quod ipsum, etiā Plato de Græcis opinari videt, eosq; recipim⁹ plurimum natura ad recipiendā scientiam habiles, negare tñ non possumus, alios quoq; & multos ita affectos reperiri: vt in propinquis Græciæ nationibus videre est, necnō in regione nostra Vandalia, Samiaq; atq; Ægypto, certe tum in Græcia hoc ingenium frequentius est. Veruntamen, vt id concedamus, possumus amplius dicere, in alio virtutū genere nihil obstarē, quo minus ali qua alia natio natura parata sit (vt sit plerunq;): ad certā aliquam virtutem, vt verbi gratia, pars scientiæ ca pax in Græcis præstātor, in Gallis, alijsq; hmōi gentibus iracundia. Et quidē locus hic eximie quæstionis est: cum vbicunq; pars illa scientiæ addicta polleat, ibidē enī & virtutes appositiores, præstantioresq; sint, idq; naturali præstātia. Vt cunq; vero res se habeat, ita ī maiore gentiū parte comparatū est, vt p̄ eas gentes virtutes huiuscemodi dispenſent, dis fundanturq; p̄sertim hoc in q̄nta, quartaq; regione (clima alijs vocāt) quæ reliquis tēperatior est. Idq; pro Platone facere apparet, q̄ dicit hoīes eiusmodi virtutibus præditos esse posse, si à teneris (vt aiūt) vnguiculis in illis fuerint & educati, & ver fati. trāfactis vero his annis, si virtutes has excluderint, nulla amplius ad eas spes relicta est. Igitur neq; ob iurgatio, neq; pœna in eos, qui iam sunt p̄uectiore ætate, & non in studioſa admodū administratione educati, aliquod momentū habebit, verum qñq; id necessario fit ad liberos eorū vi auferēdos, qui virtutib⁹ instituant, neq; vero fieri non pōt, vt à quā plurimis, quorū iuuenilis ætas est trāfacta, virtus aliquatenus F acquirat, idq; in primis, si nō sint in ea institutione educati, quæ virtuti est maxime proxima. q̄ si ne id quidē eis cōtingat, tunc eis vt alterū istorū accidat necesse est: videlicet, aut interficiant, aut seruiant. sintq; in Repu. propemodū loco animantium irrationaliū. Itaq; cum ex superioribus clarū sit, quodnam p̄positum sit isti belli, non ab re nunc videtur ad singula quæque sermonem transferre, q̄ à Platone de eligendis ad huiuscemodi virtutes aptis,

VV ij dispu-

De his 15 cundo. De militibus & ciuitatis custodiis.

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

G disputata sunt, & quia sagacitate, in illorū animo virtutes ipsæ confirmant, easq; ipsi exerceant in hunc modū, vt proficiscētes ab illis virtutibus actiones optimæ sint. Ac Platone quidem ipsum censere opinamur, neminē in ciuitate plusq; vna arte debere institui, quippe cum nemo vnus natura idoneus sit ad plures artes. Ad hæc, habitū ipsum artis sic melius ad piscatū quinis, quo perfectū opus artis efficiat, si a pueris i ea fuerit educatus, ac si nemo in equestribus ludis, atq; congressionibus illis armatorū equitū hastis in festis concurrentiū id efficit, quod oporat, nisi in vtraq; re vsq; a pueris exercitatus assidue, ac plane institutus fuerit, quāto minus in arte militari id consequetur? Adde et complures artes, & rationē, & tempus inter se cōmunicare, quo necesse est consequens, vt eorū, qui plures artes aggressi sunt, perturbent, implicenturq; opera. Eorū est Plato opinat' custodes, reliquarū artū expertes esse debere, neq; nō eius potissimū naturæ debere reeligī ad hūmāni officium: cui cum corporis robore insit etiā mouendi velocitas, sensus perspicacitas, adeo vt simul ac senserit aliquid, qd in re sit, accurrat, indaget, assequaturq; id ipsum q̄ celerrime: veluti est natura venatici canis, seu maris, siue scæminæ, vtriusq; siquidē, & canis, & custodis par ingenium est, quod ad ea spectat, quæ sunt custodiæ necessaria. Atq; eæ sunt custodum, militumq; corporales affectiones. Quod vero ad animi mores attinet, eos natura iracūdos esse oportet. nā quicunq; est iracūdix expert: effervesceere nō potest, atq; ita, neq; arceat, neq; abigere hostem. Idq; in ho-

mine est haud secus, atq; in reliquis animātib; videturq;, quisquis est his moribus tum corporis, tum animi natura prædit' vtrāq; rem ex quo serio, grauitertq; accipere, odiū videlicet, & amicitia. atq; in his tñ opus est, vt duo maxime discordia cōcor di nectantur, iunganturq; vinculo: quorū alterū est, vt maximo amore, studioq; cines prosequant, alterum, vt, & maximo odio psequant hostem. quid igit, an fieri nō pōt, vt homo quispiā duab' his affectionibus instructus nascat' præsertim cum rarus oīno cultos sit, qui non has duas coniunctas habeat. Quod i ipsum, & si fieri nō posse videatur, fieri tñ potest, quēadmodum in nō nullis animātib; perspicuū sit, veluti in cane: qui cum acres, vehemetesq; affectus habeat, natura tñ contrarios et admittit: cum nihil magis homini sit domesticū, ac mansuetū ei, qui cū ipso ludit, a quoue sit enutritus: vt ē cōtrario ei, quem non cognoscit: nihil infestius est. Dixit insuper Plato, ster custodis mores eē, vt naturali quodam ductu diligat agnitos, quæ ipsa quidē natura philosophica est. Qm̄ qui aliquid ob id ipsum q̄ eius notitiā, aut scientiam habeat eligit, hic natura probus esse videtur, dum et quem ignorat odio prosequatur: non propterea tñ q̄ aliquid prius ab eo incommodi receperit, verum natura ignorantix, qua cum ignorat, incitante: quemadmodum amor, quo prosequitur eum quē nouit, non inde est, q̄ ab eo aliquo sit beneficio affectus, sed cognitionis natura, velut ita præcipiente quod, & in eo ipso animāte, a quo paulo superius exemplum duximus, quodq; dixim' custodi esse simile

A simile, videre est. etenim, dum igno-
tum sibi quempiā inuenitur, male ef-
ficitur: quandiu est praesens, quāquā
nihil antea mali ab eo accepit: cō-
tra, si notū aspicit, adblanditur sta-
tim, etsi nihil ēt ab eo cōmodi sen-
sent. Hac autē lege praediximus de-
bere esse custodem, vt contrarios il-
los duos affectus cōsummatissimos
habeat, quib⁹, & notos, qui ipsi sunt
cines, deamēt, & ignotos, hostes sci-
licet exteros oderit, nanq; & amici-
tia utilitatis alicuius causa, & inimi-
citia ob damnum aliquod suscepta
perfacile cessant, indeq; efficiuntur.

B vt inimici sint principes, & vicissim
principes inimici. Atq; id quidē per
se clarū est, potestq; ex superiorib⁹
videri consequens custodes, atq; de-
fensores natura debere esse philoso-
phos, videlicet scientiam, seu cogni-
tionem diligentes, ignorantiam re-
spuentes, iracundos, motu veloces, ro-
busto corpore, perspicaci sensu. Ac
rōnes quidē, quibus institi, exerce-
riq; debent, duz esse vident, Gym-
nastica altera, altera Musica: & Gym-
nastica quidē, vt iugi exercitatione
veram, solidamq; vim adipiscatur:

C Musica vero, quo animus eruditio-
ne, virtuteq; excolat ipsē. eiusmodi
tū eruditio, per Musicā scilicet tpe
prior existit. Quoniā quidem, quā
in intelligendo est habilitas, citior
est, praeditq; quamlibet corporis
aptitudinē, quā Gymnastica acqui-
ritur. Intellego autem per Musicā
poeticos sermones, concentu, nume-
risq; compositos, quibus ciues insti-
tuantur, eaq; causa consonantiam
inesse voluit, quod tales sermones
altius, magisq; animum moueant.
Nanq; vt iam superius dictū, Poe-
tica Musica inseruit, ad illiusq; prae-

scriptum se format. Sermones vero, quibus
ciues edocetur (vt dictū est) nonnulli de
scientijs tractant, non, nulli vero de rebus
agendis. Sermo-
num quidem illorum duo sunt ge-
nera, quorum alterum in Demon-
stratiua, alterū in probabili, Topica
scilicet, Rhetorica, & Poetica rōne
versatur. Inter has vero Poetica eru-
diendis pueris maxime propria est:
qui iā adulti, si qui idonei sunt, qui
ad aliū disciplinā ordinē sese trans-
ferant, ea certe iā ita sunt affecti, vt,
si natura pmiserit possint ad demō-
stratiuas disciplinas pmoueri, quo
in gradu sapientes sunt. At qui, si re-
luctabit natura, eo in loco restabit,
quē transire natura nō concesserit:
aut scilicet in topicis orationib⁹, aut
vulgaribus alijs duob⁹ disciplinā ge-
nerib⁹ Rhetorico, & Poetico, quan-
quā poeticū ipsum cōmunius, pue-
ris tū magis propriū. Res vero, quā
in contemplationē veniunt, oībus,
ferē oēs sunt, nisi forte cogeremur
certa cuiuspiam finis gratia singula-
ria, ac propria quēdā fingere ob sim-
plicem, ceu in compositum alicuius
hominis intentionē, & opinionem.
Idq; his praesertim cōuenit, de qui-
bus paulo ante sermonē fecimus, vt
pote, qui mortuos viuere dicunt,
alijsq; fabulis a vero alienissimis
vntur. In contemplatione vero,
quē per virtutē fingere licet, ea iam
narravit Alfarabius in libro, quē de
rerum ordine conscripsit: quā obrē
ab ipso petenda sunt. quā vero sunt
actiua, in hac etiam sciētia tractan-
tur ex his, quā finguntur, vt dice-
tur, alia sunt verisimilia, alia a vero
abhorrentia, alia vera, alia falsa, vt
cū figura ex homine, & boue fin-
gitur. eiusmodi in hac Republica

De Poet
ea addit
da ab ip
custodib

E-

F

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

E figmenta recipi nulla debent: q̄ maxime pernicioſa ſint. Abhorrentia quoq; à vero, quantū fieri pōt ſum-
moueri debēt. Eſt tñ propinquis, ac ſimilibus vero figmentis oīno hac in Republica locus: quē admodum, ſi primum principiū, & ſecunda deinceps principia, principiis ſimilib⁹ ex rōne ciuili deſumptis imitemur, operaq; diuina operibus principiorum illorū ciuiliū: eſſingamusq; potentiariū, & principiorū naturalium act⁹ ſimilitudine quadā viriū, ac artium voluntariarū: ſimiliterq; harū intellectiōnes ſenſilium ſimili-

H tudine, vt materiā per priuationē, & tenebras velut depingimus. Nec min⁹ vltimæ felicitatis genera, quæ ipſa actionibus virtutū humanarū ſiue ſunt hiſ bonis, q̄ apud nos ſumma eſſe videntur, vtq; vera reſertur felicitas, eo q̄ felicitatem eſſe cenſemus. Atq; vt paucis dicam, quaſi ob oculos ſeries, gradusq; rerū omnīū in vniuerſo exponuntur ſimilitudine, ac propinquitate quadā localis, temporalisq; ordinis. enimvero Platonī viſum ē pueri nihil pernicioſius eſſe poſſe, q̄ ſi in hac ætacula, falſis fabulis imbuantur, quādoquidē

tri par-
i fabu-
lauēdi.

I eo ipſo tpe maxime pcliues ſint ad quaſcunq; velint fictiones cōcipien-
das. Quocirca eo in primis tēpore cauendum eſt, ne falſa audiant, atq; iā inde ab educationis exordio po-
tiſſimum cuſtodiātur: quippe cū ſita-
ctionis euſulibet initium appri-
me efficax. Cauendum quoq; eſt, vt inquit Plato, ne, aut exerceātur, aut aſſueſcāt abſurdiſſimis fabulis. idq; diligentius, q̄ ſi tenera eorum cor-
puscula nimibus committantur. Sta-
tim igitur nutricibus tradamus, ſi-
mulq; dū ſunt paruuli, pro tēpore

erudiantur, moxq; hincipſi p̄uſto maiuſculi ad ſacras ædes, & ſacrifi-
cijs dedicata tēpla adducantur. Tur-
pes ſiquidē, mendacijsq; ſcatētes ſer-
mones, ad ſinē optimū eos perduce-
re nequeūt. Et Plato quidē hiſ tra-
ctandis commemorat, quæ ſuo tpe in vſuerant, admonetq; ne illiſ ipſis adhzreant. Nos quoq; ipſi eum in hoc genere ſequemur, ac narrabi-
mus id, qd apud nos vulgo cōmittit.

Dicamusq; inter abſurdas huius-
modi fabulas, vt ſcientijs ſpeculati-
uis eſt demonſtratum, hanc quoq; eſſe, quam paſſim vulgus agitatur, bo-
ni pariter, atq; mali Deum cauſam eſſe, cū manifeſtū ſit puram, ſim-
plicemq; bonitatem nihil vllō tēpore mali facere, atq; ideo illius cauſam non eſſe. Id præterea, quod no-
ſtrorum temporum Theologi di-
ctitant, bonum, & malum compre-
hendi in Deo optimo maximo nō poſſe. quin etiā q̄ omnia ad ipſum relata opera bonum quiddam ſint, manifeſte abſurdum eſt. propterea q̄, ſi ita eſſet, tunc nec bonū, nec ma-
lum naturam in ſe definitam habe-
ret: ſed eſſet boni, & mali quaſi que-
dam ex reſpectu cōſyderatio. ma-
lum itaq; ad aliud debet principiū reſerri, veluti ad Aſinedæ cacoda-
monum principē, alioſq; ſimilis na-
turæ dæmones, & ſi ficta huiusmo-
di ex alia rōne exiſtant praua. nem-
pe ſiquidem, cū puerili ætate quis acceperit eſſe dæmones quōſdam, qui parietes in homines euertant, nec vllō poſſint obice cohiberi, tum qui cū videant, minime videant, & ſe quādoq; voluerint offe-
rant, transformeturq; qualicunq; figura, tum proſecto verendum eſt, ne cuſtos optimus ille poſſit oſci,

Que a v
go cōmi-
tant⁹ erra-
ta circa
Deos.

L

M

A eo q̄ sermones huiusmodi in pueri
libus animis molliciem, pauoremq̄;
cōciliant, confirmantq̄. Nec paulo
turpius idipsum est, quod dē tranf-
formari angelos varie, quod ipsum
iter miracula reponēdū est. Idcoq̄;
magis cōueniebat ad rōnē figuratæ
materiæ malū referre, vt qui, vel ad
tenebras, vel ad priuationē illud re-
ferunt. Multra aut̄ malorum genera
sunt, quæ ad Deū referri sunt solita.
at ea quidem illum non fallunt, qui
hmōi multa in legibus perpexerit.
Inter cōmenta quoq̄; praua conu-
merabit commentū felicitatis ipsi⁹

Ex præmiō operū, quibus felicitatē
acquiri p̄sualum est, necnō ex mer-
cede ab his operibus abstinēdi, quæ
felicitatē minime inducūt. Sic nāq̄;
dolor, velut p̄na est inflicte negli-
gentiæ probatū actionū, ac studio
prauis actionibus nauato. nā si quæ
hgmētis similibus acquirunt̄ virtu-
tes, vitia potius q̄ virtutes videātur,
vti sanē cōtinens nō aliter à volupta-
te se cōtineret, q̄ vt maiore aliquan-
do fruat̄, nihilo scēius. Et fortis, pro-
pterea fortis nō est, q̄ bonā eē mor-
tem censuerit, sed metu mali alicu-
ius grauioris. Silt̄ neq̄; iustus absti-
net à reliquorū hominū facultati-
bus: putās idipsum p̄ se honestum:
verū vt postea duplo amplius cōse-
quat̄. sic itaq̄; ad cōplures egregias
virtutes instinctu viatorū ageretur.
Sic ergo maior figmentorum pars,
quæ virtutis mercedem exprimunt
(vt inquit ipse) sensibilib⁹ illecebris
explicata est, ita certe, vt iustus sit
quispiam, forusq̄; & verax, virtuti-
busq̄; quibusq̄; præditus, vt venere-
demū, & cibo, & potu fruatur, quod
quod minime eū fallit, qui discipli-
nis se exercuit. Et sanē quidē impres-

sus animo ab huiusmodi fictionib⁹ **D**
affectus, aut dissimilis est ei, qui ita
cuiuspiā animum affecterit, vt se ille
tantū cohibeat: at nihilominus in
illo nihil inerit virtutis, verū felici-
tas ex his operibus parari credendū
est, quib⁹ par est, quo modo sanitas
ex cibis, medicaminibusq̄; sequit̄.
Idem quoq̄; de p̄na, ac dolore sen-
tiendū est eo dē modo, illa eām suā
sequi, quō sequit̄ scīa disciplinam.
Quocirca, si ita beatitudinē effinxe-
ris, vt sanitatē animi esse facias, ip-
siusq̄; immortalitatē, erit p̄fecto ser-
mo hmōi nō absonus. Ingt̄ insup̄
Plato, custodibus, qui fortes, pugna-
cesq̄; futuri sunt, nihil planē eorū,
quæ post mortē futura, & offensura
ferunt, formidinē incutere. Nā q̄;
quis imaginabit̄ talia, nō præferet,
siquādo pugna accidat, mortē capti-
uitati, aut seruituti: eoq̄; sermones
eiusmodi procul oīno à cōtemplatio-
ne reiiciēdi sunt: quin ēt ab actione
illi, quicunq̄; ad vitia, aut turpitudi-
nem cōcitant, sunt excludendi: qua-
rōne à muliebribus cantuunculis, vt
ne eas audiāt abstinēdum. Eodē mo-
do nec cuiuspiam credenda est mors
amici, aut socij quiddā eē, quod tri-
stitia, aut molestia mortuū illū affi-
ciat, aut ob mortē cuiquā damnum
esse, p̄pterea q̄; sit ī luctū maximū,
eiulatumq̄; erūpendū. At vero lon-
ge aliter custos se habere debet, vt q̄
nihil penitus tristes defuncto quo-
uis amico, uel affini: aut salte, si qua
tristitia attingit̄, ea ut minima sit,
ac uelut siquid luctuosum ē ei cōtin-
gat, ferat ipsum æquo aīo. nā flere,
muliebre, abiectiq̄; planē animi offi-
ciū est. quod uirūq̄; ē à nā custodis
valde remotū. ideoq̄; neq̄; Prophe-
tis, neque magistratibus formido,

E
De sequen-
tib⁹, in Ter-
tio.
De fortitu-
dine custo-
dum.

F

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

Aut metus cōueniens: quē ad modū inquit Plato, eos ipsos in risum, atq; cachinnos profutiores esse nō debere. namq; si quis animū vehemēti risu soluat, non modicē obnoxius erit mutationi, vt à cōtracta iā consuetudine eximat, quo certe pbari possit summę authoritatis viros nō debere esse in immodicū risum propensos. Ad hæc inquit Plato, veritatem plurimi faciendā esse, magnāq; de ea curā habendam, ac sollicitudinem. Mendaciū etenim, vt nō diuino numini, ita nec regibus, nec priuatis hominib⁹ cōuenit, quo nullo modo assuefaciendum. Ampliusq;

B quisquis, aut artifex, aut alius mentiens deprehendat, statim dare pccnas debet: ac vulgo dicendū est, quicunq; quis ex plebe magistratibus mentiat, non aliter sibi damnum cōsciscere, q̃ agrotū Medico falsā narrantē: contra vero, qui rem publicā administrāt, possunt honeste nonnunquā mendaciū dicere, quemadmodū agrotis à Medico, qui pharmacū porrigit, dicat. Atqui, vt qui pharmacū exhibet Medicus est, sic quoq; qui negotio regni populo mēdacia subijcit, Rex est. quæ mēdacia in instituēdis ciuib⁹ persæpe necessaria sunt, neq; vllus est oīum legislatorū, qui nō mendacijs vtat, idq; populo est pernecessarium ad suā felicitatē adipiscendā. Ante oīa autē cauere debet, ne sermones voluptatē prouocātes inter eos audiant, cuiusmodi sermones in Arabū carminibus frequētes sunt, ea autē audiunt, quæ à voluptatibus potissimū auertant. Temperatiā namq; (vt Platoni visum est) est, cum cōtinentia, & abstinentia illecebrarū sensualiū coniuncta: vt post hæc ex illius ver-

bis enarrabit. operū vero tēperantiæ hoc demū præstantissimū est, superioribus suis fideliter obtemperare, ac voluptatibus dominari, nō autem parere. Quocirca, qui ad illecebras sermones alliciunt, nullis oīno auribus permittant, nec magis noxium quicquā cogitari potest, q̃, vt magistrarus, principesq; vel minimo quidem tpe his illectamētis capiuntur. Nec certe potius sit eos sermonibus assuefieri, qui ad cōgerendas pecunias, & rem acquirendā incitant, his enim artib⁹ maxime (vt inquit Plato) quæstus officit, quin & adolefcētes admonēdi sunt, ne hæc, aut similia his audiāt. Neq; vero te lateat Arabica poemata nefarijs his reb⁹ scatere: ob idq; perniciosius quæquā esse non pōt, q̃ cum adolefcētes à pueris, hisce imbuti fuerint. Hactenus igit de fabulis. Plato autē rem magnā censuit ostendere, quæ fabularū genera à custodib⁹ nō audiri debeāt, distinxitq; quibus sermonibus illis vtendū non sit. Atq; insup dixit, narrationes, vel præteritarū, vel præsentīū, vel futurarū rerū esse. Talis aut narratio, aut est simplex, aut quid fictū: & illud quidem rursum rem eā, quā tractat dupliciter explicat. nā, vel voce, seu figura, ac trāsformatione quadā, vel imitatorijs verbis. Antiqua aut illa Poësis prima vocis tm̃ sapius, & figuræ imitationem capiebat, donec tandem ad verborū et æmulationem deuentum est: cuiusmodi sanē imitandi studiū arti Poeticæ magis ap-

positū est, cum ea ratione orationis in sit, non exteriori quidē rei modo poetæ Arabes postremū hoc imitationis genus vltimū habent. Ac postea quæ genera duo orationū

narra-

Imitatio-
ne custodi-
bus nō cō-
uenire.

De verita-
te, & men-
dacio.

De Tēpe-
rantiā.

A narratiuarum exposuit Plato, fingentiū, seu imitantiū videlicet, & simplicium, fingentium sanē id, qđ narratur per figuram, ac similitudinem, cū talia apud eostum imitandi genera validiora essent: perquisiuit ēt, num liceat custodibus imitari: aut, si liceat, qualiter, quot modis, & quatenus id eis concedat. planeq; ostendit, eis ipsis non conuenire imitationē, vtpote, cū in hac Reipub. (vt dictum est) nemo, nisi ad vnicam artem se conferre debeat. Etenim hoc pacto ī ea efficietur et aptior, & melior. qđ ēt ratio in imitationibus eadē est, vt, si quis bene, ac perfecte imitari velit, in vnicum se imitandi genus tradat. Natura itaque ingenio quosdam tulit ad vituperandū, quosdā ad laudandū summos: quod posterius de quodam Benaltas Arabo dictatur in laudando eum, non in vituperando valuisse. Et siquidem non eis conceditur imitationis quoduis genus, non tñ idcirco necesse est, vt vnicō in genere imitandi versentur, si eis decretū sit imitari quicquam. Id quidem a pueritia, quod eis cōueniat imitentur, veluti similes se sortibus facere, necnon temperatis, ac liberalibus, si milibusq; his, vitiosis vero haud licet: qñ quidem imitationes, si a teneris annis cōp̄te continuentur, abeunt certe quidem in naturam, atq; habitum: atq; id quidem nō secus in animo, qđ corpore. Quocirca nec pręstantibus illis, ac summis viris concedendum est, mulieres parturientes imitari, eoq; in dolore vociferantes: neq; vero concumbentiū, aut rixantium cū viris, dum se maxime dominio dignas contendunt, morem eos imitari decet, ea-

rumq; , aut eiulatum, aut fletum, **D** seruosue, aut seruas æmulari laudabile est: sicuti, neq; ebrios, nec deliros. Neq; vero id solūmodo. quin ēt, neq; eis permittemus Coriario-rū, vel Calceariorum artē imitandā, sed ne aliam quidē quālibet artē. non minus. n. deforme sit, si huiusmodi artes studeant exprimere, qđ, si ipsas vere exerceant. Quanto igitur minus, aut equoshinnietes, taurōsue mugientes, fluuiorumq; , aut strepitum, aut murmur, maris fremitum, fragoremq; , ac tonitrua cosagere sit tolerabile, quia. n. id totum meræ infantię est. Ad hæc id quoq; dicere iuuat, assolita Arabibus carmina, quibus solent hęc nugarum genera effingi, abijci procul debere. Quapropter huius Reipublicę Poetis non cuiuslibet rei permittenda est imitatio, idq; compluribus de causis. Prima est autem, qm̄ qñquidē illius imitationis actio erit exactissima, vt sit ēt in artibus, qui vnam tm̄ speciem exercuerit. Proxima est, q res turpes, aut quę nullius sunt ad inflammandū, vel deterrendum efficaciz, quales innumerę prope in Arabico poemate, has inquam, aut imitādo exprimi, **F** aut referre huic Reipublicę nō est consentaneum: quanquam ēt illis nonnullarum mulierum probārū quidem, & orationes, & ea, quę ad exemplum pertinent, referre concedamus, virtutesq; ipsas, q in moribus sunt imitari. & qđ in Poetis cauemus, id etiā in Pictoribus huius Reipubl. curandum est, ne temere quidlibet pingant, pręsertim ne vitiosos homines, sed probos omnino: vt, & puerorum, & adolescentium ex pari auditui, visuiq; cōsul-

Quę Poetis imitatio permittenda.

tum

Paraph.in lib.de Repu. Plat.

Grum sit, ac pulchri quauis rōne act^o teneris animis affingant, veluti qui salubri in loco morā fecerit, oībus q̄ hic sunt, iuuabit, suauī aura, florum fragrantia, herbarum salubritate, alijsq; id genus plurimis. Hæc utiq; est summa eorū, quæ de fabulis, quibus instituēdi sunt custodes, disseruit Plato. Deinde aut aggreditur, quonam genere Musicæ, cū illis simul fabulis, disciplina illorū instruēda sit. Ac Melodia quidem (vt à Platone dictum est) si orationē comprehenderit, tribus ex partibus consistet, videlicet cōsonantia, **M** modulatione, orationeq; ipsa modulatoria. ac, cū exposuit formulam orationū earum, quæ modulos suscipiunt, superest, vt huic sermone instituat, quo genere consonantiæ, quæue harmonia vtendum sit. Plato quidē censet querulos modulos, ac timore afficiētes harmonias minime recipi, quemadmodū neque hoc genere consonantiæ modulatam orationē: nihilo plus etiam eas, quæ diuersis concentibus componuntur, quales in conuiujs frequentes, ac nuptijs esse solent. Tandem conuenit, vt oēs reiiciantur modi, qui genere ipso identidem sunt variabiles. nā cuiusmodi viri sunt in hac Repub. non habent in rebus gerendis aliqd ocij. si qd tñ genus illis conueniat cōcentuum, duplex id quidem est: aut. n. qd animum ad fortitudinē, constantiāq; in bel-
Ilis inducat: aut id, qd animū apparet ad eas virtutes suscipiēdas, quas potissimū sectamur facile, trāquillo & q̄tete: q̄ p̄ceptiones certe actiua Musica definiedē sunt, quas tñ Plato definit, virorū q̄tate sua in hac ipsa arte celebriū exemplo, q̄ certe his nostris temporibus exoleuit. Neq; in ciuitate organū admitti debet, quo vtī assuescat, cuiusmodi tibia, & multa alia id genus istrumēta sunt: sed iubet ille & lyrā. & citharā in ciuitate recipi, ac vt (inquit) rustici prius aliquos mores hñt, ita harmonias quoq; sibi peculiarias. Est igit in delectu ipso laboradū, vt nos genus illud modulationis prosequamur, quo neq; mulieres, neq; ociosi hoīes vtant, quinimo id sanē, qd fortitudinē animi, atq; magnitudinē cōciliet, eamq; rem, quā quisq; in primis concupiscat, assequi: qd genus rhythmorum Platonistēpitate cognitur, nūc nostra inuestigandū sanē est. Censet insup Plato, si ex ciuibus eligant, qui natura ipsa ad hasce virtutes accōmodati sunt, ac in Musica ipsa quasi educēt, fore, vt i ipsi ad consummatā tēperantiam, fortitudinemq;, atq; animi constantiam, ac liberalitatē perueniant, amoreq; rerū pulchrarū, & studiosarū, & iustitiæ quoque: qualicunq; forma, aut eleganti scilicet, aut turpi ipsi fuerint, incendātur, voluptatesq; maxime repudiēt. Neq;. n. voluptatibus, & tēperantia cōe quicquā esse pōt. siquidē voluptas mētē hominis subducit, nec secus, q̄ in furiosis sic p̄turbat, quoq; est ipsa validior, eo id fortius, robustiusq; agit. vt gratia exēpli, voluptas, quæ circa venerea est, inter cetera incommoda, hoīem quoq; dementissimū reddit. Igiturq; nullū esse pōt voluptati cū amore musici cōmerciū, immo amabit ille ex ipsa tēperantia pulchrū, atq; honestū. habent aut incontinētia, ac reliqua vitia cū voluptate affinitatē. At vero, & q̄ amat, & qui amat (si recte i-

ter

Ater se perament) nihil oſno voluptatis amor continere debet, cum nihil oſno hæc inter ſe communicari habeant. Sicigitur in recte inſtituta ciuitate leges condi debent, quibus ciuium inter ſe amicitia, & charitas ab ea nihil differat, q̄ inter parentes, & liberos intercedit, qui ſanè quidè muſici operis finis eſt. Atq; Plato hæcenus de ipſa muſica. poſtea Gymnaſtica, ac victus rationis tractatū aggreditur, neq; non earū rerū, quas virtus vendicat, nō quatenus tñ vera virtus ſimpliciter eſt, vt & Galenus, & reliqui Medici aiunt, **B** sed ea quidè rōne, quā ad veram illā animi virtutē conſert, quē custodiz potiſſimū eſt, eſtq; ipſa equidè fortitudo. proinde ars ipſa Gymnaſtica, quē hñmōi custodiæ cōducit, victusq; moderatio non ſanitatē ſolū corpori, ſed animo & eam virtutē, ad quam ſit paratus p̄ſtabit: vt ſimplex quidè exercitiū, ſupra qđ corpori cōmodam valetudinē cōparat, præterea etiā ex viribus animæ iracundiā concitat, redditq; validiore. Ideoq; in exercendo Plato præcipit, vt ne muſicā negligamus, neq; vero doceamus ſine Gymnaſtica Muſicam. ſola etenim Muſica animum eneruat, ac mollit, & maxime tranquillitatē, & requiē cōciliat, præſertim eo in genere, qđ de licatū eſt, & molle: contra Gymnaſtica animum in primis iracundiā, atq; acrem efficit, minimeq; ſua ſorijſ oratiōibus acquieſcitur: quin habiturū potius oēm ſermonem odio, vt in his primatibus eſt perſpicuū, qui intractabilis cuiuſdam, ac rudis ſunt ingeniū. ea de re vtraque certe illarū artiū ex animæ viribus ei, quē eſt iracundi, officiit, eiq; quē

ad Philoſophiā maxime accōmodata eſt, quouſq; illarū temperatūra, ac cōmixtionē quadam virtus illa cōparetur, q̄ ad custodiā potiſſimū ſpectat. Id autē tale eſt, vt custodes diligant ciues ſuos, & conſuetudine eorū capiantur, exteris vero vires ſuas obijciant. Maxime autem congruens illis exercitiū, ſimplex qđ dem, ac rectū, qualeq; belli expeditionibus comparetur. Cibi quoq; ipſi q̄ fieri pōt ſimpliciſſimi, qui p̄terquam q̄ obuij, & facile parabiles ſint, corpus inſuper robuſtius, qđ ipſum deſyderatur, efficiāt. Huius autē generis carnes ſunt, nec tēperatūrā æquabilē, nec modū excedentes, holeraq; cibis ſimpliciſſimus: vt pote qui aque, & ſali, ac oleo incoquantur: nam ſi qñ alio forte ciborū genere vſi poſtea priuent, facile in caſtris grauiffimis morbis corripiantur. Haud ſecus in exercitatioē ſentiendū eſt, q̄ i rōne victus, animiq; affectibus: ne his conſuetudinibus adhxreant, à quibus ſi qñ diſcedere cauēt, egrotandi cauſa impendat. Nā (vt inquit Plato) viri eiufmodi neceſſariā corporis ſalubritatē opus ita habent, perinde atq; canis perſpicaci viſu, auditu expediſſimo, ac ſagaciſſimo ante oīa indiget. Idcirco, & illi maxie ab ebrietate cauēant. neq; n. cuiquam minus quā custodi ebrietatis conuenit. ridiculum enim eſſet custodē **Ridiculus eſt cultor custode digere.** custode indigere. proinde, & temulentia, & varia etiam obſonia his ciuibz fugienda ſunt, bellaria præterea, condimenta, & alia id genus. Circa rationem itaque victus, & exercitij, non aliter quā Muſicam ſe habeant, vt ſcilicet in vtraque ſimplici genere vtantur. nam,

vt

De Gym-
nastica, ac
victu rōne.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G vt multiplex , ac varia Musica in animo vitia plurima parit: itidem, & Gymnastica nō simplex in corpore simul, atq; anima egritudines excitat. Ac Musicę quidē imperitia, ac vehemēs gulę malum in ciuitate si augeantur, indigebimus, ob id frequēti, & Iudiciū, & Medicorum opera. neq; certe quidem, aut maior, aut verior de affectibus ciuium uitiatīs, corruptaq; opinione coniectura haberi pōt, q̃ si Medicis, iudicibusq; opus sit, qui ipsi quidem per se nulla dignitate, aut honore cēsentur, nisi ob necessitatē, quantq; magis hęc duę corpori necessariae sunt artes, quoq; magis florescunt illę, & vigent, eō lōgius ciues absunt a recto. Est ergo consequēs, vt Reipublicę huic propriū sit, neutra istarum artium indigere, nec vllum omnino, aut medicum, aut iudicem postulare: nisi forte vna voce diuersa significemus, differantq; illę ab his, quibus nunc in ciuitatibus vtitur. nanq; ciuium alimenta, si modo, si ordine, si tēpore, si genere temperata sint, eodemq; modo exercitatio, consentaneū est ita institutos non habere opus tot medicis, quot hac tempestate nostra, & retroactis ēt temporibus vsi sumus. Siquidē Plato existimat genera hęc morborum in ciuitatibus oborta, noua quidē esse, neq; durāte Aesculapij dogmate iā extitisse, nouaq; perinde nomina illis fuisse imposita, ac morbos quidē eos intelligit, quos mala materię tēperatura efficit. quod genus sunt abscessus, & febres, ceteraq; eiusmodi. Atque sanē hoc modo nullus aduersus hęc mala in hac Repub. medicaminis vsus erit: quod, mea quidē

insā de his medicaminibus intelligendū est, quę non ad exteriores morbos conferunt, vti vulnera, luxationes, fracturas, aliāq; id genus. Est tñ super hęc nonnunquam ēt Medicus necessarius. puta si q̃s magno aliquo, nec tolerabili vicio deformatus nascatur, vti dignoscat curabilis sit illa naturę culpa necne, quo aliū quidem curet, aliū morti destinet. Quāquam, vt possit quis medicamine sanari, atq; ita viuere, nullo tamē in ciuitatis munere postea utilis sit, illum inter debiles, & vitiatos Plato annumerat. qñ qui nequit in vlla virtute cōsummatus euadere, ille certe nihil refert, vt curetur: & quęcunq; quidē res finem suum, cuius gratia est facta, indipsi nequit ipsa prorsus sit ne, an nō sit nihil īterest. Quapropter Socrates haud immerito mortem vitę ptulit, cū pręuideret vera hoīs vita, ac studiosa se frui non posse. Ad hunc modum, cū ita quis natus sit, vt huius Reipublicę sit particula, ac munus aliqd̃ I ea exequat, si nulum officij sui vsum esse posse animaduertat, tum demū vita equidē mors potior est. Non dissimiliter quoq; id membrū, quod & putridū, & inutile est solent Medici amputare, vti digitos, dentes putrefactos. Ad hoc tales homines, si in ciuitatē recipiant, similes sui, vt sapius sit, ac inutiles nasci faciant. Qd̃ ipsum potes in manualibus artificibus percipere, qui, cū agrotant, a Medico pharmacū petunt, quo, vel aluo soluta, vel vomitu, aut venę sectione euacuentur, vt citius artīs suę opus repetant. qd̃, si ille p̃stiterit, obtemperant ipsi eius mandato: at, si longius quoddam regimen

Iudicium,
Medicorū
q. in Rep.
vultus.

Amen iniungat, quo vix diuturniore cura, ipsi diutius à cōsuetō opere cessant, recusant profecto, veluti su peruacua vitam suā existimantes, nisi ipsi munere suo fungant. contra vero ociosi, & inertes nihilominus vitæ cupidi sunt, etsi insigni aliqua labe, atq; vitio notati sint. Qui aut vitio in aliquo nati possunt nihilominus non adhibita cura vivere, nulla tñ in Reipublicæ re robori, ac firmitati conferant, debeant admitti, an interimini q̄stiois est. At qui eos ad aliquē vsū ciuitatis tolerandos putant, nihil equidē dicunt. Est itaque huius necessitatis.

B Medicum in hac Republica nō inutile fore: vt videlicet externas ægritudines, curet ac naturę defectū à non naturali dignoscat. Quin, & alioq; videre possit Medicus huic Reipublicæ necessarius: vt ciborū, & modum, & ordinē definiat pro singulorum quorunq; dñia, temporisq; ac regionis, idq; coniectura duce, quā ab experiētia adeptus fuerit. Ideoq; Medicus professioni nunquā sufficet, nisi præter artis ipsius studium, ac disciplinā, plurimis in morbis vitisq; periculū fecerit, eoq; cum in seipso, tñ in alijs vsus fuerit. etenim ipse, si aduersis morbis laborauerit, assequetur inde cognitionē, quam ex aliena ægritudine percipere non possit. Estq; in hac Repub. quamobrem sit necessarius iudex: vt certe qui vitiosus sit natura, neq; cura bilis idem consideret. hic autē est qui sit disciplinæ, quæ animum respicit minime capax: quem certe perimere iudicis officium est: quē admodū eum qui sit ad disciplinā idoneus, instituere. Nec sanē, nisi diuturna, longaq; experientia artis

sux iudex notitiam assequetur. prauitatis. n. causas ita demū agnoscit, si in alijs perquisitas deprehenderit. Ac iter reliquoseius mores hic nō postrem⁹ est, vt ne sit prauī animi, qñ à tenetis annis recta illa, & simplici musica institutus. Neq; nō tñ Iudex à Medico differt. nā medico quidem, si corpore ægrotauerit nō officit: iudex vero, qui prauī fuerit animi, nemo vitquam bonus, peritusq; erit, cū animi illa pueritas, neq; virtutem, neq; seipsam cognoscit: virtus vero, & se, & alterius cuius malitiā longo experimēto intenoscit. Hinc quoq; perspicuum est iudicem haud dubie senem esse debere: siquidē adolescentes id qđ bonum est solū cognoscunt. qđ de adolescentibus intelligi velim, qui & ingenuē illi musicę, probisq; poematis sint assoliti. Quibus sanē qđ rationibus demonstratum esse arbitror, & iudicia, & medicinā in hac Repu. esse posse. His explicatis Plato narrare aggreditur, quibus moribus custodū illorum principem ornatum deligamus, eumq; debere esse diei custodum oīum præstantissimum, vilitatisq; & disciplinæ ciuium cupidissimū. hoc autē ita demum accidit, si in quempiam hæc omnia conuenerint, quorum primum est, ne vnquam à grauissima illa snā quocūq; modo, nec metu, neq; dolore, neq; errore inuitus dimoueat, aut illecebris vllis peruertatur, sed nec obliuione, quę ex maximo tēporis intervallo imminet. Opinio nanq; duplex, scilicet qđ volentibus elabitur, falsa scilicet nam vnusquisq; quod malū est lubenter abijcit: altera est, quæ inuitis eripitur, vera ipsa quidē quis. n. mortaliū nō

Quib⁹ moribus orn.
r⁹ eē dēu
Princeps.

in-

Paraph.in lib.de Repub. Plat.

G inuitus boni aliqd amittit? Sed adi-
mitur quidē hęc sana opinio, aut vi
aliqua ingruente, aut erroribus, aut
pręstigijs. quocirca ab eo genere er-
rorū cauendū illi est, nōdū opinio-
nis sententięq; suę obli- to, qua sibi
persuasum habet ea agi oportere,
quę maxime Reipu. cōducāt, dan-
dāq; opa, ne in eo ipso aliqñ falla-
tur: hisq; maxime illi affuescendū
est, qđ animū ā voluptate auertunt,
rebusq; timorē incutientibus, & ser-
monib⁹ hmōi nihil moueat. Quis-
quis igit^r eorū ita penitus affectus
fuerit, nunquā de snā decedet, con-

H stabitq; suo in arbitrio, nō secus, qđ
ipso in igni aurum purissimū. At-
que is sanē est, qui dignus sit, vt Rei-
publicę imperet, eamq; custodiat,
cui viuo, & mortuo honores habē-
di sint, necnō cuius sepulchrum, ac
funebria ornentur. laudesq;, qđ splē-
dide in funere dici solent, procurē-
tur. Super hęc aut reliqua, quę in
principibus desyderantur, ornamē-
ta virtutū, quę tū in moribus, tum
in animi quadā facultate (quā spe-
culatiuā virtutem dicunt) postmo-
dum explicabimus. Et quidem in
hac Repub. principes plane sapiētes
sunt, quibus ēt vltra sapientiā, cūm
illę virtutes, tum alię insunt, quas
enumerabimus. Qñquidē vero fie-
ri pōt, vt inter custodes nascatur cu-
stodię minime idoneus, quanquā
id quidem raro, ita nec desperandū
est, vt in reliquis ciuib⁹ aliquis ad
custodiam aptus exoriātur, etsi hoc
quoq; perraro accidat, ī primis vbi
inter similes, vniūque generis ma-
trimonia cōtrahunt, v; custodū
inter se, atq; aliorum, vt agricolarū
cū alijs sui generis: ijq; oēs ad id, qđ
agunt natura prompti sūt, atq; ha-

biles. sic. n. filiorū natura, vt pluri-
mū nō dissimilis euadet: qñquidē
(vt sit frequentissimē) parentes sub
stātiā, similitudinēq; suis liberis in-
fundant. Sed qm nonnunquā (vt
diximus) ea secus accidūt, neq; quic-
quā huic Reipublicę perniciosius
esse pōt ad corruptelam, & vitium,
qđ vt cuiusvis actio immiscet, eiuf-
que natura ad illā inepta sit: ideoq;
Plato Reipublicę orationē propo-
nit ad permu- tandos nonnunquam
inter se custodum, & reliquę plebis
liberos, vt de genere in genus ado-
ptentur. Hęc aut oratio est, Vos o
egregij, probiq; viri medijs quidē
in visceribus terrę concepti estis, in
eāq; vestra aptitudine naturę cum
ad arma, tum ad alia quęuis, idq; sa-
nē quidem antequā essetis perfecti:
tum. n. cūm perfecti fuissetis, vos qđ
dem terra, communis parens, enixa
est oēs fraternā necessitudine con-
iunctos. Snā igitur vestrū omniū
vna esse debet, Reipublicę in com-
munē consulere, eiufq; causā ita do-
ctos, institutosq; esse, vt qui cunq;
eam aut inuadere, aut oppugnare
tentauerit, eo inter vos animo sitis,
quo, qui fraterno inter se amore ac-
cen- si sunt, vt qui eiufdē genitricis
terrę nati sitis. quid. n. nōne ex ea-
dem parēte geniti oēs in hoc ciuiū
conuentu fratres estis? vtiq;. Deus
aut optimus maximus vobis pcreā-
dis quosdā principatui destinabat,
quorū in procreatione aurū immi-
scuit purissimū, qua de re sūt, & ip-
si certe honoratissimi: at. n. horum
ministris in ipsā generatione eorū
ita prospexit, vt tēperaturę argētū
inderet. Alia fuit inferiorū, vt agri-
colarū, artificumq; generādorū ra-
tio, quippe quorū nōnullis ferri ali
quid

Principes
sapientes

I

A quid insertū sit alijs vero æris non-
nihil. Itaq; postquā vos ita estis edi-
ti, et si eiusdē oēs generis, ingenijs ta-
men, ac moribus diuersis discerni-
mini: ac ita, et si oībus penē compa-
ratū est, vt sui generis, ac planē stu-
dio similes vobis liberos procreetis,
nihil oīcius, q̄nquidē ex auro ar-
gentum, ac vicissim ex argento au-
rū producitur, reliquisq; in generi-
bus hoc modo, s. ex ære, vel aurum,
vel argentum oritur, & ē contrario,
illud ex his Deus principibus ipsis
mandauit, vt nihil æque, ac libero-
rum naturam, & ingenium curent,
B & si quid eis deterioris immixtū sit
naturæ, extrahant. Quod si illis for-
te æneus filius nascatur, ne eius cu-
rā negligant, at vero corripiant, cor-
rigantq; quatenus in eū obiurga-
tione profici possit, deinde opifici-
bus, vel agricultoribus tradat. Rur-
susq; si ex obscuris istis contingat,
vt aureus aliquis nascat, aut argen-
teus, et si honoribus, ac dignitatibus
promoueāt, in custodes, & auxilia-
rios transcribēdo. Hęc ergo ille Rē-
publicam curans præcipit. Nā pro-
pheta si q̄n Rēpublicam interitu-
rā prædicat, id eo accidit, cū prin-
ceps illius custos, vel ferreus extite-
rit, vel æneus. Hęc igitur persuasio
ciuib; adhuc pueris tradet, vt aliæ
quoq; tradi solēt illi ætati. Deinde
locū habitādī custodib; maxie op-
portunum, & principibus Plato de-
bere esse ait in sublimi, atq; vnde ci-
uitatē oēm oculis subijciant, & qui-
cunq; legi nō obedire velit, ab illis
puniat. præterea ea in parte vrbis,
vnde si quis aliunde hostis ciuitatē
inuaferit, cū facilius arcere possint,
& viciſci, & persequi. Ac postquam
de habitatione differuit, quæ fuit,

nū par eēt custodes propriū aliqd, seu habitatio sit, seu aliqd quis pos-
sidere, qd ceteri nō habeāt: dicitq;, quēadmodū nihil iniquius est, q̄ si
a pastoribus canes custodes egregis
ita educēt, ac doceant, vt inciran-
te, vel fame, vel formidine, vel cō-
suetudine, atq; instituto prauo ī gre-
gē ipsum irruant, ac deuotent, aut
quouis afficiāt īcōmodo, vt pfecto
ex canib⁹ lupi effecti videant. Simi-
lis, & in custodib; rō ē, nihil absur-
dius eē, q̄ eos, ita deprauata natura
fieri, vt suis ciuib; sint incōmodo,
ac noceāt in primis, q̄ ciuib; reli-
qs, & potētiōres, & validiores sint:
quocirca id ipsum maxime in illis
ipsis Rēpublicæ propugnationib;
cauendū est. Possit autē id quiuis fa-
cile ex his, quorū nūc maxima ī Rē-
pub. auctoritas est, perspicere. nam
vt primū princeps tyrannus deces-
sit, is, qui eos cohibeat, conuertit
se potētiōres illi ad eos deuorādus,
qui p̄cipui sunt, ac velut reliquorū
pastores. Est ergo danda maiore in
modū opera, ne ita custodes affecti
euadant, vt non solū optimi custo-
des, sed ne vilo quidē mō custodes
habeant. Est itaq; magis consenta-
neū, ne quinis eorū propriū aliqd
seiuñctū ab alijs possideat, seu habi-
tationē, seu supellectilem, seu aliud
q̄dcunq; volueris. Quæ vero ad vi-
ctū, & indumentā eorū attinēt, ea cet-
te quidē tot, tantaq;, ab alijs ciuib;
accipiāt, quot, quātisq; opus vt erit,
nec desit quæquā, nec supsit. Auri ve-
ro, atq; argēti vsus nullus planē eis
conceditur, quin admonendi sunt
hoc pacto. Satis vobis abunde esse
debet, o custodes, q̄ diuinum in
animo donum cōtineris loco pecu-
niarum, neq; corruptibili illo auro
vobis

D dere ali-
qd propriū
debeant.

E

F

De habita-
tione custo-
dum.

An custo-
des possi-

Paraph. in lib. de Repū. Plat.

G vobis opus est. quid. n. magis absurdum, q̄ aurum id præstantissimum, qđ vobis in genitura infusum est, auro isto mortalium cōtaminare? & vulgus siquidē pecuniaria facultate abutitur multa per inhonestā, & turpia: aurum vero, qđ vobis inest, immaculatum prorsus, ac purū existit. Sic igit̄ nec vobis fas est aurum aliud, vel argentū acquirere, aut sub testum recipere, nec quicquam hmoi perquirere, sed ne aureis quidem, aut argenteis poculis uti. Cur aut̄ nocivum sit, custodem bona quævis aut pecunias possidere, eo ē, q̄, si, vel agros, vel domos, vel pecunias proprias habeat, veluti sibi ipsi quisq; possideat, cupiatq; in congerenda esse vnicus inter oēs ciues quatenus possit, sicq; , vt reliquos & odio habeat, & ab illis quoque odio habeat, cæteri q; illi inter se eodē agitentur odio, neq; illis custodibus hoc modo vllū magis necessariū bellum sit, q̄ pp̄ resuā, non propter Rempub. eādemq; ipsas atq; cuius reliquis, quin et ipsi inter se id inimicitiarum, odij, infidiarum mutuarum intercedet, qđ in his nostris Rebus publicis agitibus accidit. quæ sanē cā est nonnunquam, vt in Rēpub. ipsam coniuvent, illamq; cōficiant, ac perdāt: ac, vt paucis dicam, ciues reliqui illis pro hostibus erunt, ac vicissim nec secus ipsi q̄ hostes externi ciuibus erunt formidabiles: neque, si qñq; cum exteris pugnāt, verum hoc certamen, & naturæ suæ propriū erit, quippe pro possessionibus, pro seipsis, non pro ciuibus periclitabuntur. quāquam hi certē ciues ipsos libenter periculo eximāt, si possint. hoc tñ libentius, siquid

inde velut mercedis à ciuibus recepturi sunt, q̄ hostes à fortunis ciuiū repulerint. Super hæc possessio et custodes impedit, retrahitq; ab eo officio, ad qđ penitus sunt comparati. q̄ si eorum agri, aut possessiones cuiusvis generis ab hostibus infestentur, tunc certe ciues nō pro natura officij sui defendent, sed ex accidenti: pugnabuntq; maxime, dū id bonorū suorum cura exiger, pugnā vero detestabunt, si nulla talis impēdeat necessitas. Neq; quidem certe fieri pōt, qñ hoc eis accidat, si locupletes, & opulēti fuerint. Quāobrem si quales optimi esse possunt custodes, tales eos fingamus, eos oportet nihil possidere, etiam si in possessione, & opibus aliqua virtus, seu felicitas comprehendetur. custodes tñ, vt custodes sunt, diuites esse non debeant, cū nō simpliciter quærat, vt probi, seu felices: sed ea tñ ratione, qua sunt custodes probi, seu felices. Verum enim vero, si quis ita obijciat, o viri cum seiungitis opes à custodibus, non animaduertitis rem optimam vos illis adimere: nempe illos hoc modo (vt Plato inquit) seruos, & inopes facitis, & omni possessione exuitis. Responderi potest, perinde nos facere, ac si quis (exempli grā) dicat pictori humanā figurā pingēti, ne membrū corporis præstantissimum præstantissimo colore exornaret, nempe ita alioqui oculos, si pingendi essent, exornari debere colore purpureo, non nigro: at vero ipse persuasum habeat, oculi figurā non simpliciter speciosam esse debere, aut quodlibet præstanti colore pictā, verum eo colore, quo oculi actio significatur, aut expeditissima

Quæ sequitur, tractatur in Terzio.

M

ma

Ama reddit. Quæ quidē ratio in custodibus eadē est, vt nō in eis desideremus simpliciter, atq; absolute felicitatem, sed quatenus custodes sunt. Id in quā ita intelligimus, si modo sumptus faciendi modus, ac moderatio pro virtute habeatur.

Analij possidere propriū aliqđ habeant.

Tandem, posteaquā custodibus nihil esse possidendū probauit, ad artifices, & reliquos operarios orationē transtulit, quærens num in hac Repu. hmoi hominibus ita permit tēda sit possessio, vt ex sua arte, vel opera quæstum faciant, & sic acquirant sibi rē, atq; augeant. Atq; in

Beam ille snfam cōuenit, vnam esse scilicet quod ad congerēdas opes attinet custodum, & reliquorū rationem, neq; quicquam huic Repub. deterius accidere posse, q̃ si vel inopiā, vel opulentia sibi recipiant. Et quidem, si opificibus artem suā quæstuatā esse permittamus, ad eum finē dirigent, ad quæstum scilicet & ad ea, quæcunq; congerendis opibus conducunt: ita vt non nisi casu quodā ciuibus suis vtiles sint, sitq; eorum ars non ad id, quā obrē instituta est tractata, & agitata, quin eius (quem diximus) quæstus gratia, quo neces-

Cse sit peruersum iri, verum, legitimū finem artis, ipsum ciuiū emolumentū. Illi insuper diuites facti, cōsequens est, artē suam vt negligāt, ac contēnant, & exinde otio, ac desidīa corrumpant, vt cū necessitas artis suæ vsū repetat, carius sua oīa vendant, deterioraq; multo faciāt. Propterea in hac Repub. Plato voluit non licere cuiquā aliquid seorsum ab alijs possidere, veluti ex arbitrio suo: p̃tereaq; neq; auri, neq; argenti vsū vllū esse necessariū. aurū siquidē, & argentū, quæ admo-

dū in Ethicis Arist. ad Nicomachū D probatū est, necessaria quidem sint in his nostris Rebus publicis pp̃ rerū inter se permutandarū difficultatē, atq; molestiam, veluti quasi mediū quiddam intercedant, rebus à se inuicē differentibus, quō equitas ea in permutatione cōseruetur, in re planē, quæ ægre admodū æquitatem admittit. Difficultas autē hæc permutandi atq; inæqualitas est huiusmodi, veluti si agricola aratorio aliquo instrumento indigeat, nihil certē habeat, qđ fabro ferrario permutet, nisi qđ ad victum pertineat. quid autē si faber ferrarius annona

E affluens indumento egerit, aut ali quo alio genere, quo pacto inter istos permutatio contrahetur? nonne cogentur rē excogitare, q̃ vi sua quasi res oēs comprehendat? quam cū colon⁹ ille fabro dederit, & acceperit inuicē aratoriū instrumentū, consultum ēt sit fabro ad eam rem, qua indigeat. Itidemq; hoc ipsum in reliquis ciuibus eandē rōnē hēt. Congerent igitur agricolæ id frumētī, atq; annonæ reliquæ, quatenus ad se spectat, qđ & sibi, & ciuib⁹ necessarium est. Adhuc fabri ex sua arte, quæ ciuibus conducunt, cura-

Fbunt: sic textores, sic architecti, structoresq;. Et est in ciuitate genus quoddā nummariū, ad qđ velut ad regulā frumentū, instrumentaq;, & reliqua inter se & comparant, & compensantur. Atq; ita facile ciuibus oībus communicantur, p̃ cuiusq; necessitate, & commodo. De his autē attributis id intellectū eē oportet, quæ ipsæ necessariae sint, non quidem ad voluptatē, & delectationē adiuuentæ sunt: cuius generis ars est vnguetaria, pictoria, sculptoria, Moral. cum cō. Auer. X X

De Numi vsu.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G & annulorū cōficiendorū, aliq; id genus quales in Rebus publicis nostris plurimæ vsurpant. In illa autē Platonica certū ē nulla pecunia, ac nūmo opus esse. Nec numerus quidē artificū ita temere in ipsa esse debet, vt nūc diminuat forte, nūc crescat, eo mō, vt qñq; artes ipsæ aboleri possint, ac deficere: vt in tonforibus, & alijs, q in Rebus publicis nostris artes suas exercent, manifestū est. verū singularū artium necessariorum, atq; vtiliū oībus ciuib⁹, tot assument artifices, quot possint publice sufficere: vt in agricultura, & **H** textoria arte est faciendū. Quæ vero non oībus, sed generi cuidam ciuium vtilis fuerit, eius proportiōe, ac rōne corā, quibus prodest, artifices numerabuntur. huius autē generis est ars conficiendorum frenorū. Hinc quoq; rōnabile est, huius Rei publicæ ciuem nullū pro arbitrio, ac volūtate liberis procreandis operā dare, neq; cū qua voluerit cōgredi, sed adhibito mō, ac rōne, pro generis cuiusq; cōseruatione, cuius in Repub. certū, & definitū numerū esse volumus, vt postea dicetur planius, quo in sermone de custodi cō **I** cubitu agitur. Postquā igitur ab hac Repub. auri, atq; argenti vsus exclusit, subdubitare vsus est, qui hæc ciuitas aduersus opulentā, atq; amplā bellū sustentare possit, ac periculū vī, ne amplā illi ciuitati impar futura sit. Tandē rñdit, re diligenter considerata, contrarium potius videri. siquidem diuitiæ, opesq; possessores suos tum contumaces, tum bellicæ rei imperitos, & expertes maxime efficiant. quāobrem si quo pacto diximus, custodes educati, institutiq; fuerūt, & milita-

ris, bellicæq; facultatis morē, ac experientiā induerint, ad quæ etiā naturalis aptitudo accedat, haud secus se aduersus diuites illos, & opulētos gerant, q̄ lupo aduersus bene pingues, & obesas oues: adeo certe, vt nō sit alienū credere, cū duplo, triploq; pluribus illos cōgredi posse. Hoc sanē possit quis ex latronibus desertæ Arabiæ, & alijs hmōi fortibus viris egenis, q nihilolēcius opulentā quāuis, & diuites p̄tem facile subiugant, diiudicare. Id quoq; rex Arabū aduersus Persarū regē exp̄tus est. Præterea quoq; huic Reipublicæ bellum, si qñ contingat id, necesse est, contra ciuitatē vnā, aut **L** cōtra dnas accidere. Sed finge duas, eo certe facilius, qñquidē missa in alterutrā illarum ciuitatū legatiōe, aut exhortabitur, aut deprecabitur, hoc modo. Nobis quidē ò viri, neque auri, neq; argenti vsus vllus ē, sed neq; id leges nostræ sinunt, qđ ipsum vobis sanē fas est. vobis igit, ratiōibusq; vestris cōferat, nobiscū aduersus alios belli societate inire, donec facultates illorū, & pecunias diripuerimus, nōne certissimū est, qualiscūq; sit illa ciuitas, ab illa eos in amicitia, & fœdera recipi? Enim **M** uero si quispiā obijciat, timendum esse, ne cōtracta amicitia, & percussio fœdere, parca ēt victoria, actis p̄dis, cumulataq; pecunia, altera illa ciuitas opulentior inde, ac diuor huic ciuitati nostræ pauperi bellū inferat, ac forsā ēt superet: Huic rñdet Plato, secus rē esse atq; opinatur ille, cū nulla, ne cogitari qđ ciuitas possit vere vna, p̄ter hāc, quā condere conamur. Aliæ qđē certe ciuitates quotquot sunt, ēt singulæ, multæ quidē in se sunt, & variæ, quāuis

Auis vnus circūscriptione loci capiātur. illis. n. Reipublicæ administratio curæ rei familiaris inferuit, non rei familiaris cura administrationi Reip. quare in illis hoc vnus ciuitatis nomē profecto est suppositiū: in vera aut, ac legitima Republ. ac paribus eius ea est ratio, quam in vnīuerso corpore, & membris cernere est: partes etenim corporis, vt sunt manus, pedes, ac reliquæ, antequā corpus vnīuersum cōstaret, factæ eius particulæ gratia sunt, quæ toto in corpore princeps est: nostris aut Rebus publicis non is est partiū

B consensus in vnīuersum. nā veluti vi quadam inter eas concursus fieri solet, eo s. vt singuli rem suam domesticā curent custodiantq; id qd minime eū fallere pōt, qui aliquantisper in hac scia versatus sit. Et tandem Plao hmōi ciuitates bifariā diuisas asserit, in pauperes liquidem, & opulētas, atq; vtroq; ex membris multiplices, ac varias prodire: & tū ēt, cū in pauperibus ciuibz eius ciuitatis concessa fuerint bona diuitū ciuitatis eiusdē, non minus perniciosum, & exitiale bellū exoriturū

C in ea imperita ciuitate, q̄ si re vera ducēnt ciuitates inter sese pugnātes. Proinde hæc, quā instituiamus, ciuitas ampla quidē spacio erit, valorisq; ac roboris (vt inquit Plao) eximij, quāquā propugnatoribus dūtaxat mille defendat. de illis etenim hoc dicit, ex eis viginti omni negotio liberos, hostes ducētos vincere. Ad hæc, hæc ciuitas, neq; magnitudine quauis, neq; spatio esse debet, ex qua numerus hic bellatorū exeat: neq; tā exigua, paruāq; vt finitimis populis sit facilis expugnata, neq; ēt vasta, vt in ea, & arari, &

seri facile possit. At principes huius ciuitatis, puta de magnitudine, & exiguitate ipsius cōstituere debere, necnō de custodiū, & cuiusvis artifi cū generis numero. Res. n. i hac Re pub. non aliter atq; in nā se habet. velut. n. humanæ actiōes, humanaq; corpora nō mēsurā quauis perficiunt, neq; exigua, vt in fabulis ferē Pygmæos cubitalis, aut vnus palmi staturē esse: neq; magna, atq; enormi, vt Gigantes olim fuisse ferunt altitudinis sexagita palmorū, hisq; similia mōstra: verū quadā certa magnitudine, qualis cōpluribus in hoībz reperit. Nec hoc tm̄ in natura perspicit, verū in artificialibus ēt rebus: sicut nō ex quauis vocaliū mēsurā in Musica id harmoniæ resultat, qd Musicæ sit conueniens. Querat ergo fortasse aliq; q̄ ciuitatis huius, quātāq; magnitudo, q̄ custodiū numerus eē debeat i cui egdē, eā rōnē variari p̄ tēporis, loci, vicinorūq; populorū varietate, atq; nā rñdebimus. quocirca, vt de ea recōstituatur, propriū ipsius ciuilis cōiecturē est: q̄ facultas experientiā cōstat, & vnīuersa illa, atq; generalia dispicit, quousq; singulis reb⁹ veluti materijs subiectis versent. At Plao quidē, dū tēporis sui, & gentiū finitimarū rōnē hēt, huius Reip. custodes, ppugnatoresq; mille satis futuros arbitrat. In quē rōnibus Galenus iuectus ē, dicēs, illā opinio nē Platonis, si ad etatē nostrā trāsferret, absurdā fore. Qua in re Galen⁹ qdē, regni illius p̄statiā, qd sua etate maximū fuit, spectabat: at Plao videat quidē non ita sensisse, vt rē aliter esse nō posse putaret, sicuti neq; alijs in reb⁹, quas in vnīuersum tractat, sed id tm̄ dixit, quantū & etatē

Qualis debeat esse ciuitas.

Galen⁹ contra Platonem.

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G tis sue rō, & generis, videlicet Græcæ conditio postulabat? quis. n. aliter intelligere possit, cum hanc Rem publicam aduersus oēs mortales pugnaturā esse certum sit? Quod igitur Plato hoc non aduerterat minime conuenire? Forsan, & quis dicat, Platonē vnus cuiusq; ciuitatis bene institutæ multitudinē nō debere esse numerosiorē, quæ vno loco, vnaq; vrbe contineatur: ad huius tñ exemplū multæ alię ciuitatis debitum, certūq; modum, numerūque ciuī habebunt. Quæ res, si ita habet, nihilominus tñ ex locorum

H varietate ratio quoq; varia erit. Ac verissimū quidē est, distinctū eē debere felicis cuiusq; ciuitatis, & multitudinem, & magnitudinem. quis aut vnicuiq; numerus præfinitus sit, non nisi explorata, & regionis, & incolarū natura dijudicari pōt. cuius rei significationem quādam dictū illud à professoribus nostræ legis habet: Misit, aiunt, ad rubrū, atq; ad nigrum, qđ quidē, etsi Plato non censet. hæc tñ est Arist. sntā, cuius de veritate minime dubitatur. Inquit Igitur Plato, egregiam administrationē in hanc formulā

I compositam, cuiusmodi ciuitatem hanc esse diximus, definitæ, & magnitudinis, & multitudinis esse. qđ nō paulo quidem facilius est, qđ id, qđ paulo superius diximus, oportere sicui nasci ex custodibus æneus, eum ad inferiorē ordinē traduci: cōtra, si alijs contingat aureū filium, aut argenteum gignere, inter custodes eū coaptari. Quæ oīa ita præcipiuntur, vt oēs in hac Rep. nati in vnam rem natura magistra consentiant. siquidem vno in opere oēs, ac singuli inter se conueniunt: id autē

opus intelligo, ad qđ natura quisq; **K** cōparatus est. vtq; summam cōprehendā, præcepta hæc oīa, & admonitiones, quæ ad harū legum obseruationē faciunt, neq; non aliarū ēt, quæ postea cōmemorabuntur, vt quæ de virorū, ac scēminarū copulatione, de procreandis liberis agūt, hæc inquam præcepta difficilia nō sunt, nec qđ viris hmoi, aut molesta, aut grauiā sint, qđ potius lenia his, qui in hac, quā educandi, atq; instituendi rōnē præscripsimus, Musica videlicet, atq; Gymnastica adoleuerint. Et qđ ad Musicā quidem attinet, cauendū in primis est, ne quid **L** præter constitutū prioribus legibus modum innouet. nanq; id, si cōtingat, ciuitas ipsa facile ægrotauerit, idq; erit clā oībus. Nec min⁹ ppea interim affectus, animi tranquillitate, & quiete retinebit, quousq; insinuante se magis, magisq; perniciē, ad vltimū res ad legū corruptelā, & morū redierit. Est præterea manifestum, quotquot his in legibus institutionib⁹q; vñb⁹ enutriti fuerint, suo pte ingenio ad quā plurimas priatas leges optimas deuenire posse. quo in genere est, reuereri parentes, & corā maioribus natu, senioribusq; tacere. atq; reliquæ ēt leges, qđ in actione versantur. Quāobrē priuata hæc officia nihil attinebit, tanquam leges atq; statuta describere. nā vniuersarū rerū leges illę, si recte atq; ordine ferant, ciues quidem ad has particulares sua sponte mouebunt, ac facile cū vnicuiq; ita cōstet puerilis educationis, & naturę, initijque rō, vt tota deinde vita sequat, & appetat qđ simile sit, atq; conformē illis, seu bona fuerint, seu mala. Ac eqdē, qđ partialibus legib⁹ mores

res

Ares formare instituerit, omiſſis generalibus illis, qđ ipſum quidē non pauci legū conditores fecerunt, iſa nē Medico ſimilis ſit, qui xgrotos curat, quorū diſſoluta in cibo, & potu, & venere libido obſtet, nec vlla proſit cura, quia nō cohibita intēperantia eorū, quicquid adhibetur medicinæ augebit, multiplicabitq; ægitudine, potiſquā ſedebit. Proinde, & quicquid paruales has leges, & veluti ſingulares imponere conabitur, nunquam à corrigendis his, emendandiſq; quieſcet, in quo vno oēs nihilominus, & acquieſcūt, & cōſidunt. qñ ipſe quoq; ea rōne putat ſe ſine attingiſſe, à quo proſecto permultū abeſt. hoc quidē nō ī paucis legū cōditoribus, quorū ad nos hiſtoria tradita eſt, pbatū fuit. Quicquid itaq; hmoi Reſpub. corrigere (vt inq̃t Plato) eniteſ, perinde erit, ac ſi vnū ex hydrē capitibus amputet, inutile quidē id, atq; abſurdū faciēns, qñqđ per reliqua capita venenū nihil oſecius emittat. Eſt ergo neceſſe legibus his, qđ de vniuerſo genere ſcipiūt, innitū in primis, quales à nobis nōnullæ dictæ ſunt, dicenturq; in poſterū. Inquit inſuper Plato, legē, qđ de templorū ædificatiōe, de cōſtituēdis oratorijs, deniq; de precibus, de ſacrificijs, de donarijs agit, docetq; , qđ oſa & humanū animū ſubigunt, & Deum, atq; Angelos laudibus extollūt, colūtq; , eā ſ. legem Prophete, qui diuinum mandatū referat arbitrio permittēdā: quaſi rē hmoi diuinā eſſe velit, & quicquid eius in ciuitatibus reperit, acceptandū qualitercunq; traditū eſt, qm̄ hoc, velut legitimis oſibus cōſtitutionibus legibusq; ipſis cōe eſt. At qñquidem in huius libri

primordio de iuſtitia quidnā eſſet **D** Plato attētauit requirere, cōſutauitq; quicquid de iuſtitia celebriores ſua ætate opinionē aſſeuerant: ac erat ipſe pollicitus primū naturā iuſtitie in Rep. oſtēdere, ob id ipſum poſtmodū iuſtitie ipſius in aliqua vna anima nām explicabit, vt fuerit in Rep. id clariuſ expoſitū. quēadmodū, ſi qđ ſcriptū aliqd exiguiffimis, ac tenuiffimis literis, & procul à nobis interuallo ſeparatis, vt legamus ſcipiat, noſq; idē illd alibi maiuſculis, grandiuſculisq; literis ſcriptū videamus, paruoq; id à nobis ſpatio ſeiungaſ: nobis certe cōgruētius videbit, ac cōmodi⁹ grandiuſculis hiſ characteribus primū vti: quibus facile perceptis, deinde minutulos illos nullo legem⁹ negotio. ita reſe habet, qđ ad iuſtitia Reipublicæ, & alicuius vnus anime atinet. Quārōne ēr, vt dictū à nobis prius ē, antequā iuſtitie naturā oſone proſequat, cœpit illā ipſam in moribus ac vita iuſtæ ciuitatis deſcribere q̃lis eēt. Ac deinde, vt primū in ea diſputatiōe, qđ de vita, & iſtituto Reipub inſtituta ē, natura iuſtitie manifeſta erit, iuſtitia ipſam p ſe qualis ſit oſtēdere aggredietur: eadēq; **F** opera ciuitatē illā ſapientē eſſe, fortemq; , ac tēperatā oſtendet. De quibus virtutibus quatuor, quæ in hac Repu. inueniunt, hic inueſtigat, qñ nā ſit vniuſcuiuſq; natura: in qua Reip. parte ſingulæ eniteant. Incœpitq; à **S A P I E N T I A** diſputatiōne, ac dixit neminē latere Rēp. hāc ſapiētia, & ſcia inſtructiſſimā. nā, et quacunq; de ſe deliberat cōſilio valet, & prudētia in iſtituēdis legibus atq; ſanctionibus, quarū nunc mentionē facimus. At optima gubernatio,

XX iij tio,

De ijs, quæ
ad ſacrā p
tinent.

De quatuor
virtutibus.

De Sapi
entia.

Paraph.in lib.de Repub. Plat.

Gtio, optimusq; modus, et si qdā scia omnino sit, nō possumus tñ dicere eiusmodi optimā gubernationem, atq; modū in hac Rep. reperiri, pp operarias artes, exēpli grā, pp agriculturā, vel artem tectonicā. est ergo illa quidē sapiens, ac ipsa, de qua nunc tractatur, scia. Neq; quis, nisi immerito, abnuat hāc sciam ex cognitione finis humani perfici, cū hęc administratio ad eā maxime accedat. Nec quēquā fugere pōt, humanū nos finē scientijs cōtēplatiuis cōsiderare, cognoscereq;. Quocirca hęc Respub. duplici sciarū genere sapiēs appellabit, & eo qd ad agēdū, & eo qd ad cognoscendū institutū est. Quē tñ certe sapiētia in minima huius ciuitatis parte cōsistit, in ipsis quidē philosophis: cuius naturæ, vt p̄stātissimæ, sunt sem p admodū pauci, si reliquarū artū, aut fabrilū, aut q̄stuariarū professoribus cōparent: & sapientia quidē illa ipso in principe Reip. inesse dēt, cadēq; ciuitati dominari. Principes ergo huius Reipublicę sapientes ē oportet. Atq; ita nobis nō perperā explicatū esse putamus, quo in genere sciz hęc Respublica dicatur sapiēs, & q̄ in p̄e ipsi sapiētia cōstet.

Hre sapiēs appellabit, & eo qd ad agēdū, & eo qd ad cognoscendū institutū est. Quē tñ certe sapiētia in minima huius ciuitatis parte cōsistit, in ipsis quidē philosophis: cuius naturæ, vt p̄stātissimæ, sunt sem p admodū pauci, si reliquarū artū, aut fabrilū, aut q̄stuariarū professoribus cōparent: & sapientia quidē illa ipso in principe Reip. inesse dēt, cadēq; ciuitati dominari. Principes ergo huius Reipublicę sapientes ē oportet. Atq; ita nobis nō perperā explicatū esse putamus, quo in genere sciz hęc Respublica dicatur sapiēs, & q̄ in p̄e ipsi sapiētia cōstet.

I FORTITUDO aut, qd ad hanc Respub. spectat, est nihil aliud, q̄ obseruatio fortis cuiusdā opiniōis, atq; electiōis, & quasi adhibita diligētia, vt oībus in hoībus natura ad eā affectis, rata sit, & pmanens, cōtraq; terrētia, ac oīa illicētia. Intelligo autē per terribilia illa, timorē ipsum, atq; dolorem: per illecebras, cōcupiscentia oēs, & voluptates. Est autem perspicuum, si ita populus (vt descripsimus supra) doceat, atq; instituat, Musical & Gymnastica, fore,

vt, nec timoribus nec cupipitatibus ab eorum animo fortitudinis opinio, sententiāq; dimoueat: cōtra vero, si educati fuerint aliter, tūc illis facile animo excidet fortitudinis propositū. Quod ipsum, si vis, exēplo tibi perfacili planū (inquit Plato) faciā. Fullones quidē nosti quādocunq; purpureo colore pannum adamussim infecturi sunt, vt color ipse deleri nequeat, eos ante oīa ex tot diuersis coloribus album deligere: quē deinde nō modica opera ad recipiendū colorē p̄parant, vt q̄ optē purpureū recipiat: atq; ita demū cōparatū colore tingūt purpureo: ac demū, qd ita infectum est, neq; absterisio, neq; ablutiōe quauis colorē perdere potest. q̄ si fortē pannus non fuerit ita p̄paratus, facile color ipse a detergentibus, aut dilui, aut deleri poterit. Quē rō, & in custodibus eandē est, si nō ea, qua diximus institutione atq; disciplina educati, & quasi p̄parati fuerint: neq; natura eorū ad idipsum delecta. tunc. n. magnopere verendum esset, ne fortis, ac cōstās opinio, qua si color ab eorū aīo facile fugiat, atque deleatur. Neq; quidē est qd sit ad detergendas, extirpandasq; virtutes potentius voluntate ipsa aut cupiditate, aut dolore, aut metu. At vero virtus hęc fortitudinis, qua in ciuitatis parte, quo in negotio emineat, neminē latere puto: eā siquidem maxime eorū propriam esse, quorū natura, vt maximopere idonea ad custodiam delecta est, quos sanē ad hanc partem adimplendā delegimus. est enim (vt puto) clarū, nullam ciuitatem, aut fortem, aut timidam dici, ita vt, vel in omnibus eius partibus, aut in quauis

earum

A earum existat fortitudo, vel timiditas: quarum neutra, neq; in diuitū genere, neq; in genere fabrorū inueniatur, verū custodibus ipsis illæ ipsæ sunt peculiare. Est itaq; à nobis expositū, & quid sit hæc virtus, & quam Reipub. partē spectet. Super sunt igitur duæ in ciuitate virtutes examinandæ, Tēperantia, & Iustitia: tumq; quidnam ipsæ sint, & cui ciuitatis parti attributæ dicendū.

De Tēperantia.

TEMPERANTIAM certe nō male in cibo, & potu, & venere mediocritatē quandā dixerimus: eūq; appellamus temperantē, qui per se moderationē hanc cōtinuare possit. Simile id quoq;, qđ de Temperantia dī, eam quidē esse abstinentiā quandā animæ, & colhibitionem à voluptatibus & cupiditatibus. Dici mus in super, tēperatū hōiem seipso potentiorē esse, & sui ipsius victorē, qui sermo in hunc sensum accipien-
B dusest, vt eū præcipuārū in homine partium altera p̄stāior sit, & nobilior, intellectu quidē ipse, altera vilior, ipsa scilicet concupiscendi pars: si p̄stantior illa præualeat, imperetq; viliori, ac vilior illi subiecta sit, dici mus tunc ipsum sibi ipsi dominari.

C E diuerso, si abiectiori parti melior illa subijciat, idq;, aut pp̄ vitiosam educationē, aut pp̄ aliud quiduis in commodū ipsum, tunc sibi ipsi imparem eē, atq; seruire affirmemus. quæ ratio vtrobiq; p̄petua est. Hoc igitur mō dubitari non pōt, ciuitatem nostram, & sibi, & alijs imperare: eamq; virtutem non in vno tantū genere esse, velut in principibus, sed in vnīuerso ēt populo. At nec in opere humano perfectū quāquam vnum, atq; adeo humanum dici potest, quacunque ex virtute

acquiratur, nisi qđ temperatū sit: se-
D cus in sapiētia, & fortitudine res habet: quibus virtutibus necesse est partes aliquas Reipublicæ carere, cū hæc temperantia per vniuersas currat, ac diffundatur statimq;, ac primo quoq; tempore tradēda est oībus in ipsa educatione, contrariūq; vitium arcendū. Atq; in hunc modū quid ipsa esset Tēperantia, quatenus Reipub. inesset, dictum est à nobis: restat vt de quarta virtute, cuius gratia ab initio injecta q̄stio est, sermonem instituamus.

IUSTITIA itaq; est in hac Re-
E pub. & Prudentia, qđ eadē iustitiæ ipsius actus est, nihil aliud, quā qđ superius diximus, cū de regimine huius Reipu. agebatur. Siquidē illic dicebamus, singulos quosque in hac ciuitate opus vnicū præstare debere, ad qđ eū ipsū natura p̄parauisset, eamq; iustitiam esse, qđ optimum statum ciuitati, ac perpetuum quidem exhiberet, quandiu in eadem exerceretur, ac tres illas superiores, quarum paulo ante disputationem terminauimus, ciuitati eidem præberet. qđ totum nō nisi vno, & imperantiū, & subditorū, plebisue consensu ad obseruationē, reuerentiāq; legum fieri potest: F
tanquam hæc sanē quidem facultas promiscue in pueris, in mulieribus, in seruis, in liberis, magistratibusq;, & priuatis ac demum in oībus Reipub. partibus in sit. qđ ita intelligitur, si vniūscuiq; destinatum sibi à natura opus amplectatur, nec alienum vnquam concupiscat. Erit igitur hæc Respub. ita demum iusta, si conuentu, atq; multitudine iustorum constiterit, dū singuli propriā sibi, atq; assignatam actiōē ciues

XX iiii exer-

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G exerceat. Quo i genere civilis quoq; equitas cōprehēdit: sicuti in ciuitatibus iniquitatē ponimus, ipsam quidē iniustitiā cām nō aliter esse, q̄ si singuli ciues plus vna re agēda aggrediant, ac ex alia in aliā se trāsferant, ex alioq; munere in aliud, ac p̄ multos deinceps ordines, gradusq; vagent. Qd̄ licet videri possit ciuitati minime nocere, p̄sertim, qd̄ ad eas artes attinet, q̄ opificum sunt, atq; artificū, manifestū tū est, in his quoq; artibus eā permutatio nē Reipublice incommodare: quē admodū si quæstuarius natura, vel

H diuitijs, vel robore elat⁹; aut cuiusuis generis alio impulsus in militariē ordinē trāsire conetur, siue (q̄ indignus quidē est) miles in cōsularē, & custodū ipsorū dignitatē ascendere contendat. vtrunq; n. ciuitatē magna afficit iactura. id qd̄ et tu ex uitatibus nostris facile comprobes. Quibus oīsbus expositis, iustitia qd̄ sit perspicuū ē, ipsamq; in vniuersas huius ciuitatis ptes eē diffusam. Cuius naturā, vt in ciuitatibus esse intelligit, postquā est Plato executus, ad eā se rationē conuertit peruestigandā, an ipsa in vnica quapiā

I anima inueniri possit, quæ sit civilis iustitiæ similis, an secus si sit, bene qd̄: si non sit, se ad tractatum civilis iustitiæ referet. Et quidē quæcunq; fm̄ magis ac minus tantum mō differunt, vnus eē generis necesse est: nec haecenus i vno quicquā est, qd̄ sit alteri cōtrariū: qua rōne in vnica anima iustitiā, & æquitatē nihil differre clarum est ab ea, q̄ in ciuitate ponitur. Inquit ad hæc, hmōi civilem esse iustitiā, si ex tribus naturis illis singulē videlicet, & qua di-

cupiscimus in officio suo sint, idq; ipsum, & mō & tēpore debito agāt: ex qua et ratione hāc Reipublicam ponimus, sapientē, fortem, temperatā esse. Quod si hæ tres naturæ in vna quadā anima reperiānt, ac perficiantur, nō aliter in ciuitate iustitia erit, & prudentia, q̄ partibus illis ita affectis, vt rō ipsa imperet, reliquæ duæ iracūdia, & cupiditas obtemperent: cum neminē lateat, non potuisse has partes in ciuitate fingi, nisi in anima inuenirent nā qualiter iustitia in ciuitate esse intelligit, nisi quatenus in ciuib⁹ est? Ac in Naturali qd̄ philosophia ostensum est, duas inesse nobis contrarias inter se vires, rōnem, & concupiscentiā, in duo videlicet cupiditatē, & iracūdiā. hoc scdm̄ manifestū est, cum ipsi sæpe experiamur cupiditati iracundiā repugnare, atq; imperare, veluti instm̄ quoddam sit, quo cupiditatē retundimus: ideoq; accidit nō infrequētē, vt siqn̄ cupiditate p̄ter rōnē agitamur, atque distrahimur, ita scamur quidē. Cū igitur res ita se habeat, ac tres illæ in anima facultates existant, quem admodum in ciuitate non sunt, nisi ea ratione, qua ipsæ in anima inueniuntur: erit quidem iustitia, & æquitas vnus cuiuspiam animæ ita demū, si singulæ illæ partes suo, ac proprio munere perfungant, quē admodum in ciuitate diximus. Ac si itaque omnes animæ partes conspirabunt, vt ratio, tanquam sapiens dominetur: irascendi vis obsequatur illi, atque subijciatur, ac proprio incitata feruore aduersus contrarium quidlibet pugnet. Quæ sanē concordia, & velut consensus vna in anima per Musicā, & Gymnasticam

A nasticam conficitur . quandoquidem Gymnastica ipsa irascendi partem corroborat , & fortitudine instruit : Musica eā ipsam , & disciplinę capacē , & rōni obsequentē facit . ac illarū duarū quidē partes , si sic cōponetur , atq; cōueniēt , tertiā , quā superest , parti instituēdę conferēt , atq; cōaptabunt . Quamobrē eadem rōne , eadēq; parte , vnumquemlibet hominē sapientē vocamus , quā ciuitatem sūp̄ , & temperatā , & fortē : idq; , cū eum , qui rōnis praecepta prima quāq; obseruat , ac retinet , fortē appellemus . Id vero , quod semp dixi ,

B intelligo in ipso formidini tpe , ipsoq; dolore imminēte , vel voluptate : & ita ciuitatis fortitudinē diffinimus . Idem , & hō ē ipse sapiens est , in quo penes rōnis partem rerū omnium est arbitriū , ceteris partibus illi morē gerentibus , vt in ciuitate esse solet : neq; nō hic tēperatus vir est , qui est tēperatę ciuitati similis . ob idq; , quisquis naturā huius , quā instituitur ciuitatis fuerit assecutus , maxime is virtute erit pditus , sicut hęc quoq; , ciuitas studiosissima est , & optima . Quibus oībus facile ē colligi , nō aliā esse in ciuitate æquitatē ,

C & iustitiā , aliā in anima . Ex quo ipso ēt perspicuū est , eandem , & in ciuitate improbā , & in anima iniquitatē , iniustitiāq; esse . vtrobiq; enim illud ipsum vitium nihil est aliud , q̄ partiū ipsarū peruersum dominiū , obsequiumq; : quēadmodum , si in anima pars irę , aut cupiditatis dominiū obrineat . Idq; nō male sanitati , atq; egritudini corporis cōparetur . etenim , sicut p̄spera corporis valetudo in humorū æquabilitate cōsistit , ac naturā i illos ipsos dominio : cōtra ægritudo est , si illi naturā su-

perent , atq; opprimāt : ita res quoq; , in anima habet . nā eius demū cōsistit sanitas , si parti rationali tota aīa cōspiret : ægritudo , si illi reliquę partes imperēt . hoc modo virtus , sanitas quēdā est , & pulchritudo : vitium vero , deformitas quēdā . atq; ægritudo . ac ita sanē sanitas ē vna , vt virtus , nec alia de eā proba ciuitas vna est : vitia autē sic diuersa sunt , & plura , vt morbi ipsi mltiplices , & varij . Ob idq; , malē institutę ciuitates , singulę ēt , plures quodā modo sunt , & diuersę : quā tñ quatuor generib⁹ , vt postmodū dicet , cōprehendunt . Vera autem , ac recta administratio duobus tñ nominibus appellatur . nā vel vnus gubernatione , regnū dicet : aut plurimum optimorū , status optimatū appellabitur . Absoluto itaq; de virtutū generibus sermone , earū , quā in hac ciuitate existūt , refert se ad ea persequenda , quā de custodibus reliqua erāt : quo videlicet modo cū vxoribus cōgredi debeant , qualiter liberos educare , quo modo ēt generare . Ac dicam⁹ quidem id neminē latere posse , vt quandoquidē custodū naturas in ciuitate perpetuari volumus , nec id aliter q̄ , vt sibi similes cū plurimū generent , hoc fieri non possit , si cū quauis muliere cōmiscantur : verū tñ modo , si cū similis naturę mulieribus similisq; educationis cōiungantur . nec id solū custodibus cōuenit , sed reliquis ēt , suo cuiq; in genere . Hinc exoriet sanē questio , num mulieres ipsę sint similis naturę , ac velut cōgruant naturę ciuiū , virorū , pręsertimq; custodū , an ipsarū natura ā masculorū genio discrepet . Prius si dabit , scēminę eadē munera , officiaq; explebūt , quā maribus quoq;

De his' i
Quinto.
De mulie
ribus.

F

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G quoq; ipsi assignata sunt, ita ut & Militarē facultatē, Philosophiāq; ac principatū, reliquaq; sibi assequi possint: in secus, tum mulieres ipsae nonnulla ad munera habiles erūt, ad quae viri ipsi erūt penitus inepti, cuiusmodi sunt nutriēdoru liberoru partes, pariediq; labor, & alia id genus. Nos vero eiusdem speciei esse, & mulieres, & viros, i humano fine adipiscēdo affirmam: nec quicquā interesse, nisi prout, aut magis, aut minus id ipsum agant: videlicet qd cōpluribus in reb^{us} vir sedulitate, ac diligētia mulierē superet (quanquā nō adeo absurdū sit) aliqñ nonnullis in actionibus mulieres viris diligētiore esse, ut in Musica practica videre est. ideoq; fertur, musicos modulos tum demū pfectos esse, si à viris excogitati, à mulierib^{us} absoluti, & consummati sint. Itaq; cū viri, ut diximus, & mulieres speciei eiusdē sint: atq; ea, quae nā specie nō differunt, ad eundē actū in ciuitate se cōuertāt: hinc credo manifestū eē, eodem munere hac in Republica, & viros, & mulieres uti, cū suapte natura illae ad illud quiduis imbecilliores sint: quaten^{us} bene consultū sit, si leuiora illis opa, ac faciliora assignentur. Nec id inquirentibus difficile est inuestigatu. videm^{us} enim mulieres nonnullis in artib^{us} masculis nihil esse dispares, pter qd ipsae ad eas min^{us} validae, minusq; perferētes sint: non tñ ex cluso, quin mulierum aliquot aliqua arte viris ipsis pstantiores sint, ac diligentiores, ut in arte textoria, sartoriaq; & alijs nonnullis. At vero qd militarē artē, industriāq; participant, videre est cum in alijs plurib^{us}, tum in his, quae nonnullis in partib^{us} Africae habitāt. Qua ratione colligi

potest, nihil alienū videri, si qd mulieres ingenij quadā perspicacitate, ac prudētia maxima à natura ornatae fuerint, sapiētes sint in ciuitate, & principes. Verum, qm id perraro cōtingit, ideo est, qd leges nonnullae mulieres prohibuerunt ad sacerdotiū, praesertim pontificiā dignitatē promoueri. Ceterū, & inductione, & similitudine à brutis animantibus ducta, probabile est, quē admodū inter custodes gregis canes foeminas, nihil à masculis, quod ad custodiā attinet, ac pugnā, inimicitiasq; aduersus lupos differre, nisi quaten^{us} sunt imbecilliores: sic mulieres quoq; custodes in ciuitate esse debere, habitaculū eius animalis, cui nos custodē ante assimilauimus. Natura vero (quanquā id raro) nonnunquā tñ aliquibus ad pugnā armis, quibus foeminae carerēt, mares instruxit, ut de suisbus clarū est ea vero, quibus pfm instructa sunt pugnacia aialia, sunt certē eadē ferā, & marib^{us}, & foeminabus: quasi idē, quod masculus, foemina agere, & exercere debeat. Enimvero in his nostris ciuitatibus nūc pspicere nō licet, quāta sit mulierū, quāq; ampla facultas, eas cum tantūmodo ad liberoru procreatio nem habeamus, tanq̃ sint imperio mariti, liberis pariedis, lactādis, enutriendis addictae: quae seruitus quidem liberā illis aliarum rerū administrationem, curamq; abstulit. Eadem causā est, cur his in ciuitatib^{us} nullae mulieres sint, ad aliquā humanarum virtutum paratē, sed plantis potius similes, graues quidē, & molestae viris ipsis. Qua etiam ex re potissimū paupertas, & miseria his ciuitatibus ingruūt: qd mulieres ibi viris duplo plures sint, nec aliquid ad

Ad necessaria quæreda cōferāt, neq; in illis exercitata sint, nisi perraro admodū aliquibus operibus adhibent: quæ certe ferè, non nisi qñ necessitas cogit, suscipiunt, vt inopia suæ opem ferant, cuiusmodi nendi, & texendi artificiū est. quæ omnia de se sunt manifesta. Et cū ostēsum sit, feminas bellicā artē cum maribus cōem habere, ac aliquas alias: cōuenit, vt in eis deligendis ad quamuenq; rem earū naturas spectemus: eandemq; adhibeamus diligētiam in eis, & quærendis, & erudiendis, tū Musica, tum Gymnastica, quā in viris ipsi præstitimus. Et sic mulierū corpora, quæ cū viris in gymnasio bellico exercent denudanda erunt, cū virtus illis pro optimo vestimento inducēda sit. Ac, vt primū mulieres ostēdit simul cū viris custodes esse debere, vnaq; habitare, & versari, & epulari, cū nullus in hac Repu. custodibus ad habitandū, vel epulandū assignatus sit locus, inquit insuper necessitatē quoq; virū, & mulierem custodes ad mutuā cōmixtionē impellere. Nec temerē tamen quæuis ad arbitriū congressio permittenda est, neq; cū quocunq; **C** voluerit, idq; ex instituto pposito. nos enim cū actum humanū quidē esse volumus, nō qualitercunq; cōmisceri cōtingat: sed ita venus instituat, vt quā optime ad generationem, ac propagationē custodiæ apposita sit, certis quibusdā, determinatisq; temporibus, s. more quoq; definito pro vniuscuiusq; ratione. Hic autē mos, etsi à reliquis ciuitatū, ac populorū legibus maximo opere discrepare videtur, idq; ex vi quadam verborum potius, atq; specie, nihilominus cōis certē reliquis om-

nibus institutis, ac consuetudinibus **D** apparet. Et nos quidē breuī admodū disertatione de hac re, quid Plato sentiat, exponemus. Dicendū itaq; est horū custodum cōmiscendorum tempus obseruari debere, ac considerari, maximē ad continuationē, & perpetuitatem sui generis: si frq;, & cōeūdi modus determinandus est. quod ipsum variari ex bellis superuenientibus potest, atq; multa alia interuenire possunt, quæ cōgrediendi modo, vel adiiciāt, vel detrahant. Et inter priuatos quidē in hac ciuitate matrimoniū ita contrahit, vt nō nisi similes coniungant: ac bo- **E** ni bonis, vt hac rōne natura eorum optima in liberis sobolescat. Quis enim venatorios canes, aut aues ad venationem quoq; aptas desiderat, qui nō idem curā quā maximā præstet, vt horū generosā naturā cū generosa coniungat: vt ex eo congressu, quod natū erit parentū generositatē referat? At quantō magis in hac Repu. circa procreandos liberos cura hæc habēda est? Quocirca, qui hmōi curā in Repu. gerit, committere nō debet, vt quælibet temere ætas ad coitū admittat, quin flori- **F** da tm̄, & firma: quæ in muliere à vigesimo anno incipiēs, ad quadragesimū durat: in viris verò, à trigessimō vsq; ad quinq; & quinquaginta annos producat, quæ i vtriusq; ætas liberis procreandis attributa est. Est quoq; in his custodibus, ac plecorū (vt ipse censet) ea nuptiarum habenda ratio, vt mulieres omnib; viris cōes sint, nullaq; vni tantum propria, ac sua assignetur, ita vt vno in contubernio cohabitent, vt in his nris ciuitatib; fieri solet: & rursus, liberos oīum fore cōes arbitrat.

Quod

Quæ ætas
& mulie-
rib; & viris
ad coitū
apta.

De filiorum,
mulierū-
que com-
munionē.

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G Quod verò ad vxoris cōiunctionem attinet, ita mihi sanè intelligendū videtur, vt illæ cū omnib⁹ viris habitēt, nullo, quod ad id spectat, discrimine: non tñ, vt libera eis commixtio, coitusq; permittat. Verum, cū principibus necessitas videbit⁹ sufficere solobis, videbunt vt publicæ apparent nuptiæ: tumq; hinc sponsi, inde sponsæ conueniant, sacrificia fiant, ac vota Deo nuncupabuntur, Deū opt. max. orabūt, vt sui ille miseretur. Ad hæc quoq; præcipient, vt poetæ hymnos epithalamios, quales in nuptijs celebrari solent: conficiant: ac deniq; ex hmōi vniuersorum ciuiū concursu, viri, ac mulieres ad nuptias feligent. Tum deinde nō sine arte, atq; ingenio iudices sortem agitant inter eos qui vxores ducturi sunt. cuius sortis ea moderatio esse debet, vt quæcūq; cuiusuis vxor obuenerit, id casu non arte factum videat. sic itaq; cōes omnibus videbunt vxores. Neq; tñ fors, nisi inter similes, atq; vnius speciei iniri debet, sic, vt optimā mulierū speciē ad optimum virorū genus cōferat, deteriore quoq; deteriori: data opera in primis, vt nullus id ciuiū percipiat, pter senes, & iudices ipsos. Galeus autē commemorat librū se hoc genere sortiendi cōposuisse, quod ipsum appellat octogenarium. quo ex opere cōmoda duo egredientur, prius est, vt id, quod putabat de mulierum cōiunctione, tatum existimeretur: alterū, vt optime ad procreationē prolis naturæ obseruent. & præter hunc quidē modum, possunt adhuc alij excogitari. Mox mulieres, inqt, gravidæ a viris seiungētur, & cum prægnantibus reliquis habitabunt, donec pepererint. Post partū autem

omni opere cauendum est, ne vlla suā prolem videat, sed continuo qd natū erit aliō ad nutrices transferat. ad nutrices quidem, si matres sufficienti nō abundabunt lacte. Hoc autem propterea institutū est, vt nati omnium cōes videantur: idq; adeo, vt singuli quiq; vniuersi illius generis natos credat esse suos, vicissimq; nati arbitrentur oēs illos parentes suos esse. quod totū ad conciliandū amorē fit. Nec in hac ciuitate vlla, erit alia necessitudo, q̃ patrū, & auro- rum, filiorūq;, atq; filiarum, & nepotum, & fratrum, atq; sororum. Quo in genere hmōi ciuitas varios cognationis gradus cōplectetur, in quibus vnū ordinē filij conficiant, aliū patres, aliū aui, aliū proau: ita, vt quiq; in filiorū ordine patrū ordinē suspiciat, & venerent, colentq; ea reuerētia, quæ patribus à filiis debita est. Rursumq; ordo ille paternus, quotquot filiorū gradus cōplectit⁹ amabit, eo scilicet amore, quo solent filij à parentibus diligī. Propterea fratrum, sororumq; matrimonia, ac congressus legitimi sunt: parentū verō, & liberorū inter se congressus, licet hinc ascendatur, illinc descendat, huiusmodi cōgressus tolerabiles nō sunt: ne dignitas illa paterna, ac reuerentia in adolescente venere cōtaminetur, & filialis ille cultus amore voluptuario confundat: ac demū, ne, si deposita fuerit liberorum erga parētes obseruantia, & reuerētia, ipsa ēt Respu. penitus corrumpatur. quæ causa in omni legū institutione obseruata est, & licet inter se circa huiusmodi graduum determinationē differant, sintq;, & ipsæ inter se inuicē rationis diuersæ. Etatū eūā non in postremis habendus

A dus est ad venerē delectus. qui enim etatem ad generandum prefinitam egressi fue rint, non indignū est inuestigatione, an præterea cū muliere congrēdi ad subducendū seminis excrementū liceat, cū nullum magis inter onia superflua excretionē indigeat. Ac Plato permittit id quidē, sed ex eis siqui nati fuerint, nullo loco, nulloq; numero esse censeat, nutrimentumq; eis interdicat. Verūm, & id non nisi pro rōne sanitatis concedi, ac mensurari debet. Superiores autē nuptiæ sine dubio repetitur toties, quoties vsus, ac necessitas postulant procreandi: ita habito, & raritatis, & frequentię respectu, vt Reipub. huius, atq; ciuitatis non excedatur determinata multitudo, prout etiā mulieres ad conceptum, aut faciles, aut tardæ sunt. Huius autē loci intellectus Galenū habui peranxiū, num, scilicet huiusmodi copulationes deberēt iterari. Hinc autē illa fuit anxietas, q̃ Platonis in hoc loco mentē non affecit est. Nam nisi renouarent nuptiæ, sed singulæ singulis coniunctæ permanerent, nimīū in cōiōne illa cessaretur, cōmunisq; amor de medio tolleret, essetq; longē maior pro seipsis cōsortibus ad bona acquirēda mutua diligentia ipsorū, & cura, q̃ pro alijs: eaq; ratione familiaris potius administratio, quā ciuilibis nasceretur. quod manifestū est apud eū, qui in hac disciplina versat⁹ fuerit. Eō ergo absurdius esset alicui vni concedere, vt priuatim sibi ad habi tandū domū haberet. nemo enim in hac Reipub. propriū sibi quicquā obtinere debet, ac omniū rerū communio perinde in hac Repu. atq; in membris corporis se habet. Per has

quoq; nuptias tantum tempus vix vnusquisq; liberis operā dabit, quārum, vt plurimū, ad conceptū sufficere diiudicabit: & hoc mihi esse videtur, quod de cōiōne & filiorū, & vxorū Plato intellexit. Deinde demonstrationibus probat cōitatem huiusmodi necessariā esse: dicitq; primū huius Reipub. legislatorē in ciuitate constituenda spectare debere potissimū, quod sit ciuitatis summum bonū, non secus ac repellere à ciuitate debet, quod maximū est malum. Ac nullū profecto est perniciosius ciuitati eā gubernatione, quæ pro vna plures efficit ciuitates: nihil econtrario salutaris, q̃ id, qd Rempublīcā cōiungit, conglutinatq; atq; vnā facit. Neq; quenquā latere arbitror cōmunicationem, & emolumentū, & damni ciuitatē solere colligare, atq; vnire, vt illis, & viuendū pariter, & moriendū sit, si ita fors tulerit: itidemq; valet & lætitiæ, & doloris cōitas. contrā his in rebus dissidia, & quasi abalienationes ciuitatē dissolunt, ac perimunt. alijs enim gaudentibus, alijs dolebunt: quin et qñq; ex aliorū dolore alijs voluptatem accipiet. Quamobrē non temere fertur cōmercia, atq; cōmunicationes huiusmodi hominū inter se esse perutiles. Et summam vt dicam, ciuitati nihil magis officit, nihil magis peribat, q̃ ea verba, si inter ciues euulgata fuerint, meū videlicet, & nō meum. Ac illa demum ciuitas hoc pacto cōstituta, vt nihil vnius sit, quin idem et sit omniū, id, si tale ē, vt vniuersis faciliē cōgruat, hæc certē ciuitas vnita, illigataq; & v-ra dici pōt. Ciuitatis enim partium ad totā ciuitatē cōiō, non alia est, q̃ membrorū ad corpus totum animalis,

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

G animalis, quod ad dolorē spectat, & uoluptatē: nam, & quoties uni digito dolor est, totū huic corpus cōdollet, totūq; afficitur ita, ut agrotum dici possit. idem etiā in gaudijs, ac uoluptatibus accidit. Res igitur ita se habet, ut descripsim⁹, huiusmodi est ciuitas, cuius ciues probos, & bonos esse uolumus. Et manifestū hinc ē est, communionē illam vxorum, ac puerorū esse pernecessariā. nanq; nullum horū custodum fas erit quempiam omnisi, nisi affine, atq; propinquum appellare: immō quicunq; occurrerit, eum ipsum, ut

H patrem, uel auum, uel matrem, uel auiam, uel fratrem, uel sororem, aut filium, aut filiā apud se existimare debet. & in patres quidē (ut diximus) ea utuntur reuerentia, quam lex in uniuersum lata præscripsit. Hoc ē maximē ciuitati conducibile est, ut singulae partes i lœtitia, & dolore ita cū uniuerſa cōsentiant, sicut unius corporis particulæ cū corpore. Nec dissimilis est uxorū, & liberorum cōcatio bonorum, atq; opum cōmunioni: eratq; quod dicebamus, nullum omnino istorū propriā habitationem obtinere, neq; quicquā

I seorsum, sed unusquisq; domū suā habeat, in qua & alij habitare possint. si se enā reliqui faciant. Multo min⁹ equidē, aut liberi proprii, aut uxores propriæ permittendæ erūt. sic enim ppria, & mala, & bona fierent. Quin ē huiusmodi proprietates nō raro (ut diximus) alieni mali causa est, seminariq; rixas, atq; seditiones inter ciues: quæ mala pp pecunias, pp liberos, propter uxores frequentia oriunt. E diuerso recte, & ordine administrata ciuitas, inimicitias, emulationes inuidiā, pauper

tas, & reliqua mala, q̄ has nostras ciuitates opprimere solent, effugiet.

In hac uerō ciuitate nihil ē, q̄ furta, & rapinæ prohibeant, reliquaq; alia, quæ his Rebuspu. nostris prohibent. Et illi ē ciues summa dignitate, summa prosperitate felices quidem sunt, ac beati, his oībus malis liberi, atq; immunes, quæ nostrorum temporū ciuitatibus ingruūt. Idq; totū per se manifestum est, si quales nunc sunt cōuentus, quis exactē cōtemplatus fuerit. Et postq̄ ostēdit necessarias esse illas cōmunicationes, ac uxores custodū, non minus q̄ uiros ipsos custodiæ attentas esse oportere, seu domi foris, uidelicet belli res gerenda sit, quæ ad modū in canib⁹ sceminæ cū maribus ipsis custodiæ, & ipsæ operā præstant: tum inuestigare incipit, de ceatne ita pueros militiæ, ac prælijs assuefacere, ut illo spectaculo præliorum, & tyrocinio, ac deinceps experimēto imbuantur, ut alijs in artib⁹ sit, quibus non antē operi, atq; artificio applicatur tyrones, q̄ sint frequentē inspectiōe eruditi. uerbi gratia in fabrica, & nō paucis alijs, patres, dū arti suæ dant operā, præſentes filios adhibēt, ut se operātes illi aliquā diu intueantur, priusq̄ ipsi quicq; ea in arte agant.

M Nec parui refert, an discipuli a teneris annis artis ipsius spectatores fuerint, necne. qd ipsum, si in alijs artibus cōprobabit, quātō maior eadē circa custodū liberos diligentia esse debet, cū & cupiam⁹, & expediat maximē eos peritissimos, doctissimosq; effici. Adde ē, q̄ cōmittēdō plio, si liberi assuerint, patres acrius multo, atq; ardentius pugnabunt: quæ ad modum reliquis ē animantibus cernit, quoties alicui eorū præſente

An pueri
militiæ
assuefaciēdi.

L

M

A sente prole decertare contigerit. Ita tñ ad sint pugnantis patrib' liberi, vt ob eorū imbecillitatē, ac pusillanimitatem mortis periculum nō subeāt, si parētibus adhæserint: quin et propter id possent parentes ipsos in discrimen ducere. Verū hoc in arbitrio sit parentū, ac iudicio, cū ipsi maxime illorū naturam cognoscant, vt si quem illorum meticulo sum, atq; timidū norint, eū ad bellū exire non cōmittant: & ē cōtrā, qui firmiore, & validiore aīo est puer, ad id ipsum non est alienum, si egrediatur, tum in primis, cū equitandi **B** artē ex acie est assecut'. Et quod ad puerorū quidem eo in spectaculo curā, atq; tutelam attinet, oē studiū nauandum est, vt videlicet in equis maturioris iā ætatis, atq; obsequentioris naturæ equitent, ab ipsis prælium spectent. Præterea autē huic ciuitati ferentur leges, quæ, quicūq; in acie desertor ordinis fuerit, aut abiecerit arma, aut similē aliquam ignominia ex timore, vel ignauia admisit, iopificū ordinē manuariorū eū transmittant. Quicunq; et apud hostes captiuus fuerit, idē hostium arbitrio relinquat: idq; non iniuria, cū se ille in laqueos, & captiuitatē dederit, vt cerui se in retia vè cordia, atq; imprudētia conijciunt. Lex itidē ferēda est alia, ne quis occisos in pugna spoliēt: iā enim plurimi exercitus hac causā periere. licet tñ mortuis et arma detrahant tantummodò, si quis modò idiguerit: vt pote, quia, vel gladius, vel hasta, aut rupta, aut inuilis fuerit. Ad hæc Plato his custodibus concedit, quandiu in castris agūt, vt singuli oblatū sibi forte captiuum ciuem recipiāt, si velint, eumq; trucidēt, quō sunt re

liqui animosiores, pugnacioresq;. **D** Inquit præterea Plato ex custodibus, q se egregie gesserint, eis summos, ac plurimos in ciuitate honores haberi debere: ac pro eorū dignitate sacris reb' operandū esse, orationibusq;, atq; carminib' esse celebrandos. Atq; ex his, quicūq; in acie strenue pugnātes occiderint, post eorū obitū honorificētissime de eis ipsis mentio, memoriaq; habenda est, ac cōmemorāda, tanq̃ ipsi in Angelos terrestres, sanctosq;, & purostransmutati sint, atq; tum maxime sint mortaliū custodes, & mala illis imminētia auertāt, atq; vitia. Nec non **E** sepeliēdos esse fas est singulari quodam honore, ac loco maxime ad dignitatē exposito: quorū quidē sepulchra, velut oraculorū sedes erūt in hisq; adorabi'. secundū hos reuerentia quoq; illis exhibebit, q fato ē vita cōcesserint, fuerintq; genere vitæ, & ciuilis disciplinæ laudabiles. Omnibus autē his explicatis, in eā se cōfert inuestigationē, an hui' Reipub. ciues fas sit, aliū quempiā generis, ac linguæ societate sibi coniunctum in seruitutē redigere. & p genus quidē intelligo cognationis ordinē, ac seriem, præterea et patriam. **F** Ac illud querit, num ex odio, quod sit vtrinq; in bello constat, iustum sit hos cines illorū domos incēdere, atq; incidere arbores: quod quidē nemo in gen' suū admittere debet, veluti nō est æquū, vt Græci ipsi aduersus Græcos ita bellū instituāt, vt de seruitute, atq; libertate cōtendatur: neq; hoc in bello ædes cōburi decebit, aut excidi arbores, huiusmodi enim Græcorū inter se dissidium seditio potius, q iustum bellū appellari debet: & seditio quidem,

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

A V E R R O I S

Paraphrasis in Libros de Re-
publica Platonis,

TRACTATUS SECVNDVS.

Voniam Quidem, &
quæ à nobis instituit
Respu. si cōtingat, tū
demū esse intelligit,
cū Regē habuerit

De viro
Philoso-
pho.

G nō nisi inter ciues, & velut familia-
res, atq; domesticos, amicosq; malū
intestīnū exorīt. Quocirca hæc cus-
todib⁹ huius ciuitatis lex imponat,
ne domos Græcorū deuaſtēt, arbo-
res cōcidant, vllōſue ī ſeruitutē redi-
gant: quos error qdē, nō rebellis nā
in ſeditionē agit, & morbo potius,
q̄ nā peruertunt, quæ Platonis ſen-
tentia multorū opinionī cōtraria ē,
q̄ hæc tenus leges cōdiderūt. Cōtra
barbaros vero oīa illa depopulatio-
nis, & vaſtationis genera exercere li-
cet: ſicq; cōcluſa eſt Platonis opinio
de institutione hui⁹ ciuitatis, ipſo

H rūq; maxie custodū, tū quo pacto
inter eos, qualisq; rerū cōicatio ſit.
Neq; vero te fugere deber, maximā
eorū partē, q̄ de cōione, & iſtitutio-
ne p̄ Muſicā, & Gymnaſticā artē di-
cta ſunt, oīb⁹ in hac Repu. ordinib⁹
cōuenire, licet tū nō vna ſit Gymna-
ſticæ in oībus generibus formula.
Idē de fabulis quoq; putandū eſt, q̄
p̄ Muſicā tradi ſolēt, affect⁹, ſ. cōmo-
uentib⁹, ac inducētib⁹ in primis ad
eā actionē, ad quā quiſquis nā ma-
xime parat⁹ eſt. Quā diligentīā Pla-
to nō p̄ ſingula ciuīū genera execu-
tus eſt: cū ſit facile ex his, q̄ de custo-

I dib⁹ diſſeruit, eandē rōnem ad reli-
quos ēt ciuīum gradus trāſmittere.
Eſt igit nūc cōſequēs, vt deſ generi
ſapientū propria, & quaſi ſua diſpu-
tatio: & hoc quidē Plato ipſe, vt in-
ſtituerat perſicit. ſicq; diceſ, qua ra-
tione naturæ ad ſapientiā idoneæ di-
gnōſci poſſint, qua diligentia ad eā
deinceps effingi, & formari debeāt,
tumq; deniq; quomodo iā perfecti
illi in ſapientiā viri, atq; cōſummari
ciuitati imperare debeāt. Hic tamē
huius compendij primo tractatui
modum imponemus.

Philosophū, illoq; tantūmodo præ-
ſide ſeruāt, atq; permanet: vbi Pla-
toni erat propoſitū de eorū natura
diſſerere, ideo hic nō alieno loco de
Philosopho tractare exordī: eūq;
ſanē ipſum eſſe dicīt, qui ipſum qdē
eſt (ens vocant) ſcire cupit, eiūſdēq;
naturā à materia longiſſime ſepara-
tam cōtemplatur. cuius quidem to-
tius fundamentum in iplis Platonis
verbis cōſiſtit. Eſt autē ſcitu nō indi-
gnū, q̄ philoſophi no mē ipſā in pri-
ma, atq; præcipua eius notione, acci-
piūt pro eo, qui ſciētias contemplati-
uas eſt aſſequutus, illis quatuor con-
ditionibus, q̄ in libro Poſteriorum
analyticorū Ariſtoteliſ enumeratæ
ſunt. Earum autē vna eſt, vt poſſit
eas edere, atq; docere. At docere qui-
dem nō vno modo cōtingit, verū-
tamen duobus: quorū alter p̄ſtan-
tium, atq; egregiorū ingeniorum
proprius, rationib⁹; demōſtrati-
uis innitit: alter vulgaris quidē ille,
& cōis, vijs quibuſdam inducētib⁹
probabiliter, atq; p̄ſuadētib⁹ poe-
ticaq; induſtria p̄cedit. quo eodem
modo ſiquis docere aggrediet⁹, cum
oportet, & rerū agendarū vſu, eaq;
facultate excogitādi, qua res ad inue-
niunt, quæ in ſciētia actiua declara-
tæ ſunt, pro populis, ac ciuitatibus
inſtructū

De regis
motibus,
atq; orna-
mentis.

A instructum esse. Ad hæc est Philosophia, quæ de eximijs hominū moribus & vita contemplat exornatū, quæ administratio ciuitatū, & iustitia populorū eligit. Neq; aliter Philosophus optans ipse perfici, atq; cōsummari hoc obtinebit, priusq̃ contemplatiuas scientias, ac rerū agendarū artes simul assecutus fuerit: & virtutes illas morales cū excogitatiua et facultate vnā cōtulerit; in primisq; illarū omniū præstantissimas cōplectetur. At verò quod ad Regis quidē nomē attinet, id illum in primis significat, qui ciuitatibus domi-

B nat; atq; planū est, illius officiū, atq; opus, quo ciuitatū administrationi præest, his oībus sū, quas suprà memorauim⁹ artib⁹, & virtutib⁹ pfici.

Sist de legislatore dicendū, quāuis noīe ipso is primo intelligi videat, qui facultate illa excogitadi eas res, quæ inter gētes in rebusq; publicis actitant, & exercent præpollet: superiores tñ illas virtutes necesse est, vt habeat. Quocirca videri hæc omnia possunt eiusdē sensus noīa, scilicet Philosophus, Rex, Legislator, atq; Sacerdos, siquidē & lingua nra Arabica sacerdotis nomen pro eo interpretat,

C cuius opationibus fides est adhibenda. hic igit, cui fides habenda est, pp actiones eius, quib⁹ Philosophus ē, sacerdos simplr est. Num verò preterea, an et in eo pphetia desiderari, & requiri debeat, eximix cōsiderationis quidē locus ē, quē nos (si De⁹ annuerit) in prima huius sciæ parte tractabimus: interim tñ sciri debet, si ita fortē sit, id quidē nō esse necessitatis, sed, & cōmoditatis, & melioris cuiusdā stat⁹ grā. Tum, posteaq̃ de Philosopho quidnā esset disputatū est, ac conuenit, nullū esse in hac

Repu. iure atq; natura principē, ac dñm, nisi philosophū: consentaneū est, vt eos mores enumeret, quibus nā, atq; ingenio ornar⁹ esse debet, q̃ ornamēta, atq; insignia sunt qdē illa Regis ipsius naturalia, & ppria. Horū aut primū est, atq; præcipuū, vt ingenij claritate sit aptus a nā ad eas sciētias cōprehendēdas, q̃ cōtemplationis tantū sunt. id aut maximē cōtinget, si ab ipsa natura quid p se ipsum sit dignoscat: ac deinde id ipsum ab eo, qd ex accidenti est discere sciat. Proximū est, vt acri, ac fidelī sit memoria, nō obliuiosus nā. Quod si hæc duo ingenij bona non obineat, vñ ille sanē ad discēdū minime apposit⁹: quando quidē continuo labore obruet, vt tandē præterdicio nēm lectionē, disciplināq; rejiciat. Tertiū ē accedit ornamētū, vt amet ipse doctrinam, ac requirat, neq; vllā vniuersæ sapiētiæ partē negligat nā & q̃ sum mopere aliqd cōcupierit eius, qd desiderat, oēs oīno partes psequit, ac spēs: vt exēpli cā, qui vini auidiores sunt oīa vini genera sedulo, ac vehemēter requirūt. si se est et in effeminatis, & mulierū amatorib⁹. Quartū insigne quoq; est, vt veri illi amator sit, inimicus, aduersariusq; mēdacio. etenim, qui ipsum, quod est, affectat cognoscere eo mō, quo est, veritatē diligit: neq; veri amicus q̃piā mēdaciū nō odit. nullus igit vir, cuiusmodi eū eē volum⁹, mēdaciū amplectet. Quintum illi ē pncessariū est, vt corporeas voluptates exhorreat. nā quicūq; aliqua in re magna voluptate capiunt, eorū anim⁹ a reliq; oīb⁹ delectationib⁹ auertit: idq; i Philosophis, quorū anim⁹ ad nihil aliud, q̃ doctrinā inclinat. Sextūq; hoc Moral. cū cō. Auer. YY etiā

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G etiā addit, ne vilius q̄stus cupid⁹ sit. nā, & ip̄x pecuniæ p se cupiditates quodāmodo sunt, q̄ oēs ab his viris sunt oīno alienæ. Septimū est, vt pstantis, pspicacisq̄, atq; acuta sit rōcinationis. nā q̄ vniuersa cognoscere laborat, nusq̄ se patit⁹ cognitiōne rerū defici, vt pōt vis illa cognoscendi ferre: atq; is quidē incōparabilis est ad cōtēplandū virtutis. neq; enī quicquā merito huic rōcinanti aīa cōparabit. Ad hanc Fortitudo quoq; i hoc octauū obtinebit locū. nā sine fortitudine rōnes illas debiles, nō dematiuas, in quib⁹ eū educari cōtingit, nec cōtēneret, neq; refelleret. Iqd quidē magis ēt perspicuū est i his, qui in n̄fis ciuitatib⁹ educati sunt. Nona deniq; virtus, vt p se ipse moueat id, quodcūq; bonū, honestūq; videbit, tū iustitiæ, tū aliarū specie virtutū, ac demū hoc mō cōtinget, si aīa ipsa cōcupiscens totā se credat rationi, ac excogitationi. Adde eū insup oratorē pfectū esse debere, ita sanē, vt eius ofone sua in doctrina ad id oē qd maxime desiderat feliciter pueniat. ad hęc cōprehendat breuiter, & facile mediū in rōne (terminū quem vocant.) Hęc itaq; instra animi sunt, quibus vir hmōi instruct⁹ esse debet. Virtus at, viresq; corporis in istis, & custodibus eadē ponunt, vt sint utiq; firmæ, salubrisq; cōstitutionis, corporeæq; temperaturæ. Sic equidē cui ab incunte ætate hęc oīa affuerint, cuiq; euenierit, vt in ea, quā post describit institutione, doct⁹, format⁹q; fuerit, pfecto is ad imperandū huic Reipub. erit idoneus. Ex quo esse vī id, q̄ rari admodū hmōi hoīes, difficilesq; inueniuntur: quā ipsa cā, Res quoq; publica huiuscemodi nō ob-

uia passim, atq; frequēs, sed inuētū rarissima. Neq; sit summo pe alienū, si quis hic addubitet, dicatq; nō posse talē ciuitatē existere, nisi, dum quales superius descripsimus, hoīes tales inuenient: nec sanē eos inueniri, nisi in hac ciuitate moribus illis educari fuerint. Quāobrē collectū esse vī, qd rōnibus fieri posse à nobis ostēdebat, nūc prorsus esse nūq̄ posse. Ad id aut nō incōmode dici pōt, nō esse dissidentē, vt nōnulli p se, ac nāli quadam affectione his, quos p̄scripsimus, morib⁹ instructi sint. ad hoc ēt, naturæ ipsius instinctu, legē aliquā cōem, quā certe nōnullæ gētes, vel populus eligit, accipiant. Præterea ēt, vt propria se religione astringat, q̄ legib⁹ tñ hūanis nō sit dissimilis. Sicq; nō incōgruū est, vt p̄cessu t̄pis in sapiētes euadāt, veluti ēt hac ætate n̄fa, hac n̄fa lege res habet. Ergo, si cōgerit viros ita morib⁹, virtutibusq; instructos potentia, atq; autoritate valere, quā quā incerto, infinitoq; nobis t̄pe id accidar: sic utiq; talis Respub. qualē descripsim⁹, atq; q̄rim⁹, existere poterit. Tum vero, simulatq; ab illo ostēsum est, si qñ talis Respu. cōtingat, oportere eius administratores sapiētes ēē: inuestigare incipit, quā ob cām eā, quales nūc extāt ciuitates, nihil philosophorū, & sapiētū opa adiuuent. Dicitq; idipsum duabus de causis accidere: quarū altera est ex eo, q̄ hęc ciuitates nolūt veris philosophis, sapientibusq; credere; neq; ad monita eorū respicere: videaturq; illis iter sapiētes ipsos, & ciuitatū (q̄les nūc sunt) ciues sise quidam Itercedere, qd inter peritū gubernatorē scīē nauigatorē peritū, vbiq; eā artē p̄sentit, atq; offēret, à nullo

M
Cur Philo-
sophi non
admini-
strēt Rei-
pub.

- A** à nullo tm, q artis ipsius cupidus sit receptū, atq; impitos alios nautas, q artē quidē primū ipsā doceri debere, vel posse negāt: deinde, atq; arti ipsi tm authoritatis, aut dignitatis adhiberi nolūt, vt eius author, atq; p̄fessor reliquorū nautarū sit princeps. Quin ē iter eos, si forte qs artē ipsā affirmauerit doceri debere, ei oēs graues sūt, atq; inimici, ē nauig; cū expellūt: is āt toti⁹ nauis gubernaculis admouet, ac pest, q ab illis oib⁹ de nauigādi rōne nō discrepat. idq; vel inuitis reliq; nauigatorib⁹ nōnunq; vel alio quouis pacto, vt p̄cipat⁹, & iniri, & arripi solent. Sicq; cū is nanis totius gubernator, magisterq; effect⁹ sit, inter illos filis erroris, atq; īperitiā viros, nunq; à rectoris, gubernatorisq; officio discessisse aduertet; tm̄ fci⁹ odiū qñq; deueniet. Sise quidā sapiētib⁹, cū harū ciuitatū habitatoribus accidit. Nec se in cōparatione illorū sapiētes, aī q̄ Medici ad egrotos hñt, qui neq; Medicinā artē sanādi esse putāt, & ea ipsa de causā medicos respuūt: ipsiq; asseuerātibus sanitatē restitui posse, ipsos lapidib⁹ vulnerare attentant. Quare cuiusq; medici actio nulla pficiē, ac finē suū hēt, do nec totū se egrot⁹ fidei medici committat: qñ potius, q aduersa ē valetudine, ad medicorū fores (vt inqt) necessario se confert. Par, inquā est, philosophorū ad eos, q nūc sunt, ciues cōparatio. Et hec prior cā ē, quā obrē his tpibus sapiētes nulli reliq; ciuib⁹ vsui sint. Altera vero, qm̄ ex his, qui se ad philosophiā cōserunt plurimi, pauci sunt, atq; pueri admodū, qd̄ ipsū accidit, siqua ex his virtutib⁹, q̄ superius sunt, vero sapiētī attributū defecerit: neq; id mirū,
- psertim cū raro inueniri possit, qui **D** harū oīum numerū impleuerit: ac si qñ talem inueniri cōingat, nō sit adeo promptū, vt hāc scīam, hoc est philosophiā p̄fectē assequat. Ille si quidē oēs enumerat⁹ virtutes magna ex pte philosophiā officit, illo rū maxie, qui n̄stī ciuitatibus nati sūt: idēq; patiunt, qd̄ plurimi egroti, quibus morb⁹ ipse ex optimis ciuib⁹ aggrauat, cumulat⁹q; idq; qd̄ seminarijs egregiarū plantarū accidit, q, cū in locū incidūt minime sibi congruentē, nec alimentū naturę suę aptū sufficit, in pessimū plantarū genus degenerāt. Sise ergo ē in **E** his p̄bis, generosiq; ingenijs, si in n̄stis ciuitatib⁹ educēt, & instituantur iusta, legitimaq; eruditione. nihil. n. aliud cā sit maximorū malorū ipsi ciuitatib⁹: qñ quid⁹, neq; p̄gra, torpescēs; nā, neq; pusillus, ac debilis anim⁹ magnū aliqd, & grande adoriat, psertimq;, qui tēperatiā nō obtinuerit. Taliq; ex genere sūt n̄sarū ciuitati Principes, ficti quidē illi, atq; simulati, qui honesta oīa, vt scīam, & reliqua id genus vituperēt, ciuilesq; disciplinas, quotquot sunt, damnāt, turpia oīa extollūt: quorū dominiū Reipu. pestilentissimū, cā **F** est p̄cipua afflēt scīæ, & eruditionis, luminisq; illius extincti. Et genus quidē hoc, si exactē idagaueris, hominū, in his ciuitatibus frequentissimū occurrit: quorū, quicūq; seuitiā euaserit, hunc Deo p̄pitio verno fuisse, diuināq; cura ita ab æterno p̄stituta, atq; p̄tectione dici potest. Quotquot āt in studiū philosophię se dabūt, nec sup̄ioribus illis virtutibus cōsummabunt, eos manifestū est nō tm̄ ciuitatib⁹ cē inutiles, verū etiā sapiētiē ipsi nō parum obesse:

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G utpote, cū frequētissime accidat, vt tales viri ad voluptates, & turpia omnia, ad rapinas, ad fraudes tota se inclinatione cōserāt. quādoquidē nullam ipsi p se virtutē obtinēt, quē eos ab hmoi in honestis reb⁹ contineat. Sed neq; sermonibus sunt veraces, quib⁹, dū ciuib⁹ auferūt sua, atq; rapisūt, ad incutiendū timorē vtūtur. Sicitaque Philosophiæ opprobrio sunt, neq; nō maxime ijs officiūt, q ad eā ipsam parati sunt, atq; idonei: velur hac nra ætate accidit p̄frequēter. Quod si forte cōtingat Philosophū in hmoi ciuitatib⁹ verū, perfectūq; educari, ei nō abfissērit, qui iter f. ras rapaces, atq; sanguinarias morā traxit: qui equidē, vt nō cogitur inuit⁹ esse, cū illis ferocissimis bestijs nocēs, ita i tuto ipse nō est, quo min⁹ fontes illæ feræ in illū irruāt. Itaq; ad diuersum vitæ institutū se referet: nēpe, vt in solitudine viuatur, ac sic frustrat⁹ sit pstantia virtutis lux, atq; pfectione, quam certe in ea ciuitate, q; a nobis rationibus descripta est, nancisci potuisset.

De fine hominis.

Tum; ex quo p̄bauit rationibus, cuius Philosoph⁹ nāx esse debeat, cui simplex Philosophi nomē cōueniat, dicitq; nullā viā esse, qua Respub. salua ēē possit, nisi viris huiusmodi imperatib⁹: & ostēdit eām, ob quā talis Respu. inuētū difficilis sit, tū quo mō cōtingat, nām hanc Philosophi nociuā esse p accidēs: se qui nūc locus ipse, in quo disputandum sit de eruditione hui⁹ generis hominum iter reliqua, q in ciuitate sunt. Hoc atq; gen⁹ principū est, quorū nō pōt iniri rō, neq; erudiendi, neq; educādi, nisi finis ipse i aperto sit, ob quē humano generi administratione horū op⁹ sit: quē certe nō

bis in primis, & inuestigari, & sciri oportere par est. sic. n. & singulorū quorūcūq; q b⁹ erudiri quisq; atq; institui debet, sermo fieri poterit. Nā icognito fine, haud quaquā ei⁹ rei necessitas, quæ ad finē pducit, cognosceat. Cui⁹ rei fuestigatio, et si ad primā hui⁹ scē parrē maxime pūnebat, nihilomin⁹ absonū nō sit, ea de re hicaliqd disserere. sic igi dicam⁹, hoīem, cū res qdā sit nālis, necessariū esse finē habere, grā cuius est: siquidē quicqd nāl⁹ est, suū habeat finē, vt ē in Nālī scia expositū: in primisq; id hoī ipsum cōuenit, vt reliquis reb⁹ pstantior ē, atq; nobilior. Cūq; hoī, velut à necessitate institū sit, vt i ciuitate viuatur, iō qua rōne ciuitatis pars est, qdā, prætinctū sibi finē habet: neq; quenquā fallere potest, finē hunc, cū certe vnus rei sit, vnū quoq; ēē oportere: siue specie id itelligat, ita vt à singulis p̄cipiat, sicut in illo videre ē fine, cui numero vnus est: siue rōne, vel, vt Græci vocāt, analogia, q gradus quosdam hēt. Ex quib⁹ pri⁹ quiddā est, & posterius dignitate, siue attributione, & respectū quodā, ac relatione multorū ad vnū: veluti si cōplures pfectiones vnus alicui⁹ grā sint, & nō nullę ob nōnullas ali⁹. sic. n. res multę vna sūt quodā mō, alioq; hūani fines plures essent. Et si humanę pfectiones hac rōne plures sint, possintq; vniuersę i singulis quibusq; inueniri: cōsequēs erit, vt vnusq; sui grā sit: essentq; in ciuitate ea rōne non plures ordines vno, id qd fortasse nō pōt fieri. Si vero, vel oēs, vel plures nō ab oib⁹, sed ab aliqua tū pte acquiri possint, in reliquis vero deficiet nā, cū eis suarū pfectionū finē denegauerit: tūc posterius hoc gen⁹ aptū

- A**ptū est, quasi alieno dñio subijci, prius illud, & excellētius ad dominandū quidē aptū. & idoneū. Istōrū siquidē inter se rō, atq; dignitas sis est gradibus pfectionū, q̄ humana in aīa insunt, veluti cū alia sint aliarū causā. At vero, q̄ possunt de humano fine à mortalib⁹ cōsiderari, penit⁹ finita esse op⁹: & nos quidē hac in parte id exponemus, qd nra tempestate propalatū maxime sit.
- Dicimus ergo finē (vt quorundā fert opinio) nihil eē aliud, q̄ vt vnusquisq; in sui corp⁹ salubritate, atq; integritate, necnō sensoriorū tutela summū constituat bonum. Hmōi mortaliū siquis in vnum cōuentus fiat, necessitatis qdē grā ille coget: neq; illis aliusest finis pposit⁹, q̄ necessitatis. Alii autē ita existimāt, neminē quidē sibi deesse debere, ac res suę vitę necessarias negligere, verū tamen finē illustriorē, ac maiorē, q̄ si necessitatē tantūmodo spectaret, oīno habere. Idq; in reb⁹ naturę per multis pspicere est. Visus siquidē, nō homini ad necessitatē, verū ad p̄sidiū. Contrariū de tactu est. neq; enim vllū est animās, qd sensus eius expers sit. Præterea tū qui de humano fine in hunc modū arbitrati sunt, dissident inter se quāmaxime: vtpote cū ex his alij in diuitias, alij in gloriā, alij in voluptates humana rerū finē cōserunt. Ex quibus q̄ voluptates asserūt, inter se bifariā diuidunt. Nōnulli enim ex his ipsis corporeas voluptates, sensoriasq; si nem eē autumauerit: qui sane superiori illi primæ sentētix p̄ximæ accedere vñr. Alteri in stelligēdi delectatione felicitatē cōstituerunt. Præter hos ēt oēs alij summū bonum in impio constituerūt: ita sanē, vt alijs imperarēt, atq; dominarent: tumq; delectabilia oīa rerū oīum genera, tū diuitiarū, tum gloriæ, tū reliquorum ēt, q̄ ipsi apud se magni eē existimāt, sibi vendicēt. Leges vero nostræ, q̄ his tēpibus vigēt, de ea re quid sentiāt, Deus scit. verū id sola pphetia sciri pōt. Quod quidē, si leges inspexeris, facile apparebit, duplicem hunc esse finē. alterū siquidē ex rerum à mā liberatarū scia esse: alterum in rerū humanarū actione existere, qui ipse ad mores, de quibus leges ipsæ admonent p̄tinet: sicq; idē, & legi, & philosophiæ genere, atque tractatione ppositū erit: ob idq; nō desunt, qui opinati fuerint, leges ex antiqua sapiētia emanasse. Omnib⁹ ergo ex superioribus sentētijs facile possit colligi, bonū, ac malum, vtile, atq; nociuū, honestū, turpe esse nō ex sup̄pone, sed ex nā certū quiddā. quādoquidē quicqd ad finē pducit, id quidē & pulchrū, & bonū est: quicquid autē à fine intercludit, aut auertit, malū, & turpe. nec aliud v̄ esse, quod ex religiones agūt, curātq; in hisq; nra in primis. quin ēt nō pauci ex his, qui regiones nras incolunt id ipsum de nra lege sentiūt. At vero Theologi nri, q̄ loquētū (vt vocāt) sectā imitant, ex ipsa religionis contemplatione ducti sunt credere, qd id, qd Deus vult, nullā hēt præfixā, ac determinatā nām: & sic nihil eē, qd nō ad diuinā voluntatē, & arbitriū redigat. At eo modo, neq; honestū quicquā, neq; turpe nisi ex positione, atq; arbitrio quodā dici poterit: ampliusq;, eo modo finis humanus nullus erit, nisi sola positione. Id at adducti sunt, vt crederent, cōstātes, ea, q̄ in lege Deo assignari, atq; attribui viderāt, defendere, atq; seruare,

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

G vt quod de eo dī posse oīa, velle oīa, voluntatōm q; putent diuinā ad oīa ferri posse, cū p singula currat, feratur q; . oīa igit hoc modo possibilia sint. Sepissime aut solet idem in contemplatione legis euenire, vt videli cet primū quæcūq; Deo ascribunt enumerent; deinde studeāt, vt in re ipsa ea oīa cōprobenē, ac respōdeāt, pter vllam hmōi attributorū positionis confusionē, & offendiculum. Enimvero nō sine maxima perplexitate dubiū illud dissoluēt, idq; ēt, si, q; imaginant, sibi q; affingunt, ex corū snā, in lege clara, manifesta q; essent. Sed ipsi ex hac opinione in errorē, atq; hallucinationem maximā inciderūt, maxime q; ab hūana nā abhorrentē: quin ēt absurdū videri possit, legē aliquā ea d re cōmemorare: Et de hūano quidē sine, q; hoīs ē beatitudo, eae sunt vulgares, magis q; trite opinioniones: q; ipse apertius falsae sunt, q; vt id vltius declaratur. Philosophorū vero snas tūc exequēdi loc^o erit, cū ad id, qd inter se disceptāt, rōnibus indagandū per uenerim^o. est enim eorū inter se cōtrouersia de parte aīae, q; rōnem cōtinet. Nunc igit ad eū sermonē, vn de digressi sumus reuertamur, de q; vero sine disseram^o, si tñ prius a Naturali philosopho id, qd cōueniet, repetierim^o, ac receperim^o: sic randē enī adipiscemur facilius, qd ex hac ipsa scia elici pōt. Sic ergo dicimus, huiusartis ciuilis pfectiorē cū Naturali philosopho, hacī qōne sentire. nā, & de sine (q; naturalis corporis pfectio, seu act^o est) ipse Naturalis philosoph^o disputat. eāq; ipsam alijs pfectionibus cōparat, & cōfert, si plures in eo animaduertat ineē. Enim uero, cū ex hūanis pfectionibus nihil

planē nā, nisi pparationes exhibeat, **R** vel principia quædā ad illas facile assequēdas. sic igit cū illas, nec pfecte nec integre natura pset, si nō & electio animi, atq; diligētia adhibeat: ex eo scīae ciuilis pfectior non ab re de sine humano pertractat, s. quatenus electio, consilium q; animi, atq; voluntas cū ipsum sine efficiūt. Insuper, cū in naturae scīae iā sit probatū ab ūde, hominē ipsum ex corpe constare, & aīa: eāq; esse corporis ad animā rōnē, q; materiae ad formā: atq; ē cōtrario aīae ad corpus, qualē formae ad materiā: ipsam q; materiam esse formae gfa, formā pterea gratia **L** actionū ab ea prouenientū, atq; affectionū. humana igitur perfectio, humanusq; finis, ex illius actionib^o opibusq; depēdet. Inibi q; satis pterea demonstratū, actionū humanarum nōnullas, & hominibus & reb^o ceteris, tū simplicibus tū cōpositis cōes esse, quas sane quidē ex cōibus formis necessariū est produci: nonnullas vero pprias, q; sine cōtrouersia proprijs ex formis, siue vna, siue plurib^o insunt. Ampliusq; illic monstratū, simplicia corpa, quod habet cum hoīe cōe, id potētiae esse, ac momenti cuiusdā ad hoc, vel illud incli **M** nātis. quæ certe inclinatio ex tali potentia coorta, atq; in hanc formam inducta, neq; aīa est, neq; ipsius aīae actiones. Illic etiā nunc expositum est, quōo necessario hō id, quod hēt cū corporibus cōpositis cōe, si ipsa anima: sunt q; talia corpora bifariā diuisa, nempe aut in plantarum genus, aut in animantiū. Stirpes autē, herbæ, plāae vegetatiuā, nutritiuā, generatiuā q; viū animē: animantia vero sentiendi, & imaginandi facultatibus cum homine cōmunicāt.

In

A In cōcupiscentia vero partim cum hoīe conueniunt, partim ab eo ipso discrepāt. Homini vero nemo ambigit vim rōnis necessario ppriā eē: rōnis autē potentiā in duo diuidi, in rōnē scilicet, quā actiuā, seu practica: & in cōtemplatiuā, quā sciētiae esse dicūt. Illic insup ostensum, est formas illas cōes ad has proprias, ac p̄cipuas eā seruare rōnem, ac p̄portionem, quā materia ad formam, & hoīem quidē ob propriā formā suā esse. Siftq; de vnaqua; re dicendū, ex ppria forma sua esse id, quod ē, ex ea; pprias actiones exire. Verū

B enimvero, cum & bonū, & malū aliqua in re ita inueniant, vt in eodē actionis genere cōsistant, quēadmodum ipsa in pulsatione chordarū sonus, & bonus, & malus dignoscit: ipsiq; actionis laus in hoīe, atq; vituperiū, ppriæ quidē actionis, nō alterius cuiusq; intelligit. Sicq; humanus finis, hūanaq; felicitas in hoc tota versat, vt opationes ppriæ in eo ipso sint maximo p̄ bonæ, & p̄bæ: atq; iō definita ē felicitas, vt aiē act^o sit rōnalis cū virtute cōiunctus. At qm rōnalis quoq; aīæ partes, vt ibidem mōstratū est, sunt duę, idcirco

Felicitas quid.

C & virtutes nō vna sunt sp̄e, nec ipsæ p̄fectiones etiā. Et rōnale quidē ipsam bipartitā esse ibidē ostēsū ē, quippe ī actiuā, seu practica (vt paulo an dicebam^o) & in cōtemplatiuā, cōsequens ergo est p̄fectiones ipsas, alias cōtemplatiuas quoq; alias actiuas, seu practicas eē. Verū, cū cōcupisibilis, seu cupiditas pars ēt ipsa sit aīæ, videturq; illa in hoīe excitari, et cōcupiscere, put ipsa cōtemplatiua p̄cipit, ac ei maxie adhæret: ex quo sequit^{ur} et partem illā cupiditatis, ad rationalem ob hanc cām attingere.

Quocirca p̄fectiones ipsas triū generū eē apparebit, vç cōtemplatiuas, p̄terea morales virtutes, & postremo artes ipsas effectrices, seu operarias. quæ et ipse cū bifariā diuidant.

Alterū. n. est genus earū, q, vt minus suū in proposita mā exequant, nulla re alia indigēt, q̄ sciētia, & cognitione p̄ceptorū vniuersæ artis. Alterū, quod ad agendū alia quadā virtute aduētitia, & cōiectura p̄ter hæc vñā p̄cepta indiget, vt singula elaborēt, atq; efficiant ipsa ex arte, additis p̄terea t̄pis, loci, aliorūq; similiū circumstātijs. Quocirca hæc planē intellectus, seu rōnis pars ab

E.

altera oīao differt, & sic vtrobiq; differentes virtutes. Quatuor ergo p̄fectiones, virtutumq; genera sunt, scilicet cōtemplandi, excogitandi in artibus, atq; in eis dē, qd excogitātū est ope exequendi, ac morū. Ex quibus quoq; manifestū est, humanas virtutes plures esse. quæ cū vnius rei p̄fectiones sint, necesse est alias pp̄ alias esse, seu eas ipsas vniuersas in singulis inueniri par sit, siue in aliquibus tm̄: at singulis quidē mortalibus vniuersæ cōprehendi nō p̄nt, verū possunt earū nōnullę ī aliquo, & illo quidē diuino hominū genere inueniri. Verū ex moralib^{us} virtutibus nonnullæ p̄nt esse oībus cōes, inter quas est tēperantia: & quidem p̄p̄ea hominū genera ex virtutū generib^{us} digerēda sunt. vt inferius, minusq; p̄fectum p̄stantioris grā sit. nā qua rōne virtutū ordo in vñico hoīe distinctus est, atq; dispositus, eadē in multis quoq; hominib^{us} disponet. quod quidē ei rōni consentaneū est, q̄ hoīes multos oībus virtutibus p̄ditos ad meliorē humanitatis cōditionē coire ī vñū coegit.

YY iij Nam

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G Nā si singuli adipisci potuissent vniuersas virtutes, nō solū oporteret, vt vnusq;q; i seipso, & imperatē haberet, & obsequentē cōditionē, & velut dñm, & seruū: sed, & ipsa nā aliquid superuacaneū fecisset, cū oēs ad dominandū parati, aptiq; essent: id qđ sanē eē nequit. necesse enim ē dñm nō carere seruo, qui dominū admittat, atq; obsequat. Et pfectiones eē vniuersę, vt vno in hoīe aggregent, id admodū difficile est, nec nisi portento quodā, p̄digioq; sit. Contingit vero frequentissime, vt aliud ad alias virtutes genus hoīum aptū sit.

H atq; aspiet: idq; facile patebit, si in singulorū nām stueamur. Postea quā quid hūanę pfectiones, qđ animi virtutes essent dictū ē, declaratū ēt est, alias aliarū g̃ra virtutes, & videri, & eē, adeo vt vna afferri possit, ad quā ceterę oēs, vt ad hñē dirigan- tur, neq; ob aliā quācunq; rē sint, ipsa aut illa pp̄ seipsam, non pp̄ aliam: eaq; pfectio summa hoīs, atq; suprema felicitas, de qua nobis p̄posita est inquisitio. Dicendū ergo i primis est, Artificia ob necessitatē primum inuēta fuisse, pp̄ inopiā, lquę in statu humano inest: nec cōmode tñ hō citra illa, aut viuere, aut agere possit, nibilo feci* qđ nō potuerūt in finita p̄pe animatā sine pp̄rijs quibusdā, & habitib* & affectib* nālibus, necnō operib* reperiri: quę admodū figurę illę sexangulares, & fauos struētib* apib*, & textētib* araneis, familiares sūt. Et vero illa speculandi pars v̄f equidē ex nāe disciplina intuetibus, hominī nō inesse pp̄ necessitatē, sed melioris cuiusdam conditionis, atq; augustioris status g̃ra, & quidē, quod in ipso ē hmōi, vt pp̄ excellentiā, atq; dignitatē in-

sit, p̄stanties haud dubiē est, atq; R dignius his oībus, qđ necessitas, & indigentia inuenerūt. Pars igit̃ rōnis, qđ effectrix, vel v̄riq; artifex est, ob speculādi cōmoditatē est adiuuēta: id, qđ res ipsa manifestissime cōprobat. Quis enim nescit artes hmōi, & opificia causā operū, in quibus versant, esse adiuuēta? ipsaq; opa, ob rerum varietatē: sed hō ipse qua rōne his in artibus versat, quasi se alieno addicit, atq; quib* suppeditat necessaria, ij reuera dñi sunt: non aut pp̄ aliud quis iure dñs est. qđ propter cū animi affectū, quo melior, ac p̄stantior exillit eo, qđ seruitutē admittit. **L**

Affectus vero ille, quo quis p̄stat inter ceteros maxime, ea pars ē aīę, quę contemplatur, atq; speculatur. Neq; aliter qđ hęc rōnis pars cōtemplatina, alteri actiūz domine ē eadē in anima, Dñs quoq; erit, qui est ad sciētias speculatiuas parat* illi, cuius in suo ortu naturę satisfactū est, vt artificij cuiusdā tantūmodo aptitudinē sortitus sit: & hmōi quidē viri nā serui sunt, ac dominatui alieno obnoxij, eadē est istarū inter se aīę partiū ratio, quę dñi, atq; serui inter ipsos. Quanquā dubitari possit, quā de re oēs illę artes, qđ in agēda re aliqua, aut faciēda versant, ad vnā quandam artē, velut principē, quę administrandę Reipu. ars est, redigant, cū prius ostēsum sit, hanc ipsam artē ad speculandū excogitatā esse Sciētīę igit̃ speculatrices ad agēdum p̄parāt, iunātq; Neq; vlla iter has ipsas, & artes, qđ agūt, efficiuntq; dīa est, qđ qđ illę effectrices artes inferiores superioribus illis inserviūt, in suo administrādo p̄posito: speculatiūz vero scientiæ illis ēt artib* authoritatē ac dominium p̄stant, ad

Artificia
cur iuēta.

An speculatiūz sciēt
actiuarū
g̃ra sint,
an eobūz.

M

- A** ad exitū, & finē suū adiuvātes, ac dis-
sponentes, veluti in reliquis artibus
principibus, q̄ inferioribus vim tri-
buūt, ducēdo ad suū cuiusq; finem:
velut agricultura quidē princeps, ac
p̄cipua ad particularē sibi subiectā
se habet. Sic igit̄ speculatiuarū sciē-
tiarū, & artū effectriciū eadē eē
vident̄ partes: neq; vlla, nisi ex di-
gnitate, & ignobilitate dīa eēt. In
qua sn̄a nō pauci nostris tēporib⁹
philosophi permanent, q̄ in his re-
bus contēplandis leuiter, atq; ocio-
se versati sunt sine vllō nālīs seriei
respectu, ac artificiosē doctrinē cō-
siderationē. Nos aut̄ dicimus sc̄as
speculatrices cōtēplati quidē, idq; i
primis de nā Philosophiā, & de di-
uinis reb⁹ (q̄ Metaphysicā vocant.)
Nec sane illē, q̄ contēplatur, ad ope-
rationē aliquā, aut auctū referunt,
nec voluntas quicq; ad ea cōstituen-
da proficit, aut valet: idq; p se notū
est, ei p̄sertim, qui in his ipsis sciē-
tijs exercitatus sit. Si igit̄ nihil nos
ad subiectū earū sc̄iarum statū, atq;
substantiā conferamus, consequens
est eas ipsas non esse ad agendū pa-
ratas, aut operandū p̄cipue, sed neq;
hoīem per eas ipsas primo proposi-
to alij cuiusq; inservire: insunt illæ
tñ homini p̄p melius, atq; p̄stātius
quiddā, cū alioqui in eē eas frustra,
aut temere, esse p̄absurdū. Sed ne
eē quidem hoc pacto possent, & ex
his quidē, q̄ nunc dicturi sumus, id
manifestius apparebit. Est certe. n.
I prima Philosophia statutū, res oēs
diuisā partitas eē, vt aliq; sensū, aliq;
intellectū cōprehenderent: idq;, qd̄
intellectū percipit, principiū qd̄dā
esse ei rei, quē sensibusest subiecta:
finēq;, & formā, & cām effectricem,
& si quid eius in sciētijs speculatiuis
- agitat̄, in ipso genere intelligēdi cō-
tineri: propositumq; hoīs, atq; in-
stitutū, quatenus est ipse res natura-
lis ad illā intelligibiliū rerū naturā,
quoad pōt, ascendere laboret, & cō-
tendat: eoq; intelligi pōt, eandē eē
rōnē huius naturæ humanæ intelli-
gibilis, ad ea, q̄ in hoīe sunt, tñ aīæ,
tñ corporis, quæ est ipsius uā sim-
pliciter intelligibilis, ad eā, quē sen-
sibilis est. Eadē sūt est rō, & p̄por-
tio ipsius naturæ intelligibilis, quate-
nus voluntate acquisita est, ad reli-
quas res voluntarias oīno. Sic igit̄
dominat̄ quidē rebus voluntarijs,
quēadmodū & ipsa nā intelligibilis
ipsi sensibili, rebusq; ex voluntate
nostra pendentibus principia, q̄ bus
cōstēt, p̄stat: quēadmodū, & ipsa in-
telligibilis nā ipsi sensibili essentia,
ac consistentia p̄stat, nō tñ ita, vt il-
la intelligibilis huic sensibili inferuiat.
p̄batū iā est verū, qd̄ ita consequēs
sit, & velut necessariū subsequatur.
Sc̄æ ergo speculatiuæ non parū ad
agendū iuuant, ac necessariæ sunt
ipsis rebus agēdis eo mō, quo dictū
est, nām intelligibilem esse necessā-
riā ipsi sensibili: huiusq; ipsius pris-
q; ad intelligēdū parata ē, principa-
tus, in reliquas oēs partes & reip̄. ni-
hil oīno differt, ab intelligibilis nā
dominatu, quo sensibilibus rebus im-
perat. Ex dictis ergo videri pōt, ar-
tes ipsas actiuas, siue vires, & facul-
tates qd̄dā sint, siue opificia qd̄dā p̄-
cipalia, ac alijs p̄fecta, siue submini-
strātia, & inservitiua alijs, illas qd̄
oēs ob contēplatiuas sc̄as excogita-
tas eē, atq; iuctas. Nōnulli tñ de his
agēdi artibus cōtraria senserūt his,
q̄ de speculādi sciētijs sunt opinati:
eorūq; sn̄iam oīno destruant, cū m-
credāt ipsi q̄cqd̄ in his artibus intel-
lectu

Paraph.in lib. de Repub.Plat.

G lectu tractatur, nō præcipuo, ac primo pposito ad sua opera dirigi, vel pp illa inueniri, sed taliū osum intentionē esse, res recte discernere, & cognoscere: & operationes, ac opera (seu operata, vt aiunt) q̄ ex huiuscemodi artibus pueniūt, nō ex primo pposito, sed, veluti qd cōsequēs sint: vt i n motu celestīū corporū pspicū est. Itaq; hac rōne artes ipsæ operari, seu actiue essent oīno virtutes. qd quidē maxime de illis artibus suspicandū esset, q̄ rōne amplius vtunt: & pp illos habitus acq̄sitos ex huiuscemodi artibus i ducti

H sunt, vt credāt aliqui eos, q in aliq̄ vna harū artīū versati sunt, ita demū affectos esse, vt sibi psuadeāt rerū se osum notitiā amplexos esse. Et certe qd id videmus i sua arte medicis accidere. Quanquā verū pfectō est, in illis ipsis artibus, siqd ē intellectu referēdum, id præcipue ad actionē, & op̄ ipsum dirigi: i eisq;, si cōingat aliqd cōtemplari, illud qdē nō nisi p accidēs fiet. Si igit̄ id ipsum finē artis esse cōstituam, is ipse finis alterius pfecto generis erit: ac nomē qdē, quo artes appellabunt, equocū erit, q̄le hoc i nomīe Musica, qddā est. dī. n. qnq; de arte ipsa,

I q in actū, atq; opere quodā exteriorē cōsistit: neq; nō de ea qnq;, quæ cōtemplat̄, atq; speculat̄. Virtutes etenim ex cogitatuæ, atq; inuentiuæ manifestissime ob cōtemplatiuas extitisse vident: siquidē ipsæ sunt pp artes illas agendi, vel frequētius, vel pstantius. Artes aut̄ istæ (vt iā suprà diximus) sunt pp speculationē rerū, institutę: neminē. n. latet ex cogitatuas illas ad rōnem artīū diuidi. Et quēadmodū vna quēdā ars absolute princeps reliquarū artīū existit, ip-

sa aut̄ est Reip. administrādē: ita et̄ reperit̄ virt̄ qdā excogitatuā principis, & illa quidē est, qua illius principis artis actiōes in materias inueniunt, & dirigunt. Ad hęc, virtutes morales vident̄ quoq; pp intelligibilū speculationē esse. idq;, p̄rio ex eo, qd in scīa Naturali declaratum fuit, pclare ostendit̄: nepe concupiscentiā, atq; appetitū in duo diuidi genera, quorū alterum ex imaginatiōe, alterū ex cogitatiōe, & ratione emanat. Quē igit̄ cōcupiscētia imaginaria ē, i propria oīno est hoī, sed animātib; quatenus sunt tm̄ animātia, pp̄ia qdē est. Posterior autē, quā cogitatiōe, & rōcinatiōe agidiximus, hoī pfecto propria est, & sua, neq; cuiq; aliq, q̄ hoī talis attribuit̄. Neq; virtutes morales quicq̄ aliud sunt, q̄, vt hęc pars cōcupiscēs, q in nobis est id cupiat, qd ipsa cogitatio, atq; rō fieri debere iudicauerit: necnō, & modū, & tēpus, atq; locū ipsa statuerit, & pfixerit. & planū quidē est, ac manifestū, opus huiusmodi à nulla alia animi parte pcedere, q̄ ab ipsa cōtemplatiua. Quocirca hæc ps cōcupiscibilis, si dignitatē, ac virtutē à rōne accipit, rō ppter ea ipsa dignitate, & virtute inf̄. **M** gnior apparebit, pstantiorq;, atq; electior. hac vero in pte non pauca cū hoīe animantia participāt, vt in verecūdia Leo: q̄ certe affectio humana ē, quaten̄ à rōne, & cogitatione, seu opinione existit: etenim pp qd vñquodque tale, & illud magis (vt aiunt) porrō lis virtutib; hō iustru-ctus quodā mō ad inseruiendū alijs v̄ debet̄ exēpli gr̄a, iustitia ipsa non nisi pp actiones exerceat. Tēperantia, ob voluptates, q̄ honesta, & egregia acta impediūt: Fortitudo, pp res tor-

mida-

Amidabiles, ac molestantes: Liberalitas pp opes, & pecunias reperitur. At vero scia illa cōtēplatiua nō instruit hoīem, vt alijs subijciat, & feruiat, neq; putō quēq; hoc latere. Superiores p̄terea oēs illę virtutes multo magis ad materię nām spectant: nec pnt sine corpore ipso, sineq; instrumētis, ac rebus exterioribus cōsistere. quis n. liberalis nūmis non indiget, ad ipsa liberalitatis officia exequēda? Quis itē iustus, iisdē ad iustitię ipsius munera nō vti? Fortis quoq; vigore, ac robore corporis indiget. Scia autē specularitices

B sunt maxime à materię cōsortio liberę, atq; solutę, ita certe, vt quōq; eas ppetuas esse oportere credat. & est quidē iā alibi ostensum, ea p̄stātissima eē, q̄ lōgissime à mā abūnt. Verū. n. genus hoc moraliū virtutū in cōparatiōe facultatis speculādi, atq; p̄fectiōis, velut primordiū est quoddā, ac grad⁹ necessari⁹ ad finē obtinendū, sine quo obtineri nō pōt: & ob hęc multīs vī, huiusmodi p̄fectionē esse finē remotū, cū sit remotē illi p̄fectioni proxima. Ex his ergo, q̄ diximus, clarū esse pōt, humanas virtutes quatuor generibus contineri, quibus certe finis, pp quē sunt, est ipsa cōtēplatio.

An morales virtutes ob actiuas artes an diuerso sunt.

C At vero an morales virtutes sint ob actiuas illas artes, an ē diuerso, an ps virtutū illarū pp artes, rursūq; ps artū pp virtutes, hoc quidē inuestigatione indignū nō sit. Verum nemo ambigit, quin virtus illa inter oēs morales princeps, sit necessario vi excogitatiue (seu industrię) principi adiuncta: & si virtus illa princeps, eā habeat rōnē ad vim excogitandi principē, quā potētia, seu vis ipsa excogitādi ad artē principem,

erit p̄fectio. & illa pp istā artē principē: idēq; fiet in reliq; artibus nō habētibus aliqd genus huius virtutis. hac. n. rōne, & respectu se habebit ad illas artes practicas, velut p̄paramētū, & p̄ludiū: & licet p eas illarū acquirant, id qdē nō sit, nisi vt eiusmodi artis actio p̄fectior, & laudabilior reddat. & hoc ex sese satis p̄spiciū est. At vero vtrūcūq; sit, seu illę artes pp virtutes, seu virtutes pp artes, vtrūq; simul cōtēplatiue facultatis grā sūt. Qd̄q; de rōne; ac cōparatione istarū p̄fectionū humanarū iter se dixim⁹, cōstat citra vllā cōtrouersiā apud Peripateticos.

E At qm̄ hęc speculādi ps nō inest nobis statim à vitę initio i sua vltima p̄fectione, & actū, immo potētia nobis inest: & i Naturali scia iā declaratū est, oīa, q̄cūq; habēt suę essentię mixtā, adiunctāq; potētiā, ea rē summe perfici, cū citra potētiā illā penitus act⁹ ille syncer⁹ repit: Eiusmodi vero & p̄fectionē, & actū adsciscere, nostri quidē arbitrii, ac officij est: si quidē idipsum electiōe maxime, & voluptate comparat, qd nā minime nobis sua spōte elargiri valet. Hęc igit p̄fectio, ad quā totis viribus cōtēdim⁹, & cū qua vniti maxime p̄ficimur, quidnā sit q̄rēdū ē: vtrū l. sit aliqd sciarū speculatiuarū, an ijs aliqua dignitas p̄statiō p̄ illas: & si nihil illarū sit, vtrū, illud in nobis ipsis existat, an qd nos p se ipsum cōstet. Ad quā sane q̄stionē assumendū est, q̄ qui putat specularitices scias illas qdē aternas, & nobis actu inesse, humiditatis vero cuiusdam puerilis caligine immergi: qui sic ergo opinatur, vī quidē ipse accipere eas ipsas quodā mō habere cē in potētia: siue fuerint ille forme

quidnā sit p̄fectio ista, ad quā cōtēdim⁹.

sepa-

Paraph.in lib.de Repu. Plat.

G separate, quas Plato posuit: siue hoc qualecūq; est, sit intellect⁹ agēs, aut quis alius dignitate isto inferior. planūq; esse pōt, humanā pfectionem hoc mō, et si nō volūtate acquiri, cū iā ipsa ante volūtate in sit hōi, volūtate tñ nihilominus habere in eius pfectiōis definitione locū: quo pacto definitionē quoq; ipsa summarū quarunq; pfectionū ingredi, se cundū quē modū præludiū ingredi definitionē finis. Et si dicat qui dē id, qd volūtate nos adipiscimur, s. qd acquirimus de perfectionibus illis vltimis, quātū natura nobis cō

H parare concessit, talē perfectionem nos acquirere ea rōne, ac respectu, pp quem sumus quicquid sumus: scire quidē debes, q si huiuscemodi habitus ad volūtate referat, eāq; admittat, aliter hic, q illic volūtate accipi debere: cū ipsa voluntas nō ingrediati rōnē, seu nām ei⁹, qd substantiā nostrā, atq; essentiā prestat, facit tñ ipsa voluntas ad eā rōnem, qua intellectus agēs est nobis perfectio. Eis vero, qui speculatiuas sciētiās nō æternas esse putant, verū cētent eas esse summā, ac vltimā perfectionē, videbitur certe ipsammet pfectionē humanā volūtas prestare.

I Et vero, qui illas ipsas scias speculatrices æternas esse nō credūt, sed humanā pfectionē esse cognitionē intelligentiarū separatarū a materia, ijs qd duplex pfectiōis gen⁹ statuetū ē. nēpe, vt & priā, & vltima sit: & priā qd se ipsam adipiscat, scda vero adiumento quodā, atq; aliena ope cōparet. s; q hoc ex qsite scire cupit, ad nāx sciam se conferre op;.

Redeamus igit vnde sumus digressi, procedamusq; in tractatione eorū, quæ Plato de principis, erudi-

tiōe disseruit. Plato itaq; genus hoc hoīum, vt sunt sciētes, & intelligētes, vulgo imperito, atq; rudī cōparat: dicitq; vulgus simile eē his, q a pueris in specu educati, nūquāq; egressi sunt, nihilomin⁹ aspicere ipsi sata gūt, qd in spelunca appareat, nūquā tñ faciē ad ingressū speluncę conuertunt: & in illo ingressū sunt imagines oīum generū animantū, seu statue: a tergo et earū est ignis, ita, vt ex illis statuis nihil aliū q vmbra in cōcauo speluncę resplendat ex aduerso illi cernere possint: & certe rerū oīum nihil pter vmbra percipere poterunt, q se illis aduersa in spelūca obtulit, opinabunq; pterea res veras ab vmbra nihil oīno differētes eē, atq; id de vulgo ipso dictū. Sapiētes vero ij sunt, q illo ex antro egressi in vero lumine, atq; fulgore versati sunt, vere res ipsas ad Solis splendore, atq; lucē inspiciētes. Tum quē admodū nemo statum q ē a spelūca illa egressus, si se vero lumini, atq; Soli offerat, possit eū insuetū splendore sustinere, atq; intueri qequā: sic hoīes huiuscemodi, q sunt ad sapientiā parati, se habebūt, si ptius conent aggredi ad cōtēplāda ea, q intellectu a mā egre abstrahūtur, simpliciaq; inspicunt. Verū sedulo dāda ē opa, vt illi sensim reb⁹ Ituedis luminib⁹ assuescāt: primūq; Lunę, aliarūq; stellarū radijs cōmittant, & tadē, velut p grad⁹ ad Solis intuitū cōparent, resq; tandē clarissime dijudicēt. eodēq; mō paulatim philosophi instituēdi, atq; effingendi sunt: ab hisq; eruditiois primordiū ducēdū, quæ facile ipsi pdiscere pnt. Cūq; Plato inuestigauisset, q illis primū scia maxie accommodata erat, eā cetera numerorū notitiā esse voluit.

ipsum vul
gus.
De specu
Platonis.

L

M

De his in
Septimo.
Cōparatio
scitū ad

Quæ pri
ma scia
discenda

- A** voluit. Nā illi, iam simul cū custodū liberis, à pueritia Musica, atque Gymnastica instituti sint. atq; Gymnastica ipsa ad corpus certe magis attinet: Musica vero, q̄ illis tradit̄, ea qd̄ est, q̄ fabulis vitē, q̄ certe nō pōt t̄m efficere, vt possit intellectū sciarū cōtēplatiuarū alicui p̄stare, et tradere. Hęc aut̄ numerādū scia inter cōtēplandi facultates oīno enumerari debet, & ē doctrinarū certe oīsum facillima. & huius rōnis sunt aliq̄ Mathematicę disciplinę: illę aut̄ sunt, Arithmetica, Geometria, Astrologia, Musicaq;: inter has aut̄
- B** ēt ipsas facilitate ē Arithmetica p̄iceps, cū maxie nuda sit, atq; libera à mā. est ergo ipsa Arithmetica illis reliq̄s faciliior, ad cunctasq; res magis cōicās: scđo at̄ loco Geometria, deinde Astronomia, postremo vero loco Musica succedit. Neq; vero fallere quēquā debet, eas ipsas scias ante oīa à sapiētibus disci debere, ex ercitatōis, atq; assuefactiōis cā. nā earū itelligibilia, vt plurimū n̄ sunt intēta & p̄posita à nā, & iō tractat̄ in eis de infinito. Tādē earū itelligibilia sunt oīno imp̄fecta, cū nō in suis p̄prijs subiectis deprehēdant̄,
- C** sed in imaginatiōe quadā, ac fictiōe cōcipiunt̄. Ob idq; bisariā Plato rerū intellectū partitus est, ac priorē sanē validū ipsum, atq; potentē, itelligētiā appellat earū rerū, q̄ verę sunt: scđm vero cognitionē nominat, q̄ est simulachrorū, imaginūq; rerū existentiū itelligētia (seu intellectus) atq; ea ipsa notitia scias il las mathematicas cōplectit̄, putatq; ipse similē quandā rōnē esse intelle ctui rerū cū sensū. nā, quē admodū ex sensibus nōnulla per suā essentia, nōnulla p̄ simulachra (seu phā-
- tasmat̄a) et spēs apprehēdunt̄: multo rū siq̄dē vmbra, atq; simulachra, si ue colores asseq̄mur sensu tātūmō: eadē qd̄ est in itelligibilibus rō. Porro, cū ipsarū mathematicarum scabilia (vt diximus) sint īfinita, earumq; subiecta quoq; ignota, de qbus quidē primus cōtēplac̄ Philosophus (qui Metaphysicus nūcupatur) idcirco Plato eas minore dignitate cēset, ad p̄standā humanā p̄fectionē, q̄ ceteras speculādū scias. dicitq; earū principia incognita ēē, fines etiāmnū incognitos, atq; cōse quēter, q̄ inter principia, & finē intercedūt esse ignota. Cū igitur mathematicę scie nō primo p̄posito, nec p̄ se ad humanā p̄fectionē excogitate sint, vt Naturalis, & Supnaturalis scia: quanquā hoc in genere ēt Mathematicę illarū inter se differūt, vt in his videre est mathematicis, à qbus duę illę, Physica s. & Metaphysica scia, aliq̄ principia ad suā cōtēplationē mutant̄, veluti hęc Diuina scia ab Astronomia numerū motuū accipit, nec solū hęc dria in illarū generibus deprehēdit̄, sed ēt in partibus vnus, & eiusdē scie. Manifestissime igit̄ posset colligi ex hoc, maximā illarū disciplinarū vtilitatē, amplissimūq; atq; dignissimū p̄positū, nō esse ad exercitacionē, adaptationēq; intellectus, ad duas illas vltimas scias adipiscēdas. Neq; ēt dici p̄t, harū mathemathicarum sciarū institutū, ad opus, aut actionē esse, quanquā in singularibus earū inspicienti videatur ab his aliquid agi. id qd̄ ex vulgo nō pauci in Geometria, & Musica opinantur: cū eę res, de quibus ijs ipsis cura qdā instituta ē, atq; tractatio, sint & naturę, & arti cōes. Triangulus nanq;

Paraph.in lib.de Repub.Plat.

G nāq; equilaterus (exempli cā) q̄ ne-
cessario tres lineas habet, ex duob⁹
centris circulorū equalium exeun-
tes: quarū dux, q̄ supra basim exi-
stunt, cōcurrūt in sup punctū inter-
secantē utrunq; circulū: id q̄dē ne-
que ligneo, neq; cneo nec cuiusuis
alterius materię circulo propriū ē,
neq; artificiali cuiquā: quin cōe est
oīno hoc ipsum & naturalib⁹, & ar-
tificialibus. Ad hęc singula q̄dā eo-
rū, q̄ à Mathematicis tractant, ī ma-
teria posita esse vident. Si igit̄ hęc
ipsa ab illis disciplinis ita tractaren-
tur, vt q̄ materię inēnt, horū qua-
tuor requirerent cās, sc̄ificiens, fi-
nalis, materialis, formalis: cū ergo
sit manifestissimū disciplinas eas de
forma tātum mō, q̄tere manifestū
igit̄ est singula, q̄ tractant huiusce-
modi sc̄ias, si in opus transeūt, indi-
gere tūc, dū in actionē venisit, alia
quādā vltiori notitia, q̄, q̄ ab his
disciplinis tradita est. si quispiā. n. li-
gnū sit triangulū equaliū laterum
confecturus, ad id, q̄d moliet non
sufficiet id, q̄d ab Euclide in elemē-
torū suorū principio de rōne triā-
guli equilateri est ostensum, nisi ad
id ars quoq; fabrilis lignaria adhi-

H i beat. neq; de hoc ambiget quisquā,
qui in his sc̄iētijs exercitatus fuerit,
cū p se illis sit manifestissimū. Atq;
his in hunc modū disceptatis, appa-
rete eos, qui hmōi scientias Mathe-
maticas psequunt, primū quidē
ac propriū propositū habere cōsue-
tudinē: quanq̄ ad hāc ē accedat (vt
inquit ille) cognitio q̄dā rerū neces-
sariarū his opibus, q̄ quisq; sibi pro-
posuit, atq; secutus est. Nā, cū sint
custodes, cognitionē nō parū nume-
rorū, & mēsurarū indigent: idq; pp
ordines hoīum ad pugnā instruen-

dos atq; aciei figuras, & formas ido-
neas, necnō mēsuras, atq; modos
ponēdorū castrorū. Indiget etiā nū-
tēporū, & mēsiū, dierumq; cog-
nitione nauigatores, nec p deserta tñ
loca, atq; solitudinē iter faciētes, ve-
rum ēt hi, qui camelis pfecti sunt.
Musica p̄terea ea, q̄ in agendo versa-
tur, eis est p̄necessaria, cū ob alia, tñ
q̄ ipsi cā in ciuitate istituerūt. Hęc
igit̄ est Platonis sñsa, de instruēdo-
rū illorum primordio: quē idcirco
illi talis est, qm̄ ars Logica tēpore il-
lius nō erat. Postea vero q̄ est prae-
ceptionibus, & regulis nūc tradita,
melius ē ab ea istorū disciplinā, at-
que eruditionē incipi: moxq; , vt **L**
erit tradita, ad Arithmeticā transi-
re, deincepsq; ad Geometriā, Musi-
cā, Perspectiuam, ad eamq; artem,
q̄ de rōne ponderū dislerit, ad Phy-
sicam, postremoq; ad Metaphysicā.
Eni muero, cū inter se veteres diu,
multūq; dubitauerint, vtrum Logi-
cā prius, an Mathematicas artes ag-
gredi oporteret: ex hisq; nonnulli
Dialecticā excogitatā arbitrent, vt
& roboraret intellectū, & ab errore
retraheret, idq; ita in interiorib⁹ ac
recōditis sc̄iētijs, quas tractare ipsa
cogit, cuiusmodi sūt, & de nā, & de **M**
his, q̄ nām trāscendunt. Neq; Ma-
thematicę sc̄ia ob facilitatē, & p̄spi-
cuitatē Dialectica egerēt, in primis
cū non sint admodū cū mā cōfuse,
atq; inuolutę. Sed hoc, si ita est, &
non sit sanē Logica ad artes Mathe-
maticas adipiscēdas necessaria, si tñ
post eas acq̄ sitas accedat, erit illa si-
ne dubio ad p̄stantiam hominis, ac
meliorē quandā conditionē. At, cū
ad doctrinā huiusce modi hominū
nihil non egregiū, atq; excellēs per-
gramus, nō erit p̄fecto alienū eos
ā di-

A à disputandâ arte incipere. Plato vero hos institui debere censuit facultate Musica, ut decimū & sextū annū, aut decimū & septimum attingerint; neq; id ēt prius q̄ prauis, qui iā dicti sunt, moribus purgati sint. Tū ēt equestri exercitatione ad vigesimum vsq; annū vrant, atq; iā inde superiote seruato ordine ad Philosophiā addiscendā se conferāt. ante quā ætatē Plato eos sapientiā attendere minime permittit, p̄p̄ea quidē q̄ corū opinio, atq; iudiciū nondū sit ad tātā rē idoneū, nec rō qdē firma, & cōstans. Accedit ad hæc, q̄ q̄

B p̄matura ætate fabulis, atq; figmentis enutriti sunt poeticis, illi legum constitutiones quantū p̄nt sugillant, atq; abrogant, & ita maxime, dum, apud vulgus rōnibus suis infringere leges, atq; statuta p̄tentabūt. Neque (ut inquit ille) per fabulas illas, & fictas, quibus sunt imbuti, osones aliter afficiunt, q̄ qui, quos pri⁹ parētes ēē putauerat, a dulcius, ac iā grādi⁹, validi⁹q; solū putatiuos intelligit, & se nō legitimū illis, sed falso creditū filiū, aliosq; sibi ēē parētes veros. siquidē quis est tūc non autemet exuturū filij animū, omnēq; reuerentiā, q̄ antea habuerat erga falsos illos parētes, ita ut eō res redeat, ut plerunq; ab illo isti contēnant, & negligant. Similiter quoq; his accidere solet, q̄ a parētib⁹ ante maturā ætatē disciplinis hmōi cōmittunt. nam q̄ in illis solertia est, atq; acumen, leges rōnibus suis eludere cupiūt, & veluti dilacerare, ut ludētes catuli solēt eorum, qui ad se propinquāt vestes dilacerare. Id qdē ēt tu in his facile philosophis ēē animaduertes, q̄ in his nostris Rebusp. versant; quibus ipsis nihil certe dā-

nosius esse pōt. At vero Platonice **D** Reip. sapiētes futuri, iā inde ex quo sapientiā erunt aggressi, illā percurrere, atq; perlegere sciam nō intermittere ad quintū, & tricesimū vsq; annū: & tum deinde rei militaris, & bellicæ administratio eis cōmitte, idq; conuinatis annis quindecim, ut tādē quinquagenarij ad magistratū Reiq; pub. administrationē apti sint, atq; imperēt. ad qdē munuscū p̄ ætatis imbecillitatē erunt inutiles, i beatorū (ut inquit Plato) insulas trāsmittant. Intelligi aſit (ut opinor) p̄ insulas, cōtēplationē formæ boni, qdē ip̄sum vere ēē credat. **E** q̄ si aliquis forte ctederet reperiri humanū bonū p̄ se existēs, necnō aliarū virtutum vsum eius ipsius cōtēplationē impedire; p̄p̄ea (mea qdē ſn̄ta) Plato non perperā voluerit: ut Philosophi illi ad boni illi⁹ cuiusq̄ cōſyderationē in extrema sua ætate legtegent. Quin ēt, inquit, ceteros quosdā dies a ciuib⁹ reliq; designatos hñc, debere p̄ quos, & corū cōcelebrent virtutes, atq; res gestę, & iis sacra fiant, honoresq; habeantur, quales apud rusticos dæmonibus p̄stari solent. Eadem est mulierū, q̄ ad honores, atq; administrationē factę sunt, & educatio, & reuerētia, cultusq;: cū iā dixerim⁹, mulieribus cū viris ola officiorū genera cōicara esse. Plato autē huius ciuitatis administrationē optimā existimat, et si plures, q̄ vn⁹, hmōi Philosophi i hac Rep. potētiā naſti ſuerint. Hæc ut Plato explicuit, modū ip̄se examinat, quō possit facillime, atq; optime hæc Reſpub. cōſtitui. Prius siquidē ip̄se huius Reip. statū ita deniq; optimum prædixerat, si sapiens eiusmodi filius fuerit Regis:

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

Ggis: vel forte imperiū illi alijs rōnibus deferri debere, siue pp studij, atq; ingenij magnitudinē, seu q̄ multitudinē, atq; dignitate cognatorū polleat, vel gloria, potestateq; hmoi alijs inter oēs p̄stet. Quod si contingit hoc mō Rempub. constitui, id agatur in primis, vt qui in ciuitate decem annos continuos plus minus exegerint, in agros transmittantur: istorum autē filij omni diligētia ea educatione, quā descripsimus, instituant. Hoc. n. mō hęc, de qua nitimur, ciuitas ocyslime, facillimeq;, atq; op̄e exoriet. Nec tu dubites, **H** qui n mod⁹ hic à Platone cōmemoratus, quā optimus existat. Ciuitas nihilomin⁹ hęc pōt alio mō condi, sed nō nisi longissimo tēporis tractu: Cui accidat, vt his ciuitatib⁹ magno successū temporis ac diuturno Reges sint optimi, qui nō ciuitates istas subinde mutare, atq; corrigere desināt, quousq; tādē ad optimū genus Reipu. res pducant. Quæ ipsa imutatio vtroq; istorū generū fiet, nanq; & populi actiōibus, atq; cōsuetudine, & ipsorū certe opinione cōmutata: eritq; tū faciliior, tū difficiior, put tēporū p̄cessū leges vniuersiuiq; tēporis rōne habita diuersē ferent, v; alix, dū à perfectione Reip. multū aberunt, alię ob facilitatē, dū propius Reip. p̄fectæ accedēt. Atq; (vt summatim rē cōprehēdā) facilius ē ad p̄bas actiōes hac tēpestare inducere, q̄ ad opiniones p̄bas, atq; optimas. cuius rei tibi facillime fides fiet, Rebuspub. q̄ nunc extat perp̄sis. Qd̄ ipsum nō fugiet eū, qui sapiētia oibus partibus obriuerit: & p̄pea q̄ nō rectas opiniones habeant, eas a recto perueriti, ac rui. Resp. autē, q̄ operibus tm̄ p̄stāt,

sacerdotiē denominari solent, cuius K modi olim à Persis antiquis (vt fertur) vsurpata fuit. Hęc autē oīa sunt, q̄ circa Reipu. institutionē, & quasi ortū p̄clarissimæ s. ac de eius ordine, deq; cōstitutiōe legū Plato descriuit: q̄ q̄ potuimus breuissime à nobis sunt explicata. Atq; superesse tādē v; adhuc, vt de ciuitatibus nō perfectis quidē illis, sed aberrantibus à veritate dicamus, quo pacto cōdignosci debeant, ac quō perfecta illa in istas degeneret, neq; nō istæ iter se quo pacto cōmutent. Neq; vero eorū, qui p̄fectā illā Rēpu. spectāt, parum interest scire, qua rōne prauæ istæ incipiet, & procedāt ad summa v; q; infantiā, quamq; id facile, & q̄ optime fieri contingat. etenim medico quidē satis esse debere videtur, ita veneni notitiā percipisse, vt eius naturam agnoscat, & ita venenū eē intelligat, vt ab eo caueri possit, et si nihil de apparando illo, atq; cōponendo, & vtendo vnquā fuerit sollicitus. Neq; alia certe Philosopho debet esse infanarū, & errantiū ciuitatum cura, q̄ vt & illas cognoscat, & quæ mala p̄fectæ ciuitati ab eis euenire soleant, intelligat. Quo circa in hoc tm̄ Plato elaborauit, vt **M** significaret, quonā mō præstans illa Respub. in istas prauas, & vitiosas verterentur: ampliusq; istæ inter se quam permutationis rationem haberent, & quam inter sese similitudinem, atq; varietatē, quidq; eis omnibus soleat accidere: qui certe nostri sermonis finis erit, vt

Tertium inde tractarū
partis huius in -
gredia -
mur.

Auerrois

AVERROIS

Paraphrasis in Libros de
Republica Platonis,

TRACTATUS TERTIVS.

De his in
Ostauo.
De ciuita-
tibus aber-
rantibus.

Am vero, postq̃ absol-
uit Plato sermonem,
quē de optima consti-
tutione Reip. institue-
rat, refert se ad id, qđ

ex ea, quā nunc tractamus, scīa su-
perat. nēpe de ciuitatibus aberranti-
bus dissilire ingredit̃: quarū sim-
plicia tantummodo genera cōme-
morat,

B tum quo pacto inter se cō-
mutant̃, tū quantū sint optio Reipub.
statu similes, quantumq; sibi
inuicē: neq; nō docet, qđ maxie sta-
tus optimē cōstitutae ciuitati aduer-
sent̃: ac tū ostēdit, qđ nā ciuitatis ad-
ministratio inter optimā hāc, &
corruptissimā, vitiōssimāq; illā
Reip. institutionē intercedat, vt so-
lent media qđā inter duas extremita-
tes incurrere: vt ē inter nonnulla
alia cōtraria interueniūt plura me-
dia, atq; diuersa: exēpli grā, albo ni-
grū opponit̃, & inter vtrūq; plura

C genera iteriecta ordine quodā, atq;
rōne, prout albo alia, alia nigro pro-
piora sunt, ac magis spē coniuncta:
ita sanē consequens videbit̃, duorū
extremorū, qđ maxime inuicē oppo-
sita sunt, nullā muruo posse trāsmu-
tationē esse: nisi trāsmutatio illa p
media ipsa ordine, atq; serie icedat,
ita vt primū ad proximū, deindeq;
ad id, qđ illud ipsum cōsequitur, su-
bindeq; ad reliqua deinceps, donec
ad extremū alterū perueniat̃. Idq;
latius explicabimus tū, cū ad verba
Platonis deuentū erit: comparabi-
musq; eos inter se, qui harū ciuita-

tū cuiq; p̃fecti sunt: atq; ēt quā in
quisq; voluptatē ex administratiōe
capiat, expēdemus: eoq; mō sum-
mā rerū necessariū, qđ hac ī pte Pla-
tonis verba cōtinēt collegerim⁹, ac
singula horū ipsoꝝ explanabim⁹.

Et Plato quidē cōstitutiones simpli-
ces, quibus in vnūuersum ciuitates
conduntur, atque formantur, quin
que esse censuit. Primā quoq; om-
niū optimā illā, de qua adhuc ver-
ba a nobis facta sūt: Proximā huic
ambitosam: Tertiā, qđ paucorū do-
minatu continet̃: Quartā potentiā
certe quēstuosam, qđ principatus vi-
tiosus admodū est. Quinto, eoq; po-
stremo loco ē tyrānica dominatio.
Quod si optimū genus illud Reip.
in potentiā regīā, & administratio-
nē optimatū diuidas, sic p̃cipatuū
quidē sex videbunt̃ ēē gna. Etenim
qđ hāc optimā ciuitatis gubernatio-
nē nactus, quinq; his instrumētis pa-
ratus, & ornatus sit, qđ sunt sapientia
intelligēdi, facultas cōsummati illi-
ma, & exactissima, opulētia quantū
satis est, iustia, seu imaginatiua vis, oī
in re optima, p̃seuerandi deniq; fir-
mitas, atq; cōstātia: addere ēt neces-
se ē, vt in corpore nihil sit qđ illi ad
vsum, atq; cōtinuationē virtutis, &
actionū obstit̃. Qui igit̃ ita instruit̃
ē plane, atq; ornatus, Rex ē, eiusq; ēt
administratio regia. Quod forte, si
hęc supiora ornāmēta, atq; instr̃a nō
ī vno aliquo, verū ī certu, ac multitu-
dine quadā certa, ita vt aliq; vn⁹ ad
finē rerū sapientiā p̃stet, ali⁹ exactā
intelligētiā ei⁹, qđ ad finē maxime
cōfert, alius satis opis, satisq; faculta-
tū exhibeat, cōiiciēdi ali⁹, atq; sen-
tiēdi, seu imaginādi p̃stātā habeat,
facultatē, vimq; p̃seuerādi, cōstā-
tiāq; rebus agitādus adhibeat aliq;

Quot, &
qđ ciuitatū
species.

Moral. cum cō. Auer. Z Z

Paraph.in lib.de Repu. Plat.

G alius, simulq; sese oēs inuicem adiuuent, vt ista administratio rerū optima, atq; tutela exoritur: talis certe principat' penes delectos quosdā erit, vocabitq; optimatū, & egregiorū ciuiū administratio. Præterea et hac in Rep. cōingere pōt, vt princeps sit aliquis vnus, qui vsq; ad dignitatē regiā non peruenerit, sed tm se legibus exerceat, quas primus instituerit legislator, perspicacitatēq; conijciendi, atq; intelligendi adhibuerit: ad id ēt ex legibus eliciendū, qd non ab illo cōsultore legis satis diserte expressum est, potissimumq; in cōtractibus, seu sanctionibus, causisq; priuatis, & iuribus: cuius certē scīx genus est ea, q̄ apud nos ars iudicandi nuncupat'. insup ēt ille habebit ad perpetuanda instituta facultatē, & potentia. is inouā rex legū appellabitur. Neq; id ferē cōtingit, vt duo s. ista nouissima in quēpiā vnum concurrāt: quin potius diuersis semp sunt illę duę facultates, continuandī s. & iudicādi: necessarioq; vni cū altera rerū dominia cōcabitur. id, qd nos in cōpluribus Mahomettanorū regnis truemur. Verum, cū iter ceteras administrationis qdā rerū sit volūptuosa planē, atq; illecebris astricta, cui spēm quicq; pfecti sunt delectatione oīa, & voluptate metiunt, eorūq; finis ppositus delectatio tm est: cui gubernationi, si illā addideris, q̄ ex cōcursu hōrum necessitate cogēte simul coeuntia cōstat, iā generatō Rerūp. effecta erūt. de p̄stāissima aut abunde dictū esse v̄f. Nūc igit de ambitiosa. Et qd de ciuitates ambitiose sunt illę potissimū, quarū in primis ciues valēt, q̄ maxime iter ceteros honoribus producunt.

Atq; honor quidē verus hōs maxime ab hōe cōtingit eis, s. qui cū pfectiōis alicuius opiniōe polleat, alteri animū iudiciūq; quodā mō obnoxii hēt, atq; obsequēs. Præter hoc alterū ēt honoris genus tritū qdē satis reperit, atq; vulgare: cū s. hōnor ipse nō ab alteri obsequio tali, aut iudicio p̄ficiscit'. ac nisi ob remunerationē quandā, vel honoris, vel muneris cuiuscunq; aut utilitatis, adhibito quodā mō paritatis eq̄librio, vel saltē quantū fieri pōt, eq̄tas ipsa ī eo genere desyderari maxime solet. q̄ honor circūforaneus, atq; in publico frequēs dici pōt. Neque illud primū honoris genus sit p̄ excessum rerū illarū, quibus honor debet. Qd genus honoris ambitiosæ huic potissimū expetendum est: & ideo quosdā, quasi ordines, gradusq; ciuiū retinet. neq; minimū hoc ipso optimā Remp. imitātē a qua tū hactenus discrepat hac ēt in parte, q̄ in illa virtutē honor cōsequit', & res eas, q̄ sine dubio dignissimæ sunt, ita sanē, vt nō p se honos pfectę Reip. sit, pposit', verū annexus virtuti, atq; comes. Hæc vero ambitiosa honorē planē p se ipsum cōsectat, q̄ honor huius ex rebus emanat, q̄ p̄ia spē, & velut vno aspectu honorē dignē censent. sunt autē eę potissimā, opes, generis claritas, delectationes ēt, ludus aler, copia fortune, ita vt nō planē necessaria desint, sed tm suppetat, quātū necessitati satis est, fortunatū, aut alijs opē ferat. Huiusmodi dictis, v̄f tū nemi magis deberi honorē, q̄ q̄ dominium, ac potentia, ac victoriā semp desyderare v̄f, nūquamq; alijs subiici. q̄ sanē oīa honore p̄fio digna esse censent: & qui hmoi dotibus or-

nati

A nati sunt, alios magnitudine quadā animi antecellere vident, ac magni animi apud hoīes habentur, eō p̄ferim, si addat facultas quēdam do minādī, ac robur, puniendiq; , & remunerādī. q̄ certe facultas, & poten tia cū robore corporis, tū animi ēt vi, atq; nervis quibuscūq; cōsistit, ex terioribusq; alijsq; bñsdā cōmodis. Quocirca, q̄ tales (vt diximus) erūt, ciuitatibus istiusmodi maxime regēdis apti erūt, tantūq; honoris cōsequenē, quantū superiorū rerū, q̄ honori à pluribus tribuuntur, ha buerint: ita vt qui nō videbit tanto

B honore dign⁹, vt sit vnus vniuerso rū princeps, possit nihilominus pro merito dominij p̄ticulā accipere, vt aliqua in re domineat, ī aliqua vero alia alij sit obnoxius. Propter qđ de Almāfore Abuhumari filio memo riæ traditū ē, eū cōciliabula, & nup tias solitū frequētare: & aiebat, qđ cūq; se p̄cipē fidelij, p̄fiteat p̄cipiat mihi, vt illi subijciat, vilissimūq; me habeat, & putet sic. n. honoratio ier illos ero. nemo. n. p̄t animā ho norat, nisi eā demittat, & subijciat.

Iā vero in hoc ciuitatis genere nō postremus est loc⁹ vestibis nitidis,

C ac splēdidis, quales byssinæ sunt, & purpureę, Regib⁹ vsurpatę p̄p̄ea: ne que ēt parū est in aurea cōfidentē ca thedra cōspici. Sunt. n. hęc certe, q̄ p̄rio intuiū spēm quandā virtutis, aut scīę p̄ferre videant: superioraq; illa oīa qualiācūq; ornamēta, ī quencūq; fuerint cōgesta, huic ma xīe dominij deferri debet: idq; , si p̄terea velut facultatē, atq; artem habuerit, ī diuidēdis honoribus dis partendisq; beneficijs æqualitatis obseruādę, q̄ ipsa in hac Rep. iustitia existit. Sanē qđ hic ambitiose

ciuitatis status, p̄ter optimos illos, **D** quos dixim⁹, p̄stātissimus videbit. ī eo. n. iudiciū quoddā est, atq; contē platio eius, qđ prima apparētia, pri moq; aspectu spēm alicui⁹ virtutis p̄ferat, aut actiōis honestę, & pul chre. Necnō hoc ipso ī statu, q̄ ver sant, eas in primis actiōes sequunt, q̄ gloriā ī posterū, ac laudē efficiāt, vt eorū neq; mors, neq; vita sine ho nore esse possit. Ergo hic ciuiū ta lium concursus ambiciosus quidē erit, honorisq; appetentior: qui tū perraro in populo rudi, ac simplici inueniet. ideoq; nō est in p̄p̄to in

cidere in similitē ciuitatē, est tñ apud nos quidē illa frequentissima. Nūc vero de vitiosa illa, quā q̄stuosam nominauimus, in qua p̄ncipes cer te sunt eiusmodi, vt de q̄stu p̄cipua illis sit cura, & supra qđ certe necessi tas, vsusq; ipse postulet, n̄ vt aliena qđā hac sumptuū parsimonia (seu illiberalitate) assequat. Et opū cer te, aut ēt diuitiarū duo genera sūt,

vt alterū nā ipsa sit, alterū constitu tione, & vsu. Natura qđ ē opes dici p̄nt, q̄ necessitati humanę, atq; indi gentię succurrunt: qualia sunt, & fa cultates alię, tum indumēta, tū ēdes ad habitandū, aliāq; paranda, q̄bus

F cōmodius viuāt, atq; beatiū. In fru menta ēt artū, quę homini sub si dio sunt. Materię ēt, ex quibus con ficiuntur illa. Opes vero, quę non natura, sed ex vsu, & īpositione qua dā inueniuntur, sunt nummi, aut quęcūq; vice eorū vsurpantur. q̄, & si necessitati humanę proprie non opitulātur, ob id enim vbique in vsu non sunt, ciuitatibus tamen eo conferunt, vt commodius con uentus fiant, circaque res agendas, atque communicandas modus, at

E De q̄stuo sa seu pau corū Rep.

Opum ge nera duo.

ZZ ij que

G que medium facilius adhibeatur : ppeaq; nummi ipsi, velut signa qdā rerum osum p̄cium, & valorem representant, vt cū quis aliquā rem affectat, eiusq; valorem cognouerit, qd qbus nūmis emat, cognoscere sit in p̄p̄tu. Itaq; velut cōis omnīū mensura rerū numisma ē, qua illē inter se cōmutent, atq; alienentur : eaq; rōne velut aīa opū osum existimet ī primis, cū victui humano ad cuiusvis generis cōmercia vt lis nummus sit, est n. quasi rerū omnīū facultatē potentia cōprehēdēs, & facillime cū quibuscvis reb⁹ p̄mutabilis. Illorū igit^r hoīum princeps,

H est q reliquīs est dñior, & potēti^r : cui: si accedat, vt rōnem gubernādi calleat, qua s̄ recte illis, qbus dominat, facultates impertiat, seruetq; p̄fecto dubiū non est, qn tali in ciuitate dñs esse debeat. Inter cōtera vero necessaria, qbus diuitiē acquirūt, sunt maxie agricultura, & loca pascua, atq; venatio: deinde mercatura, & īpēdia, & reliqua id gen⁹. & is, inquā stat^r q̄stuaris dñ. Cā autem, ob quā hoc genus maxime ē paucorum dominīū appelleret, est, q cū ipsi opulentia q̄rant, atq; diuitias, necesse est eos paucos ēē, mai⁹

I rē vero ciuīū partē paupertate p̄mi, vt posterius amplius explicabit. Popularis vero ciuitatis stat⁹ ille est, ī quo oēs, cū sint liberi, vnicuiq; penes se sit vitē, & īstitutī sui arbitriū, ac rei ei⁹ p̄sequēdē, ad quā animus, voluntasq; inclinabit. ppeaq; ī hac Rep. cōprehendet velut summa qdā osum īstitutōrū, p̄positorūq; q ī supioribus illis existunt: vtpote, cū in hac sint, qui ambitione ducant^r: alij, qui re pecuniaria, atq; q̄stu: alij, qui tyrānidem sibi, & prin-

cipatū p̄posuerint. nec est quo mi⁹ **K** n⁹ inter istos sit, q p̄pria virtute ad quoddā optimū vitē genus excitet, eoq; delectet. Exorient^r itaq; hac in ciuitate osum arrium, osum officiorum, habitūq; genera. Et sane inepta nō erit, vt ex ea oriri possit optima illa, & p̄fectissima Resp. neq; nō q̄uis ex reliquis alijs administratio nis forma: ac v̄ nullum hic esse dominiū, nisi in illos, qui sua sp̄te īseruiēdi, seu obediēdi condōne susceperunt, aut p̄ primas leges. Neque. n. verisimile est hac in ciuitate licere oīa, cū certe in tanta licētia cohiberi nō possint cōdes, rapinēq; **L** mutū: cū p̄sertim eorū scelerū voluptas qdā nō paucis mortaliū īnata sit. Ergo dubiū nō est, qn hic quoq; prima qdā īstituta quēs obseruent: q̄ sunt, vt quē quis in principio, statim s̄ q̄ est condita ciuitas, locū sibi delegerit ad habitandum, eū cum reliq; cōmoditatibus, neq; nō p̄dia, & agros, & alia ad victū, & alimēta attinentia, q̄ occupatū, iure retineat. Scdā quoq; īstituta sunt, q̄ ī cōmercijs emptionū, & venditionū cōtractibus seruent^r. Pnt etiā tertia accedere, ad mores componēdos, & regēdos, similiaq; eius generis informāda. Neminē autē ignora re arbitror, hoc ī populari statu ante oīa rē cuiusq; propriā, atq; familiarē curare, adeo vt id vnū sit hui⁹ generis ciuitatis, p̄positum, s̄ domestica primo curare, ciuilia vero p̄ domestica. & ideo est vere economica: cōtra autē res se habet ī optima illa Rep. ī populari itaq; Rep. liberū est vnicuiq; quatenus possit rē suā, & diuitias p̄cipue q̄tere, augere, atq; tractare. Eiusmodi igitur certe sūt nostrē tēpestatis ciuitates;

s. po-

De popu-
lari ciuita-
tis statu.

A s, populares, quibus is maxie, ac facillime dominat, qui sua opera vni cuiq; id, qđ concupiscit, & quo delectatur afferre possit, simulq; rueri. Vulgus at hęc Rempu. inter ceteras alij dominari putat, vtpote in qua vnusquisq; prima spē putet libertatis sibi deberi. Neq; temere credi potest hęc esse primā, ac precipuā oīum ciuitatum, q̄ vrgente necessitate ortę sunt. Siquidē mortales, postquā qđ sibi necessarium est nacti sunt, tunc demū de voluptate, & delitijs cogitant: vt nō male a necessitate ipsa ita rus hmoi popularis pfectus videat.

B & concursus quidem talis hoīum p accis, & casu quidē factus videbit. Imperium ipsum quoq; quasi fortuitū est, cum nullo vno sine pposito ipsi cōgregati sint. Hoc tpe similiter apud plures Regū Mahomettanorū sunt eiusmodi hoīum congregatiōes, q̄ economiē poti⁹ q̄ ciuitatis spēm referant: tamen si ex oībus legib⁹ eā retinent, q̄ priā illa instituta superius dicta seruat. Neq; dubiū est, qn opes huius Reipu. oēs quidem priuatę sint, ac domesticę: pp qđ necesse est aliqn, ex proprijs facultatibus & domesticis iā accumulatis aliquid expēdere, vel ut ad milites mercede cōducendos: ob qđ & tributa, & indictiōes imponent. Tandē in duo hoīum genera ciuitas distinguit, alterum vt plebs nomet, alterū primates. Quales oī ciuitates in Persia erāt: hodieq; durāt apud nos nō dissimiles illis, i q b⁹ plebs ipsa scēbilior potentiorib⁹ p pda est, quousq; iterdū ea violētia, iniuriāq; tyrānidē inducat, quē admodū hac tēpestate, & hac nra Reipu. oriri vī. Crescit aut apud vulg⁹ vt plurimū amor nūmi, pferim cū

ille primę leges sint apud eos, & ipse populares, vt l. quisq; sponte se pro Rep. bello exponat, & pugnet: quo pacto neq; cogent ipsi suas facultates ad bellū gerendum infumere, q̄ lex haud dubie tā diu durabit, q̄ diu ij, quibus est iposita. necessitate illa, q̄ eos in ciuitatē coegit, et cōpellent victum sibi vi, atq; rapto acquirere. Quod si forte p ocium, vel corruptā, & vitiosā educationē voluntates obrepiērint, sient cōtinuo sbelles, & effeminati: ac pscipes quidē eorū ad bella gerenda tributa illis iponere cogent. q bus imponēdis, si nō illi equitate vtant, eosq; vi subijcere audeant, haud dubie id populo graue, & intolerabile videbit, ita vt cōsiliū ineat ipse exigendorū pscipū, & cōtra illi aduersus populū vi, atq; iniuria nitēdo tyrānidem quā dā istituāt: ppeaq; videri possit hęc ciuitas tyrānicę Reip. maxie aduersa. Pecunię vero ciuiles, q̄prio ī gēte hmoi existūt, nō Reip. grā, s; familiares, ac priuatę potius sunt: trāsferuntur. n. in domos prima tum. & ppea hac tēpestate administratio sacerdotum est mere tyrannica. Hactenus igitur de populari statu, atq; his, q̄ illum cōsequunt, dictum sit.

Tyrānis at Resp. re vera est, cuius oēs cines eādē curā, idēq; ppositū, qđ & ipse tyrānus, hnt: qđ quidē nihil aliud est, q̄ vt suū ipsius tyrann⁹ finē sibi destinatum assequat. tale aut est cupiditas p vim, ac tyrannidē solum dominari, aut glorię, aut opulentię, aut voluptatis, aut oīum istorū simul. Manifestum autē est huiusmodi ciues nihil aliud curare, nullūq; aliū cōsecrari finem, q̄ vt tyrāno obediāt, & īperata ei⁹ faciāt, nihil admodū seruissimiles, imo

F De Tyrannide.

ZZ iij vero

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G vero serui potius: quorū conuētus oībus in rebus maximā optimæ ciuitati hēt dissimilitudinē. Illic n. in pfecta sciuitate, hoc vel publicum est ppositū, vt ex oībus ciuitatibus. tñ sibi quisq; felicitatis vendicet, quantū eius nā dignitatis, atq; virtutis pōt accipere. cuius quasi exempla oēs artes, oīaq; probe, & bene instituta regna imitant. ē n. his quoque cōstitutū, publicē vtilitati cōsulare in artibus, exempli gfa in Medicina. An non est medico ppositū principiū curare egritudines, nō seipsum tantummō? In arte gubernandi, an non pceptua gubernatori ipsi cura est, de vectorū salute nō sua tñ ipsius? Contra vero in tyrāno est, pro se. n. tñ elaborans nullā ciuibus aut honore, aut boni cuiusquā particulā impendit: quin potius ea imperare non desistit, q̄ nō illis, sed q̄ sibi maxime vsui sint, his non alia vtens rōne q̄ seruis. Neq; certe ambigi pōt hunc Reip. statū omni genere iniquitatis, & iniurię affluere. neq; .n. vt in hac ciuitate sit, vniuscuiusq; artes, atq; studia propriū magis, q̄ publicū compendū sequi debent, immo idipsum maxie: idq;

I ex sese satis clarū est. In hac certe tyrānide singularū domorū cura, ac ciurū labores, opificū ēē, & aliorū vniustñ domus, tyrannicę scilicet felicitati, & pfectioni laborant, supra q̄ q̄ habet etiā vnusquisq; propriū sibi ad optimā sui conditionē ppositū. Similiter in illa pfecta oīum ciuium, atq; generū ppositū est, & propriū cuiusq; & certe ad vnius quasi dominij beatitudinē cōmune. Qua in re tyrānicę Reip. pfecta quodam mō est similis. enimvero tamet si in vtraq; oīa ciuiū gene-

ra ad vnū quiddā cōtēdant, atq; cōnitant: vtrobiq; tñ dīa est. nā in optima illa singula & ciuiū, & artificū genera pstitutū sibi, ac propriū, cōgruumq; finē (ille autē est sua cuiusq; beatitudo) persequunt. Præterea tñ, cū accidat, vt illud istorū ppositū Regis summū bonū respiciat, videbit ēē ciuiū ille finis pp regis felicitatē q̄sirus, seq; vicissim, & Rex, & populus iuuabunt ad cōem quandā beatitudinē consequendā: in quo & populus Regi ad q̄rendā sapientiā illi sine dubio familiarem vtilis est, ac Rex vicissim populo ad pfectionē populi ipsi quā plurimū seruiet: nisi gubernare, ac regere id malis in rege appellare, q̄ inferuire. At vero in tyrānide res lōge alia ē. nihil. n. tyrānus populi cā, sed sua ipsius oīa facit. Neq; ab hac similitudine diuersum ea, q̄ inter tyrānicā hāc ciuitatē, & sacerdotū gubernationē intercedit: eoq; persacilis ē istius sacerdoticę in illā tyrannicā trāsmutatio. id qd nūc nostris in ciuitatibus est frequētātū, atq; adeo sacerdotij pfectio tyrānicis flagitijs deformat. Ad hęc tyrānus nōnullos hēat cōscios, & adiutores opj, vt postea horū ope inuitis ciuibus dominet iustū, quos velut tyranni socios diximus, accidit nōnunq; vt dominationē tyrānicā n̄ vtant, neq; fruant, interdūq; contrā, vtroq; tñ modorū in vniuersū ciuitas tyrānica appellat. Nā etsi cōtīgat illos tyrānidē arripe, eiusq; dignitatē exerceat, ea n̄ vno mō, neq; eq̄liter vtentur, s; erit & dissimilitudo, & ineq̄litas p mō, atq; rōne vniuscuiusq; eorū dominij, vel potestatis, Qd certe gen⁹ multorū tyrānidis cū alias facillimū inuētū sit, tū frequētissimū est

Sacerdotū gubernatio tyrannica est.

M

Est ipsi tyrānidis initij, & hoc pacto certe exercēt illi in suos populares tyrānidē. quanq̃ fieri ēt p̃t, vt ciues ipsi nōnūq̃ cū tyrāno cōspirēt, illiō auxiliēt ad tyrānidē, nō i se, sed i alios, exterosq; populos consti-
tuedā. Qua in re distincti ēt inter se gradib⁹ erūt. & diuersis i signiant di-
gnitatib⁹, vt q̃sq; i genio, prudētia, aut q̃cunq; alia re ad salutē publicā, & tyrānidis tutelā pollebit. Tyrān⁹
āt ipse erit ac p̃nceps istorū oīum, q̃ inter oēs superiorib⁹ illis dotibus & i-
strumētis p̃stabit. haec n̄ aut de ty-
rānide, & ei⁹ p̃tib⁹. Ciuitates vero, q̃
voluptatib⁹ & cupiditatibus deditae
sunt, i q̃bus potissimū ciues sensuū
oblectamēta, & illecebras, libidines-
q; tū cibi, tū por⁹, tū veneris p̃sequū-
tur, n̄ aliter q̃ ciuitates vi, atq; neces-
sitate effectē ciuib⁹ cōstāt, res libitū
necessarias p̃ponēb⁹: q̃ his maxie
rebus q̃runt, aut agricultura, aut ve-
natioē, aut rapto. & agriculturaq̃
magis est hoī nālis ad acq̃reda ne-
cessaria. Verū iā satis dictū ēē videa-
tur ad singularū istarū ciuitatū no-
titiā, iuxta primū, & p̃cipuū propo-
sitū huius scīae, quarū oīum varietas
diuersitatē morū animi r̄ndet. Nu-
merus ēt, atq; cā ab his ipsis morib⁹,
quos diximus duci. nanq; pars ipsa
irascendi honorē quidē, atq; ampli-
tudinaē ambit: q̃ ipsa, si nimia est, in
tyrannicā violentiā cōuertit. Iam
vero voluptatū, & opum libido ei⁹
sunt partis, quā concupiscentiā dici-
mus. Ex illa animē vi ambitiosa ci-
uitas, ac tyrānis educit, ex hac volu-
ptuarius, hinc inde q̃stuaris stat⁹:
popularis autē v̄t quasi ex diuersis,
confusisq; moribus atq; affectioni-
bus exprimi, his s. qui singulis qui-
busq; a natura impressi sunt, & de-

syderio quodā rei cuiuslibet, atq; cō
ditionis. Quod si animae partes ita
à se iuicē separarētur, soluerēturq;,
vt nō inferior superiori, digniori i-
dignior subijceret, eiusq; cā esset,
quēadmodū à nōnullis existimatū
est: tunc dicendū foret, oēs hoīum
cōcursus libera, & populari ciuitate
contineri debere. At vero, si reliq̃s
oēs animē partes iracundiē morem
gerere aequū esset, oīum mortalīū,
aut ambitiosae ciuitates, aut tyrannicā.
Si cōcupiscentia princeps ēt,
esset quoq; optimū, hoīum congre-
gatiōes, aut q̃stu, aut voluptate ob-
tineri. At n. cū in Naturali philo-
sophia, tū in hac Ciuili, rē oīdimus
aliter oīno se habere: rōnemq; eam
esse, q̃ iure reliquis animē partibus
dominet: eoq; efficiē, vt res illa pu-
blica, cui eadē rō domina q̃ optia sit.

Postquam aut singularū istarū
ciuitatū fines exposuimus, nunc de-
ueniendū esse arbitror ad ea, q̃ Pla-
to de mutua earū inter se trāsmuta-
tione, necnō cōparatione edisserit.
At primū quidem binas inter se cō-
fert, deinde plures, quousq; tāde oēs
inuicem cōparet. sistr quoq; in ha-
rū ciuitatū principibus factitauit, s.
inter duos principes illarū duarum
postremo iter ipsos oēs comparat.
cū id sit in Rebus p. manifestius, q̃ i
ipsis moribus, veluti iustitia ipsa: q̃
in ciuitate sane manifestior est, q̃ i
vna anima, similiterq; & iniustitia.
Dicendū igitur est ciuitatē illā op-
timam, si qñ contingat constitui,
tamen si difficile, nihil oīsecus corrū-
pi, atq; delinere oportere. quicquid
etenim gignitur, vt in Physicis pro-
batū est, atq; etiam rōnibus cōmon-
stratū, id corruptioni obnoxīū esse
necesse est. Nec dubiū ēē p̃t, quin
ZZ iiii eius

De ciuita-
B
tibus, cupi-
ditatib⁹ ac
voluptati-
bus dedi-
tis.

De mutua
ciuitatū
trāsmuta-
tione.

F

De trās-
mutatiōe op-
timae ciuit-
tis.

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G eius Reip. Iterit^r ex ipso genere illi domināte pficiat: qñ l ipsū cor rumpi, ac degenerare mixto iter se, cōfusoq; auro, & argento cōtigerit. Qñquidem, si Reip. huius p̄cipes nō diligentem operā adhibuerint, vt similes viri, & fœminę cōmiscētur, nācē^r ex ea negligentia proles varia quidē, ac dissimilis inter se, & suorum ēt parentum. q̄ ipsā, si non ex genere custodum tollat, trāsferaturq; in aliud genus, ex ea sine dubio mali sem p̄ exorient, qui à toto sui instituti genere, ac p̄ceptione, qua imbuti fuerint, discēdent: **M**u sicā despiciēt, Gymnastica vna vtētur, qua psilla irascendi p̄pria maxime roboret, & coauefcāt, cupiditas ēt proniueat. Hoc certe hominū genus, si qñ iter imperātes oriantur, atq; generi eorū optimo inferatur, attrahet vnūquisq; istorū aliū similem sibi, ac velut cōparem, moribusq; suis, tanq̄ cōtagine inquinabit: eritq; torū ipsū genus æneū, atq; ferreū, oī cura propensum ad rem augendā, diuitiasq; cōgerendas. Alterū vero ad virtutes, q̄s supra cōmemorauimus, maxime aspi-rabit, ac conabit. caq; morū iter se **I** distractio, cū aliquantisper durauerit, ī mediū aliqd dlabet, ac defluet. Id aut erit, qd̄ inter optimā administrationē, & q̄stuarium interuenit. Sicq; opes cōparabunt, regiōes subigēt, & territoria suis sinib⁹ adijciēt: hęcq; ipsi in vsum p̄priū, sibiq; , ac suis reponunt. Ex his p̄terea, q̄ ipsi custodes acquisierint, illis id impartient, quantū satis est ad victum, & necessaria cetera, illis ipsis hac in pte haud secus atq; seruis abutentes, quos ī amicos olī, & liberos habuerāt: dominiūq; rerum vi quadā, &

bellica potentia, & ipsa ēt glorię, at- **R** que dignitatis cupiditate arripit, quo pacto sane media videbit esse- cta ciuitas inter q̄stuariā, vbi pauco- rū ē dominatio, & optimā, p̄fectissi- māq; illā. nā qua rōne genus illud ciuiū, qd̄ cū illis bellorū, & periculo- rū est particeps, nihil ex omni q̄stu, nihil ex oī arte emolumentū requi- rat, ciuitatis optimę quoddā speci- mē est. At n. quaten⁹ p̄cipes ipsi nō ex optimis, quales antea descrip- mus sunt, verū iā nō obscure ad ira- cūdię dominiū, & tyrānicā potesta- tē declināt: est certe hac de cā nō p- ba planē, nec bñ sstituta ciuitas, quo **L** magis mixta quodamō ex bona, malaq; . Atq; hęc ē illa potētia, ī quā primū (vt Plato cēset) cāq; ī p̄ximā ea opūa degenerat, & pmutat. siqui- dem honoris, ac dominiū cupiditas maxie iter oēs affectus p̄borū alio- qui & egregiorū animos occupat: ob idq; nōnullorū eruditorū viro- rū snā ē, Glorię amorē id eē, qd̄ ma- xime in dominio amicoꝝ expetī, idq; primū eligi post sapientiā. Est .n. honor velut qdā vmbra, ipsi sa- pientiē cōiuncta, ac comes, p̄p̄mō- dumq; proxima: ob quē honorem probi ēt ad illd̄ dominādī genus cō- **M** uertant. Et p̄p̄a sane raro, quicūq; sunt virtutibus p̄diti, si diu in virtu- tib⁹ ipsis stabiles sint, p̄nt vmbra ca- rere, fameq; sibi cōciliādę cupidita- te. Quod si honoris cupiditas vsq; ad tyrānidis cōcupiscētiā abūdaue- rit, tūc nō minus hęc ciuitas, ī q̄ op- timū gen⁹ existit, distabit à vera do- minādī facultate, q̄ deparat, & vicio- sum illud gen⁹, qd̄ tyrāni dñm acce- ptat, velqd̄ ī eo oriat, qui ita se hēat. Simile quoq; est vno in hōie nego- tiū, s. de generationis alicuius, qui optimę

A optimę Reipub. siſeſt. Idq; eſt qđ Plato ſentit de optimę Reipu. pmutatıone, necnō ē optimi viri, ideſt Philoſophi: qui ipſe nonnunq̃ ex Philoſopho ambitioſus ſit, & ambitioſę ciuitati ſiſis, qui quidē felicitatem ipſam i honore cōſiſtere cōten dit, & aſſerit. Aq̃ talis certe (inquit) qui ſummū in honore bonū conſi tuit, auidē Gymnaſticā ſeq̃, & p̃das nō diſſimiles rapine amat, negligit Muſicā, dominiū atq; tyrānidē con cupiſcit: neq; tñ eo ſe dñari debere arbitrat̃, qđ vel dicto, vel nutui au diētes parere velit, verū pp ſuā in re bus bellicis excellentiā. Subiungit p̃terea, cū ipm quādiu iuuenis erit, pecunias cōtempturū: quarū amor p̃ceſſu tpis, atq; p̃fectę etatis ſubin de ſe inferet. nā, vt cū p̃fectę, ac inte grę naturę nō ſit, exitu ipſo eādem rei nihil erit auarę diſſimilis, cū ab optimo cuſtode iā aberit tñ certe, vt à muſicarū p̃ſuaſionū obſequio ſit diuerſus, atq; remot⁹: quib⁹ ſi aīa iā inde à ſuo exortu adhęſerit, p̃ to tam vitā, ſine dubio virtutē p̃ſeque tur. & talis igit̃ eſt honoris, & glorię aſſertor. Atq; quo pacto ex optō, & p̃fecto viro talis effici poſſit, que ri pōt. Tūc maxime certe, cū tenera quieſtate optimi alioqui p̃ris fili⁹ in male iſtituta ciuitate educat⁹ ſit: in qua p̃f quidē ipſe nullis munerib⁹, nullis officijs p̃ſeſſe velit: quēadmo dū ſolēt viri boni, atq; integri ſe ge rere i male iſtitutis ciuitatib⁹ & pra uis: fili⁹ ipſe, quanq̃ ita affecto p̃ſe, matrē audiat de viro ſuo cōqueren tem, tanq̃ ignauo, & languido, nul liuſq; iter magnates nūeri, pp̃ eaq; ipſam ēt ſine dignitate, ſine vlla ho noris ſpecie abiectā viuere: ad hęc moleſte ſerentē, qđ i re accumulāda

nimis ſit remiſ⁹, nimisq; negligēs. **D** ſicigit̃ filiū m̃ admonet, tanq̃ nat⁹ ſit ab hoſe parū hūani ingenij parti cipe, parūq; acri ad rem, gloriāq; & parū ſtrenuo: nōnullaq; alia ſugge rit, qđ ſolent mulieres cōtem nēdis vi ris ſuis vſurpare. Adde, qđ ſerui, ſo ciijq;, atq; in primis coniunctiſſimi quiq; ex domeſticis, atq; familiari bus eadē illi aſſirmāt: ac ſi quē vide rint in patrē ipſiū iniuriū qñq;, aut petulantē, aut retinentē iniuſte pecu nias, adoleſcētī filio paternę iniurię vindictā oī rōne cōmendāt, vt p̃ca ces illi, & iniuſti dent p̃cnas: qđ iniu rię, cuius authores fuerūt, cōparatę **E** duplę eſſe videant̃: & hortant̃ ēt, ne vlla in re ſit nō validior, p̃rōptiorq; patrē. Quod p̃terea, ſi accedat, vt vi deat i ea ciuitate eos, qui vtunt̃ pro prio, & priuato officio, hūiles hēri, & velut inſani eſſent, oīno inhono ratos ēē: cōtrā, qui, neq; iure domi nent, neq; ſuū exequant̃ officiū, lau dari ab oībus, & principes inter cete ros, primi⁹; uocitari. Cōſequeſ ergo certe erit, vt & adoleſcēs fili⁹ ſer uet p̃bā illā, quā ex educatione, ad monitioneq; paternā cōſecutus eſt nām, rōnalē virtutē, ſ. deſup hanc irāſcendi, & cōcupiſcendi vis accre ſcat, velut in qua aliena inſtitutione ſemp̃ promotus ſit. Atq; ita à diuer ſis in duo illa ſuperiora diuerſa ēt di ſtract⁹, in mediū quiddā deducet̃, ſ. qđ inter eximiā voluptatū cupidit atē, & maximū virtutis amorē in tercedat: quo modo ſe oīno ad hęc partē mediā, videlicet ad ambitiois, & honoris amorē trāſferet, atq; im pellet. Eſt enim quoq; in aīa p̃s hęc, vt ſepius diximus, maxime p̃xima ei, qđ ad virtutē ducit: ex quo neceſſe eſt, vt iſte, & gl̃iæ ſit audior, & ma gna

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

Gna aggrediat, atq; efficiat. Hic igitur modus est, & velut norma designandi adolescentis, qui finē rerū gl'ia, & honoribus demetit: ac expolita rō, qua se ab optima nā, & pfectissima dilungit. q̄ oīa etiā sunt in ciuitate ambitiosa sista, sistq; ipsa ab optima ciuitate degenerat. Quē oīa, vt à Platone de ambitiosa, & optima Repu. deq; optimo, & ambizioso viro dicta sunt, videre est in antiqua illa Arabū Reipu. administratione, q̄ haud dubie optimā Platonis Repub. imitari putabat: tum secuta est mox illius ipsi Mahauic t'pibus in ambitiosam cōmutatio, quā adhuc p insulas nostras durare videtur.

De trans-
mutatiōe
ambitiosę
reipublicę.

Post hęc at Plato de trāsmutatio-
ne hui⁹ ciuitatis inquit, in quam nā
ipsa cinitas formā, in qd̄ hominū ge-
nus vir ambitiosus trāseat. Tum de-
mum in hāc venit snā, vt tēpissi-
me ambitiosa Respu. in dñationem
paucorū cōuerat: in qua ipsa (vt iā
dixim⁹) diuites sunt illi, penes quos
rerū est administratio, nihilq; pau-
peres i eo dño cōcant. In hūc mo-
dum sit, cū, s. lapsu t'pis diuturno in
ambitiosa ciuitate principes siles vi-
xerint, & q̄ si sensū aliquē induerint
eius vtilitatis, q̄ à pecunijs, atq; diui-
tijs pcipit, & demū pulchro, & lioue-
sto vtile p'p'osuerint, itaq; recesserint
a virtute lōgius: vno interiecto
gradu priore ambitionis, ad extre-
mūq; illi nephario honore pecu-
nias, diuitiasq; celebrabunt. Fortas-
seq; qd̄ dicit Plato verū id vid: bit,
si diligētius ciuitates ambitiosas per-
scrutabimur, & velut trāsmutatiōis
earū normā: genus tñ hoc, qd̄ pau-
corū dñationis est, idē certe abiecti-
simū est, & vilissimū, neq; diu cōsi-
stere p't, leui quacūq; cā, siue iterna,

siue externa sit, corruptibile. Error-
que i eo ipso prim⁹ est, vt nō ei po-
tissimū dñum deferat, q, & vti opti-
me, & cōsistere in eo diutissime pos-
sit. verū. n. solē hic spectant diuiti-
nō aut certe, neq; min⁹ absurde, q̄ si
qs ditiores deligēdos nauib⁹ gub-
natores velit, neq; admittendū nau-
tā peritissimū, q̄ vere nauta sit: sic ē
in hoc p'cipatu pauperē nō ferūt,
ob egestatē. & quēadmodū, q̄ hui-
scemodi nautā elegerit, perniciē, ac
exitū naui, vectoribusq; oib⁹ q̄ret:
ita, & de ipsa Repu. res se habet. Ad
hęc, ciuitas hmōi nō vna plaue, sed
velut bis artita i tenues, & opulētos
videbit. nāq; diuites illi, cū cōgregā
dis opib⁹, tū auare ēt, & sordide cōti-
nendis paupes à se auertūt, & rema-
nent ipsi diuites. Est adhuc ciuitas
hęc pessime affecta, q̄ ad gerēdū bel-
lū nullo mō idonea ē, cū oīno prin-
cipib⁹ vnū de duobus necesse sit: aut
enī multis vti militibus, qd̄ fieri nō
pōt: eos. n. armatos nō patū, immo
q̄ plm formidabūt. qua rōne ē hęc
ciuitas paucorū dominij appellat.
Adde ēt, q̄ neq; plures milites mer-
cede, vtpote auari, & tēnaces condu-
cēt, sed vel vt ipsi sint milites, vel
ipso rū q̄ pauci. q̄ si accidat, necesse
erit, vt fugiāt in p'clijs. Quod certe
ad auertere in multis populis licet,
q̄ quiete, & pacate vixerint, si qñ ip-
sis cū paupiore gente bellū cooriat.
Estq; in eadē Rep. error nō minor
q̄ sup'ius vitu p'auit, vt idē varia offi-
cia, variasq; artes hō exerceat: vt idē
& terrā colat, ac pecunias, opesq; ac-
cumulet. Qua ē in ciuitate Princi-
pes nasci tales, malorū oīum est gra-
uissimū. nunq̄. n. illi regimē ipsum
ciuitatis puertere desistēt, atq; ad id
potissimū cōparare, qd̄ & voluptati
sibi

A sibi sit, & q̄stui. Ac ex legibus quidē huic ciuitati ip̄positis illa ē, vt nullius imperio sint subditi sacerdotes: p̄terea oībus vt liceat cui velint sua erogare, oībusq; data ab alijs possidere legitimū sit, silesq; eius gñis leges. q̄ cā est, vt multi in hac ciuitate mēdici cōuersent, & paupes, diuitibus certe quasi infestis stimulis p̄petuo molesti, q̄ diuites numero qdē multo pauciores sunt. Qua in re eadem sunt huius ciuitatis incōmoda, q̄ in examine apū p̄mixti fuci inferūt, comedentes qdē mel, at neq; colligētes quicq̄, neq; adserētes: sicq; ab ipsdē lucis n̄ alio morbo totū examē apū afficiē, q̄ hęc ciuitas a p̄digis, & maleficiis, neq; enim dubiū est, qn̄ i illa ciuitate, vbi mendici cōplures sint, ibi, & fures eē, & laurones, & oīs gñis scelerū authores: p̄pea q; cā ipsā infiniui p̄pe malorū generibus affligi. Atq; hęc iniquitas, iniustitia, error, q̄ oīa paucorū dñationē cōsequunt, in ambitiōsa ciuitate nusq̄ cōparēt. quocirca ea ipsa ciuitas optimā p̄pior est, hęc verō ab eadē remotior, p̄ magnitudine, atq; varietate errorū, q̄ in ipsa cōspiciunt. His itaq; expositis, q̄ de ciuitatis ambitiōse i hāc postemā trāsitu, de q; & gñe, & numero errorū, q̄ in hoc paucorū p̄cipatu accidūt, dicta sunt: seq̄, vt de viro ei° ip̄s paucorū dñationis fili disputet: tū in qua potissimū ciuitate sit, tū aut quo mō, aut in quē trās mutet. Ambitosus itaq; p̄f, si filiū mīatōrē sui habeat, ac forte ei filio cōtigerit, vt pauper efficiat a calumniatoribus, s. delatus, atq; accusatus, ex bellica aliqua expeditiōe, vel magistratu quopiā p̄ ip̄m actō, sicq; necessitate coactus ad lucrū se, & q̄stū cōferat, paupertatē multo min° pati,

q̄ mortē cōstituēs, adeo vt deposita oī ambitione, de congerenda tñi pecunia cogitet, vt fieri solet: in hunc tandē modū ex ambitiōso pecuniæ cupidus efficiat, tumq; oīno sifis est q̄stuosē ciuitati, quē admodū, quē supra descripsimus ambitiōsum, simile eē ambitiōse ciuitati diximus: estq; & auarior, & parciōr, neq; illis voluptatib° ciuilib° nisi necessarijs indulgēs: q̄ certe abstinentia ex virtute nō p̄ficiē. q̄cquid enim ex cupiditate diminit, in aliā cupiditatem trāsmittet, quā maxime velut p̄stantiorē p̄sequit: vt est amor pecuniæ, & auaritiq̄. Ergo viri hmōi, si a questu, & alienarū rerū acquisitiōe p̄hibebunt, nō amplius se a voluptatib° minime necessarijs cōtinebūt. eademū in hac p̄ter rerū summa est, vt auaritia (sicut dictū ē) sit corruptioni, atq; interitui p̄facile exposita. Ac, vt breuius dicat, ambitosus ille manifeste i virū voluptatib° deditū trāsīt, siue voluptatē intelligas pecuniarū oblectamentū, seu alias cuiusmodi gñis illecebras. Quod idē de ciuitate ambitiōsa intelligēdum, vt eandē rōnē hēat ad voluptatē, quā ambitosus hō ad voluptariū, sūt. n. eiisdē generis ciuitas q̄stuarīa, & voluptuosa. Nec alia sanē rō est, q̄ haftenus (vt vidimus) tot labefactauit Reges, vt sit p̄ exēplo nūcorū p̄cipat, quos cōiuratos vocāt. Nāq; & i primū legitimā ciuitatē imitati sunt, quādiu corū princeps vixit: mox regnātē ei° filio ambitiōse se dediderunt, ita tñ, vt pecuniē ē admisceret cupiditas: tum demum res tota etate nepotis in voluptariā ciuitatē abiit, ita vt a nullo voluptatum genere abstineret: eoq; pacto ciuitas ipsa funditus tpe suo deleteretur,

cum

De viro paucorū dñationis.

C

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

G cū eo tpe infesta illi dñario, atq; inimica eēt, q̄ legitimē Reipu. legali ē sūis. Hic est igit̄ modus, quo vir ambitiosus lūci, atq; pecunię cupidū trāsit: hęcq; ē dñia, q̄ inter illos ordines, & dignitates iter credit. nec. n. obsecrū esse pōt, q̄stuariū ambizioso viliorē esse, atq; deteriorē, qđ ipsū ad gradū, atq; ordinem istorū attinet. Quocirca hic locus ē maxime idoneus inquiređi, quānā in Rēpu. ex seipsa, q̄stuarīa ciuitas transeat.

ran-
tiōe
uriz
atis.

H Plato at̄ hanc ipsam, in popularē statū pmutari censet: ac virū q̄stuariū in eū, qui sit populari naturæ sūis pmutari. Eo at̄ mō hęc ipsa sit pmutatio, s. q̄, cū in paucorū dominio q̄stus pecuniari⁹ solus sit, qui maxime desyderet, ideo cogunt pri- mū leges imponere, q̄ huic pposito viles sint. Qua de cā primū eorū in stitūtū est, vt cuilibet adolescenti sit liberū res suas, atq; pecunias in quā uis cupiditate, aut libidine insumere: eoq; pacto ad id tandē deuenit, vt illorū facultates oēs distrahanē. fieri. n. nō pōt, vt hac in ciuitate sū gradu p̄io honorū opes collocatæ sint, & ad tēperantiā factę leges condant̄ p aliquā necessitatē: quanq̄ q̄
I p̄xima cōsequē flex, à virtute oīno aliena nō sit. At vero cū & sumpt⁹, & voluptates liberę sint, necesse est nō paucos ēē, ex generosissimis quib⁹q; paupes fieri: & cū eorū multitudo quoridie ī hac ciuitate augeat, parcos illos, & auaros maxio ī odio, maximāq; inuidia, atq; detestatiōe apud eos ēē par ē, qm̄ ipsi pau ptatis, atq; indigentię eorū cā sunt. Hinc certe multę, ac varię ī hac ciuitate leges exoriet̄ inq̄r: & diuites quidē certe, ut qui p̄ter accumulationē rei nihil aliud curēt, seipsos molles plus

nimio, atq; delicatos efficiēt. Multi-
R plicatis vero huiusmodi paupib⁹ in ciuitate, vt solēt iter examina apū fuci nōnunq̄ frequentiores exoriri; dū se diuitib⁹ cōparāt, siue in re militari, siue ī domesticis, vrbansq; negotijs, q̄ cōiōne ciuitatis cogūt ipsi obire: tunc se validiores, robustioresq; oī in re delicatis illis agnoscūt, necnō illos vituperātes, diuitem cōmō, & eē, & fieri p̄bosum putāt, & dedecorū. Itaq; Rēspu. hmōi haud dissimilis ē valetudinario corpi, & morbo- so, qđ minime quaq; ex cā extrinsecus incurrētē ī morbos incidit: sic qđē, & hęc ciuitas, si quā habeat aliā
L aduersariā, p̄sertim popularē, ij, quos sup̄a dixim⁹ fuci populari ciuitati aduersus suos opem ferēt, si- mulq; in diuites illos cōiurabit, vt eos, & vna, & fortunis spoliēt, aut in exiliū pellāt, aut redigāt ī seruitutē. Nec secus vero q̄ corpi⁹ ipm̄ in sese, q̄ si dissidētibus partib⁹ & laborare; & cōmutari pōt: ita quoq; hęc ciuitas ī festino malo agitata, ac secti ipsa discordias periclitari sanē, ac trāsire in popularē poterit. Quod tñ accidet, dū paupes cōtra diuites cōiurare eos ipsos subigēt, ex quib⁹ partim
M necabūt, partim ī exiliū mittēt: non aliter q̄ in his, q̄ nūc stāt ciuitatib⁹, aduersus opulentos pauperiores armari, atq; cōgregari videm⁹. Tum demū igit̄ cōstitutio in ciuitate pauperū imperio, eō res redierit, vt oēs sint ex æquo libeti, nimiaq; libertate oīb⁹ oīa licita sint. cuiusmodi certe imperium casu quodā, & fortuna cōtinebi, in quo oīa sint hoīum genera cōfusa, nemo dignitate, aut honore p̄stet, lex oīb⁹ æquabilis, vt pote qua, nec dignitas vlla, nec probitas excellat. Nec est stat⁹ hic popularis verfi-

A versicolori pallio, atq; depicto diffimilis, quo, velut speciosissimo pp colorū varietatē in primis & mulieres, & pueri delectentur: ita hūc quoq; popularē statū multiformē in primis, & variū prima spēs nō pauci pulcherrimū esse arbitrant. ac nihil est pfecto prima hui⁹ Reipu. spēs, q̄ppe, cū ipsa sit adeo corruptioni, atq; internicioni obnoxia, si nō virtute aliqua, aut honore fulciat, vt in his p̄sentib⁹ ciuitatib⁹ ac prioribus etiā popularibus p̄spiciū est. Ex quo tñ gñe optima Respub. exoriet, & reliquę nihilomin⁹. in eo nāq; in potētia reperiuntur, cū in hac Repu. oēs animi mores reperiant. vñ enim primas ciuitates, q̄s nā p̄tulit, necessitate ipsā oīno coegisse: statimq; sunt populares cōsecutę, ex quibus velut fontib⁹ reliquę oēs in suo gñe emanarūt, ac velut corruatę sūt p̄p̄eāq; Plato dicebat hoc ciuitatis genus sapientib⁹ curę eē debere, vt ex quo genus optimū, ac ciuitati optimę maxime correspōdēs eligi posset. Veluti si q̄s horreū oī genere rerū abundans instituat, ex hisq; reb⁹ alias vendet, alias, q̄ sibi placuerint ī suū vsum religat. Inq̄ p̄terea ille, hāc ciuitatē, cū nullis reb⁹ vtilib⁹, siue bellicis, siue domesticis munerib⁹ ciues astringant, interire facillime. nā & hic cernere ē sceleratos, atq; capitali supplicio dignissimos, humani, atq; diuini iuris cōtēptores. Hic ē nulla cura ē, nulla rō earū rerū, quas ī cōstituendo optimo ciuitatis gñe opportunas eē, & necessarias diximus. Quo errore hęc ciuitas nō parū ab optimo statu recedet, & si quis eā subito voluptarię, ac delitijs fluenti ciuitati, aut nō dissimilē, aut eādē fortasse existimet. Verum hactenus de

permutatione quęstuariz ciuitatis **D** in popularem, deq; popularis ipsius differentia, atq; comparatione ad optimam, atq; ambitionem.

Nūc vero est cōsequens de hōse popularis ciuitatis sū, eiusq; mutatione disputare. De eo itaq; dicēdū est, talē virū hoc in statu ex eo fieri popularē, q̄ pri⁹ oligarchię sū sū fuerat, velut ex paucorū dñatu ciuitas nascit⁹ popularis. siquidē hic ob conditionis, & rectę institutionis penuria, q̄ in paucorū administratione ē: p̄p̄ignauorū p̄terea, & ociosorū copia, quāquā ab eo nat⁹ sit, qui inter p̄cipes ipsi⁹ oligarchię sūt, neq; defū stat filii suū ad suos mores, genusq; dominij, & vitę attrahere, nihilominus aliena, & extera admonitiōe, tū ad absolutā libertatē, tū ad voluptates reuocatū, cuiusmodi sterpellatio libertatis, atq; voluptatū cū valeat, atq; durauerit diutius, p̄culdubio ī oēm cupiditatē, libertatēq; licentiosā se dedet, sup̄ necessarias ēt voluptates, quas, velut à patre iā antea suppeditatas acceperat. Nō necessariatū vero, ac sup̄uacuarū illecebrarū maior cura ē, ad quas p̄ necessarias illas cupiditates trāsīt⁹ est. **E** Eas at̄ itelligo, quib⁹ ad vitā necessario idigem⁹, sicuti & potus aquę, & cibi est defyderiū: quorū alterū humiditatē corporibus necessariā cōseruat, alterum vero penetrare facit, & trāsmitit ī corpus id, qđ restauret, qđ iā corpi decessit, ac dissolutū est. Sic ergo ī uenis ille non necessarijs tñ voluptatib⁹ addictus est, quinimo, & cupiditatib⁹ alijs, vt quęq; veniūt ī mentē: adeo, vt nō nunq̄ ita se uino ingurgitet, vt ebrius plane, ac mentis imposefficiat: tñ interdum aquę hauriat, vt eius frigidityte, naturę

De honore popularis ciuitatis, eius mutationi

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G turę temperamentū obruat: sepe nū-
mero in exercitationibꝫ gymnasti-
cis se quolibet gñe pugne exerceat:
alias & vitā, & instituto sit nō dissi-
milis illis, qꝫ philosophiā profitentꝫ:
cōtra alias oī in re agēda locors pen-
nitꝫ, atqꝫ iners appeat. ac (ne pluribꝫ)
eiꝫ mores plane sint incōditi, atqꝫ in-
definitū: huiusqꝫ vitę institutū nimis
delicatū, ac liberū nūcupari debet.
Quod re vera ab humano pposito
alienissimū videri p̄t. siquidē hō,
cū vnicū finē spectet, debet eiꝫ quo-
que cōsuetudo vitę, seu opatio ī cer-
ta, ac determinata esse institutiōe.

H Iuuenis igitꝫ, qui ad hūc, quē paulo
ante diximꝫ, modū affectus fuerit,
oīno Reipu. populari sis sit. qui,
si ita se hēre ponat, erit eadē istiꝫ ad
reliqua genera cōparatio, qꝫ Reipu.
popularis ad reliquas ciuitates. Atqꝫ
hic locꝫ se offert quidē maxime ido-
neus, ad dispiciendū in qđ ciuitatis
genꝫ populū trāsfertat, & qꝫ illius ip-
sius cōmutatę vis sit: in quē deniqꝫ
virū popularis iste trāseat: ac eiꝫ ip-
sius, qui ex populari exoritꝫ, quis di-
gnitatis gradus, qꝫ amplitudo, qꝫ fel-
icitas. Hanc igitꝫ popularē gubernationē
maxima ex pte in tyrānidem

I deficere Plato arbitratꝫ est. siquidē
enī ex populari statu ea rōne tyrā-
nicus exoritꝫ, quā popularis ipse ex
paucorū potētia. Non. n. alitꝫ ex pau-
corū administratiōe exit popularis
gubernatio, qꝫ p̄p̄ inexplēbilē diui-
uarū, atqꝫ excessiuū q̄stus appetitū:
quā ex cupidine populares ipsi non
pauci necessitate ipsi sūt paupes, s.
quos, velut inter apū examina, fucis
siles esse ostēdimus. Eadē quoqꝫ cā-
est, qꝫ popularē statū in tyrannicā
dominationē cōuertit, s. insatiabilis
& libertatis, & omnigenę licentię

amor. quicquid. n. excessu, atqꝫ sup-
abundantia obruit, necesse est ī diuer-
sum penitꝫ cōtrariū abeat: neqꝫ hoc
in his, qꝫ volūtate agunt, verū etiam
in nālibus videre est. Sic igitꝫ liber-
tas summa cā est, vt fuci illi in ciui-
tate cooriant, nō dissimiles his fucis,
quos in potētia paucorū nasci dixi-
mus: quāquā hic tñ istorū nō pau-
lo maior copia est. illic. n. in pauco-
rū dñatu p̄cipes ignauos huiusce-
modi hostes, ac desides, ac voluptati-
bus diffuentes nō amat, sed ne tole-
rāt quidē, quin potius quā ope oppu-
gnāt, atqꝫ affligūt. quā rōne in statū
eū tandem terminat, ac deficiit illa ei
L uitas, qui q̄stuariū inter, & tyrāni-
cū medius est, popularis quidē ipse,
de quo nūc agitꝫ. Ac in eo quidē, nō
vt illic inertes, atqꝫ pigri odiosis sūt,
aut graues, verū oībus accepti, & in-
ter cēteros honorati maxime, habi-
tiqꝫ; penē principū, atqꝫ dñorū loco.
Est enim huius ciuitatis, vel nā, vel
cōditio, vt cū libertas publicū inua-
serit, demū in singulas familias, ī sin-
gulas domos se inferat: atqꝫ eousqꝫ
pmisceat oīa, vt filiorū cū parētibꝫ,
seruorū cū dñis, mulierum cū viris
gradus, atqꝫ cōditio par sit, & labefa-
ctatę leges, & p̄culcatę, vt nullius in
se dñum agnoscat: atqꝫ breuiter, ni-
hil p̄ter absolutā, plenāqꝫ oīno liber-
tatem, aut velint, aut sustineāt, ac vt
singuli quidem, velut omniū rerū
pro libidine dñi sint, qñ scilicet, &
quō libeat. Quę necessitas certe in-
credibilem pessimi fucorū generis
multitudinem afferret, hand lecus, qꝫ
aduersa corpis valetudo viuos orū
humorū, veluc pituitę, bilisqꝫ; & fla-
uę, & atrę copiā sufficit: sic sanē po-
pulus, hoc fucorū gñe supra modū
pullulāre, & grassāre, trāsīt in tyrā-
nicā

A nica administratione. Quocirca of-
 cura cauere legistatores debet, ne ge-
 nus hoc fucorū pestilens ciuitatibus
 oboriat: ac penit^r diligētius ab illis
 agi debet, q̄ a medicis, ne hūores no-
 ciui in corpibus exoriant^r. Ac, si qñ
 hoc genus incipere, atq; enasci alad
 uerterint, radicit^r illud, ac funditus
 excidat, & extra ciuitatē ipsam ppij-
 ciat: quēadmodū pituitā quoq; de
 corpe hūano, & vtrāq; bilē medi-
 cus educit, ppijitq; Quāquā nō pau-
 lo minor, vt in re et grauiore legi-
 latorū, atq; principū, q̄ medicorū
 cura, & obleruatio eē debet. Nemo

B enim hac ciuitate nasci vī, qui cu-
 piditatibus possit, & illecebris impe-
 rare. Verū enim uero (vt Plato ēt in
 quit) hominū tria sunt gñā in hac
 ciuitate nascentū, quorū maxime
 ort^r ad trāsmutationē ipsi^r in tyran-
 nidē cōducit. horū primū est genus
 fucorū, q̄les iā ante descripsimus: q
 vcz p oēm licentiā, atq; libidinē se li-
 bertate explēt, cui generi hac in ciui-
 tate laus est maxia, honorq; p̄cipu^r
 exposit^r. Alterū ē, idq; turpissimū,
 qd soli auaritiæ, soli q̄stui, rei; con-
 quirēdē studet, & ex talib^r maximā
 mellis copiam exprimit. Tertiū vero,

C ac postremū genus eorū est, quorū
 cura dūtaxat in suis cōmodis ysaē,
 suntq; reliquorū penit^r vtilitatis ne-
 gligētes, neq; pecuniosi tñ admodū,
 neq; opulenti. Atq; hac in ciuitate
 illud genus opulentū reliquis illis
 duob^r, velut p̄de, rapinēq; exponit:
 siquidē illa hoc fm quoad pnt fortu-
 nis oibus, atq; facultatibus spoliāt.
 Alterū quidē libertatis, atq; licentię
 cupiditate ductū: alterū ea rōne po-
 tissimū, q̄ summā sibi dignitatē opi-
 bus, atq; copia constare arbitrat^r. Et
 re vera primorū illorū dignitas con-

sistit, quaten^r popularis administra-
 tio producit: idq; facultatibus, quas
 illi vtrūq; q̄stierit, & depredati sunt
 iter plebē districdis. Itaq; (vt inqt)
 post iniurias hmōi, & rapinas conse-
 quēs est, vt in hac ciuitate litigia, cō-
 tentiones, accusationesq; nascant^r.
 Ac populus quidē ipse i vnū aliquē
 cōuertet, ac spectabit, qui inter eos,
 quos libertati, & cupiditati deditos
 dixim^r excelleret: huicq; fortūas suas
 oēs, velut p̄sidio rerū suarū, ac ppu-
 gnaculo cōnitteret, illiq; oīa necessa-
 ria suppeditabit, extolleretq; in sum-
 mam dignitatē. Qui vī nihilomī-
 nus tādē adeo libertati publicæ in-
 sensus, atq; hostis efficiet^r, & p̄prie
 pedetentim trū erogabit, vt tandem
 pp̄m maxima ex pte sibi subijciat:
 ea; rōne, & nām, & offm tyranni
 ipse obeat. Iā enī inde à p̄cipio do-
 minij sui officijs, operibusq; tyrāni-
 cis cōtinēter se exercēs, eō tandē pue-
 nit, vt vere tyrānus effect^r sit. Princi-
 pio. n. populū planē sibi subditū, ac
 obnoxiiū arbitratui sui nactus, seu
 corripere quēpiā, seu psequi, seu ne-
 care libeat, velut cōtra odiosum ho-
 stē fieri solet, id quocūq; facere non
 desinit: atq; ita nōnullorū hominū
 auxilio cōtra alios ad tyrānidē arri-
 piendā vtr^r, ob generū hominū di-
 uersitatē, vt dixim^r, q̄ in ciuitate re-
 periunt, & p̄sertim cōtra opulentos,
 qui certe populo sunt maxie odio.
 Neq; cessat exitia, ac cēdes cradelira-
 tēq; exeq, quousq; sit maxie ciuiū
 parti detestabilis, vicissimq; ipse p̄s-
 ceps odiosus: itaq; cogit necessitate
 tyrānicū iperū instituere, ne alioq;
 à cōiuratis cōtra eū i ciuitate inimi-
 cis interimat^r. cuius qdē rei exēplar
 quoddā est. Cordubēsiū ciuitatis sta-
 tus: q, cū quingentis annis à populo
 admi-

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

G administrata fuerit, post hoc ipsa per quadraginta annos iam transmutata est in tyrannidem. Quibus vero gradibus tyrannus homini ad eam seuit, atque crudelitatis ratione progrediat, & quo ei tandem dominium, ac principatus eius deferat, quid, quantum; ab eo dani ciuitas ferat, quantum ipse et a seipso, ratione quidem, atque inductione ostendit. Principio enim homo in salutationibus facilis, ac more etiam ipso populo gratus, oēs quodammodo in officio retinere videtur, ita ut eum non tyrannum, sed mansuetum, ac iustum esse ducant, quasi qui equitati, & rectitudini studeat, praesertim inter eos ciues, quibus cum pecunias, & bona cetera partiuntur: ut nihil aliud quam multitudinem, atque ciuium cunctum curare, & regere appareat. Iam vero, cum hostium externorum partem sibi pace, ac credere adiuxerit, partem sustulerit bello, partem quocumque, represserit: cum pace possit viuere, nihilominus noua sepe bella sollicitat, ut ea ratione facilius ciuium suorum imperio abutatur. Ipsi. n. bellicis sumptibus exhausti, minus resistere illi, aut insidiari possunt: quippe, cum rebus necessariis quærendis, ac quotidiano victui comparando astringantur. Quale certe quiddam nostratibus accidit, qui celebris illi viri Ithacæ filij impio adhererunt. At ille praeterea putabit esse in populo nonnullos, quos ipse timere deberet, eosque potentissimum, qui inter ceteros ditissimos, ac potentissimos sunt: viturque, oī arte, & industria ad illorum exterminatio nem, & iterum, ita ut eos trucidandos hostibus per occasionem subijciat, in periculum nauis; eos mittat. Sic. n. necesse est, eum odio habere si se sibi viros, qui certe apud eum auctoritate, atque officio praesentem poterant. Et certe his, qui diximus, agendis non minima inimicitia rum aduersus eum causa contrahitur. Ex quo consequens quoque est, eum id tota opera agere, ut homini viros potentes, potentiaque, & magnanimitate ceteris praestantes e medio tollat, atque ita sibi ciuitatem subiuguet: neque hæc agens, cogitansque; cessat, quousque; ab hoc hominum genere ciuitatem purgauerit. Sane quidem purgatio ea est e contra ria omnino, qua medici curant corporibus, & sapientes in conservandis optimis Respublicis vtuntur. siquidem ij, quod deterrimus esse ciuitatis: tyrannus contra, quod optimum est extrudit. Itaque tyrannum tandem, aut non viuere omnino necesse est: aut si viuatur, cum improbis, ac maleficis, & capiti suo insensibilis vita degere. Neque dubium est, quin quod infensiores sibi ciues reddiderit, eorum pluribus quoque, ac fidelioribus ad custodiendam satellitibus indigeat: quos certe sibi exteros, ac pessimos quoque; ex omni genere, ac populorum colluie mercede comparabit. Iam quæ erunt sui amici fidelissimi, qui illos priores, a quibus iste fuit constitutus princeps populi, maxime infestabunt & affligent. Eo denique; res flagitij, atque dedecoris prorumpet, ut, cum ad exercitus alimonia, atque stipendium, rerum copia defuit, ad sacras, siquæ in ciuitate occurrant, mores violandas, diripiendasque; conuertatur: nec minus eorum facultatibus, ac fortunis abstinebit, qui ipsum dominum constituerunt. Quæ iniuria, si diutius exerceatur, eumque; cognouerit hominem populum praeter opinionem, quam de ipso, dum rerum dominum traderet, conceperat (neque enim eum aliam ob causam rebus administrandis imposuit, quam ut a diuitibus, qui, & maximi, & optimi videbantur, liberaret) nec certe ulterius insolens, ac praeterea istius dominum feret, conabiturque; oppressorum ciuium, omnibusque;

A omniūbusq; fortunis exturbatorum multitudo illū ex ciuitate detrudere ille contra, vt potentior astrictio ri seruituti subijciat, arma auferens, & alia fere libertatis infra. neq; aliter, aut maiore successu hic sub hoc tyrāno seruitutem cōmutauerit, q̄ qui fumum fugientes imprudenter se in flāmas conijciunt, ac minus periculū vitātes, in deterius atq; crudelius malū incidunt. Ille siquidē eo tyrannū sibi dñm constituerat, vt leuem aliquorū seruitutē effugeret, verū enim in duriorē, minusq; tolerabilē incurrit. Neq; vero tyrannica hæc iniquitas rōne tñ, ac sermonibus cognita est his nostris temporib⁹, quinimmo cum ipso sensu, tum ē multorum experientia, & testimonio. Itaq; hæc nobis dictum sit, popularis Respu. qualr in tyrannicā conuertatur; quæ inibi ciuium, & fortuna, & conditio sit.

B Nūc de viro ipso moris, animiq; tyrānicū dicēdū, quo pacto videlicet ex populari illo in nām, ingeniūq; tyrāni desciscat: quæ redūdū; hic vir, cuius vitæ cēsendus sit, miserē ne: & infelicit, cuiusmodi Respub. illa est, quæ tali opprimē dñio. Itaq; cum Plato cum virū descripserit, vt cupiditatibus minime necessarijs obloquentē, aut addictū melius, dicam⁹ ipm ideo Platonē statim ab his cupiditatib⁹ exprimēdis, indicandisq; incipere: moxq; ipse reuertet ad explicandā rōnē, qua ex populari ille tyrānus efficiat: deinde q̄ miser sit, q̄ infelix, & quantū cū ciuitate tyrannide oppressa similitudinis habeat.

Nō necessarias ergo cupiditates asferit, q̄ in somno excitant, atq; commouent. p eas at ferā illā, ac brutam parre intelligit, q̄ rōnali dormiente

B maxie excitat, tanq̄ sopiro, atq; somno oppresso dñio. Pars etenim illa fera, atq; inhūana ī somno, dū velut à rōnis dñio libera ē, ab oīq; cogitatione, nulloq; respectu cohibita, nihil ē certe tā nefariū, qd timore vilo, aut religiōe exhorreat: q̄ duo inter vigilādū nō paucos affectus cōtinere solēt inhonestos, & voluptates nefarias. Parte igit rōnali labefactata, aut īpedita, leges oēs, ac institutiones rectē maxima ex parte deperit: aut, siqd forte superit, hoc nō nisi minimū quiddā, ac debilissimū. esse p̄q. q̄ si hō diligentē rōnis illius curā susceperit, nihil tale, quale nūc dicebam⁹ patiesin somno: qn ēt ps illa rōnalis p somnum id, quod, velut p maximas vigilias ager, adeo vt nihil cōtra leges, cōtra æquū, & bonū cōcipiat, aut cogitet. Ideoq; hūc, qui rōnē curat, virū, diuino: alterū, qui eius ipsius negligens est, fero, ac bestiali homini cōparat. Ea igitur parte cupiditatē min⁹ necessariarū explicata, ad eā rationem se refert, qua tyrānicus vir cōficiat⁹ ex populari: sicq; inquit, populatē eū esse, q̄ ab ætatis initio ea sit affectiōe imbutus, vt nihil voluptatis non necessarig requirat, neq; quicquā magis, q̄ q̄stus copiā, ac lucri. Verū enim uero, cū hic iuuenis iter eos versat⁹ sit, qui se totos libidinibus, ac superuacuis illecebris tradiderūt, sitq; nā illis cōpositione, atq; meliore, paterq; ipsi⁹, q̄ pōt maxime ad suū viuendū institutū adducat, cōtra perditū illi ad vitā maxime frugalitati cōtrariā retrahāt: ita sanē eū ipsum necesse ē in diuersa tractum, mediā quādam moris vtriūsq; affectionē nancisci, moderate quidē, vt ipse putar illorū vtrūq; securū: vt certe, neq; nō illi-

Moralē cū cō. Auer. AAA

De his in Nono.
De viro populari quō in tyrannū permutetur.

C

F

Paraph. in lib. de de Repu. Plat.

- G** bere oīno, neq; dissolute viuēdo, ex paucorū potētiz sifi in popularē cōmutet. Inquit rursus Plato, popularis hmoi viri, iā ætate puectioris filiū esse ponam^o, qui à teneris vnguiculis patrijs sub morib^o educat^o, in eā sortē incidat, quā parētī ipsius cōtigisse diximus, videlicet vt solici res ab his, qui legis, ac morū trāsgrēssionē suadere solēāt, ac ad integrā libertatē trahāt, cōcurrente ex altera pte oī studio, atq; opa ipsius genitoris, vt hmoi voluptates oriantur in eo: accedat q^o, vel affines, vel domestici, familiaresq; nōnulli id, qđ in patre nō fuit, ei^o cupiditatibus obsecundēt, ita sanē citra cōtrouersia vhemētius, ac pter modū in voluptates hmoi se dabit nō modice, vt de patre diximus. ipse enim nō hēt ē diuerso, qui se in alterū extremū retrahat: nec certe ei cōtingit ī quoscūq; incurrere, à quibus vlla opa reprimat^o, quin potius oēs, quibus occurrit offendit authores libidinis suæ, atq; voluptatis, qđ eū ēt ad dominandum inuitēt, incēdantq; oī studio. quib^o certe rebus fucū peiorē, ac deteriore fieri planū ē ijs, à quib^o solēt apū examina vexari. Ipse siquidē,
- I** dū se in voluptates deuoluit supuacaneas, vt sunt ebrietas, vnguētōrū, ac rerū odoratarū inane studiū, & qđ breuius dicat^o, cuiuscūq; generis sint oblectamēta, ac maximē cōsuetē hōibus voluptates. dū igit^o in eas se picipitat, & immergit, quasi ex se ipso, id est, à rōne, & mente excedit: atq; ita extra se posit^o cupiditatib^o illis agitat^o, stimulatūsq; fucis quidē ēt iphs, furit planē, ac summe p̄turbat^o in infāniā, ac dementiā quādā demoniacā cōuertit^o. qua etiā num p̄citus, si quas sanas intus op̄iniones,
- aut voluptates frugales reliquas offēnderit, euellit penit^o, atq; abijcit. Ergo tyrānus hmoi (eū autē intelli- go, qui p̄stātoris aīe partis prorsus est negligēs, furiosō, atq; ebrio intellectē^o, ac mētis oppressū p̄fiss^o est. Ac sanē in hūc modū furiosus non t̄m ad imperiū hominū aspirabit; sed deorū ēt immortalīū dominiū, si posset, sibi acquirere conaretur. Et in hūc quidē modū tyrānus non p̄perā descript^o sit: nec qđ à nobis cōmemorata ē eius ex populari cōmutatio cōtraria v̄t, aut aliena. erit autē qualis à nobis descript^o est, tū maxime, qñ, vel nā ipsa, vel studijs in eū cōcurrāt oīa, quæ à nobis enumerata sunt. Hæc autē vt sunt à Platone explicata, mox disserere incipit, huius ipsius viri, de quo dicimus, qđ rō sit vitē, qui mores, qđ cōsuetudo, vbi certe illi inter voluptatū omnium abūdantiā, & aculeū debacchari ostēdit, ad voluptates oīa cōposita, vt sūt deambulationes, porticus, balneæ, spatia, gymnasia, theatra, & (ne multis) indulgere quidē oībus qđ amorē istū impudētē, venereū, atq; immoderatū cōfirmāt: qui amor in ipso maxime viget, habetq; in reliquis animi partib^o dominiū, ac regit, vt **M** nauē gubernator ad libitū regere solet. Ac vir equidē talis, nūquā asciscendi nouas voluptates, ac prioribus adiūgēdi desistit: quin nouæ in eo quotidie libidines oriunt^o, vt in arborib^o alia atq; alia germina pululēt, & alia id gen^o. Quib^o oībus nō sine ingēti sumptu obtēperari poterit. ac demū sit quāuis opulēt^o, & locuples, nihilominus oē cōsēltum patrimonīū pdiget: moxq; cū p̄sentī sumptu indigeat, necesse erit pecunias scenori accipe, & multa necessa-

ria

Aria ab alijs medicare: cūq; senip vltēri^o instātes cupiditates incitēt, ad ea ēt, q̄ assequi nō possit, & p̄sertim amor ille insolēs venereus vrgeat, q̄ reliq; cupiditatib^o ipse imperat: cō vsq; (quēadmodū inq̄t Plato) vt nihil sit, qd cōcupiscere ille n̄ audeat, nec se coerceat, adeo vt & colūborū educatiōe oblectari ēt nō negligat. Qua de re vnū de duob^o illi accidere necesse ē, aut eū q̄cūq; desyderat rōne qualicūq; vsū rpare, aut ingēti tristitia, īmanibusq; dolorib^o affici, haud minorib^o certe, q̄ quibus vel parturiēs mulier, vel quiuīs ægrot^o maxie cruciat^o. q̄ si partē p̄simoni j cōcessā iā sibi ā parētib^o p̄degerit, ampli^o ei si qd sup̄erit efflagitare, & ī voluptates inhonestas erogare nō verebit. q̄ si minime illi aīsenī sue rint, ad blāditiā primū, mox ad furta, postremo ad vim, ac paternā pietatis violationē se cōseret. cui īpietati aliquāto obstinatius, si se parētes oppofuerint, aduersus eos ipsos tyrānū, oīs officij īmemor ager: vt neq; eādē, si res ita tulerit, p̄fna cēde abstineat nefarias man^o. qd gen^o flagitij passim nos p̄ ciuitates n̄as vidimus cōtingere. Ad hęc, tyrānic^o ille fili^o, **C**ui cui^o nō necessarij amore capt^o sit, ac eorū maxie, q̄ delinquentē eū, & adiuuāt, & celāt: illi certe videbitur nō iniquū eē eorū gr̄a amicos ipsos necessarios explodere, maiores, s. suos, auos: parētesq; eorū ipsorum, quos min^o necessarios amat, nimīū arbitrio, ac libidini subijciat. Atq; ea demū eorū fortuna ē, quibus aut nā, aut morib^o filius tyrānus efficiē. Cōsumptis deniq; ac p̄fusis parētū facultatib^o, cū nihil ipse t̄m cōsequi possit, quo magnitudinē cupiditatis expleat, sacra, ac tēpla tādē diripiet,

infellisq; itinerib^o viatores, quot ſci **D**dent ſpoliabit, p̄das vndecūq; poterit ager: ac deſceps oī t̄pis p̄ceſſu magis, magisq; adaugebunt cupiditates, maximeq; impator ille reliquarū amor venereus, inhonestus dñabit: adeo vt, q̄ vsq; ā t̄pe pueritię, dū sub legibus paternis īstitueret, bonę opinionēs ſup̄erāt, penitus euellāt. Erat āt ā principio in populari īſtituto, ac vita educatus: nūc vero interuētū tot furioſarū libidinū talis ē vigilās (vt Plato inq̄t) qualis olim dormiēs erat, nullius rei abſtinens, nulla religione, nullo cuiuſq; rei timore deterrius. Quoties ergo aliquot tales in ciuitate populari fuci, seu coorti ſūt, seu aliūde cōfluxerit, q̄ īter cēteros potētia, atq; facultatib^o ad voluptates p̄ualeat ā reliq; tyrannus cōſtituit oīum, ac dñs, idq; imprudētis p̄p̄i cōſenſu, & auxilio. Sic āt cōſtitutus, velut ſup̄ius patre ſibi, ac matre ſubiecit, ſic hic quoq; & patriā ſuā ac oīum maiorū ſuorū matrē ciuitatē toto conatu ſubiget. Si vero pauci ī ciuitate fuci tales exiſtāt, quo p̄bi ciues īcrepēt, tunc potētiffimū ſibi ducē ex ſuo corpe cōſtituūt, aut foris bellū gerunt, aut domi oē gen^o flagitiorū exercēt, pa **F**rietes ſodiūt, ad cēdes, ad rapinas cōuertunt. Quicūq; p̄terea tyrān^o eſt, hac quidē nā eſt, vt nullū ipſe ciuiſ vere diligat, neq; ipſi īter ſeſe diligere ſtudeāt. Quocirca ad miniſtratio ipſa tyrānica iniqua eſt, & iniuſtiſſima, cū ſit maxie cōtraria ei ciuitati, quā no s ſup̄ius primā, atq; optimā deſcripſimus, ā qua hęc p̄lm, velut peſſima diſtat. Eſt qdē certe regnū oīum ſtatuum beatiſſimū, atq; optimū. Iccirco, cū nō aſt ciuitas ā ciuitate, q̄ vir ā viro diſcrepet, cōſequēs, **AAA ij** eſt,

Paraph. In lib. de Repu. Plat.

Est, ut nemo, neque rege, sit optimo beator, neq; tyranno miserior esse possit. Et si ciuitatis ad alia ciuitate collatio clarior sit, q̄ viri alicui⁹ ad alterū, nihilominus tñ, si vtrobiq; vna, atq; eadē cōparatio ē, ex illa ciuitatū inter se, ēt hęc virorū cōparatio clara fiet. ita. n. dñi q̄ ciuitatis, p̄pria sunt nā, & q̄ p̄terea accidūt, cōgnouerimus, facile erit viri quoq; sibi iudiciū ferre. Atqui nihil ē manifestius, q̄ tyrannicā ciuitate maxime oīum seruitute opprimi, atq; a libertate abesse quāp̄m: sic quoq; certissimū est tyrāni ipsius animū

Hoī seruitute atq; indignitate opprimi, vtpote ī quo pars ipsa vilissima, ac fœdissima dñium obtineat, reliquis, q̄ p̄stantiores sunt, seruitutibus. Serua insup ciuitas, velut alieni iuris, minime id, qd̄ vult, aut cupit, pōt agere: aut forte, si agat id, minimū quidē, ac nullius momēti ēē necesse est. Tyrānorū sūt animus, velut duce, & misere seruiēs, sem p̄ lamētatione, sem p̄ mœore, sem p̄ tristitia, ac rerū oīum inopia laborat. Etenim ciuitates tyrāno subditas inopes q̄dem ēē, neq; vnq̄ necessarijs affluentes ēē cōstat: ita quoq; tyrānicus animus vbiq; inopes, vbiq; famelicus, atq; indigēs. & quēadmodū (vt inq̄r Plato) ciuitas, q̄ sub tyrānide est, oīa formidat: sic tyrānus ipse nunq̄ esse sibi in tuto v̄. Et quēadmodū illic frequentiores quærimoniæ, frequentiores flet⁹, ac gemitus, q̄ vsquā gentiū esse solēt: sic nemo cupidinibus magis p̄ncipiosis, magisq; luctuosus, q̄ tyrānus afficit. In eumq; morē Plato ciuitatib⁹ ipsis viros illarū affimiles cōparat. & qñquidē (vt dictū est) similitudo, q̄ inter optimā, & tyrannicā intercedit, a p̄uor est,

q̄ quē inter sūt illi viros: ob id, v̄ lut exēplo tyranni ipsius nām, atq; cōditionē exposuit. Etenim ip̄ibus illius magno in honore, & frequēd v̄su erat imperiū tyrannicū: qd̄ etiā erat poetarū carminibus decantatū, & celebratū, quasi liberū quoddam, ac legitimū dominū, iustūq; esset. Ipse quoq; poetas nō paucos in hīs n̄is ciuitatibus natos cognoui; quī hōc dominij genus optimū esse putarent, & in primis requirerēt, vtpote in quo suā quandā dignitatē, auctoritatēq; tenerēt. Dixit p̄terea Plato, nihil obscurū esse tyrannū se erga ciues ita gerere, quasi erga seruos dñm: vt, si opulentū quempiam esse fingamus, & mācipijs primis eū abundare. q̄ ideo nō sunt formidabilia isti, quia fretus sit reliquis ciuib⁹ suis, quos duplo plures, q̄ seruos, eosq; liberos oēs hēt. Quod si seorsum ab alijs ciuib⁹ eū vxore, ac liberis, facultatib⁹q; oībus iter tot seruos habitaret: tūc, vtpote vbi nullum a liberis hoībus auxiliū p̄sens, promptūq; ēēt, illū nōne par furer de se ī primis, de vxore, de liberis timere? deq; reb⁹ suis oībus, tanq̄ oīa illa ob seruos versent in discrimen? Ac tandē qd̄ faceret aliud, nisi nonnullis ex seruis ipsis abblandiret, ac polliceret quāp̄la, coget tādē oēs, v̄ aliquos seruos claudere, eorūq; aliquos qñq; ipse vinculis ligare, multaq; illis necessaria parare, ac nulla apparēte rōne ad id cogēte, n̄stera. Et certe eo se mō gerere cogit, eoq; discrimine, ac timore viuere, nisi secū suis oīb⁹ pire malit. Age v̄o, aliorū circūquaq; mortales proximos illi circūdem⁹, qui haud quāq̄ patient alterū alteri dñari, quāta eū inopias quāta angustia rerū, & difficultatē

altriū

Astricū putabimus, qui, velut carce-
re quodā clausus est? Hęc planē cō-
ditio est ipsius tyranni, taliq; carce-
re ppetuo coercet, semp fame, semp
timore vexatus, nunquā sibi impe-
rās, nūquā vsq; eo cōposui, vt egre-
di vsquā liceat, nec respicere quidē
qđ placeat liberū est: verū ita inclu-
sus muliebrē verius vitā agit, q̄ vi-
rilē. Hęc inter cetera huius viri ma-
la hoc minimū est, qđ, cū sibi ipsi im-
parare nō queat, alijs dominari eni-
tī. qđ pinde est, ac si imbecilli qs,
atq; egro corpore, suę valetudinis,
& salutis negligens, alienę sanitatis
satagere incipiat. Qua de re qs omni-
nū, qđo, grauiori seruituti illigat-
ēst, q̄ tyrānus cuius appetit, atq; li-
bidines nulla industria, nullę opes
splete valeāt: semp in mōre, sem-
p in angustia, sp in desyderio, quo
ipso anim' maxie in opes existit: ex-
de iuid', iniust', oīs amicitie ex ps, il-
los siquidē affectus, cū iā antea acce-
pisset, tūc multo magis ex obtentu
tyrannidis adeptus est: ex quo ēt est
consequens, infortunatū ēd esse, &
infelicē. Adde ēt, qđ qui aut fortuna,
aut casu in sublime euehūē, sepe-
numero miserabilī ruina in sirma
recidūt: qđ adeo sua spōte cōspiciū
est, nō rōne tū, verū ēt sensu. Atq;
adeo in hui' sermonis cōpēdio, &
ciuitatū superiorū ordo, & earū ip-
sarū felicitatis, infelicitatisq; grad',
ac series, necnō eorū, qui in his ipsīs
dominant cōditio manifesta ē: ita
vt beatissimus oīum sit probus rex,
miserrimus, ac detestatissim' tyrā-
nus. Atq; hac ten' de ciuitatū illarū
nā, & mutatiōe iter se, hōiūm q; ēt si
miliū ā Platone disputatū est. Pōt
aut aduersus ea, qđ diximus opponi,
vt si verū sit, qđ ā Platone dictū est,

s. harū ciuitatū eā esse rōnē, vt aliā
alij cōrraria sit, quēadmodū iter se
optima ciuitas, & tyrannica sunt cō-
traria: qm̄ inter tālla contraria me-
diū intecedere necesse esse, videat
velle harū ciuitatū inter se cōmu-
tationē nō nisi ordine fieri. qđ tū
hic non ita est, cū nō per media cō-
mutatio fiat, vt ā natura fieri solet.
Natura etenim ipsa nō, nisi p me-
dia, q̄ intercurrūt cōrraria, aut cōci-
liat, aut pmutat. Enimvero res ipse,
de qbus tractat, voluptatis sunt tū
nō naturę: vnde quodā mō his ip-
sis in ciuitatibus ēt singuli omniū,
quas descripsimus naturę cōprehē-
dunt, ea s facultate, vt quętis in aliā
quālibet transferri possit, atq; muta-
ri. Dicimusq; hęc qualēcūq; ciui-
tatū transmutationē ā Platone po-
sitā, ita nō intelligendā esse, tanquā
omnino necessaria sit, verū tantū-
modo, qđ ita frequentius accadat. cu-
ius rei cā est, qm̄, si in ciuitate qs ab
ineunte vita instituat illius ipsius
ciuitatis morib', iusticię natura ip-
sa sit maxime legibus illis cōrrari',
nihilomin' tanta institutionis illi',
atq; educationis vis est, vt imbutus
ipse ciuitatis moribus ā nā sua, ciui-
tati illi cōrraria, recedat maxima ex
parte: ita vt, siquid ā ciuitatis mo-
ribus discrepet, nō eo vsq; tū, vt nō
possit ad illius ciuitatis mores trās-
ferri. qđ ipsa ēt est cā, qđ nulla sit tam
praua, tā puerla hōi nā, qđ instituti-
ōe nō possit ad humanas virtutes
formari. Nonnūquā verō, raro ad-
modū tū, id prohiberi pōt: qđ qđ ē
in prima huius scē parte iā proba-
tū est. ibi ēt cōprobatū est, viam ad
actūas virtutes assequēdas vñā, cō-
suetudinē s. esse: quēadmodū ad spe-
culatiuas scias doctrinā ipsam, scā
disci-

Paraph. in lib. de Repu. Plat.

S disciplina. Ergo hō, si i mores alios, q̄ quibus imbutus est redigēt, hoc nisi cōsuetudine, legib⁹, atq; institutis variatis fieri non pōt. At vero in Rep. p̄sertim quidē in optima illa, nō statim leges, cōsuetudinesq; mutant, ob vsum s. diutinum virtutis, moresq; ipsos optimos, confirmatosq;, in qbus sunt ciues exercitati, atq; instituti: immo vero dū mutant, sēsum id sit, nec nisi in similiores, ac p̄piores primū trāseunt: ac ita necesse est affectus ipsos, atq; habitudines, seruato deinceps ordine subinde immutari, quousq; ad supremā corruptionē puentū sit, i q̄, velutin extremo oīum graduū pessimi, & p̄ditissimi mores insunt. Exēplū autē horū oīum facile est ex his morib⁹ colligere, q̄ haud ita pridē apd nos cōpere, & iā annū quadragessimū progressi, in primisq; p potētissimos quosq; . ex quo n. status ambitiosus irrep̄sit, in quo enutriti illi sunt, iā, etsi in paucissimis eorū, optimē ciuitatis mores, ac studia remāserint, p̄sertim in viro virtute institutorū legaliū p̄diro. Deniq; cū supiora illa Plato absoluit, cupiditates quidē ipsas iter se ita cōparat, vt i palā sit, q̄ quēq; istorū cōsequat: q̄ sanē cōparatio sic absolutior est, & plenior. Quibus explicatis demū ip̄sius de p̄iibus huius sc̄iā necessarijs sermo terminat, qd̄ nos declarare i animo habuimus. Itaq; inq̄t Plato cū vires (seu mores) animę trib⁹ videant̄ comprehendī generibus, quot sunt et ciuitatū distincta iter se genera: Prima est ps animę, qua hō sapientiā amat, & affectat: Sc̄da, qua finē diligit, primū moderate, vt ambitiosus: partim nimīū, & i excessū, vt tyrān⁹. Tertia addit, q̄ cōcupiscē

tiz est, vilitatē maxime affectans: K. Voluptatū idcirco genera tria esse necesse est, q̄ vnicuiq; horū correspondēt: cū nemo ambigat ipsas voluptates, veluti quandā vmbra corpus īsequētē, eas illa īseq̄. Hic autē Plato ad harū voluptatū indagatiōnē, q̄ vcz earū eligibilior sit, vti ar gumētatiōe topica. Ita. n. inquit, si ex istis tribus hōiū generib⁹ vnū quēuis īterroges, q̄ voluptas illarū triū dulcissima esset? equidē suam quisq; duab⁹ reliqs anteponet. Deīde subdit ip̄se īsignē quendā locū, qui ī sc̄do Topicorū libro ad Aristō. explicatus est, dicitq; i hūc modū, Delectū, atq; iudiciū sapientis ceterorū snīa verius esse, atq; p̄stantius. Idq; sic probat, q̄ duo p̄stantissima ad iudicandū, ac examinandū instrumēta penes sapientē solū sint. ea autē experientia, & rō appellat. ex go philosopho in dijudicādis, deligendisq; voluptatibus, tū rōne, tū experientia credendū est. Et experientia sanē voluptatum, quam iā inde à pueritia sumpsit, dotatus est, reliqui duo nullam oīno sapientiæ experientiam, nullam voluptatis illius sensum perceperunt: atq; id de experientia. De ratione quis omniū tandem ratione, nisi Philosophus res inspicit? nā vulgus ip̄sum quocūq; mō oblectamenta maxime p̄cipit, nisi cū doloris aliqd̄ contrarij sustinet? vt egrotos tandē ita sanitate laudare videmus, vt nihil dulci⁹, nihil amabilius eē fateant: vt sanitate ipsius sensum, tū demū habere videant, dū morbo aliquo laborāt. Similr opulentię summię sunt i paupertate extrema laudes: & tñ nihilo magis necesse ē rebus suauibus p̄se, vt tales sint, aliqd̄ contrariū, atq; molestum

Voluptatū genera tria.

L

M

A molestū antecedere, velut palā ī vidēdi, audiēdiq; sensū, ac ceteris fieri videmus eā multo ēt pstantiora ea delectamēta putanda sunt, q̄ ipsa, vt sentiant cōtrario aliquo pcedente nō indigent. Hūc vero sermonē ali quāto proluxi⁹ Plato extrahit, id tñ vt probet quātū ignorantia oēs ho mīnes, pter Philosophū, vel ipsis in voluptatibus estimādis hallucinā tur, quātūq; ea in parte ceteris phi losophi p̄stēt. Verū ea rō, qua vti rur, nihil habet cū demfone cōe: ob idq; est ā nobis magna ex parte p̄ termināta, & tñ ex rōnibus ipsius ex ponendū accepimus, quantū nobis demōnis specīē habere videbatur. Est. n. post aliqū īternallū hac rōne vsus, fames, & sitis, quēadmodū cor poralis habitudinis q̄dam exinani tiones sunt: ita ignorantia, atq; im prudētia sunt q̄dā animi vacuitas, & inanitio. Neq; aliter animi peri tia, atq; intelligētia replentur, q̄ ali mentis corpora reficiunt. Ea autē merito p̄stantior, atq; solidior re pletio est: q̄ ex eo qd pstantius est, & melius conficit: id. n. qd ita p̄st at, aliquanto verius, aliquāto ma ius esse v̄t. Atqui res ip̄sā tāto excel

C lēiores sunt, ac verioris, puriorisq; substantiē, quo magis ad res appropinquat, q̄ sunt eterne, infinitē, im mortalisq; veritatis, & ppetuo manēt: cōtra de his, q̄ maxime distant sentiendū est. quā rōne id, quo ani mē defectus, & vacuū illud q̄lecūq; est, explet, multo veri⁹ qd ē, & me li⁹, q̄ id, qd corporis euacuatiōi sum minit. Neq; id sanē iniuria, cū ani ma ip̄sa sit eternarū rerū substantiē multo magis cognata, multo magis propinqua, q̄ corpus, eo ip̄so, q̄ illi ad cognitionē, atq; voluptatē subie

ctū est, eterno atq; immortali. nam hic in alā repletionē sapiētīā intelli gimus, atq; cognitionem. Ad hęc, quō qd veri⁹ est, quo pstantius, atq; durabilius qd est, eo hui⁹ ipsius vo luptas est optabilior, siue de intelle ctus delectatiōe intelligam⁹, siue de alia quauis. Iā vero aliz oēs dele ctatiōes momentaneę sunt, & quasi puncto tēporis corrūpūt, p̄p̄ea q̄ sunt cōtrarijs suis vbiquē permixtę: intellectus voluptas nihil, qd vsquā sibi aduerset reperit, eaq; rōne, aut eterna est, aut, si forte intereat, non ex cōtrario id fit, sed ex variatione quadā, ac mutatione, q̄ ei oboritur. Hęc autē Platonis rō oīno (ita me Deus amet) demōstratiua est. Dicit p̄terea voluptates ipsius intellectus iō pro maiori parte pstantiores red di, q̄a intellectus eas efficit. id vero qd est cā, vt aliquid sit pstant bonū, id ipsum quidē lōge pstantius erit, & melius cōsequens ergo est, vt iudex (s. intellect⁹) adipiscat⁹, & cognoscat maxime, atq; optime oēs volup tates: hoc autē verū est. At rō illa, qua vti⁹, s. q̄ id, qd est cā vt aliquid sit p stās, illud idē pstantius erit, probabi lis quidē rō ē, & celebris, nō demō stratiua, vt Galen. putabat Dialecti cę imperitia deceptus: q̄ has oēs Pla tonis rōnes demōstratiuas esse asserit, cū vna tñ, quā ostendimus, demō stratiua sit inter oēs, quibus compa randis, dijudicandisq; inter se volu ptatibus vti⁹. Deus tibi optimus ma ximus vitā diu proferat, ac honorē, vir pstantissime. Hęc vero est snarū ad sciam huius ciuilis disciplinę spe ctatiū summa, earumq; necessaria rū in hac parte explicanda, quā tres nostri compendij partes Platonice Reipu. attributę sunt cōplexę. Idq;

Rō dem
stratiua
Platonia,
de anim
rū imort
litate, i D
cino lib

E

F

totū,

Paraph. in lib. de Repub. Plat.

G totū, in quā potuimus breuissimā orationē contulimus, q̄ nobis temporis quoq; facultas fuit angustissima. Idq; meo iudicio sumus assequuti, verūq; Platonici sensus intel lectū, vestro in primis auxilio, quo rū hac in arte societas, vbi cūq; op^o erat, fuit mihi (vt semp aliās) p^o oportuna. Neq; .n. hac solū in re, vestra fuit mihi opera vtilis: ne id q^o dē quicūq; ē, qd̄ Dei immortalis benignitate sortitus sum humane, vel facultatis, vel honestatis, sine adiumento vestro, sine studio mihi vscūā cōstitisset. Qd̄ aut vōs itelligere velim viri pstantissimi, quorum splendorē, ac gloriā Deus q̄ longissime proroget: decimus Platonis libet huic ciuili, quā tractamus disciplinē, nihil admodū cōferat. Quid Poeticæ primordia ad hanc ipsam possint cōducere, quibus neq; finis vllus constat, neq; per ipsā verā ad piscinam sciam? Idq; ita alibi, & hic lucidius explicatū est. Mox paulo ille suasorias inductiōes, ac rōnes iocis quibusdā probabilibus depromptas subdidit, q̄bus animā immortalē eē probaret. Et infert deinde fabulā, quē designata eorū animis loca describat, quorū in gustus, ac tactus, reliquorūq; sensuū illecebris, dū viucent, spectabilis fuit cōtinē-

tia. Rursū vbi voluptuariorum, & vbi flagitiosorū animē, vbi fraudes, vbi scelera puniant. Enimuero iam nos antea sæpius p̄diximus, istiusq; modi fabulas nō eē alicuius in omēti. His .n. quæcūq; vident virtutes cōparari, aut verē virtutes nō sunt, aut si virtutes dici debēt, virtutis ipsius nomen equiuocū esse oportet. Adde ēt, q̄ hmōi signēta q̄ maxime à cōi rōne absunt: qd̄ iam satis à nobis dictū esse arbitror, quo loco de toto imitandi genere diximus. Etenim Platonem videri eā fictam, fabulosāq; rōnē ingerere, quæ tū nihil ad humanā probitatē necessaria sit: neq; vero ita vtilis, vt facilius ad virtutem mortalibus iter aperiat. Quippe q̄ hoīes nō paucos cognoscimus, qui suis ipsi legibus, atq; monibus freti expertes planē, & rudes istarū fictionum, nihil virtute, nihil vitæ instituto professoribus talū historiarum cōcesserint. Sunt tandē hoc in genere (sateor) veteres illi inter se cōflictaui: sed in eo ēt anxie (nec mirū) & perplexe Plato versatus ē. At vero, neq; p̄so. Reipub. libro rē, nisi localib^o argumētis agit haud vnquā, nisi vbi forte accidat rōnibus demfatiuis vsus. **M** & idē ipse facit at i scdili libri p̄fatiōe, q̄ de re nihil eorū p̄sus argimus.

Paraphrasis in libros de Republica Platonis finis.

366/69

